

192

JOSEPHI FESSLER

QUONDAM EPISCOPI S. HIPPOLYTI

INSTITUTIONES PATROLOGIAE

QUAS

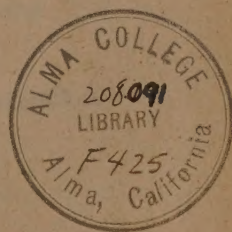
DENUO RECENSUIT, AUXIT, EDIDIT

BERNARDUS JUNGMANN

Eccles. Cathedr. Brugens. Canon. hon., Philos. et S. Theolog. Doct., ac
Profess. ord. Hist. eccl. et Patrol. in Universitate cath. Lovaniensi.

TOMI II.

PARS ALTERA.

OENIPONTE 1896.

SUMPTIBUS ET TYPIS FELICIANI RAUCH.
RATISBONAE, NEO EBORACI ET CINCINNATHI
APUD FR. PUSTET.

3388

APPROBATIO.

Opus quod inscribitur: *Josephi Fessler quondam Episcopi S. Hippolyti Institutiones Patrologiae, quas denuo recensuit, auxit, edidit Bernardus Jungmann, Eccles. Cath. Brugens. Can. hon., Philos. et S. Theol. Doct., in Univers. Cath. Lovaniens. Hist. eccles. et Patrolog. Prof. ord., Tomi II Pars altera*, ex auctoritate Eminentissimi et Reverendissimi Archiepiscopi Mechliniensis et legum Academicarum praescripto recognitum, quum fidei. aut moribus contrarium nihil continere visum fuerit, imprimi potest.

Datum Lovanii die 20. Dec. 1895.

J. B. Abbeloos, Rect. Univ.

Imprimatur.

Simon, Ep. Brixin.

190
Brixinae die 26. Dec. 1895.

Quum desideratissimus D. Jungmann, operi huic jam ultimam manum appositurus, morte repentina praereptus sit, alteram hujus Tomi II partem, inde a Cap. VIII sect. V ad finem perducendam curavit Ex. D. Ad. Hebbelynck, Patrologiae, in Universitate Cath. Lovaniensi professor; quo in officio explendo id potissimum prae oculis habuit ut normam a clarissimo suo antecessore, adhibitam diligenter servaret.

Tractationem vero de Patribus scriptoribusve ecclesiasticis syris et armenis saec. V—VI, quae in pristina Ill. Fessler Patrologia desiderabatur, de suo adjecit Ill. T. J. Lamy, linguae syriacae in eadem Universitate Lovaniensi magister, hoc in genere litterarum jam dudum versatus.

Editor.

PROSPECTUS

eorum quae Tomi II parte II Institutionum Patrologiae continentur.

Caput VII.

De SS. Patribus, qui errores Nestorii impugnarunt.

	Pagina
§. 185. Conspectus hujus Capituli	1
Quaestio de modo Incarnationis	2
Theodorus Mopsuestenus	3
Polychronius	5
Nestorius	6
Nestorii impugnatores	13
§. 186. S. Cyrillus Alexandrinus. Ejus Vita. Res gestae in Episcopatu usque ad Concilium oecum. Ephesinum (a. 412—431) .	13
§. 187. S. Cyrilli gesta in Concilio Ephesino et in dissidio cum Orientalibus exorto (a. 431—433)	25
§. 188. Ulteriores S. Cyrilli curae pro sana fide et pace integra (a. 434—444)	35
§. 189. S. Cyrilli opera. I. Opera dogmatica	43
A. Opera apologetica. Libri contra Julianum	43
B. Opera dogmatico-polemica. a) Libri de SS. Trinitate .	47
§. 190. S. Cyrilli Alex. Operum dogmaticorum continuato. b) Libri de Incarnatione Filii Dei	50
§. 191. II. S. Cyrilli Opera exegetica	59
§. 192. S. Cyrilli opera. III. Epistolae. IV. Sermones	64
§. 193. Opera S. Cyrilli Alexandr. dubia, deperdita et spuria . .	73

	Pagina
§. 194. S. Cyrilli Alexandrini Character et Doctrina	80
Editiones operum S. Cyrilli Alexandrini	87
§. 195. S. Rabulas Edessae Episcopus	87
§. 196. S. Proclus Constantinopolitanus Episcopus. Ejus Vita	91
S. Procli Scripta	95
§. 197. S. Coelestinus I. et S. Xystus III. Pontifices Romani	98
§. 198. S. Vincentius Lirinensis. Ejus Vita	103
S. Vincentii Lirinensis Commonitorium	105
§. 199. S. Nilus. Ejus Vita	108
§. 200. Opera S. Nili.	
I. Opera de virtutibus et vitiis	111
II. Opera S. Nili, quae ad vitam monasticam pertinent	115
III. Sententiae seu Admonitiones S. Nili	118
IV. Epistolae S. Nili	119
§. 201. Character et Doctrina S. Nili	126
§. 202. S. Isidorus Pelusiotae. Ejus Vita	128
§. 203. Epistolae S. Isidori Pelusiotae	132
§. 204. Character et doctrina S. Isidori Pelusiotae	138
§. 205. Marcus monachus aliique Scriptores ascetici. — Marcus monachus	143
Marcus Gazensis	147
Diadochus	147
Hesychius Hierosolymitanus	148
Joannes Carpathius	150
§. 206. Marius Mercator. Ejus Vita	151
Marii Mercatoris Opera. I. Opera contra Pelagianos	155
II. Translationes variorum Opusculorum quae graece scripta sunt in causa Pelagianorum	157
III. Opera contra Nestorianos	158
§. 207. Synesius Ptolemaidis Episcopus	165
Synesii Vita	166
Synesii Opera	167
Synesii indoles	171

Caput VIII.

De SS. Patribus, qui contra Eutychis haeresin decertarunt aut alia scripta reliquerunt ab ejus aetate usque ad S. P. Gregorium Magnum.

§. 208. Conspectus hujus capituli	173
---	-----

Sectio I.

§. 209. S. Leo Magnus. Ejus Vita usque ad Concilium Chalcedonense a. 451	181
--	-----

§. 210. S. Leonis M. Vita a Concilio Chalcedonensi (a. 451) usque ad ejus obitum a. 461	195
§. 211. Opera S. Leonis Magni. I. Sermones S. Leonis	208
II. Epistolae S. Leonis	210
§. 212. S. Leonis M. Character et Doctrina	215
§. 213. Theodoretus Cyrensis Episcopus. Ejus Vita	221
§. 214. Theodoreti Opera. I. Opera exegetica	225
II. Opera historica	229
III. Opera dogmatica	232
IV. Epistolae	235

Sectio II.

§. 215. S. Petrus Chrysologus, Ravennae Episcopus. Ejus Vita	240
§. 216. S. Petri Chrysologi Scripta. I. Sermones	246
II. Epistola ad Eutychem	250
§. 217. S. Petri Chrysologi Character et Doctrina	251
§. 218. S. Maximus Taurinensis Episcopus. Ejus Vita	256
§. 219. S. Maximi Taurinensis Opera	262
§. 220. Character et Doctrina S. Maximi Taurinensis	271
§. 221. S. Nicetas Episcopus	276
S. Nicetae Opera	278
Disputatio de illo S. Niceta Episcopo	281
§. 222. Valerianus Cemeliensis, Basilii Seleuciensis Episcopus. Ar- senius Eremita	288

Sectio III.

§. 223. Joannes Cassianus, presbyter Massiliensis. Ejus Vita	295
§. 224. Joannis Cassiani Scripta	298
§. 225. S. Prosper Aquitanus. Ejus Vita	306
§. 226. S. Prosperi Aquitani Scripta. I. Opera dogmatica	312
§. 227. Reliqua Scripta S. Prosperi Aquitani cum Operibus dubiis. II. Opera moralia	324
III. Expositio Psalmorum C—CL	326
IV. Chronicon	326
§. 228. Character et Doctrina S. Prosperi Aquitani	329
§. 229. S. Hilarius Arelatensis Episcopus. Ejus Vita	336
S. Hilarii Arelatensis Scripta	339
§. 230. S. Eucherius, Lugdunensis Episcopus. Ejus Vita	341
S. Eucherii Scripta	342
§. 231. Salvianus, Massiliensis presbyter	349
§. 232. S. Apollinaris Sidonius, Episcopus Arvernorum seu Claro- montii. Ejus Vita	353
S. Apollinarii Sidonii Opera	356

	Pagina
§. 233. Faustus Rejensis Episcopus. Ejus Vita	361
Fausti Rejensis Scripta	362
§. 234. Alii Scriptores ecclesiastici latini qui hac aetate floruerunt.	
Claudius Marius Victor	372
Orientius	374
Paulinus Pellaeus	376
Paulinus Petricordius	377
Gennadius Massiliensis	380
§. 235. Scriptores ecclesiastici Graeci aliquot qui haec aetate floru-	
erunt. — Antipater Bostrensis	383
Gelasius Cycizenus	384
Ammorius Alexandrinus	386

Sectio IV.

§. 236. S. Avitus Viennensis Episcopus	387
S. Aviti Viennensis Vita	388
S. Aviti Viennensis Scripta	393
§. 237. S. Fulgentius, Ruspensis Episcopus. Ejus Vita	398
§. 238. S. Fulgentii Ruspensis Opera. Opera dogmatica	408
§. 239. S. Fulgentii Epistolae et Sermones	421
§. 240. Character et doctrina S. Fulgentii	428
§. 241. S. Caesarius, Arelatensis Episcopus. Ejus Vita	432
§. 242. S. Caesarii Arelatensis Scripta. I. Sermones	438
II. Epistolae	448
III. Regulae duae	449
§. 243. S. Joannes Climacus, abbas in monte Sinai	452
S. Joannis Climaci Scripta	455
§. 244. S. Gregorius, Turonensis Episcopus. Ejus Vita	459
S. Gregorii Turonensis Scripta	462
§. 245. Vigilius, Tapsensis Episcopus. Ejus Vita	467
§. 246. S. Ennodius Ticinensis episcopus	471
§. 247. Boëthius, Consul et Patricius Romanus. Ejus Vita	477
Boëthii Opera. I. Opera sacra	478
II. Opera profana	480
§. 248. M. Aurelius Cassiodorius. Ejus Vita	483
M. Aurelii Opera. I. Opera sacra	486
II. Opera profana	489
§. 249. Venantius Fortunatus, Pictaviensis Episcopus	491
§. 250. Leontius Byzantinus seu Hieresolymitanus et alii Scriptores	
Graeci. — Leontius Byzantinus	495
S. Ephraem Antiochenus	506
Jobius et s. Barsanuphius, Alexander Monachus	507
Zacharias Mitylenes	508
Evagrius	509

Sectio V.

§. 251. SS. Pontifices Hilarius et Simplicius	510
§. 252. S. Pontifex Felix III.	515
§. 253. S. Gelasius Pontifex Romanus	518
§. 254. SS. Pontifices Anastasius II. et Symmachus	523
§. 255. S. Hormisdas P.	527
§. 256. S. Hormisdas P. Continuatio	530
§. 257. Romani Pontifices Felix IV., Joannes II. et Agapetus I.	535
§. 258. P. Vigilius	540
§. 259. P. Pelagius I. et Pelagius II.	546
§. 260. S. Gregorius Magnus. Ejus Vita usque ad Pontificatus initium (a. 540—590)	551
§. 261. Vitae S. Gregorii M. continuatio. Animus, quo suscepit ac gessit pontificale munus	557
§. 262. Vitae S. Gregorii M. continuatio. Sollicitudo fidei.	559
§. 263. Vitae S. Gregorii M. continuatio. Curae pro unitate Ecclesiae restauranda et conservanda	566
§. 264. Vitae S. Gregorii M. continuatio. Custodia disciplinae ecclesiasticae	570
§. 265. Vitae S. Gregorii M. continuatio. Cura rerum ecclesiasticarum atque temporalium	576
§. 266. Opera S. Gregorii M. Moralia in Job. Homiliae in Ezechiel et in Evangelia	580
§. 267. Operum S. Gregorii M. continuatio. Liber regulae pastoralis	584
§. 268. Operum S. Gregorii M. continuatio. Dialogorum libri IV.	588
§. 269. Operum S. Gregorii M. continuatio. Epistolarum libri XIV	591
§. 270. S. Gregorii M. opera liturgica. Opera quaedam dubia	596
§. 271. S. Gregorii M. character	600
§. 272. Doctrina S. Gregorii Magni	604

Appendix.

Patres Scriptoresve ecclesiastici Syri et Armeni saec. V—VI.

§. 254. Isaac Antiochenus	611
§. 255. Isaacus Ninivita. Ejus Vita	616
Opera Isaaci Ninivitae	622
Joannes Saba	625
§. 273. Dadjesu. — Ibas	626
§. 274. Jacobus Sarugensis. Ejus Vita	628
Utrum fuerit orthodoxus an monophysita	631
Jacobi Sarugensi Scripta	638
§. 275. Josue Stylites. — Simeon Betharsamensis	645
§. 276. Philoxenus. Joannes Telae. Stephanus Barsudaili. Simeon Ququia. Joannes Asiae	648

	Pagina
§. 277. Scriptores nestoriani	654
§. 278. Patres et Scriptores armeni	655
§. 279. S. Gregorius Illuminator. Agathangelus	657
§. 280. Zenobius Glagensis. S. Narses. Faustus	659
§. 281. S. Isaacus et S. Mesropes	661
Eznigus	664
§. 282. Moses Chronensis	665
§. 283. Eliseus. Lazarus Pharbensis. Moyses Elivartensis	667
Addenda	670

Institutiones Patrologiae.

Tomus II

Pars altera.

Caput VII.

De SS. Patribus, qui errores Nestorii impugnarunt.

§. 185.

Conspectus hujus Capituli.

Postquam haeresis Arianorum, Macedonianorum, Pelagianorum per apertissimas Ecclesiae declarationes ac tot egregia ss. Patrum volumina, doctrinam Ecclesiae confirmantia, fuerat prostrata, illico nova exorta quaestio ingenia hominum, qui divina scrutari amant, exercere et a recto veritatis tramite in diversos errores invicem sibi oppositos abducere coepit. Sed novae haeresis radices paulo altius repetendae sunt; ex erroribus enim errores pullulare ac tempore labente vetusti errores solent novas induere formas, ut infirmos atque incautos decipiant. Haeresis Ariana, dudum explosa, in eo maxime offendit, quod videns tam vilia in s. Scripturis de Christo praedicari ipsi Verbo Dei haec tribueret, ac proinde idem Verbum Dei, quod in mysterio Incarnationis homini unitum erat, a Deo creatum, Patre inferius et non aeternum adsereret (vid. supra T. I. §. 83. 89. 125.)¹⁾. Quam oppugnantes nonnulli plus justo progressi non solum isthaec Filio Dei minus digna ad naturam Christi humanam retulerunt, verum etiam, quo fortius adversariorum tela repellerent,

Conspectus
Capituli.

¹⁾ Vid. etiam Epistola quorundam Orientalium ad Rufum inter Acta Conciliabuli Ephesini (Mansi T. IV. col. 1416.).

Quaestio de
modo Incar-
nationis.

naturam humanam ad divina, quamvis nonnisi obscure, sejunxerunt, sic tantum fidem catholicam salvam esse rati¹⁾.

Inter has pugnas fieri non potuit, quin exurgeret quaestio de modo Incarnationis Filii Dei. Quam inprimis explanare tentavit Apollinaris Laodicens; infelici tamen successu. Etenim soluturus quaestionem: Quomodo Deus et homo convenire possent in unum Christum? tanquam axioma posuit: „Duo perfecta unum tertium constituere non possunt;“ inde sequitur, aut Deum, aut hominem in Christo non esse integrum, vel Deum perfectum et hominem perfectum non unum constituere Christum. Quum vero Apollinaris unum Christum reti neret, nec, utpote Arianis adversatus, Deum verum atque perfectum negaret in Christo, mutilavit in eo hominem, quum scilicet, animam rationalem ei denegans, divinitatem hujus locum obtinere statueret. Aliis rursus modis integram naturam humanam in Christo ejus asseclae inficiati sunt (vid. supra T. I. §. 84. 89. et 112.), quorum nonnulli, *Synusiastae* dicti, eo usque progressi sunt, ut increatam coelestemque Christi carnem, quin etiam Deitati consubstantialem dicere non formidarent.²⁾

Jam eadem quaestio ineunte saeculo V. primum in occulto serpere, dein palam agitari coepit, unde haud leves turbae in Ecclesia Dei excitatae sunt. Eodem igitur principio innixi: Duo perfecta unum tertium constituere non posse³⁾, quod humanae rationi, ob insitam superbiam mysteria refugienti, tam facile arridet, nonnulli hujus aetatis episcopi devitatis erroribus ab Ecclesia damnatis in alios haud minores inciderunt. Hos inter eminuit Theodorus, Mopsuestiae in Cilicia episcopus, Dio-

¹⁾ Vid. Leontius Byzant. de Sectis Act. III. n. 4. (Galland. T. XII. p. 634—35.) et Act. IV. n. 3. (ibid. p. 636.); Nestorii epist. ad Cyrillum Alex. (in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 28—29. et ap. Mansi T. IV. col. 897.), atque Nestorii epist. ad P. Coelestinum (Mansi T. IV. col. 1021—22. et col. 1024.).

²⁾ Vid. S. Athanas. contra Apollinar. lib. I. n. 2., ubi et axioma istud principale habetur: *ὅτι δύο τέλεια ἐν γενέσθαι οὐ δύναται*; item Leont. Byzant. de Sectis Act. IV. n. 2. (Galland. T. XII. p. 636.).

³⁾ Vid. Leontii Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. I. (in The-sauro Monument. ed. Canis. Basnage Vol. I. p. 540—41. item in Galland. Biblioth. T. XII. p. 662.).

dori Tarsensis discipulus, qui Scripturarum scientia et interpretatione clarus novos errores clanculum sparsit.

Theodorus Mopsuestenus patria Antiochenus, natus est versus a. 350. Adolescens una cum s. Joanne Chrysostomo Libanii sophistae et rhetoris fuit auditor. Dein fori jurisprudentiae coepit vacare, qua causas litigantium defenderet muneribusque publicis fungendis sese pararet. Mox tamen foro relicto, quum esset viginti annorum, Joannem amicum secutus, sacras disciplinas et vitam asceticam addiscere statuit, in schola monasterii prope Antiochiam, ubi Diodorum postea episcopum Tarsensem, et Carterium habuit magistros. Quum dein parum sibi constans iterum liberiores peteret vitam ac de matrimonio ineundo cogitaret, monitis s. Chrysostomi¹⁾ conversus est ad studia anteriora vitamque piam. A Fabiano episcopo Antiocheno c. a. 383 presbyter ordinatus, dein a. 392. factus est episcopus Mopsuestiae celebris in Cilicia civitatis, eoque munere triginta sex annis functus, senex obiit a. 428.²⁾ Eruditione et eloquentia clarus, Theodorus apud coevos magno in honore fuit, ac verbo scriptisque Arianos et Apollinaristas acriter debellavit. Sed quum audacius Scripturam sacram fideique mysteria scrutaretur et exponeret, nimiumque rationis aberrantis indulgens placitis dogmata explanaret ac turbaret, variis ipse constrictus est erroribus. Pelagianorum videlicet doctrinae de hominis natura, de peccato originali non admittendo, de gratia ac libero arbitrio, apud Theodorum passim occurrunt; maxime vero haeresim illam de duplici in Christo persona, altera divina, humana altera, quae morali tantum unione jungantur, suis scriptis ipse praeformavit. B. Mariam V. Deiparam non esse dicendam, jam Antiochia in quodam sermone Theodorus contendit, sed impiam assertionem tum fidelium indignatione adactus, brevi post retractavit. Sed errores istos postea Nestorius Theodori discipulus palam propagavit pertinaciterque defendit. Quum Theodorus suo tempore clarus esset ob facundiam, eruditionem et impugnationem Eunomianorum atque Apollinaristarum, ejus coevi minus ad ejus doctrinas erroneas attenderunt, sed quando Nestorianorum et Monophysitarum haeresibus dein Ecclesia vehementius turbata est, demum Concilii oecumenici quinti ac RR. Pontificum decretis, cum suis scriptis et ipse Theodorus Mopsuestenus, damnatus et anathemate percussus est.³⁾

Plurima scripta Theodorus reliquit, in quibus praeter *libros*

¹⁾ Scripsit tunc s. Joannes Chrysostomus libros duos ad Theodorum lapsus. Cf. supra T. II. P. I. §. 144. p. 109.

²⁾ Cf. Kihn, Theodor von Mopsuestia und Junilius Africanus als Exegeten, S. 39, Freiburg 1880.

³⁾ Concil. Constant. II. Collat. VIII, et can. 12. ap. Mansi T. IX. col. 379 et c. 383—86. Cf. Jungmann Dissert. in hist. T. II. Diss. XI.

Theodorus
Mopsueste-
nus.

de Incarnatione Domini¹⁾, contra Eunomium²⁾, contra Appollinarium et contra Apollinaristas³⁾, de peccato originali⁴⁾, erroribus haereticis scatentes, praecipue memorantur *Commentarii in Hexaëmeron*, in *Genesin*, in *Job*, in *Psalmos*, in *Canticum Canticorum*⁵⁾, in *duodecim Prophetas minores*⁶⁾, in *Evangelia*, in *Actus Apostolorum* et in *Epistolas s. Pauli*⁷⁾ In his sensum historicum et litteralem versionis graecae septuaginta Interpretum (excluso textu hebraico) interpretatione sua ita exposuit, ut audacius ab explanatione Patrum recederet. Pauca tantum vaticinia directe ad Christum referri censuit; plura quidem ad Messiam indirecte et typice pertinere statuit, quatenus facta praedicta et eventus populum Israël directe spectarent, in iis tamen praefigurarentur typice ea quae in Christo et novo Foedere complebantur; alia vero vaticinia, quae ex ss. Patrum communi sententia Messiam spectant, nullo modo ad eum pertinere asseruit, sed de aliis eventibus interpretatus est.

Universim Theodorus allegoricam scholae Alexandrinae interpretandi methodum acriter impugnabat, et sensui litterali ac grammatico insistebat; sed mente angustiori hac in re seductus Patrum anteriorum profundas explanationes seponebat ac spernebat, nimiumque litterae nudaе superficie detinebatur. Principia sua hermeneutica exposuit ipse „in libro de allegoria et historia, quem contra Origenem scripsit, unde et odium Origenianorum incurrit⁸⁾”; verum liber iste deperditus est. Minus accurate quoque de inspiratione sensit, ac libros deuterocanonicos in ss.

¹⁾ Photii Cod. 4.

²⁾ Gennadius de Scriptor eccl. c. 12.

³⁾ Fragmenta ex his libris vid. in Concil. Constantinop. II. Collat. IV. ap. Mansi T. IX. col. 203—208 et col. 215.

⁴⁾ Photii Cod. 177; fragmenta ex hoc Opere in Marii Mercat. Opp. ed. Garner. P. I. p. 97—98 et P. II. p. 257—59.

⁵⁾ De quo vid. Concil. Const. II. Collat. IV. ap. Mansi T. IX. col. 225—27, P. Pelagii II. epist. 3. ad Eliam Aquilej. et Episcopos Istriae n. 20. ap. Mansi T. IX. col. 452 et Leontius Byzant. contra Nestor. et Eutychn. lib. III. ap. Galland. T. XII. p. 687.

⁶⁾ Exstant integre ap. Migne P. G. T. LXVI. Plurima Scripta Theodorus reliquit, sed ea maxima parte deperdita sunt. Quae supersunt ac Fragmenta ex antiquorum operibus collecta v. ap. Migne l. c. una cum dissertationibus et subsidiis litterariis editorum et auctorum variorum. (Habentur ea quae usque ad a. 1859 nota erant.)

⁷⁾ V. H. B. Swete, Theodori episc. Mopsuest. in epistolas B. Pauli commentarii; 2 voll. Cambr. 1880—82. Habentur hi commentarii fere integri in versione latina et fragmentis graecis.

⁸⁾ Facundi Hermian. Defensio trium Capitul. lib. 3. c. 6. ap. Galland T. XI. p. 697—98.

Scripturarum canonem non admisit.¹⁾ Exstat etiam sub Theodori nomine *liturgia*, quam ex syriacis Manuscriptis bibliothecae Vaticanae Th. Renaudot edidit.²⁾ Inscríbítur: *Liturgia Theodori Interpretis*; cui inscriptioni additur, *quae celebratur a dominica prima Annuntiationis usque ad dominicam Oschanae (i. e. Palmarum.)* Interpretis título Syri et Chaldaei Nestoriani Mopsuestenum cohonestarunt. Non constat tamen certo, hujus liturgiae Theodorum esse auctorem.

Theodorus
Mopsueste-
nus.

Theodoro Mopsuesteno frater fuit nomine *Polychronius*, de quo Theodoretus Hist. eccl. V. 40: „Ejus quoque frater Polychronius Apamensem ecclesiam egregie administravit, emendatissimae vitae splendorem cum sermonis gratia ac venustate conjungens.“ Scripsit hic Polychronius etiam plures Commentarios in s. Scripturam, et interpretis praeclari et pii meruit laudem. Nimum tamen et ipse; uti ejus frater Theodorus, litterae inhaerebat. Videtur explanasse totum fere vetus Testamentum, sed scripta ejus maxima parte interierunt. Exstant tamen in Catenis Patrum servata ampliora Fragmenta Commentariorum in Daniel, Ezechiel et Job, ac praesertim in Commentario Danielis ut egregium interpretem se exhibet. Obiit Polychronius circa a. 431.³⁾

Polychro-
nius.

¹⁾ De Theodoro Mopsuesteno copiose et erudite tractavit Kihn, Theodor von Mopsuestia und Junilius Africanus als Exegeten. Freiburg 1880. — Vid. S. Cyrillus Alex. ep. 52. ad Acacium (Opp. T. V. P. II. p. 197.) Socrat. Hist. eccl. VI. 3. Sozom. H. eccl. VIII. 2. Theodoret. Hist. eccl. V. 40. S. Gregorii M. lib. 7. ep. 34. Leontii Byzant. de Sectis Act. IV. n. 3. (Galland. T. XII. p. 636.) et Act. VI. n. 4. (ibid. p. 643.), item contra Nestor. et Eutyech. lib. III. (Galland. T. XII. p. 685—99). Facundi Hermian. Defensio trium Capitul. lib. 10. c. 1. (Galland. T. XI. p. 769—71.) — Cf. Garner. in Opp. Marii Mercatoris P. I. Dissert. I. c. 2. (p. 128—29.) et P. II. Diss. I. c. 4. §. 9. (p. 319—22). G. Cave Hist. litt. Vol. I. p. 385—88. J. A. Fabricius Bibl. Gr. Vol. X. p. 346—62. Tillemont T. XII. p. 433—53. Ceillier T. X. Ch. XII. (ed. 2. T. VIII.). A. Majus Collect. Nova Script. vet. T. VI. Praefat. n. I—IX. Fritsche de Theod. Mopsuest. vita et scriptis, Halae 1836 gr. 8°, ap. Migne l. c. T. LXVI. p. 9—78. — Chevalier s. v. Théodore.

²⁾ Renaudot, Liturgiarum Oriental. Collect. Paris. 1716. T. II. p. 616. sqq. — Cf. Kihn l. c. p. 56. Freib. Kirch. Lex. ed. 2. T. VIII. p. 26.

³⁾ De Polychronio fusius scripsit: Otto Bardenhewer, Polychronius, Bruder Theodors v. Mopsuestia und Bischof von Apamea. Ein Beitrag zur Geschichte der Exegese. Freiburg i. B. 1879. — Polychronii Commentar. in Daniele excerptus ex Catenis ss. Patrum primum editus est ab Ang. Majo in Collect. nova Script. vet. T. I. p. III. p. 1—27.

Nestorius.

Errores de Christi persona a Theodoro Mopsuesteno praeformatos et clanculo sparsos brevi post *Nestorius*, ex presbytero Antiocheno Episcopus Constantinopolitanus, palam proferre ac temere defendere ausus est.¹⁾ In ejus partes mox haud pauci, alii re non satis perspecta, alii tenore novae doctrinae probe cognito, transierunt. Nestorius igitur ejusque sequaces, ut quaestionem propositam de modo Incarnationis Filii Dei ex principio isto *duo perfecta unum tertium constituere non posse*, solverent, neque tamen in haeresin praedamnatam incurrerent, utramque in Christo naturam, divinam atque humanam, integram servantes²⁾, easdem adeo separarunt, ut veram unionem tollerent, *pro unione hypostatica seu personali solam unionem moralem* inducentes. Affirmarunt igitur, mysterium Incarnationis totum in eo consistere, quod Verbum Patri consubstantiale de coelo propter hominum salutem et descenderit in hominem, quem in utero Virginis Spiritus S. formavit, et in hoc homine habitaverit, quasi Deus in templo, ipsoque velut instrumento usum fuerit; unde et Christum hominem Deiferum (*Θεοφόρον*) appellabant.³⁾

Cf. ejusd. Collect. T. I. Praefat. p. XXX—XXXII. et J. A. Fabricii Biblioth. Gr. Vol. X. p. 362—63. Scholia in Ezechiel ed. pariter A. Mai in Bibl. nova Patr. T. VII. P. II. p. 72—127. Eadem cum reliquis Polychronii Fragmentis et subsidiis litterariis ap. Migne P. G. T. CLXII. p. 607 sqq. — Cf. Cassidor. Hist. tripart. X. 34. Nicephor. Callist. Hist. eccl. XVI. 30.

¹⁾ De Nestorio ejusque erroribus vid. Socrat. Hist. Eccles. lib. 7. c. 29. 31. 32. Evagrii Hist. Eccles. lib. I. c. 2. Gennad. lib. de Scriptor. eccles. c. 53. Cf. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. Dissert. I. Tillemont T. XIV. S. Cyrille d' Alex. Art. XVII—XIX. (p. 307—312.) et Art. CXXXV. (p. 612—13.) C. Baronii Annal. ad. a. 428. n. 30—36. G. Cave Histor. liter. Vol. I. p. 412—14. *Nestorii Sermones* impii habentur in Opp. Marii Mercatoris (ed. Garner. P. II. p. 1—94. ed. Baluz. p. 52—90.). Quorum etiam fragmenta leguntur apud s. Maximum Confessorem in Tomo dogmatico adv. Heraclii ecchesin (Opp. S. Maximi ed. Combefis. T. II. p. 91.).

²⁾ Vid. Nestorii Serm. XII. n. 32. (ed. Garner. P. II. p. 89. ed. Baluz. Serm. IV. p. 87.).

³⁾ Vid. S. Cyrilli Alex. epist. 2. ad Nestorium (Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 20. et ap. Mansi T. IV. col. 884.) Nestorii Serm. I. n. 7. 8. Nestorii Serm. II. (ed. Garner. P. II. p. 11.) Serm. III. (ibid. p.

Quare *unionem* naturarum negaverunt esse *hypostaticam*, qua nempe fit, ut physica hominis idiomatica Deo tribuantur, divina homini, sed admiserunt nonnisi conjunctionem *moralem* (*συνάφεια σχετική*), quae communicare potest homini moralia tantum Dei idiomatica¹⁾. Hinc inferebant, in Jesu Christo, quem et Filium et Dominum appellabant²⁾, solum Verbum esse naturalem Dei Filium, hominem vero assumptum gratia tantum et adoptione, solo

Nestorius.

11—12.) Serm. XIII. n. 7—9. (ed. Garn. p. 94. ed. Baluz. Serm. V. p. 99—90.); S. Cyrilli Alex. Commonitor. Posidonio datum (Mansi T. IV. col. 548—49.) S. Cyrilli lib. ad reginas (Mansi T. IV. col. 697—700.) Leont. Byzant. c. Nestor. et Eutych. lib. III. (Galland. T. XII. p. 691—93. et p. 695.). Quapropter Incarnationem Domini plerumque vocabant *ἐνανθρώπησιν*, *συνάρκειαν*, *ἐνοίκησιν*, *ἐνδυσιν*, *ἀνάληψιν*, *ἐνέργειαν*. Vid. Nestorius in Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1200—1201.) et Nestorii Serm. I. n. 11. (ed. Garner. P. II. p. 6. ed. Baluz. p. 56.).

¹⁾ Unio haec moralis seu potius conjunctio intima (Nestorii Serm. II. ed. Garner. P. II. p. 10. Serm. V. n. 7. ibid. p. 30. S. Cyrilli Alex. Commonitor. Posidonio datum ap. Mansi T. IV. col. 548—49.) juxta Nestorianos tantummodo aderat secundum gratiam vel operationem vel dignitatem vel paritatem honoris vel relationem, affectum et virtutem (Concil. Constantinop. II. Collat. VIII. c. 4. ap. Mansi T. IX. col. 377.); hujusmodi namque unitas, cum inter duas personas perfectas reperiri queat, non obstabat, quominus duas revera in Christo personas agnoscerent. — Ubi tamen Nestorius juxta morem loquendi in s. Scriptura usitatum humilia quaedam hominis propria, ut nasci, pannis involvi, fugere in Aegyptum, fatigari, pati, crucifigi de Deo praedicari videbat, ea sic interpretabatur, ut contenderet, Verbum passiones hominis, in quo habitabat quemque agebat, ad se referre et quasi assumere, qua ratione solet numen violationem sui templi, princeps statuæ ludibrium, spiritus operationes energumeni, amicus injurias amico illatas suas ducere. Similiter homini in Christo proprietates divinas aliqua ratione tribui negare non poterat, idque ex similitudine conjugii interpretari studebat, in quo duae personae ita junguntur, ut uxor a viro nomen et dignitatem, qua aliis praecellit, potestatemque in rebus gerendis accipiat.

²⁾ Nestorii Serm. II. (ed. Garner. P. II. p. 9—11.) Serm. VII. n. 40—44. (ed. Garner. p. 38—39. ed. Baluz. Serm. II. p. 66—68.) Serm. XIII. n. 4—5. (ed. Garner. p. 94. ed. Baluz. p. 88—89.); idem in Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1197. 1201. 1205. seq.).

Nestorius. nomine, non veritate filium Dei esse¹⁾; quapropter non idem natus in tempore, qui Filius ab aeterno, non idem proprie crucifixus, qui Deus²⁾; sed unus, homo, natus, passus, mortuus tanquam Pontifex noster, alter, Dei Filius, aeternus, immutabilis et immortalis³⁾; ac proinde homo quidem ab angelis colitur nobisque adoratur, sed cum Deo tantum, id est coadoratur, quemadmodum propter cultum numinis in templum religio se diffundit, et principis veneratio ad statuum pertinet, et vestis propter eum, qui utitur, haberi solet in pretio⁴⁾. Inde jam consequens erat assertio, quod B. Virgo Maria dici non debeat proprie Θεοτόκος (Deipara), quandoquidem nasci est proprietas hominis naturalis, sed aut Χριστοτόκος, ut quae peperisset Christum, hominem scilicet, in quo Deus

¹⁾ Nestorius in s. Cyrilli Alex. lib. de recta fide ad Theodos. (Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 5—6. item ap. Mansi T. IV. col. 625. et in Opp. Marii Merc. ed. Garner. P. II. p. 110—111.); idem Serm. VII. n. 10. (ed. Garn. p. 35. ed. Baluz. Serm. II. p. 59. Justiniani Imp. Epist. adv. defensores Theodori (Mansi T. IX. col. 620.) Theodor. Mopsuest. in Concil. Constantinop. II. Collat. IV. n. 44. (Mansi T. IX. col. 219.) et ap. Leont. Byzant. c. Nestor. et Eutych. lib. III. (Galland. T. XII. p. 694).

²⁾ Nestorii Serm. VII. n. 3. et 6. (ed. Garner. P. II. p. 34. ed. Baluz. Serm. II. p. 57); „Aliud enim est simul esse cum nato (συνεῖναι τῷ γεννωμένῳ) et aliud nasci (γεννώσθαι)“ Nestorius in Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1200.); S. Cyrilli Alex. Commonitor. Posidonio datum (Mansi T. IV. col. 548—49). Quodsi auctoritate s. Scripturae adigeretur aliquando ad confitendum, Filium Virginis esse Deum, id ob arctissimam tantum utriusque conjunctionem fieri contendebat, et ea fere ratione accipiendum volebat, qua et Moses Pharaonis Deus appellatus est, alique homines propter excellentiam auctoritatis dii appellantur in s. Scriptura. Vid. Nestorii Serm. I. n. 10. (ed. Garner. P. II. p. 5—6. ed. Baluz. p. 55—56.) Serm. II. (ed. Garner. P. 9. 10. et Mansi T. IV. col. 1200—1201.) Serm. VII. n. 38. (ed. Garner. p. 37. ed. Baluz. Serm. II. p. 65.)

³⁾ Vid. Theodorus Mopsuest. in Justiniani Imp. epist. adv. defensores Theodori (Mansi T. IX. col. 612. cf. ibid. col. 604.)

⁴⁾ Vid. Nestorius in Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1201. 1200. et 1204.) Nestorii Serm. I. n. 9. 10. 11. ed. Garner. P. II. p. 5—6. ed. Baluz. p. 55—56.) Serm. VII. n. 24—36. n. 48. (ed. Garner. p. 37. et 39. ed. Baluz. Serm. II. p. 64—65. et p. 69.)

jam inde a primo conceptu habitaverit, aut Θεοδόχος Nestorius (quasi Dei susceptrix) propter Deum susceptum in templum, quod ex ipsa Spiritus S. venienti Verbo praeparaverit¹). Unde etiam duplicem divini Verbi nativitatem, aeternam ex Patre, temporalem ex matre fateri noluerunt²).

Jam breviter exponamus, qua ratione Nestorius ejusmodi systema tanquam conforme revelationi divinae probare conatus sit. Summa totius disputationis praecipue versabatur circa genuinum sensum verborum Evangelii: *Verbum caro factum est*. Ea vero considerantibus facile occurrit, dici non posse, unum aliquid fieri alterum, nisi quinque modis: quo nempe animus fit homo, *per informationem corporis*; vel aqua vinum facta dicitur a Christo, *per conversionem*; vel elementa in mixtum quiddam evadunt, *per confusionem*; vel duabus naturis perfectis mutuo unitis individuum unius dicitur esse factum alterius individuum *per unionem hypostaticam*; vel tandem vir uxoris fit maritus, *unionem moralem per habitudinem quamdam*. Nestorius igitur ita procedebat, ut assumeret tanquam confessum principium, uno ex istis quinque modis Incarnationem fieri debuisse, et continuo vi argumentorum conficeret, nullum de quatuor prioribus admitti posse; quo confecto reliquum esse intelligebat, ut quinto modo per solam habitudinem (σχέσιν) Verbum caro factum diceretur. Quanta igitur potuit rationum vi singulos priores modos impugnare studuit, sed maxime quartum, eo quod in prioribus tribus rejiciendis cum Ecclesia conveniebat. Quartum vero duplici ex capite impugnavit, partim quod a prioribus non differret, partim quod exinde sequeretur, ipsa quoque physica idiomata, sive humana Deo, sive divina homini, communicari; quo semel admisso sequitur, dici posse, Deum natum, passum, mortuum esse, et beatam Virginem vere nominari Θεοτόκον (Deiparam), duas quoque esse Verbi natiuitates, aeternam ac temporalem, ipsum denique Verbum, quamvis naturâ Deus sit, factum esse Pontificem atque Apostolum confessionis nostrae (Hebr. 3, 1.); sed haec omnia, contendebat, repugnare divinitati atque aeternitati Verbi, ejus cum Patre aequalitati, summaeque in omnes creaturas auctoritati.

¹) Nestorii epist. ad Cyrillum (Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 27—28. et ap. Mansi T. IV. col. 896.); Nestorii Serm. VII. n. 48. (ed. Garner. P. II. p. 39. ed. Baluz. Serm. II. p. 69.) Serm. XII. n. 6—11. n. 22. 30—31. (ed. Garner. p. 86. 88. 89. ed. Baluz. Serm. IV. p. 76—79. 83. 86—87.) Serm. XIII. n. 6—8. (ed. Garner. p. 94. ed. Baluz. Serm. V. p. 69—90.) Theodorus Mopsuest. lectus in Concil. Constantinop. II. Collat. IV. n. 43. (Mansi T. IX. col. 219.).

²) Nestorii Serm. III. (ed. Garner. P. II. p. 13.) Serm. IV. n. 1. (ed. Garner. p. 26. ed. Baluz. Serm. III. p. 70.) Theodorus Mopsuest. l. c. n. 45. (Mansi T. IX. col. 219.).

Nestorius.

Unde et omne argumentorum genus, omnem ingenii vim eo convertit, ut B. V. *Mariam Deiparam* negaret: hanc quippe assertionem facillime posse convelli homo callidus autumavit; eaque semel destructa etiam reliqua sibi adversantia sponte corruere et in suam sententiam cedere pervidebat. Quodsi enim B. V. Maria dici non potest Deipara, ergo nec Deus natus est; et consequenter caetera quaecunque idiomatica humana de Deo, atque idiomatica divina de homine in Christo praedicari non possunt; quo concessio tollitur unio naturarum hypostatica. — Mariam vero Θεοτόκον (Deiparam) vario argumentorum genere impugnavit Nestorius; etenim contendebat, sine regula vel Scripturae, vel Traditionis loquendum non esse, Mariam vero neque in s. Scriptura, neque in Concilio Nicaeno Θεοτόκον appellari¹⁾; eam potius appellationem gentilitati favere, matres diis suis adstruenti²⁾; eos, qui Θεοτόκον praedicant, sentire cum Ario, Eunomio et Apollinari, qui hac appellatione usi duas in Christo naturas confundere volebant, ut locus illis adversus ipsam divinitatem pateret³⁾, imo Arianis pejus delirare, qui Verbum Deum paternae quidem deitatis majestate minorem fecerint, non tamen etiam B. Mariae secundum ac posteriorem pronunciarint.⁴⁾ Addidit insuper, Mariam dici non posse Θεοτόκον, quia mater et filius semper debent esse consubstantiales, quod locum non habet, si Maria homo filium peperit, qui est Deus⁵⁾; imo si Maria peperit Deum, Deus autem Verbum inseparabiliter jungitur cum Patre et Spiritu S., eodem jure totius Trinitatis seu ipsius Deitatis mater dicenda erit⁶⁾. Demum concludebat: Si B. V. Maria, quae peperit Christum, Deum simul et hominem, ideo vocanda est Θεοτόκος (Deipara seu Dei genitrix), pari ratione quaelibet mater dicenda erit animae

¹⁾ Nestorii Serm. II. (ed. Garner. P. II. p. 9—10. et Mansi. T. IV. col. 1197.) Serm. III. ed. Garner. p. 13. ed. Baluz. p. 109.; Nestorii epist. I. ad Coelestinum (Mansi T. IV. col. 1022. et in Opp. Marii Mercat. ed. Garn. P. I. p. 67).

²⁾ Nestorii Serm. I. n. 6. (ed. Garner. P. II. p. 5. ed. Baluz. p. 54.) Serm. IV. n. 2—3. (ed. Garner. p. 26—27. ed. Baluz. Serm. III. p. 70—71.) Serm. V. n. 4. (ed. Garner. P. II. p. 30).

³⁾ Nestorii Serm. V. n. 3. (ed. Garner. P. II. p. 29—30.) Serm. XII. n. 6—11. (ed. Garner. p. 86. ed. Baluz. Serm. IV. p. 76—79).

⁴⁾ Nestorii Serm. III. n. 4. (ed. Garner. P. II. p. 12).

⁵⁾ Nestorii Serm. I. n. 7. (ed. Garner. P. II. p. 5. ed. Baluz. p. 55.) Serm. III. n. 4—6. (ed. Garner. p. 12—13. ed. Baluz. p. 112.) Theodorus Mopsuest. in Epistola Justiniani Imp. adv. defensores Theodori (Mansi T. IX. col. 605—608).

⁶⁾ Nestorii Serm. V. n. 1. et 4. (ed. Garner. P. II. p. 29. 30.); Concilii Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1181—84).

filius sui genitrix, licet animam filius a Deo acceperit, et Elisabeth, Joannis Baptistae mater dicenda erit *πνευματιστικός* Nestorius. (quasi genitrix Spiritus Sancti), quia Joannem jam in utero matris impletum Spiritu S. peperit; quorum unum est absurdum, alterum plane impium¹). His ita positis adserebat, B. V. Mariam nonnisi hominem peperisse, in quo, tanquam in templo, habitabat Deus Verbum, quocum unione morali, nunquam dissolvenda, tanquam amicus cum amico, vir cum uxore se conjunxerat idem Deus Verbum²). Proinde consequenter statuebat, *Filium ex Maria natum*, quocum verus Deus se conjunxerat, *sola adoptione Filium Dei esse*³). Hoc autem errorum caput inde probari, sibi aliisque persuadebat, quod filius iste Mariae tanquam homo eodem cum caeteris hominibus modo Spiritus S. gratia inunctus, baptismo sanctificatus, suarumque actionum merito ad istam dignitatem evectus sit; quod orationem ad Patrem fuderit et sacerdotali dignitate functus sit⁴). Hinc Verbum aeternum Dominum assumpti hominis, huncque illius servum dicebat Nestorius, cujus formam sibi Filius aeternus

¹) Nestorii Serm. V. n. 5—6. (ed. Garner. P. II. p. 30).

²) Nestorii Serm. I. n. 9. (ed. Garner. P. II. p. 5. ed. Baluz. p. 55.) Serm. II. (ed. Garner. P. II. p. 10. et Mansi T. IV. col. 1201.) Serm. IV. n. 10. (ed. Garner. p. 27. ed. Baluz. Serm. III. p. 73.) Serm. XII. n. 2. 3. (ed. Garner. p. 85. ed. Baluz. Serm. IV. p. 75); Vigili P. Constitutum n. 26. (Mansi T. IX. col. 485—86.); Concil. Constantinop. II. Collat. VIII. c. 12. (Mansi T. IX. col. 384.); Leont. Byzant. c. Nestor. et Eutych. lib. III. (Galland. T. XII. p. 693); Justiniani Imp. epist. adv. defensores Theodori (Mansi T. IX. col. 621.). Quamobrem Nestorius humanitatem Christi frequentius vocitet templum, quam alio quocunque nomine, optime explicat J. Garner. in Opp. Marri Mercat. P. II. p. 92.

³) Theodorus Mopsvest. lectus in Concil. Constantinop. II. Collat. IV. n. 18. 46. 48. (Mansi T. IX. col. 210—11. 219. 220.) Ita haeresis Nestoriana, quae Arii errores extirpare profitebatur, vix non in eosdem errores prolapsa est, eatenus solum diversa, quod Arius *Christum totum* nonnisi „participatione Deum esse factum“ (*μετοχή ἐθεοποιήθη*) eumque ex sola gratia Filium appellatum dicit (Arius ap. s. Athanas. Orat. I. contra Arian. n. 9.), Verbum per *adoptionem* (*κατὰ θέσιν*) Filium Dei dici posse (Arius ap. s. Athanas. de sententia Dionysii n. 23.) statuit, dum Nestorius plane similia iisdem verbis de *humana Christi natura* tantum praedicat.

⁴) Nestorii Serm. VI. (ed. Garner. P. II. p. 31—33.); idem in Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1204.); Theodorus Mopsuest. lectus in Concil. Constantinop. II. Collat. IV. n. 6. 7. 32. 39. 53. 54. (Mansi T. IX. col. 205—6. 216. 218. 221.) item ap. Leont. Byzant. c. Nestor. et Eutych. lib. III. (Galland. T. XII. p. 693).

Nestorius. univertit et uniendo, seu in illa habitando semetipsum exinanierit¹⁾; statimque inferebat, non ipsum Deum, sed solum hominem assumptum passionem ac mortem sustinuisse²⁾.

Facile patet, hoc totum systema defendi haud posse, quin duplex in Christo persona sequatur, quamvis illius patroni unitatem personae subinde admiserint, et contra divisionem talem protestati fuerint³⁾. Cum enim alibi per hanc unitatem nonnisi unitatem affectus intelligendam esse aperte dicerent, aut ea saltem principia statuerent, quibuscum unitas personae hypostatica subsistere nequit, et B. V. Mariam vere ac proprie Θεοτόκον appellare pertinaciter detrectarent⁴⁾, merito utique Doctores catholici, in

¹⁾ Nestorius in Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1201.) et S. Cyrilli Alex. epist. 1 ad monachos Aegypti n. 14. (Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 10. et ap. Mansi T. IV. col. 601.).

²⁾ Nestorius in Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1205—1208.).

³⁾ Novi hujus systematis patroni et asseclae aliquando *unum* Filium, Christum, Dominum, imo et *unam personam* fatebantur (Nestorii Serm. XII. n. 10. ed. Garner. P. II. p. 86. ed. Baluz. Serm. IV. p. 78. Nestorii epist. 2. ad Cyrill. in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 26—27. et ap. Mansi T. IV. col. 893.) S. Cyrilli Alex. lib. ad reginas n. 12. (Opp. Cyr. T. V. P. II. p. 53. et ap. Mansi T. IV. col. 697.); verum cum nonnisi moralem unionem in mente haberent, qua scilicet utriusque, Dei et hominis cuncti, una esset dignitas, jus unum atque una operatio, verbis in speciem catholicis usi, sensum revera haeticum obtegere studebant; unde merito damnati fuere. Vid. Concil. Constantinop. II. (a. 553.) Collat. VIII. c. 5. (Mansi T. IX. col. 379.) et P. Vigili Constitutum n. 17. et 26. (ibid. col. 475. et 486.), item Justiniani Imp. epist. adv. defensores Theodori (ibid. col. 620—21.) et Epist. ad monachos Aegypti (A. Maji Collect. Nova Scriptorum Veterum T. VII. P. I. p. 308). Cf. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. II. Dissert. I. §. 6. (p. 297).

⁴⁾ Eadem ratione, ut modo dictum est de una persona, etiam vocem Θεοτόκος nonnunquam tolerare videbatur Nestorius, ita tamen ut vel sensum haeticum cum illa conjungeret, vel notam quamdam haereseos ei inureret. Vid. Nestorii Serm. V. n. 2. 4. (ed. Garner. P. II. p. 29. 30.) Serm. XII. n. 6—11. 22. 30—31. (ed. Garner. p. 86—89. ed. Baluz. Serm. IV. p. 76—87.) Serm. XIII n. 6—8). (ed. Garner. p. 94. ed. Baluz. Serm. V. p. 89—90.); item Nestorii epist. I. ad Coelestinum P. (Mansi T. IV. col. 1022—23. et in Opp. Marii Merc. ed. Garner.

his maxime s. Coelestinus Papa, s. Cyrillus Alexandrinus et s. Proclus Constantinopolitanus, eos impugnarunt¹⁾ universa autem Ecclesia catholica in Concilio Ephesino (a. 431). congregata eos damnavit.

Nestorii impugnatores.

Inter diuturnas has concertationes pro fide tradita pure et integre conservanda sensim necessarium visum est, ut principium fidei in clara luce collocatum omnibus veritatem sincere quaerentibus palam proponeretur. Id quod haud multo post exortam Nestorii haeresin luculenter praestitit s. Vincentius Lirinensis.

Extremas quoque curas adhibuere viri omnis doctrinae genere conspicui, s. Cyrillus Alexandrinus et Theodoretus Cyrensis, ut victricia veritatis signa in media Gentilium castra inferrent et ultima infidelitatis praesidia expugnarent.

Denique vita monastica et ascetica, quae dudum viva voce magistrorum sanctissimorum fuerat informata, nunc etiam frequentius scriptis institutionibus excoli coepit, eandemque professi studio diligenti s. Scripturae se exercuerunt ad profectum scientiae spiritualis et sanctitatis, quam impense coluere; quos inter eminent s. Nilus et s. Isidorus Pelusiota.

§. 186.

S. Cyrillus Alexandrinus. Ejus Vita. Res gestae in Episcopatu usque ad Concilium oecum. Ephesinum (a. 412—431).

Fontes: S. Cyrilli Alex. Opp. (Paris. 1638.), praesertim ejus Epistolae. — Concilii Ephesini a. 431. habiti Acta (Mansi T. IV. et V.). — SS. Coelestini et Xysti III. Pontiff. Roman. Epistolae (in Epistolis Roman. Pontiff. ed. Coustant et Schoene-mann). — Synodicon Cassinense adversus tragoediam Irenaei seu

Fontes et
Subsidia.

P. I. p. 67.) et epist. III. ad Coelestinum P. (in Opp. Marii Merc. ed. Garn. P. II. p. 80—81. ed. Baluz. p. 355—56.); denique ejusdem respons. ad Cyrilli anathem. I. (in Opp. Marii Merc. ed. Garner. P. II. p. 116. ed. Baluz. p. 142—43). Cf. etiam Socrat. Histor. Eccles. lib. 7. c. 34.

¹⁾ Vid. S. Prosperi Aquit. Chronicon Felice et Tauro Coss. id est a. 428. (Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 743.)

Variorum Patrum Epistolae concernentes Acta Ephesini et Chalcedon. Concilii repertae in Biblioth. Cassin. ed. Chr. Lupus Opp. Venetiis 1726 T. VII. (recus. ap. Mansi T. V. col. 731—1022. et in Opp. Theodoreti ed. Schulze T. V. Dissert. V. p. 608—906.) — Socrat. Histor. Eccles. lib. 7. c. 7. seqq. — Leontius Byzantinus de Sectis, item in libris contra Nestorium et Eutychetem (Galland. T. XII.).

Subsidia: Tillemont T. XIV. S. Cyrille (p. 267—676. cum Notis p. 747—95.). — Ceillier T. XIII. Chap. VIII. (ed. 2. T. VIII.). — Dupin T. IV. p. 41—52. — J. Bollandus in Actis Sanctorum die 28. Januarii T. II. p. 843—54. — J. Garnerius in Opp. Marii Mercatoris passim. — J. A. Fabricii Biblioth. Graeca Vol. IX. p. 446—497. — J. Kopallik, Cyrillus v. Alexandrien, eine Biographie nach d. Quellen bearbeitet. Mainz 1881.

S. Cyrilli
Vita usque
ad Conc.
Ephes.

S. Cyrillus, Alexandrinus dictus, Theophili Episcopi Alexandrini ex fratre nepos, ab infantia studio sacrarum litterarum et commercio ss. Patrum innutritus, sana Ecclesiae doctrina imbutus eique fideliter inhaerens, patruo defuncto a. 412. non sine quorundam contradictione in sede episcopali successit¹⁾. Statim vero ad hanc sedem evectus, cum esset animo excelso, fideique studio ac haeresis odio flagraret, ea, qua pollebant Episcopi Alexandriae auctoritate, ecclesias Novatianorum clausit, sacra vasa atque ornamenta abstulit, eorumque episcopum bonis ac fortunis spoliavit; nec multo post Judaeos, qui per dolum et insidias ingentem Christianorum stragem ediderant, Alexandria expulit.²⁾ Quum hinc discordia nata esset inter Cyrillum et Orestem Praefectum, atque Hypatia, philosophiae laude tunc temporis celeberrima et Oresti

¹⁾ Socrat. lib. 7. c. 7. Theodoreti Histor. Eccles. lib. 5. c. 35. S. Isidori Pelus. lib. I. ep. 310. S. Cyrillus Alex. in Concil. Ephes. Act. V. (Mansi T. IV. col. 1317. seq.); Ejusdem epist. ad Acacium Ber. (Synodicon Cassin. c. 56., in edit. autem Theodoreti l. c. ep. 46.); Ejusdem ep. 38. ad Successum (S. Cyrilli Alex. Opp. T. V. P. II. p. 135.). Cf. Tillemont l. c. Art. I. (p. 267—69.) cum Nota 1. (p. 747—48).

²⁾ Socrat. lib. 7. c. 7. et 13. Caute tamen hac in re Socratis relatio accipienda est, quippe cum Novatiani partibus plus justo faverit. Cf. Tillemont l. c. Art. I—II. (p. 269—72.) Bolland. l. c. §. III—IV. (p. 845—46).

praesertim cara, suspicionem apud multitudinem imperitam incurrisset, quod reconciliationem Episcopi et Praefecti impediret, repentino plebis tumultu miserrime interempta est (a. 415.); cujus facinoris invidiam in s. Episcopum conjicere ejus aemuli minime dubitarunt¹⁾.

S. Cyrilli
Vita usque
ad Conc.
Ephes.

Eo pariter tempore Atticus, Episcopus Constantinopolitanus, s. Joannis Chrysostomi nomen, cognita ejus innocentia, diptychis inseri jussit; quod ubi Cyrillo significavit, is propter canones Ecclesiae in speciem adversantes istiusmodi factum improbavit; postea tamen a s. Isidoro Pelusiota ad mitiora consilia inductus, (a. 417.) cum Episcopis Aegypti consensit, ut memoria s. Joannis Chrysostomi in integrum restitueretur, eumque dehinc summa veneratione persecutus est²⁾.

Anno 428 Nestorius, presbyter Antiochenus, zelo in haereticos, eloquentia et sanctitatis specie celeberrimus, applaudente universo fere orbe in sedem Constantinopolitanam evectus est; ipse etiā Cyrillus litteris ad eum datis gaudium de hac promotione testificatus est³⁾. Spes tamen concepta fefellit; statim quippe presbyter ejus et familiaris, quem Antiochia secum adduxerat, Anastasius nomine B. V. Mariam Deiparam in concione publica impugnare coepit. Nestorius autem dictum presbyteri sibi

¹⁾ Socrat. lib. 7. c. 14. et. 15. Cf. Tillemont l. c. Art. III. (p. 274—76.) Bolland. l. c. §. V. (p. 846—47.) Kopallik l. c. qui tum quoad hanc accusationem tum quoad alia capita s. Cyrilli vindicias agit.

²⁾ Huc pertinet *Attici Constantinop. epist. ad s. Cyrillum*, quae est inter epistolas Cyrilli ep. 56. (Opp. T. V. P. II. p. 201—203. et *S. Cyrilli ad eundem responsio seu epist.* 57. (ibid. p. 204—8). Vid. Facundi Hermian. Defensio trium Capitul. lib. 4. c. 1. (Galland. T. XI. p. 700—701); S. Isidori Pelus. lib. I. ep. 370; Nicephori Histor. Eccles. lib. 14. c. 25—28 et Nestorii Serm. XII. n. 5. (Opp. Marii Mercat. ed. Garn. P. II. p. 86. ed. Baluz. Serm. IV. p. 76.) Cf. Tillemont l. c. Art. V—VI. (p. 279—82.) et Bolland. l. c. §. VI. (p. 847—48).

³⁾ Socrat. lib. 7. c. 29. Gennad. lib. de Scriptor. eccles. c. 53. Cassian. de Incarn. Domini lib. 7. c. 30. S. Vincentii Lirin. Commemorator. c. 11. S. Cyrilli Alex. Apologeticus ad Imp. Theodos. (Opp. T. VI. p. 247. et ap. Mansi T. V. col. 236.). Cf. Tillemont l. c. Art. VIII. (p. 285—87.) et Bolland. l. c. §. VII. (p. 848.).

S. Cyrilli
Vita usque
ad Cone.
Ephes.

carissimi confirmare non dubitavit; quapropter ipse de nova hac assertione subinde in ecclesia disseruit, quaestiones ea de re pervicaciter proponens ac nomen Deiparae inique traducens¹⁾. Primum quidem huic errori fortiter se opposuerunt Eusebius, tunc adhuc laicus, qui Nestorio in ipsa ecclesia contradicens mox obtestatione publice proposita haeresin Pauli Samosatani a Nestorio resuscitatam esse demonstravit, et s. Proclus, Cyzici quidem episcopus ordinatus, sed presbyteri munere fungens in ecclesia Constantinopolitana, qui oratione coram Nestorio habita SS. Virginis Mariae laudes summopere praedicavit, ac mysterium Incarnationis Dominicae recte exposuit adstruens, eum, qui a Virgine genitus est, non esse purum hominem, sed vere Deum, B. Virginem vere Deiparam appellandam, Deum incarnatum vere passum ac mortuum, eundemque nostrum pontificem esse²⁾. Cui Nestorius statim sermone extemporali respondit, ac postea singulas partes orationis Procli singulis sermonibus vehementer aggressus est³⁾.

¹⁾ Socrat. lib. 7. c. 32. Evagrii Hist. Eccles. lib. I. c. 2. Theophanis Chronographia in Scriptor. Histor. Byzant. T. VI. ed. Paris. p. 76. ed. Venet. p. 60—61.) S. Cyrilli Alex. ep. 9. (Opp. T.V. P. II. p. 36—37.) Huc pertinent priores tres Nestorii Sermones (in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II.), quorum primus maxime evulgatus ac diffamatus est.

²⁾ Vid. S. Cyrilli Alex. Contradict. adv. Nestor. lib. I. c. 5. (T. VI. p. 20—21 et in Opp. Marii Merc. ed. Garner. P. II. p. 13), Leont. Byzant. adv. Nestor. et Eutych. lib. III. (Galland. T. XII. p. 697) et Theophanis Chronographia inter Scriptores Historiae Byzant. l. c. Eusebii Obtestatio Constantinopoli publice proposita adv. impios Nestorii Sermones exstat in Marii Merc. Opp. ed. Garner. P. II. p. 18—19. (cf. p. 16.) et ap. Mansi T. IV. col. 1007—1012. Similis huic est eodem tempore scripta Marii Mercatoris epistola de discrimine inter haeresin Nestorii et dogmata Pauli Samosat. seu Comparatio dogmatum Pauli Samos. et Nestorii (Marii Mercat. Opp. ed. Garner. P. II. p. 17—18. ed. Baluz. p. 50—52.) S. Procli Homilia, quae in die festo Annuntiationis B. V. Mariae a. 429. habita esse videtur, exstat in Opp. Marii Merc. ed. Garner. P. II. p. 19—25. et ap. Mansi T. IV. col. 577—88. Cf. Tillemont Art. XXI—VI. (p. 315—28.) c. Not. 10—13. (p. 750—54.) Pagi Crit. ad a. 429. n. 15—18.

³⁾ Nestorii Serm. IV. extemporalis, item Sermo V. VI. et VII. in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II. p. 26—39. Cf. Pagi Crit. ad a. 429. n. 19.

Quin etiam aliquo tempore post Dorotheus, Moesiae Metropolitā, Nestorii partibus adhaerens, eo impietatis et audaciae progressus est, ut publice in ecclesia, Nestorio audiente, proclamaret: „Si quis Mariam Deiparam dixerit, anathema sit.“ Quem Nestorius praesens non solum non coërcuit, verum etiam illico in divinatorum mysteriorum celebratione ei communicavit. Unde magnus in ecclesia Constantinopolitana tumultus exortus est, nec pauci cujusvis ordinis, praesertim clerici et monachi, ob apertam impietatem ab Episcopo discesserunt.¹⁾ Neque solum Constantinopoli, sed et longe lateque per Orientem et Occidentem novis Nestorii erroribus turbata est Ecclesia.²⁾

Homiliis quibusdam prioribus Nestorii in Aegyptum perlatis turbae in monasteriis exortae sunt, ac leviores nonnulli erroribus istius implicabantur. S. Cyrillus quidem Nestorium plurimum amavit, ast cum res fidei ageretur, ob amorem privatum nec officium sibi commissum salutemque animarum negligere, nec errores adeo perniciosos dissimulare se posse persuasum habuit.³⁾ Unde primum (ineunte a. 429.) in Homilia seu epistola Paschali, quam ex more antiquo Episcopus Alexandrinus ad reliquas ecclesias quotannis dirigere consueverat, ut diem Paschatis indiceret, mysterium Incarnationis exposuit, nomen Deiparae defendit, atque Nestorii tres priores Sermones tacito nomine egregie confutavit (Homilia Paschalis XVII.).⁴⁾ Eodem fere tempore Cyrillus epistolam encyclicam et generalem ad monachos Aegypti dedit, qua primum ex auctoritate s. Athanasii, aliisque rationibus ostendit, B. Virginem dici debere Deiparam, siquidem Christum Deum genuerit; Christum vero Deum esse probavit partim ex symbolo Nicaeno, partim ex s. Scripturae testimoniis, et illo potissimum: „Verbum caro factum est;“ denique modum unionis Verbum inter ac humanam naturam exposuit et monachos adversus varias

¹⁾ Vid. S. Cyrilli Alex. ep. 9. 6. et 12. (Opp. T. V. P. II. p. 37—39. 30. et 44. et ap. Mansi T. IV. col. 1013—16. 1000. et 1053.). Cf. Tillemont l. c. Art. XXIII—VI. (p. 319—28.).

²⁾ Vid. S. Cyrilli Alex. ep. 2. et 7. (Opp. T. V. P. II. p. 20. et 31. item ap. Mansi T. IV. col. 884. et 1001.) Cf. Tillemont l. c. Art. XXVII. (p. 328—29.).

³⁾ S. Cyrilli Alex. ep. 9. 7. et 2. (Opp. T. V. P. II. p. 38. 31—32. et p. 20. item ap. Mansi T. IV. col. 1013. 1001. et 884.).

⁴⁾ Cf. Pagi Crit. ad a. 429. n. 13—14. Tillemont l. c. Not. 14. (p. 754.)

S. Cyrilli
gesta c. Ne-
storium.

Nestorii ejusque sociorum argutias munivit (ep. 1.).¹⁾ Hujus epistolae exempla non solum monachos, verum etiam omnis generis homines Constantinopoli degentes plurimum in fide confirmarunt.²⁾

Inter haec Nestorianae haeresis rumor in Occidentem et ad Coelestini P. R. aures pervagatus erat, qui statim Cyrillo mandavit, ut rei veritatem inquireret. Igitur medio hoc anno Cyrillus obligatum se cognoscens ad fidem strenue defendendam Nestorio istud significavit, eumque valde iratum ob epistolam ad monachos Aegypti datam blandis et amicis verbis placare studuit, simul tamen pro officio admonens, ut propter pacem Ecclesiae B. Virginem Deiparam confiteretur, neque tam grave scandalum daret (ep. 2.).³⁾ Eam admonitionem non tantum responsione superba respuit Nestorius⁴⁾, verum etiam magis ira inflammatus graves in s. Cyrillum querelas et accusationes movit per homines quosdam nequissimos Constantinopoli degentes.⁵⁾

Quo comperto s. Cyrillus (ineunte a. 430.) tum ad legatos suos Constantinopoli agentes epistola data testatus est, se pacis amantem, salva tamen fide catholica, calumnias in se jactatas facile

¹⁾ *Epistola 1. S. Cyrilli ad monachos Aegypti*, quae proprie Sermoni I. Nestorii opposita est, habetur in S. Cyrilli Opp. T. V. P. II. p. 1—19. et in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 2. (Mansi T. IV. col. 587—618.). Cf. Tillemont l. c. Art. XXVII. (p. 329—30.) Pagi Crit. ad a. 429. n. 20. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 41—42. et p. 54. J. Bolland. l. c. n. 38. (p. 849).

²⁾ Vid. S. Cyrilli Alex. ep. 9. et 2. (Opp. T. V. P. II. p. 38 et 20, item ap. Mansi T. IV. col. 1013. et 884.)

³⁾ *Epist. 2. S. Cyrilli ad Nestorium*, de qua vid. ipsius Cyrilli ep. 9. (Opp. T. V. P. II. p. 37. et ap. Mansi T. IV. col. 1013.) coll. Photii Cod. 169. exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 19—21. et in Actis Concilii Ephes. P. I. c. 6. (Mansi T. IV. col. 883—86), item in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II. p. 42—43.) ed. Baluz. p. 101—103. Cf. Tillemont l. c. Art. XXXIII. (p. 342—43.) et Art. XXVIII. (p. 331—32.) c. Not. 12. et 14 (p. 752 et 754); J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. Diss. II. p. 331—33 et Pagi Crit. ad a. 429. n. 21.

⁴⁾ Haec *Nestorii epistola* est 3. inter epistolas s. Cyrilli (Opp. T. V. P. II. p. 21.), legitur quoque in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 7. (Mansi T. IV. col. 885.), item in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II. p. 44. Cf. Tillemont l. c. Art. XXVIII. (p. 332—33).

⁵⁾ Vid. S. Cyrilli Alex. ep. 12. 7. 8. (p. 63. 31. 33—34. Mansi T. IV. col. 1053. 1000. et 1005.) et Nestorii epist. ad Coelestinum P. (in Opp. Marii Merc. ed. Garner. P. II. p. 80. ed. Baluz. p. 355.) Cf. Tillemont l. c. Art. XXVIII. et XXIX. (p. 331. 331—36); J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 54—55. et Pagi Crit. ad a. 429. n. 20.

dilungere posse, eosque instruxit, qua ratione Nestorii sequaces, pacis S. Cyrilli
gesta c. Ne-
storium. studium tunc simulantes, tractarent (ep. 8.), tum ad ipsum Nestorium iterato scripsit, injurias sibi illatas repellens simulque explicans, quo sensu juxta Synodum Nicaenam sanctosque Patres Verbum caro factum, Deus natus, passus, mortuus, et B. Virgo Maria Deipara dicatur (ep. 4.).¹⁾ Tantum vero abfuit, ut Nestorius ad saniora consilia reverteretur, ut mox etiam apertius impietatem suam proderet.²⁾

Insuper s. Cyrillus labente hoc anno, quia Nestorius aures Imperatoris ceteroquin pii, Theodosii, ejusque sororum occupare coeperat, libellos tam ad Imperatorem, quam ad Pulcheriam ejus sororem direxit, quibus errores omnes de Incarnatione Domini redarguens veram doctrinam luculenter proposuit ac demonstravit.³⁾ Eo pariter tempore vel paulo ante Cyrillus nonnullis, qui eum vituperabant, quod Nestorium palam impugnando magis exacerbaverit et quasi coëgerit pertinaciter obfirmare animum alienae reprehensionis impatientem, scripto exposuit tum facti sui causas, tum negotii momentum, quod silentio praetermittere haud licuerit (ep. 6.); quemdam vero Nestorii studiosum certiore reddidit, nullam aliam causam, nisi ardens rectae fidei studium gravissimam sibi necessitatem imponere Nestorium aggrediendi

¹⁾ *S. Cyrilli Epist. 8.*, quae in editis perperam inscribitur: *Ad Clericos Constantinopolitanos mutuis dissidiis inter se conflictantes* exstat in Opp. Cyrilli T. V. P. II. p. 32—36, in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 12. (Mansi T. IV. col. 1003—8.) et in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II. p. 49—56. ed. Baluz. p. 103—8. — *Ejusdem Epist. 4.* quae est *secunda ad Nestorium*, habetur in Opp. Cyrilli l. c. p. 22—25. in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 8. (Mansi T. IV. col. 887—92.) et in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II. p. 45—48. ed. Baluz. p. 96—101. Haec epistola (4.) fuit Synodica, quemadmodum patet ex Concil. Chalcedon. Act. V. (Mansi T. VII. col. 113.), ex ipsius Cyrilli Alex. ep. 15. (Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 69) et ex s. Eulogio Alexandrino ap. Phot. Cod. 230. Cf. Garner. l. c. p. 53 et 334—35. Tillemont l. c. Art. XXX—XXXI. (p. 336—39.) Pagi Crit. ad a. 429. n. 21. 25.

²⁾ *Nestorii ad Cyrillum responsio*, quae est inter epistolas s. Cyrilli ep. 5., exstat in Opp. Cyrilli T. V. P. II. p. 25—29, in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 9. (Mansi T. IV. col. 891—1000.) et in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II. p. 57—61. ed. Baluz. p. 90—96. Cf. Tillemont l. c. XXXI. (p. 338. et 339.).

³⁾ *Liber de recta in D. N. Jesum Christum fide ad Theodosium Imp.*, et *libri duo ad Reginas* (scil. ad Pulcheriam ejusque sorores) in Cyrilli Opp. T. V. P. II. et in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 3. 4. et 5. (Mansi T. IV. col. 617—80. col. 680—802. et col. 803—884.) Cf. Tillemont l. c. Art. XXXII. (p. 340—342.)

S. Cyrilli
gesta c. Ne-
storium.

(ep. 7.).¹⁾ Acacio demum Beroeensi Episcopo, veteri amico, scripsit Cyrillus, ut animum suum ob periculum fidei moerore depressum erigeret, eique indicaret consilium, remedia fortiora adhibendi, cum haud profecissent mitiora (ep. 12.); iste tamen perquam benigne de Nestorii ejusque sociorum errore judicavit, nec severius cum eo agi voluit, eundem quoque esse sensum Joannis Episcopi Antiocheni significans (ep. 13.).²⁾

Inter haec Nestorius, postquam ex litteris Cyrilli episcopos Occidentis, et maxime Pontificem Romanum in se commoveri didicerat, alienum praetextum e mentibus, jam a. 429., et cum diutius frustra expectasset responsum, iterum hoc anno (430.) Coelestino Pontifici Romano eam causam retulit simul adjungens quosdam tractatus a se habitos. Verum ipse quoque Cyrillus adactus necessitate, ut et catholicam fidem adversus haeticam novitatem et se ipsum contra Nestorii calumnias tueretur, circa med. a. 430. adhibita summa cautione omnem rem gestam fideique periculum Papae Coelestino nuntiavit (ep. 9.) per Posidonium diaconum, cui Romam proficiscenti Commonitorium tradidit, in quo Nestorii errores suamque fidem, quam judicio Sedis Apostolicae penitus submisit, admodum perspicue exposuit.³⁾ Acceptis litteris Nestorii atque Cy-

¹⁾ *S. Cyrilli epist. 6. et 7.* exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 30—32. et in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 10. et 11. (Mansi T. IV. col. 899—1002.) Cf. Pagi Crit. ad. a. 429. n. 24. Tillemont l. c. Art. XXVIII. et XXXV. (p. 333. et 348). Dupin. T. IV. p. 288.

²⁾ *S. Cyrilli epist. 12. et 13.* exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 44—65 et in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 22. et 23. (Mansi T. IV. col. 1053—58.) Cf. Tillemont l. c. Art. XXXV. (p. 347—48). Pagi Crit. ad a. 430. n. 9—10. Dupin T. IV. p. 289.

³⁾ *Nestorii epist. I. et II. ad Coelestinum* P. R. exstat in Opp. Marii Merc. ed. Garner. P. I. p. 66—70. item in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 16. et 17. (Mansi T. IV. col. 1021—24.) et in Epist. Rom. Pontiff. ed. Coustant inter P. Coelestini epist. 6. et 7. — *S. Cyrilli epist. 9. ad Coelestinum* P. habetur in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 36—39. in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 14. (Mansi T. IV. col. 1011—18.) et ap. Coustant. l. c. tanquam Coelestini P. ep. 8. — *Commonitorium autem Posidonio datum*, quod desideratur in Opp. S. Cyrilli, exstat ap. Mansi T. IV. col. 547—50. et ap. Coustant l. c. tanquam Coelestini P. epist. 9. nec non in Auctario Opp. Theodoreti ed. Garnerius Paris. 1684. p. 51—54. et in Opp. Theodoreti ed. Schulze T.

rilli Coelestinus Romae Synodum congregavit medio a. 430., in qua totum istud negotium examinavit; denique multis consensibus consultationibusque habitis unanimi omnium consensu rectam s. Cyrilli fidem approbavit¹⁾, impium vero Nestorii dogma damnavit, eique anathema comminatus est, nisi resipuerit intra decimum diem, postquam isthaec sententia ei publice innotuisset. Ex ista Synodo P. Coelestinus latam in Nestorium sententiam ob rei gravitatem quaquaversus promulgavit. Hinc statim ut imminens fidei periculum averteret, litteris datis Cyrillo in sententia exsequenda Sedis Apostolicae partes demandavit (ep. 10), Nestorium serio atque verbis gravissimis, ut poenitentiam ageret et ad sanam fidem rediret, cohortatus est, clerum Constantinopolitanum, ut constans remaneret in fide, paterno monuit affectu, denique majorum sedium Orientis Episcopos pro plenitudine postestatis incitavit, ut strenue causam fidei agerent.²⁾ Quas omnes

S. Cyrilli
gesta c. Ne
storum.

IV. p. 1279—81. Cf. de his omnibus Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1129.), Arnobii jun. *Conflictus cum Serap.* lib. II. (qui exstat ad calcem librorum s. Irenaei adv. haereses ed. Franc. Feuardentius. Coloniae Agrippinae 1596. p. 548.) Nicephori *Histor. Eccles.* lib. 14 c. 33. J. Garner. in *Opp. Marii Mercat.* P. II. Diss. II. (p. 334—35.) Tillemont l. c. Art. XXXIII—IV. (p. 342—46.) Pagi *Crit. ad a.* 429. n. 22. et 26. ad. a. 430. n. 2—3. et 6—7. P. Coustant *Monit. in Coelestini P. epist.* 6. et 7. 8. et 9. Dupin T. IV. p. 286. et p. 288—89.

¹⁾ Vid. S. Cyrilli Alex. *epist.* 11. (*Opp.* T. V. P. II. p. 43. Mansi T. IV. p. 1051—52.) Arnobii jun. *Conflictus cum Serap.* lib. II. (edit. cit. p. 548—49.) — *Fragmentum Sermonis, quem Coelestinus in Concilio Romano habuit*, ab Arnobio jun. relatum, exstat quoque inter Coelestini epistolae edit. laud. ep. 10. Cf. J. Garner. in *Opp. Marii Merc.* P. II. Diss. II. *Synod. IV.* (p. 335—37.), Tillemont l. c. Art. XXXVI. (p. 349—50) et Dupin T. IV. p. 289—90.

²⁾ Habentur istae P. Coelestini *epistolae* omnes, quarum nonnisi prima ad Cyrillum reperitur in *Opp.* S. Cyrilli T. V. P. II. p. 40—42, in *Epistolis Rom. Pontiff.* ed. Coustant tanquam P. Coelestini ep. 11. (ad Cyrillum), ep. 12. (ad Episcopos Orientis), ep. 13. (ad Nestorium), ep. 14. (ad clerum et populum Constantinopol.), itidemque in *Actis Concil. Ephes.* P. I. c. 15. 18. 19. 20. (Mansi T. IV. col. 1017—22. et 1025—50.) Cf. P. Coustant *Monitum* in istas quatuor epistolae; J. Garner. in *Opp. Marii Merc.* P. II. p. 336—37. Tillemont l. c. Art. XXXVII. (p. 350—52.) Pagi *Crit. ad a.* 430. n. 4—6. et Dupin T. IV. p. 290.

S. Cyrilli
epist. c. Ne-
storium.

epistolas per Posidonium misit ad Cyrillum, ut ejusdem opera ad eos, quibus inscriptae erant, transmitterentur. Allatis per Posidonium ex Occidente litteris, ipsum Cyrillus continuo misit in Orientem, qui litteras Coelestini ad Joannem episcopum Antiochenum et Juvenalem Hierosolymitanum deferret. His porro suas quoque adjunxit litteras, quibus episcopos illos de rei statu certiores redderet, et ad fidem defendendam Nestoriumque commo-
nendum animaret.¹⁾ Joannes quidem tentavit Nestorii animum flectere eumque permovere, ut priori sententia retractata B. V. Deiparam confiteretur cum tota Ecclesia; verum surdis cecinit auribus, quamvis Nestorius in speciem aliquantulum cedens vocem Deiparae non absolute rejiceret.²⁾

Interim Cyrillus episcopis ex universa Aegypto accitis Alexandriae magnam Synodum coëgit, quae et priores ejus epistolas confirmavit, et sententiam a Coelestino P. latam suam fecit. Inde Cyrillus cum tota Synodo epistolam plane egregiam Nestorio per aliquot episcopos misit, in qua continebatur expositio fidei catholicae de Incarnationis mysterio, cujus huc redibat summa: „Unitum carni Verbum secundum personam (καθ' ἐπόστασιν) confitemur;“ porro ut Nestorius etiam cognosceret, unde recedere debeat, si vere catholicus esse haberique velit, duodecim anathematismi huic epistolae subjuncti erant, in quibus praecipui errores, verae Incarnationis doctrinae oppositi, condemnabantur; ac tandem ipsum a sua communione segregandum denuntiant, nisi intra tempus juxta

¹⁾ *S. Cyrilli epist. 11.* (ad Joannem Antioch.) et 14. (ad Juvenalem) exstat in *S. Cyrilli Opp. T. V. P. II.* p. 42—44. 65—67. et in *Actis Concil. Ephes. P. I. c. 21. et 24.* (*Mansi T. IV. col. 1049—52. 1057—60.*) Cf. *Tillemont l. c. Art. XXXVIII.* (p. 353—54) et *Dupin T. IV. p. 290.*

²⁾ *Joannis Antioch. epist. ad Nestorium* est in *Actis Concil. Ephes. P. I. c. 25.* (*Mansi T. IV. col. 1061—68.*); *Nestorii ad eundem responsio* in *Synodico adv. tragoediam Irenaei c. 3.* Cf. *Tillemont l. c. Art. XXXVIII.* (p. 354—56.) *Dupin T. IV. p. 290.* *Pagi Crit. ad a. 430. n. 21.*

Coelestini litteras simul transmissas praefinitum veram fidem hic propositam confiteatur, errores autem indicatos anathematizet (ep. 15.).¹⁾ Hisce litteris Cyrillus alias quoque duas adjecit, tum ad clerum populumque Constantinopolitanum (ep. 16.), tum ad monachos ejusdem urbis regiae (ep. 17.), quibus de re tota docerentur ac simul inflammarentur ad tuendam fidem perseverandumque in constantia, atque monerentur communicandum iis, quos Nestorius utpote contradicentes errori suo a coetu fidelium sejunxisset.²⁾

S. Cyrilli
esta c. Ne-
storium.

Dum haec agerentur, Nestorius subdola Cyrilli accusatione Imperatoris Theodosii II. animum occupavit, qui propterea vehementer in s. Praesulem commotus dura eum increpatione, ut in Synodo universali rem suam defenderet, provocavit, generatim interdicens, ne ulla interim fieret privatim a quibuscumque innovatio.³⁾ Idem quoque Nestorius, quamprimum litteris Joannis Antiocheni monitus sententiam Romae in se latam cognoverat, statim ad P. Coelestinum, quem utpote simpliciores fraudibus Cyrilli deceptum, nec bene informatum asserebat, litteras direxit, suamque de voce Θεοδοῦχος sententiam ita involvit, ut

¹⁾ *S. Cyrilli ep. 15. (seu tertia ad Nestorium)* exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 67—77, in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 26. (Mansi T. IV. col. 1067—94.), in Opp. Marii Mercat. (ed. Garner. P. II. p. 69—79. ed. Baluz. p. 357—70) et in Synodico adv. tragoediam Irenaei c. 1. De hac epistola celeberrima, quae olim una pro toto Concilio Ephesino habebatur, de sententia ipsius fundamentali, deque anathematismis eidem adjunctis, toties postmodum in controversiam vocatis, cf. Photii Cod. 169, Tillemont l. c. Art. XXXIX—XL. p. 356—61.) Dupin T. IV. p. 290—91. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 69. 79—80. 84—85. 92. 337—41. Pagi Crit. ad a. 430. n. 11. et 16.

²⁾ *S. Cyrilli ep. 16. et 17.* exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 78—81. et in Actis Concilii Ephes. P. I. c. 27. et 28. (Mansi T. IV. col. 1093—98.)

³⁾ *Theodosii epistola increpatoria ad Cyrillum* habetur in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 31. (Mansi T. IV. col. 1109—1112.) vid. ibid. c. 32. (l. c. col. 1111—14). Cf. Tillemont l. c. Art. XLII. (p. 363—65.) Dupin T. IV. p. 291—92. Pagi Crit. ad a. 430. n. 19. et ad a. 431. n. 2—3.

S. Cyrilli
gesta c. Ne-
storium.

aliquo modo catholice sonaret, Cyrillum denique tecto nomine ob Arian Apollinarisque errores, aperte vero ob alia crimina in iudicium vocavit.¹⁾

Post haec Episcopi, qui ad sententiam perferendam missi fuerant, ex Aegypto Constantinopolim delati, litteras Coelestini atque Cyrilli Nestorio reddidere; quibus acceptis Nestorius in ecclesia s. Sophiae prolixam habuit orationem in Cyrillum, tacito ejus nomine, in qua provocans eum ad singulare certamen de dogmatibus veteremque causatus Alexandrinorum Episcoporum in Antiochenos et Constantinopolitanos invidiam, tentavit a se quidem amoliri opinionem societatis cum Paulo Samosateno et Photino, Cyrillum vero, quasi cum Apollinari et Ario sentiret, convincere.²⁾ Tum vero Nestorius duodecim et ipse anathematismos condidit, singulos singulis Cyrillianis respondentes, eosque suis hominibus vulgandos tradidit velut arma adversus Apollinaris Ariique errores in Cyrilli anathematismis restauratos.³⁾ Praeterea et Cyrilli anathematismos et duos

¹⁾ *Nestorii epist. tertia ad Coelestinum* P. exstat in Opp. Marii Merc. ed. Garner. P. II. p. 80—81. ed. Baluz. p. 355—56. et in *Epistolis Roman. Pontiff.* ed. Coustant. tanquam P. Coelestini epist. 15. Cf. *Synodicon adv. tragoediam Irenaei* c. 6. Tillemont l. c. Art. XLI. et XLII. (p. 363 et 365), Dupin T. IV. 292. Pagi Crit. ad a. 430. n. 12.

²⁾ Sermo hic Nestorii XII. „totius Nestorianae doctrinae compendium,“ in quo singula fere verba exquisita sunt sive ad dissimulandam propriam sententiam, sive ad calumniam adversariis faciendam, sive ad fallendos imprudentes auditorum, exstat in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II. p. 85—89. ed. Baluz. Serm. IV. p. 74—87. Similis est Sermo ejusdem XIII., die sequenti dictus, qui exstat in Opp. Marii Merc. ed. Garner. P. II. p. 93—94. ed. Baluz. p. 87—90. Cf. Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1180.). Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 84—85. 89—93. Tillemont l. c. Art. XLIII. (p. 366—68). Dupin T. IV. p. 292. Pagi Crit. ad a. 430. n. 13—15 et n. 20—23.

³⁾ Habentur isti *anathematismi Nestorii* in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 29. (Mansi T. IV. col. 1099—1100.) Tum zelo veritatis incensus Marius Mercator, Constantinopoli forte degens, elucubravit opus eximium, quod inscribitur: *Liber Contradictionum adversus Nestorii blasphemiarum capitula duodecim* ed. Garner. P. II. p. 116—130. ed. Baluz. p. 142—170. Cf. J. Garner. l. c. p. 115—16. Tillemont l. c. Art. XLIV. (p. 368—69.) et Dupin T. IV. p. 292.

a se habitos Sermones Joanni Antiocheno transmisit, qui in illis Apollinarismi vestigia odoratus est, in his vero Nestorii orthodoxiam luculenter testatam credidit.¹⁾ Hinc factum est (a. 431.), ut Joanne Antiocheno jubente Andreas Samosatenus, monachus ea aetate in Oriente doctrinae pietatisque laude celebratus, Orientalium nomine, Theodoretus autem, Cyrensis episcopus, proprio nomine Cyrilli scripta, et praesertim anathematismos acriter reprehenderent; quas reprehensiones cum accepisset Cyrillus per amicum suum Evoptium, Ptolemaidis episcopum, sine mora utriusque objectiones fortissime diluit.²⁾

S. Cyrilli
gesta c. Ne-
storum.

§. 187.

S. Cyrilli gesta in Concilio Ephesino et in dissidio cum Orientalibus exorto (a. 431—433.).

Jam antehac, scilicet mense Novembri a. 430. Imperator Theodosius petentibus monachis orthodoxis regiae urbis ipsoque Nestorio, qui Imperatoris, Comitum et Orientalium Episcoporum ope Cyrillum a se victum iri sperabat, Concilium oecumenicum Ephesi habendum ipsoque die Pentecostes a. 431. aperiendum, quo pax Ecclesiae turbata restitueretur, consentiente Romano Pontifice indixerat.³⁾ Appropinquante Synodi tempore Coelestinus. P. ea de re consultus Cyrillo significavit, Nestorium in Con-

¹⁾ Vid. Joannis Antioch. epist. ad Firmum in Synodico adv. tra-goediam Irenaei cap. 4. et Theodoreti epist. 112. Cf. Tillemont l. c. Art. XLIV. (p. 369—70.) et Pagi Crit. ad a. 430. n. 23—24.

²⁾ S. Cyrilli *Apologeticus pro duodecim Capitibus adv. Orientales et Responsio ad ea, quae Theodoretus contra anathematismos dixit* in Opp. S. Cyrilli T. VI. Cf. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 132—33. Tillemont l. c. Art. XLIV—V. (p. 370—73.) Dupin T. IV. p. 293. Pagi Crit. ad a. 430. n. 16—18.

³⁾ *Basilii diaconi et reliquorum monachorum supplicatio atque Imp. Theodosii litterae convocatoriae* habentur in Actis Concil. Ephes. T. I. c. 30 et 32. (Mansi T. IV. col. 1101—1108. et 1111—16.) Cf. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 81—84. Tillemont l. c. Art. XXV. (p. 326.) et Art. XLI—II. (p. 362—65.) cum Not. 27. (p. 759—60.) Pagi Crit. ad a. 429. n. 24. ad a. 430. n. 19. 25.

S. Cyrilli
gesta in
Conc. Ephe-
sino.

cilio instanti, dummodo errorem retractaverit, in communionem esse recipiendum; legatos suos dato Commonitorio instruxit, ut Cyrilli consilio utentes eique adhaerentes iudicum partes in Synodo agerent; Imperatori Theodosio pro ejus sollicitudine ad pacem Ecclesiae procurandam summas gratias egit; ipsam denique Synodum cohortatus est, ut solam veritatem fidei prae oculis haberet suisque decretis muniret.¹⁾

Cyrillus justo tempore Ephesum venit; ac tum ex itinere (ep. 18.), tum ex urbe Ephesina (ep. 19.) litteras Alexandriam dedit, quibus clerum populumque suum rogavit, ut continuis precibus suos pro recta fide periclitante conatus adjuvarent.²⁾ Ante initium, dum vacant Patres novique in dies adveniunt, praesentes episcopi de B. V. Maria Dei Genitrice disserebant, nonnulli etiam cum Nestorio disputabant, Cyrillus autem deflorationes quasdam seu Excerpta librorum Nestorii faciebat.³⁾ Pentecoste jam elapsa nondum aderat Joannes Antiochenus

¹⁾ Habentur istae *Coelestini P. epistolae* in Epistolis Rom. Pontiff. ed. Coustant tanquam Coelestini P. epist. 16. (ad Cyrillum), ep. 17. (Commonitorium datum Episcopis et presbyteris euntibus in Orientem), ep. 18. (ad Synodum Ephesinam) et ep. 19. (ad Imp. Theodosium.) Cf. Tillemont l. c. Art. XLVI. (p. 374—76.) Pagi Crit. ad a. 431. n. 4—6. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 342—44.

²⁾ *S. Cyrilli ep. 18. et 19.* exstant in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 81—83. item in Actis Concil. Ephes P. I. c. 33. et 34. (Mansi T. IV. col. 1115—18.) Cf. Tillemont l. c. Art. XLVII. (p. 377) et Pagi Crit. ad a. 431. n. 17.

³⁾ Vid. Liberati diaconi Breviar. c. 5. (Galland. T. XII. p. 128.) Concilii Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1181—84.) ejusdemque Relatio ad Imp. in Act. I. (Mansi T. IV. col. 1240.). Hae *Cyrilli deflorationes* exstant in Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. II. p. 103—6. ed. Baluz. p. 109—119. Cf. J. Garner. l. c. p. 95. Tillemont l. c. Art. XLIX—L. (p. 382—86.) c. Not. 35. p. 764). Tunc forte temporis s. Cyrillus Patrum testimonia, quibus Nestorii errores confoderentur, postmodum in Concilio proposita collegit, vid. Collat. Constantinopolit. a. 532. (Mansi T. VIII. col. 820. et 828.), Justiniani Imp. Epistola ad monachos Aegypti (in A. Maji Collect. Nova Scriptorum Veterum T. VII. P. I. p. 296, item S. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230.

cum Episcopis Orientis, causatus itineris longitudinem (Cyr. ep. 20.). ¹⁾ Tandem cum post sedecim expectationis dies aegre ab omnibus toleratos duo episcopi a Joanne praemissi ejus nomine episcopis congregatis denuntiassent, ut ipso non exspectato procederent, s. Synodus 200 ferme episcoporum, praeside Cyrillo tanquam Vicario P. Coelestini in ecclesia majori, quae appellatur Maria, primam Sessionem celebravit. Nestorius, qui Comitis Candidiani potentia fretus manuque militari tectus aliquo jam tempore Ephesi degebat, legitime citatus comparere noluit. Tum praemisso Symbolo Nicaeno lecta et approbata est secunda Cyrilli ad Nestorium epistola, lectae insuper litterae Coelestini P., Nestorii damnationem continentes, cum tertia Cyrilli ad Nestorium epistola, lecta quoque et tanquam haeretica rejecta secunda Nestorii ad Cyrillum epistola atque Excerpta ex libris Nestorii, quibus veterum SS. Patrum testimonia opponebantur. His peractis lata est in Nestorium contumacem depositionis atque excommunicationis sententia. ²⁾

S. Cyrilli
gesta in
Conc. Ephesino.

Sequenti statim die Comes Candidianus, quem Imperator suo nomine ad Synodum ablegaverat, ut ordini externo prospiceret, atque Nestorius cum suae partis episcopis paucis Imperatori de gestis in Synodo mendaciter retulere, animumque Theodosii, jam faventem Nestorio aversumque a Cyrillo, in totam Synodum com-

¹⁾ Haec Joannis Antiocheni epistola ad Cyrillum, quae est inter Cyrillianas epist. 20., exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 83. et in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 36. (Mansi T. IV. col. 1121—22.) Cf. Tillemont. l. c. Art. LII. (p. 389—90.) et J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. Praefat. p. XXIII—IV.

²⁾ Vid. Acta Concilii Ephesini Act. I. (Mansi T. IV. col. 1123—1228.), S. Cyrilli Alex. ep. 21. 22. et 24. ejusque Apologet. ad Imp. Theodos. (Opp. S. Cyrilli T. VI. p. 256), Synodicon adv. tragoediam Irenaei cap. 7. 9. 10. et 11. cum Scholiis Chr. Lupi, Socrat. Hist. Eccles. lib. 7. c. 34. Evagrii Hist. Eccles. lib. I. c. 3. et 4. Concil. Florent. Sess. 12. (Harduin Acta Conciliorum Paris. 1714. T. IX. p. 159). Cf. Tillemont l. c. Art. LI—VI. (p. 386—400.) et LVIII. p. 405—6.) cum Not. 36—41. (p. 764—67.), J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 344—52. Pagi Crit. ad a. 431. n. 16—20. Dupin T. IV. p. 293—95.

S. Cyrilli
gesta in
Conc. Ephe-
sino.

moverunt.¹⁾ Synodus quoque de rebus a se gestis ad Imperatorem retulit; defensorem simul et oeconomos ecclesiae Constantinopolitanae monuit, depositum esse Nestorium, et proinde omnia, quae ad ecclesiam pertinerent, custodienda, donec electus esset novus episcopus, cui ratio cunctorum redderetur.²⁾ Cyrillus vero tam legatis suis, quos pridem ad sententiam damnationis perferendam Constantinopolim miserat, adhuc ibi commorantibus (ep. 21.) scripsit, ut Candidiani et Nestorii molimina irrita redderent, quam clero populoque Alexandrino (ep. 22.) et praepositis monachorum (ep. 24.) indicavit, quid Ephesi gestum esset, paulo post suos etiam fideles iterato monens (ep. 23.), Deum precentur, ut haeresi prostrata prosperum sibi reditum concedat.³⁾ Isthoc pariter tempore Cyrillus aliique episcopi, concionibus Ephesi habitis, mysterium Incarnationis explanarunt ac defenderunt, Nestorium vero acriter objurgarunt.⁴⁾

Joannes Antiochenus, quinto post depositionem Nestorii die adveniens cum Episcopis Orientis, statim coëgit Synodum 43 Episcoporum in suo diversorio, et sententiam depositionis tulit adversus Cyrillum et Memnonem Ephesi episcopum, quasi ille Arii, Apollinaris et Eunomii haereses suis capitulis (i. e. anathematismis) doceret, iste per violentiam cuncta in civitate gereret; reliquos omnes Concilii Patres excommunicationis vinculo innodavit, donec

¹⁾ Vid. Conciliabulum Ephesinum post Act. I. Concilii Ephesini (Mansi T. IV. col. 1264.); Orientalium Relatio ad Reginas (ibid. col. 1280.); Synodicon adv. tragoediam Irenaei cap. 10. cum Chr. Lupi Scholio; Nestorii Relatio ad Imp. (Mansi T. IV. col. 1231—36. et in Synodico adv. tragoed. Irenaei cap. 8.). Cf. Tillemont l. c. Art. LVII. (p. 402—3.) et Art. LVIII. p. (405), item Pagi Crit. ad a. 431. n. 21.

²⁾ Synodi Ephes. ad Imperatores Relatio, ejusdemque epistola ad Eucharium (defensorem), presbyteros, oeconomos et clericos Constantinopol. habentur in Actis Concilii Ephes. post Actionem I. (Mansi T. IV. col. 1235—40. et 1227—28.)

³⁾ *S. Cyrilli Alex. epist. 21. 22. 23. 24.* exstant in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 84—90. et in Actis Concilii Ephes. post. Actionem I. (Mansi T. IV. col. 1227—32. et 1241—46.). Cf. Tillemont l. c. Art. LVIII. (p. 406) et Art. LVI. (p. 401), item Pagi Crit. ad a. 431. n. 22.

⁴⁾ *S. Cyrilli Homilia Ephesi dicta, cum synaxes peragerentur, et Homilia Rhegini*, Constantiae Cypri Episcopi, habentur in Actis Concilii Ephes. post. Actionem I. (Mansi T. IV. col. 1245—52.); prior etiam in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 358—61. Cf. Tillemont l. c. Art. LVI. (p. 401—2).

Cyrilli anathematismos damnarent et ad suas partes transirent. Hanc sententiam illico quaquaversus divulgarent, ac Imperatori significarunt Episcopi Orientales.¹⁾

S. Cyrilli
gesta in
Conc. Ephé-
sino.

Haud multo post cum legati Sedis Romanae advenissent, et Papae Coelestini litteras, prout moris erat, latine primum, tum etiam graece Synodo proposuissent, sententiam, quae in Nestorium lata fuerat, postquam res hucusque gestas accurate cognoverant, Apostolicae Sedis auctoritate confirmarunt; qua de re Synodus Imperatorem atque clerum populumque Constantinopolitanum certiores reddidit.²⁾ Hinc forte permoti complures episcoporum, qui Nestorii vafritie decepti hucusque ei adhaeserant, ab ejus partibus recesserunt et germano Concilio sese adjunxerunt; eaque occasione s. Cyrillus laetabundus concionem habuit, qua Deiparae laudes annuntians de Incarnatione Domini egregie verba fecit ac Nestorii errores damnavit.³⁾

¹⁾ Vid. Acta Conciliabuli Ephesini post Concil. Ephesini Actio- nem I. (Mansi T. IV. col. 1259—80.) et Synodicon adv. tragoediam Irenaei cap. 12. et 13. Cf. Tillemont l. c. Art. LIX—LX. (p. 408—13.) c. Not. 43. 44. et 45. (p. 767—69.) Pagi Crit. ad a. 431. n. 22—23. Dupin T. IV. p. 295—96. Ista autem objectio, quasi cum Ario, Apollinari et Eunomio sentiret Cyrillus, inde orta videtur, quod unionem *καὶ ὁμόστασις*, quam vocem ipsius adversarii in haereticum sensum detorquebant, et aliquando *unam naturam* Cyrillus adstrueret (vid. Cyrilli ep. 4. p. 23. ep. 35. p. 118—19. Contradict. adv. Nestor. lib. II. T. VI. p. 33. 31. et 44.), qua de re infra pluribus agetur. Cf. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 48. Caeterum aliquando anathematismi a capitulis distingui videntur, vid. Synodicon adv. tragoediam Irenaei cap. 22. et Acta Conciliabuli Ephesini in Synodi Ephes. Act. VI. (Mansi T. IV. col. 1377.)

²⁾ Vid. Concilii Ephes. Actio II. et III. (Mansi T. IV. col. 1279—1306.), item Act. VI. (ibid. col. 1461.) Cf. Tillemont l. c. Art. LXVII. (p. 429—31.) et Dupin T. IV. p. 297—98.

³⁾ *S. Cyrilli Homilia Ephesi in Nestorium habita, quando septem ad S. Mariam descenderunt*, exstat in S. Cyrilli Opp. T. V. P. II. p. 355—58. et in Concilii Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1251—58.) Cf. Epistola seu Relatio Synodi Ephes. ad Imp. missa per Palladium in Concil. Ephes. Act. VI. (Mansi T. IV. col. 1423—26), item Tillemont l. c. Art. LVI. (p. 401.) et Chr. Lupi Scholion ad Synodicon adv. tragoed. Irenaei cap. 7. (p. 33—34).

S. Cyrilli
gesta in
Conc. Ephe-
sino.

Joannes quoque Antiochenus, ne insolentia ejus debitas evaderet poenas, ejusque auctoritas imperitos perverteret, instantibus Cyrillo et Memnone, qui libellum hujus rei gratia obtulerunt, a Synodo evocatus est, ut facti sui rationem redderet coramque probaret, si quid aut criminis aut haeresis Cyrillo vel Memnoni objiciendum putaret. Is cum ter citatus vocationi morem haud gereret, tandem s. Synodus assentientibus legatis Pontificiis lata in Joannem ejusque episcopos excommunicationis sententia statuit irrita esse, quae per illos adversus Cyrillum et Memnonem aliosque gesta essent, atque tam Imperatorem, quam P. Coelestinum de omnibus certiore fecit.¹⁾ Tum Cyrillus coram episcopis sermonem habuit, quo graviter adversus Joannem conquestus justam fuisse sententiam in ipsum latam declarabat.²⁾

Priusquam ista Concilii sententia ad Imperatorem perveniret, tot relationibus inter se contrariis obrutus est, ut vix non concilii expers tandem omnibus satisfactorum depositionem Nestorii, Cyrilli et Memnonis ratam haberet, aliumque Comitem Joannem legaret, qui decretum istud exsequeretur, caeteros episcopos omnes in unam Synodum cogeret et reliqua negotia pacifice tractanda curaret.³⁾

Interim Cyrillus Ephesi mysterium Incarnationis iterum iterumque defendit Homiliis publice dictis, quibus doctrinam catholicam exponens similitudines praesertim ex s. Scriptura de promptas adhibebat. Insuper Theodotus Ancyranus tres egregias Homilias, Ancyrae olim a se habitas, Concilio recitavit, quibus laudes B. V. Mariae Deiparae praedicans aptas explanando

¹⁾ Vid. Concilii Ephesini Act. IV. et V. (Mansi T. IV. col. 1305—1338.), ubi et *libellus a Cyrillo atque Memnone Synodo oblatus* (initio Act. IV. ap. Mansi T. IV. col. 1305—1310.), et Relatio utraque Synodi, tam ad Imperatores, quam ad Coelestinum P. (ad calcem Act. V. ap. Mansi T. IV. col. 1325—38.) habetur; Synodi Relatio ad Coelestinum P. exstat quoque in Epistolis Roman. Pontiff. ed. P. Coustant. tanquam Coelestini P. epist. 20. Cf. Tillemont l. c. Art. LXVIII—LXX. (p. 431—39.) Pagi Crit. ad a. 431. n. 22—33. Dupin T. IV. p. 298—99.

²⁾ *S. Cyrilli Sermo in Joannem Episcopum Antiochenum schismaticum* habetur in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 361—64. et in Concilii Ephes. Act. V. (Mansi T. IV. col. 1337—42.) Cf. Tillemont l. c. Art. LXX. (p. 439—40).

³⁾ Vid. Concilii Ephes. Act. IV. (Mansi T. IV. col. 1371—98.) Cf. Tillemont l. c. Art. LXI—VI. (p. 413—29.) et Dupin T. IV. p. 301.

mysterio comparationes usurpat, eamque praecipue veritatem inculcat, omnia, quaecunque Christus pro nobis fecit ac pertulit, nihil nobis prodesse, nisi Christus vere sit Deus. Eadem ratione Acacius Melitenus pro concione praeclare disserens de Incarnatione Domini episcopos congregatos hortabatur, ut ingruentem tempestatem forti animo perferrent, et assiduis precibus confisi meliorem rursus statum exspectarent. Postquam et ipse Cyrillus simili modo episcopos ad patientiam et tolerantiam pro Dei causa et fidei puritate cohortatus fuerat¹⁾, Comes Joannes Ephesum adveniens ex Imperatoris mandato Nestorium, Cyrillum atque Memnonem custodiae tradidit.²⁾ — S. Cyrillus in custodia detentus tunc Synodi votis obsecutus anathematis suos, in quibus schismaticorum alii obscuritatem, alii impietatem accusabant explanare suscepit.³⁾

S. Cyrilli
gesta in
Conc. Ephesino.

¹⁾ Homiliae istae, quarum complures dictae sunt in ecclesia s. Joannis Evangelistae, reperiuntur in Actis Concilii Ephes. P. III. c. 6—12. (Mansi T. V. col. 177—226.) et Act. VI. (Mansi T. IV. col. 167—72). Homiliae vero s. Cyrilli Alex. tunc dictae habentur etiam in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 350—54. et p. 364—66. Cf. Tillemont l. c. Art. LXXVI. (p. 453—54.) et Art. LXXVII. (p. 455). — Caeterum Theodotus Ancyranus s. Cyrilli Alexandrini *συναγωγιστής* (Concil. Nicaen. II. Act. VI. ap. Mansi T. XIII. col. 309.) adversus Nestorium plura alia scripta reliquit (vid. Concil. Nicaen. II. I. c. col. 311—12.), ex quibus hodie supersunt: *Expositio Symboli Nicaeni*, qua Nestorii errores confutantur (haec primum in lucem prodiit Romae 1669 in 8°, denuo ed. Franc. Combesius cum nova versione suisque Notis sub titulo: *Theodoti Ancyran. liber adversus Nestorium* Paris 1675 in 8°); *Sermo in S. Deiparam et in Simeonem* gr. et lat.; *Oratio in D. N. Jesu Christi diem natalem*, et alia in *S. Mariam Dei Genitricem et in sanctam Christi nativitatem*, utraque latine tantum. Tribus hisce Sermonibus et Incarnationis Filii Dei rectam exponit rationem et B. Virginis Mariae Deiparae dignitatem summis laudibus extollit. Opuscula haec omnia Theodoti Ancyrani collecta exhibentur in Gallandii Bibliotheca Patrum T. IX. p. 423—78. Cf. ibid. Prolegom. cap. 14. et p. 626. Migne P. G. T. LXXVII. 1309. Cf. Tillemont T. XIV. S. Cyrille d' Alexandrie Art. XI. (p. 292—94); Ceillier T. XIII. Chap. XII. G. Cave Vol. I. p. 415 et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 512—14.

²⁾ Vid. Relatio (seu Epistola) Joannis Comititis ad Imp. in Concil. Ephes. Act. VI. (Mansi T. IV. col. 1397—98.) et in Synodico adv. tra-goediam Irenaei cap. 16. coll. c. 18. et 19. Cf. Tillemont l. c. Art. LXXVII. (p. 455—57.) Pagi Crit. ad a. 431. n. 34. Dupin T. IV. p. 301—2.

³⁾ *Explanatio duodecim Capitulorum* in Opp. s. Cyrilli T. VI. p. 145—57 et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 1. (Mansi T. V. col. 1—20.). Cf. Tillemont l. c. Art. LXXXI.

S. Cyrilli
gesta in
dissidio
Orientalium.

Imperator tamen non ita multo post melius edoctus et eo adductus est, ut Concilio legitimo consentiret. Tunc Nestorium in monasterium Antiochenum relegavit, in ejus locum Maximianum virum orthodoxum atque dignissimum ordinari curavit, Cyrillum et Memnonem libertati sedibusque eorum reddidit et Patres Ephesinos dimisit. Pervenit s. Cyrillus die 31. Octobris Alexandriam, ubi magno omnium gaudio ac triumpho receptus est. Vix domum regressus Apologeticum exaravit ad Theodosium Imperatorem nondum ipsi plene reconciliatum, in quo accusationes in eum latas diluit, fidem suam provocans ad Synodum Ephesinam purgat, Nestorii condemnationem necessariam ostendit et Imperatoris aequitatem sibi quoque non defuturam confidit.¹⁾

Schisma porro illud lugendum, quod propter animos Orientalium a Cyrillo nimium alienos Nestorio autem faventes Ephesi originem ceperat, aliquanto tempore continuatum est. Causam catholicam potissimum defenderunt s. Cyrillus Alexandrinus, Maximianus Constantinopolitanus, Theodotus Ancyranus, Firmus Caesarensis, cum his episcopi ducenti, qui Ephesi fuerant in unum congregati, totus Occidens cum Romano Pontifice et ipse Imperator Theodosius. His opposuerunt se Joannes Antiochenus, Paulus Emesenus, Acacius Beroeensis, Theodoretus Cyrensis, Eutherus Tyanensis, Andreas Samosatenus, Alexander Hierapolitanus, in universum omnes fere episcopi qui ad Orientis dioecesim pertinebant et patriarchae Antiocheno suberant. Excommunicationem, imo ex parte depositionem, qua Catholici in schismaticos eorumque primipilares animadverterant, isti in patronos fidei catholicae retorquere conabantur; unde gravissima status ecclesiastici perturbatio secuta est. Orientales ira et animositate seducti sibi persuaserant, ab ipsis exigere professionem unius naturae in Christo, doctrinas Arianismo et Apollinarismo infectas Cyrilli scriptis, praesertim ejus anathematismis latere, doctrinas Nestorio adscriptas esse quidem perversas et damnandas, sed Nestorium talia non docuisse eumque immerito esse damnatum, solam fidei

¹⁾ S. Cyrilli Alex. Apologeticus ad Theodos. Imp. exstat in Opp. s. Cyrilli T. VI. p. 241—60. et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 13. (Mansi T. V. col. 225—56.). Cf. Tillemont l. c. Art. XCIV. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 352. Ceillier l. c. Art. II. §. VI. n. 4.

Nicaenae professionem sufficere, ut quis orthodoxus habeatur. Catholici pacis ineundae conditiones eas statuebant, per quas fides omnino salva esset. Istae autem conditiones erant: consensio in depositionem Nestorii, ejusdem errorum condemnatio, et approbatio ordinationis Maximiani ¹⁾.

S. Cyrilli
gesta in dis-
sidio Orien-
taliū.

S. Cyrillus vero, Sixtus III. R. P. s. Coelestini successor, Maximianus regiae urbis episcopus sedulo paci restituendae adlaborarunt; Imperator quoque eorum conatus auctoritate sua juvare nisus est, missoque Aristolao tribuno Antiochiam Joannem ad concordiam reintegrandam efficaciter monuit. Aliquanto quidem tempore de pacis conditionibus concertatum est irritum conatu, quum Orientales a s. Cyrillo ea postularent quae praestare ipsi non licebat, scilicet ut retractaret sua contra Nestorium scripta. Misit demum Joannes Alexandriam ut pacis sequestrum Paulum Emesenum episcopum, cum professione fidei Orientalium, cui Cyrillus consentiret. Hic eam professionem fidei pronus amplexus est, quum plane orthodoxam eam inveniret. Noluit tamen communionem cum Orientalibus inire, nisi hi etiam Concilium Ephesinum ejusque decreta, depositionem Nestorii et creationem Maximiani susceperent. Neque satis ipsi fuit, ut Paulus pacis amore motus illos ad hoc paratos esse asseveraret, sed exegit ut Joannes Antiochenus ipse cum reliquis illis pacis conditionibus subscriberent. Paulum solum vero quum libello tradito in omnibus his proprio nomine satisfecisset, Cyrillus lubens in communionem suscepit. Qui ut omnem scrupulum ex animo evelleret pacemque initam obsignaret, homiliis Alexandriae in ecclesia habitis rectam fidem suam coram plebe exultante attestatus est; ipseque Cyrillus ejus dicta pro concione confirmavit. ²⁾

¹⁾ Vid. Synodicon adv. tragoediam Irenaei c. 7. 13. 17. 20. 22. 27. 28. 30. 34. 35. 38—41. 48. et 49. cum Scholiis Chr. Lupi. Cf. Tillemont l. c. Art. XCII—XCVII. Dupin T. IV. p. 299. et p. 306—7. Hefele Conc. Gesch. B. II. §. 151. sqq.

²⁾ Vid. s. Cyrilli ep. 35. 40. 42. Liberati Breviar. c. 8. (Galland. T. XII. p. 131.) Facundi Hermian. Defensio trium Capit. lib. I. c. 5. (Galland. T. XI. p. 676.) et s. Eulogius Alexandr. ap. Photium cod.

S. Cyrilli
gesta in dis-
sidio Orien-
taliū.

Ubi vero moram trahebant Orientales conventioni factae per subscriptionem accedendi, Cyrillus Pauli consilio usus duos clericos cum Aristolao misit, qui libellum a Cyrillo dictatum, conditiones pacis referentem, Joanni subscribendum Antiochiam deferrent. Hic tandem paucis quibusdam in ea formula mutatis, quorum veniam per litteras ad Cyrillum datas (Cyr. ep. 41.) petebat¹⁾, sua subscriptione tres pacis conditiones acceptavit (Cyr. ep. 33.); quem ea in parte secuti sunt praecipui Orientis episcopi.²⁾ S. Cyrillus, ubi ejus potissimum prudentia et mansuetudine, humilitate et caritate pax Ecclesiae reddita fuit, prae gaudio exultans Joanni Antiocheno celeberrimam rescripsit epistolam (ep. 34.), in qua fidem Orientalium et ipse publice professus, nonnullas refellit adversariorum calumnias, qui objiciebant ei assertiones: „Christi corpus non ex B. Virgine Maria sumtum, sed e coelo allatum esse, item concretionem vel commixtionem Verbi Dei cum carne factam esse, denique passibilem esse divinitatem,“ suamque circa haec dogmata mentem aperuit affirmans, se Concilio Nicaeno et ss. Patribus, nominatim s. Athanasio firmiter inhaerere.³⁾ Joannes Antiochenus porro variis epi-

230. *Libellus quem Paulus Emes. Cyrillo Alex. obtulit* exstat inter epistolas s. Cyrilli tanquam ep. 32. (Opp. s. Cyrilli T. V. P. II. p. 100—102.) et in Actis Conc. Ephesini P. III. c. 28. (Mansi T. V. col. 287—88.) *Pauli Emeseni Homiliae* quarum altera in festo Nativitatis Domini a. 432., tertia vero Kalendis Januarii a. 433. habita est, habentur in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 31. et 32. (Mansi T. V. col. 293—302.); *Cyrilli autem Homilia* ea occasione habita in Opp. s. Cyrilli inter diversas est Homil. III. (Opp. T. V. P. II. p. 354—55.) et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 33. (Mansi T. V. col. 301.) Cf. Tillemont l. c. Art. CVIII. (p. 536—538.)

¹⁾ Haec *Joannis Antiocheni epistola ad Cyrillum* habetur inter Cyrillianas tanquam epist. 44. (S. Cyrilli Opp. T. V. P. II. p. 156.). Cf. Liberati Breviar. c. 8. cum Nota J. Garnerii (Galland. T. XII. p. 131. et 132.) Tillemont l. c. Art. CX. (p. 542.)

²⁾ *Epistola haec Joannis Ant. ad Cyrillum* exstat inter Cyrillianas tanquam epist. 33. (Opp. Cyrilli T. V. P. II. p. 102.) et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 30. (Mansi T. V. col. 289—92.) Vid. Cyrilli ep. 35. 42. 44. Cf. Tillemont l. c. Art. QX. (p. 542.)

³⁾ *S. Cyrilli ep. 31. (ad Journem)* exstat in Opp. s. Cyrilli T. V. P. II. p. 104—109 et in Actis Conc. Ephes. P. III. c. 34. (Mansi

stolis ad Cyrillum, Orientales, et Theodosium Imp. directis pacem confirmare nisus est¹⁾. Ad Sixtum III. R. P. quoque a Cyrillo ac Joanne litterae de pace restituta transmissae sunt, isque cum gaudio quae peracta fuerant sua auctoritate comprobavit.²⁾

S. Cyrilli
gesta in dis-
sidio Orien-
taliū.

§. 138.

Ulteriores s. Cyrilli curae pro sana fide et pace integra.

(a. 434—444).

Neque tamen ea pax omnibus probata fuit, sive Antiochiae et in Oriente, sive Alexandriae et Constantino-
poli. Etenim omnes illi Orientales, qui nolebant damnare Nestorium, proditae fidei insimulabant Joannem acerbe

T. V. col. 301—310.) Vid. etiam Synodicon adv. tragoediam Irenaei c. 2. et 86. Collatio Catholicorum cum Severianis habita Constantino-
poli a. 533. (Mansi T. VIII. col. 825. et 830.), Facundi Hermian. De-
fensio trium Capit. lib. I. c. 5. (Galland, T. XI. p. 676.) et s. Eulogius
Alex. ap. Phot. Cod. 230. Cf. Tillemont l. c. Art. CXI—XII. (p. 543
—47. C. Baron. Annal. ad. a. 432. 77. et 83.

¹⁾ Haec Joannis Ant. epistola ad Cyrillum exstat inter Cyprianas
tanquam ep. 31. item in Epist. RR. Pontiff. ed. Coustant tanquam
Sixti III. ep. 3. — Joannis Ant. epistolae una ad Orientales, altera
ad Imp. Theodosium habentur in Synodico adv. tragoediam Irenaei
cap. 2. et 91.; vid. ibid. c. 86 et Theodoreti epist. ad Himerium in
Opp. Marii Mercatoris ed. Garner. P. II. p. 276. — Caeterum totum pacis
inter Cyrillum et Joannem compositae negotium hucusque expositum
satisque implicatum a variis varie disponitur, dum quippe non satis
attendunt, conventioni publicae privatas actiones Paulo internuncio
verosimiliter praecessisse, et forte etiam seriei monumentorum in III.
Parte Actorum Concilii Ephesini nonnihil turbatae nimis anxie inhae-
rent. Vid. C. Baronii Annal. ad a. 432. n. 40—84. J. Garner. in Opp.
Marii Mercat. P. II. Praef. p. XLV—L. Dupin T. IV. p. 307—311.
Hefele C. G. T. II. §. 151—157.

²⁾ Vid. Rustici diaconi Disputatio contra Acephalos (Galland. T.
XII. p. 42.) et Justiniani Imp. Epist. adv. Theodorum Mopsuest. (Mansi
T. IX. col. 627—30.). Sixti P. epistolae ad Cyrillum habentur in
Epistolis Roman. Pontiff. ed. P. Coustant tanquam Sixti III. ep. 5. et
6., item inter Cyrillianas ep. 45. et 46. (Opp. Cyrilli T. V. P. II. p. 172
—74.) et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 41. 42. (Mansi T. V. col.
371—74. et 379—80.). Cf. Tillemont l. c. Art. CXIII. (p. 550.) c. Not.
77. (p. 783.) et Pagi Crit. ad a. 433 n. 2—4.

S. Cyrilli
curae pro
pace et fide
sana.

conquesti, vicisse Cyrillum, triumphasse haeresin Arii et Apollinaris, eo quod Cyrilli anathematismi non fuerint damnati, veram fidem in persona Nestorii succubuisse fraudibus Aegyptiorum, res Ecclesiae inique turbatas, cum Episcopi Orientales depositi in communionem haud recipiantur.¹⁾ Verum etiam qui ex partibus Cyrilli stetere, variis rumoribus commovebantur. S. Cyrillus namque, licet anathematismos suos damnare aut solemniter recantare detrectaverit, eos tamen in litteris ad Acacium Beeroensem et Joannem Antiochenum ita interpretatus est, ut omne dubium tolleretur, ac postmodum agens cum Paulo Emeseno Confessionem fidei Orientalium Ephesi olim compositam, quae multis tam ob auctores Nestorii amicos, quam ob duas in Christo naturas post Incarnationem adsertas²⁾ admotum suspecta erat, paucis mutatis acceptaverat ceu pacis fundamentum. Hinc in vicinas provincinas, imo Constantinopolim usque, divulgata est fama, Cyrillum priori sententia mutata in partes Joannis concessisse, anathematismos retractasse, quin etiam Symbolo Nicaeno despecto, novam fidei expositionem recepisse, quae a Nestorii sententia non abhorreret. Insuper Nestoriani litteras legato Pontificis Romani suppositas in vulgus sparserunt, quibus continebatur, Sixtum Romanum Pontificem aegre tulisse damnationem Nestorii. Haec de Cyrillo longe lateque in Orientalibus ecclesiis diffamata plurimorum sanctorum virorum animos pulsavere, ut Acacii, Episcopi Melitenae, Valeriani Iconiensis, Donati Nico-

¹⁾ Vid. Synodicon adv. tragoediam Irenaei c. 92. Huc pertinent multae Orientalium epistolae in dicto Synodico, praesertim Theodoretii, Eutherii Tyanensis, Alexandri Hierapolitani, Andreae Samosatani, Meletii Mopsuesteni, quas inter memoratu dignior videtur epistola Eutherii Tyan. et Helladii Tarsensis ad Sixtum Papam (Synodicon c. 117. et in Epistolis Roman. Pontiff. ed. P. Coustant tanquam Sixti III. epist. 4.), qua schismatici isti appellationem ad Summum Pontificem interponentes ejus praesidium supplices implorarunt; adde Synodicon c. 118. et 119. Cf. Tillemont l. c. Art. CXIV—XVIII. (p. 551—65), Pagi Crit. ad a. 433. n. 5—14. et Dupin T. IV. p. 311—15.

²⁾ Vid. Liberati Breviar. c. 8. (Galland. T. XII. p. 131.) et Acacii epist. ad Cyrillum in Synodico adv. tragoediam Irenaei c. 83. Cf. Chr. Lupi Scholion in h. epist.

politani, Successi Diocaesareae in Isauria, Eulogii presbyteri et apocrisarii Alexandrini in urbe regia aliorumque. His itaque Cyrillus per litteras egregias satisfecit, totum pacis negotium enarravit, Confessionem fidei exposuit eamque plurimum a Nestorii impietate abhorre demonstravit, denique fidem catholicam de Verbi Incarnatione luculenter expositam adversus objectiones adversariorum strenue defendit.¹⁾ Durante hoc pacis negotio eoque composito ad Rufum Thessalonicensem episcopum scribens et ipsi mitiora consilia persuasit et fidei pacique tuendae omni meliori modo providit.²⁾ Biennio elapso (a. 435.) Nestorius, qui non destiterat e monasterio suo Antiocheno perniciosos disseminare errores, ipso Joanne agente ab Imperatore in Oasin relegatus est, ubi post aliquot annos misera morte obiit; simul Nestorii librorum lectio prohibita eorumque combustio districtâ Imperatoris lege praecepta est.³⁾

S. Cyrilli
curae pro
pace et fide
sana.

¹⁾ Huc pertinent *S. Cyrilli ep. 35. ad Acacium Melit.* (in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 109—120; et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 35. ap. Mansi T. V. col. 309—326.), *ep. 37. ad Eulogium* (Opp. Cyr. l. c. p. 132—35. et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 37. ap. Mansi T. V. col. 343—48.), *ep. 38. et 39. utraque ad Successum* (Opp. Cyr. l. c. p. 135—51.), *ep. 44. ad Valerianum* (Opp. Cyr. l. c. p. 158—71. et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 40. ap. Mansi T. V. col. 353—72.) et *epist. ad Eusebium presbyterum* (in Galland. Biblioth. T. XIV. Append. p. 150—51). Cf. Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 676—77.). Synodicon Cassin. c. 141.; Liberati Breviar. c. 8. et 9. (Galland. T. XII. p. 131—33.), S. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230.; Eustathii monachi epist. ad Timotheum in A. Maji Collect. Nova Veterum Scriptor. T. VII. P. I. p. 291. Tillemont l. c. Art. CXIX—XX. (p. 565—71.), C. Baronii AnnaI. ad a. 433 n. 1—11. et Galland. Biblioth. T. XIV. Append. Prolegom. §. IX.

²⁾ *S. Cyrilli Alex. epist. ad Rufum Thessalonic.* I. et II. graece in A. Maji Scriptorum Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 138—40.

³⁾ Vid. Evagrii Histor. Eccles. lib. I. c. 7. Socrat. lib. 7. c. 34. coll. c. 48. Theodori Lectoris Histor. Eccles. lib. II. n. 38. Acta Concil. Ephes. P. III. c. 45. et 46. (Mansi T. V. col. 413—18.) et Cód. Theodos. lib. 16. tit. 5. de haeret. leg. 66. (ed. Ritter T. VI. p. 210). Cf. Tillemont. l. c. Art. CXXXIII—IV. (p. 606—612.) c. Not 82—84. (p. 787—88.). Chr. Lupi Scholion ad Synodici adv. tragoed. Iren. c. 24. Pagi Crit. ad a. 435 n. 3—4. et ad a. 436. n. 2—3. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. Praefat. p. LI. et LIII.

S. Cyrilli
curae pro
pace et sana
fide.

Interim assidua Joannis molimina tantum effecerunt, ut plerique Orientalium paci consentirent; nonnulli tamen haud satis sincero animo id egerunt, ne sedibus suis pellerentur, alii unam alteramve pacis conditionem, sive Nestorii condemnationem, sive dogmatum ejus damnationem detrectarunt, quibus nimium connivens Joannes nihilominus communionem ecclesiasticam restituit. Hinc graves iterum tumultus contigerunt; isti enim episcopi, tali modo recepti, praedicantes, quae non oportebat, civitates commoverunt. Haec res eo usque pervenit, ut Catholici ferventiores, in his Maximus Antiochenae ecclesiae diaconus et archimandrita, propter istam Joannis conniventiam sanae fidei perniciosam sese ab ejus communione segregarent novi schismatis periculum inducentes. Quod quidem Cyrillus minime probavit, monens diaconum, ut ad sui patriarchae communionem rediret, quandoquidem ista „res magna egeat moderatione“ (ep. 49.).¹⁾

Nihilominus huic malo s. Cyrillus aliqua ratione succurrendum duxit; quapropter ipso monente rursus Imperator Theodosius misit Aristolaum, qui ecclesias Orientales peragrans ipsumque Joannem conveniens cunctos ad statutas olim pacis condiciones adigeret. Quem Cyrillus statim instruxit, qua ratione Episcopi dogmata Nestorii singillatim damnare Synodumque Ephesinam legitimam agnoscere deberent, ut omnis removeretur suspicio.²⁾ Simul et Joannem aliosque per Orientem verae fidei studiosos cum omni mansuetudine et caritate hortatus est, ut eorundem opera occultum haeresis Nestorianae virus in quibusdam Episcopis aliisque hominibus ecclesiasticis adhuc serpens extirparetur.³⁾ Quod et

¹⁾ S. Cyrilli ep. 49. ad Maximum exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 192. Cf. Tillemont l. c. Art. CXXXIX. (p. 626.) et Pagi Crit. ad a. 435. n. 6. — Eam causam magis illustrat S. Cyrilli Alex. epistola ad eundem Maximum data, quae legitur graece in A. Maji Scriptorum Veterum Nova Collect. T. III. P. II. p. 140—41.

²⁾ S. Cyrilli epistolae duae ad Aristolaum latine tantum habentur in Synodico adv. tragoediam Irenaei cap. 209. et 194. (ed. Schulze ep. 179. et 166). Cf. Tillemont l. c. Art. CXXXVII. (p. 617—19.) Dupin T. IV. p. 315—16.

³⁾ Huc pertinent S. Cyrilli epistolae tres ad Joannem ea de causa scriptae in Synodico adv. tragoed. Iren. cap. 195. 207. et 210. (ed. Schulze ep. 167. 177. et 180.), harum postrema exstat quoque gr. et lat. in Theodoreti epistolis ed. Schulze tanquam ep. 179. et in Galland. Biblioth. T. XIV. Append. p. 152.); item S. Cyrilli epist. ad Maximum, Joannem et Thalassium in eodem Synodico c. 208. (ed. Schulze ep. 178.), denique epist. ad Mosaeum Episcopum in eodem Synodico c. 211. (ed. Schulze ep. 181.) Cf. Tillemont l. c. Art. CXXXVII. (p. 619—20.) et Art. CXXXVIII. (p. 621—22.), item Dupin T. IV. p. 316—17.

factum est, dum plerique Episcopi, praesertim Ciliciae, ingenue omnes pacis condiciones acceperunt.¹⁾

S. Cyrilli
curae pro
pace et sana
fide.

Nestoriani ubi animadverterunt, se Imperatoris irae obnoxios auctoritate Episcoporum magis magisque destitui, novas excogitarunt artes, quibus ipsorum causa superior evaderet. Cum enim Nestorius eo vel unico, vel praecipuo capite damnatus esset, quod nova de Incarnatione Verbi Patribusque contraria doceret, ejus doctrinae sequaces (a. 436.) Diodori Tarsensis et Theodori Mopsuesteni, virorum fama celebrium et in pace Ecclesiae defunctorum, libros sparserunt aut certe Collectanea singulis Cyrilli capitulis adversantia Nestorianisque consona, eaque ut ab omnibus legi possent, in ipsam quoque Syrorum, Armenorum et Persarum linguam verterunt. Acacius Melitenae et Rabulas Edessae episcopus, Theodori libris dudum infestus, Armenos scripto monuerunt de cavendo haeresis Nestorianae veneno, quod sibi propinatum acceperant Theodori libris. Armeniae Episcopi hac ratione admoniti convenerunt et ex Synodo presbyteros duos erudiendos miserunt Constantinopolim ad s. Proclum, qui Maximiano defuncto (a. 434.) ejus urbis episcopus suffectus fuerat. Proclus re diligenter examinata misit celebrem ad Armenos de Incarnatione epistolam, in qua Theodori dogmata ibi relata tum aliis rationibus, tum subjunctis Patrum testimoniis egregie refellit. Eandem quoque epistolam Joanni Antiocheno probandam direxit, qui cum Episcopis simul congregatis absque ulla haesitatione eidem subscripsit.²⁾ Sed gravius ortum est dissidium, cum Theodorus ab aliis apertius impeteretur. Ac primo quidem Rabulas Edessenus, qui jam ante aliquot annos

¹⁾ Vid. Synodicon adv. tragoed. Iren. c. 192. 195. 197. 190. (ed. Schulze ep. 164. 167. et 168). Cf. Tillemont l. c. Art. CXXXVII. et CXXXVIII. (p. 618—19. et 620—21.), Pagi Crit. ad a. 435 n. 5—13. et ad a. 436 n. 4—8.

²⁾ Liberati Breviar. c. 10. (Galland. T. XII. p. 133—34.) et Facundi Hermian. Defensio trium Capitul. lib. 1. c. 1. Galland. T. XI. p. 666.) De S. Procli epistola, quam vocant *Tomum ad Armenos*, vide infra. Cf. Tillemont l. c. Art. CXXXIX—CXLIII. (p. 624—35.) cum Not. 86. (p. 789—90), Pagi Crit. ad a. 435. n. 14—15. et Dupin T. IV. p. 317.

S. Cyrilli
curae pro
pace et sana
fide.

Theodori errores anathematizaverat¹⁾, hanc damnationem iteravit atque Cyrillo significavit²⁾, qui ejus fervorem in causa fidei multis extulit laudibus³⁾. Proclus vero expositioni suae (Tomo) quaedam errorum Theodori capita, tacito ejus nomine, damnanda subjecerat, ut radix quoque haeresis Nestorianae extirparetur. Ast monachi ferventiores, per Orientem discurrentes, Theodori nomen haereticis istis capitulis adjecerunt eorumque condemnationem importune efflagitarunt. His complures Episcopi adversati plebes suas concitarunt, ne tanti nominis doctorem adeo male haberi et anathemate feriri paterentur, in quibus erat Ibas, Rabulae defuncti successor.⁴⁾ Joannes quoque Antiochenus, graviora inde mala nascitura timens, ex Orientali Synodo litteras dedit ad Cyrillum et Proclum obtestatus, ut ne memoriae viri per totum Orientem celeberrimi imprudenti zelo ulla macula inureretur novaeque cierentur turbae.⁵⁾ Hinc ad praecavendos tumultus Proclo scripsit Cyrillus, ne in Ephesina quidem Synodo,

¹⁾ Vid. Synodicon adv. tragoediam Irenaei c. 43. et 44. cum Scholio Chr. Lupi. Cf. Tillemont l. c. Art. XCVI. p. 504—6.) et Pagi Crit. ad. a. 435. n. 16—20.

²⁾ *Rabulae epist. ad Cyrillum* in Synodico adv. tragoed. Iren. c. 200. et plenior in Concil. Constantinop. II. (a. 553.) Collat. V. (Mansi T. IX. col. 247—48.)

³⁾ *S. Cyrilli ep. 55. ad Rabulam Edessenum*, in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 201. et in Concil. Constantinop. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 245—46.)

⁴⁾ Liberati Breviar. c. 10. Galland. T. XII. p. 134.) Concil. Constantinop. II. Coll. V. (Mansi T. IX. col. 270—71.) Cf. Tillemont l. c. Art. CXLII. (p. 631—34.), Pagi Crit. ad a. 435 n. 22. 24. 28. et 29. Dupin T. IV. p. 317.

⁵⁾ *Hae Joannis epistolae Synodicae et alia ad Imperatorem simul collectae* exhibentur in Concilio Antiocheno a. 435. (Mansi T. V. col. 1181—86.); *Joannis epistola Synodica ad Cyrillum* exstat quoque inter Cyrillianas tanquam ep. 50. (Opp. S. Cyr. T. V. P. II. p. 192—93.) et emendatior in Facundi Hermian. Defens. trium Capitul. lib. 8. c. 4. (Galland. T. XI. p. 748—49.), item in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 42. (Mansi T. V. col. 380—81.). Cf. Tillemont l. c. Art. CXLIII. (p. 635—37.) Pagi Crit. ad. a. 435. n. 21—22. et n. 25—27. Dupin T. IV. p. 318—19.

licet scripta Theodori Nestoriana impietatis plena fuerint agnita, erroribus damnatis ullam istius hominis mentionem esse factam, sicque ipsum implicite tantum fuisse damnatum; hinc modo praestare, ut nomini ejus parcatur, ne hac occasione concordia vix inita iterum dissolvatur. Cujus monitis facile acquievit s. Proclus.¹⁾

S. Cyrilli
curae pro
pace et sana
fide.

Sed et Joanni respondens Cyrillus plane rejecit Theodori conscripta, valde increpans eos, qui dicere haud vererentur, ista consonare scriptis ss. Patrum, simulque adhortans, ut Orientales saltem Theodori blasphemias damnaverent ac liberos semet ipsos tali suspitione demonstrarent; tum ad genuinam pacem firmandam admonuit Joannem, minime quidem difficile agendum cum iis, qui relictis Nestorii partibus ad Ecclesiam revertantur, attamen sollicitè invigilandum, ut reversi nonnisi veram fidem teneant. De his omnibus Acacium Melitinensem, qui semper consiliorum ejus particeps fuerat, mox certiore reddidit.²⁾ Ubi tamen cognovit Cyrillus, monita sua nihil proficere, simpliciorum potius animos celeberrimi hujus episcopi auctoritate facili decipi adeoque sub novo nomine errorem antiquum irrepere, necessarium duxit libros conscribere adversus Theodorum ejusque blasphemias.³⁾

¹⁾ *S. Cyrilli ep. 54. ad Proclum* exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 199—201. et in Concil. Constantinopol. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 268—69. latine tantum, et col. 409—412. gr. et lat.). Cf. Tillemont l. c. Art. CXLV. (p. 641—642.) Pagi Crit. ad. a. 435. n. 22—24. Dupin T. IV. p. 318.

²⁾ *S. Cyrilli ep. 51. ad Joannem Antioch.* exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 194—97. et in Actis Concilii Ephes. P. III. c. 44. (Mansi T. V. col. 407—14.); cf. Concil. Constantinopol. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 265. et 269.). *Epistola S. Cyrilli ad Acacium Melit.* habetur in Concil. Constantinopol. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 245.) et in Synodico adv. tragoed. Irenaei c. 212. (ed. Schulze ep. 182.). Alia quaedam *S. Cyrilli Alex. epistola ad Joannem*, respondens eidem et laudes Theodori depraedicans, quae incipit: *Inspexi litteras*, ut conficta damnatur a Concil. Constantinopol. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 263—65.). Cf. Tillemont l. c. Art. CXLIV. (p. 638—39.) c. Not. 89. p. 791—92), Pagi Crit. ad. a. 435. n. 27—28. Dupin T. IV. p. 319.

³⁾ Vid. S. Cyrilli Alex. ep. 52. (Opp. S. Cyr. T. V. P. II. p. 197—98.) et Concil. Constantinopol. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 269.).

S. Cyrilli
curae pro
pace et sana
fide.

Insuper cum ex fidis amicis comperisset, Orientalium quosdam ad perversum sensum tegendum occulteque disseminandum ipso etiam symbolo Nicaeno abuti, ad excludendas subdolas interpretationes vero istud atque catholico sensu interpretari aggressus est.¹⁾

Has adversariorum fidei malas artes iterum Acacio magno cum animi dolore significavit addens, quid ipse pro defensione veritatis egerit²⁾; ipsam vero Symboli Nicaeni interpretationem Imperatori ejusque piis sororibus transmisit, ut rectam fidem ubique firmaret.³⁾ Rebus ita compositis, unde insigne pacis studium et mansuetudinis exemplar elucet⁴⁾, s. Cyrillus, meritis plenus, migravit ad Dominum a. 444.⁵⁾

Excerpta horum librorum contra Theodorum, de quibus item sermo recurrit in Liberati Breviario c. 10. (Galland. T. XII. p. 134), referuntur in Concil. Constantinopol. II. Collat. V. initio (Mansi T. IX. col. 230—40. 255—56. et 259—60). Cf. Tillemont l. c. Art. CXLVI. (p. 642—44.) cum Not. 91. (p. 792—93.) et Pagi Crit. ad a. 435. n. 30.

¹⁾ Haec *explanatio in S. Symbolum* est S. Cyrilli ep. 47. ad Anastasium, Alexandrum, Martinianum etc. in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 174—91. et in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 43. (Mansi T. V. col. 383—408.). Vid. S. Cyrilli ep. 52. et 53. (Opp. Cyr. T. V. P. II. p. 198. et 199). Cf. Tillemont l. c. Art. CXLV. (p. 640—41).

²⁾ *S. Cyrilli epist. 52. ad Acacium Melit.* exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 197—98. et in Concil. Constantinopol. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 266. latine tantum, et col. 407—410. gr. et lat.).

³⁾ *S. Cyrilli epist. 53. ad Clericos et Lamponem* exstat in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 198—99. item in Concil. Constantinopol. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 243—46.) et in Synodico adv. tragoed. Iren. c. 206. (ed. Schulze ep. 176.); *S. Cyrilli epist. ad Imp. Theodosium* hac occasione data habetur in Synodico adv. tragoed. Irenaei c. 198 (ed. Schulze ep. 169.), vid. Concil. Constantinopol. II. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 266—67). Cf. Tillemont l. c. Art. CXLV. (p. 640—41.) et Pagi Crit. ad a. 435. n. 31—32.

⁴⁾ S. Eulogius Alex. apud Phot. Cod. 227. Haud levius moderationis animi pastoralisque prudentiae exemplum prae-buit in causa Messalianorum scribens ad Amphilo-chium, Sidensem episcopum; quae epistola graece legitur in A. Maji Scriptorum Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 140. De cujus occasione cf. Photii Cod. 52.

⁵⁾ Concil. Chalcedon. Act. III. (Mansi T. VI. col. 1021. et 1025.) Liberati Breviar. c. 10. (Galland. T. XII. p. 135.) Cf. J. Bollandus in Actis SS. l. c. §. I. (p. 843—44.) et Tillemont l. c. Art. CLI. (p. 654—56.) cum Not. 94. (p. 794—95.)

§. 189.

S. Cyrilli Opera. I. Opera dogmatica.

S. Cyrilli Opera duplicis sunt generis: *I. dogmatica*, *II. exegetica*. Opera autem dogmatica rursus dividuntur in *apologetica* et *dogmatico-polemica*. Atque in hanc posteriorem classem etiam *III. Epistolae* et *IV. Sermones* s. Cyrilli parte potiori referri possunt.

S. Cyrilli
Opera.

A. Opera apologetica. *Libri contra Julianum.*

1. *Libri contra Julianum Imperatorem* eximium s. Cyrilli Alex. opus apologeticum constituunt. Inscribuntur autem: Ὑπὲρ τῆς τῶν Χριστιανῶν εὐαγῆς θερηθείας πρὸς τὰ ἐν ἀθέοις Ἰουλιανοῦ, — De sincera religione Christianorum adversus libros athei Juliani¹⁾. Julianus Imperator, cum a fide christiana defecisset, hujus apostasiae causas scripto libro reddidit, novumque Gentilismum informavit, tanto nocentiorum vetere, quanto artificiosius plurium deorum secundariorum religionem unius supremi Dei cultu temperabat; improbabat enim Graecorum barbarorumque veterum nefarias absurditates, Christianosque, imo et Judaeos ex suis ipsorum libris impugnabat, ut philosophicae suae religioni locum faceret. Julianus Opus istud haud absque facundia et elegantia concinnatum in tres libros dispertierat²⁾, iisque multa s. Scripturae testimonia, perperam tamen intellecta, immiscuerat, quibus multorum animos perturbans non mediocre fidei detrimentum intulit. Cum insuper Gentiles, si quando cum Christianis de religione disceptarent, Juliani scripta obtenderent, tantamque illis eloquen-

¹⁾ V. S. Cyrilli Alex. Opp. ed. J. Aubertus, Paris 1638. T. VI. Migne P. G. T. LXXVI. p. 557—1064. Idem Opus gr. et lat. seorsim ed. Ez. Spanheim: Juliani Imp. Opera quae supersunt omnia et S. Cyrilli Alex. contra impium Julianum libri X cum Notis et Observatt. ed. Ezechiel Spanhemius. Lipsiae 1696 fol. — Juliani contra Christianos quae supersunt ed: C. J. Neumann. Lipsiae 1880.

²⁾ Horum librorum primum duntaxat s. Cyrillus refutasse videtur, cf. lib. II. c. Julian. (Opp. Cyrilli T. VI, p. 38.), lib. VII. (p. 218.) et lib. VIII. (p. 261).

S. Cyrilli
Libri c.
Julianum.

tiae vim inesse jactarent, ut nemo unquam christianorum Doctorum ea refellere potuerit, Cyrillus Dei ope fretus jactantiam istam Gentilium adversus gloriam Christi convellere, deceptis, quantum fieri posset, succurrere, et Julianum non solum erroris, sed et ignorantiae Scripturarum convincere suscepit (c. a. 433.).¹⁾ Videtur porro viginti libros s. Cyrillus contra Julianum exarasse, sed decem libri tantum integre exstant, reliquorum nonnisi quaedam fragmenta supersunt.²⁾

Hoc igitur Opere primum (lib. I.) veluti fundamenta jaciens Graecorum philosophorum laudes a Juliano ore pleno decantatas imminuit ostendens, Mosis libros Graecorum sapientibus multo antiquiores esse (p. 7—16.), ejusque doctrinam de Deo ac de origine mundi sententiis variis et inter se contrariis Graecorum philosophorum longe antecellere (p. 16—36. cf. lib. II. p. 37—38.). — Postea ubi pauca quaedam de ratione disputandi monuit (lib. II. p. 38—44.), ipsam aggreditur defensionem, quae bifariam dividitur; nam et libros Mosaicos, fundamenta religionis christianae continentes, et ipsam religionem christianam purgat a variis objectionibus. — Itaque libro II. historiam creationis mundi ac hominis, libro Geneseos relatam, in qua Julianus nil nisi absurda mendacia, mythos fabulasque aniles conspexit, opposita Platonis aliorumque philosophorum Graecorum narratione de rebus iisdem multo praestantiores luculenter demonstravit (c. 45—73. cf. lib. III. p. 96—99.). — Tum libro III. perquam ingeniose defendit s. Scripturae narrationem de plantatione paradisi atque creatione mulieris (p. 74—81.), de loquela serpentis p. (86—88.), de boni et mali cognitione hominibus a Deo interdicta (p. 89—93.), hominumque ex paradiso ejectione (p. 93—96.). Ex eo porro, quod Deus a Mose praedicatus unius tantum populi Judaici curam gerere videatur, intulerat Julianus, eundem non mundum universum creasse; sed Cyrillus hujus opinionis fundamenta destruens probat, Deum istum totius mundi creatorem, et omnium gentium providum guber-

¹⁾ S. Cyrilli Praefat. lib. I. contra Julian. (T. VI. p. 3—4), lib. II. (p. 38. 39.), lib. V. initio (p. 152.), lib. VI. initio (p. 183. et p. 213.), lib. VII. initio (p. 218.), lib. VIII. initio (p. 252.) et lib. IX. (p. 291. et 298.). Vid. Theodoret ep. 83. (ed. Sirmondi T. III. p. 960. ed. Schulze T. IV. (p. 1150—51.) Collatio Constantinopol. a. 533. (Mansi T. VIII. col. 830.) Concil. Constantinopol. III. (a. 680.) Act. X. (Mansi T. XI. col. 409—412.). Cf. Tillemont l. c. Art. CLVII. (p. 671.) Dupin T. IV. p. 48. Ceillier T. XIII. Chap. VIII. Art. II. §. VIII.

²⁾ Fragmenta haec primum edidit A. Mai, Bibl. nova Patrum T. II. p. 488 sqq. Ap. Migne l. c. p. 1058—1064.

natorem esse, quamvis populi Judaici praecipuam quamdam curam ex sapientissimis rationibus gesserit (p. 99—113.). — Libro IV. Cyrillus strenue impugnat Juliani sententiam, qui ex varietate morum, legum atque linguarum apud diversas gentes conatus fuerat demonstrare, Opificem omnium communem esse parentem ac regem, eumque singulis gentibus proprios praefecisse rectores, inferiores scilicet deos, quorum unus fuerit Deus Mosaicus, quem vero Moses perperam tanquam Deum unicum intrudere voluerit; ejusmodi commenta evacuans Cyrillus rationem reddit morum legumque variarum gentium differentiae, ubi et aptissime de sacrificiis diversis ac praecipue de sacrificiis populi Judaici disserit, ac similiter diversitatem linguarum ejusque originem explicat; deos autem inferiores a Juliano dictos ostendit vel bonos angelos esse vel malos daemones, de quorum natura, origine, operatione ac devictione paulo fusius tractat (p. 114—150.). — Libro V. Cyrillus legis Mosaicæ praestantiam declarat contra objectiones Juliani asserentis, Mosis Decalogum nil plane, si forte excipias praecepta de cultu unius Dei et de celebratione sabbati, continere speciali laude dignum, cum omnes gentes eadem praecepta observent, quin imo Dei notionem indignam in scriptis Mosaicis proponi, cum Deus exhibeatur tanquam aemulans aliis diis iraque impotenti abreptus; his Cyrillus opponit, Mosen praecepta Decalogi, certe legi naturae consona, primum omnium legislatorum protulisse, caeterum Dei aemulationem et iram, quae insigni benignitate temperata sit, non humano modo accipiendam esse, tanquam affectus aliquis in Deum cadat (p. 151—76.). Paucis dein absolvit Juliani objectionem, quod Deus supremus bona sua, ut sapientiam et fortitudinem bellicam non Hebraeis, sed Graecis potius contulerit, exponens, quod bona vera ac propie talia Hebraei utique prae Graecis possederint (p. 176—82.). — Controversia deinceps (lib. VI.) ab institutis ad personas deducta, Cyrillus contra Juliani cavillationes ostendit, Mosen caeterosque Veteris Testamenti Sanctos celebratissimis Graeciae sapientibus, ut Socrati, Platoni, Lycurgo, Thaleti aliisque plurimum antecellere, tum reges vel optimos Graecorum, Romanorum aliarumque gentium regibus Hebraeorum, si oculos intendamus ad eorundem merita de genere humano, longe inferiores esse (p. 183—94.). Tum Cyrillus vanam Juliani gloriationem explodit, qua is objecta religiosi Gentilium cultus artesque eorundem sacras (magicas) et mirabiles Aesculapii sanationes tanquam certissima argumenta veritatis religionis ethnicae et praecipua deorum dona, Hebraeis atque Christianis prorsus ignota, jactans protulerat (p. 194—202.). Cum vero Julianus adjecisset, Christianos, Hebraeis etiam deteriores, miseris hominibus cultum divinum praestare, absque ullo Christi praecepto facinora atrocissima in Gentiles et haereticos committere, Hebraeos vero, et in his Jesum quoque, utpote irae deorum obnoxios,

S. Cyrilli
Libri c.
Julianum.

S. Cyrilli
Libri c.
Julianum.

nullo imperio terreno potitos variis gentibus servire debuisse. haec singillatim refellit (p. 202—216.).

In libris proxime sequentibus Cyrillus, Julianum aequo pede secutus, paulatim ad ipsos Christianos deflectit. Ac ineunte quidem libro VII. objectionem extremo libro VI. propositam accuratius expendens, ostendit, quantum sit discriminis inter imperium terrenum. et veram pietatem, inter scientias humanas ac veritatem divinam (p. 217—38.). Tum Cyrillus novam Juliani calumniam aggreditur dicentis, religionem christianam ex pessimis Judaismi ac Ethnicismi partibus fuisse conflata, dum exempli gratia Christiani praeceptum Mosaicum, diis non maledicendi (Exod. 22, 28.), et praeceptum Gentilium, a quibusdam cibis ut impuris abstinendi, repudiaverint; contra posteriorem imprimis objectionem Cyrillus libertatem Evangelicam adstruit et Christiani jejunii differentiam ab ejusmodi ciborum interdicto manifestam reddit (p. 238—245.). Tandem Cyrillus Christianos a gravissimis criminibus per Julianum iisdem objectis vindicat et baptismi vim praeclarum in modum exponit (p. 245—51.). — Libro VIII. Cyrillus Julianum refutat contendentem, Christianos in aliis quoque gravissimis rebus a Mose dissentire, praesertim quum Christum, de quo Mosis libri nihil plane contineant, una cum supremo Deo adorent. Ad hanc objectionem evacuandam SS. Trinitatis mysterium, praeterea Filii Dei Incarnationem a Mose aliisque prophetis vere praedictam ejusque causas ad captum Gentilium (p. 277.) exponit et objectiones tunc a Gentilibus proferri solitas dissolvit (p. 252—88.). — Libro IX. Cyrillus eandem continuat materiam contra Julianum ostendens, Mosen utique Filii Dei existentiam a Deo Patre inseparabilem, imo et Incarnationem aliquo modo cognovisse ac per typos indicasse (p. 289—305.); tum ad aliam Juliani accusationem conversus rationem reddit, propter quam Christiani legem Mosis haud amplius observent; idcirco etenim sacrificia cruenta Veteris Testamenti, discrimen inter cibos mundos ac immundos, aliaeque leges caeremoniales abrogatae sunt, quia post adventum Christi in carne, qui est finis Legis, eadem praecepta jam non secundum litteram, sed secundum spiritum observare convenit (p. 305—325.). — Libro X. novum certaminis campum Cyrillus ingressus est; quippe cum Julianus ultra contenderet, Christianos ipsis religionis suae auctoribus adversari, Christum Deum asserentes, quem neque ullus Evangelistarum, nisi solus Joannes, errorem quorundam in rem suam convertens ac ipsemet parum sibi constans, Deum appellare ausus fuerit, eam Juliani sententiam falsitatis convincit (p. 326—35.). Addidit Julianus, Christianos contra Salvatoris prohibitionem multos alios mortuos colendos sibi sumpsisse; contra quem Cyrillus cultum Sanctorum strenue defendit, a superstitionis labe purgat, nec legi divinae adversari demonstrat (p. 335—43.). Demum Julianus asse-

ruit, neglecta lege Mosaica, sacrificiis, circumcisione aliisque ritibus Christianos contradicere Christo, qui legem non solvendam, sed adimplendam censuerit; quam objectionem ut solvat, Cyrillus eam Christi sententiam genuino sensu explanat (p. 343—56.). Postremo loco Julianus subdole profitetur, se Abrahami religionem lubenter sequi; quapropter si Christiani eundem cum s. Paulo ut patrem fidei suae agnoscere velint, sibi facile cum eis convenire; eam vero fallaciam reteggit Cyrillus ostendens, Julianum immerito superstitionem suam Abrahamiticae fidei comparare (p. 354—62.).

S. Cyrilli
Libri c.
Julianum.

B. Opera dogmatico-polemica.

a) Libri de SS. Trinitate.

2. *Thesaurus de sancta et consubstantiali Trinitate* (ἡ βίβλος τῶν θησαυρῶν περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου Τριᾶδος)¹⁾, quem rogante amico quodam exaravit, ita inscribitur, quia tam ingentem in se divinarum veritatum ac principiorum thesaurum complectitur, ut argumentorum omnium in defensionem sacrosancti hujus mysterii eo usque prolatorum veluti summam exhibeat.²⁾

S. Cyrilli
Libri de SS.
Trinitate.

Amplissima haec materia 35 *propositionibus* seu *assertionibus* (λόγοις), quarum tabula in fronte libri praefigitur (p. 4—10.), ita absolvitur ut contra Arianos et Eunomianos, mysterii hujus adversarios, divinitatem et consubstantialitatem Filii Sanctique Spiritus cum Patre testimoniis s. Scripturae aequae ac vario ratiocinationis genere methodoque fere scholastica clarissime evincat, nec ullam gravioris momenti objectionem silentio praetermittat³⁾.

¹⁾ Opp. T. V. p. 1—382. Migne P. G. T. LXXV. p. 9—656.

²⁾ Praeclari hujus Operis frequens apud Veteres est mentio; vid. Concil. Lateran. Rom. habitum sub Martino I. (a. 649.) Secret. V. Mansi T. X. col. 1075—78. 1093—94. 1105—8.), Concil. Constantinopolit. III. (a. 680.) Act. IV. (Mansi T. XI. col. 259—60. 265—66.) et Act. X. (ibid. col. 409—410. 417—20. 429—30. 431—32.), S. Ephraem Antiochenus ap. Phot. Cod. 229., S. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230., Leont. Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. II. (Galland. T. XII. p. 684) et S. Maximus Confessor in Tomo dogmatico adv. Heraclii ecthesin (Opp. ed. Combefis. T. II. p. 87.). De occasione, scopo et indole hujus Operis vid. ejusdem Praefatio (p. 1—3.). Cf. Tillemont l. c. Art. CLVII. (p. 670—671.), Ceillier l. c. Art. II. §. II. n. 1—19. Dupin T. IV. p. 44—45. Cas. Oudin T. I. p. 1028—32. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 461.—62.

³⁾ Cf. Photii Cod. 136. et Dupin T. IV. p. 44.

S. Cyrilli
Libri de SS.
Trinitate.

Eo in Opere, postquam de vera notione mutuaque relatione *in-geniti* (Dei Patris) et *geniti* (Filii Dei) egregie disseruit (assert. 1—3.), haec ex ordine demonstrat: Filium Dei esse *aeternum* (assert. 4. 5. 16.), eundem vere a Patre *genitum* ita tamen, ut generatio isthaec neque divisio, neque emanatio sit (assert. 6. et 35.); eamque generationem non quidem necessariam, ast neque etiam fortuitam, neque arbitrariam fuisse (assert. 7.); genitum porro Genitori *consubstantialem* ac proinde *similem* quoque esse, quae similitudo explicatur, ac immensum superior demonstratur ea similitudine, quae Deum inter et homines intercedit (assert. 8—14. et 19.). Denique probat, Filium non esse *creaturam*, sed naturâ Deum, ubi singulae Arianorum objectiones e s. Scriptura petitae solvuntur (assert. 15. 17. 18. 20—32.). Praeterea demonstratur de Spiritu S., eum naturâ Deum esse ex Patris essentia, eandemque cum Filio operationem ac substantiam habere, ipsum denique per Filium creaturis donari ac in nobis inhabitare (assert. 33. et 34.).

3. Liber *Quod consubstantialis et coaeternus Deo et Patri sit Filius* (ὅτι ὁμοούσιος καὶ συνάδιος τῷ θεῷ πατρὶ ὁ υἱός)¹⁾, post Thesaurum in forma *dialogi cum Hermia* prebytero habiti conscriptus atque in septem colloquia distinctus est, ut magis magisque augustissimum illud mysterium explanaret.²⁾

Hoc in Opere admodum plane et perspicue contra Arianos ostendit e s. Scriptura, coaeternum et consubstantialem Deo Patri esse Filium, neque juxta haereticorum deliramenta medium quemdam inter Deum et creaturas locum tenere (Dialog. I.); ipsum proinde vere ex Patre genitum (Dialog II.), verumque Deum esse (Dialog. III.), nullatenus autem factum vel creatum (Dialog IV.). Tum solvit varias objectiones contra hanc Ecclesiae catholicae

¹⁾ Opp. T. V. P. I. p. 383—659. Migne l. c. p. 657—1124.

²⁾ Haec ex Praefatione hujus libri, quem aequae ac praecedentem Nemesino cuidam amico dicavit, colligere licet, ubi istud etiam diserte exprimit, septem Partibus seu Dialogis (ἐπὶ λογιδαίς) totum constare. Operis hujus, jam ante a. 425. a se editi, ipse Cyrillus meminit ep. 2. (Opp. T. V. P. II. p. 21.). Pariter ejus mentio fit in Concilio Romano habito a 649. sub Martino I. Secret. V. (Mansi T. X. col. 1077. 1080. 1136.). vid. etiam Leont. Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. I. (Galland. T. XII. p. 673), Anastasii Sin. Ὁδηγός cap. 9. et 22. (p. 149. et p. 344.), S. Joannis Damasceni Epistola de Hymno trisagio n. 23., ubi Dialogus VII. citatur sub titulo: *liber de Spiritu S. ad Hermiam*, et Photii Cod. 49. Cf. Tillemont I. c. Art. CLV. (p. 664—65.), Ceillier l. c. §. II. n. 20—27. et J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 43.

doctrinam, desumtas ex iis Scripturae locis, in quibus sermo habetur de Filio Dei, quatenus homo factus humanas etiam proprietates assumsit, adeoque naturae divinae non penitus consors videtur; in horum solutione versatus Incarnationis mysterium scite explanat (Dialog. V. et VI.). Denique et Spiritum S. verum Deum, non creatum, eundemque Patri et Filio consubstantialem probat (Dialog. VII.)¹⁾.

S. Cyrilli
Libri de SS.
Trinitate.

Nota. S. Cyrillo adscriptum fuit etiam opusculum *de sancta et vivifica Trinitate* (περὶ τῆς ἁγίας καὶ ζωοποιῶς τριάδος)²⁾. Sed liber hic, qui cohaeret cum altero *de incarnatione Domini* immerito s. Cyrillo tributus est, uti inferius accuratius exponetur.

¹⁾ Praecipua argumentorum capita pro divinitate S. Spiritus ex Dialogo VII. decerpta, novis quibusdam argumentis eam in rem idoneis aucta, veluti quaedam argumentorum congeries absque ullo nexu et ordine, a recentiori quodam scriptore vorosimiliter profecta, reperiuntur Dialogo VII. subjecta in Cyrilli Opp. T. V. P. I. p. 660—77. Cf. Ceillier l. c. Migne l. c. p. 1124—1146. De his Dialogis generatim cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 462—63. — Praeter septem hos Dialogos editio gr. lat. Operum S. Cyrilli *Dialogum VIII. et IX.* immediate post priores exhibet (ibid. p. 678—778). Verum *Dialogus VIII.* non est nisi Cyrilli liber de recta Fide ad Imperatorem Theodosium (Opp. T. V. P. II. p. 4—42.) ad verbum transcriptus, Dialogi forma adhibita et paucis ab initio verbis mutatis; quapropter Dialogus iste ab alio quopiam in hanc formam redactus atque hic loci insertus censi debet. *Dialogus* autem *IX.* neutiquam septem prioribus connexus apparet, ac singulari etiam inscriptione gaudet; unde eum cum Operibus de Incarnatione, quibus ratione argumenti adnumerandus est, pertractare potius mihi visum est. — Caeterum hic apte subungi possunt *quaestiones et responsiones de fide*, quae s. Cyrilli Alexandrini nomen prae se ferunt, ac sin minus ab ipso profectae sunt, saltem ejus doctrinam de Trinitate et Incarnatione brevissime exprimunt, inter *S. Cyrilli Alex. et Joannis Daniasceni Argumenta contra Nestorianos* Augustae Vindelic. 1611. p. 121—25. et melius sub titulo: Anastasii Patriarchae Theopolitani et Cyrilli Alex. compendiarie orthodoxae fidei explicatio cum Athanasii Dialogis quinque etc. ed. Theod. Beza Paris 1570. p. 425—31. ac rursus ex Cod. Vatic. graece tantum in Angeli Maji Scriptorum Veterum Nova Collectione T. VIII. P. II. p. 135—37. Cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 491—92.

²⁾ Opus hoc in 28 Capitula divisum e tenebris eruit primusque edidit graece Angelus Majus in Scriptorum Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 27—58. Migne l. c. p. 1147—1190. — Cf. §. 193. p. 77. N. 1.

§. 190.

S. Cyrilli Alex. Operum dogmaticorum continuatio.

b) Libri de Incarnatione Filii Dei.

S. Cyrilli
Libri de In-
carnat.

His tamquam praeparatio, ex qua usus loquendi circa hanc materiam Cyrillo usitatus plene cognoscatur, clavis loco aptissime praemittitur Opus, apud Veteres maxime celebratum ac revera utilissimum, quod inscribitur:

4. *Scholia seu Scholion de Incarnatione Unigeniti* (περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ μονογένους).¹⁾

Hoc in Opere s. Cyrillus a simplicium vocum interpretatione exorsus declarat, quid sit Christus, quid Emanuel, quid Jesus,

¹⁾ Opp. T. V. P. I. p. 779—800. Migne P. G. E. LXXV. p. 1369—1412. — Opus hoc, quod hodie ex parte tantum graece exstat, habetur etiam in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 4, (Mansi T. V. col. 141—70.), item emendatius et auctius in Opp. Marii Mercatoris ed. Garner. P. II. p. 219—46. (ed. Baluz. p. 370—429 latine tantum). Operis hujus crebro apud Veteres occurrit mentio, vid. ex. gr. Theodoreti Erastae Dialog. II. (ed. Sirmond. T. IV. p. 111. ed. Schulze T. IV. p. 168—69.) Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. (p. 420. 423. 427. 431. et 432.) Justiniani Imp. Confessio rectae fidei adv. tria Capitula (Mansi T. IX. col. 548. cf. Cyrilli Scholia ap. Marium Mercat. P. II. p. 230.) et ejusdem Imperatoris Epistola ad monachos Aegypti (A. Maj. Collect. Nova Script. Veterum T. VII. P. I. p. 298. cf. Cyrilli Scholia c. 1.), Leont. Byzant., c. Nestor. et Eutych. lib. I. (Galland. T. XII. p. 673. 674. et 675.), Facundi Hermian. Defensio trium Capitul. lib. 6. c. 3. et lib. 11. c. 7. (Galland. T. XI. p. 726. 791. et 792.) et Photii Cod. 169., juxta cujus indicia partitio hujus libri optime restituta est a J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 217—18. Cf. Tillemont l. c. Art. CLVI. (p. 666—67.) Ceillier l. c. §. II. n. 30. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 463—64. Notatu dignum est, quod locus quidam ab Andrea Samosat. e Scholiis Cyrilli laudatus (Anastas. Sin. Ὁδηγός c. 22. ed. Gretser p. 345, item in Marii Mercat. Opp. ed. Garner. P. II. p. 176. cf. ibid. p. 177. et 218.), nequaquam vero in Scholiis hisce obviis, a Leontio Byzantino plenius in lucem proferatur. attamen non ex Scholiis, sed ex Cyrilli Commentario in Matthaeum deperdito, vid. Leontii Byzant. Apologia pro Concilio Chalcedon. versus finem (Galland. T. XII. p. 749.); ita etiam Anastasii presbyteri doctrina Patrum de Verbi Incarnatione in A. Maji Nova Collect. Veterum Scriptor. T. VII. P. I. p. 10. Unde dubium a nonnullis motum contra authenticam vel integritatem horum Scholiorum apta ratione dissolvitur.

quid unio (c. 1. 2. 3. 8. 9.)¹⁾. Mox ad propositiones, quae in hac materia usurpari solent, orationem deflectens edisserit, qua ratione Christus vel Emanuel dici possit *unus*, quomodo Dei Verbum dicatur exinanitum, carni unitum, homo factum, nec ideo tamen mutatum aut divinitate exutum (c. 4—7. 10—16.); hinc quo pacto Christus non sit homo *θεοφόρος* aut numine afflatus, sed vere *homo Deus*, et qua ratione Verbum perhibeatur in nobis habitare, ad nos mitti, atque corpus habere proprium (c. 17—25.). Tandem ostendit quod Unigenitus in carne visibili apparens nominetur Deus et homo, unde manifestum redditur, quomodo intelligatur *θεσιόχος* B. V. Maria, et quid de Christi passione sentiendum sit (c. 26—34.). Clarissimae huic pariter et subtilissimae expositioni finem imponit refutatio eorum, qui perperam contendebant, humanas proprietates non alia ratione Deo convenire posse, quam sola relatione (*σχέσει*), minime vero unitate personae (c. 35.).

S. Cyrilli
Libri de Incarnat.

5. *Liber de recta in Dominum nostrum Jesum Christum fide ad Theodosium Imperatorem* (*προσχωρητικὸς περὶ τῆς ὁρθῆς πίστεως*).²⁾

¹⁾ Eam hujus libri partitionem in brevi hac synopsi concinnanda sequendam duxi, quae in optima editione Garnerii (vid. Not. praeced.) reperitur, quacum editio Mansi a cap. 1—25. inclus. concordat, dehinc nonnihil mutila, dum in editione Opp. Cyrilli priora capita (usque ad cap. 13.) numero appposito careant, sequentia aliter numerentur et insuper caput 2. operariorum incuria suo loco praetermissum in fine demum totius libri (p. 800.) adjungatur, quod confusionem adhuc augeat.

²⁾ Opp. T. V. P. II. p. 1—42. Migne P. G. T. LXXXVI. p. 1133—1200. Exstat quoque in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 3. (Mansi. T. IV. col. 617—8.). Hujus libri mentio fit in Concilio Constantinopol. III. a. 680. Act. I. et X. (Mansi T. XI. col. 215—16. 427—28. et col. 431—34.) et in P. Hadriani I. Epist. ad Carolum M. pro Synodo Nicaena II. (Mansi T. XIII. col. 763.). Idem liber a s. Ephraem Antiocheno citatur sub titulo: *λόγος περὶ ἐνανθρώπισης* ap. Phot. Cod. 229. (p. 430. vid. hunc Cyr. lib. n. 38 et 42.). Cf. Tillemont l. c. Art. XXXII. (p. 340 41.) et Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 1. — Hic idem liber ad Theodosium Imperatorem, ut supra monui (§. 189. p. 49.), etiam tanquam Dialogus VIII. cum Hermia de Incarnatione Unigeniti, utique fictitio titulo brevique addito exordio circumfertur. — Alia quaedam perbrevis, admodum tamen perspicua lucubratio Cyrilli Alex. nomen prae se ferens ac ex parte saltem inter *S. Cyrilli Alex. et Joannis Damasceni Argumenta contra Nestorianos* (Augustae Vindelic. 1611. p. 93—95.) obvia, quae pariter inscribitur: *De Incarnatione Verbi Dei Filii Patris*, cum adjuncta *disputatione* de eadem materia, exstat in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 5. (Mansi T. V. col. 169—76.) et in Opp. S. Cyrilli T. V. P. I. 801—4. Cf. Tillemont l. c. Art. CLIX. (p. 674.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 464.

S. Cyrilli
Libri de Incarnat.

Hoc in libro plane egregio post Praefationem ad Imperatorem ejusque uxorem Eudociam Augustam atque sororem Pulcheriam imperii consortem (n. 1—4.) mysterium Incarnationis Filii Dei explanandum suscipit. Eum in finem varios errores contra hoc divinum mysterium veluti in tabula proponit (n. 5—6.), eorumque singulos ex ordine brevibus, at validis rationibus confutat. Itaque primo redarguit Manichaeos et Gnosticos, qui Christo nonnisi phantasticum et umbratile, minime autem verum humanum corpus tribuebant (n. 7—9.), tum alios haereticos, qui originem ex Virgine Deo incarnato minime dignam judicantes, ipsum Verbum Dei in terrenam carnem esse demutatum (n. 10—11.); deinde Marcellianos, qui Verbum divinum in ipsa demum Incarnatione existere coepisse, ita ut ante Incarnationem nullatenus extiterit (n. 12.); praeterea Photini asseclas, qui propriam Verbi Dei subsistentiam sive personam negantes tantummodo simplicem Dei sermonem in Christo homine inhabitasse affirmabant, ita ut Jesus sanctior quidem caeteris Sanctis, non vero Deus fuerit (n. 13—15.); ac tandem Appollinaristas, qui unum Christum agnoscentes animam ratione praeditam illi denegabant (n. 16—24.). Hinc tacito nomine ad Nestorii errores conversus, doctrinam catholicam proponit, scilicet ex perfecta humanitate et divinitate unum eundemque Filium Dei, Dominum Jesum Christum, admirabili modo quodam et incomprehensibili coaluisse (n. 24. cf. n. 23. et 44.), ita ut sola cogitatione, numquam vero re ipsa in considerata ejus nativitate, passione vel morte naturam divinam et humanam separare liceat, utque propter hanc indivisam unitatem, vi cujus Christus salva ejus integritate, in s. Scripturis modo Deus, modo homo vocatur, nec Dei Verbum ab humanae naturae conditionibus penitus excludi, neque humanae in Christo naturae gloria Deo conveniens negari possit (n. 25—30.). Unde consequitur, merito Christum ab omnibus creaturis adorari, licet aliquando ipse Deum a se adorari dicat (n. 30—32.). Hanc indivisam et inseparabilem unitatem naturae divinae atque humanae in uno eodemque Christo, quo nomine Verbum Dei aeternum non ante, sed demum post factam Incarnationem appellatur, magis conspicuam reddit ex variis Scripturae locis in quibus mediatori Christo, qui licet verus, non tamen merus homo est, divina dignitas et gloria, divina operatio, quaecumque demum attributiones divinae, ipsum denique divinum nomen adscribuntur (n. 32—45.).

6. His proxime cohaerent: *Libri duo de recta fide ad reginas seu Imperatrices* (προσφωνητικὸς α. καὶ β. ταῖς εὐσεβεστάταις βασιλίσσαις).¹⁾

¹⁾ Op. T. V. P. II. p. 42—180. Migne P. G. T. LXXVI. p. 1202—1420. Exstant quoque in Actis Concil. Ephes. P. I. c. 4. et 5. (Mansi

In libro priori Imperatoris uxorem atque sorores virgines, ubi earundem animos honorifica Praefatione occupavit, rectam fidem de Incarnationis mysterio paucis docet easque contra insanos Nestorii errores munit (n. 1—8. et n. 11—13.); tum ex ss. Patribus ostendit, B. V. Mariam numquam non in Ecclesia catholica dictam fuisse *Deiparam* (n. 9—10.). Dein sequentia iisdem per ordinem demonstrat: Christum esse Deum, dum quippe homo assumptus per unionem cum Deo Verbo eandem cum ipso gloriam sit assecutus (p. 55—91.); eundem Christum esse vitam et vivificantem (p. 91—93. et p. 96—97.); ac proinde nos credere in Christum, tanquam Deum (p. 94—97. et p. 117—27.); hinc per Christi mortem nostram reconciliationem cum Deo Patre esse factam (p. 97—102.); tandem Jesum Christum *unum* esse Filium atque Dominum (p. 103—117.). Singulas assertiones ita probat, ut testimonia s. Scripturae primum ex epistolis Pauli tum ex epistolis catholicis, denique ex Evangeliiis proferat singulisque breves explicationes et conclusiones subjiciat, unde eorundem vis probandi patefiat. — *Libro altero ad reginas* nova Praefatione et fidei quadam expositione praemissa (n. 1—4.) eandem tractationem continuat, ita ut a locis Scripturae facilioribus ad difficiliora testimonia progrediatur (n. 4.). Hic autem eandem plane ratione ostendit, Christi exinanitionem in passione et morte (n. 5—21.), ejus obedientiam (n. 22—28.), sanctificationem (n. 29—35.) et sacerdotium (n. 36—46.), gloriam a Patre acceptam (n. 47—50.), vitamque a Patre ipsi restitutam (n. 51—57.), denique nomen Filii hominis ipsi tributum (n. 58—59.) nec majestati divinae in eo quidquam detrahere, nec duos filios inferre, sed haec omnia potius uni Filio Dei aeterno, in tempore incarnato, si mysterium tam sublime recte intelligatur, optime convenire.

7. *Dialogus, quod unus sit Christus* (ὅτι εἷς ὁ Χριστὸς) cum Hermia quodam habitus, Nestorium aperte impugnatur.¹⁾

T. IV. col. 679—802. et 803—884.). Hujus Operis mentio fit in Justiniani Imp. epistola adv. defensores Theodori etc. (Mansi T. IX. col. 616. vid. Cyr. lib. II. ad regin. n. 8.); pariter istius meminere S. Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. S. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230., S. Anastasii Sin. *Ὁδηγὸς* c. 10. (ed. Gretser p. 158. et p. 188.) et Nicephori Histor. Eccles. lib. 14. c. 33. Cf. Tillemont l. c. Art. XXXII. (p. 341—42.), Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 2—3.

²⁾ Opp. T. V. P. I. p. 714—778. Migne P. G. T. LXXXVI. p. 1253—1362. Dialogum hunc, qui in editione Opp. s. Cyrilli perperam numeratur nonus ex istis dialogis, qui cum Hermia habiti sunt, saepius memorant Veteres, ut s. Eulogius Alexandrinus ap. Phot. Cod. 230. (p. 447. vid. Cyr. Op. cit. p. 735. fin.), item Leontius Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. I. (Galland. T. XII. p. 673 vid. Cyr. Op. cit. p.

S. Cyrilli
Libri de In-
carnat.

In hoc praeclaro libro, ubi Nestorii errores palam exhibentur (p. 715—16. et p. 728—29.), Cyrillus declarat, qua ratione Verbum Dei aeternum factum fuerit homo similis nobis (p. 716—21. et p. 725—26.) ac post generationem ex Deo Patre nostrae salutis causa nativitatem ex Maria Virgine, quae idecirco Deipara recte vocatur, subierit (p. 721—26.) et quare Verbum incarnatum Christus (i. e. unctus) dicatur (p. 726—728.). Tum praecipue ad Nestorianae blasphemiae caput conversus divinae humanaeque in Christo naturae unitatem adstruit, ostendens, quae et quanta mala ex doctrina Nestorii consequantur, dum scilicet unitate rejecta vel sola mutua relatio Dei et hominis vel sola conjunctio utriusque personae substituat (p. 728—36.). Neque isthaec assertio Nestorianis concedi potest, Verbum quidem aeternum esse Dei Filium secundum naturam, hominem vero assumptum secundum naturam esse Filium Davidis, et nonnisi per gratiam ac nominis participationem Filium Dei, quia sic revera duo filii Dei inducerentur, unus naturalis, alter adoptivus; quod est absurdum et opus redemptionis destruit (p. 737—50.). Doctrinae huic, unum tantummodo esse Christum, non obstat si Christus nonnunquam et Propheta et Apostolus et Pontifex et sanctificatus et contristatus ac derelictus appellatur (p. 750—57.); quae enim naturaliter propria sunt hominis, ea, propter veram unionem Dei hominisque in Christo, Deo tribuuntur, quemadmodum et divinitatis propria tribuuntur homini, ita ut idem dicatur passus et impatibilis, morti obnoxius et auctor vitae, servus et Dominus; quoniam per Incarnationem, qua verus evasit homo, idem Deus Verbum permanens nihil omnino amisit (p. 757—78.).

8. *Adversus Nestorii blasphemias contradictionum libri V* (κατὰ τῶν Νεστορίου δυσφημιῶν πεντάβιβλος ἀντίδοξις)¹⁾ merito „eximum Opus“ vocantur.

735) et de Sectis Act. X. (Galland. T. XII. p. 653. vid. Cyr. Op. cit. p. 760.). Pars quaedam hujus Dialogi occurrit etiam inter Cyrilli Alexandr. et Joannis Damasceni Argumenta contra Nestorianos Augustae Videlic. 1611. p. 73—77. (vid. Cyr. Op. cit. p. 721—22.). Cf. Tillemot l. c. Art. CLV. (p. 665—66.), Ceillier l. c. Art. II. §. II. n. 29. et J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 319. et 339.

¹⁾ Opp. T. VI. p. 1—143. Migne P. G. T. LXXXVI. p. 9—248. Operis hujus, quod primum gr. et lat. lucem adspexit in Collectione, cui titulus: Concilia generalia Ecclesiae Catholicae Pauli V. P. M. auctoritate edita. Romae 1608 (1628) T. I. Append. p. 1—110. cum Agellii Notis ibid. p. 132—33., tam ipse Cyrillus mentionem facit epist. 37. et 38. (Opp. T. V. P. II. p. 131. et 140.), quam Veterum complures, ut Gennadius lib. de Scriptor. eccles. c. 57. S. Ephraem Antiochenus ap.

Cyrillus cum in librum quemdam Nestorii sermones continentem incidisset, multumque periculi exinde verae Christianorum fidei imminere cognovisset, errores istius libri refutare decrevit (p. 3—4.). Eum in finem propria Nestorii verba refert, eaque mox refellit sive simplici argumentatione, sive auctoritate s. Scripturae, sive testimoniis ss. Patrum. Igitur praemissa fidei catholicae de Incarnationis mysterio expositione et errorum eidem adversantium brevi tabula adjecta (p. 4—6.) rem ipsam aggreditur; ac primo quidem *Deiparae* nomen catholico sensu exponit atque defendit, subtiles ineptasque argutias a Nestorio objectas praeclare destruens (lib. I.).¹⁾ — Tum libro II. impugnat Nestorium, quod is Christum non verum esse Deum, sed tantummodo hominem Deiferum, hominem cum Deo aequali dignitate conjunctum asserere auderet, ac prorsus separans utramque naturam, negaret communicationem idiomatum. Quapropter Cyrillus modum unionis verae κατ' ὑπόστασιν, qua Christus proprie Deus est, quantum fieri licet, explanat variisque argumentis probat contra Nestorium, qui conjunctionem nonnisi externam et relativam, nostrae cum Deo conjunctioni similem, inducere conabatur. — In tribus sequentibus libris praecipuas Nestorii objectiones refutat, qui distinguens in Christo naturas involuta quadam et tecta ratione eo usque progressus fuerat, ut hypostases etiam sive personas separaret. Er-

S. Cyrilli
Libri de In-
carnat.

Phot. Cod. 229. (p. 425. 430. 432. 434. ubi Opus istud sub titulo: ὁ κατὰ Νεστορίον λόγος vel οἱ κατὰ Νεστορίον λόγοι comparet; loci ibidem citati reperiuntur in Cyrilli lib. II. et V. contra Nestor. Opp. T. VI. p. 131. 31. et p. 139.) Cassiodor. in Exposit. Ps. 21. v. 1. (Opp. T. II. p. 66.) Leontius Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. I. (Galland. T. XII. p. 673. et p. 674. vid. Cyr. lib. II. et III. contra Nestor. in Opp. Cyr. T. VI. p. 60 et p. 73.) Photius Cod. 49. et 169. Cf. Tillemont l. c. Art. CLVI. (p. 667—68.), Ceillier l. c. Art. II. §. VI. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II. p. 29., Dupin T. IV. (p. 47—48.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 467—68.

¹⁾ Hanc eandem materiam s. Cyrillus Alex. pertractat in Opere singulari: *Adversus eos, qui SS. Virginem volebant confiteri Deiparam* (κατὰ τῶν μὴ βουλευμένων ὁμολογεῖν Θεοτόκον τὴν ἀγίαν πάρθενον), quod jam olim laudarunt Justinianus Imp. in Epist. ad monachos Aegypti (A. Maji Collect. Nova Scriptor. Veterum T. VII. P. I. p. 306. vid. hunc Cyrilli Tractatum p. 117—18.) et s. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230. Istud graece edidit primus Ang. Majus in Scriptorum Veterum Nova Collectione T. VIII. P. II. p. 108—131. Migne l. c. T. LXXXVI. p. 256—292. — Ejusdem argumenti est brevis Dialogus cum Nestorio de SS. Virgine Deipara (Διάλεξις πρὸς Νεστορίον, ὅτι Θεοτόκος ἡ ἄγία πάρθενος, οὐ Χριστοτόκος), pariter s. Cyrilli Alex. nomen prae se ferens in A. Maji Collect. cit. T. VIII. P. II. p. 132—35. Migne l. c. p. 249—256.

S. Cyrilli
Libri de In-
carnat.

rorem hunc, quo salus humani generis in apertissimum vocatur discrimen, Nestorius variis Scripturae locis in suum sensum detortis fulcire conabatur, quae tamen Cyrillus cum vera potius doctrina catholica consonare ingeniose et luculenter ostendit. Quod primum agit in omnibus iis Scripturae locis, ubi Christus nominatur *Apostolus*, misericors et fidelis *Pontifex*, unus ex posteris Abrahae, frater noster similis nobis, consubstantialis nobis, a Patre missus et a Spiritu S. unctus, proficiens in sapientia et gratia, usque dum fieret consummatus (lib. III). Porro Cyrillus alia duo Nestorii argumenta destruit, scilicet Christum adventitia et externa quadam, non propria virtute a Patre assumptum et a Spiritu S. esse glorificatum, insuper juxta s. Scripturam in sacramento eucharistiae carnem filii hominis manducandam praebere, non ipsum Dei Verbum consumi, quas objectiones refellens tum singularum SS. Trinitatis personarum cooperationem in mysterio Incarnationis scite explicat, tum realem praesentiam Dei simul ac hominis J. Christi in sacramento eucharistiae pulcherrime adstruit (lib. IV.). Tandem disputatione ad passionem ac mortem Christi Domini perducta Cyrillus exponit, qua ratione non solus homo seorsim ad mortem traditus, passus, mortuus, suscitatus atque post resurrectionem a Thoma palpatu dici queat, sed potius haec omnia ad Christum Dominum, Deum aequae ac hominem, pertinere, quippe cum Deus Verbum corpus rationali anima praeditum, passioni ac morti obnoxium, tanquam proprium sibi unierit absque ulla tamen naturarum commixtione aut divinitatis immutatione (lib. V.).

9. *Explanatio 12 Caputum (ἐπίλυσις τῶν δώδεκα κεφαλαίων) sive anathematismorum.*¹⁾

Anathematismi Cyrilli, admirabili quadam arte confecti, cunctos Nestorii errores, jugulant. In iis quippe asserit Cyrillus, Emanuelem, quo nomine incarnatum Dei Verbum designat, vere esse Deum adeoque matrem Emanuelis vere esse Deiparam, illudque statuit quasi theorema principale, ac simul demonstrandi principium ponit omnium firmissimum, dictum Evangelistae: „Verbum caro factum est“ (annath. I). Adjungit lemmata duo, scilicet,

¹⁾ Opp. T. VI. p. 145—157. Migne P. G. T. LXXXVI. p. 293—312. Hujus libri, (cujus tempus et occasionem vid. supra §. 187. p. 31.), mentionem faciunt Epistola Orientalium Schismaticorum ad legatos suos Constantinopoli degentes in Synodo Ephes. Act. VI. (Mansi T. IV. col. 1419.) et Alexander Hierapolit. in epist. ad Joannem Antioch. (Synodicon Cassin. c. 136. vid. Opp. S. Cyrilli T. VI. p. 147), item Ephraem Antiochenus ap. Phot. Cod. 229. (p. 427. vid. Cyr. Opp. T. VI. p. 149). Cf. Ceillier l. c. Art. II. §. VI. n. 1. J. Garner. in Opp. Marii Mercat. P. II p. 351. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 468—69.

naturas esse hypostatice (καθ' ὑπόστασιν) unitas, Christumque esse unum eundemque Deum simul et hominem (anath. II.), tum vero. naturas non esse conjunctas sola unione morali — σχέσει (anath. III.). Inde statim novem consecutaria colligit, quae in duobus adstruendis posita sunt, in unitate Christi et redemptione hominum, scilicet: *a.* ea, quae de Christo dicuntur, non ita esse partienda, ut alia soli homini, alia soli Deo, et non omnia uni eidemque tribuantur (anath. IV.); *b.* Christum non solum esse hominem Deiferum, sed potius ipsum Deum verum (anath. V.); *c.* Verbum Dei non esse hominis in Christo dominum, sed ipsummet potius esse hominem (anath. VI.); *d.* reverentiam non deberi Christo eo tantum nomine, quod in ipso Verbum operetur ipsique dignitatem, ut alteri a se, communicet (anath. VII.); *e.* imo Christum non alia ratione adorari, quam Deum ipsum (anath. VIII.); *f.* nec alia virtute operatum esse miracula, quam qua Deus (anath. IX.); *g.* Pontificem confessionis nostrae vere esse ipsum Dei Verbum incarnatum, nec pro se obtulisse sacrificium, sed pro nobis tantum (anath. X.); *h.* carnem pro nobis oblatam eo esse vivificam, quod est caro *propria* Verbi, id est vitae essentialis (anath. XI.); *i.* denique Verbum vere passum esse sua carne, Christumque sua virtute surrexisse a mortuis (anath. XII.). Hi anathematismi, in quibus brevissimum fidei catholicae de Incarnatione compendium exhibetur, cum partim ob ipsam brevitatem nonnullis haud satis perspicui viderentur, partim ab adversariis tanquam haeretici diffamarentur, ipsa Ephesina Synodo petente s. Cyrillus istam clariorem eorundem declarationem edidit, singulorum vim, quanta potuit perspicuitate exponens.

S. Cyrilli
Libri de In-
carnat.

10. *Apologeticus pro 12 Capitibus* (Ἀπολογητικὸς τῶν δώδεκα κεφαλαίων) *adversus Orientales Episcopos*,¹⁾ quorum

¹⁾ Opp. T. IV. p. 157—200. Migne I. c. p. 315—386. *Apologeticus* hic, cujus ipse Cyrillus meminit ep. 37, ad Eulogium (Cyr. Opp. T. V. P. II. p. 134.) et ep. 38. ad Succensum (ibid. p. 140.), nec non Andreas Samosatenus in Synodico Cassin. cap. 43., tum et Collatio Constantinopolit. a. 533. habita (Mansi T. VIII. col. 820.) et Ephraem Antiochenus ap. Phot. Cod. 229., exstat pariter gr. et lat. in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 2. (Mansi T. V. col. 19—82.) et in Opp. Marii Mercat. ed. J. Garner. P. II. p. 132—75. ed. Baluz. p. 219—273. (ap. Baluz. latine tantum). Vid. etiam supra §. 186. p. 25. Cf. Ceillier I. c. Art. II. §. VI. n. 2. Caeterum huc pertinet Fragmentum ex Andrea Samosateno, quod occurrit in Anastasii Sin. Ὁδηγὸν c. 22. (ed. Gretser p. 342—45.) recus. in Marii Mercat. Opp. ed. J. Garner. P. II. p. 175—77. Cf. Tillemont I. c. Art. XLV. (p. 373.) et Dupin T. IV. p. 119.

S. Cyrilli
Libri de In-
carnat.

scilicet nomine Andreas Samosatenus eadem impugnaverat, id potissimum ostendere conatus, Cyrillum sibimet ipsi contradicere; et

11. *Liber contra Theodoretum pro 12 Capitulis*, (ἐπιστολὴ πρὸς Εὐόπτιον πρὸς τὴν παρὰ Θεοδώριτον κατὰ τῶν δώδεκα κεφαλαίων ἀντιρροσιν).¹⁾ In utroque libro similiter, propriis adversariorum verbis in medium allatis, anathematismos suos vehementer impugnatos defendit; uniuscujusque anathematismi scopum verumque sensum rursus exponit, errores eisdem affictos rejicit, et doctrinam catholicam luculentissime heic propositam tum ex s. Scriptura, cum ex ss. Patrum traditione solide adstruit.

12. *Apologeticus ad Imperatorem Theodosium* (Λόγος ἀπολογητικὸς πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα Θεοδοσίον).²⁾ In hoc Opere Cyrillus, ut crimina sibi objecta purgaret, Imperatori palam ostendit, qua necessitate adactus calammum strinxerit contra Nestorium, et cur seorsim ad Imperatorem ejusque uxorem ac sorores litteras veram fidem defendentes direxerit; tum causae Nestorianae, Concilii Ephesini dirique schismatis, culpa Joannis Antiocheni potissimum orti historiam fideliter enarrat, denique malam fidem suorum obtrectatorum fraudibus eorundem detectis manifestam reddit (vid. etiam supra §. 187.).

¹⁾ Opp. T. VI. p. 200—240. Migne P. G. T. LXXVI. p. 386—452. Liber hic gr. et lat. etiam reperitur in Actis Concil. Ephes. P. III. c. 3. (Mansi T. V. col. 81—140.) et in Opp. Marii Mercat. ed. J. Garner. P. II. p. 178—215, item latine tantum in Opp. Marii Mercat. ed. Baluz. p. 273—324. et in Antidoto contra diversas haereses Basileae 1528. fol. p. 152—167. Ejus porro libri sub titulo: *Ἀντιρροσεις* meminit ipse Cyrillus ep. 37. ad Eulog. (T. V. P. II. p. 134.), Andreas Samosat. in Anastasii Sin. *Ὁδηγῶ* c. 22. (p. 344.), Ephraem Antiochenus ap. Phot. Cod. 229. (vid. Cyr. defensio anath. II. Opp. T. VI. p. 209.), Liberatus diaconus in Breviario c. 9. (Galland. T. XII. p. 133.), item Concil. Roman. sub Martino I. a. 649. habitum Secret. V. (Mansi T. X. col. 1133—36. et 1137—40. vid. Cyr. defensio anath. III. et IV. Opp. T. VI. p. 212—13. et p. 218—19.). De utroque libro cf. Auctores supra §. 186. (p. 25.) citati item Ceillier l. c. Art. II. §. VI. n. 3. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 469—71. et Cas. Oudin T. I. col. 1044.

²⁾ Opp. T. VI. p. 241—260. Migne l. c. p. 453—488.

§. 191.

II. S. Cyrilli Opera exegetica.

In fronte horum Operum aptissime collocantur *libri de adoratione in spiritu et veritate* una cum *Glaphyris*, eo quod proposita legalium typorum cum Evangelica veritate convenientia planum iter ad utriusque Testamenti cognitionem aperiunt animosque ad ejus lectionem utiliter prae-
parant.

S. Cyrilli
Opera
exegetica.

1. *Libri XVII de adoratione et cultu in spiritu et veritate* (περὶ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεως καὶ λατρείας)¹⁾ inde nomen sortiti sunt, quod s. Cyrillus in forma dialogi eam difficultatem solvere aggressus sit, qua tandem ratione, Lege veteri per Novum Testamentum abrogata, Christus dixerit: „Non veni solvere legem sed adimplere“ (Matth. 5, 17.), et: „In *spiritu et veritate* Deum ac Patrem oportet adorare“ (Joh. 4, 24.). Eum in finem optime docet, praecepta legis Mosaicae, quae ab Israel secundum carnem observata sunt carnaliter, a nobis, qui secundum spiritum Israel sumus (Rom. 9.), spiritualiter esse observanda; hinc umbras illas antiquae Legis penicillo quodam orationis ad veritatem efformat, et carnalem illum figuratumque cultum a veris Dei adoratoribus in spiritu et veri-

¹⁾ Opp. Cyr. T. I. Migne P. G. T. LXVIII. — Horum librorum frequens apud Veteres est mentio, vid. s. Cyrillus ep. 2. ad Rufum (A. Maji Scriptor. Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 139—40.) et in Glaphyris (Opp. Cyr. T. I. p. 2.); Andreas Samosatenus, Cyrilli adversarius, ap. Anastas. Sin. Ὁδηγός c. 22. p. 343. (recus. in Marii Mercat. Opp. ed. Garner. P. II. p. 176); Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. (cf. Cyr. T. I. p. 318); Leontius Byzant. lib. I. contra Nestorium et Eutych. (Galland. T. XII. p. 674. cf. Cyr. T. I. p. 51. et p. 317—18.); Anastas. Sin. Quaestiones et Respons. p. 20. (ed. Gretser p. 249—51. cf. Cyr. lib. 6. T. I. p. 209—211.); Photii Cod. 49.; P. Hadriani I. Epist. ad Carolum M. pro Synodo Nicaena II. c. 1. (Mansi T. XIII. col. 763. vid. Cyr. T. I. p. 9.). Cf. Admonitio in fronte T. I. Opp. S. Cyrilli; item Tillemont l. c. Art. CLVIII. (p. 671—72); Ceillier l. c. Chap. VIII. Art. II. §. I. n. 1—2. Cas. Oudin T. I. col. 1015—18.; J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 457.

S. Cyrilli
Opera
exegetica.

tate perfici posse demonstrat. Quamvis autem omnium fere Mosis librorum mysteria in his libris aperiantur, non tamen eandem seriem, quam in scribendo tenuit Moses, in explicando secutus est Cyrillus, sed suum quemdam ordinem servavit, ita ut prius argumenta quaedam certa proponat, tum loca Scripturae varia cum illis argumentis convenientia e diversis Scripturae libris colligat ac explicet.

Igitur postquam de lapsu hominis in peccatum disseruit, subiungit, debere hominem, quod aequè gloriosum ac utile sit, peccatis valedicere et ad honestatem transire, diaboli jugum excutere et legem divinam sequi, utpote quae ad veram libertatem nos vocat (lib. I.); istud autem tantummodo per *gratiam* Christi, et non per legem Mosaicam homini possibile reddi (lib. 2. et 3.), simul tamen firmam hominis *voluntatem* animique fortitudinem requiri (lib. 4. et 5.). Initium vero et fundamentum salutis humanae docet esse *fidem* in unum verum Deum una cum ejus *dilectione* (lib. 6.), cui recte adjungit dilectionem proximi eamque plurimum commendat (lib. 7. et 8.). His decursis leges de tabernaculo, de sacerdotibus atque levitis considerat; ac primo quidem cunctas leges, ad tabernaculum ejusque varias partes, nec non ad constructionem et sanctificationem ejusdem pertinentes ad *Ecclesiam christianam* ejusque institutiones refert (lib. 9. et 10.); dein quaecunque de sacerdotibus et sacrificiis antiquae Legis constituta fuerant, in Sacerdotio Novi Foederis implenda egregie monstrat (lib. 11. et 12.), quae autem de levitis in Lege veteri continentur, singillatim explicat de iis, qui divino ministerio in Novo Testamento se manciparunt (lib. 13.). Hinc ad coetum fidelium conversus ex munditia in Lege olim praescripta cordis vitaeque puritatem omnibus, qui in Ecclesia ante conspectum Domini veniunt, necessariam esse ostendit (lib. 14.), simulque ex ritu sacrificiorum Veteris Testamenti declarat, qua ratione homo per Christum in dies magis purificetur et sanctificetur (lib. 15.). Cum vero justitiae perfectio in eo consistat, ut homo semet ipsum Deo in omnibus hostiam vivam, sanctam, Deo placentem offerat, istud quoque oblationibus Legis Mosaicae nos recte instituere docet (lib. 16.). Quodsi homo ea ratione Ecclesiam Christi ingressus vitam labe puram atque perfectam Deo dicaverit, mercede summa potietur in aeterna beatitudine, quam Judaeorum solemnes festivitates ex Dei voluntate praefigurabant (lib. 17.). — Amplissimum hoc Opus, insigni quadam arte dispositum, merito vocatur The-saurus expositionum allegoricarum et veritatum moralium,¹⁾ quo

¹⁾ Ita Tillémont l. c. (p. 671.) et Ceillier l. c.

universa lex Mosaica sensu mystico scite explicatur, et vitae spiritualis per gratiam Christi actae initium, profectus ac finis describitur.

S. Cyrilli
Opera
exegetica.

2. Operis praecedentis veluti Supplementum constituunt sic dicta *Glaphyra* (*Γλαφύρα*) seu Commentaria scita et elegantiora in loca selecta Pentateuchi¹⁾, libris 13 comprehensa, quibus illud ostendere sibi proposuit, quod per omnia Mosis scripta mysterium Christi ejusque Ecclesiae figurate significetur juxta illud Pauli: „Finis Legis est Christus“ (Rom. 10, 4.) In his neutiquam affert explicationem cohaerentem textus Mosaici, sed tantummodo juxta ordinem historiae sacrae ab Adam usque ad Josue seligit locos pulcherrimos, qui scopo ipsius maxime congruere visi sunt, necdum in libris de adoratione in spiritu et veritate fuerunt expositi²⁾, ex iisque sensum allegoricum eruit.

3. *Commentarius* (*ἐξήγησις ὑπομνηματικὴ*) in *Isaiam* prophetam, libris quinque absolutus,³⁾ et

¹⁾ Opp. T. I. Migne l. c. T. LXI. p. 1—678. — Commentaria haec, quae in libros 13. dividuntur, scilicet: In Genesin libri VII. — In Exodum libri III. — In Leviticum liber I. — In Numeros liber I. — In Deuteronomium liber I, frequenter ab Antiquis laudantur, vid. ex gr. ipse s. Cyrillus ep. 2. ad Rufum (A. Maji Scriptorum Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 139.); Justiniani Imp. Confessio rectae fidei adv. tria Capitula (Mansi T. IX. col. 552. cf. Cyr. Opp. T. I. p. 366.); Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. (cf. Cyr. T. I. p. 367); Leontius Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib I. (Galland. T. XII. p. 674. cf. Cyr. T. I. p. 366—67.); Joannes Damascen. de Imagin. Orat. III. (T. I. p. 367. cf. Cyr. T. I. p. 61.); Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. 14. c. 14. (T. II. p. 465.). Cf. Tillemont l. c. Art. CLVIII. (p. 672.); Ceillier l. c. Chap. VIII. Art. II. §. I. n. 3. Cas. Oudin. T. I. col. 1018—21. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 458.

²⁾ Ita ipse S. Cyrillus in Glaphyr. Prolog. p. 2. et Glaphyr. in Exod. lib. III. fin. p. 342.

³⁾ Opp. T. II. Migne l. c. T. LXX. Commentarii hujus mentio fit ab Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229., a Facundo Hermian. in Defens. trium Capitul. lib. 11. c. 7. (Galland. T. XI. p. 792. cf. Cyr. T. II. p. 659.), et a Leontio Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. II. (Galland. T. XII. p. 684. vid. Cyr. T. II. p. 752.). Cf. Tillemont l. c. Art. CLVIII. (p. 672—73.); Ceillier l. c. Chap. VIII. Art. II. §. I. n. 4. et 6. Dupin T. IV. p. 43. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 458—59.

S. Cyrilli
Opera
exegetica.

4. *Commentarius* (ἐξηγήσεις ὑπομνηματικαὶ) in XII *Prophetas minores* (T. III.)¹⁾ magis literali Prophetarum sensui inhaerent, et accuratam explicandi rationem sequuntur, adeo ut Cyrillus historica et allegorica expositione simul juncta²⁾ interpretis Prophetarum munere egregie fungatur.

5. *Expositio in Psalmos* (εἰς τοὺς ψάλμους) a s. Cyrillo confecta non quidem integra, sed magna parte exstat usque ad Ps. 119. Aliquot Psalmorum expositio desideratur neque singulorum ex ordine versuum explanatio prostat. Quae vero supersunt explanationi Psalmorum egregie inserviunt.³⁾

6. *Commentarius in Evangelium Joannis* (ἐρμηνεία ἢ ἐπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγέλιον)⁴⁾ proprie 12 libris

¹⁾ Opp. T. III. Migne l. c. T. XXI. et LXXII. p. 9—364. (Habentur Zacharias et Malachias T. LXXII., reliqui decem T. LXXI.) Ex his laudatur Commentar. in Zachariam ab Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. (cf. Cyr. T. III. p. 658.) et a Leontio Byzant. de Sectis Act. IX. (Galland T. XII. p. 653. cf. Cyr. T. III. p. 668.), item Commentar. in Malachiam ab eodem Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. Cf. Tillemont l. c. Art. CLVIII. (p. 673.); Ceillier l. c. Chap. VIII. Art. II. §. I. n. 5.; Dupin T. IV. p. 43. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 459.

²⁾ Vid. S. Cyrilli Commentar. in Isaiam Prolog.

³⁾ Migne P. G. T. LXIX. p. 699—1274. Quod ad hanc expositionem Psalmorum attinet ipse s. Cyrillus in prooemio: „Ego quoque, inquit, nunc sum executus, ut pro viribus breviter Psalmorum etiam librum interpreter.“ Ex quo inferendum, integrum librum ab ipso explanatum esse; sed quae habemus nonnisi ad Ps. 119. se extendunt. Deest quoque penitus expositio in Pss. 28. 53—56. 84. 87. 89. 102. 105—108. 110—112. 115. 116. Plura fragmenta expositionis s. Cyrilli jam publicaverat Balthasar Corderius S. J. in sua Catena: Expositio Patrum graecorum in Psalmos. Voll. III. in fol. Antverpiae 1646. Dein vero maximam partem Commentarii s. Cyrilli in Psalmos ex duodecim codicibus Vaticanis edidit A. Majus, adjuncto prooemio s. Cyrilli ex membraneo Veronensi, in Bibl. nova Patrum T. III. Omisit tamen ea expositionis fragmenta, quae jam in Catena Corderii habebantur. Haec demum iis quae publicaverat A. Mai juncta sunt in editione ap. Migne l. c. T. LXIX., ita ut ibi omnia quae de s. Cyrilli commentario exstant, inveniantur.

⁴⁾ Opp. T. IV. Migne l. c. T. LXXIII. LXXIV. p. 9—756. ed. Pusey Oxonii voll. III. — Commentarius iste admodum frequenter a Veteribus citatur, ex. gr. ab Ephraem Antiocheno ap. Phot. Cod. 229.

constat, quorum duo in medio (lib. VII. et VIII. continentes explanationem. Joh. 10, 18—12, 48). praeter nonnulla fragmenta exciderunt¹⁾. In hoc Commentario non tantum sensum Evangelii litteralem et spirituales exponit, verum etiam falsas haereticorum opiniones tum de divinitate, tum de aliis doctrinae christianae capitibus refutandas suscepit; sic dogmata de SS. Trinitate, de personarum divinarum distinctione, aequalitate et mutua inter se relatione strenue defendit (lib. I. IX. et XI.), providentiam Dei adstruit (lib. V.), Legem antiquam non nisi figuram novae fuisse ostendit (lib. IV.) et alia hujusmodi.

S. Cyrilli
Opera
exegetica.

7. *Explanatio in Lucae evangelium* (Ἐξήγησις εἰς τὸ κατὰ Λούκαν εὐαγγέλιον) magna ex parte jam prostat; expositio, etsi non integra habeatur, ab initio evangelii usque ad finem se extendit.²⁾

a. Facundo Hermian. in Defensione trium Capitul. lib. 11. c. 7. (Galland. T. IX p. 793.), a Leontio Byzant. contra Nestor. et Eutyech. lib. I. (Galland. T. XII. p. 674), a Concil. Romano (a. 649.) sub Martino I. Secret. V. (Mansi T. X. col. 1075—76. 1079—80. 1095—96.) et a Concilio Constantinopolit. III. (a. 680.) Act. X. (Mansi T. XI. col. 411—16. et 419—20.).

¹⁾ Libri hujus fata plane singularia sunt. In omnibus editionibus ante Aubertum (1638) quatuor intermedii libri (lib. V. VI. VII. et VIII.) hujus Commentarii desiderantur. Jodocus Clichtoveus, Theologus Parisiensis, in sua editione latina Opp. S. Cyrilli (Parisii 1508 et iterum 1520. p. 104—178, recusa Basileae 1524 p. 89—150. et al. saep.) libros illos quatuor ex suo ingenio supplevit, s. Joannem Chrysostomum, Augustinum aliosque secutus. Ast quoniam Clichtovei supplementum a Cyrilli ipsius Opere in titulis quidem librorum et praemissa libro V. Praefatiuncula, sed non caractere typorum vel alia nota per singulas paginas agnoscenda distingui satis contigit, hinc factum est, ut complures incauti pro Cyrillianis laudarent verba Clichtovei iisque ad stabilienda sua placita uterentur. In editione tandem Auberti genuinus liber V. et VI. cum fragmentis uberioribus libri VII. et VIII. primum graece cum versione latina in lucem prodire, omisso supplemento illo Jodoci Clichtovei. Cf. de hoc Commentario generatim Tillemont l. c. Chap. VIII. Art. II. §. I. n. 6.; C. Oudin T. I. col. 1025—28. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 460—61.

²⁾ A. Maji Bibl. nova Patrum T. II. Migne l. c. T. LXXII. p. 475—950; ed. Smit Oxoniae 1858. — Edidit primum hunc Commentarium,

8. *Commentariorum in Matthaeum* ampliora jam praestant fragmenta in omnia hujus evangelii capita, excepto c. 20.¹⁾ — Aliorum operum s. Cyrilli in s. Scripturam quorum tantum fragmenta quaedam supersunt, inferius mentio fiet.

§. 192.

S. Cyrilli Opera. III. Epistolae. IV. Sermones.

S. Cyrilli
Epistolae.

Supersunt hodie s. Cyrilli *epistolae* 70, aliae graece, aliae nonnisi in versione latina perantiqua. Adjunguntur iis 17 epistolae ab aliis ad s. Cyrillum scriptae suisque locis Cyrillianis intersertae. Epistola tamen Hypatiae ad Cyrillum (ap. Migne l. c. T. LXXVII. ep. 88. p. 389.) certo spuria est. Mentio enim in ea fit condemnationis Nestorii, sed Hypatia jam ante, scil. a. 415. (Socr. H. E. IV. 15.)

cujus apud Corderium fragmenta tantum extabant a. 1844 A. Majus l. c., ex Codicibus Vaticanis collectum. Cf. Maji Praefatio, ap. Migne l. c. T. LXVIII. p. 97; J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX p. 494.

¹⁾ Migne l. c. T. LXXII. p. 365—471., (ex Corderii et Possini Catenis excerpta, intermixtis fragmentis quae recentius ex codice Coisliniano J. A. Cramerus, et ex Vaticanis Aug. Maius ediderunt.) Fragmenta hujus Commentarii asservarunt Ephraem Antioch. ap. Photium Cod. 229. Facundus Hermian. in Defensione trium Capitul. lib. 11. c. 7. (Galland. T. XI. p. 792.), Leontius Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. II. (Galland T. XII. p. 684.) et Ejusdem Apologia Concili Chalcedon. (ibid. p. 749.), s. Maximus Confessor in Epist. ad Nicandrum (Opp. ed. Combefis. T. II. p. 55., Anastasii presbyteri doctrina Patrum de Verbi Incarnatione in A. Maji Nova Collect. Veterum Scriptor. T. VII. P. I. p. 10. 24. 25. 26.; Concilium Roman. a. 649 sub Martino I. habitum Secret. V. (Mansi T. X. col. 1079—80 et 1093—96.), Concil. Constantinop. III. (a. 680.) Act. X. (Mansi T. XI. col. 411—12.); Concil. Nicaen. II. Act. II. (Mansi T. XII. col. 1067—68), P. Hadriani I. Epist. ad Carolum M. pro Synodo Nicaena II. cap. 37. (Mansi T. XIII. col. 777—78.), A. Maji Scriptorum Vet. Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 142—47. Cf. Tillemont l. c. Art. CLVIII. (p. 673.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 494—95.

perierat.¹⁾ Dividuntur autem commode in epistolas *dogmaticas, historicas, et canonicas*.

S. Cyrilli
Epistolae.

1. *Epistolae dogmaticae* omnes pertinent ad mysterium *Inarnationis Domini*. Has inter maxime eminent *epistola* celebris *ad monachos Aegypti* (ep. 1. vid. supra §. 186.); epistolae tres *ad Nestorium* ep. 2. 4. et 15. (ap. Migne 17.) de quibus vid. supra §. 186., quarum altera (seu ep. 4.) tanquam *fidei regula* (*ἐπιστολή κανονική*) a Concilio Ephesino et Chalcedonensi approbata est,²⁾ tertia vero (seu ep. 15.) cum adjunctis anathematismis primum Romanae Ecclesiae iudicio probata, non multo post universi orbis catholici plausus retulit³⁾; similiter *epistola ad Acacium Be-*

¹⁾ In editione graeco-latina Opp. S. Cyrilli T. V. P. II., secundum quam edit. epistolae s. Cyrilli citari solent. Exhibentur ibi epistolae 61 (vel juxta alios, qui epistolam 47., quae etiam inscribitur: *Explanatio in S. Symbolum*, numero epistolarum eximunt, epistolae 60) pleraeque graece et latine, quarum pars longe maxima ex Collectionibus Conciliorum sumta est huc translata est. Harum quidem nonnisi 46 proprie Cyrilli sunt, reliquae variorum sunt auctorum et historiae rerum ab ipso gestarum lucem afferunt; sed habentur praeterea 15 epistolae s. Cyrilli, quae vel in ea editione omnino desiderantur, vel alio loco referuntur; scilicet epistolae Cyrilli latine tantum relatae in Synodico adv. tragoed. Irenaei cap. 56. 108. 194. 195. 198. 207. 208. 209. 210. 211. 212., item epist. ad Euphrium (Opp. Cyr. T. VI. p. 200—201.) et epist. ad Calosyrium (ibid. p. 363.—66.), Commonitorium de Nestorio ad Posidonium (vid. supra §. 186. p. 20.) et Fragmentum epistolae ad s. Leonem P. R. (in Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin. T. I. col. 601—6.); epistolae 4 graece editae in A. Maji Scriptorum Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 138—41., et aliae quaedam editae ap. Migne P. G. T. LXXXVII., ubi omnes quae jam exstant s. Cyrilli epistolae habentur. Hae s. Cyrilli epistolae cum aliis fortasse hodie deperditis olim in unum collectae fuisse videntur, vid. Ephraem Antiochenus ap. Phot. Cod. 229., Arnobii Conflictus cum Serapione (edit. cit. p. 548.), Concil. Constantinopol. II. a. 553. Collat. V. (Mansi T. IX. col. 263.). Caeterum de epistolis s. Cyrilli cf. Ceillier I. c. Art. II. §. IV. Dupin T. IV. p. 46—47. Cas. Oudin T. I. col. 1040—43. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 466—67.

²⁾ Vid. Concil. Ephes. Act. I. (Mansi T. IV. col. 1137—70.), Concil. Chalcedon. Act. I. II. et V. (Mansi T. IV. col. 657—77. 957—60. et T. VII. col. 113—14.), item Collatio Constantinopolit. a. 532. (Mansi T. VIII. col. 821—22. et 824—25.).

³⁾ Vid. Marius Mercator in refut. Capitul. Nestorii (Opp. ed. Garner. P. II. p. 116 ed. Baluz. p. 142.), Collatio Constantinopolit. a.

S. Cyrilli
Epistolae.

roensem,¹⁾ qua fidem suam accuratius exponens adversus varias objectiones tuetur, et *epistola* celeberrima *ad Joannem Antiochenum* (ep. 34. Migne 39.), quae inscribitur etiam *epistola ad Orientales*, utpote omnibus Orientis Episcopis destinata, quae tanquam formula concordiae ab universa Ecclesia recepta ac pro norma fidei (ἐπιστολὴ κανονικὴ) habita est.²⁾ Sunt et aliae quaedam epistolae gravissimi momenti de mysterio Incarnationis Domini, quibus dogma istud contra Nestorii errores vel accuratissime exponitur et distorta haereticae pravitate sententia omnino excluditur, vel idem variis argumentis defenditur et contra objectiones argutas vindicatur (ut ep. 8. et 16. Migne 10. et 18.); quo maxime pertinent *epistolae duae ad Succensum*, Diocaesareae in Isauria Episcopum (ep. 38. et 39. Migne 45. 46.),³⁾ una *ad Eulogium* presbyterum (ep. 37. Migne

532. habita (Mansi T. VIII. col. 821—22.), Vigili P. Decretum adv. Rusticum et Sebastianum in Concil. Constantinopol. II. a. 553. Collat. VII. (Mansi T. IX. col. 352—53.), Synodus Romana sub Martino I. a. 649. habita Secret. IV. (Mansi T. X. col. 1037—44.) et P. Gregorii IX. (quem Chr. Lupus in Scholio ad Synodicon Cassin. c. 13. Opp. T. VII. p. 45. eumque temere secutus Tillemont l. c. Art. XL. p. 358. perperam Gregorium II. dixerunt) Confessio fidei Latinorum ad Germanum II. Patriarcham Constantinopolit. (in S. Maximi Confessoris Opp. gr. et lat. ed. Combefis. Parisiis 1675. T. II. p. 692—93.). De auctoritate hujus epistolae, quae etiam vocatur „*epistola duodecim capitulorum*“ et „*epistola synodica*“ (Mansi T. VIII. col. 821—22. T. V. col. 502.) cf. Justiniani Imp. Epist. adv. Theodorum Mopsuest. etc. (Mansi T. IX. col. 628. 632. 637—40.), item Chr. Lupi Scholion supra cit. (Lupi Opp. T. VII. p. 45—50.), Tillemont l. c. Art. XL. p. 358—61. et Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 13.

¹⁾ Haec epistola exstat latine tantum in Synodico Cassin. adv. tragoediam Irenaei cap. 56., ap. Migne l. c. ep. 33. Hujus epistolae meminit Theodoretus ep. 112. (ed. Schulze T. IV. p. 1186.), ipseque Cyrillus pluribus in locis, vid. Chr. Lupi Scholion ad Synod. Cassin. cap. cit.

²⁾ Vid. Concil. Chalcedon. Act. I. II. et V. (Mansi T. VI. col. 657—77. 957—60. et T. VII. col. 113—14) et Collatio Constantinopolit. a. 532. (Mansi T. VIII. col. 822. 824. 825. 830.). Cf. supra §. 187. (p. 34.).

³⁾ Epistolae duae ad Succensum (πρὸς Σούκηνσον), quarum prior etiam inscribitur: *De fide*, primitus excusae in Collectione, cui titu-

44.),¹⁾ et ambae ad *Acacium*, Melitenae Episcopum (ep. 35 et 36, Migne 40. 41.),²⁾ quarum altera inscribitur: *De capro emissario* (περὶ τοῦ ἀποπομπαίου), eo quod ex praescripto legis Mosaicae de duobus hircis, quorum alter occidendus, alter in desertum erat mittendus (Levit. 16.), Incarnationis mysterium; in Veteri Testamento praefiguratum, illustrabat; similiter dogma hoc explanat *epistola ad*

S. Cyrilli
Epistolae.

lus: Concilia generalia Ecclesiae Catholicae Pauli V. P. M. auctoritate edita Romae 1608 (1628) T. I. Append. p. 111—123., Veteribus haud raro memorantur, vid. ex gr. Justiniani Imp. Confessio rectae fidei adv. tria Capitula (Mansi T. IX. col. 545—48. et 553.), S. Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. (p. 423. 430. et 431.), S. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230. Concil. Nicaen. II. Act. VI. (Mansi T. XIII. col. 317. et 320.) et P. Hadriani I. Epist. ad Carolum M. pro Synodo Nicaena II. (Mansi T. XIII. col. 795—96.). Pars extrema epistolae secundae ad Succensum (p. 146—51.), quae iisdem plane verbis legitur in epist. 35. ad Acacium Melit. (p. 115—20.), ex rationibus sat probabilibus nonnisi assumptum, nescio quo casu huc translatum, esse judicatur, maxime cum Synodicon Cassin. adv. tragoed. Irenaei c. 215. hanc epistolam absque assumpto isto exhibeat, et Episcopi catholici in Collatione Constantinopolitana a. 532. aut 533. eam veluti adulteratam notaverint (Mansi T. VIII. col. 828.), insuper Ephraem Antiochenus (Phot. Cod. 229.) et Leontius Byzantinus c. Nestor. et Eutych. lib. I. (Galland. T. XII. p. 673.) diserte affirmant, locos, qui hodie in utraque ista Cyrilli epistola reperiuntur, desumptos esse ex epistola Cyrilli ad Acacium Melitin. (Cyr. Opp. T. V. P. II. p. 116. et 116—17. cf. p. 147.). Cf. G. Cave Vol. I. p. 392. Cas. Oudin T. I. col. 1042. Tillemont l. c. Art. CXX. (p. 570—71.) et Ceillier l. c. chap. VIII. Art. II. §. IV. n. 22.

¹⁾ Epistola haec, cujus frequens apud Veteres mentio (vid. ex. gr. Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. S. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230. Synodica Concilii Francoford. a. 794. ad Episcopos Galliae et Germaniae ap. Mansi T. XIII. col. 895—96.), in quibusdam locis falsata esse perhibetur ab Episcopis Catholicis Collat. Constantinopolit. a. 532. (Mansi VIII. col. 825—27.).

²⁾ Epistolae ad Acacium Melit. ac praesertim posterior de *apom-paeo* etiam dicta, olim celeberrimae fuerunt, vid. ex. gr. Theodoreti ep. 83. (ed. Schulze T. IV. p. 1150—51.), Collatio Constantinopolit. a. 532. (Mansi T. VIII. col. 830.), Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. et Leontius Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. I. (Galland. T. XII. p. 673.).

S. Cyrilli
Epistolae.

Valerianum, Episcopum Nicopolitanum (ep. 44. Migne 50.),¹⁾ ac tandem epistola 47. (M. 55.) in *sanctum Symbolum*,²⁾ quae fuse ostendit, Symbolum Nicaenum doctrinae de Incarnationis mysterio catholicae penitus congruere, nequaquam vero, ut multi perperam gloriabantur, Nestorianae favere.

2. *Epistolae historicae* partim spectant ad causam Nestorii (ep. 6. [M. 8.] 7. [9.] 8. [10.] 9. [11.] 11. [13.] 12. [14.] 14. [16.] 16. [18.] 17. [19.]), partim ad historiam Concilii Ephesini (ep. 18. [20.] 19. [21.] 21. [23.] 22. [24.] 23. [25.] 24. [26.] 25. [27.] 26. [28.]), partim ad electionem Maximiani Episcopi Constantinopolitani suffecti in locum Nestorii (ep. 28. [30.] 29. [31.] 30. [32.]), partim ad negotium reconciliationis Joannis Antiocheni et reliquorum Orientalium Episcoporum (ep. 31 — 47. [35 — 55.] et ep. 49. [57]),³⁾ denique ad turbas motas de Theodori Mopsuesteni ac Diodori Tarsensis damnatione (ep. 50 — 55. [66 — 74.]).⁴⁾

3. *Epistolae canonicae* id agunt, ut in ordinem clericalem haud recipiantur indigni (ep. 60. [79.]) ut presbyteri Episcopis maneant subjecti, nec adversus ipsos illi cito ausu se extollant (ep. 58. [77.]), ut in tractandis Episcopis justitia (ep. 59. [78.]) simul et prudentia (ep. 48. [56.]) servetur; suam quoque sententiam paulo severiorem enuntiavit, cum quaestio haberetur, utrum s. Joannes Chrysostomus jam diu defunctus in communionem ecclesiasticam sit recipiendus (ep. 57. [76.] cf. ep. 56. [75.]).

¹⁾ Epistola haec (vid. supra §. 187. p. 37. Not.) memoratur in Collat. Constantinopolit. a 532. (Mansi T. VIII. col. 831.) et a s. Eulogio Alexandr. ap. Phot. Cod. 230.

²⁾ De hac epistola verba facit Concil. Constantinopolit. II. (a. 553.) Collat. V. et VIII. (Mansi T. IX. col. 260. et 372.) et Concil. Florent. Sess. 12. (Harduin Acta Conciliorum Paris. 1714. T. IX. p. 159.).

³⁾ Adde Synodicon Cassin. adv. tragoed. Irenaei c. 108. 194. 195. 207. 208. 209. 210. 211. et epist. ad Eusebium; item epistolae duae ad Rufum Thessalonic. et epistola ad Maximum in A. Maji Scriptorum Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 138 — 41. Similis argumenti epistola ad Amphilochium Sidensem in causa Messalianorum ibid. p. 140. De his omnibus vid. supra §. 187. p. 37. 38. in Notis.

⁴⁾ Adde Synodicon Cassin. adv. tragoed. Irenaei c. 198. et 212.

— His merito adjiciuntur epistola ad Africae Episcopos, quibus rogatus authentica Synodi Nicaenae exemplaria ex tabulario ecclesiae Alexandrinae transmisit simulque diem, quo Pascha sequentis anni celebrandum esset, denuntiavit (ep. 61. [85.]),¹⁾ et fragmentum epistolae ad Leonem Rom. Pontificem, de modo computandi Pascham ac de Paschalibus mysteriis.²⁾

S. Cyrilli
Epistolae.

IV. Sermoēs S. Cyrilli Alexandrini.

Homiliae s. Cyrilli olim plurimae exstiterē tantique habitae sunt, ut ad declamandum a Graeciae episcopis memoriae commendarentur.³⁾ Quae hodie supersunt, in plura genera dispescuntur, scilicet in *Homilias Paschales*, *Homilias quas Ephesi habuit ex occasione Concilii oecumenici*, et *Homilias de quibusdam vitae Christi mysteriis*.

S. Cyrilli
Sermoēs.

1. *Homiliae Paschales* 29 (λόγοι ἑορταστικοί) quas alii Epistolas Paschales (ἑορταστικὰς, festivas) appellant,⁴⁾ tali

¹⁾ Epistola haec gr. et lat. inserta habetur Codici Canonum Ecclesiae Africanæ c. 135. (Mansi T. III. col. 835—38.), item latine tantum cum Append. in Aeg. Bucher. Commentar. de doctrina temporum Antverpiae 1634. p. 72—74. et in D. Petavii Op. de Doctrina temporum T. II. Append. Venet. 1757. p. 503—4.) Cf. de Append. istius epist. Bucher. l. c. p. 119. et 484., D. Petav. Not. in eam epist. (l. c. p. 508.); item Observationes in Vett. Patrum et Pontiff. Prologos et Epistolas Paschales. Amstelodami 1734. p. 92—110.

²⁾ Migne l. c. ep. 86. — Fragmentum hoc cum praevia admonitione insertum quoque reperitur inter s. Leonis M. epist. 2. et 3. (Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin. T. I. col. 595—606.). Huic similis est *Prologus S. Cyrilli* scriptus pro Cyclo 95. annorum, quem latine tantum refert. Aeg. Bucher. Commentar. de doctrina temporum Antverpiae 1634. fol. p. 481—84. (item in D. Petav. Op. de Doctrina temporum T. II. Append. Venetiis 1757. p. 502—3); Migne l. c. ep. 87. Cf. Aeg. Bucher. Op. cit. p. 72—75. et p. 77. item Observationes supra cit. p. 41—91. Tillemont l. c. Art. CXLVII. (p. 646—47.) c. Nota 92. (p. 793—94.). — De epistola ad Eusebium et altera ad Calosyrium vid. Opera S. Cyrilli, quibus litterae istae praemittuntur, supra §. 186. (p. 25.) et infra §. 193. n. 1.

³⁾ Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 57.

⁴⁾ Opp. T. V. P. II. Migne P. G. T. LXXVII. p. 391—982. — „Epistolas Festivas“ eas appellat Alexander Hierapolitanus in Synodico

S. Cyrilli
Sermones.

occasione scriptae sunt. Mos erat antiquus, jam tertio Ecclesiae saeculo obuius et Nicaeni Concilii sanctione firmatus, ut Episcopus Alexandriae caeteris orbis ecclesiis et maxime Romanae quolibet anno ad finem vergente diem, quo anni sequentis Pascha celebrandum foret, denuntiaret.¹⁾ Litteris, quibus haec denuntiatio continebatur, Episcopus Alexandrinus adungere consuevit exhortationem, qua fratres in sana fide confirmabat, errores tunc serpentes confutabat, ad studium virtutis excitabat. Hanc majorum consuetudinem secutus Cyrillus quotannis ejusmodi Homiliam seu Epistolam edidit.

Homiliae istae praeter exhortationem ad festum Paschatis diem, festorum omnium principem, rite celebrandum, et ad jejunium tam corporale, quam spirituale, virtutum omnium parentem, fortiter subeundum, partim dogmatici et polemici argumenti sunt, partim moralis. Itaque *Gentiles* impugnat et idololatriam insectatur (Hom. 6. 9. 12. 13.), ostendens etiam, Gentium vocationem figuris Veteris Testamenti fuisse praesignatam (Hom. 23.). Tum in *Judeos* perfidos et perveraces invehitur (Hom. 1. 4. 8. 10. 20. 21. 29.), eos ad veram Messiae, qui est Filius Dei, agnitionem per-

Cassin. adv. tragoed. Irenaei c. 57. (ed. Schulze ep. 46.), quemadmodum et ipse Cyrillus Homil. 22. Prooem. (p. 269.) istum Sermonem vocat „epistolam“ seque „ad scribendum“ agnoscit obligatum (Homil. 1. p. 4. Hom. 2. p. 18.). Numerantur in editis 30 Homiliae, licet revera nonnisi 29 adsint, quae etiam seorsim prodierunt sub titulo: S. Cyrilli Alex. Sermones Paschales gr. et lat. ex interpretatione A. Salmatae. Antverpiae 1618 fol. Quodsi in editionibus notatur, Homiliam tertiam desiderari, ac proinde quarta numeratur, quae reapse tertia est, et sic deinceps, nihilo tamen secius ex calculo temporum constat, Orationes istas, quas Cyrillus singulis annis ad populum suum de Paschate habuit, ad exteros etiam in forma epistolae misit, continua serie semet excipere nec ullam intermediam desiderari, ad calcem potius aliquot Homilias deesse, cum Cyrillus per 32 annos ecclesiae Alexandrinae praefuit. Nos tamen ad instar eorum, qui de historia litteraria Scriptorum Ecclesiasticorum antea scripserunt, eum, qui in editionibus praenotatur, singulis numerum tribuimus, ne oriatur confusio. Cf. Prolegomena in istas Homilias; Tillemont l. c. Art. I. (p. 269—70.) cum Nota 2. (p. 748.); Ceillier l. c. Chap. VIII. Art. II. §. III. n. 1—2.

¹⁾ Ita s. Cyrillus Alex. in Prologo Cycli 95 annorum n. 2. ap. Aeg. Bucherium de doctrina temporum Antverpiae 1634. p. 481. et s. Leo M. ep. 121. c. 1. Cf. Prolegomena in istas Homilias n. 1. et Cas. Oudin T. I. col. 1032—36. item C. Baronii Annal. ad a. 325. n. 110—113.

ducere conatus (Hom. 6. 22. 24.). *Arianos* quoque impugnans de vera *Trinitatis* fide agit (Hom. 12.), Christi divinitatem adstruit (Hom. 13. 17.), divinae et humanae generationis Christi discrimen ostendit (Hom. 15.), unitatem substantiae et diversitatem personarum Patris et Filii statuit (Hom. 17.),¹⁾ denique processio- nem Spiritus S. a Patre per Filium docet (Hom. 18.). Sed maxime *Incarnationis* Filii Dei mysterium exponit atque contra errores istius aetatis defendit (Hom. 5. 8. 11. 17. 27.); praeterea tractat de adventus Christi necessitate (Hom. 14. 16. 17. 18.), ejusque egregios fructus ac insigne beneficium per Incarnationis myste- rium a Deo nobis collatum ob oculos ponit (Hom. 19. 20. 21. 24. 26.). Significationem quoque et munus Legis Mosaicae explicat (Hom. 16. 19. 29. 30.), ac fidem plurimum commendat, ostendens eam sanam, firmam atque formatam esse debere (Hom. 11. 24. 26.), et causas defectionis a vera fide inquit (Hom. 25.). — In aliis Homiliis lectorum animos virtutibus imbuat, dum de militia Christi (Hom. 15.) et de pugna spirituali contra hostes salutis agit (Hom. 18.), mentis inconstantiam (Hom. 9. 12. 14.), iracundiam et avaritiam (Hom. 11.) maxime fugiendas monet, saeculi fugam (Hom. 25.) hujusque temporis pretium docet (Hom. 27.), ac per- petuo vigilandum (Hom. 26.) et orandum esse (Hom. 18.) hortatur, animi denique fortitudinem summopere inculcat (Hom. 7. 10. 11. 19. 28.). Praeterea multum commendat officia caritatis (Hom. 8.), eleemosynam (Hom. 19. 27.) et opera misericordiae (Hom. 11.). Tandem lectores instruit, ut quisque se Deo integrum offerre eique semper adhaerere et sic aeternae vitae beatitudinem assequi de- beat (Hom. 2. 22. 24. 28.).

2. *Homiliae 6 Ephesi occasione Concilii habitae*, sicut et alia praesente Paulo Emiseno Alexandriae dicta, maxime fidem Incarnationis Domini ea, qua temporari conveniebat, ratione asserunt.²⁾ His accedit praeclarum *Encomium in*

¹⁾ Homiliae hujus antiquissima versio latina satis elegans, dudum a juniore Arnobio facta, demum ab A. Majo in Spicilegii Romani T. V. (Romae 1841.) P. I. p. 102—118.) in lucem edita est, cf. ibid. Edi- toris Monitum p. 101—102.

²⁾ Homiliae istae continentur in Actis Concilii Ephesini Act. I. n. 12. 13. Act. V. n. 3. Act. VI. n. 7. p. III. c. 6. 11. et 33. (et latine tantum in versione antiqua Concilii Ephesini I. c. 57—61. ap. Mansi T. V. col 620—28.), item inter s. Cyrilli Homilias diversas Hom. 1—7. (Opp. T. V. P. II. p. 350—66). Harum una, quae in antiqua versione latina Concilii Ephesini desideratur, quarta ex Homiliis diversis s. Cyrilli, habita quando septem ad s. Mariam descenderunt, laudatur a P. Hadriano I. in Epistola ad Carolum M. pro Synodo Nicaena II.

S. Cyrilli
Sermones.

S. Mariam Deiparam, quod laudibus Virginis et Matris redundans pariter Ephési coram Patribus Concilii pronuntiavit (Hom. div. 10. in Opp. S. Cyr. T. V. P. II. p. 379—85. Migne l. c. Hom. div. 11. p. 1030.).

3. *Homiliae de quibusdā vitæ Christi mysteriis habitae* numero sex circumferuntur, quae tamen a nonnullis in dubium vocantur. Sunt autem Homiliae istae de Incarnatione Filii Dei (Hom. div. 14.), in occursum D. N. Jesu Christi seu in Purificationem B. V. Mariae (Hom. div. 11.), in transfigurationem Domini (Hom. div. 8.), in festum palmarum (Hom. div. 12.), in mysticam coenam (Hom. div. 9.), de exitu animi et de secundo adventu Domini (Hom. div. 13.)¹⁾ — His merito adjungitur *Sermo de parabola vineae*, in quam Dominus diversis temporibus vocavit ope-

c. 7. (Mansi T. XIII. col. 790. cf. Mansi T. IV. col. 1251—52.). — His accedunt fragmenta quaedam ex Sermonibus s. Cyrilli, quorum unum brevissimum ex *Sermone primo dicto in Ecclesia majore Ephesi*, quae vocatur Maria, latine tantum habetur in Actis Concilii Ephesini P. III. c. 8. (Mansi T. V. col. 186. et in versione antiqua Concilii Ephes. c. 56. ibid. col. 620. Migne l. c. p. 1010.), alterum in iisdem Actis P. III. c. 29. Mansi T. V. col. 289—290.) latine tantum; graece vero in A. Maji Scriptorum Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 149. (Migne l. c. p. 1095.) reliqua excerpta sunt ex *Sermone S. Cyrilli de fide* (Synodicon Cassin. adv. tragoed. Irenaei c. 217. ap. Mansi. T. V. col. 1008. ap. Schulze ep. 185. item Ephraem Antiôch. ap. Phot. Cod. 229. et Genadii lib. de Scriptor. eccles. c. 57.).

¹⁾ Homiliae istae omnes gr. et lat. habentur in Opp. S. Cyrilli T. V. P. II. p. 366—417.; Hom. 14. de Incarnatione nonnisi latine ibidem exstat, sed textus graecus nunc demum in Cod. Vatic. repertus habetur in A. Maji Scriptorum Veterum Nova Collect. T. VIII. P. II. p. 104—7.; Hom. 8. in transfigurationem Domini pariter gr. et lat. adjuncta est editioni Homiliarum Paschalium S. Cyrilli Antverpiae 1618. p. 301—4. (Migne l. c. p. 1039 sqq.). De authentia earundem generatim cf. Tillemont l. c. Art. CLIX. (p. 674.). Hom. 11. in quibusdam Codd. Cyrillo Hierosolymitano tribuitur; Hom. 12.; admodum similis Homiliae spuriae s. Epiphani de eodem argumento (Opp. S. Epiphani T. II. p. 251—58.), s. Eulogio Alexandrino etiam adscribitur, cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 481. et 475. G. Cave Vol. I. p. 538. Denique Hom. 13. tam argumento, quam stylo Ephraem Syrum plane sapere videtur.

rarios, cujus verum sensum pulchre exponit ¹⁾ et parva Homilia in s. Joannem Baptistam. ²⁾ S. Cyrilli Sermones.

4. Accedunt demum *Oratiunculae* tres in translatione reliquiarum ss. martyrum Cyri et Joannis ³⁾ fragmentum sat amplum *Sermonis adversus eunuchos*, ⁴⁾ et quaedam alia homiliarum vel sermonum s. Cyrilli fragmenta. ⁵⁾

§. 193.

Opera S. Cyrilli Alexandr. dubia, deperdita et spuria.

1. *Liber adversus Anthropomorphitas* ⁶⁾ ex parte saltem dubius videtur. Praemittitur genuina Cyrilli epistola ad Calosyrium, qua monachorum quorundam Aegypti, Deo humanum corpus tribuentium, cum scilicet homo ad imaginem Dei sit conditus, erronea opinio, nec non eorum desidia perstringitur, realis Christi praesentia in ss. eucharistia perpetuo manens adstruitur, et quaevis cum haereticis communio severe prohibetur. Ipse autem liber contra Anthropomorphitas cum praecedenti epistola minime cohaerens non est nisi collectio quaestionum et reponsionum, quarum aliquot statim ab initio pertinent ad expli-

S. Cyrilli Opera dubia.

¹⁾ Sermo hic, qui in editione Paris. Opp. S. Cyrilli desideratur, olim latine editus est ab Achille Statio Lusitano in libello Romae a. 1578 impresso, quem Gregorio XIII. P. M. obsequii causa inseripsit (J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 489); nunc vero graece prodiit in A. Maji Spicileg. Roman. T. V. (Romae 1841.) P. I. p. 119—22.

²⁾ Exstabat latine tantum in Concilii Ephesini editionibus; textum graecum cum nova interpretatione ed. A. Majus in Bibl. nova Patrum T. VI. ap. Migne l. c. p. 1095.

³⁾ Has s. Cyrilli oratiunculas conservavit nobis s. Sophronius in Historia ss. martyrum Cyri et Joannis, quam edidit A. Majus Spicil. Rom. T. IV., qui homilias has etiam vulgavit in Nov. Bibl. Patr. T. II. p. 472—475. Migne l. c. p. 1099—1106.

⁴⁾ Hanc invectivam severam et eloquentem in eunuchos edidit A. Majus Nov. Bibl. Patrum T. II. p. 494—497. Migne l. c. p. 1106—1110.

⁵⁾ Edidit eadem A. Majus Nov. Bibl. Patrum T. II. et III. Migne l. c. p. 1110—1116.

⁶⁾ Opp. T. VI. p. 363—398. Migne P. G. T. LXXXVI. p. 1065—1132.

S. Cyrilli
Opera
dubia.

candam imaginem et similitudinem Dei in homine, pleraeque de mysterio Incarnationis tractant, nonnullae alias etiam solvunt quaestiones ex gr. de statu hominis in vita aeterna (c. 7.), de futura corporis resurrectione (c. 9.), an Deus omnia efficere possit (c. 13.). Extremae tandem partes (c. 24—28.) ad verbum in Sermone s. Gregorii Nyseni in diem natalem Christi occurrunt (vid. supra T. I. §. 113. p. 588. Not.) ac proinde libri hujus authenticam valde suspectam reddunt, eo magis, quod Veterum nemo hujus libri ullam fecerit mentionem.¹⁾

Genuinitatem tamen hujus libri certo constare contendit C. Oudin (T. I. c. 1045.) ex doctrina in hoc opusculo (c. 2.) tradita et s. Cyrillo singulari modo propria, qua *insufflationem* primo homini factam refert ad S. Spiritum ac dona supernaturalia. Etiam cl. Nirschl (Patrol. III. p. 18. n. 4.) censet, librum certo esse s. Cyrilli. — Attamen expositio illa de insufflatione primo homini facta non ita propria est s. Cyrillo, ut inde opusculum hoc ei certo vindicari possit. Eam expositionem enim apud alios quoque Scriptores Graecos invenimus, e. g. apud s. Basilium c. Eunomium l. V. c. 9. Indicia autem illa superius indicata quae librum potius spurium habendum esse suadent, sua vi non carent. Epistola s. Cyrilli ad Calosyrium in se completa et absoluta esse videtur, nec apparet a Calosyrio illi varias propositas fuisse quaestiones quas in adjuncto quodam scripto resolverit. Imo dum in epistola et in opusculo quaestio de similitudine divina in homine occurrit, explicatio non est omnino eadem. In epistola scilicet ad Calosyrium Cyrillus imaginem Dei in homine in hisce tribus diserte statuit: primum quod sit animal rationale; deinde quod sit creatus studiosus virtutis; tertio quod imperium obtineat in omnia terrena.²⁾ Dum vero in opusculo illo (c. 4—7.) fusius

¹⁾ Haud incongrue liber iste in pluribus Codd. inscribitur: Ἐπιστολὴς δογματικῶν ζητημάτων Κυρίλλου ἐπιζητηθέντων. παρὰ Τιβερίου διακόνον καὶ τῆς ἀδελφότητος, sive brevius: Κυρίλλου πρὸς Τιβερίον Cotelier. Monumenta Eccles. Graecae T. III. p. 557. Cf. Tillemont l. c. Art. CLIV. et CLVII. (p. 662—63. et p. 669); Ceillier l. c. Chap. VIII. Art. II. §. IX. Cas. Oudin T. I. col. 1045—48. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 472. D. Petavius Dogm. Theolog. De Incarnat. lib. IV. c. 9. n. 14. eam de hoc libro sententiam profert: „Non puto Cyrilli hunc esse librum, sed centonem quemdam ex diversis fragmentis disparis argumenti consarcinatum.“

²⁾ „Ὁδοῦν κατὰ τὸ ξῶον εἶναι λογικόν, καὶ καθὸ φιλόστονον, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἀρχικόν, ἐν εἰκόνι λέγεται πεποισθαι θεοῦ.“ Migne l. c. p. 1069.

de imagine divina in homine scriptor disserit, primam illam rationem negligit vel vix indirecte tangit, reliquis vero insistit et varia addit, quae supernaturalem animae similitudinem cum Deo spectant. Erant autem s. Cyrilli aetate inter Graecos qui primam illam rationem similitudinis divinae in homine, quam Cyrillus in anima *rationali* constituit, non satis probabant, sed in principatu, virtute et sanctificatione eam constituebant, uti apparet ex Isidori Pelusiotae epistola 95. libri tertii.¹⁾ Unde locus est suspicioni, ab alio scriptore aetate s. Cyrilli vel paulo post librum contra Anthropomorphitas consarcinatum fuisse. Etsi igitur librum hunc spurium esse certo non probetur, inter dubia tamen scripta eum referendum esse censemus.

S. Cyrilli
Opere dubia.

2. Plura ex Operibus s. Cyrilli hodie praeter fragmenta quaedam sunt *deperdita*, scilicet:

S. Cyrilli
Opera
deperdita.

a) *ex Operibus dogmaticis*

a) *libri tres adversus Diodorum Tarsensem et Theodorum Mopsuestenum*, quasi Nestoriani dogmatis auctores, et *liber alius de incarnatione*;²⁾

β) *liber contra Synusiastas* (sive Apollinaristas);³⁾

¹⁾ Cf. Bon. Vulcanii notam 4. in epistolam Cyrilli ad Calosyrium, ap. Migne l. c. p. 1069.

²⁾ De his vid. ipse s. Cyrillus ep. 52. (p. 197—98); item Liberati diaconi Breviar. causae Nestor. et Eutych. c. 10. (Galland. T. XII. p. 134.), Collatio Constantinopoli a. 532. habita (Mansi T. VIII. col. 821.), Concil. Constantinopolit. II. (a. 553.) Collat. V. et VIII. (Mansi T. IX. col. 230—40. 252—56. 259—60. et 372.), Justiniani Imp. Confessio rectae fidei adv. tria Capitula (Mansi T. IX. col. 575—76.), Facondus Hermian. in Defensione trium Capitul. lib. 3. c. 3. et 6. lib. 8. c. 6. Galland. T. XI. p. 692. 698. et 753—754.), Leontius Byzant. de Sectis Act. IV. n. 3. et Act. VIII. n. 5. (Galland. T. XII. p. 636. et 652.), Leontii et Joannis Rerum sacrarum lib. II. in A. Maji Nova Collect. Veterum Scriptor. T. VII. P. I. p. 87. Cf. Tillemont l. c. Art. CXLVI. (p. 642—44.) cum Nota 91. (p. 792—93.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 495.

³⁾ De quo vid. Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. Concil. Constantinopolit. II. (a. 553.) Collat. V. (Mansi T. IX. col. 267.); Concil. Nicaen. II. Act. VI. (Mansi T. XIII. col. 317—24.); Justiniani Imp. epist. contra Monophys. in A. Maji Nova Collect. Veterum Scriptor. T. VII. P. I. p. 295. et p. 302.; Anastasii presbyteri doctrina Patrum de Verbi Incarnatione ibid. p. 10. 15. 27. et Eustathii monachi epist. ad Timotheum. Scholast. ibid. p. 290. Cf. Tillemont l. c. Art. CLV. (p. 666.) et CXLVI. (p. 643.). — *Synusiastarum* haeresis quae

S. Cyrilli
Opera
deperdita.

γ) *Sermo de Fide seu apologeticus* (προςγωνήτιος) ad Alexandrinus;¹⁾

δ) *Sermo adversus eos, qui audent dicere, non esse offerendum pro iis, qui in fide obdormierunt;*²⁾

ε) *Epistola ad monachos Phuitas contra Origenis errores, pro corporis resurrectione et contra praeexistentiam animarum;*³⁾

ζ) *Liber contra Pelagianos ad Theodosium Imp.; Tractatus (λόγος) contra Arium; liber de synagogae defectu; liber de impatibilitate, et alius de passione.*⁴⁾

proprie fuerit, disquiri J. Harduinus in Opp. selectis Amstelodami 1709. fol. p. 255—61. Vid. praesertim S. Gregor. Naz. epist. ad Nectarium (fol. Orat. 46.) et Facund. Hermian. Defens. trium Capitul. lib. VIII. c. 4. (Galland. T. XI. p. 750.) cum Nota Sirmondi ad h. l.

¹⁾ Vid. Gennadius de Scriptor. eccles. c. 57.; Synodicon Cassin. adv. tragoediam Irenaei cap. 217. (Mansi T. V. col. 1008.); Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. Leontius Byzant. contra Nestor. et Eutych. lib. I. (Galland. T. XII. p. 674.) et lib. contra Monophys. in A. Maji Nova Collect. Veterum Scriptor. T. VII. P. I. p. 132—33; S. Anastasii Sin. Ὁδηγός c. 10. (ed. Gretser p. 157. et p. 165.); S. Joannis Damasceni lib. contra Jacobitas (Opp. ed. Lequien T. I. p. 424. et 425.); Anastasii presbyteri doctrina Patrum de Verbi Incarnatione in A. Maji Nova Collect. Veterum Scriptorum T. VII. P. I. p. 7—8. 18. 46—47. et Eustathii monachi epist. ad Timoth. ibid. p. 291. cf. in eadem Collect. T. VIII. P. II. p. 148.

²⁾ Sermonis hujus argumentum et ampla fragmenta exhibet circa a. 578. Eustratius, presbyter Constantinopolitanus (de quo vid. Photii Cod. 171.) apud Leonem Allatium de utriusque Ecclesiae Occidentalis atque Orientalis perpetua in dogmate de Purgatorio consensione. Romae 1655 in 8.^a p. 571—78.

³⁾ Vid. Justiniani Imp. liber adv. Origenem (Mansi T. IX. col. 511—12.). Cf. Tillemont l. c. Art. CLIV. (p. 663—64.).

⁴⁾ Photii Cod. 54.; Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 229. Gennadius de Scriptor. eccles. c. 57. Horum nonnisi tituli supersunt, excepto libro contra Pelagianos, cujus argumentum indicat Photius l. c. Cf. Tillemont l. c. Art. CLVII. (p. 670.). — Quae in Justiniani Imp. epistola ad S. Synodum (scil. Constantinopolitanam II. a. 553.) de Theodoro Mopsuest. graece edita ap. Mansi T. IX. col. 581—586. ex scripto Cyrilli ad Imp. Theodosium proferuntur de mysterio Incarnationis, a quodam impostore ex Cyrilli epist. 34. et 38. (Opp. Cyr. T. V. P. II. p. 106—7. et p. 137—38.) verbotenus consarcinata sunt; unde

b) *Ex operibus exegeticis.*

Praeter fragmenta ampliora, quae superius una cum Commentariis integris in varios libros s. Scripturae jam commemoravimus, in plures alios libros supersunt fragmenta ex catenis auctoribusque antiquis collecta, scilicet:

S. Cyrilli
Opera
deperdita.

- a) In libros regum; in canticum Moysis (2. Mos. 11, 1. et 5. Mos. 32.); in proverbialia; in canticum canticorum; in Jeremiam, Baruch, Ezechiel et Daniel. ¹⁾
- β) In Actus Apostolorum; in epistolas s. Pauli ad Romanos, ad Corinthios (I. et II.), ad Galatas, ad Colossenses, ad Hebraeos; in epistolam s. Jacobi; in epistolam I. et II. s. Petri; in epistolam I. s. Joannis; in epistolam s. Judae. ²⁾ — Videtur s. Cyrillus, uti nonnulli ex antiquis tradunt, ³⁾ omnes s. Scripturae libros explanasse, sed plurima deperdita sunt. ⁴⁾

Nota 1. S. Cyrillo adscriptum fuit opusculum *de Incarnatione Domini* (περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως), quod una cum altero *de sancta et vivifica Trinitate* (περὶ τῆς ἁγίας καὶ ζωοποιῶ

et in eadem Justiniani epistola, quae legitur latine in Concil. Constantinopol. II. (a. 553.) Collat. I. (Mansi T. IX. col. 178. seq.) locus iste ab interpolatore insertus desideratur.

¹⁾ Ap. Migne P. G. T. LXIX. p. 679—698. 1274—1294. T. LXX. p. 1451—1454. — Fragmenta aliquot deperditi s. Cyrilli Alex. *Commentarii in Ezechielem* ex catena quadam Vaticana graece protulit A. Majus in Specil. Rom T. VI. (Romae 1841.) Praefat. p. XXXVI—XXXVIII. Catena latina in Ezechielem a Vilalpando edita (Romae 1596, 3 vol. fol.) nonnisi paucissima fragmenta exhibet. Ea etiam ita proprio scopo accommodavit catenae editor, ut non jam Cyrillus loquatur, sed ipse Villalpandus. Hinc ap. Migne (l. c. T. LXX. p. 1461.) fragmenta in Ezechielem omnino ommissa sunt.

²⁾ Ap. Migne l. c. T. LXXIV. p. 758—1024. — Pleraque ex his fragmentis in libros V. et N. Testamenti publicata sunt ab A. Majore Bibl. nova Patrum T. II. et III., indeque desumpta; fragmenta in Actus Apost. et in epist. s. Judae deprompta sunt ex Catena Crameri Oxonii 1838.

³⁾ V. Cassiodorii Praefatio libri de instit. div. litterarum et Nicephori Histor. eccl. lib. XIV. c. 14.

⁴⁾ De Cyrilli Scriptis deperditis cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 493—496.

S. Cyrilli
liber de In-
carn.
Domini.

Τεράδιος), ex tenebris eruit ac primum edidit A. Majus¹⁾. Sed quoad librum de Incarnatione Domini instituto examine critico cl. A. Ehrhard accuratius inquisivit, an s. Cyrillo tribui possit; hunc vero ejus auctorem non esse habendum gravissimis argumentis evicit.²⁾ Codex manuscriptus in quo sub nomine s. Cyrilli illud opusculum invenitur, saeculi XIV. vel XV. est, adeoque non tantae auctoritatis, ut inde quaestio dirimatur; ex antiquis vero unicus Euthymius Zigabenus, saeculi XII. scriptor, Cyrillo illum librum tribuit. Proinde ex testimoniis externis non satis de genuinitate opusculi constat (Ehrhard l. c. p. 9—29.). Internis autem argumentis conficitur, hunc librum a s. Cyrillo non esse conscriptum. Etenim si comparatur cum operibus s. Cyrilli, sive ante controversiam cum Nestorio sive post exortam litem confectis, liber de Incarnatione Domini, alium hujus opusculi esse auctorem dubitari nequit. Terminologia alia est ab ea qua Cyrillus uti consuevit; neque explicatio doctrinae quoad unionem hypostaticam, differentiam naturarum et unitatem personae in Christo, cum explanatione quae in s. Cyrilli operibus genuinis invenitur satis congruit; etiam interpretatio variorum textuum s. Scripturae differt ab ea quam s. Cyrillus scriptis suis profert (L. c. p. 29—86.). — Argumentis hisce revera probari censemus, librum *de Incarnatione Domini* s. Cyrillo adscribi non posse. Quum vero ex initio hujus opusculi colligatur ejus auctorem scripsisse etiam illum *de sancta et vivifica Trinitate* librum, qui veluti integri operis pars prior, alteri de Incarnatione Domini praecedat, consequitur neque illud de Trinitate opusculum esse s. Cyrilli. — Ostendit porro cl. Ehrhard l. c., utrumque librum Theodoro essetribuendum. Qua de re inferius in recensione Operum Theodoretii agemus.

S. Cyrilli
Liturgiae.

Nota 2. Exstat sub nomine *S. Cyrilli Alexandrini Liturgia Coptica*, quam latine tantum exhibet Eus. Renaudot in *Collect. Liturgiarum Oriental.* Paris. 1716. T. I. p. 38—56.³⁾ Liturgia haec, quam Copti ex antiquissima traditione Cyrillo Alexandrino tribuunt, omnino similis est Liturgiae graecae, quae s. Marci nomine insignita est et legitur apud Renaudot l. c. T. I. p. 131—65. Liturgia s. Marci vetustissimum ecclesiae Alexandrinae ritum refert, idcirco sic appellata, quod in ecclesia, quam Marcus funda-

¹⁾ Script. Vet. Nov. Collectio T. VIII. P. II. p. 27—107, et Bibl. nova Patrum T. II. p. 1. sqq. — Ap. Migne habetur liber *de sancta et vivifica Trinitate* P. G. T. LXXV. p. 1147—1190, liber *de Incarnatione Domini* ibid. p. 1419—1478.

²⁾ Die Cyrill v. Alexandrien zugeschriebene Schrift *περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησεως* ein Werk Theodorets von Cyrus. Eine Inauguraldissertation von Dr. A. Ehrhard, Priester der Diözese Strassburg. Tübingen 1888.

³⁾ Ap. Migne P. G. T. LXXVII. p. 1291—1308.

verat, ex ipsius traditione foret usitata. Verisimile autem est, eam a s. Cyrillo litteris graecis consignatam esse, unde postmodum in linguam Aegyptiis propriam, Copticam, fuerit translata et hic illic nonnihil immutata. Cf. Renaudot l. c. T. I. p. XXVI. XXXV—VI. XCVI—VII. XCVIII—CIV. et p. 127—30. 170—71. 315. 316. 353. Habent quoque Syri Jacobitae Cyrillo adscriptam Liturgiam (exstat latine tantum e Syriaco conversa apud Renaudot l. c. T. II. p. 275—85.), quae ab ista Coptica multum diversa est et longe brevior, cf. Renaudot l. c. T. II. p. 285—86. Insuper cf. Tillemont l. c. Art. CLIX. (p. 675.), Ceillier l. c. Art. II. §. XI., J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 489. L. Duchesne, Origines du culte chrétien Ch. II. §. 4. (Paris 1889.)

S. Cyrilli
Liturgia.

Nota 3. Opera spuria sunt: *Liber de s. Trinitate* (Opp. T. VI. ap. Migne P. G. T. LXXVII p. 1119—1174), qui constat excerptis s. Joannis Damasceni e Cyrillo; item *Dicta Veteris Testamenti* et s. Scripturae interpretata anagogice, seu breviori titulo *Collectanea* (Opp. T. VI.; Migne l. c. p. 1175—1290.); quae ipsa inscriptione se tanquam Opus posterioris aetatis produnt; de utroque cf. C. Bellarmin. de Scriptor. Eccles. ed. Venet. p. 153. Cas. Oudin l. c. T. I. col. 1048—50., Ceillier l. c. Art. II. §. X., J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 472—74. — Spurius demum est *Sermo de obitu sanctorum trium puerorum nec non sapientissimi Danielis*. In prisco Codice Vaticano quidem s. Cyrillo Alexandrino adscribitur, qui tamen neque stylo multoque minus sententiarum gravitate Cyrillum illum magnum decet.¹⁾

S. Cyrilli
Opera
spuria.

Nota 4. *Homiliae 16 in Leviticum* et *Homiliae 19 in Jeremiam*, quae in latinis Cyrilli editionibus huic s. Patri adscribuntur, Origenem, non Cyrillum vere habent auctorem; cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 490—91. Tillemont l. c. Art. CLIX. (p. 675.), C. Bellarmin et Labbe de Scriptor. eccles. ed. Venet. p. 152. et p. 154.

Nota 5. *Liber adversus Judaeos cum quaestionibus*, et *brevis anagoge de iis, qui floruerunt ante Legem*, „libelli brevissimi et leves“ ex judicio Bellarmini, qui in editionibus tantum latinis Operum Cyrilli Parisiis 1573 et 1605 reperiuntur, in editione autem graeco-latina desiderantur, saltem in dubium vocantur. Cf. C. Bellarmin. de Scriptor. Eccles. ed. Venet. p. 153. Tillemont l. c. Art. CLIX. (p. 674—75.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 490.

Nota 6. *Apologi morales* quos B. Corderius Viennae 1630 sub nomine Cyrilli Alexandrini ex duobus Codd. Viennensibus latinis edidit, quorum uterque Cyrillum quidem auctorem prae

¹⁾ Fragmentum hujus sermonis habetur ap. Migne l. c. T. LXXVII. p. 1117—1118.

S. Cyrilli
Opera
spuria.

se fert, neuter tamen Alexandrinum eum vocat, sed unus „doctorem graecum“ et „Episcopum Graecorum“ appellat, alter Cyrillum simpliciter nominat et, aliena tamen manu, s. Cyrillum, qui saeculo nono Romae degebat monachus, auctorem indicare videtur, moribus quidem formandis egregie inserviunt, nullo tamen certo aut probabili indicio ad Cyrillum Alexandr. auctorem referuntur. Idem jam olim sub titulo: *Speculum Sapientiae* Parisiis 1502 lucem viderant. Corderius in sua editione, nimia libertate usus, Codices ipsos tam parum fideliter expressit, quam titulum, ut ex collatione Codicum satis mihi constitit. Caeterum cf. Tillemont l. c. Art. CLIX. (p. 675.), Ceillier l. c. Art. II. §. XI. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 492.

Nota 7. Quae insuper sive in editis, sive in Mss. Cyrillo Alexandrino aliquando tribuuntur, ex. gr. *Catena in Marcum* (quae rectius Victori, Antiocheno presbytero, adscribitur), *Glossaria* quaedam, *poëma jambicum de animalium et plantarum proprietate* (ed. Romae 1590, quod proprie auctorem habet Georgium Pisidem) etc., videri possunt ap. Tillemont l. c. Art. CLIX. (p. 674—75.), Ceillier l. c. Art. II. §. XI., J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 491—94.

§. 194.

S. Cyrilli Alexandrini Character et Doctrina.

S. Cyrilli
Character.

S. Cyrillus, „fidei catholicae gloriossimus defensor et constantissimus praedicator“¹⁾, „vir Apostolicus“²⁾, sacris litteris egregie imbutus sanctisque Patribus ceu docilis filius obsecutus³⁾, insignem nunquam non inter Ecclesiae Doctores locum obtinuit, licet inimici ejus veraeque fidei omnem lapidem moverent, ut ipsius vel rectitudinem fidei vel sanctitatem vitae labe quadam aspergerent.

Is inter Patres Graecos ultimus doctrinam de SS. Trinitate contra varios hujus mysterii impugnatores luculenter exposuit, solide probavit, strenue defendit, simul exhi-

¹⁾ Ita S. Prosper Aquit. contra Collat. c. 21. n. 2. (ed. Paris. col. 363.) et S. Agatho P. epist. I. lecta in Concil. Constantinopol. III. Act. IV. (Mansi T. XI. col. 261.), a quo dicitur *ὁ συνστατικός τῆς ὁρθοδόξου πίστεως κήρυξ*.

²⁾ P. S. Coelestini I. ep. 25. n. 7. (ed. Coustant).

³⁾ S. Cyrilli ep. 38. (p. 135).

bens, quidquid tot praeclara ingenia eo usque protulerant; unde et *σφραγὶς τῶν πατέρων* appellatur¹⁾. Sed praecipue sanam de Incarnatione Filii Dei doctrinam tanta perspicuitate et firmitate proposuit, ut excepto s. Leone Magno nullus ss. Patrum ei vel praeferri, vel comparari queat. Hinc quaedam ejus scripta ab universa Ecclesia solemniter approbata tanquam regula rectae fidei agnoscuntur; reliqua veluti hujus regulae fidei expositio, dilucidatio, confirmatio haberi possunt, et quatenus cum ista fidei regula conveniunt, sensum Ecclesiae testatum reddunt. *Unio naturarum hypostatica* (*καθ' ἐπίστασιν*) in omnibus ejus scriptis de Incarnatione veluti caput et summa rectae fidei asseritur²⁾. Quodsi *unionem naturalem*, (*ἔνωσις φυσικὴ*) seu *κατὰ φύσιν*³⁾ aliquando vocat, vel etiam „*unam naturam Dei Verbi incarnatam*“ dicit⁴⁾, unde suspicionem Apollinarismi apud multos incurrit, ipse longe alio sensu, quam Apollinaris ejusque asseclae, istas voces usurpavit.

Formulâ videlicet illa *unio physica* (*ἔνωσις φυσικὴ* seu *κατὰ φύσιν*) nullatenus significatur, ipsas naturas ita unitas fuisse, ut ex duabus fieret una natura. Sed exprimunt haec verba, unionem esse talem, ut non ex eadem unum quid mere morale et accidentale ratione affectus et relationis existat (*σχετικῶς*), sed esse ejusmodi, ut terminus sit unum quid ontologice et substantive (*ὄντως, φυσικῶς*).⁵⁾ Significatio vero illius effati celebris: Una natura Dei Verbi incarnata (*μία φύσις τοῦ Θεοῦ λόγον σεσαρκωμένην*) a s. Cyrillo ipso explicata est. Nestorianis idem erat natura et persona, ac dum urgebant duas in Christo naturas, intelligebant naturas divisas, in se consistentes et subsistentes, seu duas personas. De-

¹⁾ S. Anastasii Sin. *Ὁδηγος* c. 7. (ed. Gretser p. 106.).

²⁾ Sic ex. gr. lib. I. c. Nestor. c. 4. *ἡνωσθαι τῇ σαρκὶ καθ' ἐπίστασιν τὸν τοῦ Θεοῦ λόγον, ὁ τῆς ἀληθείας προσβέβηκε λόγος* (Opp. T. VI. p. 19.), pariter c. 8. (p. 27.), lib. II. c. 6. (p. 44.) et c. 12. (p. 58.); item ep. 15. anath. 2. (Opp. T. V. P. II. p. 76.).

³⁾ S. Cyrilli ep. 15. anath. 3. (Opp. T. V. P. II. p. 76.), et liber de recta fide ad Reginas n. 12. (ibid. p. 53.).

⁴⁾ S. Cyrilli ep. 35. (p. 115—16.), ep. 38. (ibid. p. 137.) et ep. 39. (p. 141—44.); Lib. II. c. Nestor. (T. VI. p. 31.): Dialogus, quod unus sit Christus (T. V. P. I. p. 735.).

⁵⁾ Cf. Jungmann Instit. theol. dogm. Tract. de Verbo incarn. (ed. 4.) p. 106.

S. Cyrilli
Character et
Doctrina.

clarat s. Cyrillus, se suam formulam huic doctrinae opponere, et ideo urgeri a se unam naturam Dei Verbi incarnatam, quia quamvis in Emanuele humanitatis natura et divinitatis dicatur, ipsa tamen humanitas propria facta est Verbi, et unus intelligitur Filius, etiam cum ipsa. Ejus sententia igitur huc redit, non esse duas naturas per se consistentes divisim et seorsim, Deum et hominem, sed esse unum per se consistens substantiale, scilicet Deum Verbum, unum Filium etiam in carne assumpta. Carnem seu humanitatem esse integram in suis proprietatibus; ne tamen Nestoriani invehant duas naturas in se subsistentes, consultius esse, ut humana natura exprimatur in obliquo (incarnata), quatenus propria facta Verbi principatum tenentis, quam ut duae naturae exprimantur in recto. — Ut vero ulterius illud effatum explanemus, animadvertendum est, *φύσιν* seu naturam esse apud s. Cyrillum ipsam divinam naturam in concreto. Nomen natura (divina) per se consideratum non significat hanc illamve hypostasim, sed exprimi eo potest, sicut nomine *Deus*, tum Deus trinus, tum indeterminata quaevis persona, tum Deus unus, in confuso adsignificata subsistentia. Verum quando additur *Dei Verbi*, ut dicatur *natura Dei Verbi*, eo ipso determinatur significatio ad unam divinam personam Verbi, adeoque natura Verbi idem est, ac natura divina identificata cum Verbo, subsistens in Verbo, sive natura divina sub formali ratione Verbi. Itaque in illa formula: *Una natura Dei Verbi incarnata*, in recto exhibetur ipsum Verbum unum manens et unus Filius, et in obliquo indicatur natura humana velut accessio ei propria facta. Sic illud effatum celebre, uti a s. Cyrillo explicatur, sensum habet omnino orthodoxum¹⁾. Antiocheni quidem propter naturarum in Christo differentiam noluerunt hanc formulam admittere. Quum vero ipsi pariter unum Filium et unum Dominum profiterentur, s. Cyrillus nullatenus ab iis divisus est, sed, aliis offensis, eorum vindicias suscepit, iudicans, fidem eorum et professionem eandem esse, quam ipse ista formula expresserat.

Caeterum ad agnoscendam s. Cyrilli ipsiusque Ecclesiae catholicae doctrinam de Incarnatione Domini quidam libri imprimis commendari merentur, scilicet epistolae ab Ecclesia approbatae, Scholia de Incarnatione Unigeniti et Dialogus, quod unus sit Christus. Porro libri, qui pertinent ad anathematismos, epistolam, in qua iidem continentur (ep. 15.), ea, qua lucem publicam aspexere, serie

¹⁾ V. Jungmann Tr. De Verbo incarn. n. 183. 184. Franzelin De Verbo incarn. Thesis XXXV. Petavius Dogm. theol. De Incarnatione L. IV. c. 6—8.

excipiant, ne ordo praeposterus aut fortuitus genuino sensui officiat.

S. Cyrilli
Character et
Doctrina.

S. Scripturae Cyrillus interpres fuit egregius; si tamen non ex solis ejus Commentariis judicium ferre subeat. Etenim in aliis scriptis litteralem, in aliis mysticum Scripturae sensum exposuit; litteralem quippe in Operibus dogmaticis, ex. gr. in libris ad Reginas et in libris ad Julianum, mysticum vero in Commentariis proprie talibus, atque in libris de adoratione in spiritu et veritate. Porro vix alius in ss. Patribus reperietur, qui ingenio tam acuto, uberi et profundo sensum spirituales in Veteri Testamento latentem exquisierit ac protulerit. Magna scribendi facilitate gaudebat, ad subtiles quaestiones tractandas natus rerumque copia affluens; ast plerumque puritas et elegantia dictionis desideratur. Opera polemica tam apto rerum ordine, quam argumentorum vi et consequentia, nec non testimoniorum aptitudine, claritate et concinnitate caeteris operibus longe antecellunt¹⁾. Homiliae ejus, quarum permultae temporum injuria excidisse videntur, tanti olim habitae fuere, ut a Graeciae Episcopis ad declamandum memoriae commendarentur²⁾.

S. Cyrillus praeter fidem Incarnationis Domini, ob cujus praeclaram expositionem Veteribus adeo probatus erat, aliis permultis dogmatibus testimonium reddit.

1. *S. Scripturam aequae ac Traditionem pro norma verae fidei agnoscit*: „Glorificavimus omnium Salvatorem Deum, nobis invicem congratulantes, quod nostrae vestraeque ecclesiae (i. e. Aegypti et Orientis) fidem, divinis Scripturis sanctorumque Patrum traditionibus congruentem, habeant“³⁾.

2. *De libero hominis arbitrio* ita sentit: „Patet, a cujusvis arbitrio pendere, ut agat quidlibet, aut non agat.“ — „Quoniam universi Opifex sui juris hominem esse vult et suo pte nutu in

¹⁾ Cf. Tillemont l. c. Art. I. et CLV. (p. 268. et p. 664.), Ceillier l. c. Art. IV. n. 1. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 446—48.

²⁾ Gennadius lib. de Scriptor. Eccles. c. 57.

³⁾ S. Cyrilli Alex. ep. 34. (Opp. T. V. P. II. p. 106.), quemadmodum et alibi saepe ss. Patres laudat et commendat. Cf. Concil. Trident. Sess. IV.

S. Cyrilli
Character et
Doctrina.

rebus agendis gubernari, eam ob rem visum est Christo Salvatore omnium, bene utique cum hominibus actum iri, si persuasione potius, quam imposita necessitate a vitiis exsolverentur meliora complexi et ea, unde mutatio in melius expectanda foret.“ — „Perperam, ut apparet, divinae humanaeque leges sceleratis debitas poenas statuunt, et ex legum praescripto viventibus vicissim honores et praemia deferunt. Prorsus enim, si nihil in nostro positum est arbitrio, sed cuncta subjacent horarum necessitatibus, inevitabili vi in utramque partem rapientibus, quomodo fateri jure poterimus bonis et justis laudem competere, contra vero se gerentibus poenam debitam irrogabimus?“ — Et explicans Christi verba: *Non potestis audire sermonem meum*, prosequitur: „arguit quippe Judaeos tardos et hebetes in capessendo perfecto bono, propterea quod suis vincantur affectibus; mentem namque voluptatis amor enervat, et ad nequitiam effrenata propensio, cordis vim infringens, imbecillam et segnem in colenda virtute eam efficit. Ex eo igitur, quod non possunt isti credere, spontaneam eorum mentis infirmitatem significat“¹⁾.

3. De *justificationis natura* locum Joh. 1, 12–13. explanans haec docet: „Natum est nobiscum secundum carnem illud ex Deo Patre Verbum, ut nos quoque illam ex Deo per Spiritum nativitatem acquiramus, neque jam carnis filii simus, sed in ea, quae supra naturam sunt, immutemur et filii Dei per gratiam simus... Istud autem, quod Filio conformamur (Rom. 8, 29.), non in sola intelligitur carnis humanitatisve natura, sed alio quoque modo; idque nobis declarat B. Paulus, cum dicit: Et sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem coelestis (I. Cor. 15. 49.); terreni videlicet imaginem illam primi parentis Adam, coelestis videlicet imaginem illam Christi intelligens. Quanam est igitur prior illa primi parentis imago? nimirum facilitas illa ad peccandum, hoc ipsum, quod morti corruptionique sumus obnoxii. Quae rursus illa coelestis? nullo modo cedere vitiis, non nosse delinquere, non esse morti et corruptioni subjectum, sanctificatio, justitia. Sed haec, ut firmiter persuasum habeo, possidere divinae convenit immortalique naturae; est enim illa peccato atque corruptione superior, sanctificatio item et justitia. Ad haec autem nos etiam attollit ipsum Dei Patris Verbum, dum suae divinae naturae per Spiritum participes efficit; habet ergo fratres sibi similes et divinae suae naturae portantes imaginem, quod ad sanctificationis modum attinet. Sic namque Christus formatur in nobis, dum Spiritus S. nos ab humanis ad sua propria quodammodo transformat. Hac ratione nos quoque B. Paulus est allo-

¹⁾ S. Cyrilli Alex. contra Julian. lib. III. (T. VI. p. 84.) et lib. VI. (ibid. p. 215.), Commentar. in Evangel. Joannis lib. V. (T. IV. p. 454. et p. 556.). Similia vid. in lib. IV. c. Julian. (T. VI. p. 118.). Cf. Concil. Trid. Sess. VI. can. 4. et 5.

cutus: Vos autem non estis in carne, sed in spiritu (Rom. 8, 9.). Nihil ergo prorsus e creatis rebus ad suae divinitatis naturam Filius transfert, id enim est impossibile; sed imprimitur quodammodo in his, qui divinae ejus naturae sunt facti participes, dum Spiritus Sancti consortes fiunt, illa spiritalis ejus similitudo, et ineffabilis illa divinitatis species in sanctorum virorum animis fulget¹⁾.

S. Cyrilli
Character et
Doctrina.

4. *Bonorum operum necessitatem atque mercedem* his declarat: „Neque, o homo, dixeris tecum ipse: Dives sum fide; agnovi eum, qui naturâ vereque Deus est et Dominus; explicui me a diaboli retibus et daemoniaca fraude, purgavi crimina idololatriae; licet mihi tute de benevolentia Dei gloriari. Memineris nempe dicentis: Quid proderit, fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autem non habeat? numquid poterit fides salvare eum?“ (Jacob. 2, 14. seq.). — „Illud namque meminimus, quod ab omnium nostrum Salvatore Deo dicitur: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Sanctificemur itaque nos vitae laudabilis legisque praeceptis obsequentissimae institutis, pulcherrimo nos velut indumento ac festam celebritatem agentibus accommodato virtutum splendore exornantes, atque hoc pacto *fiduciae pleni* in ejus conspectum, qui nobis celebritatem exhibet, prodeuntes.“ Tum parabolam Evangelii de homine nuptiis accumbente absque veste nuptiali (Matth. 22, 1—14.) de credente absque bonis operibus interpretatus addit: „Dicimus itaque *vocari* quidem omnes a Salvatore per *fidem*, eumque supernae felicitatis participes omnes esse velle, et omnes quidem indiscrete ingredi; in nos omnes etenim diffusa est fidei gratia. Caeterum qui ad fidem bonorum quoque operum inculpatam pulchritudinem adjunxerint, sequē instar vestis amictu virtutum splendido exornaverint, inibunt una cum sponso convivium, sanctaeque ac spiritalis celebritatis participes erunt. Qui vero praeter fidem nihil attulerint, haeserintque in sordibus improbitatis, neque veterum criminum maculas eluerint, arcebuntur hi penitus a sacris nuptiis, suamque ipsi segnitiam lugebunt; ingressi siquidem sunt non habentes vestem nuptialem. Utilissimum est itaque jejunium, quod abstergit sordes ac maculas eluit, tum nos exiguo labore ab aeternis suppliciis vindicat.“ — „Quemadmodum varia sunt Sanctorum vitae genera, sic item praemiorum erunt, cum pro uniuscujusque gestorum ratione Deus retributionem admetietur.“ — „Nihil enim utilitatis affulget virtutem sectantibus, neque damni male agentibus, nisi ad singula eorum, quae geruntur, pro modo cujusque actionis nobis a Deo merces (*ἀντιμισθία*) accesserit.“²⁾

¹⁾ S. Cyrilli Alex. contra Nestor. lib. III. c. 2. (T. VI. p. 70—72.). Cf. Concil. Trident. Sess. 4. cap. 4 et 7. J. Kohlhofer, S. Cyrillus Alex. De Sanctificatione Dissert. inauguralis Wirceburgi 1866.

²⁾ S. Cyrilli Alex. Homil. Pasch. XI. et XXIV. (T. V. P. II. p. 148. et 288.); De adorat. in spiritu et verit. lib. 17. fin. (T. I. p. 631.);

S. Cyrilli
Character et
Doctrina.

5. De vera et reali praesentia Christi in ss. altaris sacramento testatur: „Ratio mysterii simplex est ac vera. . . . Credimus namque, illud ex Deo Patre Verbum, cum se corpori per s. Virginem edito habentique rationalem animam uniisset, ipsum corpus reddidisse vivificum, quippe cum Verbum, utpote Deus, vita sit secundum naturam, ut nos non *spirituali tantum, sed et corporali modo* (πνευματικῶς τὸ ἅμα καὶ σωματικῶς) sui participes effectos corruptione praestantiores redderet.“ — „In sanctis ecclesiarum mensis proprium corpus Verbi proponitur.“ — „Illud quoque necessario adjiciam, nempe dum Unigeniti Filii Dei, hoc est Jesu Christi, mortem et ex mortuis resurrectionem annuntiamus ejusdemque in coelum assumptionem confitemur, *incrumentum in ecclesia sacrificium nos celebrare* atque ad mysticas benedictiones accedere eaque ratione sanctificari, utpote sacrae carnis et pretiosi sanguinis Christi participes effectos. Neque enim illam ut carnem communem suscipimus (absit hoc), neque rursum tanquam viri ejuspiam sanctificati aut dignitatis tantum aequalitate Verbo consociati aut divinam inhabitationem sortiti, sed tanquam vere vivificam ipsiusque Verbi propriam. . . . Quamvis ergo ad nos dicat: Amen, Amen dico vobis, nisi manducaveritis carnem Filii hominis et biberitis ejus sanguinem etc. (Joh. 6., 54.), neutiquam tamen illam communem, hoc est hominis ejuspiam nostrae conditionis, carnem esse existimare debemus, sed vere illius propriam, qui nostri causa filius hominis et factus et appellatus est.“ — Denique exponens verba Christi Joh. 6., 51. eum sensum profert: „Ego sum panis vitae, qui de coelo sum et omnia vivifico, et me in manducantes etiam per unitam mihi carnem insero“¹⁾.

6. De veneratione Sanctorum ita loquitur: „Sanctos Martyres neque deos esse dicimus neque divino cultu illos adorare solemus, sed affectus et honoris (οὐ προσκυνεῖν λατρευτικῶς, ἀλλὰ σχετικῶς καὶ τιμητικῶς); quin potius summis honoribus illos ornamus, eo quod pro veritate strenuo certaverint sinceritatemque fidei eo usque servaverint, ut animam ipsam contempserint repudiatisque mortis terroribus periculum omne vicerint et virtutis adeo mirabilis se ipsos veluti quasdam imagines vitae hominum proposuerint. Quare nihil est absurdi, imo vero necesse erat, eos, qui tam claris faci-

Commentar. in Evangel. Joannis lib. V. (T. IV. p. 454.). Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 10. 11. et cap. 16.

¹⁾ S. Cyrilli Alex. contra Nestor. lib. IV. c. 5. et 6. (T. VI. p. 113. et 116.), epist. 15. (T. V. P. II. p. 72—73.). Vid. etiam Commentar. in Isaiam lib. V. (T. II. p. 906.), Explanatio 11. anathematismi (T. VI. p. 156.), Apolog. adv. Oriental. in defensione 11. anathem. (ibid. p. 192—94.), Epist. ad Calosyr. (ibid. p. 365.). Cf. Concil. Trident. Sess. 13. cap. 1. et Sess. 22. cap. 2.

noribus excelluerunt, ornari perpetuis honoribus.“ — „Nos autem non dicimus, ss. Martyres fuisse deos, sed illos omni veneratione prosequi solemus, eorumque loculos honoramus, tam clarae virtutis remunerationem veluti quamdam ac praemium ipsis immarcescibilem memoriam reponentes“¹⁾.

S. Cyrilli
Character et
Doctrina.

Editiones: Post editiones Operum S. Cyrilli Alex. latinas, quarum prima excusa est Basileae 1524 fol., plenissima prodiit Paris. 1605. II. Voll. fol., postque graecolatinas singulorum fere s. Cyrilli Operum hic illic factas, unica exstat editio omnium Operum s. Cyrilli Alexandrini gr. et lat. per J. Aubertum Paris. 1638. VI Voll. fol. Multas hujus editionis lectiones emendavit Cotelerius in Monumentis Eccles. Graecae passim in Notis. Migne P. G. LXVIII—LXXVII. habetur editio Auberti additis scriptis s. Cyrilli quae Gallandius (T. XXIV.) et praesertim A. Majus e tenebris eruerunt. Desideratur tamen adhuc editio satis critica omnium Operum s. Cyrilli. De prioribus editionibus cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 454—57. Ceillier l. c. Art. IV. n. 2.. Hoffmann Lexicon Bibliographicum Lipsiae 1832. T. I. p. 530—547.

§. 195.

S. Rabulas Edessae Episcopus.

Fidem orthodoxam contra Nestorianos una cum s. Cyrillo in Oriente fervide tuitus est s. Rabulas Edessae Episcopus²⁾, quem ipse Cyrillus *columnam et fundamentum veritatis* praeclaro encomio appellat³⁾.

S. Rabulas.

¹⁾ S. Cyrilli Alex. contra Julian. lib. VI. (T. VI. p. 203—4), vid. etiam lib. X. (p. 335. seqq.). Cf. Concil. Trident. Sess. 25. De invocatione, veneratione et reliquiis Sanctorum.

²⁾ V. S. Ephraemi Syri Rabulae, Balaei aliorumque opera selecta e codd. syriacis ed. Overbeck, Oxonii 1865. 8°. Scriptis s. Rabulae junctus est Panegyricus (syr. triumphus) Rabulae, auctore aliquo ex ipsius discipulis, in quo vita s. Rabulae magno cum laudis encomio describitur. Inde primum innotuerunt pleraque quae vitam s. Rabulae ante exortam Nestorii haeresim spectant. — Cf. Th. Lamy, S. Rabulas Evêque d'Edesse. Revue catholique (Louvain) 1868. Vol. II. p. 519. 584., ubi hujus Vitae analysis et notitia operum s. Rabulae habetur; Bickell, sämtliche Prosaschriften des Bischofs Rabulas v. Edessa, addito etiam Panegyrico; J. S. Assemani, Bibliotheca orientalis T. I. p. 197. sqq.; Lequien, Oriens christianus, T. II. p. 959.

³⁾ S. Cyrilli ep. 54. (al. 55.) Migne P. G. T. LXXVIII. p. 374.

S. Rabulae
Vita.

Natus est Rabulas altero saeculi quarti medio in civitate Kemeschrim quae a Graecis Calchis appellabatur, ex familia nobili atque perdivite. Pater gentilis erat et idolorum sacerdos, mater vero christiana. Etsi autem Rabulas frequenter a matre ad religionem christianam amplectendam moneretur ipseque etiam christianam duxisset uxorem, diu tamen superstitioni paganae mansit addictus. Sed circa a. 400, quum conspexisset duo miracula, quae in sanatione aegrotorum invocato Christi nomine evenerunt, ad christianismum se convertit, peregrinationem suscepit ad loca sancta et in Jordane baptizatus est. In patriam reversus bona sua pauperibus distribuit, ac tum ipse tum uxor vitam monasticam ingressi sunt. Quum obiisset Diogenes Edessae episcopus, Rabulas a. 411 vel 412 ¹⁾ in ejus successorem electus est, et fere viginti quatuor annis hanc ecclesiam summa cum sollicitudine gubernavit, ac praesertim disciplinae ecclesiasticae canonibus conditis egregie providit. Nestorii errores inde ab initio rejecit; tempore Concilii Ephesini se junxit quidem Joanni Antiocheno, sed errore mox agnito ac pace restituta, s. Cyrillo addictissimus fuit. Nestorianismum vero tunc summo ardore impugnavit, quumque maxime ex Theodori Mopsuesteni scriptis a Nestorianis propagatis Syriae et Armeniae fidei pericula imminerent, Theodorum excommunicavit, litterisque datis ad Armeniae episcopos eos contra haereseos venena praemunivit. Theodori ardenti impugnatione Rabulas tunc infestum sibi reddidit Joannem Antiochenum, qui eo usque processit, ut s. Rabulam excommunicaret. Edessae quoque, ubi Cyrilli adversarios commorare non patiebatur; ob impugnationem vehementem Theodori commotio in Rabulam orta est, praesertim ex cleri parte, duce Iba presbytero ²⁾. Inter haec vero s. Rabulas ardens fidei defensor die 7. Augusti a. 435 sancta morte quievit.

¹⁾ In chronico Edesseno Rabulas a. 412. episcopus creatus perhibetur; Jacobus Edessenus vero in sua chronologia citata ab Elia Nisibeno, a. 411. eum ad episcopatum elevatum dicit. V. Lamy l. c. p. 531.

²⁾ Ibas hic fuit s. Rabulae successor, vehementioresque de ipso lites mox exortae sunt. In quaestione de tribus capitulis agebatur, uti notum est, de epistola Ibae ad Marim episcopum civitatis Hardaschir.

S. Rabulae *Scripta* varia fuerunt; maxima pars tamen temporum injuria periit. S. Rabulae
Scripta.

1. Epistolae s. Rabulae saltem *quadraginta sex* exstabant quo tempore *Panegyricus* Rabulae ab ejus discipulo conscriptus est. Auctor enim ait: „Quum impossibile sit, paucis verbis exponere omnia certamina quae beatus ille vir pro vera fide sustinuit, sufficiat mihi ut vos remittam ad ejus epistolas quadraginta et sex, scriptas presbyteris, regibus, magnatibus, monachis, quas quidem epistolas gratia Dei juvante ex graeco vertemus in linguam syriacam“¹⁾. Ex his colligitur, Rabulam graece scripsisse saltem 46 epistolas, quas in linguam syriacam vertere discipulo propositum erat. Sed quaedam fragmenta tantum illarum epistolarum hucusque reperta sunt. Fragmentum imprimis exstat epistolae s. Rabulae ad s. Cyrillum, in qua agit de operibus perniciosis Theodori Mopsuesteni, huncque ut verum haeresis Nestorianae parentem designat. Exstabat illud fragmentum una cum fragmento responsi s. Cyrilli tantum in versione latina²⁾. Modo syriace habetur fragmentum illud epistolae Rabulae et integra epistola s. Cyrilli,³⁾ qui multis laudibus evehit episcopum Edessenum eumque, uti jam diximus, „columnam et fundamentum veritatis“ appellat⁴⁾. — Prodiit in collectione citata dein *epistola s. Rabulae ad Andream episcopum Samosatenum*, quem vehementius arguit, quod scripserit responsionem contra duodecim anathematismos s. Cyrilli, hujusque scripti errores Nestorianas ei exprobat. Vaga quadam ratione ad haec respondisse Andream Samosatenum, colligitur ex fragmento epistolae ejus pariter edito.⁵⁾ — *Tertia epistola* publicata directa est *ad Gamalinum episcopum*

¹⁾ Opera selecta, p. 200. Ap. Lamy l. c. p. 587.

²⁾ V. Synodic. adv. tragoediam Irenaei c. 200; Conc. p. Cst. II. Coll. V. (Mansi T. IX. col. 245—48.). S. Cyrilli ep. 55. ad Rabulam Edessenum Opp. s. Cyr. T. V. P. II. p. 201. Migne P. G. T. LXXVII. p. 347.

³⁾ Opp. sel. p. 226.

⁴⁾ „Semper quidem tua splenduit sanctitas, praecipue autem modo, facta omnibus Orientalibus columna et fundamentum veritatis.“ S. Cyrilli ep. 74. (al. 55.) ap. Migne P. G. T. LXXVII. p. 347.

⁵⁾ V. Opp. sel. p. 200 sqq.

S. Rabulae
Scripta.

civitatis Parin seu Pharan. In eadem invehit in sectarios quosdam, archimandritas et monachos, qui profana ratione tanquam cibo vulgari utebantur s. eucharistia, vino consecrato, sacrisque vasibus, ita ut abstinentes a pane usuali, aqua aliisque cibis, pro victu sumerent pluries per diem profano modo s. eucharistiam. Exprobat etiam iis, quod in consecratione magnam quantitatem panis fermentati adhiberent, monetque, panem azymum ad sacramentum corporis Dominici sumendum esse. Unde usus liturgicus Ecclesiae Syriacae illius aetatis apparet ¹⁾.

2. *Canones praecepta et monita* ad monachos ac sacerdotes. S. Rabulas valde sollicitus de disciplina ecclesiastica, edidit seriem canonum et praeceptorum pro monachis et clericis, quae passim etiam in collectionibus canonicis Jacobitarum et Monophysitarum citantur. Barhebraeus, eorum scriptor praecipuus, plures Rabulae canones affert in suo *Nomocanone* publicato ab Ang. Majo ²⁾. Continentur vero Rabulae canones et monita inter opera Rabulae ab Overbeck edita p. 210—222, multumque conferunt ad illustrandam disciplinam ecclesiasticam Syrorum.

3. *Homilia de B. Maria V.*, qua matrem Dei eam vere esse et jure vocari demonstrat. Habita est haec homilia Constantinopoli lingua graeca, sed non exstat nisi versione syriaca; deest tamen sermonis pars ultima ³⁾.

4. *Hymni liturgici* in B. Mariam V. (5), in ss. Martyres (3), de poenitentia (3), in suffragium defunctorum (4), de s. Eucharistia (1), in s. crucem (1).⁴⁾

5. Confecit demum s. Rabulas versionem syriacam libri s. Cyrilli Alex. *de recta in Dominum N. J. C. fide ad Theodosium Imperatorem*, quae in manuscriptis codicibus ex quibus Overbeck reliqua edidit, invenitur, sed ab ipso non publicata est.

¹⁾ V. Opp. sel. p. 230. sqq. — Hanc quidem epistolam Dionysius de Telmara (c. a. 800.) patriarcha Jacobitarum, adscribit Paulo Edesseno episcopo ineunte saec. sexto, sed ad fidem codd. manuscript. Overbeck eam tribuit s. Rabulae.

²⁾ Script. vet. nov. coll. T. X. p. 1—268. Romae 1838.

³⁾ Rabula Opp. selecta p. 239—245.

⁴⁾ V. Opp. sel. p. 245. sqq.

Vel ipsa haec pauca quae possidemus s. Rabulae scripta, ostendunt, merito ejus nomen jam sua aetate illustre fuisse. Et sicut disciplina Ecclesiae in provincia Osrhoëna et Euphratis ex iis illustratur, ita et traditio Ecclesiae Syriae quoad varia dogmata, de incarnatione, de B. Maria Virgine vere Deipara, de s. Eucharistia, de invocatione Sanctorum ac de suffragiis pro defunctis, ex iisdem egregie colligitur.

S. Rabulae
Scripta.

§. 196.

S. Proclus Constantinopolitanus Episcopus.

Fontes: Ipsius S. Procli Sermones et Epistolae. — S. Cyrilli Alexandrini epist. 51. et 54. — Socratis Histor. Eccles. lib. 7. cap. 28. 35. 36. 40. 41. 42. 43. 45. 48. — Liberati diaconi Brevarium c. 10. (Galland. T. XII. p. 134—37.). — Facundus Hermianensis in Defensione trium Capitulorum lib. I. c. 1. lib. VIII. c. 1. 2. 4. 5. (Galland. T. XI. p. 666—67. et p. 745—53.). — Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. XIV. cap. 37—47.

Fontes et
Subsidia.

Subsidia: Vita S. Procli a Vincentio Riccardo ex variis antiquis auctoribus concinnata exstat in fronte Opp. S. Procli edit. Romanae a. 1630. et in A. Bzovii Histor. Eccles. T. I. ad. a. 446. n. 7—30. (Coloniae Agrippinae 1617. col. 971—986.). — Tillemont T. XIV. Art. S. Procle (p. 704—19. cum Notis p. 797—801.). — Ceillier T. XIII. Chap. XV. (ed. 2. T. VIII.). — G. Cave Vol. I. p. 423. — J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 504—513. Cf. Chevalier s. v. Proclus.

S. Proclus, adhuc adolescens s. Joanni Chrysostomo inprimis carus, per sacri ministerii gradus in ecclesia Constantinopolitana ad presbyteri dignitatem ascendit. Is cum a. 426. a Sisinnio episcopo Constantinopolitano Cyzici episcopus ordinatus esset, cives ejus oppidi, priusquam Proclus illuc se conferret, alium sibi episcopum elegerunt. Quo comperto Proclus pacis amans Constantinopoli permansit, ibique concionibus ad populum habitis plurimum inclaruit¹⁾.

S. Proclus.

¹⁾ Socrat. Histor. Eccles. lib. 7. c. 28. 41. 43. Nicephori Histor. Eccles. lib. 14. c. 38. Ephraemii Byzantini Catalogus Patriarcharum Constantinopol. v. 9714—19. in A. Maji Nova Collect. Veterum Script. T. III. P. I. p. 229. Cf. Tillemont l. c. p. 604—6.

S. Procli
Vita.

Postmodum ubi Nestorius errores suos Constantinopoli disseminare coepit, Proclus adhucdum ibi degens celebrima oratione, publice in ecclesia habita, strenue eos impugnavit (vid. supra §. 186. p. 16.). Vir fuit eximiae benignitatis et mansuetudinis, nec minoris industriae, qua, licet vim externam contra haereticos adhiberi nollet, errantes tamen assidue pro veritate decertans victoriaeque assuetus in viam veritatis reducere satagebat.¹⁾ Quapropter iterum atque iterum, ut sedem Constantinopolitanam occuparet, populi votis expetitus, tandem post Maximiani obitum (a. 434.) in illius ecclesiae pontificali throno collocatus est;²⁾ statimque Synodicam ad Cyrillum Alexandrinum, Joannem Antiochenum aliosque Orientis Episcopos misit, qua de sua confirmatione eos certiores redderet.³⁾ Biennio post (a. 436.) exortae sunt lites de Theodoro, Mopsuestiae in Cilicia olim episcopo, ante plures jam annos defuncto, qui in libris suis longe lateque celebratis Nestorio facem praetulerat. Doctrinam ex istis libris excerptam Nestoriani praesertim in Armenia et Persia sub commendatione tanti nominis propagare conati sunt. Verum Acacius Melitinis et Rabulas Edessenus Episcopus recognita Armenos monuerunt de cavendo errore magnis se nominibus tegente; Ciliciae autem Episcopi, patrocinio Theodori suscepto, litteris in Armeniam directis Acacii et Rabulae monita nonnisi ex studio contentionis profecta

¹⁾ Socrat. Histor. Eccles. lib. 7. c. 41. 42. S. Leo M. epist. 135. c. 1. S. Cyrilli Alexandr. ep. 51. (Opp. T. V. P. II. p. 195.); Synodicon Cassin. c. 137. Cf. Tillemont l. c. p. 706—9.

²⁾ Socrat. Hist. Eccles. lib. 7. c. 26. 29. 35. 40. Synodicon Cassin. c. 123.

³⁾ *Prooemium hujus Synodicae*, de qua haud infrequens apud Veteres est mentio, exstat in Synodico Cassinensi c. 150. (ed. Schulze ep. 129.) et in Opp. Procli ed. Galland. ep. 17. Vid. Synodicon Cassin. c. 144. 145. 148. 149. 158. Cf. Tillemont T. XIV. S. Cyrille Art. CXXI. (p. 572. 573). — Alia quaedam *S. Procli Synodica*, cujus mentio habetur in Theodoretii epist. 86., posteriori tempore scripta videtur; cf. P. Constant in Epistolis Pontiff. Roman. Monitum in S. Xysti III. ep. 10.

asseverabant. Itaque oppositis utrinque vocibus in anceps redacti Armeniae Episcopi in Concilio statuerunt, Proclum ea de re consulere, ad quem duos presbyteros legatos miserunt cum libellis rei statum exhibentibus¹⁾ adjuncto volumine, continente Excerpta ex Theodori libris, quae in Armenia et Persia circumferebantur. Proclus, re in Synodo diligenter examinata, celeberrimum illum Tomum ad Episcopos Armeniae direxit, quo luculentum verae fidei testimonium perhibuit (vid. supra §. 188. p. 39.). Eundem Tomum ad Joannem quoque Antiochenum misit, expetens ab eo pro communi fide servanda, ut cum suo Concilio eum susciperet atque subscriberet. Quod revera Joannes et Synodus Orientis apud ipsum congregata lubenter praestitit.²⁾ Insuper Proclus consilio prudenti usus Tomo suo capitula haeresin Nestorianam continentia, quae in Armenia circumferebantur, absque tamen auctoris Theodori nomine damnanda subjecerat, ut et Theodori nomini propter Orientalium offensionem parceretur, et prava ejus dogmata damnata excluderentur.³⁾ Verum sapiens ejusmodi consilium imprudens monachorum quorundam zelus

S. Procli
Vita.

¹⁾ Reperitur in Concil. Constantinopolit. II. (a. 553.) Collat. V. (Mansi T. IX. col. 240—42.) Fragmentum *ex libellis porrectis a presbyteris et diaconis*, qui transmissi sunt ab Episcopis etc. *magnae Armeniae, Persidis et alijs gentibus ad Proclum Constantinopolitanum* (idem legitur in Opp. Procli ed. Riccardi tanquam epist. 1.). Quodsi tamen Facundus Op. cit. lib. VIII. c. 2., Liberati Breviar. c. 10. et ipsa Tomi ad Armenos inscriptio cum isto Fragmento conferantur, propius ad veritatem accedere videtur, si istos libellos vel serius ad Proclum scriptos credamus, vel saltem in isto fragmento quaedam praesertim ab initio ex libellis Basilii diaconi ferventioris (vid. Liberati Breviar. c. 10.) admixta contineri. Cf. Tillemont T. XIV. S. Cyrille Art. CXLII. (p. 633.) cum Nota 88. (p. 791.).

²⁾ *Fragmentum epistolae Procli ad Joannem et responsi Joannis ad Proclum*, servatum a Facundo Hermian. in Defens. trium Capitul. lib. I. c. 1. (Galland. T. XI. p. 666.), habetur tanquam Procli ep. 4. et 5. Aliud fortasse fragmentum epistolae Procli ad Joannem ejusque Synodum exhibent verba in S. Cyrilli Alex. ep. 47, (T. V. P. II. p. 189.) ex Proclo allegata.

³⁾ S. Cyrilli Alex. epist. ad Acacium in Concil. Constantinopolit. II. (a. 553.) Collat. V. (Mansi T. IX. col. 245.).

S. Procli
Vita.

fefellit, qui excerpta ista capitula cum ipso auctore Theodoro damnanda per omnem Orientem clamabant sicque magnas turbas excitabant. Qua de re Joanni multum querenti ¹⁾ Proclus temperatam suam agendi rationem candide exposuit, legatis autem suis in arduo isto negotio summam denuo moderationem injunxit. ²⁾ Inter caeteros Orientis Episcopos, qui cum Catholicis communicabant, Rabulae Edesseni mediis hisce litibus immortui successor Ibas ob animum Nestorianis erroribus propensiores maxime infamabatur; quam ob rem Proclus, conservandae purae fidei pacisque genuinae aequae studiosus egregiis litteris plurimum institit, ut Joannes eum ad Tomum subscribendum subjectaque capitula damnanda permoveret. ³⁾ — Aliquot annis post (a. 444.) Athanasio, extorri Perrhenorum episcopo suffragatus, omni caritate et modestia Domnum, Antiochiae Episcopum, datis litteris rogavit, ut ejus causam denuo examinaret. ⁴⁾ Obiit Proclus sanctitatis fama ubique conspicuus a. 446. vel 447. ⁵⁾

¹⁾ Querelas Joannis Antiocheni exhibet epist. 6. in Opp. Procli ed. Riccardi, quae revera non est nisi pars alia responsi Joannis ad Proclum (seu epistolae 5.), ut satis patet ex Facundi Op. cit. lib. II. c. 2. et lib. VIII. c. 1. (Galland. T. XI. p. 680. et p. 745—46.), unde accepta est et ep. 6. inter Procli epistolas.

²⁾ *Fragmentum hujus epistolae Procli ad Joannem* et aliud ejusdem *Procli epist. ad Maximum diaconum* suum, desumpta ex Facundi Op. cit. lib. VIII. c. 2. et 5. (Galland. T. XI. p. 746—47. et p. 752.), exstant in Opp. Procli ed. Riccardi tanquam ep. 10. et 11. Tota haec causa accurate narratur in Liberati Breviario c. 10. (Galland. T. XII. p. 133—35.), quem refert et in nonnullis corrigit C. Baron. Annal. ad a. 435. n. 3—14. Vid. etiam supra §. 188. p. 40. Cf. Tillemont T. XIV. S. Procle p. 709—10.

³⁾ *Epistola* haec *Procli ad Joannem*, quae in Opp. Procli ed. Riccardi est ep. 3., transumpta est ex Concilio Constantinopolit. II. Collat. VI. et V. (Mansi T. IX. col. 301—4. 270—71.). Cf. Tillemont T. XIV. S. Cyrille Art. CXLII. (p. 631—32.) et S. Procle (ibid. p. 709).

⁴⁾ *Epistola* haec *Procli ad Domnum*, ex Concil. Chalcedon. Act. XIV. (Mansi T. VII. col. 321—26.) accepta in Opp. Procli ed. Riccardi est ep. 13. Cf. Tillemont T. XIV. S. Cyrille Art. CXLVIII. (p. 647—49.).

⁵⁾ Baronius, Riccardi, Henschenius, Tillemont, Cuper, s. Proclum a. 446. obiisse censent, Pagius, Garnier, Le Quien, a. 447. — Cf. Hergen-

S. Procli hodie supersunt *Orationes* et *Epistolae*.

S. Procli
Scripta.

I. Orationes 27 ejus nomine circumferuntur,¹⁾ quarum tamen nonnullae citra dubium spuriae, aliae saltem suspectae sunt.²⁾

Huc pertinent:

1. *Sermones in festis Domini*³⁾ seu de mysteriis vitae Christi scil. de Nativitate Domini (A. Maji l. c. p. XCII—III.), de Incarnatione Domini nostri Jesu Christi altero post Christi Natalem die (Orat. III.) et de Ejusdem circumcisione octavo post Nativitatem die (A. Maji l. c. p. LXXXIV—VII.), in S. Theophania sive in Epiphania Domini (Orat. II.); sermo de Incarnatione, dictus in sabbato ante Quadragesimam (A. Maji l. c. p. LXXXVIII

röther, Photius I. p. 58. — Insignia laudum praeconia, quibus Veteres sanctum hunc Episcopum extulerunt, vid. ap. Tillemont T. XIV. S. Procle p. 717—18. et in fronte Opp. S. Procli (Galland. T. IX. p. 603—13.).

¹⁾ Harum *viginti duae* in edit. Gallandii caeteris meliore deprehenduntur, *quinque* nuper ab A. Majo in Spicileg. Roman. T. IV. (Romae 1840) p. LXXVII—XCVIII. e Codd. antiquis erutae fuere. Habentur ap. Migne P. G. T. LXV. p. 679—850 *Orationes* 25; *duae* scil. *Orationes spuriae*, *Laudatio Dei Genitricis Mariae* (ed. Galland. Or. VI.) et *Oratio prior in s. Stephanum* ed. Riccardi Or. XVII. omissae sunt. — Cf. notam sequentem.

²⁾ *Dubiae* sunt hae *Orationes*: *De incarnatione D. N. Jesu Christi et de infusoriis* (Orat. II.), item *in Natalem diem D. N. Jesu Christi* (Orat. IV.), quae idem plane initium habet cum *Oratione I. Theodoti Ancyрани* lecta in Concilio Ephesino; et *Oratio altera in s. Stephanum* (Orat. XVIII.). — *Spuriae* sunt: *Laudatio Dei Genitricis Mariae* (Orat. VI.), absurda quaedam continens; et *Oratio prior in s. Stephanum* (Orat. XVII.), quae Asterium Amasenum auctorem habet. — *Oratio* haec in s. Stephanum apud Gallandium inter scripta s. Procli praetermissa est; hinc *Oratio altera* in s. Stephanum, quae in edit. Riccard. Orat. XVIII. numeratur, ap. Galland. locum Orat. XVII. obtinuit, et sic deinceps numerus *Orationum* ap. Riccard. et Galland. una semper discrepat, ut *Oratio XIX.* ed. Riccardi sit Orat. XVIII. ap. Galland. etc. — Cf. de singulis Procli *Orationibus* tam genuinis, quam dubiis et spuriis Riccardi et Combefisii *Notas*; Tillemont T. XIV. s. Procle *Note* 3. (p. 800—801.); Ceillier l. c. n. 12—25.; J. A. Fabricii *Biblioth. Graec.* Vol. IX. p. 505—510. De stylo et caractere harum *Orationum* vid. Dupin. T. IV. p. 73. et Tillemont l. c. p. 718—19.

³⁾ *Festa Domini*, quae tempore s. Procli in Ecclesiae usu erant, ipse enumerat Orat. III. n. 2.

S. Procli
Scripta.

—XCII.); in transfigurationem (Orat. VIII.); in ramos palmarum (Orat. IX.); in feriam quintam de Coena Domini (Orat. X.); in Parasceve de passione Dominica (Orat. XI.); unus de resurrectione Domini dictus in nocte Paschali (Orat. XII.), tres in s. Pascha (Orat. XIII. XIV. et XV.); unus de ascensione Domini (A. Maji l. c. p. LXXVII—LXXXIII.); denique unus in s. Pentecosten (Orat. XVI.).

2. *Laudes Sanctorum*. Has inter eminet celeberrima illa *laudatio in SS. Dei Genitricem Mariam*, Nestorio praesente habita, ab eoque frequenter impugnata (Orat. I.); et altera similis argumenti Orat. (V.). Accedunt laudatio s. Pauli Apostoli fervidior (Orat. XIX.), s. Andreae Apostoli (Orat. XX.) et s. Joannis Chrysostomi (Orat. XXI.). His adjungendus venit Sermo de s. Clemente martyre, Ancyrae in Galatia episcopo (A. Maji l. c. p. XCIV—VIII.).

3. *Tractatus de Traditione divinae Missae* (sen Orat. XXII.), alioquin nonnisi Fragmentum, quo praecipui liturgiarum apud Graecos recensentur auctores, ac praesertim liturgiae s. Basilii et Joannis Chrysostomi origo exponitur, a quibusdam in dubium vocatur.¹⁾

II. *Epistolae S. Procli septem* hodie exstant, quarum longe celeberrima est: *Tomus seu Epistola (de Fide) ad Armenos*, quo mysterium Incarnationis Domini perquam accurate exponitur, adeo ut Episcopi catholici per totum Orientem eidem subscriberent tanquam normae rectae fidei, ipsique Romani Pontifices summis laudibus illum extollerent.²⁾ Caeterae epistolae vel epistolarum fragmenta (scil. ep. 3. 4. 10. 11. 13. 17.) ubique insignem ejus caritatem produnt, nec minus fidei zelum, quam pacis atque justitiae amorem spirant.³⁾

¹⁾ Migne l. c. p. 849—852. — Cf. Tillemont l. c. p. 801.; Ceillier l. c. n. 26, et T. I. Chap. II. Art. VII. n. 8. Eus. Renaudot Liturg. Oriental. Collect. T. I. p. XXXII. et XXXVI—VII.; J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 510—11. Card. Bona Rerum liturg. lib. I. c. 9. n. 9. etiam liturgiam s. Procli memorat.

²⁾ De nomine Tomi vid. supra T. I. §. 89. p. 411. — De Tomi hujus auctoritate cf. Tillemont T. XIV. S. Cyrille Art. CXLI. (p. 630—31.); Ceillier l. c. n. 3.; J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 511—12.

³⁾ Riccardi editio 16 epistolas habet, quibus Gallandius decimam septimam adjecit; sed pars major illustrandis rebus gestis s. Procli in-

Ex doctrina s. Procli illud maxime notatu dignum, quod saepius in Tomo ad Armenos et in celeberrima illa laudatione SS. Dei Genitricis (Orat. I.) illibatam S. Mariae virginitatem etiam post partum disertis verbis adstruit.

S. Procli
Scripta.

Editiones: S. Procli Opuscula gr. et lat. ed. G. Elmenhorst Lugduni Batav. 1617 in 8°. (Haec editio continet tantum quatuor Orationes et tres epistolas atque Tractatum de traditione divinae liturgiae, pleraque gr. et lat., vid. de singulis Hoffmann Lexicon Bibliograph. T. III. s. v. Proclus 473—74). — S. Procli Analecta (seu Opera collecta) a Vincentio Riccardi gr. et lat. cum Commentar. Romae 1630 in 4°. — P. Combefisius in Auctario novo Bibliothecae Patrum Paris. 1648. T. I. p. 302—496. Homilias seu Orationes XX s. Procli (omissa tantum Oratione Asterii Amaseni) iterum recensitas gr. et lat. cum Notis edidit. — Denique omnia s. Procli opera, ex edit. Riccardi et Combefisii collecta optime exhibentur gr. et lat. in Galland. Biblioth. Patrum T. IX. p. 601—704, ubi etiam (p. 703—4.) Fragmenta quaedam ex Orationibus deperditis et ex epistolis nonnullis Procli reperiuntur. Quibus jam addere oportuit Sermones ab A. Majo repertos (vid. supra p. 95. Not.), quorum primus gr. et lat., reliqui latine tantum exhibentur. — Ed. Migne P. G. T. LXV.

Nota. Jam commemoravimus alios quosdam episcopos, qui orthodoxam doctrinam contra Nestorium hoc tempore defenderunt. Talis fuit *Theodotus Ancyranus*, cujus gesta et scripta superius indicavimus¹⁾; obiit c. a. 340. — *Acacium Melitenum* pariter diximus sermone Ephesi habito unitatem personae in Christo praeclare vindicasse,²⁾ et in lucta contra Nestorium adfuisse s. Cyrillo; obiit c. a. 438 et in Ecclesia orientali inter sanctos recensetur. — *Paulus Emesenus* quidem aliquando partes Joannis Antiocheni secutus est, sed primus inter orientales Praesules s. Cyrillo reconciliatus, praeclare, uti vidimus, de doctrina orthodoxa meritis est. Exstant duae homiliae quas Alexandriae occasione pacis initae habuit.³⁾ — Magnas partes in Concilio Ephesino habuit *Firmus Caesareae in Cappadocia episcopus*, qui et tempore schis-

Alii Scrip-
tores
ecclesiast.

servit, ac nonnisi septem (de quibus supra in Vita s. Procli singillatim actum est) Proclum ipsum auctorem habent. — Ap. Migne P. G. T. LXV. p. 851—886.

¹⁾ V. §. 187. p. 30. 31. Habentur ejus Scripta quae supersunt tum ap. auctores l. c. indicatos, tum ap. Migne P. G. T. LXXVII. p. 1313—1432. — (Adverte sex exstare Theodoti Sermones, quorum tres l. c. in textu memorantur, tres alii in Nota subjecta.)

²⁾ V. §. 187. p. 30. 31. — Exstat ejus homilia ap. Migne l. c. p. 1467—1472.

³⁾ V. §. 187. p. 33. Ap. Migne P. G. T. LXXVII. p. 1433—1444.

Firmus Caesarensis. matis Episcoporum orientalium vexas multiplices pertulit. Scripta ipsius in causa Nestorii non exstant ac periisse videntur, supersunt vero Firmi epistolae quadraginta quinque, ex codice bibliothecae Ambrosianae a. 1709 primum a Muratorio editae,¹⁾ quae ob solidas rationes a criticis universim genuinae habentur. Sunt autem epistolae familiares ad amicos aliasve personas concinne conscriptae, virumque eruditum non minus produnt, quam benignitate, modestia, caritate aliisque praestantem virtutibus.²⁾ Supremum diem obiisse censetur Firmus a. 438. vel 439.

§. 197.

S. Coelestinus I et S. Xystus III Pontifices Romani.

S. Coelestinus I. R. P.

S. Coelestinus I³⁾, „cui ad catholicae Ecclesiae praesidium multa Dominus gratiae suae dona largitus est,“ in locum defuncti Bonifatii (vid. T. II. 1. §. 179.) statim successit (a. 422.)⁴⁾. Is tam sanae fidei, quam disciplinae illibatae servandae omnem impendit sollicitudinem. Hinc decessorum suorum vestigiis inhaerens Pelagianos tota Italia ac Britannia expulit.⁵⁾ Semipelagianorum quoque conatibus fortiter restitit. Nam quum eam doctrinam presbyteri quidam in Galliis divulgarent, ac novis istis quaestionibus ecclesias turbarent, Prosper et Hilarius, qui Augustini doctrinam defendendam susceperant, Romam profecti S. P. Coelestino detulerunt, quid in patria ipsorum ageretur. Qui statim Episcopis Galliae, conniventiam illorum arguens,

¹⁾ Anecdota graeca, Patavii 1709.

²⁾ Migne P. G. T. LXXVII. p. 1477—1514. — Cf. Ceillier T. XIV. Ch. VI. (ed. 2. T. X.).

³⁾ De s. Coelestino I cf. Pagi Breviarium de Gestis Roman. Pontiff. T. I. p. 161—80. Gennadius, de viris ill. c. 54. Tillemont. T. XIV. S. Célestin P. (p. 148—57. et 737—39.); Ceillier T. XIII. Chap. I. (ed. 2. T. VIII.); Galland. T. IX. Prolegom. c. 8. Anastas. Biblioth. Liber Pontif. c. Notis Varior. T. III. Sect. 62. (p. 92—103.) ed. Duchesne T. I. p. 230.; Schoenemann Biblioth. Patrum latin. T. II. p. 699—711. Cf. Chevalier s. v. Célestin I.

⁴⁾ S. Prosper Aquit. contra Collat. c. 21. n. 2. (ed. Paris. 1711. col. 363.) et S. Augustin. ep. 209. n. 1. Cf. Galland. T. IX. Prolegom. c. 8. n. 1. Pagi Crit. ad a. 423. n. 6. et 7.

⁵⁾ S. Prosper Aquit. contra Collat. c. 21. n. 2. (l. c.).

praecepit, ut habito inter se tractatu sui muneris potestate presbyteros illos, novae doctrinae auctores, coërcerent, simul testatus, quantopere Summi Pontifices s. Augustinum ejusque doctrinam nunquam non suspexerint (ep. 21.)¹⁾.

S. Coelestini
I. R. P.

Huic Coelestini P. epistolae in plerisque Codicibus optimae notae atque in editionibus fere omnibus adjunguntur *Auctoritates praeteritorum Sedis Apostolicae Episcoporum de gratia Dei*, quibus doctrina Pontificum praecedentium, Innocentii, Zosimi, Bonifatii propriis eorum verbis exponitur, adjectis quoque variorum conciliorum effatis.²⁾ Jam a s. Fulgentii aetate (saec. VI.) hoc scriptum frequenter s. Coelestino I. P. ipsi tributum fuit, sed critici conveniunt modo, documentum istud non esse partem epistolae, ac plerique illud ipsius Coelestini non esse censent. Alii cum Quesnello s. Leonem P. ejus esse auctorem existimant, alii vero uti Card. Norisius s. Prospero illud adscribunt, variisque argumentis non spernendis hanc sententiam firmant. Opportune adverti possit, s. Prosperum cum Hilario adiasse Romam in causa Semipelagianorum, quo tempore Coelestini diaconus erat s. Leo, (c. a. 431.); Prosperum vero Leoni factum esse valde familiarem. Unde conjici potest, comprobante vel mandante Coelestino Pontifice a Leone erutas fuisse ex scriniis Sedis Apostolicae *auctoritates* illas seu testimonia, et vel ab ipso, vel Prospero ei collaborante in hunc variorum Capitum indiculum relatas fuisse, ut in controversia cum Massiliensibus ejusmodi collectio usui esse posset. — Observatum quidem fuit, documentum hoc ignotum fuisse Prospero Aquitano. Id inde colligitur, quod contra Semipelagianos afferat quidem Coelestini R. P. epistolam, non vero has *Auctoritates*; gravissimum tamen argumentum contra illos inde promere potuisset, praesertim ex iis quae habentur n. 14.³⁾ — Sed Prosperum *Auctoritates* illas ignorasse, non admiserim. Imprimis scriptum illud *Auctoritates praeteritorum Sedis Apostolicae Episcoporum* ad tempora s. Coelestini referendum esse, dubitari nequit. Etenim si posteriori

¹⁾ Epistola haec, quae legitur ap. Mansi T. IV. col. 454—58. tanquam Coelestini P. epist. I. et in Opp. S. Prosperi Aquit. ed. Paris. 1711. col. 259—62., Migne P. L. T. L. p. 528., apud Veteres summo in pretio fuit, vid. ex. gr. S. Prosper Aquit. contra Collat. c. 21. n. 2. 3.; S. Vincentii Lirin. Commonitor. c. 32. (ed. Baluz. p. 369); Photii Cod. 53. et 54. Cf. in Epistolis Roman. Pontiff. ed. Coustant. et Schoenemann Monit. in h. epist. n. 1. (p. 856.). Migne l. c. p. 521.

²⁾ V. Migne P. L. T. L. p. 531. T. LI. p. 205. (Opera s. Prosperi Aquitani.).

³⁾ Koch, Die Autorität des h. Augustin in der Lehre von der Gnade u. Praedestination. Tüb. Quartalschr. 1891. S. 130.

S. Coelestini
I. R. P.

saeculi quinti tempore prodiisset, mentio in eodem certo fieret etiam s. Coelestini et Sixti PP., qui veram de gratia doctrinam pariter tuiti sunt.¹⁾ Voce igitur praeteritorum Sedis Apostolicae Episcoporum indicantur Coelestini praedecessores, Innocentius, Zosimus, Bonifatius. Quodsi vero Coelestino adhuc Pontifice documentum prodiit, supponi nequit, illud s. Prospero qui post Augustinum in controversia cum Semipelagianis primas partes egit, et ad Coelestinum ipsum accessit, ignotum fuisse. Imo, uti vidimus, omnia suadent, ipsi collectionem istam saltem partim adscribendam esse. Merito autem jam Constantinus advertit: „Eadem prorsus Innocentii, Zosimi, Africanorumque conciliorum testimonia, quibus nituntur Indiculi praedicti sententiae, Prosper in libro contra Collatorem profert; adeo ut quae pluribus in hoc libro disseruerat, in isto Indiculo paucis perstringere voluisse videatur.“²⁾ Convenientia haec textuum id saltem probat, Prospero illum Indiculum notum fuisse; caeterum censemus librum contra Collatorem posteriorem esse Indiculo. Quae vero in Indiculo n. 14. habentur, *Conclusio quaedam* sunt Auctoris Indiculi ex *Auctoritatibus* praecedentibus, *non vero definitio* aliqua Sedis Apostolicae. Ratio proinde non erat, cur Prosper contra Semipelagianos illum textum (n. 14.) afferret, sed pro scopo suo ipse agit dum *testimonia* R. Pontificum et Conciliorum citat, ex quibus passim similes conclusiones colligit.³⁾

Idem s. Coelestinus exsurgentem sua aetate Nestorii haeresin et Synodis habitis et litteris frequenter in Orientem datis repressit, haeresis vero istius asseclas imprudenter in errorem delapsos benigna mitique agendi ratione ad fidei unitatem reduxit (ep. 6—20. et ep. 22—25., de quibus vid. supra §. 187.). — Praeterea decessorum suorum exempla secutus, Rufo Thessalonicensi in Illyrico vicem suam commisit, ejus potestatem circumscripsit atque Episcopum injuste oppressum in suam tutelam recepit

¹⁾ Profecto ipsa s. Coelestini epistola citata fuisset; Sixtus III. vero jam ante pontificatum ut presbyter orthodoxam doctrinam contra Pelagium vindicaverat. Cf. S. Augustini ep. 191.

²⁾ V. Epistolae R. R. Pontificum, p. 1181. Migne P. L. T. L. p. 525.

³⁾ De controversia quoad auctorem Indiculi cf. Fr. Pagi Breviar. T. I. Coelestin. I. n. 38. Ant. Pagi Crit. in Annales Baronii ad. a. 431. n. 46—49. Ceillier l. c. n. 20. Mansi T. IV. col. 458—64. S. Prosperi Aquit. Opera ed. Paris. 1711. col. 263—78. ap. Migne P. L. T. LI. p. 201. Galland. l. c. n. 4. Epist. Roman. Pontif. ed. Schoenemann in Admonit. ad Coelestini ep. 21. et Ballerin. Observatt. ad C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 6. n. 1. (Opp. Noris. T. I. col. 491—92.).

(ep. 3.).¹⁾ Metropolitanos hortatur, ut unusquisque intra ^{S. Coelestini I. R. P.} limites suae provinciae se contineat; Episcopum gravioris criminis accusatum Concilio provinciali judicandum delegat; ordinationes Episcoporum ex legibus Ecclesiae fieri mandat, praesertim ut laici nonnisi per gradus ad culmen dignitatis episcopalis ascendant²⁾, ut nullus invitis praeficiatur Episcopus, ut ex clero ecclesiae vacantis eligatur novus Episcopus; denique habitum clericalem veterem immutari non permittit, ac morientibus poenitentiam denegari vetat (ep. 4. seu ap. Mansi ep. 2.). Tandem Episcopos admonet, ipsis incumbere, sacros canones probe scire, gnaviter exequi populumque obsequia illis detrectantem severis quoque mediis coërcere (ep. 5. seu ap. Mansi ep. 3.). Obiit fidei patronus et canonum vindex a. 432. — Exstant hodie *sedecim* ipsius *epistolae*, quarum *tres* (ep. 3. 4. 5.) ad *disciplinam ecclesiasticam* pertinent, *caeterae ad fidem tuendam*; *Fragmentum quoque Sermonis in Concilio Romano habiti* epistolis ejus insertum est (ep. 10. vid. supra §. 186. p. 21. Not. 4.).³⁾

S. Xystus seu Sixtus III⁴⁾ a. 432. s. Petri cathedram ^{S. Sixtus III. R. P.} omnium votis expetitus ascendit (ep. 1. 2.). Is dum adhuc esset presbyter, eo quod Pelagiani sparsissent calumniam, ipsum suae causae favere, sub Zosimo Papa (a. 418.) primus adversus Pelagianos coram frequentissimo populo anathema

¹⁾ Exstat pariter in Concil. Romano III. (a. 531.) Sess. II. c. 13. (Mansi T. VIII. col. 760.).

²⁾ Ita etiam ep. 5. n. 2.

³⁾ Epistolae 25 S. Coelestini I in optimis editionibus exhibentur; in his tamen plures occurrunt, quae ad eum directae sunt, ita ut nonnisi 16 cum fragmento Sermonis ejus remaneant, quae ipsum proprie auctorem habent. Quae ad causam Nestorii pertinent, in vita s. Cyrilli Alexandrini suo loco memoratae sunt.

⁴⁾ De s. Xysto III cf. Pagi Breviarium de Gestis Roman. Pontiff. T. I. p. 180—85; Tillemont T. XIV. S. Sixte III. Pape p. 259—67; Ceillier T. XIII. Chap. VII. (ed. 2. T. VIII.); Galland. T. IX. Prolegom. c. 19.; Anastas. Bibliothecar. de Vitis Rom. Pontiff. cum Notis Variorum T. III. Sect. 63., Lib. Pont. ed. Duchesne I. 232. Schoenemann Biblioth. histor. litterar. Patrum latin. T. II. Sect. 34. (p. 738—746). Cf. Chevalier s. v. Sixte III.

S. Sixtus III.
R. P.

pronuntiavit ejusque calumniae invidiam litteris etiam ad amicos datis amolitus est.¹⁾ Haeresi Nestoriana dein exorta Xystus Pontifex et Nestorium admonuit, et s. Cyrillum ad fidem strenue defendendam impulit, pacem denique inter Cyrillum ac dissidentes Orientis Episcopos non minori prudentia, quam caritate restituit (ep. 5. 6. vid. supra §. 187. p. 33. sqq.). — Praeterea more majorum Anastasio Thessalonicensi episcopo jura Vicarii Apostolici per totum Illyricum tribuit eaque ab omnibus agnoscere voluit; quapropter tum Episcopos Illyrici in Synodo congregatos ea de re certiores reddidit (ep. 8. 10.),²⁾ tum Perigenem Corinthi episcopum ad debitam subjectionem adegit (ep. 7.), tum Proclum Constantinopolitanum, ut jura istius integra servaret, admonuit (ep. 9.). Diem obiit sanctus Pontifex a. 440. — Super sunt hodie octo ejusdem *epistolae*, quarum *aliae ad causam Nestorii*, *aliae ad tuendam Vicarii Apostolici in Illyrico jura* pertinent (de quibus in vita Xysti satis dictum est).³⁾

Editiones: S. Coelestini I. et S. Xysti III. Epistolae ordine chronologico dispositae et optimis Notis illustratae exhiben-

¹⁾ Vid. S. Augustini ep. 191. et ep. 194. n. 1. 2.

²⁾ Cf. P. Constantii Monitum in Xysti III epist. 10. item Pagi Breviar. n. 9. et Tillemont l. c. p. 262—64.

³⁾ Insuper hic Pontifex versibus ornavit basilicam Liberianam et baptisterium basilicae Constantinianae; cf. Baron. Annal. a. 440.; Duchesne Lib. Pont. I. pp. 235. 236.; de Rossi Inscr. christ. T. II. — Circumferuntur quoque *Acta Synodi Romanae de causa Sixti III*, in qua luxuriae crimen sibi objectum purgasse perhibetur (Mansi T. V. col. 1161—68.); ista tamen Acta apertas suppositionis notas prae se ferunt; quod idem dicendum de *epistola Sixti ad Episcopos Orientales*, quae in Concil. Collect. veluti Xysti ep. 3. exhibetur (Mansi T. V. col. 1154—56.). Libri tres de *divitiis*, de *malis doctoribus*, de *castitate*, perperam in Bibliothecis Patrum Sixto nostro attributi, Pelagianis erroribus scatent. Cf. C. Baron. Annal. ad a. 433. n. 31—37. et a. 440. n. 6—11. Pagi Breviar. n. 11. 13. Tillemont l. c. p. 261—62. et 266—67. Natalis Alexander Hist. Eccles. Saec. V. cap. 2. Art. 5. et cap. 3. Art. 6. §. 6. (ed. Ferrar. T. V. p. 6—7. et p. 49.). — De libris *Hypognosticon* seu Hypomnesticon, quos J. Garnerius in sua editione Opp. Marii Mercatoris P. I. p. 362—65. asserere nititur Sixto nostro, Natalis Alexander Hist. Eccles. Saec. V. cap. 3. Art. 6. §. 6. (ed. cit. T. V. p. 49.) cum plerisque aliis eidem rectius abjudicat, vid. supra §. 168. p. 318. Nota.

tur in Epistolis Romanorum Pontificum ed. P. Coustantius Paris. 1721. T. I. p. 1051—1228. et p. 1229—72. recus. in Galland. Bibliotheca Patrum T. IX. p. 285—346. et p. 518—32. item cur. Schoene-
mann: Epistolae genuinae Romanorum Pontificum Gottingae 1796. T. I. p. 748—934. Migne P. L. T. L. p. 407—566. — Eaedem pariter habentur, alio tamen ordine variisque in locis, scil. epistolae Coelestini ap. Mansi Collect. Concil. T. IV. col. 454—74. et T. VIII. col. 760. (locus aliarum Coelestini P. epistolarum, quae ad causam Nestorianam spectant, jam supra indicatus est, vid. §. 186. 187.) Xysti autem epistolae ap. Mansi Collect. Concil. T. V. col. 1153—56. et T. VIII. col. 760—64. Migne P. L. T. L. p. 571—624. Epistolas s. Coelestini I. et s. Sixti III. versione germ. ed. Wenzlowsky, Kempten 1877. — Plura de editionibus variis, praesertim in Conciliorum Collectionibus vid. in Schoenemann Biblioth. Patrum latin. T. II. p. 703—711. et p. 741—46.

§. 198.

S. Vincentius Lirinensis.

Fontes: Ipsius S. Vincentii Lirin. Commonitorium.¹⁾ — Gennadii lib. de Scriptoribus Ecclesiasticis c. 64.

Subsidia: Chronologia Lerinensis a D. Vincentio Barrali Salerna. Lugduni 1613 in 4° p. 138—40. — C. Norisii Historia Pelag. lib. II. c. 11. cum Adnotat. et Observatt. — Cas. Oudin Dissertatio de Vincentio Lirin. (descripta ex Norisio) T. I. col. 1231—48. — D. Papebroch. Commentarius historicus de S. Vincentio Lirin. in Actis Sanctorum Maji T. V. p. 284—296. — Tillemont T. XIV. Vincent Prestre et Moine a Lerins (p. 143—46.) — Dupin T. IV. p. 170—73. — Ceillier T. XIII. Chap. XX. (ed. 2. T. VIII.) — J. Salinas Not. et Observatt. in Vincentii Commonitor. Romae 1731. — Galland. T. X. Prolegom. c. 2. Engelb. Klüpfel Prolegom. in suam editionem Commonitorii Vincentii Lirin. Viennae 1809. — C. Hefele Vincent. Lirin. u. sein Commonitor., Beiträge z. Kircheng. I. 145. — Cf. Chevalier s. v. Vincent.

S. Vincentius²⁾, natione Gallus, saecularis vitae curarum pertaesus mundo valedixit, ac quo melius saluti ani-

¹⁾ In citandis capitibus vel paginis hujus Commonitorii secutus sum editionem praestantissimam Steph. Baluzii Paris. 1684. (ed. Paris.), et eam, quae inde recusa est Pedeponti 1743 (ed. Pedepont.) atque in Germania ut plurimum invenitur. Baluzius autem in sua editione aliam partitionem adhibuit, quam Salinas et Klüpfel, qui veterem Costerii editionem secuti post Praefationem (quae in edit. Baluzii est cap. 1.) 43 capita habent, dum Baluzius totum Vincentii Opus nonnisi in 33 capita distinxit.

²⁾ De titulo *Sancti*, quem Vincentio Lirinensi tribuit Martyrologium Romanum (24. Maji), vid. Tillemont I. c. p. 146. D. Papebroch.

S. Vincen-
tius
Lirinensis.

mae consuleret Deoque in humilitate et abnegatione perfectius inserviret, in solitudinem se recepit, et apud monasterium Lerinensis insulae presbyter factus est. Ibi vir in s. Scripturis doctus et notitia ecclesiasticorum dogmatum satis instructus a. 434. ad evitanda haereticorum collegia nitido et aperto sermone, validissimam adversus illos disputationem ascito *Peregrini* nomine composuit, tum ut ex traditione majorum diligenter inspecta sollicitaeque digesta fidem propriam confirmaret, tum ut alios contra fidei pericula muniret. Obiit ante annum 450.¹⁾

Vincentii hujus unicus liber isque omnino insignis exstat, qui inscribitur: *Tractatus Peregrini pro catholicae fidei antiquitate et universitate adversus profanas omnium haereticorum novitates*,²⁾ breviori autem titulo *Commonitorium*³⁾ vulgo appellatur.

l. c. n. 2. Galland. l. c. n. 5. (p. VI.) ac praesertim P. Benedicti XIV. Constitutio de Nova Martyrolog. Romani editione dd. 1. Julii 1748. §. 31. et idem Prosper Lambertini in Op. de Beatificatione et Canonizatione lib. II. c. 29. (Bononiae 1734. seqq. T. II. p. 318—24.) potissimum n. 7.

¹⁾ Ita Gennad. de Scriptor. Eccles. c. 64. et ipse Vincentius Lirin. in Commonitorio c. 1. Cf. Steph. Baluz. in Not. ad Vincentii Lirin. Commonitor. (ed. Paris. p. 439. ed. Pedepont. p. 443—44); Papebroch. l. c. n. 1—4. (p. 284—85.); C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 11. et Ballerin. Observatt. lib. II. c. 6. (Bassani 1769. p. 334—35. et p. 494.); Tillemont l. c. p. 144—44. c. Notis p. 859—60. Galland. l. c. n. 1—4. Klüpfel Prolegom. n. 1—5. (p. 15—30.).

²⁾ Vix ullum in tota retro antiquitate Opus reperietur, in quod omnium laudes adeo convenient. Dicitur quippe: „aureum plane opusculum“ (C. Baron. in suo Martyrolog. Roman. Antverpiae 1613. p. 220. cf. Baron. Annal. ad a. 434. n. 20.), „parvum mole, sed virtute maximum“ (C. Bellarmin. de Script. Eccles. edit. cit. p. 164.), „solidum beatitudinis nostrae documentum, eleganter et nervose litteris ab eruditissimo homine signatum, homini Christiano nunquam manibus deponendum“ (Barthii Adversar. lib. 18. c. 7. Francofurti 1624. p. 902.), „perenne contra omnes haereses antiquas, novas et futuras monumentum“ (Mabillon Tractatus de Studiis monast. Vol. II. Art. 21. Venetiis 1770. p. 94.), item „libellus non magnus, verum aureolus et ad verbum ediscendus“ (Mabillon ibid. Vol. I. P. II. c. 4. p. 87.). Cf. Klüpfel Prolegom. p. 23. et 34—36. item C. Norisii Histor. Pelag. edit. cit. p. XXXVI. Adnotat.

³⁾ Titulus iste brevior ex ipso Vincentio (c. 1. 27. 28. 33.) desumptus est; de ejus nominis vi et usu disputat Baluz. in Not. (ed. Paris. p. 441. ed. Pedepont. p. 445—46.) et Klüpfel p. 85—86.

Cum enim saepe magno studio et summa attentione perquisisset a quamplurimis sanctitate et doctrina praestantibus viris, quonam modo posset *certa* quadam et quasi *generali ac regulari via catholicae fidei veritatem* ab haereticae pravitatis falsitate discernere, hujusmodi semper responsum fere ab omnibus retulit, ad exurgentium haeticorum fraudes deprehendendas duplici modo fidem esse muniendam, primo scilicet divinae Scripturae auctoritate, tum deinde Ecclesiae catholicae traditione (c. 2.). Hinc ubi primum ostendit, praeter s. Scripturam etiam traditionem esse necessarium fontem catholicae veritatis, statim declarat, quid tanquam Ecclesiae catholicae traditio agnoscendum sit, nempe „*id, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est*“; ut vero hoc teneamus, sequi nos oportet „universitatem, antiquitatem, consensionem.“

S. Vincentii
Lir. Commo-
nitorium.

Sequemur autem *universitatem*, si hanc unam fidem veram esse fateamur, quam tota per orbem terrarum confitetur Ecclesia¹⁾; *antiquitatem*, si ab his sensibus nullatenus recedamus, quos Sanctos majores ac Patres nostros celebrasse manifestum est; *consensionem* denique, si in ipsa vetustate omnium vel certe pene omnium Episcoporum atque Doctorum definitiones sententiasque sectemur (c. 2.). Haec autem regula fidei ita applicanda est, ut exorto dubio fidei „Christianus Catholicus“ semper Ecclesiam universalem sequatur; quod si Ecclesia ipsa scindatur in partes, ita ut difficile sit Ecclesiae sensum assequi, tunc recurrendum ad antiquitatem neque solum ad unum alterumve antiquum Ecclesiae Scriptorem, sed ad omnes aut fere omnes Ecclesiae Patres atque Doctores, in doctrina fidei sibi invicem consentientes (c. 3.). Hoc dein praecipuum libri sui argumentum diversimode confirmat, illustrat et explicat. Ac primo quidem, haeresi Donatistarum in exemplum proposita, *universitatem* sequendam esse docet. Tum ex haeresi Arianorum *antiquitatem* et consensionem necessario tenendam esse ostendit (c. 4. 5.). *Novitatem* porro in rebus fidei damnandam atque fugiendam esse, ex ipsa religionis a Deo revelatae natura, ex verbis Apostoli Pauli et ex constanti Ecclesiae usu, quem etiam ex controversia de baptismo haeticorum manifestum reddit, pluribus demonstrat (c. 6—9.). Hinc ad aliam affinem huic quaestionem delapsus inquit, cur tandem Deus haud raro permittat, viros eruditione et sanctitatis specie in Ecclesia conspicuos res *novas* Catholicis annuntiare; idque ad probandam fidem nostram contingere docet, quod tam verbis s. Scripturae, quam variis exemplis confirmat, Nestorii scilicet, Photini et Apollinaris, quorum erroribus in medium prolatis fidem Ecclesiae catholicae accuratissime

¹⁾ Similiter s. Augustinus de universali Ecclesiae disciplina: „Si quid tota per orbem frequentat Ecclesia, hinc quin ita faciendum sit disputare, insolentissimae insaniae est.“ S. Augustin. ep. 54. n. 6.

S. Vincentii
Lir. Commo-
nitorium.

opponit, tum etiam Origenis ac Tertulliani (c. 10—20.).¹⁾ Hanc expositionis suae partem, qua vetustatem commendat, novitatem explodit, auctoritate s. Pauli Apostoli (I. Timoth. 6, 20—21.) plurimum confirmat, simul exponens, profectum religionis in Ecclesia Christi idcirco nequaquam excludi (c. 21—24.). Quoniam vero haeretici, ubicunque novam suam doctrinam proferunt, ut eam imperitis commendent, eique auctoritatem concilient et assecclas inveniant, testimoniis s. Scripturae abuti consuevere, hunc s. Scripturae abusum et fidei periculum ex eo imminens cavendum esse monet verumque s. Scripturae sensum ab ipsa Ecclesia universali et ejus antiqua traditione petendum esse inculcat (c. 25—27.). Denique tertio loco exponit, qualis inter ipsos antiquos Patres atque Doctores Ecclesiae *consensio* ad fidem revelatae veritati adstruendam requiratur (c. 28.). — His adjungitur brevis totius Opusculi recapitulatio,²⁾ qua doctrina superius exposita exemplo oecumenici Concilii Ephesini, triennio ante habiti, nec non auctoritate Sedis Apostolicae luculenter confirmatur (c. 29—33.).

Magna est inter viros eruditos quaestio, utrum Vincentius alieno a s. Augustino fuerit animo nimiumque in doctrinam Semipelagianam propenderit³⁾; doctissimus Pon-

¹⁾ Ex cap. 13. et 16. verosimiliter orta est opinio Antelmii. Symbolum: *Quicumque* S. Athanasii nomine insignitum Vincentio nostro tribuentis in *nova de Symbolo Athanasiano disquisitione* Parisiis edita a. 1693; ast opinio haec solido caret fundamento. Cf. Ceillier l. c. n. 17. (p. 583.), Ballerini in Opp. S. Leonis T. III. p. 955—60. Klüpfel Prolegom. n. 12. (p. 66—71.).

²⁾ Pars altera hujus Commonitorii seu „Commonitorium secundum“ dum Vincentius adhuc in vivis esset, mala fraude cujusdam nebulonis intercidit (Gennad. lib. de Scriptor. Eccles. c. 64.), et sola ejusdem recapitulatio superest, quae simul cum prima Commonitorii parte ideam totius Operis repraesentat, licet pars posterior extremis tantum lineis adumbrata cernatur. Conjecturas eruditi cujusdam Galli de altera Commonitorii hujus parte ejusque argumento videsis in Ballerin. Observatt. ad C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 6. n. 3. (p. 494.). Cf. Tillemont l. c. p. 145.

³⁾ Gravissimis argumentis eum Semipelagianismi accusat Card. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 11. (p. 330—34. cf. Ballerin. Observatt. ibid. p. 493—94.), quem exscripsit Cas. Oudin. T. I. Dissert. de S. Vincentio Lerin. c. 3. (p. 1237—42.); secuti sunt Natalis Alexander Hist. Eccles. Saec. V. Cap. III. Art. VII. §. 7. (p. 53—55.), Pagi Crit. ad a. 434. n. 15—19. alique. Eundem contra defendit Baronius ad a. 431. n. 188. et Martyrol. Rom. nota ad d. 24. Maji, Bruno Neusser in Prodomo velitari, et P. Daniel Papebroch. in Actis SS. l. c. p. 285—296.

tifex Benedictus XIV. iudicium ea de re ferre noluit.¹⁾ S. Vincentii
Iste tamen error, etsi forte animum auctoris occupaverit, Lir. Commo-
Operis illius auctoritati et utilitati tam parum detrahit, nitorium.
quam s. Cypriano error de baptismo haeticorum.²⁾ Doc-
trina porro catholica de *Traditione*, altero cognoscendae
divinae revelationis fonte, in toto hoc libro egregie ad-
seritur, quam Protestantium nonnulli frustra satagebant in
rem suam convertere.³⁾

Nota. Auctores recentiores potius existimant, Vincentium Semi-
pelagianorum doctrinis fuisse. — Quoad hanc quaestionem opportune
haec veniunt advertenda. Positive et directe in Commonitorio doc-
trina Semipelagiana non invenitur. Sed plura occurrunt, ex qui-
bus conjectura valde probabili infertur, Semipelagianis Massi-
liensibus, viris caeteroquin uti notum est piis et praeclaris, etiam
Vincentium junctum fuisse. Ita c. 26. (al. 37.) indirecte carpit doctrinas
s. Augustini et discipulorum ejus uti a Semipelagianis (perperam)
exponi solebant; c. 32. (al. 43.) loquitur quidem de epistola Coelestini
R. P. ad episcopos Galliae, sed satis argute, ita ut nullo modo ad-
vertat contra Semipelagianos eam directam fuisse. — Praeterea
nullibi in Commonitorio laudat s. Augustinum. Quod sane mirum
videtur, quum Augustinus celeberrimus fuisset illius temporis
Doctor et antiquae orthodoxae doctrinae defensor, ac Vincentius
facile occasionem invenisset eum in aureo suo libello laudandi,
quemadmodum et s. Ambrosii (c. 5. al. 7.) mentionem cum encomio
facit. Degebat porro Vincentius sub abbate Fausto, post Rhegiensi
episcopo, socius virorum illorum, qui cum Cassiano opinionibus Semi-
pelagianis constricti erant. Valde probabile igitur videtur, eum
quoque illis doctrinis fuisse, quae istis diebus nondum speciali
definitione Ecclesiae proscriptae erant, sed tenebantur a viris,
quos fratres dicit Augustinus, Prosper vero viros sanctos, honori-
bus et meritis claros appellat.⁴⁾ — Qui existimant Vincentium
Semipelagianis accensendum esse, passim probabile quoque habent,
ab eo conscriptas esse *Objectiones Vincentianas* quas impugnavit

Cf. Tillemont l. c. 145—146. et Not. 3 p. 860—861. Klüpfel Pro-
legom. n. 7. Hurter ss. Patrum Opuscula T. IX. p. 228. nota 1.

¹⁾ Vid. supra initio hujus §. (p. 103. Not. 2).

²⁾ Cf. Tillemont l. c. p. 144. Galland. l. c. n. 5. Klüpfel Prole-
gom. n. 8—9. (p. 45—56.).

³⁾ Id maxime egit G. Calixtus in Vincentii Commonitorio bis a
se edito Helmaestadii 1629 iterumque 1655. Cf. Schoenemann Biblioth.
histor. litterar. Patrum latin. T. II. p. 797—98. 805. et 806. 808—9.

⁴⁾ Praeclare de hac quaestione disserit Ill. Hefele l. c. p. 149—156.

S. Vincentii
Lir. Commo-
nitorium.

s. Prosper Aquitanus (Opp. ed. Paris. p. 227—40. Migne P. L. T. LI. p. 177—186.). Ac sane illa in suppositione nihil obstat huic conjecturae, praesertim quum eo tempore quo Vincentius Lirinensis florebat, prodierint illae *Objectiones* Vincentianumque prae se ferant nomen. Claruerunt tamen ea aetate in Gallia meridionali etiam alii hujus nominis viri, quorum quis objectiones illas conficere potuerit, ita ut haec quaestio peremptorio modo solvi non possit.¹⁾

Editiones hujus libri fere innumerae habentur, ex quibus memoratu digniores hae sunt: Prima exstat in J. Sichardi Antidoto contra diversas omnium fere saeculorum haereses. Basileae 1528. p. 202—214. — postea ed. J. Costerius Lovanii 1552. recus. in Vincent. Barralis Chronologia Lerin. p. 141—79. — Editio praestantissima censetur: Salviani Massil. et Vincentii Lirinensis Opera ed. Steph. Baluzius Paris. 1663. iterum 1669. ac tertio emendatius 1684. recus. Cantabrigiae 1687. Bremae 1688. Venetiis 1728. Pedeponti 1743. — item in Card. Thomasii Institution. Theolog. Romae 1709. T. I. p. 193—275. — ed. J. Salinas Romae 1731. — item in Galland. Biblioth. Patrum T. X. p. 103—121. — Migne P. L. T. L. p. 637—686. — ed. Eng. Klüpfel Viennae 1809. — ed. Ed. Herzog Vratislaviae 1839. — item prodiit Augustae Vindelic. 1843. — ed. H. Hurter SS. Patrum Opuscula T. IX. p. 145—253. — Vers. germ. ed. Uhl. Kempten 1870.

§. 199.

S. Nilus.

Fontes: Ipsius S. Nili Opera, praesertim Epistolae, et Opuscula a P. Possino edita Parisiis 1639 in 4°. — Photii Cod. 201. — Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. XIV. c. 44.

Subsidia: J. M. Suaresii Index Operum S. Nili et liber chronologicus de vita S. Nili Abbatis in edit. Opp. p. 591—640. et p. 641—705. Migne P. G. T. LXXIX. p. 1317—1434. — Leonis Allatii de Nilis et eorum scriptis Diatriba §. IV. ad calcem edit. Epistolarum S. Nili Romae 1668. — Tillemont T. XIV. S. Nile

¹⁾ A. Gennadio de vir. illust. c. 89. commemoratur alius Vincentius, presbyter, qui varia scripsit opuscula, inveniturque in subscriptionibus Concilii Rhegiensis (a. 439.) Vincentius presbyter episcopi Constantini (Diensis). V. Labbe T. III. p. 1289. — Nonnulli Vincentio Lirinensi etiam attribuunt Opus a Sirmondo editum, quod inscribitur *Praedestinatus*. (Oudin T. I. p. 1242—48.). Sed nec stylo nec indoli Vincentii Lirinensis liber hic convenit. Cf. Ceillier l. c. n. 19. et Klüpfel Prolegom. n. 8—9.

p. 189—218. — Ceillier T. XIII. Chap. III. (ed. 2. T. VIII.) — G. Cave Vol. I. p. 428—29. — C. Bellarmin. et Labbe de Scriptoribus ecclesiasticis edit. cit. p. 172. — Cas. Oudin T. I. col. 1254—58. — J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 3—17. — Cf. Chevalier s. v. Nil.

S. Nilus, nobili loco natus, opibus ac eloquentia illu- S. Nili Vita.
stris, urbi Constantinopolitanae praefectus erat, vel etiam, ut alii suspicantur, Praefectus Praetorio evasit, atque tunc temporis matrimonio junctus duos habuit filios. At enim licet, supremo honoris apice potitus, bonorum omnium copia afflueret, rerum tamen divinarum amore permotus renuntiavit omnibus vitae commodis et in solitudine pauper ac humilis soli Deo servire statuit. S. Joannes Chrysostomus sive ante, sive post captum ejusmodi consilium in pietatis studio et s. Scripturae scientia eum instituit multumque promovit.¹⁾ Secessit igitur sub finem saeculi IV.²⁾ cum filio Theodulo in montem Sinai, ut vitam asceticam ibi degeret et ex monachorum consuetudine in perfectione christiana proficeret.³⁾ Vir admirandus mox omni virtutum genere rerumque divinarum scientia tantopere inclaruit, ut frequenter consultus epistolas quaquaversus dirigeret; in iisque vel de s. Scriptura, vel de Ecclesiae doctrina, vel de morum institutione uberrime dissereret. Praeterea nonnunquam ubi imminens periculum fidei aut turbatum Ecclesiae statum cognovit, divinam veritatem strenue

¹⁾ Nicephori Callist. Histor. eccles. 14. c. 54. 30. et 53. S. Nili Narratio I. et II. in Opp. ed. Possini p. 4. et 13—16. Cf. Suares. l. c. p. 641—56. Leo Allat. l. c. p. 7—9. Tillemont l. c. Art. I. et II. (p. 189—90. 193.).

²⁾ Variae sunt eruditorum sententiae de tempore, quo vixit s. Nilus. Ea autem sententia, quae tradit, ipsum circa a. 390. abdicata Praefectura in solitudinem se recepisse, haud obscuris locis epistolarum ejus et judicio gravissimorum Auctorum innititur. Cf. Tillemont l. c. Art. I. et II. (p. 190. 191.) cum Not. 1. (p. 742—43.); Ceillier l. c. Art. I. n. 1. et 2. Alii secessum s. Nili paulo serius collocant, nempe ad a. 404., cf. Leo Allat. l. c. p. 11—14. et Suares. l. c. p. 651. 656. 660. 667—68. et 692. P. Possin. in Opp. S. Nili p. 166—67.

³⁾ S. Nili Narrat. II. et IV. l. c. p. 14—17. 46. Monolog. Graec. ap. Leonem Allat. l. c. p. 8. Cf. Tillemont l. c. Art. II. (p. 191—193.), Leo Allat. l. c. p. 15. et Suares. l. c. p. 656—57.

s. Nili Vita. defendit contra haereticos et paganos; abusus atque facinora ubivis reprehendit (lib. I. ep. 301. lib. II. ep. 190. 285.); nec ipsi etiam Imperatori delinquenti pepercit; duces et Praefectos, Episcopos et Abbates convenienter admonuit.¹⁾ Gravissima subinde afflictione tentavit illum Deus, cum hostili irruptione (c. a. 410.) per Saracenos facta²⁾ filius Theodulus, ob eximias virtutes jam clericali militiae adscriptus, ab iisdem in captivitatem abduceretur; quem tamen Deo propitio iterum liberatum postea apud Episcopum Elusae invenit. Is utrumque, patrem et filium, non antea dimisit, quam impositis manibus sacro presbyteri honore ab ipso insigniti essent. Reversi in montem Sinai votum patris, reddito sibi filio perfectius Deo serviendi, junctis viribus executi sunt.³⁾ Scripsit s. Nilus ad aedificationem et instructionem monachorum usque ad a. circiter 430.⁴⁾

¹⁾ Inde est, quod tanta epistolarum ejus multitudo ad nos pervenerit; sunt enim fere responsa ad consultationes undique ad ipsum delatas. Quanta porro dicendi libertate Imperatoris Arcadii inique gesta contra s. Joannem Chrysostomum increpaverit, ostendit lib. III. ep. 279. lib. II. ep. 265. Vid. in eadem causa epistolas ad alios viros dignitate conspicuos, lib. I. ep. 309. lib. III. ep. 199. Nec minori fiducia ad famosum illum Gainam, Gothorum ducem, scripsit lib. I. ep. 70. 79. 114. 115. 116. 205. 206. 286.), ut eum ab Ariana haeresi reduceret.

²⁾ De tempore hujus incursionis Barbarorum, quam ipse Nilus fuse describit in suis Narrationibus de caede Monachorum montis Sinae et captivitate filii sui Theoduli (Nili Opp. ed. P. Possinus Paris. 1638.), Eruditi fere inter se conveniunt, dum juxta s. Hieronym. ep. 126. n. 2. et s. Augustin. ep. 111. n. 1. eam ad annum circiter 410. referunt. Cf. Suares. I. c. p. 666. Tillemont I. c. Art. VIII. (p. 405.) et T. XII. S. Jerome Not. 82. (p. 660.).

³⁾ S. Nili Narrat. VII. I. c. p. 120—25. Cf. Tillemont I. c. Art. VIII. (p. 204.) et Suares. I. c. p. 692—93.

⁴⁾ Sunt, qui conjectura ducti vitam s. Nili usque ad a. 451. seu ad tempora Imperatoris Marciani protrahendam putent, ut Leo Allat. I. c. p. 8—14. et Suares. I. c. p. 698—700. Verum calculus, quem ego in vita s. Nili sequendam duxi, posthabito Menologio Graecorum aperte mendoso, his momentis innititur: Tempore incursionis barbarorum (a. 410.) Nilus vocatur *senex* (Narrat. VI. et VII. ed. Possini p. 96. et 113—14.); Theodulus filius, quo tempore Nilus mundo valedixit, tenellae

§. 200.

Opera S. Nili.

Scripta s. Nili in plura genera commode dividuntur:

S. Nili
Scripta.

I. *Opera, quae de virtutibus praecipuis vitiisque oppositis agunt;*

II. *Opera, quae ad vitam monasticam sive ipsius Nili, sive monachorum generatim pertinent;*

III. *Sententiae breviores;*

IV. *Epistolae.*

I. Opera de virtutibus et vitiis.

1. *Peristeria (ad Agathium, περίστερια πρὸς Ἀγάθιον μονάζοντα)*¹⁾ seu *Tractatus de virtutibus excolendis et vitiis fugiendis* agens exemplo Peristeriae clarissimae eo saeculo

adhuc aetatis erat (νήπιοι χομῶδι Nili Narrat. II. ed. Possini p. 15.) denique post illam barbarorum incursionem miramque Theoduli liberationem episcopus Elusae jugum sacerdotalis dignitatis (τὸν ζύγον τὸν ἱερατικὸν Nili Narrat. VII. ed. Possini p. 124.) ei imposuit, ac proinde annum tricesimum Theodulus jam impleverat; quae omnia mirum in modum conspirant, si a. 390. s. Nilus in solitudinem se recepit fortasse quadragenarius, Theodulus vero tunc decennis erat, et vita s. Nili, quae citra dubium ultra a. 426. protrahebatur, ut liquet ex ejus Operibus (cf. Tillemont l. c. Art. IX. et X. p. 206. 209—210.), circa a. 430. vel nonnihil serius ad finem pertigit. Is vitae terminus inde probabilis redditur, quod complures ex ejus epistolis (lib. I. ep. 263. 267. lib. II. ep. 180. 292. lib. III. ep. 91. 92. item De monast. exercit. c. 45.). Nestorii haeresin satis aperte feriunt et B. V. Mariam „*Deiparam*“ diserte vocant, Eutychianismi vero impugnati nec vola, nec vestigium illic apparet.

¹⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 85—231. Migne P. G. T. LXXIX. p. 811—968. — Tractatus iste citatur apud s. Anastasium Sin. Quaestiones et Respons. de variis argumentis quaest. II. p. 24—27. (locus hic desumptus est ex Sect. IV. c. 5. et 6. p. 102—3.), quaest. XI. p. 134. (ex Sect. VI. c. 2. p. 129.) et quaest. XXII. p. 256. (ex Sect. VII. c. 1. p. 130). Cf. Suares. in Opp. S. Nili p. 595—604. et p. 637. Tillemont l. c. Art. X. (p. 209.) et Ceillier l. c. Art. II. §. II.

S. Nili
Scripta.

feminae¹⁾, ab Agathio monacho plurimum auctori commendatae.

Ibi cum auctor adhuc in urbe degens lucubrationis hujus ansam enarrasset (Sect. I.), *de virtutibus ac vitiis* singillatim agere instituit, totumque Opus *tribus partibus* absolvit. *Pars prima* complectitur ea, quae hominem seorsim consideratum perficiunt; in eâ temperantiam seu abstinentiam (*ἐγκρατεία*), quae corporis necessitates moderatur (Sect. II.), intentionis puritatem, quae animum in omnibus ad Dei gloriam dirigit (Sect. III.), egregium denique virtutis subsidium, piam scilicet lectionem et orationem, quae certissime a Deo exauditur (Sect. IV. c. 1—11.), summopere commendat. — *Pars altera* relationem hominis ad proximum concernit, ubi misericordiam et benignitatem in pauperes, exemplo divitis et Lazari proposito, explicat, docens, qua ratione, tum vivus, tum moribundus bona terrena considerare atque tractare debeat, avaritiam vero et luxuriam condemnat (Sect. IV. c. 11. — Sect. IX. fin.). — *Pars tertia* ad necessarium certamen instruit. Istius pugnae, a quo mortalium nemo immunis, origo e lapsu protoparentum repetitur; auxilium et liberatio apud Deum reperitur, cujus rei innumera fere exempla, inde a Josepho Aegyptiaco et Susanna proferuntur; tandem praesertim ex parabola Domini de operariis in vineam conductis (Matth. 20.) merces praeclara legitime certanti promittitur, et hinc sublimius in perfectionem omnigenam studium provocatur (Sect. X. XI. XII.).²⁾

2. *Tractatus de Oratione* (λόγος περὶ προσευχῆς)³⁾ insignis constat ex Praefatione et 153 Capitibus. Postquam in Praefatione Operis occasionem exposuit, de ipsa ora-

¹⁾ Haud improbabilis est eorum sententia, qui illustrem hanc feminam eandem esse putant Alexandrinam Peristeriam, de qua Ischyrius diaconus Alexandrinus verba fecit in libello ad Leonem M., lecto in Concil. Chalcedon. Act. III. (Mansi T. VI. col. 1013.).

²⁾ Sectiones duae postremae (XI. et XII.) editori Suaresio (p. 604.) potius „appendices“ hujus Operis videbantur; verum cum auctor hujus Operis non semel liberius evagetur, stylus minime discrepet, argumentum scopo totius libri conveniat, eas partem ipsius Operis efficere extra dubium mihi visum est.

³⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 475—511. Migne l. c. p. 1165—1200. — Ejus meminit Photius Cod. 201. Cf. Suares. in Opp. Nili p. 624. et 627. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 211—12.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 9. Ex hoc Tractatu desumpta sunt fere omnia, quae in Apophthegmatis Patrum (Cotelerii Monum. Ecclesiae Graecae T. I. p. 573—74.) referuntur περὶ τοῦ Ἀββᾶ Νελλου.

tione fuse disserit. Duplicem orationis modum, practicum et speculativum, promiscue describit; quid orandum sit, docet: verae orationis praestantiam et dotes, praeparationem immediatam et mediatam, orationis tempus, ejusque efficaciam contra tentationes, praesertim daemonum, remedia contra distractiones etc. brevibus capitulis exhibet.

S. Nili
Scripta.

3. *Tractatus de octo Spiritibus malitiae* (περὶ τῶν ὀκτὲν πνευμάτων τῆς πονηρίας)¹⁾, egregiis praeceptis ac monitis refertus est. Ibi stilum libri Proverbiorum imitatus, aptissimis et elegantissimis similitudinibus usus, octo vitia capitalia pertractat, eorum malitiam atque noxias describit sequelas, qua ratione debellari possint ostendit, virtutes quoque singulis oppositas vehementer inculcat. Incipit a commendanda temperantia (ἐγκράτεια), quam veluti principium vitae, exercitio christianarum virtutum dicatae, proponit. Vitia autem, quae impugnat, haec sunt: Gula (c. 1—3.), luxuria (c. 4—6.), avaritia (c. 7—8.), iracundia (c. 9—10), tristitia (c. 11—12.), acedia (c. 13—14), vana gloria (κενοδοξία c. 15. 16.), et superbia (c. 17—19.).

4. *Tractatus ad Eulogium de vitiis, quae opposita sunt virtutibus* (περὶ τῆς ἀντιθέτου τῶν ἀρετῶν κακίας),²⁾ idem

¹⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 456—74, item in Auctuario Biblioth. Patrum gr. lat. ed. P. Combes. Paris. 1672. P. I. p. 303—15. et cum Palladii Dialog. de Vita s. Joannis Chrysostomi ed. Bigot Paris. 1680. p. 356—82. (cum vetustissima versione latina). Migne l. c. p. 1145—1164. — Ex hoc libro c. 4. (p. 459.) deprompta est sententia, quam fertur dixisse Abbas Nilus in Vitis Patrum ed. Rosweydyus lib. V. libell. 2. §. 11. (p. 564). Cf. Suares. ibid. p. 622—24. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 211.), Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 7. et Bigot in Praefat. Operis cit. sub finem. — Cotelerius in Monum. Ecclesiae graecae T. III. p. 185—219. alium edidit Tractatum paulo fusiorem, qui inscribitur: *De octo vitiosis cogitationibus* — περὶ τῶν ὀκτὼ τῆς κακίας λογισμῶν, de quo sententia cl. Dupinii prae caeteris mihi probabilis videtur, qui videlicet statuit, Tractatum a Suaresio et Bigotio editum esse originalem s. Nili, illum vero Cotelerii variis in locis esse interpolatum, eo fere modo, quo nostra etiam aetate vir quidam pius ac eruditus libris de imitatione Christi sententias plures ejusdem argumenti, optimo certe consilio et fructu, adiecit. Cf. Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 8.

²⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 451—55. Cf. Suares. ibid. p. 622. Migne l. c. p. 1140—1144. Opusculum hocce brevissimum, cui pauca

S. Nili
Scripta.

fere argumentum tractat modo nonnihil diverso, dum scilicet octo vitia principalia eisque oppositas virtutes: gulam ac temperantiam, luxuriam et castitatem, avaritiam et voluntariam paupertatem, tristitiam et gaudium in Domino, iram et longanimitatem, acediam et laborum tolerantiam, vanam gloriam et vanae gloriae fugam, postremo invidiam paucis verbis depingit.

5. *Tractatus de diversis malignis Cogitationibus* (περὶ διαφόρων πονηρῶν λογισμῶν), ¹⁾ 27 capitibus constans, de tentationibus diabolicis agit, varias tentationum species describit, et qua ratione pravae cogitationes ex triplice radice gulae, avaritiae ac humanae gloriae operante diabolo in homine oriantur, accurate ostendit, simul docens quomodo iisdem valeamus resistere.

6. *Sermo* (λόγος) *in effatum illud Evangelii: „Nunc qui habet sacculum tollat, . . . et qui non habet, vendat tunicam suam et emat gladium“* (Luc. 22, 36.). ²⁾ Verba ista, quae sensu historico aptum sensum fundere haud videntur, allegorice explicantur, ita ut perquam ingeniose vestitus de exercitio habituque virtutis, inprimis de mansuetudine et humilitate, gladius vero de verbi divini studio et cognitione ad impugnandos fidei christianae inimicos accipiatur, variisque divinae Scripturae locis eum in sensum accommodatis haec interpretatio illustretur. ³⁾

quaedam in fine deesse videntur (vid. cap. 1. conspectus totius libelli), simili, ast breviori modo vitia et virtutes describit, prout Scala s. Joannis Climaci, de qua vid. infra.

¹⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 512—542. Migne l. c. p. 1200—1234. Auctor hujus Tractatus (c. 23.) ad Tractatum suum de Oratione, capitulis distinctum, remittit lectorem, unde s. Nilus aperte cognoscitur. Cf. Suares. ibid. p. 624. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 212.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 10.

²⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 575—90. Cf. Suares. ibid. p. 627. Migne l. c. p. 1263—1280. Cf. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 212.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 12.

³⁾ Sunt et alii *Sermones S. Nili*, scilicet duo in festum Paschatis, et tres in Ascensionem Domini, quorum hodie nonnisi Epitome reperitur apud Photium Cod. 276. Cf. Suares. l. c. p. 627. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 212—13.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 14.

II. *Opera S. Nili, quae ad vitam monasticam pertinent:*

S. Nili
Scripta.

1. *Narrationes* (διηγήματα) *de caede monachorum in monte Sinai.*¹⁾ Historia haec (ut ipse vocat Nilus p. 26.), quae in *septem narrationes* dividitur, describit ipsius Nili secessum in solitudinem montis Sinai, monachorum ibi degentium vitam, incursionem barbarorum et caedem complurium monachorum, filii sui Theoduli in captivitatem barbarorum abducti fata, tandem quomodo filius a patre inventus cum ipso pristinam solitudinem vitamque monasticam repetierit.

2. *Oratio in Albianum* (εἰς Ἀλβιανὸν λόγος),²⁾ monachum Nitriensem, cujus vita, tanquam vitae monasticae exemplar et norma describitur ac imitationi proponitur.

3. *Tractatus de monastica exercitatione* (λόγος ἀσκητικὸς)³⁾ sua sponte in tres Partes abit.

¹⁾ *S. Nili Opera quaedam nondum edita* gr. et lat. vulgavit P. Possinus Parisiis 1639. p. 1—126. Migne l. c. p. 590—694. Eadem historia latine tantum ac pluribus in locis brevior, distincta in 15 capita, exstat in Actis SS. ed. Bollandus Antverpiae 1643, Januarii die 14. T. I. p. 954—66. Libri hujus summa cum laude meminit Nicephorus Callistus in Histor. Eccles. lib. 14. c. 54. Cf. Possini Praefat. ad Lectorem; J. Bollandus l. c. p. 953—54. et Addenda ibid. p. 1113—15.; Suares. l. c. p. 627—28.; Leonis Allatii Diatriba de Niliis, adnexa Nili epistolis edit. Rom. p. 22—27., qui etiam ad calcem epistolarum s. Nili a se editarum exhibet Variantes Lectiones ex Codice quodam Romano in eam s. Nili historiam, quam ediderat P. Possinus; Tillemont l. c. Art. IX. (p. 205—6.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 6—7.

²⁾ Exstat gr. et lat. inter *S. Nili Opera quaedam nondum edita*, quae vulgavit P. Possinus Parisiis 1639. p. 128—48. Migne l. c. p. 695—712. Cf. Possini Monit. et Notas p. 127. et 182—89. Tillemont l. c. Art. XIII. (p. 215—18.) cum Nota 4. (p. 743—44.).

³⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 1—84. Migne l. c. p. 719—810. Tractatum istum Veteres tanti fecere, ut plurimas ex eo sententias decerpserit s. Joannes Damascenus in sacris Parallelis et Antonius Melissa, vid. Joannes Damasc. Op. laud. lit. A. tit. 6. (ex Nili Op. de monast. exercit. c. 15.), lit. E. tit. 18. (ex eodem Op. c. 27. et 29.), lit. M. tit. 10. (ex eodem Op. c. 64. et 66.) lit. II. tit. 5. (ex eodem Op. c. 67.), lit. Σ. tit. 4. 17. et 19. (ex eodem Op. c. 54. 72. 67. et 14.); item Antonii Melissa (Tiguri 1546 fol.) p. 85—86. (ex Nili Op. de monast. exercit. c. 27. et 25.), p. 143. (ex eodem Op. c. 45.), p. 144.

S. Nili
Scripta.

Primum quippe originem et ideam vitae monasticae (seu „verae philosophiae“) describit, eamque sublimem vitae monasticae conditionem nimium quantum defecisse lamentatur (c. 1—21.). Tum praepositos instruit exponens dotes in praeposito monachorum requisitas, muneris ejusmodi officia et difficultates, unde infert, nemini tantum onus quaerendum esse (c. 21.—41.). Postremo ad monachos conversus eos ad strenue obeunda suae conditionis munia, qualia sunt obedientia, terrenorum bonorum et affectuum abdicatio, pugna spiritualis contra passiones, gulam quippe, voluptatem et iracundiam, solitudinis amor et studium pietatis, multis iisque gravissimis verbis hortatur (c. 42—75.).

4. *Tractatus ad Magnam de voluntaria paupertate* (λόγος περὶ ἀκημοσύνης)¹⁾ continuatio quaedam Operis de monastica exercitatione esse videtur.

Ibi primo generatim rerum omnium terrenarum abdicationem suadet (c. 1—12.); dein triplicem distinguit voluntariam paupertatem, summam, mediam et infimam, quae scilicet sola specie externa contenta est. Paupertatem summam coluere Sancti, qui nulla rerum ad corpus pertinentium cura depressi ac providentiae divinae prorsus confisi possessiones abjecerunt. Deo soli atque saluti animae viventes (c. 13—21.). Paupertatem mediam praecipue monachis commendat, eam nempe, qua partem temporis insumunt labori manuum, ut corpori necessaria procurent, reliquum vero temporis impendunt orationi et lectioni (c. 21—29.). Eos autem, qui in infimo gradu consistentes speciem tantum paupertatis prae se ferunt in habitu monachali, caeterum hominibus

(ex eodem Op. c. 67.), p. 151. (ex eodem Op. c. 75.). Varias quoque sententias ex hoc Opere decerptas nescio quis epistolarum nomine s. Nilo tribuit, vid. infra. Caeterum cf. Suares. l. c. p. 594—95. Tillemont l. c. Art. X. (p. 208—209.) et Ceillier l. c. Art. II. §. I.

¹⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 233—320. Migne l. c. p. 968—1060. Ex hoc Opere decerptae sunt sententiae, quas reperire licet inter S. Nili *Sententias abducentes hominem a corruptibilibus* n. 99—121. (Opp. S. Nili ed. cit. p. 566—72.) Titulus vero: *ad Magnam Diaconissam Ancyrae* huic Operi minus recte praefixus videtur. Nam et titulus in Codd. Mss. variat, dum alii habent: *ad Moganum diaconum*, nec ullum in Operis decursu reperitur vestigium, eum librum ad piam feminam esse scriptum, imo quae cap. 65. continentur, vir sanctus ad feminam scribere vix potuisset, et cap. 42. 43. 51. 52. 64. viros aperte alloquitur, qui juxta cap. 1. et 65. iidem vel certe similes iis esse videntur, quos in libro de monast. exercit. instituerat. Cf. Suares. in Opp. S. Nili p. 604—6. Tillemont l. c. Art. X. (p. 209—10.) c. Not. 3. (ibid. p. 743.) et Ceillier l. c. Art. II. §. III.

saecularibus aemulantes dies noctesque curis atque negotiis corporalibus absumunt et bona terrena cumulare student, acriter increpat et ad meliorem frugem reducere conatur (c. 30—41.). Tum bonos monachos, verae paupertatis studiosos, benigne affatus instruit, quomodo ad Dei similitudinem tendere et juxta Pauli Apostoli doctrinam ad sublimiorem perfectionem, qua homo in spiritu, non in carne vivit, pervenire (c. 42—51.), quin et affectum ipsum ac sollicitudinem a rebus terrenis avellere atque meditationi divinae legis atque naturae semper intentos Dei voluntati perficiendae omnem corporis aequae ac mentis operam navare debeant (c. 52—64.); his denique monita quaedam ad temperantiam, humilitatem et patientiam adjungit maxime pro iis, qui recens monachorum coetui fuerant adscripti (c. 65—67.).

5. *Tractatus de monachorum praestantia* ¹⁾ fuse probat, quod iis, qui habitant in urbibus, praestantiores sint quiescentes in eremis. Thesin hanc ita potissimum confirmat, ut damna atque pericula conversationis inter homines, nec non solitudinis et quietis commoda spiritualia lectoribus ob oculos ponat (c. 1—9. et 21—27.). Duplicem quoque objectionem solvit, quarum una infert: praeclarum opus esse meritisque plenum, inter homines saeculares vitam agere, animarum curam gerere eosque in via salutis aeternae dirigere (c. 9—12.); altera vero persuadet, pericula non esse adeo metuenda, eo quod assuetudo malorum vim plurimum imminuat (c. 13—20.).

6. *Tractatus ad Eulogium monachum* (λόγος πρὸς Εὐλόγιον μόναχον) ²⁾ praeclaris refertus est monitis, quae non solum vitam monasticam, sed christianam in genere perficiunt.

Tractat autem de peregrinatione a rebus terrenis (c. 2.), de fortitudine, humilitate ac tolerantia (c. 3—5.), de sectanda pace tum externa, tum interna (c. 5—6.), atque de discretione spirituum (c. 6—7.). Docet praeterea, quid in moestitia et tribulationibus

¹⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 377—407. Migne l. c. p. 1061—1094. Ex hoc libro decerptae sunt sententiae, quas reperire est inter s. Nili *Sententias abducentes hominem a corruptibilibus* n. 122—35. (Opp. S. Nili ed. cit. p. 572—75.). Cf. Suares. in Opp. S. Nili p. 619—21. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 210—11.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 5.

²⁾ Opp. S. Nili ed. Suares. p. 408—450. Migne l. c. p. 1093—1140. Cf. Suares. l. c. p. 621—22. Tillemont l. c. Art. X. (p. 208.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 6.

S. Nili
Scripta.

sit agendum (c. 7—8.); patefacit versutias et fraudes diaboli in pugna spirituali, atque instruit, quomodo oporteat passiones debellare, orationi insistere, manuum labores peragere, indefesso studio colere virtutes, ut mansuetudinem, paupertatem, continentiam, hospitalitatem, obedientiam, veritati denique et caritati operam dare (c. 8—34.).

III. *Sententiae seu Admonitiones* (γνώμαι) s. Nili fere 200¹⁾ egregias veritates morales et asceticas breviter perspicue, nervose, ingeniose enuntiant.

¹⁾ *Sententiarum* (γνώμαι) seu *Capitulorum* (κεφάλαια), quae s. Nilo inscribuntur, collectiones quinque exhibet Suaresius in Opp. S. Nili p. 543—75.; praeterea sub titulo: *Nili Episcopi et Martyris capitula, seu praeceptiones* de vita pie, christiane ac honeste exigenda (κεφάλαια ἢ παρακρίσεις) collectionem sententiarum 229 gr. et lat. edidit M. Neander Basileae 1559. in 4° recus. in *Monumentis SS. Patrum orthodographis* ed. Grynaeus Basileae 1569 fol. T. I. p. 169—180. et saep. (varias in J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 7—9.). Collectio haec Neandri et Grynaei, quam Suaresius utpote jam impressam omittere voluit (licet postmodum, non adhibita justa diligentia, partem ejusdem inter Opera s. Nili a se edita imprimi fecerit, ut infra dicetur) proprie ex tribus constat partibus. Pars I. complectitur 24 Sententias ordine alphabetico digestas; pars II., quae incipit: φόβον ἔχει θεοῦ 113 sententias continet; pars III. autem, cui addere oportet alias octo sententias, quas e quodam Cod. Ms. Romano eruit Suaresius et ad complendam Neandri Collectionem in sua Dissertatione de Operibus s. Nili publicavit, exhibet sententias eas, quae a Suaresio inscribuntur: *Sententiae abducentes hominem a corruptibilibus*, et quintam ipsius Collectionem n. 1—98. efficiunt (Opp. Nili ed. Suares. p. 557—64). His perspicuitatis gratia praemissis genuinae Nili Sententiae, quas et Nicephorus Callistus Histor. Eccles. lib. 14. c. 54. laudat, eruendae sunt. Haud exigua enim de istis sententiis oritur difficultas, dum Codd. Mss. alii s. Nilo, alii Evagrio easdem tribuunt, ut notat Suares. l. c. p. 611—13. et p. 624—27. item Coteler. Monum. Eccles. Graecae T. III. p. 543—47. In tanta confusione atque incertitudine auctores antiquos graecos consulendos ratus, satis certa, ut mihi videtur, indicia reperi, quibus singulas Collectiones vero auctori restituerem. Suaresii Collectio I. (κεφάλαια 33 κατ' ἀκολουθίαν p. 543—48.), II. Sententiae spirituales alphabet. p. 548—51. et III. (Aliae Sententiae p. 552—53.) merito tum ex Codd. Mss. fide, tum ex auctoritate Veterum inter Opera Evagrii dudum relatae sunt, vid. supra T. I. §. 120. (p. 630. Not. 3.). — Suaresii Collectio IV. (*Institutio ad monachos*) p. 553—56.) ex iis, quae ipse Suares. p. 626. affert, longe probabilius Evagrio adjudicatur, unde mirari subit, quod A. Gallandii summam in conquirendis undequaque Evagrii opusculis diligentiam fugerit. — Suaresii Collectio V. (*Sen-*

IV. *Epistolae S. Nili* magno numero circumferuntur; editio namque plenior epistolas ultra mille, divisas in IV

S. Nili
Scripta.

tentiae abducentes hominem a corruptibilibus p. 557—75.) in duas partes dividi potest n. 1—98. et n. 99—135; quarum posterior nonnisi assumendum est, huc non pertineus. Etenim nescio quis Operum s. Nili studiosus ex ejus libris *de voluntaria paupertate* et *de monachorum praestantia* sententias pulcherrimas ad verbum descripsit, in unum collegit, ibique adjunxit a n. 99—135. (p. 564—75). Remanet igitur proprie in Collect. V. pars prior seu *Sententiae abducentes n. 1—98.* (p. 557—64.). — Collectionis autem sententiarum, quam publici juris fecit M. Neander, et post eum J. Grynæus ac Bibliotheca Patrum, Pars I. ex Veterum testimonio Evagrium auctorem habet; citatur enim ex his sententiis alphabeticis sub nomine Evagrii n. 2. (S. Joannis Damasceni *Parallela sacra* lit. A. tit. 19.), n. 3. (Antonii Melissa ed. Tiguri 1546 fol. p. 125.), n. 7. (S. Joannis Damasc. *Parall. sacra* lit. Φ. tit. 7.), n. 17. (S. Maximi Confessoris *Capita theologica* Serm. 30. in Opp. S. Maximi ed. Combefis. T. II. p. 617. item Antonii Melissa p. 50.), et n. 23. (S. Joannis Damasc. *Parall. sacra* lit. O. tit. 9.); cf. Cotelærii *Monum. Eccles. Graecae* T. III. p. 544—45. Pars II. et III. hujus Collectionis inde a sententia: *φόβον ἔχει θεοῦ* complectitur 204 sententias, vel additis octo sententiis in Dissertatione Suaresii de Opp. s. Nili obviis, 212. Suaresius tamen non animadvertens, sententias 91 postremas hujus Collectionis Neandri, quas Partem III. Collectionis Neandri supra vocavi, cum istis octo e Cod. Ms. Romano a se prolatis et teste Codice Ms. huc pertinentibus easdem ipsas esse 98 sententias, quae partem priorem Collectionis V. Suaresii seu n. 1—98. (p. 557—64.) efficiunt, eas hoc titulo: *Sententiae abducentes hominem a corruptibilibus* Nili Operibus denuo adjecit, uno fere numero discrepantes ab iis, quas Collectio Neandri P. III. exhibeat. *Ista vero Pars II. et III. Collectionis Neandri, saepius impressae, vere s. Nilum auctorem habet;* citatur enim s. Nili nomine ex istis sententiis P. II. (quae incipit: *φόβον ἔχει θεοῦ*) n. 4. a s. Maximo l. c. Serm. 2. (T. II. p. 531.) et in Antonii Melissa p. 10., item p. II. n. 69. a s. Maximo l. c. Serm. 18. (T. II. p. 588.) et in Antonii Melissa p. 70.; dein P. III. (seu *Sententiae abducentes* etc.) n. 7. ed. Suares. a s. Joanne Damasc. *Parall. sacra* lit. Y. tit. 12., n. 35. ed. Suares. a s. Maximo l. c. Serm. 47. (T. II. p. 647.) et in Antonii Melissa p. 135., n. 48. ed. Suares. a s. Maximo l. c. Serm. 12. (T. II. p. 568.) et in Antonii Melissa p. 38., denique n. 91. ed. Suares. a s. Maximo l. c. Serm. 49. (T. II. p. 650.) et in Antonii Melissa p. 139. Haec paulo enucleatius et accuratius exponenda duxi, ut intricatae quaestioni de variarum istarum sententiarum auctore nonnihil lucis afferrem. Caeterum de falso titulo: *Episcopi et Martyris*, qui genuinae sententiarum Nili nostri Collectioni praefigitur, cf. Leonis Allatii *Diatriba de Niliis* adnexa ejusdem editioni *Epistolarum S. Nili* p. 16. 19—22., et Tillemont l. c. Art. IX. (p. 206—7.).

S. Nili
Scripta.

libros, exhibet.¹⁾ Verum epistolae pleraeque non videntur integrae, sed potius totidem sententiae breviores et interpretationes locorum s. Scripturae, admonitiones, laudes vel reprehensiones, ex ejus epistolis imo et ex aliis Operibus decerptae, quibus ut plurimum additae sunt variae inscriptiones.²⁾

¹⁾ Duae sunt epistolarum s. Nili editiones, scilicet: S. Nili Epistolae gr. et lat. cum Notis ed. P. Possinus Parisiis 1657 in 4° et: S. Nili Epistolarum libri IV gr. et lat. ed. Leo Allatius, Romae 1668 fol. Editio Possini 355 epistolas continet, editio Allatii 1061, inter quas habentur omnes epistolae edit. Possinianae praeter unam epistolam 334. Versio tamen Possini longe melior est Allatiana. Editionem Allatii, utpote plenior, hic sequar. — Migne l. c. p. 81—585. — Addenda jam est: Epistola s. Nili ad Nemertium (latine tantum), quam publicae luci dedit Pitra, Specileg. Solesm. T. III. p. 398. ex cod. Camerac. 711. saec. IX. Versio latina est Anastasii (Bibl.) opus. Cf. Pitra l. c. in nota. Epistola stilo et indoli epistolarum Nili conformis est et genuina videtur.

²⁾ Paucae videntur esse epistolae integrae, ex quibus certe praeclaris damnum cognoscere licet, quod ex ista mutilatione pietas christiana passa est, vid. lib. II. ep. 167. III. 43. 243. 257. IV. 1., quae tamen postrema ob stili diversitatem s. Nilo abjudicatur. — Epistolae, quae non nisi ex unica eaque brevi sententia constant, frequenter occurrunt ex. gr. lib. I. ep. 8. 11. 15. 35. 42. 47. 49. 103. 176. 252. 300. lib. III. 47. et 48. lib. IV. 59. In lib. III. ep. 210. coll. Possini ep. 149. exemplum luculentum habetur, qua ratione brevis ejusmodi sententia, ex majori epistola decerpta, tanquam epistola per se subsistens exhibeatur in edit. Allatiana, quod saepius contigisse admodum verisimile est. Aliquando duae vel plures epistolae, quas singillatim numerat Allatius haud obscure ex una eademque Nili epistola excerptae sunt, ut lib. I. ep. 38—40. 55—57. 63—66. 80—81. 98—101. 109—113. 145—47. 165—66. 311—12. lib. II. ep. 6—7. (cf. Possini ep. 277.) 91—92. lib. III. ep. 53—54. (cf. Possini ep. 30.) 109—110. (cf. Possin. ep. 66.) 130—31. (cf. Possin. ep. 90.) 139—40 (cf. Possin. ep. 97.) 201—3. (cf. Possin. ep. 145.) 205—7. (cf. Possin. ep. 147.) 209—211. (cf. Possin. ep. 149.) 217—18. (cf. Possin. ep. 153.) 229—30 (cf. Possin. ep. 161.) 233—34. (cf. Possin. ep. 164.). Imo una occurrit epistola (lib. III. ep. 33.), quae quatuordecim alias epistolas in se continet, scil. lib. II. ep. 93. 108—111. 135. 137—39. 140. majori ex parte, 239. 279. 317. lib. III. ep. 87. Aliae epistolae bis occurrunt, aliquando nulla, aliquando exigua mutatione, ut lib. I. ep. 151. = I. 73. et 67., II. 117. = II. 140. fin., II. 257. = III. 293. fin., III. 97. = III. 248. III. 106. = III. 249., III. 113. = IV. 10., III. 114. = III. 250., III. 160. = IV. 25. fin., III. 170. = III. 255. fin., III. 320. = III. 271. fin., III. 322. = IV. 59., IV. 7.

Epistolae ejus partim sunt *dogmaticae*, partim *exegeticae*,
partim *morales* et *asecticae*.

S. Nili
Scripta.

a) *Epistolae dogmaticae* impugnant Gentiles¹⁾ atque Judaeos (I. ep. 124—28.); tum haereticos in universum.²⁾ ac in specie Gnosticos (I. 234. 248. 296.) et Manichaeos (II. 321. cf. I. 117.), Origenistas (I. 188—90.) et Novatianos (II. 155. cf. III. 243.), Arianos sive Eunomii assecclas,³⁾ Macedonianos (I. 211. II. 210.) et Apolli-

= III. 59. 60. et 61, IV. 32. = III. 64. et 65. Multae porro istarum epistolarum ad verbum translatae sunt ex Nili libro de monastica exercitatione, ex gr. lib. II. ep. 54. ex cap. 3—4., lib. II. ep. 55. ex cap. 4., lib. II. ep. 57. ex cap. 5., lib. II. ep. 60. ex cap. 16—17., lib. II. ep. 63. ex cap. 41, lib. II. ep. 64. ex cap. 41., lib. II. ep. 65. ex cap. 42., lib. II. ep. 68. ex cap. 47., lib. II. ep. 69. ex cap. 50., lib. II. ep. 70. ex cap. 66. lib. II. ep. 188. ex cap. 15. lib. II. ep. 195. ex cap. 21., lib. II. ep. 198. ex cap. 26., lib. II. ep. 239. ex cap. 54., lib. II. ep. 259. ex cap. 75., lib. II. ep. 264. ex cap. 2., lib. III. ep. 119. ex cap. 9., lib. III. ep. 293. ex cap. 73. 74. 75., lib. III. ep. 328. ex cap. 72., lib. III. ep. 332. ex cap. 35., denique ep. 334. ed. Possini (quae sola desideratur in editione Allatii) ex cap. 71. Similiter lib. IV. ep. 6. desumpta videtur ex Nili Tract. ad Eulog. c. 29. Praeterea lib. I. ep. 32. legitur in s. Gregorii Naz. Orat. 21. n. 15. ed. Maur., lib. I. ep. 36. in s. Basilii M. Homil. in Ps. 32. n. 3. ed. Maur., lib. I. ep. 247. in s. Irenaeo adv. haeres. lib. I. c. 8. n. 1. ed. Maur., lib. I. ep. 211. in s. Basilii M. ep. 8. n. 10. ed. Maur., lib. III. ep. 13. in s. Chrysostomi Homil. I. de Statuis n. 9—10., lib. III. ep. 24. in Recognitionibus Clementi Romano perperam adscriptis lib. II. n. 20—21. (ed. Lips.), lib. IV. ep. 14. in s. Basilii M. Hcm. 14. n. 8. ed. Maur.; denique lib. III. ep. 242. ad verbum est consarcinata ex s. Isidori Pelus. lib. I. ep. 402. 144. 424. lib. V. ep. 64. et lib. II. ep. 275. (quae postrema inter *Apoplythegmata Patrum* pariter sub nomine „Abbatis Isidori Pelusiotae“ refertur in Cotelierii Monum. Eccles. Graecae T. I. p. 488.) Haec pauca monuisse juvabit ad persuadendum, editionem epistolarum s. Nili multa desideranda relinquere atque criticae latum adhuc campum in illis patere. Cf. etiam Leonis Allatii Diatriba de Nili ed. cit. p. 27—29. Suares. in Opp. Nili p. 633—34., J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 11—13. et Ceillier l. c. Art. III. n. 9.

¹⁾ Lib. I. ep. 6. 56. 57. 75. 278. 282. lib. II. ep. 32. 39. 42. 145. 148. 151. 178. 280. lib. III. ep. 8. 16. cf. lib. I. ep. 229. lib. IV. ep. 32.

²⁾ Lib. I. ep. 204. 247. 256. 285. 315. lib. II. ep. 49. 123.

³⁾ Lib. I. ep. 16. 18. 70. 79. 114—16. 191. 193. 205—206. 219. 226. 286. 288. lib. II. ep. 39. 293. 297. 300. 323. In plerisque harum epistolarum loci s. Scripturae. quos Ariani confirmandis erroribus suis adhibere solebant, paucis explicantur.

S. Nili
Scripta.

naristas (I. 257. 272. II. 40. 49.). Praeterea Dei quoque existentiam probat (I. ep. 19.), naturam ejus describit (I. 47. 158. 216. III. 64.), Dei providentiam nos docet (I. 59. 322. II. 179. 227.), Trinitatem confitetur (I. 174. 255.), Incarnationem Salvatoris nostri exponit²⁾, perpetuam Dei Genitricis Mariae virginitatem adstruit (I. 263. 269. 270. 271.). Mali originem non ex natura, sed ex libero arbitrio repetendam docet (II. 299. 309. III. 22.), peccatum originale haud obscure signat (I. 249. 328.), ac totam de *justificatione* doctrinam satis clare exponit;³⁾ Ecclesiae quoque naturam et propagationem per Apostolos paucis indicat (I. 117. 209. 258. 268. 275. 230. II. 181. 278. III. 16. 23. 28. 29.). Denique animae immortalitatem (I. 192.), corporis resurrectionem (I. 109—113. 173. II. 78. 82. 170. 200. III. 120. 135.), ac beatitudinem aeternam adstruit (II. 247. 250. 254. IV. 22.).

b) *Epistolae exegeticae* phrases aut locos s. Scripturae tum sensu literali et historico,³⁾ tum sensu allegorico⁴⁾ interpretantur.

¹⁾ Lib. I. ep. 88. 102. 149. 170. 171. 259. 272. 293. lib. II. ep. 40. 150. 187. 238. 289. 292. lib. III. ep. 91. 92. Plures ex his epistolis, praesertim I. 149. II. 292. III. 91. 92. satis aperte Nestorii errores feriunt, quamvis nomen haeresiarchae istius nusquam appareat; unde forsitan quis haud absque verisimilitudine conjiciat, non multo post a. 430. s. Nilum e vita abiisse.

²⁾ Vid. lib. I. ep. 60. 61. 63—66. 104. 108. 131. 155. 157. 159. 175. 177. 197—98. 200. 208. 212—14. 220. 236. 260—61. 274. 299. 303. 316. 322. 328. 330. 333. lib. II. ep. 20. 27. 47. 48. 81. 83. 97. 123. 124. 143. 202. 214. 328. 230. 231. 245. 250—51. 260. 262. 267—68. 271. 272. 276. 298. 303. 314. 315. 317. 325—26. 328. lib. III. ep. 4. 5. 7. 17. 19. 24. 25. 85. 115. 135. 164. 166. 169—171. 177. 183. 187. 200—203. 226. 243. 255—56. 259. 262. 267. 274.—75. 277. 288—89. 302. 308. 316. 324. 327. lib. IV. ep. 9. 15. 19. 20. 23. 27. 28. 33. 39. 43. 44. 48. Si quis has epistolas attenta mente perlegere voluerit, plenam s. Nili doctrinam de *justificatione*, *praedestinatione*, *gratia* et *libero arbitrio*, de bonis operibus eorumque mercede, convenientem doctrinae Concilii Tridentini Sess. IV., facile inde cognoscat.

³⁾ Vid. ex gr. I. 7. 12. 14. 15. 17. 21. 23. 36. 55—57. 62. 69. 72. 77. 80. 81. 102. 104. 131. 132. 134. 135. 141. 145—47. 149. 150. 152—54. 172. 178. 192. 193. 200. 203. 204. 215. 216. 238. 249. 253. 262—63. 269. 271. 288. 305. 314. 318. 324. II. 9. 20. 24. 27. 33. 34. 76. 78. 86. 104. 121. 128. 143. 162. 169. 171. 186. 201. 228. 231. 233. 239. 243. 254. 255. 256. 260. 276. 278. 306. 314. 316. 322. 324. 328. III. 14. 26. 27. 30. 35. 63. 76. 84. 89. 104. 116. 120. 124. 136. 166—67. 168. 183. 188. 191. 200. 219. 221. 277. 284. 293. 325. 333. IV. 5. 19. 25. 40. Varias quoque graecas versiones s. Scripturae Veteris Testamenti nonnunquam respicit, ut lib. III. ep. 38. 78. 191.

⁴⁾ Vid. ex gr. I. 13. 51—53. 59. 60. 61. 63—66. 68. 76. 78. 84. —86. 90—94. 96—101. 106—8. 118—22. 163—64. 179. 186—87. 195

c) *Epistolae morales et asceticae* insignem thesaurum continent, quo vita hominis christiani ita excolatur, ut summam perfectionem attingat. Inprimis veram commendat *fidem* in Deum remuneratorem et Christum Salvatorem.¹⁾ *Spem* quoque nostram in Dei misericordiam et bonitatem frequenter confirmat, sive peccatis obnoxii, sive tentationibus impugnati, sive casibus adversis pressi, sive rebus necessariis destituti simus;²⁾ spei tamen adjungit *timorem* (I. 14. 96. III. 5. 136. 272. 276. IV. 22.) et *patientiam* (III. 35. 68. 114. 305. 309.). Peccatores frequenter ad conversionem et emendationem excitat, poenitentiae vim et modum praeclare describens.³⁾ Saepissime autem de *tentationibus* agit, exponens, cur a Deo permittantur, varium quoque tentationis modum ac gradum describit, et ipsas principales tentationes incredulitatis, blasphemiae, superbiae et vanae gloriae, gulae et voluptatis, avaritiae et iracundiae, tristitiae, timoris et acediae sol-

S. Nili
Scripta.

—96. 201—2. 208. 221. 223—24. 228. 240. 242—44. 246. 250—51. 254. 256. 258. 259. 264. 265—68. 273. 276. 285. 289. 304. 320—21. 325. 330—33. II. 2. 5. 14—16. 52. 64. 68. 69. 72. 74. 75. 79. 80. 83. 93—95. 97—99. 123. 127. 133. 141. 142. 144. 163. 166. 173. 174. 180. 181—83. 187. 188. 197. 198. 199. 232. 234—38. 240—41. 262. 263. 275. 282. 309. III. 1. 4. 5. 7. 10. 15. 20. 23. 25. 28. 34. 36. 38. 44. 53. 54. 65. 75. 83. 93. 109. 110. 112. 129. 137. 138. 165. 169. 174. 178. 180—82. 185—87. 190. 193—96. 201—4. 206—12. 220. 222. 225. 236. 240. 251. 253—55. 257. 259. 265. 271. 275. 291—92. 302. 310. IV. 2. 8. 10. 12. 13. 23. 27—30. 32. 45. 46. 47. 51. 55. Lib. II. ep. 22. ipse Nilus allegoricam explanandi rationem defendit. Caeterum prolixa haec epistolarum exegeticarum enumeratio, rogo, ne taedio lectorem afficiat memorem, s. Scripturae studiosis perquam commodum fore, si Nili interpretationes facili opera in rem suam convertere possint.

¹⁾ Lib. I. ep. 8. 9. 101. 177. 198. 237. 313. Lib. II. ep. 17. 149. 165. 216. 264. 314. 327. Lib. III. ep. 5. 18. 20. 33. 68. 126. 253. 269. 275. 284. 286. Lib. IV. ep. 26. 46. Quantum fides hominem consoletur in obitu carorum, ostendit I. 311—12. II. 170.

²⁾ Lib. I. ep. 7. 10. 14. 22. 38—40. 123. 151. 230. 306. 324. 329. Lib. II. ep. 17. 61. 94. 104. 174. 179. 185. 196. 222. 239. 266. Lib. III. ep. 63. 68. 135. 142. 145. 146. 171. 172. 179. 197. 215. 216. 228. 237. 243. 262. 269. 270. 274. 277. 315. Lib. IV. ep. 36—39. 42. 48.

³⁾ Lib. I. ep. 54. 220. 304. Lib. II. ep. 82. 83. 143. 147. 163. 203. 229. 231. 239. 267. 303. 325. 326. 330. Lib. III. ep. 4. 10. 11. 59—61. 63. 112. 129. 135. 137. 168. 171. 177. 200. 213. 227. 228. 254—57. 270. 274. 277. 302. 308. 323. 327. Lib. IV. ep. 20. 21. 36. 39. 43. Cf. supra epistolas ad doctrinam de justificatione pertinentes, quarum complures etiam de poenitentia agunt. Sacerdotes quoque monet, ne justo durius habeant poenitentes lib. III. 243.

S. Nili
Scripta.

licite cavendas ac fortiter superandas monet, simul praecipua tentationum remedia, fidem Christi et abnegationem ipsi suis, vigilantiam, humilitatem, obedientiam, patientiam, jejunium et vigiliis, diligenter adhibenda suadet, ac tali pugnae spirituali contra daemones adversarios et affectus inordinatos, non minus necessariae, quam utili, gloriosos triumphos et beatam quietem promittit.¹⁾ Casus autem adversos hujus vitae, a Deo in salutem nostram ordinatos, non solum cum patientia et fiducia, sed et cum gratiarum actione animique exultatione ferendos esse docet.²⁾ Maxime tamen orationem perseverantem ad superandas tentationes et adversitates commendat, orationi psalmodiam ac diligentem s. Scripturae lectionem adjungit, optimam denique ejus methodum et summam efficaciam docet.³⁾ *Caritatem* quoque tum erga Deum,

¹⁾ Lib. I. ep. 5. 10. 11. 20. 25—31. 67. 137. 144. 148. 151. 160. 163—64. 167—69. 183. 185—87. 217—18. 227. 233. 237. 275—77. 280. 284. 289. 294. 300. 307. 310. 313. 324—25. Lib. II. ep. 1. 2. 12. 23. 28. 35. 38. 52. 59. 62. 70. 79. 80. 94. 95. 102. 106—9. 114. 137—39. 140. 160. 167. 172. 193. 196. 199. 224—25. 242. 244. 295. 299. 304. 318. Lib. III. ep. 12. 13. 33. 40. 41. 46. 49. 50. 54. 66. 67. 71. 78—82. 94. 95. 97—99. 101—2. 105—7. 109—10. 121. 126—27. 130—31. 138. 143. 147—48. 153—55. 158. 164. 166. 175. 178. 181—82. 189. 194. 197—98. 204—12. 216—18. 220—22. 225. 228—31. 234. 237—38. 242. 244. 247. 249. 251. 265. 268. 271. 273. 276. 278. 282—83. 287—88. 291—94. 300. 301. 310. 316. 318. 322. 331. Lib. IV. ep. 2. 4. 5. 6. 13. 29. 30. 40. 44. 45. 52—53. 55—58. 60. De tentatione incredulitatis III. 260., blasphemiae I. 313. II. 91—92. 152. III. 99., superbiae et vanae gloriae I. 36. 161—62. 238. 326. II. 31. 51. 58. 98. 99. 114. 126. 203. 221. 245. 259. 272. 287. 322. III. 31. 53. 55. 77. 94. 134. 145. 152. 176. 231—35. 250. 256. 329. IV. 3., gulae I. 284. II. 59. 102. 160. 244. III. 46. 49. 106. 178. 242. 249. 268. voluptatis I. 222. 318. 323. II. 58. 69. 142. 159. 226. 234. 242. 384. III. 43. 78. 130—31. 143. 151. 165—66. 224—25. 288. IV. 6. 24. 26., avaritiae I. 71. 129. 297—99. II. 147. 153. 177. 179. 192. 230. 285. III. 6. 123. 240., iracundiae I. 11. II. 209. 280. 305. III. 1., tristitiae, timoris et acediae I. 231. II. 53. 129—32. 140. 193. 214. 226. III. 51. 142. 312. IV. 35. Ex his theoria tentationum juxta mentem s. Nili facili opera colligi poterit.

²⁾ Lib. I. ep. 12. 21. 37. 55. 58. 74. 103. 123. 183. 235. 245. 290. 302. 331. Lib. II. ep. 3. 4. 21. 22. 43. 61. 98. 146. 193. 219. 222. 227. 236. 251. 258. 283. 331. Lib. III. ep. 19. 26. 27. 29. 35. 50. 66—69. 71. 87. 88. 104. 108. 118. 122. 128. 144. 157. 161—63. 170. 173—74. 191. 211. 245. 281. 285. 304—5. 309. 321. 330. Lib. IV. ep. 31. 40.

³⁾ Lib. I. ep. 4. 10. 24. 40. 50. 58. 86. 87. 107. 121. 137. 139. 165—66. 187. 196—97. 239—40. 323—24. 327. 330. Lib. II. ep. 12. 23. 41. 58. 74. 118. 161. 167. 175. 196. 201. 222. 308. 322. 329. Lib.

tum erga proximum, etiam inimicum, gravibus verbis inculcat.¹⁾ Ex fructibus autem caritatis *eleemosynam* (II. 149. 157. 230. 274. 298. 301—2. III. 7.) et *continentiam* perfectam seu virginitatem (II. 31. 118. III. 298.) summopere laudat. — Aliae epistolae *monachos* praesertim respiciunt, eosdem laudant, instruunt, corrigunt,²⁾ praesertim vagos et instabiles reprehendunt (I. 292. 295. II. 56. 62. 71—72. 117. 136. III. 119. 223.).

Nota 1. *Fragmenta* quaedam s. Nili latine tantum exhibentur in Opp. S. Nili ed. Suares. p. 635—37. — *Liber* ejus *adversus Gentiles* (de quo Nicephor. Callist. in *Histor. Eccles.* lib. 14. c. 54.) et *liber de compunctione* (de quo ipse Nilus lib. III. ep. 11.) interciderunt. — *Expositio Cantici Canticorum* ex s. Gregorii Nysseni, *Nili* et Maximi Commentariis collecta in qua singulorum loci ita permixti sunt, ut discerni haud queant, gr. et lat. exstat in *Biblioth. Patrum* Paris. 1654. T. XIII. — Cf. de his aliisque s. Nili Opusculis Leonis Allatii Diatriba de Nilis, editioni Epistolarum s. Nili subjuncta p. 16—18. et p. 29—31. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 213.) et J. A. Fabricii *Biblioth. Graec.* Vol. X. p. 6. et 16—17.

Nota 2. Opera s. Nili *spuria* haec sunt: 1) *Tractatus moralis* (Opp. Nili ed. Suares. p. 321—26.), cf. Tillemont l. c. Art. XI. p. 210; Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 1.; 2) *Epicteti Enchiridion* seu *Manuale*, forte a s. Nilo contractum et interpolatum (Opp. Nili ed. Suares. p. 327—53), cf. Leonis Allatii Diatriba de Nilis l. c. p. 31—33. Tillemont l. c. Art. XI. p. 210. Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 2.; 3) *Narratio monachi Pachon* (Opp. Nili ed. Suares. p. 355—57.), cf. Tillemont l. c. Art. XI. p. 210. Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 3.; 4) *Sermo dogmaticus de S. Trinitate*, qui est s. Basilii M. epist. 8., cf. Tillemont l. c. Art. XI. p. 210. Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 4.; 5) *Martyrium S. Theodoti Ancyran* sub Imp. Diocletiano passi.

III. ep. 2. 3. 36—38. 86. 90. 97. 117. 125—27. 144—45. 148. 155. 159—60. 164—65. 167. 179. 197. 217—18. 221. 224. 238—39. 245. 247. 253. 256. 261. 264. 266. 271. 273—74. 278. 282—83. 287. 292. 295. 306—8. 315. 318—20. 324. 333. Lib. IV. ep. 12. 16. 25. 34. 36. 41. 60. 61. — De lectione S. Scripturae I. 83. 118—22. 262. 264. II. 36. 37. 135. 198. 223. 237. 253. III. 164. 262. 278. 295.

¹⁾ Lib. I. ep. 105. II. 41. 93. 167. 217. 269. 281. 296. 298. 307. 313. 320. 332. III. 93. 111. 257. IV. 47.

²⁾ Lib. I. ep. 1. 34. 35. 46. 129. 177—82. 222. 232. 281. 287. 307. 331—32. Lib. II. ep. 43—140. ad solos monachos directae sunt, item II. 25. 29. 179. 245. 266. III. 32—40. 46—61. 66. 67. 72—74. 90. 98—102. 107—8. 114. 119. 123. 125. 143. 147. 150. 152—53. 192—93. 229—30. 237—39. 241—42. 246. 303. 309. 332. IV. 1. (valde dubia), 38. 41. 54. 60. De Inclusis II. 96. De Stylitis II. 114—15.

S. Nili
Scripta

quod ab alio quodam Nilo auctore coaevo scriptum exstat gr. et lat. in Gallandii Biblioth. Patrum T. IV. p. 114—30., cf. ibid. Prolegom. cap. 7.; 6) *Oratio supplex ad Deum contra barbarorum incursionem* etc., quam nonnulli Nilo nostro adscribunt, Nilo cuidam juniori tribuenda est, cf. Oudin T. I. col. 1256—58.

§. 201.

Character et doctrina S. Nili.

S. Nili
Character et
Doctrina.

„Sanctus et egregius Pater Nilus,“ prout in Concilio Nicaeno II. vocatur,¹⁾ non tam dogmata fidei, quam morum in scriptis suis exposuit. Varias ejus lucubrationes thesaurum doctrinae asceticae comprehendunt;²⁾ animi humani diversos motus intimosque recessus, malignas diaboli artes, benignam Dei misericordiam, multiplicem hominis pugnam, lapsum, victoriam tam accurata cognitione, tenera sollicitudine, sincera caritate describit, ut nemo melius. Scripta ejus, vigore plena ac sententiis referta, similitudinibus elegantissimis nitent;³⁾ et quamvis nervosa quadam vehementia excellant, dulcore tamen eximiae caritatis omnia temperantur.

Doctrina ejus dogmatica, quae ubique doctrinae moralis fundamentum est, doctrinae catholicae apprime concordat, ut ex his patebit:

1. *Fides*, quae initium est salutis, *Dei simul et hominis opus* esse, his verbis declaratur: „Nemo venit ad me, ait Salvator noster Christus, nisi ei desuper datum sit. Non enim cuique obvia est fides in Christum; superiori namque impulsu indiget, cum vere credere generosi animi sit. Tali igitur animae illa, quae a Deo est, compunctio opus est, ut credat. Sed supernus quoque impulsus nostra eget

¹⁾ Concil. Nicaen. II. Act. IV. (Mansi T. XIII. col. 37).

²⁾ „Epistolae s. Nili ad spiritualem profectum plane conducunt,“ Mabillon Tract. de Studiis monast. T. II. c. 20. (ed. Venetae 1770. p. 172.), item c. 21. (ibid. p. 180.) et T. I. P. I. c. 15. (ibid. p. 55.).

³⁾ Vid. ex. gr. lib. I. ep. 10. III. 153. 171. 264. IV. 26. 35.

electione et arbitrio.“ Lib. II. ep. 288. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 6. et can. 3. 4.

2. *Bona opera necessaria* esse docet: „Verae pietatis ratio duobus constat, dogmatibus piis et *bonis operibus*; unum igitur ab altero sejungendum non est.“ Lib. II. ep. 165. Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 11. 16. et can. 25.

3. *Transsubstantiatio* aperte proponitur: „Ante sacerdotis verba et Spiritus Sancti descensum nudus panis et vinum commune, quae proponuntur, existunt; at post tremendas illas invocationes et adorandi et vivifici et boni Spiritus adventum non sunt amplius nudus panis et commune vinum, quae apposita sunt in sacro altari, sed corpus et sanguis pretiosus et immaculatus Christi, universorum Dei, ab omnibus sordibus eos mundantia, qui cum timore et desiderio maximo illorum participes fiunt“. ¹⁾

4. *De confessione peccatorum et satisfactione* haec habet: „Tu, o sacerdos, ne despicio, sed potius amplectere et fove cor contritum et humiliatum, et redipiscitor et salvato, non tantum fructus rerum probe gestarum gravis pretii a delinquentibus quaerens et exposcens per opera studiosa (δὲ ἔργων ἀσκητικῶν), sed et verba accipiens compunctorum pro peccato proprio et immensa cum animi dejectione tibi sua scelera confitentium“. ²⁾

5. *De invocatione Sanctorum et sacris imaginibus* dicit: „Omni in loco illis, qui per eosdem (s. Martyres) Deum implorant, res omnes mirificas et praeter expectationem advenientes Domini Christi celeberrimi atque honore et nomine illustres certatores (Martyres) possunt efficere.“ — „Fixi atque virilis genii proprium est, in sacrario versus Orientem aedis sacratissimae unam solamque crucem

¹⁾ Ita lib. I. ep. 44. Similes loci occurrunt lib. I. ep. 99—101. II. 144. 233. 294. III. 39. 280. IV. 55. Cf. Concil. Trident. Sess. 13. cap. 4. et can. 1. 2.

²⁾ Lib. III. ep. 243. Hinc et ἑξομολογήσις frequenter apud s. Nilum commemoratur, quae tum confessionem, tum satisfactionem in se comprehendit, vid. lib. II. ep. 303. 326. III. 61. 63. 135. 171. 236. 243. 325. Cf. Concil. Trident. Sess. 14. cap. 5. 8. 9. et can. 4. 6. 12—14.

S. Nili
Doctrina.

formare; una siquidem salutari cruce omne genus humanum servitute eximitur et desperatis ubique gentium spes bona effulget; narrationibus porro ex Veteri Novoque Foedere quaquaversum manu pictoris optimi aedem sacram reple, ut litterarum rudes et divinarum Scripturarum lectionis nescii ex figurae conspectu notitiam rerum optime gestarum eorum, qui vero Deo legitime deservierunt, acquirant et ad eorum res gloriosas atque praeclaras certatim properent¹⁾).

Editiones: S. Nili Opera quaedam nondum edita gr. et lat. ed. P. Possinus. Paris. 1639. in 4°. — S. Nili Abbatis Tractatus seu Opuscula (omissis iis, quae ediderat Possinus) gr. et lat. ed. Suaresius. Romae 1673. fol. — S. Nili Epistolae (355) gr. et lat. ed. P. Possinus. Parisiis 1657 in 4°. — S. Nili ascetae, discipuli S. Joannis Chrysostomi, Epistolarum libri IV (quibus omnes prioris editionis epistolae continentur, una excepta) gr. et lat. ed. Leo Allatius Romae 1668 fol. — S. Nili Opera ed. Migne P. G. T. LXXIX. — De editionibus sententiarum S. Nili vid. supra §. 200. III. p. 118. — De his aliisque editionibus, quae latine tantum exstant, cf. Ceillier l. c. Art. III. n. 9. et Hoffmann Lexicon bibliograph. T. III. p. 141—45. Notari quoque meretur, textum graecum epistolarum Nili editionis Allatii multis mendis deformatum, versionem latinam tam hujus editionis epistolarum, quam opusculorum editionis Suaresii multis in locis valde obscuram et implicatam esse.

§. 202.

S. Isidorus Pelusiota. Ejus Vita.

Fontes: Ipsius Isidori epistolae. — Irenaeus in Synodico Cassin. adversus tragoediam Irenaei cap. 6. (ed. Chr. Lupi Opp. T. VII. p. 26.). — Ephraem Antiochenus in Photii Cod. 228. — Facundi Hermian. Defensio trium Capitul. lib. II. c. 4. (in Galland. Biblioth. T. XI. p. 685.). — Leontius Byzant. contra Nestorium et Eutychem. lib. III. fin. in (Galland. Biblioth. T. XII. p. 699. — Evagrii Histor. Eccles. lib. I. c. 15. — Suidas in Lexico s. v. Isidorus (ed. Küster T. II. p. 150.). — Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. XIV. c. 30. et 53.

¹⁾ Lib. IV. ep. 62. et 61. ex Concilio Nicaeno II. Act. IV. (Mansi T. XIII. col. 31—38.). Cf. Concil. Trident. Sess. 25. Decretum de Invocatione Sanctorum.

Subsidia: C. Rittershusii Notae in Epistolas Isidori Pelus. a se editas. — G. Henschenii Commentarius histor. de S. Isidoro Pelus. in Actis SS. die 4. Februarii (Februar. T. I. p. 468—73.). — Tillemont T. XV. S. Isidore de Pelusse (p. 97—119. cum Notis p. 847.). — Ceillier T. XIII. Chap. XXIII (ed. 2. T. VIII.) — G. Cave Vol. I. p. 390. — J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 480—94. — H. A. Niemeyer Commentatio histor. theolog. de Isidori Pelus. vita, scriptis et doctrina, Halae 1825, quae integra tribus constat partibus. — Glueck, Isid. Pelus. summa doctrinae moralis. Dissert. Wirceburgi 1848. — Bober, de arte hermeneutica S. Isidori. Cracov. 1878. — Cf. Chevalier s. v. Isidore.

S. Isidori
Pelus. Vita.

S. Isidorus, genere Alexandrinus, medio circiter saeculo IV. natus, olim philosophus et rhetor, postmodum a s. Joanne Chrysostomo in disciplina sanctiori eruditus vitae monasticae in montibus prope Pelusium operam dedit, unde *Pelusiota* cognomen tulit.¹⁾ Ibi usque adeo corpus suum laboribus maceravit, et animam sublimioribus doctrinis saginavit, ut vere angelicam vitam ageret, et spirans quaedam imago esset tam vitae monasticae, quam divinae contemplationis. Unde merito tantae perfectionis non solum presbyter, sed et abbas monasterii sui constitutus est.²⁾ Veritatis (lib. II. ep. 146. III. 312. 390.), virtutis (V. 223. 229. et pacis (V. 552.) amator ardentissimus veritatem contra haereticos strenue defendit (I. 389.), peccatis implicitos in derelictum virtutis tramitem reduxit (III. 282. IV. 205. 423.), mutuo dissidentes vindictaeque studiosos

¹⁾ Vid. Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 228. Suidas, in Lex. s. v. Isidorus (II. 150.), S. Isidori Pelus. lib. I. ep. 142. 191. 213. 266. 318. cf. III. 324. II. 284. Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. XIV. c. 30. Cf. Tillemont l. c. Art. I. et II. (p. 98—101.), G. Henschenius l. c. n. 2. 5. 7. (p. 468. et 469.) et Niemeyer l. c. p. 1—8. Cavendum, ne Isidorus hic, quem nonnulli Isidorum Damiatensem vocant, confundatur cum alijs Isidoris, quorum unus Isidorus monachus et presbyter Alexandrinus (cf. Isidori Pelus. lib. I. ep. 152.), alius Isidorus philosophus Gentilis, cf. G. Cave I. 390. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 494—99. et Tillemont l. c. Not. 1. (p. 847.)

²⁾ Vid. S. Isidori Pelus. lib. I. ep. 142. 389. II. 182. III. 285. Evagrii Hist. Eccles. lib. I. c. 15. Facundus Hermian. l. c. Irenaeus Comes ac postea Tyri Episcopus in Synodico Cassin. cap. 6. Cf. Tillemont l. c. Art. II—III. (p. 100—102), Niemeyer l. c. p. 10—16. et G. Henschenius l. c. n. 7. (p. 469.).

S. Isidori
Pelus. Vita.

reconciliare et ad sinceram caritatem inducere diligenter studuit (II. 83. 248. III. 297. 302. V. 22. 86. 104. 190. 206. 423. 425.). Animae tot virtutibus ornatae eximium decus addidit singularis quaedam humilitas atque modestia, quam vir sanctus ingenuo animi candore nusquam non prae se tulit.¹⁾ Neque solum propter vitae sanctitatem, verum etiam propter doctrinae copiam²⁾ ac profundam s. Scripturae cognitionem s. Isidorus, longe lateque celebratus, a praecipuis ejus aetatis hominibus summo in honore habitus (V. 196.) ac in rebus gravissimis consultus est (IV. 58.); quin s. Cyrillus Alexandrinus, quem ad restituendam s. Joannis Chrysostomi memoriam Isidorus potissimum induxit, ipsum velut patrem coluit et paterna ab eo suscepit monita, quibus ad munus episcopale probe gerendum rectamque fidem strenue defendendam instrueretur.³⁾ Id maxime contigit, cum turbae Nestorianae omnia susdeque verterent, ac sinistri rumores in viros etiam sanctissimos spargerentur. Etenim tempore Concilii Ephesini s. Cyrillum admonuit, ut ne in causa Nestorii nimio abreptus fervore justum praevertisset iudicium (I. 310.); Concilio autem finito ac schismate inde exorto, cum fama ferret, s. Cyrillum pacis causa Orientalibus nimium cessisse, adeo ut ipsa quoque fides haud integra manere quibusdam vi-

¹⁾ Vid. S. Isidori lib. I. 93. 216. 224. 396. II. 4. 5. 85. 210. 218. III. 236. 241. 248. 253. 285. 366. IV. 60. 94. 112. 141. 205. V. 349. 398.

²⁾ Magnam ejus eruditionem in rebus etiam profanis frequentes litterae testantur, ex. gr. lib. I. ep. 21. 78. 96. 227. 437. II. 3. 16. 42. 43. 62. 66. 72. 74. 77. 89. 91. 92. 119. 128. 143. 146. 228. 279. III. 19. 81. 84. 89. 92. 236. IV. 55. 58. 91. 96. 125. 205. V. 217. 331. 477. 546. 558.

³⁾ Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 228. (p. 406.) Isidorum vocat καὶ τοῖς ἀρχιερεῶσιν αἰδέσιμον, ipsis etiam Praesulibus sive Episcopis venerandum; Facundus autem Hermian. l. c. ita de eo loquitur: „qui etiam pro vitae ac sapientiae suae meritis ut pater ab ipso Cyrillo et honoratus est et vocatus“ (Galland. XI. p. 685.), S. Anastasii Sinait. Ὁδηγός c. 10. (p. 163. ed. Gretser), Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. XIV c. 28. (T. II. p. 499.), Stephanus Gobar ap. Phot. Cod. 232. Vid. S. Isidori Pelus. lib. I. ep. 370. 310. 323. 324. II. 139. 208—210. 218. 262. III. 306.

deretur, eum rursus ad constantiam in tuenda sana fide hortatus est (I. 324.). Tum et ipse veram fidem contra Paganos, Judaeos, haereticos assidue defendit; homines omnis generis, milites, medicos, comites ac tribunos, duces atque praefectos, monachos, presbyteros et Episcopos tam epistolis, quam sermone vivo ad pietatem instituit atque incitavit; ipsum denique Imperatorem officii commonuit,¹⁾ praesertim ut ecclesiasticae libertati in Synodo Ephesina consuleret (I. 311.). Eos autem, quos legem divinam conculcantes gemens vidit, zelo Dei incensus, nunc mitioribus, nunc durioribus verbis, semper a caritate suggestis, ad meliorem frugem reducere satagit. Hos inter primo loco memorandi veniunt Eusebius, Pelusii Episcopus, atque Zosimus presbyter, quos ob crimina graviora iterum iterumque, severis etiam verbis, castigavit. Verum correctio ista haec optatos fructus minime tulit, imo graves idcirco persecutiones vir sanctus, divina caritate ardens, expertus est.²⁾ Multis tandem pro fide ac pietate exantlatis laboribus migravit in coelum haud multo post annum 434.³⁾

S. Isidori
Pelus. Vita.

¹⁾ Vid. S. Isidori Pelus. lib. I. ep. 31. 35. 40. 44. 46. 47. 78. 99. 136. 299. 311. 389. 391. 437. 489. II. 168. III. 307. 308. IV. 144. V. 40. 93.

²⁾ Vid. S. Isidori Pelus. lib. I. ep. 26. 28. 30. 37. 112. 113. 119. 151. 177. 185. 215. 250. 341. 425. 492. II. 21. 28. III. 248. V. 4. 12. 13. item II. 65. 122. 127. 131. III. 245. 247. 270. 319. V. 131. Cf. Tillemont l. c. Art. III—VI. (p. 102—110.).

³⁾ Testimonia externa de tempore obitus s. Isidori haud suppetunt. Indicia vero ex ejus epistolis desumpta non satis certa sunt; hinc opinionum diversitas originem traxit. Namque cum in ejus epistolis nullum vestigium reperiatur Concilii Chalcedonensis, hinc communiter inferunt eruditi, s. Isidorum antea obiisse; sunt porro epistolae nonnullae, quae Eutychis errorem notare videntur, ut lib. I. ep. 102. 323. 405. 419. 496. cf. Tillemont l. c. Art. VII. (p. 113—14.). Verum si mente recolamus, quae durante certamine s. Cyrilli contra Nestorium ab hujus asseclis in sanctum istum Episcopum excogitata et jactata fuerint, ut eum Apollinarismi incusarent, omnes istae Isidori epistolae magis ad lites Nestorianas pertinere videntur. Unde in ea sententia standum censeo, quod post a. 434. ante exortam haeresin Eutychianam decesserit. Cf. Niemeyer l. c. p. 19—28. His non leve momentum accedit ex eo, quod Leontius Byzantinus lib. I. contra Nestor. et Eutych.

§. 203.

Epistolae S. Isidori Pelusiotae.

S. Isidori
Pelus.
Epistolae.

Ex Operibus S. Isidori hodie non supersunt nisi 2000 circiter *epistolae*,¹⁾ in V libros distributae, pretiosissimus certe thesaurus omnigenae eruditionis tam sacrae, quam profanae et perenne monumentum candidissimae pietatis. Commode autem in tres classes dividuntur, scilicet in *exegeticas*, *dogmaticas* et *morales*.

1. *Epistolae exegeticae* primis quatuor libris, et maxime libro IV., praecipuam obtinent partem, dum liber V. fere nullas ejus generis continet (scil. nonnisi ep. 91. 111. 112. 128. 138. 197. 226. 290. 335. 359.).

Sensum litteralem eorum locorum, de quibus amici eum interrogaverant, vix non ubique exponit, quo in munere obeundo principiis, quae ipse a Doctoribus scholae Antiochenae imbiberat, acumen ingenii et ubertas doctrinae egregio cum fructu accesse-

(Galland. T. XII. p. 672—73.), Isidorum Pelusiotam inter eos retulerit Patres, qui Cyrillum Alexandrinum antecesserunt, vel certe ante Euty-chianismi initia diem obierunt.

¹⁾ Is est numerus epistolarum, quem auctor fere coaevus in Synodico Cassin. c. 6, et Facundus Hermian. in Defens. trium Capitul. lib. II. c. 4. (Galland. T. XI. p. 685.) a s. Isidoro conscriptum fuisse perhibet. Editio plenissima exhibet 2012 epistolas, verum in istis nonnullae bis positae comparent, quas singillatim refert Niemeyer l. c. p. 41—42. et 61—67. Quibus addere licet I. 430. = IV. 197., II. 193. = V. 129., V. 285. = V. 484. cf. III. 118. et V. 162. Dudum quoque animadverterunt eruditi, aliquando unam epistolam in duas videri discerptam, ex. gr. lib. I. 271—72. IV. 206—7. (Tillemont l. c. Not. 3. p. 847.). Idem suspicari licet in seqq. epistolis I. 295—96. 356—59. III. 186—88. V. 299—300. 342—344. 352—53. 356—57. Duae epistolae (IV. 79. et 131.) numerantur, quin adsint. Caeterum valde probabilis est conjectura, plurimas Isidori epistolas non ea forma, qua hodie circumferuntur, ab ipso auctore scriptas esse, sed a monachis excerptas ad nostram usque aetatem pervenisse. Id quod praeter alias rationes a Niemeyer l. c. p. 60—67. allatas inde vel maxime confirmatur, quod sat multae epistolae nonnisi unam eamque brevissimam sententiam contineant, ex. gr. lib. II. ep. 45. 87. 154. 170. 229. III. 21. 148. 168. 190. 220. 233. 261. 400. V. 26. 27. 123. 124. 207. 353. 434. 447. 489. 490. 539., tum vero, quod tenor quarundam epistolarum inscriptioni non satis respondeat, ex. gr. lib. II. ep. 201. 248. III. 264. IV. 90. Indicem alphabeticum eorum, ad quos Isidorus Pelus. scripsit

runt. Itaque diligentem s. Scripturae lectionem, assiduum studium, profundam meditationem frequenter commendat.¹⁾ Triplicem in ea agnoscens interpretationem, litteralem, moralem, allegoricam (II. 99. 139.), ita litterali primas defert, ut allegoricam non penitus excludat (IV. 117. II. 81. III. 84.). In Veteri praesertim Testamento advertendum monet, Legis Mosaicae significationem ex mente Legislatoris Dei tam litteralem esse, quam spirituales (III. 19.); in vaticiniis autem prophetarum sapientissimo Dei consilio quaedam ad res illius temporis designandas, alia ad Christum ejusque mysteria praenuntianda referri; esse autem interpretis, utriusque generis dicta sedulo discernere, ne, si quaevis promiscue ad Christum referantur, Gentilibus atque Judaeis ansa praebeatur, etiam perspicue de Christo dicta rejiciendi (II. 63. 195. IV. 203. cf. IV. 82.). Tum vero s. Scripturae interpretes „linguam gravem et apertam, mentem piam et sanctam habeat“; non vanae gloriae, sed veritati et sanctitati unice animum intendat; nec pro anticipatis opinionibus sensus quoscunque s. Scripturae inferat, eamve huc illuc detorqueat,²⁾ sed eam pura et sincera mente in omnibus sequatur, eamque pro speculo vitae habeat (III. 292. V. 31. III. 125. II. 135.).³⁾

S. Isidori
Pelus.
Epistolae.

II. *Epistolae dogmaticae partim Gentiles*,⁴⁾ *Judaeos*⁵⁾

epistolas suas, confecit J. A. Fabricius in Biblioth. Graec. Vol. X. p. 484 —94, quem praecessit editio Parisina, in cujus fronte similis Index reperitur. Migne P. G. LXXVIII. p. 1702. — *Sententiae*, quas „Abbas Isidorus Pelusiota“ dixisse perhibetur inter apophthegmata Patrum (Cotelerii Monum. Eccles. Graecae T. I. p. 488—89.), omnes ex ejusdem epistolis depromptae sunt, ut ibidem notatur in margine.

¹⁾ Vid. S. Isidori Pelus. lib. I. ep. 21. 24. 27. 36. 67. 143. 369. II. 3. 5. 73. 96. 106. 135. 299. III. 4. 136. 388. IV. 67. 90. 133. 140. 198. 208. 221. 224. V. 38. 257. 281. 293. 295.

²⁾ Abusum hunc non semel gravibus increpat verbis, ex. gr. lib. II. ep. 254. III. 292. V. 293. 308. Quoniam vero comparationes et similitudines in s. Scriptura frequenter obviae hujusmodi abusui facile patebant, principia eas recte interpretandi speciatim proponit lib. II. ep. 175.

³⁾ Singulas epistolas exegeticas hic enumerare tum ob ingentem earum numerum nimis longum, tum ob *Indicem locorum S. Scripturae in epistolis Isidori expositorum* ad calcem editionis optima adjectum certe supervacaneum foret. Aliquando etiam paraphrasin (quam ipse vocat metaphrasin) adhibet, ut lib. IV. ep. 146.

⁴⁾ Huc pertinent lib. I. ep. 54. 96. 270. II. 46. III. 87. IV. 27 —31. 55. 57. 91. 105. 194. V. 28. 163—64. 166. 381. Cf. Niemeyer l. c. p. 184—98.

⁵⁾ Lib. I. ep. 141. III. 19. 94. 294. 305. IV. 17. 74. 75. 166. 225. Cf. Niemeyer l. c. p. 198—202.

S. Isidori
Pelus.
Epistolae.

et *haereticos*¹⁾ illius temporis oppugnant, partim varia dogmata exponunt atque confirmant.

Ex haereticis potissimum aggreditur *Arianos* et *Eunomianos*²⁾, tum etiam *Macedonianos* (I. 20. 109.), *Sabellianos* (I. 137. 247. II. 143. III. 141.), *Marcionitas* (I. 371.) et *Manichaeos* (I. 52. 245. II. 133.), *Montanistas* (I. 242—45. 499. 500.) et *Novatianos* (I. 100. 338—39.), ac tandem *Origenistas* (IV. 163.). In aliis epistolis probatur Dei existentia (IV. 186. cf. V. 28.); veritas religionis christianae demonstratur (I. 268. 270. II. 4. 251. III. 182. 317. 345. IV. 76. 80. 150.); Ecclesiae Christi, extra quam nulla salus, natura declaratur (II. 246. IV. 103. V. 469. 569.). Dei quoque, creatoris et gubernatoris omnium rerum, attributa varia exponuntur (I. 343—44. II. 117. IV. 47. V. 359.); ejus providentia adstruitur (III. 154. IV. 151. V. 66.) contra falsam sententiam de fato vel fortuna (III. 26. 102. 135. 154. 191. 253. V. 117.); et doctrina de ss. Trinitate proponitur (I. 60. 67. 97. II. 142. 143. 157. 212. III. 27. 112. 149.). Filii Dei Incarnatio³⁾ et redemptio generis humani per Ejusdem passionem, mortem et resurrectionem⁴⁾ frequenter ibi tractatur. Sacramentorum efficacia objectiva confirmatur (II. 37. III. 340. V. 569.); baptismi effectus indicantur (III. 195. V. 197); justificatio peccatoris describitur (II. 72. IV. 65. V. 307.); praedestinationis mysterium illustratur (I. 56. II. 183. 285. II. 175. III. 122. IV. 13. 51. 59.). Denique animae humanae immortalitas (II. 203. III. 235. 248. 295. IV. 125. cf. 124. V. 187.) et resurrectio corporis futura (I. 284. II. 43. III. 77. IV. 201. V. 179.), judicium aliquando imminens (II. 157. 203. III. 36. 37.) et retributio tam pro rebus bene, quam improbe gestis justissima adstruitur.⁵⁾

¹⁾ Haereseon inter Christianos auctorem esse inimicum humani generis diabolum idem adstruit lib. II. ep. 90. cf. IV. 55. 56. 57. V. 239.

²⁾ Lib. I. ep. 117. 241. 246. 353. 389. 422. 473. III. 18. 31. 58. 63. 166. 334—35. 342. 355. 386. 402. IV. 142. 166. V. 28. Cf. Niemeyer l. c. p. 202—6.

³⁾ Lib. I. ep. 23. 42. 102. 124. 141. 289. 303. 323. 404—6. 419. 426. 478. 496. II. 192. III. 130. IV. 22. 99. 166. Hinc et perpetua B. Mariae Deiparae virginitas ab eo asseritur lib. I. ep. 18. 23. 404.

⁴⁾ Lib. I. ep. 95. 206. 272. 377. 436. II. 287. III. 313. 329. IV. 15. 31. 64. 128. 154. 156. 179. 189. 202. 204. 229. De peccato originali agit lib. III. ep. 397. IV. 141. 204. V. 28.

⁵⁾ Lib. I. ep. 267. 333. 379. 460. II. 223. III. 37. 413. IV. 199. V. 43. 72. 78. 151. 186. 215. 220. 222. 269. 324—25. 355—56. 371. 426. 531.

III. *Epistolae morales* plurimas elegantissimas ac utilissimas exhibent sententias omnemque ambitum Theologiae moralis et asceticae adumbrant, ne dicam, exhaustiunt, adeo ut vere thesaurus moralium ac spiritualium veritatum appellari mereantur, in quo justa severitas et aequa moderatio,¹⁾ altissima cognitio divinae revelationis et humanae naturae conspicitur. In his, ut praecipua quaedam capita tangam,

S. Isidori
Pelus.
Epistolae.

A. ideam *perfectionis christianae* et media ad illam perveniendi proponit,²⁾ *virtutis* praeclaram indolem describit ejusque studium multis inculcat;³⁾ tum virtutes cardinales (I. 82. II. 273. III. 169. V. 185. 186. cf. IV. 96.), nec non fidem (V. 101.), spem (II. 17. V. 50. 58. 69. 271. 551.) et caritatem (I. 10. II. 102. 139. III. 87. 138. 209. 410. IV. 15.), ac quae inde sequuntur, animum pacis studiosum (I. 171. III. 211. 380. 404. IV. 70. 111. V. 10. 85. 154. 292.), verba correctionis fraternae (IV. 139. V. 358.), beneficentiam denique erga pauperes summopere commendat.⁴⁾

B. Insuper *peccati* malam indolem ac diras sequelas ob oculos ponit (III. 261. IV. 52. V. 175. 472. 561.), ejusque remedium in *poenitentia* situm esse docet (I. 408. III. 71. 177. 269. V. 8. 19. 253. 307. 317. 506. 539.); dein praecipua vitia capitalia perstringit, superbiam,⁵⁾ avaritiam,⁶⁾ invidiam (I. 237. II. 224. III. 43. V.

¹⁾ Vid. lib. II. ep. 45. III. 131. 204. 222. 264. 320—21. IV. 210. V. 1. 45. 73. 94. 188. 279. 328. 403. 413. 518.

²⁾ Lib. III. ep. 118. V. 162. I. 8. 27. 162. 403. 435. 441—42. II. 19. 23. 106. 201. 225. III. 280. IV. 41. V. 288. 296.

³⁾ Lib. II. ep. 12—14. 89. 98. 116. 131. 134. 147. 174. 184. 240. 286. III. 133. 169. 287. 318. 322. 324. 373—74. IV. 78. 132. 159. 163. 222. V. 11. 25. 26. 28. 54. 63. 69. 81. 95. 106. 109. 136. 161. 164. 186. 188. 202. 229. 284. 286. 294. 298. 306. 366. 368. 374. 392. 406—7. 414. 441. 445. 479—80. 527. 529. 548. 555. 563. 565.

⁴⁾ Lib. I. ep. 161. 165. 197. 217. 411. 466. 475. 492. II. 44. 78. 214. IV. 41. V. 79. 112. 113. 137. 181. 280. 331—33. 510.

⁵⁾ Lib. I. ep. 12. 15. 88. 99. 128. 164. 265. 368. 374. 461. II. 104—5. 191. 291—92. III. 32. 34. 50. 52. 68. 69. 79. 188. 224. 357. 379. 381. V. 3. 127. 169. 262. 504. *Humilitatem* contra valde commendat lib. I. 342. II. 232. 268. III. 48. 179. 264. 309. 373. IV. 6. V. 328. 339. 347. 351. 420. 448. 466.

⁶⁾ Lib. I. ep. 27. 157. 215. 340. 420. 434. II. 30. 44. 60. 113. 146. 156. 233. 257. 265. III. 24. 55. 85. 167. 209. 217. 234. 294. 322. 412. IV. 188. V. 36. 55. 67. 79. 104. 142. 181. 186. 224. 271. 390. 447. 450. 488. 512. 545. 567. *Paupertas* vero laudatur lib. I. ep. 375—76. II. 113. 168. III. 101. V. 36.

S. Isidori Pelus. Epistolae. 256. 294 298. 341. 392. 398. 479. 559.), gulam, ebrietatem et luxuriam, quae arctissime inter se cohaerent,¹⁾ iram²⁾ et socordiam.³⁾

C. Quoniam vero tot tantaque mala omni studio declinare oportet, *certamen spirituale* necessarium est;⁴⁾ variaequae *tentationes* a Deo permissae et a diabolo immissae fortiter superandae sunt.⁵⁾ Praecipue tamen servandam acceptis injuriis patientiam,⁶⁾ et rebus in adversis tolerantiam (II. 54. 74. 132. 294. III. 26. 330. V. 71. 96. 100. 238. 254. 269—70. 282. 343. 350. 471.⁷⁾ suadere conatur, ac diligentem linguae custodiam inculcat (I. 309. 325. 329. 446. III. 121. V. 116. 119. 214. 491.).

D. Pars haud minima epistolarum Isidori *sacerdotes* informat. In his agit de justa praeparatione ad statum istum sublinem (II. 264.), de sollicitudine Episcopis incumbente, dignos tantum ordinandi, indignos arcendi (I. 28. 30. 45. 104. II. 121. III. 127. 258. IV. 181. V. 28. 147. 379.), de sacerdotii cupiditate (I. 22. III. 216. IV. 219. V. 6.) ac de fuga dignitatis episcopalis (II. 125. III. 223.). Ideam Episcopi (I. 149. 151. 156. 319. II. 39. 125. 200. 260. III. 216. 306. IV. 145.) et presbyteri (II. 290. III. 354. V. 28.) pro-

¹⁾ Lib. I. ep. 69. 70. 130. 203. 234. 277. 279. 295—96. 313. 320. 336. 345. 361. 383—85. 392. 423. 433. 463—65. 479. 495. II. 40. 57. 108. 240. 290. III. 143. 155. 192. 210. 401. IV. 2—4. 129. 136. V. 29. 64. 148. 237. 241. 247. 306. 329. 413. 496. 511. 528. Hinc luxuriae incitamenta prohibet, ut spectacula (II. 82. III. 336. V. 185—86. 463. 517.), liberio rem feminarum aspectum (II. 278. III. 11. 12. 66. 199. 254. V. 17. 46. 65. 139. 146. 173. 291. 319.) et familiare cum eis commercium (I. 89. II. 62. 284.), nimium denique ornatus studium (I. 461. II. 53. III. 66. V. 200.). Continentiam vero (V. 99. 186.) et temperantiam (II. 7. III. 266. IV. 136.) summis laudibus extollit.

²⁾ Lib. I. ep. 280. 328. 388. 479. II. 329. III. 150. 208. 254. 303. 338. IV. 152. 223. V. 180. 189. 227.

³⁾ Lib. I. ep. 139. 197. 300. III. 369. IV. 168. 224. V. 51. 81. 243. 248. 367. 412. 533. 541. 554. 557.

⁴⁾ Lib. I. ep. 4. 144. 264. II. 12. 24. 103—7. 161. 164. 179. 189. 225. 242. 256. 267—68. III. 60. 205. 228. IV. 195. V. 19. 27. 60. 139. 144. 316. 350. 364. 424. 509. 533. 546.

⁵⁾ Lib. I. ep. 373. II. 76. 164. 280. III. 83. 156. 160. 385. IV. 138. V. 28. 39. 68. 96. 226. 270. 306. 314. 350. 369.

⁶⁾ Lib. I. ep. 11. 142. 190. II. 6. 67. 163. 169. 219. 259. 296—97. III. 7. 44. 131. 164. 181. 230. 327. IV. 185. 196. V. 48. 193. 232. 248. 386. 398. 416. 428. 516.

⁷⁾ Aliquando etiam litteras *consolatorias* dedit sive ob mortem carorum (II. 151. III. 279. V. 28. 252. 388.), sive ob jacturam bonorum temporalium (III. 225. V. 566.), sive ob alios tristes eventus (I. 226. 462.).

ponit ac bonorum operum exemplum in eo necessarium esse ostendit (I. 32. 388. II. 205. 208. 284. IV. 215.), quocum scientia coniungatur oportet (II. 235. IV. 218. V. 497.). Unde et munus docendi inter praecipuas boni pastoris partes numerat, dotes ac methodum boni doctoris describit;¹⁾ idque vel maxime insinuat, actiones doctrinae consonas esse debere, ne verba praedicantis sint irrita.²⁾ Ob tantam igitur sacerdotii dignitatem (III. 20.) et muneris amplitudinem sacerdotum vitia et peccata conqueritur ac deplorat, utpote per se graviora, et scandalosa et apud homines rudiores ac leviores in dedecus ipsius religionis divinae redundantia;³⁾ neque raro Episcopos ac presbyteros ad meliora hortatur consilia,⁴⁾ quae cohortationes ne careant effectu, maxime opus est fuis ad Deum precibus⁵⁾; demum Simoniae vitium acriter perstringit (I. 26. 29. 30. 106. 111. 113. 119. 151. 158. 315. 425. II. 21. III. 394. V. 28. 276. 393. 532.). — Porro aliae epistolae *monachos* instruunt, excitant, corrigunt et ad normam vitae monasticae reducunt.⁶⁾

S. Isidori
Pelus.
Epistolae.

Nota: Opera quaedam s. Isidori *deperdita* sunt, ut: *liber contra Graecos seu Gentiles* (vid. lib. II. ep. 137. 228.); *Tractatus*

¹⁾ Lib. I. ep. 93. 410. II. 1. 69. 95. 112. IV. 130. 145. V. 33. 160. 176. 196. 225. 251. 263. 267. 275. 278. 290. 296. 309. 330. 340. 348. 375—76. 439. 453. 455. 458. 507. 525. Specimen Instructionis ad iuvenes reperitur in lib. V. epist. 186. 317. 506.

²⁾ Lib. I. ep. 46. 62. 112. 163. 180. II. 1. 141. 167. 180. 183. 208. 235. 251. 275. 293. III. 40. 41. 118. 120. 123. 189. 202. 238. 259. 317. 362. 374. 398. 405. IV. 10. 18. 20. 21. 34. 80. 81. 85. 154. 174. 212. 226. V. 4. 28. 35. 110. 126. 162. 176—77. 183. 201. 213. 233. 258. 265. 273. 444. 475. 477. 508.

³⁾ Lib. I. ep. 232. II. 37. 52. 121. 209. III. 15. 37. 70. 126. 223. 240. 242. 245. 259. 275. 325. 394. 408. V. 21. 37. 89. 177. 183. 255. 272. 278. 297. 299—300. 321—22. 325. 342. 400. 422. 426. 481. 498.

⁴⁾ Lib. I. ep. 156—57. 159. 185. 215. II. 11. 16. 21. 28. 29. 32. 38. 59. 108. 124. 140. 152. 208. III. 140. 150. 222. 265. IV. 18. V. 131. 481. 532. Monita fere innumera epistolae s. Isidori continent ad Eusebium Pelusii Episcopum ejusque presbyteros Zosimum, Maronem etc., quos singillatim recensere longum foret, vid. supra §. 202. (p. 131. Not. ²⁾).

⁵⁾ Lib. I. ep. 386—87. 462. II. 106. 134. 187. 281. III. 32. 171. 245. 270. 378. IV. 2—4. V. 2. 66. 103. 105. 230. 259. 315. 381. 389. 404. 437. 440. 476. 509. 550.

⁶⁾ Epistolae ad rem monasticam pertinentes fere omnes in libro I continentur, scil. I. 1. 5. 13. 14. 41. 49. 58. 87. 91. 92. 101. 110. 115. 129. 130. 144. 150. 154. 173. 220. 258. 260. 262. 266. 278. 298. 302. 308. 314. 318. 367. 368. 392. 427. 468. 474. 475. 498. II. 9. 10. 159. III. 98. V. 457. 494.

S. Isidori
Pelus.
Epistolae.

brevis, quod non sit Fatum lib. III. ep. 253.); *scripta ad Cyrillum Alexandrinum* (Evagrii Histor. Eccles. lib. I. c. 15.), nisi forte epistolae ad Cyrillum hodieum superstites eo nomine intelligendae veniant. — Isidori *quaestiones et responsiones* nonnullis memoratae nil nisi Excerpta ex ejusdem epistolis esse videntur. Cf. Tillemont l. c. Art. X. (p. 117.), Ceillier l. c. Art. II., J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 484. et Niemeyer p. 29—36. — Liber, cujus titulum Niemeyer p. 36. ex catalogo quodam ita exhibet: *Isidorus Pelusiotus de nativitate Domini* Haganoae 1529 in 4°, ut facile crediderim, idem Opus est, quod proprie inscribitur: *B. Isidori Episcopi, theologi vetustissimi, de nativitate Domini etc. libri duo.* Haganoae 1529 in 4°. Isti autem libri, qui mihi praesto sunt, revera s. Isidorum Hipalensem auctorem habent, et cum inscriptione: *Contra Judaeos* reperiuntur in optima ejus editione (quam curavit F. Arevalo) Romae 1797—1803. T. VI. p. 1. seqq. Praeterquam enim quod locus et annus et forma impressi libri congruunt, imprudens aut sciolus catalogi scriptor, cum prior ex istis duobus libris, prout Haganoae 1529 editus est, in margine superiori simpliciter notatur: „B. Isidorus de nativitate Domini,“ facile *Pelusiotam* de suo addere potuit, sicque Isidoro nostro foetus accrescere, cujus ne minimum alibi, nec antiquo, nec recentiori tempore vestigium occurrit. Eadem igitur fuerit hallucinatio, quam ipse Niemeyer alio in loco p. 146. de Cod. quodam manuscripto recte apprehendit.

§. 204.

Character et doctrina S. Isidori Pelusiotae.

Epistolae s. Isidori, perbreves fere omnes, elegantiam vere Atticam, summum ingenii acumen, miram eloquentiae vim cum eruditione omnigena et pietate insigni simul junctam exhibent, ita ut in optimo scriptorum asceticorum genere vix quidpiam magis pium, ad animi domandas perturbationes et a vitiis vi summa deterrendum vel ad virtutem instillandam illustrius existat. Solet autem epistolas cujusvis generis praeclara aliqua sententia vel elegante quadam cohortatiuncula claudere atque ita lectori aculeum quemdam infigere. Unde merito eruditissimus Photius Episcopum quemdam, qui normam scribendi epistolas omnibus numeris absolutam cognoscere desiderabat, ad s. Basilium, Gregorium Nazianzenum et Isidorum Pe-

lusiutam ablegabat, quia in his „una cum epistolari charactere rerum multarum et magnarum utilitatem acquirere“ liceat, Isidorus autem in specie „non solum orationis, verum etiam sacerdotalis et asceticae vitae canon“ audire mereatur.¹⁾

S. Isidori
Pelus.
Doctrina.

Doctrina ejus, ex uberrimo Ecclesiae catholicae fonte hausta, multis in locis aperte ostendit, eandem semper esse Ecclesiae nostrae fidem. Pauca ex multis delibasse sufficiat.

1. *Hominis in peccatum lapsi conditionem, liberum peccatoris arbitrium ejusque justificationem per gratiam Christi necessariam* passim describit:

„Gravis variusque humani est generis hostis; ut enim hominem Deo similem brutis reddidit miserabiliorem, nec praesentibus modo lucris et commodis (τὰ προσόντα πλεονεκτήματα) spoliavit, verum etiam, quibus carebamus, vitia damnaque (τὰ μὴ προσόντα ἐλαττώματα) conciliando attulit, puta sudores ac labores, mortem et corruptionem“ (V. 28.).²⁾ „Nisi ingluvie ac veterno custodiam nostram prodidissemus, divinam scilicet imaginem inquinantes (τὴν θείαν εἰκόνα μολύνοντες),³⁾ zizaniorum sator (diabolus) aditum ad nos haud inveniret“ (I. 194.). „Cum in carnem venit Deus Verbum, fidem ille quidem sibi haberi postulans, gratiâ homines justificavit (πίστιν ἀπαιτῆσας χάριτι ἐδικαίωσεν); neque enim fieri poterat, ut qui a se ipsis proditi perditique fuerant, justitiâ suâ salutem consequerentur,“ (IV. 65.). „Persuasum habeas, quod praeveniente superna gratia (τῆς ἀνωθεν προηγουμένης χάριτος cf. II. 225.), quis vult et laborat atque omnia movet (neque enim voluntas inefficax sufficit)

¹⁾ Photii epist. 207. (ed. Rich. Montacutius Londini 1651. fol. p. 305.), Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. XIV. c. 53. Cf. Tillemont l. c. Art. X. (p. 117—18.); Ceillier l. c. Art. II. §. VI. n. 1. G. Henschenius in Actis SS. l. c. n. 13—14.; P. Possinus in Praefat. Collationum Isidor. Hinc probis et eruditis Gymnasiorum rectoribus suadendum, ut ejusmodi thesauro animum advertant et quaerant occasionem, istiusmodi epistolas juvenibus tradendi sicque eorum mores, dictionem ac pietatem simul excolendi. Stylum epistolarem ipse delineat Isidorus V. 133. Illustriora quaedam exempla elegantiae dictionis ipsius vid. lib. II. epist. 233. 240. 153. III. 57. V. 538.

²⁾ Quae autem per peccatum originale homo amisit, ea simul cum remissione peccati illi, qui in baptismo justificatur ac renovatur, abundanter restitui, recte docet s. Isidorus III. 195. cf. IV. 168. 204. V. 197.

³⁾ Quo autem sensu homo „ad imaginem et similitudinem Dei“ creatus dicatur, explanat lib. III. ep. 95.

S. Isidori
Pelus.
Doctrina.

tum addiscit, tum fructum edit, tum salutem assequitur“ (II. 72.). „Neque enim (loquitur hic de Juda proditore, quem Christus Dominus ad salutem non perduxit) vi et coactione, sed *persuasione* ac *benignitate* hominum salus comparatur. Unde etiam *suae quisquis salutis arbitrium habet*, ut et qui coronâ donantur et qui suppliciis afficiuntur, juste, quod elegerint, percipiant“ (II. 129.).¹⁾ Sed „*dirina gratia humanae mixta industriae* animique promptitudini saluum facit hominem“ (IV. 51. cf. V. 307.). Cf. Concil. Trident. Sess. 5. item Sess. 6. cap. 1—8. et can. 1—6. 9.

2. *Solam fidem sine operibus hominem non salvare, sed opera bona esse necessaria et utilia respectu mercedis consequendae, ideoque Christum vere leges dedisse, frequenter docet:*

„Ab iis, qui crediderunt, summam, nec immerito, justitiam Christus exegit, ita ut primo quidem gratia justos fecerit, iustificatos autem bonorum operum studio duci sanxerit, quippe cum *non possit homo fide tantum salvari.*“²⁾ Oportet enim fidei misceri actiones et per has illam quasi animari; his enim remotis mortua foret“ (IV. 65.). „Homines virtutis studiosi tum ipsam per se virtutem colunt, tum futuras coronas animo et cogitatione complectentes eam consecantur“ (III. 251.). „Si quis futuram mercedem (*ἀνταπόδοσιν*) quaerit, is et nunc primitias accipit, et illic amplum et copiosum praemium refert“ (I. 197.). — Verba autem ista matris filiorum Zebedai (Matth. 20., 23.) eum in modum interpretatur: „Justus ille mercedum repensor aequo ac rationi consentaneo quodam iudicio absurditatem istius petitionis coercet. Non est, inquit, meum simpliciter postulantibus dare, verum iis, qui labores subierunt, *mercedem* (*μισθον*) praebere. Neque enim iusti iudicis est, sudores contemptui habere, ac segnibus et ignavis largiri. Quamobrem si hujusce sessionis eos cupiditas tenet, certamina illa minime ignorant, in quorum praemium ea iis, qui legitime certant, praeparata est“ (I. 137.).“³⁾ — Idem verba s. Pauli

¹⁾ Ita etiam liberum hominis arbitrium adstruit lib. I. ep. 271. 303. II. 79. III. 102. 122. 182. IV. 81. 125. 157. 205. V. 20. 442. 461. 569.

²⁾ Eandem veritatem alibi quoque gravibus verbis inculcat lib. III. ep. 73. 158. 296. 403. IV. 65. 226. V. 162. 240. Quantum afferat damni fides falsa, his verbis ostendit: „Quandoquidem ii, qui mala dogmata disseminarunt, morte graviores cruciatum his, qui fidem ipsis adhibuerunt, pepererunt, saluberrimi medicamenti loco sit iis, qui sauciati sunt, poenitentia et resipiscentia“ lib. III. ep. 269.

³⁾ De mercede bonorum operum etiam agit lib. I. ep. 142. 212. 285. 395. II. 184. 258. 261. III. 207. 251. V. 302. (ubi ejus inaequalitas probatur), 371. 480.

(1. Cor. 9, 21. „cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi“) interpretatus haec profert: „Illud indicari arbitror, quod non tantum juxta Legis (Mosaicae) praescriptum vitam suam moderatus sit, verum etiam juxta coelestem ac numeris omnibus absolutam Christi legem, hoc est non tanquam absque lege esset, juxta veterem Legem, at etiam in lege juxta Evangelium, non extra legem, at etiam intra gratiam. Nam ut, qui veterem Legem servaverat, divinae legis expers non erat, sic qui novam servat, in Christi lege est“ (II. 138.). Caeterum „unus est utriusque Testamenti legislator“ (IV. 209).¹⁾ Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 10. 11. 16. can. 19—21. 24. 26. 31. 32.

S. Isidori
Pelus.
Doctrina.

3. *Realis praesentia Christi in ss. eucharistia* ab ipso perspicue exprimitur.

„Spiritus S. in mystica mensa communem panem proprium incarnationis Christi corpus reddit“ (I. 109.). „Vilescent autem sacrosancta mysteria, si hominis (non Dei) corpus et sanguis esse videantur“ (ita argumentatur contra Arianos IV. 166).²⁾ Cf. Concil. Trid. Sess. 13. cap. 1. 4. et can. 1. 2.

4. *Sacerdotium Novi Testamenti* ejusque necessitatem et dignitatem magnifice celebrat.

„Divina quaedam res est sacerdotium ac rerum omnium praestantissima. Illius enim operâ et regeneramur et divinorum mysteriorum participes efficimur, quibus sublatis nemo coelestia praemia consequi potest. Si igitur his remotis sempiternam sedem consequi non possumus, haec autem non alia ratione, quam per sacerdotium perficiuntur, quâ tandem fieri potest, quin is, qui illud contemnit, contumeliam rebus divinis inferat animamque ipse suam aspernetur?“ (II. 52.).³⁾ Cf. Concil. Trid. Sess. 23. cap. 1. can. 1. 3.

¹⁾ Legis autem antiquae et novae discrimen, hujusque praestantiam scite et eleganter exponit lib. II. ep. 243. 249. 288. III. 53. 254. IV. 134. 166. 204. 209.

²⁾ Alium insignem s. Isidori Pelus. locum de reali praesentia Jesu Christi in ss. eucharistia, qui in epistolis editis desideratur, affert Michael Glycas in epistola 84., quae est ad Joannicium; quem locum reperire est in Opp. S. Joannis Damasceni ed. Lequien Venetiis 1748. T. I. p. 654. — Porro Judaeum quemdam, qui „novum ac peregrinum oblationis genus, quo Ecclesia uteretur, excogitatum esse“ dixerat, ignorantiae vix tolerandae arguit Isidorus I. 401. Indignam denique communionem gravissimis prohibet verbis lib. I. 170. 228. III. 364. IV. 162. V. 12.

³⁾ Alibi sacerdotium generale omnium fidelium et sacerdotium speciale eorum, qui „per ordinationem jus consecuti sunt offerendi sacrificium incruentum“ accurate distinguit III. 75.-cf. 127.

S. Isidori
Pelus.
Editiones.

5. *Virginitatem anteponendam esse matrimonio non semel praeclaris verbis asserit.*

„Sicut coelum terrâ et anima corpore, sic etiam virginitas conjugio praestantior est“ (IV. 192.). *Soli* eos, qui *virginitatem* amplexi sunt, *lunae* eos, qui *continentiam* (scil. virginitate jam non integra) ac denique *stellis* eos, qui honorabile *connubium* amplexi sunt atque conservarunt, comparare licet“ (III. 351.).¹⁾ Cf. Concil. Trid. Sess. 24. can. 10.

6. Quod attinet statum post mortem, *purgatorium* levis animi peccatori minatur, *sanctis* autem in aeterna beatitudine constitutis *piam venerationem* deferendam esse statuit.

„Vide, inconstantiam (quae mox ad virtutes, mox ad vitia declinat) igne terminari, vel purgante atque expiante, vel ad extremum usque inflammante“ (I. 350.). — „Si te istud offendit, quod cinerem corporum ss. Martyrum propter eorum erga Deum caritatem atque constantiam honore afficiamus, eos, qui ab ipsis medicinam accipiunt, interroga, et quot morbis remedium afferant, intellige. Sic fiet, ut non modo id, quod a nobis fit, non irrideas, cavillisque incessas, verum etiam, quod recte et cum laude fit, imiteris“ (I. 55.).²⁾ Cf. Concil. Trident. Sess. 25. de purgatorio, atque de invocatione et veneratione Sanctorum.

Editiones: Una tantummodo est editio, quae omnes Isidori Pelus. epistolas hucusque repertas gr. et lat. exhibet, hunc in modum inscripta: S. Isidori Pelus. Opera seu de Interpretatione divinae Scripturae epistolarum libri V. gr. et lat. cum Notis Paris. 1638 fol. (recus. latine tantum Venetiis 1745. fol.). Migne P. G. T. LXXVIII. Ad hanc editionem emendandam haud parum facient *Isidorianae Collationes*, editae a P. Possino Romae 1670 in 8°, quibus S. Isidori Pelus. epistolae omnes hactenus editae cum multis antiquis optimae Notae Mss. Codd. comparantur et inde circiter bis mille locis supplenda aut corrigenda notantur. His addere juvabit *Collationes*, quas instituit Niemeyer l. c. p. 69—128, epistolarum Parisiis editarum cum iis, quae in variis Catenis referuntur. — Caeterae editiones non sunt integrae; editio

¹⁾ Vid. etiam lib. I. ep. 213. 286. II. 8. 133. 144. IV. 115. 165. V. 218. 253. 490. *Vota* insuper Deo facta sine animae periculo negligi non posse monet lib. I. ep. 461.

²⁾ Ita etiam lib. II. ep. 5. 85. Locus quidam, quem Gregorius Pisinunt. Episcopus in Concilio Nicaeno H. Act. I. ex s. Isidoro Pelus. protulit: „Templi ratio nulla est, quod non exornat imago — *ναοὺ λόγος οὐδεις, ὅρ οὐ στέφει ἄγαλμα* (Mansi T. XII. col. 1018), in epistolis, quae hodie exstant, non obvis a Tillemontio l. c. Art. X. (p. 118.) in dubium vocatur.

Chatardi Paris. 1585. fol. continet nonnisi tres libros priores; edit. Rittershusii ex officina Commelin. 1605. iterumque 1606. quatuor priores libros, denique A. Schott librum V. inde ab a. 1623. aliquoties seorsim edidit. De editionibus cf. Ceillier l. c. Art. II. §. VI. n. 2., J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 483—84., Hoffmann Lexicon bibliograph. s. v. Isidorus T. II. p. 614—15., Niemeyer l. c. p. 36—40., qui etiam Codd. Mss. omnes epistolarum Isidori recenset p. 113—146.; Migne. l. c. p. 35—52.

Marcus
Monachus.

§. 205.

Marcus monachus aliique Scriptores ascetici.

S. Nilo et Isidoro *Marcus Eremita* tertius discipulus S. Joannis Chrysostomi et ipse celeberrimus adjungendus venit, qui monachus caeteroquin ignotus ineunte saeculo V. floruit.¹⁾

Ejusdem *Opuscula ascetica* decem hodie supersunt,²⁾ quibus jam addendus videtur unus tractatus dogmaticus nuper detectus. — Exstant igitur Marci scripta:

¹⁾ Unus hujus rei testis est Nicephorus Callistus in Histor. Eccles. lib. XIV. c. 53. et 54. Ab hoc Marco distinguendus est abbas Marcus, dictus Excitator, paulo antiquior, de quo Palladius in Histor. Laus. c. 21. et Sozomenus Histor. Eccles. lib. VI. c. 29. Cf. Tillemont T. X. Silvain (p. 457) c. Nota (p. 801), Galland. Biblioth. Patrum T. VIII. Prolegom. c. 1. n. 1. 2. — Migne P. G. T. LXV.

²⁾ Migne l. c. p. 905—930. Nicephorus Callistus l. c. c. 54. longe plura hujus Marci scripta commemorat, quorum argumenta paucis perstringit. Ejusdem Marci scripta ascetica generatim laudant Joannes Antiochenus Patriarcha (saec. XII.) in Cotelieri Monum. Eccles. graecae T. I. p. 167. et Poëta anonymus graecus, qui scripsit Jambos in Tractatus asceticos ss. Patrum (Amadutii Anecdota litterar. Romae 1773. Vol. II. p. 28. Marci quae Opuscula vocavit σοφοῦ Μάρκου πρακτικὰ τὸν λόγον). Dudum vero antea Photius Cod. 200. opuscula Marci, quae hodie ejus nomine circumferuntur, uno excepto, legit ac descripsit, alio tamen ordine. His Marci Opusculis, quae proxime sequuntur, praemittitur aliquando Proemii loco ejusdem nomine inscripta *Homilia de paradiso et lege spirituali*, quae etiam inter Homilias s. Macarii Aegyptii reperitur tanquam Homilia 37., atque huic communi eruditorum calculo attribuitur.

Marcus
Monachus.

1. *Tractatus de lege spirituali* (περὶ νόμον πνευματικοῦ), qui 201 sententiis constat explanans, quo sensu „Lex spiritualis“ (Rom. 7, 14.) dicatur, tum quae sit cognitio, quae actio eorum, qui legem spiritualem observare volunt.

2. *Tractatus de his, qui putant, se ex operibus justificari*, (περὶ τῶν οἰομένων ἐξ ἔργων διακοῦσθαι), qui 211 sententiis constat ostendens gratiae divinae necessitatem fideique praestantiam,¹⁾ et redarguens nimiam in vires proprias fiduciam animique de bonis operibus elationem.²⁾

3. *Tractatus de poenitentia* (περὶ μετανοίας), quam cunctis Christianis semper necessariam nec unquam dimittendam esse demonstrat, atque tribus praecipue contineri asserit, extirpandis malis cogitationibus, orando sine intermissione ac obvenientes afflictiones perferendo.³⁾

4. *Responsio ad eos, qui de divino baptismo dubitant*, (ἀπόκρισις πρὸς τοὺς ἀποροῦντας περὶ τοῦ θείου βαπτίσματος), exponit necessitatem et efficaciam baptismi, relationem agonis christiani ad gratiam baptismi perfectam, nec non peccati originalis (quod ipse vocat „mortem“ scil. animae) ad baptismum, ad certamen spirituale et peccatum personale.⁴⁾

5. *Praecepta animae salutaria* (τοὺς θέσειαι ψυχωφελεῖς), Nicolaum monachum egregie prudenterque instruunt, qua ratione, quibus mediis in pugna spirituali victor existere ac perniciosas affectiones superare queat, potissimum cavendas monens ignorantiam, oblivionem et socordiam (n. 12. cf. Op. 7. n. 21.).⁵⁾

¹⁾ Quo sensu autem „fides“ ab eo accipiatur, necesse est propriis ipsius verbis declarare, ne vox ista minus recte intellecta falsis opinionibus ansam praebeat. Sic autem ipse: „Fides est, ut non solum in Christum baptizemur, sed etiam ejus mandata opere compleamus“ (Opusc. IV. Resp. 2. 14. 17.). Huic itaque fidei opera, quae absque fide perpetrantur ideoque non justificant, opponit.

²⁾ Migne I. c. p. 929—966.

³⁾ Migne I. c. p. 965—984.

⁴⁾ Migne I. c. p. 985—1028.

⁵⁾ Ex hoc Opusculo nomine „Marci sapientissimi inter ascetas“ jam olim s. Joannes Damascenus in lib. de virtutibus et vitiis (Op. T.

6. *Capitula de temperantia* (κεφάλαια νηπτικά) plerumque allegoriis e s. Scriptura petitis describunt status varios eorum, qui in via perfectionis ambulare incipiunt magisque proficiunt; eadem summum perfectionis scopum et quasi culmen ¹⁾ ob oculos ponunt, simul ad studium perfectionis incitant atque informant ²⁾.

7. *Disputatio cum quodam Causidico* (ἀντιβολὴ πρὸς σχολαστικόν) duplicem refellit accusationem, tum quod monachi dicentes, non esse in jus vocandos eos, qui injuriam inferunt, *justitiam praeter leges*, tum quod abstinentes ab operibus corporis *otium praeter naturam* sectari videantur; hinc digressus valde commendat veram orationem ad Deum atque humilitatem, discrimen monachorum et hominum saecularium scite explicat, denique commoda ex rebus adversis hominibus obvenientia exhibet. ³⁾

8. *Consultatio intellectus cum sua ipsius anima* (συμβολία νοῦς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν) est allocutio rationis ad animam, qua veros peccati fontes, studium vanae gloriae laudisque humanae et corporis voluptatem, illi proponit, eosque, rejectis quibusvis aliis praetextis causis peccati, obstruendos gravissime urget. ⁴⁾

9. *Tractatus de jejuniis*, (περὶ νηστείας), in quo non solum jejunii utilitatem spiritualem, verum etiam humilitatem disertis verbis extollit. ⁵⁾

I. p. 510.) locum quemdam laudavit, scilicet n. 12. 13. cf. n. 3. 4. item Opusc. I. n. 62. 79. 98. 102. 103. 107. Opusc. II. n. 80. 97. 114. Eidem Opusculo in editonibus Opp. Marci subjungitur *Nicolai hujus rescriptum ad Marcum*, quo illi gratias agit ob praecepta haec salutaria sibi tradita. Migne l. c. p. 1027—1054.

¹⁾ Heic vero notatu dignum, culmen istud ab auctore nostro in ea ἀπαθεία seu affectuum carentia reponi, quam nonnulli Veterum (ut s. Nilus et s. Joannes Climacus) bene, alii (ut Evagrius) minus recte intellexerunt. Opusculum hocce Photius non memorat, unde dubitatio quaedam de ejus authentia suboritur. Cf. Remondini Not. in Marci Opusc. de jejuniis (Galland. T. VIII. p. 101.), qui argumentis sat validis authenticam horum de temperantia Capitulorum impugnat.

²⁾ Migne l. c. p. 1053—1070.

³⁾ Migne l. c. p. 1071—1102.

⁴⁾ Migne l. c. p. 1103—1110.

⁵⁾ Migne l. c. p. 1109—1118.

Marcus
Monachus.

10. Tractatus *de Melchisedek* (εἰς τὸν Μελχισεδέκ), cum amplissimam illam de regno justitiae et pacis et de sacerdotio Christi prophetiam, in persona Melchisedek editam, interpretatu difficilem, luculenter explicat, tum vero etiam convellendis Melchisedekitarum (de quibus vid. s. Epiphani haeres. 55.) argumentis incumbit.¹⁾

11. Tractatus *contra Nestorianos* hisce opusculis videtur addendus, quem ex codice bibliothecae Hierosolymitanae A. Papadopoulos a. 1891 in publicam lucem edidit. Continetur hic tractatus in Cod. Sabb. 366., atque in eodem Marco eremitaе adscribitur.²⁾

Observarunt viri eruditi, in Homiliis s. Macarii Aegyptii et in opusculis Marci complures locos iisdem verbis conceptos deprehendi, adeo ut ex uno auctore in alterum translati videantur.³⁾ Nec illud praetereundum, Marci hujus opuscula ob ipsius argumenti naturam, quae vel sagaciori intellectu, vel continua mandatorum executione indigeat, aliquando paululum obscuriora esse; imo „cautissime semper et acri iudicio legenda esse“ propter errores, in quos incidisse nonnullis, verba quaedam duriora

¹⁾ Migne l. c. p. 1117—1140. His Marci scriptis jungere oportet *Fragmentum ex S. Marci epistola II.* in Bibliothecis Patrum obvium et ap. Galland. T. VIII. Prolegom. c. 1. n. 4. recusum.

²⁾ Ἀνάλεκτα ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας ἡ συλλογὴ ἀνεκδότων καὶ σπανίων ἑλληνικῶν συγγραμμῶν περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἐφεσὺν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα τῆς τῶν Παλαιστινῶν συλλεγέντα μὲν καὶ ἐκδομένα ὑπὸ Α. Παπαδοπούλου-Κεράμειος, ἐκτυπούμενα δὲ ἀναλώμασι τοῦ αὐτοκράτορος ὀρθοδόξου παλαιστίνου συλλόγου. Τόμος πρῶτος (p. 89—113.). Ἐν Πειρόπολει 1891. 8°. 535. pp. (Lipsiae ap. Harrassowitz.) Colligi fecit hisce annis Nicodemus I patriarcha Hierosolym. codd. manuscr. plurimos, in monasteriis variis Palaestinae asservatos. in bibliothecam patriarchalem Hierosolymitanam. Vir eruditus A. Papadopoulos, de palaeographia optime meritis, in eo est ut Catalogum Codd. graec. conficiat et edat, simulque opera praecipua ex iisdem publici juris faciat. Hujus Collectionis jam Tomus I. editus est. — Cf. Ehrhard, Παπαδόπουλος-Κεράμειος Ἱεροσολυμιτικὴ βιβλιοθήκη et Ἀνάλεκτα. Histor. Jahrbuch XIII. 4. p. 804—812.

³⁾ Cf. Galland. T. VIII. Prolegom. c. 1. n. 5.

interpretationis latinae attendentibus visus est eo tempore, quo textus graecus nondum fuerat editus.¹⁾

Alius *Marcus diaconus Gazensis* eadem aetate scripsit *Vitam s. Porphyrii Episcopi Gazensis*. Marcus hic ex Asia oriundus a s. Porphyrio Gazae episcopo (395—420.) diaconus ordinatus est ejusque usque ad obitum (c. 420.) fuit comes. Brevi post (c. a. 422.) vitam confecit illustris hujus ac sancti Episcopi, qui paganismum Gazae adhuc superstitem magno fervore parique successu impugnavit. Vita haec stilo simplici sed conspicue fideliterque duodecim capitibus, sectionibus CIII. conscripta est.²⁾ Mentionem facit c. XI. sect. LXXXVIII. disputationis s. Porphyrii cum Julia Manichaea ejusque sociis, quam Marcus ipse speciali libro exposuerit. Hoc vero Marci opusculum adhuc in tenebris latet.

Marcus
Gazensis.

Hisce scriptoribus adjungi solet *Diadochus*, Photices in veteri Epiro sive Illyrico Episcopus, qui vel exeunte saeculo IV., vel potius juxta alios circa medium saeculi V. floruisse creditur.³⁾ Is reliquit *centum capita ascetica*

Diadochus.

¹⁾ Vid. Photii Cod. 200. J. M. Brasichellani Index librorum expurgandorum Romae 1607. T. I. p. 173—79. C. Bellarmin. et Labbe de Scriptor. eccles. ed. cit. p. 316. Galland. l. c. n. 6. — Editio praestantissima gr. et lat. exstat in Galland. Biblioth. Patrum T. VIII. p. 1—104. De aliis prioribus editionibus, nec non de opusculis hujus Marci cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 266—69. edit. nov. et Vol. XIII. p. 753. edit. vet. G. Cave Vol. I. p. 373 et Cas. Oudin T. I. p. 903—8. — Cf. Chevalier s. Marc l'Érémite.

²⁾ Vitam hanc s. Porphyrii ex interpretatione latina Gentiani Herveti minus quidem expolita ediderunt Lippomani et Surius ac dein Bollandistae Acta SS. Febr. T. III. d. 26. Ap.; Galland. T. IX; Prolegom. ibid. p. XVIII.; Migne P. G. T. LXV. p. 1211—1254.; Proleg. p. 899—904. Textum graecum ex Cod. Vindobonensi ed. Maur. Haupt, Abhandl. d. Königl. Akad. d. Wissensch. zu Berlin 1874. p. 171—215, ac separatim 1875. De hoc textu agit J. Dräseke, Zeitschr. f. wissensch. Theologie 1888. p. 352—374., ac de ipsa Vita idem Dräseke Gesamelte patrist. Untersuch. Altona u. Leipzig, 1889. p. 208—247. Cf. Bardenhöver K. Lex. VIII². p. 683. Ceillier T. VI. p. 329. (ed. 2.) Tillemont T. X. p. 703. 707. Chevalier s. v. Marc de Gaza.

³⁾ Ejus dignitatem episcopalem et sedem Codd. Mss. jam sic indicabant Photii aetate, vid. Photii Cod. 201. Hunc eundem Diadochum

Diadochus. *de spirituali perfectione*, quibus *definitiones decem* praecedunt.¹⁾ In his virtutes principales christiani hominis exponuntur, varii gradus in via perfectionis describuntur, pericula salutis ac subsidia virtutum indicantur, supremus denique finis, in quem omnibus viribus conniti decet, monstratur. Praeterea ipsius nomine exstat *Homilia adversus Arianos*, quam tamen vetustioris cujusdam *Marci Diadochi* foetum esse alii autumant, et *Sermo de ascensione D. N. Jesu Christi*, ubi etiam de Verbi incarnatione doctrina catholica sat bene exponitur.²⁾

Hesychius
Hierosolymitanus.

Tandem alii duo scriptores ascetici, ejusdem forte aetatis, hic nominandi veniunt *Hesychius* presbyter Hierosolymitanus et *Joannes Carpathius* episcopus. — *Hesychii* mentionem facit Theophanes, qui in sua Chronographia ad annum Theodosii Junioris VII. Christ. 414. scribit: *Hoc eodem anno Hesychius Hierosolymorum presbyter sa-*

esse putant, quem Victor Vitensis in Prologo histor. persecut. Vandal. magna cum laude memorat, cf. Ruinart. Not. 3. in Victoris Vit. histor. cit. Neque improbable est, „Didacum Episcopum Phocae“ (al. Foticae), qui in epistola Episcoporum veteris Epiri ad Leonem Imp. (Concil. Chalcedon. P. III. c. 58. ap. Mansi T. VII. col. 619.) subscriptus legitur, illum ipsum esse Diadochum Episcopum Photices, corruptis per librarios (quod haud raro contigit) nominibus propriis. Cf. Ceillier T. VIII. Chap. XIII. n. 1. (ed. 2. T. VI.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 265—66. — Cf. Chevalier s. v. Diadoche.

¹⁾ Capita haec, de quibus vid. Photius Cod. 201., item s. Maximus Confessor in Disputat. cum Pyrrho (Opp. S. Maximi ed. Combefis. Paris. 1675. T. II. p. 163. cf. ibid. p. 153.) item inter Ejusdem quaestiones et dubia Interrogat. X. (ibid. T. I. p. 303.), edita sunt latine ex Fr. Turriani versione Florentiae 1570 in 8°. Migne P. G. T. LXV. p. 1167—1212. Cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 266—68. Ceillier l. c. n. 2—17.

²⁾ *Homilia adversus Arianos* gr. et lat. excusa est a R. Wetskenio ad calcem Origenis de oratione, Basileae 1694. p. 152—73. Ex versione Galliciollii ap. Galland. T. V.; Migne P. G. T. LXV. p. 1147—1166. (cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 266—67. et Vol. VII. p. 222—23). *Sermo de ascensione Domini* primum gr. et lat. editus est in A. Maii Spicileg. Roman. T. IV. p. XCVIII—CVI. (cf. ibid. Editoris Monitum n. 4; p. XLIII, ubi „Diadochus Photices in Epiro Episcopus, Procli contemporaneus“ dicitur, quod ex hujus Sermonis argumento confirmatur).

crarum litterarum doctrina florebat. Idem auctor ad annum XXIV. Theodosii II. Christi 433. refert obitum Hesychii, quem et Menologium Graecorum ut virum interpretatione sacrarum Scripturarum perillustrem ac virtutibus plane eximium celebrat.¹⁾ Non pauca sub nomine Hesychii veniunt scripta, sed de singulis iudicium ferre, utrum hujus Hesychii presbyteri sint, an aliorum scriptorum ejusdem vel sequioris aetatis, valde difficile est. Ad nostrum Hesychium pertinere videtur: *Hesychii presbyteri Sermo compendiosus, animae perutilis de temperantia et virtute, quae dicuntur ἀντιόρητικὰ καὶ εὐκτικὰ*, hoc est de ratione reluctandi atque precandi (Πρὸς Θεόδουλον λόγος ψυχωσέλης περὶ νήψεως καὶ ἀρετῆς κεφαλαιώδης, τὰ λεγόμενα ἀντιόρητικὰ καὶ εὐκτικὰ.) Centuriae duae sunt brevium admonitionum.²⁾ Plures earum quidem inveniuntur verbotenus etiam in scriptis s. Marci eremitae. Sed animadvertit Photius (cod. 198.), duas illas Hesychii centurias partem esse majoris operis, in quo collecta erant effata patrum coaevorum s. Antonii eremitae. Unde quum etiam Marcus ex fontibus anterioribus haurire potuerit, mirum non est, si eadem effata in ejus scriptis et in Hesychii centuriis occurrunt. — Circumferuntur porro sub Hesychii nomine: *Commentarius in Leviticum*, VII. libris constans, qui latine tantum habetur;³⁾ *Fragmenta in Psalmos*⁴⁾, *Epitome duodecim Prophetarum et Isaiae* in versiculos digesta, appositis difficiliorum locorum interpretationibus;⁵⁾ *Fragmenta in Ezechielem, in Daniele, in Acta Apostolorum, in epistolam I. s. Jacobi, in epistolam I. s. Petri, in episto-*

¹⁾ Cf. Galland. T. XI. p. VII. ap. Migne P. G. T. XCIII. p. 787.

²⁾ Gr. et lat. habentur in Biblioth. magna Patrum, Paris. 1644. T. XI. p. 985—1018. Migne l. c. p. 1479—1544.

³⁾ Migne l. c. T. XCIII. p. 787—1180. Valde dubium est, utrum hic commentarius nostro Hesychio tribuendus sit. Plura suadent, eum latine scriptum esse primo medio saeculi quinti. Sunt qui opinantur confectum eum fuisse ab Hesychio episcopo Hierosolymitano tempore s. Gregorii M.

⁴⁾ Ex Catena Graecorum Patrum in Psalmos, Balth. Corderio interprete, ap. Migne l. c. p. 1179—1340.

⁵⁾ Migne l. c. p. 1339—1386.

lam Judae;¹⁾ *Collectio difficultatum et solutionum ex evangelica consonantia* (ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς συμφωνίας)²⁾; *Sermones* aliquot, vel *Sermonum fragmenta*, in festa Domini, B. Mariae V., s. Andream, et. s. Jacobum;³⁾ *Martyrium* s. Longini Centurionis.⁴⁾

Joannes
Carpathius.

Cum Marco, Nilo et Diadocho Photius etiam confert eisque postponit (Cod. 201.) *Joannem Carpathium*, qui scripsit *Consolationem ad monachos in India* (Πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Ἰνδίας προτρέψαντας μονάχους Παρακλητικὸν); hi id ab ipso petierant.⁵⁾ Capita hortatoria sunt ad vitam asceticam et perseverantiam. Duplex series exstat; altera quidem continet in textu latino nonaginta septem capita, in textu graeco centum; altera series habet sententias octoginta duas.⁶⁾ Quisnam fuerit Joannes Carpathius non claret; in pluribus codicibus mss. *Episcopus* nominatur, unde eum Carpathiorum in Cycladibus episcopum fuisse, conjici possit. Quum Photius viris asceticis saeculi quinti connumeret Joannem Carpathium, eo saeculo ipse vixisse existimari potest; sunt tamen qui sequiori aetate,

¹⁾ Migne I. c. p. 1386—1392.

²⁾ Migne I. c. p. 1392—1448.

³⁾ Migne I. c. p. 1448—1480.

⁴⁾ Migne I. c. p. 1545—1560. Bolland. Acta SS. Mart. II. p. 386. 736. — Ex internis indiciis colligitur, scriptum hoc sequioris esse aetatis. Unde jam conveniunt critici, non esse illud hujus Hesychii, sed forte Hesychii Episcopi Hierosolymarum, qui ineunte saec. VII. (601—609.) huic ecclesiae praefuit. — Cf. de Hesychio Ceillier T. XVII. Ch. XX. (ed. 2. T. XI.), Tillemont, T. XIV. p. 227—32. 744—5. Chevalier s. v. Hesychius.

⁵⁾ Migne P. G. T. LXXXV. p. 791—826. (latine); ibid. p. p. 1837—1856 (graece).

⁶⁾ Ex codice Augustano primum Jacobus Pontanus S. J. capita illa Joannis Carpathii vertit et edidit ad calcem *Dioptrae* Philippi solitarii, Ingolstadii 1604. Dein textus latinus vulgatus est in Biblioth. Patrum Lugdun. T. XII. p. 535. atque in aliis Bibliothecis Patrum, ap. Migne I. c. Prioris seriei textus graecus exstat in libro cui titulus; *Φιλοκαλία τῶν ἱερῶν Νηπιτικῶν*, Venetiis 1782; indeque erutus ap. Migne ad calcem Tomi LXXXV. Secundae seriei textus graecus nondum in lucem prodiiit.

circa medium saeculum septimum, eum floruisse opinantur.¹⁾

§. 206.

Marius Mercator.

Fontes: Scripta ipsius Marii Mercatoris. — S. Augustini Lib. de octo Quaest. Dulcitii et ep. 193. — Possidius in Indiculo Operum s. Augustini Vitae adjecto, n. 17. Fontes et Subsidia.

Subsidia. — Garnerii et Baluzii Praefationes, Annotationes et Dissertationes ad Opera Marii Mercatoris, ap. Migne P. L. T. XLVIII. — Rigberii (i. e. Gerberonis) Acta Marii Mercatoris, s. Augustini discipuli, variis notis explicata. Bruxellis 1673. — Schoenemann, Biblioth. hist. litt. Patrum Latin. T. II. 541—565. (ap. Migne l. c.). — Ceillier T. XIII. Ch. XXIV. (2. ed. T. VIII.). — Tillemont T. XV. p. 136. 143. 857—859. — Oudin, I. 1163—1165. — Pagi, Crit. Ann. Baronii ad a. 429. n. 23., ad a. 452. n. 9. — Bähr, Gesch. d. röm. Litt. II. (Suppl.), p. 320—322.

Inter auctores qui saeculo quinto Pelagianos et Nestorianos oppugnaverunt, recensendus adhuc venit *Marius Mercator* scriptor ecclesiasticus, qui illa aetate de fide orthodoxa optime meritus est. Opera tamen ejus per multa saecula oblivioni data latuere, donec versus finem saeculi XIII. a Garnerio aliisque eruditis e codicibus eruta publicique juris facta sunt. Mirum quoque, nec a Gennadio nec a posterioribus qui catalogos scriptorum ecclesiasticorum texere conati sunt, ejus nomen inter eosdem repositum esse vitamque delineatam. Unde quaecumque de Marii Mercatoris patria, loco, conditione et accuratiori aetatis definitione disputari solent, conjecturis innituntur haud quidem improbabilibus, nec tamen ab omni controversia liberis.

Garnerius ex variis indiciis conjecit, Marium Mercatorem Italum fuisse, e Campania, vel Apulia, vel ea Italiae

¹⁾ Cf. Oudin I. 1669; Ceillier T. XVIII. Ch. II. n. II. (ed. 2. T. XII.); J. A. Fabricii Bibl. Graeca X. 738. XI. 173; Chevalier s. v. Jean évêque de l'île Carpathos.

Marii Mercatoris Vita.

parte oriundum quae ad Siciliam vergit.¹⁾ Gerberonius vero ac Baluzius tum ex stilo ejus duriori, tum ex familiaritate cum s. Augustino aliisque ex rationibus Africanum eum esse judicaverunt.²⁾ Colligitur porro ex epistola s. Augustini ad Marium Mercatorem (ep. 193.), hunc versus annum 418.³⁾, quum probabiliter Romae versaretur, Augustino transmisisse duo scripta ab ipso contra Pelagianos confecta, variasque ei proposuisse quaestiones; Augustinum vero Marium, jam antea ei notum, in magna aestimatione habuisse. Epistola inscribitur: „Domino dilectissimo et in Christi membris sincerissima charitate praedicando filio Mercatori“, et postquam Augustinus advertit, se recepissee ejus secundam epistolam „et alium adversus novos haereticos librum refertum sanctarum Scripturarum testimoniis“, ait: „Quibus lectis excursisque etiam illis quae primum miseras, quia et charissimi fratris nostri Albini ecclesiae Romanae acolythi opportunissima sese offerebat occasio, rescribendum fuit.“ Per hunc Albinum Augustinus tunc etiam litteras misit Sixto presbytero (ep. 91.) et Coelestino diacono (ep. 92.), Romanis postea Pontificibus, adeoque vix dubium est, Mercatorem eo tempore cum illis Romae versatum fuisse. Pergit vero Augustinus: „Ego itaque te, fili dilectissime, scribentem mihi, vel ad me considerata tua scripta mittentem, absit ut negligenter accipiam vel superba vanitate contemnam;⁴⁾ praesertim cum mihi de te gaudium tanto majus sit quanto magis inopinatum improvisumque provenit. Fateor enim, tantum te profecisse, nesciebam. . . Inspexi ergo cor tuum in scriptis tuis, quantum potui, et inveni amplectendum, et hortandum, ut perseverantissima diligentia in anteriora te extendas, adjuvante Domino vires tuas, qui tibi eas quas nutriret dedit“ (n. 2.). Sollicite etiam discutit Augustinus

¹⁾ Praefatio gener. in Opp. Mar. Merc. c. 1.

²⁾ V. Schoenemann l. c., Baluzius, Praef. in Opp. Mar. Mercatoris.

³⁾ Quoad determinationem temporis cf. ea quae erudite disserit Garnerius l. c. cap. 1.

⁴⁾ Conquestus erat Mercator, quod quum anteriorem librum cum epistola misisset, nullum habuisset ab Augustino responsum.

quaestionem a Mario ipsi propositam *de illis qui rapiuntur in nubibus* obviam Christo, atque concludens ait: „Si quid hinc absolutum ac definitum disputatione rationabili atque perfecta vel audisti, vel legisti, vel etiam ipse cogitare potuisti, sive adhuc audire, aut legere aut cogitare potueris, peto mihi mittere non graveris“ (n. 13.). Quum vero postea (c. a. 422.) Augustinus de eadem quaestione consuleretur a Dulcitio, ipse in *libro de octo Dulcitii quaestionibus*, inseruit omnia illa quae jam disseruerat hac de re „in quadam epistola quam scripsi *ad filium meum Mercatorem procul dubio notissimum vobis*, cum me consuleret de quibusdam quaestionibus Pelagianorum“ (Qu. 3.). Colliigi ex hisce potest, jam antea, forte in Africa, Marium quem filium suum vocat, Augustino notum fuisse; supponit eum vero *notissimum* etiam Dulcitio, qui censetur fuisse notarius et tribunus Carthaginem ex Italia missus (a. 420.), ut executioni mandaret leges latas contra Donatistas.¹⁾

Marii Mercatoris Vita.

Migravit dein Marius Mercator Constantinopolim, forte quod eo Coelestius alique Pelagiani sese contulissent, patrocinia ibi quaererent et inde in Oriente errores suos spargere conarentur. Constantinopoli obtulit Theodosio II. *Commonitorium adversus Coelestianos* (Pelagianos), graece quidem conscriptum, sed ab ipso Mario in linguam latinam quoque versum; oblatum vero hoc Commonitorium fuisse anno 429. ex ipsius inscriptione constat. Titulus enim est: „Exemplum Commonitorii quod super nomen Coelestii graeco sermone a Mercatore datum est, non solum ecclesiae Constantinopolitanae, sed etiam plurimis religiosissimis viris: oblatum quoque piissimo principi Theodosio semper Augusto, idipsum ex Graeco in Latinum translatum per eundem Marium Mercatorem, Christi servum, consulatu Florentii et Dionysii VV. CC., per quod Commonitorium cognito funestissimo errore, imperiali praecepto tam Julianus defensor et sequax ejus, cum caeteris sociis et participibus suis, quam postea Coelestius de Con-

¹⁾ Cf. Ceillier T. XI. Art. VII. §. III.

Marii Mercatoris Vita.

stantinopolitana urbe detrusi, in synodo quoque Ephesiensi ducentorum septuaginta quinque episcoporum sententia postmodum in praesenti damnati sunt.¹⁾ Habuit autem, ut fasti docent, consules Florentium et Dionysium annus 429, adeoque huic anno Commonitorium hoc adscribendum est.

Videtur exinde Marius Constantinopoli usque ad vitae finem degisse et reliqua sua scripta ibidem confecisse. Ad Pelagianam haeresim pertinet liber *Subnotationum in Julianum*, quem ineunte anno 431 conscriptum esse eruditi conjiciunt. Obitus s. Augustini, qui paulo ante acciderat (28. Aug. 430.), in praefatione fit mentio, non vero concilii Ephesini, in quo Julianus damnatus est. Illud igitur saltem nondum finitum fuisse, merito concluditur. — Exortam vero Nestorii haeresim Mercator pariter strenue impugnavit variis scriptis. Plura praeterea scripta quae Nestorianismum vel Pelagianismum spectant, ex graeco in latinum vertit sermonem, atque versionibus istis documenta quaedam nobis servata sunt, quae graece confecta injuria temporum perierunt. Vivebat Marius Mercator certe post pseudoconcilium Ephesinum (a. 448.); mentionem enim facit in scriptis contra Theodoretum depositionis Domni Antiocheni, quae in latrocinio isto Ephesino facta est. Non exstant opera, in quibus mentionem faciat Concilii Chalcedonensis (a. 451.), unde circa a. 450. eum obiisse eruditi multi existimant. Advertit tamen Baluzius, Eutychianorum nomen a Mercatore adhiberi,²⁾ illam vero appellationem nonnisi post Concilium Chalcedonense invaluisse. Unde infert: „Cum ex his constet, illum scripsisse post inventum nomen Eutychianorum, id est, aliquanto post habitam synodum Chalcedonensem, quae damnavit impium dogma Eutychetis, manifestum est illum scripsisse aliquanto post annum 451, quo synodus illa habita est.“³⁾

¹⁾ V. Migne, Marii Mercatoris Opera omnia P. L. T. XLVIII, p. 63.

²⁾ Epilogo ad excerpta ex sermone Eutherii, Migne l. c. p. 1088; ed. Baluzii p. 355.

³⁾ Praefat. Baluzii; ap. Migne l. c. p. 46.

In scriptis suis Mercator *servum Dei* se appellat, nec indicia in iis sunt, eum ex clero fuisse. S. Augustinus *filium suum ac filium dilectissimum* eum appellat; quum vero Augustinus non solum Episcopos sed et presbyteros fratrum nomine soleat honorare, inde infertur, eo tempore Mercatorem non fuisse Episcopum vel presbyterum. In praefatione porro ad librum subnotationum in verba Juliani, (n. 12.), alloquitur Pientium presbyterum verbis: *venerande presbyter Pienti.*¹⁾ Mos autem erat illis temporibus, ut cum presbyter presbyterum alloqueretur, vel fratrem diceret vel compresbyterum. Quare ex hoc loco merito concludimus, Marium etiam cum haec scriberet ordine sacerdotali non insignitum fuisse. Scripsit vero haec post mortem s. Augustini a. 431. vel 432. Hinc plerique censent, Marium Mercatorem laicum fuisse. Certo tamen hoc non constat; potuit enim esse diaconus, vel clericus in ordinibus minoribus constitutus, etsi ex ejus scriptis id colligi nequeat.

Marii Mercatoris Vita.

Opera Marii Mercatoris quae ad nos pervenerunt dogmatico-polemica sunt, contra Pelagii et Nestorii haereses directa. Partim opera sunt ab ipso Mercatore confecta, majori tamen parte versionibus constant ex graeco in linguam latinam Scriptorum, quibus Mercator passim observationes et notas addidit.

Marii Mercatoris Opera.

I. Opera contra Pelagianos.

1. *Opera a Mercatore ipso exarata.* — a. *Commonitorium super nomine Coelestii.*²⁾ Ex Occidente ejecti venerant Julianus cum aliis episcopis et Coelestius Constantinopolim, paulatimque artibus suis circumvenerunt Nestorium Episcopum Constantinopolitanum et Theodosium Imperatorem, ita ut jam ad suae causae favorem illos fere attraherent, ipsaque ecclesia Constantinopolitana in partes scinderetur. Tunc Mercator ut periculum imminens averteret, causamque fidei artibus haereticorum non sineret subverti, *Commonitorium* scripsit graece primum (a. 429.), deinde latine (a. 431.), *super*

¹⁾ V. Migne l. c. p. 120.

²⁾ Migne l. c. p. 63—108.

Marii
Mercatoris
Opera.

nomine, ut ait, *Coelestii*, quo totam rei seriem haeresisque Pelagianae historiam explicaret, omnibusque patefaceret, turbulentos istos homines vere esse haereticos suoque merito ex Occidente pulsos. Obtulit illud imprimis Theodosio Imperatori; quem vero effectum habuerit sollicitudo viri apostolico zelo pro fide succensi, docet ipse Mercator in titulo Commonitorii illis verbis: „Per quod Commonitorium cognito funestissimo errore, imperiali praecepto tam Julianus defensor et sequax ejus, cum caeteris sociis et participibus suis, quam postea idem Coelestius de Constantinopolitana urbe detrusi, in synodo quoque Ephesiensi ducentorum septuaginta quinque episcoporum postmodum in praesenti damnati sunt.“ Multum hoc Commonitorium confert, ut historia Pelagianismi accuratius cognoscatur.

*b. Liber subnotationum in verba Juliani.*¹⁾ Opus hoc in duas partes divisum est. Alteram constituit *Praefatio* quae et in antiquis codicibus nomen Commonitorii (admonitionis) ad lectorem accepit; altera *Subnotationes ad verba Juliani*, ex libris illius contra s. Augustinum excerpta, continet.

Praefatio historica est originemque et evolutionem haeresis Pelagianae breviter describit. — *Subnotationes* in novem capita distributae ad dogmata spectant, etsi in iis plura etiam de Juliano aliunde non nota inveniuntur. Quos Juliani errores Mercator expresse impugnet, indicat illis *Praefationis* (n. 10.) verbis: „Tota summa inepti et magis impii Juliani laboris ad unam pravam redigi videtur sententiam: Adae videlicet et Evae transgressionem eos non fecisse mortales, nec noxam eorum ad posterum originaria successione transisse, sola autem imitatione illorum qui divina mandata contempserit effici reum“. — Allatis igitur Juliani verbis subnotationes id est responsiones Mercator opponit. Subnotationes has autem tantum conscripsit in duos priores Juliani libros, non alia certe de causa, quam quod his solis tractatur quaestio de mortalitate Adami et peccati originalis exstantia, quam unam agitandam susceperat Mercator. Aliae tamen quaestiones, de concupiscentia, de baptismo et redemptione parvulorum passim velut appendices attinguntur. — Colligitur ex ipso opere,

¹⁾ Migne l. c. p. 109—172.

s. Augustinum jam mortuum fuisse cum illud Marius conficeret, meritoque ob varia indicia anno 431. adscribitur.

Marii
Mercatoris
Opera.

II. *Translationes variorum Opusculorum quae graecae scripta sunt in causa Pelagianorum.*

a. Tres epistolae Nestorii, prima et secunda ad Coelestinum R. P., tertia vero directa ad Coelestium Pelagianum.¹⁾

In epistolis ad Coelestinum R. P. Nestorius eum consulit de Juliani aliorumque Pelagianorum qui Constantinopolim confugerant orthodoxia vel reatu; simul proprios suos errores de Christo ac B. Maria Virgine Pontifici insinuare conatur. — Tertia est rescriptum ad Coelestium directum, quum is cum reliquis Pelagianis a Theodosio Imperatore jam repulsam passus esset. Videtur ex urbe ejectus Nestorio scripsisse epistolam tristem, qua adhuc ejus patrocinium postulabat. Nestorius in rescripto favorem suum in Coelestium ejusque comites Pelagianos prodit eosque ad patientiam et constantiam hortatur. Colligitur ex variis indiciis, epistolas priores ad Coelestinum R. P. anno 429. scriptas esse, rescriptum vero ad Coelestium datum esse versus finem anni 430.

b. *Nestorii tractatus contra haeresim Pelagii seu Coelestii*,²⁾ quatuor sunt Sermones quos Nestorius brevi post suam evectionem in sedem Constantinopolitanam habuit contra errores Pelagianos, praesentibus illis sequacibus Pelagii qui Constantinopolim confugerant. Errores enim Pelagii Nestorius non admisit, sed publice rejecit, orthodoxam fidem hac in re exponens; Pelagianos tamen istos qui Constantinopolim venerant in protectionem suscepit. *Quod utrum malitia vel recordia fecerit*, inquit Mercator, *non facile nosci potest*.³⁾ Marius Mercator in linguam latinam transtulit illos sermones, omissis tamen iis partibus quae Pelagianismum non spectabant.

c. *Excerpta ex scriptis Theodori Mopsuesteni ejusque symboli refutatio.*

Exponit in Praefatione Marius Mercator, Julianum Eclanensem cum sequacibus suis tetendisse ad Theodorum Mopsuestenum magno nisu tanquam ad christianorum dogmatum praedica-

¹⁾ Migne l. c. p. 173—184. — Epistola ad Coelestinum etiam habetur p. 815.

²⁾ Migne l. c. p. 183—214.

³⁾ Praefat. in Tractatus Nestorii l. c. p. 185.

Marii
Mercatoris
Opera.

tum magistrum, ut de *haeresi Pelagiana seu Coelestiana* . . . ab ipso confirmaretur; gloriari porro Julianum in libris suis, se niti in sententiis suis auctoritate Theodori. Probat Mercator autem, hunc Theodorum esse haereticum a recta fide alienum, adeoque turpiter Julianum ejus auctoritate se munire.

Symbolum igitur Theodori Mopsuesteni latine versum proponit, ac dein acri refutatione refellit. — Tum pergit Mercator: *Cujus autem perfidiae sit etiam praefatus Theodorus, ex scriptis ejus quae de Graecis transtulimus approbemus.* Affert dein plura *Excerpta* ex Opere quod scripserat Theodorus contra s. Augustinum defendentem originale peccatum, illumque de statu primi hominis et de peccato originali falsa docere ostendit. — Potior pars hujus Marii Mercatoris Scripti pertinet quidem ad Nestorii haeresim, sed quum editum illud sit, ut impugnaret Julianum Pelagianum, ac Pelagianismi errores etiam posterior pars spectet, hoc loco illud recensendum esse videbatur.¹⁾

II. Opera contra Nestorianos.

1. *Opera a Mercatore ipso exarata.* — a. *Epistola Marii Mercatoris de discrimine inter haeresim Nestorii et dogmata Pauli Samosateni, Ebionis, Photini atque Marcelli.*²⁾ In hac brevi epistola Nestorii haeresim cum doctrinis Pauli Samosateni aliorumque comparat, et in quo hisce conveniat in quo discrepet, indicat. Scripta est a. 429, quum Nestorius variis sermonibus in ecclesia habitis jam errores suos evulgasset.

b. *Nestorii blasphemarum capitula XII.*³⁾ Refellit in

¹⁾ V. Migne l. c. p. 213—232. et p. 1041—1050. Editores hoc Mercatoris Opus ita distribuerunt, ut Praefatio cum posteriore Operis parte, primo inter Mercatoris Scripta contra Pelagianismum ponantur (Migne l. c. 213—232), cum inscriptione materiae non convenienti: *Symbolum Theodori Mopsuesteni et ejus refutatio.* Dein in P. III. Operum Mercatoris *Excerpta ex Libris Theodori Mopsuesteni* etc., pars prima illius Scripti collocata est, scil. cum repetita Praefatione, ipsum Symbolum Theodori (*Expositio pravae Fidei Theodori*), et Refutatio Theodoriani Symboli. (Migne l. c. p. 1041—1050.).

²⁾ Migne l. c. p. 773.

³⁾ Migne l. c. p. 907—932.

hoc opusculo Marius Mercator anathematismos illos duodecim, quos Nestorius opposuerat anathematismis s. Cyrilli.

Marii
Mercatoris
Opera.

Proponuntur ex ordine anathematismus s. Cyrilli, anathematismus Nestorii ei oppositus, ac demum Contradictio Marii Mercatoris seu refutatio capituli Nestorii. Merito Garnerius: „Hoc opusculum plane eximium est, eoque pluris faciendum quod singulare existat, quodque nemo veterum, imo nec recentiorum, praeter Mercatorem, feratur Nestorii anathematismos refellisse.“ Adjunxit Mercator. appendicem, qua sermones aliquot Nestorii refutat et secundum Nestorii anathematismum denuo pertractat. Colligitur autem ex variis indiciis, opusculum integrum conscriptum esse anno 431, antequam Concilium Ephesinum (X. Kal. Julias) inceptum esset.

2. *Translationes variorum Opusculorum quae graece scripta sunt in causâ Nestorianismi.*

a. *Tredecim Sermones Nestorii de Incarnatione Domini Nostri Jesu Christi*,¹⁾ post depositionem illius in latinum vertit Mercator, ut Occidentalibus pateret Nestorium haereticum esse meritoque depositum.

Brevem praemittit praefationem in qua: „Nestorii, inquit, quondam episcopi Constantinopolitanae urbis nonnulla ad plebem blasphemiarum dicta vel scripta ex Graeco in Latinum sermonem fervore catholicae fidei incitatus curavi transferre, a fidelibus linguae meae fratribus cognoscenda atque vitanda: in quibus verbum de verbo, in quantum fieri potuit, conatus sum translator exprimere, ne prius falsarius magis quam verus postea probarer interpres“. In omnibus istis sermonibus Nestorius de incarnatione tractat suosque errores proponit; quidam veluti in haereticos, Apollinaristas, Macedonianos aliosve dicti sunt, aliquot etiam directe habiti contra Proclum, qui Nestorii doctrinas impugnavit.

b. *Homilia s. Procli episcopi Cycizeni habita sedente Nestorio in magna ecclesia Constantinopolis, contra errores Nestorii*.²⁾ Habita est illa homilia a. 429. forte die Epiphaniae, vel die 25. Martii, quum Nestorius jam tribus sermonibus, uti videtur, haeresim suam propalasset. Impugnat tamen primum sermonem Nestorii, tacito ejus nomine; Nestorius

¹⁾ Migne l. c. p. 763–864.

²⁾ Migne l. c. p. 775. Versionem hanc non esse Mercatoris, sed Dionysii Exigui, Labbe et Vinc. Richardius opinati sunt; plerique tamen critici Mercatoris eam esse censent. Cf. Migne ibid. p. 777. nota a.

Marii
Mercatoris
Opera.

vero tunc adversus hanc Procli orationem panegyricam in Virginem Θεοτόκον, quartum suum sermonem habuit.¹⁾

c. *S. Cyrilli epistolae duae ad Nestorium*²⁾ commonitoriae de erroribus ejus, quarum prima mense Augusto a. 429., altera mense Februario a. 430. scripta est; *Epistola s. Cyrilli ad clericos suos constitutos Constantinopoli*,³⁾ pariter mense Februario a. 430. scripta; *Ejusdem Epistola synodica ad Nestorium* duodecim continens anathematismi capitula.⁴⁾

d. *Epistolae duae Nestorii ad Cyrillum*, altera perbrevis qua primae Cyrilli epistolae respondet,⁵⁾ data post Pascha a. 430.; altera, qua fusius ad secundas litteras respondet et invehens in Cyrillum haereticam doctrinam defendit.⁶⁾ — *Epistola Nestorii ad Coelestinum*, qua conquestus de Cyrillo, Pontifici artificiose exponit, cur voce Χριστοτόκος potius utendum quam voce Θεοτόκος. Epistola haec data videtur mense Novembri a. 430.⁷⁾

e. *Synodi Ephesinae Actio sexta*, in qua continetur *Collectio prima Excerptorum ex libro Nestorii*, oblata Patribus Ephesinae synodi a Petro primicerio notariorum.⁸⁾ *Collectio secunda*, cujus apud Mercatorem in codicibus titulus: „De diversis Nestorii libris vel Tractatibus *Excerpta ab episcopo Cyrillo capitula* ex Graeco a nobis Ne-

¹⁾ V. Garnerii Praef. in secundam partem Opp. Marii Mercat. ap. Migne l. c. p. 706. Cf. Migne l. c. p. 775 sqq. notae.

²⁾ Migne l. c. p. 801—808.

³⁾ Ibid. p. 809—818.

⁴⁾ Ibid. p. 831—841.

⁵⁾ Migne l. c. p. 804.

⁶⁾ Ibid. p. 818—827.

⁷⁾ Ibid. p. 841—844. — Quae sequitur p. 845. epistola Nestorii non est ad Coelestinum R. P. directa, sed ad Coelestinum Pelagianum; ejus superius jam fecimus mentionem.

⁸⁾ Migne l. c. p. 866—895. — Ex hac Actione synodi Ephesinae Garnerius in sua Mercatoris editione tantum protulit Excerpta Nestorii quae Patribus oblata sunt (p. 95—102.). Sed advertit Baluzius, totam Actionem in utroque Codice Mario Mercatori adscriptam esse; dubium tamen est, an sit versio Mercatoris.

storii in Latinum versa.¹⁾ — Sequitur in editione Garnerii et ap. Migne: *Collectio tertia* Excerptorum ex variis Nestorii Tractatibus, a s. Cyrillo in libris quinque Contradictionum.²⁾ *Collectio quarta* Dictorum Nestorii diversis ex Tractatibus sive Libris quae in s. Cyrilli Operibus sparsa sunt.³⁾ Tertia et quarta haec Collectio tamen non est Marii Mercatoris opus, sed a Garnerio utraque juncta, ut uno prospectu valeat quisque haeretici sensa intueri.

f. *S. Cyrilli Apologeticus pro duodecim Capitulis adversus orientales Episcopos quorum nomine Andreas Samosatenus objectiones scripserat.*⁴⁾

S. Cyrillus epistolae suae tertiae ad Nestorium subjunxerat capita errorum duodecim, quae Cyrilli anathematismi duodecim dici solent. Haec cum accepisset Nestorius confestim Antiochiam misit ad Joannem episcopum, rogans, ut a praestantissimis duobus suae dioecesis hominibus, Andrea Samosateni, et Theodoro Cyrensi refellenda et Apollinaris Ariique errorum damnanda curaret. Fecerunt ambo quod rogabantur, scriptumque singuli acerbum pariter atque amarulentum ediderunt, Andreas Orientalium nomine, Theodoretus suo. Andreae objectiones probavit Joannis Antiocheni synodus; utrumque scriptum porro ad Cyrillum missum est. Respondit utrique scripto s. Cyrillus, idque jam ante Concilium Ephesinum factum, vel ex eo constat, quod damnati a synodo Nestorii nusquam Cyrillus meminit; cum tamen magni in rem suam momenti futurum esset tantum Ecclesiae judicium.⁵⁾

g. *S. Cyrilli Apologeticus adversus Theodoretum*, vel responsio ad ea quae Theodoretus contra Anathematismos dixit.⁶⁾

h. *S. Cyrilli Scholia de Incarnatione Unigeniti.*⁷⁾

i. *Excerpta ex Libris Theodori Mopsuesteni.* Jam superius monuimus, contra Julianum Pelagianum a Mercatore haec imprimis collecta esse, ut Theodorum quo Julianus

¹⁾ Ibid. p. 897—904.

²⁾ Ibid. p. 903—906.

³⁾ Ibid. p. 905—906.

⁴⁾ Migne l. c. p. 933—970.

⁵⁾ Garnerii Admonitio in Apologeticum s. Cyrilli, l. c. p. 931.

⁶⁾ Ibid. p. 969—1002.

⁷⁾ Migne l. c. p. 1005—1040.

Marii
Mercatoris
Opera.

gloriabatur, haereticum fuisse probaret. Post praefationem Marii sequitur primum Expositio pravae fidei Theodori et Refutatio Theodoriani Symboli a Mercatore facta,¹⁾ dein vero veniunt Excerpta ex Scriptis Theodori, quae inter Scripta Mercatoris contra Pelagianos posita sunt.²⁾

k. *Excerpta ex libris Theodoreti Cyrensis et ex Sermone Eutherii Thyānensis contra s. Cyrillum.*³⁾ — Addit Mercator observationes, et collectionem suam concludit Epilogo, ex quo colligitur eum adhuc addidisse Excerpta ex sermonibus Joannis Tomitanae urbis episcopi contra Nestorianos et Eutychianos; sed haec injuria temporum interciderunt.

Hypognostici-
cum.

Diximus superius, duo Scripta a Mario Mercatore quum in Italia versaretur missa esse ad s. Augustinum, quorum hic mentionem facit in epistola ad Mercatorem data (ep. 193.). Inter Mercatoris opera quae exstant haec duo scripta non inveniuntur. Suspicati autem sunt quidam scriptores, opus illud ignoti auctoris quod inter opera spuria s. Augustini recenseri solet, *Hypognostici* vel *Hypomnestici* nomine, identicum esse cum illis Mercatoris Scriptis ad Augustinum missis, vel potius illum librum quem secundo loco commemorat s. Augustinus, quemque dicit „aliū adversus novos haereticos librum refertum sanctarum Scripturarum testimoniis“, esse ipsum Hypognosticum. In hanc sane sententiam D. Ceillier multum inclinatur.⁴⁾ — Paucis, quatenam sit Hypognostici indoles hoc loco indicemus. Hoc opus in exemplaribus excusis distribuitur in sex libros, qui vulgo inscribuntur *Υπογνωστικῶν*, id est, Subnotationum libri: quorum videlicet quinque priores contra quinque Pelagianorum dogmata singulas responsiones exhibent subnotatas. Verum in praefatione ab ipso auctore, atque a veteribus etiam qui id citant, vocatur *Υπομνηστικῶν*, quasi dicas Commonitorium, sive ut ipsi veteres interpretantur Memoratorium, quod auctoris consilium fuisse istud videat-

¹⁾ Migne l. c. p. 1043—1050. Symbolum hoc illud est, quod a Charisio presbytero oblatum exhibetur in Actione sexta Concilii Ephesini, et damnatum est a Synodo. Hinc occurrit etiam in Versione Actionis sextae superius inter Opera Mercatoris commemorata (p. 577. sqq.). Sed textus ibi citatus aliquantisper differt a textu h. l. p. 1043. a Mercatore dato. Unde sane minus probabile est totam versionem Actionis sextae uti Baluzius opinatur, Mercatori tribuendam esse; ipsius dixeris esse tantum Excerpta ex Nestorio in latinum versa.

²⁾ Migne l. c. p. 218—232.

³⁾ Ibid. l. c. p. 1067—1087.

⁴⁾ T. XIII. Ch. XXIII, n. III. sqq.

tur, ut Ecclesiae catholicae contra Pelagianos doctrinam, memoriae juvandae causa, compendio traderet. Pelagianorum porro doctrinam in Praefatione auctor hisce exhibet: „Hujusmodi ergo dogmatis ista est nefanda blasphemia. I. Adam, inquit, sive peccasset, sive non peccasset, moriturum fuisse. II. Tamen peccatum ejus neminem nisi solum nocuit ipsum. III. Posse hominem per liberum arbitrium, tanquam per se sibi sufficientem, implere quod velit, vel etiam meritis operum gratiam unicuique dari. IV. Libidinem naturale esse bonum, nec in ea esse quod pudeat. V. Parvulos non trahere originale peccatum, neque perituros a vita aeterna, si sine sacramento baptismi ex hac vita migraverint.“ — Haec Pelagianorum quinque dogmata quinque libris refutantur. Sequitur dein Liber, in quo de praedestinatione contra Pelagianos disputatur, qui est liber vulgo sextus Hypognosticon. Quidam vero codices hunc sextum librum solum ac seorsim a quinque aliis exhibent.

Quoad quaestionem an forte Mercatori Hypognosticon adscribi possit, congrue Maurini: „Joannes Garnerius ad Mercatoris opuscula, dissertatione sexta, de scriptis adversus haeresim Pelagianam, conjectando pronuntiat, Sixtum presbyterum Romanum, qui Coelestino in Sedem Apostolicam successit, verum auctorem esse librorum Hypognosticon. Ipsi Mercatori facilius adjudicabit, quisquis non modo cum Garnerio animadverterit, suis Mercatorem opusculis insignioribus contra Pelagianos titulum eundem fecisse, alteri scilicet Subnotationum libro, alteri autem Commonitorio nuncupato: sed illud etiam observavit, quod in epistola 193. (tum a Garnerio, cum de auctore Hypognosticon quaereret nondum visa) rescribit Augustinus ad Mercatorem, c. 1., se nimirum cum ejus litteris accepisset *et alium ipsius adversus novos haereticos Pelagianos librum, refertum sanctarum testimoniis Scripturarum*. Istum tamen Mercatoris librum ab Augustino laudatum, quominus continuo pronuntiemus asseveranter ipsum esse Hypomnesticon, moram injicit stilus, et dicendi ratio, quam in Hypomnestico non eandem plane atque in aliis Mercatoris indubitatis opusculisprehendimus.“¹⁾ Occurrunt porro etiam quoad usum et significationem verborum talia apud Mercatorem quae, etsi doctrina eadem sit, tamen valde discrepant ab iis quae habentur in Hypognostico. Scribit Mercator in Libro Subnotationum in verba Juliani c. 5. n. 1.: „Constat in illis prosatoribus generis humani fuisse libidinem insitam eorum naturae, quam quidem divinae Scripturae, non ut tu vis libidinem, sed carnis concupiscentiam nominare“. Bene quoad haec notat Garnerius. „Non sumpsit auctor nomen libidinis in malam partem; — sed illud posuit ad significandum in-

¹⁾ Admonitio in Hypomnesticum, ap. Migne P. L. T. XLV. p. 1611.

Marii
Mercatoris
Opera.

situm hominibus procreandi appetitum, qui cum per se sit indifferens, inter bona aut vitia censetur, prout freno vel retinetur vel solvitur.“¹⁾ At Hypognostici auctor libidinis vocem in malam tantum partem sumit, uti ex Libro quarto liquet. „Libido, inquit, non est naturale bonum in hominibus, sed per peccatum primorum hominum accidens malum, cujus non Deus auctor est, sed diabolus (c. 1.). Non omne quod libet, libido est; sed omne quod male libet, libido est.“ (c. 2.)²⁾ — Omnibus igitur consideratis non videtur Hypognosticon Mercatori posse adscribi.

Fuit Marius Mercator fervidus orthodoxae fidei contra Pelagianos propugnator, Scriptis suis bene meritus de haeresis illius repressione. Ad historiam Pelagianismi accuratius noscendam multum ejus opuscula inserviunt. Adversarios passim, indignatione motus, vehementius insequitur, eorumque sensa et mores acrius carpit. Stilus concisus est in quo Sallustium imitatur, sed locutio passim durior minusque concinna. In versionibus ex graeco praesertim noluit genio linguae latinae inservire, sed potius verbotenus scripta transferre. De quo lectorem monuit verbis quae et viri strenui indolem et stilum nobis sistunt. „Verbum de verbo, inquit, in quantum fieri potuit, conatus sum translator exprimere, ne prius falsarius magis, quam verus postea probarer interpreter. Da igitur veniam, pie lector, si aut minus oratio luculenta, aut verborum ubicumque praesumptorum novitas aurem forte perculerit: elegi obtrectatorum linguis magis exponi, quam a veritate sensuum exprimenda, ubi omne est de falsitate periculum, longius aberrare. Occupent igitur se ex hoc nostri disertuli, ad singulas syllabas nostras scrutandas et verba rimanda: non id curo, nec magni pendo, securus, quod mihi de hoc opere nullus falsarii nomen imponat. Scio etiam, ab istis exprobranda nobis esse aliqua dicta vitiosa, quae nobis vis servandae graecae proprietatis extorsit. Dicat hinc nobis quisque quod volet, sentiat quod placet, ego sapientum judicio fretus sum, quibus absque lenocinio fu-

¹⁾ V. Migne P. L. T. XLVIII. p. 133.

²⁾ Migne P. L. T. XLV, p. 1639.

coque verborum et scholaribus nugis, simplex veritatis semper grata est pulchritudo.“¹⁾

Marius
Mercator.

Editiones. — Jam advertimus, diu Marii Mercatoris opera delituisse; nonnisi saeculo decimo septimo mediante Lucas Holstenius ex codice Palatino Bibliothecae Vaticanae Mercatoris opuscula continente descripsit Commonitorium super nomine Coelestii, moriensque (a. 1661.) illud in schedis suis reliquit. Editum fuit a Labbeo in Conc. Coll. T. II. p. 512—517. Parisiis 1671. — Idem Commonitorium cum aliquot aliis opusculis pariter ex Cod. Vatic. desumptis paulo post edidit D. Gerberon O. S. B. sub tit. Acta Marii Mercatoris s. Augustini discipuli; cum notis Rigberii theologi Franco-Germani Bruxellis a. 1673. in 12°. — Interim Jo. Garnerius S. J. egregiam editionem Operum Mercatoris ex Codicibus Vaticano et Bellovacensi adornavit, sub titulo: Marii Mercatoris s. Augustini aequalis Opera quaecunque exstant. Prodeunt nunc primum studio J. Garnerii S. J. presbyteri, qui notas etiam ac Dissertationes addidit. Parisiis 1673. fol. Magnae eruditionis sunt notae istae et dissertationes atque amplissimae. — Editionem dein in quibusdam emendatiorem Baluzius fecit: Marii Mercatoris Opera. Steph. Baluzius Tutelensis ad fidem veterum codicum mss. emendavit et illustravit. Paris. 1684. in 8°. Desunt Garnerii locupletissimae dissert. et notae, sed quoad textum utiles notas in fine editionis Baluzius adjecit. — Editionem Baluzii dedit Gallandius in Biblioth. PP. T. VIII. Venetiis 1772., qui et suas notas non parca manu adjunxit. Demum ap. Migne P. L. T. XLVIII. recusa est Garnerii editio, collatis Baluzii et Gallandii editionibus et animadversionibus adjunctisque aliquot notis editorum. Inde haec editio locupletissima est; passim tamen minus curata. Notas quasdam criticas ad textum Commonitorii adv. haeresim Pelagii ed. M. Ihm, Rhein. Museum für Philog. a. 1889. p. 529—531.

Editiones.

§. 207.

Synesius, Ptolemaidis Episcopus.

Fontes. Synesii Scripta, praesertim epistolae 55. 57. 105. — Evagrii Hist. eccl. lib. I. c. 15. — Photii Cod. 26. — Nicephori Callisti Histor. eccles. lib. XIV. c. 55. — Suidas in Lexico s. v. *Συνεσιος* (ed. Küster T. III. p. 402.).

Fontes et
Subsidia.

¹⁾ Praefatio in sermones impii Nestorii ex graeco versos. Migne P. L. T. XLVIII. p. 755.

Synēsius.
Fontes et
Subsidia.

Subsidia. D. Petavius de vita scriptisque ad calcem Opp. Synesii ed. 1640. — Tillemont T. XII. Synèse (p. 499—554. c. Notis. p. 682—688.). — Ceillier T. X. Chap. XIII. n. 1—11. (ed. 2. T. VIII.). — L. Holstenii Dissert. de Synesio et de fuga episcopatus ad calcem T. III. Scriptorum Histor. Eccles. graec. ed. G. Reading. — Brucker, Historia critica philosophiae T. III. p. 507—521. — G. Krabinger: Ueber Synesios Leben und Schriften, vor seiner Ausgabe der Rede des Synesios an Arcadius. München 1825. — Clausen, de Synesio philosopho, Libyae Pentapoleos metropolita commentatio. 8°. Hafniae 1831. — Druon H. Etude sur la vie et les oeuvres de Synésius. 8°. Paris 1859. — F. X. Kraus, Studien über Synesius von Kyrene, Theol. Quartalschr. (Tübing.) a. 1865. pp. 381. 537. a. 1866. p. 185. (Indicantur etiam l. c. p. 414—417. quam plurima Scripta quae de Synesio ejusque operibus agunt.). — Cf. Chevalier s. v. Synésius.

Synesius, post medium saeculum IV. (c. a. 370—375.) nobilissimo et antiquissimo Cyrenarum genere ortus (ep. 57 et 50.), ingenium felicissimum primo in patria, dein Alexandriae et Athenis (ep. 135.) ita excoluit, ut summa philosophiae, eloquentiae, poëseos et omnigenae eruditionis laude floreret. Inter magistros ejus principem facile tenuit locum celeberrima Hypatia (ep. 10. et 16.), quae tunc temporis Alexandriae philosophiam Platoniam profitebatur omnesque ejus aetatis philosophos nominis gloria et philosophiae studio longe superabat. Aetate adulta, patriae nomine illustri ad Arcadium Imperatorem legatione functus (a. 397—400.), Constantinopoli per triennium fere commoratus est, nec multo post Alexandriae uxorem duxit (ep. 105.), ex qua plures suscepit liberos. In patriam redux post aliquot annos (a. 410.) Ptolemaidis, quae Pentapoleos fuit metropolis, Episcopus quantumvis reluctans (ep. 105.) constitutus et a Theophilo Alexandrino ordinatus est.

Quo tempore Synesius baptismum suscepit, controversitur, nec facile est id definire. Varii auctores censent, eum jam baptizatum fuisse, quum Alexandriae duceret uxorem. Ac revera gravissimum hujus sententiae argumentum est, quod ep. 105. scribat: „Mihi igitur et Deus ipse, et lex, et sacra Theophili manus uxorem dedit.“ Sacro ritu ab episcopo Synesium accepisse uxorem adeoque jam

Christianum fuisse, ex hisce verbis obvio sensu intellectis deducitur. At ex altera parte constat ex Synesii Scriptis, etiam post illud nuptiarum tempus ab ipso nondum admissas fuisse varias religionis christianae doctrinas quibus in fidei professione baptismo praemissa assensum praestare debuisset. Unde alii scriptores existimant, eum nonnisi brevi ante consecrationem episcopalem baptizatum fuisse. Ita quoque Photius (cod. XXVI.) et Evagrius (l. I. c. 15.) opinantur. Verba autem illa de nuptiis absolute huic sententiae non obstare videntur. Quum videlicet ea quam ducere volebat Synesius femina christiana esset, ille vero jam in religionem christianam propensus lege matrimonii indissolubilis eam accipere vellet, fieri potuit ut Theophilus ob graves rationes nobilissimi viri matrimonio annueret, et permissione, consilio, aliave ratione hac in re interveniret, etsi tamen eo tempore Synesius nondum baptizatus esset.¹⁾ Post episcopatum receptum non minori prudentia quam fortitudine animique constantia res ecclesiasticas administravit. Obiit ante annum 430.²⁾

Opera Synesii haec sunt:

1. *Oratio de regno ad Arcadium Imperatorem* (περὶ βασιλείας εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἀρκάδιον) habita Constanti-
nopoly a. 397., cum e patria missus esset ad coronae au-
reae munus eidem offerendum. In ea libere, sed pru-
denter, vitia regum aulaeque luxus notantur, ac salutaria

¹⁾ De hac quaestione cf. Kraus l. c. p. 418. sqq. Etiam de chrono-
logia vitae Synesii idem l. c. p. 389. sqq. accuratius agit.

²⁾ Annum emortuale Synesii nullus antiquorum Scriptorum di-
serte indicavit. Sed constat ex Actis Concilii Ephesini a. 431. habiti,
Euoptym (forte fratrem Synesii) tunc Ptolomaidis Episcopum ab ali-
quo jam tempore fuisse (Concil. Ephes. Act. I. et VI. ap. Mansi T. IV.
col. 1127. 1174. 1220. et 1366.). Satis inde conficitur, aliquot ante istam
Synodum annis Synesium fato functum esse. Imo jam c. a. 415. Synesius
obiisse videtur. Ex epistolis enim paulo anterioribus colligitur infirmas
eum fuisse valetudinis, nec in ejus epistolis mentio occurrit necis Hy-
patiae (a. 415.) ipsi amicissimae aliorumve posteriorum eventuum.
Cf. Kraus l. c. p. 412. 413.

Synesii
Opera.

imperii recte administrandi praecepta juveni Imperatori ex Platone potissimum et Aristotele traduntur.¹⁾

2. Liber *de dono Astrolabii* (περὶ τοῦ δωροῦ ἀστρολαβίου) a se confecti *ad Paeonium*, Imperatori Arcadio carum, eo pariter tempore exaratus, ejusdem viri amplissimas laudes et Astronomiae praestantiam hujusque doni descriptionem continet.²⁾

3. *Aegyptius sive de providentia* (Αἰγύπτιος ἢ περὶ προνοίας), Opus in duas partes vel libros divisum, est allegorica quaedam descriptio calamitatis publicae illorum temporum, quae exponitur sub velamine fabulae Aegyptiae de Osiride ac Typhone, fratribus contrarii ingenii (i. e. Aureliano Consule et Gaina Gothorum duce), unde perspicuum reddit, in ejusmodi casibus divinam providentiam minime esse accusandam.³⁾

4. *Dio sive liber de ipsius vitae instituto* (Δίων ἢ περὶ τῆς καθ' ἑαυτὸν διαγωγῆς) est insignis quaedam liberalium et humaniorum disciplinarum, nec non studii philosophiae commendatio, in qua Dionis Chrysostomi exemplum imitandum sibi proposuisse testatur, et obtrectatores horum studiorum diserte confundit.⁴⁾

5. *Liber de insomniis* (περὶ ἐνυπνίων), mirabilis acuminis et ingenii testis, de somniis eorumque origine ac significatione disserens, sententiam auctoris de diis, de

¹⁾ Opp. Synesii ed. Pitav p. 1—32. Migne P. G. T. LXVI. p. 1053—1108. Librum hunc emendatiorem gr. et german. c. Notis eruditissimè seorsum edidit J. G. Krabinger: Synesios des Kyrenäers Rede an den Selbstherrscher Arkadius. München 1825.

²⁾ Opp. p. 306—312; Migne l. c. p. 1577—1588. Opusculum hoc etiam in lingua germ. exstat sub titulo: Kolbe: Der Bischof Synesius von Cyrene als Physiker und Astronom beurtheilt, nebst Uebersetzung der Rede des Synesios de dono Astrolabii, oder über das Lob der Astronomie mit verbessertem griechischen Text. Berlin 1850.

³⁾ Opp. p. 88—129.; Migne l. c. p. 1211—1282. Librum hunc, quem Suidas vocat λόγον θαυμάσιον, gr. et german. eddidit J. G. Krabinger sub titulo: Synesios ägyptische Erzählungen über die Vorsehung, griechisch und deutsch von Krabinger. Sulzbach 1835. Cf. de isto libro Ceillier l. c. n. 15.

⁴⁾ Opp. p. 35—62.; Migne l. c. p. 1109—1164.

anima humana et ejus imaginatione, de rerum universitate, et mutuo horum omnium influxu ac nexu scite promit.¹⁾

Synesii
Opera.

6. *Calvitii Encomium* (καλάριας ἐγκάμιον) elegans ac eruditus ingenii lusus est, quo ipse calvus ejusmodi defectum variis rationibus in materiam laudis convertere studet.²⁾

7. *Epistolae* 156 (ἐπιστολαί), quarum plerasque vel immediate ante vel post receptum episcopale munus conscripsit, praeclaras animi dotes, quibus munus istud gessit, in clarissima luce collocant, illustrandae historiae illius aevi haud parum lucis affundunt, plurimasque egregias sententias morales et philosophicas exhibent.³⁾

8. *Hymni decem* (ὑμνοί), lyrico carminis genere concinne exarati, duplicis sunt ordinis. Quatuor scilicet priores, quos christianis dogmatibus quidem imbutus, ast nondum baptismo initiatus condidisse videtur, piarum meditationum fructus precesve ad Deum directae, affectus ardentissimos ac sublimissimos spirant. Sex autem posteriores, ubique fere Christi laudes canunt ejusque opem invocant.⁴⁾

9. *Sermones quatuor* (καταστάσεις)⁵⁾ haec pertractant argumenta: Homilia prima ostendit, dies festos pie et sobrie celebrandos, atque unum eundemque Spiritum Novi ac Veteris Testamenti esse; Homilia altera in *pervigilio Natalis Domini* habita auditores instruit, qua ratione ad festa

¹⁾ Opp. p. 130—156.; Migne l. c. p. 1281—1320.

²⁾ Opp. p. 63—87.; Migne l. c. p. 1167—1206. Synesii Cyrenaei Calvitii Encomium emendatius gr. et german. c. Notis. ed. J. G. Krabinger. Stuttgart 1834.

³⁾ Opp. p. 159—294.; Migne l. c. p. 1321—1560. A veteribus, Evagrio, Photio, Nicephoro, Suida locis supra indicatis magnopere commendantur; paucae tamen ex illis desiderari videntur. Sic latebat epistola, quam P. Possinus e Cod. Romano eruit et publicae luci dedit in G. Pachymeris historia etc. Romae 1666. p. 447. Cf. Tillemont l. c. Art. XXV. (p. 554.). Plura de epistolarum Synesii editionibus variis dabit J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 196—98., qui et Indicem eorum texuit, ad quos epistolae Synesii directae sunt (ibid. p. 201—2.).

⁴⁾ Opp. p. 313—348.; Migne l. c. p. 1587—1616. Cf. Tillemont l. c. Art. IV. (p. 506—7.) et Ceillier l. c. n. 24.

⁵⁾ Opp. p. 195—306.; Migne l. c. p. 1561—1578.

Synesii
Opera.

ventura se digne praeparare debeant; *Concio* (καταστάσις) dicta in maximam barbarorum excursionem eam calamitatem graphice describit multumque deplorat; *Concio in laudem Anysii* qui erat Lybiae Praefectus, ejusdem virtutes praedicat.

Synesius philosophicis et humanioribus magis, quam theologicis studiis inclaruit; unde pauca in ejus Scriptis reperiuntur, quae ad fidem aut disciplinam Ecclesiae pertinent, multa quae mores formant piosque et sublimes animi sensus foveant; ubique vero eximia quaedam eruditio ac eloquentia splendet, elegantiae ac dulcedinis plena cum sententiarum robore ac densitate. Quapropter merito dictus est „suavissimus philosophus et piarum delictum Musarum;“ siquidem Platonis facundiam cum Demosthenis eloquentia mire conjunxit. Stilo usus est grandi, elato et ad poëticum assurgente; maxime vero inter illius monumenta celebrantur epistolae tum ob leporem ac venustatem, tum ob sententiarum varietatem et rerum ecclesiasticarum notitiam.¹⁾

¹⁾ Cf. D. Petavii Not. ad Synesii Opera, item de vita scriptisque Synesii p. 4., Tillemont l. c. Art. III. (p. 503—5.), Ceillier l. c. n. 18—19. et n. 26., Brucker, Historia critica philosophiae T. II. p. 511. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 191. Synesii Scripta, quod relationem eorum ad religionem christianam attinet, cl. Kraus (l. c. p. 434. sqq.) in tres dividit classes. Quarum primae ea Scripta ad-censeantur, in quibus Synesius philosophum agit Neoplatonismo additum nihilque invenitur quod religionem christianam ejusque principia sapiat. Eo pertinent omnia opera superius a n. 1. ad 6. recensita; hymni 1—3. ac probabiliter etiam hymnus 4.; plures epistolae, inter quas praecipue ep. 4. Bene affectum se tamen Synesius ostendit in religionem christianam. — Altera classis stadium transitionis exhibet, in quo Synesius syncretismo quodam veritates religionis christianae et theorias philosophiae Neoplatonicorum miscet christianismo magis magisque appropinquat et varias ejus doctrinas jam profitetur. Eo pertinent praeter plures epistolas aliquot hymni (e. g. 5. 8.). — Tertiae classis sunt illa Scripta quae inde ab episcopatu Synesii (a 410.) confecta sunt ac prae se ferunt indolem plane christianam, quamvis in elucubrationibus istis passim adhuc notiones philosophiae paganae occurrant, uti Sermones, epistolae variae et hymni aliquot ut hymnus 7. et 10. Distributio haec universim apta est, etsi passim difficile sit singillatim de caractere diversorum Scriptorum sententiam ferre certam.

Ut Synesii indoles ac ratio scribendi ejus noscantur, opportunum erit quaedam afferre ex ejus epistola 105. Eam scripsit, quum ad episcopatum expeteretur, in eaque magna cum libertate motiva exponit ne ad ejusmodi munus obeundum adigatur. Ad fratrem Euoptium quidem directa est, sed eo scopo, ut quam plurimis ostendatur. „Robur, scribit, nullum mihi est; nec quae intus sunt firma sunt satis, et ad externa sufficere nequeo longeque absum a conscientiae ferendis angoribus. Ac quoties a me aliquis sciscitatur, palam sine ulla cunctatione dico: episcopum nulla omnino labe pollui debere, multum ut ei supersit, tanquam qui aliorum piacula ac sordes abstergat. Quin etiam in iis quas fratri scribo litteris, hoc apponi insuper necesse est. Omnino enim plerique hanc epistolam legent. Nam hujus potissimum eam gratia dictavi, quo manifeste omnibus constaret me onus istud reformidare; ut quidquid acciderit, culpa et apud Deum, et apud homines omni caream, imprimis vero apud patrem Theophilum. Cum enim mea omnia palam in medium proferam, atque ex omnibus de me illi deliberandi potestatem faciam, quid est quod ego accusari merito possim? Mihi igitur et Deus ipse, et lex, et sacra Theophili manus uxorem dedit. Quare hoc omnibus praedico testorque, neque me ab ea prorsus velle separari, neque adulteri more cum ea clanculum consuescere. Alterum enim nequaquam pium est, alterum illicitum. Sed hoc utique cupiam ac precabor, plurimos mihi et quam optimos esse liberos. Hoc unum ab eo ignorari non oportet, penes quem creandi potestas est. Quod de sodali Paulo ac Dionysio intelligere potest, quos quidem legatos a populo decretos audio. Illud vero docendus non est, sed in memoriam dumtaxat ei revocandum, ac plura sane ea de re disputabo. Nam caetera omnia si quis cum hoc uno contulerit parva ac contemnenda censeantur. Difficile est, vel fieri potius nullo pacto potest, ut quae scientiae beneficio ad demonstrationem deducta in animum pervenerint dogmata convellantur. Scis autem philosophiam cum plerisque ex pervulgatis istis pugnare decretis (*δόγματα*). Etenim nunquam profecto mihi persuasero, animum origine esse posteriorem corpore. Mundum ac caeteras ejus partes una interire nunquam dixero. Tritam illam ac decantatam resurrectionem sacrum quidpiam atque arcanum arbitror, longeque absum ab vulgi comprobandis opinionibus. Animus certe quidem philosophia imbutus ac veritatis inspector mentiendi necessitati nonnihil remittit. Lux enim veritati, oculus vulgo proportionem quadam respondent. Et ut oculus ipse non sine damno suo immodica luce perfruitur, atque ut ophthalmicis caligo magis expedit, sic mendacium vulgo prodesse arbitror, e contrario nocere veritatem iis qui in rerum perspicacitatem intendere mentis aciem nequerunt. Haec si mihi episcopatus nostri jura permittunt, possum hanc dignitatem admittere, ita ut domi quidem philosopher, foris vero fabulas seram

Synesiū
indoles.

(τὰ μὲν οἴκοι φιλοσοφῶν, τὰ δ' ἔξω φιλομνηθῶν), ut nihil penitus docens, sic nihil etiam dedocens, atque in praesumpta opinione animi permanere sinens.“

Ex his vides, obstacula non modica fuisse Synesio, quominus episcopatus munus susciperet. Nihilominus tamen Alexandriae a Theophilo episcopus consecratus suoque officio bene functus est. Advertendum autem, ipsum septem hebdomadibus tunc Alexandriae degisse, adeoque indubium videri, eum habitis colloquiis cum Theophilo praesule aliisque cum viris bene versatis in disciplinis ecclesiasticis, vanis opinionibus philosophiae Neoplatonicae renuntiassse, doctrinasque christianas admisisse. Id quoque Photius illis advertit verbis: „Facillime enim, simulatque episcopus creatus est, resurrectionis etiam doctrinam credidit.“¹⁾ Ex iis vero quae scribit Synesius quoad uxorem, apparet continentiae legem eo tempore in Oriente viguisse. Merito autem censetur, etiam quoad hoc caput Synesium, virum bene cordatum, deliberatione seria instituta, se non difficulter disciplinae Ecclesiae accommodasse. Nullum enim indicium adest, eum in episcopatu consuetudinem cum uxore habuisse liberosque genuisse.

Editiones.

Editiones. Editio praestantissima haec est: Synesii Opera quae exstant omnia gr. et lat. cum Notis ed. D. Petavius. Parisiis 1612. fol., auctius recusa et simul cum Opp. S. Cyrilli Hierosolymitani edita Parisiis 1633. iterumque 1640. fol. — De his aliisque editionibus cf. Ceillier l. c. n. 27. (p. 515—17.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 203—4. Novam editionem graecam Operum omnium Synesii Cyrenaei cum Prolegomenis et

²⁾ Biblioth. Cod. 26. — Apprime ad rem D. Ceillier T. X. Ch. XIII. n. 6.: „Il fut sacré par Théophile vers l'an 410. Sans doute après, que cet évêque et ceux d'Egypte qui assistèrent à son ordination, se furent assurés de sa docilité et de sa foi dans les points essentiels. On voit en effet, qu'il persuada à un philosophe nommé Evagre, son ami et son compagnon dans les lettres humaines, de se faire baptiser et de croire qu'après la fin du monde tous les hommes qui sont nés depuis la création, ressusciteront dans leur même corps, que leur chair deviendra incorruptible et immortelle; qu'ils vivront ainsi éternellement et recevront la récompense des actions qu'ils auront faites lorsqu'ils étaient revêtus de leurs corps mortels.“ Illa de Evagrio narratio invenitur in Prato spirituali c. 195. (ap. Migne P. G. T. LXVI, p. 1043.). Scripsit autem illud Pratum spirituale Joannes Moschus monachus, qui vixit altero medio saeculi sexti et Romae a. 619. obiit; vir pius ac sancti Sophronii Hierosolymitani amicus. Etsi vero mira quaedam in tione de Evagrio occurrant difficulter comprobanda, colligitur tamen ex ea narratione, qualis de Synesio opinio vigerit.

Notis criticis coepit J. G. Krabinger Landshuti 1850. T. I. in 8°. T. II. cui servabantur Epistolae et Hymni, non est editus. Opera omnia Synesii additis notis J. G. Krabinger ap. Migne P. G. T. LXVI. Synesius.
Editiones.

Caput VIII.

De SS. Patribus, qui contra Eutyichis haeresin
decertarunt aut alia scripta reliquerunt ab ejus aetate
usque ad S. P. Gregorium Magnum.

§. 208.

Conspectus hujus Capitis.

Nondum penitus deferbuerat controversia fidei Nestorio auctore mota, cum nova quaedam haeresis Constantinopoli excitata commoveret orbem, quae et ipsa mysterium Incarnationis Domini tangebatur, ac Nestorianae quidem verbis ac specie adversata reapse tamen in eundem finem conspirans mysterium Incarnationis evacuabat.¹⁾ Nestorius cum suis asseclis non veram unionem Dei Verbi et hominis assumti in unam Christi personam, sed solam conjunctionem moralem docuerat, ac proinde naturae divinae et humanae in Christo unionem dissolverat. Errorem adeo perniciosum plurimi vehementer detestabantur, multi etiam Scriptis impugnabant, Ecclesia ipsa damnabat. Sed quae est naturae humanae facile in alteram partem extremam inclinantis levitas, complures haeresis Nestorianae adversarii in errore impugnando plus justo progressi, „unionem nimiam“ Dei Verbi hominisque assumti in Christo adstruentes, „unam naturam“ Christi asserere coeperunt. Conspectus
Capitis.

¹⁾ Ita jam olim Gelasius lib. de duabus naturis in Christo adv. Eutychem et Nestor. (Biblioth. Max. Patrum. Lugduni 1677. T. VIII. p. 701.), S. Fulgentius Rusp. epist. 14. n. 38., alique Veterum. Cf. D. Petavii Opus de Theologicis Dogmatibus T. V. de Incarnat. lib. I. c. 14. n. 9—11. (Venetiis 1745. p. 41).

Conspectus
Capitis.

Quae natura cum non esset humana, pertinaciter *negabant*, „*Christi carnem post unionem nostrae esse consubstantialem*,“ seu Christi corpus unius ejusdemque cum nostro corpore esse substantiae vel naturae¹⁾. Concedebant quidem, *duas naturas* exstitisse vel saltem cogitari posse ante unionem Dei Verbi cum homine assumto, minime vero post factam unionem: eamque ipsam naturarum unionem (ἔνωσιν) aliquando ab Incarnatione (σάρκωσις) distinguebant, illam post hanc demum factam contendentes.²⁾ Hinc admittebant, Christum esse *ex duabus naturis*, negabant vero, ipsum esse *in duabus naturis*, seu duas in Christo naturas post Incarnationem et unionem subsistere, unde suspicionem erroris jam in Origene damnati de praeexistentia animae Christi haud immerito incurrebant.³⁾

Auctor hujus sectae fuit Eutyches, presbyter et archimandrita monasterii cujusdam Constantinopolitani, vir aetate gravis⁴⁾, dialecticae et speculationis parum gnarus⁵⁾, propositi autem tenacissimus. Is odio ductus Nestorianismi, quem alia via devitari non posse sibi persuaserat, in istam de una Christi natura sententiam devenit, quin unquam adduci posset, ut *naturam unam* a se pro-

¹⁾ Vid. Leontius Byzant. de Sectis Act. IV. n. 6. (Galland. T. XII. p. 638.). Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 700. 725—30. 744. et 785.), S. Flaviani Episcopi Constantinopolit. epist. ad Leonem M. (quae est inter epistolas S. Leonis ed. Ballerin. ep. 22.) c. 3., S. Leonis M. Serm. 28. c. 5. et epist. 28. c. 6.

²⁾ Vid. Theodoreti Dialog. II. (Theodoreti Opp. ed. Sirmondi T. IV. p. 66—67. et p. 78—82. ed. Schulze T. IV. p. 99—101. et p. 117—22.).

³⁾ Vid. Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 637. 692. 737. 741. 744. 745.), S. Leonis M. epist. 35. c. 3., Theodoreti Dialog. II. (ed. Sirmondi T. IV. p. 67. ed. Schulze T. IV. p. 101.), Liberati diaconi Breviar. c. 11. et 12. (Galland. P. XII. p. 137. 138. et p. 140.), S. Eulogius Alexandr. in Photii Cod. 230.

⁴⁾ Leontius Byzant. l. c. et ipsius Eutychis epistola ad Leonem P. R. in Synodico Cassin. c. 222.

⁵⁾ Vid. S. Leonis M. epist. 88. c. 2.

positam ulla ratione clarius explicaret.¹⁾ Videtur nec ipse, nec Dioscorus, patriarcha Alexandrinus, praecipuus novae sectae patronus, claram et perspicuam *unius naturae*, quam nihilo secius constanter defendebant, ideam sibi efformasse. Negabant quippe naturarum confusionem (*σύγχυσις*), pariter et conversionem (*τροπή*).²⁾ Attamen si ex duabus naturis una facta esse affirmatur, id aliis modis fieri intelligique non potest, nisi alterutra consumpta et in alteram mutata, vel duabus exstinctis et in tertiam conversis, vel certe integris manentibus et in novam quamdam naturam unitis, prout ex anima et corpore natura hominis est composita.³⁾ Horum modorum nullum aperte fassus est Eu-

¹⁾ Eutyches, quum usitato more haereticorum manifestare veram animi sententiam dubitaret, fidem Concilii Nicaeni, quemadmodum olim fecerat Nestorius, se tenere professus est; addidit quoque professionem fidei in Concilio Ephesino definitae, asserens jam non licere novam fidei professionem edere; caeterum verbis ambiguis usus est, quibus mentem suam tegeret potius, quam aperiret. Haud abs re erit, ipsa Eutyichis verba hic subicere, ex quibus sensum ejus cognoscere, vel magis conjectura assequi licet. Sunt ista: „Confiteor, factam ejus (scil. Fili Dei) in carne praesentiam ex carne sanctae Virginis (al. ex s. Virgine), eumque hominem factum perfecte propter nostram salutem.“ — „Usque ad hodiernum diem *non dixi corpus Domini* et Dei nostri *consubstantialia nobis*; sanctam autem Virginem confiteor nobis esse consubstantialem, et quoniam ex ipsa incarnatus est Deus noster.“ — „Quia *corpus Dei* illud confiteor, ideo *non dixi corpus hominis* esse illud Dei corpus, *sed tantum dixi corpus humanum*, et quoniam ex ipsa Virgine incarnatus est Dominus.“ — „Confiteor *ex duabus naturis* fuisse Dominum nostrum ante adunationem, post adunationem vero *unam naturam* confiteor.“ Ita propria Eutyichis verba leguntur in Actis Synodi Constantinopolit. a. 448., quae exstant in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 740—44. cf. col. 801 - 17. et 785.). Vid. etiam Eutyichis epistola ad s. Leonem M. in Synodico Cassin. c. 222. item c. 223. Quod vero mentem suam de *una Christi natura* declarare noluerit Eutyches, disertis verbis testatur Basilius, Seleuciaepiscopus, in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 633.).

²⁾ Ita Dioscorus patriarcha Alexandrinus expresse in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 676.). Cf. Theodoreti Dialog. II. (ed. Sirmondi T. IV. p. 70. 73. 76. ed. Schulze T. IV. p. 105. 109. et 114.).

³⁾ Hosce modos cogitandi unam Christi naturam indicat simul ac rejicit s. Joannes Damascenus de fide orthodoxa lib. III. c. 2. (Opp. S. Joannis Damasc. ed. le Quien. Venetiis 1748. T. I. p. 205.).

Conspectus
Capitis.

tyches; clanculum vero eam sententiam fovisse suaeque partis hominibus tradidisse videtur, quae Deum Verbum carnem e coelo detulisse et per S. Virginem tantummodo trajecisse veluti per canalem statuit. Hanc utique sententiam anathemate ferire in Synodo compulsus est; neque tamen idcirco vel ipse, vel ejus asseclae eandem abjecere; imo potius haud multo post Eutychiani fere communiter eam tenuerunt.¹⁾

Erant tamen alii hujus sectae homines, qui aliam viam ingressi assererent, naturam humanam in Christo a divina esse absorptam, „ac si mare mellis guttam accipiat,“ quae scilicet statim evanescit maris aquae permixta, vel „carnem, ut guttam aceti, immenso divinitatis pelago commixtam esse“; adjicientes insuper, naturam Christi, quae assumpta est, per unionem in substantiam divinitatis mutatam esse.²⁾ Alia quoque similitudine usi Eutychiani dicebant, quod natura Christi divina humanam assumptam ita consumserit, ut ignis ceram.³⁾ Haeresis isthaec nova, multarum haereseon antiquarum colluvies,⁴⁾ mox frequentes praesertim inter monachos et aulicos nacta est asseclas, qui sensim explicare conati, *qualis tandem sit ista una natura*, in diversissima quaeque abierunt, ut vix alia ulla ex haeresibus antiquis in tot sectas minores fuerit dissoluta, quae praeter generalem Eutychianorum seu

¹⁾ Ipsius Eutychis verba haec referuntur in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 633. et 700.): „Anathematizo eos, qui dicunt, carnem Domini et Dei nostri Jesu Christi de coelo descendisse.“ Adde Synodicon Cassin. c. 222. et 223. Nihilominus impius iste error de carne Christi e coelo allata inter Eutychianos longe lateque grassabatur, vid. Theodoret. haeret. fabul. lib. IV. c. 13. Ephraem Antioch. ap. Phot. Cod. 228. (p. 415.), Vigilii Taps. contra Eutychetem lib. III n. 1. (Opp. Vigilii Tapsensis ed. Chifflet p. 23.), S. Anastasii Sin. *Ὁμολογία* c. 5. n. 3. (ed. Gretser p. 88.), Theodorus Reithuensis de Incarnatione Domini (Magna Biblioth. Patrum. Paris. 1644. T. XI. p. 322.).

²⁾ Vid. Theodoreti Dialog. II. (Theodoreti Opp. ed. Sirmondi T. IV. p. 76. 77. 88. ed. Schulze T. IV. p. 114. et 116.) et Anastasii Sin. *Ὁμολογία* c. 13. (ed. Gretser p. 276.).

³⁾ Vid. Theodorus Reithuensis de Incarnat. Domini (Magna Biblioth. Patrum. Paris. 1644. T. XI. p. 322.).

⁴⁾ De fontibus antiquioribus haeresis Eutychianae fuse ac erudite tractat D. Petavius in Opere de Theologicis Dogmatibus T. V. de Incarnat. lib. I. c. 15.

Monophysitarum appellationem etiam varia nomina specialia sive ab auctoribus, sive ab erroribus indita acceperunt.¹⁾

Conspectus
Capitis.

Defendebant autem haeretici isti principalem suum errorem praesertim ex eo, quod unam naturam non admittentes necessario in haeresim Nestorii incidere ipsis viderentur; namque duas naturas affirmare plane idem esse putabant, ac Christum in duas personas dividere seu duos asserere filios Dei.²⁾ Insuper provocarunt ad nonnullos Patres antiquiores, imprimis ad s. Cyrillum Alexandrinum, in quorum scriptis unam Christi naturam doceri contendebant.³⁾ Denique in angustias redactus Eutyches aliquando solam s. Scripturae auctoritatem sequi et recipere profitebatur, quae scilicet ss. Patrum doctrinis longe antecelleret, nec ulli errori obnoxia esset.⁴⁾

Verum si Eutycheiani eos, qui duas in Christo naturas adstruebant, Nestorianos continuo appellabant, hoc inde factum est, quia *natura* (*φύσις*) juxta opinionem illorum non aliud erat, nisi *persona* (*ὑπόστασις, πρόσωπον*),⁵⁾ dum econtra rectae fidei defensores sub voce naturae substantiam (*οὐσία*) intelligebant. — Porro s. Cyrillum Alexandrinum, verbis leviter mutatis aut detruncatis, in alienum omnino sensum detorquebant. Cyrillus quippe aliquando „*unam naturam Dei Verbi incarnatam*“ docuerat, ipsas duas in Christo naturas hisce verbis indicans; Eutycheiani vero simpliciter unam Christi naturam seu *unam Dei incarnati naturam* praedicabant.⁶⁾ Alia dein ss. Patrum scripta, quae Eutyches in pa-

¹⁾ Vid. S. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230. (p. 463—64.). Cf. de Petavii Opus de Theologicis Dogmatibus T. V. de Incarnat. lib. I. c. 16. et 17.

²⁾ Vid. Acta Synodi Ephesinae latrocinialis a. 449. lecta in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 685.), Theodoreti Dialog. II. (Theodoreti Opp. ed. Sirmondi T. IV. p. 69. 71. et 73. ed. Schulze T. IV. p. 103. 106. et 109.).

³⁾ Ita Eutyches in Confessione fidei atque in epist. ad Leonem P. R., quae leguntur in Synodico Cassin. c. 223. et 222., item in Actis Synodi Constantinopolit. a. 448. recitatis in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 745. cf. col. 812.).

⁴⁾ Vid. Acta Synodi Constantinopolit. a. 448. lecta in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 700. 773. et 780.).

⁵⁾ Vid. S. Eulogius Alexandr. ap. Phot. Cod. 230. (p. 464.).

⁶⁾ Horum verborum sensum nemo (puto) melius interpretatus est, quam Theodorus Raithuensis de Incarnat. Domini, dicens: „Ecclesia catholica, media inter utramque (haeresin Eutyche et Nestorii) via regia incedens, non simpliciter profitetur *unam naturam in Christo*, sicut Manichaeus, Apollinarius et Eutyches, sed potius *unam naturam Verbi Dei incarnatam*; adjungendo enim: *incarnatam* declarat natu-

Conspectus
Capitis.

trocinium causae suae allegare consueverat, ut s. Athanasii, Gregorii Thaumaturgi, Pontificum Romanorum Julii et Felicis, vel ab haereticis Apollinaristis, notissimis olim falsariis conficta, vel saltem depravata erant, ut proinde verba Patrum aut perperam intellecta, aut plane supposita Eutychis sententiam fulcirent.¹⁾ — Tandem Scripturam divinam, quam haeretici omnes ad perversum proprii ingenii sensum detorquent et sic misere depravatam velut commune proditorum fidei perfugium quaerunt, Eutyches contra immutabilem semperque constantem Ecclesiae traditionem ad firmandos errores suos adhibuit.

Hunc itaque errorem statim cohibuit s. Flavianus, patriarcha Constantinopolitanus, clarissima doctrinae catholicae expositione; gravissimis argumentis ac suprema Sedis Apostolicae auctoritate impugnavit s. Leo Magnus, Pontifex Romanus; denique solemnii judicio condemnavit Synodus oecumenica Chalcedonensis, cujus doctrina et auctoritas inde ab a. 451. tessera eorum omnium fuit, qui veritatem fidei sectabantur ac defendebant. Nec pugna adversus Monophysitas variasque eorum sectas postea quievit usque ad s. Gregorii Magni aetatem, quamvis non adeo multi essent, qui ad eam haeresin conterendam luculenter vera a falsis discernere, errores veritati admixtos rejicerent, errorisque praesidia acribus veritatis armis destruerent. In Oriente nova ista haeresis exorta fuerat;

ram humanitatis, quam natura Verbi Dei assumsit, et simul cum haefactus est unus Dominus Jesus Christus“ etc. (Magna Biblioth. Patrum. Paris. 1644. T. XI. p. 322.). Similiter Leontii Hierosolymit. lib. adv. Monophys. (A. Maji Collect. Nova Veterum Scriptor T. VII. P. I. p. 139—43.). Utramque istam loquendi formulam, haeticam unam, alteram catholicam, sollicite nunquam non distinxerunt Veteres, vid. ex. gr. Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 745—48. et 812—13.). Cf. supra §. 194. (p. 81.) et D. Petavius in Opere de Theolog. Dogmatibus T. V. de Incarnat. lib. I. c. 15. n. 7—8. lib. IV. c. 10. et lib. VI. c. 6—8.

¹⁾ Eutychis haeretici epist. ad Leonem P. R. in Synodico Cassin. cap. 222. Vid. etiam S. Eulogius Alexandr. in Photii Cod. 230., Leontius Byzant. de Sectis Act. VIII. n. 3—5. (Galland. T. XII. p. 561—52.), Ejusdem lib. adv. fraudes Apollinaristarum (ibid. p. 701—7.), Ejusdem lib. adv. Monophysitas (A. Maji Collect. Nova Veterum Scriptor. T. VII. P. I. p. 143—47. item in Galland. T. XII. p. 739—45.), Anastasii presbyteri doctrina Patrum de Verbi Incarnatione (A. Maji l. c. p. 16—17.).

Orientem illico pervasit; Ecclesia Graeca cum Romano Pontifice in Synodo generali Chalcedonensi eam condemnavit; neque tamen plures reperti sunt in Ecclesia Graeca sancti Patres, qui haeresin damnatam confoderent. In Ecclesia autem Occidentali non solum s. Leo huic haeresi aditum oclulit, verum alii quoque ss. Patres, ut s. Petrus Chrysologus saec. V., s. Fulgentius saec. VI. et s. Gregorius M., cujus aetate etiam inter Graecos s. Eulogius Alexandrinus et s. Anastasius Sinaita, ac paulo ante Leontius Byzantinus eam valide oppugnarunt.

Tempore s. Leonis M. eloquentia sacra inter Latinos maxime floruit, dum et ipse Leo plurimos eosque praestantissimos habuit Sermones, et alii ejusdem aetatis Episcopi, ut s. Petrus Chrysologus et s. Maximus Taurinensis, summa eloquentiae laude celebrati erant.

In Occidente nova interim quaestio animos commovit, quae ex Pelagianismi radicibus pullulans, gratiae divinae et liberi arbitrii humani mutuam relationem definire sategat. Dum adhuc superstes fuerat s. Augustinus, quaestio hujusmodi in Gallia emergens occasionem ei dederat, ut mentem suam atque doctrinam Ecclesiae ea de re clarius exponeret (vid. supra §. 168. p. 338. sqq.). Neque tamen causa isthaec tunc potuit finiri, cum s. Augustinus paulo post e vivis excederet. Cassianus vero monachus, in Oriente primum institutus, Massiliae postea degens, libero hominis arbitrio nimium tribuit, ita ut fidei initium ac perseverantiam usque in finem eidem soli adscriberet, in caeteris autem bonis omnibus catholicam de gratia et libero arbitrio doctrinam sequeretur. Nova haec doctrina vocata est Semipelagiana, cui statim se opposuit s. Prosper Aquitanus, doctrinae s. Augustini fideliter inhaerens. Controversia isthaec in Gallia potissimum saeculo V. et VI. libere agitata est, donec Synodus Arausicana II. a. 529. finem eidem imponeret.

Saeculo VI. pauci tantum Ecclesiae Patres latini ac graeci reperiuntur, qui in variis orbis partibus, tam in Occidente, quam in Oriente, haeresum reliquias impugna-

Conspectus
Capitis.

bant aut moribus formandis operam dabant. Hos inter eminent s. Fulgentius Ruspensis, s. Caesarius Arelatensis, s. Gregorius Turonensis et s. Joannes Climacus. Hi plerumque, mediis in barbaris Arianis degentes et antiquos errores instauratos videntes, in certaminibus fidei, vestigia Patrum prioris aetatis secuti non quidem nova proferebant argumenta, sed jam olim adhibita clarius explicabant, recens inventa haereticorum effugia obstruebant, veros Ecclesiae et Patrum antiquiorum sensus a falsis interpretationibus tuebantur.

Floruerunt porro saeculo V. et VI. non solum in Syria plures Patres et Scriptores ecclesiastici commemoratione digni, sed et Armenorum ecclesia hac aetate protulit quosdam viros sanctos et illustres, qui scriptis lingua Armenica exaratis, de religione ac patria egregie meriti sunt. De his igitur Patribus Syris et Armenis paulo uberius agere convenit.

Patrum denique agmen claudit s. Gregorius, cognomento Magnus, qui Sedem Romanam tenens, non tam fidem tunc satis tutam defendebat, quam fidei rectae mores fidelium conformare, disciplinam per tot barbarorum incursiones collapsam restaurare, ordinem Ecclesiae externum dirigere studuit, ut proxime sequentia saecula firmam haberent normam, quam inter turbas continuas ob oculos haberent atque in vita exprimerent.

Totum itaque Caput in VI. Sectiones dividi potest, quarum I. ss. Patres et praecipuos Scriptores haeresin Monophysitarum saeculo quinto impugnantes exhibet; II. celeberrimos Oratores sacros ejusdem saeculi sistit; III. Patres atque Scriptores refert, quorum Scripta eodem saeculo causam Semipelagianorum tangunt; IV. Patres et praecipuos quosdam Scriptores latinos et graecos saeculi sexti describit; V. praecipuos Patres Syros et Armenos qui floruerunt saec. V. et VI. ob oculos ponit; et VI. s. Gregorium M. et alios quosdam RR. Pontifices continet.

SECTIO I.

§. 209.

S. Leo Magnus. Ejus Vita usque ad Concilium Chalcedonense a. 451.

Fontes: Ipsius S. Leonis M. Epistolae et Sermones (ed. Ballerin. Migne P. L. T. LIV.). — S. Prosperi Aquitani Chronicon in ejus Opp. (ed. Paris. 1711. fol.). — Concilium Chalcedonense a. 451. ap. Mansi T. VI. et VII. — Gennadius de vir. illust. c. 70. — Evagrii Histor. Eccles. lib. I. c. 9. 10. lib. II. cap. 1—11. — Liberati diaconi Breviarium causae Nestorianorum et Eutyichianorum cap. 11—16. (Galland. T. XII. p. 137—147.).

Fontes et
Subsidia.

Subsidia: Paschasii Quesnelli Dissertationes in S. Leonis M. Opera cum Balleriniorum Adnotationibus et Observationibus in Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin. T. II. p. 393. sqq. Migne l. c. T. LV. — J. Antelmi de veris Operibus SS. Patrum Leonis M. et Prosperi Aquitani Dissertationes criticae. Paris. 1689. in 4°. — Maimbourg Hist. du Pontificat de Léon le Grand. Haye 1687. — Exercitationes in universa S. Leonis M. Opera ed. P. Th. Cacciari. Romae 1751. fol. Migne l. c. T. LV. — Arendt: Leo der Grosse und seine Zeit. Mainz 1835. — A. de Saint-Chéron Hist. du Pontificat de S. Leon le Grand et de son Siecle. Paris 1846. 2. Voll. — Dupin T. IV. p. 120—65. — Tillemont T. XV. S. Leon Pape p. 414—832. cum Notis p. 889—934. — Ceillier T. XIV. Chap. XI. (ed. 2. T. X.) — Hefele C. G. T. II. — Ebert, Liter. d. Mittelalt. 470—472. (2. Aufl.) — Cf. Chevalier s. v. Leon I.

S. Leo, paulo ante annum 400 Romae natus¹⁾ ac mature clericali militiae adscriptus, rebus Ecclesiae publicis gerendis mox adhibitus est. Is etenim Acolythus a. 418 missus est in Africam, ut Pontificis Romani litteras, Pelagianae haeresis damnationem continentes, ad Aurelium Carthaginensem, Augustinum Hipponensem caeterosque

S. Leonis M.
Vita.

¹⁾ S. Prosper Aquit. in Chronico sub Valentiniano V. et Anatolio Coss. (S. Prosperi Aquit. Opp. ed. cit. col. 748.) Romam Leonis „patriam“ vocat, cui ipse s. Leo ep. 31. c. 4. adstipulatur. Cf. P. Quesnel Dissert. I. initio (l. c. col. 399—400.).

S. Leonis M.
Vita.

Africae Episcopos perferret;¹⁾ quo in itinere magna illa Ecclesiae Africanae lumina contemplatus et admiratus aemulationis certe studio correptus est. Postmodum diaconus factus c. a. 430. Coelestino P. in rerum ecclesiasticarum administratione ita praesto fuit, ut ad ipsum inprimis etiam deferrentur negotia graviora, de quibus Pontificem instrui necesse erat.²⁾ Quo pariter tempore Cassianum, Galliae monachum amicitiae vinculo sibi junctum, impulit, ut incarnationem Jesu Christi contra Nestorium defenderet.³⁾ Aliquot annis post cum Julianus Pelagianus dudum depositus et excommunicatus variis artibus in communionem Ecclesiae irrepere sedemque amissam recuperare studeret, his insidiis P. Sixtus III. Leonis diaconi hortatu vigilanter occurrens nullum aditum pestiferis conatibus patere permisit.⁴⁾

Turbatis interim rebus imperii et lethali discordia inter duces flagrante, ex qua ipsi reipublicae ruina tristis imminabat, Leo diaconus missus est in Galliam, qui animos iratos placaret atque dissidentes duces Romani exercitus ad concordiam revocaret. Defuncto autem Sixto Pontifice, dum archidiaconus Leo adhuc in Gallia degeret, absens miro populi consensu Pontifex electus et legatione publica accitus quadragesimus septimus Romanae Ecclesiae Episcopus ordinatus est (a. 440); eaque occasione Sermonem habuit, quo gratias pro isto beneficio rependit et Ecclesiae suae preces sollicite postulat (Sermo I.)⁵⁾

¹⁾ S. Augustini ep. 191. n. 1. ep. 194. n. 1. Cf. P. Quesnel Dissert. I. ad a. 418. (l. c. col. 401—4.).

²⁾ S. Leo ep. 119. c. 4. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 430. (l. c. col. 403—5.) et Ballerin. adnotat. 24. in Leonis ep. 119. (T. I. col. 1216.).

³⁾ Vid. Cassiani Praefat. in libros de Incarnat. (Cassiani Opp. ed. Gazaei p. 959.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 430. (l. c. col. 408—10.) et Ballerin. Not. ibid. col. 403—4.

⁴⁾ S. Prosper Aquit. in Chron. sub Theodosio XVII. et Festo Coss. (Prosperi Aquit. Opp. ed. cit. col. 747.).

⁵⁾ S. Prosper Aquit. in Chron. sub Valentiniano V. et Anatolio

S. Leo in summa totius orbis dignitate constitutus, ^{S. Leonis M. Vita.} illico munera gravissima cogitare coepit, quae Christi in terris Vicario incumberent (ep. 12. c. 1.). Quapropter veluti ex sublimi specula et sanae fidei contra varias haereticorum fraudes invigilavit, et antiquam Ecclesiae disciplinam instauravit (ep. 1. c. 5.), et saluti fidelium temporali providit. Fidei autem periculum imminebat tum ab antiquis haeresibus Manichaeorum et Priscillianistarum, Pelagianorum et Nestorianorum, quae adhuc in occulto serpebant, tum ab nova paulo post exorta Euty-chianorum.

Magno statim fervore (a. 442.) Pelagianos debellavit, qui sine debitis cautionibus in provincia Aquilejensi a quibusdam Episcopis fuerant recepti. Quem abusus sanae fidei perniciosum valde reprehendit et omni studio in recipiendis haereticis veram fidem pure conservandam et animarum salutem vere procurandam esse monuit; quam admonitionem aliquot annis post (a. 447.) ita repetiit, ut Clericorum praecipue ex haeresi conversorum haberet rationem.¹⁾ Cum vero etiam Romae et in Campania quidam haeresin istam defendendam susciperent, agente s. Prospero incunctanter eam repressit.²⁾

Manichaei, quorum haud exiguus numerus inde a multis annis reperiebatur in Africa, tempore Vandalicae incursionis, barbarorum saevitiam fugientes, in Italiam ipsamque Romam venerant (Serm. 16. c. 5.), ubi per aliquod tempus sub externa pietatis specie latere suamque impietatem tegere eis contigit. S. Leo quamprimum tertio Pontificatus anno (443.) latentem haeresin deprehendit, fidelem populum frequenter gravissimis verbis admonuit, ut ab ista impietate sibi diligentissime caveret, quibusque signis haeretici illi devitandi possent agnosci, publice denunciavit. Insuper quo majorem animis horrorem incuteret, publico instituto judicio detestanda sectae hujus flagitia propria eorundem confes-

Coss. (S. Prosperi Aquit. Opp. ed. cit. col. 748.) et S. Leonis Sermo I. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 439. et 440. (l. c. col. 412—15.)

¹⁾ S. Leonis ep. 1. 2. et 18. Vid. Photii Cod. 53. Cf. Ballerin. Admonit. in Leonis epist. 1. et 2. (T. I. col. 567—590.)

²⁾ Vid. Photii Cod. 54.; Ignoti auctoris de promiss. et praedict. Dei lib. IV. c. 6. n. 5. in Opp. S. Prosperi Aquit. ed. cit. Append. col. 194.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 444. n. 3—5. (l. c. col. 432—34.) et Ballerin. Admonit. in S. Leonis epist. 1. et 2. (T. I. col. 581—90.), Tillemont l. c. Art. VII. (p. 429—31.), Cacciari Exercitat. in Opp. S. Leonis, lib. de haeresi Pelag. (p. 284—315.).

S. Leonis M. sione omnibus patefecit; unde et Imperatores permoti sunt, ut
 Vita. severa lege adeo nefariam haeresin e medio tollendam curarent. Pontifex autem non semel vehementi omnes oratione est adhortatus, ut perquirendis et relegandis illis haereticis sedulam navarent operam.¹⁾ Ast minime contentus, in Urbe haeresin exstirpasset, litteras quoque encyclicas ad Episcopos diversarum provinciarum, Italiae praesertim, dedit, quibus similem sollicitudinem contra Manichaeos injunxit (ep. 7.). Quae cura sancto Pontifici divinitus inspirata non solum Urbi et Italiae, sed etiam universo orbi plurimum profuit, multique Orientis Episcopi industriam Apostolici rectoris imitati sunt.²⁾

Mox tamen (a. 447.) eadem fere haeresis in Hispania bellum Ecclesiae movit. Ibi enim Priscillianistae, Manichaeorum surculus, dum barbari Suevi, Vandali et Gothi urbes et provincias depopulantur, pristinos errores renovare coeperunt. Ea de re monitus Leo per Turribium, Episcopum Asturicensem, proluxa statim epistola ad eum data non solum singula istius haeresis capita solide refutavit, sed et media indicavit, quibus omnino deleri posset; maxime vero instituit, ut earum provinciarum Episcopi Synodis habitis huic tanto malo fortiter occurrerent (ep. 15.).³⁾

Eodem tempore Eutyches, archimandrita et presbyter Constantinopolitanus, *unam in Christo naturam* docere coepit, eamque doctrinam inter monachos aliosque plurimos disseminavit, eo praetextu adhibito, quod Nestoriani, qui *duas in Christo personas* occulte saltem defendere non cessarent, nulla alia via certius ad incitas redigerentur, quam *unius naturae professione*, quam complures etiam Patres adhibuerint (vid. supra §. 208.). Errori huic primus jam a. 447 aut 448 se opposuit Domnus, Antiochiaepiscopus.⁴⁾ Ast Eutyches in proposito perseverans ad

¹⁾ S. Leo Serm. 9. c. 4. Serm. 16. c. 4—6. Serm. 34. c. 4—5. Serm. 42. c. 4—6. epist. 15. c. 16. et epist. 8. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 443. (l. c. col. 425—27.), Tillemont l. c. Art. V. et VI. (p. 424—29.), Cacciari Exercitationes in Opera S. Leonis M. lib. II. c. 7—10. (p. 142—72).

²⁾ Prosper Aquit. in Chron. sub Maximo II. et Paterio Coss. (S. Prosperi Aquit. Opp. ed. cit. col. 749.).

³⁾ Cf. P. Quesnel Dissert. I. a. 447. n. 2. (l. c. col. 440—41.), Tillemont l. c. Art. XVI—XX. (p. 448—58.) et Cacciari Exercit. in Opp. S. Leonis lib. de Priscillian. c. 13—19. (p. 250—83.).

⁴⁾ Ita Facundus Hermian. in sua defens. trium Capitul. lib. XII. c. 5. et lib. VIII. c. 5. (Galland. T. XII. p. 806. et 751.), cui tamen

Leonem, Pontificem Romanum scripsit (a. 448.) conquestus, S. Leonis M. Nestorianismum quorundam studiis in Oriente reviviscere. Vita.
Pontifex zelo ipsius laudato fidei se consulturum promisit, quam primum ea de re melius fuerit instructus (ep. 20.).

Interim Eutycheis errore latius serpente Eusebius, Dorylaei in Phrygia Episcopus, vir zelo Dei aestuans et Eutychei amicitiae vinculo dudum conjunctus, quum consiliis apud eum nihil proficeret, religionem amicitiae praeferebat fidem publice defendere aggressus est. S. Flavianus patriarcha Constantinopolitanus, anno 448 ad finem vergente Synodum in urbe regia habuit; Eusebius fidei laesae postulavit Eutychem, qui post varias tergiversationes tandem coram patribus congregatis praecipua errorum suorum capita enuntiavit, cumque obfirmato animo in sententia persisteret, ex Synodi sententia sacerdotio, munere archimandritae et communione ecclesiastica privatus est.¹⁾

Quo facto statim Eutyches, ut Pontificis animum occuparet, scribens ad Leonem Eusebii accusationem et Synodi condemnationem fallaci exhibuit relatione ejusque auxilium contra injustam Concilii sententiam imploravit.²⁾ Flavianus quoque patriarcha haud multo post de gestis in Constantinopolitana Synodo adversus Eutychem retulit ad Leonem P. rogans, ut Episcopis subjectis ejus impietatem patefaceret (ep. 22.).³⁾ Verum antequam litteras

adversari videtur ipse Dominus Antiochenus in Actis Synodi Ephes. lect. in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 836.). Cf. Tillemont l. c. Art. XXX—XXXII. et XXXIII. (p. 479—86 et 492—93.).

¹⁾ Vid. Acta Synodi Constantinopolitanae sub Flaviano mense Novembri a. 448. contra Eutychem habitae in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 649. 754. cf. col. 754—820.). Quam mitis et benignus fuerit animus Flaviani in Eutychem a veritate aberrantem, satis docent praeclara s. Episcopi verba, quae leguntur ibidem (Mansi T. VI. col. 713—16.).

²⁾ Haec Eutycheis epistola ad Leonem P., quam latine protulit Chr. Lupus in Synodico Cassin. cap. 222., est inter Leoninas ep. 21., quam egregiis Notis illustrarunt Ballerini. Caeterum de appellatione Eutycheis ad Romanum Pontificem cf. P. Quesnel Dissert. VII. et Ballerin. Observationes in hanc Dissert. (l. c. col. 1095—1132.).

³⁾ De hac epistola vid. Ballerin. Admonit. eidem praefixa.

S. Leonis M.
Vita.

hasce Flaviani tardius redditas accepisset, cum ipse Imperator Theodosius II. pro Eutyche intercessorem ageret, Leo P. scripsit ad Flavianum arguens, quod causa tam gravis sibi non fuerit indicata, simulque postulans, ut plenissime instrueretur ad iudicium ferendum ac ut negotium istud juxta normam veritatis et caritatis finiretur (ep. 23.). Imperatori autem significavit, donec melius instruatur, iudicium se ferre nullatenus posse (ep. 24.). Eutyches interim Petrum Chrysologum, celeberrimum tunc Ravennae Episcopum, litteris subdolis in partes suas trahere studuit; frustra tamen. Vir etenim sanctus Eutychem certam et antiquam de Incarnatione Domini doctrinam pie amplecti Romanique Pontificis, sine quo caeteri Episcopi in rebus fidei decernere nequeant, decreta obedienter suscipere iussit, „quoniam beatus Petrus, qui in propria Sede et vivit et praesidet, praestat quaerentibus fidei veritatem.“¹⁾

Flavianus, ubi primum ex Leonis epistola cognovit, litteras suas priores nondum in ejus manus pervenisse, aliam extemplo epistolam ad Pontificem dedit, in qua omnem rem gestam haeresimque Eutyche accurate enarrat, rogans, ut opem suam validissimam conferat ad opprimendam quantocius hanc haeresin, ne pax ecclesiarum inde turbetur (ep. 26.).²⁾ Tandem s. Leo ex litteris prio-

¹⁾ Haec s. Petri Chrysologi epist. ad Eutychem est inter Leoninas epistola 25., cui perquam similis est ejusdem s. Petri Chrysologi Sermo 145. Cf. Ballerín. Admonit. in hanc epist. (T. I. col. 769—74.) et Tillemont I. c. Art. LVIII. (p. 546.).

²⁾ Praeter duas istas s. Flaviani epistolas (quarum prior est inter Leoninas ep. 22., altera ep. 26.) ejus quoque *Confessio fidei* exstat. Cum scilicet Eutyches et qui cum eo sentiebant, post Synodum Constantinopolitanam urbis regiae Episcopum apud Imperatorem calumniati essent, tamquam eadem cum Nestorio saperet et sub duarum naturarum in Filio Dei confessione duas pariter subintroducere vellet personas, Imperator a Flaviano fidei ejus confessionem manu ipsius propria scriptam et subscriptam expetivit, quam s. Episcopus ad pacandos animos exhibere minime dedignatus est. Legitur Confessio ista in Actis Concilii Chalcedon. P. I. c. 5. (Mansi T. VI. col. 539—42. Harduin T. II. col. 7—8.). Vid. Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T.

ribus Flaviani ad se delatis melius informatum animum ^{S. Leonis M. Vita.} Flaviani confirmavit, suamque ipsi operam contra „pravum et stultum“ Eutyichis errorem, nec non pleniorum instructionem pollicitus est (ep. 27.).

Dum haec aguntur, Eutyches non expectato Pontificis responso, aulicorum quorundam praesidio fultus libellum Imperatori obtulit, quo generale Concilium petebat; has preces Dioscorus, patriarcha Alexandrinus, datis ad Imperatorem litteris pro virili adjuvit.¹⁾ Unde Imperator facile motus est, ut Synodum generalem Ephesi Kalendis Augusti a. 449. habendam indiceret.²⁾ Eo igitur tempore s. Leo ad fidei negotium dirimendum praeclaram illam *epistolam* (ep. 28.) *ad Flavianum* direxit, quae mira perspicuitate altissimum Incarnationis Filii Dei mysterium exponens aequae Eutyichis ac Nestorii caeterosque omnes errores, qui vel ad dextram vel ad sinistram a regio veritatis tramite deflectunt, jugulat.³⁾ Qua demum concripta nuntius ad eum perlatus est, Synodum Ephesinam proxime instare. Hinc sine mora legatis ad hanc Synodum desti-

VI. col. 677—84.), ubi verba s. Flaviani ejusdem plane tenoris cum hac fidei confessione ex Actis Synodi Constantinopolitanae proferuntur et approbantur. Cf. Collatio Constantinopoli a. 532. habita (Mansi T. VIII. col. 823—24.); Liberati diaconi Breviarium c. 11. (Galland. T. XII. p. 138—39.); S. Eulogius Alexandrinus ap. Phot. Cod. 230.; C. Baronii Annal. ad a. 449. n. 19—20.

¹⁾ Vid. Eutyichis libellus Synodo Ephesinae a. 449. oblatum, qui exstat in Concilio Chalced. Act. I. (Mansi T. VI. col. 641.), S. Prosper Aquit. in Chronico sub Asturio et Protogene Coss. (S. Prosperi Aquit. Opp. ed. cit. col. 750.), Leont. Byzant. de Sectis Act. IV. n. 7. (Galland. T. VII. p. 638.), Liberati diaconi Breviar. c. 12. (Galland. T. XII. p. 140.), Evagrii Hist. Eccles. lib. I. c. 10. Nicephori Callisti Hist. Eccles. lib. 14. c. 47. Cf. Tillemont l. c. Art. XLVII—VIII. (p. 520—25.).

²⁾ Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 587—90.). Cf. Pasch. Quesnel Diss. I. ad a. 449. n. 8—9. cum adnotat. Ballerin. (l. c. col. 460—63.).

³⁾ Cf. de hac epistola adeo celebrata, quam „divinum Magni Leonis opus“ appellare non dubitat P. Quesnel, hujus Dissert. I. ad a. 449. n. 6. (l. c. col. 457—58.) et Ballerin. Admonit. in hanc Leonis epist. (T. I. col. 793—800.), Tillemont l. c. Art. LVI. (p. 539—43.).

S. Leonis M.
Vita.

natis litteras ad Imperatorem (ep. 29.), ad ejus piissimam sororem Pulcheriam (ep. 30. 31.) et ad archimandritas Constantinopolitanos (ep. 32.), ad ipsam denique Synodum Ephesinam (ep. 33.) et ad Julianum Coënssem Episcopum (ep. 34. et 35.) tradidit, quibus fidei veritatem tuetur, rei pondus manifestum reddit, bonam spem de Concilio exprimit, mitiora erga Eutychem forte resipiscentem consilia suadet, omnesque sedulo hortatur, ut pro rei gravitate ad felicem negotii exitum suam opem conferant.¹⁾ Nec multo post alteram Flaviani epistolam accepit eique breve responsum dedit, significans, quo in statu res modo versetur (ep. 36.); adjunxit quoque epistolam ad Imperatorem (ep. 37.), ut is, si forte Pontificis legati ob angustiam temporis Synodo praefiniti immediate Ephesum pergerent, ex hac nova epistola certior fieret, quid egerit Pontifex. Duas praeterea ad Flavianum brevi interjecto tempore epistolas dedit, quibus et zelum ejus laudans animum erexit (ep. 38.), et sollicitudinem suam de iis, quae gerebantur, cognoscendis significavit (ep. 39.).²⁾

Synodus Ephesina die 8. mensis Augusti a. 449. initium cepit. In ea Dioscorus, Alexandriae Episcopus, primatum sibi vindicans, absoluto Eutyche in Flavianum Episcopum Constantinopolitanum damnationis sententiam tulit, frustra reclamantibus Sedis Apostolicae legatis. Eusebius quoque Dorylaei Episcopus damnatus atque depositus est, similiter Domnus Antiochenus, Theodoretus Cyrensis, Ibas Edessenus alique complures, omnes tanquam haeresi Nestorianae addicti.³⁾ Flavianus audito judicio appellationem ad

¹⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 449. n. 10. (l. c. col. 463—64.) et Tillemont l. c. Art. LVII. (p. 543—45.). Cur binae simul ad eandem personas (Pulcheriam, Julianum Coënssem) epistolae datae fuerint, explicat Ballerin. Admonit. praefixa Leonis ep. 30. et 35.

²⁾ Cf. Ballerin. Notas in Leonis ep. 36. 37. 38. 39. et Tillemont l. c. Art. LVIII. (p. 545—47.).

³⁾ Vid. Acta Synodi Ephes. a. 449. in Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 589—650. 827—936); item Concil. Chalcedon. Act. I. et III. (Mansi T. VI. col. 582. et 1045—46.), S. Leo ep. 44. c. 1. ep. 45. c. 2. ep. 50. c. 1., Imp. Theodosii II. Lex adv. Flavianum etc. in Actis Concilii Chalcedon. P. III. c. 10. (Mansi T. VII. col. 495—98.), Evagrii Hist. Eccles. lib. I. c. 10., Liberati diaconi Breviar. c. 12. (Galland. T. XII. p. 140.) et S. Prosper Aquit. in Chronico sub Astu-

Romanum Pontificem interposuit, cujus tamen ratio nulla est habita, ita ut mox inter crudeles manus eorum, a quibus in exilium ducebatur, animam Deo redderet.¹⁾ Pariter Theodoretus ad Pontificem Romanum appellavit.²⁾ Legati Romani contra injustas has violentias haud absque gravi periculo protestati sunt; unus autem eorum, Hilarus diaconus, fuga elapsus ac Romam reversus Pontifici tristem rei eventum nuntiavit.³⁾

S. Leonis M.
Vita.

Quo comperto s. Pontifex, graviter dolens non solum tot Episcopos injuste dejectos, sed et ipsam fidem christianam publice destructam, Synodo Romae congregata tota primae Sedis auctoritate duplici huic malo occurrere statuit. Quapropter Leo nomine proprio sui ipsius (ep. 43.), tum Synodi apud se congregatae (ep. 44.)⁴⁾ Imperatorem convenit, ut gestis pseudosynodi Ephesinae ob vim injustam rejectis, quo fidei ac justitiae consulereetur, Concilium liberum universale intra Italiam convocari permitteret. Simul ipse Pontifex apud Pulcheriam egit (ep. 45.), ut petitionem istam apud fratrem Imperatorem adjuvaret; Hilarus autem diaconus rerum Ephesi gestarum ordinem tanquam testis oculatus eidem exposuit (ep. 46.). Eadem occasione Romanus Pontifex Episcopum Thessalonicensem admonuit (ep. 47.), ne aut in Flaviani depositionem aut in impium Eutychis dogma consentiret, Julianum Coënssem ad perseverantiam hortatus est (ep. 48.), Flavianum ipsum erexit, opem suam ei pollicitus (ep. 49.); Clerum et plebem (ep. 50.), nec non monachos (ep. 51.) urbis Constantinopolitanae pariter

rio et Protogene Coss. (S. Prosperi Opp. ed. cit. col. 750.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 449. n. 11—12. (l. c. col. 464—65.) et Tillemont l. c. Art. LX—LXXVIII. (p. 549—87.).

¹⁾ S. Prosper Aquit. in Chron. sub Coss. Asturio et Protogene (S. Prosperi Opp. ed. cit. col. 750.), Acta Synodi Ephes. lecta in Concil. Chalced. Act. I. (Mansi T. VI. col. 907—8.), Liberati diaconi Breviar. c. 12. (Galland. T. XII. p. 140.), S. Leo M. ep. 55. De Flaviani ad Romanum Pont. appellatione cf. P. Quesnel Diss. VIII. et Ballerin. Observationes in hanc Dissert. (l. c. col. 1133—1182.). De s. Flaviani obitu, qui sub finem Augusti contigisse, sed aliquamdiu occultatus esse videtur, cf. P. Quesnel Dissert. I. ad a. 449. n. 13. l. c. col. 465—66.) et Tillemont l. c. Art. LXXII. (p. 572—74.).

²⁾ Haec Theodoreti epistola, ejusdem appellationem continens, est inter Leoninas ep. 52. Cf. de hac appellatione P. Quesnel Diss. X. et Ballerin. Observationes in hanc Dissert. (l. c. col. 1237—1264.).

³⁾ Vid. Hilari ipsius epist., quae est inter Leoninas ep. 46., item S. Leonis ep. 45. c. 1. 2. Liberati diaconi Breviar. c. 12. (l. c.) et C. Baron. Annal. ad a. 449. n. 98—101.

⁴⁾ De hac utraque epist. 43. et 44. cf. Ballerin. Admonit. epistolae 43. praefixa (T. I. col. 893—900.).

S. Leonis M.
Vita.

ad constantiam in sana fide et obedientia soli Episcopo suo legitimo Flaviano debita multis excitavit. Ita omnibus, quorum intererat, reprobatio pseudosynodi Ephesinae innotuit.¹⁾

Publicata subinde Flaviani morte sub finem a. 449. Anatolius, Alexandrinae Ecclesiae presbyter, qui in regia urbe suae Ecclesiae res agebat, Episcopus Constantinopolitanus electus et ab ipso Dioscoro ordinatus fuit; qui statim litteras ordinationis factae nuntias ad Leonem Pontificem misit (ep. 53.).²⁾ Nec multo post Dioscorus aegre ferens, quod Pontifex Romanus pseudosynodum Ephesinam reprobareret, cum aliquot suarum partium Episcopis Nicaeae congregatis Leonem excommunicare ausus est.³⁾

Antequam has litteras acciperet, Leo Pontifex, cui rescripserat Imperator, novam Synodum haud esse necessariam, sufficere Nicaenam, cujus fidei ac decretis standum sit,⁴⁾ rursus instituit apud eundem (ep. 54.), ut in Italia Concilium liberum haberetur, simul professus, Nicaenae fidei se inhaerere, sed insuper Eutychen non minus, quam Nestorium esse damnandum. Ast quum omnes Leonis et Episcoporum Occidentalium conatus irriti essent, ineunte anno 450. novam inierunt viam. Valentinianus III. Imperator Occidentis cum Galla Placidia matre et Eudoxia uxore Romam venit; ab his Leo et Synodus apud ipsum congregata obtinuit, ut litteris ad Theodosium et Pulcheriam datis fidei causam tuerentur Synodumque generalem in Italia congregandam efficacius flagitarent; at petitionibus istis Theodosius ab Eutychianis circumventus minime annuit.⁵⁾

¹⁾ De epist. 44—51. cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 449. n. 14—15. (l. c. col. 466—68.), Ballerin. Observat. ad Dissert. VIII. P. Quesnel n. 14. (l. c. col. 1163—64.) et Tillemont l. c. Art. LXXXII—III. (p. 594—600.).

²⁾ Vid. Theodori Lect. Fragmentum Histor. Eccles. recitatum in Concil. Nicaen. II. Act. I. (Mansi T. XII. col. 1041., item in Scriptor. Hist. Eccles. graecis T. III. p. 530. ed. Vales. Taurin.), Liberati diaconi Breviar. c. 12. (Galland. T. XII. p. 140.). Cf. Ballerin. Admonit. praefixa epistolae 53., quae proprie fragmentum est epistolae Anatolii post ordinationem suam ad Leonem P. datae (T. I. col. 951—54.).

³⁾ Vid. Concil. Chalcedon. Act. III. (Mansi T. VI. col. 1009. 1048. 1099.), Liberati diaconi Breviar. c. 12. (Galland. T. XII. p. 140.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 450. n. 3. (l. c. col. 477.) et Tillemont l. c. Art. LXXXV. (p. 603.).

⁴⁾ Cf. Ballerin. Dissert. de epistolis Leonis P. deperditis, quae Leonis Opp. adjecta est, n. 38. (T. I. col. 1449—48.), item Not. 6. in S. Leonis ep. 54. et Not. 5. in S. Leonis ep. 67.

⁵⁾ Hae epistolae Leoninis insertae sunt, scil. epist. Valentiniani Imp. ad Theodosium (ep. 55.), epist. Gallae Placidiae ad Theodos. (ep. 56.), ep. Eudoxiae ad Theodos. (ep. 57.) et epist. Gallae Placidiae ad

Interim s. Leo ex litteris Constantinopoli allatis Cleri populi-^{S. Leonis M. Vita.} que, monachorum quorundam et ipsius Pulcheriae Augustae constantiam in vera fide cognovit, ac exinde summa laetitia affectus eos magis magisque confirmavit, Pulcheriam vero, ut auctoritate regia procurandis remediis uteretur, incitavit.¹⁾ In Occidente, quo firmior consisteret Ecclesiae fides, s. Leo Pontifex per Episcopum Arelatensem curavit, ut epistola sua dogmatica ad Flavianum omnibus Galliae Episcopis veluti munimen contra errores de fide Incarnationis Domini innotesceret (ep. 67.), quae revera summis plausibus acceptata fuit (ep. 68.).²⁾

Denique ad Theodosium Imperatorem (ep. 69.) et Pulcheriam (ep. 70.) scribens per legatos eisdem significavit, se confirmationem ordinationis Anatolii necessario differre, donec is certam et claram rectae fidei professionem emiseric, simulque preces pro universali Concilio libere in Italia celebrando repetiit; idem et monachis Constantinopolitanis, quorum fides summopere laudatur, indicavit (ep. 71.); porro unum ex istis, fidei zelo eminentem provocavit (ep. 72.), ut quae ad causam fidei pertinerent majora sibi latius perscriberet;³⁾ presbyterum vero quemdam exhortatus est (ep. 74.), ut adversa quaeque pro fidei veritate aequanimiter ferret. Dum res eo in statu versantur, Theodosius Imperator medio a. 450. e vivis excessit.

Theodosio Imperatori Marcianus successit, qui Pulcheriam, Imperatoris defuncti sororem, duxit in matrimonium. Quo facto statim rerum facies immutata est. Novus quippe Imperator Pontifici scribens animum Concilio habendo promptum declaravit, quo Ecclesiae catholicae vera pax redderetur (ep. 73.); unde s. Pontifex meliorem animo spem concepit, monachos iterum et per illos etiam

Pulcheriam (ep. 58.), Theodosii Imp. responsum ad Valentinianum (ep. 62.), ad Gallam Placidiam (ep. 63.) et ad Eudoxiam (ep. 64.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 450. n. 1—3. (l. c. col. 469—77.), Ballerin. Admonit. epistolae 55. praefixa (T. I. col. 957—60) et Tillemont l. c. Art. LXXXIV. (p. 600—602.).

¹⁾ S. Leonis epist. ad clerum et plebem Cp. (ep. 59.), ep. ad Pulcheriam (ep. 60.), ep. ad Martinum et Faustum presbyteros et archimandritas (ep. 61.). Cf. Tillemont l. c. Art. LXXXV. (p. 603—4.).

²⁾ Cf. Ballerin. Not. 5. et 7. in S. Leonis ep. 67. et Not. 1. in ep. 68. Tillemont l. c. Art. LXXXVI. (p. 604—6.).

³⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 450. n. 8. (l. c. col. 481.), Ballerin. Admonit. in S. Leonis ep. 72. et Not. 4. in. ep. 74. Tillemont l. c. Art. LXXXVII—VIII. (p. 606—10.).

S. Leonis M. Vita. caeteros Catholicos ad defensionem fidei suis exhortationibus incitans (ep. 75.).

Anatolius patriarcha, sub religiosis principibus nihil haesitandum ratus, cum Synodo Constantinopoli habitantibus s. Leonis Papae legatis, dogmaticam ejus ad Flavianum epistolam accepit atque subscripsit, anathema dicens Eutychi et Nestorio, et ipsorum dogmati cum sectatoribus eorum.¹⁾ Ab eadem Synodo missa Leonis epistola dogmatica ad omnes Orientis Metropolitae ubique subscripta est. S. Flaviani reliquiae Constantinopolim perlatae honorifice ibi conditae sunt. Episcopi in Synodo Ephesina depositi ac Theodosio jubente exules redire permissi sunt.²⁾ Alia supererat causa, quam legati Pontificis, nullo desuper mandato accepto, terminare non poterant. Plerique enim Episcopi, qui Eutychen Ephesi absolverant, Flavianum et Eusebium condemnauerant, poenitentia ducti Sedi Apostolicae reconciliari rogabant. Ea in causa legati Pontificis haec interim constituerunt, primum ut resipiscentibus suae tantum, non totius Ecclesiae catholicae communio concederetur, tum vero ne Dioscori Alexandrini aliorumque schismatica factionis capitum nomina in sacris recitarentur,³⁾ donec manifesta poenitentiae signa dissent.

Imperator et Imperatrix Pontificem litteris continuo missis (ep. 76. 77.) de laeto hoc rerum statu certiores reddiderunt Synodumque in Oriente ad firmandam fidem ac Episcopos depositos propriis sedibus restituendos posse celebrari nuntiarunt; hinc s. Leo exultans gaudio ineunte

¹⁾ Vid. Fragmentum Gestorum hujus Synodi Cp. a. 450., relatum in Vita S. Abundii Comensis, qui eidem ipse interfuit tanquam legatus Romani Pontificis, ap. Mansi T. VI. col. 513—14. et in S. Leonis Opp. T. I. col. 1487—88. item vid. S. Leo ep. 80. c. 1. ep. 88. c. 3.

²⁾ Concil. Chalcedon. Act. IV. (Mansi T. VII. col. 92.), S. Leo ep. 77. ep. 88. c. 3. ep. 91. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 450. n. 9. (l. c. col. 481—86.) cum Ballerin, adnotat. subjectis, item Tillemont l. c. Art. LXXXIX—XC. (p. 612—17.).

³⁾ Vid. S. Leo ep. 80. c. 2. et 3. Cf. Quesnel Not. in hanc epist. (Opp. T. II. col. 1462—64.).

a. 451. eisdem pro defensione fide ac pace Ecclesiae reddita ^{S. Leonis M. Vita.} summas egit gratias (ep. 78. 79.), Anatolium patriarcham lubenter tanquam legitimum agnovit Episcopum (ep. 80.), simul ei indicans se quoad Episcopos Ephesi lapsos rata habere, quae legati disposuerint; Julianum denique, Episcopum Coënsensem, strenuum in istis partibus fidei vindicem, diu per improbitatem Dioscori vexatum admonuit (ep. 81.), Episcopos lapsos in communionem recipi non debere, nisi perfidia cum auctoribus damnata.¹⁾

Mox rursus Imperator Pontificem de cogenda generali Synodo monuit;²⁾ ast quae tunc erat rerum conditio, Pontifex eam minus necessariam iudicavit. Fides quippe in tuto posita erat, cum in suscipienda catholica fide et damnatione Eutyichis atque Nestorii omnes Orientales Episcopi subscripsissent (ep. 91.), Galliae quoque et Hispaniae, nec non Italiae Episcopi dogmaticam ipsius epistolam ad Flavianum solemniter approbassent, ita ut illam Ecclesia universalis amplecteretur;³⁾ S. Flaviani memoria restituta erat; Eusebius Dorylaeensis Romae degens communionem Ecclesiae fruebatur; Theodoretus a Pontifice Romano sedi suae restitutus,⁴⁾ ac proinde vix non omnia vulnera Ephesi inflictæ Ecclesiae sanata erant; insuper Attila Occidentem infestante Episcopi Occidentales ab ecclesiis diutius abesse non poterant.⁵⁾ Hinc rescri-

¹⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. n. 1—2. (I. c. col. 485—91.), Ballerin. Not. 7. in S. Leonis ep. 78. Not. 11. in ep. 79. et Not. 5. in ep. 81. Tillemont I. c. Art. XCI. (p. 617—19.).

²⁾ Cf. Ballerin. Dissert. de epistolis Leonis deperditis n. 46. (Leonis Opp. T. I. col. 1449—50.) et Not. 5. in S. Leonis ep. 82.

³⁾ S. Leo ep. 68. 97. 99. ep. 88. c. 1. Idacii Chronicon ad Theodosii jun. a. 26. (Galland. T. X. p. 327. Migne P. L. T. LXXIV. p. 678.) Cf. Ballerin. Not. 5. in S. Leonis ep. 67. P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. n. 3—4. (I. c. col. 491—94.) et Tillemont I. c. Art. XCV. (p. 624—628.).

⁴⁾ S. Leo ep. 77. ep. 79. c. 2. 3. ep. 80. c. 4. ep. 83. c. 1. Concil. Chalcedon. Act. I. et VIII. (Mansi T. VI. col. 589—92. et T. VII. col. 189—92.), item Act. X. (ibid. col. 257—60.). Cf. Tillemont I. c. Art. XCIX. (p. 636.).

⁵⁾ S. Leo ep. 83. c. 2. Cf. Ballerin. Not. 18. in hanc epist. et P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. n. 5. (I. c. col. 494—95.) cum Ballerin. adnotat. subjecta.

S. Leonis M.
Vita.

bens Imperatori studium ejus pro Ecclesiae bono laudat ac dirigit (ep. 82.), istud maxime inculcans, non amplius de fide quaestionem habendam, sed id unum esse expendendum, quinam et quibus conditionibus in communionem Ecclesiae catholicae sint admittendi. Eam igitur ob causam brevi post novos legatos in Orientem transmisit, qui Episcopis Ephesi lapsis, nunc vero indubia professione Eutychen ejusque doctrinam anathematizantibus, Apostolicam communionem concederent; totius vero impietatis et injustitiae capita, si forte resipiscerent et idoneas cautiones praebere viderentur, suo proprio judicio reservavit; Synodum denique propter bella, quibus Episcopi Occidentales prohibebantur, regiones longinquas petere, differri optavit. Id porro litteris Constantinopolim datis Imperatori (ep. 83.) ejusque uxori (ep. 84.), patriarchae (ep. 85.) et fidissimo Juliano Coënsi (ep. 86.) indicavit.¹⁾

Interea duo presbyteri Constantinopolitani ob diluendam Eutychianae vel Nestorianae haereseos suspicionem Romam confugerant, cumque se apud Sedem Apostolicam edita fidei professione purgassent, eosdem cum pace Leo remisit datis ad Anatolium litteris commendatitiis (ep. 87.).

Tum vero, etsi Romanus Pontifex differri Synodum propter bellorum pericula et intra Italiae fines haberi vellet, Marcianus Imperator necessitate rerum et votis Orientalium sollicitatus Concilium universale Nicaeam indixit, quod tamen postea ob causas politicas mutato consilio Chalcedone fieri praecepit.²⁾

¹⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I, ad a. 451. n. 5. (l. c. col. 495—96.) et Tillemont l. c. Art. XCII—IV. (p. 619—24.).

²⁾ Vid. Concil. Chalcedon. P. I. c. 36. 41. et 42. (Mansi T. VI. col. 551—54. 557—58. 559—62.), Liberati diaconi Breviar. c. 13. (Galland. T. XII. p. 142.). Cf. Tillemont l. c. Art. XCVI. et C—CI. (p. 628—31. 636—41.), P. Quesnel Diss. I, ad a. 451. n. 8. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 500.)

§. 210.

S. Leonis M. Vita a Concilio Chalcedonensi (a. 451.) usque
ad ejus obitum a. 461.

S. Leonis M.
Vita.

Nuntio hujus rei allato Pontifex, ne Imperatoris desiderio obsisteret, legatis jam in Orientem profectis, Lucentio Episcopo et Basilio presbytero, mandata misit, ut Concilio ipsius nomine praesiderent; aliosque duos legatos, Paschasinum Episcopum et Bonifatium presbyterum ea solum de causa nunc in Orientem legavit, ut cum istis duobus Pontificis Romani in Synodo vices agerent. His postremo et Julianum Episcopum Coënsensem, Constantino-
poli jam diu agentem ac omnium rerum peritissimum, adjunxit. Bonifatius presbyter post caeteros Pontificis legatos profectus, complures epistolas secum detulit, quibus Paschasinum contra varias Eutychianorum fallacias plenissime instruit (ep. 88.), Imperatori legatos ad Synodum a se missos pro tuenda veritate, pro instauranda unitate, curandisque vulneribus indicat, simul monens, nullo modo de fide tanquam dubia in isto Concilio quaestionem esse instituendam (ep. 89. 90.), Anatolio patriarchae legatos missos bonamque spem significat (ep. 91.), Juliano Coënsi vices suas demandat (ep. 92.), ipsi denique Concilio absentiam suam excusat, legatos commendat, agenda praescribit (ep. 93.).¹⁾ Rursus post aliquale tempus occasione oblata Imperatori mentem suam de Synodo proxime futura declaravit (ep. 94.), Pulcheriae autem, ejus uxori, rationes ejus normae exposuit, quam in tractandis Episcopis Ephesi lapsis observari jusserat (ep. 95.).²⁾

Mense Octobri a. 451. habita est Synodus oecumenica Chalcedonensis. Actum est ibi potissimum de fide,

¹⁾ Cf. Concil. Chalcedon. Act. III. (Mansi T. VI. col. 984—85.), P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. n. 6—7. (l. c. col. 496—98.) cum Ballerin. adnotat., et Tillemont l. c. Art. XCVII—IX. (p. 631—35.).

²⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. n. 8. (l. c. col. 499—500.) cum Ballerin. adnotat. item Ballerin. Not. 15. in S. Leonis ep. 95. (T. I. col. 1078.) et Tillemont l. c. Art. XCIX. (p. 635—36.).

S. Leonis M.
Vita.

de personis, de sedis Constantinopolitanae privilegiis. Fundamenti loco praemissae sunt omnes definitiones fidei antehac editae, Nicaena, Constantinopolitana, Ephesina, quibus contra Eutychem addita est nonnisi epistola dogmatica Leonis ad Flavianum, jam ante ab omnibus recepta.¹⁾ S. Flavianus et Eusebius Dorylaeensis innocentes declarati sunt;²⁾ Dioscorus ob Eutychem absolutionem, ob iudicium injustum contra Flavianum et Eusebium, denique ob contumaciam nunc exhibitam depositus est,³⁾ reliquis latrocinii Ephesini ducibus, quos inter Juvenalis Episcopus Hierosolymitanus, indulgentia propter poenitentiam concessa; Theodoretus juxta sententiam Romani Pontificis Sedi suae restitutus, pariter Ibas Edessenus.⁴⁾ Demum petente clero Constantinopolitano, absentibus legatis Romanis, conditus est celeberrimus ille canon de praerogativa sedis Constantinopolitanae, per quem, intacto supremo jure Romani Pontificis in totam Ecclesiam, nec non ejusdem jure patriarchico in Occidentem, non solum primus honoris gradus post Romanum Pontificem patriarchae Con-

¹⁾ Concil. Chalcedon. Act. II. (Mansi T. VI. col. 951—60. 671—74.), Act. IV. et V. (Mansi T. VII. col. 7—48. 99—118.). Lecta hac Leonis epistola in Concilio Chalced. Patres congregati exclamarunt: „Haec Patrum fides, haec Apostolorum fides. Omnes ita credimus. Petrus per os Leonis ita locutus est. Apostoli ita docuerunt. Pie et vere Leo docuit.“ Act. II. (Mansi T. VI. col. 971—72.). Unde rectissime eadem haec epistola in ipsa fidei definitione Concilii Chalced. vocatur „communis quaedam columna adversus perverse sentientes ad confirmationem rectorum dogmatum“ Act. V. (Mansi T. VII. col. 113—16.). Cf. Ballerin. Adnotat. 22. in P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. (l. c. col. 507—510.) et Tillemont l. c. Art. CVIII. et CXI. (p. 655—58. 665—66.).

²⁾ Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 679—82. 935—36.) et Act. IV. (Mansi T. VII. col. 5—6.).

³⁾ Concil. Chalcedon. Act. III. (Mansi T. VI. col. 983—1102.) et Act. V. (Mansi T. VII. col. 104.); Damnationis sententia a legatis Romanis lata ibid. col. 1045—48. et in Opp. S. Leonis post epist. 103. (T. I. col. 1142—44. vid. ibid. Ballerin. Not. 6.); Decreta Concilii ea in causa edita ap. Mansi T. VI. col. 1093—1102. Cf. Tillemont l. c. Art. CVII. CIX—XI. (p. 654—55. 658—64. 666—67.).

⁴⁾ Concil. Chalcedon. Act. VIII. IX. et X. Caeterum de numero et ordine Actionum hujus Concilii vid. praesertim Ballerin. Adnotat. 18. in P. Quesnel Dissert. I. ad a. 451. (l. c. col. 501—504.).

stantinopolitano confirmatus, verum etiam jus peculiare in tres dioeceses Ponti, Asiae et Thraciae, nec non jus ordinandi barbaris gentibus Episcopos tributum est.¹⁾ Cum vero Primatus Romanae Ecclesiae non, ut perperam canon iste asserebat, a Patribus (i. e. ab ullo antiquo Concilio), eo quod Roma Sedes Imperii esset, fuerit concessus, sed ab ipso Deo in s. Petro fuerit institutus, nec privilegia „paria“ seu aequalia cum Romana huic ecclesiae Constantinopolitanae potuerit olim tribuere Concilium Constantinopolitanum I., vel hoc nomine statim contradixerunt s. Leonis legati, quod Romanae Sedi injuriosus videretur. Ipse etiam s. Leo jam in antecessum molimina haec futura praesagiens legatis suis mandata dederat, ut, si qui forte civitatum suarum splendore confisi, aliquid sibi tentaverint usurpare, hoc qua dignum esset constantia retunderent.²⁾

Concilio ita peracto Calendis Novembris Patres de rebus gestis Synodi retulere ad Leonem (ep. 98.), „cui vineae custodia a Salvatore commissa est,“ approbationem omnium decretorum; sed maxime confirmationem dicti canonis enixe petentes.³⁾ Mox Imperator (ep. 100.) et Anatolius patriarcha (ep. 101.) ejusdem argumenti litteras ad Romanum Pontificem dederunt. Prosperum hunc Synodi eventum saltem in causa principali, prima statim accepta notitia, Episcopis Galliae laetabundus nuntiavit Pontifex (ep. 102.), iterumque accuratius post legatorum reditum

¹⁾ Concil. Chalcedon. Act. XV. can. 28. (Mansi T. VII. col. 369—70.) et Act. XVI. (ibid. col. 423—54.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. Concil. Chalcedon. Act. XV. et XVI. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 513—16.), item Ballerin. Appendix ad Epistolas S. Leonis (Opp. T. I. col. 1489—96.) et Tillemont l. c. Art. CXXXVI—XXX. (p. 700—713.).

²⁾ Vid. Fragmentum Commonitorii legatis a Leone P. dati in Concil. Chalcedon. Act. XVI. (Mansi T. VII. col. 443—44.). Cf. P. Quesnel. Diss. I. ad a. 451. n. 1. cum Ballerin. adnotat. 4. (l. c. col. 490.).

³⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 452. n. 17. cum Ballerin. adnotat., item Ballerin. Admonit. in S. Leonis ep. 98. (T. I. col. 1085—86.) et Tillemont l. c. Art. CXXXI. (p. 715—16.).

S. Leonis M.
Vita.

(ep. 103.).¹⁾ Imperatori (ep. 104.) dein ejusque uxori Pulcheriae (ep. 105.), Anatolio patriarchae (ep. 106.) et Juliano Coënsi (ep. 107.) rescribens admodum laetatur de gratia Dei, quae per Concilium Chalcedonense praestitit mundo, ut veritati constaret victoria et Ecclesiae redderetur sua integritas. Canonem autem de praerogativa ecclesiae Constantinopolitanae validissimis rationibus infringere tentavit, tum quod Concilio Nicaeno adversaretur, tum quod ex ambitu et arrogancia descenderet atque in perturbationem Ecclesiae tenderet, tum quod Episcopus Constantinopolitanus captata occasione temporis, quo praecipuae in Oriente Sedes Apostolicae maxime debilitatae forent, eosdem deprimere atque Metropolitans complures potestate sua spoliare tentaret.²⁾

Eodem tempore (a. 452.) Attila cum ingenti Hunnorum exercitu Italiam devastare et ipsi Romae imminere coepit; in tanto periculo s. Leo Pontifex obviam ipsi progressus Dei gratia adjuvante tantum profecit, ut non modo Urbi parceret, verum etiam copias suas ex Italia reduceret.³⁾ Nec minori constantia et animi fortitudine aliquot annis post, cum Vandali sub Genserico rege Urbem invaderent, eandem ab excidio imminente eripuit, quamvis depraedationem avertere non valeret.⁴⁾

¹⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 452. n. 1. (l. c. col. 519.) et Ballerin. Not. 1. in S. Leonis ep. 103. (T. I. col. 139—40.), Tillemont l. c. Art. CXXXV. (p. 726—27.).

²⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 452. n. 1—10. cum Ballerin. adnotationibus (l. c. col. 519—29.) et Tillemont l. c. Art. CXXXV—VI. (p. 725—28.).

³⁾ S. Prosper Aquit. in Chron. sub Coss. Herculano et Sporatio (S. Prosperi Opp. ed. cit. coll. 751—752.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 452. n. 12—14. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 529—34.), C. Baron. Annal. ad a. 452. n. 53—62. et Tillemont l. c. Art. CXLIV. (p. 750—52.).

⁴⁾ S. Prosper Aquit. in Chron. sub Valentiniano VIII. et Anthemio Coss. (S. Prosperi Opp. ed. cit. col. 753—54.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 455. n. 7. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 564—66.), C. Baron. Annal. ad a. 455. n. 2—14. et Tillemont l. c. Art. CLV. (p. 779.).

Turbae Eutyichianae, auctore ejusque errore damnato, non-S. Leonis M.
Vita.
dum quievire, sed in variis Imperii partibus mox recruduerunt. Ac primo quidem monachi Palaestinae, Eutyichiano errore imbuti et Archimandritae damnatione exacerbat, contra auctoritatem Concilii Chalcedonensis et contra ipsam Leonis P. definitionem dogmaticam insurrexerunt atque impio furore adversus Catholicos et adversus ipsum Juvenalem Episcopum Hierosolymitanum, qui prius Ephesi cum Dioscuro Eutyichen orthodoxum declaraverat, Chalcedone postea facti poenitens Eutyichen ac Dioscorum dampnans veniam pro delicto anteriore impetraverat, debacchati sunt. Horum dux Theodosius monachus fuit, patrona Eudocia, Theodosii junioris vidua Hierosolymis tunc degens. Eo tandem prorupit monachorum audacia, ut Juvenale Hierosolymitano Episcopo, quia decretis Concilii Chalcedonensis consenserat, tanquam fidei proditore deposito atque fugato, ipsum Theodosium in ejus Sedem intruderent, Eutyichianosque errores per omnem Palaestinam disseminarent, Episcopos orthodoxos dejicerent, suae factionis homines in eorum locum subrogarent. Hinc postremo Imperator ad compescendos Palaestinae tumultus Hierosolymam praesidio munire necessarium duxit, simul monachis persuadere conatus, ut ad saniora consilia redirent.¹⁾ S. Leo, quem Julianus Coënsis statim ab initio de turbis istis exortis certiolem reddiderat, eidem rescribens postulavit, harum seditionum inceptores ab Imperatore compescendos et exilio a caeteris separandos, sperans fore, ut reliqui deinceps meliora edocti facilius resipiscerent, si liberiores fuerint ab instigationibus petulantium magistrorum (ep. 109.).²⁾

Anatolius autem Pontificis repulsa exacerbat, alio modo pacem Ecclesiae turbavit, dum et haereticis favere et Flaviani amicos persequi coepit. Mutatum hunc patriarchae Constantino-politani animum primus expertus est ipsius archidiaconus Aëtius, pietate et fide praeclarus, quem ut loco moveret, ipsum presbyterum ordinavit, eique curam ecclesiae parvae atque remotae demandavit. Tum ejus loco archidiaconum constituit Andream quemdam, antea propter haeresin depositum, quoniam Eutyichis ac Dioscorig partibus addictus fuerat. Horum statim Leo admonitus est ab Juliano Coënsi, qui tanquam in specula positus in Oriente rebus fidei advigilabat; ipse etiam Aëtius ob injuriam sibi illa-

¹⁾ Evagrii Hist. Eccles. lib. II. c. 5. Nicephori Callisti Hist. Eccles. lib. XV. c. 9. Imp. Marciani et Pulcheriae epistolae hac in causa datae leguntur in Concil. Chalcedon. P. III. c. 9. 14. 15. et 8. (Mansi T. VII. col. 487—96. 509—518. 483—88.). Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 453. n. 6. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 539—40.) et Tillemont l. c. Art. CXXXVIII—XLI. (p. 732—44.).

²⁾ Cf. Ballerin. Adnotat. 7. in P. Quesnel Diss. I. ad a. 452. n. 14. (l. c. col. 533—34.) et Ballerin. Notas in S. Leonis ep. 109.

S. Leonis M.
Vita.

tam Pontificis patrocinium imploravit. Continuo s. Pontifex litteras ad Marcianum (ep. 111.), Pulcheriam (ep. 112.) et Julianum (ep. 113.) dirigit, totam agendi rationem, quam Anatolius in hoc negotio observaverat, acriter reprehendit, Aëtii partes tuetur. Andream, haeresi Eutychiana infectum, tanto munere indignum ostendit, denique ipsam Aëtii ordinationem contra Apostolicam traditionem extra diem Dominicam conqueritur esse factam. Praeterea Juliano vices suas in aula Imperatoris delegavit, ut fidei integritati contra Nestorianorum aequae ac Eutychianorum aperta vel occulta molimina zelo Apostolico prospiceret, atque ubi opus ipsi visum fuerit, brachium quoque saeculare advocaret.¹⁾

Novum tunc temporis fidei periculum ex eo ortum est, quod litterae Pontificis Romani, datae ad Anatolium, confirmationem Concilii Chalcedonensis continentes in Oriente idcirco non promulgarentur, quia in eisdem Pontifex simul canonem de praerogativa Episcopi Constantinopolitani reprobaverat ejusque ambitionem increpaverat. Hinc sinistri rumores in vulgus spargebantur, ac si Romanus Pontifex decreta Concilii Chalcedonensis improbasset, quam calumniandi ansam avidè arripiebant Eutychiani. Eapropter Imperator ad Leonem P. scripsit enixe rogans, ut mitteret quam celerrime decretum, quo ipsam Chalcedonensem Synodum ab eo confirmari omnibus certum ac manifestum fieret (ep. 110.). Eo pariter tempore Julianus ipsum de statu rerum in Palaestina accuratius instruxerat, Imperatoris ejusque uxoris litteris ad monachos ipsi transmissis. His omnibus acceptis Leo in epistola, quam ad Synodum Chalcedonensem inscripsit (ep. 114.), ex voto Imperatoris definitionem fidei expresse confirmat, sed canonem de praerogativa Sedis Constantinopolitanae reprobabat. Marciani sollicitudinem in causa fidei laudat, eique ac Pulcheriae pro rebus Palaestinae suprema auctoritate compositis gratias reddit (ep. 115. 116.). Julianum probatum amicum de omnibus plenissime instruit, maxime de Anatolio conquestus, cujus animus propriis unice commodis intentus, a communi Ecclesiae bono omnino aversus esset (ep. 117.).²⁾ Iteratis Juliani querelis de turbato ecclesiarum statu mox Leo respondit (ep. 118.), se pro tuenda firmandaque fide egisse, quod suarum partium fuerit, modo penes Imperatorem et singularum ecclesiarum Episcopos esse, ut pacem tueantur, veritatem satis exploratam doceant, perversa docentes cohibeant. Simul et alios quosdam praecipuos Orientis Episcopos officii commonuit. Maximus, Antiochiae in Syria Epi-

¹⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 453. n. 1—5. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 533—40.) et Tillemont l. c. Art. CXLVII—VIII. (p. 757—62.).

²⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 453. n. 7—13. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 540—45.) et Tillemont l. c. Art. CXLVIII. p. 762—64.).

scopus, quem Synodus Chalcedonensis, Leonis P. iudicium secuta, ^{S. Leonis M. Vita.} verum et legitimum Domini successorem agnoverat¹⁾, legatis Romanam missis verae fidei triumphum Leoni nuntiaverat, simul indicans, esse adhuc complures, qui professam Chalcedone fidem respuerent. Cui Leo rescribens (ep. 119.) ejus fidem collaudat, constantiam in verae fidei defensione excitat, sedulo hortatus, ut absque licentia Episcopi nemini docere permittat, denique monet eum, ut privilegia tertiae Sedis retineat ac constanter defendat. Similia perscripsit Theodoreto (ep. 120.), inprimis eum commonens, ut pari zelo Nestorianae ac Eutychianae haeresi adversetur, utriusque reliquias extirpet, decreta Chalcedonensia in causa fidei edita, ut a Deo profecta et sententia irrevocabili sancita, teneat.²⁾ Sed quoniam Palaestinae quies admodum ipsi cordi erat, idoneam occasionem nactus tum ad Eudociam (ep. 123.), tum ad ipsos monachos turbulentos (ep. 124.) litteras dedit, illam rogans, ut curam suam reducendis ad fidem et quietem Palaestinae monachis impenderet, his vero sacram Christi Incarnationem praeclare explicans eosque ob admissa facinora redarguens.³⁾ Paulo postquam sollicitudine plenus Julianum admonuerat, ut de statu fidei diligenter sibi scriberet (ep. 125.), ab eodem rescivit, Palaestinae pacem Imperatoris operâ esse redditam, in urbe regia Anatolium Pontificis epistolam, qua confirmata est Synodus Chalcedonensis, extrema parte multatam promulgasse; cui nihilominus Imperator ipsius gratiam conciliare studuit. Imperatori Pontifex gratias egit (ep. 126.), animum erga Anatolium pacificum ac benignum testatus, modo is legibus Ecclesiae non adversetur (ep. 129.). Juliano gaudium suum de conversione rerum in Palaestina, moerorem animi ob Anatolii perversitatem exprimit (ep. 127.),⁴⁾ Juvenalem Episcopum Hierosolymitanum, qui Synodo habita res a se gestas et pacem restitutam Pontifici nuntiavit in fide confirmat, quia ex

¹⁾ Vid. Concil. Chalcedon. Act. X. (Mansi T. VII. col. 257—58.). Cf. Ballerin. Adnotat. 26 in P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. (l. c. col. 511—12.) et Tillemont l. c. Art. XCIV. et CII. (p. 623. 642.).

²⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 453. n. 15—16. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 546—48.) et Tillemont l. c. Art. CXLV. et CXLIX. (p. 754. 764—66.).

³⁾ Cf. P. Quesnel Dissert. I. ad a. 453. 9—10. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 542.), Ballerin. Not. in S. Leonis ep. 123. et 124. (T. I. col. 1233—36.), item Tillemont l. c. Art. CXLV. (p. 753—54.).

⁴⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 453. n. 17. et ad a. 454. n. 1. 6. (l. c. col. 547—48. 554.), Tillemont l. c. Art. CXLIX. et CLI. (p. 767. 770—71.).

S. Leonis M. propria ejusdem inconstantia tot mala Palestinam invaserant (ep. 139.).¹⁾
Vita.

Eodem anno (454.) Anatolius ipse, quem diuturnum Pontificis silentium et Imperatoris instantia flexerat, Leoni satisfacit (ep. 132.); resipiscentem Leo benigne excepit, necessaria tribuens monita (ep. 135.); Imperatori debitas egit gratias pro opera in isto negotio collocata (ep. 136.).²⁾

Inter haec quum Eutyches, non longe ab urbe Constantino-politana degens, monachos et ipsum archimandritam, qui in monasterii regimine ei successerat, erroribus suis inficere non desisteret, s. Leo Imperatorem, ut longius eum removeret, impulit (ep. 134.).³⁾ Tandem proxime sequenti tempore inquietos monachos compescuit (ep. 136. 141.).⁴⁾ Alia quoque cura Pontificis animum pressit, quod nempe gravis accusatio in Maximum Antiochenum simul fuerit mota (ep. 141. c. 2.). Is revera tunc temporis (a. 455.) vel depositus est vel mortuus, in ejusque locum subrogatus Basilius.⁵⁾

Gravis eodem tempore sollicitudo Pontificis animum occupabat propter statum ecclesiae Alexandrinae valde turbatum. Dioscoro quippe Chalcedone deposito, Aegyptii Episcopi absoluta Synodo Alexandriam reversi, coacto clero cum nobilibus civitatis, alterum subrogare illi instituunt. Ast populus primum coitione facta electionem turbat, tandem proposito Proterio, cui Dioscorus discedens curam ecclesiae Alexandrinae commiserat, aegre assensi sunt. Mox tamen iterata seditione ac plebe in factiones scissa novus Episcopus armata militum vi securitati suae prospicere necesse habuit. Caeterum peracta electione tam electus ipse, quam ejus electores et ordinatores statim ad

¹⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 454. n. 11. (l. c. col. 556—57.) et Tillemont l. c. Art. CLIII. (p. 775.).

²⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 454. n. 7—10. (l. c. col. 554—56.), Ballerin. Not. 1. in S. Leonis epist. 132. et Tillemont l. c. Art. CLI—II. (p. 771—74.).

³⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 454. n. 4. (l. c. col. 553.) et Tillemont l. c. Art. CLII. (p. 773—74.).

⁴⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 454. n. 10. ad a. 455. n. 5. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 556. 562—63.), Tillemont l. c. Art. CL1. et CLIV. (p. 772. 777—78.).

⁵⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 455. n. 6. (l. c. col. 563—64.), Ballerin. Diss. de S. Leonis epistolis deperditis n. 79. (T. I. col. 1455.) et Tillemont l. c. Art. CLIV. (p. 778—79.).

Leonem scripsere, qui Proterii electionem non prius ratam habuit, quam is rectam fidem aperte professus erat.¹⁾ Quo facto s. Leo litteris admodum benignis eum excepit suamque ad Flavianum epistolam adversus Eutychianorum calumnias defendit, demum ne ullus in animis Alexandrinorum scrupulus remaneret, doctrinam epistolae suae cum doctrina sanctorum Alexandriae Praesulum Athanasii, Theophili, Cyrilli consonantem ostendit (ep. 129.).²⁾ Et quoniam Eutychiani ipsum Pontificem Nestorianismi accusare non verebantur, s. Leo, adulteratam epistolam suam ab haereticis suspicatus, authenticam versionem ex latino in graecum sermonem fieri Imperatorem rogavit (ep. 130. 131.).³⁾ Qui ut efficaciori remedio turbis Alexandriae exortis finem faceret, primum litteris (a. 454.) monachos Alexandrinos ad saniora consilia revocare satagit, postmodum (a. 455.) edicto illuc misso inobedientes et factiones poenis coërcuit.⁴⁾ Eodem tempore Dioscorus in exilio supremum diem clausit; quo nuntio accepto Pontifex spem animo concepit fore, ut capite sublato haeresis brevi interiret (ep. 140.).⁵⁾

S. Leonis M.
Vita.

Ineunte anno 457. obiit Marcianus Imperator, cui successit Leo tribunus, haeres non modo Imperii, sed et vir-

¹⁾ Evagrii Hist. Eccles. lib. II. c. 5. Liberati diaconi Breviar. c. 14. et 15. (Galland. T. XII. p. 145—46.), S. Leo ep. 113. c. 3. ep. 126. ep. 127. c. 1. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 453. n. 14. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 545—46.), Ballerin. Not. in S. Leonis epistolas mox cit., item Tillemont l. c. Art. CXLII.—III. (p. 744—49.).

²⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 454. n. 2. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 548—49.), Ballerin. Admonit. huic epistolae praefixa et Not. 2. in S. Leonis ep. 129. (T I. col. 1251—52. 1253.), Tillemont l. c. Art. CLII. (p. 772—73.).

³⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 454. n. 2—3. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 550—52.) et Tillemont l. c. Art. CLII. (p. 773.).

⁴⁾ Marciani epistola et edictum legitur in Concil. Chalcedon. P. III. c. 8. et 19. (Mansi T. VII. col. 481—84. et 517—20.). Cf. Ballerin. Adnotat. 4. in P. Quesnel Diss. I. ad a. 454. (l. c. col. 552.) et Tillemont l. c. Art. CLIII. (p. 775—77.).

⁵⁾ Cf. Quesnel Diss. I. ad a. 454. n. 12. (l. c. col. 557—58.) et Tillemont l. c. Art. CLIII. (p. 775. et 777.) cum Nota 63. (p. 928.).

S. Leonis M.
Vita.

tutum sui decessoris.¹⁾ Illico Eutyechiani in urbe regia novis turbis intenti haeresin concussam iterum stabilire aggressi sunt; verum indefessa Juliani vigilantia novique Imperatoris zelus istiusmodi conatus represserunt; quamobrem Pontifex Juliano postmodum gratias egit (ep. 144.).²⁾

Gravior autem tumultus Alexandriae eodem tempore ortus est. Ibi scilicet plebs, a seditiosis monachis Eutychi addictis instigata, in Coena Domini hebdomadae sanctae in ipso ecclesiae majoris baptisterio Proterium Episcopum occidit eique Timotheum Aelurum, caedis auctorem, hominem scelestissimum, subrogavit. His minime contenta factio haeretica Synodum Chalcedonensem damnavit, epistolam Leonis ad Flavianum anathemate feriit, novam ab Imperatore Synodum poposcit.³⁾ S. Pontifex, ubi primum Anatolius patriarcha de his eum certiore reddidit, Imperatorem rogavit, ut auctoritati Synodi Chalcedonensis et paci Ecclesiae Alexandrinae consuleret eique orthodoxum Episcopum praeficiendum curaret (ep. 145.); Anatolium de relatione sibi facta collaudavit monens, ut conatus suos apud Imperatorem adjuvaret (ep. 146.); Juliani quoque fidelis adjutoris in eandem rem studia excitavit (ep. 147.).⁴⁾

¹⁾ Vid. S. Leo ep. 145. c. 1. ep. 146. c. 2. ep. 148. ep. 157. c. 1. Theodori Lectoris Hist. Eccles. lib. I. n. 7. Chronicon Paschale seu Alexandr. ad Olympiad. 309. (ed. Du Cange p. 320.). Cf. C. Baron. Annal. ad a. 457. n. 1—6. Pagi Crit. ad a. 457. n. 2—3. Tillemont l. c. Art. CLVI. (p. 782.).

²⁾ Cf. Ballerin. Adnotat. 1. in P. Quesnel Diss. I. ad a. 457. item Ballerin. Not. 1. in S. Leonis ep. 144.

³⁾ Vid. Epistola Episcoporum Aegypt. ad Leonem Augustum et ad Anatolium in Concil. Chalcedon. P. III. c. 22. et 23. (Mansi T. VII. col. 524—35. (Evagrii Hist. Eccles. lib. II. c. 8. Theodori Lectoris Hist. Eccles. lib. I. n. 8—9. Liberati diaconi Breviar. c. 15. (Galland. T. XII. p. 146.) et S. Leo ep. 149. c. 2. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 457. n. 2. (l. c. col. 567—68.), Tillemont l. c. Art. CLVI—VIII. (p. 782—88.) et Pagi Crit. ad a. 457. n. 4.

⁴⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 457. n. 2—3. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 567—68.) et Ballerin. Nota 2. 7. 11. 16. in S. Leonis ep. 145. (T. I. col. 1300—1302.), item Tillemont l. c. Art. CLIX—LX. (p. 789—91.).

Haud multo post sollicitudine plenus eosdem rursus officii admonuit, variorum insuper Episcoporum animos firmans, Concilii Chalcedonensis auctoritatem tuitus, haereticorum reliquiis exstirpandis nunquam non intentus.¹⁾

S. Leonis M.
Vita.

Post caedem Proterii, persecutione contra Episcopos catholicos in Aegypto ab Eutychianis mota, complures eorum Constantinopolim profecti libellum supplicem Imperatori obtulerant. Hos patria extorres Leo Pontifex consolatus, ut pro Incarnationis mysterio adversa quaeque patienter ferrent, adhortatus est (ep. 154.); Anatolio simul gratias egit, quod Episcopis istis debita pietatis solatia impenderit, nec non ut justam adhiberet vigilantiam haereticis reprimendis atque Clericis in officio continendis, admonuit (ep. 155.).²⁾

Inter haec Leo Imperator, quo precibus Eutychianae in Aegypto partis aliqua saltem ratione annueret, novae Synodi loco omnium per orbem Episcoporum sententiam per litteras exquirendam censuit. Quem in finem libellum catholicorum Aegypti Episcoporum, tum Aeluri ejusque partis ad omnes Metropolitae et potissimum ad Romanum Pontificem direxit petens, ut uniuscujusque provinciae coacta Synodo ejusdem sensum litteris aperirent.³⁾

¹⁾ Huc pertinent *S. Leonis ep. 148. ad Leonem Augustum. ep. 149. ad Basilium Episcopum Antioch., ep. 150. ad Euzitheim Episcopum Thessalonice., ep. 151. ad Anatolium Constantinopolit., ep. 152. ad Julianum Coensem, ep. 153. ad Aëtium presbyterum* (p. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 457. n. 3. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 568—69.), item Ballerin. Admonit. epistolae 149. praefixa (T. I. col. 1307—10.) et Tillemont l. c. Art. CLX. (p. 791—93.).

²⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 457. n. 4—5. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 570—71.) et Ballerin. Notae in hasce S. Leonis epistolas, item Tillemont l. c. Art. CLXI. et CLXIV. p. 793—95. et 801.).

³⁾ Vid. Codex encyclicus ab Epiphanio Scholastico latine redditus c. 5. et 10. (Mansi T. VII. col. 786—88.), Evagrii Hist. Eccles. lib. II. c. 9. Libellus supplex Episcoporum catholicorum Aegypti, item alter partis Eutychianae legitur in Conc. Chalcedon. P. III. c. 22. et 24. (Mansi T. VII. col. 524—30. et 536—37.). Cf. Ballerin. adnotat. 4. in P. Quesnel Diss. I. ad a. 457. (l. c. col. 569—70.) et Tillemont l. c. Art. CLXII—III. (p. 795—800.).

S. Leonis M. Vita. His acceptis Pontifex statim rescripsit, nequaquam licere fidem semel ab universa Ecclesia definitam iterum in examen vocare, prolixiorem tamen de fide expositionem ad retundendas haereticorum insidias pollicitus, Imperatoris ad ordinandum ecclesiae Alexandrinae statum auxilio implorato (ep. 156.). Anatolium et Episcopos Aegypti legatione in urbe regia fungentes rursus ad constantiam, fiduciam et vigilantiam hortatur (ep. 157. 158.).¹⁾

His consiliis frustratis Timotheus ejusque asseclae dolose petierunt ab Imperatore, ut colloquium utriusque partis institueretur. Quod cum Imperator Leoni Pontifici significasset, is legatos quidem se missurum pollicitus est, non tamen ad pugnam cum hostibus fidei instaurandam, sed tantum ad explanandas nonnullas quaestiones, nondum omnibus satis claras, ut simpliciores, dubiis impliciti, in sana fide instruerentur (ep. 162. et 160.).²⁾

Dum autem res Alexandrinas curabat s. Pontifex, Constantinopolitanas haud neglexit. Nam et patriarcham continuo hortatus est, ut fidei sinceræ invigilaret, et ipsi clero suasit, ne haeresin proscriptam in suo sinu grassari permetteret (ep. 161.). Has iteratas monitiones cum aegre ferret Anatolius, s. Pontifex insigni mansuetudine eidem exponit, se non animo laedendi haec scripsisse, nec professioni fidei posse acquiescere, quae errorem haereticum non prorsus excluderet (ep. 163.).³⁾ Medio anno 458 Pontifex legatos, quos dudum promiserat, Constantinopolim direxit; quibus duas ad Imperatorem tradidit epistolas,

¹⁾ Vid. Evagrii Hist. Eccles. lib. II. c. 10. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 457. n. 5—8. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 570—76.), Ballerin. Admonitio in S. Leonis ep. 156. et Nota 1. in ep. 157. (T. I. col. 1319—22. 1325—26.), item Tillemont l. c. Art. CLXV—VIII. (p. 802—812.).

²⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 458. n. 1—3. (l. c. col. 375—77.) et Tillemont l. c. Art. CLXVIII (p. 810—11.).

³⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 458. n. 3. et ad a. 457. n. 9. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 577. 573—75.) et Ballerin. Not. 9. in S. Leonis ep. 163. T. I. col. 1343.), item Tillemont l. c. Art. CLXVIII. (p. 810—11.).

quarum prior (ep. 164.) retardatam eorum profectionem S. Leonis M.
Vita. excusat, eique fidei causam pacisque studium commendat, altera celeberrima (ep. 165.) prolixiorum diligentiorumque de Incarnationis mysterio tractationem continet, adjunctis plurimis ss. Patrum, maxime Graecorum, testimoniis in confirmationem doctrinae propositae.¹⁾

Denique Timotheo jussu Imperatoris relegato (a. 460.) alter Timotheus, dictus Salophaciolus, Alexandriae Episcopus factus atque pax eidem ecclesiae reddita est.²⁾ Et quamvis Aelurus sanam fidem aliquando simulans in communionem ecclesiae Constantinopolitanae subrepere tentaret, s. Pontifex tamen ob gravia admissa scelera eum haudquaquam recipiendum censuit; eaque de re tum Imperatorem (ep. 169.), tum Gennadium patriarcham, qui a. 458. in locum defuncti Anatolii successerat monuit (ep. 170.).³⁾ Alexandriam vero paulo post, ubi legitime rescierat electionem atque ordinationem Timothei Salophacioli, litteras dedit tum ad novum Episcopum, quem in proposito, haereticos aberrantes ad rectum fidei trahendum reducendi, multum confirmat (ep. 171.), tum ad Clericos Alexandrinos (ep. 172.), qui virum adeo dignum elegerant, et ad Episcopos (ep. 173.), qui eum ordinarant, eisque summam animi laetitiam de fide paceque in ecclesia Alexandrina restituta declarat.⁴⁾

Post tantos labores verae fidei puraeque disciplinae integerrimus custos S. Leo a. 461. in Domini sui quietem transiit.⁵⁾

¹⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 458. n. 4—5. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 577—79.), Ballerin. Admonit. in S. Leonis ep. 165. (T. I. col. 1349—52.), Tillemont l. c. Art. CLXVIII. et CLXV. (p. 812—13. 803—4.) cum Nota 70. (p. 931.).

²⁾ Evagrii Hist. Eccles. lib. II. c. 11. Liberati diaconi Breviar. c. 16. (Galland. T. XII. p. 146—47.).

³⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 460. n. 1—2. cum Ballerin. adnotat. (l. c. col. 581—83.) et Tillemont l. c. Art. CLXXII. (p. 821—24.). De scriptis hujus Gennadii vid. infra.

⁴⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 460. n. 3. (l. c. col. 884.) et Tillemont l. c. Art. CLXXII. (p. 824.).

⁵⁾ Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 461. cum Ballerin. adnotat. (l.

§. 211.

Opera S. Leonis Magni.

S. Leonis M.
Opera.

Duplicis generis Scripta posteris reliquit S. Leo, *Sermones* et *Epistolas*.

I. *Sermones* S. Leonis 96 hodie supersunt, qui singulari facundia, claritate ac ubertate eminent, et admodum frequenter mysterium Incarnationis Verbi Dei exponunt, asserunt atque defendunt contra Nestorianos et Eutychianos.¹⁾ Omnes isti Sermones facile in sequentes classes reducuntur:²⁾

1. *Sermones de Festis Domini et Sanctorum*, nempe de Nativitate Domini (Serm. 21—30.), in Epiphania Domini (S. 31—38.), de Passione Domini (S. 52—70.), de Resurrectione Domini (S. 71—72.),³⁾ de Ascensione Domini (S. 73—74.), de Pentecoste (S. 75—77.); item in festo ss. Apostolorum Petri et Pauli (S. 82.) et in ejusdem Octava (S. 84.),⁴⁾ in festo s. Petri Apostoli (S. 83.)⁵⁾ et in festo

c. col. 885. seqq.) et Tillemont l. c. Art. CLXXIII. (p. 825—26.) cum Nota 73. (p. 932—33).

¹⁾ Migne P. L. T. LIV. p. 141—468. — De his Sermonibus cf. Ballerin. Praefat. in Sermones S. Leonis (Opp. T. I. p. LXIII—LXXX.), Dupin T. IV. p. 156—63. Tillemont l. c. Art. II. (p. 417—18.). Ceillier l. c. Art. II. §. I. Arendt S. 416—23.

²⁾ Ordinem edit. Ballerin. in proponendis Sermonibus s. Leonis M. nonnihil immutandum duxi, quia memoriam juvat, similia ordine logico juxta se ponere, editio autem Ballerin., incipiens a die ordinationis s. Leonis, Sermones deinceps juxta ordinem anni ecclesiastici dispositos exhibet.

³⁾ De his duobus Sermonibus, qui habiti esse videntur Sabbato sancto in pervigiiliis Paschae, cf. Ballerin. Admonit. eidem praemissa (Opp. S. Leonis T. I. col. 277—82.).

⁴⁾ De hoc Sermone cf. Ballerin. Admonit. eidem praemissa (Opp. S. Leonis T. I. col. 331—36.).

⁵⁾ Sermonem hunc in Natali s. Petri dictum, quem inter spurios amandaverat Quesnel ex rationibus haud omnino contemnendis, auctoritate Codicis optimi et vetustissimi s. Leoni vindicant Ballerinii in Admonit. eidem praefixa (Opp. S. Leonis T. I. col. 327—30.). Econtra

S. Laurentii (S. 85.). In Sermonibus de festis Domini S. Leonis M.
Opera. mysteria altissima vitae Jesu Christi non minus pie, quam ingeniose exponit, dogmata in illis conspicua manifestat, aptissima morum praecepta ex iis deducit.

2. *Sermones de jejuniis*, habiti in Quadragesima (S. 39—50.) et in jejuniis quatuor temporum (S. 12—20. 78—81. 86—94.), veras jejunii causas, multiplicem utilitatem, modum optimum, virtutes denique eidem adjungendas, praesertim eleemosynam et orationem, luculenter demonstrant.

3. *Sermones variis occasionibus habiti*. Huc pertinent:

a) *Sermones quinque de Natali ipsius* (S. 1—5.), quorum primus habitus est ipso die ordinationis suae, sequentes quatuor in anniversario die ejusdem ordinationis,¹⁾ ubi multa praeclara habet de Primatu s. Petri et Romani Pontificis, nec non de dignitate atque officiis sacerdotii.

b) *Sermones sex de Collectis* (S. 6—11.) celeberrimi peculiare quaedam collectas seu eleemosynae collectiones indicant.²⁾ In his collectarum originem ostendit, eleemosynam et opera misericordiae multis variisque rationibus valde commendat, atque optimum illius exercendae modum declarat.

4. *Sermo dogmaticus est Tractatus contra haeresim Eutychis* (S. 96.),³⁾ in quo sedulo monet suos fideles, ut Sym-

Sermo in Cathedra S. Petri, quem P. Quesnel inter genuinos s. Leonis foetus retulit (Serm. 96. ap. P. Quesnel), argumentis sat validis in edit. Ballerin. eidem abjudicatur (Opp. S. Leonis T. I. col. 431—34.).

¹⁾ Cf. Ballerin. Admonit. in S. Leonis Serm. 1. et 2. (Opp. S. Leonis T. I. col. 1—6.), ubi hallucinationes priorum editionum corriguntur. De solemnitate diei ordinationis annuatim recurrentis vid. Tillemont l. c. Art. II. (p. 417.).

²⁾ Cf. Ballerin. Admonit. in istos S. Leonis Sermones (Opp. S. Leonis T. I. col. 23—28.).

³⁾ *Tractatus alius adversus errores Eutychetis et aliorum haereticorum* (Opp. S. Leonis T. I. col. 395—406.), qui in pluribus s. Leonis editionibus locum reperit, revera non est, nisi cento ex variis Leonis Operibus, quem nescio quis minus perite congegessit, cf. Ballerin. Admonit. eidem praefixa (l. c. col. 393—94.).

S. Leonis M.
Opera.

bolo Apostolorum inhaerentes caveant ab Eutychis, dum in aliis haereticis damnati, veneno, docens duplicem in Christo naturam et quid cuique in Christo naturae sit proprium.

5. *Sermones exegetici* proprie duo sunt, quorum alter (S. 51.) transfigurationem Domini (Matth. 17, 1–5.) diligenter enarrat, alter (S. 95.) septem priores beatitudines (Matth. 5, 1–9.) veluti totidem gradus ascensionis ad veram et summam beatitudinem explanat.

Nota: Praeter *Sermones* quosdam spurios jam indicatos plures alii *supposititii* nomine s. Leonis circumferuntur, ejusmodi sunt: *Sermo in Natali S. Vincentii Martyris*, in *Annuntiatione B. V. Mariae*, in *Natali SS. septem fratrum Machabaeorum* etc. De his aliisque vid. Ballerin. Praefatio (T. I. col. 377–92.) et Admonitiones plerisque praefixae. — Editio Operum s. Leonis, studio P. Thomae Cacciari adornata, sex novos Sermones s. Leoni M. attribuit, quo pertinent: *Sermo III. de Resurrectione Domini* (S. 71., in edit. Ballerin. *Sermo 8. in Append.*), *Sermo III. de Ascensione Domini* (S. 74.), *Sermo II. et III. in Natali SS. Machabaeorum* (S. 85. et 86.), *Sermo in cathedra S. Petri Apostoli* integritati pristinae restitutus (S. 100., in edit. Ballerin. *Sermo 14. in Append.*), *Sermo in Natali S. Pauli* (S. 101., in edit. Ballerin. *Sermo 17. in Append.*). Hos tamen omnes juxta saniora Critices principia, quae acutissimi fratres Ballerini totius orbis eruditi plausu statuerunt, in spuriorum classem rejicere oportet. — V. Migne P. L. T. LIV. p. 477–522.

II. *Epistolae* S. Leonis 143 hodie exstant,¹⁾ quarum complures in linguam graecam olim translatae sunt. Hae epistolae varii sunt generis, nempe

¹⁾ Migne P. L. T. LIV. p. 593–1218. — In optima Ballerin. editione numerantur quidem 173 epistolae s. Leonis; ast in his comprehenduntur plures ad ipsum directae, vel rebus ejus illustrandis inservientes, vel denique leges Imperatorum ad res ecclesiasticas tempore s. Leonis pertinentes, ita ut verus epistolarum s. Leonis numerus ad 143 reducat. Multae tamen hujus s. Pontificis epistolae temporum injuria intercederunt, de quibus vid. eruditissima Ballerin. *Dissertatio de epistolis deperditis S. Leonis* (S. Leonis Opp. T. I. col. 1439–1462.), ubi etiam Fragmenta quaedam ex epistolis Leonis deperditis inserta leguntur.

1. *dogmaticae mysteria Incarnationis Verbi Dei* luculentissime exponunt et quovis argumentorum genere firmissime adstruunt. Hujusmodi epistolae sunt ep. 28. 59. 124. 129. 139. 165., ex quibus epistola 28. *ad Flavianum* ab universa Ecclesia tanquam perfectissima fidei norma agnita et acceptata fuit, caeterae ad hanc referuntur, eamque magis confirmant, illustrent, contra perversas interpretationes et haereticas objectiones tuentur.¹⁾

2. *Epistolae historicae* ut plurimum ad turbas Eutychianas reprimendas, ad Pseudo-Synodum Ephesinam et Concilium Chalcedonense pertinent; eadem haud raro fidem simul Ecclesiae de Incarnatione Domini defendunt (de his vid. supra Vita S. Leonis §. 209. 210.).

3. *Epistolae ad disciplinam Ecclesiae spectantes* vel inquisitionibus Episcoporum respondent, vel abusus quosdam reprehendunt.

In his agit potissimum de observandis Ecclesiae legibus,²⁾ de hierarchia, de Clericorum conversatione ac de sacramentis. Quoad ordinem hierarchicum partes suas demandat Vicario Apostolico per totum Illyricum, ejus munus accurate determinat, simulque jura Metropolitaram justis limitibus circumscribit.³⁾ In Galliis jura majorum ecclesiarum, Arelatensis et Viennensis, frustra reluctante Hilario Arelatensi Episcopo, convenienter disposuit (ep. 10. 11.), et cum postea Ravennius ad regimen ecclesiae

¹⁾ De his epistolis vid. supra Vita S. Leonis §. 209. 210. Caeterum praeter ep. 28. maxime celebris est epist. 165. ad Leonem Augustum. Hinc cum s. Leonis epistolae pro fide editae laudantur, harum praesertim duarum expressa fit mentio; et cum epist. ad Flavianum vocaretur Tomus primus, epistola haec ad Leonem Augustum Volumen alterum appellatur. De testimoniis Patrum epistolae 165. subjectis cf. Ballerin. Admonit. epist. 165. praemissa n. 3. (T. I. col. 1351—52.) et Admonit. epist. 28. praemissa n. 8—9. (T. I. col. 797—800.); item P. Quesnel Not. in s. Leonis ep. 28. cum Ballerin. adnotatt. (T. II. col. 1425—33.).

²⁾ S. Leonis ep. 1. c. 5. ep. 4. c. 5. ep. 5. c. 1. ep. 6. c. 1. et 3. ep. 17. ep. 19. c. 1.

³⁾ S. Leonis ep. 5. 6. 13. 14. Cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 444. n. 2. ad a. 445. n. 2. et ad a. 446. cum Ballerin. adnotatt. (l. c. col. 431—32. et 436—40.).

S. Leonis M. *Opera.* Arelatensis evectus esset (ep. 40. 41.), rogantibus ipsis earundem partium Episcopis ei causae finem imposuit (ep. 65. 66.).¹⁾ Pariter sententiam suam profert de erigendis Sedibus Episcopalibus (ep. 12. c. 10.), de translationibus Episcoporum (ep. 14. c. 8.), de resignatione muneris Episcopalis (ep. 167. initio), suamque auctoritatem tuetur in Episcopis judicandis (ep. 12. c. 12. et 13.). Synodos et ipse quotannis legitimo tempore coëgit, et Episcopis singularum provinciarum habendas mandavit.²⁾ Clericis ab eo interdicitur usura (ep. 4. c. 3. 4.) et transitus ex uno loco in alium absque licentia Episcopi proprii (ep. 1. c. 5. ep. 2. c. 2. ep. 13. c. 4. ep. 14. c. 9.), injungitur vero antiqua lex coelibatus (ep. 14. c. 4. ep. 167. c. 3. 14. 15.). Praeterea leges renovat aut statuit de baptismo, ejus tempore ac iteratione;³⁾ poenitentiae leges praescribit;⁴⁾ docet, quando eadem die missae sacrificium liceat repetere (ep. 9. c. 2.), quomodo Episcopus cleri populique electione et Episcoporum comprovincialium ordinatione rite constituatur (ep. 10. c. 4—6. ep. 13. c. 3. ep. 14. c. 5—6. ep. 167. c. 1.); agit de presbyteri ordinandi qualitatibus, nec non de tempore ordinationis;⁵⁾ tum de matrimonio dubia quaedam solvit (ep. 159. c. 1—4. ep. 167. c. 4—6.). Poenas ecclesiasticas non temere infligendas monet (ep. 10. c. 8.), imminenti tamen periculo graviore easdem ipse adhibere non dubitat (ep. 42.). Bonorum ecclesiasticorum alienationem illicitam graviter prohibet (ep. 17.),⁶⁾ ac ra-

¹⁾ De controversia inter s. Leonem M. et Hilarium Arelatensem a. 445. exorta cf. P. Quesnel Diss. I. ad a. 445. n. 1. cum Ballerin. adnotatt. (l. c. col. 435—36.), et ejusdem Diss. V. cum Ballerin. Observatt. (l. c. col. 753—1068.); item de epistolis ad Ravennium Arelat. datis Ballerin. Adnotat. 28. in P. Quesnel Diss. I. ad a. 449. (l. c. col. 469.) et Adnotat. 2. in P. Quesnel Diss. I. ad a. 450. (l. c. col. 471.). P. Quesnel Diss. I. ad a. 451. n. 3. cum Ballerin. adnotatt. (l. c. col. 491—92.).

²⁾ S. Leonis ep. 16. c. 7. ep. 1. c. 2. ep. 6. c. 5. ep. 13. c. 2. ep. 14. c. 7. ep. 15. c. 17. Cf. Tillemont l. c. Art. II. (p. 419—20.).

³⁾ S. Leonis ep. 16. ep. 159. c. 6—7. ep. 166. ep. 167. c. 16—19. ep. 168. c. 1. De epist. 166. ad Neonem Ravennatem Episcopum cf. Ballerin. Admonit. eidem praemissa (T. I. col. 1401—6.).

⁴⁾ S. Leonis ep. 108. ep. 159. c. 5. ep. 167. c. 2. 7—18. ep. 168. c. 2. De epist. 167. ad Rusticum Narbonnensem Episcopum cf. Ballerin. Admonit. eidem praemissa (T. I. col. 1409—1414.).

⁵⁾ S. Leonis ep. 4. c. 1—2. ep. 5. c. 3. ep. 6. c. 3. et 6. ep. 9. c. 1. ep. 10. c. 6. ep. 12. c. 1—7. ep. 14. c. 3. De difficultate, quae circa epist. 12. movetur, fuse ac perquam erudite disputant Ballerin. in Admonit. eidem praemissa (T. I. col. 645—58.).

⁶⁾ Epistolam hanc, quam P. Quesnellus aliquot conjectationibus

tiones administrationis eorum non coram laico iudice, sed coram S. Leonis M. Episcopo reddendas exigit (ep. 137. c. 2.).

S. Leonis M.
Opera.

4. *Epistolae chronologicae* fere omnes pertinent ad definiendum diem Paschatis anni 455.

Quum etenim s. Pontifex, cujus erat omnibus Occidentalium partium Episcopis illum diem intimare (vid. ep. 121. c. 1. ep. 142. c. 1.), haud ignoraret, eo anno cyclum Romanum ab Alexandrino dissidere, nec periculo vacare, si ecclesiae Christi in festo tam celebri dissensionem aut errorem admitterent (ep. 96. et 122.), jam inde ab anno 451. in hunc diem unanimi consensu statuendum omnem sollicitudinem impendit. Novem epistolae, ejus rei gratia scriptae, tum computationem Romanam praestantiorum Alexandrinâ demonstrare contendunt, cum insigne tandem unitatis et pacis studium in s. Leone luculenter manifestant.¹⁾

Nota 1. Editio Operum s. Leonis, a P. Thoma Cacciari adornata, duo fragmenta graeca epistolarum s. Leonis nomine profert dubiae auctoritatis, quorum unum est *pars epistolae s. Leonis ad Imperatorem Theodosium*, professionem rectae fidei de Incarnatione Filii Dei continens, alterum mera paraphrasis est capitis octavi epistolae 14. ad Anastasium. Utrumque gr. et lat. exhibet editio Ballerin. Opp. S. Leonis T. II. Appendicula col. 1613—28. Migne l. c. T. LIV. p. 1257—1267.; dissert. Ballerin. ibid. p. 1217—1234.

Nota 2. Habentur etiam aliquae s. Leonis *Epistolae supposititiae*, ut *epist. ad Episcopos Gall. provinciae Viennensis contra Hilarium Arelat.* (ap. Quesnel ep. 9.), *epist. ad universos German. et Gall. Episcopos de privilegio Chorepiscoporum* (olim ep. 88.), *epist. Leonis Bituricensis ad Episcopos et presbyteros intra Tertiam pro-*

in suspicionem adducere tentaverat, solidis argumentis s. Leoni vindicant Ballerin. in Admonit. eidem praefixa (T. I. col. 725—26) et Tillemont l. c. Not. 9. in S. Leonem (p. 894—95.).

¹⁾ Sunt autem epistolae istae ep. 88. 96. (qua diem Paschatis pro a. 452. Ravennio Arelat. indicit), ep. 121. 122. 127. 131. 133. (s. Proterii Alexandr. ad s. Leonem) 134. 137. 138. 142. Cf. S. Prosper Aquit. in Chron. sub Valentiniano VIII. et Anthemio Coss. (S. Prosperi Opp. ed. cit. col. 754.), Ballerin. Admonit. in S. Leonis ep. 88. (T. I. col. 1055—58.), P. Quesnel Diss. I. ad a. 455. n. 1—4. (l. c. col. 557—62.), item Observationes in veterum Patrum et Pontificum Prologos et Epistolas Paschales (Amstelodami 1734.) p. 119—143. — De Paschate a. 444. vid. Paschasini Episcopi Lilybetani epist. ad Leonem P. (quae est inter Leoninas ep. 3.) atque Fragmentum epistolae Cyrilli Alexandr. ad Leonem, quod eidem epistolae praemittitur cum Ballerin. Admonit. praefixa (T. I. col. 595—611.).

S. Leonis M. *vinciam constitutos* (olim ep. 96.). De his vid. Appendix Epistolarum S. Leonis M., ubi singulis etiam Admonitio praefigitur, T. I. col. 1463—72. Migne l. c. p. 1233—1240. Cf. P. Quesnel Diss. XI. cum Ballerin. adnotatt. (Opp. S. Leonis T. II. col. 1265—78.) et Ceillier l. c. Art. II. §. II. n. 84.

Nota 3. *Epistola ad Demetriadem virginem seu de humilitate Tractatus* (ed. Ballerin. T. II. col. 259—82. Migne l. c. T. LV. p. 161—180.), quem s. Leoni Magno Quesnellus attribuit, incipiens: „Cum splendidissimae sanctimoniae tuae sublimine propositum,“ perperam eidem adscribitur, cum sit ignoti auctoris antiqui. Cf. P. Quesnel Diss. IV. cum Ballerin. Observatt. (l. c. col. 727—52.), Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 6. et Dupin T. IV. p. 202—4. Vid. etiam infra dicenda de Scriptis s. Prosperi.

Nota 4. *Libri duo de Vocatione omnium Gentium*, quos pariter Quesnellus nomine Leonis inscriptos edidit (ed. Ballerin. T. II. col. 167—250. Migne Opp. s. Prosperi T. LI. p. 647—722.), nec s. Leonem, nec, ut olim quibusdam visum, s. Ambrosium aut s. Prosperum Aquitanum auctorem habere videntur; sed et ipsi ignoti cujusdam antiqui auctoris sunt. Cf. Ballerin. Admonit. eidem Operi praefixa (l. c. col. 163—66.), et P. Quesnel Diss. II. cum Ballerin. Observatt. (ibid. col. 615—688.), Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 1—5. et Dupin. T. IV. p. 199—202. Vid. etiam infra dicenda de Opp. s. Prosperi.

Nota 5. Similiter *Capitula seu praeteritorum Sedis Apostolicae Episcoporum Auctoritates de gratia Dei et libero voluntatis arbitrio* (ed. Ballerin. T. II. col. 251—58. ap. Migne l. c. T. LI.) a Quesnello inter s. Leonis Opera referuntur a quibusdam s. Prosperi tribuuntur. V. supra §. 197. p. 99. Cf. P. Quesnel Diss. III. cum Ballerin. Observatt. (T. II. col. 689—726.). Dissertt. Quesnelli et Observatt. Ballerin. in tria haec scripta habentur ap. Migne l. c. T. LV. p. 339—430.

Nota 6. *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae omnium vetustissimus, S. Leoni Papae in vulgatis tributus, dictus quoque Sacramentarium Leoninum* (Opp. S. Leonis ed. Ballerin. T. II. col. 1—162.; Migne l. c. T. LV. p. 21—156.), proprie Sacramentarium Romanae Ecclesiae esse videtur, quod liturgica ejus documenta, quae ante P. Gelasium I. diversis temporibus usui fuere, in unum corpus a privato quodam homine collecta complectitur, in quo non pauca ita Leonis M. stilum ac spiritum praeferunt, ut ea ab hoc sancto Pontifice lucubrata fuisse probabilissimum sit. Quin etiam plura in ipso Pontificali ac Missali Romano Leoninam scribendi rationem sapere, viri eruditi animadvertunt. Cf. Ballerin. Praefat. T. II. p. III—XIII.

§. 212.

S. Leonis M. Character et Doctrina.

S. Leo ob excellentem virtutem, doctrinam et in cura pastorali vigilantissimum studium a posteris *Magnus*, ab Ecclesia *Doctor* est appellatus; „cujus sententiam, quidquid ubique catholicum est, velut coeleste miratur, celebrat et veneratur oraculum“; cujus doctrinae excellentia, sive in altioribus fidei nostrae mysteriis explicandis, et contra insurgentes errores vindicandis, sive in tradendis disciplinae regulis et morum praeceptis, cum singulari sacerdotalis eloquii gravitate et ubertate adeo elucescit, ac etiam tot hominum laudibus cumulata tantoque Conciliorum, Patrum Scriptorumque ecclesiasticorum studio et consensu celebrata dignoscitur, ut sapientissimus Pontifex nulli ferme sanctorum Doctorum, qui in Ecclesia flourerunt, aut fama aut existimatione postponendus esse videatur.¹⁾ Is etenim vir fuit summo ingenii acumine et mira animi fortitudine praeditus; unde et subtilissimas atque difficillimas de Incarnatione Domini quaestiones tanto lumine collustravit, tanta claritate exposuit, ut nemo Veterum hac in parte ipso superior eive aequalis dici mereatur. Mediam viam regiam ita tenuit, ut Nestorianis hinc, illinc Eutyichianis insidiantibus, utrisque simul aditum occluderet. Veritatis ardentissimus amator errores

S. Leonis M.
Character et
Doctrina.

¹⁾ P. Hadriani I. Epistola ad Basilium Imp. lecta in Concilio Constantinopolit. IV. (a. 869.) Act. I. (Mansi T. XVI. col. 22. et P. Benedicti XIV. Constitutio: *Militantis Ecclesiae* dd. 13. Octobris 1754. (in Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin. T. II. col. 609—14. et in P. Benedicti XIV. Bullario T. IV. Constit. 40.), ubi insignia quaedam Veterum elogia s. Leoni tributa leguntur; plura alia P. Quesnel suae editioni Opp. S. Leonis praemisit (etiam in Opp. S. Leonis ed. Ballerin. T. I. p. XXXVIII—IX.). Adde Veterum Patrum Testimonia selecta de S. Leone M. (ibid. p. XLIV—V.). — His praecipue accedit J. Tritheimus de Scriptor. eccles. c. 158. dicens de Leone: „Fuit ecclesiasticae dictionis Tullius, sacrae Theologiae Homerus, rationum fidei Aristoteles, auctoritatis Apostolicae Petrus et in christiano pulpito Paulus“ (J. A. Fabricii Biblioth. Ecclesiast. Hamburgi 1718. p. 47.).

S. Leonis M.
Character et
Doctrina.

quoscunque Ecclesiam tunc infestantes Manichaeorum, Priscillianistarum, Arianorum, Nestorianorum, Eutychianorum, Novatianorum, Donatistarum pari studio extirpare conatus, tam viva voce, quam scriptis haereticos meliora edocere, fideles in fide ab Apostolis tradita et a Patribus accepta confirmare assidue cordi habuit; idcirco rectissime „illuminator et columna Ecclesiae“ dictus.¹⁾

Scripta ejus universa non minus doctrinae puritate splendent, quam stili elegantia nitent. Sermones dogmatici ac festivi ultro in duas abeunt partes, quarum prior dogmata singulis diebus festis sacrisque diebus potissimum recolenda explanat, inculcat, defendit, altera hortationes morales inde fluentes subnectit. His tantum honoris detulit Ecclesia, ut in iis praesertim solemnitatibus, quibus majora fidei nostrae mysteria per anni cursum recoluntur, universum clerum et populum ex illius Sermonum lectione solidam eruditionem et spirituale pabulum haurire voluerit, dum scilicet eosdem in divinis officiis publice legendos ordinavit. In epistolis autem non minus fidei divinae abditissima pandit mysteria, quam ordini Ecclesiae externo solerter invigilat. Unde merito ejus pro catholica fide sollicitudinem ac diligentiam, laborem et industriam, libertatem atque constantiam omnis Ecclesia praedicare non cessat;²⁾ ejus definitionem fidei accuratissimam (Tomum) Patres Orientales atque Occidentales unanimi consensu defendunt veluti orthodoxiae tesseram atque columnam;³⁾ et generatim omnes ejus epistolas dogmaticas Ecclesia Romana dudum venerabunda suscepit tanquam „fidei nostrae firmamentum“;⁴⁾ ejus denique Constitutiones (seu epistolas ad disciplinam Ecclesiae spectantes) Ecclesia catholica tamquam leges universales in suam Canonum collectionem recepit, quarum sin minus litterâ, at certe spiritu etiamnum disciplina Ecclesiae regitur.

¹⁾ Libellus Episcoporum Orthodoxorum Orientis ad P. Agapetum lectus in Synodo Constantinopolitana a. 536. Act. I. (Mansi T. VIII. col. 915—16.).

²⁾ Facundi Hermiani. Defensio trium Capitul. lib. 5. c. 4. (Galland. T. XI. p. 718.).

³⁾ Vid. Concilium Lateranense a. 649. Secret. I. (Mansi T. X. col. 875.); Concilium Constantinopolit. III. (a. 680.) Act. II. et Act. XVIII. in Definitione fidei (Mansi T. XI. col. 221—22. et 635—36. „συνήλη ὁρθοδοξίας, firmamentum orthodoxae fidei“).

⁴⁾ P. Joannis II. Epist. 3. ad Senatores (Mansi T. VIII. col. 806.).

Stilus S. Leonis haud inelegans est, facile fluens et aures demulcens, in Sermonibus magis artificiosus, quam naturalis; verborum apta et quasi rotunda constructio; epitheta frequentia, antitheses variae, periodi numerosae ac similiter cadentes, cogitata sublimia et sententiae ingeniosae dictionem ejus amoenam reddunt, licet aliquando etiam nonnihil intricataprehendatur.¹⁾

S. Leonis M.
Character et
Doctrina.

Doctrina hujus s. Pontificis fidem Ecclesiae catholicae plurimum confirmat; en aliquot specimina:

1. *Primatus Romani Pontificis ex juro divino* fluens ita exprimitur: „Quia per omnes ecclesias cura nostra distenditur, exigente hoc a nobis Domino, qui *apostolicae dignitatis* beatissimo Apostolo Petro *primatum* fidei suae remuneratione commisit, universalem Ecclesiam in fundamenti ipsius soliditate constituens, necessitatem sollicitudinis, quam habemus, cum his, qui nobis collegii caritate juncti sunt, sociamus.“ Epist. 5. c. 2. Vid. plura similia testimonia in ejus Serm. 2—5. Cf. Concil. Florent. Sess. 25.

2. *Cooperatio hominis ad salutem suam, acceptae justificationis incrementum et meritorum inaequalitas* ita proponitur: „Si regum aedes et sublimiorum praetoria potestatum omni ornatu rationabiliter excoluntur, ut excellentiora sint eorum domicilia, quorum ampliora sunt merita: quanto opere aedificandum, quanto est honore decorandum Deitatis ipsius habitaculum (scil. anima singulorum Christianorum et universa Ecclesia)? Quod licet inchoari et perfici sine suo auctore (Deo) non possit, habet tamen ab aedificante donatum, ut etiam *labore proprio quaerat augmentum*.“²⁾ Viva enim rationabilisque materies ad exstructionem templi hujus assumitur; et per spiritum gratiae,

¹⁾ Cf. Dupin T. IV. p. 163—64., Ceillier l. c. Art. IV. n. 1., Arendt: Leo der Grosse (S. 418—21.), Bähr: Die christlich-römische Theologie. §. 160. 161. (S. 358—62.).

²⁾ Simili ratione de *acceptae justificationis incremento* alibi loquitur: „Quamvis principaliter novos homines faciat regenerationis absolutio, quia tamen superest omnibus contra rubiginem mortalitatis quotidiana renovatio, et inter profectuum gradus nullus est, qui non semper melior esse debeat; generaliter adnitendum est, ut in die redemptionis nemo inveniatur in vitiis vetustatis.“ Serm. 44. c. 1.

S. Leonis M.
Character et
Doctrina.

ut voluntarie in unam compagem congruat, incitatur. Quae (materia) ideo delecta, ideo quaesita est, ut et ipsa ex non quaerente quaerens, et ex non diligente sit diligens, dicente beato Joanne Apostolo: Nos ergo diligamus invicem, quia Deus prior dilexit nos. Cum igitur et omnes simul et singuli quique fidelium unum idemque Dei templum sint, sicut perfectum hoc in universis, ita perfectum debet esse in singulis, quia etsi non eadem est membrorum omnium pulchritudo, *nec in tanta varietate partium meritum potest esse paritas*, communionem tamen obtinet decoris connexio caritatis.“ Serm. 48. c. 1. Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 5. 10. et 16.

3. *Necessitas bonorum operum* ac proinde *fides viva* his verbis adstruitur: „Nemo de ullis sibi bonae vitae meritis blandiatur, si illi defuerint *opera caritatis*, nec de sui corporis puritate securus sit, qui nulla eleemosynarum purificatione mundatur. Eleemosynae enim peccata delent, mortem perimunt, et poenam perpetui ignis extinguunt. Sed qui ab earum fructu fuerit vacuus, erit ab indulgentia retribuientis alienus. *Haec virtus* omnes facit utiles esse virtutes, quae *ipsam quoque fidem, ex qua justus vivit et quae sine operibus mortua nominatur, sui admixtione vivificat*; quia sicut in fide est operum ratio, ita in operibus fidei fortitudo.“ Serm. 10. c. 4. Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 7. et 10.

4. *De sacramento poenitentiae* haec docet: „Multiplex misericordia Dei ita lapsibus subvenit humanis, ut non solum per baptismi gratiam, sed *etiam per poenitentiae medicinam* spes vitae reparetur aeternae, ut qui regenerationis dona violassent, proprio se iudicio condemnantes, ad remissionem criminum pervenirent, sic divinae bonitatis praesidiis ordinatis, ut *indulgentia Dei nisi supplicationibus*¹⁾ *sacerdotum nequeat obtineri*. Mediator enim Dei et

¹⁾ „Supplicatio sacerdotis“ juxta usum loquendi veteri Ecclesiae solemnem significat *formulam absolutionis deprecatoriam*, quae olim erat in usu pro *formula absolutionis indicativa*, quae a saeculo 12. obtinere coepit et nunc in Ecclesia latina est communis. Deus quippe

hominum homo Christus Jesus hanc *praepositis Ecclesiae tradidit potestatem*, ut et *confitentibus*¹⁾ actionem poenitentiae darent (i. e. satisfactionem imponent), et eodem *salubri satisfactione purgatos* ad communionem sacramentorum per januam *reconciliationis* admitterent. Cui utique operi incessabiliter ipse Salvator intervenit, nec unquam ab his abest, quae ministris suis exequenda commisit, dicens: Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi; ut si quid per servitutem nostram bono ordine et gratulando impletur effectus, non ambigamus per Spiritum S. fuisse donatum.“ Epist. 108. c. 2. Cf. Concil. Trident. Sess. 14. de sacramento poenitentiae.

S. Leonis M.
Character et
Doctrina.

5. *Vera et realis praesentia Jesu Christi in ss. eucharistiae sacrificio* ita statuitur: „Tunc et sacrificii munda est oblatio, et misericordiae sancta largitio, quando ii, qui ista dependunt, quod operantur intelligunt. Nam dicente Domino: Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis (Joh. 6, 54.), sic sacrae mensae communicare debetis, ut nihil prorsus de veritate corporis Christi et sanguinis ambigatis. Hoc enim ore sumitur, quod fide creditur.“ Serm. 91. c. 3. Cf. Concil. Trident. Sess. 22. cap. 1. et 2. Sess. 13. cap. 1.

6. *De veneratione et invocatione Sanctorum* haec habet: „Gaudeamus, dilectissimi, gaudio spirituali et de felicissimo

solus peccata remittit, at ordinarie per ministerium sacerdotis, qui potestate a Deo sibi concessa utens aut verba deprecatoria, quibus poenitenti veniam a Deo implorat ac impetrat (oratio vel *supplicatio* a Patribus dicta), aut verba indicativa adhibet, quibus oratione praemissa ipsam peccati remissionem Dei nomine pronuntiat. De utraque formula absolutionis cf. J. Morini Commentarius historicus de sacramento poenitentiae lib. VIII. c. 8—12. (Antverpiae 1682. fol. p. 529—50.).

¹⁾ Qualis autem confessio requiratur, idem S. Pontifex alibi his verbis declarat: „De poenitentia (i. e. Quod attinet ad poenitentiam), quae a fidelibus postulatur, ne de singulorum peccatorum genere libello scripta confessio publice recitetur; cum reatus conscientiarum sufficiat solis sacerdotibus indicari confessione secreta.“ „Sufficit illa confessio, quae primum Deo offertur, tum etiam sacerdoti, qui pro delictis poenitentium precatore accedit.“ Ep. 168. c. 2.

S. Leonis M.
Character et
Doctrina.

incliti viri (S. Laurentii) fine gloriemur in Domino, qui est mirabilis in Sanctis suis, in quibus nobis et *praesidium* constituit et exemplum; atque ita per universum mundum clarificavit gloriam suam, ut a solis ortu usque ad occasum Leviticorum luminum coruscante fulgore, quam clarificata est Jerosolyma Stephano, tam illustris fieret Roma Laurentio; *cujus oratione et patrocinio adjuvari nos sine cessatione confidimus.*" Serm. 85. c. 4.¹⁾ Cf. Concil. Trident. Sess. 25. Decret. de invocat. et venerat. Sanctorum.

Editiones: S. Leonis P. Sermones et Epistolae ed. J. Andreas Aleriensis Episcopus. Romae 1470. fol. (*Editio princeps*); — ed. P. Canisius. Coloniae 1546—47. II Tomi in 8°; recus. Lovanii 1566. — S. Leonis Opera ed. L. Surius. Coloniae 1561. fol. — Omnes tamen priores editiones acumine critico et apparatu litterario longe superavit editio isthaec: S. Leonis Opera omnia ed. Pasch. Quesnellus. Paris. 1675. II Tomi in 4°; recus. Lugduni 1700 II Tomi fol. (Editio haec ob Dissertationes et Notas adjectas in Indicem librorum prohibitorum relata est). Eadem editio absque Dissertationibus et Notis recusa est Venetiis 1741. iterumque 1748. II Tomi fol., item Tyrnaviae 1766—67. Partes II in 8°. — Sermones autem S. Leonis M. seorsim prodire Graecii 1775 in 8°. — Huic P. Quesnelli editioni opposita est alia editio, quam adornavit P. Thomas Cacciari sub titulo: S. Leonis M. Opera omnia ed. Cacciari. Romae 1753—55. Tomi II fol. (cui editioni praemisit idem auctor *Exercitationes in universa S. Leonis M. Opera.* Romae 1751. fol.; hoc Tomo, qui seorsim prodiit, simul computato aliquando tres hujus editionis Tomi numerantur). *Editio omnium praestantissima* (Benedicto XIV. Pontifici Maximo dedicata), qua integra P. Quesnelli editio repraesentatur, erroribus tamen refutatis multisque accessionibus et illustrationibus adjectis, haec est: S. Leonis M. Opera omnia ed. Petrus et Hieronymus fratres Ballerinii, presbyteri Veronenses. Venetiis 1753—57. III Tomi fol. Eadem recusa est ap. Migne P. L. T. LIV—LVI. — Cf. de his aliisque editionibus Schoenemann Biblioth. histor. litterar. Patrum Latin. T. II. p. 886—960. Ap. Migne l. c. T. LIV. p. 49—114.

¹⁾ Similia de *intercessione Sanctorum pro nobis* occurrunt Serm. 12. c. 4. Serm. 15. c. 6. Serm. 19. c. 3. („in Sanctis suis ipse honoratur, ipse diligitur," scil. Dominus); Serm. 81. c. 4. Serm. 82. c. 7. („credimus atque confidimus, inter omnes labores istius vitae ad obtinendam misericordiam Dei semper nos specialium patronorum orationibus adjuvandos"); Serm. 84. c. 1. et 2. Serm. 88. c. 5. Serm. 89. c. 6. Serm. 90. c. 4. Serm. 92. c. 4. Serm. 94. c. 4.

§. 213.

Theodoretus Cyrensis Episcopus. Ejus Vita.

Fontes: Theodoreti ipsius Opera, praesertim epistolae¹⁾. — S. Leonis M. epistolae. — Acta Concilii Ephesini (Mansi T. IV. et V.) et Chalcedonensis (Mansi T. VI. et VII.). — Synodicon Cassinense (vid. supra §. 186. p. 13. Migne P. G. T. LXXXIV. p. 575—864.).

Fontes et
Subsidia.

Subsidia: J. Garnerii Historia Theodoreti et Dissertatio II. de libris Theodoreti in Auctario Theodoreti seu Opp. T. V. Paris. 1684. fol. p. 109—258. Migne P. G. T. LXXXIV. — J. L. Schulze Dissertatio de vita et scriptis Theodoreti in hujus Opp. (ed. Schulze Halae 1769. ap. Migne P. G. T. LXXX.) T. I. p. 1—52. — Dupin T. IV. p. 81—118. — Tillemont T. XV. Theodoret Evesque de Cyr p. 207—340 (cum Notis p. 868—78.). — Ceillier T. XIV. Chap. IV. (ed. 2. T. VIII.) — Cas. Oudin T. I. col. 1051—1134. — G. Cave Vol. I. p. 405—9. — J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. III. p. 277—309. et Vol. VII. p. 429—32. — Bertram, Theodoreti doctrina christologica Hildeshemii 1883. 8°. — Roos, de Theodoro Clementis et Eusebii compilatore, Halis Sax. 1883, 8°. — Cf. Chévalier cum Suppl. s. v. Theodoret.

Theodoretus, matri sterili ob pias monachi cujusdam celebrati preces a Deo donatus, Antiochiae c. a. 386. (vel 393.) natus et ab infantia Deo consecratus, mature disciplinas liberales et sanam fidem edoctus atque in sacris litteris imbutus, praecepta simul et exempla sanctioris vitae inter monachos hausit.²⁾ Postquam non exiguo tempore

Theodoretii
Vita.

¹⁾ Cum duae habeantur principales editiones Opp. Theodoreti (Sirmondi et Schulzii, vid. infra §. 214. fin.), et hic aliquando necesse sit, paginam Opp. Theodoreti indicare, brevitatis causa solummodo pagina edit. Sirmondianae indicabitur, quoniam ea cognita facile erit in edit. Schulziana locum citatum invenire, si consulatur tabula singulis hujus Tomis praefixa, comparans paginas edit. Sirmond. cum paginis edit. Schulzianae.

²⁾ Vid. Theodoreti Histor. religios. c. 13. 9. et 12. epist. 81. 88. et Praefat. Commentar. in Daniel (Opp. T. II. p. 542.). Cf. Garnerii Historia Theodoreti c. 1. et 2. Tillemont l. c. Art. I—IV. (p. 207—16.) cum Nota 1. et 2. (p. 868—70.).

Theodoreti
Vita.

in monasterio conversatus¹⁾ atque Lectoris et Diaconi munere perfunctus esset, invitus ordinatus est Episcopus Cyri in Syria (a. 423. vel 420.).²⁾

In munere Episcopali praeclaris virtutibus eminebat, voluntaria paupertate, studio pacis, zelo fidei et operibus caritatis. Etenim non solum bona omnia, quae post parentum obitum sibi contigerant, pauperibus distribuit, verum etiam redditus omnes ecclesiasticos in bonum publicum impendit, victu parco et habitu vili contentus; pacem adeo coluit, ut intra viginti annos nec ipse, nec ullus ex ejus Clero coram iudice litis causa appareret; captivos, profugos et oppressos tam pecunia, quam patrocinio benignissime juit.³⁾ Sed maxime rectae fidei tam in sua dioecesi, quam in aliis Orientis regionibus sedulam gessit curam; etenim cum dioecese suam variis haeresibus, Marcionitarum praecipue et Arianorum, infectam reperisset, studio diligenti, nec labores, nec pericula veritus, cunctos erroris retibus liberatos in semitam veritatis reduxit, ita ut nullum pravae doctrinae germen in tota Cyrestica remaneret;⁴⁾ Antiochiae etiam frequenter pro vera fide sacras conciones habuit uberrimo cum fructu.⁵⁾

¹⁾ Monasterium suum, quod prope Apameam situm 75 milliaribus ab Antiochia distabat, ipse Theodoretus aliquoties memorat, vid. epist. 119. et Synodicon Cassin. c. 66. (etiam in Opp. Theodoreti ed. Schulze T. V. P. I. Dissert. V. ep. 55.). Cf. Tillemont l. c. Art. IV. (p. 216.).

²⁾ Theodoreti epist. 80. et 81. Cyrus autem civitas erat Syriae, caput Cyresticae regionis, in provincia Euphratensi. Dioecesis Cyrensis adeo ampla erat, ut octingentas numeraret parochias subjectas (Theodoreti epist. 113.); ipse autem Cyrensis Episcopus Hierapolim pro sua ecclesia Metropolitana agnoscebat. Cf. Tillemont Art. V. (p. 217—18.) et Not. 2. 869—70.), item Garnerii Historia Theodoreti c. 2. n. 11.

³⁾ Vid. Theodoreti epist. 113. 79. 80. 81. 29—36. et 70. 23. 42—47. 52. 53. 114. 115. Histor. religios. c. 20. Cf. Garnerii Historia Theodoreti c. 3., item Tillemont l. c. Art. IV. (p. 216.), Art. VII—VIII. (p. 219—24.) et Art. XXII—III. (p. 258—263.).

⁴⁾ Vid. Theodoreti ep. 81. 113. 145. Histor. religios. c. 21. (Opp. T. III. p. 860—63.). Cf. Tillemont l. c. Art. XHI. (p. 236—239.).

⁵⁾ Vid. Theodoreti ep. 83. et epist. 147. ad Joannem Germanicae Episcopum (Opp. T. IV. p. 703.). Cf. Tillemont l. c. Art. XIV. (p. 240—41.).

Gravissimis autem procellis jactatus est Theodoretus, dum lites Nestorianae et Eutychianae ferverent. Quamvis enim fidem orthodoxam servare et impigre tueri satageret, principiis tamen et opinionibus doctrinae Nestorii similibus constrictus erat;¹⁾ Joanni autem Antiocheno ipsique Nestorio vetusta amicitia junctus, sinistris rumoribus de Cyrillo vulgaris fidem incaute adhibuit. Hinc scripta ejusdem contra Nestorium animo praeoccupato legens errores Apollinarii in iis deprehendere sibi visus est, atque Nestorio injuriam fieri ratus amici causam non facile deseruit ortoque funesto schismate ex parte Orientalium stetit. Ita contigit, ut ante Ephesinum Concilium mandante Joanne Antiocheno Cyrilli anathematismos, et postea ipsum quoque Concilium Ephesinum scriptis editis vehementer impugnaret.²⁾ Ast meliora edoctus post aliquot annos tandem cum Cyrillo

¹⁾ Benignius Fessler in editione priori: „Quamvis enim *fidem orthodoxam integre custodiret ac impigre defenderet*, Joanni tamen Antiocheno ipsique Nestorio vetusta amicitia junctus, sinistris rumoribus de Cyrillo vulgaris fidem incaute adhibuit.“ (T. II. p. 690.). Sed censemus, ipsum quoque Theodoretum quoad incarnationis dogma aliquanto tempore non recte sensisse.

²⁾ Vid. Theodoretī epist. 151. ad monachos Euphratesiae etc. (ed. Schulze) et 162. ad Andreā Samosat. (ed. Schulze), Relatio ad Alexandrum Hierapolit. (in Concil. Ephes. Act. V. ap. Mansi T. IV. col. 1407—8.), Fragmenta Homiliarum Theodoretī, quas ut Orientalium legatus Chalcedone habuit (l. c. col. 1408—10. et in Concil. Constantinopolit. II. a. 553. Collat. V. ap. Mansi T. IX. col. 292—93. item in Garnerii Auctario p. 34—39. et in Opp. Theodoretī ed. Schulze T. V. p. 104—114.), denique ejusdem epist. ad populum Constantinopolitanum, et ad Candidianum Comitem in Synodico Cassin. c. 40. 42. 47. (ap. Schulze T. V. P. I. ep. 29. 31. 36.). De *Pentalogio*, quod contra Synodum Ephesinam oecumenicam scripsisse perhibetur Theodoretus, cf. Garnerius in Opp. Marii Mercatoris P. II. p. 265—72., ubi etiam *Fragmenta librorum quinque Pentalogii* inveniuntur, et Galland. Biblioth. T. IX. Prolegom. c. 13. n. 2—4.; ejusdem Operis alia quaedam Fragmenta gr. et lat. in Garnerii Auctario p. 40—50. ac in Opp. Theodoretī ed. Schulze T. V. p. 115—132, denique alia latine tantum in Galland. T. IX. p. 418—22.; omnia ap. Migne l. T. LXXXIV. p. 65. sqq. Cf. etiam Tillemont. l. c. Art. XVII—VIII. (p. 246—49.), Chr. Lupi Scholion in Synod. Cassin. c. 20. (Opp. T. VII. p. 62—63.) et Garnerii Historia Theodoretī c. 4. et 5.

Theodoret
Vita.

pacem atque communionem iniit, licet Nestorii, quem orthodoxum judicabat, damnationi non statim consentiret, et Cyrilli anathematismos, quos haereticos censebat, per novam ejus formulam fidei retractatos assereret ¹⁾. Labes tamen Nestorianismi semel ipsi inhaerens omnino deleri non potuit, praesertim cum Theodorum Mopsuestenum, Nestorianismi fontem, contra Cyrillum defendere institueret. ²⁾ Hinc ubi primum opposita Eutychianorum haeresis pullulare coepit, Dioscorus patriarcha Alexandrinus, cum novam haeresin foveret acrioremque ejus adversarium sciret neminem, quam Theodoretum, machinas omnes in eum convertit per immissos primum calumniatores, qui illum in Oriente ut haereticum Nestoriique fautorem infamarent; hujus enim nominis invidia Catholicos percellere solebant Eutychiani. ³⁾ Deinde cum Pseudosynodus Ephesina jam pararetur, Dioscorus, quo Theodoretum absentem ipsamque veritatem facilius opprimeret, apud Imperatorem egit, ne Theodoretus illuc veniret, sed domi consistere juberetur. ⁴⁾ Itaque absens et inauditus in Pseudosynodo Ephesina Episcopatu spoliatus ac in exilium pulsus est. ⁵⁾ Sed Leo Pontifex, quem injuste depo-

¹⁾ Vid. Theodoret epist. 83. cf. ep. 112. Huc pertinent complures Theodreti epistolae, quae in Synodico Cassin. continentur c. 45. 60. 61. 66. 70. 71. 72. 81. 87. 88. 95. 97. 99. 110. 120. 128. 133. 138. 139. 146. 148. 151. 160. 161. 162. 166. 168. 170. 172. (seu ex editione minus plena ejusdem Synodici in Garnerii et Schulze Opp. Theodreti T. V. Diss. V. ep. 34. 49. 50. 55. 59. 60. 61. 68. 72. 73. 79. 81. 83. 94. 102. 109. 114. 119. 120. 126. 128. 131. 138. 139. 140. 144. 146. 148. 150.). Cf. Tillemont l. c. Art. XVIII—XX. (p. 249—56.) et C. Baron. Annal. ad a. 436. v. 10—11.

²⁾ Vid. Concil. Constantinopolit. II. (a. 553.) Collat. V. (Mansi T. IX. col. 252—54.) et S. Cyrilli Alexandr. epist. ad Joannem Antioch. in Garnerii Auctario p. 97—98. (etiam in Theodreti Opp. ed. Schulze epist. 179.). Cf. Tillemont l. c. Art. XXI. (p. 256—58.).

³⁾ „Quia Christi Domini *duas naturas* confitemur, ideo *filios duos* nos affirmare ajunt.“ Theodreti ep. 145.

⁴⁾ Huc spectant Theodreti epist. 79—112. epist. 16. et 145. Cf. Tillemont l. c. Art. XXXV—XXXIV. (p. 266—89.).

⁵⁾ Vid. Theodreti epist. 9. Pariter huc pertinent epist. 114—135. et 136. Cf. Tillemont l. c. Art. XXIV—VIII. (p. 289—301.). Haudqua-

situs appellaverat,¹⁾ eum absolutum sedi propriae restituit,²⁾ eundemque mox Synodus Chalcedonensis retractato iudicio in coetum suum ut orthodoxum admisit.³⁾ Post illud Concilium otio et pace ipsi frui licuit usque ad finem vitae a. 458.⁴⁾

§. 214.

Theodoreti Opera.

I. Opera exegetica.

Theodoretus varii generis Scripta reliquit, I. *exegetica*, II. *historica*, III. *dogmatica*, et IV. *epistolas*. Theodoreti
Opera.

I. Primam eamque maximam horum librorum partem efficiunt *Commentarii*, quos in s. *Scripturam tum Veteris, tum Novi Testamenti* exaravit. Huc pertinent:

1. *Quaestiones selectae* (εἰς τὰ ἄπορα τῆς θείας γραφῆς κατ' ἐκλογὴν) in *Octateuchum* sive in V libros Mosis, in librum Josue, Judicum et Ruth; item

2. *De quaestionibus ambiguis in libros Regum et Paralipomenon* (εἰς τὰ ζητούμενα τῶν Βασιλείων καὶ Παραλειπο-

quam vero certum est, omnes Theodoreti epistolas, quae hac et praeedenti Nota indicantur, ad causam Eutychianam et persecutionem Dioscori pertinere, sed fortassis quaedam ex iis conscriptae sunt, cum Theodoretus post pacem inter s. Cyrillum et Joannem Antiochenum initam adhuc in schismate perseveraret. Cf. Chr. Lupus Opp. T. VII. p. 293. Tillemont, l. c. Art. XXXVIII. (p. 301.).

¹⁾ Theodoreti epist. 113. cf. ep. 116. Vid. supra §. 209. (p. 189. Not. 2).

²⁾ Vid. Theodoreti epist. 137—146. Cf. Tillemont l. c. Art. XXXIX—XL. (p. 301—6.).

³⁾ Concil. Chalcedon. Act. I. et VIII. (Mansi T. VI. col. 589—92. et T. VII. col. 187—92.), Justiniani Imp. Epistola adv. defensores trium capitul. (Mansi T. IX. col. 637—40.). Cf. Tillemont l. c. Art. XLI—III. (p. 306—12.).

⁴⁾ Vid. Theodoreti epist. 146. Gennad. de Scriptor. eccles. c. 89. Cf. Tillemont l. c. Not. 13. (p. 875—76.), Garnerii Historia Theodoreti c. 13. (p. 148—50.) et Schulze Dissert. cit. p. 26—27.

Theodoret
Opera.

μέρων). ¹⁾ Utrumque hoc Opus dilecto cuidam juveni inscribitur, cujus precibus exoratus ultimis vitae suae annis tantum laborem, medullam veluti intelligentiae s. Scripturae brevi compendio exhibens, susceperat.

Opera haec non Commentarium continuum, sed obscuriorum solummodo locorum interpretationem complectuntur, quem in finem proponit quaestiones earumque solutiones subjungit, ea scilicet explanandi forma usus, quae sibi videretur utilior et exemplo Christi similior, demum quae fastidii minus taediumque haberet. In priori Opere afferuntur quaedam Origenis, Diodori, ac Theodori Mopsuesteni testimonia, quae utrum Theodoretus ipse, an alius quispiam adjecerit, inter eruditos non satis constat. ²⁾

3. *Interpretatio in 150 Psalmos* (Ἑρμηνεία εἰς τοὺς ψαλμοὺς) ³⁾ exarata est non multo post Concilium Ephesinum. Opus hoc „praestantissimum“ in gratiam praesertim clericorum et monachorum, „qui dies noctesque Davidicos versus in ore habent,“ conscripsit, ut, quod canunt, intelligerent. In ea brevitati non minus, quam perspicuitati studuit, sensui litterali ita inhaerens, ut in allegoriam nullibi deflecteret atque locos propheticos de Christo et Ecclesia diligenter exponeret. ⁴⁾

4. *Interpretatio in Cantica Canticorum* (Ἑρμηνεία εἰς τὸ ὕμνον τῶν ἀσμάτων) librum adeo difficilem et sublimem

¹⁾ Opp. T. I. Migne P. G. T. LXXX, p. 75—858.

²⁾ Vid. Additamenta et Lectiones variantes ad utrumque Opus in Opp. Theodoretī ed. Schulze T. V. p. 1175—1233. Caeterum de utroque Opere cf. Sirmondi Praefat. ad Lectorem, Garnerii Dissert. II. c. 3. §. 1. (p. 181—83.), Schulze Dissert. cit. p. 30—32. et T. V. Praefat. p. VI—VII. Tillemont l. c. Art. LI. (p. 336—38.), Dupin T. IV. p. 86—88. Ceillier l. c. Art. II. §. I—II. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 279—83.

³⁾ T. I. Migne l. c. p. 858—1998.

⁴⁾ *Prooemium* (quo continentur varia de Psalterio ejusque auctore Davide, nec non de versionibus graecis) et *Fragmenta Commentariorum in Psalmos* sub nomine Theodoretī, cui tamen ista nonnisi ex parte tribui possunt, habentur in Garnerii Auctario p. 1—20. (et cum Admonit. ac Notis in Opp. Theodoretī ed. Schulze T. V. p. 71—82. 1234—40.). Cf. Garner. Dissert. II. c. 3. §. 2. (183—84.), Schulze Dissert. cit. p. 32—34. Tillemont l. c. Art. XLV. (p. 320—21.), Dupin T. IV. p. 88—90. et Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 1—3.

simplici et perspicua ratione ita declarat, ut sponsi et sponsae nomine Christum et Ecclesiam ubique intelligat.¹⁾

Theodoret
Opera.

5. *Commentarii in omnes Prophetas majores et minores* (ἐἰς τοὺς προφήτας)²⁾ simili ratione praeclarum in modum conscripti sunt, quorum singulis argumenti nomine brevissimam introductionem praemittit.

6. *Interpretatio XIV Epistolarum S. Pauli* (Ἑμνηρία τῶν ἑξ ἐπιστολῶν τοῦ ἀγιοῦ ἀποστόλου Παύλου)³⁾ integra

¹⁾ T. I. ed. Schulze T. II. Migne l. c. T. LXXXI. p. 27—214. Haec explanatio, quam nonnulli ex rationibus parum solidis Theodoretō abjudicandam putabant, ex Codd. Mss. et Veterum, imo ipsius Theodoretī auctoritate, nec non ex communi fere eruditorum consensu eidem recte tribuitur, cf. Garnerii Dissert. II. c. 3. §. 3. (p. 184—87.), Schulze Dissert. cit. p. 34—37. et T. II. Praefat. p. VII. Tillemont l. c. Art. XLV. (p. 318—19.), Dupin T. IV. p. 90—63. Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 4—5 et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 283—84.

²⁾ T. II. Migne l. c. T. LXXXI. p. 215—1988. — Valde dolendum est, *Commentarios in Isaiam* hodie integros non reperiri, sed qui in editione Opp. Theodoretī exhibentur, Sirmondi tantum studio et diligentia ex Catenis graecis collectos esse, unde haud adeo certum est, singula, quae ibi Theodoretī nomine proferuntur, ab ipso vere profecta esse, cf. Sirmondi Praefat. ad Lectorem in fronte T. I. et Schulze Praefat. ad Lectorem in fronte T. I. et Schulze Praefat. T. II. p. VIII—XI. De omnibus his in Prophetas Commentariis cf. Garnerii Dissert. II. c. 4. (p. 187—89.), Schulze Dissert. cit. p. 37—38. et T. II. Praefat., item Tillemont l. c. Art. XLV. p. 319—21.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 1—6.

³⁾ Opp. T. III. Migne l. c. T. LXXXII. p. 35—878. — Non multo tempore post (c. a. 460—70.) etiam Gennadius, Patriarcha Constantinopolitanus, Anatolii successor, eloquio nitidus et ingenio acer *Danilem* prophetam ex integro ad verbum commentatus est, et *Pauli epistolas* omnes exposuit, multas quoque Homilias composuit (Gennad. lib. de Scriptor. eccles. c. 90. et Marcellinus in Chronico ad a. 470. in Galland. Biblioth. T. X. p. 349., cf. Theodori Lectoris Histor. Eccles. lib. I. n. 13. 15. 16. 26. Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. 15. c. 23.), quae omnia intercidere. Exstat hodie gr. et lat. *epistola encyclica* ipsius ac Synodi Constantinopolitanae nomine a. 459. conscripta *adversus simoniam* in sacris ordinationibus ap. Mansi T. VII. col. 911—16. Harduin T. II. col. 781—84. item in Beveregii Synodico Oxonii 1672. T. II. p. 181—83. Migne P. G. T. LXXXV. p. 1613—1622. Cf. Tillemont Mém. T. XVI. S. Gennade (p. 67—75.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. XII. p. 220—21. Ejusdem (ut videtur) Gennadii multa exegetica Fragmenta refert *Catena in Octateuchum et libros Regum*,

Theodoret
Opera.

et continua brevissime in se complectitur, quidquid eleganter et apposite ad litteralem horum librorum sensum explicandum dici potuit, brevi pariter introductione (argumento) singulis Pauli epistolis praemissa, ut revera Commentarius iste reliquos omnes Theodoreti superare videatur.¹⁾

Theodoretus in explananda s. Scriptura eundem secutus est modum, quem Patres antiquiores, celeberrimi Scripturae Interpretes, olim tenuerant. Etenim auxilium gratiae divinae enixe precatus, Patrumque vestigia diligenter secutus purissima intentione amicis rogantibus volumina sacra explicavit.²⁾ Persuasum quippe habens,

quam primus edidit graece *Νικήφορος ὁ Θετοίκης*. Lipsiae 1772. Tomi II. fol. Fragmenta isthaec reperiuntur T. I. col. 8—10. 15. 17. 22—23. 37. 40. 45—47. 52. 77. 79. 84—85. 87. 101. 103. 104—5. 129. 130—31. 132. 151—52. 157. 165. 167. 195. 201. 227. 256—57. 262. 283. 291. 311. 343. 348—49. 383. 397—98. 399. 399—400. 426. 427. 444. 447. 470. 498—99. 508. 510. 514. 515. 518. 521. 521—22. 524. 526. 531. 544—45. 557—58. Cf. ibid. Prolegom. p. 11—12. — Migne l. c. T. LXXXV. p. 1122—1734.

¹⁾ Cf. Garnerii Dissert. II. c. 5. §. 1. (p. 189—90.), Schulze Dissert. cit. p. 38—40. Tillemont l. c. Art. XLVII. (p. 326.), Dupin T. IV. p. 93—94. Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 7. — Eodem pariter anno 458, quo Theodoretus obiit, *Euthalius*, diaconus tunc Aegyptius, *Sulcensis* postea Episcopus, epistolis s. Pauli singularem navavit operam. Is quippe *epistolas s. Pauli* (antiquiorem quemdam Patrem secutus) nec multo post *Actus Apostolorum* atque *epistolas catholicas* partim ad Codices celeberrimae Caesareensis Bibliothecae, partim ad alios saeculi IV. Codices contulit et juxta eorum fidem emendavit, insuper eosdem libros in *Lectiones*, *Capita* (majora atque minora) et versus accurate distinxit (quae distinctio multis postea saeculis obtinuit), denique omnium locorum, qui ex Veteri Testamento aliisque tum sacris, tum profanis libris a Luca aliisque hagiographis N. T. citantur, duplicem catalogum texuit; *Prologos* etiam Actibus Apostolorum, epistolis catholicis et epistolis s. Pauli praefixit, ubi instituti sui rationem reddit (*argumenta* vero singulis epistolis et Actibus Apostolorum praemissa, nec non *peregrinationes S. Pauli Apostoli* recentioris auctoris esse videntur). Lucubratio haec pro Critica textus sacri admodum gravis momenti exstat in L. Zacagnii Collectaneis Monument. veterum T. I. (Romae 1698.) p. 401—708. et in Galland. Biblioth. Patrum T. X. p. 197—315. Migne P. G. T. LXXXV. p. 627—790. Cf. Zacagnii Praefat. n. 45—68. Galland T. X. Prolegom. c. 6. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 287—289. Ceillier T. VIII. Art. X. n. V. (ed. 2. T. VI.) Chevalier s. v. Euthale.

²⁾ Ita ipse Theodoretus in omnibus fere Praefationibus Commentariorum suorum, vid. ex. gr. Praefat. Quaest. in Genes. (T. I. p. 1—2.),

cuius a Deo singulare donum esse concessum et quemlibet obligari, ut dono coelitus sibi commissio quam optime utatur, officii sui duxit, desiderio atque indigentiae studiosorum s. Scripturae pro viribus satisfacere.¹⁾ Ac revera munere isto egregie defunctus est, cum ab allegorico interpretandi genere alienus et interpretationi morali haud nimis indulgens sensum litteralem quam brevissime simul et clarissime reddere studeret, quem in finem iis omnibus praesidiis, quae sacrarum litterarum interpretem juvant, cognitione linguarum, usu variarum antiquarum versionum et expositionibus primorum Patrum abunde munitus erat; prae omnibus tamen s. Chrysostomum sibi imitandum proposuit. Quapropter nullo non tempore iis annumeratus est, qui praecipuum locum inter s. Scripturae interpretes jure suo obtinent;²⁾ unde summopere commendandus est omnibus, qui amant Scripturas divinas earumque germanum sensum diligenter scrutantur.

Theodoret
Opera.

II. *Opera historica*, quibus Theodoretus pariter magnam sibi laudem conciliavit, haec sunt:

1. *Historiae Ecclesiasticae libri V* (ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας λόγοι) praesertim fata haeresis Arianæ et res in patriarchatu Antiocheno gestas ab ejusdem haeresis ortu usque ad a. 429. enarrant³⁾, plurimis Epistolis synodicis aliisque publi-

Praef. Quaest. in libros Regnorum (T. I. p. 229.), Praefat. et Conclusio interpretationis Psalm. (T. I. p. 394. et 982.), Praefat. explanationis Cant. Cantic. (T. I. p. 983—84.), Praef. interpretationis in Jerem. (T. II. p. 145.), Praefat. interpretationis in Ezech. (T. II. p. 302.), Praefat. interpretationis epist. s. Pauli (T. III. p. 1—2.) Cf. Tillemont l. c. Art. XLIV. (p. 315—18.).

¹⁾ Praefat. interpretationis in Daniele (T. II. p. 541—43.).

²⁾ Photii Cod. 203. et 204.; Rich. Simon., Histoire critique du vieux Testament Liv. III. Chap. X. (Rotterdam 1685 in 4° p. 408.), qui Theodoret Quaestiones et Commentarios omnibus altiore s. Scripturae cognitionem anhelantibus praeprimis commendat; item Schulze in Opp. Theodoret T. II. Praefat. p. IV. et Noesselt in eadem Schulzii edit. Opp. Theodoret T. III. Praefat. p. IV.

³⁾ Opp. T. III. Migne P. G. LXXXII. p. 881—1280. Vid. Theodoret Histor. Eccles. lib. 5. c. 40. (ed. Sirmondi c. 39.). Historiam hanc Garnerius eo consilio scriptam fuisse putat, ut ostenderentur fontes, ex quibus Theodoret viderentur orti errores, quos affingebat Catholicis et maxime Cyrillo; eam suspicionem ingeniosius fortasse, quam verius ex ipsa Theodoret historia enucleata confirmare, studet. Cf. Garnerii Dissert. II. c. 5. §. 2. (p. 190—96.) et Schulze Dissert. cit. p. 40—43. Tillemont l. c. Art. XLIX. (p. 330—33.), Dupin T. IV. p. 94—95. Ceillier l. c. Art. II. §. V. Melior hujus historiae editio, in qua capita

Theodoret
Opera.

cis testimoniis insertis, quae brevibus narrationibus connectuntur. In ea tamen jure desideres diligentiorum temporum distinctionem rerumque ordinem; nimiae quoque Theodori Mopsuesteni laudes, quem usque ad finem vitae magnum Doctorem fuisse perhibet, in causa fuere, ut eam „historiam Sedes Apostolica accipere recuset“. ¹⁾

2. *Historia religiosa* sive ascetica vivendi ratio (*ἡ εἰς θεοῦ ἱστορία ἢ ἀσκητικὴ πολιτεία*) continet vitas et elogia 30 sanctissimorum Ascetarum, qui partim in Oriente partim in locis vicinis admirabilem vitam duxerunt, quorum agones spirituales Theodoretus vel ipse vidit, vel a testibus fide dignissimis accepit. ²⁾ Unde quamvis nonnulla

singulorum librorum ratione a Sirmondiana nonnihil discrepante dividuntur ac numerantur, adornata est per H. Valesium gr. et lat. cum Notis Parisiis 1673, recus. Moguntiae 1679, fol. et inter Scriptores Historiae Eccles. graec. T. III, ed. G. Reading Cantabrigiae 1720. iterumque Augustae Taurin. 1748, fol. ed. Gaisford, Oxoniae 1854. Migne l. c.

¹⁾ Theodoret Hist. Eccles. lib. 5. c. 40. (ed. Sirmondi c. 39.); S. Gregorii M. lib. 7. ep. 34. ed. Maur., ubi tamen perperam Sozomenus pro Theodoret legitur. Cf. de Theodoret fide historica C. Baron. Annal. ad a. 378. n. 40—43. — Eodem fere tempore *Socrates*, Scholasticus Constantinopolitanus, et *Hermias Sozomenus*, e Palaestina oriundus, inter monachos primum educatus, postea jurisconsultus Constantinopoli causas agens, *Historiam Ecclesiasticam* conscripsere, quorum prior libris VII. ab a. 305, usque ad a. 439, alter libris IX ab a. 324, usque ad a. 439. pertingit, ille stylo plano ac simplici usus Novatianis nimium favet, hic stylum Xenophontis haud raro imitatus iudicii acumine Socratem haud assequitur. Editio praestantissima Historiae Ecclesiasticae Socratis et Sozomeni gr. et lat. cum Notis publici juris facta est per H. Valesium Paris 1668. iterumque 1686. Moguntiae 1677. fol. et rursus inter Scriptores Historiae Eccles. graec. T. II. ed. Reading. Cantabrigiae 1720. Augustae Taurin. 1747. fol. Migne P. G. T. LXVII. Socratem et Sozomenum separatim ed. Hussey, Oxon. 1853. 1860. Veterum de Socrate ac Sozomene Testimonia collegit ac editioni suae praemisit H. Valesius p. XVII—XX. (ed. Taurin.). Cf. ibid. Valesii Praefat. p. XI—XVI. Pagi Crit. ad a. 439. n. 9—11. Holzhausen Commentatio de fontibus, quibus Socrates, Sozomenus ac Theodoretus in scribenda historia sacra usi sunt. Gottingae 1825 in 4°.

²⁾ Opp. T. III. Migne l. c. T. LXXXII. p. 1283—1496. — Cf. Garnerii Dissert. II. c. 5. §. 3. (p. 196—204.). Tillemont l. c. Art.

valde miranda ibi referantur, fidem tamen ejus narrationi detrudere minime licet, sed potius virtutem gratiae Dei in hominibus juste cooperantibus admirari convenit. Hujus Operis partem extremam constituit *Oratio de caritate*,¹⁾ luculenter exhibens causam, qua impulsus admirabiles isti homines ad certamina humanam naturam excedentia prodire; in ista proin Operis conclusione caritatis naturam, praestantiam, effectus et causas copiose exponit.

Theodoret
Opera.

3. *Haereticarum fabularum compendium* (αἰρετικῆς κακομυθίας ἐπιτομή), post Concilium Chalcedonense rogante Sporacio Consulari scriptum, quinque libris absolvitur. In primis quatuor libris omnes haereses inde a tempore Apostolorum variosque singularum errores paucis describit; quibus libro V. *summam fidei catholicae* (θεῶν δογματῶν ἐπιτομή) subjunxit, quo unusquisque veluti normâ rectae fidei inter multiplices errorum scopulos uti possit.²⁾

XLVIII. (p. 327—30.), Dupin T. IV. p. 95—101. et Ceillier l. c. Art. II. §. VI.

¹⁾ Exstat in Opp. Theodreti T. IV. Append. p. 680—95. (ed. Schulze T. III. p. 1296—1319.) Migne l. c. p. 1497—1522. Cf. Garnerii Dissert. II. c. 5. §. 4. (p. 204.—5.), Dupin T. IV. p. 109. Tillemont l. c. Art. XLVIII. (p. 329—30.), Ceillier l. c. Art. II. §. XI. n. 1. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 287. et 294.

²⁾ Opp. T. IV. Migne l. c. T. LXXCIII. p. 335—556. Cf. Garnerii Dissert. II. c. 6. §. 2. (p. 244—46.), Tillemont l. c. Art. L. (p. 333—36), Dupin T. IV. p. 103—7. Ceillier l. c. Art. II. §. IX., Schulze Dissert. cit. p. 47—49. Caeterum libri IV. caput 12., in quo haeresis Nestorii proponitur, a Garnerio (Dissert. II. c. 8. §. 2. p. 251—53.) ex rationibus internis Theodoreto adjudicatur, qua in opinione Garnerium secuti sunt Cas. Oudin (T. I. col. 1104—8.) et G. Cave (Vol. I. p. 407.); alii tamen, ut Tillemont (vid. praesertim Not. 17. d. 877—78.), Dupin, Ceillier, Schulze locis supra cit., caput istud recte pro genuino agnoverunt. — *Epistola*, quae inscribitur *ad Sporacium* (al. ad Sporadium vel etiam *liber contra Nestorium*) in Opp. Theodreti T. IV. Append. p. 696—702. (ed. Schulze T. IV. p. 1041—53.) duabus revera constat partibus, quarum prior istud ipsum caput 12. libri IV. haeret. fabularum iisdem verbis repetit, altera fidem de Incarnationis mysterio exponens et B. Virgini Mariae titulum Deiparae asserens Nestorium directe alloquitur et impugnat, hinc a quodam Theodreti studioso nescio unde huc translata videtur. Cf. C. Baron. Annal. ad a. 549. n. 141—42.

Theodoret
Opera.

III. Opera dogmatica.

1. *Eranistes seu Polymorphus* (ἐρανιστὴς ἢ πολύμορφος)¹⁾ contra Eutychianos c. a. 447. scriptus²⁾ libris quatuor continetur, quorum tres priores *Dialogi* formam habent, quartus inscribitur *Demonstratio per syllogismos*.

Singulis istis Dialogis singulare nomen ab argumento inditum; primus inscribitur ἀτεκνιος sive *Immutabilis* (lib. I.), quia ibi probatur, immutabilem esse Unigeniti Filii divinitatem; secundus ἀσύγχυτος, *Inconfusus* (lib. II.), in quo scilicet demonstratur, non permixtam sive inconfusam in Christo Domino esse divinitatis et humanitatis unionem; tertius ἀπαθής, *Impatibilis* (lib. III.), ubi ostenditur, a passionibus liberam fuisse Salvatoris nostri divinitatem; atque haec dogmata praecipue ex auctoritate ss. Patrum totius orbis catholici firmanur. Demum libro IV. quae in Dialogis fusius et oratorio modo disputaverat, in syllogismos contrahit, ut argumentorum vis apertior sit et efficacior. — Operi huic perquam erudito opusculum aliud jungi convenit inscriptum: „Quod et post humanitatis assumptionem unicus Filius sit Dominus noster Jesus Christus“³⁾, in quo Theodoretus fidem suam de In-

Tillemont. l. c. Art. L. (p. 335.), Dupin T. IV. p. 109. et 105. Ceillier l. c. Art. II. §. XI. n. 2., item Garnerii Dissert. II. c. 8. §. 2. (p. 251—54.) et c. 5. §. 5. n. 9. (p. 205.).

¹⁾ T. IV. Migne l. c. T. LXXXIII. p. 27—318. — *Eranistes* vel *Polymorphus* (ἐρανιστὴς i. e. mendicus, πολύμορφος i. e. multiformis: ideo inscribitur hoc Opus, quia Eutychiani „a multis impiis hominibus (Simone Mago, Cerdone, Marcione, Valentino, Bardesane, Apollinari, Ario) infausta sua dogmata emendicantes varium hoc et multiforme commentum proferunt“ (Theodoretii Praefat. T. IV. p. 2.). Quapropter etiam haereticus in Dialogis istis nomine: *Eranistes* loquens inducitur. Hujus Operis ipse Theodoretus meminit epist. 16. 83. 130. Phot. Cod. 46, et Nicephor. Hist. Eccles. lib. 14. c. 54.

²⁾ Solus fere Garnerius putat, Opus hoc eo maligno consilio conscriptum fuisse a Theodoro, ut Cyrillum et Catholicos tecto nomine quasi Apollinaristas impugnaret, imo Nestorii doctrinam demonstratione firmaret (Theodoretii Auctar. p. 132. 240. 244. et in Opp. Marii Mercatoris P. II. p. 277.). Sed haec iniqua Garnerii suspicio haud immerito ab omnibus explosa (Tillemont l. c. Art. XXVII. p. 270—73. Ceillier l. c. Art. II. §. VIII. Schulze Dissert. cit. p. 45—47.) vel inde satis refellitur, quod in ipsis Dialogis s. Cyrillum inter praecipuos Ecclesiae Doctores retulerit (Dialog. II. p. 110—111.).

³⁾ Opusculum hoc gr. et lat. habetur in Opp. Theodoretii ed. Schulze T. IV. p. 1307—13. Galland. Biblioth. T. IX. p. 412—15. Mansi T. V. col. 1039—46. Migne l. c. p. 318—336. Cf. Galland. l. c. Prolegom. c. 13. n. 1—2.

carnatione Filii Dei optime ac dilucide exponit, ex s. Scriptura et ss. Patrum consensu firmat, contra Nestorium et Eutychem defendit. Theodoret
Opera.

2. *De Providentia Orationes X* (περὶ τῆς προνοίας λόγοι), Antiochiae probabiliter dictae, mira eloquentiae virtute et argumentorum copia nobile hoc thema pertractant, ita ut nemo alius antiquae Graeciae Scriptorum hac in re ipsi par aut superior dici possit.¹⁾

Priores quinque Orationes complectuntur, quaecunque ad probandam divinam Providentiam faciunt, sive mundi hujus admirabilis structura, sive corporis nostri fabrica, sive rerum omnium sapientissima gubernatio spectetur. Posteriores quinque eandem Providentiam in rebus praesertim humanis earumque varia conditione, in divitiis et paupertate (Or. VI.) in dominatione et servitute (Or. VII. et VIII.), tandem in sorte piorum praesenti atque futura, et maxime in mysterio Redemptionis generis humani conspicuam reddunt (Or. IX. et X.).

3. *Graecarum affectionum curatio* (ἐλληνικῶν θεραπειαὶ παθημάτων) duodecim libris absoluta elegantissima atque eruditissima est apologia religionis christianae.²⁾ Cum videlicet Gentiles frequenter Christianos deriderent, quasi solam fidem commendarent, insuper et Martyres, homines misere defunctos, stulta praesumptione venerarentur, Theodoretus religionem nostram defendendam suscepit. In praeclaris hisce Sermonibus fidem Christianorum defendit et scientiae defectum in Apostolis excusat (I.), tum ex adverso ponit Gentilium et Christianorum doctrinas de principio Universi (II.), de creaturis spiritualibus (III.), de mundi creatione (IV.), de natura hominis (V.) et de providentia (VI.), sacrificia Gentilium et Judaeorum (VII.),

¹⁾ T. IV. Migne l. c. T. LXXXIII. p. 555—774. Argumentum totius Operis ipse Theodoretus exhibet Orat. IX. (p. 424—25.). Cf. J. Garnierii Dissert. II. c. 6. §. 3. (p. 246.), Dupin T. IV. p. 107—8. Tillemont l. c. Art. XLVI. (p. 323—24.) et Ceillier l. c. Art. II. §. X. n. 1—3.

²⁾ Opp. T. IV. Migne l. c. T. LXXXIII. p. 555—1252.; ed. Gaisford, Oxon. 1839. — Argumentum hujus Operis ipse Theodoretus accurate proponit in Prologo ejusdem (T. IV. p. 461—64.). Cf. J. Garnierii Dissert. II. c. 6. §. 4. (p. 246—49.), Dupin T. IV. p. 108—9. Tillemont l. c. Art. XLVI. (p. 322—23.) et Ceillier l. c. Art. II. §. X. n. 4—16.

Theodoretii
Opera.

enerationem Martyrum et cultum Heroum (VIII.), Apostolos et Gentium legislatores (IX.), vaticinia Prophetarum et oracula Gentilium (X.), doctrinam de fine mundi et iudicio extremo (XI.), denique praecepta morum in Evangelio et in libris philosophorum contenta ac vitam Christianorum et philosophorum (XII.).

4. *Reprehensio 12 Capitum seu Anathematismorum Cyrilli* (ἀναστοργὴ τῶν ἱβ' ἀναθεματισμῶν), ¹⁾ scripta c. a. 430., animum Cyrillo valde infensum prodit, unde et sententias ejus in partem deteriorem accipit et justo acrius in s. Patrem invehitur. Vid supra §. 186. (p. 24. 25.).

5. *Tractatus de sancta et vivifica Trinitate* (περὶ τῆς ἁγίας καὶ ζωοποιοῦς τριᾶδος) et *de incarnatione Domini* (περὶ τῆς τοῦ κυρίου ἐνανθρωπήσεως), quos ex codice Vaticano primum publicavit Card. Majus ²⁾ s. Cyrillo eosdem attribuens, Theodoretō adscribendos esse censemus. Priori tractatu doctrina orthodoxa de ss. Trinitate (capitibus XXVIII.) exponitur; in altero doctrinam de incarnatione Verbi (capitibus XXXV.) auctor evolvit. Quamvis vero nitatur incarnationis beneficium pio studio evehere et ex s. Scripturae testimoniis accuratius explanare, colligitur tamen ex ejus expositione, ipsum Nestorii erroribus constrictum fuisse.

Cl. Ehrhard in Dissertatione superius jam citata ³⁾ solidis rationibus ostendit: 1° opusculum illud de Incarnatione non esse s. Cyrilli Alexandrini; 2° auctorem ad scholam Antiochenam, in qua etiam Diodorus Tarsensis et Theodorus Mopsuestenus floruerunt, pertinere; 3° ex indiciis externis et internis colligi librum hunc Theodoretō attribuendum esse. Videtur ipse in epistola (113) ad Leonem R. P. a. 449. scripta ejusmodi opusculi facere mentionem, dum variis ipsius operibus indicatis ait, se scripsisse *et alia rursus de theologia deque divina incarnatione* (ἔτερον δὲ περὶ θεολογίας καὶ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως).⁴⁾ Advertit autem Theodoretus, opera ab ipso citata saltem jam duodecim ante annis adeoque ante a. 437. confecta

¹⁾ Opp. T. IV. ed. Schulze T. V. Migne P. G. T. LXXXVI.

²⁾ Bibliotheca nova Patrum T. II. p. 1. sqq. Migne inter Opp. s. Cyrilli T. LXXV. p. 1147—1190. et 1419—1478. Cf. sup. §. 189. p. 49. et §. 193. p. 77.

³⁾ Cf. §. 193. p. 78.

⁴⁾ Migne P. G. T. LXXXIII. p. 1315.

esse. Unde conjicitur hoc opusculum inter annos 430—437., quo tempore, lites Nestorianae vigeant, scriptum esse. Auctor quidem directe non impugnatur s. Cyrillum Alex. vel Patres Ephesinos, imo scopum polemicum sibi non praestitutum esse significat¹⁾; indirecte tamen aliter sentientes aggreditur. Facile credideris opusculum compositum esse post pacem cum Cyrillo a. 434. jam restitutam, quum tamen suis opinionibus adhuc inhaereret Theodoretus.²⁾

Theodoret
Opera.

IV. *Epistolae* fere 200³⁾ partim sunt *dogmaticae* (ep. 21. 83. 84. 85. 109. 125. 130. 143. 144. 145. 146.), partim *consolatoriae* (ep. 7. 8. 12. 14. 15. 17. 18. 27. 65. 69. 120. 132. 136.), partim *heortasticae* (ep. 4. 5. 6. 25. 26. 38—41. 53—56. 63. 64. 72. 74.) seu in dies festos mitti solitae; reliquae varios vitae ipsius eventus spectant (vid. supra §. 213.), aut *familiares* sunt, commendatitiae vel gratulatoriae. Nihil eo in genere scribendi perfectius; nam quae sunt epistolarum virtutes, brevitatis, perspicuitatis, elegantiae, urbanitatis, modestiae, observantiae decori, et ingeniosa prudensque ac erudita simplicitas, in epistolis Theodoreti admirabiliter ita elucent, ut scribentibus exemplo esse possint.⁴⁾

¹⁾ „Non enim, ait, contradicere irreligiosis, sed apostolorum discipulis fidem exponere, propositum fuit.“ Migne l. c. T. LXXV. p. 1419.

²⁾ V. sup. §. 191. p. 23. sqq. §. 213. p. 223.

³⁾ Migne P. G. T. LXXXIII. p. 1171—1494. Nicephorus Callistus (Hist. Eccles. lib. 14. c. 54.) supra quingentas Theodoreti epistolas legit, ex quibus fortasse quispiam Theodoreti studiosus pulcherrimas 147 selegit, quae hodie una Collectione habentur. Theodoreti epistolae 146 in ejus Op. T. III. reperiuntur, quibus accedit ep. 147. ad Joannem Germaniciae Episcopum T. IV. p. 702—4. (de qua vid. Justiniani Imp. Epistola adv. defensores trium capitul. ap. Mansi T. IX. col. 637—40.). His adjungendae complures epistolae Theodoreti in Garnerii Auctario p. 51—107. et quae exstant latine tantum in Synodico Cassin. (supra in Vita Theodoreti §. 213. relatae). In edit. Schulziana omnes Theodoreti epistolae praeter eas, quas exhibet Synodicon Cassin., serie continua reperiuntur T. IV. P. II. Apud Migne l. c. habentur epistolae omnes quae exstant, insertis etiam illis quae in Synodico Cassin. inveniuntur. Inducuntur autem epp. 181; sunt tamen quaedam aliorum scripta (148. 149. 179.), vel relationes episcoporum orientalium, ex quibus erat Theodoretus.

⁴⁾ Ita de epistolis Theodoreti judicat Garnerius, alias censor Theodoreti valde severus, in Dissert. II. c. 5. §. 5. n. 10. (p. 205.). Idem

Theodoreti
Opera.

Theodoreti scripta, quibus Nestorium ac Theodorum Mopsuestenum defendebat, s. Cyrillum et Synodum Ephesinam impugnabat, ab Ecclesia catholica solemnī sententia reprobata sunt.¹⁾ Inter Opera ejus damnata, quae hodie dum supersunt, pertinet reprehensio anathematismorum s. Cyrilli, et complures epistolae, praesertim epistola ad monachos Euphratesiae etc.²⁾ Is post Theodorum Mopsuestenum primus inter Graecos fuisse videtur, qui in ista reprehensione anathematismorum Cyrilli processionem Spiritus S. ex Filio negavit.³⁾ Stylus ipsius admodum facilis,

Garnerius l. c. §. 5. (p. 206—38.) de singulis 147 epistolis tractat earumque tempus singillatim determinat; epistolis vero in Auctario positīs Notas fusiores subiecit, quae admodum et Chr. Lupus epistolis in Synodico Cassin. contentis ejusmodi Scholia adnexuit. Cf. Dupin T. IV. p. 111—17. et Ceillier l. c. Art. II. §. VII. item §. XII. n. 6—9. et n. 11.

¹⁾ „Condemnamus et anathematizamus, quae impie Theodoretus conscripsit contra rectam fidem et contra duodecim capitula s. Cyrilli et contra Ephesinam primam Synodum, et quae ad defensionem Theodori et Nestorii ab eo scripta sunt“ (Concil. Constantinopolit. II. Collat. VIII. et can. 13. ap. Mansi T. IX. col. 375—76. et 385—86. item P. Vigili Epistola Decretalis pro confirmatione V. Synodi oecumenicae ibid. col. 417—18.). „Neque Theodoreti omnia scripta damnamus, sed sola, quae contra duodecim Cyrilli capitula, sola, quae contra rectam fidem aliquando scripsisse monstratur, quae tamen et ipse damnasse cognoscitur, qui in s. Chalcedonensi Synodo vera confessus invenitur. . . . Sola ejus haeretica scripta respuentes, alia scripta illius non solum recipimus, sed eis etiam contra adversarios utimur.“ P. Pelagii II. Epist. ad Eliam Aquilej. c. 20. (Mansi T. IX. col. 450—52.). — Caeterum de Theodoreti fide admodum fuse et erudite agit J. Garnerius in Dissert. III. (Auctar. p. 457—92.), iterum edita cum Notis in Opp. Theodoreti ed. Schulze T. V. p. 446—511.

²⁾ Epistola haec apud Sirmondum desiderata, apud Garnerium (in Auctar. p. 62—63.) ex parte tantum latine exstans, integra gr. et lat. reperitur in Opp. Theodoreti ed. Schulze T. IV. p. 1291—1306. Galland. T. IX. p. 405—12. Mansi T. V. col. 1023—38. Migne l. c. T. LXXXIII p. 1415. sqq.

³⁾ Ita enim Theodoretus in reprehens. anathematismi IX.: „Proprium Spiritum Filii, siquidem ut ejusdem cum eo naturae et ex Patre procedentem dixit, simul confitebimur et tanquam piam suscipiemus vocem. Si vero tanquam *ex Filio aut per Filium* existentiam habeat, hoc ut *blasphemum* et *impium* rejiciemus“ (Opp. S. Cyrilli T. VI. p. 228.

perspicuus et copiosus vere Atticam gratiam redolet, quae et lectorem sine fastidio tenet, et perspicuitati brevitate non officit.¹⁾

Theodoret
Opera.

Difficile est accurate determinare, quid statuendum sit de orthodoxia erroribusve Theodoretī quoad doctrinam de unione hypostatica. Alii benignius, alii severius de ipso iudicarunt.²⁾ Prae caeteris acrius eum accusat Garnerius, qui heterodoxiam Theodoretī vehementius urget, et quamvis aliquando concedat in Concilio Chalcedonensi (a. 451.) illum sincere verae doctrinae adhaesisse Nestoriumque damnassee,³⁾ paulo inferius eum arguit, quod brevi post (a. 453.) in Opere *haeticarum fabularum libri V.* calide ita de singulis scripserit, ut qui legeret accusaret Cyrillum, absolveret Nestorium.⁴⁾ Accuratius nuper christologiam Theodoretī examinavit Ad. Bertram opusculo erudito de Theodoretī christologia, ejusque conclusiones in plurimis solidae videntur. Merito statuit, Theodoretum usque ad tempora Concilii Ephesini opiniones affines doctrinis Nestorii tenuisse,⁵⁾ postea vero inde ab inita pace cum s. Cyrillo (a. 434.)⁶⁾ ad catholicam doctrinam de naturae humanae cum Verbo unione se convertisse, unamque in Christo hypostasim orthodoxe docuisse. Advertit tamen, a voce unius *ὑποστίσεως* ob monophysitismi metum Theodoretum semper abstinuisse, unumque *πρόσωπον*, non sensu Nestoriano, in Christo sed sensu catholico, asseruisse. Nunquam etiam Theodoretum suam de anathematismis Cyrilli sententiam deseruisse, eosque posteriori quoque tempore (a. 449.) acriter impugnasse. „Sed, inquit cl. Bertram, quia etiam post doctrinae suae correctionem constanter (Theodoretus) duodecim anathematismos haereticos iudicabat, concludendum est, Antiochenorum modum de rebus theologicis loquendi, adeo a s. Cyrilli locationibus distulisse, ut anathematismorum verum sensum intelligere Theodoretō valde difficile esset, prae-

Opp. Theodoretī T. IV. p. 718.). His affinia protulit Theodoretus in Epist. 151. ed. Schulze T. IV. p. 1293, et in Epist. ad Joannem Antioch. (Synodicon Cassin. c. 95. cf. ibid. Scholion Chr. Lupi Opp. T. VII. p. 253—54.). Praeterea cf. J. Garnerius in Dissert. III. c. 1. (Auctar. p. 458—61.) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 279.

¹⁾ Vid. Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. 14. c. 54. Ita et Photius Cod. 31. (p. 8.), Cod. 46. (p. 15.), Cod. 56. (p. 22.) et Cod. 203. (p. 271.). Tillemont l. c. Art. IV. (p. 215—16.) et Ceillier l. c. Art. IV. n. 1.

²⁾ Varia iudicia vide ap. Bertram Theodoretī doctrina christologica p. 11—18.

³⁾ Dissert. I. historia Theodoretī c. XI. n. XI.

⁴⁾ Ibid. c. XII. n. III.

⁵⁾ V. De Theodoretī christologia P. II. Cap. I. II.

⁶⁾ V. P. II. Cap. III.

Theodoret
Opera.

sertim quum successor Cyrilli (Dioscorus) ejus nomine et effatis male usus monophysitismum proclamaret, et ita Theodoret i suspicionem magnopere confirmaret¹⁾ In Concilio Chalcedonensi porro Theodoretus sincere Nestorio dixit anathema et orthodoxam professus est doctrinam, in qua etiam postea usque in finem perseveravit.²⁾

Scite quidem haec a cl. auctore exposita gravibusque rationibus fuleita sunt. Existimaverim tamen, Theodoretum etiam decursu temporis non pervenisse ad accuratam et plenam notionem unionis hypostaticae in Christo, quamvis anteriores opiniones erroneas emendaret, sed confusionem quamdam in suo conceptu de incarnatione et de una Christi persona remansisse. Haec quoque ex parte saltem ratio fuisse videtur, cur anathematismis Cyrilli semper infensus esset, indeque etiam provenit, quod fluctuans appareat in suis assertionibus et in suis scriptis inveniantur talia quae parum cohaereant. Etenim ex una parte in Operibus ejus posterioribus non pauca habentur, quibus perfecta unitas personae in Christo et alia orthodoxae doctrinae de incarnatione capita clare asseruntur:³⁾ ex altera vero parte sententiis quae Nestorianismum redolent non penitus renuntiassse videtur. Ejusmodi effata sane inveniuntur in opusculo citato de incarnatione Verbi. Illud quidem opusculum ante a. 437. scriptum esse existimamus, sed, etiam in epistola appellatoria ad Leonem M., qua orthodoxiam suam defendit illud commendare videtur, dum se scripsisse *de theologia ac de divina incarnatione* dicit.⁴⁾ Theodoretus proinde etiam tunc (a. 449.) non perspiciebat, in hoc libro quaedam esse quae aegre cum fidei regula componantur.⁵⁾ Opportunum deum erit iterum citare, quod de Theodoreti scriptis dicit Pelagius II. R. P. in epistola quam per Gregorium (Magnum) diaconum suum scripsit ad Eliam Aquilejensem et alios Istriae episcopos

¹⁾ Bertram l. c. p. 152.

²⁾ V. Bertram l. c. P. II. cap. IV.

³⁾ Ostendit hoc Bertram l. c. P. II. C. III. Theodoretus orthodoxe docet.

⁴⁾ „Sunt enim mihi, scribit, quae partim ante annos viginti, partim ante octodecim, partim *ante duodecim* scripsi, quaedam contra Arianos et Eunomianos, quaedam contra Judaeos et gentiles, quaedam contra magos qui sunt in Perside, alia de universali Providentia et *aliarursus de theologia deque divina incarnatione*. . . Et facile est ex his cognoscere, an stabilem fidei regulam servarim, an ab ejus rectitudine deflexerim.“ Ep. 113. ap. Migne l. c. p. 1318.

⁵⁾ Etsi cl. Ehrhard in sua Dissertatione jam saepius laudata, forte non peremptorie demonstraverit, opusculum de Trinitate ac de incarnatione Verbi Theodoreti esse et ab ipso in epistola (113.) ad Leonem commemorari, argumenta ejus tamen tam gravia sunt, ut aequum visum fuerit hanc sententiam amplecti.

quum de damnatione trium capitulorum ageretur: „Neque enim, ait, Theodoreti omnia scripta damnamus, sed sola quae contra duodecim Cyrilli capita, sola quae contra rectam fidem aliquando scripsisse monstratur; quae tamen et ipse damnasce cognoscitur, qui in s. Chalcedonensi Synodo vera confessus invenitur“.¹⁾

Theodoreti
Opera.

Nota 1. Haud pauca Theodoreti *Opera* modo *deperdita* sunt, ut ex ipsius epistolis liquet (vid. ep. 82. 113. 116. 145.). Ex his praecipue memoratu digni sunt: *Liber mysticus* 12 Sermones complectens (ep. 82. et haeret. fabul. lib. V. c. 18. cf. Garnerii Dissert. II. c. 9. §. 1.); *libri seu Sermones de virginitate* (vid. ejus Commentar. in 1. Corinth. 7, 34. Opp. T. III. p. 155.); *Sermones quinque in S. Joannem Chrysostomum* (vid. Fragmenta in Photii Cod. 273. Garnerii Auctar. p. 30—34. et Opp. Theodoreti ed. Schulze T. V. p. 98—103. Migne l. c. T. LXXXIV. p. 47. sqq. cf. Ceillier l. c. Art. II. §. XII. n. 3.); tum *libri contra Judaeos, contra Marcionem, contra Arianos es Macedonianos, contra Apollinaristas* (cf. Garnerii Dissert. II. c. 9. 2—4). Fragmenta quaedam *Theodoreti de Trinitate, contra Sabellium et contra Arium* exhibet Galland. Biblioth. T. IX. p. 416—17.) cf. ibid. Prolegom. c. 13. n. 4.); denique *Περὶ ἀλόγῳ πρὸς ἐνανθρώπησιν* seu *libri quinque de Incarnatione* (de hoc Opere ejusque fragmentis vid supra §. 213. p. 223. Not. 1.), et *Apologia Theodori Mopsuesteni* (Fragmenta in Concil. Constantinopolit. II. Collat. V. ap. Mansi T. IX. col. 252—54.). Cf. etiam J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 306—7.

Nota 2. Dubius est *Sermo* seu *Encomium in nativitatem Joannis Baptistae* (gr. et lat. in Garnerii Auctario p. 21—30. et in Opp. Theodoreti ed. Schulze T. V. p. 84—97. Migne T. LXXXIV. p. 33. sqq.), Theodoro hand indignus (Tillemont. l. c. Art. LI. p. 338. Ceillier l. c. Art. II. §. XII. n. 3.), potiori tamen jure Theodoro Daphnopatae juniori adscribitur, cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 296—97. et Vol. X. p. 258.

Nota 3. *Opera valde dubia*, seu potius *supposititia* haec sunt:

a) *Sermones* 17 adversus s. Cyrilli et Catholicorum aliquot sententias (*adversus varias propositiones*) cum Epistola Praefationis loco iisdem praefixa (gr. et lat. in Garnerii Auctario p. 683—726. et in Opp. Theodoreti ed. Schulze T. V. p. 1113—74. item in Opp. S. Athanasii T. II. p. 491—514.), qui *Euthereum Iyanensem*, Nestorii atque Theodoreti amicum, Mario Mercatore teste, auctorem habere videntur, licet Photius Cod. 46. eas Theodoro adscribat; cf. Garnerius et Schulze l. c. Montfaucon in Opp. S. Athanasii T. II. p. 472—73. Cas. Oudin T. I. col. 1131—32.

¹⁾ Mansi T. IX. 450. Cf. supra p. 236. nota 1.

Theodoret
Opera.

Ceillier l. c. Art. II. §. XI. n. 4. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 304—5.

b) *Dialogi VII adversus Anomoeos, Macedonianos et Apollinaristas* (gr. et lat. in Garnerii Auctario p. 273—406. et in Opp. Theodoretī ed. Schulze T. V. p. 915—1112. item in Opp. S. Athanasii T. II p. 407—491. et minus plene sub titulo: Athanasii Dialogi V. de S. Trinitate ed. Th. Beza. Paris. 1570 in 8°), quos Theodoretō vindicare studuit Garnerius Dissert. II. Append. (Auctar. p. 259—72.), antiqui, sed incerti auctoris sunt, forte s. Maximi Confessoris, cf. Montfaucon Monit. in Opp. S. Athanasii T. II. p. 406—7. et 472. Schulze in Opp. Theodoretī T. V. p. 420. Tillemont l. c. Art. XLVII. (p. 324.), Ceillier l. c. Art. II. §. XII. n. 10. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 299. De aliis quibusdam Operibus Theodoretō suppositis vid. Garnerii Dissert. II. c. 8. (Auctar. p. 249—55.). Migne l. c. T. LXXXIV. p. 351 sqq.

Editiones.

Editiones: Theodoretī Episcopi Cyri Opera omnia gr. et lat. ed. Jac. Sirmondus S. J. Paris. 1642. Tomi IV fol., quibus adjungendum est *Auctarium Theodoretī, Cyrensis Episcopi* seu Operum Tomus V. ed. J. Garnerius (et Harduinus) Paris. 1684. fol. — Editionem hanc integram (ordine in Tomis posterioribus paululum immutato, textu aliquoties emendato, Praefationibus, Observationibus, Notis, Indicibus et Glossario adjectis) denuo recensuit J. L. Schulze Halae 1769—74. V. Tomi in 8° (Singuli Tomi hujus editionis binis constant Partibus.) — Eadem editio quam recensuit Schulze cum subsidio litter. ab eo adjecto ap. Migne P. G. T. LXXX—LXXXIV. — Theodoretī Opera graece edita ab Eugenio, diacono Bulgariae. Halae Sax. 1768—75. V Tomi in 4°.

SECTIO II.

§. 215.

S. Petrus Chrysologus, Ravennae Episcopus. Ejus Vita.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius S. Petri Chrysologi Sermones et Epistola ad Eutychem. — Sermo 107. inter Chrysologianos, qui ab alio Episcopo (Adelpho?) ejusdem aetatis habitus est in s. Petrum Chrysologum. — Vita S. Germani Episcopi Antissiodorensis, conscripta saec. V. a Constantio presbytero (de quo vid. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 17. n. 21.) lib. II. c. 2. (Acta SS. Julii T. VII. Antverpiae 1731. p. 218—21. cf. ibid. p. 191—92.). — Agnelli, qui et Andreas, Liber Pontificalis sive Vitae Pontificum Ravennatum ed. cum Dissertationibus et Observationibus B. Bacchini, Mutinae 1708. in 4° (recus. in Muratori Scriptor.

Rerum Italicarum Mediolani 1723. fol. Tom. II. statim ab initio.¹⁾ S. Petrus Chrysologus.
Vide Prolegomena editionum Pauli et Migne.

Subsidia: Sebastiani Pauli Praefatio in Sermones s. Petri Chrysologi ab ipso editos, quam sequitur Censura istorum Sermonum et Vita s. Petri Chrysologi triplex, scilicet quae desumpta est ex libro Pontificali Agnelli unacum Observationibus Bacchini, tum quae concinnata est a Martino del Castillo, et alia a Dominico Mita. — Hieronymi Rubei Italicarum et Ravennatum historiarum libri XI (in Graevii Thesauro antiquitatum et historiarum Italiae T. VII. P. I. Lugduni Batav. 1722. fol.), ubi libro II. res gestae s. Petri Chrysologi fusius enarrantur²⁾. — Patenae argenteae mysticae, quae utpote D. Petri Chrysologi munus Foro-Cornelii in Cathedrali Ecclesia s. Cassiani Martyris colitur, descriptio et explicatio a J. Pastritio. Romae 1706 in 4°, praesertim cap. VI. (p. 71—163.). — Tillemont Mém. T. XV. S. Pierre Chrysologue (p. 184—95. c. Not. p. 864—67.). — Dupin T. IV. p. 176—78. — Ceillier T. XIV. Chap. II. (ed. 2. T. X.). — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinitatis T. I. p. 379—81. et T. V. p. 253—54. — Liverani, Spicilegium Liberianum Florentiae 1803. — H. Dapper, Der h. Petrus Chrysologus. Köln 1867. — Stablewski, der h. Kirchenvater Petrus von Ravenna Chrysologus, nach den neuesten Quellen. Posen 1877. — Looshorn, Der h. Petrus Chrysol. u. s. Schriften. Zeitschr. für kathol. Theol. 1879, p. 238—265. Cf. Chevalier s. v. Pierre Chrysologue.

S. Petrus, cognomine *Chrysologus*³⁾, natus in terri-

¹⁾ Agnellus iste, qui c. a. 842. vixit, multa quidem continet haud adeo spernanda, saepius tamen in rebus antiquioribus enarrandis lapsus est ob nimiam credulitatem. Haec Agnelli narratio de s. Petro Chrysologo ex Bacchinio deprompta Operibus ejusdem s. Petri Chrysologi per Sebast. Paulum editis praemittitur. Eadem haec narratio est, quam vocat C. Baronius *Acta ejus Mss.* in suo Martyrolog. d. 2. Decembr. Not. Cf. J. Pastritius l. c. cap. VI. §. 7. n. 7. (p. 139.) et Sebast. Pauli in Opp. S. Petri Chrysologi Praefat. p. III. (edit. August. 1758., quam semper adhibeo, nisi alia expresse indicatur).

²⁾ Hieronymus Rubeus († a. 1607.), quem Card. Baronius in suis Annal. ad a. 449, n. 72. de s. Petro Chrysologo consulere jubet, „res Ecclesiae Ravennatis diligenti ac copioso prosecutus est stylo (C. Baron. l. c.) suamque historiam (quae prodiit Venetiis 1572. 1589. 1590. et 1603. fol.) ex vetustissimis libris ac monumentis, ex tabulariis Romae atque Ravennae non sine judicii acumine composuit, in iis tamen, quae ad s. Petrum Chrysologum pertinent, Agnellum fere secutus.

³⁾ *Chrysologus*, quasi *aureus sermo*, ob insignem facundiam nominatur jam ab Agnello, et deinceps usu communi; quo primum tempore istiusmodi cognomen ipsi fuerit inditum, determinare non licet. Cf. Mita. l. c. n. 36.

S. Petri Chrysologi Vita.

torio Corneliensi, in disciplina sacra a Cornelio illius Sedis antistite eruditus sancteque educatus a. 433. nutu divino (ut ferunt) a Sixto III. Romano Pontifice Ravennae Episcopus ordinatus est.¹⁾ Qui invitus tantam dignitatem sibi imponi passus Ravennam veniens a suis fidelibus id unum petere dixit, ut, quando tantum oneris pro ipsorum salute subire non recusaverit, studerent ipsi monitis suis obtemperare, praeceptisque divinis non obsisterent²⁾. Erat autem tunc Ravenna sedes Imperii Occidentalis, et, quod in rei catholicae profectum cessit, tam Valentinianus III. Imperator, quam pia ejus mater Placidia sedulo studio sacra obibant.³⁾

Eam igitur Ecclesiam a Deo sibi concreditam Apostolica institutione retinuit⁴⁾ vereque paterna cura rexit s. Praesul. Qui sacro baptismate nondum initiati erant, juxta morem antiquum ipse ad sacramentum istud suscipiendum Symboli Apostolici et Orationis Dominicae ex-

¹⁾ Agnelli Vita S. Petri Chrysologi c. 1. et 2. S. Petri Chrysologi Serm. 107. et 165. Cf. Bacchinii Observat. n. 2—3. (p. XIII—IV.), Rubei Histor. l. c. (col. 98.). Castillo l. c. §. I. et II. D. Mita l. c. n. 1—13. Tillemont l. c. p. 184—85. c. Not. 1—5. (p. 864—66.) et J. Pastritius l. c. cap. VI. §. 1. et 2. (p. 72—78.) item §. 3. n. 1—3. (p. 78—80.). Sententia haec, quae ordinationem episcopalem s. Petri Chrysologi ad a. 433. refert, fere communis inter Scriptores Vitae Chrysologi et Historiae Ecclesiasticae, innititur auctoritate Agnelli, qui sub Sixto III. (inde ab a. 432.) s. Petrum ad eam dignitatem evectum tradit. Cui tamen sententiae Tillemont adversatur (l. c. p. 185. et Not. 4. p. 865—66.) ea potissimum ex causa quod, cum Agnellus tunc nondum esset notus, Rubeum vero non propriis oculis inspexisset, sententia ista non satis fundata ipsi videretur, nec cum ea opinione, quae Projectum Corneliensem Episcopum cum Projecto Coelestini Pontificis legato ad Concilium Ephesinum a. 431. eundem facit, conciliari posset. Utraque ratio non satis firma.

²⁾ Rubei Histor. l. c. (col. 98.). Plerique censent, Sermonem 130. a s. Petro Chrysologo fuisse recitatum, cum ipse ordinaretur Ravennae, vel potius cum primum jam consecratus Ravennam pervenit. Cf. Seb. Pauli Not. in h. Serm. et J. Pastritius l. c. p. 78. 79. 98.

³⁾ Vid. S. Petri Chrysologi Serm. 130. fin. et Epistola Placidiae ad Pulcheriam Augustam, quae est inter epistolas s. Leonis I. ep. 58.

⁴⁾ Constantii Vita S. Germani lib. II. c. 13. n. 70. (l. c. supra.).

positione praeparabat¹⁾; sed maxime eos, qui perniciosam ejus aetatis consuetudinem secuti baptismum in longum tempus differebant, ut interim facilis spe veniae peccata peccatis cumulerent, saepius summa animi pietate hortatus est, ne Dei patientia abusi apertissimo periculo animas suas exponerent totque vitae bonae meritis se ipsos privarent (Serm. 10.). Tum qui fidei christianae nomen dederant, assidue instruebat, quomodo catholicam fidem tueri ac tenere debeant in gravissimis Gentilium ac haereticorum procellis (Serm. 21. 40.), variosque ejus temporis haereticos, Arianos (Serm. 60. 88. 99. 109. 144.), Novatianos (Serm. 84. 94.), Pelagianos (Serm. 111.), Nestorianos (Serm. 60. 98. 145.) et Eutychianos (Serm. 144.) percellens gregem subditum in sana fide firmabat. Verum haud contentus fidem in animis servasse, rectae etiam vitae maximo zelo invigilavit. Qua in re ipse omnium exemplum factus studio humilitatis, jejunii disciplina, orationis fervore et maxime tenerrimo affectu in meditatione passionis Domini, caritatis denique operibus eminuit.²⁾ Hinc populo suo, sacris concionibus frequenter habitis, praecipuas virtutes christiano homine dignas, imprimis beneficentiam in pauperes (Serm. 41—43. 103.), miro animi ardore persuadere, varias superstitiones (Serm. 18.) noxiosque abusus tollere studuit.³⁾ Attamen ita mediam tenuit

S. Petri Chrysologi Vita.

¹⁾ Vid. S. Petri Chrysologi Serm. 40. 56—62. et Serm. 67—72. item Append. Serm. 1—5. Cf. D. Mita l. c. n. 19—20.

²⁾ S. Petri Chrysologi Serm. 136. et Serm. 107. Serm. 39. 116. 77. Cf. D. Mita l. c. n. 26—29. Castillo l. c. §. III. n. 9—10.

³⁾ Hujusmodi abusus erat discursus hominum personatorum, qui Kalendis Januarii foedum spectaculum publicum exhibebant, Ethnicismum veluti instaurantes (Serm. 155., ubi verba ista saepe memorata occurrunt: „Qui joci voluerit cum diabolo, non poterit gaudere cum Christo“). Nec minus reprehendit morem Ravennatum, quo ab iis jejunium Quadragesimale altera hebdomade magno cum rigore observatum, altera nimis relaxatum est (Serm. 166. cf. S. Maximi Taurin. Serm. 17. et 26. ed. P. Bruni). Cf. Rubeus l. c. col. 103—4. Mita l. c. n. 15—16. De vehementiori affectu, ob quem vox illi aliquando in praedicatione defecit (ex gr. Serm. 34.) cf. J. Pastritius l. c. cap. VI. §. 4. n. 5—9. (p. 100—104.) et Mita l. c. n. 35.

S. Petri Chrysologi Vita.

viam, ut neque praecepta divina silentio dissimularet, neque nimia imponens onera augeter peccata (Serm. 137.). Caeterum peccata multa et magna, propter quae ira Dei miserandas calamitates tot gentibus immisit, animum s. Praesulis graviter commoverunt ejusque linguam saepius vehementer armarunt.¹⁾ In sacris istis concionibus persuasissimum semper habuit, per Dei donum verba salutis ex ore concionatoris manare; „quia hoc Doctor accipit, quod meretur auditor“ (Serm. 86. cf. Serm. 147.). Unde tam ob doctrinae excellentiam, quam ob eloquentiae famam celebratissimus vehementissima populi desideria ipsum audiendi continuo excitavit (Serm. 51. 86. 118.), et juvenum animos sibi conciliavit (Serm. 107.), et plurimos omnis generis homines undequaque ad se attraxit (Serm. 107.). Inter eos, quos vel tanti Pontificis fama, vel aulae sanctae vota Ravennam pertraxere, memorantur praecipue s. Adelphus Episcopus (forte Metensis aut potius Aquilejensis), quem Petrus pro concione laudavit (Serm. 136.)²⁾, et s. Germanus Antissiodorensis Episcopus, qui Ravennae defunctus, pauperis Domini pauper discipulus, nonnisi cucullam cum interiori cilicio Petro haereditatem reliquit.³⁾

Eodem tempore Ravennae Episcopus, Imperatore fortassis instante, ut Imperii sedes condigno honore decorata existeret, Metropolitico jure donatus est, licet nonnulli id primum gravate ferrent et aliquamdiu obsisterent. Unde factum, ut s. Petrus Marcellinum Vicohaventiae (nunc Ferrariae) Episcopum (Serm. 175.), ac postea Projectum Forocorneliensem ordinaret Episcopum (Serm. 165.).⁴⁾

¹⁾ Vid. S. Petri Chrysologi Serm. 20. 21. 45. 103. Cf. Tillemont l. c. p. 192—94.

²⁾ Cf. Editoris Not. in hunc Serm., et praesertim B. M. de Rubeis Dissertationes variae (Venetiis 1762. in 4°) cap. 19. n. 7. (p. 200—202.), qui D. Mitam secutus probabiliter conjicit, hunc eundem Adelphum laudibus a Chrysologo sibi tributis statim eo Sermonem vices rependis, qui hodie est Sermo 107. inter Chrysologianos.

³⁾ Constantii Vita S. Germani lib. II. c. 21. n. 75. Cf. Mita l. c. n. 32.

⁴⁾ De Metropoli Ecclesiastica Ravennatensi cf. Tillemont l. c. p. 189—91., Amadesii Dissertatio, quae exhibetur in Mantissa ad Prolegomena Opp. S. Petri Chrysologi ed. Sebast. Pauli (p. LV—XCVI.), Ru-

Sub finem vitae, quum Eutyches errores suos spargere coepisset, haeresiarcha iste sanctum Episcopum, qui magna apud Imperatorem Occidentis auctoritate gaudebat, litteris datis in suas partes pertrahere tentavit; at haec spes malignum fefellit, quandoquidem s. Petrus eum ad amplectendam fidem sanam et obedientiam Romano Pontifici praestandam summopere hortatus est.¹⁾

S. Petri Chrysologi Vita.

Tandem Chrysologus, cum diem extremum sibi imminere divinitus intellexisset, contulit se ad Forum Cornelli. Ibi s. Cassiani martyris templum ingressus donariis opulentis, inter quae patera argentea fuit, arae maximae impositis et implorata s. Cassiani intercessionem, eodem in loco c. a. 450. ex hac vita migravit.²⁾

bei Dissert. variae cap. 21. praesertim n. 6. (p. 236—38.) et J. Pastritius l. c. cap. VI. §. 3. (p. 78—97.). Expositio luculenta Sermonis 175. nonnihil obscuri, quam dedit J. Pastritius l. c. cap. VI. §. 3 n. 4—17. (p. 80—88.), legitur etiam in Opp. S. Petri Chrysologi ed. Sebast. Pauli sub juncta eidem Sermoni 175. (p. 243—45.). Utrum Projectus Episcopus Forocorneliensis a s. Petro Chrysologo ordinatus idem fuerit Projectus Episcopus, quem Coelestinus Pontifex misit legatum ad Synodum Ephesinam a. 431., non una est Eruditorum sententia; qui eundem esse affirmant, ipsius Chrysologi ordinationem et Metropolitanam Ravennatis Episcopi dignitatem ad minus a. 430. collocare debent; et haec sententia, saltem quoad Metropolitanam dignitatem, etiam inde confirmari videtur, quod Episcopi Orientales Ephesi a. 431. congregati de rebus in Oriente gestis ad Episcopos Occidentales Mediolani, Aquilejae et Ravennae scripserunt (Theodoretī epist. 112. in ejus Opp. T. III. p. 983.).

¹⁾ De iis, quae hanc epistolam concernunt, accuratissime disputant J. Pastritius l. c. cap. VI. §. 6 n. 16—19. (p. 129—32.), Ballerin. Observat. in C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 7. n. 2. (edit. cit. col. 495.) et Bacchini in Observat. n. 4—8. (Opp. S. Petri Chrysologi ed. Seb. Pauli p. XIV—VI.), ubi etiam *Chrysologi epistola ad Eutychetem* impressa legitur. Cf. Mita l. c. n. 24.

²⁾ Agnelli l. c. cap. 4. Cf. Rubeus l. c. col. 104—5. Bacchini Observat. n. 1. C. Baron. Annal. ad a. 449. n. 70—72. Castillo l. c. §. IV. D. Mita l. et n. 37—38. et Respons. ad Oppos. n. 2—4. 9—10.; Tillemont l. c. p. 193—94. J. Pastritius l. c. cap. VI. §. 7. n. 4—12. (d. 137—44.) et Ballerin. Observat. in C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 7. n. 3. (ed. cit. col. 495—96.).

§. 216.

S. Petri Chrysologi Scripta.

S. Petri
Chrysologi
Scripta.

Duplicis generis Scripta Veteribus memorantur a s. Petro Chrysologo profecta, *Sermones* et *Epistolae*.¹⁾

I. Sermones 176 hodie ejus nomine circumferuntur, quos incunte saeculo octavo diligenter conquisitos Felix, Ravennae Episcopus, in unam Collectionem redegit.²⁾ Horum tamen nonnulli communi fere Eruditorum consensu supposititii judicantur, alii ob styli discrepantiam saltem dubii videntur, ita ut nonnisi 160 circiter genuini remaneant.³⁾ Sermones hi ut plurimum circa s. Scripturam

¹⁾ J. Trithemii lib. de Scriptor eccles. c. 159.

²⁾ Vid. B. Felicis XL. *Ravennatum Archiepiscopi in Sermones aliquot S. Petri Chrysologi Praefatio*, quae legitur praefixa Sermonibus Chrysologi ed. Sebast. Pauli p. LI. et ap. Oudin T. I. col. 1251—52. Rubens l. c. testatur, Felicem hunc, sub quo „bibliotheca Ravennatis Ecclesiae igni assumpta est“ (ibid. col. 203.), collegisse superstites Petri Chrysologi conciones, quod Opus magnam partem adhuc exstat, cum Commentarius et caetera perierint (ibid. col. 206.). Cf. Castillo l. c. n. 15. et 17. Tillemont l. c. p. 194. Isti Collectioni, cui perperam nonnulli tribuunt tantum 122 Sermones, adjecta est in novissima Seb. Pauli editione Appendix septem Sermones continens, quorum priores quinque in Orationem Dominicam, ex L. Dacherio deprompti, jam in ipsa Felicis Collectione et quidem emendatiores habentur scil. Sermon. 67. 68. 70. 71. 72. Reliqui duo (Append. Sermon. 6. et 7.) ex Appendice Sermonum S. Augustini (Sermon. 73. et 97.) desumpti sunt, utpote quos editores Maurini Opp. S. Augustini stylo convenire judicant cum Sermonem 61. ejusdem Appendicis, „qui Chrysologo tribuitur“ (inter Chrysologianos Sermon. 53.). Verum cum hic ipse Sermo 53. ab Eruditis Chrysologo adjudicatur, et alioquin nulla fere similitudo inter genuinos Chrysologi Sermones ac hosce duos in Appendice positos intercedit, merito inter spurios amandantur isti duo Sermones.

³⁾ Ita Chrysologo adjudicantur Sermon. 53. (s. Barbatiani) 107. (s. Adelphi) 129. 138. 149. (Severiani Gabal.); porro plus minus dubii sunt Sermon. 50. 129. 135. 136. 143., ac praeterea meo quidem iudicio Sermon. 147. 148. 152. 158. Cf. Mita Append. ad Vitam S. Petri Chrysologi n. 12. Castillo l. c. n. 14. Sebast. Pauli Censura Sermonum S. Petri Chrysologi in fronte editionis ab ipso adornatae (p. VI—VIII); Tillemont l. c. Not. 6. (p. 866.); C. Oudin T. I. col. 1252.

versantur, nonnulli etiam dogmata fidei aut morum pertractant seu festa Domini et Sanctorum celebrant; unde commode distribuuntur in *Sermones biblicos, dogmaticos, morales et panegyricos*.

S. Petri
Chrysologi
Scripta.

1. *Sermones biblici* juxta morem illius aetatis, in publicis Ecclesiae conventibus cantandi Psalmos, legendi Evangelia et Apostolorum epistolas, ac ea, quae sive cantata, sive lecta fuerant, populo exponendi et ad usus vitae applicandi¹⁾, vel *Psalmos*, vel *Evangelia*, vel *s. Paulum Apostolum* explanant.

a) Frequentissime tractantur varii loci ex Evangeliiis, cujusmodi sunt annuntiatio et generatio Christi (Serm. 140—146.), stellae apparitio et Magorum adoratio (Serm. 156. 158. 159.), Christi fuga in Aegyptum (Serm. 150. 151.) ejusque jejuniū et tentatio (Serm. 11—13), Joannis Baptistae annuntiatio et natiuitas, praedicatio et decollatio (Serm. 86—92. 137. 167. 127. 173. 174.), Matthaei Apostoli vocatio (Serm. 28—30.) et Apostolorum missio (Serm. 170.), Zachaei publicani (Serm. 54.) et mulieris peccatricis conversio (Serm. 93—95.), haemorrhoeissae curatio (Serm. 33—36.) variaeque aliae sanationes²⁾, Lazari a mortuis resuscitatio (Serm. 63—65. cf. de Jairo filia Serm. 33.), parabolae de duobus filiis prodigo et frugi (Serm. 1—5.)³⁾, de villico iniquo (Serm. 125. et 126.), de divite et Lazaro (Serm. 66. et 121—24.), similitudines, quibus regnum Dei Christus adumbravit (Serm. 47. et 96—99)⁴⁾, multa denique alia memorabilia dicta et facta Christi⁵⁾, praesertim ejus resurrectio et apparitiones usque ad ascensionem factae (Serm. 74—84. cf. Serm. 85.).

¹⁾ S. Petri Chrysologi Serm. 115. Vid. etiam S. Augustini Serm. 176. n. 1., ubi tamen alio ordine disponuntur.

²⁾ Sic de puero Centurionis sanato Serm. 15. et 102., de socru Petri sanata Serm. 18., de Paralytico curato Serm. 50., de liberatis daemoniacis Serm. 16. 17. 51. 52. 100., de muliere 18. annos infirma Serm. 105., de caeco curato Serm. 176.

³⁾ De Sermonibus in filium prodigum cf. Pastritius l. c. cap. VI. §. 5. n. 2—6. (p. 111—15.).

⁴⁾ Alias quoque *parabolas* disseruit, ut parabolam de arbore ficī non ferente fructus (Serm. 106.), parabolam centum ovium (Serm. 168.) et drachmae perditae (Serm. 169.), denique parabolam servi ab agro regressi juxta Luc. 17., 7—10. (Serm. 161.).

⁵⁾ Ita etiam tractat de Scriba, cui Christus sequi se non permisit, deque alio discipulo, qui defunctum patrem sepelire voluit (Serm. 19.), de sedata maris tempestate (Serm. 20. et 21.), de divitis avari stultitia (Serm. 104.), Jonam prophetam typum Christi ingeniose de-

S. Petri
Chrysologi
Scripta.

b) Tum etiam *Psalms* vel integros vel ex parte tantum explicat, ut Ps. 1. (Serm. 44.), Ps. 6. (Serm. 45.) Ps. 40. (Serm. 14.), Ps. 94. (Serm. 46.) et Ps. 99. (Serm. 6.).

c) Denique varios locos ex *epistolis* s. *Pauli* exponens, praesertim ex epistola ad Romanos et priore ad Corinthios¹⁾, peccatum originale adstruit et Christi redemptionem proponit, veteris Legis indolem declarat et excellentem fidei dignitatem ostendit; justificatos, ut Deo semetipsos dignam oblationem ac per bona opera obsequium rationabile praestent, enixe hortatur, strenue certanti atque vincenti coronam promissae immortalitatis et gloriam resurrectionis futurae pollicitus.

In Sermonibus hisce sensum s. Scripturae non minori gratia et lepore, quam puritate et profunditate explanat; ac primo quidem litteralem exhibet, dein allegoricum, quem saepius moralis quaedam consideratio vel sacrae Ethices praeceptum subsequitur.²⁾ Aliquando etiam uno alterove s. Scripturae versiculo tanquam capite Sermonis proposito inde ad dogma fidei aut morum adstruendum procedit,

scribit (Serm. 37.) et Christum bonum pastorem in sua passione ostendit (Serm. 40.). Praeterea explicat fere integrum cap. 12. Lucae (Serm. 162. 104. 163. 23—26. et 164.), Matth. 12, 14—17. (Serm. 31.). Matth. 13, 54—58. (Serm. 48.), Marc. 3, 1—7. (Serm. 32.), Marc. 6, 1—4. (Serm. 49.), Marc. 7, 3—4. (Serm. 171.), Luc. 11, 11—13. (Serm. 55.), Joh. 8, 51—59. (Serm. 131.).

¹⁾ Rom. 4, 23. — 5, 9. (Serm. 110.), Rom. 5, 12—14. (Serm. 111.), Rom. 5, 17—21. (Serm. 112.), Rom. 6, 1—14. (Serm. 113.), Rom. 6, 15—21. (Serm. 114.), Rom. 7, 1—6. (Serm. 115.), Rom. 7, 7—25. (Serm. 116.), Rom. 12, 1—21. (Serm. 108. 109. 120.), 1. Cor. 9, 24—25. (Serm. 119.), 1. Cor. 15, 1—4. (Serm. 118.), 1. Cor. 15, 45—50. (Serm. 117.).

²⁾ Quantopere suspexerit Chrysologus altitudinem divinae Scripturae, ex propriis ipsius verbis cognoscitur: „Singula Scripturae verba si libris singulis mandarentur, nec sic mysteria, quae in ipsis sunt, audientibus perlucere; et quid faciet subitus et brevis sermo, qui in modum fulguris, priusquam illustret oculos, jam refugit?“ Serm. 64. cf. Serm. 139. et 168. Qua mutua relatione „*intelligentiam historicam*,“ quam ubique fundamenti loco praemittit, et sensum altiorem seu mysticum cogitaverit, vid. Serm. 36. 20. 35. 52. 95. 96. 169. 176. Exemplum luculentum triplicis sensus (historici, allegorici et moralis) in uno Sermone expositi praebet Sermo 32. Caeterum ubi sensus mysticos eruit, fere semper Redemptionem generis humani, Judaeorum reprobationem et Gentilium vocationem latius exsequitur.

cujusmodi Sermones inter dogmaticos et morales locum suum obtinent.

S. Petri
Chrysologi
Scripta.

2. *Sermones dogmatici*, numero pauci, agunt de originali peccato (Serm. 32. et 111.) ac de hominis dignitate (Serm. 148.), extollunt Dei misericordiam erga humanum genus peccato subditum (Serm. 30. et 170.), celebrant Incarnationem Filii Dei (Serm. 80. 99. 141. 147. 148.), et futuram corporis resurrectionem demonstrant (Serm. 34. 103. 118.); nonnulli autem pro baptizandis Symbolum Apostolorum explanant (Serm. 56—62.).¹⁾

3. *Sermones morales* post invitationem ad baptismum (Serm. 10.) praecipue commendant caritatem (Serm. 94. 162.), ex qua procedit injuriarum tolerantia (Serm. 38.) et offensae cujusvis remissio (Serm. 139.), potissimum vero eleemosynae distributio (Serm. 7. 8. 9. 14. 22. 23. 25. 41. 42. 137.). Insuper auditores monet, ut fidele Domino obsequium praestent (Serm. 161.) et in operibus bonis rectam habeant intentionem (Serm. 9. 24.). Et quoniam continua homini pugna instat (Serm. 171.), pariter necessaria est vigilantia (Serm. 24. 27.) et oculorum custodia (Serm. 139.), oratio et jejunium; hinc et *orationis* optimum modum et perseverantiam inculcat (Serm. 39. 132.) atque *Orationem Dominicam* iterato exponit (Serm. 67—72.), et *jejunii* virtutem dotesque frequenter exhibet (Serm. 7. 8. 11. 12. 13. 31. 41. 42. 43. 166.). Tum invidia (Serm. 48. 172.) et hypocrisis (Serm. 7. 9. 172.), avaritia (Serm. 29. 104. 162.) et ebrietas (Serm. 26.) gravissimis verbis prohibentur, ac scandalum quodvis e medio tollendum docetur (Serm. 27.). Denique magnum peccati remedium *poenitentia* suadetur (Serm. 167.), et mortis, quam Deus

¹⁾ Sermonibus his de *Symbolo Apostolorum* ob styli similitudinem alium quemdam brevem Sermonem ejusdem argumenti adjungi posse haud immerito conjicit Bernardus M. de Rubeis Dissert. var. c. 2. n. 5. p. 18—21.), ubi Sermo iste integer exhibetur. — Caeterum et ii Sermones, in quibus contra haereticos varii generis pugnabit Chrysologus, dogmaticis quodammodo accensendi veniunt.

S. Petri
Chrysologi
Scripta.

ex sapientissimo ac benignissimo consilio permisit, timor inanis ostenditur (Serm. 101. et 131.).¹⁾

4. *Sermones panegyrici* praeter eos, qui in consecratione Episcoporum vel in honorem praesentis cujusdam Episcopi dicti sunt (vid. supra §. 215.), mysterium expouunt festi Epiphaniae (Serm. 157. et 160.) et Paschatis (Serm. 73. 74. 77.), celebrant infantes Bethlehemii ab Herode occisos (Serm. 153.) cf. Serm. 152.), ss. Diaconos Stephanum (Serm. 154.) et Laurentium (Serm. 135.), ss. Episcopos et Martyres Cyprianum Carthaginensem (Serm. 129.) et Apollinarem Ravennatem (Serm. 128.), tandem s. Felicitatem martyrem (Serm. 134.).

II. Ex Chrysologi epistolis hodie una superest²⁾, *epistola ad Eutychem* haereticum, in qua eximium pacis amorem ostendit, temerariam mysterii Incarnationis perscrutationem castigat, iudicii moderationem insignem praesefert, et obedientiam fidei, Romano Pontifici exhibendam, graviter inculcat.³⁾

¹⁾ Notat Pastritius l. c. cap. VI. §. 4. n. 13. de Sermonibus moralibus s. Chrysologi veluti singulare quiddam: „Hoc mirandum in Chrysologo, quod, cum tam sanctus esset et in insequendis vitiis acerrimus, nunquam tamen, quantum scio, declamasse in auditores suos reperitur eos increpando aut objurgando aut redarguendo, sed tantummodo malum proposuisse diris omnibus dignum, bonum usquequaque amplectendum, ut sic suaviter et fortiter Ravennates doctrina, pietate, caritate, humilitate in eloquentiae suae retibus devinciendo ad verum purumque Numinis obsequium pertraheret“ (p. 107.).

²⁾ *Epistolarum* s. Petri Chrysologi, quarum meminit J. Tritemius de Scriptor. eccles. c. 159. (J. A. Fabricii Biblioth. Ecclesiastica Hamburgi 1718. p. 47.), *Fragmenta* complura reperiuntur in Opere antiquo vastae eruditionis, quod inscribitur: *Lumen animae*, Augustae Vindelic. 1477., scilicet ejusdem Operis P. II. cap. 18. 116. 191. 195. 216. 226. et 248. Multae aliae praeclarae sententiae s. Petri Chrysologi in isto Opere afferuntur, quin addatur, unde acceptae fuerint, quarum fortasse nonnullae itidem ex epistolis ejus manarint, vid. ibid. P. II. c. 20. 27. 42. 52. 56. 57. 67. 72. 73. 76. 77. 79. 93. 96. 113. 115. 121. 122. 124. 145. 157. 181. 188. 191. 198. 199. 220. 228. 251. 263.

³⁾ Epistola haec, quae decurtata habetur et extrema sui parte mutila in antiquioribus s. Leonis M. editionibus, plena reperitur in edit. s. Leonis M. per P. Quesnellum et fratres Ballerinos, nec non in fronte

§. 217.

S. Petri Chrysologi character et doctrina.

S. Petrus Chrysologus amat breves Sermones, ne lassitudo et dicenti et audienti generet fastidium (Serm. 36. et 122.). Brevitati autem tantopere studet, ut quatuor vel quinque Chrysologi Sermones vix unam Homiliam aliorum, praesertim Graecorum Patrum aequare valeant. In his fundamentum fere semper ponit divinam Scripturam, de qua animi sui sensa veneratione plena ita candidissime effatur: „Singula Scripturae verba si libris singulis mandarentur, nec sic mysteria, quae in ipsis sunt, audientibus perlucere. Et quid faciet subitus et brevis sermo, qui in modum fulguris, priusquam illustret oculos, jam refugit? nec dat lucem videntibus, sed pavorem? Orate ergo, uti, quia in saeculi obscuritate versamur, et in carne positi noctis tempus agimus, non diei, lucernam nobis verbi sui Christus accendat, qua praevis mysterii coelestis ingrediamur obscura, gradu lento perveniamus ad scientiae divinae quantam possumus claritatem“ (Serm. 64.).¹⁾ Itaque ini-

S. Petri
Chrys. Cha-
racter et Doc-
trina.

Sermonum s. Petri Chrysologi ed. D. Mitae et Sebast. Pauli, item cum Commentar. in edit. Martini del Castillo (p. 601—20.). Epistola haec, quae plena etiam legitur gr. et lat. in Act. Concil. Chalcedon. P. I. c. 13. (Harduin T. II. col. 21—24.), optime exhibetur inter Epistolas s. Leonis M. ed. Ballerini tanquam epist. 25. (Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin. T. I. col. 755—80.) cum egregia Admonit. praevia (ibid. col. 769—74.). — Sententia quorundam, qui levibus ducti conjecturis celeberrimam illam s. Leonis Magni epistolam dogmaticam ad Flavianum (ep. 28.) a s. Petro Chrysologo dictatam existimant (D. Mita l. c. n. 24. et Respons. ad Oppos. n. 5—8. Castillo l. c. n. 16.), idoneis argumentis plane destituta est. Cf. Bacchini Observat. n. 5. et Pastritius l. c. cap. VI. §. 6. n. 19. (p. 132—33.).

¹⁾ Similiter et alibi loquitur: „Sicut in terra latet aurum, ita divinus sensus verbis celatur humanis; et ideo quoties Dominica nobis eloquia panduntur, mens vigilet, animus intendat, ut intellectus possit scientiae coelestis intrare secretum“ (Serm. 139.). „Sicut profunda maris ingredi et liquentis viae calles invios transmeare artifex viator invenit, ita de Dei dictis aliquid audere et ad divini sensus penetrare secretum dedit et docuit lex divina. Hinc est, quod ratem nostrae

S. Petri
Chrys. Cha-
racter et Doc-
trina.

tium ducens ab integra narratione vel a versiculo quodam s. Scripturae sive ex Psalmis, sive ex Evangelio, sive ex epistolis s. Pauli in conventu Ecclesiae decantato aut lecto veritates fidei et morum inculcat, exponit, asserit atque defendit. Minime vero contentus exponere sensum litteralem, assidue gestit mysticos ac subtilissimos sensus in verbis divinis rimari, et modo allegoricum, modo moralem, modo anagogicum aperire¹⁾, „quia historica relatio ad altiore[m] semper est intelligentiam sublimanda“ (Serm. 36.),²⁾ et „Ecclesiasticae lectiones sic divino dispensantur arcano, ut et peritis scientiam conferant altiore[m] et simplicibus salutaris intelligentiae gratiam largiantur“ (Serm. 20.). Plerumque igitur post egregie expositum sensum litteralem adjungit mysticum, juxta quem homo historicus repraesentat humanam naturam, morbi qualescunque significant peccatum originale et funestas ejusdem sequelas, Christus corporaliter agens et maxime curans designat animae sanationem per mysterium Redemptionis factam; parabolae Domini et variae Evangelii narrationes figurate exprimunt

mentis carnis e littore solventes in pelagus Evangelici sermonis intramus, credentes, quod flante Spiritu S. coelestis intelligentiae perveniamus ad portum“ (Serm. 168.).

¹⁾ Vid. ex gr. Serm. 5. 18. 20. 21. 30. 32. 35. 36. 37. 52. 75. 95. 100. 105. 126. 146. 151. 159. 169. 176.

²⁾ Sententiam hanc uberius ita declarat: „Omnia, quae a Christo corporaliter gesta referuntur, sic subnixa sunt historica veritate, ut plena semper sacramentis coelestibus comprobentur. Et quia, quod erat in facie lectionis, jam perstrinximus sermone repetito, orate, ut interna ejus, Spiritu S. revelante, pandamus. Inhonora est dictio, quae Dei facta humanâ tantum expositione depromit“ (Serm. 95.). „Omnia (quippe) signorum Christi opera stupenda virtutum non humanitus, neque casu, sed divina procuratione (Fügung) credenda sunt evenisse“ (Serm. 32.). „Si dicta vel facta Christi passim carnalibus sensibus subjicerentur, torpesceret animus, mens vacaret, dormiret ingenium, cor tabesceret, extingueretur quidquid humani vigoris est et caloris. Sicut in lapide friget ignis, latet ignis in ferro, ipse tamen ignis ferri ac lapidis collisione flammatur, sic obscurum verbum verbi ac sensus (Gedanken) collatione resplendet. Certe si mystica non essent, inter infidelem fidelemque, inter impium atque pium discretio non maneret“ etc. Serm. 96. (Vid. etiam Serm. 37. 169. et 176.).

generis humani redemptionem, quam vocat „humani generis negotium principale“ (Serm. 99.), et relationem Judaeorum atque Gentilium ad Ecclesiam Christi. Et quoniam firmiter ipsi propositum erat, breve tempus Sermoni praefixum non transgredi¹⁾, frequenter ubi ampliorem dicendi materiam sumpserat, expositionem interruptit, et posteriora vel profundiora in sequentem Sermonem distulit²⁾, unde haud raro duo aut plures Sermones inter se cohaerent veluti partes ejusdem expositionis. Sermones suos perquam diligenter excogitavit et expolivit.³⁾

S. Petri
Chrys. Cha-
racter et Doc-
trina.

Genere dicendi usus est exquisito figurisque ornato cum ampla et sententiarum gravitate et majestate verborum, unde cognomen *Sermonis aurei* jam olim tulit.⁴⁾ Stylus tamen non semper idemprehenditur; modo gravis et severus docet, modo floridus asurgit et recreat animos; modo periodum flectit et ut fluvius multis membris confluentibus cum cordis exultatione, quin et concitationibus exundat; incisa et antitheses frequenter adhibet, nimia tamen brevitate aliquando obscurus fit.⁵⁾ Licet vero declamandi studio nonnunquam indulgeret, aulam quippe Imperatoris et Graeculos delicatiores illuc confluentes respiciens, haud raro tamen ad plebis captum se demisit, planiori et simpliciori sermone adhibito, ut omnibus omnia factus, rudioribus quoque debitum per-

¹⁾ Vid. Serm. 33. 74. 86. 112. 121. 123.

²⁾ Vid. ex gr. Serm. 1. 2. 3. 4. 5. 33. 36. 51. 74. 75. 78. 79. 82. 87. 88. 89. 93. 96. 97. 117. 121. 122. 125. 126. 137. 141. 146. Cf. Pastritius l. c. cap. VI. §. 4. n. 14. (p. 108—9.) et §. 5. n. 2. (p. 110—11.).

³⁾ Cf. Tillemont l. c. p. 187.

⁴⁾ Quantopere medio aevo aestimatus fuerit, ostendit Anonymus Mellicensis (saec. XII.) de Scriptor. Eccles. c. 28.: „Petrus Archiepiscopus Ravennas, librum scripsit egregium Sermonum super topazium et aurum obrizum pretiosum“ (J. A. Fabricii Biblioth. Eccles. p. 147.).

⁵⁾ Cf. D. Mita l. c. n. 40. et ejusdem Respons. ad Oppos. n. 11. Rubei histor. l. c. (col. 105—6.), Seb. Pauli Praefat. suae editionis Sermonum S. Petri Chrysologi p. I—II. Pastritius l. c. cap. VI. §. 5. n. 14—15. (p. 119—20.), J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. I. p. 380. (ex J. Meursio, qui admirari se os tam disertum, ingenium foecundissimum, stylum supra aevum istud tersum atque elegantem professus est), Dupin T. IV. p. 177. Ceillier l. c. n. 8. (p. 15—16.). A. Buttler's Leben der Väter und Märtyrer, übersetzt von Räss und Weis. 17. Bd. S. 533—34.

S. Petri
Chrys. Cha-
racter et Doc-
trina.

solveret officium¹⁾. — Caeterum forte ob hanc ipsam brevitatem dictionis duriores quaedam expressiones in ejus Sermonibus reperiuntur, unde nonnulli paulo iniquiores Sabellianismi et Eutychianismi labem ei asperserunt, quibus tamen species potius favet, quam veritas.²⁾

Praecepta moralia, eaque praeclara, frequentissime proponit³⁾; ast quandoque fidei etiam dogmata breviter tangit, ex quibus haec elibasse sufficiat:

1. *Libertas Evangelica* ita describitur: „Obaudistis autem ex corde in eam formam doctrinae (Rom. 6, 17.). In quam? In Evangelii nempe, ubi *novo libertatis genere non est omissa servitus, sed mutata*, quia melior est devota famulatio, quam vaga et praesumpta libertas. . . . Ante servi peccati; nunc servi justitiae. Per Apostolum ecce succedit servitus servituti; contumax tu nunc tempus tuae liber-

¹⁾ Vid. Sermones 5. 18. 43. 62. 112. Nonnulla ex his omnino digna sunt, quae hic subjiciantur, ne lectorem fugiant. Dicit enim: „Quod est odor naribus, hoc est auribus sermonis ornatus; quod dat panis vitae, hoc scientia dat salutem. Seponenda est ergo eloquentiae voluptas, quando scientiae deposcitur fortitudo“ (Serm. 8.). „Populis populariter est loquendum; communio compellenda est sermone communi; omnibus necessaria dicenda sunt more omnium; naturalis lingua chara simplicibus, doctis dulcis; docens loquatur omnibus profutura; ergo hodie imperito verbo veniam dent periti“ (Serm. 43.). Quales vero auditores requirat, ipse declarat Serm. 173.

²⁾ Phrasis, quae maxima difficultate laborat, haec est de Incarnatione, ubi mystice exponit parabola de filio prodigo verba: „Homo quidam habuit duos filios“ dicens: „Posteaquam Christus nostrae carnis suscepit onus et Deus induit exuvias humanas, veraciter se Deus hominem vocat, Dominus patrem vere se duorum nuncupat filiorum, quia humanitati permixta Deitas, Deitati consociata pietas miscuit hominem et Deum, quae Dominum univit in patrem“ (Serm. 5.). Ad explicationem hujus loci cf. Edit. Nota in h. l. et Seb. Pauli Praef. p. II—III. item Pastritius l. c. cap. VI. §. 5. n. 6—8. (p. 114—117.).

³⁾ Pauca ex his speciminis gratia decerpere juvat: „Voluptas nescit expleri“ (Serm. 2.). — „Misericordia et pietas jejunii sunt alae“ (Serm. 8.). — „Plus vigilare plus vivere est“ (Serm. 24.). — „Ebrietas in alio crimen est, in sacerdote sacrilegium“ (Serm. 26.). — „Semper Deus majora tribuit, quam rogatur“ (Serm. 95.). — „Da, homo, Deo tantum, quantum carni vitisque tribuisti“ (Serm. 114.). — „Vitia non nosse felicitatis est, nosse periculi, vicisse virtutis est“ (Serm. 116.). — „Homo! quare tibi tam vilis es, qui tam pretiosus es Deo?“ (Serm. 148.).

tatis ostende; peccatum te ante mentiebatur liberum, quem tenebat miserande captivum; nunc gratia te vocat servum, quem, ut vere faceret esse liberum, Dei ipsius adoptavit in filium" (Serm. 114.). „*Homo liber omnium sola Domini servitute*, . . . quod redemptus est, quod emptus est, debet utique servitutem" (Serm. 161.).

S. Petri
Chrys. Cha-
racter et Doc-
trina.

2. *De reali praesentia Christi in ss. eucharistiae sacramento* ita testatur: „Tetigit vestimentum (Christi) mulier (sanguinis fluxu laborans), et curata est, et ab antiquo est absoluta languore. Miseri, qui *quotidie corpus Domini tractamus et sumimus*, et a nostris vulneribus non curamur!" (Serm. 33. cf. Serm. 34.). Et explicans petitionem quartam orationis Dominicae ait: „Ipse (Christus) est *panis*, qui satus in Virgine (Maria),¹⁾ fermentatus in carne, in passione confectus, in fornace coctus sepulchri, in ecclesiis conditus, illatus altaribus coelestem cibum quotidie fidelibus subministrat" (Serm. 67. cf. Serm. 68.). „Christiane! qui se tibi hic manducandum dedit, quid suum tibi denegare poterit in futurum? Et qui tantum tibi viaticum paravit ad victum, quid in illa tibi mansione perpetua (i. e. in coelis) non paravit? . . . In synagoga, fratres, tunc accubuit, quando occubuit Christus; sed *corpus suum Ecclesiae transmisit ad mensam*, ut esset coelestis caro manducaturis Gentilibus ad salutem. Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Quemadmodum autem manducetur caro Christi, quomodo bibatur et sanguis ejus, norunt illi, qui sunt sacramentis coelestibus instituti" (Serm. 95.). Cf. Concil. Trident. Sess. 13. cap: 1.

3. *Postestatem remittendi peccata sacerdotibus commissam a Christo* docet, verba illa: „Quorum remiseritis peccata, remittuntur" etc. (Joh. 20, 22—23.) ita explanans: „Dedit potestatem remittendi peccata, qui insufflatione sua infudit ipsum cordibus eorum et largitus est remissorem (scil. Spiritum S.). Ubi sunt Novatiani, qui per homines homi-

¹⁾ Quod B. Mariae Deiparae (ut ipsam vocat Serm. 145.) virginitas, concepto natoque Domino, illaesa et integra permanserit, non semel asserit s. Doctor Serm. 48. 49. 84. 87. 117. 153.

S. Petri
Chrys. Cha-
racter et Doc-
trina.

nibus remitti peccata non posse praescribunt? . . . Remittit Petrus peccata et toto cum gaudio suscipit poenitentes, atque *omnibus Sacerdotibus hanc a Deo concessam amplectitur potestatem*, qui post negationem, nisi poenitentiam repetisset, Apostolatus gloriam et vitam pariter perdidisset.“ (Serm. 84.). Cf. Concil. Trident. Sess. 14. cap. 1. et 6.

Editiones: S. Petri Chrysologi Sermones primus edidit P. Agapitus Vicentinus. Bononiae 1534. in 4°. (Editio haec intra unius saeculi spatium ab a. 1534—1636. decies septies recusa est, vid. D. Mita Praefat. in S. Petri Chrysologi Sermones). — D. Petri Chrysologi Homiliae sacrae sive Sermones aurei recogniti ac maxima parte illustrati opera et studio Dominici Mitae. Bononiae 1643 in 4°, recus. Venetiis 1742 fol. — D. Petri Chrysologi Archiepiscopi Ravennatis Sermones aurei (Serm. 1—22. ipsiusque ad Eutychetem epistola) Commentariis illustrati opera et studio P. Martini del Castillo. Lugduni 1676 fol. (Editio haec imperfecta mansit). — Editio praestantissima haec est: S. Petri Chrysologi Opera omnia ad Codd. Mss. recensita a P. Sebastiano Pauli. Venetiis 1705 fol., recus. Augustae Vindelicorum 1758 fol., ap. Migne P. L. T. LII. — Caeterum de editionibus S. Petri Chrysologi cf. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. I. p. 379—80. et T. V. p. 253—54. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 751—73.

§. 218.

S. Maximus Taurinensis Episcopus. Ejus Vita.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius S. Maximi Opera (ed. P. Bruno Bruni. Romae 1784. fol.¹⁾) — Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 40. — Synodica Concilii Mediolanensis a. 451. (inter Epistolas S. Leonis M. ed. Ballerin. epist. 97.). — Concilium Romanum sub Hilario P. a. 465. (in Concil. Collect. ap. Mansi T. VIII. col. 959—68. Harduin T. II. col. 799—802.).

Subsidia: P. Bruno Bruni Praefatio in fronte suae editionis Operum S. Maximi Taurinensis. — D. Papebrochii Com-

¹⁾ Haec est editio longe praestantissima, quam in citandis s. Maximi Homiliis et Sermonibus secutus sum, eaque ab anterioribus editionibus quoad rationem numerandi multum discrepat, tum quod ordinem aliquando mutaverit, tum quod haud pauca inedita suis locis inseruerit.

mentar. de S. Maximo Taurin. in Actis SS. die 25. Junii (Junii T. V. p. 48—53.). — Tillemont Mém. T. XVI. p. 31—34. — Ceillier T. XIV. Chap. XIII. T. XVIII. Chap. VII. n. V. VI. (ed. 2. T. X.) — Galland. Biblioth. T. IX. Prolegom. c. 9. — G. Cave Vol. p. I. 404—5. — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latin. T. V. p. 61—64. — Ferreri, S. Massimo vescovo di Torino, cenni e versioni. 8°. Torino 1858. — Cf. Chevalier s. v. Maxime.

S. Maximi
Taur. Vita.

S. Maximus,¹⁾ in divinis litteris egregie versatus ac praesertim lectioni librorum s. Ambrosii assuetus, post initia saeculi V. (forte c. a. 430.)²⁾ virtutis atque doctrinae

¹⁾ Origo ejus et patria omnino incerta. Fuere, qui s. Maximum patria Vercellensem putarent, sententiae hujus argumenta ex propriis ejusdem Sermonibus proferentes (scil. ex Serm. 7. 8. et 9. de s. Eusebio Vercellensi, quos sub nomine s. Maximi ed. L. Murator. in Anecd. T. IV. p. 81—90. et inde Galland. T. IX. p. 383—86.); verum haec sententia, quam tenet Galland. in Prolegom. cit. n. 1., haud subsistit, cum nec Sermo 7., nec Sermo 9. ex iis, quos edidit Muratori, sit genuinus, Sermo autem 8. aliud facile sensum admittat. Cf. P. Bruni in Praefat. cit. P. III. n. 1. et Ejusdem Praefat. in Append. Opp. S. Maximi p. 1—12.

²⁾ Satis exploratum videtur, s. Maximum in Concilio Romano a. 465., ordinationis ratione habita, fuisse antiquissimum praesentium Episcoporum; quandoquidem primum locum post Pontificem obtinuit. Quot autem annos tunc episcopatum jam gesserit, nullo certo indicio cognoscitur. P. Bruni solummodo pronuntiat, eum „saeculo demum V., non ante a. 415. Episcopum fuisse dictum Taurinensem“ Praefat. cit. P. III. n. 2. cf. n. 3. initio. Mihi quidem, si juxta sententiam communem annus 465. aut 466. emortualis s. Maximi statuatur, probabile videtur, eum c. a. 430. munus episcopale adeptum esse. Etenim singulis diebus Dominicis plebem suam concione alloqui ipsi erat solemne (Hom. 111.), quod certe in aliis diebus festis non omisit; numerantur autem in Cod. Taurin. optimae notae Orationes 35. de Nativitate Domini (vid. in Opp. S. Maximi Taurin. ed. Bruni Praefat. p. CLXVIII.), unde ad tot saltem annos muneris episcopalis concludere licet. — Caeterum loci aliquot deprehenduntur in ejus Homiliis et Sermonibus (Hom. 9. et 86—91. Serm. 76. 77.), ex quibus visum est nonnullis, s. Maximum jam ineunte saeculo V. vel omnino exeunte saeculo IV. conciones ad plebem habuisse (Galland. Prolegom. cit. n. 2. et 3.); quum tamen ista sententia difficulter conciliari possit cum certa s. Maximi aetate, quae constat ex Conciliis Mediolanensi (a. 451.) et Romano (a. 465.), alii duos Maximos statuerunt, quorum alter sub finem saeculi IV. vixerit, alter medio demum saeculo V. Quam hypothesin fuse et erudite impugnat P. Bruni in Praefat. cit. P. III. n. 2., ubi loci isti diligenter explanantur.

S. Maximi
Taur. Vita.

merito factus est Episcopus Taurinensis, quae ecclesia tunc suberat Metropolitae Mediolanensi. Eo in munere omnes boni Episcopi partes summo cum studio implevit, nec quidquam praetermisit, quod aut errantes ad fidei veritatem, aut credentes ad vitae perfectionem ducere posset. Insigni proinde zelo veritatis atque virtutis singulis Dominicis plebem a Deo sibi creditam allocutus est nunc instruendo, nunc hortando, nunc increpando (Hom. 111.), semper curans, ut boni patris atque pastoris prudentia justam severitatem cum salubri bonitate jungeret.¹⁾ Hinc primum Catechumenos ad baptismum suscipiendum hortatus (Serm. 13. cf. Serm. 99.) idololatriae reliquias ruri tum adhuc superstites extirpare variasque superstitiones ex eodem fonte manantes eradicare insigni cum fructu adlaboravit.²⁾ Sollicite simul providit, ne ulla haereseos macula gregem suum inficeret. Etenim cum nosset antiquum haereticorum morem, imperitos incautosque structis insidiis decipiendi fallacibusque disputationibus circumveniendi (Hom. 87. 89. 115. 45. et Serm. 109.), tum fideles suos monuit, ne ullam cum eis consuetudinem haberent (Hom. 104. 115.), tum in fide sana ita eos instituit, ut veritate perspecta errores facile caverent Manichaeorum, Ariatorum, Pelagianorum, Nestorianorum et Eutychianorum.³⁾ Contra omnia haereticorum figmenta diabolica istud unum suis maxime commendavit, ut ineluctabili fide ac devotione solita Episcopi monitis inhaerentes per religiosi itineris vias ac *veritatis semitas, quas universa tenet Ecclesia*, in-

¹⁾ Qua de re praeclarum in modum disserit Hom. 107. explicans illa Psalmi 118. verba: „Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me.“

²⁾ Serm. 77. 96. 97. 99. Hom. 100. et 101. (de defectione lunae), Hom. 16. et Serm. 6. (de Kalendis Januariis), Hom. 103. (de Kalendis Gentilium). Cf. P. Bruni Praefat. cit. P. III. n. 4.

³⁾ Manichaeos, pecunia remissionem criminum vendentes, exagitat (Hom. 104.) eorumque errores de diversis auctoribus Veteris Novique Testamenti (Hom. 11. et Serm. 75.), de diabolo nuptiarum auctore (Hom. 17. 23. et 32.) etc. destruit; impugnatur quoque Arianos (Hom. 77. 78. et 114. Serm. 48. 49. et 50.), Pelagianos (Hom. 8. 11. 15. 29. 83. Serm. 35. 56. 62. et 83.), Nestorianos (Serm. 37. et 43.) et Eutychianos (Hom. 19. et Serm. 102.), eorum nomini plerumque parcens.

grederentur (Hom. 9.); haereticos enim, qui semitas ejus-
modi deseruerint, eo demum abduci, ut sua ipsi condem-
nati sententia sese ab Ecclesia discindant, sibique, ut
Judas, parent interitum sempiternum (Hom. 47.); Eccle-
siam quippe navem illam esse, quam Petrus moderetur,
extra quam, qui manserint, pereant (Serm. 89.); in eaque,
ad quam solam Dominus ascendit, Petrum esse firmamen-
tum, totius operis christiani compagem molemque susti-
nentem, gubernatorem, judicem, magistrum divinitus con-
stitutum, cui nempe pascendi gregis fuerit a Christo facta
potestas; ¹⁾ denique magni periculi rem esse, si quis post
Prophetarum oracula, post Apostolorum testimonia, post
Martyrum vulnera veterem fidem quasi novellam discutere
praesumat, et post tam manifestos duces in errore per-

S. Maximⁱ
Taur. Vita.

¹⁾ Hom. 54. 53. 68. 70. 72. 107. Serm. 64. Cf. P. Bruni Prae-
fat. cit. P. II. n. 30. Quod autem non tantum in s. Petro Apostolo-
rum principe, sed et in ejus successore Romano Pontifice eandem agno-
verit auctoritatem, luculenter patet ex Actis Concilii Romani a. 465.,
ubi lectae sunt litterae Ascanii, Episcopi Tarraconensis, reliquorumque
antistitum ejus provinciae ad Hilarum Pontificem, in quibus contine-
batur: „Ad fidem recurrimus Apostolico ore laudatam, inde responsa
quaerentes, unde nihil errore, nihil praesumptione, sed Pontificali tantum
deliberatione praecipitur.“ „Quaesumus Sedem Vestram, ut, quid de hac
parte observare velitis, Apostolicis affatibus instruamur, quatenus
vestra auctoritate subnixi, quod oporteat fieri, intelligere Deo adjuvante
possimus.“ Acclamarunt Episcopi omnes: „Ordinatio Apostolica illibata
servetur.“ Et s. Maximus dixit: „Censeo, ut quisquis talia fecerit, aut
detecta in ecclesiis resecare noluerit, se graves causas in Apostolicae
Sedis judicio redditurum, in quo illi necesse erit subire sententiam.“
Cumque idem alii mox Episcopi confirmassent, et Tiberius Sabinensis
adjecisset: „Profitetur me statuta Sedis Apostolicae in omnibus custo-
dire,“ tum ab universis Episcopis, adeoque a Maximo etiam, dictum
est: „Sententias fratrum omnes sequimur. . . . Exaudi Christe, Hilaro
vita. . . . Quae male admissa sunt, per te corrigantur.“ Pariter cum
in ea Synodo Hilarus Pontifex dixisset: „Nulli fas esse sine status sui
periculo vel divinas Constitutiones, vel Apostolicae Sedis decreta teme-
rere, quia Nos, qui potissimi Sacerdotis administramus officia, talium
transgressionum culpa respiciet, si in causis Dei desides fuerimus in-
venti,“ ab universis Episcopis, ac proinde a Maximo quoque, acclama-
tum est: „Haec docemus; haec tenenda sunt; haec servanda sunt.“
Vid. Concil. Roman. a. 465. (Mansi T. VII. col. 959—64. Harduin T.
II. col. 799—802.).

S. Maximi
Taur. Vita.

maneant, et post morientium sudores otiosa disputatione contendat (Serm. 83.).

Nec minori zelo quascunque virtutes suadere, vitia omnia exagitare consuevit, quem in finem vir sanctus adhortationes et preces, increpationes et minas pro re nata adhibuit (Hom. 111. 100. 112. 118. Serm. 98.), et proprio, maxime liberalitatis in pauperes, exemplo omnibus praeluxit (Hom. 105.). Quemadmodum porro sui officii duxit, incessanter verbum Dei populo praedicare (Hom. 102. 105. Serm. 92. 93. et 98. item Praefat. Hom. 109. p. 364.), ita et persuasissimum habuit teneri populum, ut sacris diligenter adesset, dicta sedulo exciperet, alta mente reponeret ac saepe animo revolveret (Serm. 99.). Hinc desidiā in cultu divino, dum quippe multi sacris neglectis vel esum ad convivia saecularia, vel ad saltus silvasque venatum irent, gravissimis verbis insectatus est (Serm. 88. et 25. Hom. 118.). Et increpationem quidem subsequuta est emendatio; attamen cum ipse postea vocatus ad Synodum aliquo tempore abesset, fervor pristinus remisit et pauci tantum ecclesiam frequentarunt; quapropter mox reversus eos vehementer objurgavit (Hom. 112.), sicque contristatos et excitatos frequenter accurrentes paterno iterum suscepit affectu (Hom. 113.).¹⁾ Neque solum laicos delinquentes reprehendit, severitate simul et benignitate usus, verum et Clericos suos, ejusdem negligentiae reos (Hom. 112.), vel turpi quaestui deditos (Hom. 102. et 105.) ad meliora consilia reduxit, et milites atque publicos officiales officiorum hominis christiani graviter commonuit (Hom. 114.).

Dein quum a. 452. rex Hunnorum Attila infestaret Italiam et Aquilejam misere jam devastasset, Maximus Taurinates metu percussos monuit, ut, si averti a se hostium impetum vellent, fide se armisque coelestibus munirent (Hom. 86.). Non multo post cum rumor percrebuisset, progredi Attilam passimque edere crudelitatis exempla,

¹⁾ Cf. P. Bruni Praef. cit. P. III. n. 6.

cohortatus est cives, ut Deum sibi custodem providerent, eumque precibus, jejuniis atque eleemosynis propitium sibi redderent (Hom. 87.). Tum ubi nonnulli timore abrepti malis artibus Hunnos repellere conati sunt, plebi convocatae nimium timorem excussit et malas artes prohibuit (Hom. 88.). Hostibus in dies magis instantibus, exemplo Ninivitarum proposito, ut severiore abstinencia cultuque jejuniorum iram Dei placarent, plurimum institit (Hom. 90.). In extremo tandem periculo cum fugam haud pauci meditarentur, concio Episcopi, animos eorum in spem firmiorem erigentis, plerosque retinuit (Hom. 91. 92.)¹⁾. Pari constantia aliquot annis post (a. 455.) cum Vandali sub Genserico rege Italiam inundarent Taurinoque imminerent, cives suos ad Dei misericordiam exorandam animavit (Hom. 6.).²⁾ Qui autem res a barbaris direptas coëmerant, eos gravissime redarguit et ad restitutionem obligari publice denunciavit (Hom. 96.). Basilica denique Mediolanensi, quam Hunni everterant, restaurata, s. Maximus illuc evocatus in coetu solemni ex iis, quae contigerant, Dei justitiam et misericordiam omnibus conspicuam reddidit (Hom. 94.); quemadmodum et alias in ipsa civitate Taurinensi de Basilica piorum quorundam virorum curis et sumtibus aedificata, instructa, ornata ad populum locutus est (Serm. 107.).³⁾

S. Maximi
Taur. Vita.

Sed et ecclesiasticae necessitates aliquando eum ab ecclesia sua abstraxere. Ita cum fides de Incarnatione Filii Dei per impium Eutychen periclitaretur, Mediolani (a. 451.) cum caeteris provinciae suae Episcopis fidei puritatem defendit; ac Romae postmodum (a. 465.) disciplinae ecclesiasticae integritatem diligenter custodivit, solemni professione edita, „nihil a se unquam eorum, quae prohi-

¹⁾ Cf. P. Bruni Praefat. cit. P. III. n. 9. et n. 2. (p. CXXXVI —VIII.).

²⁾ Cf. P. Bruni Praefat. cit. P. III. n. 11.

³⁾ Cf. P. Bruni Praefat. cit. P. III. n. 12. et 7.

bita sunt, esse faciendum¹⁾ Eodem circiter tempore ad superos evolasse creditur.²⁾

§. 219.

S. Maximi Taurinensis Opera.

S. Maximi
Taur. Opera.

Opera ejus omnia sunt Orationes sacrae ad plebem habitae, variis tamen titulis inscriptae, neque eadem omnes auctoritate genuinae. Sunt etenim *Homiliae et Sermones* fere 230³⁾,

¹⁾ Vid. Concilium Mediolanense a. 451. et Romanum a. 465. locis supra citatis, praesertim Mansi T. VII. col. 964.

²⁾ De anno ejus emortuali id unum constat, quod ipsius obitus non contigerit ante a. 465. (eo scilicet anno jam grandaevus interfuit Concilio Romano), dein quod post annum istum nulla amplius ejusdem fiat mentio. Gennadius lib. de Scriptor. eccles. c. 40. de s. Maximo ait: „*Moritur* Honorio et Theodosio juniore regnantibus“ i. e. anno 423. vel ante; quod aperte repugnat Actis indubitatis Synodi Mediolanensis a. 451. et Romanae a. 465. Unde aliqui duos Maximos Taurinenses finxerunt (vid. supra p. 257. Not. 2.), alii (ut C. Baronius et Aub. Miraeus) contra Codd. Mss. fidem pro: *moritur* substituerunt: *floruit*; alii demum simpliciter Gennadium erroris incusarunt, ut P. Bruni Praef. cit. P. III. n. 2. (p. CXXXIII—IV.) et n. 14. Cf. Tillemont l. c. p. 31. et 34.

³⁾ Novissima editio P. Bruni multo plures exhibet Homilias et Sermones, quam editiones priores. Primo etenim nonnisi 74 Homiliae et Sermones s. Maximi lucem aspexere, saepius postea excusae, quibus pedetentim variae accessiones factae sunt, donec P. Bruni in plurimis antiquissimis et praestantissimis Codd. Mss. inedita multa reperit et prioribus omnibus adiecit; unde factum est, ut editio ipsius anteriores omnes tam longe superaret. Continet quippe *Homilias* 118 et *Sermones* 109, ubi tamen animadvertas velim, Serm. I. II. et III. de Pentecoste recte numerari tanquam Serm. 48. 49. et 50., tum vero etiam Serm. IV. V. et VI. de Pentecoste rursus numerari tanquam Serm. 48. 49. et 50., ut revera Sermones 112 adsint. quibus adjungere oportet duos alios Sermones de Pentecoste (VII. et VIII.), qui suo loco omissi demum post expositiones de capitulis Evangeliorum (p. 789—92 ed. Bruni, cf. ibid. Admonit. p. 785—86.) adiecti sunt. Unde proprie essent Sermones 114.; at *Sermo* 67. *De Natali S. Laurentii Levitae et Martyris* non pertinet ad s. Maximum, quippe qui s. Leonis M. foetus est indubitatus (nempe S. Leonis M. Sermo 85. ed. Ballerin.); porro *Sermo* 2. *De duobus in lecto uno* non est Sermo s. Maximi, sed quaestio 44. ex s. Augustini

Tractatus 5,¹⁾ atque *Expositiones* 23 *de capitulis Evangeliorum*, quae ita disponere visum est, ut *Homiliae*, Ser- S. Maximi
Taur. Opera.

Quaestion. Evangel. libro II. iisdem plane verbis exscripta. Remanent igitur 112 Sermones, ex quibus tamen unus (*Sermo* 51. in *Natali S. Agnetis*) valde dubius mihi videtur (vid. infra p. 265. Not. ¹⁾). Praeterea Homilia 108. potiori jure s. Petro Chrysologo tribuitur. Tum vero addendi sunt Sermones tres ex Murator. Anecd. T. IV. p. 111—16. cum aliquot fragmentis ibid. p. 97—98. 101. et 117., quae P. Bruni in sua editione, quin redderet causam, praetermisit. — Caeterum Codices quidem distinguunt *Homilias* et *Sermones*, eosque secuti sunt Editores, idem discrimen observantes; discriminis hujus rationem ex Ducangio afferre satagit P. Bruni Praefat. cit. P. I. n. 28. Ast quae vir doctus protulit, licet per se clara, non tamen satis in *Homiliis* et *Sermones* s. Maximi conveniunt, quandoquidem et hi et illae frequenter idem argumentum ea ratione pertractant, ut vel sagacissimus quisque ullam in tractandi modo diversitatem deprehendere laud valeat. Quin ipse P. Bruni alibi (Admonit. in *Serm.* 1. p. 393.) candide fatetur, *Homiliam* et *Sermonem* idem significare et esse tractatum de rebus sacris ad populum, atque *hujusmodi vocabula* ab Editoribus et amanuensibus *promiscue adhiberi*. Quam ob rem satius duxi, in proponendis Maximi scriptis *Homilias* et *Sermones* non ab invicem separare. — Caeterum *Homiliae* istae et *Sermones* aliquando ob Codicum vetustatem, qua vel litterae vocesque alicubi evanuerunt, vel nonnulla folia interciderunt, fragmenta sunt potius, quam integrae orationes, vid. ex. gr. Hom. 6. 7. 9. 17. 18. 22. 32. *Serm.* 22. 23. 24. 35. 47. 59. 108. et *Sermo* VIII. de Pentecoste (p. 791—92.).

¹⁾ *Tractatus* apud veteres Patres indicat Sermonem ad plebem habitum, ut alibi jam monui (vid. supra T. I. §. 130. p. 713. Not. 1.); et revera ex istis 5 *Tractatibus* tres priores (*de baptismo*) indolem ejusmodi Sermonum aperte prae se ferunt; duo posteriores (alter *contra Faganos*, alter *contra Judaeos* inscriptus), in quibus multae lacunae et duriores quaedam expressiones occurrunt (ut: Filius Dei „*ingenitus*“; „ante luciferum genui te, vel ante coeli ornatum, vel ante *Spiritus Sancti initium*“), eam formam minus aperte ostendunt, imo forte nec eundem Maximum auctorem habent, quippe qui, ipso P. Bruni teste (Praefat. Append. Opp. S. Maximi p. 13—14.), „castigatissime semper locutus est.“ Etenim, ut P. Bruni testatur, duo illi *Tractatus* in Cod. Veronensi, in quo solo exstant, nullius auctoris nomen praeferunt; veruntamen quoniam et styli eorum ratio a Maximiana non discrepat, et ex eo volumine exscripti sunt, quo alia sancti hujus Episcopi opuscula (non tamen omnino certa) continentur, et quod plura diversis in locis ab eodem dicta in his reproducta conspiciuntur, cl. Editor eos s. Maximo Taurinensi attribuendos judicavit. Vid. P. Bruni Praefat. cit. P. I. n. 28. et Notitia Codd. Mss. p. CLXXXIII—IV. item Prae-

S. Maximi
Taur. Opera.

*mones et Tractatus uno conspectu junctim exhibeantur;*¹⁾ quibus postmodum *expositiones de capitulis Evangeliorum* subjungentur.

Homiliae et Sermones juxta Codices atque Editiones dividuntur in eas, quae habitae sunt *de Tempore* (i. e. certis anni temporibus aut in festis Domini), *de Sanctis* (i. e. de laudibus ss. Martyrum et Confessorum in diebus memoriae eorum sacris), et *de diversis* (ubi vel Scripturae quidam locus illustratur, vel materia aliqua moralis pertractatur).

1. *Homiliae et Sermones de Tempore* pertinent ad festum *Nativitatis Domini*, dum scilicet aliae ad festum hunc diem rite celebrandum animos praeparant (Hom. 1—4. et Serm. 1.), aliae ipsius festi mysteria et maxime Incarnationem Filii Dei exponunt, tantique beneficii magnitudinem debitis laudibus extollunt (Hom. 5—15. Serm. 3—5.), porro ad *Kalendas Januarii*, quibus ad dignam Deo conversationem hortatur (Hom. 16. Serm. 6.), et ad festum *Epiphaniae*, in quo tria mysteria explanantur, quae illo die Ecclesia recolit (Hom. 17—28. et Serm. 7—10.), potissimum vero Christi baptismus (Hom. 29—35. et Serm. 11—12.), unde nata est opportunitas *de baptismi gratia* disserendi (Serm. 13.). Aliae spectant ad tempus *Quadragesimae*, quibus et generatim jejunii virtus meritumque (Serm. 14. cf. Hom. 90.), et in specie jejunium Quadragesimale plurimum commendatur et optima ejus ratio praeclare docetur (Hom. 36—44. et Serm. 15—28.); aliae in hebdomada majore pronuntiatae sunt, ut *Homiliae de passione et cruce Domini* (Hom. 49. et 50. cf. Hom. 45.), *de accusato et judicato Domino apud Pilatum* (Hom. 46. et

fat. in hosce Tractatus p. 701—6. Cui sententiae uti ob magnam viri in scriptis s. Maximi versatissimi auctoritatem non aperte refragari, ita ob argumenta non satis firma mihi visa nec tuto adstipulari audeo; ac proinde mallet *duos istos Tractatus dubios* vocare.

¹⁾ Ex iis, quae in duabus Notis proxime praecedentibus dicta sunt, facile, credo, patebit, cur talis Homiliarum, Sermonum et Tractatum conjunctio in proponendis iis, quae a s. Maximo pertractata sunt, aptissima videatur.

47.), de *Juda proditore*, (Hom. 45.), de *sancto latrone* (Hom. 51. et 52. cf. Serm. 39.) et de *poenitentia Petri* (Hom. 53.), nec non de sepultura corporis Christi (Hom. 84.). Aliae denique referuntur ad festa *Paschatis* (Hom. 55—59. et Serm. 29—43.), *ascensionis Domini* (Hom. 60. et Serm. 44—47.) et *Pentecostes* (Hom. 61—63. Serm. 48—50. et Sermones duo subjuncti in fine p. 789—92.).

S. Maximi
Taur. Opera.

2. *Homiliae et Sermones de Sanctis* aut generatim de ss. Martyribus (Hom. 82. Serm. 81—87. cf. Serm. 73.) et Confessoribus (Serm. 88.) agunt, aut singulorum laudes prosequuntur ac exempla admiranda simul et imitanda proponunt, ut ss. Apostolorum Petri et Pauli (Hom. 54. 68—73. et Serm. 61—64. cf. Hom. 118.), s. Joannis Baptistae (Hom. 65.—67. Serm. 52—60.) et fratrum Maccahaeorum (Serm. 74. 75. 78.), s. Stephani (Serm. 80. et Hom. 64.) et s. Laurentii (Hom. 74—76. 109. et Serm. 65. 66. 68.), s. Cypriani (Hom. 79. 80. et Serm. 69—73.), s. Agnetis virginis et Martyris (Serm. 51.), ¹⁾ ss. Martyrum Taurinensium Octavii, Adventii et Solutoris (Hom. 81.), Anaunensium Alexandri, Martyrii et Sisinnii (Serm. 76. 77.), et Ravennatensium Cantii, Cantiani et Cantianillae (Serm. 79.), denique s. Eusebii Vercellensis Episcopi et Confessoris (Hom. 77. 78. et Serm. 78.). ²⁾

3. *Homiliae et Sermones de diversis* a) vel *dogmatici* sunt, b) vel *exegetici*, c) vel *moralis* argumenti.

a) *Orationes dogmaticae* praeter eas, quibus varii haeretici impugnantur (vid. supra §. 218.) aut mysterium Incarnationis et redemptionis celebratur (vid. §. 219. n. 1.), pertinent ad sacramen-

¹⁾ *Sermo 51. in Natali S. Agnetis* stylum adeo alienum a genuinis Maximi scriptis prae se ferre mihi videtur, ut eum cum Tillemontio (Mém. T. V. p. 723—24. et p. 345.) potius abjudicandum s. Maximo censeam, quamvis non diffitear, satis gravia externa argumenta suffragari ejusdem authenticitae.

²⁾ Exstant complures alii Sermones de s. Eusebio Vercellensi, scilicet Homilia de s. Eusebio Vercell. et Sermo 6. 7. 9. de eodem s. Eusebio, a Muratorio primum editi sub nomine s. Maximi (Anecd. T. IV. Patavii 1713. p. 77—84. et p. 88—90.), recusi apud Galland. T. IX. p. 382—84. et p. 385—86., quos P. Bruni, nec immerito, *spuriis* judicavit et in Appendicem (p. 67—76.) rejecit. Cf. Praefat. ejusdem Append. p. 1—12. item Admonit. et Not. in Serm. 78.

S. Maximi
Taur. Opera.

tum *baptismi*. Etenim baptizandis exponunt Symbolum Apostolorum viva voce ipsis traditum (Hom. 83.), aut baptizatis declarant varios ritus in baptismo adhibitos (*Tractatus I. II. III. de baptismo*)¹⁾ aut gratiam baptismi manifestant atque commendant (Serm. 13. cf. Hom. 22. 30. 31. 33. 34. 98. Serm. 11. 12.).

b) Orationes *exegeticae* praeter locos complures s. Scripturae²⁾ interpretantur eventus vitae Christi, ex gr. de Zachaeo (Serm. 94. et 95.), dein miracula quaedam, ut quum Dominus pressus a turbis Petri naviculam conscendit, inde populos docuit et rete laxare iubens plurimos pisces extrahere donavit (Serm. 89. et 90.)³⁾, vel ubi manum aridam (Hom. 116.), servum centurionis (Serm. 107.)⁴⁾ et filiam mulieris Chananaeae (Serm. 103.) sanavit⁵⁾, atque paucos panes et pisces divina potestate multiplicavit

¹⁾ Tres isti *Tractatus de baptismo*, jam olim editi in Append. Opp. S. Augustini (ed. Paris. T. VI. Append. *De eo, quod Neophytis ex oleo etc.*, edit. Venetae tertiae T. XVII. Append. V. col. 1973—83.), a. P. Bruni ex testimoniis antiquorum Codd. Mss. s. Maximo Taurinensi vindicantur. Reliqui duo *Tractatus* antea inediti argumenti pariter dogmatici, alter *contra Paganos* (*Tractatus IV.*) alter *contra Judaeos* (*Tractatus V.*), uterque lacunis valde deformatus, incerta solum conjectura (ut supra monui p. 263. Not. 1) s. Maximo tribuuntur. Cf. P. Bruni Praefat. ad *Tractatus S. Maximi* col. 693—706.

²⁾ Sic explanantur verba Ps. 118, 66. „Bonitatem et disciplinam et scientiam doce me“ (Hom. 107.), Isai. 1, 22. „Caupones tui miscent aquam vino“ (Hom. 102.), Matth. 8, 20—22. „Vulpes foveas habent“ etc. (Hom. 115. cf. Hom. 87.), Matth. 11, 29. „Tollite jugum meum super vos“ etc. (Serm. 108. Fragmentum), Marc. 4, 25. „Qui habet, dabitur ei“ et Luc. 7, 32. „Cantavimus vobis et non saltastis“ (Serm. 99.), Matth. 18, 1—6. „Quis, putas, major est in regno coelorum?“ etc. (Hom. 85. et Serm. 109.). — Quibus addas Sermones tres cum Fragmento quarti, qui in editione P. Bruni desiderantur, ex Muratori Anecd. T. IV. p. 111—17. super illa Evangelii verba: „Intrate per angustam portam“ (Matth. 7, 13.) et: „Vos estis sal terrae; vos estis lux mundi“ (Matth. 5, 13. 14.), denique Fragmentum aliud in verba Simeonis Luc. 2, 34. (ibid. p. 101.). — Sunt etiam inter Homilias et Sermones de Tempore nonnullae, quae s. Scripturam illustrent, ex quibus indicasse sufficiat spectantes ad Psalmos Messianos, ut Serm. 36. (Ps. 2.), Hom. 45. (Ps. 21.) et Hom. 62. (Ps. 109.).

³⁾ Sermo 90. *de Evangelica piscatione* legitur etiam inter S. Augustini Sermones ineditos, quos vulgavit D. Caillau Supplem. I. Serm. 59. (Parisiis 1842. p. 78—79.), ubi inscribitur: *De piscatione Petri*.

⁴⁾ Sermo iste habitus est in *dedicatione Basilicae Taurinensis*, vid. supra §. 218. (p. 261.).

⁵⁾ Addas hic Fragmentum de eadem re, apud P. Bruni omissum, ex Muratori. Anecd. T. IV. p. 97—98. — Homilia 108. super illa Evan-

(Serm. 101. et 102.); edisserunt denique parabolas a Salvatore S. Maximi
propositas, ubi grano sinapis (Hom. 109. et 110.) et fermento Taur. Opera.
(Hom. 111.). regnum Dei comparatur.

c) Orationes *morales*, quarum pars haud exigua variis occasionibus habita fuit (vid. supra §. 218. in Vita s. Maximi), egregie docent, qualis debeat esse, qui Christum sequi velit (Hom. 115.), et qualis deceat hominem christianum vitae quotidianae cursus (Hom. 89.)¹⁾, tum quod nulla vitae conditio a studio perfectionis ac integritatis excuset (Hom. 114.). Sed praecipue timorem Dei ac linguae refraenationem (Hom. 106. et Serm. 106.), correptionem fraternam (Serm. 104.), benignitatem erga pauperes in erogandis eleemosynis (Hom. 97. 98. et Serm. 100.) et hospitalitatem (Hom. 99. et Serm. 91.), humilitatem (Hom. 85.) et castitatem (Serm. 105.) auditoribus commendat; quemadmodum etiam hominum ac hostium timorem deponere (Hom. 88. item Hom. 92. et 93. de s. Eliseo), magisque poenitentiae studio Deum sibi propitium reddere²⁾ suadet, avaritiam (Hom. 95. 96. cf. Hom. 82. Hom. 117. *de camelo* Matth. 19, 24.) et nimiam rerum temporalium curam (Hom. 104.) insectatur, varios abusos et neglectum cultus divini publici saepius gravissimis verbis reprehendit (de his vid. supra §. 218.); denique munus sacerdotale, in quo zelus animarum divinus refulgeat, omnis autem turpis quaestus longissime absit, et maxime officium praedicandi egregie describit atque commendat.³⁾

*Expositiones 23 de Capitulis Evangeliorum*⁴⁾ totidem lectiones ex quatuor Evangeliiis brevi sermone, nunc mo-

gelli Matth. 9, 1—7. „*Ascendit Jesus in naviculam et transfretavit*“ etc., quae argumenti ratione habita pariter huc pertineret, ipsa est Homilia 50. s. Petri Chrysologi, ubi inscribitur: *De Paralytico curato*. Quam cum supra (§. 216. n. 1.) Chrysologo incunctanter adscripsimus, non possumus non s. Maximo abjudicare, praesertim cum styli similitudo eam Chrysologo tribuendam satis doceat, quamvis inscriptionis in variis Codd. Mss. diversitas aliquem forte scrupulum de vero auctore animis injicere possit.

¹⁾ Inter officia hominis christiani istud haud ultimo loco ponit, post cibum Deo gratias agere, qua de re verba facit Homil. 88.

²⁾ Huc pertinent Homiliae duae de *poenitentia et jejuniis Nini- vitarum* (Hom. 90. et 91.), item Hom. 94. *in reparatione ecclesiae Mediolanensis*. De his aliisque huc spectantibus Homiliis vid. supra in Vita s. Maximi §. 218.

³⁾ Vid. Hom. 102. 105. 112. 113. Serm. 92. 93. 98. 99. Cf. supra §. 218.

⁴⁾ Earum olim Gennadius de Scriptor eccles. c. 40. et J. Trithemius de Scriptor. eccles. c. 123. (J. A. Fabricii Biblioth. Eccles. p. 41.),

S. Maximi
Taur. Opera.

rali, nunc allegorico sensu plerumque haud ineleganter illustrant, cujusmodi sunt saturatio quinque millium hominum de quinque panibus (I. IV. X. et XXII.),¹⁾ decolatio Joannis Baptistae (III.), revocatio defuncti Lazari et filiae Jairi ad vitam (XII. et V.), curatio mulieris, quae sanguinis profluvio laborabat (VI.), nec non filiae mulieris Syrophoenissae (XXI.), atque surdi, muti et caeci (X. cf. XXI.), conversio peccatricis publicae (XIII.) et convivium apud Levi cum publicanis et peccatoribus (XVII.), Christi transfiguratio (XV.), mandatum Domini de pullo asinae, super quem sedere voluit (IX.), ejusque laudes, quas tribuit viduae duo minuta in gazophylacium mittenti (XI.), denique parabolae de seminatore (III. et XX.), de Pharisaeo et Publicano in templo orantibus (VIII.), de filio prodigo ejusque fratre natu majore (XVIII.), de divite epulone et Lazaro paupere (XIX.)²⁾. Harum expositionum auctor antiqua versione Itala utitur et in frequenti alle-

s. Maximi scripta enumerantes, insigni cum laude meminere; ac proinde satis certum est, hujusmodi expositiones olim a s. Maximo conscriptas fuisse, minus tamen certum, imo sat incertum, utrum eae, quae in editione P. Bruni leguntur, revera s. Maximum auctorem agnoscant. Istae enim absque ullius auctoris nomine repertae sunt in uno solum Cod. Veronensi, qui prae vetustate lacunas multas habuit; attamen P. Bruni ductus similitudine argumenti, styli et methodi, quam inter hasce expositiones et inter genuinas s. Maximi Homilias atque Sermones deprehendere sibi visus est, s. Maximo fidenter eas tribuit. (Cf. P. Bruni Praefat. in Opp. S. Maximi p. XXXVII—VIII. et p. CLXXXIII. item Admonit. p. 751.). Haec tamen indicia juxta sanioris Criticae principia non sufficiunt, ut expositiones istae absque scrupulo adscribantur s. Maximo. — Insuper Gennadius l. c. tradit, s. Maximum non solum „de capitulis Evangeliorum,“ sed et „de Actibus Apostolorum multa sapienter exposuisse.“ At quae de Actibus Apostolorum scripsit s. Maximus, lucem nondum viderunt.

¹⁾ Hisce numeris in editione P. Bruni singulae expositiones designantur, quos proinde retinere volui.

²⁾ Praeterea quidam Evangeliorum loci difficiliore ibi explicantur, ut Matth. 5, 14—15. (XIV.), Luc. 11, 27—32. (VII.), Luc. 12, 49—53. (XVI.), Joh. 7, 37—38. 14, 6. cum Matth. 5, 29. (II. cf. VI.), *Fragmentum super duodecim Apostolorum nomina*, ultimo loco positum (XXIII.) multisque hiatibus deforme, s. Maximi gravitatem, perspicuitatem, elegantiam minime prae se fert.

goriae usu duos populos, Gentilem et Judaicum, auditoribus potissimum ostendere amat. S. Maximī
Taur. Opera.

Nota 1. Inter dubia s. Maximi Opera a P. Bruni (Sermo VII. Append. p. 29—34.) fuit collocata Expositio Symboli quae sub falso titulo *De die dominicae Ascensionis* (Migne l. c. T. LVII. p. 853—858.) in Codice Lambacensi s. Maximo adscripta inveniebatur. Eandem expositionem Card. A. Majus ex pervetusto Vaticano Codice erutam et Ambrosii nomine insignitam cum inscriptione *Beati Ambrosii Episcopi Mediolanensis Explanatio Symboli ad initiandos* a. 1833. veluti ineditam publici juris fecit. (Script. Vet. N. Collectio VII. p. 156—158. Vid. supra T. I. §. 127. p. 696.). — P. Bruni hanc expositionem s. Maximi non esse censet, ob styli dissimilitudinem, eique universim eruditi assentiunt. Superius vero (l. c.) quum de s. Ambrosii Scriptis ageretur diximus, uti et Fessler in priori hujus operis editione, hanc explanationem *nec stylo nec argumento huic tanto Doctori convenire videri*. Advertendum tamen est, recentiori tempore accuratius de hac explanatione Symboli tractasse Caspari in suo opere: *Quellen zur Geschichte des Taufsymbols* T. II. p. 48—127. Christianiae 1869. Is probare conatus est explanationem revera adscribendam esse s. Ambrosio, cui ipsam in inscriptione tribuit pervetustus ille codex Vaticanus ex quo eam A. Mai vulgavit. Scite revera Caspari objectiones contra genuinitatem opusculi diluit. Observat illud non esse sermonem aliquem ab Ambrosio sollicitè conscriptum, sed allocutionem ex tempore ad initiandos factam quam aliquis auditor excepit, passim minus feliciter et accurate quoad singula verba. Ex his diversitas et inaequalitas styli congrue explicatur. Conatur porro Caspari ostendere plura in hac Explanatione obvenire, quae comparatis aliis Ambrosii scriptis, tum quoad argumentum, impugnationem scil. Arianismi, tum quoad modum dicendi, apprime s. Doctori conveniunt, adeoque ei hanc Explanationem Symboli tribuendam esse. In eandem porro sententiam varii viri eruditi jam concesserunt. Ita Harnack,¹⁾ D. S. Baeumer O. S. B.,²⁾ alique in controversia nuper exorta de origine Symboli Apostolici, hanc de qua agimus Explanationem Symboli sine haesitatione s. Ambrosio adscribunt. Cl. D. G. Morin O. S. B. tamen nuperrime tuitus est eam sententiam, s. Nicetae Remesianae in Dacia Episcopo Explanationem hanc tribuendam esse, cui etiam illa scripta vindicat, quae a plerisque Nicetae Aquilejensi adscribuntur. (Revue Bénédicte, Février 1894.) Sed de s. Niceta inferius agetur.

¹⁾ Das apostolische Glaubensbekenntniss p. 7—8. (ed. 22. Berlin 1892.).

²⁾ Das apostolische Glaubensbekenntniss, p. 72. sqq. Mainz 1893.

S. Maximi
Taur. Opera.

Nota 2. Habentur etiam 19 *Sermones dubii* s. Maximi (Append. p. 17—68. Migne l. c. T. LVII. p. 849—885.) nempe: *Sermones II de Adventu Domini*; *Sermo de praeparatione ad Domini Nativitatem* („Sanctam ac desiderabilem“ etc. jam olim excusus inter Sermones spurios s. Augustini in Append. Sermonum. 116. et postmodum a J. D. Mansio s. Maximi nomine vulgatus in Baluzii Miscellan. Lucae 1761. T. II. p. 453—54.); *De Natali Domini*; *Super illa verba: Defuncto Herode ecce angelus Domini apparuit* etc.; *In Vigilia Paschae* (etiam inter Sermones spurios s. Augustini in Append. Sermonum. 158.); *De Pentecoste* (etiam inter Sermones spurios s. Augustini in Append. Sermonum. 182.); *Sermones II de S. Joanne Baptista*; *Sermones II de Assumptione B. Mariae Virginis*; *Sermones II in Natali SS. Martyrum Nazarii et Celsi* (etiam s. Ambrosio male tributi); *Sermo de Vincentio Martyre* (etiam inter Sermones spurios s. Augustini et s. Leonis); *In Natali S. Laurentii* (qui in uno Codice adscribitur s. Fulgentio); *Sermo de Salomone* seu de differentia Salomonis et aliorum Prophetarum (etiam inter Sermones s. Ambrosii); *Sermones II in dedicatione Ecclesiae* (etiam inter Sermones spurios s. Augustini in Append. Sermonum. 229. et 231.). De his, quorum complures s. Caesarium Arelatensem auctorem habent, cf. P. Bruni Praefat. Append. Opp. S. Maximi p. 1—2. et Admonitiones singulis Sermonibus praefixae. — Insuper alibi jam monui (T. I. §. 127. p. 692.) libros sex de Sacramentis, qui inter Opera s. Ambrosii reperiuntur, forte ad s. Maximum Taurinensem pertinere, cujus Sermonibus, absque tamen auctoris nomine, inserti leguntur in egregio Codice Ms. S. Galli. Vid. Mabillon Mus. Ital. (Paris. 1724.) Tom. I. P. II. p. 7—8.

Nota 3. Inter *Opera spuria* s. Maximi (Append. p. 67—150. Migne l. c. p. 885—921.) referri debent *Sermones IV de S. Eusebio Vercellensi*; *De primitiis et decimis*; *In festo dedicationis ecclesiae*, et al.; tum *Epistola I. ad amicum aegrotum*, quae etiam in Operibus spuriiis s. Hieronymi circumfertur (Opp. S. Hieronymi T. XI. P. II. col. 54—71.), et *Epistola II. ad amicum aegrotum de viro perfecto* (quam D. Vallarsius in Opp. S. Hieronymi T. XI. P. II. col. 71. incunctanter olim s. Maximo Taurin. attribuit); quibus adjungendi sunt *Sermones* duo brevissimi (seu potius fragmenta) *in adventu divitum* (p. 791—92.). Cf. P. Bruni Praefat. Append. p. 1—16. item p. 787—88.

§. 220.

Character et doctrina S. Maximi Taurinensis.

S. Maximus in declamandis Homiliis ad populum nulli suo tempore secundus, imo et ad docendam ex tempore plebem sufficiens, tam egregie scripsit, ut sancta mater Ecclesia ejus scripta cum magna auctoritate legenda susceperit.¹⁾ Is, multa doctrina et nativa eloquentia insignis, puritate ac suavitate lectorum animos occupat, sententiarum acumine et orationis gravitate devinctos tenet; ubique divinis litteris pro fundamento usus, verba s. Scripturae (juxta veterem Italam aut propriam e graeco versionem) continuo profert et ingeniosa facilitate explanat; denique vix unquam locum s. Scripturae allegat, quem non statim auditoribus declaret ut verus sensus visque probandi patefiat, ne tantummodo sonus verbi divini aures pulset, sed magis interna ejusdem virtus animos penetret. S. Augustinum et s. Ambrosium, celeberrimos tunc Ecclesiae Latinae Doctores atque Oratores, frequenter imitatus est.²⁾ Orationes ejus breves sunt, et aliquando, ubi argumenti ubertas id exigere videbatur, proxima vice argumentum antea coeptum prosecutus est. Generatim polite et copiose, eleganter et nervose scribens sanctaeque fidei a Patribus traditae et in gremio Ecclesiae catholicae apud sedem s. Petri depositae constanter inhaerens in suis concionibus errores non tantum suae, verum etiam nostrae aetatis tam diserte quam solide contrivit.³⁾

S. Maximi
Taur. Cha-
racter et
Doctrina.

¹⁾ J. Trithemius de Scriptor. eccles. 123. (in J. A. Fabricii Bibliotheca eccles. p. 40.) et Gennadius de Scriptor. eccles. c. 40.

²⁾ Ob eam forte similitudinem factum est, ut tot s. Maximi Sermones inter Augustini et Ambrosii Opera irrepserint, quos Critica demum accuratior aetatis recentioris genuino auctori restituit.

³⁾ Haec de stylo atque doctrina s. Maximi sententia fere communis est inter eruditos, ut satis patet ex testimoniis Scriptorum ecclesiasticorum (J. Gymnici, Sixti Senensis, Combefisii, Mabillonii, Gallandii) a P. Bruni editioni suae praemissis, vid. p. CLVII—CLXV. Imo ipse S. P. Pius VI., cui praeclaram editionem Opp. s. Maximi a P. Bruni

S. Maximi
Taur. Doc-
trina.

En aliqua doctrinae ejus specimina:

1. *Justificatio* in baptismo ita describitur, ubi baptis-
mus Christi in Jordane cum nostro baptismo comparatur:
„Quia constat, Jesum Christum non sui causa baptizatum
esse, sed nostri, debemus gratiam baptismatis ejus omni
festinatione suscipere, et de fonte Jordanis, quem ille ben-
dixit, benedictionem consecrationis haurire, ut in eum gurgi-
tem, in quem se illius sanctitas mersit, nostra peccata
mergantur, scilicet ut eadem aqua, quae Dominum cir-
cumdedit, et servulos circumpurget, quatenus ex venerabili
Christi lavacro nobis unda sancta proficiat, et iisdem vesti-
giis atque mysteriis, quibus benedictionem a Salvatore est
mutuata, nos fotu beatiore purificet, gratiamque, quam a
Christo suscepit, in Christianos refundat. Ergo, fratres,
tingi debemus eodem fonte, quo Christus, ut possimus
esse quod Christus est. Nam quod salva fide dixerim,
licet baptismum utrumque sit Domini, tanto gratius puto
hoc baptismum esse, quo nos abluimus, quam illud,
quo Salvator baptizatur. Hoc enim celebratur per Chri-
stum, illud celebratum est per Joannem. Ad illud Chri-
stus sanctus venit, sanctus egressus est; ad istud pec-
cator venit et sanctus abscedit. In illo benedictio con-
fertur mysteriis, in isto mysteriis delicta donantur. . . .
Denique (nunc) iisdem sacramentis res agitur, quibus et
tunc gesta est, nisi quod gratia plenior. Tunc Spiritus
S. velut columbae specie hominem circumfudit, modo se
in interiora hominis ipsa virtute divinitatis infundit. Ple-
nior gratia est, ubi Deus non assumpta specie descendit
ad homines, sed propria substantia.“ Sermo 13. de gratia
baptismi.¹⁾ Cf. Concil. Trident. Sess. 7. can. 1. et Sess.
6. cap. 7.

adornatam debemus, „a primis adolescentiae annis in ipsorum lectione
diligentissime summaque animi sui voluptate versatus est“ (ibid. p. CXCI.);
et a P. Bruni, cui omnino familiaris erat lectio s. Maximi, recte voca-
tur ejus „oratio fluens, gravis, ornata, delectuque sententiarum in-
structa“ (p. 633—34.).

¹⁾ Qua de re et alibi pulcherrime dicit: „Quod ad majorem bap-
tismatis pertinet gratiam, apud superos mysterium celebratur et apud

2. De *meritis humanis* ita loquitur: „Ex eodem luto corporis nostri Deus *pro meritis singulorum* alios reservat ad poenam, alios ad gloriam.“ „Nam quid esse potest aequius apud Deum, quam ut, quorum in saeculo fuit vita diversa, eorum post hoc saeculum merita distinguantur?“ Hom. 48. et 83. Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 16.

S. Maximi
Taur. Doc-
trina.

3. De *sacrificio Novi Foederis* haec testatur: „Summo et praecipuo loco propter fidem habendi sunt beati Martyres. Videte autem, quem iidem locum apud homines mereantur, qui apud Deum locum sub altare meruerunt (juxta Apocalyps. 6, 9—11.). Quid reverentius, quid honorabilius dici potest, quam sub illa ara requiescere, in qua Deo sacrificium celebratur, in qua offeruntur hostiae, in qua Dominus est sacerdos, sicut scriptum est: Tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech. Recte ergo sub ara Martyres collocantur, quia super aram Christus imponitur. Recte sub altare justorum animae requiescunt, quia super altare Domini corpus offertur. Nec immerito illic pro justis vindicta sanguinis postulatur, ubi etiam pro peccatoribus Christi sanguis effunditur. Convenienter igitur et quasi pro quodam consortio ibi Martyribus sepultura decreta est, ubi mors Domini quotidie celebratur, sicut ipse ait: Quotiescunque haec feceritis, mortem meam annuntiabitis, donec veniam. . . . Legimus plerosque justorum Abrahae sinibus refoveri, nonnullos paradisi amoenitate laetari, nemo tamen melius praeter

inferos gehenna restringitur; hic fluunt aquae et illic tepescit incendium; hic in fonte homo mergitur et illic de tartaro liberatur. Sed nec mirum, si in baptismi sacramento aperiatur infernum, cum tunc quoque reseretur et coelum; aperiuntur enim haec elementa, ut ad lavacrum Christi conveniat libertas et gratia. Libertas enim resurrectionis tribuitur, gratia regnaturis. Illi eruuntur de poena, hi assumuntur in gloriam; illi, qui erant servi peccati, liberi fiunt justitiae; hi, qui angustiis saeculi tenebantur, paradisi amoena percipiunt. In baptismo ergo Christi aperiuntur coeli, aperiuntur et tartara, inde ut Spiritus S. adveniat, illuc ut misericordia Salvatoris accedat, deferatur de coelo vita, mors a tartaro destruat. Hom. 98. Ex his *communio Sanctorum*, cui innititur veneratio et invocatio Sanctorum, de qua S. Maximus tam praeclare loquitur (vid. infra n. 4.), sponte fluit.

S. Maximi
Taur. Doc-
trina.

Martyres meruit, hoc est requiescere, ubi et hostia Christus est et sacerdos.“ Sermo 73. Cf. Concil. Trident. Sess. 22. cap. 1. 2. 3.

4. *De veneratione et reliquiis SS. Martyrum* saepe verba facit: „Ideo Dominus per totum mundum diversis in locis pati Martyres voluit, ut tanquam idonei testes nos praesenti quodam fidei exemplo suae confessionis urgerent, ut humana fragilitas, quae praedicationi Dominicae auditu longiore vix credit, vel praesenti oculorum testimonio martyrio crederet beatorum. Cuncti igitur Martyres devotissime percolendi sunt, sed specialiter ii venerandi sunt, quorum reliquias possidemus. Illi enim nos orationibus adjuvant, isti etiam adjuvant passione. . . . Videmus eos hic utique jam regnare; cernimus enim ab eis obsessos immundissimis daemonibus homines liberari. Haec et alia potiora mirabilia per Sanctos fieri, omnibus notum est. Et ideo, fratres, veneremur eos in saeculo, quos defensores habere possumus in futuro“ (Hom. 81.). — „Gloriosissimos christianae fidei principes (Petrum et Paulum) annuis solemnitatibus honorantes ipsum Dominum ac Deum nostrum, qui hujus auctor est fidei, debita religione veneramur. Apostoli namque latino sermone dicuntur missi; qui ergo honorant missos, manifestum est honorare eos mittentem, quoniam dignitas, quae defertur ministris, illi sine dubio, cujus ministri sunt, exhibetur, ut ait ipse Salvator ad discipulos suos: Qui vos audit, me audit; et qui vos recipit, me recipit. Vere beata Apostolorum merita, in quibus se Christus et recipi praedicat et audiri. Beati nihilominus et illi, quorum devotio delata Apostolis recurrit in Christum. Tenentes itaque tantae hujus promissionis fidem fidelibus gaudiis exultemus, quoniam, qui de Martyrum morte laetatur, Martyres non dubitat cum Christo regnare post mortem“ (Hom. 68.). — „Quisquis ergo honorat Martyres, honorat et Christum, et qui spernit Sanctos, spernit et Dominum“ (Hom. 118.). — „Quotiescunque Sanctorum martyria celebramus, toties laudes Salvatoris dicimus, toties Christi gloriam praedicamus“ (Serm. 73.). — „Sanctorum Patrum memorias religiosis conventibus honorantes et *propria eorum*

merita et munera in eis divina miramur, qui idcirco nobis sunt venerabiles, quia praesentis vitae luce despecta contemptoque suorum corporum cruciatu saevientem mundum Dei pro amore vicerunt“ (Hom. 77.). — „Merito ergo eos colimus, qui periculis nostris pugnant et nostris utilitatibus militant, qui per lucis vitaeque contemptum edocent nos, quantum Deo nostro debeamus affectum. . . . Veneremur ergo in ss. Martyrum gloria fidem nostram, congratulemur magnae fidei nostrae, per quam dum exules (i. e. Martyrum reliquias ex aliena terra allatas) proflua caritate suscipitis, ipsos etiam *intercessores* habere mereamini¹⁾. Haec est enim ss. Martyrum gloria, quorum etsi per universum mundum seminetur in cineribus portio, manet tamen integra in virtutibus plenitudo“ (Serm. 83.)²⁾. Cf. Concil. Trident. Sess. 25. de invocatione, veneratione et reliquiis Sanctorum.

S. Maximi
Taur. Doc-
trina.

Editiones: Prima editio Homiliarum (74) S. Maximi prodit Coloniae 1535. apud Joannem Gymnicum in 8°. — Hanc secuta est editio P. Galesinii Romae 1564. fol. (complura alia veterum Scriptorum opuscula complectens). — Iterum excusae sunt S. Maximi Taurinensis Homiliae cum Sermonibus Petri Chrysologi Coloniae 1678 in 4°. — Aliquoties prodire cum Leonis M. et Petri Chrysologi Operibus, praesertim in Heptade Praesulum Christiana ed. Th. Raynaudus Paris 1671. et Lugduni 1672. fol. item in Biblioth. Magna Veterum Patrum Colon. 1618. T. V. P. I.

Editiones.

¹⁾ „Illorum siquidem merita nostra vult esse suffragia.“ Ibid.

²⁾ Pergit idem Sermo 83. in altera parte, quae dubia quidem est auctoritate, attamen ratione pollet, sequentem in modum: „Honoremus ss. Martyres, principes fidei, intercessores mundi, praecones regni, cohaeredes Dei. Quodsi dicas mihi, quid honoras in carne jam resoluta atque consumta, de qua jam nulla Deo cura est? Et ubi est illud, carissimi, quod ipse loquitur per Prophetam: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus; et iterum: Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Honorare debemus servos Dei, quanto magis amicos Dei, de quibus alio loco dicitur: Dominus custodit omnia ossa eorum, unum ex his non conteretur. Honoro ergo in carne Martyris exceptas pro Christi nomine cicatrices. Honoro pro confessione Domini sacratos cineres. Honoro in cineribus semina aeternitatis. Honoro corpus, quod mihi Deum meum ostendit diligere, quod me propter Deum docuit mortem non timere. Cur autem non honorem corpus illud, quod reverentur et daemones, quod affligerunt in supplicio, sed glorificant in sepulcro?“

S. Maximi
Taur. Edi-
tiones.

p. 1—45. et in Bibliotheca Maxima Patrum Lugduni 1677. T. VI.
p. 1—49. His postmodum accesserunt Homiliae recens detectae
in J. Mabillon Museo Italico Paris. 1724. T. I. P. II., in L. A.
Muratorii Anecd. Patavii 1713. T. IV., in Durandi et Martene
Collect. amplissima Veterum Scriptorum Paris. 1733. T. IX. (Quae
in lucem protulere Mabillon, Muratorius et Martene recusa sunt
in Galland. Biblioth. T. IX. p. 347—395.). Demum S. Maximi
Homiliae antiquiores cum recens a Mabillonio et Muratorio in-
ventis lucem aspexere ad calcem Operum S. Leonis Venetiis 1741.
et 1748. fol. — Has omnes editiones admodum imperfectas longe
superavit editio praestantissima, quae inscribitur: S. Maximi Epi-
scopi Taurinensis Opera (jussu Pii VI. P. M. magnis sumptibus
ex omnibus fere Europae bibliothecis eruta, praeclaris notis illu-
strata, splendidissimis typis edita a P. Brunone Bruni) Romae 1784.
fol. Recusa ap. Migne P. L. T. LVII. — Caeterum de editionibus
S. Maximi cf. P. Bruni in Praefat. suae editionis p. XIV. et CLXVI.
J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. V. p. 62—64.
Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II.
p. 618—42.

§. 221.

S. Nicetas Episcopus.

S. Nicetas
Episcopus.

Nicetae Episcopo ab antiquis scriptoribus plura tri-
buuntur Opera, atque supersunt etiam modo varia Scripta
quae Nicetae prae se ferunt nomen. Sed quis sit ille Ni-
cetas horum operum auctor, non una est eruditorum sen-
tentia. Sunt enim qui Scripta haec adscribunt s. Nicetae
Aquilejensi Episcopo ab anno 450 ad annum 485; alii
vero eadem vindicant s. Nicetae Remesianensi in Dacia
Episcopo, qui versus finem saeculi quarti et initio saeculi
quinti floruit. Quum vero ad quaestionem hanc de auc-
tore solvendam, ipsa Operum consideratio non modicum
conferat, primum de illis Scriptis, dein de utriusque Ni-
cetae vita agemus, ut demum quis illorum Operum auctor
sit, videamus.

Gennadius in suo Catalogo *de viris illustribus* c. 22.
ita de Niceta ejusque operibus scribit: „Nicetas (al. Ni-
ceas) Romacianae civitatis Episcopus composuit simplici
et nitido sermone competentibus ad baptismum instructio-
nis libellos sex. In quibus continet primus, qualiter se

debeant habere competentes, qui ad baptismi gratiam cupiunt pervenire. Secundus est de gentilitatis erroribus, in quo dicit suo paene tempore Melodium quemdam patremfamilias ob liberalitatem et Gadarium rusticum ob fortitudinem ab ethnicis esse inter deos translatos. Tertius liber de fide unice majestatis, quartus adversus genethologiam, quintus de symbolo, sextus de agni paschalis victima. Edidit et ad lapsam virginem libellum, omnibus labentibus emendationis incentivum.⁴

S. Nicetas
Episcopus.

Ab aliis scriptoribus porro, in Codd. mss., et in antiquis bibliothecarum catalogis varia opuscula pariter Nicetae Episcopo tribuuntur. Ita Cassiodorius laudat Nicetae Episcopi *librum quem de fide conscripsit*¹⁾; in Catalogis mentio fit *libri instructionis Nicetae Episcopi*²⁾; libri Niceti *de aequalitate Dei Patris et Dei Filii l. I. et ejusdem de Spiritu sancto*³⁾; Nicetae episcopi *de ratione fidei l. I. ejusdem de Spiritus sancti potentia lib. I. ejusdem de diversis appellationibus Domino nostro Jesu Christo convenientibus*⁴⁾. Invenitur in Codice Chisiano (saec. XIV.) Nicetae opusculum cum adsignatione ejus sedis episcopalis, sc. *Explanatio symboli B. Nicetae Aquilejensis episcopi habita ad competentes*⁵⁾. Allegatur *Nicetas in libro primo ad competentes . . . Item in libro II.*⁶⁾; habetur in Codd. *Epistola Nicetae Episcopi de lapsu Susannae devotae et cujusdam lectoris*⁷⁾; Nicetae episcopi *de vigiliis servorum Dei, et Psalmodiae bono*⁸⁾.

¹⁾ De instit. div. lit. c. 16.

²⁾ Catal. Mss. Abbat. Bobbiensis (saec. X.) ap. Becker Catalogi bibliothecarum antiqui 32, 233.

³⁾ Catal. monast. Lauriacensis (saec. X.), ap. Becker l. c. 37, 370.

⁴⁾ Catal. Abbat. Pomposae (1093.), ap. Becker l. c. 70, 11.

⁵⁾ Romae Cod. Chisian. A. VI. 184.

⁶⁾ Auctor Explanatōis doctrinae christ. Bibl. Imper. Viennae Cod. lat. 1370. (saec. X.).

⁷⁾ Bibl. civit. Epinal. Cod. 68. (saec. VII. vel VIII.); Bibl. Semin. Augustudun. (Autun) Cod. 17. A. (saec. X.).

⁸⁾ Bibl. Vatic. cod. Palat. 210. (saec. VII.) fol. 170. 183.; Bruxell. Bibl. royale Cod. 10615—10729. — Singula quae citavimus accurate

S. Nicetae
Ep. Opera.

Ex variis Nicetae opusculis modo haec supersunt:

1. *Explanatio Symboli habita ad Competentes*,¹⁾ in qua Symbolum Apostolicum iis, qui baptismum proxime suscepturi erant, per partes singillatim exponitur, declaratur, illustratur atque opportunis ad loca singula monitis pro temporis necessitate et audientium captu instruitur.

2. *De ratione fidei allocutio* (seu *liber*)²⁾ curiosis inquisitionibus explosis curam bonorum operum commendat; fidem catholicam de Deo Patre et Filio contra Arianos exponit, probat atque defendit, pulcherrime ostendens, humiliationem Filii Dei in mysterio Incarnationis, passionis et mortis majestati divinae nihil detrahere.

3. *De Spiritus Sancti potentia*³⁾ tractatus brevis est, praecedenti cohaerens, in quo captiosas Pneumatomachorum quaestiones aperte reteggit, eisque ex divinarum fontibus Scripturarum opponit planam veritatem revelatam de processione ac natura, de multiplici operatione atque po-

indicantur ap. D. Germ. Morin O. S. B. *Nouvelles Recherches sur l'Auteur du „Te Deum“*. Revue Bénéd. Février 1894, pp. 62—63.

¹⁾ Opusculum hoc, quod olim memoravit Gennadius l. c. veluti libellum quintum instructionis pro Competentibus ad baptismum, inscriptum: *De Symbolo*, prodiit primum ex Codice Chisiano opera Card. Stephani Borgiae Patavii 1799, tum Venetiis 1803 cum Dissert. cl. J. Prosdocimi Zabei, postea Venetiis 1807 in fronte T. I. editionis Venetae tertiae Opp. S. Augustini p. XIII—XIX. (cf. ibid. p. VII—XII.), denique inter Opuscula S. Nicetae Aquilej. Utini 1810, (cf. ibid. p. 186—87. et p. 198—200.) et inter Scripta SS. Nicetae atque Paulini ed. A. Majus. Romae 1827. Migne P. L. T. LII. p. 865—874. — Novam editionem adjectis notis criticis curavit C. P. Caspari, *Kirchenhistorische Anekdota* p. 341—360. Christiania 1883, ex quinque Codd. in quibus opusculum Origeni adscribitur. Sub hujus nomine illud etiam edidit J. B. Pitra *Analecta sacra* T. III. p. 383—388.

²⁾ Migne l. c. T. LII. p. 847—852. A. Mai, *Scripta SS. Nicetae atque Paulini*. Rom. 1827. — Hujus tractatus insigni cum laude (ob „doctrinae coelestis claritatem et compendiosam brevitatem“) meminit Cassiodor. *Instit. divin. liter.* c. 16. Cf. A. Maji *Praefat.* cit. p. V—IX. et C. Braidia, qui de hoc libro, nondum sibi viso, satis erudite loquitur *Dissert.* cit. c. 8. (p. 190—93.). — Censet Caspari (l. c. p. 342.), hunc esse tertium ex sex libris instructionis, quem Gennadius (l. c.) dicit librum *de fide unice majestatis*.

³⁾ Migne l. c. p. 853—864.

tentia Spiritus Sancti, qui tanquam propria divinae Trinitatis persona simul cum Patre et Filio adorandus est. S. Nicetae
Ep. Opera.

4. *Tractatus de diversis appellationibus Domino Nostro Jesu Christo convenientibus*, in quo brevissime, aptissime ac elegantissime exponuntur variae appellationes, Christo in s. Scriptura tributae, tumque singula nomina ad stimulos perfectionis eliciendos vitaeque regulas derivandas perquam ingeniose applicantur¹⁾.

5. Fragmenta demum sex exstant ex deperditis Scriptis s. Nicetae servata; praesertim ex libris instructionis ad Competentes desumpta sunt²⁾.

Opuscula duo praeterea, primum *De vigiliis servorum Dei* de earum videlicet auctoritate, antiquitate et utilitate; alterum *De psalmodiae bono* deque tota officii divini ratione, sub nomine s. Nicetae exstant. Eadem Labbeus ex fide plurium codicum Nicetae Dacorum Episcopo et s. Paulini amico adscripsit³⁾, dein vero L. d'Achery, quum in Codice s. Germani eadem sub nomine Nicetii reperisset, ea in suo Spicilegio edidit, et s. Nicetio Trevirensi Episcopo attribuit⁴⁾. Exinde jam sub nomine s. Nicetii Trevirensis passim edita sunt⁵⁾; sed plura suadent eadem anteriori Nicetae Episcopo tribuenda esse⁶⁾.

¹⁾ Migne l. c. p. 863—866. — Tres isti Tractatus (n. 2. 3. et 4.) ex Cod. Vaticano primum editi sunt ab eruditissimo Card. A. Majo inter SS. *Episcoporum Nicetae et Paulini Scripta* Romae 1827 in 4°, et in Praefatione ibidem praemissa ex rationibus tam internis, quam externis s. Nicetae Aquilejensi, qui circa medium saec. V. inclaruit, eadem asserere Em. editor conatus est.

²⁾ Haec fragmenta M. Denis in Cod. Vindobonensi saeculi X. recepta juris publici fecit in Opere inscripto: *Codices Mss. theolog. latin. Bibliothecae Palatinae Vindobon. Vol. II. P. III. (Vindobonae 1802.)* col. 2042. sqq. Eadem recudi fecit Can. Braida in S. Nicetae Opusculis p. LXXV—LXXX.; Card. A. Majus inter SS. Nicetae et Paulini Scripta ed. cit. p. 48—51.; Migne l. c. p. 873—876. De hisce fragmentis seu reliquiis fuse disputat C. Braida in Op. cit. c. 8. (p. 201—9.). De ipsis *Operibus deperditis*, unde fragmenta ista decerpta sunt, vid. Braida Op. cit. c. 8. (p. 185—90. p. 193—98. et p. 200—205.).

³⁾ Nova bibliotheca Mss. librorum sive specimen antiquarum lectionum p. 26.

⁴⁾ Spicilegii T. I. p. 221—25. Ed. Paris. 1723.

⁵⁾ Galland. Bibl. T. IX. col. 767—772., Migne P. L. T. LXVIII. p. 261—375.

⁶⁾ Cf. G. Morin O. S. B. l. c. pp. 66 sqq. Quaestionem de s. Ni-

S. Nicetae
Ep. Opera.

Libellus ad virginem lapsam ¹⁾, quem inter s. Ambrosii Opera dubia recensuimus ²⁾, ex testimonio Gennadii Nicetae adscribendus obvenit. Sed quum nullus Cod. Ms. huic suffragari videretur, eruditi passim s. Ambrosio, s. Augustino, s. Chrysostomo eum tribuerunt. Modo tamen jam duo Cod. Mss. noscuntur, in quibus eadem epistola sub nomine Nicetae habetur ³⁾. C. Braidia libellum istum summo virium conatu s. Nicetae Aquilejensi adserere nisus est Op. cit. c. 1. et 8. (p. 2—8. et p. 205—6.), quin tamen A. Majo persuadere potuerit eundem revera esse illius foetum. Unde etiam factum est ut hic libellus in editione Nicetae per C. Braidia locum obtineat, in editione vero A. Maji desideretur. — Videtur autem revera hic *libellus ad virginem lapsam* s. Nicetae, reliquorum opusculorum auctori quem Gennadius designat, adscribendus esse.

Exceptis hisce ultimis opusculis, reliqua quae citavimus Scripta ad unum Nicetam Episcopum pertinere, conveniunt eruditi. Sed dum inquirunt, quis sit ille Nicetas, in varias abeunt sententias. Alii, uti jam diximus, s. Nicetam Aquilejensem Episcopum illorum operum auctorem esse statuunt, alii s. Nicetam in Dacia Episcopum, cujus mentio apud s. Paulinum Nolanum occurrit; sunt etiam

ceta auctor egregie elucidavit. — S. Nicetius Episcopus Trevirensis factus est a. 527., pluribus Synodis interfuit, et multis virtutibus insignis ecclesiae Trevirensi praefuit usque ad mortem, a. 566. Mirae sanctitatis vir in Martyrologio Rom. (die 5. Decemb.) appellatur. Super-sunt ipsius *duae epistolae*. *Epistola* una ad Chlodovindam, reginam Longobardorum hortatur eam, ut Alboinum regem maritum suum haeticum ad fidem catholicam adducat; altera *epistola ad Justinianum Imperatorem* data eundem extrema aetate haeresi Incorruptibilistarum addictum revocat ab errore. Epistolae impressae habentur in Concil. Coll. ap. Mansi T. IX. col. 767—772. Simul cum opusculis commemoratis ap. Galland, et Migne l. c. German. vers. Die Schriften des h. Nicetius, Bischof v. Trier, übers. von Mandernach, Mainz 1850. — Caeterum de s. Nicetio Trevirensi ejusque scriptis cf. Galland. T. XII. c. 9, Hist. littér. de France T. III. (Paris 1735.) p. 291—96. Ceillier T. XVI. Chap. XVIII. n. 4—8. (ed. 2. T. XI.) J. A. Fabricii Biblioth. med. et inf. latinitatis T. V. p. 100. — Cf. Chevalier s. v. Nicetius.

¹⁾ Exstat inter Opp. S. Ambrosii ap. Migne P. L. T. XVI. p. 367—381.

²⁾ V. Tom. I. §. 127. p. 693.

³⁾ Cl. G. Morin l. c. p. 62: Bibliothèque d'Epinal Cod. 68, écrit entre 622 et 744. (Voir le T. III. du Catalogue général des mss. etc. publié en 1861, p. 427.); Bibliothèque du grand Séminaire d'Autun, Cod. 17. A., dixième siècle, fol. 146.

qui neutri ex his illa scripta tribui posse opinantur. Jam S. Nicetas
paucis hanc quaestionem tractemus. Episcopus.

S. Nicetas (vel Niceas)¹⁾ a. 450 vel paulo post *Episcopus Aquilejensis* factus²⁾, gravissima clade ab Attila Hunnorum duce ei civitati a. 452. illata³⁾, per Dei gratiam incolumis evasit. Dura autem illa calamitas mala tristissima invexit, quibus medendis impar s. Antistes Romani Pontificis Leonis Magni summam auctoritatem supplex adiit. Fuerant quippe inter copias barbarorum Gentiles et Ariani; illi captivos Aquilejenses ad comedenda idolothyta coëgerant, hi vero aut fideles rebaptizaverant, aut catechumenos baptizaverant; insuper aliquot mulieres, quarum mariti aut interfecti aut nunquam reversuri credebantur, ad alteras nuptias transierant, quas postea mariti priores, ex captivitate reversi, irritas declarari sibi uxores reddi postulabant. Haec a Niceta sibi proposita dubia ac difficilia s. Leo (a. 458.) summa justitia ac moderatione ordinavit (ep. 159.). Multis autem laboribus praeclare perfunctus s. Nicetas ad Dominum migravit c. a. 485. Atque haec fere sunt, quae de vita s. Nicetae Episcopi Aquilejensis tradita inveniuntur.

Quum porro Gennadius l. c. Nicetam opusculorum auctorem vocet „*Romacianae civitatis Episcopus*“, Card. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum in quo die 22. Junii habetur mentio sancti Nicaeae Romatianae civitatis Episcopi doctrina sanctisque moribus clari, illam designationem explicare nisus est. Post plura „ex eo, in-

¹⁾ De hac nominis varietate cf. A. Majus Praefat. cit. p. VI. et Braida Dissert. cit. c. 8.

²⁾ Qui Danduli Annalistae Veneti chronologiam sequuntur, initium episcopatus Nicetae illigant anno 454, ut fecerunt de Rubeis et Braida; verum Card. A. Majus in Op. cit. (p. 54.) partem Episcopologii Aquilejensis in lucem protulit quae expresse testatur: „Nicetas tempore destructionis Aquilejensi praefuit ecclesiae“, cui testimonio potiore fidem adhibendam censeo. Cf. A. Majus Op. cit. p. VIII. XI. et p. 52.

³⁾ De clade ista et Aquilejae excidio cf. Rubeis Monum. Ecclesiae Aquilej. c. 16. et Dissert. variae (Venetiis 1762.) cap. 20. n. 2—4. (p. 205—214.).

S. Nicetas
Episcopus.

quit, quod Aquileja fuisset nobilissima Romanorum colonia Romana seu Romatiana dicta civitas invenitur“; adeoque eum Nicetam qui a Gennadio opusculorum variorum auctor dicitur, s. Nicetam Aquilejensem Episcopum esse censuit ¹⁾).

In Baronii sententiam praeponunt criticorum eruditorum nonnulli, multo plures tamen eam oppugnaverunt, qui censuerunt Romacianam Gennadii in Dacia collocandam esse ²⁾. Varii autem scriptores recentiores observaverunt, in provincia Aquilejensi situm esse portum Romatinum seu Romatium, jam commemoratum a Plinio ³⁾. Congrue autem supponi, Nicetam, Aquileja destructa aliam sibi sedem propinquam ad tempus delegisse, videlicet Portum Romatinum, ita ut inde Nicetas Aquilejensis civitatis Romatianae Episcopus postea dictus sit. Hanc sententiam praecipue Petrus Braidæ Canonicus Aquilejensis multis evolvit atque commendat in amplissima sua et erudita Dissertatione de s. Niceta Aquilejensi, in qua et satis prolixè contra Prosdocimi Zebei et Mich. Denisii contrariam opinionem disputat ⁴⁾. Braidæ adstipulatus est card. A. Majus in sua Praefatione cit. (p. X—XII.), alique eruditi uti et Fessler in priori editione (T. II. p. 742 sqq.). — In Codice porro Chisiano unum opusculum Nicetae inscribitur *Explanatio Symboli beati Nicetae Aquilejensis episcopi habita ad competentes*. Suffragatur proinde hic codex disertè opinioni eorum, qui auctorem opusculorum Nicetam Aquilejensem esse statuunt. In hanc igitur sententiam modo jam plerique eruditorum abiisse videntur, atque opuscula quae exstant in vulgata Patrologia (Migne) jam ut Nicetae Aquilejensis Scripta excusa sunt.

Gravia tamen argumenta huic sententiae opponuntur. Admodum infirma imprimis videtur conjectura illa, qua vel Aquileja

¹⁾ V. Martyrol. Rom. cum notis Baronii, ad d. 22. Junii n. f. p. 385. ed. Mogunt. a. 1631.

²⁾ Braidæ Dissert. in S. Nicetam c. 5.

³⁾ Plinii Histor. Natur. Lib. III. c. 22. ed. Franzius Lipsiae 1778. Vol. I. p. 717.

⁴⁾ Cf. Braidæ Diss. cit. c. 5. 6. 7. — Edidit Nicaeae opuscula cum laudata Dissertatione Braidæ Utini a. 1810.

civitatis Romatianae appellatione designata supponitur, vel statuitur s. Nicetam in portu Romantino sedem aliquando fixisse, atque inde Episcopum civitatis Romatianae a Gennadio dictum fuisse. Ex documentis haec probari non possunt. — Colligitur porro argumento interno ex indole opusculorum s. Nicetae deducto; ad tempus ea pertinere antierius aetati Nicetae Aquilejensis, qui altero medio saeculi quinti floruit. In impugnatione enim haereticorum apud s. Nicetam frequenti, hic nunquam Nestorianismi vel Monophysitismi rationem habet, nec Synodi Ephesinae et Chalcedonensis mentionem facit¹⁾. Econtra Arianismum et Macedonianismum impugnat ut haereses suo tempore perniciosas, atque ad Concilium Nicaenum (a. 325.) et Constantinopolitanum primum (a. 381.) passim contra illos errores appellat. Unde conficitur opuscula illa versus finem saeculi quarti vel initio saeculi quinti; non vero post ortas jam Nestorii et Eutyichis haereses scripta esse, adeoque Nicetae Aquilejensi Episcopo tribui non posse²⁾. — Ex inscriptione vero Codicis Chisiani argumentum validum deduci nequit. Est enim hic Codex recentioris aetatis (saec. XIV.), adeoque et illa inscriptio ut testimonium antiquitatis haberi non potest. — Existimamus igitur, graves rationes obstare, quominus Scripta quae sub nomine Nicetae habentur s. Nicetae Aquilejensi Episcopo tribuantur.

S. Nicetae
Episcopus

Ex altera vero parte varia sunt argumenta quae suadent, opuscula illa potius tribuenda esse s. Nicetae in Dacia Episcopo, cujus in Scriptis s. Paulini Nolani saepius mentio occurrit. Observandum imprimis est, a Gennadio Nicetam dici Romacianae civitatis Episcopum, vel uti in Codice antiquissimo s. Germani habetur Nicetas *Remesianae* civitatis Episcopus³⁾. Variantes lectiones in Mss. Romacianae, vei Romaniciae merito habentur ut alterationes jam vetustae verbi *Remesianae* civitatis, quae etiam sub

¹⁾ Contendit quidem Braida (Diss. c. III.) a s. Niceta Eutyichianismum directe oppugnari, in *Explanatione Symboli* c. 4., ubi errorem rejicit haereticorum qui non veram, sed phantasticam Christi nativitatem et humanitatem docebant. Sed quum primarii et proprii erroris Monophysitarum auctor mentionem nullam faciat, haec ad eos referre non licet. Loquitur potius de Docetis vel Manichaeis.

²⁾ Hoc argumentum fusius evolvit F. Kattenbusch, *Beiträge zur Geschichte des altkirchlichen Taufsymbols*, p. 43—45. Giessen 1892. in 4°. Concludit et ipse ex eodem Nicetam Aquilejensem opusculorum auctorem non esse. — Cf. etiam G. Morin l. c. p. 68.

³⁾ V. G. Morin l. c. p. 71. Id jam advertit Le Quien *Oriens Christianus* T. II. col. 305.

s. Nicetas
Episcopus.

appellatione Romantiana vel Romesiana, occurrit. Erat autem Remesiana, civitas Daciae mediterraneae.

Venit porro ex Dacia Nicetas Episcopus tum a. 398. tum a. 402. Nolum, ut s. Paulinum Nolanum inviseret, isque quum ex priori visitatione in Daciam remigraret carmen ei dedicavit *Propempticon Nicetae Episcopi in Daciam revertentis*¹⁾. Eodem multis celebrat ejus virtutes, labores et merita in erudiendis in fide christiana gentibus dissitarum illarum regionum, iter redeuntis in patriam describit, et fausta quaeque ei exoptat. Non dicit quidem, quatenam civitas fuerit sedes Nicetae, suntque qui opinantur fixam sedem ei forte non fuisse. Indigitat tamen s. Paulinus specialem urbem illis carminis verbis: „Cuncta Nicetae Dominus secundet, — Donec optato patriam vehatur, — Laetus in urbem“ (v. 55. 56.). Occurrunt porro et illa in describendo itinere: „Ibis et Scupos patriae propinquos, — Dardanus hospes“ (v. 195. 196.). Scupi (Usbek) metropolis erat Dardaniae, ultima civitas amplior attingenda, donec veniretur in Daciam mediterraneam, adeoque in Dacia mediterranea sedem fuisse Nicetae, merito concluditur. Quum vero Gennadius Nicetam dicat Episcopum civitatis *Remesinae* eaque civitas reapse in Dacia mediterranea sita sit, pronum est inferre, hunc nostrum Nicetam a Gennadio designari²⁾. — Convenit sane et tempus, quo Scripta illa confecta esse ex indole eorum collegimus, quum Nicetas hic apprime ea aetate floruerit. Vi-

¹⁾ Carmen XVII. Quum secunda vice a. 402. Nicetas Nolae esset, multis laudibus eum celebrat Carm. XXVII. quod est in Natal. s. Felicis Carmen IX.

²⁾ Convenit hic etiam mentionem facere cujusdam, qua tum s. Paulinus tum s. Nicetas utitur allusionis ad eos, qui in Dacia aurum ex fodinis colligebant. Paulinus quidem: „Nunc magis dives pretio laboris, — Bessus exultat; quod humi manuque — Ante quaerebat, modo mente coelo — Colligit aurum“ (v. 213—215.). Et: „Callidos aurilegulos in aurum — Vertis“ (v. 269—270.) — Dixervis autem hos Daciae aurilegulos Nicetam oculis conspiceret, dum scribit: „Non enim ante ad confessionem venit, nisi prius fuerit diabolo renuntiatum Sicut nec aurilegus ante aurum mittit in sacculum, nisi prius terram vel limum laverit universum“. Fragm. III. ap. Migne P. L. T. LII. p. 873.

vebat ipse adhuc a. 409, uti colligitur ex Innocentii I. R. P. epistola 21, idemque esse videtur Nicetas quem a. 414 (ep. 22.) idem Pontifex inter Episcopos Macedoniae et adjacentium regionum nominat. Conjicit ex variis indiciis Kattenbusch, inter annos 410 et 420 opuscula illa esse composita; potuit certe illis annis Nicetas eadem scribere. Quod si res ita habuerit, liquet s. Paulinum, quum carminibus a. 398 et 402 confectis Nicetam celebraret, opuscula ejus laudare non potuisse. Caeterum praecise tempus, quo Nicetas ea vulgaverit, determinari nequit. S. Paulinus potius in eo est, ut virtutes Nicetae ac merita ejus in erudiendis barbaris evehat, graphice longum ejus iter describat, et in altero carmine exponat quanto solatio ei fuerit visitatio Nicetae, cui et carmina sua in s. Felicis Nolani honorem confecta legebat et aedificia a se constructa gaudens ostendebat.

S. Nicetas
Episcopus.

Quamvis autem Nicetas maxime barbaris convertendis et instruendis insudaret, inferri inde nequit, otium ei non fuisse sufficiens nec eam doctrinam, ut Scripta illa conficere potuerit. Non obstantibus laboribus apostolicis videmus virum illustrem bis iter suscepisse longinquum ac Nolae cum s. Paulino amico commoratum esse. Opera vero illa non sunt valde ampla, nec inquisitiones admodum subtiles ac profundas continent, verum Scripta sunt nitida quidem, sed planae doctrinae Ecclesiae expositiones. Nicetam porro etiam s. Paulinus doctissimum appellat ad Sulpitium Severum scribens: „Venerabilis episcopus atque *doctissimus* Nicetas qui ex Dacia Romanis merito admirandus advenerat“¹⁾.

Observandum porro est, Daciam inde a temporibus Trajani provinciam fuisse Romanam multasque colonias a Romanis in illis regionibus esse conditas. Non fuit igitur provincia barbara, sed

¹⁾ Ep. 10. ad Severum. — Advertit Kattenbusch l. c. p. 51., hoc *doctissimi* praedicatum non sufficere, ut huic Episcopo missionario tractatus illos attribuire possimus. Certe in his argumentum aliquod positivum non habetur, sed indicatur tamen, ingenii dotes et doctrinam Nicetae huic non defuisse, adeoque nihil obstare quominus Scriptorum illorum auctor esse potuerit. Tillemont, insignis sane criticus, nihil haesitat, ut Nicetam in Dacia Episcopo opuscula illa attribuat. (Cf. articulum S. Nicéas évêque de Romaciane dans la Dace et apôtre de divers peuples. Mém. T. X.) Caeterum et Ulphilas Gothorum episcopus laboribus et scriptis fuit insignis. Nicetam vero s. Paulinus etiam in Carm. XXVII. ut *doctum* exhibet, illis verbis „dum pectore *docto* sustineor“ (v. 326). Migne l. c. p. 655.

S. Nicetas
Episcopus.

Romanorum cultura expolita. Saeculo quarto ad finem vergente inceperunt quidem incursiones barbarorum, ac Nicetas tum erudiendis indigenis Daciae incolis, tum convertendis barbaris (Gothis et Bessis) multam operam dedit. Quod vero in suis opusculis quoque virorum et mulierum in cultu corporis vanitatem impugnet et describat ea ratione qua civitatum majorum mores indicari videntur¹⁾, satis explicatur. In urbibus enim Dardaniae, Daciae et adjacentium regionum, in quibus coloniae Romanorum sedebant, mores etiam eorum vigeant. Caeterum libellos sex instructionis pro competentibus merito supponitur Nicetas ita composuisse, ut universim fidelibus inservire possent.

Omnibus igitur consideratis huic s. Nicetae Remesinae in Dacia Episcopo, varia de quibus agimus Scripta attribuenda videntur. Opinatur quidem cl. Kattenbusch²⁾, alii cuidam illius temporis Nicetae qui in Gallia floruerit eorum potius fuisse auctorem, ac Gennadium vel aliquam civitatem Galliae appellatione Romacianae civitatis designare, vel forte confusione aliqua eum ad quemdam Nicetae Remesinae in Dacia Episcopum transtulisse, quae alium Nicetam spectabant. Sed aliquam urbem Galliae civitatem Romacianam appellatam non esse notam ipse Kattenbusch agnoscit, alteram vero suppositionem nec satis fundatam nec opportunam esse dixerim.

Doctrina s. Nicetae pura et integra est, stylus simplex et nitidus, dictio brevis simul et perspicua³⁾. Doctrinae unicum exemplum subjungamus de *quotidiano missae sacrificio*: Christus „sacerdos dicitur vel quia suum corpus oblationem et hostiam obtulit Deo Patri pro nobis, vel quod per nos dies singulos offerri dignatur.“ De diversis Christi appellationibus ed. A. Majus p. 32. Cf. Concil. Trid. Sess. 22. cap. 1. et 2.

Nota 1. Hymnum „Te Deum laudamus“ s. Nicetae Remesinae in Dacia Episcopo attribuendum esse cl. P. D. Germanus Morin O. S. B. nuper erudita Dissertatione evincere nisus est⁴⁾. Ex-

¹⁾ Fragmentum III. ap. Migne l. c.

²⁾ L. c. p. 49. 50.

³⁾ De doctrina s. Nicetae cf. C. Braidia Dissert. cit. c. 9. et 10.; de stylo vid. Gennad. lib. de Scriptor. eccles. c. 22., Cassiodor. Instit. divin. litter. c. 16. et C. Braidia Dissert. cit. c. 8.

⁴⁾ Nouvelles recherches sur l'auteur du „Te Deum“. Revue Bénédict. Février 1894, p. 49—77.

clusis s. Ambrosio ¹⁾ aliisque quibus passim ille hymnus adscribitur, ostendit Codd. Mss. et antiquorum testimonia maxime Nicetae Episcopo ut auctori suffragari, huncque Nicetam esse illum de quo agimus in Dacia Episcopum. Allatis argumentis vim inesse agnoscimus, placetque haec quaestionis arduae solutio. Quum tamen ea quae s. Nicetam spectant, eruditorum controversiis adhuc vehementer agitentur, rem nondum omnino eliquatam arbitramur.

S. Nicetas
Episcopus.

Nota 2. Idem auctor in Dissertatione laudata opinatur, etiam *Explanationem Symboli ad initiandos*, ab A. Majo aliisque s. Ambrosio adscriptam ²⁾, et celebrem tractatum *De Sacramentis* olim pariter, etsi ut videtur immerito, s. Ambrosio tributum ³⁾, merito s. Nicetae ut auctori attribui posse. — Sed quoad *Explanationem Symboli ad initiandos* illi sententiae non acquieverim. Etenim haec *Explanatio Symboli* indole differt ab ea *Explanatio Symboli habita ad Competentes* quae inter genuina Scripta s. Nicetae occurrit, adeoque alius est auctoris. Ne aliis insistamus, a) Nicetas in sua *Explanatio*ne ad Competentes exponit Symbolum in quo legebatur „credo in sanctam catholicam ecclesiam“, vocemque catholicam explanat. In Symbolo autem quod explicat auctor *Explanationis Symboli ad initiandos*, deest vox catholicam, neque exponitur. b) Idem auctor iterato in eo insistit, quod Apostoli antequam se separaverint Symboli articulos contulerint et brevem hanc fidei formulam efformaverint; Nicetas vero in sua *Explanatio*ne nihil ea de re dicit, sed urget iterato, quod ex s. Scripturae verbis et textibus Symbolum sit compositum. Etiam id ostendit diversum utriusque *Explanatio*nis auctorem. — Quoad tractatum *De Sacramentis* advertendum videtur, a Gennadio ejusmodi librum inter Nicetae Scripta non commemorari, nec occurrit argumentum aliquod positivum cur ei hic tractatus tribuendus sit. Quod vero, uti observat cl. Dom. Morin, in Codice s. Galli *Explanatio Symboli ad initiandos* et tractatus *De sacramentis* jungantur ut Liber primus et Liber secundus, mihi indicare videtur, utrumque opus ut foetum Ambrosianum habitum fuisse. Certe enim tractatus *De sacramentis* inter Scripta s. Ambrosii computari solebat.

Nota 3. Varii auctores existimarunt, Nicetam nostrum auctorem variorum Operum, esse eundem Niceam vel Nicetam, ad quem quum esset hypodiaconus Aquilejensis, s. Hieronymus scripsit ex Oriente (c. 372) epistolam (42) familiarem. Hunc postea factum esse Episcopum Aquilejensem, censet Baronius ac scripta illa quae sub nomine Nicetae veniunt composuisse ⁴⁾. Sed Nicetam

¹⁾ Cf. T. I. §. 126. p. 191.

²⁾ Cf. supra §. 219. p. 269. nota.

³⁾ Cf. T. I. §. 127. p. 692.

⁴⁾ Notae ad Martyrol. Rom. d. 22. Junii.

S. Nicetas
Episcopus.

s. Hieronymi amicum c. a. 372., alium esse ab eo qui c. a. 452. factus est Episcopus Aquilejensis facili negotio Braida demonstravit¹⁾. Tillemont vero probabile esse existimat, Nicetam hypodiatonum Aquilejensem cui epistolam direxit s. Hieronymus, postea fuisse Episcopum Remesianae in Dacia, quae fuit forte patria ejus, adeoque et auctorem illorum operum²⁾. Res ita se habere potest, desunt tamen positiva argumenta quibus haec nitatur sententia.

Editiones.

Editiones: Duplex Operum s. Nicetae habetur editio, una Canonici Braida, quae inscribitur: S. Nicetae Episcopi Aquilejensis Opuscula, quae supersunt, duo, additis fragmentis. Utini 1810 in 4°; altera Card. A. Maji, quae inscribitur: SS. Episcoporum Nicetae et Paulini Scripta e Vaticanis Codd. edita. Romae 1827 in 4° (recus. in A. Maji Collect. Nova Scriptorum Veterum Tomo VII. Romae 1833. P. I. p. 314—340.). De utraque editione, nec non de Opusculis Nicetae, quae alibi prodire, uberior mentio facta est supra, cum de singulis Nicetae Opusculis ageretur, et Maji editio recusa est ap. Migne P. L. T. LII.

§. 222.

**Valerianus Cemeliensis, Basilii Seleuciensis Episcopus,
Arsenius Eremita.**

Praeter ss. Patres modo recensitos, qui eloquentia sacra circa medium saeculum V. innotuere, memoratu etiam digni sunt quidam Scriptores ecclesiastici, qui hac aetate apud Latinos Graecosve floruerunt.

Valerianus
Cemeliensis.

*Valerianus*¹⁾, Cemeliensis (Cimiez) apud Alpes mari-

¹⁾ Dissert. cit. c. 8.

²⁾ Tillemont S. Nicée Evêque de Romaciane Mem. T. X.

³⁾ De hoc Valeriano cf. Jac. Sirmondus in fronte Operum Valeriani ab ipso editorum (Opp. J. Sirmondi Venetiis 1728. T. I. p. 345 seqq.), Th. Raynaudi Vindiciae Valeriani Cemel. c. 1. et 10. (etiam in Hep- tade Praesulum Christiana ed. Raynaud. Paris. 1671. p. 756—802.), D. Sammarthani Gallia Christiana T. III. (Paris. 1725.) col. 1270—72. Dupin. T. IV. p. 179—80. Tillemont Mém. T. XV. S. Eucher. Art. III. (p. 125—26.), Galland. T. X. Prolegom. c. 3. et Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 812—22. Valeriani Opera cum subsidiis litterariis Migne P. L. T. LII. — Sollerius Acta SS. Jul. V. p. 569—71. Schack, De Valeriano saec. V^{ti} homileta christiano, Hav- niae 1814. — Cf. Chevalier s. v. Valérien.

timas Episcopus, medio saeculo V. claruit¹⁾ et maxime zelo praedicandi verbum Dei eminuit (Homil. 6.).

Valerianus
Cemelienis.

Is viginti reliquit *Homilias* cum *unica epistola*. Illae admodum diserte tractant *de bono disciplinae* (Hom. 1.)²⁾, *de arcta et angusta via* (Hom. 2. et 3.), *de misericordia* (Hom. 7. 8. 9.) et *avaritia* (Hom. 20.), *de bono humilitatis* (Hom. 14. 11.) et *pacis* (Hom. 12. 13.), *de bono martyrii* (Hom. 15. 16. 17.) atque *de Machabaeis* (Hom. 18.), *de oris insolentia* (Hom. 5.) ac *de verbis otiosis* (Hom. 6.), *de votis* Deo rite persolvendis (Hom. 4.) ac *de Quadragesima* devote peragenda (Hom. 19.), tandem de indigno usu *parasitos* convivii adhibendi eosque contumeliis afficiendi (Hom. 10.). — *Epistola ad monachos* directa commendat virtutes praecipuas verbis Apostoli Pauli ex ejus epistolis juxta ordinem, quo se in Vulgata nostra excipiunt, depromptis³⁾.

Gravis ac splendida, dignitatis succique plena, facun-

¹⁾ Cemelion (Plinii (Hist. Nat. lib. III. c. 7. ed. Franzius Lipsiae 1778. Vol. I. p. 575. c. Not.) vel Cemenelium, oppidum olim celebre, nunc dirutum prope Nicaeam (hodie Nizza) in confinio Galliae et Italiae situm fuit (cf. D. Sammarthanus l. c. col. 1267—70. et Bruzen la Martinière Dictionnaire géographique T. III. s. v. Cemelanium. Venetiis 1737. p. 385.); unde propter utriusque dioecesis angustiam et utriusque civitatis fere continentem propinquitatem s. Leo M. fortasse sub ipso Valeriano Episcopatus Cemeliensem et Nicaeensem, Metropolitae Ebredunensi subjectos, univit (quod patet ex P. Hilari epist. 4. ap. Mansi T. VII. col. 930—31.). De aetate hujus Valeriani satis constat, de rebus gestis et anno emortuali non item. Qui amat conjecturas plus minus probabiles, consulat auctores supra citatos, praesertim Sirmondum et Raynaudum.

²⁾ Sermo hic jam antea in Opp. S. Augustini, cui olim perperam adscribebatur, editus fuerat, hodieque in Append. T. VI. Opp. S. Augustini ed. Paris. (ed. Venetae tertiae T. XVII. Append. V.) legitur.

³⁾ S. Valeriani Homilias 20 cum Epistola ad monachos primus ed. J. Sirmondus. Paris. 1612 in 8°, recens. in Sirmondi Opp. ed. Paris. 1696. T. I. p. 604—702., ed. Venet. T. I. p. 345—404. item in Hep-tade Praesulum Christiana ed. Theoph. Raynaudus Paris. 1671. p. 726—55. et saep., in Biblioth. Galland. T. X. p. 123—58. et cum Petri Chrysologi Sermonibus ed. D. Mita Venetiis 1742. p. 213—45. Ed. Migne P. L. T. LII. Cf. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. 814—22.

dia in istis Homiliis elucet; insignis morum doctrina in iisdem abundat¹⁾. Longe inferior est dictio epistolae.

Basiliius Seleuciensis.

Basiliius, Seleucia in Isauria Episcopus²⁾ (post a. 431), in causa Eutythiana minus constantem se praebuit, unde splendorem nominis sui haud parum obfuscavit. Etenim in Synodo Constantinopolitano a. 448., sanam fidem professus, cum s. Flaviano Eutythen damnavit; posthac in Synodo Ephesina latrocinali a. 449. sive propter innatam animi levitatem, sive propter metum Dioscori, sive propter fidei veritatem non satis perspectam, cum Dioscoro s. Flavianum condemnavit, Eutythen communioni ecclesiasticae et dignitati pristinae restituit, ejusque fidei professionem, in qua perniciosus error ancipiti latebat sub formula, ipsis Eutythis verbis repetiit³⁾. Postremo ad saniora consilia reversus in Concilio Chalcedonensi a. 451., ubi primum simul cum Dioscoro fuerat separatus, s. Leonis epistola dogmatica recepta atque subscripta, cum reliquis Concilii Patribus sententiam tulit adversus Dioscorum et Eutythen, in eaque sententia firmus dehinc stetit⁴⁾. Obiisse creditur circa a. 459.⁵⁾

¹⁾ Nota Semipelagianismi, quam nescio quis Valeriano inurere tentavit, sufficienter deleta est a Theoph. Raynaudo in ejus Vindiciis Valeriani c. 2—9., quas non solum in Opp. Raynaudi T. XI. et in Ejusdem Heptade Praesulum Christiana (ed. cit. p. 756—802.) reperire licet, verum etiam Veneta editio a. 1742., absque tamen auctoris nomine, Homiliis Valeriani subjunxit p. 246—91. Cf. Tillemont l. c. p. 126.

²⁾ De hoc Basilio cf. Tillemont Mém. T. XV. Basile de Séleucie (p. 340—47.), Dupin T. IV. p. 206—9. Ceillier T. XIV. Chap. X. (ed. 2. T. X.), G. Cave Vol. I. p. 441—42. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 90—97. — Cf. Chevalier s. v. Basile.

³⁾ Vid. Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 700. et col. 828.).

⁴⁾ Haec omnia patent ex Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 633—38. 685. 743—48. 809—14. 827—30. 912. 935—36.), Act. IV. (Mansi T. VII. col. 5—6. et 47—50.) et VI. (Mansi T. VII. col. 138.); Justiniani Imp. Epistola adv. defensores trium Capitul. (Mansi T. IX. col. 585.). Cf. Tillemont l. c. p. 340—42. Ceillier l. c. n. 1—4.

⁵⁾ Haec temporis nota inde eruitur, quod Epistola Synodica a Basilio a. 458. ad Leonem Imperatorem data in Act. Concilii Chalcedon. P. III. c. 39. habetur, Concilio autem Constantinopolitano sub Gen-

Hujus Basilii exstant 1. *Orationes* 40 et *Homilia una*,
2. *Epistola una*, et 3. *libri duo de vita et miraculis S. Theclae*.

1. *Orationes* fere omnes s. Scripturam tum Veteris, tum Novi Testamenti explanant.

In illis creationem et admirabilem dispositionem universitatis rerum ac praesertim hominis, qui refert imaginem Dei, pulchre describit (Orat. 1. et 2.), Adami statum integrum per Dei gratiam et corruptum per primum peccatum accurate exhibet (Orat. 3.). Tum de Cain et Abel (Orat. 4.), de Noë (Orat. 5. et 6.) et Abraham (Orat. 7.), de Josepho Aegyptiaco (Orat. 8.) et Moyse (Orat. 9.), de Elisaeo (Orat. 10.)¹⁾ et Elia (Orat. 11.), de Jona (Orat. 12. 13.) et Davide (Orat. 14. 15. 16. 17.) verba facit. In iis, quae pertinent ad Novum Testamentum, eadem infantium Bethlehemi per Herodem interfectorum (Orat. 37.), decollationem Joannis Baptistae per malitiam Herodiadis (Orat. 18.), curationem servi centurionis (Orat. 19.), filiae mulieris Chananaeae (Orat. 20.), daemoniaci ad lacum Gerasenum (Orat. 23.), duorum caecorum (Orat. 36.) atque claudi sedentis ad portam templi speciosam (Orat. 21.), saturationem quinquies mille hominum de quinque panibus (Orat. 33.), sedatam in mari a Domino tempestatem (Orat. 22.), narrationem de matre filiorum Zebedaei (Orat. 24.) atque de Publicano et Phariseo (Orat. 35.) satis ornate exponit; declarat etiam, quare Joannes Baptista discipulos suos miserit ad Christum, omnium hominum doctorem (Orat. 34.), quomodo Christus *bonus pastor* dicatur (Orat. 26.), ac discipuli Christi jubeantur parvuli rursus fieri (Orat. 28.), quo sensu Dominus oneratos et laborantes ad se vocaverit reficiendos (Orat. 29.), Apostolos fecerit piscatores hominum (Orat. 30.), Simoni vero post egregiam confessionem nomen Petri indiderit (Orat. 25.), demum qua ratione Christus Jerosolymam ascendens Apostolis passionem suam praedixerit (Orat. 31.) et in horto Gethsemani Patrem rogaverit, ut transeat passionis calix (Orat. 32.). — Reliquae Orationes vel ad mores spectant, vel dies festos celebrant. In una quippe Oratione (Orat. 27.) gravissimis verbis increpat spectatores Olympicorum certaminum, quae a genio religionis christianae prorsus abhorrire ostendit. Aliae duae habitae sunt in *annuntiationem* Deiparae Virginis

nadio a. 459. habito jam interfuisse legitur „Gerontius Episcopus Se-leucia“ (Mansi T. VII. col. 917—18).

¹⁾ Oratio haec de *Elisaeo* in prima editione graeca Orationum Basilii (Lugduni 1596.) alieno loco posita reperitur tanquam Oratio 38. Hinc in ista editione Oratio sequens de Elia numeratur Oratio 10., et sic deinceps usque ad Orat. 38. numerus singularum Orationum istius editionis uno minor est, quam in editionibus posterioribus.

Basilii Se-leuciensis. (Orat. 39.) et in *transfigurationem* D. N. Jesu Christi (Orat. 40.). Hisce orationibus inserta est: *Demonstratio contra Judas de Sultatoris adventu* (Orat. 38.), qua ex celeberrimo Danielis de Messia vaticinio (Dan. 9, 21—27.), annis computatis, clare ostenditur, Jesum Christum verum esse Messiam Archangeli Gabrielis voce Danieli promissum¹⁾. — Denique his addenda est *Homilia de laudibus s. Stephani Protomartyris et de reliquiarum ejus inventione*²⁾.

2. *Epistola Synodica ad Leonem Imperatorem* Concilium Chalcedonense defendit atque Timotheum Aelurum Monophysitam sede Alexandrina indignum judicat³⁾.

3. *Libri duo de vita ac miraculis D. Theclae virginis Martyris Iconiensis*⁴⁾ fusiori calamo celeberrimae istius

¹⁾ Harum Orationum quindecim (scil. Or. 1. 2. 4. 7. 8. 9. 11. 12. 19. 22. 24. 25. 29. 34. 35.) olim legit Photius Cod. 168., quibus reliquae adeo similes sunt stylo et caractere, ut de authentia dubitandi locus haud relinquatur. Excipias tamen Orat. 39., nec non Orat. 38., quae potius est dissertatio ac reperitur etiam gr. et lat. in Canisii Thesaur. Monument. sen Lectt. antiq. (ed. Basnage) T. I. p. 240—51.; cf. ibid. Basnagii Animadversio. praevia p. 238—39. J. A. Fabricii, Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 93. Tillemont l. c. p. 344. Ceillier l. c. n. 6. et G. Cave l. c. p. 441.

²⁾ Homilia haec, quae in editionibus Orationum Basilii desideratur, gr. et lat. cum aliis quibusdam vetustis monumentis edita est a Fr. Combefisio hac inscriptione: S. Joannis Chrysostomi de educandis liberis liber aureus etc. Paris. 1656 in 8° (p. 283—313.). De hac Homilia nonnullis ob styli diversitatem suspecta et de aliis quibusdam adhuc ineditis cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 96—97. Tillemont l. c. p. 345. Ceillier l. c. n. 10.

³⁾ Epistola haec, quae latine tantum exstat, habetur solummodo in Act. Concilii Chalcedon. P. III. cap. 39. (Mansi T. VII. col. 559—563.) et in Epiphanii Scholastici Cod. Encycl. c. 19. (Harduin T. II. col. 720—23.). Cf. Ceillier l. c. n. 11.

⁴⁾ Opus hoc a quibusdam in dubium vocatur; nec plane immerito, cum Veteres solum tradiderint, Basilium poetico sermone vitam s. Theclae conscripsisse, haec autem vita in prosa sit exarata. et insuper talia contineat, quae vix ullam merentur fidem. Itaque haud improbabilis est conjectura, ignotum quemdam posterioris aevi auctorem partim exscribendo genuinum Basilii Opus, partim aliunde excepta vel etiam proprio ingenio conficta addendo duos hosce libros confecisse. Probabilior tamen est sententia, eos libros a Basilio esse conscriptos, qui vero incaute secutus sit antiquum librum apocryphum de itineribus Pauli et Theclae (de quo vid. Tertullian. de baptismo c. 17.), unde tot fabulae manarint. Cf. Dupin T. IV. p. 209. Tillemont l. c. p. 345—47. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 95—96. et Ceillier l. c. n. 12—14.

Sanctae conversionem per s. Paulum Apostolum, miras virtutes et gloriosam passionem (lib. I.), stupenda denique miracula per ipsam patrata (lib. II.) describunt¹⁾.

Basilii Seleuciensis.

Stylus ejus turgidus et dictio famam eloquentiae affectans, figuris tropisque abundat; exordium rhetoricum singulis Orationibus praemittit, atque personas loquentes aut colloquentes inducere amat; in Scriptura explicanda Chrysostomum imitari studet; Arianos frequenter impugnat et Incarnationis mysterium saepius, non tamen sine difficultate, exponit²⁾.

S. Arsenii Eremitae, cui et Magni cognomen, hoc loco etiam faciamus mentionem. Is ex genere senatorio c. a. 354 Romae natus, humanarum litterarum scientia clarebat adeo, ut versus annum 383 a Theodosio Imperatore Constantinopolim accerseretur ad aulam, ut Arcadii filii (n. a. 377) ac post et Honorii (n. a. 384) esset praeceptor. Summis in honoribus ibi per decennium vixit. Tunc vero divina motus gratia mundo valedixit et in Aegyptum secedens, variis in desertis eremiticam vitam summa severitate duxit. Quinquaginta quinque annos ibidem transegit virtutum ac sanctitatis fama universo fere orbi christiano conspicuus, atque anno 449 in deserto Troes prope Babylonem Aegypti, vitae suae cursum feliciter consummavit. Quae autem in eremo praeclare gessit et docuit s. Arsenius, studiose collegit litterisque mandavit

S. Arsenius Eremita.

¹⁾ Editae sunt Basilii Orationes 44 primum graece Lugduni Batav. 1596 in 8° (ex his tamen Or. 40—44. non Basilii, sed Chrysostomi sunt, ejus nempe Homil. 62—64. in Evangelium Joannis), tum latine Claudio Dausqueio interprete ibid. 1604. (qui primus Orationem de transfiguratione Domini gr. et lat. adjecit, item in Biblioth. Patrum Colon. T. V. P. III. p. 409—74 et in Biblioth. Maxima Patrum T. VIII. Libri duo de vita et miraculis s. Theclae gr. et lat. editi sunt a Petro Pantino. Antverpiae 1608 in 4°. Omnia haec Basilii Opera (sola Epistola excepta) gr. et lat. optime prodire in Collectione, quae inscribitur: SS. Patrum Gregorii Thaumaturgi, Macarii Aegyptii et Basilii Seleuciae Episcopi Opera omnia gr. et lat. Paris. 1622. fol. (quam editionem ego adhibui). Migne P. G. T. LXXXV. — Cf. Ceillier l. c. n. 15. et J. A. Fabricii Bibl. Graec. Vol. IX. p. 91—97.

²⁾ Cf. Photii Cod. 168. (p. 196), Dupin T. IV. p. 208. Tillemont l. c. p. 342—45. et Ceillier l. c. n. 10.

S. Arsenius
Eremita.

s. Theodorus Studita, ejusque lucubrationem ex pervetusto codice Segueriano descriptam edidere hagiographi Bollandiani, eruditisque animadversionibus illustrarunt ¹⁾).

Si Nicephoro fides habenda, complures sermones (λόγους) Arsenius reliquit ²⁾, sed nonnisi pauca scripta ad nos pervenerunt, videlicet:

1. *Magni sanctique Arsenii Doctrina et Exhortatio* (τοῦ ὁσίου Ἀρσενίου τοῦ μεγάλου διδασκαλία καὶ παραίνεσις). Exhortationem hanc brevem quidem sed sapientia plenam ad monachos Arsenius dirigit, ac praecipue in eo est ut ostendat, non solum a vitiis externis vel internis incontinentiae ascetam se mundare debere, sed etiam a vitiis spiritus invidiae, superbiae, avaritiae abstinendum, animamque emundandam, magnaue vigilantia daemone tentatori esse resistendum. Hanc Exhortationem primum publici juris fecit Combefisius, eamque merito, *multa majestate et claritate, brevi adeo verborum complexu, expressam* appellat ³⁾.

2. *Arsenii monachi ad nomicum* (legisperitum) *tentatorem* (Ἀρσενίου μονάχου εἰς τὸν πειραστὴν νομικὸν), homilia quaedam est, vel potius fragmentum sermonis in verba legisperiti qui surrexit *tentans* Christum et dicens: *Magister, quid faciendo vitam aeternam possidebo*, atque in responsum Christi de diligendo Deum et proximum. (Luc. 10, 25 sqq. ⁴⁾).

3. Demum inter Apophthegmata Patrum, 44 sententiae s. Arsenii vel facta ex ejus vita recensentur ⁵⁾.

¹⁾ Acta SS. Julii Tom. IV. p. 617. sqq.

²⁾ Niceph. hist. eccles. l. XII. c. 23.

³⁾ Combefis. Auctarium noviss. Biblioth. Graec. Patrum (II. voll. fol. Paris. 1672) T. I. part. 1. p. 501. — Galland. T. VII. Migne P. G. T. LXVI. p. 1617—1622.

⁴⁾ A. Majus Classici auctores, T. X. p. 533. Romae 1838. Migne l. c. p. 1621—1626.

⁵⁾ Apophthegmata Patrum ap. Migne P. G. T. LXV. p. 71—440. c. II. De Arsenio l. c. p. 87—108. — Cf. de s. Arsenio, Niceph. hist. eccles. l. XII. c. 23. Baronius Annales a. 383. n. 22. 23. Ceillier T. XIII. Ch. XIV. (ed. 2. T. VIII.); Fabricius Bibl. gr. T. X. 490; Gallandius T. VII. p. XIII. sqq.; Tillemont Mém. T. XIV. p. 676—700. 795—797. Acta SS. Julii T. IV. p. 605. sqq. — Chevalier s. v. Arsène.

SECTIO III.

§. 223.

Joannes Cassianus, presbyter Massiliensis. Ejus vita.

Fontes: Ipsius Cassiani Opera ed. Alardus Gazaeus. Atrebatii 1628. fol. — S. Prosper Aquit. in Chronico ad a. 436; Opusculum c. Collatorem. Epistola Castoris ad Cassianum. — Genadii lib. de Scriptor. eccles. c. 61. — S. Benedict. Regula c. 24. 73. — Cassiodor. de instit. div. c. 19; exposit. in Ps. 69. — Gregor. Turon. hist. Franc. l. X. c. 29.

Fontes et
Subsidia.

Subsidia: Alardi Gazaei Praefat. ad Lectorem in ejus edit. Opp. Cassiani. — Tillemont Mém. T. XIV. S. Cassien (p. 157—88). — Ceillier T. XIII. Chap. II. (éd. 2. T. VIII.). — G. Cuperi Sylloge historica de S. Joanne Cassiano abbate in Actis SS. ad diem 23. Julii (Julii T. V. p. 458—82. ed. Antverp.) — C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 1. cum Adnotatt. et Ballerin. Observatt. — Cas. Oudin T. I. col. 1133—63. (qui fere tantum exscripsit Card. Norisium). — Wiggers de Joanne Cassiano Commentatio I. II. et III. Rostochii 1824—25 in 4°.¹⁾ — Opera Cassiani recens. Petschenig Prolegg., Corp. Scr. eccl. lat. Vol. XVII. Viennae 1888. — Ebert Litter. d. Mittelalt. I. 348—354. — Meyer L. F. Jean. Cassien, sa vie et ses écrits. Strasbourg 1840. 8°. — Cf. Chevalier s. v. Cassien.

SS. Patribus et Scriptoribus ecclesiasticis, qui circa medium saeculum V. in Gallia floruerunt, necessario praemittitur Joannes Cassianus, Semipelagianorum princeps, vir litteris ac morum integritate illustris. Is enim non tantum Massilienses, apud quos monasterium condiderat, s. Augustino adversarios fecit, verum etiam vicinos Lerini monachos quoad illam de gratuita praedestinatione ad fidem sententiam in partes contra Doctorem Hipponensem traxit; unde gravissimi per universam Galliam tumultus

Jo. Cassianus.

¹⁾ Consulto praetermissi in subsidiis recensendis Opus, quod inscribitur: *Joannes Cassianus illustratus per Joannem Guesnay*. Lugduni 1652, quia auctor iste (ut recte animadvertit C. Noris. l. c. p. 225.) „Xenophontis Cyropaediam imitatus Cassianum, non qualis reapse fuit, sed qualem ipse eundem esse voluerit, nobis exhibuit.“ Cf. etiam Schoene-mann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. Vol. II. p. 694—97.

Jo. Cassiani Vita. excitati sunt, nonnullis s. Augustini dicta acerrime defensantibus, aliis longe pluribus eadem pertinaciter impugnantibus.

Joannes Cassianus e minori Scythia, quae una erat ex Thraciae provinciis, oriundus ¹⁾ c. a. 360. et a piis parentibus divinis humanisque litteris egregie instructus, vix pueritiam emensus monasterium celeberrimum Bethlehemensi petiit, ubi multum temporis commoratus in via sanctitatis plurimum profecit et arctissimam cum Germano monacho amicitiam iniit ²⁾. Posthac c. a. 390. majoris perfectionis desiderio aestuans cum Germano amico perrexit in Aegyptum, ut Scethi ac remotissima etiam Thebaidos eremo penetrata sanctorum monachorum praecipuos, quorum gloriam fama per universum orbem diffuderat, si non aemulandi, saltem agnoscendi audiendique studio inviseret (Collat. 11. c. 1. et 5. Instit. lib. 5. c. 24.). Ea in peregrinatione benignissime ubique excepti celeberrimos monachorum tunc maxime florentium magistros per omnem Aegyptum adierunt, cum iisque de rebus ad vitae monasticae perfectionem spectantibus familiares sermones contulerunt, saluberrimas ex ore ipsorum institutiones perceperunt et praeclara omnigenae virtutis exempla mira-

¹⁾ „Natione Scythia“ vocatur a Gennadio l. c., quod nonnulli magno ingenii conatu et eruditionis apparatu eo detorquere voluerunt, ut Provinciam Galliae meridionalis ejus patriam statuerent (C. Noris. l. c. p. 226—27); sed Gennadii, scriptoris domestici et fere aequalis, auctoritas tanta est, ut ejusmodi conjecturis, quantumlibet speciosis, non sit locus, cf. Ballerin, Observat. in Noris. lib. II. c. 1. n. 1. (ibid. p. 481—82). Nec ea quae nuper L. Petschenig (l. c. p. II—IV) attulit, ut probaret non ex Scythia sed ex Gallia Cassianum esse oriundum, tanti sunt ponderis, ut Gennadii assertio seponenda videatur.

²⁾ Vid. Cassiani Collat. 24. c. 1. S. Prosperi Aquit. lib. contra Collat. c. 2. n. 1. Cassian. Collat. 14. c. 12. 13. (cf. Tillemont l. c. p. 159. Not.), Praefat. in libros de Instit. Coenob., item Collat. 11. c. 5. Instit. lib. 4. c. 31. Collat. 1. c. 1. Collat. 16. c. 1. Collat. 14. c. 9. Sunt, qui ex perperam intellecto Cassiani loco (Collat. 19. c. 2.) asseverent, eum per biennium tantum in monasterio Bethlehemensi commoratum esse (ut Al. Gazaeus in Praefat. cit. et Wiggers §. 4), quod nec ex vero istius loci, monachorum generatim jugi impatientem festinationem e monasterio in solitudinem carpentis, sensu fuit, nec cum reliquis vitae Cassiani circumstantiis conciliari potest.

bundi conspexere. Quo itinere longo ac difficili peracto ¹⁾ Jo. Cassiani Vita. c. a. 400. in s. Joannis Chrysostomi notitiam atque familiaritatem devenit, a quo etiam invitus diaconus ordinatus est, ac postea (simul cum Germano suo presbytero) Romam ad Innocentium P. cleri Constantinopolitani nomine missus, ut rebus misere turbatis auxilium a Summo Pontifice quaerere²⁾. Post Chrysostomi obitum Massiliam in Gallia concessit, ubi presbyter ordinatus duo monasteria, virorum unum, mulierum alterum, aedificans, in priori monachis dehinc praefuit ³⁾.

Quo in loco degens, rogante Castore, Episcopo Ap- tensis Ecclesiae, c. a. 416 *Institutiones* conscripsit regendis Coenobitis a Castore institutis accommodatas ⁴⁾. Eodem auctore etiam *Collationum* spiritualium, quas cum Orientalibus et praesertim Aegypti monachis habuit, seriem stylo committere suscepit. Harum decem primas, defuncto citius Castore amico suo, Leontio Episcopo Forojuliensi, et Hel- ladio nondum Episcopo c. a. 420 nuncupavit. Septem sequentes ante a. 426 precibus Sanctorum Honorati Are- latensis et Eucherii Lugdunensis postea Episcoporum victus composuit quorum ille tunc monasterio celeberrimo Liri- nensis insulae praefuit, hic vitam ibi monasticam agebat. Postremas denique septem ad monachos, qui in Stoecha- dibus consistebant insulis haud procul a Lerino, emisit intra a. 426—29 ⁵⁾.

¹⁾ Vid. Cassian. Instit. lib. 5. c. 24. Collat. 1. c. 2. Collat. 3. c. 2. Collat. 11. c. 2. 4. Collat. 17. c. 2. 5. 13. 31. Collat. 18. c. 1. Collat. 19. c. 1. et saep. Cf. Tillemont l. c. Art. II. — VI. (p. 161—72).

²⁾ Cassian. de Incarnat. lib. 7. c. 31. Instit. lib. 11. c. 17. Gen- nad. l. c. Palladius in Vita s. Joannis Chrysostomi c. 3. et 2. (Paris. 1680. p. 27. et 13—14.) S. Innocentii I. ep. 19. n. 1. etiam apud Sozom. Hist. Eccles. lib. 8. c. 26. Cf. Tillemont l. c. Art. VII. (p. 172—74).

³⁾ Gennadius l. c. Cf. Tillemont l. c. Art. VIII. (p. 174—75) et C. Noris. l. c. (p. 228—29).

⁴⁾ Vid. Castoris epistola ad Cassianum et Cassiani epistola ad Castorem, utraque praemissa libris Cassiani de Institutis coenobiorum. Cf. Tillemont l. c. Art. IX. (p. 176—78.)

⁵⁾ Vid. Cassiani Collationum Praefatio, item Praefatio Collat. 11. et Praefat. Collat. 18. Cf. Tillemont l. c. Art. X. (p. 178—80) et C.

Jo. Cassiani
Vita.

Posteaquam Pelagianus error per Leporium quemdam monachum Nestorio proludentem in Gallia radices agere coepit, monachus iste primum a Cassiano admonitus, deinde a s. Augustino per Dei gratiam ad veritatem reductus est ¹⁾. — Tandem ubi Nestorii haeresis in Oriente audacius caput extulit, rogatus a Leone, tunc Archidiacono, dein Pontifice Romano, adversus Nestorium scripsit *de Incarnatione Domini* libros septem ²⁾ et in his scribendi vivendique finem fecit c. a. 433 ³⁾.

§. 224.

Joannis Cassiani Scripta.

Jo. Cassiani
Scripta.

Opera sua Cassianus omnia Episcopis aut viris sanctis jubentibus conscripsit eaque Domino tanquam ingenii sui sacrificium obtulit ⁴⁾. Sunt autem Opera ejus tria, duo moralia, unum dogmaticum.

1. *De Institutis coenobiorum libri XII* ⁵⁾ juxta normam Orientis et Aegypti monasteriorum praescribunt, quae ad

Noris. l. c. (p. 230—32). De Stoechadibus insulis vid. Plinii Histor. Natur. lib. 3. c. 11. ed. Franzius. Lipsiae 1778. (Vol. I. p. 628—29), S. Isidori Hispalensis Etymolog. lib. 14. c. 6. n. 38. (Opp. T. IV. p. 180), Ennodii Vita B. Epiphanii Episcopi Ticinensis (Galland. T. XI. p. 148).

¹⁾ Vid. Cassian. de Incarnat. lib. 1. c. 4. Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 59.

²⁾ Perutile quippe visum est Leoni, ut per Cassianum, Constantinopolitanae olim ecclesiae diaconum et s. Joannis Chrysostomi discipulum, cujus maxima erat in illa urbe auctoritas, Constantinopolitana ecclesia moneretur vitare Nestorii errorem, cf. Ballerin, in Opp. S. Leonis Magni T. II. col. 404. et P. Quesnell (ibid. col. 409—16.), Tillemont l. c. Art. XIII. (p. 185—87) et ibid. p. 348—49. J. Garner. in Opp. Marii Mercatoris P. II. Praef. p. XV. C. Baron. Annal. ad a. 430. n. 90—94.

³⁾ Vid. Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 61.; Cassiani Praefat. lib. de Incarnatione; S. Prosper. Aquit. in Chronico sub Theodosio XIV. et Maximo Coss. (Opp. S. Prosperi Aquit. ed. Paris. col. 745.). Cf. C. Baron. Annal. ad a. 433. n. 26. Tillemont l. c. Art. XIV. (p. 187), C. Noris, Histor. Pelag. lib. II. c. 12. (ed. cit. col. 343—44.). Qui Cassiani obitum a. 448. assignant (ut fecit Guesnay aliique), id absque fundamento agunt et Gennadio contradicunt.

⁴⁾ Vid. Cassiani Praefat. lib. de Incarnatione (edit. cit. p. 959).

⁵⁾ Migne P. L. T. XII. p. 53—476. — Hos alii *Institutionum* libros

externae disciplinae observantiam in monasteriis bene ordinatis pertinent.

Jo. Cassiani
Scripta.

Agit scilicet de habitu monachorum (lib. I.)¹⁾, de orationis et psalmodiae nocturnae diurnaeque ratione (lib. II. et III.), ac de susceptione novitiorum (quos ipse vocat *renuntiantes* i. e. saeculo valedicentes) eorumque virtutibus necessariis (lib. IV.). In postremis octo libris monachos instituit ad certamen spirituale adversus octo principalia vitia, quorum singillatim naturas et fontes accurate exponit aptaque remedia subjungit. Sunt autem ista: gastrimargia seu gulae concupiscentia (lib. V.), fornicatio (lib. VI.), philargyria seu avaritia vel proprius pecuniae amor (lib. VII.), ira (lib. VIII.), tristitia (lib. IX.), acedia i. e. anxietas sive taedium animi (lib. X.), cenodoxia i. e. vana seu inanis gloria (lib. XI.), denique superbia (lib. XII.)²⁾.

2. *Collationes* 24³⁾ exhibent medullam eorum, quae Cassianus et Germanus a sanctissimis celeberrimisque

vocant, alii de *Institutis Renuntiantium* (qui proprie titulus est libri IV.) inscribunt, alii prioribus quatuor libris singulares praefigunt inscriptiones (ut: *De habitu monachi et de canonico orationum modo atque psalmodum libri III*, *Institutionum liber unus* juxta Gennad. l. c., vel: *De Institutis monachorum libri IV* juxta Trithem. de Scriptor. eccles. c. 111.), similiter et octo posterioribus, qui ex eorundem argumento vocitantur: *De octo vitiis capitalibus libri VIII*. Pariter quatuor priores et octo posteriores in compendium redactos seorsim duobus libellis habuit Photius Cod. 197. (p. 265—66); iidem, ut videtur, qui nunc leguntur inter Opp. spuria S. Athanasii M. (Opp. S. Athanasii T. II. p. 309—329). Cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 452—53. Sententiam eorum, qui libros de Institutis coenobiorum et proxime sequentes Collationes graece primum a Cassiano scriptos autumant, satis confutat Wiggers l. c. p. 19. et p. 26—27. Cf. Al. Gazaei Not. in Praefat. Collationum Cassiani (edit. cit. p. 299.) et Tillemont l. c. Art. XIV. (p. 187—88), qui ad summum concedi posse ait. libros de Incarnatione graece perscriptos fuisse ad cives Constantinopolitanos. Cf. Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 1. et Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. Vol. II. p. 673.

¹⁾ Hic liber I. in omnibus editionibus, etiam Al. Gazaei, mancus est ad finem, cum duo Capita desint (cap. 11. et 12.), quae primus ex Codice Caesareo Vindobonensi in lucem protulit Mich. Denis in praefato suo Opere: Codices Mss. theologici Bibliothecae Palatinae Vindobonensis latini Vol. II. P. I. (Vindobonae 1799.) col. 797—99.

²⁾ Praeclare de vitiis hisce capitalibus disserit Al. Gazaeus in Nota ad cap. 1. libri V. Instit. Cassiani.

³⁾ Migne l. c. p. 477—1328. — „Collatio est collocutio et confabulatio, ubi de Scripturis divinis, aliis conferentibus interrogationes, conferunt

Jo. Cassiani
Scripta.

Aegypti monachis viva voce edocti fuerant, magisque pertinent ad profectum internum ac perfectionem cordis et Anachoretarum vitam atque doctrinam.

Sunt autem Collationes istae tripartitae, dum quippe decem priores, et septem sequentes, nec non septem postremae, ut locis, temporibus et personis, ita propriis etiam praefationibus distinguuntur. In his primum de *scopo* et *fine* (seu intentione proxima et fine ultimo) professionis monasticae inquiritur, atque ostenditur, finem esse regnum Dei, scopum vero cordis puritatem, quae est charitas (Collat. 1.); tum agitur de discretione (Collat. 2.), de tribus abrenuntiationibus seu abrenuntiationis gradibus (Collat. 3.), de concupiscentia carnis et spiritus (Collat. 4.), de octo principalibus vitiis (Collat. 5.), de nece sanctorum monachorum in magno deserto Palaestinae versus Arabiam a Saracenis latronibus perpetrata ac generatim de calamitatibus, quibus Dei providentia pios etiam homines affligi permittit, nec non de temptationibus, quae justis aliquando accidunt (Collat. 6.), hinc de animae mobilitate deque natura et potestate, origine et diversitate malorum daemonum, quae hominis corpus et animam infestant (Collat. 7. et 8.), tandem de oratione (Collat. 9. et 10.)¹⁾. — Parte quasi altera disputat de perfectione seu caritatis fastigio (Collat. 11.) atque de castitate, eamque virtutem praecipue a divina gratia derivat (Collat. 12.); unde demum nata est occasio famosae illius *Collationis de protectione Dei* (Collat. 13.), in qua libertatis humanae ad gratiam divinam ratio pertractatur ac Semipelagianismi vexillum erigitur. Porro agit de spiritali scientia seu de spiritali intellectu s. Scripturae (Collat. 14.), ubi praeter sensum litteralem triplicem sensum spirituales, tropologicum, allegoricum et anagogicum statuit, tum de divinis charismatibus (Collat. 15.), de vera amicitia atque dilectione universali (Collat. 16.), tandem de recto linguae usu, quod non oporteat facile quid spon-

alii congruas responsiones; et sic quae diu latuerant occulta, conferentibus fiunt perspicua." Ita Smaragdus Abbas in Commentar. super Regul. S. Benedicti c. 40. Harum usum olim inter monachos frequentem fuisse, patet ex s. Basilii M. Regul. fus. c. 54., s. Hieronymi ep. 22. n. 35. (cf. Cassiani collat. 14. c. 9.). s. Isidori Hispal. Sententiarum l. 3. c. 14. (T. VI. p. 299). Eas Cassiani Collationes summis laudibus extulerunt Gennadius l. c. et postea s. Benedictus, s. Dominicus, s. Thomas Aquinas et multi alii. Vid. in Al. Gazaei edit. Opp. Cassiani post Praefationem elogia illustrium virorum de Joanne Cassiano ejusque scriptis. — S. Prosper Aquitanus ex titulo hujus Operis Cassianum nominavit *Collatorem* (i. e. Collationum auctorem), ne proprium ejus nomen in medium afferre deberet.

¹⁾ Hic obiter quoque de Anthropomorphitarum errore verba facit Collat. 10. c. 1—5.

dere, et quatenus liceat promissa violare ac generatim mendacio et simulatione uti (Collat. 17.)¹⁾. — In extrema parte disserit de quatuor generibus monachorum (Collat. 18.), de vita coenobitica et eremitica (Collat. 19.), de poenitentia et satisfactione (Collat. 20.), de remissione Quinquagesimae seu de relaxatione jejunii tempore Paschali, ubi etiam de jejunio (Collat. 21.), de nocturnis illusionibus (Collat. 22.), de sensu verborum S. Pauli (Rom. 7, 19. etc.): „Non, quod volo, bonum facio, sed quod nolo malum, hoc ago“ etc. (Collat. 23.), postremo de mortificatione (Collat. 24.).

3. *De incarnatione Domini libri VII*²⁾ contra errores Nestorii, cujus tamen nomini parcit, directi sunt.

In his primum ostendit, novam hanc haeresin jam olim in fontibus suis antiquis et novissime in Pelagianismo, proprio Nestorianismi fonte (lib. I. c. 3—6. lib. V. c. 1—4. lib. VI. c. 14. et lib. VII. c. 21.), damnatam fuisse (lib. I. cf. lib. II. c. 1.). Dein ex s. Scriptura Veteris Novique Testamenti fuse ac solide probat, B. Virginem Mariam vere esse ac dici debere *Deiparam*, cum Salvator noster Christus non tantum sit homo, sed verus ab aeterno Deus, in tempore homo factus per unionem hypostaticam, ex qua necessario fluat communicatio idiomatum (lib. II—V. et lib. VI. c. 1—2.³⁾). Tum Nestorium, Antiochiae baptizatum, ex Symbolo Antiocheno et totius Ecclesiae fide redarguit (lib. VI. c. 3—9.), ac ostendit, quomodo temerarius auctor novae doctrinae sibi ipse adversetur, in impia consecraria deveniat ipsamque Trinitatem destruat et uno fidei articulo negato universam fidem catholicam evertat (lib. VI. c. 10. seqq.). Demum varias adversarii objectiones diluit (lib. VII. c. 1.—23.) et ex consona ss. Patrum doctrina eundem constringit (lib. VII. c. 24—30.), insigni hortatione ad cives Constantinopolitanos, ut in sana fide constantes permaneant, Operi finem imponens (lib. VII. c. 31.)⁴⁾.

¹⁾ Quae hic c. 15—25. de licito mendacii usu tradit, ejusmodi sunt, ut purioris doctrinae moralis amatoribus probari nequeant. Cf. Ceillier I. c. Art. II. §. IV. n. 1.

²⁾ Migne I. c. T. L. p. 9—272. — Ipse Cassianus causam reddit mysticam, cur *septem libros* contra haeresin Nestorianam scripserit, in oratione ad Deum, qua suppliciter rogat, ut is pio conatui det effectum, errantes ad veritatem reducens, lib. VI. c. 2. Caeterum de his libris vid. Gennadius I. c.

³⁾ Singularis et ingeniosa est ibi expositio verborum s. Pauli Apostoli, qui (Ephes. 5, 25—32.) conjunctionem viri et mulieris „magnum sacramentum in Christo et in Ecclesia“ vocat, lib. V. c. 11—12.

⁴⁾ Haec tria Opera nostrum Cassianum auctorem habere, apud omnes in confesso est. Attamen Wiggers I. c. p. 30—31, Collationis 23. integritatem vocat in dubium, eo quod hujus Collat. c. 10—13. cum

Jo. Cassiani
Scripta.

Cassianus in Scriptis moralibus plurima eaque valde utilia non solis monachis, sed omni hominum conditioni suggessit salutis monita et virtutis media, adeo ut libri ejus tanquam brevis summa antiquissimae Orientalium monachorum doctrinae asceticae in unum corpus redactae considerari possint; hinc non mirum, Scripta ejus tanto semper in honore apud spiritualis vitae magistros habita esse¹⁾. Summopere tamen dolendum, ob tantam viri auctoritatem errores ejus in magna Galliae parte vim obtinuisse. Asserit quippe contra s. Augustini et Ecclesiae catholicae doctrinam, *fidei bonaeque voluntatis initia ex solo homine esse posse, quamvis sine gratia divina virtus humana nec incrementa capere, nec perfici possit; itaque gratiam Dei non quidem ad initium justificationis et salutis, attamen ad virtutis perfectionem et consequendam aeternam salutem esse necessariam; eamque in universum iis duntaxat conferri, qui propria voluntate ad eam se applicuerint*. Concedit autem, nonnullos hominum etiam Dei gratia praeveniente in viam salutis pertrahi, dum aut opportunitatem salutis iis praebet, aut operatione secreta mentes eorum illuminat et suaviter trahit²⁾. Itaque Cas-

Serm. spurio 102. s. Augustini ac ejusdem Collat. c. 2—4. cum Serm. spurio 102 s. Augustini fere ad verbum conveniat, quae tamen ratio parum solida mihi videtur. — Habentur etiam nonnulla *Opuscula supposititia Cassiani*, quae tamen Gazaeus editioni suae non inseruit, cum vel ex genuinis excerpta, vel Cassiano prorsus indigna sunt, si forte excipias *Acta S. Victoris Martyris* apud Ruinart (T. II. p. 192—206. ed. Galura) obvia. Cf. de his Tillemont l. c. Art. XIV. (p. 188), Ceillier l. c. Art. II. §. III. n. 9. et Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. Vol. II. p. 672—73.

¹⁾ Vid. elogia illustrium virorum de Joanne Cassiano ejusque scriptis in edit. Alardi Gazaei post Praefationem; item Tillemont l. c. Art. XI. (p. 181).

²⁾ Vid. Cassiani Instit. lib. VI. c. 5. 6. lib. XII. c. 10—19., ubi diserte ait: „Praesto est namque (Deus), occasione sibi tantummodo a nobis bonae voluntatis oblata, ad haec omnia conferenda“ (c. 14.); quibus similia et alibi profert dicens ex. gr.: Dei „benignitas cum bonae voluntatis in nobis quantulamcunque scintillam emicuisse perspexerit, vel quam ipse tanquam de dura silice nostri cordis excusserit, confovet eam et exsuscitat suaeque inspiratione confortat, volens omnes homines

sianus mediam quaerens viam inter Augustinum et Pelagium, quorum ille cum Ecclesia catholica affirmabat, semper nos Dei gratia ad bonum quodcunque praeveniri, hic vero contendebat, nos Dei gratiam praevenire atque mereri, eamque feliciter invenisse ratus docuit, quosdam sua voluntate divinam gratiam antevertere, quorundam vero voluntates a divina gratia praeveniri, ac proinde partem bonarum cogitationum et voluntatum libero arbitrio, partem gratiae adscribendam esse, quasi aliter conciliari nequeant Scripturae, quae modo huic, modo illi favere atque deferre videntur¹⁾. Quem errorem statim complures per Galliam Episcopi et monachi, praesertim Lirinenses et Massilienses, adoptarunt²⁾. Inde factum est,

Jo. Cassiani
Scripta.

salvos fieri“ (Collat. 13. c. 7.); „qui cum in nobis ortum quemdam bonae voluntatis inspexerit, illuminat eam confestim atque confortat et incitat ad salutem, incrementum tribuens ei, quam vel ipse plantavit (dum „sancta desideria benignus inspirat“), vel nostro conatu viderit emeruisse“ (Collat. 13. c. 8.). Hinc satis consequenter idem rursus dicit: „Ab eo nonnunquam etiam *inviti* trahimur ad salutem“ (Instit. lib. XII. c. 18. cf. Collat. 3. c. 5.); „non liberum arbitrium hominis volumus submovere, sed huic adiutorium et gratiam Dei per singulos dies ac momenta necessariam comprobare“ (Collat. 3. c. 22.). Vid. item Collat. 3. c. 10.—22. Collat. 4. c. 5. Collat. 10. c. 10. Collat. 12. c. 12. et integra *Collatio 13.*, ubi mentem suam talibus verbis patefacit: „Ut autem evidentius clareat, etiam per naturae bonum, quod beneficio Creatoris indultum est, nonnunquam bonarum voluntatum prodire principia, quae tamen, nisi a Domino dirigantur ad consummationem virtutum pervenire non possunt, Apostolus testis est dicens: Velle adjacet mihi; perficere autem bonum non invenio“ (Collat. 13. c. 9.). Et alio in loco: „Cum viderit nos Deus ad bonum velle deflectere, occurrit, dirigit atque confortat“ (Collat. 13. c. 11.). Cf. Ceillier l. c. Art. II. §. IV. n. 1.

¹⁾ Vid. Cassiani Collat. 13. c. 11—12. et c. 9. Ea semel doctrina de gratia praeveniente asserta necessario concidit s. Augustini doctrina de praedestinatione, vid. s. Prosperi Aquit. Epist. ad Rufinum n. 12. (Opp. s. Prosperi Aquit. ed. Paris. col. 94.) et Epist. ad Augustin. n. 6. (ibid. col. 5—6.); expressa tamen mentio praedestinationis apud Cassianum non habetur. Interim s. Augustini sententias nunquam nisi tacito nomine suggillat, Pelagium vero non semel aperte impietatis condemnat, ex gr. de Incarnat. Domini lib. V. c. 4. et 2., ubi affirmare non dubitat, „Pelagium paene omnes impietate vicisse.“

²⁾ Ad eam causam in specie pertinere videtur s. Coelestini P. epist. 21. (Vid. supra §. 197.) Cf. Tillemont l. c. Art. XII. (p. 183—85).

Jo. Cassiani ut erroris tam perniciosi auctor, vel certe propagator¹⁾, licet magna pietatis laude floreret, nunquam ab universali Ecclesia Sancti titulo aut cultu decoratus fuerit²⁾. Quin imo purioris doctrinae studiosi ejus errores impugnarunt, ut s. Prosper Aquitanus; ejus libros caute legendos monuerunt, ut Cassiodorius³⁾; et idcirco pii quidam viri eosdem expurgarunt ac in compendium redegerunt⁴⁾. Caeterum in ipso errore parum constans⁵⁾, nec unquam Augustino aperte adversatus, quem potius inter Doctores

Quapropter circa idem tempus tot Galliae christiani Scriptores infecti erant Semipelagianismo, ut Faustus Regiensis alique.

¹⁾ Erant, qui Cassianum inde excusare vellent, quod opiniones tantum clarissimorum Aegypti monachorum retulerit (Alardus Gazaeus in Praefat. ad Lector. p. VII—IX.); quibus aperte refragatur ipse Cassianus de Incarn. Domini lib. V. c. 4., ubi supra dictis plane conformia proprio certe nomine tradit.

²⁾ Utrum Cassianus aliquando Sanctus fuerit habitus, vid. Al. Gazaei Praefat. cit. p. VI—VII. Card. Noris. *Histor. Pelag.* lib. II. c. 12. (Opp. ed. cit. T. I. col. 344.), Tillemont l. c. Art. XIV. (p. 187) et G. Cuperi *Sylloge historica de s. Joanne Cassiano in Actis SS. ad diem 23. Julii* (Julii T. V. p. 458—61 ed. Antverp.).

³⁾ Cassiodor. *Exposit.* in Psalm. 69. v. 1. (Opp. T. I. p. 220) et *Instit. divin. liter.* c. 29. (ibid. p. 525). Cf. C. Baron. *Annal.* ad a. 433. n. 25. L. Berti *Adnot.* in C. Norisii *Hist. Pelag.* lib. II. c. 1. (Noris. Opp. ed. cit. T. I. col. 236.). Errores ejus conjunctim exhibet P. Giaccionius in *Observationibus* editioni Romanae Opp. Cassiani subjunctis, quas recudi fecit Al. Gazaeus in sua edit. Opp. Cassiani p. 940—48.

⁴⁾ Ita olim s. Eucherius Lugdunensis in Gallia (Gennad. lib. de Scriptor. eccles. c. 63.) et Victor in Africa (Cassiodor. *Instit. divin. litter.* c. 29.). Exstat adhuc Romae in vetusto Codice Sessoriano „Cassiani regula monachorum ab Eucherio contracta,“ quemadmodum testatur A. Majus in *Spicileg. Rom.* T. V. P. I. p. 240. — Recentiori autem aetate ejus Collationem 13. purgavit Dionysius Carthusianus, quae ita expurgata legitur in Opp. Cassiani ed. Al. Gazaeus Atrebatii 1628. p. 624—27. (ed. Paris. 1642. p. 585—88). Cf. C. Baron. *Annal.* ad a. 433. n. 28—30. et Tillemont l. c. Art. XI. (p. 182). — Alium in finem, scilicet in usum practicum pro monachis Joannis Cassiani *Collationes Patrum abbreviatæ a Cerratensi impressæ sunt Caesar-augustae 1510 in 8°.*

⁵⁾ Proinde nonnunquam omnino catholice loqui videtur, ut: Deus „ita nos nasci praecepit, ut ab ipsis cunabulis gratia (baptismi) nobis legisque suae notitia traderetur quod ipse adversarium vincens in nobis pro solo bonae voluntatis assensu aeterna beatitudine ac perpetuis nos

Ecclesiae numerat, magis concordiam inter partes oppositas infeliciter tentans et quaestionis altitudinem ingenio foecundo, sed minus perspicaci atque subtili¹⁾ haud assecutus et ipse errori implicitus est, et multos secum praecipitavit. Ob eas tamen causas excusantes Ecclesia nomini ejus parcendum credidit, cum errores damnarentur²⁾.

Jo. Cassiani
Scripta.

Cassianus stylo plano et perspicuo, nec ineleganti libros composuit, quibus varia eruditio, multa experientia, familiaris s. Scripturae usus, insignis humilitas atque modestia, ardens sanae fidei et christianae perfectionis studium eximiam quamdam gratiam magnamque vim ad movendos animos conciliant.

Editiones: Editio princeps Cassiani de Institutis coenobiorum ejusque Collationum prodiiit Basileae 1485. fol. recusa Basileae 1497. iterum ed. (cum libris de Incarnatione) H. Cuykii Antverpiae 1578 in 8° ac postmodum P. Ciacconius Romae 1588 in 8°. — Praestantissima editio est: Joannis Cassiani Opera omnia cum Commentariis Alardi Gazaei Atrebatii 1628. fol. (Nova haec editio longe praestat priori ejusdem Gazaei, quae Duaci 1616. III Tomis in 8° lucem aspexerat), accurate recusa Paris. 1642. Francofurti 1722. demum Lipsiae (seu potius Amstelodami) 1733. fol. Ap. Migne P. L. T. XLIX. L. De his aliisque editionibus cf. Schoenemann Biblioth. histor. litterar. Patrum latin. Vol. II. p. 674—94. — Demum Joannis Cassiani De Institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis Libri XII.; De Incarn. Domini c. Nestorium Libri VII.; Conlationes XXIV. recensuit Petschenig Corp. script. eccl. lat. Voll. XVII. XIII. Viennae 1886. 1888. Vers. germ. Instit. ed. A. Abt; Collat. ed. K. Kohlhund, Kempten 1878.

Editiones.

praemiis munerat“ (Collat. 1. c. 15.). „Quibus manifeste colligitur, non solum actuum, verum etiam cogitationum bonarum ex Deo esse principium, qui nobis et initia sanctae voluntatis inspirat, et virtutem atque opportunitatem eorum, quae recte cupimus, tribuit peragendi; omne enim datum bonum et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum, qui et incipit, quae bona sunt, et exequitur et consummat in nobis“ (Collat. 13. c. 3.).

¹⁾ Id quod etiam de Opere ejus dogmatico valet, ut recte monet Oelrichs in Commentar. de Scriptoribus Ecclesiae latinae Lipsiae 1791. p. 278.

²⁾ In Synodo Arausicana II. (Mansi T. VIII. col. 711—18.) multae Cassiani sententiae damnatae sunt, quas diligenter notat Al. Gazaeus in Notis ad Cassiani Collat. 13.

§. 225.

S. Prosper Aquitanus. Ejus Vita.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius S. Prosperi Aquitani Opera (ed. Paris. 1711. fol.). — S. Coelestini P. epist. 21. — Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 84. — S. Fulgentius ad Monimum lib. I. c. 30. — Photius Bibl. cod. 54.

Subsidia: Tillemont Mém. T. XVI. S. Prosper (p. 1—30.). — Vita S. Prosperi Aquitani, praefixa editioni Opp. ipsius per D. Mangeant Paris. 1711. (latine reddita ex Tillemontio), recusa cum Notis atque Synopsi chronologica Operum ac Gestorum S. Prosperi in Opp. S. Prosperi Aquit. ed. Salinas Romae 1732 in 8°. ap. Migne P. L. T. LI. — Labbe Dissert. histor. de S. Prospero (ed. cit. p. 174—78). — Jos. Antelmii Dissertationes criticae de veris Opp. S. Leonis Magni et Prosperi Aquitani. Paris. 1689 in 4°. — C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. passim. — Dupin T. IV. p. 181—90. — Ceillier T. XIV. Chap. XII. (ed. 2. T. X.). — Cas. Oudin. T. I. col. 1175—1206. — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. VI. p. 13—18. — Bähr, Gesch. röm. Literatur (ed. 2. 1872) B. IV. S. 121—126; 202—208. — Ebert, Liter. d. Mittelalt. (ed. 2) S. 365—368. — Manitius Gesch. d. christl. lat. Poesie S. 201—213. Stuttgart. 1891. — Cf. Chevalier s. v. Prosper.

S. Prosperi
Aquit. Vita.

S. Prosper, sub finem saeculi IV. natus in Aquitania, ubi humaniores litterae tunc maxime florebant, et idcirco *Aquitani* cognomen sortitus¹⁾, relicta patria c. a. 426 Dei nutu in Provinciam venit, ubi s. Augustinum demiratus,

¹⁾ Gennadius l. c. Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. I. (Articuli hujus Vitae omnino conveniunt cum Art. apud Tillemont, nisi quod Tillemontii Art. IX. in Vita latine reddita omittatur; quapropter in seqq. solam Vitam latinam citare satis habui). Quae de ejus juventute et conversione narrantur, desumpta ex *Confessione Prosperi* (admodum dubiae auctoritatis), incerta habenda sunt, pariter quae de ejus matrimonio et captivitate apud barbaros referuntur ex *Carmine ad uxorem* et alio de *Providentia divina* (quod utrumque Prospero nonnulli tribuunt); proinde iis lectorem fatigare nolui. Qui ista nosse desiderat, consulat Edit. Vit. S. Prosperi Art. II. et III. Verosimile autem est, quod habet unus Ms. Codex: „eum relictis rebus saecularibus ad divina se omnino negotia transtulisse“, i. e. dimisso saeculo vitam in secessu egisse, nulli tamen monasterio obstrictum, Edit. Vita S. Prosperi Art. IV.

cui facie quidem ignotus, animo autem et studio comper-
tus erat, famam ejus atque doctrinam omnibus ingenii
foecundissimi, subtilissimi et quovis disciplinarum genere
apprime exculsi viribus voce primum, dein etiam scriptis
contra Semipelagianos defendere coepit ¹⁾. Quorum erro-
res in dies latius serpere conspicatus et ab Hilario amico
animatus „affectu fidei, qua vivit Ecclesia“, plenus ipsum
Augustinum, quem Deus Ecclesiae suae columnam veri-
tatis ubique gentium conspicuam et „specialem fidei pa-
tronum“ providerat, datis litteris (a. 428—29.) reddidit cer-
tiores de istorum hominum querelis adversus praedestina-
tionis et gratiae doctrinam in Augustini libris propositam ²⁾;
quod pariter fecit Hilarius utriusque amicus, Augustini
olim discipulus ³⁾. Ejus rei fructus exstiterere duo celeberrimi
libri de praedestinatione Sanctorum et de dono perseve-
rantiae, statim a s. Augustino elaborati atque Prospero et
Hilario (a. 429.) transmissi, qui obscuritatibus dissipatis
solutisque difficultatibus plurimos ad sanam fidem re-
duxerunt ⁴⁾. Nec multo post cuidam Rufino amico, qui
ob malignos adversantium rumores dubio de Prosperi fide

S. Prosperi
Aquit. Vita.

¹⁾ Vid. S. Prosperi lib. contra Collator. c. 14. n. 2. item epist. ad Rufin. n. 5. et epist. ad Augustin. n. 1. Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. IV. cum Nota Salinas (edit. Rom. p. 17), item Art. I.

²⁾ S. Prosperi Aquit. *Epistola ad Augustinum* de reliquiis Pelagianae haereseos in Gallia subolescentibus etc. (in S. Prosperi Opp. ed. Paris. col. 1—7., Migne P. L. T. LI. p. 67 sqq., et in Opp. S. Augustini ep. 225.), vid. praesertim n. 1. Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. IV. et Admonit. praevia in hanc epist., item Salinas Admonit. in eandem epist. (ed. Rom. p. 87—88), qui scite post Garnerium (Praefat. in Opp. Marii Mercat. P. I. p. VIII.) animadvertit, „tantopere in admiratione omnium illas fuisse epistolas (Prosperi et Hilarii), ut velut suppres luculentissimo Operi magni gratiae Doctoris de praedestinatione Sanctorum adjectae sint.“

³⁾ Hilarii *Epistola ad Augustinum* de eodem argumento (in S. Prosperi Opp. ed. Paris. col. 13—20. et in S. Augustini Opp. epist. 226. Migne P. L. T. XXIII. p. 1007—1012.), vid. praesertim n. 10. Hilarium hunc laicum fuisse, ab Hilario Arelatensi Episcopo distinguendum, satis probant Edit. Admonit. in hanc epist. (ibid. col. 7—12.) et Salinas Not. in eandem epistolam (ed. Rom. p. 104—6. et p. 117—18.); item C. Noris. *Histor. Pelag.* lib. II. c. 2. (Noris. Opp. ed. cit. p. 237—40.).

⁴⁾ Vid. S. Prosperi epist. ad Rufin. n. 4.

S. Prosperi
Aquit. Vita.

tactus rei veritatem edoceri cupiebat, totius statum causae accurate exponit, calumniarum nubes dispellit, errorem principalem adversariorum, ex Pelagiano fonte derivatum, indicat simul et evertit, atque veritatem catholicam de gratia Dei in clarissima luce collocat¹⁾. Denique eodem ferme tempore celebratissimum condidit *Carmen de ingratis*, quo, catholica veritate adserta, Semipelagianorum errores non minus fortiter, quam eleganter contrivit, et omne tulit punctum permiscens utile dulci²⁾. Quo tempore cum audiret, Semipelagianum quemdam in suae partis defensionem edendo libro insudare, aculeato epigrammate novum scriptorem proposita rei impietate pessimoque successu ab incepto detertere nititur; emissio autem libro alterum submisit epigramma, quo latens ibi virus Pelagianum ostendit ipsique egregiam a s. Augustino refutationem promittit³⁾.

¹⁾ *S. Prosperi Aquit. Epistola ad Rufinum* de gratia et libero arbitrio (in S. Prosperi Opp. ed. Paris. col. 87—100., Migne P. L. T. LI. p. 78—90.). Cf. Edit. Admonit. praevia in hanc epist. ibid. col. 81—86. Quis autem fuerit iste Rufinus, haud constat; illud interim certum est, eum non fuisse Rufinum Aquilejensem, ante multos jam annos defunctum.

²⁾ *Carmen de ingratis* legitur in Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 105—190., item in Opp. S. Prosperi Aquit. ed. Salinas Romae 1732. p. 129—214. Migne l. c. p. 91—148. et in Opp. C. Norisii edit. cit. T. I. p. 513—84. Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. V. item Admonit. praevia (ibid. col. 99—104.) et Salinas Admonit. (ed. Rom. p. 120—128.).

³⁾ *Epigrammata duo in obtrectatorem S. Augustini* habentur in Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 191—96. ed. Rom. Salinas p. 228—31. Migne l. c. p. 149—152., item in Opp. C. Norisii ed. cit. T. I. p. 585—88. Multi sunt in conjecturis excogitandis, quae ad haec duo epigrammata pertinent, recentiores quidam auctores. Alii minus recte ad Vincetium Lirinensem ejusque Commonitorium ea referri volunt; alii rectius Cassiani Collationem 13., ubi sensa sua quasi ex persona sanctissimorum Aegypti monachorum periculosius proferebat, iisdem impeti asserunt; alii demum epigrammata ista in ignotum quempiam auctorem ignoti hodie libri ferri autumant. Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. V. et Admonit. eisdem praefixa ibid. col. 189—92. cum Notis subjectis, item Salinas Admonit. (ed. Rom. p. 215—25.) et Not. in Prosperi Vitam. ibid. p. 29—30.

Augustino (a. 430.) defuncto Prosper totam certaminis S. Prosperi
Aquit. Vita. vim sustinuit, diligenter insistens Augustini vestigiis. At quo fortius rem agere posset, una cum Hilario pugnae socio (a. 430—31.) Romam perrexit, Sedis Apostolicae, quae tum s. Coelestino ornabatur Pontifice, postulaturus auxilium contra novos gratiae Dei inimicos. Et revera obtinuit a s. Coelestino epistolam ad Galliae Episcopos, qua is, Augustini famam fidemque tuitus, Prospero et Hilario ob eorum circa Deum sollicitudinem summas tribuit laudes, Episcopis vero Galliae, qui nequaquam pro officio istis novatorum erroribus obsistebant, districte mandavit, ut presbyteris errorem disseminantibus silentium imponerent¹⁾. Itaque in patriam reversus et „Apostolicae Sedis auctoritate“ munitus (vid. Not. praeced.) alacriori animo pugnam instauravit. Interim quippe adversarii pertinaces s. Augustini in Gallia ex libris s. Doctoris eas sententias decerpserant, quas, utpote vel minime intellectas vel in perversum sensum detortas, damandas judicabant; imo Vincentius quidam similes errores ipsi Prospero imputavit. Eam geminatam calumniam nullo modo efficacius dilui posse censuit Prosper, quam si depravato sensui genuinum opponeret²⁾. Cumque turbis

¹⁾ Vid. S. Coelestini P. ep. 21. (etiam in Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 259—62.) et S. Prosperi lib. contra Collatorem c. 21. n. 2. Cf. C. Noris. *Histor. Pelag.* lib. II. c. 10. (Noris. Opp. ed. cit. T. I. col. 321—22.). Alii iter hoc Romanum post scripta in defensionem s. Augustini collocandum putant cum Tillemont et Edit. Vita S. Prosperi Art. VII., minus tamen apte, ut mihi videtur; certa indicia desunt, nisi quod s. Prosper in Praefat. libri Respons. ad Capitula Object. Vincent. ait, se „fidem contra Pelagianos ex Apostolicae Sedis auctoritate defendere“ (ed. Paris. col. 228.), et aliunde notum est, s. Coelestinum P., cujus celebrem ad Episcopos Galliae epistolam ea verba utique indicant, a. 432. diem obiisse, unde sententia nostra facile confirmatur.

²⁾ Inde originem traxere duo ejusdem libri, nempe: *S. Prosperi Aquit. pro Augustino responsiones ad capitula objectionum Gallorum calumniantium* (in Opp. Prosperi ed. Paris. col. 205—224., Migne l. c. p. 155—174.) et *pro Augustini doctrina responsiones ad capitula objectionum Vincentianorum* (in Opp. Prosperi ed. Paris. col. 229—40., Migne l. c. p. 177—186.). Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. V. et VI.,

S. Prosperi
Aquit. Vita.

hiscæ Gallorum fortasse moti etiam duo presbyteri Genuenses, Camillus et Theodorus (vel Theodulus) dubio circa Augustini de prædestinatione Sanctorum doctrinam tangerentur, et quæ sibi difficilia aut obscura viderentur, Prospero, Augustini fidissimo interpreti, proponerent, ipse summa cum modestia difficilia enodavit, obscura elucidavit¹⁾. Tandem caput adversariorum aggressus, a. 432. ipsum Cassianum petiit, ejusque Collationem 13., principale Semipelagianorum præsidium et ultimum quasi refugium, ita exagitavit, ut singulas ejus assertiones erroneas destrueret²⁾. Quo facto certamen istud quievit et adversarii conticuere. Jam antehac (a. 431.) de prostrata in Concilio Ephesino hæresi Pelagiana et Nestoriana triumphum cecinerat³⁾.

item Edit. Admonit. in utrumque librum (ibid. col. 201—2. et col. 223—28.).

¹⁾ *S. Prosperi Aquit. pro Augustino responsiones ad Excerpta Genuensium* (in Opp. Prosperi ed. Paris. col. 241—56., Migne l. c. p. 187—202.). Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. VII., item Edit. Admonit. in h. lib. (ibid. col. 239—42.).

²⁾ *S. Prosperi Aquit. liber contra Collatorem* (in Opp. Prosperi ed. Paris. col. 507—369., Migne l. c. p. 213—276.). Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. VIII., item Edit. Admonit. in h. lib. (ibid. col. 277—82.).

³⁾ *S. Prosperi Aquit. Epitaphium Nestorianæ et Pelagianæ hæreseon* (in Opp. Prosperi ed. Paris. col. 197—200. ed. Rom. Salinas p. 233—35., Migne l. c. p. 153., item in Opp. C. Norisii ed. cit. T. I. col. 587—90.). Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. IX., porro Edit. Admonit. in hoc Carmen (ibid. col. 195—98.) et Salinas Admonit. (ed. Rom. p. 225—272); item J. Antelmii Dissert. crit. de veris Opp. S. Leonis et Prosperi Aquit. Paris. 1689. Dissert. IX. n. 7—10. (p. 412—17). In eo autem epitaphio, quo Nestoriana hæresis loquens inducitur, is potissimum error respicitur, quo Christus, per se homo, meritis suis conjunctionem cum persona divina consecutus esse ferebatur, de quo cf. Vincentii Lirin. Commonitor. c. 12. ed. Baluz. Conveniebat autem hæresis Nestoriana cum Pelagiana, quod illa affirmaret, Christum labore ac operibus suis divinitatem consecutum fuisse, hæc de justitia fidelium idem prædicaret. Hinc Prosper argute ludens recte vocabat. Nestorianam hæresim, quæ gratiam in capite (Christo) destruebat, Pelagianæ genitricem, quæ eandem gratiam in membris ejus (fidelibus) eve-tebat, etsi alio sensu filia dici deberet, utpote quæ damnatis demum Pelagianis prodiisset adeoque tempore et ordine posterior esset.

Postero vitae tempore eximius hic cultor s. Augustini, S. Prosperi
Aquit. Vita. cujus libros diurna nocturnaque manu versabat et attente menteolvebat, ex iisdem insignes sententias quasi flores collegit; ex aliis etiam breviter concinnavit carmina; demum ex fuis ejusdem Commentariis Psalmorum brevior de- cerpsit Expositionem posteriorum Psalmorum ¹⁾.

S. Leo Magnus, cum (a. 440.) ad summi Pontificatus apicem eveheretur, e Galliis, ubi tunc negotiorum causa morabatur, Prosperum in Urbem secum abduxit, ut in ecclesiasticis negotiis, praesertim adversus haereticos, ejus consilio calamoque uteretur ²⁾.

¹⁾ *S. Prosperi Aquit. Sententiarum ex Augustino delibatarum liber unus* (Opp. Prosperi ed. Paris. col. 543—610., Migne l. c. p. 427—496.). — *Epigrammatum ex Sententiis S. Augustini liber unus* (ibid. col. 615—80., Migne l. c. p. 497—532.). — *Psalmorum a 100—150. Expositio* (ibid. col. 371—534., Migne l. c. p. 277—426.). Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. IX., item Edit. Admonitiones singulis his Operibus praemissae.

²⁾ Quum s. Leo diaconus fuerit s. Coelestini Pontificis, vix dubium est ei s. Prosperum jam familiarem factum fuisse, quum a. 431 hic Romae versaretur. (Cf. sup. §. 197. p. 99.). — Gennadius l. c. et Marcellinus in Chronico ad a. 463. (Galland. T. X. p. 349.) testantur, epistolas P. Leonis, adversus Eutychn de vera Christi incarnatione ad diversos datas, a Prospero dictatas credi (cf. J. Antelmii Dissert. V. p. 318—40). Hac de causa ab Adone in Chronico (Biblioth. Magna Patrum Colon. a. 1618. T. IX. P. II. p. 285.) „notarius B. Leonis“ vocatur (cf. J. Antelmii Dissert. V. n. 19. p. 338—39.). Pariter in profigandis Pelagianis eidem Pontifici sedulam scribendo navavit operam, ita ut fama ejus etiam in Oriente clara evaserit, vid. Phot. Cod. 54. Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. X. — Inde autem admodum probabile fit, s. Prosperum ea saltem aetate, qua tantus Pontifex eodem familiariter utebatur, non laicum, sed aliquo gradu ecclesiastico fuisse insignitum; quin etiam dum scriberet ad s. Augustinum, eum jam fuisse diaconum, idcirco verisimile est, quod ipse Leontium diaconum „fratrem“ appellat (S. Prosperi epist. ad Augustin. n. 1.), Augustinus vero eum Hilario certe laico praeponit (lib. de praedestinat. Sanct. n. 1.). Fateor equidem, haec levia tantum esse indicia, haud omnino tamen spernenda; dum contra satis grave censeri debet, quod nemo Veterum eum diaconi aut alio dignitatis ecclesiasticae nomine ornavit. Quod autem fuerit Episcopus Regiensis (quem titulum ei tribuunt unus alterve Codex Ms., editiones quaedam et Martyrologium C. Baronii), id absque ulla solida ratione affirmatur et proin a cordatioribus criticis merito exploditur. Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. X.

S. Prosperi
Aqu. Scripta. Sub finem vitae Chronicon suum elaboravit; obiisse videtur c. a. 463¹⁾.

§. 226.

S. Prosperi Aquitani Scripta.

Potior pars Operum s. Prosperi *dogmatici* est argumenti (I.); reliqua *moralia* (II.) sunt, *exegetica* (III.) et *historica* (IV.).

I. *Opera dogmatica* ad haeresin Semipelagianam spectant.

1. *Epistolae duae, una ad Augustinum, altera ad Rufinum* novam istam haeresin, ortam ex Pelagiana, partim ostendunt, partim confutant. Et quidem in manifestandis ejus erroribus tam egregie versatur integra ad Augustinum epistola et pars magna epistolae ad Rufinum, ut eae dici debeant fontes praecipui, ex quibus errores Semipelagianorum accurate cognoscantur²⁾.

Summa criminationum eo recidit, ut assererent, Augustinum „liberum arbitrium penitus submovere et sub gratiae nomine necessitatem praedicare fatalem;“ insuper „duas illum humani generis massas et duas credi velle naturas“ (ep. ad Rufin. n. 4.). Prosper itaque libertatem arbitrii agnoscit, at non eam, quae praevenit et meretur gratiam (ep. ad Rufin. n. 5—8.), sed quae praevenitur a gratia Dei (ibid. n. 9—11.). Tum veram causam osten-

et Salinas in Not. ad hanc Vitam (ed. Rom. p. 19—20. et p. 70—71.), Labbe Dissert. histor. in S. Prosper. Aquit. (ed. cit. p. 174—75.), Pagi Crit. ad a. 466. n. 4—5. C. Noris. Hist. Pelag. lib. II. c. 14. (Noris. Opp. ed. cit. T. I. col. 351.); item Commentar. histor. de S. Prospero in Actis SS. ad diem 25. Junii (Junii T. V. p. 53—55. ed. Antverp.).

¹⁾ *Chronicon* (quod exstat in ejus Opp. ed. Paris. col. 685—754., Migne l. c. p. 535—616.) produxit usque ad a. 455. — Marcellinus in Chronico ad a. 463. (Galland. T. X. p. 349.) de Prospero tanquam adhuc superstitie verba facit; postea nulla ejus mentio reperitur. Unde recte concluditur, illum in id usque tempus vixisse. Cf. Edit. Vita S. Prosperi Art. X. C. Noris. Hist. Pelag. lib. II. c. 14. (Noris. Opp. ed. cit. T. I. col. 351—52.) et Pagi Crit. ad a. 466. n. 5.

²⁾ Quibus adjicere oportet *Hilarii epistolam ad S. Augustinum*. De tribus hisce epistolis vid. supra §. 168. (p. 344—45.), et §. 225. (p. 299.).

dit, cur quidam ab orthodoxa confessione gratiae Dei resiliant, nempe ne absolutam et gratuitam Dei praedestinationem ad vitam agnoscere cogantur. Verum hanc praedestinationem agnoscere non minus necessarium iudicat, quam ipsam catholicam de gratia doctrinam (n. 12—13.); cui non obstat illud Spiritus Sancti oraculum (1. Tim. 2, 4.): „Deus omnes homines vult salvos fieri et ad agnitionem veritatis venire“ (ep. ad Rufin. n. 14—17.). Calumnias autem supra indicatas adversariorum contra Augustini doctrinam, quibus Paganorum et Manichaeorum impietas ei adscripta fuit, paucis quidem, sed egregie refellit (ibid. n. 18—19.)¹⁾.

2. *Responsiones pro Augustino ad Capitula objectionum Gallorum calumniantium, et*

3. *Responsiones pro Augustini doctrina ad Capitula objectionum Vincentianarum* eum in finem scriptae sunt, ut adversariis doctrinae s. Augustini de praedestinatione, quam tenuit etiam s. Prosper, silentium imponeretur²⁾.

Objectiones istas, quarum quindecim continet prior liber, alter vero sedecim, singillatim proponit, atque eximia prorsus brevitate, vi et elegantia refellit; libro priori subjungit etiam quindecim propositiones, quibus aperit suam sententiam de rebus qua-

¹⁾ Ita ex. gr. de libero arbitrio, quod per Augustini doctrinam de gratia tolli dicebant adversarii, praeclare loquitur: „Homo, qui in libero arbitrio fuit malus, in ipso libero arbitrio factus est bonus; sed per se malus, per Deum bonus, qui eum ita in illum initialem (i. e. originalem) honorem alio initio reformavit, ut ei non solum culpam malae voluntatis et actionis remitteret, sed etiam bene velle, bene agere atque in his permanere donaret“ n. 18. — De caeteris vero calumniis ait: „Non fato quidquam geri, sed omnia Dei iudicio novimus ordinari. Nec ex duabus massis duabusve naturis, sed ex una massa, quae est caro primi hominis, unam scimus omnium hominum creatam crearique naturam, et eandem per ipsius primi hominis liberum arbitrium, in quo omnes peccaverunt, esse prostratam, nec ullo modo ab aeternae mortis debito liberam, nisi eam ad imaginem Dei secundae creationis Christi gratia reformaverit, liberumque ejus arbitrium agendo, adspirando, auxiliando et usque in finem praeiundo servaverit“ n. 19.

²⁾ Brevitatis causa, ne titulos tam prolixos identidem repetere cogar, librum responsionum ad Capitula Gallorum solo signo *Gall.*, librum vero responsionum ad Capitula objectionum Vincentian. solo signo *Vinc.* indicare et propter argumenti affinitatem utrumque librum uno conspectu exhibere satius duxi. Nec incongruum visum est, ex libro Responsionum ad Excerpta Genuensium locos, ubi s. Prosper similem doctrinam adstruit, hic pariter indicare, quem librum ita designabo: *Genuens.*

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

libet objectione in dubium vocatis¹⁾. Pertinent objectiones omnes ad mysterium praedestinationis, quae in se comprehendit vocatationem ad fidem, efficax gratiae auxilium ad credendum pieque vivendum, et donum perseverantiae finalis. Itaque ex praedestinatione ab Augustino adserta, quae certam nonnisi partem hominum ad vitam determinat, sequi contendebant, non omnes homines a Deo vocari ad gratiam (Gall. c. 4.), sed quibusdam Evangelii praedicationem a Domino subtrahi (Gall. c. 10.); etiam ex vocatis alios ita vocari, ut credant, alios, ut non credant (Gall. c. 5.); qui autem non credunt Evangelio, ex Dei praedestinatione non credere (Gall. c. 11.); quibusdam vero vocatis et pie justeque viventibus obedientiam et bonam voluntatem postmodum a Deo subtrahi, ut obedire desinant et in peccata relabantur (Gall. c. 12. Vinc. c. 13.); imo eis, qui non sunt ad vitam praedestinati, in baptismo peccatum originale non dimitti (Gall. c. 2.)²⁾, vel baptismum justamque vitam subsequentem nihil eis prodesse, cum tamdiu in vita reserventur, donec in peccatum lapsi ex hac vita auferri et mitti in gehennam possint (Gall. c. 3.), hisce autem licet baptizatis et orantibus donum perseverantiae a Deo denegari, quoniam a massa perditionis Dei praescientia et praedestinatione nunquam fuerint discreti (Gall. c. 7. Vinc. c. 14)³⁾; omnesque eos fideles et sanctos, qui ad aeternam mortem praedestinati sunt, posteaquam ceciderint, sic a Deo dispensari, ut nec possint, nec velint per poenitentiam liberari (Vinc. c. 15.), imo eosdem, quando in oratione Dominica Deo dicunt: „Fiat voluntas tua,“ nihil aliud quam contra se petere, nempe ut ipsi in peccatum labantur et morte aeterna pereant (Vinc. c. 16.). Praedestinationem vero nil aliud esse, quam praescientiam Dei indifferenter statuebant (Gall. c. 15.), unde, quoniam id, quod Deus praescivit ac fieri praedestinavit, non fieri non potest, affirmabant, ex praedestinatione Dei, velut fatali necessitate, homines in peccata

¹⁾ In hisce sententiis singulas adversariorum theses tam accurate notat et congruam eis censuram inurit, ut posterior Ecclesiae usus hoc exemplo formatus videri possit.

²⁾ Ea de re S. Prosper ita iudicat: „Qui dicit, quod ab his, qui non sunt praedestinati ad vitam, non auferat percepta baptismi gratia originale peccatum, non est Catholicus. Sacramentum enim baptismatis, quo omnia prorsus peccata delentur, etiam in eis verum est, qui non sunt in veritate mansuri.“ Gall. sent. ad 2.

³⁾ Qua ratione baptizati, qui postea in peccatum relapsuri aeternae damnationis sententiam subibunt, eo tempore, quo sunt in statu gratiae sanctificantis, dicantur discreti a massa perditionis, et qua ratione non sint discreti, optime disquirat J. B. Faure in sua edit. Enchiridii s. Augustini Not. ad cap. 24. et 55. (Neapoli 1847. p. 57—58. et p. 119—21.).

mortemque aeternam detrudi (Gall. c. 1. et 11.)¹⁾, proinde liberum arbitrium in homine nihil esse, sed sive ad bonum, sive ad malum praedestinationem Dei in hominibus operari (Gall. c. 6.)²⁾, adeoque Deum esse peccati auctorem (Vinc. c. 5. 10. 11. 12.), cum tale in singulis hominibus condatur arbitrium, quale sit et daemoneum (Vinc. c. 6.). Hinc rursus inferebant, Deum (juxta s. Augustinum) non omnes homines salvos fieri velle, sed certum numerum praedestinatorum (Gall. c. 8. Vinc. c. 2. et 16.); imo potius velle, ut magna pars etiam Christianorum salva esse nec velit, nec possit (Vinc. c. 7. 8. 9.); caeteros igitur homines non ad hoc a Deo creatos esse, ut vitam adipiscerentur aeternam, sed vel ad ornatum saeculi praesentis, vel ad utilitatem aliorum (Gall. c. 13. Vinc. c. 3.), quin et majorem partem generis humani ad hoc a Deo creari, ut non Dei, sed diaboli faciat voluntatem (Vinc. c. 4.), ac proin Deus illam perdat in aeternum (Vinc. c. 3.), denique Christum Salvatorem non pro totius mundi redemptione mortuum esse (Gall. c. 9. Vinc. c. 1.). Haec omnia tanquam consecraria doctrinae s. Augustini de gratia et praedestinatione inter multos publice et privatim diffundebant, sicque eum infamare ejusque doctrinam odiosam reddere studebant.

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

Prosper autem ea singula, in quantum sunt falsa, redarguit, ita ut veritas sola remaneat, et ab omni depravatione purgata in clarissima fulgeat luce. Quem in finem haec suprema principia inculcat et applicat: *Justitia Dei* semper salva esse debet, nec quidquam admittendum, quod ulla ex parte eam tollat; injustus autem Deus non esset, si post Adae peccatum, in genus ejus diffusum, neminem salvaret; neque injustus est, si alios misericorditer ad fidem ducit, alios in perditione relinquit; causas tamen voluntatis divinae alios salvantis, alios in damnatione relinquentis perscrutari mortalium nemo valet³⁾. Pariter *Dei sanc-*

¹⁾ Qua de re S. Prosper ita judicat: „Quisquis ex praedestinatione Dei, velut fatali necessitate, homines in peccata compulsos cogi dicit in mortem, non est Catholicus“ Gall. sent. ad 1.

²⁾ S. Prosper: „Qui dicit, quod liberum arbitrium in homine nihil sit, sed sive ad bonum, sive ad malum praedestinatio Dei in hominibus operetur, non est Catholicus. Arbitrium enim hominis gratia Dei non abolet, sed adolet (i. e. auget cf. Carm. de Ingrat. v. 346.) et ab errore in viam revocat ac reducit, ut quod sua libertate erat pravum, Spiritu Dei agente sit rectum.“ Gall. sent. ad 6.

³⁾ Vid. Gall. c. 7. 8. 10. 11. 12. sent. ad 7. 13. (etiam „in impiorum damnatione laudabilis est justitia“ Dei), Vinc. c. 2. 3. („in Adam quippe, in quo omnium hominum praeformata natura est, omnes peccaverunt, eademque sententiâ, quam ille excepit, obstricti sunt“) et Vinc. c. 14., ubi ait: „Cur illum (Deus) retineat in justitia, illum

S. Prosperi
Aqn. Scripta.

titas in tuto semper est collocanda, ac proinde nunquam concedendum, ullius peccati Deum quoquo modo esse auctorem nedum ad peccatum quemdam impellere aut cogere¹⁾. Ad initium fidei necessaria est Dei gratia per unum D. N. Jesum Christum acquisita, quam Deus diaboli captivitate subjugatis, nullo bono praecedente merito, liberans donat, qua accepta homo ulteriores etiam gratias mereri potest, ita tamen, ut sine gratia Dei nec in bono proficere, nec perseverare quisquam valeat²⁾. Sed homo per liberum suum arbitrium Deo vocanti etiam potest resistere, vel in baptismo regeneratus vereque sanctificatus propria voluntate in peccatum relabi, unde causa infidelitatis omnisque peccati semper est propria hominis voluntas³⁾. Lapsus autem propria virtute nunquam potest resurgere, nisi gratia Dei eum apprehendat; quam quia Deus nemini debet, quemvis peccatorem, etiamsi antea sanctus fuerit, justo iudicio potest in peccato relinquere⁴⁾. Caeterum nemini Deus gratiam subtrahit, nisi qui prior Dei gratiam respuit⁵⁾; et quia hoc ipsos propria voluntate facturos praevidit,

non retineat, nec possibile est comprehendere, nec licitum vestigare, cum scire sufficiat, et ab illo esse, quod statur, et non ab illo esse, quod ruitur.“ Cf. Genuens. c. 4. 6. 8.

¹⁾ Vid. Gall. c. 1. 3. 6. 7. 11. 12. 14. 15. sent. ad 1. 3. 11. 12. 14. Vinc. c. 5. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16.

²⁾ Vid. Gall. c. 6. 8. 9. 13. 14. Hinc „bona ad largitorem co-operatoremque eorum Deum referenda“ esse docet Gall. c. 15, (cf. lib. c. Collat. c. 15. n. 2.). Fides autem *ex Dei dono et hominis voluntate*“ esse dicitur Gall. sent. ad 5. item sent. ad 9. Vinc. c. 4. et 5. 14.

³⁾ Vid. Gall. c. 2. 3. 5. et sentent. ad 2. 5. („Quamvis enim *fides* non sit nisi *ex Dei dono et hominis voluntate*, infidelitas tamen non est nisi ex sola hominis voluntate“), sent. ad 9. 11. 12. 14. Vinc. c. 5. 11. 12. 13. 15. 16. — Qua autem ratione *vocationem* intelligat, ipse declarat: „Nemo est, quem non aut Evangelica praedicatio, aut legis testificatio, aut ipsa etiam natura conveniat“ Gall. c. 8. „Nec (tamen) possumus dicere, quod ibi sit *gratiae vocatio*, ubi matris Ecclesiae adhuc nulla est regeneratio“ Gall. sent. ad 4.

⁴⁾ Vid. Gall. c. 6. 14. „Qui enim quod acceperat perdidit, non inde (i. e. ex libero arbitrio) id recipit, unde perdidit; sed ab illo recipit, quod habeat, a quo, quod amisit, acceperat.“ Vinc. c. 5. „Libertatem, quam libertate perdidit (homo), nisi Christo liberante non recipit.“ Vinc. c. 7. 15. Genuens. 1—3. 5. 6. Lib. c. Collat. c. 3. n. 1. c. 4. c. 9. n. 3.

⁵⁾ Vid. Gall. c. 3. 11. (Deus „deserit meritos deseri“, sent. ad 7. („quamvis omnipotentia Dei potuerit vires standi praebere lapsuris, gratia tamen ejus non prius eos deseruit, quam ab eis desereretur“); sent. ad 11., Vinc. c. 7. (Deus „et prius quam deseratur, neminem de-

ideo eos non praedestinavit ad vitam¹⁾. Praedestinatio autem Dei, quae non est absque praescientia, tantum in bonis datur; in malis sola est Dei praescientia²⁾, quae, etsi infallibilis, neque tamen necessitatem, neque voluntatem peccandi cuiquam infert; hinc praedestinatio Dei ad peccatum absolute rejicitur et damnatur (Gall. c. 3. 14. sent. ad 1. 3. 14. Vinc. c. 11. 12. 13.). Caeterum voluntas Dei, ut omnes homines salvi fiant, certo quodam modo utique adest (Gall. c. 8. et sent. ad 8. Vinc. c. 2.), et Christi mors toti humano generi redimendo sufficit, quamquam non singulis reapse ad vitam acquirendam prosit (Gall. c. 9. et sent. ad 9. Vinc. c. 1.).

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

4. *Responsiones pro Augustino ad Excerpta Genuensium seu quae de Genuensi civitate sunt missa.* Liber hic est confirmatio, defensio et illustratio quorundam locorum, quos duo presbyteri Genuenses ex libris Augustini de praedestinatione Sanctorum et dono perseverantiae de-

serit, et multos desertores saepe convertit³⁾ et c. 14. (Deus „reces-surum non deserit, antequam deseratur; et facit plerumque, ne deserat, aut etiam, si discessit, ut redeat“).

¹⁾ Vid. Gall. c. 2. 3. 7. 12. et sent. ad 7., item Vinc. c. 12. 16. Et bene notandum, quod alibi dicit, non fas esse, „causas operum et iudiciorum Dei ex toto ad humanas voluntates et actiones referre“ Gall. c. 8. et sent. ad 7. 8.

²⁾ Vid. Gall. c. 12., ubi tanquam gravissimorum errorum causa notatur opinio, „in omnibus hoc esse praescientiam Dei, quod et voluntatem, cum voluntas ejus nunquam velit nisi bona, praescientia autem et bona noverit et mala, sed bona, quae aut ipse faciat, aut etiam, ut nos faciamus, impertit, mala autem, quae omnino ipse non fecit, neque fieri suasit aut impulit.“ Item Gall. c. 14. „Bonorum Deus auctor est, non malorum. Praedestinatio igitur Dei semper in bono est, aut ad retributionem justitiae (cf. Vinc. c. 16.), aut ad donationem pertinens gratiae.“ — Gall. c. 15. „Dubium non est, sine ulla temporali differentia Deum et praescisse simul et praedestinasse, quae ipso auctore erant facienda, vel quae malis meritis justo erant iudicio retribuenda (etenim „Deus poenas criminum novit ordinare, non crimina“ Gall. sent. ad 14. cf. Vinc. c. 10.); praescisse autem tantummodo, non etiam praedestinasse, quae non ex ipso (sed ex solo libero arbitrio) erant causam operationis habitura. Potest itaque sine praedestinatione esse praescientia, praedestinatio autem sine praescientia esse non potest.“ Pariter Gall. sent. ad 6. et 15. Vinc. c. 11. („Praedestinatio Dei multis est causa standi, nemini est causa labendi“), c. 14. et 16. Cf. Genuens. 8.

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

cerpserant atque clarioris expositionis gratia ad s. Prosperum transmiserant (vid. supra p. 310.)¹⁾.

In hoc libro potissimum disputat de *initio fidei atque de praedestinatione*; hinc primum asserit, initium fidei non esse ex libero tantum hominis arbitrio; quod si quis asseveraret, in praecipuum caput haeresis Pelagianae incurreret, scilicet gratiam Dei secundum merita nostra dari, et consequenter reliquis etiam erroribus Pelagianis implicaretur (Excerpt. 1. 2. et 3.). Credere quidem et non credere est in arbitrio voluntatis humanae, sed in electis voluntas praeparatur a Domino; haec autem gratiae efficaciae subministratio opus est misericordiae divinae, dum ejusdem denegatio non est injusta, quia Deus nemini quidquam debet; utraque haec, tam dona misericordiae, quam judicia veritatis pertinent ad investigabiles vias Domini²⁾, quas penetrare praesumit superba Pelagianorum elatio (Excerpt. 4.). Fides igitur et inchoata et perfecta donum Dei est, quod quibusdam datur, quibusdam non datur, ut ex s. Scriptura manifeste probatur (Excerpt. 5.). Causa autem, ob quam Deus donum istud non omnibus concedit, occulta est et in abyso divinae omniscientiae latens, aut certe non injusta; nec superest nobis, nisi grato animo agnoscere adorandam Dei misericordiam, qui de universo genere humano, in Adam juste damnato, salvat innumeros secundum suum propositum et gratiam, quae data est nobis in Christo Jesu ante tempora aeterna (Excerpt. 6.). — Sequitur alia assertio, quae offenderat legentes, scilicet peccare in malorum esse potestate, sed Deum ordinare, ut hinc etiam, quod faciunt contra voluntatem Dei, non impleatur, nisi voluntas Dei. In hoc autem, quod s. Scripturae certissimum ostendunt, conspicua est admirabilis Dei sapientia et justitia, qui hominibus malis liberum arbitrium non adimit, sed malis etiam eorum operibus bene uti novit, et malitiam perversorum nonnisi tantum progredi sinit, quantum eam sanctis suis vel castigandis novit utilem vel probandis (Excerpt. 7.). — His demum adjungitur disputatio luculentissima de praedestinatione Sanctorum juxta mentem s. Augustini, quam minime esse injustam defendit³⁾, quam porro ex opposita

¹⁾ Sunt autem loci isti ex lib. de praedestin. Sanct. n. 7. (Excerpt. 1. 2. et 3.), n. 10. (Excerpt. 4.), n. 16. (Excerpt. 5.), n. 16. (Excerpt. 6.), n. 33. (Excerpt. 7.), ex lib. de dono perseverantiae, n. 35. (Excerpt. 8.) et n. 38. (Excerpt. 9.).

²⁾ Prosper hic sine dubio oculis obversantem habuit locum s. Augustini: „Investigabiles sunt et *misericordia*, qua gratis liberat, et *veritas*, qua juste judicat“ lib. de praedestin. Sanct. n. 11.

³⁾ Istius expositionis summa haec est: „Cum aliqui pereunt, non dubitemus, ipsorum meritis deputari, quod pereunt; quos utique posset Deus misericorditer liberare, si vellet. Et cum aliqui liberantur, non

Pelagianorum notione de praedestinatione magis illustrat, et a S. Prosperi
 perversa interpretatione vindicat (Excerpt. 8. et 9.). Aqu. Scripta.

5. *Liber contra Collatorem* (i. e. Collationum auctorem Cassianum) sive de gratia et libero arbitrio proprie contra Collationem decimam tertiam Joannis Cassiani directus unam potissimum veritatem adstruit, nempe: initium fidei et bonae voluntatis nunquam ex libero hominis arbitrio solo, semper ex Dei gratia esse.

Eo in libro necessitate scribendi (c. 1.) et sententia Cassiani proposita (c. 2.)¹⁾ ostendit, principalem Cassiani errorem pullulare ex radice Pelagiana olim damnata: „Gratiam Dei secundum merita nostra dari“ (c. 3. et 6. c. 11. n. 2.); in specie vero adstruit, nullo modo admitti posse eam Cassiani opinionem, per solum naturae bonum et liberum arbitrium hominem posse habere desiderium sanitatis, licet per semet ipsum non possit apprehendere sanitatem; ubi ea, quae justificationem praecedunt, describens verba Apostoli (Rom. 7, 18.): „Velle adjacet mihi, perficere autem bonum non invenio“ recte interpretatur (c. 4.). Et quia Cassianus mediam quaerens viam tam Pelagianorum, quam Catholicorum dogma de initio fidei, quatenus alterum altero excludatur, damnaverat, in utroque demum juncto veritatem invenisse sibi visus fuerat, absurdam esse hanc sententiam et ab Ecclesia damnatam ostendit (c. 5.); neque tamen propter necessarium gratiae auxilium liberum arbitrium tolli aut voluntatem auferri (c. 6. 8. 18.). Tum exempla, quae protulit Cassianus ex s. Scriptura, Pauli et Matthaei per Dei gratiam, Zachaei et latronis in cruce per solum liberum arbitrium credentium, s. Prosper nihil probare manifestum reddit varios modos proponens, quibus Deus per gratiam suam homines attrahit (c. 7.). Dein Cassiano ad „ecclesiasticae fidei regulam“ provocanti declarat, quid regula ista contineat (c. 8.). Hinc progreditur Cassianus ad praedicanda naturae bona, quae s. Prosper, ad peccatum originale et ejus sequelas respiciens, ad justum modum reducit, liberi arbitrii vires in genere humano post lapsum Protoparentum accurate docens (c. 9.), sensum Apostoli Pauli (Rom. 2, 14.) loquentis de gentibus, quae na-

audeamus definire, quod digni fuerint liberari; quos utique posset Deus juste damnare, si vellet. Quare autem non omnes, aut quare illos potius, quam illos liberet, nec necessarium est quaerere, nec possibile reperire, cum omissis discretionis istius causis scire sufficiat, quod nec misericordia justitiam, nec justitia auferat misericordiam apud eum, a quo nemo nisi juste damnatur, nemo nisi misericorditer liberatur.“ Respons. ad Excerpt. Genuens. c. 8. (ed. Paris. col. 252.).

¹⁾ Hanc uberius expositam vid supra §. 224. (p. 302—4.).

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

turaliter legem adimplent, exponens (c. 10.), et eum nihilominus homini infirmo lex a Deo praescribatur, aperiens (c. 11. n. 1.). Cum porro Cassianus moneret cavendum, ne sola mala humanae adscribamur naturae, s. Prosper opponit, bona naturalia utique in natura humana agnosci, bona autem supernaturalia non ex humana tantum natura per Adami peccatum vitiata, sed ex gratia Dei et libero hominis arbitrio simul provenire (c. 11. n. 2. et c. 12.). Eam vero Cassiani assertionem inesse omni animae naturaliter virtutum semina beneficio creatoris inserta, falsitatis convincit, sedulo distinguens statum peccati et statum gratiae, quorum alter alterum omnino excludit, ac proinde in statu peccati, quo omnes Adae posterii concluduntur, multa quidem bona naturalia, nulla tamen supernaturalia absque Dei gratia praeveniente esse possunt (c. 13.). Dein ultra progressus Cassianus ab exemplo Jobi patientis demonstrare conatus fuerat, quantum humana virtus et liberum arbitrium per se sola valeant. S. Prosper e contrario probat, sanctum Job tot tantaque mala nonnisi opitulante Dei gratia fortiter et patienter sustinuisse, ita ut mirabilis illa patientia et Dei adiutorio et libero hominis arbitrio sit adscribenda (c. 14. et 15.), quamvis laus et meritum per gratiam, qua Deus victoriae hominis cooperatur, homini nequaquam auferatur (c. 16. et 17.). Demum Prosper valde redarguit inductam a Cassiano diversitatem fidelium in Ecclesia, quorum alios Dominus vere *salvaverit*, alios sua sponte venientes tantummodo *susceperit*, alios elegerit Dominus, alii elegerint Dominum, alii gratiam donatam acceperint, alii eam meruerint (c. 18.). His pertractatis *definitiones* seu assertiones duodecim Cassiani, ad quas velut totidem capita universam Collationem reduxerat, uno conspectu breviter proponit (c. 19.), errores in eis latentes summam colligit (c. 20.), quos dudum a s. Augustino confutatos et a Romanis Pontificibus damnatos ostendit (c. 21.), licet erroris propugnatores tamdiu oporteat tolerare, „donec Dominus per Ecclesiae principes et legitimos iudiciorum suorum ministros turbata componat“ (c. 22.).

6. *Carmen de Ingratis* (i. e. de Pelagianis et Semipelagianis)¹⁾, mille versibus hexametris compositum, et

¹⁾ Eo nomine s. Augustinus frequenter Pelagianos designavit ex gr. de peccator. merit. et remiss. lib. I. n. 54. lib. II. n. 28. De spiritu et lit. n. 18. De natura et gratia n. 39. Contra duas epistolas Pelagian. lib. 1. n. 38. Contra Julian. lib. IV. n. 15. lib. VI. n. 17. Lib. de dono persever. n. 16. 56. epist. 144. n. 2. et al. Quo magistro praeunte (vid. praesertim c. Julian. lib. IV. n. 15.) nomen illud ad Pelagianae pravitatis reliquias transferens s. Prosper Semipelagianos vocat „*ingratos*“ (lib. contra Collat. c. 8. n. 3.), eo quod sibi tribuerent,

sive verba, sive sensus, sive dogmata spectes, egregium plane et incomparabile antiquitatis monumentum, id unum assequi studet, ut, detecto Pelagianorum errore, Massiliensibus ostendat, ipsos eorum vestigia eo usque premere, ut vix alii, quam occulti Pelagiani, censi debeant. Suscepit autem caritate ductus Opus tam arduum, quo pias mentes studio veritatis accenderet, gliscentes malignis adversariorum artibus errores ab iis depelleret, fideique et sanctae voluntatis et omnis meriti humani initium ex praeveniente Dei gratia repeteret (Praefat. et Prooem. hujus Carm.). Quod tam insigniter praestitit, ut ex veteribus Scripturibus nemo melius ac elucubratus s. Augustini doctrinam enuclearit, et Pelagii ac praesertim Semipelagianorum prava dogmata et res gestas exposuerit¹⁾.

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

Hinc primum (P. I.) declarat, quale fuerit dogma Pelagii et quanto cum studio ab Ecclesiae Praesulibus improbatum, Conciliorum et Sedis Apostolicae auctoritate damnatum, a ss. Doctoribus et praesertim a s. Augustino fuerit confutatum; jam cum per Semipelagianos occultissimum hujus haereseos venenum rursus emergat, posse Pelagianos ab eis jure suo postulare, ut quum ipsorum sententiam probent, in gratiam recipiantur, aut ab Ecclesia flagitare, ut vel quod illi in Ecclesia impune docent, docere itidem permittantur, vel etiam illi una secum pellantur (v. 1—225. cf. v. 479—548.).

Tum (P. II.) haereseos Pelagianae capita paucis iterum ob oculos ponit (v. 226—48.) eisque praecipua doctrinae Semipelagianorum capita opponit. Sunt autem duo haec: universis prorsus hominibus ex aequo ac indifferenter offerri gratiam a Deo, qui vult omnes homines salvos fieri; liberum vero arbitrium in causa esse, cur unus gratiam amplectatur, alter respuat, unus perseve-

quod a Deo ipsis donatum erat (S. Augustin. de spiritu et lit. n. 18.), quod tantum Dei beneficium superbia elati non agnoscerent (cf. Carm. de Ingrat. v. 684—91.) et voluntati ac misericordiae divinae impie voluntatem humanam in salutis negotio praeferrent (S. Prosperi epist. ad Augustin. n. 7.). Ad utrosque hoc Carmen spectare, patet ex v. 571—74.

¹⁾ Vid. Jos. Antelmii Dissert. crit. de veris Opp. S. Leonis M. et Prosperi Aquit. Paris. 1689. Dissert. IX. n. 11. (p. 417.), item Edit. Admonit. in hoc Carm. (ed. Paris. col. 99—104.) et Admonit. Edit. Opp. C. Norisii (ed. cit. T. I. col. 517—18.), Tillemont l. c. Art. V. (p. 10—11.) et Dupin T. IV. p. 186—88.

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

ret, alter non perseveret, eo quod gratiae opem sibi comparare neglexerit, quod omnes possunt, cum ex primigeniae integritatis reliquiis satis virium in natura residuum fuerit ad opem Dei desiderandam et postulandam (v. 249—270.). Primum erroris caput de gratia indifferenter omnibus oblata, per quam salventur, refellit tum exemplo eorum infidelium, qui de fidei mysteriis nihil unquam audierunt, quosque certum est nec gratiae efficacis, nec salutis fuisse participes (v. 271—308.), tum inde etiam, quod, si Deus indifferenter omnes homines, nemine excepto, salvos fieri vellet, omnes certo salvarentur, quum haud dubie impleatur, quidquid absolute et efficaciter vult Omnipotens (v. 309—322.). Dein ad alterum erroris caput transgressus, relationem gratiae ad liberum arbitrium exponit ostendens, qua ratione in animis nostris Dei gratia operetur, nempe non consilio tantum benignoque hortatu docens ac suadens, sed mutans intus mentem atque reformans¹⁾, faciensque infallibiliter, ut homo velit (v. 323—53.). Demonstrat etiam, ante gratiam neminem posse se ipsum praeparare ad illam, quoniam fides, per quam caetera impetrantur, gratuitum Dei donum est, neque ante illam quidquam agere homo potest, quo ipsam emereatur, quum etiam probitatis opera, nisi ex semine verae fidei oriantur, plerumque peccata sint, aut saltem sterilia in ordine ad vitam aeternam (v. 354—564.).

P. III. argumenta et querelae Semipelagianorum propulsantur. Duo praesertim opponebant, nempe liberum arbitrium tolli, nec vitiis poenam deberi aut praemia virtuti, si vel natura peccato corrupta nonnisi malum velit, vel gratiae opus sit in homine, quidquid bene agat, et quidem eius gratiae, quae velle dat et currere (v. 565—70.). Respondet s. Prosper, objectione illa fidem peccati originalis everti, per quod nempe libertas illa plena (vid. supra §. 168. p. 336. Not. 2), nobis in Adam concessa, periit, ita ut arbitrium lapsum nunc per devia quasi in labyrintho claudicat, nosque concupiscentiae iugo subditi sumus, qua in malum rapimur, licet voluntas nostra propria id faciat (v. 575—92.)²⁾;

¹⁾ Ita v. 337., quod alibi sic declarat: „Nos liberum arbitrium dicimus *bonae voluntatis affectum* fideique principium gratiâ Dei operante concepissee“ lib. c. Collat. c. 14. n. 1. (cf. Carn. de Ingrat. v. 347—48.). „*Arbitrium conversum est, non eversum*“ epist. ad Rufin. n. 18. „Profitemur, quod liberum arbitrium naturaliter homini inditum maneat in natura, sed *qualitate et conditione mutata* per Mediatorem Dei et hominum, hominem Christum Jesum; qui ipsam voluntatem ab eo, quod perverse volebat, avertit, et in id, quod ei bonum esset velle, convertit, ut delectatione affecta, fide mundata, spe erecta, caritate accensa liberalem susciperet servitutem et servilem abjiceret libertatem“ lib. c. Collat. c. 18. n. 3. vid. ibid. c. 12. n. 4.

²⁾ Quo melius cognoscatur usus loquendi in hac materia olim usu-

porro arbitrium nostrum ab illa servitute liberari non posse, nisi quantum Christi salvatrice gratia liberatur, per quam non tollitur, sed sanatur et reformatur liberum arbitrium, viribus modo attenuatum et inclinatum (v. 593—615.)¹⁾; Christum vero hanc gratiam nemini debere, sed gratis, quibus vult, largiri, ut apparet in parvulis a baptismo statim decedentibus, quum tot alii non percepto baptismo pereant, neque hujus discriminis ulla ratio afferri possit praeter inscrutabile Dei judicium (v. 515—47.). Aliam praeterea Semipelagiani movebant objectionem: Nisi gratia omnibus detur, peccati reos non fore, quos gratia neglexerit, utpote quibus recta gerendi data non fuerit virtus (v. 648—52.). Eam s. Prosper ex peccato originali solvit, per quod Apostolo teste omnes homines damnationem justissimam promeruerunt, ita ut iustitia Dei reprehendi nequaquam posset, si omnes in perditione relictii essent (v. 653—702.)²⁾; si tamen infinita Dei misericordia aliquos eripere et salvare decreverit, non esse temere scrutandum, cur de toto hominum genere pars una eligatur, alterâ rejectâ, quum Deus arcanum istud nostrae cognitioni subduxerit, ut tot alia multo leviora, satisque sit eum cunctorum bonorum auctorem cognoscere judiciorumque ipsius altitudinem submis-

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

tatus (de quo vid. supra §. 168. p. 336. Not. 2), animadvertere juvat, s. Prosperum hic, ubi de lapsu Protoparentum agit, in lapsis tantummodo agnoscere „arbitrium“ v. 586. 593. et 600.; de voluntate autem subjungit: „Manet ergo voluntas semper amans aliquid, quo se ferat“ v. 588—89. Ubi autem loquitur de homine, antequam vel dum primum committeret peccatum, proprie „liberum arbitrium“ vocat lib. contra Collat. c. 9. n. 3. cf. Carm. de Ingrat. v. 977. et v. 996. et lib. c. Collat. c. 13. n. 6. Epist. ad Rufin. n. 18.

¹⁾ Idem alibi his verbis proponit: „Liberum arbitrium, id est rei sibi placitae spontaneus appetitus, ubi usum bonorum, quae acceperat, fastidivit, et vilescentibus sibi felicitatis suae praesidiis insanam cupiditatem ad experientiam praevaricationis intendit, bibit omnium vitiorum venenum et totam naturam hominis intemperantiae suae ebrietate madefecit. Inde priusquam edendo carnem Filii hominis et bibendo sanguinem ejus lethalem digerat cruditatem, labat memoriâ, errat iudicio, nutat incessu; neque ullo modo idoneus est ad illud bonum eligendum et concupiscendum, quo se sponte privavit; quia non, sicut potuit Deo non impellente corruiere, ita potest Deo non erigente consurgere“ lib. contra Collator. c. 9. n. 3. Eodem sensu post alia hic dicit: „Hujus ope et fructu (scil. arboris vitae) vescendum est, ut re-valescens languida mens etiam propriis bene viribus uti possit et in Christo inveniat, quod perdidit in se“ v. 604—6.

²⁾ Hoc ita brevissime enuntiat: „De cunctis juste damnatis non quereremur. An, quod de toto ferretur, non toleratur de parte?“ v. 663—65. cf. v. 678—83.

S. Prosperi venerari (v. 703—766.). Haec subsequitur monitum ad Catholicos, ut caveant a Semipelagianis periculose propriam virtutem statuentibus (v. 767—800.).

P. IV. rursum Semipelagianos nil aliud nisi Pelagii damnatos errores eo periculosius, quo occultius fovere ostendit (n. 801—849.) et praecipuum illorum fundamentum de primae integritatis reliquiis, quas in hominis natura superesse opinabantur, destruit. Docet igitur, quanto vulnere mens in primo peccato fuerit percussa, ut ne oculos quidem in altum possit extollere, nec suam agnoscere calamitatem (v. 850—61.); si quid vero donorum naturalium illi superest, ad temporalem demum vitam excolendam pertinere, non ad aeternam acquirendam, nec ad verae virtutis adjumentum, sed ad majorem superbiam (v. 862—879.); alioquin si vigor pristinus et antiquae vis libertatis in nobis remaneat, Christum gratis mortuum esse, cum unumquemque sua voluntas reconciliare Deo possit (v. 880—88.); caeterum ex ineffabili Dei humilitate, qua tam indigna pati dignatus est, agnoscere debere hominem captivum, quo carcere clausus, quove morbo obsessus sit, cui eripiendo nonnisi morte medici succurri potuerit (v. 889—904.). Tum eos diligenter monet cavendos, qui libero arbitrio nimium tribuentes gravi succumbunt periculo (v. 905—944.) et piorum gloriam imminui putant, si virtus eorum ex gratia Dei repetatur (v. 945—81.). Pulchra ad Deum oratio Carmini finem imponit (v. 982—1002.)¹⁾.

§. 227.

Reliqua Scripta S. Prosperi Aquitani cum Operibus dubiis.

II. *Opera moralia*, quibus multa etiam dogmata fidei insperguntur, duo sunt valde inter se cognata, nisi quod alterum in prosa, alterum in versibus consistat.

1. *Liber sententiarum ex Operibus S. Augustini delibatarum*, qui continet 392 sententias absque certo ordine propositas, est quasi compendium theologicum doctrinae s. Augustini ex omnibus hujus s. Doctoris Operibus tam

¹⁾ Sunt et alia tria s. Prosperi Carmina, semper adjuncta Carmini de Ingratis propter argumenti affinitatem, quae idcirco aptissime hic subjiciuntur, nempe: *Epigrammata duo in obtrectatorem S. Augustini* atque *Epitaphium Nestorianae et Pelagianae haereseon*. De his, utpote brevissimis, jam supra §. 225. (p. 308. et p. 310. Not. 3) satis dixi.

hodie superstitibus, quam olim deperditis, a perspicacis-
simo ejus discipulo fidissimoque mentis ejus interprete con-
cinnatum. S. Prosperi
Aqu. Scripta.

Ea quippe erat s. Prosperi in Augustinum singulasque doctrinae ab ipso variis in libris traditae partes propensio, ut cum hunc s. Doctorem inde ab initio praecipue sibi sequendum proposuisset, omnia ejus dictata sibi quanta potuit diligentia comparaverit summoque studio animi penetralibus infixarit. Sed ne tot tantarumque rerum sibi subreperet oblivio, imo ut coelestes s. Antistitis regulae pro speculo sibi essent regendisque singulis vitae passibus inservirent, quae fusius scripta legerat sedulisque curis fuerat meditatus, ea in summam quamdam brevesque sententias memoriae juvandae renovandaeque gratia collegit, aliquando ipsis ejus verbis retentis, aliquando sensu tantum expresso. Quo in Opere non suis tantum profectibus, sed et aliorum omnium utilitati mirum in modum consuluisse invenitur. Ibi enim, qui Augustini Opera jam legerunt, doctrinam ejus sub uno veluti conspectu exhiberi gratulantes deprehendunt; qui vero in iis adhuc rudes et inexperti eorum prolixitate facile deterreri possent, brevi ista tam sublimis tamque solidae doctrinae quasi tabella ad sedulam ipsorum lectionem accenduntur. In hoc autem libro ea maxime, quae morum aedificationem promoverent, comprehendere voluisse cognoscitur, quamquam non pauca, praesertim sub finem libri, etiam de praecipuis magisque arcanis religionis fideique nostrae mysteriis tetigerit¹⁾.

2. *Liber Epigrammatum ex sententiis S. Augustini* com-
plectitur 106 epigrammata, quae totidem selectas ex praecedenti ejus libro sententias iterato inculcant. Adhibuit autem eam poëticae artis formam, non tantum ut praecipuae sententiarum libro superiori editarum partes venae poëticae exercendae utilius assumerentur, verum etiam ut ex tali scribendi genere eadem et tenacius animo inhaererent et suavius memoriae commendarentur, ab his maxime, quibus cordi est carminum elegantia, quorum acumen et virtus hominum mentes tangit fortius, corda quoque efficacius afficit, nativae suavitati utilitatem veram et duraturam adjungens, quae re nihil ad informandos mores utilius²⁾.

¹⁾ Cf. supra §. 225. (p. 311. Not. 1.) item Dupin T. IV. p. 188. et Ceillier l. c. Art. II. §. VII. n. 2.

²⁾ Vid. ipsius Prosperi Praefat. in fronte hujus libri. Cf. supra

S. Prosperi
Aqu. Scripta.

III. *Expositio Psalmorum a centesimo usque ad centesimum quinquagesimum*, unica hodie superstes lucubratio s. Prosperi ad s. Scripturam illustrandam pertinens ¹⁾, pariter ex Augustino tota ferme decerpta est, ut praestantissimus Psalmorum liber brevi expositione multis pateret, quos altitudo et sublimitas libri hujus divini et vasta moles Enarrationum Augustini in Psalmos huc illuc excurrentium a legendo facile deterrebant.

IV. *Chronicon integrum* ab orbe condito ad sua usque tempora (seu usque ad a. 455.) ²⁾ jucunda quadam brevitate s. Prosper deduxit, Eusebii (usque ad a. 325.) et Hiero-

§. 225. (p. 311. Not. 1), item Ceillier l. c. Art. II. §. VII. n. 3. et J. Antelmius l. c. Dissert. IX. n. 12. (p. 417—18.).

¹⁾ Admodum est probabile, ne dicam certum (cf. Notker de illustr. viris c. 2.), a s. Prospero Psalmos omnes fuisse explicatos, priorem autem ejus expositionis partem (Ps. 1—99.) intercidissee. Cf. supra §. 225. (p. 311. Not. 1) et Ceillier l. c. Art. II. §. VII. n. 1.

²⁾ Extat *Chronicon* istud in Opp. s. Prosperi Aquit. (ed. Paris. col. 685—756.) cum praefixa Admonitione. Caeterum variae ejusdem habentur editiones, de quibus accurate agit G. Cave Vol. I. p. 437. *Chronici* hujus, quod Labbeus in *Biblioth. Nova* Mss. Paris. 1657. T. I. p. 16—56. primus integrum edidit, authenticam contra J. Garnerii dubia (Opp. Marii Mercat. ed. Garner. P. I. p. 242—43.) invicte probavit J. Antelmius l. c. Dissert. VIII. (p. 371—96.), quem postea eruditorum omnis multitudo secuta est. Illud quoque notatu dignum observant viri eruditi, s. Prosperum ter *Chronicon* suum ad incudem revocasse terque illud auctum in lucem edidissee, scilicet a. 443., iterum a. 445., demum a. 455., eo quod in pluribus libris ad istos annos quoddam totius *Chronologiae* compendium legatur (vid. Edit. Admonit. praevia). — Praeter hoc tamen aliud quoque circumfertur *Chronicon* sub nomine *Prosperi Tironis* a P. Pithoeo a. 1588. primo in lucem editum (recus. in Append. Opp. s. Prosp. Aquit. ed. Paris. col. 209—219. ed. Th. Mommsen, Mon. Germ. hist. T. IX. p. 341—386. Berol. 1892.), quod, quia annos non, ut genuinum s. Prosperi *Chronicon*, juxta Consules, sed juxta Imperatores Romanos numerat, distinctionis gratia *Chronicon Imperiale* vocatur. *Chronicon* hocce, quod solummodo ab a. 378—455. pertingit et ideo etiam appellatur *minus* (seu *brevius*), multa quidem ex Prospero desumpta habet, sed alia etiam aliunde assuta, ac proinde *spurium* haberi debet. Cf. Edit. Admonit. (in Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 207—210.), J. Antelmius l. c. Dissert. VIII. (p. 396—404.), Labbe Dissert. histor. de Scriptor. Eccles. ed. cit. p. 177. Tillemont l. c. Art. X. (p. 24—25.), Dupin T. IV. p. 189. Ceillier l. c. Art. II. §. VIII.

nymi (usque ad a. 378.) Chronica plerumque secutus. Hinc ejus Chronicon, quousque Eusebius cum Hieronymi supplemento porrigitur (Pars I.), est quasi epitome, non mera tamen vel simplex, cum aliquando calculos alios supposuit et Consulum fastos, quibus illi carebant, a Christi usque baptismo suis locis inseruit, ac caetera quoque deinceps (P. II.) usque ad Romae excidium per Gensericum (a. 379—455.) de suo contexuit, unde monumentum istud, tamdiu inter tenebras densiores servatum, locuples ad ecclesiasticae historiae integritatem censeri debet accessio.

S. Prosperi
Aqu. Scripta...

Nota 1. Tria sunt *Opera dubia prosaica*, ad impugnandos Semipelagianos pertinentia, quae J. Antelmus summo studio Prosperi Aquitano vindicare annisus est, quin sententiam suam omnibus probare posset; et revera ejusdem argumenta, satis licet ingeniosa et erudita, rem tamen non evincunt. Sunt autem Opera ista:

a) *Capitula seu praeteritorum Sedis Apostolicae Episcoporum auctoritates de gratia Dei et libero voluntatis arbitrio* (S. Prosperi Opp. ed. Paris. col. 271—78. Migne P. L. T. L. p. 521 sqq.). Cf. Edit. Admonit. praevia et Antelmii Dissert. I. p. 1—84; de his vid. supra §. 197. p. 99.

b) *Libri duo de vocatione omnium gentium* (S. Prosperi Opp. ed. Paris. col. 847—924., Migne P. L. T. LI. p. 647—722.) c. a. 440. aut 460. conscripti de mutua relatione gratiae et liberi arbitrii fuse et catholice agunt contra Pelagianos et Semipelagianos, eam praesertim quaestionem tractantes, quomodo Deus velit omnes homines salvos fieri, et cur ea stante veritate non uno eodemque tempore omnes gentes ad fidei veritatem sint vocatae, nec omnes homines revera salventur. Cf. Edit. Admonit. praevia, item J. Antelmii Dissert. III. p. 113—300. C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 14. cum Ballerin. Observat. lib. II. c. 9. et P. Quesnel supra cit. §. 211. p. 214.

c) *Epistola ad Demetriadem*, eodem tempore et, ut quibusdam visum, ab eodem auctore scripta, quae incipit: „Cum splendidissimae“ (S. Prosperi Opp. ed. Paris. col. 933—52., Migne P. L. T. LV. p. 161—180.), tota contra virus Pelagianum disputat de necessitate gratiae, de vulneribus humano generi a peccato originali inflictis ac de humilitate christiana. Cf. Edit. Admonit. praevia, et J. Antelmii Dissert. II. p. 85—112., item P. Quesnel supra cit. §. 211. — Utrumque hoc Opus (lib. de vocatione omnium gentium et Epist. ad Demetr.) ignoti, sed antiqui et catholici auctoris atque elegantis ingenii esse, doctrinamque s. Augustini de gratia et libero arbitrio, exhibere, convenit inter Criticos emunctissimae naris, cf. Tillemont l. c. Art. XII. (p. 29—30.), Edit. Admonit. praevia, et Ballerin. in C. Norisii Histor. Pelag. Ob-

S. Prosperi servatt. lib. II. c. 9. (Opp. Norisii edit. cit. T. I. col. 298—99.),
 Aqu. Scripta. qui fratres eruditissimi animadvertunt de Antelmio et Quesnellio,
 quorum ille duo haec Opera tanto conatu asserere nititur Pro-
 spero, quanto hic Leoni M., et alter alterum validissime impugnatur:
 „Illud fortasse potius satisfaciet, quo alter alterum rejicit, quam
 illud, quo suam quisque opinionem confirmat. Itaque neque
 Prosperum posse eorum librorum scriptorem existimari recte
 probat Quesnellus, neque Leonem item posse satis convincit An-
 telmius.“

Nota 2. Duo quoque sunt *Carmina dubia* s. Prosperi: *Poëma Conjugis ad uxorem* elegantissimum (Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 773—80., Migne P. L. T. LI. p. 611—616. et Opp. S. Paulini Nolani ed. Veron. col. 745—50.), quo eam Anacreontico et elegiaco metro hortatur, ut Deo se totam devoveat (cf. in Opp. S. Prosperi Admonitio praevia in hoc Carmen, J. Antelmii Dissert. IX. n. 5—6. p. 408—412. Salinas in Opp. S. Prosperi ed. Rom. p. 11—12. Not., Tillemont l. c. Art. III. p. 5—6. et Ceillier l. c. Art. II. §. IX. n. 2), atque *Carmen de Providentia divina* (Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 785—824., Migne l. c. p. 617—638.), sat prolixum et elegans, versibus hexametris scriptum a. 416., quod licet gravissima doctrina refertum ob vestigia tamen Semipelagianismi illic deprehensa s. Prospero adjudicari non posse videtur; cf. de hoc Carmine Edit. Admonit. praevia, Tillemont l. c. Art. III. (p. 6—7.), J. Antelmii Dissert. IX. n. 1—4. (p. 405—8.), C. Bellarmin. de Scriptor. Eccles. ed. cit. p. 174. et Labbe ibid. p. 176. C. Noris. Hist. Pelag. lib. II. c. 14. (Opp. Norisii ed. cit. T. I. col. 352.) cum Ballerin. Observat. in eam Norisii Histor. lib. II. c. 8. n. 2. (ibid. col. 497.), Ceillier l. c. Art. II. §. IX. n. 3.

Nota 3. Pariter *dubia* est *Confessio, quae dicitur Prosperi Aquitani* (Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 769—770., Migne P. L. T. LI. p. 607—610.), a Sirmondo primum edita a. 1619. et s. Prospero asserta, ab aliis ex argumentis internis eidem abjudicata, cujus auctor gravi dolore oppressus defectionem suam a statu gratiae ac mox suam iterum conversionem ad Dominum orans describit. Cf. Edit. Admonit. praevia; item Tillemont l. c. Art. II. (p. 3—5.), J. Antelmii Dissert. VII. n. 10. (p. 370.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IX. n. 1.

Nota 4. Alia duo *Opera*, s. Prospero olim adscripta, certe *supposititia* sunt, nempe:

a) *De vita contemplativa libri III.* (s. Prosperi Opp. ed. Paris. Append. col. 1—84.), Julianum Pomerium, natione Maurum, qui Arelate Rhetoricam antea docuit, posthac sub finem saeculi V. presbyter in Gallia ordinatus est, auctorem habent (Gennad. lib. de Scriptor. eccles. c. 98. S. Isidorus Hispal. de viris illustr. c. 25. n. 31—33.). Eo in Opere, eleganti sane multisque lau-

dibus celebrato, agit de vita contemplativa, et quantum ab ea differat vita activa, et qua ratione ad contemplationem perveniri possit (lib. I.), tum de vita activa, ubi officia praepositorum et subditorum in Ecclesia proponuntur (lib. II.), denique de virtutibus ac vitiis et assequenda perfectione (lib. III.), atque in toto Opere multa egregia de officiis Clericorum et sacerdotum tradit. Cf. Edit. Admonit. praevia; item Tillemont l. c. Art. XII. (p. 29.), C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 14. (Opp. Noris. ed. cit. T. I. col. 353—54.).

b) *Liber de promissionibus et praedictionibus Dei* (Opp. S. Prosperi ed. Paris. Append. col. 89—208., Migne l. c. p. 733—858.) certe Africanum quemdam (cui forte nomen Prosper), virum eruditum et catholicum, qui scripsit c. a. 440., auctorem habet. Liber iste, in tres Partes (ante legem, sub lege, et sub gratia) distributus, omnes prophetias atque typos s. Scripturae de Christo et Ecclesia ingeniose exponit; insuper adjuncta habet Capitula de dimidio temporis, i. e. de Antichristo et fine mundi (inscriptione petita ex Apocalyps. 12, 14.), atque de gloria regnoque Sanctorum. De hoc libro cf. Cassiodor. Instit. divin. litter. c. I., item Edit. Opp. S. Prosperi in Admonit. praevia (col. 85—88.), Tillemont l. c. Art. XII. (p. 28—29.), C. Noris. Hist. Pelag. lib. II. c. 14. (Noris. Opp. ed. cit. T. I. col. 352—53.) et Ceillier l. c. Art. II. §. IX. n. 4—9.

§. 228.

Character et doctrina S. Prosperi Aquitani.

S. Prosper, in divinis humanisque litteris versatissimus, ingenio subtilissimus, sensu profundus, assertione nervosus, sententiis abundans, genere orationis conciso, excelso, eleganti validoque usus est; lectorem solidae et inconcussae argumentationis robore percellit, elocutionis dignitate et nativo sermonis decore abripit¹⁾. Doctrinae s. Augustini de gratia et praedestinatione acerrimus vindex ejusdem doctrinae brevissimum veluti compendium in Scriptis suis reliquit, eo clarius, quod de iisdem rebus disputans expressiones nonnunquam variavit sensu nunquam mutato, eo gravius, quod ab ipso Augustino edoctus perversis quorundam interpretationibus doctrinae s. Augustini circa dif-

¹⁾ Cf. Tillemont l. c. Art. I. (p. 2—3.), Dupin T. IV. p. 190. et Ceillier l. c. Art. III. n. 1.

S. Prosperi
Aqu. Cha-
racteret Doc-
trina.

ficilem hanc materiam jam tum factis auctoritate ubique agnita occurrit, ita ut Prosperi opuscula semper ut summi pretii scripta et ab omnibus recipienda fuerint aestimata¹⁾. Qui ergo sensum Augustini et ipsius Ecclesiae de gratia et praedestinatione via brevissima et planissima nosse desiderat, opuscula s. Prosperi, quae ad causam Semipelagianorum pertinent, legat; qui eandem doctrinam uberius expositam omnisque generis argumentis plene munitam cupit, ipsum deinceps Augustinum adeat.

Doctrina ejus adeo perfecte doctrinam Ecclesiae traditam exprimit, ut plures ipsius sententiae inter canones Concilii Arausicani II. (a. 529.) legantur²⁾. Doctrinae ejus specimina haec sunt:

1. *Peccatum originale et ejus sequelae* ita proponuntur: „Rectum atque omni vitio carentem creatum esse primum hominem, in quo omnium hominum concreata natura est, dubitare fas non est, eumque tale accepisse liberum arbitrium, ut, si auxiliantem sibi Deum non desereret, posset in bonis, quae naturaliter acceperat, perseverare, quia vellet, et merito voluntariae perseverantiae in eam beatitudinem pervenire, ut nec vellet decidere in deteriora, nec posset. Sed ipso libero arbitrio, quo, quamdiu voluit, bonus mansit, a proposita sibi lege discessit; nec denunciatae sibi mortis supplicium formidavit, deserens Deum et sequens diabolum, rebellis Domino servatori et inimico obediens peremptori. Fuit ergo Adam et in illo fuimus omnes, periit Adam et in illo perierunt omnes³⁾. . . Naturae humanae in illa universalis praevaricationis ruina nec substantia erepta est, nec voluntas, sed lumen decusque

¹⁾ V. Decretum Gelasii P. (quod dicitur) de recip. libris (Mansi T. VIII. col. 148.).

²⁾ Concilium Arausicanum II. exstat ap. Mansi T. VIII. col. 711—18., ubi in margine, et paulo fusius col. 722. a Sev. Binio annotantur sententiae ex Prospero decerptae inque hujus Concilii canones relatae. Eam ob causam hoc Concilium etiam legitur in Opp. S. Prosperi ed. Paris. col. 759—68. Cf. ibid. Edit. Admonit. praevia.

³⁾ Sententiam hanc s. Prosper ex s. Ambrosio accepit Exposit. Evangel. Luc. lib. VII. n. 234.

*virtutum, quibus fraude invidentis exuta est*¹⁾. Perditis autem, per quae ad aeternam atque inamissibilem corporis animique incorruptionem poterat pervenire, quid ei remansit, nisi quod ad temporalem pertinet vitam, quae tota est damnationis et poenae? Propter quod natos in Adam renasci oportet in Christo, ne in illa quis inveniatur generatione, quae periit. Nam si posterì Adae in illis virtutibus naturaliter agerent, in quibus Adam fuit ante peccatum, non essent naturâ filii irae, non essent tenebrae, nec sub potestate tenebrarum, Salvatoris denique gratiâ non egerent; quia non frustra boni essent, nec justitiæ praemio fraudarentur²⁾, habentes ea bona, quorum amissione primi patres de paradiso exulare meruerunt. Nunc autem, cum sine sacramento regenerationis aeternam mortem nemo possit evadere³⁾, nonne ex ipsius remedii singularitate apertissime patet, in quam profundum malum totius humani generis natura demersa sit illius praevaricatione, in quo omnes peccaverunt, et quidquid ille per-

S. Prosperi
Aqu. Cha-
racter et Doc-
trina.

¹⁾ Idem lumen decusque virtutum alibi a s. Prospero vocatur „priscus (primus) naturae honor“ (Carm. de Ingrat. v. 608. et v. 876.), „honor initialis“ (Epist. ad Rufin. n. 18.). Quod autem s. Prosper *virtutum* nomine comprehendat *bona supernaturalia*, clare docet lib. c. Collat. c. 13. n. 1. et Respons. ad Genuens. Excerpt. 1—3. (col. 244.). Eandem doctrinam s. Maximus Taurinensis his verbis exprimit: „Privilegia primæ nativitatæ amisimus“ Hom. 11.

²⁾ Inde satis apparet, s. Prosperum homini lapso non prorsus denegare vires bene agendi et virtutes quasdam naturales habendi, sed ejusmodi bona opera in homine lapso non agnoscere, quae per se vitam aeternam mereantur, quas alibi etiam „beatas virtutes“ vocat lib. c. Collat. c. 13. n. 3. et c. 12. n. 4., ubi mentem suam his verbis aperit: „Naturae humanae, cujus creator est Deus, etiam post praevaricationem manet substantia, manet forma, manet vita et sensus et ratio caeteraque corporis et animi bona, quae etiam malis vitiosisque non desunt; sed non in his habet *veri boni* perceptionem, quae mortalem vitam honestare possunt, *aeternam autem conferre non possunt*.“ Hinc explicari debent alia ejusdem s. Patris loca, quibus hanc sententiam paulo durius exprimit. Vid. etiam Epigramma 46. et lib. c. Collat. c. 13. n. 5.

³⁾ S. Prosperum hic, ubi nominat „sacramentum regenerationis“, non solum baptismum aquae in mente habere, alibi ostendit, ubi etiam baptismo sanguinis virtutem salvandi expressis verbis adscribit, vid. Epigramma 89.

S. Prosperi
Aqu. Cha-
racteret Doc-
trina.

didit, perdiderunt? Perdidit autem primitus fidem, perdidit continentiam, perdidit caritatem, spoliatus est sapientiâ et intellectu, caruit consilio et fortitudine; et impie altiora sectando a veritatis scientia et obedientiae pietate dejectus est, nec ipso saltem timore sibi reliquo, ut ab interdictis vel metu caveret poenae, qui non abstineret amore iustitiae.“ Lib. c. Collat. c. 9. n. 3.¹⁾ Cf. Concil. Trid. Sess. 5. item Sess. 6. cap. 1. 3. 4.

2. *Liberum arbitrium in homine lapso* ita defenditur: „Liberum arbitrium nihil esse, vel non esse perperam dicitur.“ „Qui dicit, quod liberum arbitrium in homine nihil sit, sed sive ad bonum, sive ad malum praedestinatio Dei in hominibus operetur, non est Catholicus.“ Gall. c. 6. et sent. ad 6. Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 1. et can. 5.

3. *Justificationem* ita describit: „Homo, qui in libero arbitrio fuit malus, in ipso libero arbitrio factus est bonus; sed per se malus, per Deum bonus; qui eum ita in illum initialem honorem alio initio reformavit, ut ei non solum culpam malae voluntatis et actionis remitteret, sed etiam bene velle, bene agere atque in his permanere donaret“. Epist. ad Rufin. n. 18. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 7.

4. *De actionibus, quae justificationem hominis praecedunt*, ista habet: „Totus homo ex ipsa (anima) et cum ipsa in profundum miseriae suae decedit, ubi eam, priusquam a medico notitiam suae calamitatis accipiat, jacere delectat, amantem semper errores suos et amplectentem falsa pro veris. Cujus prima salus est, ut sibi incipiat displicere et vetustatem suae debilitatis odisse; sequens vero est, ut et sanari desideret, et a quo sananda sit, noverit. Quae curationem ipsius sic praecedunt, ut ei ab

¹⁾ Locum hunc prolixiorem, quem immediate sequitur locus de libero arbitrio, quem supra §. 226. (p. 323. Not. 1.) exscripsi, ideo integrum apposui, ut ejus doctrinae et styli specimen tale exhiberem, in quo simul fundamenta doctrinae catholicae de justificatione continerentur. Caeterum cf. de eadem re Carm. de Ingrat. v. 575—94. et lib. contra Collat. c. 9. n. 5. Respons. ad Genuens. Excerpt. 1—3.

illo, qui aegram sanaturus est, inserantur, ne cum ei nullo modo haec frustra inesse possint, merito videatur salvata, non gratiâ.“ Adam „perdidit primitus fidem; quam omnes, quia primam potuimus amittere, primam egemus accipere“ ¹⁾. Lib. c. Collat. c. 4. n. 1. Respons. ad Genuens. Excerpt. 1—3. (col. 245.). Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 6.

S. Prosperi
Aqu. Cha-
racter et Doc-
trina.

5. *De acceptae justificationis incremento et bonorum operum merito* docet: „*Justificatus* homo, *id est*, *ex impio pius factus*, nullo praecedente bono merito, accipit donum, quo dono acquirat et meritum, ut, quod in illo inchoatum est per gratiam Christi, etiam per industriam liberi augeatur arbitrii, nunquam remoto adiutorio Dei, sine quo nec proficere, nec permanere in bono quisquam potest.“ „Nos liberum arbitrium ideo dicimus bonae voluntatis affectum fideique principium gratia Dei operante concepisce, ut per haec, quae illi, nullo merito praeeunte, donata sunt, ea, quae operatura sunt promissa, mereatur ²⁾“, ab illo semper

¹⁾ Idem alibi pulchre sic exprimit: „Haec (i. e. gratia) *semen fidei* radicem adfigere menti eque sinu cordis validum jubet edere germen.“ „Deus ergo sepultos suscitavit (juxta Ephes. 5, 14. et Luc. 1, 79.) et solvit peccati compede vinctos; ille obscuratis dat cordibus intellectum; ille ex injustis justos facit, indit amorem, quo redametur amans; et amor, quem conserit, Ipse est“ Carm. de Ingrat. v. 347—48. et v. 390—94. cf. lib. c. Collat. c. 12. n. 4. Ne, quod dicit de semine fidei menti radicem adfigente, perperam intelligatur, conferendus est alius locus Gall. sent. ad 5. „Quamvis *fides* non sit nisi *ex Dei dono et hominis voluntate*, infidelitas tamen non est nisi ex sola hominis voluntate.“ Hinc „volentes operamur salutem nostram, et tamen id ipsum velle atque operari Deus est, qui operatur in nobis“, „quoniam *opitulationes divinae gratiae stabilimenta sunt voluntatis humanae*“ lib. c. Collat. c. 18. n. 3. Ideo etiam „Deus *cooperator*“ bonorum nostrorum et victoriae nostrae appellatur, vid. supra §. 226. p. 316. Not. 2.

²⁾ Igitur quemadmodum contra Semipelagianos omne meritum, praecedens fidem, absolute negat, ita constanter homini per gratiam operanti meritum tribuit, ut apertissime ait: „Si gratiam merita non praecedunt, et fides non potest esse sine meritis, fides gratiam non praecedit, et omni modo ex gratia habetur, quidquid illud est, ex quo meritum nascitur, quod ante gratiam non habetur“ lib. c. Collat. c. 17. Vid. etiam de meritis hominis credentis lib. c. Collat. c. 4. n. 2. c. 18.

S. Prosperi
Aqu. Cha-
racter et Doc-
trina.

petens posse aliquid boni facere, qui ait: Sine me nihil potestis facere.“ „Christi bonitas sola est causa vocatis et *fidei* et *meriti*, quoniam Sapientia dives hoc etiam tribuit multis, ut sancta operatis in finem vitae fieret de munere *merces*.“ Gall. c. 6. Lib. c. Collat. c. 14. n. 1. Carm. de Ingrat. v. 644—47. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 10. et 16.

6. *Praedestinationis temerariam praesumptionem cavendam* esse ita docet: „*Praedestinatio Dei*, etsi apud nos, dum in praesentis vitae periculis versamur, incerta est, apud illum tamen, qui fecit, quae futura sunt, incommutabilis permanet.“ Vincent. c. 12. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 12. et can. 15. 16.

Caeterum s. Prosper, sicut s. Augustinus cujus doctrinam ille vindicat, adstruit, tam donationem quam praedestinationem sive gratiae sive *complexae* gratiae simul et gloriae, admittendam esse gratuitam, exclusis meritis naturalibus et humanis. De praedestinatione ad gloriam in se et separatim spectatam, s. Prosper directe non disserit, atque nullatenus potest ostendi eum tenuisse, omnes salvandos ad gloriam coelestem praedestinos esse antecederet ad praevisa merita supernaturalia. Imo ex pluribus ejus effatis colligitur, eum concepisse praedestinationem ad gloriam separatim spectatam ut consequentem ad praevisionem meritorum supernaturalium. Affirmat videlicet passim claris verbis, quod quis non est praedestinatus, id totum consequens esse ad praevisum ejus peccatum finale, nullo autem modo ex antecedente voluntate Dei, quam Deus ex se concipiat non provocatus hominum culpis. Sic: „Illos ruituros, inquit, propria ipsorum voluntate praescivit, et *ob hoc* a filiis perditionis nulla praedestinatione discrevit. Nam quomodo eos haberet praeordinata in Christo electio, quos discedentes a Christo habitura erat justa damnatio?“¹⁾ Negatio electionis igitur praevisam sequitur eorum lapsum seu ruinam (ruituros), ob quam juste damnabuntur. — Declarat etiam, quod illi qui pereunt praedestinati essent, si perseverassent et sancte vixissent. „Vires itaque obedientiae, inquit, non ideo cuiquam subtrahit, quia eum non praedestinavit, sed ideo eum non prae-

n. 3. c. 16. n. 2. Carm. de Ingrat. v. 612—15. et v. 700—701. „Fides enim omnium virtutum fundamentum“ et salutis initium, Respons. ad Excerpt. Genuens. 8. item lib. c. Collat. c. 17. et c. 13. n. 4.

¹⁾ Resp. ad Capitula Gallorum. L. I. c. VII. Migne P. L. T. LI. p. 101.

destinavit, quia recessurum ab ipsa obedientia esse praescivit¹⁾. „Voluntate exierunt, voluntate ceciderunt; et quia praesciti sunt casuri, non sunt praedestinati: essent autem praedestinati, si essent reversuri et in sanctitate mansuri“²⁾. Quum vero s. Prosper totus in eo sit, ut s. Augustini vindicet et explicet doctrinam, consequitur, ex Prospero eadem docuisse s. Augustinum³⁾.

S. Prosperi
Aqu. Cha-
racter et Doc-
trina.

Editiones: S. Prosperi Aquit. Opera collecta primum prodire Lugduni 1539. fol. apud Seb. Gryphium; iterum ed. J. So- tellus Coloniae 1565 in 4°; — ed. J. Olivarius Duaci 1577 in 8°, quae ultima editio repetita est (simul tamen mendis inquinata) Coloniae 1609 et 1630. Romae 1611. item in Theoph. Raynaudi Heptade Praesulum Christiana. Paris. 1671. et saep. — Prae- stantissima editio Opp. S. Prosperi Aquit. prodit (per D. Man- geant) Paris. 1711. fol. recus. Venetiis 1744. fol. iterumque Vene- tiis 1782 in 4° (utraque editio Veneta in duos Tomos divisa est, quorum alter Appendices editionis Paris. complectitur, quibus ac- cessere Asterii Amaseni Homiliae latine). Migne P. L. T. LI. — S. Prosperi Aquit. et Honorati Massil. Opp. notis et observationi- bus illustrata ed. J. Salinas Romae 1732 in 8° (exhibet solum- modo S. Prosperi et Hilarii epist. ad Augustinum, et Carmen de Ingratis cum duobus epigramm. in obtrectatores S. Augustini et epitaphio haeres. Nestor.). — Opp. selecta SS. Patrum de gratia Dei et praedestinatione Sanctorum ed. Foggini P. III. Romae

Editiones.

¹⁾ Resp. ad Cap. Gall. L. I. c. XII. l. c. p. 167.

²⁾ Resp. ad Capitula Object. Vincentianarum c. XII. l. c. p. 184.

³⁾ De s. Prosperi doctrina cf. Franzelin De Deo uno Th. LV. p. 556 sqq. Ostendit ipse, frustra Suaresium (De Praed. L. V. c. 5. n. 7.) conari Prospero sententiam de praedestinatione ad gloriam ante praevisa merita adscribere. — Petavius (De Deo L. IX. c. XVI), con- cedit, s. Prosperum in Respons. ad Obj. Gallorum praedestinationem ad gloriam post praevisa merita asserere, sed aliis in scriptis sen- tentiam oppositam eum tenere contendit. Id vero non probari censemus. — Cl. O. Rottmanner O. S. B. in opusculo nuper edito *Der Augusti- nismus* (1892) p. 15. admittit s. Prosperum conatum esse, tribuere Augustino doctrinam de praedestinatione ex praevisis meritis. Studuit quidem vir eruditissimus evincere, aliam fuisse s. Augustini doctrinam. Hac de re fusius disserere hujus loci non est; censemus tamen cum s. Fulgentio (Ad Monimum L. I. c. 30. L. II. c. 1.), Prosperum ap- prime illius s. Doctoris sensum esse assecutum. Merito Em. Card. Coelestinus Sfondrati O. S. B.: „Plane si quis cogitaverit fuisse Pro- sperum Augustini discipulum fidelissimum eique coevum, atque acer- rimum defensorem (ut ex ejus Epistola de praedestinatione ad Augu- stinum constat), is negare non poterit, Prosperi sententiam Augustini sententiam esse.“ Nodus praedestinationis dissolutus p. 59. 60. Ed. Coloniensis a. 1698.

S. Prosperi
Aqu. Editio-
nes.

1758. et saep. recusa (Pars haec tertia continet omnia S. Prosperi Opuscula, quae spectant ad causam Semipelagianam). De his aliisque editionibus cf. Ceillier l. c. Art. III. n. 2—3. et Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 1022—49.

§. 229.

S. Hilarius Arelatensis Episcopus.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: S. Hilarii Arelatensis Episcopi Vita auctore S. Honorato Massiliensi Episcopo vel alio quodam S. Hilarii discipulo ¹⁾. — Opera S. Leonis M., S. Prosperi Aquitani et S. Eucherii Lugdunensis. — Gennadius lib. de Scriptor. eccles. c. 69.

Subsidia: Ballerin. Admonit. in S. Hilarii Opuscula in Opp. S. Leonis M. T. II. col. 343—46. — Tillemont Mém. T. XV. S. Hilaire d'Arles (p. 36—97). — Dupin T. IV. p. 165—70. — Ceillier T. XIII. Chap. XVIII. (2. ed. T. VIII.). — Cas. Oudin T. I. col. 1221—32. — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. III. p. 252—54. — Bähr, Gesch. Röm. Liter. (1872) IV. 53. — Cf. Chevalier s. v. Hilaire.

S. Hilarius in Gallia nobilissimo genere ortus c. a. 400., ingenio pollens et artibus liberalibus diligentissime institutus, exhortatione s. Honorati, monachi tunc Lirinensis, post Arelatensis Episcopi, saeculo valedixit, et bonis omnibus inter pauperes distributis, Lirinae secessum, monachis tunc frequentatum, petiit ²⁾. Ibi admirandos in studio

¹⁾ Vita haec edita est in Vincentii Barralis Chronologia Lirin. Lugduni 1613. p. 103—117., item in Actis SS. ed. Bolland. die 5. Maji (Maji T. II. p. 25—34.), in Opp. S. Prosperi Aquit. et Honorati Massil. ed. Salinas Romae 1732. p. 247—311. et in Opp. S. Leonis M. ed. P. Quesnel T. II. ed. Ballerin. T. II. col. 317—42. De auctore hujus Vitae, qui vixit saeculo V., et quem plerique Honoratum Massiliensem sub finem saec. V. (c. a. 490.) credunt, cf. G. Henschenius in Actis SS. l. c. p. 24. Tillemont Mém. T. XV. S. Hilaire d'Arles Art. XXII. cum Nota 6. (p. 90—91. et p. 845—46.), Salinas Admonit. praevia p. 239—46, Ballerin. Admonit. l. c. col. 313—16. Cas. Oudin T. I. col. 1333—34.

²⁾ Vita S. Hilarii c. 1—5. et ipsius Hilarii Vita S. Honorati Arelat. n. 23—24. Gennad. l. c. cap. 69. S. Eucherii Epist. paraenet. ad Valerian. (Magna Biblioth. Patrum Colon. T. V. P. I. p. 771.) et lib. de laude eremi ad S. Hilarium (ibid. T. XV. p. 982.), Jul. Pomerius de vita contemplativa lib. II. c. 9. Cf. Tillemont l. c. Art. I—III. (p. 36—41.) et Pagi Crit. ad a. 445. n. 20.

sanctitatis progressus fecit, tanto solitudinis amore raptus, ut, cum s. Honoratus, pater et magister spiritualis, ad sedem Arelatensem evectus esset (a. 426.), eum quidem ad Episcopale munus auspicandum comitaretur, mox tamen eremum insulae repeteret¹⁾. Biennio elapso s. Honoratus moribundus Hilarium accersitum successorem sibi designavit; quapropter invitus primum et valde reluctans divinae tandem voluntati se submitit ac Episcopus Arelatensis ordinatus est (a. 429.)²⁾.

S. Hilarii
Arelat. Vita.

Et in munere omnia boni pastoris officia diligentissime explevit, humilitate praesertim, ardenti zelo et misericordia in pauperes insignis atque praedicationi verbi Dei ferventer insistens. Illic etiam, ne Episcopus factus monachus esse desineret, congregationem monasticam instituit continentiae virtute crescentem, eamque suo non minus imbuere exemplo, quam formavit eloquio³⁾. Statim ab initio Episcopatus (a. 429.) magnam habuit Synodum ex variis Galliae partibus, quae, ut Pelagianam haeresin Britanniae tunc maxime instantem profligaret, s. Germanum Antissiodorensem et s. Lupum Trecensem Episcopum legatos illuc destinavit; quae legatio effectu haud caruit⁴⁾.

¹⁾ Vita S. Hilarii c. 5. et ipsius Hilarii Vita S. Honorati Arelat. n. 36. S. Eucherius de laude eremi ad Hilarium l. c. Cf. C. Baron. Annal. ad a. 445. n. 16.

²⁾ Vita S. Hilarii c. 6. et 7. et ipsius Hilarii Vita S. Honorati Arelat. n. 36. Cf. Tillemont. l. c. Art. IV—V. (p. 42—44.).

³⁾ Vita S. Hilarii c. 8—15. 18. 23—24. praesertim n. 29. Genadius l. c. Cf. Tillemont Art. V—VII. (p. 44—52.).

⁴⁾ Constantii presbyteri Vita S. Germani lib. I. c. 5—6. n. 41—52. (in Actis SS. ed. Bolland, Julii T. VII. p. 211—14. ed. Antwerp.). Cf. C. Noris. Hist. Pelag. lib. II. c. 5. cum L. Berti Adnotat., Tillemont l. c. Art. XII. (p. 64.). *Lupus* hic, cujus uxor s. Hilarii Arelatensis soror fuerat, monachus primum Lirinensis, dein c. a. 427. Episcopus Trecensis (Tricassinus), quod munus ultra quinquaginta annos summa cum laude gessit († a. 479.), duas reliquit *epistolas* insignes, quarum una (post a. 443.) tractat *de vigiliis* Natalis Domini, Epiphaniae et Paschae, de bigamis ordinandis atque de ordinatione eorum, qui matrimonio juncti sunt (in Concil. Collect. ed. Harduin t. II. col. 791—93. ed. Mansi T. VII. col. 941—42.), altera (post a. 470.) Sidonio Apollinari

S. Hilarii
Arelat. Vita.

Hilarius ipse caetera quidem doctrinae s. Augustini fideliter inhaesit, sed quoad initia fidei in partes Semipelagianorum propendere visus est, postmodum tamen ab hoc errore revocatus¹⁾. Disciplinae ecclesiasticae strenuus vindex ecclesias subjectas frequenter visitavit, socio adhibito s. Germano Antissiodorensi Episcopo. Ea occasione extra provinciam suam Episcopum quemdam ordinavit, et Celdonium, Metropolitam Vesontionensem, irregularitatis accusatum, Synodo convocata deposuit (a. 444.); qui sententiae huic acquiescere nolens ad s. Leonem Pontificem appellavit, injusto rigore se condemnatum asserens. Eum illico Romam secutus est s. Hilarius; mox tamen, haud expectata sententia, Arelaten rediit. Hinc eidem succensens Leo Pontifex irritis declaratis, quae Hilarius extra provinciae suae terminos egerat, statuit, ut non ultra Hilarius auderet, Synodus extra suam provinciam indicere vel aliorum Galliae Metropolitanorum jura sibi vindicare, atque intra dioecesis suae limites se contineret²⁾. Tum vero s. Hilarius ad placandum Leonis animum inclinata humilitate conversus, eam ob causam legatos misit in Urbem, primo Ravennium presbyterum (qui postea factus est Hilarii successor), dein Episcopos duos; atque iudicio Romani Pontificis obediens praedicatione, oratione

Episcopatum Avernensem gratulatur (in Luc. Dacherii Spicileg. ed. Paris. 1723. T. III. p. 302—3.). Editae sunt hae duae Epistolae in Galland. Biblioth. T. IX. p. 516—17. Migne P. L. T. LVIII. p. 61. sqq. Cf. de Lupo Galland. T. IX. Prolegom. c. 18. Tillemont Mém. T. XVI. S. Loup, Evêque de Troies (p. 126—41.), P. Boschius in Actis SS. die 29. Julii (Julii T. VII. p. 51—82. ed. Antverp.) et Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 711—14.

¹⁾ S. Prosperi epist. ad Augustin. n. 9. Cf. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 62—63.), C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 1. cum L. Bertii Adnotat. et Ballerin. Observat. lib. II. c. 8. n. 1. Salinas in Opp. S. Prosperi Aquit. ed. Rom. p. 30—32.

²⁾ Vita S. Hilarii c. 16. 17. S. Leonis M. ep. 10. et 11. ed. Ballerin. De celebri hac controversia cf. C. Baron. Annal. ad a. 445. n. 9—15. et Pagi Crit. ad a. 445. n. 7—17. Tillemont l. c. Art. VIII—X. et Art. XII—XIX. (p. 51—60 et p. 64—84) et Ballerin. Observat. in P. Quesnel Dissert. V. ad Opp. S. Leonis M. (Leonis Opp. ed. Ballerin. T. II. col. 901—1068.).

ac pastorali sollicitudine fideles suae dioecesis curavit hisque sedulo incumbens vivendi finem fecit a. 449 ¹⁾).

Is ingenio immortalī aliqua opuscula parva edidit, quae eruditae animae et fidelis linguae indicio sunt. In his praecipuum obtinet locum

S. Hilarii
Arelat.
Scripta.

1. *Vita S. Honorati* praedecessoris sui, Sermo habitus in ipsa Arelatensi ecclesia die anniversario mortis ejus a. 430. vel certe a. 432 ²⁾). Hujus ibi conversionem virtutesque ante Episcopatum, dum monasterium in Lirinensi insula fundaret ac regeret, et in ipso Episcopatu, suamque per illum conversionem, denique beatum illius obitum suavi ac praeclaro eloquio ad audientium aedificationem enarrat.

2. *Epistola ad S. Eucherium*, Episcopum Lugdunensem, sibi amicissimum, cui libros Instructionum, vix cursim perlectos remittit rogans, ut quantocyus iterum accipiat ³⁾).

3. *Sermo seu Narratio de miraculo S. Genesii Martyris Arelatensis*, quod rupto ponte navali et omni multitudine ex undis Rhodani salvata contigit vivente Episcopo s. Honorato, quodque Hilarius testis oculatus eleganti stylo descripsit ⁴⁾).

4. *Carmen in Natali Machabaeorum Martyrum* horum

¹⁾ Vita S. Hilarii c. 17—22. Cf. C. Baron. Annal. ad a. 445. n. 17—18. et ad a. 464. n. 8. Pagi Crit. ad a. 445. n. 21. Tillemont l. c. Art. XX—XXI. (p. 84—89.) et Ballerin. l. c. col. 1057—64.

²⁾ Migne P. L. T. L. p. 1249—1272. — V. Gennadius l. c. cap. 69. S. Isidorus Hispal. de viris illust. c. 29. n. 39. Cf. Ballerin. Admonit. cit. n. 1. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 64), Ceillier l. c. n. 19. Ebert, Litter. d. Mittelalt. (ed. 2.) p. 450 sqq. — In hac Vita dogma catholicum de invocatione Sanctorum eorumque pro nobis intercessione luculenter confirmatur n. 31. 35. et 39.

³⁾ Migne P. L. T. L. p. 1271—1272.

⁴⁾ Brevem hanc narrationem s. Hilario inscriptam edidit Surius die 25. Augusti; ejus authentiam, quae nonnullis dubia videtur, agnovere Tillemont l. c. Art. XXII. (p. 92), G. Cuperus in Actis SS. die 25. Augusti in Commentar. de s. Genesio §. IV. (T. V. Augusti p. 133—34. ed. Antverp.) et Ballerin. Admonit. cit. n. 2. — *Homilia de S. Genesio* (quae inter Eusebii Emiseni Homilias est quinquagesima), quam nonnemo haud improbabili conjectura nixus, s. Hilario adscribere voluit, admodum dubia est, quia nullus Codex Ms. ei conjecturae suffragatur, cf. Ballerin. Admonit. cit. n. 5.

S. Hilarii
Arelat
Scripta.

praeclaras virtutes et gloriosos triumphos digna laude celebrat¹⁾.

Nota 1. Plura s. Hilarii opuscula, quae memorat Vitae ejus auctor c. II., temporum injuria interciderunt, ut: „*Homiliae in totius anni festivitatis expeditae* (cf. Cas. Oudin. T. I. col. 1229 et Tillemont l. c. Art. XXII. p. 91.), *Symboli expositio, epistolarum* tantus numerus, *versus etiam fontis ardentis*.“ Nuper demum vir cl. A. Majus *quatuor* ejusdem *versus* de fonte Gratianopolitano, ex quo simul aqua manare fertur et ignis, ex auctore quodam ignoto saeculi VI. protulit in Scriptor. Vet. Nova Collect. T. III. P. II. p. 239.

Nota 2. *Metrum in Genesin* ad Leonem P., quod nonnulli Hilario Arelatensi tribuunt, potiori jure eidem abjudicatur, cf. Ballerin. Admonit. cit. n. 5. Tillemont l. c. Art. XXII. (p. 92).

Nota 3. *Carmen de Providentia*, quod legitur inter Opp. dubia s. Prosperi Aquitani (vid. supra §. 227. Not. 2. p. 328), a quibusdam (ex. gr. C. Noris. Hist. Pelag. lib. II. c. 13.) s. Hilario Arelat. tribuitur, quod nec temporis ratio, nec vitae conditio admittit. Cf. Admonit. praevia in Carmen istud (S. Prosperi Opp. ed. Paris. col. 781—84), Tillemont l. c. Art. XXII. (p. 92), Ballerin. Admonit. cit. n. 6. et Observat. in C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 8. n. 2. Salinas in Opp. S. Prosperi ed. Rom. p. 16. Not.

Editiones: Opuscula S. Hilarii Arelat. in unum collecta edidit J. Salinas ea inscriptione: SS. Vincentii Lirinensis et Hilarii Arelatensis Opera Notis illustrata a J. Salinas Romae 1731 in 8°, item Ballerinii in sua edit. Opp. S. Leonis Magni T. II. col. 347—392. Migne P. L. T. L. p. 1213—1292. Cf. de editionibus Hilarii Arelat. Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 727—32. Migne l. c. p. 1213—1220.

§. 230.

S. Eucherius, Lugdunensis Episcopus.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius S. Eucherii, S. Hilarii Arelatensis, S. Paulini Nolani, Cassiani et Salviani Opp. — Claudiani Mamerti de statu animae lib. II. c. 9. — Gennadius de Scriptor. eccles. c. 63. — Isidor. Hisp. de Script. eccl. c. 15. — Marcellin. Chronic. ad a. 456.

¹⁾ Carmen hoc, cujus authenticam in dubium vocant complures, ex Codd. Mss. auctoritate Hilario nostro Ballerinii vindicant in Admonit. cit. n. 4. et C. Oudin T. I. col. 1229—30. Cf. supra T. I. §. 99. (p. 488. Not.) Opp. dubia Marii Victorini Afri, cui perperam olim adscriptum fuit.

Subsidia: C. Baronii Annal. ad a. 441. n. 5—12. et Pagi Crit. ad a. 441. n. 4—10. — C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 13. — Tillemont Mém. T. XV. S. Eucher (p. 120—36). — Dupin T. IV. p. 173—76. — Ceillier T. XIII. Chap. XIX. (ed. 2. T. VIII.). — Cas. Oudin. T. I. col. 1205—1222. — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. p. 115—18. — F. Bähr: Die christlich römische Literatur II. §. 153. (S. 340—342). — Mellier, De vita et scriptis s. Eucherii Lugd. Episc. in 8°. Lyon 1878. — Gouillodd, St. Eucher, Lérins et l'église de Lyon au V. siècle in 8°; Lyon 1881. — Cf. Chevalier s. v. Eucher (cum Supplem.).

S. Eucherius, nobili in Galliis prosapia ortus, ac primum in saeculo degens illustri dignitate conspicuus uxorem duxit Gallam, et ipsam pietate non minus, quam nobilitate insignem, ex qua duos filios suscepit, Salonium et Veranum¹⁾, qui postmodum ambo virtutis merito ad dignitatem Episcopalem ascenderunt²⁾. Mox vero animum ad majoris perfectionis studia erigens consentiente uxore, despectis saeculi curis, veram Christi philosophiam amplexus monachi vitam agere constituit. Itaque (c. a. 410—420) primo Lerinum insulam, monachorum sanctorum celeberrimam sedem, cum filiis petiit; tum ad altiora contendens, duobus filiis s. Honorato abbati et s. Hilario monacho Lirinensi in disciplinam traditis, vitam solitariam in propinqua insula Lerone agere coepit³⁾; quo tempore

S. Eucherii
Vita.

¹⁾ S. Hilarius Arelat. in Vita S. Honorati n. 22. S. Paulini Nol. ep. 51. inscriptio; Gennad. l. c. cap. 63. Cf. Tillemont l. c. Art. I. (p. 120—21), Vincent. Bellovac. Specul. histor. lib. 20. c. 20. Cas. Oudin T. I. col. 1208.

²⁾ *Salonius*, patre adhuc superstite, factus est Episcopus Genevensis (ut probabilior fert sententia), *Veranus* autem (seu Veranius) Episcopus Vienciensis (cf. Vincent. Barralis Chronolog. Lirin. p. 362—67). *Salonii* nomine exstat hodie *brevis explicatio mystica in parabolas Salomonis* (seu Dialogi duo, unus in *Proverbia*, alter in *Ecclesiasten*), qua Salonius et Veranius interloquentes mysticum utriusque libri sensum scrutantur, in Magna Biblioth. Patrum Colon. T. V. P. III. p. 382—95. et in aliis Bibliothecis Patrum. Cf. Tillemont l. c. Art. VII. (p. 134—36.) et Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 1063—64.

³⁾ Vid. S. Paulini Nol. epist. 51. Claudiani Mamerti de statu animae lib. II. c. 9. n. 3. (Galland. T. X. p. 441—42), Apollinaris Sidonii Carm. XVI. v. 114—15. (Galland. T. X. p. 696), S. Eucherii Praefat. Instruct. ad Salonium filium (in Vinc. Barral. Chronolog. Lirin.

S. Eucherii
Vita.

autem vir sanctus hocce consilium animoolvebat, ardore aestuans, summam vitae eremiticae perfectionem et cognoscendi et aemulandi, ipsas Aegypti solitudines penetrare cogitavit, atque ut tam sancto studio interim aliqua saltem ratione subveniret, Joannem Cassianum ad conscribendas Collationes impulit¹⁾. Easdem porro aliasque Cassiani lucubrationes Eucherius postea in compendium redegit, quo errores Cassiani diligenter exclusit²⁾. Postquam sanctitatis ac eruditionis ejus fama longe lateque pervagata fuerat (c. a. 434), Lugdunensis Episcopus creatus est, eoque in munere „magnorum sui saeculi Pontificum longe maximus, coeli appetens, humilis spiritu, arduus merito, scientiae plenus, eloquii profluus“ maxime floruit usque ad annum circiter 450³⁾.

S. Eucherii
Scripta.

Scripta ejus tum ad pietatem fovendam, tum ad s. Scripturam illustrandam spectant, atque ob dictionis puritatem, sententiarum densitatem et persuadendi vim imprimis commendantur⁴⁾.

Prioris generis sunt:

1. *Epistola paraenetica ad Valerianum de contemptu*

p. 21. Biblioth. Patrum Colon. T. V. P. I. p. 756) et lib. de laude eremi ad Hilar. (ed. Barral. p. 78. et Biblioth. Patrum Colon. T. XV. p. 985), Hilarii Arelat. Vita S. Honorati n. 22. Cf. Pagi Crit. ad a. 441. n. 4. Tillemont l. c. Art. I—II. (p. 121—23) et Cas. Oudin T. I. col. 1208—9.

¹⁾ Vid. J. Cassiani Praefat. Collat. 11. et Collat. 18. c. 1. Cf. supra §. 381. (p. 753), Tillemont l. c. Art. I. (p. 121) et II. (p. 123).

²⁾ Gennadius l. c. cap. 63. S. Petri Damiani Opusc. 28. c. 2. (Opp. ed. Constantinus Cajetanus Paris. 1743. T. III. p. 262). Sunt qui librum IV. in Vitis Patrum eam Eucherii epitomen ex libris Cassiani credant. Cf. Tillemont l. c. Art. VI. p. 131—32), Cas. Oudin T. I. col. 1210—13. et 1215., Ceillier l. c. n. 16. et n. 23., J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. p. 117.

³⁾ Claudiani Mamerti de statu animae lib. II. c. 9. n. 3. Praeter haec insignia Claudiani Mamerti elogia de s. Eucherio nihil ex rebus ab eo in munere Episcopali gestis compertum habemus. Cf. Cas. Oudin T. I. col. 1214. et col. 1221—22. Tillemont l. c. Art. IV. (p. 126—29) et Ceillier l. c. n. 5.

⁴⁾ Cf. A. Schottus in Magna Biblioth. Patrum Colon. T. V. P. I. p. 740.

*mundi et saecularis philosophiae*¹⁾ (scripta c. a. 427), qua istum virum illustrem, cognatum suum, ab amore mundi studioque profanae philosophiae ad verae pietatis veraeque sapientiae studium provocat. Hic exposito ultimo hominis fine et necessaria animae cura, brevitate et vanitate vitae terrenaе, aeternitate ac beatitudine vitae coelestis, hortatur ad perfectionis studium, destruens duo praecipua salutis impedimenta, divitiarum nempe voluptatem ac honorum dignitatem, digitoque monstrans instantem iudicii diem et praeclara abnegationis mundi exempla, legem Dei immutabilem et insignem mercedem, Dei cultoribus propositam. Denique exagitat philosophiam hujus mundi, in qua non habetur nisi „adumbrata virtus vel falsa philosophia;“ commendat autem christiani dogmatis studia, in quibus „consummata justitia, solida veritas continetur“.

S. Eucherii
Scripta.

2. *Libellus de laude eremi ad S. Hilarium Arelatensem* „opusculum luculentissimum et dulci sermone dictatum“²⁾, solitudinem, quam Hilarius tunc repetiit, tum ab exemplis Veteris et novi Testamenti atque clarissimorum Orientis monachorum, tum a facilitate virtutem exercendi plurimum commendat, ac in specie Lirinensis insulae ad vitae perfectionem commoda pulcherrime describit.

Ad alterum genus pertinent:

3. *Instructionum libri duo ad Salonium filium, cui Praefatio inscribitur, directi*³⁾. In libro I. quaestiones diffi-

¹⁾ Migne P. L. T. L. p. 711—726. Cf. Gennadius l. c. cap. 63. Tillemont l. c. Art. III. (p. 124—25), Dupin T. IV. p. 173—74. Ceillier l. c. n. 7—10. (543—49), G. Cave Vol. I. p. 424. Libellus hic seorsim prodiit Antverpiae 1621. Lugduni 1627. Paris. 1646 et 1673. Monachii 1635. Genuae 1644. Bruxellis 1671. Venetiis 1726.

²⁾ Migne l. c. p. 701—712. — Cf. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 28. n. 38. Tillemont l. c. Art. II. (p. 123), Dupin T. IV. p. 173., Ceillier l. c. n. 6. Libellus hic seorsim excusus est Antverpiae 1621. Lugduni 1627. Genuae 1644. Paris. 1673.

³⁾ Migne l. c. p. 773—822. — De his vid. Gennadius l. c. cap. 63. item Salviani Massil. Epist. 8. ed. Baluz. (Paris. 1684. p. 209). Pedeponti (1743. p. 198—99), S. Hilarii Arelat. Epist. ad Eucherium (in Opp. S. Leonis ed. Ballerin T. II. col. 373—74) et Rustici Epist. ad Eucherium, quae excusa legitur in J. Sirmondi Notis ad Sidonii lib. II.

S. Eucherii
Scripta.

ciliores ex variis libris Veteris Novique Testamenti breviter enodat; tum libro II. celebriora quaeque nomina hebraica, pariter et alia vocabula hebraica vel graeca in sacris libris obvia, latine interpretatur; dein simili ratione exponit nomina propria populorum, fluminum et aquarum, mensium et solemnitatum, idolorum, vestium, avium et bestiarum, ponderum et mensurarum. His adjungitur eorum nominum graecorum interpretatio latina, quae Ecclesiae ore seu usu ecclesiastico celebrata sunt.

4. *Liber formularum spiritualis intelligentiae ad Veranum filium suum*¹⁾, cui inscribitur praefixa epistola, in qua multiplex divinae Scripturae sensus exponitur et sensus spiritualis asseritur. In hoc libro varias nominum Dei vel creaturae, animantium ac hominis ejusque partium, rerum vitae quotidianae ac civitatis Jerusalem ejusque partium et factorum, denique et numerorum significationes, quatenus vel maxime in allegoriam trahuntur, paucis explicat.

Hunc librum simul cum praecedenti Opere Gennadius l. c. cap. 63. indicare videtur iis verbis: „Disseruit etiam (Eucherius) ad personam filiorum Salonii et Veranii, postea Episcoporum, obscura quaeque sanctorum capitula Scripturarum,“ sicuti et Cassiodor. Instit. divin. liter. c. 10. postea fecit, cf. Tillemont l. c. Art. V. (p. 130) cum Nota 3. (p. 850) et Ceillier l. c. n. 11. Sixtus Senensis in Bibliothecae Sanctae lib. IV. s. v. Eucherius (ed. Neapoli 1742. T. I. p. 360) authenticam hujus libri addubitavit eumque potius compilatori cuidam adscribendum censuit. Verum objectiones ejus disparent, si attendamus, quod Cas. Oudin T. I. col. 1220—21. apposite ad rem nostram monuit. interpolatas nempe esse posteriores hujus libri editiones factas Basileae 1531. Romae 1564. item in Magna Biblioth. Patrum Coloniensi et in Maxima Lugdunensi, fortassis et alias; genuinum vero Opus Eucherii absque additamentis istis exhiberi in edit. Paris. 1520. (recus. in Vincent. Barral. Chronolog. Lirin. p. 1—20) et Basileae 1530. in 4°; quemadmodum pariter sincerum istud Opus absque additamentis posterioris manus legitur in Cod. Sessoriano saeculi circiter septimi, prout testatur Card. A. Majus in Spicileg. Roman. T. V. p. 240.

ep. 11. (Apollinaris Sidonii Opp. Paris. 1652. p. 34). Cf. Tillemont l. c. Art. V. (p. 129—30), Dupin T. IV. p. 174. et Ceillier l. c. n. 12—14.

¹⁾ Migne l. c. p. 727—772. — Cf. Tillemont l. c. Art. V. (p. 130 cum Nota 3., p. 850) et Ceillier l. c. n. 11.

Advertit vero opportune ad hanc quaestionem Card. Pitra (Spicil. Solesm. T. III. p. XIX sqq.), triplex occurrere Eucherianum opus spiritualium formularum. „Primum videlicet inscribitur *Glossae* sive formulae minores; quarum, inquit, CCCXC qua potuimus diligentia collectas nunc primum e vetustissimis membranis eruimus“. Illud opus l. c. p. 400—406. edidit cum inscriptione: *Incipiunt Glossae spirituales juxta Eucherium*. Non liquet tamen, utrum ipse s. Eucherius harum *Formularum minorum* sit auctor, an vero alius forte ex opere majori Eucherii illas compilaverit. — Porro, „aliae, inquit Pitra, sunt *Formulae majores*, ab iis quae vulgo leguntur non parum diversae, sed quas retinent et primae editiones et codices propemodum universi.“ Observat videlicet Pitra, Formulas majores recensione genuina quidem editas esse Basileae a. 1530 ab Erasmo et Cratandro et in Biblioth. Floriacensi a. 1605. Sed satis diversa et multo minus critica fuit editio quae Basileae procurante Brassicano a Frobenio a. 1531 facta est; haec vero fere semper in Bibliothecis Patrum recusa fuit (etiam ap. Migne l. c.). Occurrunt autem in ea varia loca interpolata, conceptis verbis ex aliis Patribus, praecipue ex *Moralibus* s. Gregorii M.¹⁾ Desideratur itaque hoc tempore editio critica Formularum majorum s. Eucherii. — „Tertium denique (opus) est, ait Em. Pitra, quod a tribus fere saeculis ejus nomine inscribitur, laudatur, expilatur, varium profecto et dubium opus, in quo non pauca ut dixi, e Gregorio, Isidoro aut venerabili Beda audacter vidi suffurata, sed in eo praesertim a praecedente diversum quod huic praemittitur *ὁ λομερῶς* libellus similis quidem argumenti, alius tamen auctoris, huc eo incommodius invecus quod exinde non pauca bis ingeruntur inepte.“

5. *Historia passionis S. Mauriti et sociorum* Agaunensium martyrum legionis Thebaeae, quam s. Episcopus probe cognitam litteris consignavit, ne memoriam tam nobilis martyrii edax tempus absumeret²⁾.

¹⁾ Cf. e. g. edit. Migne col. 745. *de palma* cum s. Greg. M. Moral. L. XIX. c. 15. Non pauca plane eadem sunt in utroque opere. Non vero s. Gregorium ea desumpsisse ex Eucherio, sed hujus opus ex *Moralibus* Gregorii esse interpolatum, colligitur ex codicibus qui genuinum Eucherii librum praebent.

²⁾ Historia haec ex Mss. primum edita est saec. XV. a Bonino Membritio Mediolanensi in suo opere *Vitae et Acta Sanctorum*, 2 vol. in folio, quod opus, impressum non indicato loco et tempore, prodiisse videtur Mediolani c. a. 1470. Deinde illam vulgavit Surius in *Vitis Sanctorum* ad d. 22. Septb., Bollandistae in *Actis SS. mensis Septembris* (22); Ruinartius in *Actis Martyrum cum praevia Admonitione* (ed. Galuræ T. II. p. 148—165); ap. Migne l. c. p. 822—832. — Ex Codice

S. Eucherii
Scripta.

Quoad hanc *Historiam* dubia quaedam mota sunt *de auctore*, et acrius *de veritate historica* ipsius martyrii disceptatum est. — Labbe et Cave scriptum illud attribuendum esse censuerunt juniore cuidam Eucherio qui c. a. 530 Lugdunensis fuerit episcopus, eandemque sententiam recentiori tempore Rettberg et Schrödl amplexi sunt¹⁾. Sed merito gravissimi auctores opinionem hanc rejecerunt, imo Eucherium ejusmodi juniorem nec Lugdunensem fuisse episcopum nec exstitisse censent²⁾. Caeterum opusculi indoles et stylus s. Eucherio apprime convenit, atque in ipso scripto indicia praestant, e quibus colligitur, s. Eucherii aetate, ante medium saeculum quintum illud confectum esse. Ait enim scriptor in Praefatione: *Porro ab idoneis auctoribus rei ipsius veritatem quaesiri, ab his utique qui affirmabant, ab episcopo Genavensi sancto Isaac hunc quem retulit passionis ordinem cognovisse; qui, credo, rursum haec retro a beatissimo episcopo Theodoro viro temporis anterioris acceperat*³⁾. Fuit autem s. Theodorus episcopus Octoduri seu Seduni (Sion) in Helvetia altero medio saeculi quarti (c. 349—390)⁴⁾, subscripsit ipse a. 381 synodo Aquilejensi. Natus proinde est primis decenniis saeculi quarti ac suppar aetati qua martyrium s. Mauritii accidisse refertur. Isaac autem episcopus Genevensis fuit inter annos 389—415⁵⁾. Itaque quum scriptor *Historiae* affirmet, se ab his edoctum esse qui eventus ordinem ab episcopo Genevensi Isaac didicerint, id sane tempori quo s. Eucherius floruit apprime convenit. Unde nulla adest ratio solida abjudicandi s. Eucherio illam *Historiam*.

Quod historicam martyrii enarrati *veritatem* attinet, gravissima eidem suffragantur argumenta. — Quo tempore s. Eucherius

monasterii Condadisconensis (St. Claude) eandem *Historiam* notis additis vulgavit P. Chifflet in *Paulino illustrato*, Divione 1662, sed recensione paulo diversa, in qua aliqua continentur quae manifeste posteriori tempore adjecta sunt. Cf. K. Lex. ed. 2. T. VII. Legio thebaica (Jörres); Tillemont l. c. Art. VI. (p. 131) et T. IV. Not. 1. sur S. Maurice (p. 695—597); Ceillier l. c. n. 15. Cas. Oudin T. I. col. 1216—18. et T. III. col. 2659—60; J. A. Fabricii Bibl. mediae et infimae latinit. T. II. p. 116; Hist. Jahrb. B. XIII. (1892), Hirschmann, Die neueste Literatur über die thebaische Legion, p. 783—798.

¹⁾ Cf. Kirchenl. ed. 2. T. IV. p. 952.

²⁾ V. Oudin T. I. p. 1216, Pagi Crit. ad a. 441, n. 5—10; Antelmius, de unico s. Eucherio, Lugdunensi Episcopo; Gams, Tüb. Theol. Quart. 1867. p. 311 sqq. — Cf. Tillemont, Ceillier, Ruinart l. c. Sedem Lugdunensem ab a. 523—542 tenuit s. Lupus.

³⁾ Migne l. c. p. 827.

⁴⁾ Chevalier s. v. Theodore.

⁵⁾ Burgener Helvetia sancta (1860) I. 355. Chevalier s. v. Isaac, Supplem.

historiam martyrii scripsit, Agauni, ad sepulchrum martyrum ecclesiâ aedificatâ, jam dudum illorum cultus florebat. Jam vero memoriam martyrum praesertim ad eorum sepulchra fidelius servari, veritas est a gravissimis historicis agnita. Caeterum Octoduri quoque jam Theodosius M. c. a. 381 in honorem martyrum Agaunensium basilicam fecerat extrui. Narratio porro s. Eucherii, uti vidimus, per testes sibi succedentes inde a tempore martyrii usque ad medium saeculum V, eventum relatum esse testatur. Unde et varii auctores nostri temporis factum illud accuratius examinarunt atque probarunt, praesertim cl. Allard in sua Persecutionum historia ¹⁾.

S. Eucherii
Scripta.

Constat videlicet, magnum militum numerum jussu Maximiani apud Agaunum ob Christi fidem trucidatum esse. Solummodo quoad adjuncta quaedam secundaria relationis s. Eucherii discussioni locus relinquatur. Censet videlicet cl. Allard, non integram forte legionem, „quae, inquit Eucherius, tunc sex millia et sexcentos viros in armis habebat“, sed *vezillationem* vel *cohortem* Thebaeorum in exercitu Maximiani adfuisse, causam vero decimationis et necis demum omnium fuisse, quod milites illi christiani in sacrificiis paganis a duce imperatis partem habere ob religionem recusarent. — Quod attinet ad annum quo martyrium illud evenit plures auctores censent, quum Maximianus a. 302 in illis regionibus degeret, huic anno eventum adscribendum esse. Existimat vero Allard, Maximianum a. 286 quum contra rebelles illarum regionum turmas (bagaudas) exercitum duceret, christianos illos milites ejus jussu trucidatos fuisse. — Conferunt sane haec ad eventus explicationem; varii tamen auctores, quoad omnia adjuncta Eucherii relationem recipi posse, existimant ²⁾.

Nota 1. *Ex Sermonibus s. Eucherii breve Fragmentum de modo Incarnationis Dominicae* exstat in Claudiani Mamerti de statu animae lib. II. c. 9. n. 3. (Galland. T. X. p. 442. Migne I. c. p. 866). Plures etiam ex Homiliis Eusebio Emiseno perperam attributis (vid. supra §. 131. p. 3—4) s. Eucherii esse passim creduntur, ut Hom. 11. de s. Blandina, item Hom. 49. de ss. Martyribus Epipodio et Alexandro. Alias Eucherio inscriptas *Homilias* 18, quarum pleraeque sunt integrae, nonnullae fragmenti speciem aperte prae se ferunt, ed. J. Livinejus ad calcem Sermonum catecheticorum Theodori Studitae, Antverpiae 1602 in 8° (recus. in Magna Biblioth. Patrum Paris. 1644. T. II. col. 765—88), quas tamen alii sub no-

¹⁾ La persécution de Dioclétien et le triomphe de l'Eglise (Paris 1890), T. I. p. 17—34, T. II. Appendice p. 335—364. — Cf. Die neueste Literatur über das Martyrium der thebaischen Legion, Histor. Jahrb. 1892 I. c.

²⁾ Cf. Hist. Jahrb. I. c. Nirschl Patrol. T. III. p. 137 sqq.

S. Eucherii
Scripta.

mine Eusebii Emiseni in lucem protulere, ut A. Schottus eadem veluti tunc primum repertas Eusebii Homiliis 56 a Gagnejo olim editis (vid. supra §. 131. p. 3) ad calcem adjungens in Magna Biblioth. Patrum Colon. 1618. T. V. P. I. p. 596—606. (inde recus. in Maxima Biblioth. Patrum. Lugduni 1677. T. VI. p. 675—86). Quare adhuc sub iudice lis pendet, quem revera Homiliae istae auctorem habeant. Una certe ex iis (Homil. 4) s. Maximum Taurin. auctorem agnoscit (S. Maximi Taur. Homil. 78). Cf. C. Baron. Annal. ad a. 441. n. 5—8. Tillemont l. c. Art. VI. (p. 132), Ceillier l. c. n. 21. et J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. p. 117. — Exstant tamquam Homiliae s. Eucherii certo genuinae ap. Migne l. c. p. 833—865 Homiliae decem ad monachos, Homil. de s. Blandina et Homil. de ss. Mart. Epipodio et Alexandro.

Nota 2. Alia quaedam Eucherii *Opera dubia* habenda sunt, nempe: *Exhortatio ad monachos duplex* (in L. Holstenii Cod. Regularum monast. ed. Brockie August. Vindelic. 1759. T. I. p. 478—81. Migne l. c. p. 865—868). Cf. Tillemont l. c. Art. VI. (p. 132—33), Ceillier l. c. n. 22. (p. 561—62), Oudin T. I. col. 1219. et J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. p. 117. — *Admonitio ad Virgines*, quae ibidem (p. 481—83. Migne l. c. p. 1209—1212) s. Eucherii nomine legitur, potius est Sermo ad monachos a s. Caesario Arelatensi habitus (qui in Biblioth. Maxima Patrum numeratur tanquam Caesarii Sermo 35).

Nota 3. Pariter *dubiae* habentur *Epistolae* duae, una ad *Faustum* seu *Faustinum*, presbyterum Insulanum, de *situ Judaeae urbisque Hierosolymitanae*, ex Josepho Flavio, Hieronymo aliisque concinnata (ed. Labbe in Biblioth. Nova Mss. Paris. 1657. T. I. p. 665—67); altera ad *Philonem* presbyterum suum, quem jubet abbati Maximo animos addere victumque subministrare, ne monasterium deserat (in Opp. Agobardi ed. Baluz. Paris. 1666. T. II. Not. p. 155—56. cf. p. 146. Migne l. c. p. 1213). Cf. Tillemont l. c. Art. VI. et IV. (p. 133 et 128) cum Nota 5. (p. 855), Ceillier l. c. n. 20. Prior epistola Eucherio satis digna mihi videtur, altera minus.

Nota 4. *Commentarii in Genesin et in libros Regum* (primum editi in Opp. D. Eucherii Basileae 1531. fol., recus. in Magna Biblioth. Patrum Colon. T. V. P. I. p. 779—918, Migne l. c. p. 893—1208) ab omnibus *supposititii* agnoscuntur, quamvis neque scientia Scripturarum, neque eruditio in iis desideretur. Suppositi etiam habentur Epitomes Operum Cassiani ad Castorem Aptensem Libri duo. (Migne l. c. p. 867—894.) — Cf. A. Schottus in Biblioth. Patrum l. c. p. 740, Tillemont l. c. Art. VI. (p. 133—34), Dupin T. IV. p. 174—75. Ceillier l. c. n. 18—19, Bellarmin et Labbe de Scriptor. Eccles. (ed. cit. p. 160 et 161), Oudin T. I.

col. 1220. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. S. Eucherii
Scripta.
p. 117.

Editiones: S. Eucherii Lugdun. Opera genuina (praeter librum de laude eremi et passionem S. Mauritii) ed. Erasmus Roterodamus Basileae 1530 in 4°. — Mox eadem prodire curâ J. Alex. Brassicani Basileae 1531. fol. et Romae 1564. fol. (in utraque hac editione accesserunt Commentar. in Genesin et libros Regum, in edit. Rom. etiam epitome quaedam Operum Cassiani). — Omnia S. Eucherii Opp. genuina (praeter passionem S. Mauritii) edita sunt in Vinc. Barralis Chronologia Lirinensi Lugduni 1613. P. II. p. 1—79. — Editio Brassicani recusa est in Magna Biblioth. Patrum Colon. T. V. P. I. p. 741—918. (item lib. de laude eremi ibid. T. XV. p. 982—87). — Plenissima editio Opp. S. Eucherii Lugd. habetur in Maxima Bibliotheca Patrum Lugduni 1677. T. VI. p. 822—1014. (adde T. XXVII. p. 180 seq.). — Migne P. L. T. L. — Caeterum de editionibus his aliisque cf. Ceillier l. c. n. 24. (p. 562—64), Schoenemann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 775—95. et J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. p. 115—117.

§. 231.

Salvianus Massiliensis presbyter.

Fontes: Ipsius Salviani Opera, tum S. Eucherii et S. Hilarii Arelat. Opera. — Gennadius lib. de Scriptor. eccles. c. 67. Fontes et
Subsidia.

Subsidia: Tillemont Mém. T. XVI. Salvien (p. 181—94). — Dupin T. IV. p. 215—19. — Ceillier T. XV. Chap. VI. (ed. 2. T. X). — Steph. Baluz. Notae ad calcem suae edit. Opp. Salviani. — Galland. Biblioth. T. X. Prolegom. c. 1. — W. A. Zschimmer, Salvian u. seine Schriften, 8°, Halle 1875. — Ebert, Litter. d. Mittelalt. I. S. 459—467. — Cf. Chevalier s. v. Salvien.

Salvianus, Coloniae Agrippinae aut Treviris in Gallia sub finem saeculi IV. natus humanis divinisque litteris egregie instructus¹⁾, matrimonium iniit cum Palladia, ex qua unicam suscepit filiam. Verum Sanctorum ea aetate florentium exemplis permoti pii conjuges pari consensu matrimonii usum sibi interdixere, ut perfectius Deo ser-

¹⁾ Salviani epist. 1. ed. Baluz. (Paris. 1684. p. 194. Pedeponti 1743. p. 184) et de gubernat. Dei lib. VI. c. 13. Gennadius l. c. cap. 67. Cf. Tillemont l. c. Art. I. (p. 182).

Salviani
Vita.

virent; unde gravem offensam apud uxoris parentes incurrebant, quam omni studio abolere moliti sunt¹⁾. Post ubi Salvianus in Lirinensi insula monasticum institutum amplexus et Massiliae presbyter ordinatus est (c. a. 430), a s. Eucherio utrumque filium educandum suscepit, qui ejus institutione tantum profecere, ut infulis Pontificalibus ornarentur²⁾. Hic eximia ejus caritas quaquaversum se diffudit; etenim amicos, illustri dignitate conspicuos, quos inter celeberrimi etiam Episcopi erant, frequenti litterarum commercio salutavit³⁾; juvenem propinquum rebus adversis inter barbarorum incursiones gravissime afflictum patrocínio juvit (ep. 1); sororem gravi morbo liberatam tenuique adhuc valetudine laborantem benigna Dei consilia in ejusmodi calamitate cognoscere docuit (ep. 5). Denique grassantia tunc vitia, calamitatum publicarum iraeque divinae uberrimos fontes, „novus plane sui temporis Jeremias“ frequenter deploravit ac strenue impugnavit. Grandaevus decessit c. a. 492. vel haud multo post⁴⁾.

Opera quaedam Salvianus reliquit, stylo perquam elegantiori conscripta⁵⁾, nostroque aevo satis congrua. Sunt ista:

¹⁾ Exstat hodieum egregia Salviani epist. 4. (ed. Baluz.), quae omnes istas vitae circumstantias enarrans una cum uxore et filia parentes reconciliare studet; uxorem, quae continentiam et sanctitatem ipsius aemulabatur, ibi vocat *sororem* (ed. Paris. 1684. p. 199. et 200. ed. Pedeponti p. 189. et 190), de quo ejus aetatis more vid. supra §. 182. (p. 424) et Constantius in Vita S. Germani Antissiodor. scribens: „Uxor in sororem ex conjuge mutatur“ (lib. I. c. 2. n. 9).

²⁾ S. Hilarii Arelat. Vita S. Honorati n. 19. Gennadius l. c. cap. 67. S. Eucherii Instruction. Praefat. item Salviani epist. 8. et 9. Cf. Tillemont l. c. (p. 184—85) cum Nota 2. (p. 745—46), Vinc. Barral, in Chronolog. Lirin. P. I. p. 376. Galland l. c. n. 1.

³⁾ Hujusmodi sunt Salviani epist. 2. et 8. (ad S. Eucherium Lugdunensem), epist. 3. (ad Agroecium Episcopum vel Senonensem vel Antipolitanum), epist. 6. (ad Limenium) et epist. 7. (ad Aprum et Verum). Cf. Tillemont l. c. (p. 185).

⁴⁾ Vid. Salvian. de gubernat. Dei lib. I. Praefat., lib. III. c. 1. et lib. VI. c. 1. Gennadius l. c. cap. 67. Cf. C. Baron. Annal. ad a. 406. n. 54. Tillemont l. c. (p. 185. et p. 194) cum Nota 4. (p. 747).

⁵⁾ Gennadius l. c. cap. 67. Dupin T. IV. p. 215. et 219. Tillemont l. c. (p. 182).

1. *Libri VIII de gubernatione Dei*¹⁾, scripti intra a. 400—460, Salonio Episcopo, s. Eucherii filio et Salviani quondam discipulo, dedicati sunt. Calamitates imperio Romano ingruentes atque barbarorum Galliam et Africam tunc misere devastantium invasiones conscribendo huic Operi anam dederunt.

Salviani
Scripta.

Fuere etenim inter Christianos, qui Deum, tot tantaque mala bonis malisque accidere permittentem, vel rerum humanarum incuriosum vel omnino injustum dicere non vererentur (vid. lib. VII. c. 1. et lib. VIII. c. 1). Quibus ut obstruatur os, primum ratione, dein exemplis, tandem et testimoniis divinis Deus jugiter et contemplator sollicitissimus, et gubernator piissimus et iudex justissimus comprobatur, qui omnia inspicit, omnia regit, omnia judicat (lib. I. et II). At contra movetur quaestio, cur melior sit barbarorum, quam Christianorum conditio, cur inter ipsos Christianos sors bonorum durior sit, quam malorum? Hinc ubi paucis praemonuit, intima Dei consilia homini esse inscrutabilia et Christianos teste Apostolo in hoc a Deo positos esse, ut adversa omnia tolerant, illud praecipue ostendit, Christianorum plerosque, Christi tantum nomine insignitos, fidem Christi vivam ac veram non habere; nam cum *hoc sit hominis Christiani fides, fideliter Christum credere, et hoc sit Christum fideliter credere, Christi mandata servare*, ex instituta comparatione praeceptorum Domini vitaeque Christianorum sui temporis manifestum reddit, eos vere fideles dici non posse (lib. III.), ac proinde Christianorum nomine indignos, utpote gravissimorum scelerum reos, ipsisque barbaris, paganis licet atque haereticis, deteriores (lib. IV. et V.) merito gravissime a Deo plecti; hic porro hominum suae aetatis vitia, divitum avaritiam, inhumanitatem in pauperes, pejerandi consuetudinem, impuritatem et luxuriam, insanam denique ludorum publicorum in theatris cupiditatem graphice describit (lib. IV—VI.). Instabant adversarii, hinc maxime probari, quod non respiciat res humanas Deus, quia, cum Romani quondam pagani et vicerint et regnaverint, nunc Christiani et vincantur et serviant. Quod justissime a Deo factum ostendit Salvianus, dum terras a barbaris occupatas, Galliam, Hispaniam, Africam, percurrens, et vitia Romanorum eas incolentium a multo tempore aucta²⁾, et virtutes barbarorum auxilio divino vincentium sibi invicem opponit (lib. VII. et VIII).

¹⁾ Libros hos Gennadius l. c. cap. 67. inscribit: *De praesenti iudicio*, et numerat *libros quinque*; alii vocant *libros de providentia*. Cf. Tillemont l. c. (p. 191—93) cum Nota 3. (p. 746—47) et Ceillier l. c. n. 13—21.

²⁾ Cf. Tillemont l. c. p. 192—93.

Salviani
Scripta.

2. *Libri IV adversus avaritiam ad Ecclesiam catholicam* toto orbe diffusam ante a. 440., ascito *Timothei* nomine, ab eo scripti sunt¹⁾.

Hoc in Opere maxime impugnat avaritiam, quo nomine comprehendit pecuniae conquirendae studium ac divitiarum cupiditatem; varios hujus vitii praetextus inanes declarat, substantiae hujus mundi rectum usum docet, ac potissimum adstruit, „speciale Christianorum omnium bonum esse misericordiam ac largitatem, praecipuaque in eis et merita sanctorum et remedia peccatorum contineri“ (lib. I. et II.). Deinceps multiplici ratione tum homines in saeculo degentes, cum religiosos efficaciter docet, quam sit rationi absonum, periculi plenum, religionis vacuum opes colligere atque divitias cumulare (lib. III. et IV.). Nimius tamen hic est in asserenda necessitate abdicationis bonorum temporalium, ita ut haud absque delectu et moderatione sequi et adhibere liceat ejus dicta; quod vero attinet religiosos, disciplinam Ecclesiae antiquam, ubi nondum communis erat mos, ut religiosi omnes votum paupertatis emitterent, spectant ejus verba.

3. *Epistolae* (quarum integer olim liber circumferebatur) novem hodie supersunt, totidem eximiae ipsius caritatis indices, familiares omnes, elegantes aequae ac piaae (de singulis jam supra satis actum est p. 349—50).

Nota. Salvianus alia etiam *Opera* reliquit hodie *deperdita*, nempe: „*de virginitatis bono* ad Marcellum presbyterum *libros tres*; *expositionis extremae partis libri Ecclesiasticis* ad Claudium Episcopum Viennensem *librum unum*; et in morem Graecorum *a principio Genesis usque ad conditionem (i. e. creationem) hominis* composuit versu *Hexaëmeron librum unum*; *Homilias* Episcopis factas *multas*, sacramentorum vero quantas nec recorder“ (Gennadius l. c. cap. 67). Cf. Tillemont l. c. (p. 193—94), Ceillier l. c. n. 31. et J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. VI. p. 145—46. Si conjecturae hic locus esset, Homilias Eusebii Emiseni nomine vulgatas vel certe earundem partem non omnino alienum esset Salviano tribuere, qui ficto nomine graeco scribere amavit et Gennadio teste Homilias multas pro Episcopis edidit aetate fortassis jam provecta (a. 470—80), ut facile collectioni suae Fausti Rhegiensis et s. Eucherii Lugdunensis aliorumque Sermones inserere potuerit, nisi forte aevo demum posteriori ab aliena manu aliorum quorundam auctorum Homilias primigeniae collectioni admixtas fuisse conicere quis malit.

¹⁾ Gennadius l. c. cap. 67. Cur *Timothei* nomen assumens latere voluerit auctor hujus Operis, ipse a Salonio suo consultus rationem reddidit epist. 9. Cf. Tillemont l. c. (p. 188—91), Dupin T. IV. p. 216—19 et Ceillier l. c. n. 5—12.

Editiones: Editio prima omnium Salviani Operum prodiit cura Pithoei. Paris. 1580 in 8°, iterum Paris. 1594. 1608. et saep. — Opp. omnia Salviani ed. C. Rittershusius Altorfii 1611. II Tomi in 8°; recus. Norimbergae 1623. — Praestantissima editio est, quae inscribitur: Sanctorum presbyterorum Salviani Massiliensis et Vincentii Lirinensis Opera ed. Steph. Baluzius. Paris. 1663 in 8° recus. Paris. 1669. iterumque emendatius Paris. 1684. dein Bremae 1688. Venetiis 1728 in 8° et Pedeponti 1743 in 4°, in Galland. Biblioth. T. X. p. 1—102. Migne P. L. T. LIII. — Alia editio insignis, quae *Concordantiam Operibus ejus adnexam* habet, studio ac labore P. Demetrii Barbulii prodiit Pisauri 1729. fol. Editio critica quoad textum prodiit in Corp. Scriptor. eccles. T. VIII. ex recens. Fr. Pauli Vindobonae 1883. Vers. germ. ed. Caffer, Aachen 1858; ed. Helf, Kempten 1877. — De variis editionibus cf. Schoene-mann Biblioth. histor. litteraria Patrum latin. T. II. p. 825—44. et Ceillier l. c. n. 33.

Salviani
Editiones.

§. 232.

S. Apollinaris Sidonius, Episcopus Arvernorum seu Claromontii.

Fontes: Ipsius Sidonii Opera. — S. Gregorii Turonensis Historia Francorum lib. II. c. 21—25. — Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 92.

Fontes et
Subsidia.

Subsidia: Sidonii Vita per Savaronem concinnata in edit. Opp. Sidonii per Savaronem curata (item in Opp. Sidonii ed. G. Elmenhorstius. Hanoviae 1617). — Vita S. Sidonii Episcopi Arvernorum a J. Sirmondo conscripta, quae exstat in fronte Opp. S. Sidonii a Sirmondo editorum, item ejusdem Sirmondi Notae Sidonii Operibus adjectae. Utraque Vita ap. Migne P. L. T. LVIII. — Tillemont Mém. T. XVI. S. Sidoine (p. 195—284. cum Notis p. 748—55). — Dupin T. IV. p. 250—53. — Ceillier T. XV. Chap. VII. (ed. 2. T. X.) — Galland. T. X. Prolegom. c. 11. — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. VI. p. 168—79. — G. Cave Vol. I. p. 292. — Bähr Gesch. röm. Litter. II. §. 169. — Ebert Litt. d. Mittelalt. I. p. 419—428. — Manitius Gesch. d. christl. lat. Poesie p. 218—225. — Fertig A. Sidonius u. seine Zeit, 3 Programme in 4°, Würzburg 1845—45, Passau 1848. — Gorini Défense de l'église I. 210—316. Paris. 1866. — Chaix, St. Sidoine Apollinaire et son siècle. 2 voll. 8°. Clermont Ferrand 1868. — Mommsen, Praefat. in Sidonium, ad edit. Operum Sidonii Apoll. in Monum. German. hist. Auct. antiquiss. S. VIII. Berolin. 1887. Cf. Chevalier s. v. Sidoine.

C. Sollius Apollinaris *Sidonius*, Lugduni c. a. 430. ex nobilissimo Galliarum genere natus¹⁾, omnique libera-

¹⁾ Vid. Sidonii lib. I. ep. 5. et 8. lib. 4. ep. 25. Carm. 13. v. 23

Apollin. Si-
donii Vita.

lium artium disciplina excultus poëticae maxime laude claruit, adeo ut Romae statua publica inter celeberrimos poëtas ei poneretur¹⁾. Conjugem duxit Papianillam, Aviti postea Imperatoris Romani filiam, ex qua tres vel omnino quatuor suscepit liberos²⁾; honores ambiens Comes, Praefectus Urbis et Princeps Senatus (a. 468), denique Patricius ex favore Imperatorum ingeniique merito factus est³⁾. Reversus in patriam, post aliquot annos (a. 472.) a culmine dignitatis saecularis ad cathedram episcopalem Arvernensem (seu Claromontanam) ex improvise translatus est, sive propter divulgatam eruditionis famam, sive propter insignem in pauperes liberalitatem⁴⁾. Novus Episcopus poësi statim valedixit, ne rigorem Clerici macularet fama poëtae⁵⁾, sanctaequae vitae studio accensus et humilitate

—25. lib. 8. ep. 6. lib. I. ep. 3. et 7. lib. 5. ep. 9. et 16. De Sidonii nomine, genere et patria cf. Sirmondi Not. ad lib. I. ep. 1. et ad Carm. 17. Tillemont l. c. Art. I. (p. 195—196).

¹⁾ Vid. Sidonii lib. 4. ep. 1. (ubi *Eusebius* Sidonii magister in philosophia celebratur, de quo et Honoratus in Vita S. Hilarii Arelat. c. 11. praeclaram facit mentionem) et ep. 5. Carm. 9. v. 313—14. lib. 5. ep. 21. lib. 8. ep. 4. lib. 9. ep. 16. Carm. 8. v. 7—10. Cf. Tillemont l. c. Art. I. (p. 196—98) et Sirmondi Not. ad Sidonii lib. 9. ep. 16. (p. 102—3. ed. Paris. 1652., quae editio Opp. Sidonii semper adhibetur, si pagina hic indicatur).

²⁾ Vid. Sidon. lib. 5. ep. 16. 9. 11. lib. 4. ep. 12. Carm. 23. v. 430. S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. II. c. 21. Cf. Tillemont l. c. Art. II. (p. 198—99).

³⁾ Vid. Sidon. lib. I. ep. 11. (p. 30. edit. cit.) et ep. 9. (p. 23) lib. 5. ep. 16. lib. 9. ep. 16. (p. 284). Ad Praefecturae tempus pertinent Sidonii lib. I. ep. 9. et 10. Cf. Tillemont l. c. Art. II—III. (p. 198—201) et Art. VII—VIII. (p. 209—13).

⁴⁾ Vid. Sidonii Concio ad Bituric. in lib. 7. ep. 9. (p. 193. et 190. edit. cit.), lib. 3. ep. 1. lib. 5. ep. 3. lib. 6. ep. 7. S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. II. c. 21. Gennad. lib. de Scriptor. eccles. c. 92. Cf. Tillemont l. c. Art. XI. (p. 217—19) c. Nota 6. (p. 749—50), C. Baronii Annal. ad a. 472. n. 12—15. J. Sirmondi Not. ad Sidonii lib. 6. ep. 1. et ad lib. 9. ep. 12.

⁵⁾ Ita ipse Sidonius lib. 9. ep. 16. (p. 285. edit. cit.) ac rursus ep. 12. „Ab exordio *religiosae professionis* huic principaliter exercitio renuntiavi, quia nimirum facilitati posset accommodari, si me occupasset levitas versuum, quem respicere coeperat gravitas actionum.“ „Professio religiosa“ seu „professio“ ipsi munus Episcopale designat, vid.

plenus sacram eloquentiam magis excolere coepit ¹⁾. Cujus Apollin. Si-
donii Vita. praeclarum specimen posteris reliquit, cum Bituricensi ecclesiae, potestate accepta, Simplicium Episcopum praefecisset ejusque dotes atque virtutes partibus discordibus publica concione commendaret ²⁾. Dignam quoque tanto viro constantiam et fortitudinem inter calamitates, ruinae Imperii Occidentalis praenuncias, ostendit. Primum enim obsessis per Gothos Arvernens diutinae acerrimaeque oppugnationis molestias fortiter pertulit, Deique placandi causa Rogationes Viennae a s. Mamerto nuper institutas in sua quoque dioecesi celebravit; postea cum de traditione Arvernorum ad Gothos tractarent Romani, fidem saltem catholicam et libertatem Ecclesiae salvam esse poposcit; reducto autem ex J. Nepotis Augusti foedere in hostium potestatem oppido aliquamdiu exulare coactus est, quin curam suae dioecesis idcirco negligeret ³⁾. Denique suis redditus, variis malis sub dominatione barbarorum patientissime toleratis, sed praesertim gravissimo dolore afflictus ob seditionem a duobus presbyteris ecclesiae suae in ipsum commotam, in pace quievit c. a. 484—490 ⁴⁾.

Concio ad Bituric. (p. 190. ed. cit.), lib. 4. ep. 3. (p. 91) ep. 6. 12. 14. 22. 24. lib. 5. ep. 3. lib. 6. ep. 2. 3. lib. 7. ep. 8. 15. — Qua tamen restrictione eam poeticae artis abjectionem intellexerit, ipse manifestum reddit Carmine inserto lib. 9. ep. 16., ubi eandem rebus tantum divinis sacram esse voluit.

¹⁾ „Novus Clericus, peccator antiquus, scientia levi, gravi conscientia,” dicit de se ipso vir humilis et modestus lib. 9. ep. 2.; vid. etiam lib. 5. ep. 3. lib. 6. ep. 1. lib. 7. ep. 6. lib. 9. ep. 3. Concio ad Bituric. (p. 190. ed. cit.), lib. 4. ep. 2. 14. et 22. lib. 7. ep. 14. lib. 8. ep. 4. lib. 4. ep. 3. (p. 91. ed. cit.) lib. 9. ep. 13. Ruricii Lemovic. lib. I. ep. 8. Cf. Tillemont l. c. Art. XI—XII. (p. 219—22).

²⁾ *Concio* isthaec inserta legitur lib. 7. ep. 9. Dum adhuc contentiones partium ferverent, electionem istam praecedentes, Sidonius solus tantae rei gerendae impar Episcopos vicinos, alienae licet provinciae, ut sibi in difficili hoc negotio subvenirent, sedulo rogavit, vid. lib. 7. ep. 5. et 8. Cf. Tillemont l. c. Art. XX—XXI. (p. 238—44).

³⁾ Vid. Sidonii lib. 3. ep. 1. 2. 3. 4. 7. lib. 7. ep. 1. 5. 6. 7. 11. 16. 17. lib. 8. ep. 3. 9. lib. 9. ep. 3. S. Gregorii Turon. *Histor. Francor.* lib. II. c. 21. Cf. Sirmondi *Not.* ad Sidonii lib. 3. ep. 1. et Tillemont l. c. Art. XXII—XXIX. (p. 245—260).

⁴⁾ Vid. Sidonii lib. 4. ep. 10. S. Gregorii Turon. *Histor. Francor.*

Apollin. Si-
donii Opera.

Opera ejus, quae hodie exstant, triplicis sunt generis, nempe *Concio una, epistolae et carmina*.

1. *Concio*, ex multis una superstes, Biturigis in ecclesia habita est, postquam clerus et plebs, partium studiis scissa, electionem novi Episcopi (simul Metropolitani) ipsi detulerant. Itaque propriam indignitatem humillime professus, difficultatem electionis sibi demandatae ac necessarias Episcopi dotes eleganter exponit, electumque Simplicium iisdem pollere declarat¹⁾.

2. *Epistolarum libri IX* numero Antiquis solemni²⁾ instantibus amicis, praesertim Constantio presbytero Lugdunensi³⁾, ab ipsomet jam Episcopo collecti, nec ulla temporis, quo scriptae fuere, ratione habita promiscue editi sunt; liber tamen 6. et 7. complectuntur epistolas, quas Episcopus in ipsis fere Pontificatus auspiciis ad alios Episcopos dictavit; in reliquis libris ex omni vitae tempore atque conditione mixtae inveniuntur epistolae⁴⁾.

lib. II. c. 23. et 25. Cf. Tillemont l. c. Art. XXX—XXXVII. (p. 261—76.) cum Nota 12. et 16. (p. 753—54. et p. 755). De anno obitus id unum constat, Sidonium duodecim saltem annos Episcopatum gessisse (lib. 9. ep. 12.) et non ultra annum 490. vitam produxisse; caeterum varii varias conjecturas probabiles reddere student, ut annum istum accuratius determinent, qua de re videsis Galland. l. c. n. 3—4.

¹⁾ Concio haec inserta est Sidonii lib. 7. ep. 9. De aliis ejus orationibus sacris generatim testatur Ruricius Lemovic. lib. I. ep. 8. et 9. (Canisii Lect. antiq. ed. Basnage Vol. I. p. 376 et 377).

²⁾ Vid. Sidonii lib. 9. ep. 1. cum Nota Sirmondi.

³⁾ *Constantius* iste, cujus laudes fusius prosequitur Sidonius lib. 9. ep. 16. lib. 1. ep. 1. lib. 3. ep. 2. lib. 7. ep. 18. lib. 8. ep. 16. lib. 2. ep. 10., non solum auctor fuit Sidonio edendi octo priores epistolarum libros, verum et ipse, probabiliter intra a. 480—90., scripsit *Vitam S. Germani Antissiodorensis Episcopi* † a. 448. (Vitae hujus editio praestantissima in Actis Sanctorum Julii T. VII. p. 200—220). Cf. de hoc Constantio P. Boschii Commentarius praevious de s. Germano l. c. §. IV. n. 36—38. Tillemont l. c. Art. XXXIII. (p. 267—68) et T. XV. S. Germain d'Auxerre Art. III. (p. 6—7).

⁴⁾ Ob hunc defectum justae epistolarum ordinis merito questus Tillemont l. c. Art. XXXII. (p. 266) eundem pro viribus sarcire connisus est, ut ipse testatur Art. XXXV. (p. 272), singulas epistolas in Vita Sidonii (Art. II—XXXV.) suo loco referens, quantum comparando et conjectando assequi licuit; quem ea de re consulas.

Ex his pleraeque ad familiares directae testantur caritatem, Apollin. Si-
renovant vetera amicitiae jura, commendant patrocínio indigos, donii Opera.
de rebus suis eos certiores reddunt. Tum etiam celeberrimis ea
aetate per omnem Galliam Episcopis, s. Lupo Trecensi (lib. 6.
ep. 1. 4. 9. lib. 9. ep. 11), Patienti Lugdunensi (lib. 6. ep. 12),
Mamerto Viennensi (lib. 7. ep. 1)¹⁾, Perpetuo Turonensi (lib. 7.
ep. 9.), Remigio Remensi (lib. 9. ep. 7)²⁾, Fausto Rejensi (lib. 9.
ep. 3. et 9)³⁾, Ruricio Lemovicensi⁴⁾ postea Episcopo (lib. 4. ep. 16.

¹⁾ Mamertus iste, Viennensis Episcopus, litanias solemnes insti-
tuit, quae ante ascensionem Domini celebrantur hodieque *Rogationes*
dicuntur, prout jam noster Sidonius eas appellavit, simul testatus, a
Mamerto eas invecas (lib. 5. ep. 14), vicinos autem Galliae populos
Viennensis ecclesiae exemplum secutos esse (lib. 7. ep. 1). Cf. Sirmondi
Not. ad Sidonium edit. cit. p. 60. et 70.

²⁾ S. Remigius, qui ob insignes animi dotes vix annos viginti
duos natus ecclesiae Rhemensi Episcopus praefectus (a. 461) rarissimo
exemplo ultra septuaginta annos eandem optime gubernavit († a. 533)
regemque Francorum Clodovaeum cum multis suae gentis hominibus
(a. 496) baptismi lavacro in sinum Ecclesiae recepit, *quatuor* etiam
reliquit *epistolas*, quarum una (ep. 2) Clodovaeo Christiani regis officia
breviter insinuat, altera (ep. 1) eum de sororis virginis Deo devotae morte
consolatur, caeterae (ep. 3. et 4) jura ejus episcopalia tuentur. *Testa-*
mentum, quod moribundus confecisse traditur, pariter hodie superest.
Ea omnia leguntur in Galland. Biblioth. T. V. p. 804—8. Migne P. L.
T. LXV. *Explanationes epistolarum beati Pauli Apostoli*, sub no-
mine Remigii Remensis olim a J. Villalpando evulgatae Romae 1598.
(etiam in Magna Biblioth. Patrum Coloniae 1618. T. X. P. III. p. 801
—1037) ex communi eruditorum sententia eidem recte adjudicantur et
Remigio Antissiodorensi (saec. IX.) tribuuntur. Cf. Hist. littéraire de
la France T. III. (Paris. 1735) p. 155—60. Galland. T. X. Prolegom.
c. 16. Ceillier T. XVI. Chap. II. J. A. Fabricii Biblioth. med. et in-
fimae latinit. T. VI. p. 67 et 65. A. Riveti Critici sacri lib. IV. c. 27.

³⁾ De hoc Fausto Rejensi ejusque scriptis vid. infra.

⁴⁾ Ruricius, ex illustri Galliae familia ortus et post plures annos
in matrimonio exactos a. 484 Episcopus Lemovicensis creatus, pietate
ac humilitate maxime insignis, mortuus c. a. 507, polito stylo con-
scripsit multas *epistolas*, plerumque officiosas, aliquas etiam consola-
torias (vid. praesertim lib. II. ep. 4) aut ad pietatem fugamque saeculi
hortatorias (vid. praesertim lib. II. ep. 14), quae duobus libris com-
prehenduntur, editae in H. Canisii Lect. antiq. ed. Basnage Vol. I.
p. 373—407, item in Magna Biblioth. Patrum Paris. 1644. T. III.
col. 369—410. et in Maxima Biblioth. Patrum Lugduni 1677. T. VIII.
p. 559—79. Migne P. L. T. LXVIII. Ruricii epp. (cum Fausti Rej.
Scriptis) ed. A. Engelbrecht Corp. Script. eccl. lat. Vol. XXI. p. 248
—450. — Cf. Hist. littéraire de la France T. III. (Paris. 1735) p. 49—56.
Ceillier T. XV. Chap. XXXII. (Ed. 2. T. X). J. Basnagii Observatio

Apollin. Si-
donii Opera.

lib. 5. ep. 15. lib. 8. ep. 10) aliisque venerabundus debitas persolvit laudes, Episcopi et baptisterii consecrationem describit (lib. 4. ep. 15. et 25), viros probos et maxime Claudianum presbyterum Viennensem depingit (lib. 4. ep. 9. 11. 24. lib. 7. ep. 13. 14. lib. 8. ep. 6)¹⁾, tristes amicorum casus enarrat (lib. 1. ep. 7. lib. 2. ep. 8. lib. 8. ep. 11); praedii sui (lib. 2. ep. 2) ac generatim ruris pulchritudinem laudibus extollit (lib. 2. ep. 9. lib. 4. ep. 8. 21. lib. 8. ep. 4. et 6), iter suum Romanum (lib. 1. ep. 5) et Theodorici Gothorum regis formam moresque graphice exhibet (lib. 1. ep. 2); ab impudicitia dehortatur (lib. 3. ep. 13), conversionem amici cujusdam a dissolutis moribus ad honestas nuptias refert (lib. 9. ep. 6), convivia rite peragere docet (lib. 9. ep. 13), pacemque componere studet (lib. 6. ep. 2), veram felicitatem non in dignitatum honorumque pompa sitam esse ostendit (lib. 2. ep. 13), aliquando etiam sensum allegoricum diversorum Antiquae

praevia in Ruricum (edit. supra cit. p. 371—72.) et Steph. Baluzii Praefat. in lib. I. Miscellan. (ed. Mansi Lucae 1761—64. T. IV. p. 43—44).

¹⁾ *Mamertus Claudianus*, antea monachus, dein sub Mamerto fratre Episcopo Viennensi presbyter ejusdem ecclesiae, arte dialectica et eloquentiae laude celeberrimus († c. a. 473) complura scripsit Opera, quae inter eminent: *De statu animae libri tres* contra Faustum Rensensem; is nempe asseruerat, animam hominis non esse incorpoream, cum nihil sit incorporeum praeter solum Deum (legitur haec Fausti epistola in Canisii Lect. antiq. ed. Basnage Vol. I. p. 362—65). Hanc sententiam subtilissima ac eruditissima disputatione de corporis animaeque natura ita oppugnat tam ratione, quam auctoritate, ut ipse in alium quemdam oppositum labatur errorem, angelis etiam corpora tribuens (lib. III. c. 6. 7. cf. J. M. Brasichellen. Index librorum expurgand. T. I. Romae 1607. p. 160—61). Praecipuum argumentum horum librorum confirmat *epistola ad Sidonium* data, quae iisdem libris ad calcem adjungitur. Accedunt aliae duae *epistolae una ad Sidonium*, cujus diuturnum silentium queritur, praeclara studia laudat, altera *ad Sapaudum*, rhetorem Viennensem, qua liberales disciplinas neglectas plurimum dolet, easque a Sapauda restaurari exoptat. Sunt, qui Gennadium (de Scriptor. eccles. c. 83) secuti Claudiano *hymnum de passione Domini*: „Pange lingua gloriosi proelium certaminis“ adscribant (J. Sirmoadus in Opp. Sidonii Not. ad lib. 4. ep. 3. p. 43), quem tamen alii Venantio Fortunato vindicant. Opera omnia Mamerti Claudiani, quae hodie supersunt, optime edita habentur in Galland. Biblioth. T. X. p. 415—60. Migne P. L. T. LXV. Ed. Engelbrecht, Corp. Script. eccl. lat. Vol. XI. — Caeterum de isto Claudiano cf. Galland. l. c. Prolegom. c. 10. Tillemont Mém. T. XVI. S. Mamert. Art. VIII—X. (p. 119—26), Ceillier T. XV. Chap. IV. (ed. 2. T. X.) et J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. s. v. Claudianus (T. I. p. 384—86), ubi aliae etiam editiones recensentur. V. Chevalier s. v. Mamert.

Legis sacrificiorum exhibet (lib. 8. ep. 14. cf. lib. 6. ep. 1. et lib. 7. ep. 6). Caeterum epistolae ejus de rebus christianis parum, de s. Scriptura nil fere continent; totae leviolem indolem aetatis classicae spirantes stylo tamen inferiores vivam exhibent imaginem aetatis posterioris, qua Romanum Imperium, irruentibus undique barbaris, ad celerem deflexit ruinam. Apollin. Sidonii Opera.

3. *Carmina* 24 ab ipso, antequam obiret munus Episcopale, variis occasionibus exarata sunt, nec sacra studia redolent, sed magis res profanas ad instar veterum poëtarum Gentilium canunt.

Praecedunt quippe *Panegyrici* in tres Imperatores sibimet succedentes, nempe in Avitum ipsius socerum (Carm. 6. 7. 8), Majorianum (Carm. 3. 4. 5) et Anthemium (Carm. 1. et 2)¹⁾. Reliqua carmina precibus Felicis Praefecti Praetorio motus ipse Sidonius in unam collectionem redegit, cujus rei excusationem sat prolixam ad eundem Felicem praemisit (Carm. 9. cf. Carm. 24). Exhibet haec collectio *epithalamia* quaedam, ut in nuptias Ruricii (Carm. 10. et 11), atque Polemii (Carm. 14. et 15), et *Eucharisticum ad Faustum* Rejensem, quo, Spiritus Sancti auxilio primum invocato, gratias Episcopo illi refert, ac fausta precatur, tum quod germani fratris sui adolescentiam, amicum vitiis aetatem, disciplinae suae commissam cura fideli rlexerit, tum quod se ipsum Rejos olim profectum amanter exceperit ad matremque salutandam deduxerit (Carm. 16). Caetera minoris sunt momenti. descriptiones quaedam haud inelegantes locorum, ut balnearum villae suae (Carm. 18), Burgi Paulinianae (Carm. 22) et Narbonis cum laudibus civium quorundam sibi amicorum (Carm. 23), preces ad Imperatorem Majorianum (Carm. 13), invitationes (Carm. 17. et 20) atque epigrammata (Carm. 19. et 21). Praeter haec Carmina in unum collecta reperiuntur alia quaedam in variis ejus epistolis dispersa, quorum nonnulla inscriptiones sunt novis ecclesiis destinatae (lib. 2. ep. 10. lib. 4. ep. 18), alia epitaphia (lib. 2. ep. 8. lib. 3. ep. 12. lib. 4. ep. 11. lib. 7. ep. 17), reliqua meri lusus facilis venae poëticae²⁾.

¹⁾ Panegyricorum Sidonii praeposterus est ordo in editis, cum praecedat Panegyris in Anthemium, et ultimum locum occupet Panegyris in Avitum. Praeterea illud notandum, singulis hisce Panegyricis, excepto Anthemiaco, terna deputari carmina, unum, quod continet Dedicationem ad nobilem quemdam Maecenatem, alterum, quod Praefationis vicem obtinet, tertium ipsum Panegyrici corpus. Panegyrici in Anthemium occasionem ipse enarrat lib. 1. ep. 9. Caeterum de his Panegyricis cf. Sirmondi Notas p. 104. 116. 126—27. edit. cit., item Tillemont l. c. Art. III. (p. 200—201) et Art. VII. (p. 210).

²⁾ Vid. Sidonii lib. I. ep. 11. lib. 4. ep. 8. lib. 5. ep. 17. lib. 8. ep. 9. et 11. lib. 9. ep. 13. 14. 15. cf. lib. 9. ep. 12.

Apollin. Si-
donii Opera.

Dogmata fidei et morum ex Sidonii Scriptis nihil ferme lucis et confirmationis acquirunt: at historia illorum temporum et vitae consuetudo, status litterarum et antiquae Ecclesiae disciplina inde non parum illustrantur¹⁾. Dictio ejus mascula et copiosa, plerumque tamen nimis turgida et artificiose quaesita, atque etiam ob amplissimam eruditionem difficilis intellectu et nonnunquam obscura²⁾. Naevus hisce, saeculi potius quam ingenii, haud obstantibus Sidonius maximos aequalium plausus omniumque admirationem olim retulit³⁾.

Nota. Summopere dolendum, alium quemdam Sidonii librum deperditum esse. Scripsit quippe *Contestatiunculas* (ut ipse vocat lib. 7. ep. 3) seu breves Praefationes Missae; imo s. Gregorius Turonensis „Missas ab eo compositas“ in unum conjunxit librum (Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. II. c. 22), cujus reliquias, quamvis verosimiliter in antiquis Liturgiis Gallicanis habeantur, auctori tamen suo vindicare non licet. Cf. Tillemont l. c. Art. XXXVIII. (p. 277).

Editiones: Opp. C. Solii Apollinaris Sidonii ed. Savaro Paris. 1599. iterumque 1609 in 4° (ed. praeclara), ed. G. Elmenhorstius Hanoviae 1617 in 8°, ed. J. Sirmondus Paris. 1614 in 8°, iterumque melius Paris. 1652 in 4° (editio praestantissima), recus. in Opp. Sirmondi Paris. 1696 et Venetiis 1728. T. I. item in Galland. Bibl. Patrum T. X. p. 461—626; Migne P. L. T. LIII. — Gai. Sollii Apollinaris Sidonii epistola et carmina, rec. Luetjohann. Accedunt Fausti aliorumque epistolae ad Ruricium aliosque Ruricii epistolae rec. Krusch, Monum. German. hist. Auctor.

¹⁾ Cf. Dupin T. IV. p. 251—53.

²⁾ Vid. Sidonii lib. 8. ep. 16. lib. 9. ep. 13. Ruricii Lemovic. lib. II. ep. 25. (Canisii Lect. antiq. ed. Basnage Vol. I. p. 395), Sirmondi Vita Sidonii (p. III—IV. edit. cit.); Wowerii Prooem. in Sidonii Opera a se edita mox ab initio; Tillemont l. c. Art. XXXIX. (p. 280—81). Ceillier l. c. Art. III. Difficultates in Sidonii scriptis obvias tollunt Savaronis Commentarius et Sirmondi Notae in editionibus Opp. Sidonii per viros istos doctissimos adornatis, cf. Dupin T. IV. d. 253.

³⁾ Vid. Sidonii lib. 8. ep. 6. lib. 9. ep. 13. lib. 5. ep. 17. Mamerti Claudiani Praefat. lib. I. de statu animae (Galland. T. X. p. 417) et Epilogus libri III. (ibid. p. 454), S. Aviti epist. 38. et ep. 45. (Galland. T. X. p. 727 et 730), Gennad. lib. de Scriptor. eccles. c. 92. Cf. Elogia Sidonii collecta in fronte Opp. Sidonii a Savarone edit. (item in edit. G. Elmenhorstii Hanoviae 1617) et Tillemont l. c. Art. XXXVIII. et XXXIX. (p. 277 et p. 279—80).

antiquiss. T. VIII. Berolini 1887. — Sidonii Opera latine et gallice cum Notis ed. Gregoire et Collombet Lugduni 1836. 3 Voll. in 8°.

§. 233.

Faustus Rejensis Episcopus.

Faustus Rejensis Episcopus ¹⁾ natus est sub finem saeculi IV. vel potius jam ineunte saeculo V. Patria ipsi fuit Britannia insula; sunt quidem qui in Armorica seu Britannia minori Galliae eum ortum esse existimant, sed priori sententiae magis suffragari videntur antiquorum testimonia ²⁾. In liberalibus disciplinis apprime eruditus monachis Lirinensibus sese junxit, tantumque inter eos profecit, ut s. Maximo primum (c. a. 433) in munere abbatis, deinceps (c. a. 455) in cathedra episcopali Rejensi succederet. In episcopatu administrando eximium se prae-buit, ac severam monachi vitam secutus, gestis, sermonibus, scriptis permagnam in Gallia famam et auctoritatem obtinuit. Quum Arianismum opere et scriptis fervide oppugnaret, ab Eurico rege Visigothorum ariano, qui a. 477 Massiliam, Arelate, ac Rejos quoque subegerat, in exilium missus est, ex quo nonnisi post mortem Eurici (a. 484) in dioecesim suam rediit. Obiisse censetur c. a. 490, atque Rejis et in Gallia meridionali inter Sanctos colitur. Ejus tamen nomen martyrologio Romano non est insertum nec universim ab Ecclesia ejus cultus receptus fuit. Id inde explicatur, quod Faustus Semipelagianismi suspectus sit.

Fausti Rejensis Vita.

¹⁾ De Fausto Rejensi vid. Gennadii lib. de Scriptor. eccles. c. 85; Tillemont T. XVI. Fauste Abbé de Lerins etc. (p. 408—436); Histoire littér. de la France T. II. p. 585—619; C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 15. 16. 17; Vincent, Barralis Chronolog. Lirin. P. I. p. 52—75; Ceillier T. XV. Ch. X. (ed. 2. T. X.); Jo. Stilting Acta SS. Sept. VII.; Cas. Oudin T. I. col. 1291—1317; J. A. Fabricii Biblioth. med. et inf. latin. T. II. p. 148—49; Krusch, de Fausto episcopo Rejensi, Monum. Germ. histor. Auctor. antiquissimorum. Vol. VIII. p. LIII—LXI. Berolini 1887; Engelbrecht, Fausti Rejensis Opera; Prolegomena, Corp. Script. eccl. latin. Vol. XXI. Vindobonae 1891. — Cf. Chevalier s. v. Fauste.

²⁾ Cf. Engelbrecht l. c. p. II.

Fausti Re-
jens. Scripta.

Scripta Fausti Rejensis partim *tractatus* dogmatico-polemici sunt contra varios haereticos, partim *sermones* et *epistolae*, quae fidei dogmata, doctrinam moralem, ascesim praecipue spectant.

1. *De Spiritu Sancto libri duo* doctrinam catholicam de Spiritu Sancto exponunt et Macedonianorum errores refellunt ¹⁾.

A Gennadio (l. c. c. 85) hoc opus primo loco his verbis laudatur: „Ex traditione symboli occasione accepta composuit librum de Spiritu Sancto, in quo ostendit eum juxta fidem Patrum et consubstantialem et coaeternalem esse Patri et Filio ac plenitudinem Trinitatis obtinentem.“ In duos libros opus postea divisum est; errore quodam attributum fuit Paschasio diacono Romano, qui floruit c. a. 500, et inscripto ejus nomine editum. Sed Faustum ejus esse auctorem tum codicis optimi (Vatic. Palat. n. 241) et Gennadii auctoritas, tum dicendi genus probant, meritoque critici jam Fausto foetum suum restituerunt ²⁾.

2. *Libri duo de gratia Dei et libero arbitrio* a Fausto exarati sunt hortante Leontio Arelatensi aliisque Episcopis, ut contra Lucidi presbyteri errores, doctrinam catholicam de gratia explanaret.

Lucidus hic presbyter in Gallia meridionali amplexus erat errores illos qui nomine praedestinatianismi designari consuevere. Statuebat scilicet per peccatum originale liberum arbitrium penitus extinctum esse eique in negotio salutis nihiltribuendum. Gratiam vero divinam esse ejusmodi, ut inferat voluntati necessitatem. Absoluto autem Dei decreto alios praedestinos esse ad bonum et gloriam, et his solis gratiam istam concedi; alios vero destinatos esse ad malum atque ad poenam sempiternam, iisque gratias non dari. Faustus per epistolam primum ejusmodi errorum Lucidum monuit; porro in isto negotio synodi Arelatensis (a. 475) et Lugdunensis (a. 476) habitae sunt, ac Lucidus errores

¹⁾ Ap. Migne P. L. T. LXII. p. 9—40, ut opus Paschasii diaconi editum. — Corp. Scr. eccl. Lat. Vol. XXI. p. 99—157.

²⁾ Cf. Engelbrecht Proleg. ad Fausti Opp. Corp. Script. eccl. Lat. Vol. XXI. p. XII. XXXIX—XLVI. Caspari, Ungedruckte Quellen zur Gesch. d. Taufsymbols II. (Christiania 1869) p. 214—224; Alte und neue Quellen (ibid. 1879) p. 250. — Ceillier T. XV. Ch. XXIII. Paschase diacre de l'église Romaine. — D. S. Baeumer O. S. B. Ueber drei verloren geglaubte Schriften des Faustus v. Riez. Katholik 1887. II. p. 390 sqq.

suos retractavit. Petente autem Leontio Archiepiscopo Arelatensi ut Faustus doctrinam veram de gratia contra ejusmodi errores accuratius exponeret, opus illud Faustus conscripsit, et addito Prologo ad Leontium direxit. Fausti Re-
jens. Scripta.

Faustus in hisce libris non minus Pelagium ejusque haeresim, quam praedestinatianismi errores impugnat, sed impingere visus est ipse, ut multi illius aetatis in Gallia viri insignes, in Semipelagianorum errata. Passim enim in his libris Faustus non agnoscit absolutam necessitatem gratiae praevenientis interioris, atque naturae attribuit initia salutis et possibilitatem actuum salutarium¹⁾. Universim quoque ejus ratio disserendi Cassiani ejusque discipulorum sensus nimium redolet. Unde brevi post Fausti obitum libri de Gratia impugnati fuerunt a pluribus Scriptoribus, inter quos eminet s. Fulgentius Ruspensis²⁾. Posteriori quoque aetate non pauci Scriptores, uti Baronius, Suaresius, Norisius Semipelagianismi Faustum incusarunt; alii tamen censuerunt, eum hujus erroris argui non posse, etsi quaedam minus clare et caute in ipsius Scriptis occurrant³⁾. Certe non satis fundata apparet sententia Norisii qui contendit, Faustum sub praetextu haeresis praedestinatianae confutandae scripsisse duos de gratia libros, ut Augustini doctrinas rejiceret et Massiliensium dogmata restauraret⁴⁾. Sed eum passim in Semipelagianismi errata impegisse dum Praedestinatianismum ex professo refutat, admittendum est.

3. *Libellus de ratione fidei.* — Mentionem facit Genadius (l. c.) alius opusculi Fausti his verbis: „Legi ejus et adversus Arianos et Macedonianos parvum libellum, in quo coessentialem praedicat Trinitatem.“ Libellum hunc alii deperditum censuerunt, alii, uti D. Ceillier⁵⁾, considerant ut Epistolae tertiae⁶⁾ primam partem, in qua de re-

¹⁾ V. de Gratia L. I. c. VIII. Cf. Koch, Der anthropolog. Lehrbegriff des B. Faustus von Riez. Tübing. theol. Quartalsschr. 1889. 287—317; 578—648.

²⁾ De s. Fulgentio ejusque Scriptis ac de controversia exorta quoad Fausti libros de gratia, inferius agetur.

³⁾ Praesertim Jo. Stiltingus orthodoxiam Fausti probare conatus est agens de ipso in Actis SS. Bolland. Sept. T. VII. p. 651—714; ac recentiori tempore J. Heller: Fausti Regiensis Gall. episc. fides in exponenda gratia Christi. Monachii 1854.

⁴⁾ Histor. haer. Pelagianae l. II, c. 15.

⁵⁾ Ceillier T. XV, Ch. X. n. IX.

⁶⁾ Migne P. L. T. LVIII. p. 837 sqq., Fausti Opp. ed. Engelbrecht p. 168 sqq.

Fausti Re-
jens. Scripta.

futanda doctrina Arianorum agitur. At illam Epistolam designat Gennadius ut „*aliū* (libellum) adversus eos qui dicunt esse in creaturis aliquid incorporeum,“ unde conjectura ista parum sibi constat. Sed exstat sub nomine Fausti libellus *De ratione Fidei*, in quo divinitas Filii et Spiritus Sancti contra Arianos et Macedonianos vindicatur. Hoc igitur opusculum a Gennadio designatum et Fausto tribuendum esse, merito censetur¹⁾.

4. *Epistolae* Fausti Rejensis variae exstant, quae consulentibus praesertim aliis scriptae, quaestiones dogmaticas, morales, asceticas tractant²⁾. Insigniores ex hisce sunt Fausti professio fidei ad Leontium, libris de gratia juncta; epistola ad Lucidum presbyterum; epistola ad anonymum (3^a), in qua inter alia agit de Arianorum haeresi ac de quaestione, *quae in rebus humanis corporea, quaeve incorporea sentienda sint*. Quum asseruisset animam humanam non esse incorpoream, ejus sententiam impugnavit, uti diximus (v. sup. p. 358. n. 1), Mamertus Claudianus in opere *de statu animae*³⁾. — Alia porro epi-

¹⁾ Cf. Fausti Rejens. Opp. ed. Engelbrecht, Append. p. 451—459. — Editio princeps hujus libelli curata est a Sichardo in *Antidoto contra diversas omnium fere saeculorum haereses*, Basileae 1528. In hac collectione variorum opusculorum ineditorum, continetur laudatus libellus fol. 239—240. Recusus fuit a P. Pithaeo, Veterum aliquot Galliae theologorum scripta, p. 124 sqq. Parisiis 1586; nuper vero a cl. A. Engelbrecht l. c. Advertit vero Engelbrecht, nondum repertum esse codicem ms. quo usus sit Sichardus, sed bonae notae eum fuisse ex indiciiis internis illius editionis colligi. Cf. l. c. Prolegomena p. LXII.

²⁾ In recenti editione quam curavit A. Engelbrecht Epistolae 12 recensentur (p. 158—219). Inter eas habetur Lucidi epist. ad Faustum et coepiscopos (2), et epist. Paulini ad Faustum (4), quae vero alias ut prima recensetur ad Leontium Arelatensem, et *professio fidei* dicitur, merito ut Prologus libris *de gratia* praemissa est (p. 3). — Ap. Migne l. c. p. 835—870 habentur Epistolae 19, sed ex his octo (12—19) pseudonymae ad Ruriciū scriptae, utrum revera Fausti sint, non plane claret. Habentur ap. Engelbrecht l. c. p. 443—450.

³⁾ Jo. Stilling hac in quaestione Fausti vindicias egit. Merito observat, ea aetate illam quaestionem nondum satis elucidatam nec verborum usum determinatum fuisse. „Faustus voluit, omnem substantiam quae non est infinita, immutabilis, et ubique tota, corpus dicen-

stola (5^a. al. 4^a) ad Paulinum de poenis aeternis gravium peccatorum agit, ac de poenitentia non differenda; in epistola vero ad Graecum vel Gratum diaconum (ep. 7^a. al. 6^a) qui ad Nestorianismum dilapsus erat, haeresim illam refutat.

5. *Sermones* frequentissime a Fausto habitos esse, magnamque gloriam eum sibi paravisse concionibus habendis, ex coaevorum scriptorum testimonio colligitur¹). Exstant adhuc non pauci Fausti Sermones, sed admodum difficile est statuere, quinam sint genuini. Publicavit cl. Engelbrecht, qui recentem Fausti editionem adornavit, ex Cod. Durlacensi Sermones XXXI. Alii in festis Domini et Sanctorum vel in Quadragesima habiti sunt, alii ad doctrinas fidei vel textus s. Scripturae exponendos pertinent, plures de variis s. Scripturae personis, Abraham, Isaac, Joseph. agunt, quidam exhortationes seu admonitiones ad monachos continent²). Non pauci Fausti sermones videntur adhuc in codicibus mss. vel in collectionibus jam editis contineri. Ita Collectio illa 56 Homiliarum quae sub nomine Eusebii Emeseni primum edita est a Gaigneo (Paris 1547), varios certe sermones Fausti complectitur, imo C. Oudin omnes istas homilias cum 18 aliis a Schotto eis subjunctis (in Magna Bibl. PP. Coloniensi T. V.) nisus est Fausto Rejensi vindicare³). Idem

dam esse, et consequenter omnem substantiam creatam corpus nominandam.“ Acta SS. l. c. p. 663. Eo quod anima humana certam *circumscriptionem* habeat, vult eam dici corpoream; caeterum non negavit animae humanae vel angelorum spiritualitatem.

¹) Cf. Sidonii Apollinaris Carm. XVI.

²) Fausti Opp. p. 221—347. Aliorum Sermonum editio dilata est. — Ap. Migne P. L. T. LVIII. p. 869—890 octo sermones Fausti habentur, sed sextus est homil. s. Maximi in festo ss. Petri et Pauli (Migne P. L. T. LVII. p. 391—96). Tres Fausti homilias in fest. Pentecostes, in SS. Trinitatem et in Spiritum S. edidit A. Mainus Spicileg. Rom. T. V.; duas homilias de Symbolo ed. Caspari, Kirchenhist. Anecdota I. p. 315—341. Desumptae sunt ex Collect. Pseudo-Eusebii serm. 9 et 10.

³) V. sup. T. II. 1. §. 131. pp. 3. 4. — Cf. D. Morin, Critique des Sermones attribués a Fauste de Riez, Revue Bénéd. 1892. p. 50.

Fausti Re-
jens.Scripta.

vero ob argumenta etiam diversa ab iis quae attulit Oudin tenet cl. Engelbrecht. Ipsum quoque Eusebii nomen censet pseudonymum esse (εὐσεβής, pius, religiosus) quod Faustus assumpserit pro more illius aetatis. Ita etiam Vincentius Lirinensis *Peregrini*, Salvianus *Timothei* nomen in scriptis edendis assumpserunt ¹⁾).

Pro tempore igitur adhuc valde difficile est genuinos Fausti sermones a spuriiis discernere. S. Caesario Arelatensi praesertim multae videntur adscribendae homiliae, quae sub variis patrum nominibus circumferuntur. Is enim non tantum ipse per multas homilias exaravit, sed etiam in usum aliorum plurimas ex Patribus Scriptoribusque ecclesiasticis praecedentibus compilavit, et additis quibusdam, uti exordio et conclusione, paravit, ut in festis recitari possent. Ejusmodi homiliarum collectiones vero multis distribuit. „Praedicationes quoque, dicitur in *Vita S. Caesarii*, congruas festivitatis et locis . . . ita paravit, ut si quis advenientium peteret, non solum non abnueret impertire, sed et si minime suggereret ut deberet accipere, offerret tamen ei ut importaret, ipseque legeret. Longe tamen positus in Francia, in Gallia, in Italia, et Hispania diversisque provinciis constitutis transmisit per sacerdotes, quid in ecclesiis suis praedicare facerent“. (*Vita Caesarii* L. I. n. 42. Acta SS. Aug. T. VI. p. 74). Dum vero ejusmodi collectiones sermonum seu homiliaria curante et dirigente s. Caesario ab ejus discipulis transscriberentur, facile accidit, ut aliqua homilia insigniretur inscriptione alicujus Patris vel Scriptoris, unde maxima pars vel plures saltem textus homiliae desumptae erant, e. g. ss. Ambrosii, Augustini, Maximi, Fausti. Imo labente tempore incuria et levitate transcriptorum eveniret, ut falso nomine talis collectio insigniretur. Ita cl. D. Morin, qui existimat, Codicem Durlacensem, ex quo Sermones XXXI in nupera editione Fausti editi desumpti sunt, esse ejusmodi homiliarium a s. Caesario confectum, et complures ex illis homiliis non Fausti, sed ipsius Caesarii aliorumque esse. Advertit quoque, aegre fieri posse certam discretionem inter sermones genuinos spuriosve Fausti, antequam prodierit editio critice bene curata Operum s. Caesarii ²⁾).

¹⁾ G. Engelbrecht, Studien über die Schriften des Bischofs von Reji Faustus p. 47—80. Wien 1889. — Suppositionem illam qua Collectio illa Sermonum tribueretur Eusebio Brunoni Episcopo Andegavensi a. 1047—1081 (v. supra II. 1. §. 131. p. 3. 4) inde concidere advertit cl. Engelbrecht (l. c. p. 61) quod jam in Codicibus anterioribus, uti in Codice Reginensi saec. IX—X aliisque, collectio illa Sermonum sub nomine Eusebii inveniatur. — Cf. his supra §. 230. p. 347. n. 1.

²⁾ V. de hac controversia: D. Morin: Critique des sermons attri-

Faustus vir disertus ac multa lectione eruditus, valde versatum in sacris Scripturis sese ostendit, gravis et benevolus est in monendo atque hortando (cf. ep. 5—7), universim sat clarus in doctrina probanda et exponenda, obscurior tamen in subtilioribus quaestionibus de gratia ac de animae natura. Defectus quidem latinitatis inferioris suae aetatis Fausti prae se ferunt Scripta, stylum tamen satis laudat Erasmus in praefatione ad editionem librorum de gratia (1528) scribens: „In stylo facile agnosces phrasim gallicam. Est enim floridus ac numerosus et jucundus magis quam vehemens: qualem videmus dictionem Eucharii et Sulpicii, nam Hilarius . . . ardentior est nec perinde dilucidus. Hic Faustus dilucidior Hilario, simplicior Eucharis, severior Sulpicio, stylum adhibuit aptissimum, perspicuum, distinctum, brevem nec insuavem tamen.“ Nimia severitate, ut opinor, de Fausti stylo, assentiente cl. Engelbrecht, judicat D. Cabrol O. S. B., qui affectatione, singularitate, obscuritate, dictione depressa et injucunda, aliis naevis litterarum illius aevi, stylum Fausti laborare censet¹⁾.

Nota 1. Gennadius varia Fausti opera recensens (l. c. c. 85): „Sunt vero, inquit, et alia ejus scripta, quae, quia necdum legi nominare nolui. Viva tamen voce egregius doctor et creditur et probatur“. Inde passim eruditi colligunt, exstitisse et alia Fausti opera, et varia scripta antiquitatis anonyma huic attributa fuere. Ad rem D. Ceillier: „Nous ne devons pas nous flatter d'avoir tous les Sermons ni tous les Ecrits de Fauste . . . Gennade qui écrivait en même temps que Fauste, convient qu'il n'avait pas vu tous ses ouvrages. Aussi ne donne-t-il le Catalogue que d'une partie, c'est à dire de ceux qu'il avait lu lui-même“²⁾. Censet tamen cl. Engelbrecht, verbis Gennadii indicari tantum quasdam Fausti epistolas, non vero alia opuscula majora. Fausti homilias in unum corpus redactum, ut videtur, nondum editas fuisse, majoris autem molis opus si exstitisset, procul dubio Gennadius,

buis à Fauste de Riez. *Revue Bénéd.* Février 1892. Engelbrecht, *Zur Kritik der Predigten des Faustus*; *Zeitschr. für die österr. Gymnas.* 1892. II. Heft. — Morin, *Mes principes et ma méthode pour la future édition de S. Césaire*. *Revue Bénéd.* Fèvr. 1893.

¹⁾ Cf. Engelbrecht *Opp. Fausti*, *Prolegom.* p. XXXII. Cabrol, *Revue des Quest. histor.* 1890 p. 238.

²⁾ T. XV. Ch. X. n. XX.

Fausti Re-
jens. Scripta.

etiamsi non legisset, commemorasset, quandoquidem tam diligentem se praestitit, ut etiam scripta Fausti minora veluti epistolas afferret¹⁾. Huic tamen sententiae non acquieverim. Obvio sensu illud *alia ejus scripta* potius innuit, non solum de epistolis agi. Fieri sane potuit, ut aliqua opuscula Fausti nondum Gennadius legerit; forte etiam sciebat anonyma quaedam illius scripta circumferri, quae necdum satis nota ipsi erant, et illis verbis sat vagis usus est. Hinc alia scripta Fausti quaerenda non esse, inde certo confici nequit.

Nota 2. Apollinaris Sidonius in epistola ad Faustum laudat quoddam Fausti opus, quod hisce verbis commendat: „Legimus opus operosissimum, multiplex, -acre, sublime, digestum. titulis exemplisque congestum, bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum schemate quadripartitum. Scripseras autem plurima ardentem, plura pompose, simpliciter ista nec rustice, argute illa nec callide, gravia mature, profunda sollicite, dubia constanter, argumentosa disputatorie, quaedam severe, quaequam blande, cuncta moraliter, lecte, potenter, eloquentissime“²⁾. Quale Fausti opus hic designetur, non conveniunt eruditi. Fausti libros de gratia intelligi, Baronius, Sirmondus in priori Sidonii editione, Labbeus existimant, quibus adstipulatur etiam cl. Engelbrecht in laudata Fausti editione³⁾. At vero non desunt qui censent, libris de gratia illa Sidonii verba neutiquam convenire. Hinc opus a Sidonio laudatum esse deperditum existimat Ceillier⁴⁾ atque Sirmondus quoque in altera Sidonii editione ita opinatus est⁵⁾. D. S. Baeumer pariter advertit, notas illas quae ex Sidonio eruuntur libris Fausti de gratia applicari non posse⁶⁾. Et re quidem vera opus illud de gratia certe dici nequit *bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum schemate quadripartitum*⁷⁾. — Ostendere

¹⁾ Fausti Opp. Proleg. pp. XXII. XXIX. Cf. Kritische Untersuchungen über wirkliche und angebliche Schriften des Faustus Rejensis. Zeitschr. f. die österr. Gymnas. 1890. p. 292.

²⁾ Epist. IX. Migne P. L. T. LVIII. p. 624.

³⁾ L. c. p. XXIX. XXX. et in commentariolo de veris et fictis Fausti scriptis, Zeitschr. für die österreich. Gymnas. 1890 p. 292 sqq.

⁴⁾ T. XV. Ch. X. Fauste etc. n. XX.

⁵⁾ V. Migne P. L. T. LVIII. p. 623. nota b.

⁶⁾ Ueber drei verloren geglaubte Schriften des Faustus von Riez, Katholik 1887. II. p. 398.

⁷⁾ Difficultatem hanc diluere conatur Engelbrecht, observans, Sidonii dicta nullius fere ponderis esse habenda, quum encomiis plane exaggeratis et vagis amicorum scripta evehere consueverit, ita ut laudes l. c. prolatae multis operibus possint aptari; obscurum autem esse quid voluerit edicere illis verbis *bipartitum sub dialogi schemate, sub causarum schemate quadripartitum*. Admiserim quidem vaga et hyper-

porro conatus est cl. D. Baeumer, descriptionem illam Sidonii Fausti Re-
jens. Scripta. apprime aptari operi quod inscribitur *Arnobii Catholici et Serapionis conflictus de Deo trino et uno, de duabus in Christo substantiis in unitate personae, de gratiae et liberi arbitrii concordia*¹⁾. Hoc opusculum Feuardentius a. 1593 ex codice Leodiensi deprompsit, et a. 1595 Coloniae Agrippinae edidit. Adscripsit autem ipse hunc dialogum Arnobio juniore et exinde varii auctores eum secuti sunt, plerique tamen non sine haesitatione. In codice ipso Leodiensi non invenitur ejusmodi libelli inscriptio. Feuardentius ea ratione ad hoc inductus est, quod in Dialogo isto nomine Arnobii venit qui doctrinam orthodoxam vindicat, quodque Alcuinus Arnobio opusculum adscribere visus est. Sed ex priori ratione immerito colligitur, Arnobium scriptorem esse dialogi; ab Alcuino vero cum citatur *Arnobius vir acris ingenii in conflictu quem habuit cum Serapione* (L. VI. c. Felicem Urgelitanum, cf. Epist. ad Flavium Merium), per se designari tantum videtur persona illa ficti dialogi, cui scriptor nomen Arnobii imposuit pro arbitrio, uti alterum colloquentem Serapionem Aegyptium appellavit. Quodsi forte verbis Alcuini insinuatur, eum habuisse Arnobium ut scriptorem libelli, non liquet, quod habuerit hujus suppositionis validum argumentum²⁾. — Ostendit porro cl. Baeumer (l. c.), revera huic opusculo convenire optime notas illas a Sidonio indicatas. Certe *sub schemate dialogi* scriptum adeoque bipartitum est; merito quoque dici potest *quadripartitum sub schemate causarum*, quum agatur de causis Sabellii, Aarii, Nestorii et Eutychetis qui

bolica encomia Fausti caute esse accipienda et expendenda. Sed encomium ejusmodi non continetur illis verbis, quibus indicat operis characterem et partitionem; verba porro haec per se clara sunt et indicant, agi de opere per modum dialogi conscriptum et quoad objectum seu causas ita dispositum ut quatuor ejus sint partes. Obscurum quidem est quale opus designetur, sed certe libris de gratia istae notae non conveniunt.

¹⁾ V. Migne P. L. T. LIII. p. 237—322.

²⁾ *Arnobius junior*, presbyter vel episcopus in Gallia, floruit medio saeculo quinto. Commentarios in psalmos scripsit, quos in prologo Leontio et Rustico Episcopis dedicat (Migne P. L. T. LIII. p. 327—570). Rusticus Narbonensis Episcopus obiit mense Octobri a. 461, Leontius Arelatensis autem versus a. 460 post Augustalem Episcopus Arelatis creatus esse censetur. Immerito quidam Commentarios istos tribuerunt Arnobio Afro. In explanandis psalmis Arnobius junior praecipue allegoricum et mysticum sensum evolvere studet, Origenem aliosque auctores secutus, verbaque praesertim redemptionis mysterio applicat. Huic igitur Arnobio passim Dialogus seu Conflictus de Trinitate adscribitur. Nihil caeterum de vita et gestis ejus scriptores illius aetatis tradiderunt.

Fausti Re-
jens Scripta.

unionem hypostaticum duarum naturarum impugnarunt, atque Pelagii. Imo in codice Bibliothecae Barberinae (XI. 148 saec. IX.) in quo recenti tempore Dialogus hic inventus est recensione multo meliori magisque completa, opusculum reapse in quatuor libros divisum habetur. Elogium quoque illud a Sidonio quo opus *operosissimum, multiplex, acre, sublime, exemplisque congestum* designat, eidem Dialogo bene convenit. Hisce igitur rationibus nisus cl. Baeumer *Conflictum de Deo uno et trino* etc. Fausto attributum esse statuit. — Impugnavit vero hanc sententiam variis argumentis cl. Engelbrecht. Censet ipse, uti jam diximus, Fausto non alia opuscula tribui posse nisi ea quorum mentionem fecit Gennadius, opusque illud a Sidonio laudatum esse Fausti libros de gratia. Praeterea vero Fausto tribui non posse *Conflictum* ostendit interna ex ratione, eo quod *Conflictui* locutiones quaedam et verba propria sint, quae a Fausto non adhibentur; externo vero argumento petito ea inscriptione opusculi in codice Barberino, in qua dicitur: „In isto codice continentur libri quatuor servi Christi Arnobii facti in monomachia adversus haereses diversas.“ Tribuitur itaque ipsi Arnobio disputanti hoc opusculum ut auctori¹⁾. Haec quidem argumenta vi non carent, attamen eadem rem dirimere non existimo. Differentia enim dictionis inter *Conflictum* et Fausti Scripta non tanta videtur, ut ob interna illa indicia certo concludi possit *Conflictum* Fausto attribui non posse. Quod ad argumentum externum attinet, insuetum est, quod ipse scriptor sibi in conficto dialogo, proprio nomine adhibito, primarias ac victrices partes tribuat seseque ut Arnobium *servum Jesu Christi* (initio libri primi et quarti) designet. Potuit scriptor codicis quum auctoris nomen nesciret ex ipso dialogo conjicere, hunc esse Arnobium colloquentem et sic illum titulum componere. Hinc, re nondum, ut videtur, satis eliquata, quaestionem de auctore *Conflictus* in ancipite relinquimus.

Nota 3. Superius advertimus, libellum *De ratione fidei* esse illum *parvulum libellum adversus Arianos et Macedonianos*, quem a Fausto scriptum Gennadius dicit. Ostendere conatus est cl. D. Baeumer l. c., Fausti libellum cujus mentionem facit Gennadius esse illud opusculum quod sub titulo *Breviarium fidei adversus Arianos* passim s. Leoni M. adscriptum fuit. Sed potius libellum *de ratione fidei* Fausto tribuendum esse censemus, quum et in Codice ex quo depromptus est, ipsius nomine sit insignitus, ac simul indicationi Gennadii apprimpe respondeat²⁾. Cl. D. F. Cabrol O.

¹⁾ V. A. Engelbrecht, Kritische Untersuchungen etc. Zeitschr. für die österr. Gymnas. 1890 p. 293 sqq.

²⁾ Sententiae huic jam satis suffragatus est D. Ceillier. „Quelques uns prétendent retrouver le Traité de Fauste sur la Trinité . . . dans un Ecrit imprimé sous le nom de Fauste à Paris en 1586, et in-

S. B. censuit, a Gennadio indicatum Fausti adversus Arianos et Macedonianos parvum libellum, esse opusculum quod ab Em. Card. Pitra publicatum est ex Codice Namurcensi ut deperditus S. Augustini *Liber testimoniorum fidei contra Donatistas*¹⁾. Bene ostendit D. Cabrol opusculum hoc haberi non posse ut librum illum s. Augustini contra Donatistas; dein vero variis argumentis evincere conatus est, attribuendum illud Fausto Rejensi libellumque esse a Gennadio inter ejus opera recensitum ut scriptum adversus Arianos et Macedonianos. Impugnantur quidem in libro hoc Ariani et Macedoniani ac Filii Spiritusque Sancti divinitas ostenditur, sed agitur etiam de duplici in Christo natura. Dein in Auctario aliae quaestiones de Deo et de natura angelorum et animae humanae tractantur²⁾. Peremptoria certe non apparent argumenta, ut censeamus hunc esse libellum cujus inter opera Fausti mentionem facit Gennadius, adeoque inhaeremus sententiae jam expositae, talem censendum esse opusculum *De ratione fidei* Fausti prae se ferens nomen. — Opportunum tamen videtur advertere quoad libellos recensitos *Breviarium fidei* etc. et *Librum testimoniorum*, Fausti opusculis anonymis et a Gennadio non indicatis alterutrum vel forte utrumque accenseri posse. Etenim probabile est, Faustum contra Arianos in Gallia meridionali degentes pluries scripsisse, et ejusmodi libellos non adjecto auctoris nomine editos esse; Scripta aliqua Fausti anonyma fuisse, colligitur ex Claudiano Mamerto³⁾.

Fausti Rejensi Scripta.

Nota 4. Edidit Caspari *Tractatum Faustini de Symbolo* (Alte u. neue Quellen zur Gesch. des Taufsymbols p. 250—281. Christiania 1879). Fausti revera sunt quae in hoc tractatu habentur adeoque quoad quaestionem de Symbolo opusculum est valde utile. Ex criticorum judicio tamen Tractatus hic compilatus est ex variis Fausti sermonibus, a scriptore qui paulo post vixit.

Editiones: Specialis editio omnium Operum Fausti hucusque nondum exstabat; sed seorsim varia Scripta prodierunt. De Spiritu Sancto libri duo sub Paschasii nomine editi sunt primum

Editiones.

titulé: *Réponses à quelques objections*. Le style et les raisonnements favorisent assez cette opinion. Le Sermon 234, qui est le second sur la foi catholique parmi ceux qu'on a supposés à saint Augustin, n'est qu'un extrait de ce Traité, qui dans l'édition de l'Antidote contre toutes les hérésies à Bâle en 1528, a pour titre: *De la raison de la foi*."

¹⁾ *Analecta sacra* etc. T. V. p. 147—158.

²⁾ L. c. p. 158—160. — Minus certo constare de genuinitate horum advertit Pitra. „Nous ferons cependant des réserves sur quelques appendices“ (Preface p. VIII). Dum tamen libellus s. Augustino abjudicatur, opusculi indoli eadem sat conformia inveniuntur.

³⁾ Cf. Claudiani Mamerti de statu animi L. I. c. 2.

Fausti Re-
jensis Edi-
tiones.

ex vetusto codice a F. Henrico Graviensi O. P. Coloniae a. 1539; denuo editi studio Joannis a Fuchte, Helmenstadii a. 1613; in Magna Bibl. vet. PP. Coloniae 1618, T. V. P. III. et in aliis Collectionibus; ap. Migne P. L. T. LXII. — Libros de gratia primum edid. Erasmus Basileae a. 1528, atque iterum J. Herold Basileae 1555. Heroldi editione usi sunt, qui hoc opus in variis Patrum Collectionibus ediderunt; ap. Migne P. L. T. LVIII. — Ex Epistolis primum quaedam separatim una cum aliis Operibus editae sunt, uti epistolae tertiae posterior pars in editione principe Claudiani Mamerti Basileae a. 1520, Epistolae 1. et 2. simul cum libris de gratia. Omnes Epistolae in variis Collectionibus Patrum editae sunt, uti in Lugdunensi (1677) T. VIII, ap. Migne P. L. T. LVIII; recentius a Brunone Kruschio in Monum. Germ. hist. auctorum antiquissimorum T. VIII (Berolini 1887), qui Luetjohanni editionem Sidonianam continet, adjecta Appendice Epistolarum Fausti et aliorum, mutato tamen ordine consueto. De editione Sermonum et libelli *De ratione fidei* jam egimus. Opera Fausti ap. Migne T. LVIII. et LXVIII. (Libri de Spiritu Sancto.) — Editio demum specialis et critice bene curata prodiit in Corpore Scriptorum eccles. Latin. Vol. XXI. Fausti Rejensis et Ruricii Opera ex recensione Augusti Engelbrecht. (Reservata sunt ulteriori publicationi: Corpus illud sermonum a Gagneio Parisiis 1547 primum sub Eusebii Emeseni nomine publicatum et ab Andree Schotto auctum, et Tractatus Faustini de Symbolo, quem Caspari a. 1879 edidit.) Plura de editionibus v. ap. Engelbrecht l. c. in Prolegomenis.

§. 234.

Alii Scriptores ecclesiastici latini, qui hac aetate floruerunt.

Saeculo quinto plures alii, praesertim in Gallia, floruerunt Scriptores ecclesiastici minus celebres; etsi vero iidem non multum contulerunt ad res theologicas promovendas vel evolvendas, opportunum tamen videtur eos eorumque Scripta paucis recensere, quo plenior habeatur notitia eruditionis christianae hujus aetatis. Unius alteriusve Scriptoris superius jam fecimus mentionem (v. §. 222. et 233), modo alios quosdam adducimus, qui in re litteraria, praesertim in sacra poësi, laudis famam sibi comparaverunt.

Claudius Ma-
rius Victor.

Claudius Marius Victor, quem eruditi censent eundem qui Victorinus a Gennadio appellatur, rhetoricam

Massiliae docuit, eique debetur opus inscriptum *Alethia* Claudius Ma-
rius Victor. seu *Commentationum in Genesim libri tres*. De ipso Gennadius: „Victorinus (al. Victorius) rhetor Massiliensis ad filii sui Aetherii personam commentatus est in Genesim, i. e. a principio libri usque ad obitum Patriarchae Abrahae tres versu ¹⁾ edidit libros, christiano quidem et pio sensu, sed utpote saeculari litteratura occupatus homo et nullius magisterio in divinis Scripturis exercitatus, levioris ponderis sententiam figuravit. Moritur Theodosio et Valentino (425—450) regnantibus“ ²⁾. Prooemio praevio, seu precatatione, auctor versibus hexametris 126 Deum ejusque beneficia celebrat auxiliumque petit; libro primo (vv. 547) tria Genesis capita complectitur usque ad ejectionem protoparentum e Paradiso; liber secundus (vv. 558) continet capita Gen. 4—8, 15. usque ad egressum Noëtis ex arca; tertius liber (vv. 789) complectitur capita Gen. 8, 20 — 19, 29 usque ad Sodomorum eversionem ³⁾. — Digressiones variae et liberiores satis indicant Victorem laicum fuisse; ostendit se in versibus pangendis bene versatum ac dictio ejus generatim elegans est et concinna, passim tamen ex indole illius aetatis turgidam sapit affectationem. Ex iis quae dicit auctor Prooem. vv. 104 sqq. colligitur scriptum fuisse hoc carmen in adolescentum usum, ut in scholis aut substitueretur in poetarum ethnicorum locum, aut saltem simul cum eis legeretur ⁴⁾.

¹⁾ In codice Corbejensi et alio habetur *quatuor versu* etc.

²⁾ De viris illustribus c. 61.

³⁾ Hoc Victoris carmen primus edidit cum quibusdam Aviti libris Jo. Gagneus Lugduni a. 1536, sed multipliciter interpolatum; dein melius G. Morelius Parisiis a. 1560.; ap. Migne P. L. T. LXI. p. 987 sqq. Editionem criticam Prolegomenis ornatam curavit demum cl. C. Schenkl Corpus Script. eccles. latin. Vol. XVI. p. 335—440, adjuncta editione interpolata Gagneii, p. 437—482. Vindobonae a. 1888.

⁴⁾ V. Schenkl l. c. p. 349. Conjecit ipse, Victori in animo fuisse totum Genesis librum carmine illustrare (cf. Prooem. v. 106 sqq.) forte duodecim libris ad instar Aeneidos, sed morte eum praeventum fuisse. *Quatuor libros* a Gennadio dici, eo quod Precationem praecipitatione quadam ut librum sumserit, ultimumque librum esse completum, etsi Gennadius minus accurate scripserit usque ad obitum patriarchae Abrahae sese extendere Victoris carmen (l. c. p. 348). Cl. Ebert vero existimat,

ClaudiusMa-
rius Victor.

Exstat praeterea Victoris poetica *de perversis suae aetatis moribus epistola ad Salmonem abbatem* (vv. hexam. 105). Clades patriae quidem ex incursionibus barbarorum dolet, sed magis perversos virorum ac mulierum suae aetatis mores. Hos graphice describit et agnoscit uti causam punitionis divinae. Solatia tamen vitae inde haurit, quod adhuc „non rara turba bonorum viget, multosque pios Ecclesia nutrit“¹⁾.

Orientius.

Orientius, quem etiam Oresium, Orentium vel Orontium quidam minus recte dixerunt, commemoratur a Venantio Fortunato, qui medio saeculo sexto scripsit in Gallia, illis verbis: „Paucaque perstrinxit florente Orientius ore“²⁾. Quae vitam ipsius spectant non sunt omnino certa; modo tamen jam conveniunt eruditi, scriptorem hunc ecclesiasticum esse s. Orientium Episcopum Auscianum (Auch), qui hanc ecclesiam versus medium saeculum quintum rexit³⁾. Saeculi illecebris derelictis cultui divino to-

deperditum esse carminis librum quartum quo usque ad Abrahae mortem narratio deducebatur. Acquieverim potius huic opinioni. — Cf. Ebert Literat. d. Mittelalters (ed. 2) p. 368 sqq.; Manitius, Gesch. d. christl. lat. Poesie p. 180 sqq.; Fabricius, Bibl. med. et inf. latin. T. VI. 584 sqq.; Histoire litt. de la France II. 244 sqq. E. Bourgoïn, de Cl. Mar. Victore rhetore christ. quinti saeculi, Paris 1883.

¹⁾ Ap. Migne l. c. p. 969—972. — Floruit quoque eo tempore (c. a. 440) *Merobaudes Scholasticus* natione Hispanus, qui solum patrium barbarorum incursionibus turbatum relinquens in Italiam confugit. Romae eloquentiae laudem ut rhetor adeptus statuaque donatus est. Scripsit varia carmina profana, praesertim panegyricos, quorum supersunt fragmenta ampliora (Flavii Merobaudis carminum panegyricique reliquiae ex membranis Sangallensibus editae a B. G. Niebuhrio 2. ed. Bonn 1824). Ipsi quoque tribuitur quod exstat *carmen de Christo* concinnum et elegans, quo versibus hexametris viginti novem Christi natiuitatem, miracula, redemptionem, mortem, ascensum in coelum celebrat. Genuinum esse hoc carmen Merobaudis foetum plerique critici censent, dubitat tamen cl. Ebert (Liter. d. Mittelalt. I. 418), eo quod reliqua Merobaudis carmina indolem potius paganam redoleant. Exstat hoc de Christo carmen ap. Migne P. L. T. LXI, p. 971—974. — Cf. Ebert l. c.; Manitius, Gesch. d. christlich-latein. Poesie p. 325; Chevalier s. v. Mérobaudes.

²⁾ Lib. I. de Vita B. Martini v. 17.

³⁾ Cf. Acta SS. Maii T. I. p. 60. 61; Galland, T. X., Migne P. L. T. LXI. Prolegom. p. 973.

tum se dedicaverat, virtutibusque insignis floruit. Man- Orientius.
dato regis Gothorum Theodorici I, qui Tolosae regnabat,
c. a. 439. legationem suscepit ad Aëtium et Litorium
duces Romanos, ut ab aggrediendo Gothorum in Gallia
regno eos demoveret. Apud Auscium demum sancto fine
quievit, quo vero anno obierit, non constat.

Scripsit Orientius *Commonitorium*, quod a Sigeberto
Gemblacensi hisce laudatur: „Orientius *Commonitorium*
fidelium scripsit heroico, ut mulceat legentem suavi brevi-
loquio“¹⁾. *Commonitorii* titulo passim insigniebant scri-
ptores opuscula, quibus Christianos de haeticorum erro-
ribus commonebant, uti vidimus in Vincentio Lirinensi
et Mario Mercatore. Orientii tamen scopus praecipuus
fuit, ut commoneret fideles de sectanda via virtutis vitiis-
que vitandis. Carmen suum duobus complectitur libris,
quorum primus 618, alter 418 versibus constat. Prae-
stantioribus illius aetatis carminibus merito hoc *Commoni-*
torium accensetur. Turgidam et affectatam dictionem ea
aetate vigentem Orientius evitavit; simplici, gravi simul-
que jucundo stylo ejus opus confectum est, sollicitum-
que de salute fidelium animum spirat.

Adscribuntur praeterea Orientio *Carmina* aliquot mi-
nora, inscripta *de nativitate Domini; de epithetis Salva-*
toris nostri; de Trinitate, quod reapse potius de Christo
agit; *explanatio nominum Domini; laudatio*²⁾. — Demum
Orationes viginti quatuor Orientio tribuuntur, ex qui-
bus tamen restant tantum duae; prior incertum, quem
ordinem ex viginti quatuor habuerit, altera ultima est.

¹⁾ De Scriptor. eccl. c. 34.

²⁾ Carmina minora illa Orientio tribui non posse censet Ebert;
minus diserte de Orationibus judicium fert. (Gesch. d. Literat. d. Mittel-
alt. I. p. 413—414). Manitius Orationes Orientio tribuit, non vero
Carmina minora (Gesch. d. christl. lat. Poesie p. 200—201). Nirschl
tum Carmina minora tum Orationes potius Orientio revera tribuenda
censet (Patrol. III. 175. nota 3). Certe a *Commonitorio* *Poemata* haec
notis internis admodum discrepant, etsi non plane repugnet ut eadem
quoque Orientius scripserit. Quum vero ex argumentis externis res
non satis solvatur, admodum dubia quaestio remanet.

Orientius. Trimetris jambicis confectae sunt, ita ut ex quinque strophis constituantur. Sed tum illa carmina minora, tum orationes utrum revera Orientii sint, dubium est. Nativa enim illa suavitas gravis et simplex qua Commonitorum praestat in hisce desideratur, parum concinna est dictio et valde diversa ¹⁾.

**Paulinus
Pellaeus.**

Paulinus Pellaeus ex Gallia meridionali oriundus carmen reliquit sat amplum inscriptum *Eucharisticos Deo sub Ephemeridis meae textu*, in quo vitae suae fata tum fausta tum tristia, grato in divinam providentiam animo describit. Natus quidem est ipse c. a. 376 ex patre Gallo, sed Pellis in Macedonia, ubi tunc pater praefecti vices gerebat (Euch. v. 26). Dein quum pater proconsulis in Africa munere insigniretur, nono aetatis mense nondum expleto Carthaginem translatus est; paulo post Romam pervenit, ac dein Burdigalam in Gallia puer triennis transvectus est ad avum illius anni (379) consulem. Avum porro fuisse Ausonium celebrem illius temporis poetam, adeoque ex hac familia Paulinum originem ducere, eruditi ex eucharistico carmine colligunt. Transegit pueritiam et juventutem Burdigalae liberalibusque disciplinis pro more aetatis eruditus est. Liberiori tamen vitae aliquanto deditus adolescentiae errata non penitus vitavit, donec vicennis uxorem duxit. Quum irruerent ineunte saeculo quinto in Galliam Gothi, calamitatibus variis et ipse oppressus, ac Burdigala cremata (a. 414) inde discedere coactus est. Fortunae bonis magna parte amissis, uxoris quoque obitum doluit variosque in familia casus adversos. Sed ipsis vitae aerumnis, quum aliquando de virtutis tramite tenendo minus sollicitus esset, ad vitam piam degendam adductus est; Massiliae commorans in sobria mediocritate

¹⁾ De Orientio v. Act. SS. Maii T. I. p. 60—61; Fabricii Bibl. Lat. med. aevi T. V. p. 508 sqq.; Hist. litt. de France T. II. p. 251 sqq.; Ceillier T. XIII. Ch. XVII. (ed. 2. T. VIII); Tillemont, Hist. d'emp. T. VI. p. 220—222. 625—626; Ebert, Gesch. d. Lit. d. Mittelalt. I. p. 410—414; Manitius, Gesch. d. christl. lat. Poesie p. 392—201. Cf. Chevalier s. v. Orens.

multos annos transegit. Burdigalam demum reversus, ibi quum jam ultra octoginta annos haberet (c. a. 459), carmine eucharistico vitae suae vicissitudines descripsit, simulque divinae providentiae laudes grato animo celebravit. — Complectitur carmen hoc hexametris concinnatum versus 616; praecedit brevis praefatio soluta oratione conscripta. Satis elegans est hic prologus, in carmine vero pangendo parum metricae artis peritum sese praestitit Paulinus multisque defectibus ipsius opus laborat. Nihilominus legentem attrahit, quum auctor stylo quodam simplici ac mente sincera peregrinationis suae fata, errata et cordis sensa ad vivum describat, ac vere pium in divinam providentiam continuo senex sese ostendat. Multa etiam in eo inveniuntur quae aetatis illius mores historiamque illustrant¹⁾.

Paulinus
Pellaeus.

Paulinus Petricordius in civitate Petricordia (Perigueux) c. a. 400 natus, hortante Perpetuo Episcopo Turonensi (a. 461—490) amplissimum Carmen conscripsit de *Vita s. Martini*; exstant praeterea ejus duo Carmina minora, unum de *visitatione nepotuli*, alterum quod inscribitur *versus Paulini de orantibus*. Quoad vitam Paulini hujus pauca tantum ex ejus scriptis colligi possunt. Quum sub Perpetuo Episcopo Turonensi (c. a. 461), confecerit Carmen suum, post annum 461 illud perfectum esse claret; porro Aegidium belli ducem Galliae qui a. 464 obiit adhuc viventem²⁾ indicare videtur. Dixeris proinde eum

Paulinus
Petricor-
dus.

¹⁾ Paulini Pellaei Eucharisticum ex codice quodam nunc, uti videtur, deperdito edidit Margarinus de la Bigne a. 1579 in Bibliotheca SS. Patrum Tom. VIII.; dein simul cum Pauli Petricordii poematibus ed. Daum, Lipsiae 1681; ed. Leipziger Paulini carmen eucharisticum prolegomenis et adnotationibus illustratum, Vrat Slav. 1858. Ultima demum editio est: Paulini Pellaei Eucharisticos. Recensuit et Commentario critico instruxit G. Brandes, Corp. Script. eccl. latin. Vol. XVI. Vindobona 1888. (Praeter editiones praecedentes etiam altero codice Bernensi usus est.) Cf. Brandes, Prolegom. I. c. p. 265—288; Ebert, Literat. d. Mittelalt. T. I. p. 405—409 (ed. 2); Manitius, Gesch. d. christl. lat. Poesie p. 213—218; Chevalier s. v. Paulin.

²⁾ L. VI. v. 111 sqq. „Inlustrem virtute virum, sed moribus almis

Paulinus
Petri-
cordius.

v. a. 464 opus suum absolvisse. — Versus *de Orantibus* confecit Paulinus petente Perpetuo, ut inscriberentur parietibus basilicae s. Martini, quam Perpetuus Turonibus c. a. 470 — 473 instauraverat¹⁾. Simul cum his versibus (25) *carmen de visitatione nepotuli* Perpetuo transmisit Paulinus. In eo se ut senem exhibet; commemorat autem *nepotem conjunctamque eidem nubendi lege puellam* (v. 22. 23), quam puellam vel jam uxorem nepotis vel saltem sponsam fuisse liquet. Proinde Paulinus tunc aetate valde proventus erat, adeoque merito censetur natus c. a. 400; creditur porro obiisse fere octogenarius c. a. 476 vel 477. — Quum de Paulini nepote agatur, illum aliquando matrimonio junctum fuisse, planum est inferre; uxorem vero et liberos jam mortuos fuisse, inde colligitur, quod aegrotanti nepoti adfuerit solus. Juventutis tempore vitiis se inquinatum fuisse fatetur lib. V. vv. 637 sqq., dum s. Martinum rogat, ut ejus patrocinio omnia sanentur ipseque in virtute formetur²⁾. Patrimonium porro et bona fortunae magna saltem parte amisit (l. II. 646), et non immerito conjicitur eum deinde mortua uxore, relicto mundo vitam asceticam duxisse. Presbyteratus ordinem assecutus esse videtur. Etenim in brevi prologo ad Carmina minora scribit: „Versus per Domnissimum *meum diaconum* sicut praecepisti emisi, quos pagina in pariete reserata susciperet“. Quum *meum diaconum* Domnissimum nominet, ipsum Paulinum presbyterum fuisse dixeris. Apprime id etiam congruit cum versibus libri II quibus, postquam s. Martinum exoravit, ut maculas cordis depelleret, sic prosequitur: „Tum, credo, ad verae revocarer gaudia pacis, — Sanctum *adtollens sacra ad mysteria vultum*“ (vv. 645. 646). Quae verba potius presbyterum mysteria celebrantem innuunt, quam laicum sacramenta susipientem.

plus clarum magnumque fide, *qua celsior exstat*“. Quum praesenti utatur tempore, opinor Aegidium indicari viventem. Nec acquieverim cl. Ebert, qui censet, conjici potius ex descriptione eventuum (l. c.), Aegidium jam defunctum esse.

¹⁾ Tillemont Mém. X. 2.

²⁾ Cf. etiam lib. II. vv. 641 sqq.

Paulini *Vita s. Martini* sex libris constat, carmenque hoc amplissimum versus hexametros 3622 complectitur. In prologo soluta oratione conscripto, Perpetuo Turonensi Episcopo opus dedicat. Nititur porro Paulinus tribus prioribus libris penitus Sulpicii Severi *Vita s. Martini*. Quum dein ad ejus notitiam etiam pervenissent Sulpicii *Dialogi* quibus illius *Vita* completur, hisce *Dialogis* usus est, ad exarandos libros quartum et quintum. Jamque consummato ut credebat poemate, miraculorum quae post s. Martini decessum acciderant recepit relationem a Perpetuo Episcopo petente, ut haec quoque versibus enarraret Paulinus. Id vero adjecto libro sexto is praestitit. — Etiam in carmine minori *de visitatione nepotuli* (vv. 80), laudes s. Martini celebrat. Refert videlicet, quomodo ipsius nepos ejusque sponsa (vel uxor) quos graviter aegrotantes inviserat Paulinus, extemplo sanati sint imposita ipsis illa Perpetui charta qua continebantur s. Martini miracula. — Idem Perpetuus Episcopus a Paulino aetate jam confecto etiam petiit, ut aliquot versus in honorem s. Martini scriberet quos in basilica restaurata Turonensi exculpere instituerat. Annuens ejus petitioni Paulinus viginti quinque versus excudit, qui habentur sub titulo *Epigramma basilicae Martini apud Turones inscriptum super ostium a parte Ligeris*, vel *Epigramma de Orantibus*. Iis versibus fideles ad fiduciam in s. Martinum et ejus intercessionem ac praesidium excitantur. — Bene versatus erat Paulinus in antiquis poetis paganis necnon in variis poetis christianis temporis praecedentis, nec ipsi decrat mentis elevatio artisque metrici cognitio. Unde universim sat concinna ejus est dictio, descriptionesque passim occurrunt bene confectae. Sed quum sequatur in enarrandis s. Martini gestis et miraculis ad amussim Sulpicii Severi Scripta, et quae ab hoc traduntur nimium fere evolvat atque amplificet, languida tamen et aridior saepe ejus est expositio, ita ut jucundius legantur ipsius Sulpicii libri de s. Martino ¹⁾.

Paulinus
Petricordius.

¹⁾ Carmina Paulini Petricordii, primum ex codice Palatino (Vaticano) edidit Juretus in tomo VIII. Biblioth. Patr. Parisiensi Margarini

Gennadius
Massiliensis.

Gennadius presbyter Massiliensis altero medio saeculi quinti floruit. Eruditione non modica insignis, linguaeque graece apprime gnarus, s. Hieronymi exemplum secutus ejusque vestigiis insistens, librum *de viris illustribus* scripsit, seu *catalogum Scriptorum ecclesiasticorum*, quo Hieronymi opus auxit et ad sua usque tempora continuavit. Atque inde maxime apud posteros nominis celebritatem sibi adscivit. Continet autem libellus in vulgatis editionibus capita centum, quibus singuli scriptores eorumque varia Scripta recensentur ¹⁾. Sed interpolatum opus Gennadii esse et adjecta aliquot capita, merito critici observarunt. Graves sunt rationes, ut septem ultima capita (94—100) postea addita esse censeantur; Gennadii certe non est cap. 86. in quo agitur de s. Caesario Arelatensi (m. a. 542), suspectum quoque cap. 92. quod est de Apol-

de la Bigne 1589, sub nomine Paulini Nolani. Dein ed., notis adjectis, simul eum Eucharistico Paulini Pellaei, Daumius, Lipsiae 1686. — Migne P. L. T. LXI. — Ed. M. Petschenig, Corpus Script. eccles. latin. T. XVI, Vindobonae 1888. — De Paulini Petricordii vita et scriptis cf. I. M. Drevon, De Paulini Petricordii vita et scriptis, 8°, Ageni 1889; Corpet, Oeuvres de Paulin de Perigueux, Paris 1856; Ceillier T. XV. Ch. XII. (ed. 2. T. X); Hist. litt. de la France, T. II. 469—473; Ebert, Gesch. d. Liter. d. Mittelalt. T. I. 402—405; Manitius Gesch. d. christl. lat. Poesie, 226—232. V. Chevalier s. v. Paulin. — In Africa vixit versus finem saec. V. poeta christianus *Dracontius*. Qui quum carmine Imperatorem celebrasset, Gunthamundus rex Vandalus (484—496) in carcerem eum conjecit, ejusque uxorem et liberos varie vexavit. Regem placare studuit Dracontius confecta *Elegia* seu *Satisfactio*ne, quae continet disticha 158. Quum exoptato fine caruisset, plane ad Deum poeta se vertit, et carmine amplissimo *De Deo* tribus libris contento, creationis, redemptionis, et pietatis divinae multiplicia beneficia celebravit. Carmina haec et alia Dracontii quae supersunt accuratius edidit Arevalus Romae 1791; ap. Migne P. L. T. LX. Cf. Ebert I. 383—393; Manitius, p. 326—340. Chevalier s. v. Draconce.

¹⁾ Ap. Migne P. L. T. LVIII. p. 1053—1120, cum Prolegomenis; cf. I. A. Fabricii Bibl. med. et inf. lat. T. III. p. 30. Optime editum fuit opusculum in Opp. S. Hieronymi ed. Vallars, T. II. p. 967—1016. Saepius separatim vel una cum libro s. Hieronymi editum est, uti: Hieronymi De viris illustribus liber. Accedit Gennadii Catalogus virorum illustrium. Ex recens. Herdingii Lipsiae 1879. Sed editio sat critica adhuc desideratur.

linari Sidonio. Videntur etiam in aliquot capitibus quaedam esse interpolata. Utrum vero exciderit unum alterumve genuinum Gennadii caput, dubium est ¹⁾.

Gennadius
Massiliensis

Difficile est accuratius determinare tempus, quo librum de viris illustribus ediderit Gennadius. Ex indiciis quibusdam tamen conjici potest c. a. 480. opusculum publicatum fuisse. Existimant quidem varii auctores, tempore Gelasii R. P. (492—496) librum confectum fuisse, eo quod c. 100. Gennadius sua Scripta recensens *epistolam de fide* a se ad Gelasium missam esse scribit. Verum hoc caput non genuinum esse, sed postea additum critici censent. De Salviano agens Gennadius (c. 67) ait: *Vivit usque hodie in bona senectute*. Salvianus autem c. a. 485 in aetate valde provecta obiisse censetur. De Timotheo Aeluro c. 72 scribit: *Vivere adhuc in exilio jam haeresiarcha dicitur et habetur*. Timotheus hic vero versus finem a. 477 mortuus est, quumque Gennadius aliquem ejus libellum in linguam latinam vertisset, adeoque ad illius fata attendisse videatur, supponi nequit, uti scite advertit cl. Ebert, per multos annos ejus mortem Gennadium potuisse latere, adeoque ultra annum 480 editio libri de viris illustribus relegari nequit ²⁾. — Infertur porro ex quibusdam indiciis Gennadium favisse Semipelagianis. Scripta enim Cassiani (c. 61) et Fausti Regensis (c. 85) sine restrictione magnis encomiis effert, Prosperum vero (c. 84) carpit acrius scribens: „Legi et librum adversus opuscula sub persona Cassiani; quae Ecclesia Dei salutaria probat, ille infamat nociva“ ³⁾. Doctrinam tamen Semipelagianam ipse Gennadius non proponit.

¹⁾ Hac de re v. E. Jungmann Quaestiones Gennadianae, Leipzig 1881. (Programm d. Thomasschule in Leipzig). Ebert, Gesch. d. Literat. d. Mittelalt, I. p. 447—449.

²⁾ V. Ebert l. c. p. 447. nota 1. — Aliquod quidem indicium temporis occurrit etiam c. 91. quum de Theodulo Coelesyriae presbytero dicatur: *Moritur hic scriptor ante triennium, regnante Zenone*. Zeno autem regnavit ab a. 474 ad a. 491. Unde non post a. 494 scriptum catalogum a Gennadio constat. Obitum porro Theoduli varii auctores, uti Baronius, Ceillier, Jöcher, Chevalier anno 490 vel 492 attribuunt. Sed computationem ipsi facere videntur inde quod ex cap. 100. Catalogi inferunt, tempore Gelasii Pontificis (492—496) Gennadium librum suum confecisse. At caput illud catalogo postea adjectum esse jam diximus.

³⁾ Etiam Augustinum satis carpit Gennadius (c. 38) secundum vulgatam textus lectionem, etsi primum summis eum evehat laudibus. Sed textum interpolatum esse observat E. Jungmann (Quaest. Gennad. p. 10), simul advertens id a Martinaeo jam esse notatum. Verum haec de interpolatione quaestio accuratiori indigeret examine.

Gennadius
Massiliensis.

Varia alia Scripta Gennadii recensentur in illo cap. 100 quod ita habet: „Ego Gennadius Massiliae presbyter, scripsi adversus omnes haereses libros octo, et Adversus Nestorium libros sex, Adversus Pelagium libros tres, et tractatus de Mille Annis de Apocalypsi beati Joannis, et hoc opus, et epistolam de fide mea misi (rectius *missam*, cf. Quaest. Gennad. p. 19) ad beatum Gelasium, urbis Romae episcopum.“ Quamvis hoc caput catalogo post mortem Gennadii censeatur additum esse, non est tamen cur dubitetur, ab auctore ejus Gennadio aequali vel suppari indicari Scripta quae revera Gennadius confecit. Sed maxima parte haec opera temporum injuria interierunt, vel saltem adhuc inedita latent. Praestat tantum opus alias s. Augustino falso adscriptum sub titulo *Liber de ecclesiasticis dogmatibus*. Modo jam consentiunt eruditi hoc opus Gennadii esse, ac plerique existimant hanc esse *Epistolam de fide* ad Gelasium P. missam¹⁾. Censet tamen Caspari (Kirchenhist. Anecdota I. p. XXI. n. 2), hoc opus potius fragmentum esse ex Gennadii Libris VIII. contra omnes haereses, eidemque opinioni suffragatur et Bardenhewer (Kirch.-Lex. V² p. 293). Comprehendit hic liber capitibus 88. breviter praecipua fidei catholicae capita contra varios haereticos antiquiores, praecipua simul disciplinae ecclesiasticae eis capita adjungens. — Vertit etiam Gennadius ut ipse testatur quaedam opera ex graeco in latinum; praeter opusculum quoddam Timothei Aeluri (Catal. c. 72), certe varia scripta Evagrii Pontici (c. 11); sed istae quoque versiones deperditae sunt²⁾.

¹⁾ A Maurinis inter Opera spuria s. Augustini, T. VIII. Append. p. 75—80; ed. Venet. tertia T. XVII. Append. VII. col. 2415—26. Ed. separatim cum Notis ut opus Gennadii G. Elmenhorst Hamburgi 1614; recus. ap. Migne P. L. T. LVIII. p. 979—1054.

²⁾ Publicavit E. Jungmann (Quaest. Gennad. p. 23—25) e Codice Monacensi saec. IX. sub inscriptione *Gennadius Massiliensis eps de fide disputans inter cetera dixit* professionem fidei quae forte ad illius de fide Epistolam Gelasio R. P. missam pertinet. — Cf. de Gennadio Ceillier T. XV. Ch. XXXI. n. 2—10. (ed. 2. T. X); Dupin T. IV. p. 277—80. Chevalier s. v. Gennade. — Floruit versus finem saeculi

§. 235.

Scriptores ecclesiastici Graeci aliquot qui hac aetate floruerunt.

In ecclesia orientali quoque altero saeculi quinti medio varii Scriptores ecclesiastici floruerunt, quorum praecipuos saltem operae pretium est hoc loco commemorare. Jam fecimus mentionem Gennadii patriarchae Constantinopolitani (a. 458—471) et operum ejus (§. 210. p. 207. §. 214. p. 227. nota 3.

Vixit eodem fere tempore *Antipater*, Bostrae in Arabia Episcopus; virum fuisse illustrem magnaeque auctoritatis praesulem atque scriptorem, supparium auctorum encomia testantur. Cum reliquis Orientis Metropolitanis a Leone I Imperatore interpellatus, rejecit (a. 458) Timotheum Aelurum, et Concilium Chalcedonense, cui interfuerat praedecessor ejus Constantinus, defendit¹⁾. Alia vitae ipsius adjuncta nota non sunt. — Scripta ab eo sunt 1. Confutatio (ἀντιρροῆσις) apologiae Origenis quam confecerat cum Pamphilo Eusebius Caesariensis, pluribus partibus seu sermonibus constans. Quum saeculo sexto Origenismus denuo in Oriente se propagaret, Gelasius Syriae abbas in ecclesiis publice legi fecit hanc Antipatri refutationem²⁾, cujus fragmenta quaedam servata sunt in Actis Concil. VII. et in Opp. s. Jo. Damasceni³⁾. 2. Tractatus (λόγος) contra Apollinarium, cujus fragmentum parvum

Antipater
Bostrensis.

quinti in Gallia etiam *Julianus Pomerius* abbas monasterii in civitate Arelatensi. Ejus operis praeclari *De vita contemplativa* (Migne P. L. T. LIX. p. 411 sqq.) mentionem fecimus superius inter opera supposita s. Prospero §. 227. p. 328. Nota 3. In Catalogo Gennadiano (c. 98) Pomerio etiam alia Scripta tribuuntur, uti *Libri octo de natura animae et de qualitate ejus*; sed illa opera deperdita sunt.

¹⁾ V. Labbe Collect. Conc. Tom. XIX (Supplem. Baluzii) p. 1423.

²⁾ Cyrillus, Scythopol. in Vita s. Sabae, Coteler. Monum. eccl. gr. T. III. 362. 364.

³⁾ Collecta habentur ap. Migne P. G. T. LXXXV. p. 1791 sqq. Plura etiam servavit s. Jo. Damascenus in Parallelis sacris Tom. II. editionis Lequiniianae p. 747. 764. 772. ap. Migne P. G. T. XCVI. sub numeris typis grandioribus expressis.

Antipater
Bostrensis.

publicavit Card. A. Majus¹⁾. — 3. Homiliae variae quae maxima parte deperditae sunt. Integrae exstant: Homilia *in sanctum Joannem Baptistam, et in silentium Zachariae, et in salutationem Deiparae*²⁾, et homilia *in sanctissimae Deiparae annuntiationem*³⁾. Habentur praeterea fragmenta exigua *ex sermone in mulierem hemorrhoissam, et ex sermone in crucem*⁴⁾. Quoad homilias illas quas diximus integras, Cas. Oudin quidem contendit, non esse eas Antipatri Bostrensis saeculi quinti Episcopi, sed vel plane suppositas, vel alterius cujusdam junioris Antipatri qui nono forte saeculo vixerit. Assertionis vero hujus nullum affert validum argumentum; sed vir qui ab Ecclesia catholica defecerat hanc opinionem amplexus est, quod obstinato errore praetendat, cultum et festa B. M. V. aliorumque Sanctorum saeculo quinto non exstitisse, sed nonnisi saeculo octavo vertente post Synodum Nicaenam secundam (a. 787) orta esse⁵⁾. Id omnino falsum esse, vel ex multorum Patrum Scriptis quae passim recensuimus liquet; caeterum hujus loci non est sententiam illam fusius refutare⁶⁾.

Gelasius Cy-
cizenus.

Gelasius Cycizenus, oriundus videlicet ex Cycico in Propontide, inter Scriptores ecclesiasticos recensendus venit,

¹⁾ Vet. Patr. Biblioth. VII. p. 204, ap. Migne l. c. T. LXXXV. p. 1795.

²⁾ Migne l. c. p. 1763—1776. Textum lat. primum publicavit Surius in Vitis SS. ad d. 25 Junii; eundem cum textu graeco ex duobus codd. Vaticanis deprompto, A. Ballerini S. J., Sylloge Monum. T. II. p. 1—25. Romae a. 1857.

³⁾ Textum graec. ex cod. Monacensi primum eruit cl. A. Steinhuber (nunc S. R. E. Card.) eumque cum versione lat. publicavit A. Ballerini l. c. p. 453—478. Ap. Migne l. c. p. 1775—1792.

⁴⁾ V. Migne l. c. p. 1793—1795.

⁵⁾ Oudin T. II. p. 101. „Cultus enim Sanctorum ac beatæ Virginis, invocatio illorum, institutio festorum in eorum memoriam et cultum Nicaena Synodo plane recentiores sunt.“

⁶⁾ V. A. Ballerini, Sylloge T. II. De auctore homiliarum quae Antipatro Bostrensi inscribuntur praefatio; p. 448—453. Cf. de Antipatro Bostrensi, Ceillier T. XVIII. Ch. XLV. (ed. 2. T. XII.); Acta SS. Jun. II. Fabricius; Bibl. gr. IX. 274.; Chevalier s. v. Antipater.

eo quod scripsit historiam Concilii Nicaeni¹⁾. De ejus vita pauca noscuntur quae ab ipso in opere illo indicantur. Pater fuit vir valde dignus qui et presbyter Cycici fieri meruit. Testatur porro Gelasius, ad se primum pervenisse ea quae in Concilio Nicena gesta et constituta fuerunt, conscripta in codice antiquissimo qui antea fuerit Dalmatii illustrissimi Cyzici archiepiscopi (c. a. 431), dein vero patris ipsius Gelasii. In eo plurima notatu valde digna se invenisse. Aliquanto post venit Gelasius in Bithyniam, ubi regnante Basilisco Imperatore (475—477) Monophysitae orthodoxam doctrinam vehementer oppugnabant, jactantes se Patrum Nicaenorum genuinam fidem tenere. Tunc eos Gelasius refutavit prolatis eis quae in Concilio Nicaeno acta et definita fuerant simulque consilium iniit conscribendi Synodus Nicaenae historiam. Asserit autem, non nisi magna cum difficultate se quae eo pertinebant ex auctoribus variis conquisisse, ac praeter codicem jam commemoratum, ut fontes quos adhibuerat citat *quaterniones valde antiquos* cujusdam Joannis presbyteri antiqui viri et scribendi admodum periti, Eusebii Caesariensis, Rufini aliorumque scriptorum opera²⁾. Confectum igitur est ab eo opus, quod inscribitur *Actorum Concilii Nicaeni commentarius* (τῶν κατὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ σύνοδον παραθέντων σύνταγμα), tribusque partibus seu libris constat. Liber primus continet historiam Constantini Imperatoris inde a bello cum Maxentio usque ad victoriam de Licinio reportatam (l. c. p. 1191—1224); secundus,isque amplissimus Concilii Nicaeni gesta refert (p. 1123—1344); tertius liber non integre prostat, sed editae ex eo tantum habentur tres epistolae Constantini Imperatoris (p. 1343—1360), videlicet prima directa ad Arium et Arianos,

Gelasius
Cyzicenus.

¹⁾ Migne P. G. T. LXXXV. p. 1179—1360.

²⁾ Cf. praefationem Gelasii in opus suum, Migne l. c. p. 1191—1196. Varii auctores Gelasium ut Episcopum habent, alii Cyzici (Heffele C. G. I² 284), alii Caesareae in Palaestina (Chevalier); sed nescio an id ex antiquis colligi possit. Tantum ap. Photium Bibl. c. 88. citatur codex in quo Gelasii opus inscriptum erat „Gelasii Caesareae Palaestinae episcopi“.

Gelasius
Cyzicenus.

altera ad ecclesiam Nicomediensem, tertia ad Theodotum Laodicensem Episcopum ¹⁾).

Opus quidem hoc Gelasii utile est ad elucidanda gesta in Concilio Nicaena, pleraque tamen quae refert ex aliis auctoribus etiam colliguntur. In pluribus eum minus accuratum esse et quaedam etiam veritati non conformia ab ipso enarrari conveniunt critici. Eo v. g. pertinent disputationes de divinitate Spiritus Sancti in eodem Concilio cum philosophis habitae. S. Epiphanius enim (haer. 74) et s. Basilius (ep. 78.) affirmant, quaestionem de Spiritu S. in Concilio Nicaeno tractatam non fuisse. — Sermonem Gelasii simplicem et humilem esse, jam Photius (Biblioth. Cod. 15) animadvertit²⁾.

Ammonius
Alexandri-
nus.

Ammonius ecclesiae Alexandrinae presbyter et oeconomus etiam hoc tempore claruit, ejusque scripta a superioribus auctoribus valde commendantur. Subscripsit ipse a. 458 epistolae Episcoporum Aegypti ad Leonem Imperatorem pro defensione Concilii Chalcedonensis. Eum scripsisse contra Eutychen et Dioscorum ex s. Anastasii Sinaitae hodego colligitur³⁾. Praesertim vero ejus Commentarii in sacram Scripturam magni aestimabantur, ita quidem ut ab Anastasio appelletur ὁ περὶ πάντα πολυπειρότατος τῶν ἐξηγητῶν Ἀμμώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς. Non habemus quidem integros Ammonii commentarios, fragmenta tamen plura nobis in Catenis servata sunt. Exstant videlicet

¹⁾ Perhibetur liber tertius integer exstare in Codice ms. Bibliothecae Ambrosianae, sed nondum typis editus est. V. Hefele Conc. Gesch. I² p. 285.

²⁾ Gelasii Cyziceni historiam Concilii Nicaeni primum edidit Robertus Balfour (Balforeus) Scotus, Parisiis 1599; edita dein est in variis Collectionibus Conciliorum uti ap. Mansi T. II. p. 753 sqq.; recusa ap. Migne P. G. T. LXXV. p. 1179—1360. — Cf. de Gelasio Photius Bibl. c. 15 et 88; Ceillier T. XV. Ch. XXIV (ed. 2. T. X.); Fabricius Bibl. Gr. ed. Harles IX. 291—3 (ap. Migne l. c. p. 1179); Hefele Conc. Gesch. T. I² §. 23. — Cf. Chevalier s. v. Gélase.

³⁾ Cf. Fabricius Bibl. gr. ed. Harles V. 722, ap. Migne P. G. T. LXXXV. p. 1361. Quod vero l. c. asseritur eum etiam scripsisse contra Julianum Halicarnasense Eutychianae haereseos antesignanum, admitti nequit, quum Julianus saeculo subsequente (c. 530) vixerit.

1. Fragmenta pauca in Psalmos¹⁾. 2. Fragmenta in Daniele²⁾. 3. Fragmenta in s. Matthaeum³⁾. 4. Fragmenta in Evangelium s. Joannis⁴⁾. 5. Fragmenta in Acta Apostolorum⁵⁾. 6. Fragmentum in primam s. Petri epistolam⁶⁾. Ex scriptis Ammonii contra Monophysitas duo fragmenta servata sunt in operibus Anastasii Sinaitae⁷⁾. — Fragmenta haec varia quae ex operibus Ammonii supersunt, patefaciunt, merito eum ab antiquis magni habitum fuisse. Sensem litteralem in exponendis Scripturis secutus, eadem dilucide explanat, simulque haereticos Arianos Nestorianos, Eutychianos solide refellit⁸⁾.

Ammonius
Alexandri-
nus.

SECTIO IV.

§. 236.

S. Avitus Viennensis Episcopus.

Fontes: Ipsius s. Aviti Opera⁹⁾. — S. Gregorii Turon. Historia Francor. lib. II. c. 34. — S. Isidori Hispalensis lib. de

Fontes et
Subsidia.

¹⁾ Migne l. c. p. 1361—1364.

²⁾ Migne l. c. p. 1363—1382, cf. p. 1823—1826.

³⁾ Migne l. c. p. 1381—1392.

⁴⁾ Migne l. c. p. 1391—1524.

⁵⁾ Migne l. c. p. 1523—1608.

⁶⁾ Migne l. c. p. 1607—1610.

⁷⁾ Migne P. G. T. LXXXIX. p. 235. 243 sqq.

⁸⁾ Cf. de Ammonio Cave Scr. eccl. I. 445; Fabricius Bibl. gr. V. 722. (ed. 2); Migne l. c. — Mentionem faciamus hoc loco etiam Nonni Panopolitani Aegyptii, sub cuius nomine exstat *Paraphrasis s. Evangelii secundum Joannem* (μεταβολή τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἁγίου εὐαγγελίου) hexametris confecta (Migne P. G. T. XLIII. p. 749—1228). Paraphrasis haec generatim satis accurata est et concinna, passim tamen turgida. — Eundem esse hunc Nonnum qui et amplum epos heroicum ac mythologicum *Dionysiaca* sive *Bacchia* scripsit, eruditi plerique existimant. Quo tempore vero illud confecit vel adhuc gentilis erat ac postea se ad christianismum convertit; vel lusum de mythologia pagana facere ipsi erat propositum. Advertendum porro, alios censere Nonnum post medium saeculum quintum scripsisse. alios vero ineunte saeculo quinto (c. a. 410) Paraphrasim Evangelii s. Joannis esse confectam, *Dionysiaca* vero ab eo adhuc gentili exarata versus finem saeculi quarti. Cf. Kirch.-Lex. IX. 446—448. (Bardenhewer); Chevalier s. v. Nonnus.

⁹⁾ Opera haec Aviti juxta editionem Sirmondi hic citantur; et si

viris illustr. c. 36. n. 47. — Agobardi Lugdunensis Episcopi Opuscula ed. Steph. Baluzius Paris. 1666. (Galland. Biblioth. T. XIII). — Ado Viennensis Episcopus in Chronico ad a. 492. (Magna Biblioth. Patrum Colon. 1618. T. IX. P. II. p. 285). — Vita s. Aviti¹⁾, quae legitur in Actis Sanctorum ed. Bolland. d. 5. Februarii (Februarii T. I. p. 667—68. ed. Antverp.).

Subsidia: G. Henschenii Commentarius de s. Avito Episcopo Viennensi in Actis Sanctorum d. 5. Februarii (Februarii T. I. p. 660—67.). — Histoire littéraire de la France T. III. Paris, 1735. p. 115—142. — C. Baronii Annal. ad a. 494. n. 67—69. et ad a. 516. n. 18—31. — Pagi Crit. ad a. 494. n. 11. ad a. 501. n. 4. et ad a. 516. n. 4. — Dupin T. V. p. 5—10. — Ceillier T. XV. Chap. XXVI. (ed. 2. T. X). — Galland. T. X. Prolegom. c. 14. (ap. Migne P. L. T. LIX. p. 191—196). — J. A. Fabricii Biblioth. latin. lib. IV. c. 2. (T. II. p. 332—33) atque Biblioth. med. et infimae latinit. (T. I. p. 53—54). — Bähr Gesch. röm. Lit. (1872) IV. p. 132—134. — Ebert, Gesch. d. Lit. d. Mittelalt. I. 393—402. — Manitius, Gesch. d. christl.-lat. Poesie p. 241—255. — Parizet, St. Avite, év. de Vienne, sa vie et ses écrits, dissertat. Louvain 1859. — Cucheval, de s. Aviti opp. Commentarium, Paris 1863. — Charaux, St. Avite, évêque de Vienne, sa vie, ses oeuvres. Paris 1876. — Peiper, Alcimi Ecdic. Aviti Vienn. Opera rec. Rud. Peiper, Prolegom. (Mon. Germ. hist. Auct. antiq. T. VI. II. p. I—LXXVI. Berol. 1883). — Cf. Chevalier s. v. Avit de Vienne.

S. Aviti Viennensis Vita.

S. Alcuinus Ecdicius *Avitus*, in Gallia illustri loco natus et optime a s. Mamerto Episcopo Viennensi educatus patrem habuit Hesychium (Isicium), senatorii ordinis virum, qui postea factus est Episcopus Viennensis²⁾. Cui c. a. 490 defuncto successit filius Avitus³⁾, aequae conditionis nobilitate, quam summa eruditionis et eloquentiae laude

quando pagina additur, ea indicatur juxta editionem Opp. Sirmondi Venetiis 1728. T. II. (et Gallandii Biblioth. T. X.)

¹⁾ Auctor ignotus hujus Vitae Adone junior est, quippe qui ex hujus Chronico et Vita s. Apollinaris, fratris s. Aviti, plurima descripsit.

²⁾ S. Aviti Carm. ad Tuscinam sororem v. 648—62. item Homilia de Rogationibus (Sirmond Opp. T. II. col. 91. Galland. T. X. p. 744), ep. 31. (ubi ipse Avitus „Senator Romanus“ vocatur) et Ado Viennensis in Chronico l. c., item Vita S. Aviti n. 1. Cf. G. Henschenius l. c. n. 1—5. Histor. littér. de la France l. c. §. I. p. 115—116.

³⁾ De tempore, quo s. Avitus Episcopalem dignitatem adeptus est, cf. G. Henschenius l. c. n. 5—6. Pagi Crit. ad a. 494. n. 11. Hist. litt. de la France l. c. §. 1. p. 116.

omnique virtutum genere conspicuus. Quapropter tum plurimi Galliarum proceres ipsique Burgundionum et Francorum reges, cum praecipui per orbem Episcopi ipsique Summi Pontifices maxima eum veneratione coluerunt. Gallia tunc parebat Clodovaeo regi Francorum et Gundobaldo Burgundionum regi, qui Sigismundum filium regni consortem fecit. Vienna suberat Gundobaldo Ariano, qui haeresi licet infectus, Avitum tamen caritate christiana insignem utpote pecunias in redimendos captivos profundentem et auctoritate sua apud principes eundem in finem utentem ¹⁾ maximi fecit; pariter et Chlodovaeus, qui postquam gentilis adhuc s. Episcopo reverentiam exhibuerat, baptismum sacra Nativitatis Domini nocte (a. 496) suscepturus misso nuntio rem ei indicavit summoque gaudio s. Praesulem affecit (ep. 41). Cum rege autem Gundobaldo Avitus frequenter de fide altercans et dialogos in praesenti conficiens et epistolis absenti respondens non parum profecit ²⁾; ac demum, quando rex cognoverat solidis rationibus destitui Ariarum haeresin, petiit ab Avito, ut occulte eum in Ecclesiam catholicam reciperet sacroque chrismate confirmaret. Quod vir sanctus gravi admonitione praemissa negavit occulte fieri debere ³⁾. Hanc repulsam aegre ferens Gundo-

S. Aviti Viennensis Vita.

¹⁾ Vid. Ennodii Vita s. Epiphanii Episcopi Ticinensis (Galland. T. XI. p. 154), item s. Aviti ep. 8. 32. et ep. 41—44. (de Laurentii cujusdam viri illustris filio libertati reddito). Cf. Sirmondi Not. in hasce Aviti epistolas et G. Henschenius l. c. n. 10—15.

²⁾ Agobardi lib. adv. legem Gundobaldi n. 13. (ed. Baluz.); item S. Aviti epist. 1. et 21. Cf. G. Henschenius l. c. n. 17—19. Hist. littér. de la France l. c. §. 1. p. 117.

³⁾ Verba gravissima s. Aviti ad Gundobaldum, occultam confirmationem petentem, refert s. Gregorius Turon. in Historia Francor. lib. II. c. 34, unde recusa leguntur in Opp. S. Aviti (Sirmondi Opp. T. II. col. 97—98. Cf. G. Henschenius l. c. n. 20—22. — Sed *Collatio Episcoporum, praesertim Aviti Viennensis Episcopi, coram rege Gundobaldo adversus Arianos*, quam primus in lucem protulit Dacherius Spicilegii T. V. p. 110, quaeque exstat in variis Aviti editionibus (Peiper l. c. p. 161—164), documentum apocryphum est. Probavit Havet (Bibliothèque de l'Ecole des Chartes a. 1885 T. XLVI. p. 233—250) opus falsarii illud esse, videlicet Hier. Vignier († 1661) qui varia illius aetatis documenta finxit. Dacherius qui illa genuina credidit, atque in chartis

S. Aviti Vienne-
nensis Vita.

baldus non tamen ausus est haeresi publice renunciare, ne populum suum Arianum offenderet; sed nec Avitum diligere atque colere destitit, adeo ut saepius eum de rebus fidei deque difficilioribus quibusdam s. Scripturae locis consuleret (ep. 4. 28. 19. 20. et 89. cf. ep. 1). Imo quod magis mirandum, impulit etiam rex s. Episcopum, ut errores Nestorianorum et Eutychianorum, qui gravissimis turbis Orientem commovebant, scriptis confutaret: cui desiderio lubenter satisfecit Avitus (ep. 2. et 3). Quamvis autem Gundobaldus veritatem catholicam palam profiteri erubesceret, ut erat mitis et prudens, non obstitit, quominus filius Sigismundus, Aviti dictis audiens, catholicam fidem amplecteretur eamque sedulo foveret¹⁾, ac haeresi exstirpandae et subditis ad veritatem reducendis diligentissime intentus Aviti familiaritate (ep. 40. 67. 68. 70. 81. 82) et ope in conscribendis ad Pontificem Romanum (ep. 27) et ad Imperatorem Graecorum (ep. 69. 83. 84) epistolis uteretur²⁾. Sigismundi quoque liberos, Sigisricum et Suavegottam, ab Ariana haeresi in sinum Ecclesiae Avitus reduxit³⁾. Idem Sigismundus rex monasterium atque basilicam ss. Martyrum Agaunensium instauravit, qua occasione s. Avitus Homiliam dixit⁴⁾. Gundebaldo (a. 516) defuncto (ep. 84) et copia facta Episcopis regni ejus in

a Vignerio derelictis invenit, eadem Spicilegio suo inseruit. V. Havet l. c. Cf. Desloge Le colloque de Lyon, Université cath. T. IV. p. 67. (1890).

¹⁾ Agobardi lib. adv. legem Gundobaldi n. 13. (ed. Baluz.).

²⁾ Epistolae hae ad Anastasium Imperatorem eo nomine maxime commendari merentur, quod inde relatio regum Occidentis (saltem Burgundionum) ad Imperatorem cognoscatur.

³⁾ Id patet ex *Homilia dicta in conversione D. Sigisrici, postridie quam soror ipsius ex Ariana haeresi est recepta*, cujus tamen hodie solus titulus superest in Opp. S. Aviti (Sirmondi Opp. T. II. p. 93. et Galland. T. X. p. 746). De hoc Sigisrico vid. S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. III. c. 5. Aliam s. Aviti „Homiliam sensuum suavitatem plenissimam et verborum compositione dulcissimam“ habitam in ipsius Sigismundi conversione memorat Agobardus lib. adv. legem Gundobaldi n. 13. (ed. Baluz.).

⁴⁾ Ejus hodie nonnisi fragmentum restat in Opp. S. Aviti (Sirmondi Opp. T. II. p. 93. et Galland. T. X. p. 746).

unum conveniendi Avitus illico (ep. 80) frequens Concilium Epaonae (a. 517) coëgit, quo et vera fides confirmata et antiqua disciplina restaurata fuit¹⁾.

S. Aviti Vienne-
nsis Vita.

Nec minori studio inde a multis annis, quum Synodos congregare vix unquam liceret²⁾, Galliarum Episcopos confortavit, ut invigilarent disciplinae ecclesiasticae. Docuit eos libertatem Ecclesiae tueri (ep. 61), justam in delinquentes adhibere severitatem (ep. 14. 15. 16. et ep. 49), cum haereticis prudenter et benigne agere (ep. 6. et 26), atque reliquias haeresis Donatistarum penitus eliminare (ep. 24).

Verum et ultra Galliarum fines Avitus sollicitudinem suam de bono Ecclesiae Dei extendit. Contigit quippe ea aetate, ut P. Anastasio defuncto (a. 498) et Symmacho legitime in ejus locum subrogato, factio perditorum hominum Laurentium quemdam vi et armis in sedem s. Petri intrudere conaretur. His in rerum angustiis (a. 501. vel 503) habita est Synodus Romana, *Palmaris* vulgo dicta, in qua s. Symmachus, criminationibus atque calumniis adversariorum impetitus, judicio Episcoporum congregatorum ultro se submisit ab iisque, licet rem novam et inauditam esse, Romanum Pontificem subire judicium Episcoporum, uno ore testarentur, totamque causam Dei judicio reservarent, innocens declaratus et legitimus Pontifex agnitus est³⁾. Id ubi resciverunt Gal-

¹⁾ Marii Aventicensis Chronicon sub Cos. Petro (Galland. T. XII. p. 313). *Concilium Epaonense*, cui s. Avitus praefuit, exstat ap. Mansi T. VIII. col. 555—68. Cf. G. Henschenius l. c. n. 27—28. C. Baronii Annal. ad a. 509. n. 13—14. Pagi Crit. ad a. 509. n. 19. et n. 21—23.

²⁾ Unius tantum Synodi sub Gundobaldo rege Lugduni habitae meminit s. Avitus ep. 28; sed in ea quid actum sit, non constat, vid. Sirmondi Not. ad hanc epistolam (Galland. T. X. p. 722) et G. Henschenius l. c. n. 26.

³⁾ Vid. *Acta Synodi Palmaris* (Mansi T. VIII. p. 247—62), quam Nota Consulum praefixa a. 501. habitam esse indicat; Pagius vero, secutus potissimum auctoritatem Anastasii Bibliothecarii de Vitis Roman. Pontiff. (ed. Blanchini T. III. p. 214—16), Notam Consulum ab aliena manu adjectam ac proinde spuriam, eamque Synodum ad a. 503. referendam censet, cf. Pagi Crit. ad a. 503. n. 2—11. et ad a. 500. n. 7. Adversarii schismatici libello edito arguebant hanc Synodum, quod inter caetera declarasset, non pertinere ad saeculares potestates jus convocandi Concilii, sed tantummodo ad Pontificiam, nec non quod pronuntiassent, Romanum Pontificem non subjacere judicio aliorum Episcoporum, utpote ipsi inferiorum. Hinc proxima Synodus Romana 218 Episcoporum deputavit Ennodium ad hujus libelli assertiones falsas refutandas; quod is egregie praestitit in suo *Apologetico pro Synodo pal-*

S. Aviti Vienne-
nensis Vita.

liarum Episcopi, quoniam ne speciem quidem levissimam iudicii Episcoporum in Romanum Pontificem tolerare poterant, Avito mandatum dedere, ut Romam scribens praerogativas Sedis Apostolicae tueretur. Quod is scribens ea de re ad viros summae auctoritatis atque potentiae (Faustum et Symmachum Senatores Urbis) gnaviter executus est (ep. 31)¹⁾.

Schisma quoque gravissimum inter Ecclesiam Romanam et Constantinopolitanam inde a temporibus Acacii patriarchae, Monophysitas clam protegentis ideoque excommunicati, obortum erat²⁾; cui Romani Pontifices, ac praesertim post obitum Symmachi (a. 514) s. Hormisdas, missis non semel Constantinopolim legatis omni modo medelam afferre tentabant; frustra tamen, quamdiu Anastasius Imperator et Timotheus Patriarcha in vivis essent. Hosce conatus eorumque successus minus prosperos S. P. Hormisdas Avito (a. 517) significavit, quam ob rem plurimas ei gratias Avitus egit iterum rogans, ut statum causae sibi indicaret ac doceret, quibusnam communionem ecclesiasticam Episcopi Galliae concedere deberent (ep. 87. et 88. cf. ep. 36. et 37)³⁾. Pace demum (a. 518) Ecclesiae reddita sub Justino Imperatore et Joanne Cappadoce, Patriarcha Constantinopolitano, Avitus gaudio exultans scripsit ad Joannem, ut animum ejus in unitate et caritate solidaret (ep. 7)⁴⁾. Nec multo post c. a. 523. ad Domimum migravit⁵⁾.

mari (Galland. T. XI. p. 131—42), adeo ut inter Acta Romanae Synodi IV. et V. jubente Synodo V. insertus (Mansi T. VI. col. 271—94) et Synodalis decreti loco habitus fuerit, vid. Synodus Romana V. sub Symmacho (Mansi T. VIII. col. 295).

¹⁾ Cf. Sirmondi Not. ad S. Aviti ep. 31. et G. Henschenius l. c. n. 29—32.

²⁾ De hoc schismate cf. Tillemont Mém. T. XVI. Acace de Constantinople Art. XXXVII—XLVIII. (p. 353—74).

³⁾ „Scitis“, inquit s. Avitus in ep. 36, „synodaliū legum esse, ut in rebus, quae ad Ecclesiae statum pertinent, si quid fuerit dubitationis exortum, ad Romanae Ecclesiae maximum sacerdotem, quasi ad caput nostrum membra sequentia recurramus.“ Et ipsum P. Hormisdam ita affatur: „Religionis statui et plenae catholicae fidei regulis perspicitis convenire, ut gregem per tota vobis universalis Ecclesiae membra commissum pervigil cura vestrae adhortationis informet.“ „Securus de totius Galliae devotione polliceor, omnes super statu fidei vestram captare sententiam“ ep. 87.

⁴⁾ Cf. G. Henschenius l. c. n. 33—35.

⁵⁾ De anno emortuali s. Aviti cf. G. Henschenius l. c. n. 6. Histor. littér. de la France l. c. §. I. (p. 120) et Galland. l. c. n. 3., quorum ille mortem ejus usque ad a. 523. differendam censet, hic jam a. 518. contigisse non satis recte opinatur.

Scripta s. Aviti triplicis sunt generis: *Epistolae, Poëmata et Sermones*.

S. Aviti
Viennensis
Scripta.

1. *Epistolae* 85 hodie exstant¹⁾, vel si demas sex alieno nomine ab ipso scriptas, nonnisi 79. Harum quaedam *dogmaticae* sunt, aliae *ad illustrandam s. Scripturam* faciunt, aliae *ad disciplinam Ecclesiae* pertinent, pleraeque *familiares* sunt.

a) In *epistolis dogmaticis* probat, Spiritum S. creatorem, non creaturam, spiritum vero nostrum a Deo creatore inditum et a Spiritu Dei diversum, non sempiternum credendum esse, sed creatum (ep. 1); tum contra Nestorium, (cujus errores perperam Eutychi tribuit) praeclarum in modum docet unicam in Christo duplicis substantiae personam aequae Dei filium et hominis fuisse, ex Patre ante saecula genitum, ex matre absque ulla mutatione in tempore natum, vereque etiam post assumptam naturam humanam Dei Filium non gratiae dono, sed naturae proprietate agnosci debere; quemadmodum et contra Eutychem demonstrat, Christum vero nobisque consubstantiali corpore praeditum fuisse; et quantum dignitatis atque spiritualis laetitiae doctrina haec de Incarnationis Domini mysterio homini afferat, luculenter ostendit (ep. 2. et 3)²⁾. Aliam

¹⁾ Editio optima Sirmondi 88 Aviti epistolas continua serie, ordine tamen chronologico non servato, exhibet (cf. Sirmondi Praefat. ad Lectorem in sua edit. Opp. S. Aviti), quarum complures ab aliis ad eum directae sunt; una deinceps Poëmatibus de historia Mosaica et alia Carmini ad sororem praefigitur, quatuor Steph. Baluzius in suis Miscellaneis (Lucae 1761. T. II. p. 9—10) edidit. Epistolam P. Symmachi ad Avitum (33) Dacherius in Spicilegio evulgavit primum, sed haec modo spuria et a Vignierio conficta habetur. (V. Havet l. c. p. 259 sqq.) Postremis septem epistolis (ep. 89—95), quae in prima editione vel penitus desiderantur, vel non suo loco exhibentur, ac proinde numero carent. commodioris usus gratia numerum usque ad 95 decurrentem adjiciendum putavi. — Ap. Migne P. L. T. LIX. p. 190—290. Epistolae 88 recensentur, quibus adduntur 4 (ed. Baluz.) p. 381—386. et 2 ad Appollinarem Ep. ut Carminum prologi (p. 323. et 367).

²⁾ Hae duae epistolae posterioribus saeculis appellari etiam consueverunt *libri contra phantasma*, ut videre licet apud Florum, ecclesiae Lugdunensis diaconum saeculo IX., qui epistolas s. Pauli ex veterum aliquot Patrum scriptis exponere aggressus varia etiam s. Aviti fragmenta eundem in finem collecta posteris reliquit, quae Sirmondus Operibus Aviti a se editis ea ratione adjecit (Sirmondi Opp. T. II. col. 99—122. et Galland. T. X. p. 749—60), ut ordinem epistolarum s. Pauli secutus singula Aviti fragmenta ad singulas Pauli epistolas pertinentia totidem numeris, quos vocant, Romanis designaret; hinc in sequentibus

S. Aviti
Viennensis
Scripta.

deinde impugnans haeresin cognatam Photinianorum, qui Dei Filium ex Maria demum coepisse contendebant, strenue asserit, aeternum esse Dei Filium semperque substitisse, antequam redimendi humani generis causa homo fieret (ep. 28)¹⁾. Tandem duplicem quaestionem sibi propositam resolvit, nempe utrum sera poenitentia sub ictu mortis homini ad salutem sufficiat et utrum fides sine operibus aliquando prosit (ep. 4)²⁾. Merito etiam huc referuntur epistolae, quibus reliquias ab „universalis Ecclesiae Praesule“, Romano Pontifice, in Gallias mitti Sigismundi regis nomine petit (ep. 27) vel pro accepta particula s. crucis ipse Hierosolymitano Episcopo gratias agit (ep. 23. cf. ep. 18).

b) *Epistolae ad interpretationem S. Scripturae* pertinentes Gundobaldo pie interroganti locos quosdam difficiliore ex divinis libris explanant³⁾.

c) *Epistolae ad disciplinam ecclesiasticam spectantes*, ad Episcopos plerumque datae, agunt de haeticorum ecclesiis in Catholicorum usus non convertendis (ep. 6), deque conversis haeticorum Episcopis ad ordines Ecclesiae catholicae admittendis (ep. 26), de exemptione Clericorum a jurisdictione civili deque gravi causa ad infligendam excommunicationem necessaria (ep. 61), cujusmodi

abbreviatio isthaec: *Rom. I. II. etc.* indicabit fragmentum primum, fragmentum secundum etc. in epistolam ad Romanos a Floro servatum, et similiter in reliquis Pauli epistolis. Itaque sub titulo: *ex libris contra phantasma* Florus complures protulit locos ex istis duabus epistolis, scilicet Rom. II. VI. 1. Cor. II. VIII. XVII. 2. Cor. IV. Gal. I. II. Praeterea idem Florus ex aliis, nunc deperditis, libris (seu epistolis) contra phantasma duo asseravit fragmenta, Rom. I. Philipp. I.

¹⁾ Epistola haec, ob quam s. Avitus „validissimus Photinianorum haeticorum expugnator“ dici meruit (Agobardi lib. adv. Felicem n. 41), eam debellat haeresin, quam olim s. Augustinus descripsit lib. de haeres. c. 44. Florus Lugdunensis eam epistolam, ex qua plures affert locos, vocavit *librum de divinitate* (seu de *nativitate*) *Christi*, Rom. VIII. Gal. III. Hebr. I. Cf. Hist. littér. de la France I. c. §. II. p. 125—26.

²⁾ Haec epistola, contra Faustum Rejemsem directa ejusque epistolam ad Paulinum Burdegalensem (quae legitur in Biblioth. Maxima Patrum T. VIII. p. 550—52) ex parte impugnans, etiam a Floro citatur Rom. X. et 1. Timoth. III. Caeterum cf. Sirmondi Not. ad eam Aviti epistolam.

³⁾ Ita ep. 1. explicat Genes. 2, 7. („inspiravit in faciem ejus spiraculum vitae“) item Marc. 7, 11—12. et Matth. 4, 22. („Raca“); ep. 20. exponit regi interroganti (ep. 19) propheticum locum Isai. 2, 3—4. et Mich. 4, 4; denique ep. 91. aperit sensum verborum Domini Matth. 19, 29. In epistolis quoque dogmaticis et in fragmentis Flori ad epistolas s. Pauli multa s. Scripturae dicta perbene explanantur.

erant stuprum juvenis cum puella Deo sacrata (ep. 49) et nuptiae contractae viri ejuspiam cum sorore uxoris defunctae (ep. 14. 15. 16), ubi totus etiam ordo poenitentiae publicae ac reconciliationis describitur (ep. 16); postremo Clericos et laicos in jura Episcoporum invadentes compescere docet (ep. 66) et intercessionis Episcoporum pro reis apud reges exemplum praebet (ep. 39).

d) *Epistolae familiares*, ad Episcopos (praesertim ad fratrem Apollinarem, Valentinae urbis Episcopum), ad reges et proceres missae, nunc ad festa celebranda invitant, aut festa peracta describunt (ep. 52—57. 64. ep. 70—73. 76. 93, 94) vel absentiam in festo excusant (ep. 58—60. 62—63. 92)¹⁾, nunc gratias agunt pro suscepta fidei catholicae defensione (ep. 47. cf. ep. 48), vel nuntiant eventum colloqui de fide habiti (ep. 21), modo gratulantur (ep. 45. cf. ep. 46), modo consolantur (ep. 6. consolatoria de obitu filiae ad Gundobaldum regem) et erigunt in adversis (ep. 34. 85. et 86), modo commendant (ep. 9. 10. et 35), generatim denique sinceram testantur caritatem²⁾.

2. *Poëmata duo*, jam olim valde celebrata, ex multis hodie supersunt³⁾. Sunt autem ista:

a) *Libri V de Mosaicae historiae gestis*⁴⁾, heroico carmine compositi, qui agunt de origine mundi (lib. I), de peccato Proto-

¹⁾ Epistolae hae, numero sat frequentes, omnino ejusdem sunt generis, ut epistolae hortasticae apud Graecos ea aetate obviae, quarum exempla videsis apud Theodoretum (supra §. 214. IV. p. 235). Cf. Hist. littér. de la France I. c. §. II. (p. 127).

²⁾ Vid. epist. 11. 12. 13. 17. 22. 25. 30. 33. 38. 40. 44. 50. 65. 67. 68. 74. 75. 77. 78. (annulum accurate describens, quem novum sibi confici voluit), ep. 79. 81. 82. 89. 90. Aliae nonnullae epistolae hic praetermissae jam supra in Vita S. Aviti memoratae sunt.

³⁾ Vid. S. Aviti ep. 45. et ep. 89, quarum posterior Prologi locum obtinet ac difficultates exaggerat, quibus homo religiosi propositi tenax poëmata condens involvatur; item vid. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 36. n. 47. et Venantii Fortunati de Vita S. Martini lib. I. v. 24—25. (Venantii Fortunati Opp. ed. Romae 1786. P. I. p. 390).

⁴⁾ Migne P. L. T. LIX. p. 323—368. — Primae hujus Operis editiones, princeps videlicet omnium Argentoratensis a. 1507. et mox secutae Coloniensis ac Parisiensis, nihil admodum inter se discrepant; at longe dissimilis, quae has a. 1536. excepit Lugdunensis J. Gagnei. innumeris quippe locis depravata et quingentis prope versibus fere inaudito, ac nisi auctor ipse proderet, paene incredibili facinore interpolata. Quae editio cum saepius posthac in Opp. Aviti fuerit recusa, tanta invaluit confusio, ut fucum pati necesse fuerit viros litteratos et

S. Aviti
Viennensis
Scripta.

parentum (lib. II), de sententia Dei in peccatores lata (lib. III), de diluvio mundi (lib. IV), de transitu maris rubri (lib. V)¹⁾.

b) *Liber de consolatoria laude castitatis ad Fuscinum sororem virginem Deo sacratam* (seu Poëmatum liber VI) ejusdem sororis vitam ab infantia sanctam, matris hortamenta ad sacram virginitatem amplectendam hujusque excellentiam et virtutes ei adjungendas pulchre proponit²⁾.

3. *Sermones duo* integri adhucdum exstant, nempe *Homilia de Rogationibus* (Migne l. c. p. 289—294) enarrans, unde consuetudo isthaec processerit, et *Sermo feria tertia in Rogationibus* dictus (Migne l. c. p. 391—398), qui pericula nobis a diabolo imminentia, et ingens Redemptionis beneficium ac necessitatem defendi peccata oratione non ubique satis cohaerenti auditorum animis ingerit³⁾.

pro Aviti versibus Gagneianos haud raro legere aut usurpare. Cui malo Sirmondi tandem editio, additamentis rejectis, finem fecit.

¹⁾ Leguntur in Codd. Mss. alia adhuc carmina Aviti nomine insignita, quae historiam populi Judaici ex Pentateucho, ex libris Josue et Judicum repraesentant, adeo tamen rudia et impolita mendisque scaetentia, ut Sirmondus, eorum initia retulisse contentus, carmina ipsa luce indigna censuerit, vid. Sirmondus ad calcem suae edit. Opp. S. Aviti (in Sirmondi Opp. T. II. col. 215—18. et Galland. T. X. p. 791) et Hist. littér. de la France l. c. §. III. p. 135. Carmina haec, quae Sirmondus Avito tribuit, nuperrime D. Pitra in Codice meliore non tamen integra reperta *Juvenco* ex criteriis internis vindicavit lucique publicae dedit in *Spicilegio Solesmensi* Paris. 1852. T. I. p. 173—258, ubi nempe legitur *Metrum in Exodum* (p. 173—207), *Metrum in Josue* (p. 208—223), et *Selecta Fragmenta in Leviticum* (p. 224—29), *Numeros* (p. 229—49) et *Deuteronomium* (p. 249—58). Cf. ibid. Prolegom. P. I. Art. IX. p. XXXV—XLV.

²⁾ Migne l. c. p. 369—382.

³⁾ Praeter Sermones hos integros (siquidem posteriorem integrum appellare licet) olim plures alii, in unum librum ab ipso Avito collecti, circumferebantur (vid. ep. 90. et S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. II. c. 34. cf. Hist. littér. de la France l. c. §. III. p. 132). Florus nobis fragmenta nonnunquam satis proluxa servavit ex Sermone de passione Domini (Ephes. IV), ex Sermone de Pascha (Hebr. IV), de die primo Paschae (Coloss. I) et de die sexto Paschae (Rom. V. 2. Cor. II. V), ex Sermonibus in tribus Rogationum diebus (1. Thessal. II. Rom. XII. 1. Timoth. IV. Hebr. VI. 1. Cor. X. Galat. IV. 2. Timoth. I), ex Sermone de ascensione Domini (1. Thessal. I), ex Sermone de Pentecoste (1. Cor. VI. Philipp. IV), ex Sermone de Symbolo (1. Cor. IV. 2. Cor. III), ex Sermone de Ezechia rege (Hebr. V), ex Sermone de

S. Avitus, vir inter primos suae aetatis celebratus propter fidei, eruditionis et eloquentiae praestantiam, haereticos errores mira virtute oppressit, atque Dei Ecclesiam etiam post obitum illustravit¹⁾. Versuum ejus facilitas et carminum elegantia summopere laudatur; in epistolis vero doctrinae dogmaticae et moralis puritas, argumentorum pondus rerumque copia commendatur, quamvis stylus non-nihil durior, obscurus et implicatus aliquando deprehendatur²⁾. — Ex doctrina ejus dogmatica unum caput delibasse sufficiat, unde palam fit, *preces pro defunctis* in communi tunc usu fuisse non solum apud Catholicos, verum etiam apud haereticos. Eos quippe impugnans, qui spiritum hominis eundem esse ac Spiritum Dei seu Spiritum S. asseverabant, sententiam istam falsam atque blasphemam esse ex absurdis ejusdem consecrariis declarat, ita ratiocinatus: „Quoniam si praeventus carnaliter peccat spiritus humanus, Spiritus S. peccare in eo dicendus est; vel certe *Spiritui S. remissionem dari poscimus, cum pro defunctorum spiritibus supplicamus*“ (epist. 1).

Nota. Deperditi sunt S. Aviti libri contra Arianos, ex quibus fragmenta leguntur apud Florum l. c. (Rom. III. IV. IX. XI. 1. Cor. III. V. XI. XII. XV. XVI. XVIII. Ephes. I. II. III. V. Philipp. II. III. V. 1. Thessal. III. 1. Timoth. I. Hebr. II),

ascensu Eliae (1. Cor. XIV), ex sermone de Jona (1. Cor. IX), ex Sermone in dedicatione ecclesiae archangeli Michaelis (Philipp. VI), ex Sermone in ordinatione Episcopi (1. Cor. I. 1. Timoth. II), ex Sermone de Natali calicis (Rom. VII. 1. Cor. VII. 2. Cor. I. Hebr. III) seu de institutione sacrae coenae. — Praeterea VII *Fragmenta Homiliarum* Aviti ignotarum ex Cod. antiquissimo Sirmondus eruit et Operibus S. Aviti adjecit (Sirmondi Opp. T. II. col. 93—97. et Galland. T. X. p. 746—48). — Denique *Homiliarum octo* tituli tantum et prima verba ad nostram usque aetatem pervenerunt atque leguntur in Opp. Aviti ed. Sirmondi (Sirmondi Opp. T. II. p. 93. et Galland. T. X. p. 746). Varia haec Fragmenta ap. Migne l. c. p. 293 sqq. Cf. Hist. littér. de la France l. c. §. II. et III. (p. 128—29 et p. 132—34).

¹⁾ Agobardi lib. de Jud. superstit. n. 4. et lib. adv. legem Gundobaldi n. 13. S. Ennodii Vita S. Epiphanii (Galland. T. XI. p. 154) et S. Gregorii Turon. Histor. Francorum lib. II. c. 34.

²⁾ Cf. Hist. littér. de la France l. c. §. II. (p. 127—28) et §. IV. (p. 138—40), item Ceillier l. c. n. 36.

S. Aviti
Viennensis
Scripta.

et *epistolae contra Arianos* (1. Cor. XIII., qui tamen locus fere ad verbum idem est cum fragmento primo libri de divinitate Spiritus S.); *liber de divinitate Spiritus S.*, cujus fragmenta in lucem protulit Steph. Baluzius in suis *Miscellan.* (Lucae 1761. T. II. p. 10) eademque rursus exhibent Opp. Sirmondi T. II. col. 221—22. et Galland. T. X. p. 793—94; ac *Dialogi*, quos habuit Avitus cum rege Gundobaldo, quorum pauca fragmenta Sirmondus ex Agobardi Opp. collegit et Aviti Opp. inseruit (Sirmondi Opp. T. II. col. 98—100. et Galland. T. X. p. 748). V. Fragmenta haec varia ap. Migne l. c. p. 293 sqq. — Cf. Hist. littér. de la France l. c. §. III. p. 134—38.

Editiones: Praestantissima Operum S. Aviti editio prodit cura et studio J. Sirmondi Paris. 1643 in 8°, auctius recusa in Opp. J. Sirmondi Paris. 1696. T. II. et Venetiis 1728. T. II. (col. 1—226), item in Galland. Biblioth. T. X. p. 697—800. (ubi iisdem primum ex Martenii Thesauro Anecd. T. V. adjectus est Aviti Sermo feria III. in Rogationibus dictus). Recus. ap. Migne P. L. T. LIX. p. 191—398. — R. Peiper A. E. Aviti Vienn. Ep. Opera quae supersunt. Berol. 1883. (Monum. Germ. hist. Auct. antiq. T. VI. P. 2.) — Gallice: Chevalier, Oeuvres complètes de s. Avite évêque de Vienne. Lyon 1890. Caeterum de editionibus antiquioribus cf. J. A. Fabricii Biblioth. latin. lib. IV. c. 2. (T. II. p. 232—33) atque Biblioth. mediae et infimae latinit. T. I. p. 53—54. ac praesertim Hist. littér. de la France l. c. §. V. (p. 140—42).

§. 237.

S. Fulgentius Ruspensis Episcopus. Ejus Vita.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius S. Fulgentii Opera ¹⁾. — S. Fulgentii Vita a quodam ejus discipulo (Fulgentio Ferrando diacono, ut putant) conscripta (exstat in fronte editionis optimae Opp. S. Fulgentii p. XV—XXIX. Migne P. L. T. LXV. p. 117—150. Item in Galland. Biblioth. T. XI. p. 383—97. et in Actis Sanctorum ed. Bollandus ad d. 1. Januarii, Antverpiae 1643. T. I. p. 32—45). — S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 27. n. 35—37. (Opp. S. Isidori ed. Arevalo. Romae 1797. T. VII. p. 154—55).

¹⁾ S. Fulgentii Opera. quotiescunque hic loca ex iisdem adducuntur et pagina simul indicatur, juxta editionem Venetam a. 1742. citantur, quae ceteroquin optimam editionem Paris. (L. Mangeant) integram exhibet, nisi quod in paginis numerandis utriusque editionis animadvertatur discrepantia quaedam. — Ap. Migne P. L. T. LXV.

Subsidia: Praefatio editionis optimae Opp. S. Fulgentii. S. Fulgentii
Migne l. c. — Dupin T. V. p. 20—32. — Ceillier T. XVI. Chap. I.
(ed. 2. T. XI). — C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 18. 19. 21.
et 24. cum Observatt. Ballerin. lib. II. c. 14. — Labbe Dissert.
histor. de S. Fulgentio (ed. cit. p. 193—95). — G. Cave Vol. I.
p. 493—95. — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit.
T. II. p. 220—23. — F. Bähr, Gesch. Röm. Lit. Sup. II. 409—13.

S. *Fulgentius*, fidei catholicae contra Arianos fidelis-
simus praedicator et post s. Prosperum alter Augustinianae
doctrinae strenuissimus erat defensor. Africam c. a. 430.
occupaverant Vandali, Arianis erroribus addictissimi, quo-
rum reges ac procures exinde nullis parcebant artibus aut
blanditiis, aut saevitiis, quibus catholicam religionem in
istis regionibus opprimerent atque delerent¹⁾. His divina
providentia opposuit magnum Fulgentium. Is ex illustri
familia in Africa c. a. 466. natus²⁾ ac patre mox orbatus,
sub pia matris cura adolevit. Femina haec religiosa filium
egregio praeditum ingenio graecis primum litteris imbui
jussit, quarum habitum ita sibi proprium reddidit, ut to-
tum Homerum memoria retineret; his dein latinae quoque
linguae institutionem adjungendam curavit. Adolescens
urgente necessitate paternae domus gubernationem sus-
cepit; nec multo post, cum rerum gerendarum peritia fa-
mam ei haud modicam conciliaret, constitutus est Procu-
rator, quo in munere insigni usus est clementia. Mox

¹⁾ Innumeras atque gravissimas calamitates, quibus fidei catholicae
sectatores in Africa sub Vandalorum dominatione usque ad a. 487. af-
flictabantur, accurate describit *Victor Vitensis* in Africa Episcopus,
aequalis illorum temporum, qui singulare exaravit Opus: *De persecu-
tione Vandalica*, cujus liber III. est luculenta professio fidei Catholi-
corum Episcoporum Hunerico regi oblata a. 484. et ab *Eugenio* Car-
thaginensi Episcopo conscripta. Optima editio hujus Operis invenitur
in Th. Ruinart Historia persecutionis Vandalicae. Paris. 1694 in 8°.
Venetiis 1732 in 4°. P. I. Migne P. L. T. LVIII. Petschenig, Corp.
Script. lat. eccl. T. VII. Vindob. 1881.

²⁾ Duplex de anno, quo natus est Fulgentius, viget sententia;
posterior tamen verisimilior videtur. Res quippe omnis pendet ab anno
emortuali, quem alii annum 529, alii annum 533 esse putant. Obiit
autem, ut narrat ipse Vita n. 63, „annum sui Episcopatus agens 25,
vitae totius sexagesimum quintum“. Cf. Steph. Morcelli Africa Chri-
stiana Vol. III. p. 184. (ad a. 470).

S. Fulgentii Vita. tamen Deo inspirante altiora cogitans, desiderio lectionis et orationis accensus, curis atque deliciis saecularibus omnino renuntiare apud animum statuit; dehinc pietatis exercitiis sedulo vacans tandemque lecta expositione s. Augustini in Psalmum 36. instigatus consilium diu animo fotum exequi decrevit.

Adiit igitur Faustum Episcopum tunc fidei causa exulem, vixque ab eo multis precibus impetravit, ut in monasterium ejus reciperetur (a. 486)¹⁾; timebat quippe sanctus Praesul, ne juvenis delicatulus austeritatem vitae monasticae ferre haud valeret. Ibi matris conatus, eam rursus ad saeculi negotia retrahendi, mira constantia superavit; et abstinencia, humilitate, voluntatis propriae abnegatione ardentique semper proficiendi studio plurimum inter fratres eminuit. Tum fidei persecutione exturbatus aliud monasterium vicinum petiit, ubi vir sanctus, quem abbas monasterii hujus statim suae dignitatis consortem assumebat, docendis fratribus peculiariter vacabat. Postquam rursus fidei causa gravissimam persecutionem a presbytero quodam Ariano sustinuerat, miramque injuriarum tolerantiam et persequentis inimici dilectionem stupenti mundo ostenderat. Aegyptiorum monachorum vitas admirabiles legens, Institutionum simul atque Collationum spirituali meditatione succensus, regiones istas navigio petere statuit majoris perfectionis gratia. Verum navi conscensa delatus in Siciliam ab itinere coepto revocatur per Episcopum Syracusanum, eo quod monachos Aegypti perfida dissensio a communione B. Petri tunc separaret. Quamobrem redire ad proprium monasterium, neque tamen Apostolorum memoriam praetermittere statuit. Unde Romam peregrinatus, ubi sacra Martyrum loca venerabiliter circuevit, omnesque servos Dei, quorum in brevi capere notitiam potuit, humili obsequio salutavit, in Africam velociter per Sardiniam navigavit, ingenti suorum gaudio exceptus. Statim novum ibi condidit monasterium, plurimosque ad conversionem piis monitis excitans monachorum numerum valde auxit, ibique otium nonnisi ob studium veritatis quaerens „negotia multa suscipiens ex necessitate caritatis“, mox a Fausto Episcopo presbyter consecratus est; quem sanctitatis fama longe lateque celebratum populus omnis circum habitans Episcopum sibi dari percipiebat, nisi Ariani Vandalorum regis infensa Catholicis mens ordinationem Episcoporum in Africa tunc omnino prohibuisset²⁾.

¹⁾ Cf. Steph. Morcelli *Africa Christiana* Vol. III. p. 217.

²⁾ Id a. 499. contigisse putat Steph. Morcelli *Africa Christiana* Vol. III. p. 232. Cf. Tillemont T. XVI. S. Eugène Art. XLVI. (p. 600—601).

Quo interdicto securus (ut putabat) Fulgentius, ne ad dignitatem s. Fulgentii
Episcopalem raperetur, solerti cura monasterium suum rexit. Vita.
Postquam vero catholici Episcopi tum adhuc superstites communi-
cato inter se consilio definierunt, contra praeceptum regis omni-
bus ecclesiis viduatis novos ordinare Pontifices, s. Fulgentius eli-
gentium vota celeri fuga praevenit. Peractis ordinationibus rex
ira commotus cunctos in exilium ablegandos decrevit, jamque
captivi trahuntur Episcopi cum ipso provinciae Byzacenae Pri-
mate Victore. Tunc Fulgentius, securitatem invenisse ratus, ad
monasterium suum rediit.

Ast Deus, cujus voluntatem mortalium nemo effugere valet,
tantam doctrinae salutaris copiam in tali temporum necessitate
occulte latere noluit. Erat adhuc *Ruspe* nobile oppidum absque
Episcopo, cum repente fama nuntiat, S. Fulgentium, quem tot
loca summo sacerdotio dignum judicaverant frustra expetierant,
nullatenus tempore ordinationis inventum remansisse presbyterum.
Nec mora; cives antea discordes consentiunt eligentes Fulgen-
tium divinitus sibi servatum; conveniunt Primatem in itinere, ut
vicinis Episcopis licentiam tribuat ordinandi Fulgentium. Annuit
votis; statimque aggregata violentae multitudinis manu Fulgen-
tius, oculos tunc dolens, e cella rapitur et Pontifex esse non ro-
gatur, sed cogitur (anno aetatis quadragesimo)¹⁾. Nec tamen ita
factus est Episcopus, ut desisteret esse monachus; sed novo in
civitate sua exstructo monasterio habitum vitamque priorem non
dimisit. Parvo autem tempore elapso dolens ecclesiam suam pa-
store destitutam, at gaudens confessionis gloriam a Deo sibi do-
natam, jubente rege pariter in Sardiniam exul abductus est, com-
itantibus aliquot monachis et clericis, dum laici omnes lacrymis
bonum patrem prosequuntur²⁾.

Sexaginta et amplius Episcopi provinciae Byzacenae
exules tunc in insula Sardinia degebant, quorum lingua
et ingenium s. Fulgentius erat. In rebus enim dubiis,
ubi quam maxime consilium petebatur, si quando inter se
Confessores de communi utilitate tractabant, ultimus qui-
dem sedebat Fulgentius, utpote ordinationis tempore cae-
teris omnibus inferior; ast ob singularem ingenii ejus et
eruditionis laudem Primas ipse et reliqui omnes ejusdem

¹⁾ Censent viri summae in his rebus auctoritatis, s. Fulgentium
a. 508. ordinatum esse Episcopum, cf. Tillemont T. XVI. S. Eugène
Art. XLVI. (p. 600), C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 24. (ed. cit.
col. 409—411) et Morcelli Africa Christiana Vol. III. ad a. 508. (p. 240).

²⁾ Omnis haec vitae s. Fulgentii series decerpta est ex Vita s.
Fulgentii ab ejus discipulo conscripta n. 1—39, ubi multo fusius ab
oculo teste exhibentur, quae hic nonnisi summam comprehenduntur.

S. Fulgentii
Vita.

sententiam omni modestia prolatam lubentissime audiebant et sequebantur. Tum etiam ob insignem ejus eloquentiam caeteri Episcopi frequenter ipsius calamo utebantur, quotiescunque sive deliberationis communis decreta litteris mandanda erant, sive transmarinis litteris interrogantibus de fide vel de diversis quaestionibus respondendum erat, sive tandem Episcopi singuli absentem plebem corrigere aut monere volebant. Ibi statim vir sancti contubernii studiosissimus Episcopis quibusdam persuasit, ut cum paucis clericis et monachis ipsi jungerentur, sicque exiguum instituit monasterium, in quo virtutum quarumvis aemulatio sancta vigeat, cunctisque adventantibus corporale simul ac spirituale adjumentum praesto erat¹⁾.

Inter haec Thrasimundus Vandalorum rex, ingenio pollens ac studio litterarum sacrarum deditus, Catholicos non tantum promissis donis inflictisque poenis a veritate abstrahere, sed argumentis etiam et rationibus pervertere satagebat. Cumque fama s. Fulgentii ad aures regias pervenisset, is, ut in uno triumpharet omnes, eidem accersito dicta quaedam veneno perfidiae plena legenda tradidit, quae, si posset, refutaret. Respondit s. Fulgentius accuratissime ad singula capita; cui rex, animum in errore obfirmatum gerens, assensum, non laudes denegabat²⁾. Novas dein quaestiones misit ad Fulgentium petens, ut statim nulla meditandi describendique copia facta responderet; quas omnes vir sanctus mira celeritate ita solvit, ut nullum Arianis perfugium relinqueret; simulque regis animum blanda ratione delinire studuit³⁾. Rege prostrato quidam ex ejus Episcopis, *Pinta* nomine, regis volumina vindicare conatus Fulgentium rursus ad scribendum provocavit. Quem sanctus Episcopus pariter confutare aggressus tela ejus omnia perfregit, effecitque, ut catholica veritas staret invicta⁴⁾.

¹⁾ Vita S. Fulgentii n. 39—42.

²⁾ Vita S. Fulgentii n. 43—45. item Procop. de bello Vandal. lib. I. c. 8. inter Scriptores Historiae Byzantinae T. I. ed. Paris. p. 197. (ed. Venet. p. 358). — *Liber contra Arianos* inscribitur prima haec Fulgentii lucubratio, de qua vid. C. Baron. Annal. ad a. 504. n. 49. Dupin T. V. p. 21. Ceillier l. c. Art. I. n. 12. et Art. II. §. II. n. 1, item Edit. Praefat. p. II.

³⁾ *Libri tres ad Thrasimundum regem*, cf. Vita S. Fulgentii n. 46. item S. Fulgentii ad Thrasimund. lib. I. c. 1. C. Baron. Annal. ad a. 504. n. 51. Steph. Morcelli Africa Christiana Vol. III. ad a. 516. (p. 249), Dupin T. V. p. 21. Ceillier l. c. Art. II. §. III.

⁴⁾ Operis, quod *adversus Pintam* inscripsit s. Fulgentius, memi-

Isthaec s. Fulgentii praesentia in bonum catholicae fidei Carthagine cessit, cum ejus caritas, sanctitas, facundia atque scientia lapsos revocaret, vacillantes confirmaret stantesque solidaret. Ariani ubi ista conspiciantur, vehementer instant apud regem, ut vir sanctus quantocyus in exilium remittatur; quorum importunis precibus aegre obsecutus s. Fulgentium rursus in Sardiniam relegari jubet¹⁾.

Redux in locum prioris exilii novum propriis sumtibus construxit monasterium, in quo quadraginta et amplius fratribus congregatis disciplinae monasticae ordinem integerrimum servavit, ac fratres in doctrina salutis egregie instituit. Eodem tempore litteris ad Carthaginenses datis fallaces artes, quibus circumventi ad haeresin Arianam Catholici pelliciebantur, manifeste rexit, ut quisque veritatis amans diligenter sibi caveret. Tunc etiam de remissione peccatorum consulenti Euthymio viro religioso absque mora satisfacit. Familiars denique epistolas, quae spirituales simul aedificationem continebant, Romanis, praecipue Senatoribus, viduis ac virginibus sacris, aliisque in Africa et Sardinia degentibus frequenter direxit²⁾.

Luculenta Sanctorum Christi Confessorum, qui in Sardinia exules detinebantur, gloria et praecipua s. Fulgentii eruditionis fama omnium ubique oculos illuc convertit, maxime quando difficiliores de fide quaestiones incidebant. Contigit autem a. 518., ut Constantinopoli turbae haud leves cicerentur, quae fidem utique tangebant. Monachi quippe Scythae, quos inter eruditione eminebat Joannes cognomento *Maxentius*, novam tunc protulere formulam, qua contra Nestorianos pariter ac Eutychnianos Incarnationis Verbi mysterium brevissime simul et optime exprimeretur. Formula haec erat: „Unus ex Trinitate *in carne* passus (crucifixus) est“³⁾; a qua Catholici plurimi abhor-

nit Vita S. Fulgentii n. 46. Attamen Opus istud hodie desideratur, quemadmodum et libellus *de Spiritu Sancto*, de quo vid. Fulgentii Vita n. 47. Etenim *liber pro fide Catholica adversus Pintam Arianum*, qui modo inter Opera s. Fulgentii legitur, *supposititius* censi debet, cf. Edit. Praefat. p. II. Dupin T. V. p. 21.

¹⁾ Vita S. Fulgentii n. 44, 47, 48.

²⁾ Vita S. Fulgentii n. 48—53. Libri et epistolae, quarum hic mentio, partim adhuc exstant, partim interiere. Cf. C. Baronii *Annal.* ad a. 504. n. 54—59.

³⁾ Sententia ista *de uno ex Trinitate carne passo* sensum ortho-

S. Fulgentii
Vita.

rebant, vel quia Eutychianismi suspecta multis videretur, vel quia Synodus Chalcedonensis non satis clare atque perfecte fidem catholicam proposuisse inde argueretur. Insuper cum Fausti Rejenensis Episcopi libri ¹⁾ Byzantium delati essent, iidem monachi illos uti haereticos veraeque doctrinae de gratia et libero arbitrio adversantes damabant, aliis plurimis eosdem catholicos adseverantibus. Unde lites in immensum excrevere, ac illae quidem principes etiam viros in partes distraxerunt. Cum vero monachi isti apud legatos Romani Pontificis Hormisdæ in urbe regia tunc versantes nihil proficerent ²⁾, Romam ad ipsum Hormisdam legationem mittere decernunt. Ubi dum longiores morae trahuntur, monachorum oratores, quos inter Petrus diaconus eminebat, causae suae patronos quaerunt, eumque in finem Joannem diaconum cum professionis fidei libello ad Episcopos Africanos in Sardinia exules dirigunt (a. 520) ³⁾. Eo in libello monachi de persona Christi Domini et Verbi incarnatione suam ipsorum fidem exponunt, tum de gratia et libero arbitrio sententiam suam promunt, atque de peccato originali ejusque poenis, de humani generis gratia reparatrice juxta s. Augustini doctrinam copiose et erudite disserunt. Hanc monachorum fidem sibi delatam exules Africani Episcopi non solum ex integro commendarunt, verum et ipsi, Fulgentii stylo usi, alterum volumen pari titulo *de Incarnatione et gratia* reposuerunt, in quo Scytharum sententias approbarunt, aliisque insuper solidioribus easdem argumentis munierunt ⁴⁾.

doxum involvit, cf. C. Norisii Dissertationes in historiam controversiae de uno ex Trinitate passo in ejus Opp. ed. cit. T. III. p. 1—94.

¹⁾ Cf. supra §. 233.

²⁾ *Libellus fidei* ad legatos P. Hormisdæ, J. Maxentii nomine editus, cum annexis 12 capitulis contra Nestorianos et Pelagianos legitur in Opp. Fulgentii et Maxentii. Haganoae 1520. fol. p. I—VII. Opp. Maxentii. Cf. C. Norisii Dissert. I. de uno ex Trinitate passo c. 3. (Opp. Norisii T. I. col. 10—14).

³⁾ *Libellus* hic *Petri diaconi* et al. exstat inter Opp. S. Fulgentii tanquam epist. 16. (p. 126—29. ed. Venet.) et in Galland. Biblioth. T. XI. p. 227—31. Cf. Galland. ibid. Prolegom. c. 4.

⁴⁾ Haec Africanorum Episcoporum responsio ad Petrum diaconum

Dum haec in Occidente geruntur, Possessor, unus ex Africanis Episcopis fidei causa Constantinopoli exul de-
gens, de libris Fausti saepe consultus, cum sententias ejus nec defendere, nec condemnare auderet, P. Hormisdæ dudum sibi cognito eam quaestionem proposuit¹⁾. Pontifex ei respondens (ep. 70) primum quidem in monachos Scythos, quod turbulenta cum obstinatione urgerent sententiam istam de uno ex Trinitate passo acriter invectus est, quum nova illa sententia ab haereticis in malam partem trahi posset. Dein quoad Fausti scripta respondit, eadem non connumerari libris Patrum in dogmate auctoritatem habentibus; nulla tamen condemnationis censura eos libros affecit. Quoad catholicam de libero arbitrio et gratia doctrinam eam ex variis libris beati Augustini, et maxime ad Hilarium et Prosperum posse cognosci, caeterum in scriniis ecclesiasticis (Romanis) expressa capitula contineri, quae si id Possessor desideret ei possent transmitti²⁾. Admodum aegre tulerunt monachi, quod nec sententia

S. Fulgentii
Vita.

aliosque monachos Scythas est inter Opp. S. Fulgentii epist. 17. (p. 130—46. ed. Venet.) et in Galland. Biblioth. T. XI. p. 232—51.

¹⁾ Relatio Possessoris Episcopi Afri ad P. Hormisdam in Hormisdæ epistolis inter epist. 69. et 70. (Mansi T. VIII. col. 497.)

²⁾ V. Hormisdæ P. Ep. 70. „Hi vero quos vos de Fausti ejusdam Galli antistitis dictis consuluisse litteris indicastis, id sibi responsum habeant: neque illum recipi neque quemquam quos in auctoritate patrum non recipit examen catholicae fidei aut ecclesiasticae disciplinae, ambiguitatem posse gignere aut religiosis praejudicium comparare. Fixa sunt a patribus quae fideles sectari debeant instituta; sive interpretatio, sive praedicatio, seu verbum populi aedificatione compositum, si cum fide recta et doctrina sana concordat, admittitur, si discordat aboletur. . . . De arbitrio tamen libero et gratia Dei quod Romana hoc est catholica sequatur et asseveret ecclesia, licet in variis libris beati Augustini et maxime ad Hilarium et Prosperum possit cognosci, tamen in scriniis ecclesiasticis expressa capitula continentur, quae si tibi desunt et necessaria creditis, destinabimus, quamquam qui diligenter Apostoli dicta considerat, quid sequi debeat evidenter cognoscat.“ — In decreto Gelasii R. P. (quod dicitur) de apocryphis Scripturis, inter apocrypha jam recensentur *Opuscula Fausti Rejensis*. Sed decretum hoc non genuinum esse graves critici censent. Qua de re inferius sub *Gelasio* agemus.

S. Fulgentii Vita. ipsorum approbata, nec Fausti Rejensis libri damnati essent; quapropter eorundem antesignanus Joannes Maxentius huic Pontificis Romani epistolae opposuit responsum, quo et sententiam illam famosam acriter defendit et ex Augustini libris Fausti doctrinam damnatione dignam esse conatur ostendere. Fraudulose fingit s. Hormisdæ epistolam suppositam esse, quo liberius ac petulantius scriptorem dilaceret; id sane vituperio maxime dignum¹⁾.

Monachorum Scytharum legati rebus infectis Roma disceserant et Constantinopolim reversi litteras Episcoporum Africanorum, qui in Sardinia exulabant, ad suos detulerant. Hinc monachi cognoverunt, ignotos istis Episcopis esse Fausti Rejensis libros, de quibus tum in regia urbe calebat controversia. Et quoniam ardenti ipsorum zelo mitior Hormisdæ sententia nequaquam satisfecerat, auctoritate Confessorum in Sardinia exulum causam suam communire studentes, exemplum istorum Fausti librorum in Sardiniam submiserunt ac simul epistolam plura in capita distributam, ut Patrum Africanorum sententiam de singulis elicerent atque Fausti defensoribus opponerent. Ejus epistolae haec erat summa: absurdas a multis de divina gratia et libero arbitrio propugnari sententias; posse nempe hominem conatu suo vel sine Dei auxilio divina praecepta implere; Dei esse tantum imperare, nostrum vero imperata facere; gratiam nullo discrimine cuique dari; parvulos ob solum originis peccatum damnari non posse; ex his qui ad vitam praedestinantur, nihil eos habere supra caeteros Dei gratiâ collatum; ipsam praedestinationem ex hominum meritis suspendi; qui dignitate aliqua eminerent in republica aut in Ecclesia, hos esse „*rasa misericordiae*“

¹⁾ *Maxentii Responsio adversus epistolam, quam ad Possessorem a Romano Episcopo dicunt haeretici destinatam*, legitur in Opp. Fulgentii et Maxentii Haganoae 1520, fol. p. XXIX—XXXVI. Praeterea Maxentius eodem fere tempore exaravit *Dialogos duos contra Nestorianos* (Opp. Maxentii edit. cit. p. XII—XXVIII), in quibus accurate et subtiliter generatim de Incarnatione Verbi, in specie vero de personae nomine ac intelligentia, nec non de formula ista controversa disputavit. Idem praemissa brevi fidei professione de Trinitatis et Incarnationis mysterio scripsit *contra Acephalos* seu Monophysitas (Opp. Maxentii edit. cit. p. VII—IX). — V. Migne P. L. T. LXXXVI. p. 73—158. Cf. C. Norisii *Histor. Pelag.* lib. II. c. 19. et 20. (Norisii Opp. T. I. col. 387—90. et col. 392), Tillemont T. XVI. Fauste de Riés *Art.* VII. (p. 426—27), Dupin T. V. p. 34—36 G. Cave Vol. I. p. 505—7. J. A. Fabricii *Biblioth. Graec.* Vol. X. p. 540.

(Rom. 9, 23), reliquos autem Clericos et monachos et laicos „*vasa contumeliae*“; postremo illud quoque petebant, ut de animae origine exponerent, quid sentirent. — Episcopi Africani, tot de rebus ex communi sententia responsuri, convenere; et quum gravissime de quaestionibus illis disputassent, epistolam Synodicam ad monachos interrogantes dictarunt, quae brevi pressoque sermone propositas quaestiones expediret¹⁾. At simul s. Fulgentius privatim (a. 522—23) duo de eisdem controversiis Opera elucubravim caeteris Episcopis probata, quae epistolam ipsam latius explicando declararent ac totam Fausti doctrinam excuterent²⁾.

S. Fulgentii
Vita

Thrasimundo defuncto (a. 523) Hildericus ejus successor justus et benignus Ecclesiae in Africa libertatem restituens Episcopos exules redire ad proprias sedes permisit. Tunc etiam redux Fulgentius ingenti ubique gaudio exceptus est, iterumque Ruspis inter monachos suos degens verbo et exemplo vulnera Ecclesiae inflicta sanare contendit³⁾. Maxime vero componendae ecclesiae suae

¹⁾ Epistola haec Synodica legitur in Opp. S. Fulgentii tanquam epist. 15. (edit. Venet. p. 122—25), item apud Mansi T. VIII. col. 591. 600. et in Opp. S. Augustini T. X. Append. p. 152—56. (ed. Venetae tertiae T. XVII. p. 2798—2807). Litterae monachorum a Maxentio, ut creditur, scriptae hodie non exstant; earum vero argumentum ex responsione duplici Episcoporum atque Fulgentii satis colligere licet.

²⁾ Horum Operum unum *septem libros contra Faustum Rejensem* complectens non amplius exstat; alterum (*de veritate praedestinationis et gratiae Dei libri III*) in Opp. S. Fulgentii ad Fausti sectatores expugnandos monachis iis inscripsit, Joanni scilicet et Venerio, qui animati studio divinae gratiae defendendae libros Fausti sibi transmiserant. Vid. Vita S. Fulgentii c. 28. 29. n. 53—54. 60. et Epist. Synod. Episcoporum African. ad Joannem et Vener. n. 19. (ap. Mansi l. c. n. 28). Joannem cui Epistola synod. Episcoporum et Opus illud s. Fulgentii inscribitur, esse Joannem Maxentium, communiter eruditi censent. Impugnavit tamen hanc sententiam, aliumque a Maxentio esse illum Joannem evincere nisus est F. Loofs, Leontius v. Byzanz, I. Buch, p. 260. Leipzig 1887. — Cf. C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 21. (Norisii Opp. edit. cit. T. I. col. 393—400), qui satis probabiliter adstruit, monachorum litteras ab Episcopis acceptas adhuc in exilio, ibique libros septem contra Faustum conditos, tres libros autem de veritate praedestinationis et gratiae, nec non epistolam Synodicam post reditum in patriam esse scriptos. Ita etiam Pagi Crit. ad a. 523. n. 15—16.

³⁾ Vita S. Fulgentii c. 28.—29. n. 54—58. Cf. C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 21. (Norisii Opp. ed. cit. T. I. col. 397—98) et Pagi Crit. ad a. 522. n. 2—3.

S. Fulgentii
Vita. intentum Fabianus Arianorum sectator interpellavit, quem decem illico libris s. Episcopus refutavit. Tum et Monimus amicus, ut de praedestinatione divina rursum scriberet atque veram Augustini de ea sententiam exponeret, vehementer hortatus fuerat; cui tribus mox libris satisfacit, alias etiam quaestiones complexus, quas ille attulerat¹⁾. Conciliis quoque saepius tunc interfuit pluresque conscripsit epistolas ad pietatem informantes²⁾. Tandem ante annum ferme, quam de isto saeculo raperetur, reliquit ecclesiasticas occupationes, et in poenitentia reliquum temporis transegit. Morbo diuturno correptus inter gravissimos dolores eam tantum vocem ingeminavit: „Domine da mihi modo hic patientiam, postea indulgentiam.“ Atque sic docendo, agendo, patiendo consummatus beatum spiritum feliciter in manus Domini tradidit, c. a. 533³⁾.

§. 238.

S. Fulgentii Ruspensis Opera. Opera dogmatica.

S. Fulgentii
Scripta.

Scripta s. Fulgentii, quae hodie supersunt, triplicis sunt generis, nempe I. *Opera dogmatica*, II. *Epistolae* et III. *Sermones*⁴⁾.

¹⁾ Vita S. Fulgentii c. 29. n. 60. *Librorum contra Fabianum* nonnisi fragmenta hodie supersunt; *libri tres ad Monimum* integri adhuc habentur.

²⁾ Vita S. Fulgentii c. 29. n. 59.

³⁾ Vita S. Fulgentii 30. n. c. 61—64. Ferrandi diaconi Carthag. epist. dogmat. contra Arianos n. 16. (A. Maji Nova Collect. Veterum Script. T. III. P. II. p. 183). C. Norisius (Histor. Pelag. lib. II. c. 24. in Norisii Opp. ed. cit. T. I. col. 409—411) cum aliis multis Fulgentii mortem affigit Calendis Januarii a. 533, dum Pagius (Crit. ad a. 529. n. 12—13), Baronii sententiam secutus (Baronii Annal. ad a. 504. n. 23. et ad a. 529. n. 1), jam a. 529. eum obiisse statuit. Cf. Ballerin. in C. Norisii Histor. Pelag. Observatt. lib. II. c. 14. (Norisii Opp. ed. cit. T. I. col. 508—512); Ruinart Histor. persecut. Vandal. P. II. c. 12. n. 3. Steph. Morcelli Africa Christiana Vol. III. ad a. 533. n. 1. (p. 274) et Ceillier l. c. Art. I. n. 16.

⁴⁾ Hanc Operum s. Fulgentii divisionem indicat etiam Vita S. Fulgentii n. 2.

I. *Opera dogmatica*. — S. Fulgentii Opera dogmatica potissimum *Arianos* impugnant; attamen eo tempore, quo tota jam controversia de Incarnatione Filii Dei praecesserat, multo frequentius et clarius, quam apud Patres saeculi IV., in ejusmodi tractatibus mysterium simul *Incarnationis* pertractatum est. Ex singulari quoque occasione doctrinam catholicam *de gratia Dei et praedestinatione* exposuit atque defendit. Sunt autem Opera ista:

S. Fulgentii
Opera dog-
matica.

1. *Liber de fide ad Petrum seu de regula verae fidei* (p. 226—40), tractatus vere aureus, scriptus est, cum Petrus quidam, homo laicus veritatis studiosus, Hierosolymam profecturus Fulgentium rogaret, ut summam catholicae fidei sibi traderet, qua posset haereses per Palaestinam serpentes et agnoscere et vitare¹⁾.

Itaque hic s. Fulgentius, commendata fidei necessitate, uberiorem de Trinitate et Incarnatione (n. 1—24), de angelorum hominumque creatione (n. 25—30), de hominum lapsu ac reparatione objective consummata et subjective applicanda (n. 31—44) expositionem praemittit, eique praecipua catholicae fidei dogmata, quadraginta articulis comprehensa, subjungit (n. 45—84), quibus absque haeresis piaculo adversari non licet (n. 85).

2. *Liber de Trinitate ad Felicem Notarium* (p. 149—53)²⁾ eam de SS. Trinitate aliisque dogmatibus exponit fidem,

¹⁾ Migne P. L. T. LXV. p. 671—768. — Vid. Ferrandi diaconi epist. ad s. Fulgentium (in Opp. Fulgentii epist. 13) n. 3. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. n. 36. Tractatus iste olim perperam s. Augustino tributus ejusque Operibus insertus erat (unde etiam in Opp. S. Augustini ed. Maur. Paris. T. VI. Append. p. 19—34. edit. autem Venetae tertiae T. XVII. reperitur); at postmodum ex communi eruditorum consensu s. Fulgentio restitutus est. Merito autem in editione novissima liber iste solummodo *ad Petrum*, non, ut antea, *ad Petrum diaconum* inscriptus est, cum Petrus hic neque idem cum Petro, monachorum Scytharum legato Romano (ut olim viri docti sibi persuaserunt, vid. C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 19), nec omnino diaconus fuisse videatur. Caeterum caput hujus libri ultimum seu 45. recte s. Fulgentio adjudicatur. Cf. Edit. Praefat. p. VIII. et Nota prima in h. lib. (p. 226) cum Admonit. in cap. 45. (p. 240), item Maur. Admonit. in h. lib. (l. c. supra); Labbe Dissert. de Scriptor. Eccles. (ed. cit. p. 194), Dupin T. V. p. 28—29. Ceillier l. c. Art. II. §. XVI

²⁾ Cf. Edit. Praefat. p. IX. et XI. item Ceillier l. c. Art. II. §. XIII. Ap. Migne l. c. p. 497—508.

S. Fulgentii „quam per totum orbem tenet Ecclesia, cujus splendor
Opera dog- credentium mentes illustrans aeternae vitae facit esse partici-
matica. picipes.“

Eo in libro Fulgentius Felici, qui inter Arianos degens contra horum aliorumque haereticorum errores in sana fide confirmari munirique desideraverat (c. 1), mysterium SS. Trinitatis luculenter proponit (c. 2—4); ac postquam Filium et Spiritum S. vere Deum esse ex s. Scriptura probavit (c. 5), haereticorum objectiones praevertens de Incarnatione Filii Dei accurate loquitur, duplicem naturam, divinam et humanam, in una persona Filii Dei incarnati distinguens ac relationem Incarnationis ad totam Trinitatem exponens (c. 5—6. cf. epist. 14. n. 21—22), simulque docet, cur salva natura divina Spiritus S. dicatur missus (c. 6). Porro explicationis gratia subjungit, etiam in rebus creatis aliqua deprehendi posse signa seu vestigia SS. Trinitatis (c. 7—8. cf. epist. 14. n. 23—24). Tum vero etiam occasionem inde nactus de natura duplicis creaturae libero arbitrio praeditae, angelorum scilicet ac hominum, de lapsu eorundem, deque reparatione generis humani per gratiam et fidem, de remissione gravium leviumque peccatorum, de mercede bonorum operum ac meritorum differentia, tandem de futura corporis resurrectione praeclare disserit (c. 8—13).

3. *Liber contra Arianos* (p. 24—32) ad decem eorundem objectiones decem exhibet responsiones (vid. supra §. 238)¹⁾.

Hoc in libro primum subtili expositione docet, quid doctrinae circa mysterium SS. Trinitatis ipsum Patris Filiique nomen inferat (ad object. 1), addens, quod aeterna Verbi generatio non quidem plene enarrari, aliqua tamen ratione cognosci possit (ad object. 2). Quum autem Ariani generationem Filii Dei de humana tantum Christi nativitate intelligentes ad loca quaedam s. Scripturae (Prov. 8, 22. 25. Joh. 16, 28. Ps. 2, 7. Joh. 1, 14. Coloss. 1, 15) provocarent, ipse singula haec explanans duplicem Dei et hominis Jesu Christi nativitatem, aeternam ac temporalem, sedulo distinguendam esse monet (ad object. 3), atque Dei Filium de Patris substantia natum seu *consubstantialem* solide asserit (ad object. 4. cf. respons. ad object. 7), ac proinde Patrem et Filium esse *aequales*, quamvis diversi videantur Pater *ingenitus* et Filius *genitus* (ad object. 5), pater luminis ipsumque lumen (ad object. 6). Nec inde quidquam contra unam eandemque trium divinarum personarum naturam sequi demonstrat, quod Filius in s. Scriptura „*alius*“ dicatur, quam Pater et Spiritus S. (ad object. 7); cultum autem divinum seu adorationem Filio Dei Catho-

¹⁾ Migne l. c. p. 205—225.

lici, non Ariani jure deferunt (ad object. 8). Dein locum Psalmi 109, 3, quem iidem haeretici ad humanam Christi nativitatem referri contendebant, ad aeternam Filii Dei generationem pertinere ostendit (ad object. 9); ad objectionem vero, quod duo aut tres non recte unus esse dicantur, manifesto declarat, rectissime tres personas unum dici Deum (ad object. 10); tandem in fine paucis adjungit veram de SS. Trinitate doctrinam Ecclesiae catholicae.

S. Fulgentii
Opera dog-
matica.

4. *Liber ad Victorem contra Sermonem Fastidiosi Ariani* (p. 154—62)¹⁾. Fastidiosus ille, quondam Catholicus, quin et monachus et in monasterio presbyter, carnis illecebris turpissime victus professionem primum, dein fidem quoque abjecerat Arianis junctus (c. 1. 21. et 22). Hujus itaque Sermonem quemdam a Victore amico sibi missum Fulgentius refellendum suscepit²⁾.

Proposuerat haeticus iste veluti argumentum principale contra Catholicos, SS. Trinitatem esse aut separabilem, aut inseparabilem; quodsi dicatur separabilis, sententiam Arianorum de Filio Dei aperte inde confirmari; si dicatur inseparabilis, inde consequi affirmabat, totam Trinitatem esse incarnatam. Hinc s. Fulgentius duo maxime probanda sibi sumpsit, nempe SS. Trinitatem non separabilem, sed individuum ac inseparabilem esse, nec tamen ideo totam Trinitatem esse incarnatam. Prior sententia probatur tam ex ratione, quam ex s. Scriptura (c. 1—6). Dein transit ad alteram sententiam facto Filium Dei Patre minorem dici asseverat ratione tantum Incarnationis; hinc primo Incarnationis mysterium accuratissime proponit (c. 6—8), tum vero relationem totius Trinitatis ad Incarnationem solius Filii ostendit (c. 8—14)³⁾, exemplo etiam adhibito hominis, qui ad imaginem Dei factus est (c. 15—17), unde Trinitatis natura et Incarnationis proprietates egregie illustratur (c. 18—20).

5. *Libri III ad Trasimundum, regem Vandalorum* (p. 32—66)⁴⁾ c. a. 515. scripti sunt, cum s. Fulgentius rege

¹⁾ Migne l. c. p. 507—528. — Cf. Edit. Praefat. p. VII—VIII., ubi ad tempus post reditum ab exilio hic liber refertur; item Dupin T. V. p. 28. et Ceillier l. c. Art. II. §. VIII.

²⁾ *Victoris epistola*, hac in causa ad s. Fulgentium destinata, est inter epistolas s. Fulgentii *nona*, eique subjungitur ipse *Fastidiosi Ariani Sermo* (p. 95—97), cujus lectionem oportet praemittere lectioni libri ad Victorem.

³⁾ Idem argumentum haud absimili ratione Fulgentius etiam pertractat in libro de Trinitate ad Felicem (de quo vid. supra) iterumque in libro ad Scarilam (de quo vid. infra).

⁴⁾ Migne l. c. p. 223—303.

S. Fulgentii
Opera dog-
matica.

jubente ab exilio revocatus aliquamdiu Carthagine moraretur, priusquam iterum remitteretur in Sardiniam (vid. supra §. 238). Hoc in Opere, quod ad defendendam divinitatem Filii Dei proprie scriptum est, manifesto apparet, quomodo id temporis propter objectiones contra mysterium SS. Trinitatis ex mysterio Incarnationis, per Eutychianos dudum depravato, sumtas, defensio isthaec potissimum ex Incarnationis justa notione et clarissima expositione fieri debuerit.

In primo libro post exordium ad captandam regis benevolentiam comparatum (c. 1—3) varios de Incarnatione Domini errores recenset (c. 4—7), ut ostendat, ex hoc mysterio negato aut perperam intellecto paene omnes haereticae pravitatis errores fluxisse. Hinc inprimis ad cavendos quoscunque errores adstruit, in una mediatoris Dei et hominum, Christi Domini, persona perfectam divinam humanamque naturam esse credendam; quod dum egregie exponit, praesertim veram in Christo carnis animaeque humanae substantiam ex multis s. Scripturae locis demonstrat (c. 8—20). — Sed huic veritati duplex obstitit error, quod nempe alii divinitatem Christi aut localiter de coelo venisse aut ad infernum localiter descendisse contenderent, alii vero Christum in carne passum divinitate compassum putarent; priorem ex his duobus erroribus confutat liber II. *de immensitate divinitatis Filii Dei* agens, alterum liber III. *de mysterio Dominicæ passionis* disserens (vid. lib. I. c. 20). Itaque libro II. de inscrutabili altitudine divinae naturae praefatus (c. 1) ostendit, nec hominem, nec angelum, sed solum Deum reparando generi humano parem fuisse (c. 2—3), eumque, qui pro reparatione lapsi hominis descendit, immutabilem, immensum ac sempiternum esse, qui virtus et sapientia Patris recte dicatur (c. 3—4). Solvit deinceps objectionem contra aeternitatem Filii Dei inde petitam, quod s. Joannes Evangelista Filio Dei initium tribuere videatur, dicens: „In principio Deus erat Verbum“ (c. 5), ubi occasione accepta locum s. Pauli de Melchisedech typo Christi (Hebr. 7, 1—3) pulchre explanat (c. 6. 7). Ex eo autem, quod Filii Dei sempiterna est nativitas, conficitur immensa ejusdem substantia, quae omnem excludit locum, in quo is, qui ubique totus est, esse possit (c. 7). Hinc eam solvit difficultatem, quomodo Deus per immensitatem suam ubique praesens aliqua videre, aliqua non videre (Prov. 15, 3. Habacuc 1, 13) dicatur (c. 8). Cum porro Filius aequè sit immensus ac Pater (c. 9), nec Pater veniens, nec Filius descendens aut ascendens loco movetur, quandoquidem „adventus Patris et Filii et Spiritus S. non mobilitatem, sed pietatem Dei venientis ostendit“ (c. 10—11), quem usum loquendi s. Scripturae sanctisque Patribus

usitatum variis exemplis confirmat ac illustrat (c. 12—17). Itaque Filius Dei incarnatus, divinae humanaeque naturae in se continens veritatem, tanquam homo localis est, tanquam Deus immensus, „secundum humanam substantiam absens coelo, cum esset in terra, et derelinquens terram, cum ascendisset in coelum, secundum divinam vero immensamque substantiam, nec coelum dimittens, cum de coelo descendit, nec terram deserens, cum ad coelos ascendit“ (c. 17). His de Filio propositis totius pariter Trinitatis immensitas, et per omnia non localis, sed divina mirabilisque praesentia demonstratur (c. 18—20).

Libro III. ante omnia doctrinam catholicam de persona Filii Dei incarnati accuratissime describit (c. 1—8); tum eos impugnât, qui divinitatem Christi passioni subicere non dubitant asserentes, humanae in Christo naturae patienti naturam divinam fuisse compassam (c. 9); quae assertio inde rejicitur, quoniam immutabilis ac proinde impassibilis est divinitas Filii, sicut Patris; etenim „Deus in carne passus est; quia passibilem carnem Deus accepit, ideo autem carni compassus non est, quia in carne patiens, impassibilis natura divina permansit; communem passionem divinitatis et carnis unitas personae fecit in Christo, non divinae humanaeque naturae confusio“ (c. 11). „Ab ipso conceptionis virginalis exordio sic in Christo personalis unitas mansit et utriusque naturae inconfusa veritas perduravit, ut nec homo a Deo divelli, nec Deus a suscepto posset homine separari; nec tamen Deus hominem consumeret, nec homo Deum in aliquo permutaret; et licet in Christi morte carnem morientem fuisset anima desertura, divinitas tamen Christi nec ab anima, nec a carne posset separari susceptâ. Igitur quia totum hominem Deus ille suscepit, ideo totius hominis in se passiones in veritate monstravit, et animam quidem rationalem habens, quidquid fuit infirmitatis animae sine peccato et suscepit et pertulit, ut dum humanae animae passiones in anima, quam accepit, vinceret, nostras quoque animas ab infirmitatibus liberaret; carnem quoque humanam accipiens, in ejusdem veritate carnis veritatem voluntariae habuit passionis, ut in carne mortuus totam in se hominis occideret mortem, et in aeternam vitam immortalis resurgens aeternae nobis vitae gratiam condonaret“ (c. 16). Hanc doctrinam ita ex s. Scriptura confirmat, ut plurima simul ejusdem loca illustrentur (c. 9—34), ex gr. quo sensu Christus *unctus* dicatur (c. 12—14), porro de tristitia, timore et gaudio animae Christi humanae (c. 21—22), de fame, siti et lassitudine corporis Christi (c. 25), de Christi descensu ad inferos (c. 25. 30. 31. 34). His egregie sane pertractatis praecipuos circa Incarnationem Domini errores damnandos paucis comprehendit (c. 34). Postremo *divinitatem Spiritus S.* ex operibus creationis, incarnationis, sanctificationis, quae toti Trinitati sunt communia, probat (c. 35. cf. c. 34), atque in peroratione *Ecclesiam*

S. Fulgentii *catholicam, quae sola habet veritatem et caritatem*, plurimum commendat (c. 36).
Opera dogmatica.

6. *Liber ad Scarilam de Incarnatione Filii Dei et vilium animalium auctore* (p. 183—95)¹⁾. Incidit aliquando inter convivas quaestio de Incarnatione; unus asseruit, quoniam non Deus Pater carnem induit, sed solum Dei Filius: cui alius quidam reposuit: Ipse Deus, qui unus est in tribus personis, dignatus est carnem assumere, ut nostram servitutem, qua per transgressionem patris nostri Adae obligati detinebamur, ad libertatem perduceret. Hujus concertationis arbitrum eligi placuit Fulgentium, cui Scarila per litteras controversiae statum indicavit. In eodem convivio alia quoque exstitit opinionum discrepantia, uno contendente, quod muscas, pulices, scorpiones et alia ejusmodi vilia animalia Deus non fecerit, sed post dejectionem angeli illius indigni, diaboli, haec omnia ab ipso diabolo facta sint, aliis opponentibus, quia omnia Deus fecerit et haec valde bona; igitur et de hac controversia ejus sententiam rogarunt²⁾.

Fulgentius prioris quaestionis solutionem aggressus (n. 1—2), SS. Trinitatis exponit naturam, in qua nonnulla demonstrat esse communia, quaedam vero singularum personarum propria (n. 3—4); solius autem Unigeniti Dei propria est utraque nativitas, una scilicet ex veritate naturae, altera vero ex gratia humanitatis assumptae (n. 5—8). Deinceps ostendit, quomodo aeternus Dei Filius semel in mundum venerit integram humanam naturam suscipiens, et quomodo semper (juxta Joh. 14, 23) Pater et Filius una cum Spiritu S. veniant ad dilectores suos (n. 8—21); atque ut Incarnationis Filii Dei mysterium clarius redderet, hominem ex duabus naturis, anima et corpore, mirabiliter compositum tanquam exemplum affert (n. 22—23). — Quaestionem alteram de vilium animalium auctore ita discernit, ut primo eam solvat quaestionem, utrum Deus illa omnia fecerit, dein vero inquirat, quando ista Deus fecerit, ante an post transgressionem Adae (n. 24). Duo igitur adstruit, certissime omnia, ac proinde vilia etiam animalia, a Deo

¹⁾ Migne l. c. p. 573—603. — Incerti temporis est hic liber, de quo vid. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. n. 36. Cf. Edit. Praefat. p. VIII—IX. Dupin T. V. p. 29. Ceillier l. c. Art. II. §. IX. n. 1—3.

²⁾ Epistola haec Scarilae legitur inter Fulgentianas tanquam epist. 10.

facta (juxta Joh. 1, 1—3, quem locum insigniter explanat n. 25—27), eaque bona; attamen per peccatum hominem amisisse plenum naturae dominium, quod antea obtinuerit, indeque justo Dei judicio tantam infirmitatem naturalem humano generi accidisse, ut ex incongruentia rerum in se bonarum supplicia et pericula sentire coeperit (n. 26—35). Caeterum justī etiam homines sancteque viventes in hac mortali vita ab ejusmodi periculis ac molestiis non sunt liberi, quia a peccatis non sunt immunes, quamvis multum intersit inter peccata Sanctorum, quae sunt levīa ex infirmitate orta, et inter peccata iniquorum, quae sunt gravīa triplicis generis ex mala voluntate (n. 35—44). Demum et de potestate malorum daemonum, quam aliquando ex permissione divina habent, verba facit, ut eam objectionem contra sententiam a se propositam, quam aliquis ex miris artibus magorum Aegyptiorum (Exod. c. 7. et 8) petere posset, simul destruat (n. 45—46). Dictis finem imponit ostendens, qua ratione Deus vilia ista animalia creaverit (n. 47—55), et congruam admonitionem subnectens (n. 56).

7. *Libri duo de remissione peccatorum ad Euthymium* (p. 163—83), exilii tempore scripti (vid. supra §. 238), Operi praecedenti, argumenti ratione habita (cf. lib. ad Scarilam n. 35—44) non incongrue subjunguntur¹⁾.

Pertractatur in iis quaestio ab Euthymio proposita, utrum Dominus in hoc saeculo tantummodo, quibus voluerit, peccata dimittat, an per omnipotentiam suam, quibus in saeculo praesenti non dimisit, egressis de corpore ante diem judicii peccata dimittat vel in eodem die futuri saeculi (lib. I. c. 1. 2). Interrogationi huic satisfactorius, primo describit, quid sub remissione peccatorum intelligat, nempe justificationem, qua homo de potestate tenebrarum ereptus transfertur in regnum filii dilectionis suae (c. 4)²⁾, statimque adjungit, quae ad eam consequendam sint necessaria, scilicet vera *fides*, *operatio* bona, et mortalis vitae *tempus* ad utramque divinitus concessum (c. 5). Primo itaque necessaria demonstratur fides, quod Deus misericors simul et justus sit (c. 7—11); inde ad peccatorum remissionem requiritur cum intimo dolore cordis vera conversio in bonis operibus conspicua (c. 11—17);

¹⁾ Migne I. c. p. 527—573. — De his libris cf. Edit. Praefat. p. III. Dupin T. V. p. 22. Ceillier I. c. Art. II. §. XIV.

²⁾ Ex hac definitione facile patet, in toto hoc Opere sermonem duntaxat esse de peccatis gravibus, nequiquam vero de levibus. Hinc utrum justis post hanc vitam poenae quaedam temporales pro levibus peccatis vel etiam pro gravibus exsolvendae supersint. quarum liberatio precibus et bonis operibus impetretur, id Fulgentius neutram in partem attingit, cum ad hoc quaestio mota nullatenus pertineret.

S. Fulgentii
Opera dog-
matica.

praeterea in sola Ecclesia catholica, extra quam nulla est salus, datur et accipitur remissio peccatorum (c. 18—26), quibus diligenter expositis adiunguntur salubria monita ad veram poenitentiam (c. 26—29). — In libro II. probat ex innumeris s. Scripturae hortationibus ad poenitentiam, solummodo in hac vita mortali, dum adhuc in via sumus, remissionem peccatorum acquiri posse (c. 1—14); quosdam (juxta Sap. 5, 1—5) in die iudicii habituros quidem poenitentiam, non tamen indulgentiam divinitus accepturos (c. 3—4); in vita futura non posse amplius beneficium salutis acquiri, sed nonnisi justam retributionem instare, quandoquidem ex vitae praesentis fine futurae vitae initium pendet, in qua, quidquid retribuitur, nunquam finietur (c. 5—8); ideo in hac vita necessariam esse tum conversionem, cum perseverantiam usque in finem (c. 9). Nam ii tantum, qui in hoc saeculo a malo ad bonum conversi mutaverint vitam, in futuro saeculo immutabuntur in melius, dono aequalitatis angelicae et incorruptionis aeternae potiti; caeteri in mala ultro sibi delecta perpetuo quoad animam et corpus detrudentur (c. 10—13). Dein etiam ostendit, qualis poenitentia requiratur ad accipiendam remissionem peccatorum (c. 15—17). Dicta autem confirmat ex parabola de operariis, quos Dominus vocavit ad vineam (c. 18—19), et concludit rationes allatas ingeminans atque ad conversionem vehementer exhortans (c. 20—22).

8. *Libri III ad Monimum* (p. 1—23), Fulgentii amicū, scripti sunt in exilio¹⁾. Hic, qui ex prava intelligentia sententiae Augustinianae in eam venerat opinionem, ut putaret, ex s. Doctoris sententia Deum homines aequae ad bonum ac ad malum praedestinare, Fulgentium per litteras rogavit, ut hac de re veram sententiam sibi aperiret, aliasque nonnullas quaestiones ambiguas resolveret.

Itaque Fulgentius libro I., qui proprie de duplici praedestinatione Dei, una bonorum ad gloriam, altera malorum ad poenam inscribitur, locum difficilem s. Augustini „de his, qui ad interitum praedestinati sunt“²⁾, interpretatur de interitu supplicii, non delicti, referens non ad malum, quod injuste perpetrant, sed ad cruciatum,

¹⁾ Migne l. c. p. 151—205. — Hujus Operis meminit auctor Vitae S. Fulgentii n. 53. iis verbis: „Testimonia quoque praedestinationis et gratiae differentias cupientem nosse, salubriter disputans docuit.“ Cf. Edit. Praefat. p. II—III. Dupin T. V. p. 21—22. Ceillier l. c. Art. II. §. 1.

²⁾ S. Augustini lib. de perfectione justitiae hominis n. 31.

quem justissime patientur (c. 1—7. cf. c. 26). Hinc *praedestinationis* notione praemissa ostendit, qualis sit praedestinatio bonorum et malorum. „Praedestinationis nomine non aliqua voluntatis humanae coactitia necessitas exprimitur, sed misericors et justa futuri operis divini sempiterna dispositio praedicatur;“ Dei autem opus in homine est, ut occulto voluntatis suae, non tamen injusto consilio aut gratuitam misericordiam praeferat misero, aut debitam justitiam rependat injusto (c. 7). Unde quoad bonos praedestinatio Dei pertinet ad vocationis initia, et justificationis augmenta et glorificationis praemia (c. 8—12). Malos autem Deus praedestinavit ad poenam, quae non est nisi effectus justitiae divinae, nunquam tamen ad culpam, quandoquidem Deus haec tantum praedestinavit, quae ipse facturus aut largiturus est (c. 13). Quod ut magis illustret, bonorum voluntatem, operationem ac retributionem (c. 14—16) opponens malorum voluntati, operationi ac retributioni (c. 17—20) docet, causam praedestinationis Sanctorum esse bonam Dei voluntatem (c. 21—22), causam praedestinationis malorum ad peccata nullam omnino reperiri posse, cum, qui praedestinatus, auctor seu causa est ejus, quod praedestinatur, Deus autem mali causa esse non potest (c. 22—23). Utique tamen praescivit Deus peccata hominum; et quos praescivit hanc vitam in peccato terminaturos, praedestinavit interminabili supplicio puniendos, ubi deinde justitia divina est causa praedestinationis ad poenam (c. 23). Itaque „praedestinavit illos ad supplicium, quos a se praescivit voluntatis malae vitio discessuros, et praedestinavit ad regnum, quos ad se praescivit misericordiae praeventis auxilio redituros et in se misericordiae subsequentis auxilio esse mansuros; istis, quod promisit, pie tribuens, illis nihilominus, quod praedixit, juste retribuens. Sic autem Deus non omnia promisit, quae praedixit, quamvis praedixerit omnia, quae promisit; sicut non omnia praedestinavit, quae praescivit, quamvis omnia praedestinata praesciverit. Praescivit enim voluntates hominum bonas et malas, praedestinavit autem non malas, sed solas bonas. Et licet in ejus praedestinatione non fuerit, ut malitiam voluntati humanae dedisset, fuit tamen in ejus praedestinatione, quid humanae voluntatis malitiae reddidisset. Propter hoc, quia, sicut Psalmista testatur, *miseri-cors* est Dominus et *justus*, praedestinavit justos ad gloriam, iniquos ad poenam. Justificandis ergo atque glorificandis praedestinatum misericordiae suae opus praedixit pariter et promisit; iniquis autem praedestinatum justitiae suae opus praedixit tantummodo, non promisit“ (c. 24). In talibus enim, qui malâ voluntate a Deo praevisâ, non praedestinata, in peccatum lapsi sunt, Deus iudicium suum desertione inchoat, cruciatione consummat (c. 24—27). Demum ex aliis quoque libris s. Augustini probat, „humanae iniquitatis causam solam esse superbiam,“ nec ad peccandum homines, sed ad damnationem praedestinos a Deo (c. 28—30).

S. Fulgentii
Scripta dog-
matica.

S. Fulgentii
Scripta dog-
matica.

Libro II., postquam argumentum libri primi paucis recapitulavit (c. 1), transit ad alteram quaestionem *de sacrificio corporis et sanguinis Christi*, quod non soli Patri, ut Ariani affirmabant, sed toti Trinitati offerri docet ex sacrificiis Patriarcharum, ex testimoniis Prophetarum, ex natura Trinitatis ipsoque sacrificii ritu (c. 2—5). Nova dein quaestio exoritur, cur nempe, si omni Trinitati sacrificium offertur, ad sanctificandum oblationis nostrae munus, solius Spiritus S. missio postuletur? quam dum accurate exponit, Spiritus Sancti operationes modumque operandi in Ecclesia pulcherrime declarat (c. 6—12). Postremo explanat, ad quid referatur consilium a s. Paulo datum seu supererogatio, quam vocat, eamque ad virginitatem pertinere censet (c. 13—15).

Libro III. contra Arianos interpretatur initium Evangelii s. Joannis, plurimis collatis Scripturae locis, quae ad ejus illustrationem apta videbantur.

9. *Libri III de veritate praedestinationis et gratiae Dei ad Joannem et Venerium* (p. 196—225)¹⁾, post reditum e Sardinia in sedem suam scripti, Semipelagianorum errores tollere student.

Istis igitur erroribus exhibitis (lib. I. n. 1—2) libro I. tria praecipue tractat (cf. lib. II. n. 1—2): nimirum in Jacob et Esau praedestinationis exemplum proponit (n. 2—14); tum quaestionem de parvulis sine baptismo decedentibus seculo discuit (n. 15—31); demum de necessitate gratiae praevientis ad initium fidei bonaeque voluntatis disputat (n. 32—47). Primum igitur locuturus de praedestinatione paucis describit statum hominis originalem, lapsum Protoparentum, reparationem generis humani per Salvatorem nostrum, incarnatum Dei Filium, indeque partam divinam gratiam (n. 2—6); quam cum Deus homini gratis a se donandam nunquam non certissime praescit, Sanctorum praedestinatio absoluta est atque aeterna (n. 7). Hujus exemplum proponit in Jacob et Esau, quorum ille erat figura salvandorum, hic damnandorum (n. 8—14). Quoad parvulos sine baptismo decedentes osten-

¹⁾ Migne l. c. p. 603—671. — Horum diserte meminit Vita S. Fulgentii n. 60. Vid. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 27. n. 36. De tempore et occasione horum librorum vid. supra §. 237. Cf. Edit. Praefat. p. VII. Dupin T. V. p. 25—27. Ceillier l. c. Art. II. §. XV. — Alius quoque Fulgentii nomine exstat liber: *De praedestinatione et gratia* (Opp. S. Fulgentii p. 305—311., in Opp. S. Augustini T. X. Append. Migne l. c. p. 843—854), quem tamen C. Bellarminus aliique s. Fulgentio abjudicant, imo suspecti auctoris esse contendunt, cf. Admonit. praevia in h. lib. (p. 305) et Maur. Admonit. in eundem librum; Dupin T. V. p. 31. Ceillier l. c. Art. II. §. XX. n. 1. et Cas. Oudin T. I. col. 1376.

dit, eorum damnationem non posse adscribi praevisis malis eorum meritis, cum Dei praescientia nonnisi vere facienda complectatur (n. 15—18); itaque diversam sortem parvulorum, quorum alii baptizati ad vitam aeternam transferuntur, alii ante baptismum morte praeventi aeternis ignibus deputantur (quamvis eorum poena sit levior, quam adultorum n. 31), referendam esse ad inscrutabilem altitudinem iudiciorum Dei, cujus gratia tam in parvulis, quam in adultis praedestinatis ad vitam multiplici ratione operatur salutem, et cujus iustitia in iis, qui relinquuntur in peccato, inconcussa manet semper, saepe tamen incomprehensibilis (n. 18—31). Demum exponit, quid gratia Dei efficax praeveniens, concomitans et subsequens in homine operetur (n. 32—35. et n. 43—44), simul probans, eam nec omnibus dari, nec, quibus datur, aequaliter dari, sed secundum mensuram donationis Christi seu justificantis Dei voluntariam largitatem, quantam scilicet Deus donare dignatur, non quantam humana voluntas meretur, quam (voluntatem) neque ipsa natura humana, neque lex divina bonam reddere potest, sed praeveniens tantum gratia Dei (n. 36—42. et n. 44—45).

S. Fulgentii
Opera dog-
matica.

Libro II. *relationem gratiae divinae ad liberum hominis arbitrium* determinat. Hinc in quovis homine agnoscit liberum arbitrium, aegrum tamen et sanandum (n. 3), cujus qualitatem sive in hominibus iustis, sive in peccatoribus describit (n. 4). Medicus noster peritus et bonus, ut aegrotos restitueret sanitati primo legem dedit, tum gratiam, quae voluntatem torpidam praevenit, operantem adjuvat et perfectionis studiosam consummat; id quod plurimis s. Scripturae locis illustratis probatur (n. 5—29) et auctoritate ss. Patrum, praesertim s. Augustini, confirmatur (n. 30). Deinceps ad objectiones conversus explanat verba s. Pauli Apostoli: „Ergo cujus vult miseretur, et quem vult indurat“ (Rom. 9, 18) ex integro istius loci contextu (n. 32—34), et „vasa misericordiae“ in honorem a s. Paulo non viros ecclesiastica aut saeculari dignitate praeditos, sed eos, qui in fide et dilectione bonum operantes salvantur, nominari declarat, quemadmodum „vasa contumeliae“ non laici aut monachi et inferiores clerici dicantur, sed „qui intra Ecclesiam corporaliter positi aut rectae fidei contraria pertinaciter usque in finem sentiunt, aut sanctae conversationis abiiciunt instituta“ (n. 35—45).

Libro III. *de praedestinatione ad vitam aeternam, simulque ad gratiam justificationis et ad bona merita* disserit, eamque probat ex Dei incommutabilitate, qua omnia opera misericordiae et iustitiae suae nunquam non praescivit firmiterque disposuit¹⁾ juxta Ephes.

¹⁾ Mentem suam clarissime ita exprimit: „Nemo divinam praedestinationem neget, quandoquidem illius Dei *praedestinatio vera* prorsus asseritur, cujus et *scientia* irreprehensibilis, et *voluntas* incommutabilis et *virtus* (potentia) insuperabilis invenitur“ n. 7.

S. Fulgentii
Opera dog-
matica.

1, 4—6. (n. 1—5), atque certum numerum salvandorum novit (n. 6—7.) „Praedestinavit ergo Deus sanctos suos ad gratiam vitae bonae et ad gratiam vitae aeternae;“ praeparatam vero gratiam donat Deus, ut homines justificentur, et bene vivant, et vitam aeternam pro recte factis accipiant. Praeparavit autem Deus etiam malis ignem aeternum; praedestinavit homini reo non culpam, quam odit, sed iudicium, quod diligit (n. 8). Tum transit ad objectionem: Si est praedestinatio, non debemus orare, nec vigilare, sed facere omnes voluntates carnis, eo quod jam praedestinati sumus. Hanc objectionem quidem humanam operari concedit, attamen gratiâ Dei praeventam et adjutam (n. 23); hincque transgressus ad liberum arbitrium, ejus indolem ante lapsum et post lapsum pulchre describit (n. 24—27). „Liberum humanae mentis arbitrium in primo homine rectum creatum est, non tamen sine adjutorio gratiae. Liberum itaque arbitrium, priusquam primus homo peccaret, in tantum fuit vere liberum, in quantum in se nihil ex se sentiebat adversum. Nunc autem in unoquoque homine gratia praeveniens operatur, ut libertas arbitrii corrigatur; arbitrium autem hominis, in quantum corrigitur, in tantum liberatur; in tantum autem captivum ducitur, in quantum adhuc noxae servitutis necessitatibus implicatur“ (n. 24. 26). Haec „liberi arbitrii infirmitas,“ ex voluntaria Adae praevaricatione nata, omnibus hominibus sive impiis, sive iustis tanquam grave onus incumbit, donec aliquando in sanctis perfecta et ab omni peccato plenissime liberata erit arbitrii libertas in coelo (n. 25). „Libertas ergo primi hominis majorem habuit pacem, sed nunc libertas fidelium per gratiam majorem accipit caritatem. Major ergo nunc datur gratia, dum per fidem liberum reparatur arbitrium. Ita Christus Deus mirabiliter ostendit, quid humana virtus valeat, quid divina, ut homo, qui per propriam voluntatem victus est sanus, accepta majore gratia non vincatur infirmus. Virtus itaque hominis, quae minorem habuit gratiam, sponte victa cecidit, et infirmitas hominis majore adjutorio gratiae victoriam recipit, quam amisit“ (n. 27). Tandem quaestionem de origine animae ultimo loco ponit animadvertens, utramque ea de re sententiam facilius destrui, quam adstrui; hinc argumentis utriusque sententiae praesertim ex s. Augustino prolatis proprium iudicium suspendit, satis habens, certam ac definitam Ecclesiae catholicae doctrinam de anima proponere et contrarios errores notare (n. 28—39).

§. 239.

S. Fulgentii Epistolae et Sermones.

Epistolae 13, satis prolixae librorum instar, *dogmaticae sunt et morales*¹⁾. *Dogmaticae* hae sunt: S. Fulgentii
Epistolae.

1. *Epistola seu liber ad Donatum* (epist. 8), quem aetate adhuc juniorem et ab Arianis vehementer exagitatum, *de fide orthodoxa et diversis erroribus haereticorum* diligenter instruit (n. 1).

Quoniam Donatus in ea praecipue objectione haerebat, quod Ariani ad s. Scripturam provocantes Patrem majorem et Filium asserebant minorem (n. 2), hinc autem inaequalitatem Patris et Filii inferebant, Fulgentius ei mysterium SS. Trinitatis dilucide proponit et ex s. Scriptura demonstrat, adversariorum objectiones brevi solidaque argumentatione infringens (n. 3—13); ubi primum aequalitatem Patris et Filii exposuit, ostendit etiam, quo sensu Filius Patre minor dicatur, nempe quoad assumptam naturam humanam (n. 13—16). Pariter divinitatem Spiritus S. paucis demonstrat (n. 17—19); ac demum varios errores contra sanam fidem de SS. Trinitate ac de Incarnatione Verbi brevi conspectu exhibet (n. 20—29).

2. *Epistola ad Ferrandum* diaconum (epist. 14) quinque solvit quaestiones ab eodem sibi propositas (epist. 13)²⁾.

Sunt autem quaestiones istae: an personae Trinitatis separabiles sint (n. 2—14); utrum Christi divinitas nata, passa, crucifixi (utique non in sua natura, sed in carne assumptā) dici possit (n. 15—24); num anima Christi humana divinitatem plene cognoscat, quemadmodum se invicem norunt Pater et Filius et Spiritus S. (n. 25—34); quare, cum certe sit unum regnum Patris et Filii et Spiritus S., in orationibus sacerdotum catholica Ecclesia dicere consueverit: „Per Jesum Christum Filium tuum Dominum nostrum, qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus S.,“ tanquam solus Filius cum Patre possideat regnum, in unitate scilicet Spiritus Sancti, ut regnantes adunare, non simul regnare Spiritus S. intimetur (n. 35—38); demum propositis verbis Luc. 22, 16—20. sedulo inquirat, utrum unus calix bis a Domino in ultima

¹⁾ Migne l. c. p. 303—498.

²⁾ Utraque haec epistola Ferrandi et Fulgentii legitur etiam in Opp. Ferrandi ed. Chifflet Divione 1649. et inde ap. Galland. T. XI. p. 326—45. Cf. Dupin T. V. p. 30. Ceillier l. c. Art. II. §. IX. n. 9—14.

S. Fulgentii coena discipulis bibendus fuerit datus, an alius prius et alius
Epistolae. postea, et quae fuerit ejus rei significatio (n. 39—48).

3. *Epistola S. Fulgentii et aliorum quindecim Episcoporum ad Petrum diaconum etc. seu liber de Incarnatione et gratia D. N. Jesu Christi* (epist. 17)¹⁾ utrumque hoc argumentum insigni claritate pertractat.

Hic itaque praestantia fidei commendata (n. 1) declarat, verum Deum ac verum hominem seu divinam humanamque naturam in una Christi persona fuisse, ejusque mysterii necessariam relationem ad redimendum genus humanum pulcherrime ostendit (n. 2—23); hinc transitu facto ad gratiam Dei (n. 23) describit statum hominis originarium (n. 24—25), adstruit peccatum originale, quod in omnes homines unacum poena pertransiit (n. 25—32), tribuit liberationem ab hoc peccato nec viribus naturae, nec litterae legis, sed gratiae fidei, cum quippe Deus „infideli fidem, quae per caritatem operatur, gratiâ suae bonae voluntatis inspirat“ (n. 33—37); et quamvis homini liberum arbitrium non possit denegari (n. 38), istud tamen continuo Dei auxilio indiget, ut fides ac bona voluntas incipiat et perficiatur (n. 39—41), quin ob auxilium hoc, non omnibus aequali modo datum, sit apud Deum personarum acceptio (n. 42). Igitur et in homine lapso facultatem credendi agnoscit, sed ut reapse adsit vera fides cum dilectione, requiritur gratia Dei, quandoquidem Deus sapientissima ratione possibilitatem credendi non absolutam dederit, sed ex gratia dependentem, quemadmodum et corpus nostrum ipsum vivit, attamen haec vita omnino pendet ab anima (n. 43—47). Dein verba s. Pauli in speciem adversa, quod nempe Gentes, quae legem non habent, *naturaliter*, quae legis sunt, faciant (Rom. 2, 14—15), de Gentibus conversis et justificatis interpretatur, de lege accurate disputans (n. 48—54). Demum consequenter explicat, quo sensu Deus velit omnes homines salvos fieri, electos ex omni hominum genere istis verbis intelligens eamque sententiam fuse demonstrans (n. 55—67).

4. *Epistola ad Reginum Comitem* (epist. 18) pertinet ad mysterium Incarnationis, dum scilicet Fulgentius respondet ad quaestionem in Oriente, tunc motam: *Utrum caro Christi corruptibilis, an incorruptibilis fuerit.*

Hic distinguit corruptionem animae et corporis, utriusque corruptionis originem ex peccato describens, et quam late sit diffusa,

¹⁾ *Epistola Petri diaconi aliorumque*, ad quam haec veluti responsio pertinet, est inter Fulgentianas *epist.* 16, simili plane modo de iisdem rebus tractans, quas et haec ipsa Fulgentii *epist.* 17. pertractat. Cf. Dupin T. V. p. 23—25. Ceillier l. c. Art. II. §. XI.

ostendens (n. 1—5); tum eam in Christo corruptionem concedit, quae ex sola mortalitate fluens absque omni peccato originali et actuali existere potest (n. 5—6); hinc in anima Christi, quamvis naturales affectus habuerit, nulla tamen omnino corruptio fuit (n. 5—6. et n. 10); quoad corruptionem corporis autem rursus distinguenda est mors et putredo; mors tanquam una corruptionis pars, cum iis, quae ad mortem corporis disponunt, vel eam praecedunt, utique in Christo vere adfuit, putredo, seu altera corruptionis pars, Christum non attigit¹⁾.

S. Fulgentii
Epistolae.

¹⁾ Reginus iste duas quaestiones Fulgentio proposuerat. quarum prior ad fidem, altera ad mores pertinebat (vid. S. Fulgentii ep. 18. n. 2); priori satisfacit ipse Fulgentius in hac epistola 18. seu ultima, quae etiam legitur in Opp. Ferrandi ed. Chifflet (Galland. T. XI. p. 374 --75). Altera quaestio fuerat, quid viro militari servandum esset ad retinendam colendamque in eo vitae genere pietatem. Quam cum Fulgentius morte praeventus absolvere non posset, *Ferrandus* diaconus Carthaginensis, discipulus et amicus s. Fulgentii. qui floruit c. a. 530—547. id negotii suscepit, et Comitibus officia his regulis comprehendit: „Gratiae Dei adiutorium tibi necessarium per actus singulos crede; Vita tua speculum sit, ubi milites tui videant, quid agere debeant; Non praeesse appetas, sed prodesse; Dilige rempublicam, sicut te ipsum; Humanis divina praepone; Noli esse multum justus; Memento te esse Christianum“ (Ferrandi epist. 7, quae etiam inscribitur: *De septem regulis innocentiae*, atque singulas hasce regulas optime explanat). Idem Ferrandus alias complures reliquit epistolas: *ad Eugyppium presbyterum de essentia Trinitatis adversus Arianos* (imperfecta olim epist. 4, etiam in Append. Opp. S. Fulgentii p. 312. impressa, quam primus nostra demum aetate integram protulit Card. A. Majus in Scriptorum Veterum Nova Collect. T. III. P. II. p. 169—84); *ad Anatolium diaconum Romanum* de duabus in Christo naturis et quod unus in Trinitate natus passusque dici possit (epist. 3), item *ad Severum scholasticum Constantinopolitanum*, quod D. N. Jesus Christus sit unus de Trinitate (epist. 5), denique *ad Pelagium et Anatolium diaconos Romanos* pro epistola Ibae Edesseni adeoque pro tribus capitulis (epist. 6). Aliae duae ipsius epistolae *ad Fulgentium* jam supra memoratae sunt, sicut et *vita S. Fulgentii*, quam alii Ferrando tribuendam censent, alii negant (qua de re cf. Ceillier l. c. Art. I. n. 16. Galland. T. XI. Prolegom. c. 9. n. 9. Sententia tamen prior confirmari videtur ex Ferrandi epist. ad Eugyppium adv. Arianos n. 16. ap. A. Majum l. c. p. 183—84). His accedit *Breviatio Canonum* seu breve compendium juris canonici ecclesiae Africanae initio saeculi VI. Hujus Fulgentii Ferrandi Opera junctim edidit P. F. Chiffletius Divione 1649 in 4°. recus. in Galland. Biblioth. T. XI. p. 317—98. Migne P. L. T. LXVII. Epistolas quinque familiares Ferrandi minoris momenti ex Cod. Casinensi publicavit demum A. Reifferscheidt, *Anecdota Casinensia* 5—7.

S. Fulgentii
Epistolae.

5. *Epistola Episcoporum Africanorum*, qui in Sardinia fuerant exules, ad Joannem et Venerium de gratia Dei et humano arbitrio (epist. 15), mox post reditum in patriam probabiliter a s. Fulgentio reliquorum nomine scripta, praecipua de duplici isto argumento dogmata ad Augustini mentem et placita paucis comprehendit, quoad uberiorem expositionem ad Fulgentii libros de veritate praedestinationis et gratiae remittens (n. 19), quorum scilicet haec epistola quasi epitome est a duodecim Episcopis signata¹⁾.

6. *Epistola ad Ferrandum de salute Aethiopis moribundi* (epist. 12) plures complectitur quaestiones a Ferrando diacono sibi propositas (ep. 11)²⁾, cum Aethiops quidam, Catechumenus repentino morbo correptus mentisque impos factus, eo in statu baptizaretur, attamen ante perceptam ss. eucharistiam obiret (ep. 12. n. 1—5).

Igitur has quaestiones ei solvit, num baptizato ante mortem nihil ad aeternam beatitudinem consequendam vox ablata nocuerit (n. 6—18); utrum forte fides olim habita ad salutem ei sufficiens. ac proinde baptismus haud necessarius fuerit (n. 19); quare mortui in simili casu non baptizentur (n. 20); tum quid de eorum salute censendum sit, qui legitime in statu sanae mentis baptizati morte abripiantur, antequam corpus Domini manducare et sanguinem ejus bibere possint (n. 24—26). Adstruit hic, quod officium secundae nativitatis consistat in fide et confessione baptizandi, effectus autem in regeneratione (seu baptismo per ministrum), ita tamen ut in parvulis, qui non habent nisi originale peccatum ab aliis admissum ac solo generationis vitio propagatum, ad salutem sufficiat aliorum quoque fides et confessio in sacramento regenerationis adhibita (n. 13. et 18); hinc Ecclesia Dei, quae est columna et firmamentum veritatis, recte et salubriter constituit, ut infirmi

(1871). Cf. Chifflet Praefat. ad Opera Ferrandi, item Galland. l. c. Prolegom. c. 9. Dupin T. V. p. 32—34. Ceillier T. XVI. Chap. III. n. 4—12, (ed. 2. T. XI.).

¹⁾ Cf. Edit. Praefat. p. VII. Dupin T. V. p. 27. Ceillier l. c. Art. II. §. X. (p. 75—81) et Morcelli l. c. ad a. 522. n. 3.

²⁾ Utraque haec Epistola Ferrandi et Fulgentii reperitur etiam in Opp. Ferrandi ed. Chifflet (Galland. T. XI. p. 319—26). Cf. in Fulgentii Opp. Edit. Praefat. p. IX—X. Dupin T. V. p. 29—30. Ceillier l. c. Art. II. §. IX. n. 4—8. et Morcelli l. c. ad a. 530. n. 4.

rationis usu destituti, modo eorum fides ac voluntas nota sit, s. Fulgentii Epistolae. baptismum percipiant (n. 21—23).

Aliae s. Fulgentii *epistolae ad doctrinam moralem* pertinent, scilicet:

7. *Epistola ad Eugyppium*, abbatem et presbyterum Lucullanensem in Campania ¹⁾, *de caritate* (ep. 5), hanc egregiam virtutem, in qua aliarum omnium virtutum fundamentum et pretium consistit, summopere diligendam atque sectandam commendat.

8. *Epistola ad Venantiam*, illustrem feminam, disserit *de recta poenitentia et futura retributione* (epist. 7). In hac post caritatis laudes peccata post baptismum commissa homini remitti posse docet, dummodo adsit vera peccatoris conversio, ad quam pertinent spes atque poenitentia; Dei autem benignitas variis modis ad poenitentiam nos vocat, ac praesertim per tribulationes et infirmitates, quae si patienter tolerantur et bene adhibentur, vitam aeternam nobis parant.

¹⁾ *Eugyppius* iste altero medio saeculi quinti vel in Africa vel secundum alios eruditos Romae ex Aniciorum stirpe natus, comes fuit s. Severini Noricorum Apostoli. Quum s. Severini in monasterio Favaniae (Mautern) ad Danubium obiisset (a. 482), post aliquot annos Eugyppius aliique monachi ob turbas exortas Germaniam reliquerunt, et cum s. Severini corpore in Italiam profecti sunt, atque Lucullani in Campania corpus deposuerunt, monasteriumque ibidem condiderunt. Post Marcianum s. Severini discipulum Eugyppius monasterii abbas creatus est, qui illa in regione eruditione et virtutibus floruit. Obiisse censetur c. a. 550. Opera quaedam reliquit, nempe *vitam S. Severini Noricorum Apostoli*, magistri sui, et *Thesaurum ex S. Augustini Operibus*, unde altissimas quaestiones ac sententias deflorans in 352 Capitulis disposuit (vid. Cassiodori Instit. divin. litter. c. 23, et S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 26. n. 34. ubi etiam *regula* monachis in monasterio s. Severini ab eo data, hodie vero perperdita, memoratur). Exstat *vitae S. Severini* in Actis Sanctorum ed. Bollandus die 8. Januarii (T. I. p. 484—97) et saepius; *Thesaurus* vero editus est per J. Heroldum Basileae 1542. II. Voll. fol. (recus. Venetiis 1543). Utrumque Opus exhibet Migne Tom. LXII. col. 549—1088, et col. 1155—1200. Cf. C. Baronii Annal. ad a. 504. n. 57. J. A. Fabricii Bibl. med. et infimae latinit. T. II. p. 122—23. Ceillier T. XVI. Chap. III. n. 1—3. (ed. 2. T. XI.) Chevalier s. v. Eugyppius.

S. Fulgentii
Epistolae.

9. *Epistola ad Probam*, virginem Romanam tum genere, cum virtutibus claram, *de virginitate et humilitate* (epist. 3) egregiam continet institutionem.

10. Altera *epistola ad eandem Probam* (epist. 4) *de oratione ad Deum et compunctione cordis* agit, qua necessariam Dei gratiam continuo implorantes certamen hujus vitae feliciter evadere et ad gaudia aeterna pervenire possumus¹⁾.

11. *Epistola de conjugali debito et voto continentiae a conjugibus emissio* (epist. 1) utramque materiam luculenter tractat, ostendens, quatenus copula conjugalis licita sit habenda (n. 4—10), et qualem obligationem *vota* generatim inducant ac praesertim *votum continentiae* (n. 11—13. et n. 16—17), quod tamen conjuges nonnisi utriusque consensu valide possunt emittere (n. 14—15). His denique apta monita ad conjuges subnectit (n. 18—22).

12. *Epistola ad Theodorum Senatorem de conversione a saeculo* (epist. 6), quam viro huic illustrissimo Consulari summopere gratulatur confirmans eum in proposito tam sancto et monita saluberrima, praesertim ad humilitatem et perseverantiam, ei suggerens²⁾.

13. *Epistola ad Gallam viduam* nobilem Romanam (epist. 2), quae Consuli nupta, mox intra annum vidua, continentiam amplexa, in monasterium se receperat, exhibet *consolationem de morte mariti* (n. 2—8) et *institutionem*, quibus virtutibus *in statu viduae* debeat esse ornata, ut possit Deo placere (n. 8—38)³⁾.

¹⁾ De utraque hac epistola ad Probam cf. Edit. Praefat. p. III. Dupin T. V. p. 22. Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 2—3. Aliae ad eandem Probam epistolae de *jejunio et oratione* (vid. Fulgentii epist. 2. n. 31), quas auctor vitae S. Fulgentii (n. 51) vocat „*duos libellos de jejunio et oratione*,” intercidissee videntur, nisi forte Fulgentii epist. 4. superstes sit unus ex istis duobus libellis, altero tantum *de jejunio* deperdito. Cf. Edit. Praefat. p. III. C. Baronii Annal. ad a. 504. n. 56—57. Dupin l. c. et Ceillier l. c. n. 4.

²⁾ Cf. Edit. Praefat. p. IV. Pagi Crit. ad a. 505. n. 2. Morcelli l. c. ad a. 527. n. 2. Ceillier l. c. Art. II. §. VI. n. 2.

³⁾ Cf. Edit. Praefat. p. III—IV. C. Baronii Annal. ad a. 504. n. 58—62. Morcelli l. c. ad a. 524. n. 1. Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 1.

III. *Sermones 10 S. Fulgentii* ad dies festos Sanctosve celebrandos, aut ad mores formandos pertinent, vel s. Scripturam interpretantur¹⁾. Istorum unus in *Natali Domini* (Serm. 2) agit de duplici ejus nativitate aeterna et temporali, in qua maxime Dei dilectio atque humanae naturae dignitas conspicua redditur, primi etiam et secundi Adam, Evae et Mariae elegans comparatio instituitur; reliqui in *Circumcisione Domini* (p. 300—301. cf. p. 313. Migne l. c. p. 833 sqq.) de spirituali ejusdem significatione²⁾, in *Epiphania* (Serm. 4) de muneribus Magorum et caede Innocentium, in *Pascha* de latrone crucifixo (Serm. 7), in die s. *Pentecostes* de dono linguarum (Serm. 8) agunt. Praeterea disserit de *S. Stephano* Protomartyre ac de conversione *S. Pauli* (Serm. 3), de *S. Cypriano* martyre (Serm. 6)³⁾, item de *dispensatoribus Domini* sive de Confessoribus (Serm. 1), ubi exponitur parabola de dispensatore (Luc. 12, 42), quem Dominus constituit super familiam suam. Tum de *caritate Dei et proximi* verba facit (Serm. 5), et locum prophetiae (Mich. 6, 8): „Indicabo tibi homo, quid sit bonum“ etc. interpretatur (Serm. 10)⁴⁾.

S. Fulgentii
Sermones.

¹⁾ Migne l. c. p. 719—750. De Sermonibus s. Fulgentii cf. Dupin T. V. p. 31. Ceillier l. c. Art. II. §. XVII. n. 2. et §. XIX. n. 4.

²⁾ *Sermo de Purificatione B. V. Mariae* (p. 302—4. cf. p. 300. Migne l. c. p. 838 sqq.) probati quidem auctoris. Fulgentio tamen posterioris esse videtur. Cf. Ceillier l. c. Art. II. §. XIX. n. 5.

³⁾ „*Sermo de S. Vincentio*“ (Serm. 9), quem ipsa Edit. Praefat. (p. X) Fulgentio abjudicare malebat, revera est S. Augustini Sermo 276. genuinus, paucis tantum verbis in exordio mutatis.

⁴⁾ *Sermones 80* a Theophilo Rainaudo reperti et s. Fulgentio aserti (in *Heptade Praesulum Christianorum* Paris. 1671. p. 536—90), recusati in Append. Opp. S. Fulgentii (ed. cit. p. 313—66), iis exceptis, qui etiam inter genuinos occurrunt (scilicet n. 27. 50. 72), perperam Fulgentio tribuuntur, cum nonnulli s. Augustinum, alii s. Petrum Chrysologum, plerique ignotum quemdam Africanum habeant auctorem. Cf. Edit. Praefat. p. X. et Ceillier l. c. Art. II. §. XX. n. 2. Insuper Theoph. Rainaudus in Op. cit. genuinis Fulgentii Sermonibus spurios nonnullos admiscuit, nempe: *De laudibus Mariae ex partu Salvatoris* (p. 526—27); *super Evangelium Matthaei: Audivit Herodes Tetrarcha etc.* (p. 532—33); in *Natali Apostolorum* (p. 534), atque *de Martyribus* (p. 535); qui tamen etiam (primo solum excepto) inter istos octoginta numerantur n. 55. 67. et 68. (p. 574 et 582).

S. Fulgentii
Opera deper-
dita.

Nota 1. Complures s. Fulgentii libri *deperditi* sunt, quos inter eminent *libri decem contra Fabianum* haereticum Arianum, ex quibus praeclara hodie supersunt Fragmenta 39 in Opp. S. Fulgentii edit. cit. p. 262—98. Migne l. c. p. 750—834. cf. Dupin T. V. p. 27—28. et Ceillier l. c. Art. II. §. XVIII; *libri septem contra Faustum* Semipelagianum; *liber de Spiritu S.* (Fragmenta duo in Opp. S. Fulgentii p. 299. Migne l. c. p. 833. 834); *duo libelli de jejunio et oratione*; et „Sermones ecclesiastici, quorum plurimos dictavit“ etc., de quibus vid. Vita S. Fulgentii n. 46. 47. 53. 60. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 27. n. 35—37. Cf. Edit. Praefat. p. XI—XII. Dupin T. V. p. 31. Ceillier l. c. Art. II. §. XIX. n. 1—3.

Nota 2. *Responsio adversus Pintam* (de qua testatur Vita S. Fulgentii n. 46) pariter intercidit; nam *liber pro fide catholica adversus Pintam Episcopum Arianum* (in Opp. S. Fulgentii ed. cit. p. 242—47. Migne l. c. p. 707—720) haud immerito *spurius* censetur, cf. Edit. Praefat. p. II. Labbe Dissert. de Scriptor. eccles. ed. cit. p. 195. Dupin T. V. p. 21. Ceillier l. c. Art. II. §. XVII. n. 1. *Alia Opera supposititia* jam suo loco memorata sunt, ut *liber de praedestinatione et gratia et Sermones varii*.

§. 240.

Character et doctrina S. Fulgentii.

S. Fulgentii
Character et
Doctrina.

S. Fulgentius, in Scripturis divinis copiosissime eruditus et ss. Patrum traditioni fideliter inhaerens, praesertim s. Augustino addictissimus nec latum unguem ab ejus doctrina recedens, in docendo ac disserendo admodum subtilis et perspicuus per universas orbis ecclesias magnum nomen obtinuit¹⁾. Est certe singularis in ipso vis ingenii, non vulgari suavitate condita. Sunt tamen, qui ipsum adstrictiorem vellent et in iisdem sententiis versandis repetendisqu minus crebrum; at hoc ipso sensus suos altius animis et clarius infigit. His mira accessit facundia, quae auditores abripere animosque commovere insolita virtute

¹⁾ S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 27. n. 35. S. Fulgentii de verit. praedestin. et gratiae lib. I. n. 10. 33. lib. II. n. 29. 30. et saep, item lib. III. n. 28. tum lib. I. ad Monim. c. 28. 29. lib. II. c. 12—15. et epist. 12. n. 24—26. Vita S. Fulgentii n. 3.

suevit ¹⁾. Mysteria religionis nostrae altissima explanatis Scripturae locis usurpatisque aptis similitudinibus clara, quantum homini fas est, reddidit, et quaecunque illustrationis gratia fuerant a Patribus et Conciliis prioribus in medium prolata, luculenta facilitate comprehendit. Hinc errores tam Arianos, quam Semipelagianos et Eutychianos tam felici triumpho debellavit; ejusque auctoritas inde plurimum augetur, quod omnes Africae Episcopi, velut ex ipsius ore loquentes, ipsius doctrinam confirmant, ita ut nullum sit dubium, quin audiens Fulgentium audiat Ecclesiam Africanam V. et VI. saeculi. Audiamus itaque eum de quibusdam doctrinae capitibus:

S. Fulgentii
Character et
Doctrina.

1. *Sola Ecclesia salvifica* his verbis adstruitur: „In sola Ecclesia catholica datur et accipitur remissio peccatorum ²⁾, quam ipse sponsus unam dicit esse columbam suam, unam electam suam, quam super petram fundavit, cui claves regni coelorum dedit, cui etiam potestatem ligandi solvendique concessit ³⁾. . . . Ab hac Ecclesia, quae claves regni coelorum accepit, quisquis foris est, non coeli viam graditur, sed inferni; nec tendit ad aeternae vitae domum, sed currit ad mortis aeternae supplicium; non solum si remaneat sine baptismo Paganus, sed etiam si in nomine Patris et Filii et Spiritus S. baptizatus perseveret haereticus. Neque enim per baptismi meritum adipiscitur veram vitam, si quis in nomine Patris et Filii

¹⁾ Exempla occurrunt in Vita S. Fulgentii n. 5. 10. 20. 30. 43. 44. 45. et 60. Cf. C. Baronii Annal. ad a. 504. n. 49. Dupin T. V. p. 31. Ceillier I. c. Art. II. §. XXI. n. I.

²⁾ Simili ratione et alibi loquitur: „Qui non credit, intra Ecclesiam catholicam cuncta relaxari posse peccata, ipse sibi remissionem peccatorum denegat, si de hoc saeculo in eadem cordis impenitentis durtia perseverans, alienatus ab ecclesiastica societate discedat.“ De remiss. peccat. lib. I. c. 23. cf. lib. II. c. 20.

³⁾ Quibusnam vero in Ecclesia hanc potestatem concesserit, ita declarat: „In Ecclesia una et vere catholica remissionem omnium peccatorum conversis dari per Spiritum S. ipse Salvator noster ostendit. Postquam enim resurrexit, insufflans in discipulos et eis donum Sancti Spiritus tribuens remittendorum eis potestatem tribuit peccatorum, dicens: Accipite Spiritum S.“ etc. De remiss. peccat. lib. I. c. 25.

S. Fulgentii
Doctrina.

et Spiritus S. sive intra Ecclesiam, sive extra Ecclesiam baptizatus non tamen intra Ecclesiam catholicam terminarit hanc vitam; nec vivet per Ecclesiastici baptismatis sacramentum, qui non tenuerit Ecclesiasticae fidei caritatisque consortium.“ De remiss. peccat. lib. I. c. 19.

2. *Justificationem hominis* ita describit: „Remissio peccatorum nonnisi in conversione cordis sortitur effectum, in illis duntaxat, qui propriae jam voluntatis utentes arbitrio, divini muneris opitulatione conversi mutatâ in melius vitâ non desistunt ad poscendam remissionem peccatorum currere.“ „Ut autem fiat quis justus ex impio, amicus Dei ex inimico, absolutus ex reo, nemo justificatione invenitur dignus, sed gratuita bonitate justificatur indignus; nec de potestate tenebrarum eripitur et in regnum filii dilectionis Dei transfertur, nisi quem Dominus gratuito gloriae dignatus fuerit munere praevenire, qui gratis salvat et juste condemnat.“ De remiss. peccat. lib. I. c. 13. De verit. praedestin. et gratiae lib. I. n. 13. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 7. 4. 5.

3. De metu gehennae salutari ait: „Expedit unicuique, priusquam praesentem finiat vitam, *futuri supplicii timore* converti, si vere non vult post hujus vitae finem sine fine torqueri.“ De remiss. peccat. lib. II. c. 14. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 6. et can. 8.

4. *Fides viva seu formata ad salutem necessaria* declaratur: „Fides, quae per dilectionem operatur, a s. Ecclesia catholica habetur: quam haeretici nullatenus habere probantur; quia *revera fides sola non sufficit, nisi Deum credens diligas Deum praeceptisque ejus obedias*. Obedire praeceptis ejus est non facere malum et facere bonum, pugnare contra diabolum, qui cursum nostrum ad Deum tendentem impedire momentis singulis nititur.“ Lib. de Trinit. ad Felicem c. 11. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 7. et can. 9. 12.

5. *De praeceptis divinis bonorumque operum mercede* testatur: „Diligentius attendendum est, tria quidem nobis in hoc loco (scil. Galat. 6, 7—10) Apostolicae doctrinae

sermonis ostendi, hoc est, ut bonum faciamus, et ut non deficiamus, quia tempore suo metemus non deficientes. Horum trium duo *in praecepto* sunt operis, tertium *in promissione mercedis*. Duobus labor operariis indicitur, tertio spe futurae messis laborantium animus sublevatur. Assolet enim, qui *certam sperat pro sui laboris qualitate mercedem*, sumere magis ex labore virtutem. . . . Caeterum multum se ipsum seducit, sive qui nulla mittens usque in finem praesentis vitae *semina operum bonorum* putat bona quandoque messurum, seu qui depravatus caret perseverantia bonae operationis et laetitiam sperat *in retributione mercedis*, cum beatus Apostolus hoc unumquemque recepturum testetur in messe, quod perseveranter praemittit in semine.“ De remiss. peccat. lib. II. c. 8. Cf. Concil. Trid. Sess. 6. cap. 11. et 16. can. 19. 20. et 26.

6. *Missae sacrificium* apertis verbis demonstrat ita referens ac solvens objectionem quamdam haeticorum: „Jam nunc etiam illa nobis est de Spiritus S. missione quaestio revolvenda: Cur scilicet, si omni *Trinitati sacrificium offertur*, ad sanctificandum *oblationis nostrae munus* Sancti Spiritus tantum missio postuletur; quasi vero (ut ita dicam) ipse Pater Deus, a quo Spiritus S. procedit, *sacrificium sibi oblatum* sanctificare non possit, aut ipse Filius sanctificare nequeat *sacrificium corporis sui, quod offerimus nos*¹⁾, cum corpus suum ipse sanctificaverit, quod obtulit, ut redimeret nos, aut ita Spiritus S. *ad consecrandum Ecclesiae sacrificium* mittendus sit, tanquam Pater aut Filius *sacrificantibus* desit.“ Lib. II. ad Monim. c. 6. Cf. Concil. Trid. Sess. 22. cap. 1. et can. 1. ²⁾.

¹⁾ Dignissima sunt, quae hic subjungantur, verba Ferrandi, Carthaginensis diaconi, discipuli et amici s. Fulgentii, de eadem re ita loquentis: „Christus Ecclesiam suam docuit in *quotidianis sacrificiis* hanc custodire regulam, ut pro peccatoribus sive adhuc in terra laborantibus, sive jam de saeculo recedentibus orationem faciat, pro martyribus vero gratiarum deferat actionem.“ Epist. dogmat. ad Eugypium adversus Arianos n. 15. (A. Maji Nova Collect. Veterum Scriptor. T. III. P. II. p. 183).

²⁾ Sunt et alia dogmata fidei nostrae, de quibus s. Fulgentius

S. Fulgentii
Editiones.

Editiones: Opera S. Fulgentii primo lucem aspexere in Hagenau 1520. fol. inde saepius recusa, etiam Venetiis 1696 in 8° item in Heptade Praesulum Christiana ed. Theoph. Rainaudus Lugduni 1633. et 1652. Paris. 1671. Praestantissima editio haec est: S. Fulgentii Ruspensis Opera omnia (ed. L. Mangeant) Paris. 1684 in 4° (recusa Venetiis 1742. fol. Migne P. L. T. LXV). De his aliisque editionibus cf. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. p. 220—21. Ceillier l. c. Art. II. §. XXI. n. 2.

§. 241.

S. Caesarius Arelatensis Episcopus. Ejus Vita.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Ipsius S. Caesarii Arelat. Opera. — Vita S. Caesarii Arelatensis Episcopi, scripta a Cypriano et Messiano discipulis ipsius, quae optime exstat in Actis Sanctorum ed. Bolland. ad diem 27. Augusti (T. VI. edit. Antverp. 1743. p. 64—83. ap. Migne P. L. T. LXVII. p. 1001—1042). — Concilium Agathense, Arelatense IV, Carpentoractense et Arausicanum (Mansi T. VIII). — Epistolae Romanorum Pontiff. Symmachi, Hormisdæ, Bonifacii II. et Agapeti ad S. Caesarium (Mansi T. VIII). — S. Ennodii Ticinensis lib. IX. epist. 33. — Venantii Fortunati lib. V. Carm. 2. — Gennadii lib. de Scriptor. eccles. cap. 86. (quod ab aliena manu additum ignoti est auctoris).

Subsidia: J. Stilling Commentarius de S. Caesario Arelat. in Actis Sanctorum (l. c. p. 50—64). — Histoire littéraire de la France par des religieux Bénédictins de la Congregation de S. Maur. T. III. (Paris 1735). S. Césaire Evêque d'Arles (p. 190—234). — Galland. Biblioth. Patrum T. XI. Prolegom. c. 1. — C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 22—24. cum Observatt. Balerin. — Ceillier T. XVI. Chap. IX. (ed. 2. T. XI). — Cas. Oudin T. I. col. 1339—51. — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. I. p. 317—19. Trichaud Hist. de s. Césaire archev. d'Arles, Arles 1853. — Villevieille Hist. de s. Césaire évêque

disserit. ex. gr. *virginitatis* excellentia epist. 3. n. 6. 10. 11. 12. 13. 14. 15. („tantum dicimus a sanctis nuptiis *sanctam virginitatem merito potiore* distare, quantum distant a bonis meliora, a terrenis coelestia, a beatis beatiora, a sanctis sanctiora“ etc.) et n. 16; *rotorum* obligatio epist. 1. n. 11—13. („non solum a virginibus integritas, verum etiam a viduis atque conjugibus debet Deo dicata continentia cum timore et tremore servari. Postquam quisque, meliora consectans, professione seipsum continentiae sive integritatis obstrinxerit, gravissime delinquit, si sibi deinceps licere putat, quod ante licitum fuerat“ etc.) et n. 14—17.

d'Arles, Aix 1884. — Bähr, Die christlich-römische Theologie, §. 192. (S. 425—27). — Ebert, Gesch. der Litter. des Mittelalt. I. 472. C. F. Arnold, Caesarius v. Arelate u. die gallische Kirche s. Zeit. Leipzig 1894. — Chevalier s. v. Césaire.

S. Caesarius, in agro Cabillonensi c. a. 470. nobili stirpe prognatus et benignitate in egenos a puero conspicuus, cum decimum octavum aetatis annum ageret, divino se cultui et ministerio ecclesiastico mancipavit ¹⁾. Biennio elapso ad maiorem perfectionem aspirans, non solum parentibus, sed et patriae valedicens, Lirinense monasterium petiit, ubi a s. Porcario abbate susceptus vigiliis et jejuniis, obedientia, humilitate et mansuetudine adeo brevi excelluit, ut omnibus exemplo praeluceret. Gravi tamen infirmitate ob nimiam austeritatem contracta, curandae valetudinis causa Arelaten missus est, ubi ejus virtutes innotuerunt s. Aeonio Episcopo Arelatensi, a quo presbyter ordinatus nunquam instituta Lirinensium derelinquens, ordine et officio clericus, humilitate, caritate, obsequio, cruce monachus permanebat ²⁾, tantaque assiduitate cultui divino insistebat, ut semper ad sacros in ecclesia conventus primus adesset, ultimus inde discederet. Quapropter monasterio in insula Rhodani prope Arelaten sito abbas praefectus a. 499. monachos ultra triennium summa cum laude rexit ³⁾.

S. Caesarii
Arel. Vita.

Moribundus Aeonius Caesarium successorem in cathedra Episcopali designavit, qui disciplinam ecclesiasticam nonnihil relaxatam ad pristinum vigorem reduceret. Ita Caesarius, licet invitus, ad munus Episcopale evectus

¹⁾ Vita S. Caesarii lib. I. n. 3—4. Tempus, quo floruit s. Caesarius, ac proinde annus nativitatis, si tota ipsius vitae chronologia conferatur, satis certe eruitur, nec ulla hodie ea de re inter eruditos controversia nisi levioris momenti superest. Cf. Stilling Commentar. de S. Caesario n. 10—13. Hist. littér. de la France I. c. §. I. (p. 190), C. Noris, Histor. Pelag. lib. II. c. 22. (ed. cit. col. 401—2) c. Ballerin. Observat. lib. II. c. 13. n. 1. (ibid. col. 507) et Pagi Crit. ad a. 453. n. 16.

²⁾ Vita S. Caesarii lib. I. n. 4—11. Venantii Fortunati lib. V. Carm. 2. v. 59—60.

³⁾ Vita S. Caesarii lib. I. n. 11—12.

S. Caesarii
Arel. Vita.

c. a. 502 ¹⁾) praedecessoris expectationem haud fefellit. Itaque de profectibus cunctorum sollicitus pastor statim solemne Tertiae, Sextae et Nonae officium in ecclesia cantandum instituit, ut poenitentes quotidiano interesse possent officio. Ipse vero spretis omnibus curis terrenis totum se verbo Dei, ac lectioni et praedicationi dedit veluti spiritualis medicus, qui paratis remediis morborum vitia curaret inserta et prohiberet malis cogitationibus nascitura. Proinde uberrima s. Scripturae copia et facilitate potitus, sive de umbra praesentium disputans, sive de perennitate beatitudinis persuadens, alios dulci invitavit alloquio, alios acriori deterruit, alios per caritatem, alios per districtiorem revocavit a vitiis, alios quasi in proverbii generaliter monens, alios asperius et sub contestatione divina increpans, ut monita sequerentur, aeterna cum lacrymis supplicia minabatur, prout singulorum noverat aut virtutes, aut mores, aut vitia ²⁾). Quidquid autem aliis praecepit, ipse primus fecit et propter Deum semper implevit: praecipue tamen continuo institit orationi, lectioni et eleemosynis, indefessa sollicitudine vereque paterna pietate curans pauperes, infirmos et captivos ³⁾).

Elapsis aliquot annis (a. 506) Caesarius ad Synodum convocavit Episcopos plus quam triginta sub ditione Alarici, Visigothorum regis, secum constitutos, accepta ab eodem rege licentia. Ea in Synodo Agathensi (a. 506) plurimos eosque saluberrimos condidit canones ad disciplinam ecclesiasticam in Gallia restituendam ⁴⁾). Ruricius vero Lemovicensem Episcopum, qui leviori de causa ad istud Concilium non venerat, insigni mansuetudine usus, officii commonuit, simul mentem suam aperiens, ut proximo

¹⁾ Vita S. Caesarii lib. I. n. 12. Caeterum chronologia haec pendet ab anno emortuali s. Caesarii, quandoquidem constat, eum per quadraginta annos munus Episcopale gessisse. Vita S. Caesarii lib. II. n. 27. et 33.

²⁾ Vita S. Caesarii lib. I. n. 13—15. et 45. lib. II. n. 4. et 26. Quam frequenter tum in civitate Arelatensi, cum in visitatione suae dioecesis verbum Dei praedicaverit, testatur Vita S. Caesarii lib. II. n. 16.

³⁾ Vita S. Caesarii lib. I. n. 43. 45. 15. 23. 26—27. et 32. lib. II. n. 4—8.

⁴⁾ Vid. Concilium Agathense a. 506. (Mansi T. VIII. col. 319—340).

anno frequentius adhuc Concilium ex Galliis et Hispaniis eum in finem Tolosae cogeret; quod concilium bellicae turbae mox secutae interceperunt ¹⁾.

S. Caesarii
Arel. Vita.

Deinceps (a. 507—512) monasterium sacrarum virginum aedificandum curavit, eique Caesariam sororem suam, quam ideo in monasterio Massiliensi educandam et instituendam providerat, abbatissam praefecit ac regulam, qua uterentur sorores, singulari conscripsit prudentia; rogavit quoque Summum Pontificem Hormisdam, ab eoque impetravit, ut ratum haberet quidquid pro virginum commodo egerat, ipsumque monasterium ab Episcopi jurisdictione, praeter solam visitationem, esset exemptum ²⁾.

Inter haec, dum instaurandae disciplinae ac promovendae sanctitati diligentem navat operam, graves non semel calamitates perpressus est. Etenim ob falsas suspensiones primum (a. 505) ab Alarico rege Burdegalam relegatus, mox tamen detecta ejus innocentia sedi suae restitutus est; posthac (a. 513) jubente Theodorico in Italiam abductus est, verum Deus per miracula sanctitatem servi sui adeo manifestam reddidit, ut Arianus rex eum liberum dimitteret. Tunc Romam perrexit ad Symmachum Pontificem, ut varios in Gallia abusus tollendos, juraque ecclesiae suae auctoritate Apostolica explicanda et confirmanda curaret. Nec id solum ex animi votis cessit viro sancto; verum aliis quoque privilegiis, ex. gr. pallio, Symmachus decoravit Caesarium, dignissimum ecclesiae tam honoratae antistitem. His feliciter peractis

¹⁾ Vid. *S. Caesarii Epist. ad Ruricium* (Canisii Lect. antiq. ed. Basnage Vol. I. p. 366. et Mansi T. VIII. col. 343) atque Ruricii excusatio in Ruricii lib. II. epist. 32. coll. ep. 34. (Canisii Op. cit. T. I. p. 397—99. et Mansi T. VIII. col. 343—44). Cf. Stiltling Commentar. de Caesario Arelat. n. 15—16. Hist. littér. de la France I. c. §. I. (p. 194) et §. II. (p. 223).

²⁾ Vita S. Caesarii lib. I. n. 20. et 25. item lib. II. n. 34. et Caesarii Regulae ad Virgines Recapitul. n. 14. *Regula ista Caesarii* cum approbatione S. P. Hormisdæ legitur in Actis Sanctorum ed. Bolland. ad diem 12. Januarii (T. I. edit. Antverpiae 1643. p. 730—37). Cf. Stiltling Commentar. de S. Caesario Arelat. n. 17—21. et n. 60. 61. item Hist. littér. de la France I. c. §. I. (p. 194—95. et p. 196). — Hujus usus, ut Apostolica auctoritate firmarentur jura et privilegia monasteriis concessa, luculentum reperitur exemplum eodem saeculo sexto, cum Childebertus Francorum rex a s. Gregorio Magno litteris datis hujusmodi confirmationem privilegiorum flagitaret; eam benigne concedens Pontifex causam simul aperuit, ob quam talis confirmatio vel ab ipso rege peteretur, quod nempe sciret, „eam Apostolicae Sedi reverentiam a fidelibus exhiberi, ut, quae ejus fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicitae usurpationis molestia quaterentur.“ S. Gregorii M. lib. 9. ep. 111. ed. Maur.

S. Caesarii
Arel. Vita.

Arelaten reversus est; at cum Episcopi nonnulli debitum ei obsequium praestare nollent, iterum Pontifici per legatos rem detulit. Qui refragantes obedire jussit simulque Caesario vices suas per Galliam et Hispaniam demandavit¹⁾.

Novo exinde fervore, utpote Summi Pontificis auxilio fretus, disciplinae ecclesiasticae operam dedit. Itaque a. 524 occasione dedicationis ecclesiae s. Mariae Concilium Arelatense IV. habuit in eoque saluberrimas leges statuit de ordinandis clericis, diaconis, presbyteris et Episcopis, addita poenae comminatione in transgressores²⁾; quam, ne impunita violatio canones despectos redderet, haud multo post in Concilio Carpentoractensi (a. 527) ob illicitas ordinationes Agroecio Episcopo Antipolitano inflixit. In eodem pariter Concilio sancitum est, ut singulis ecclesiis parochialibus dona a fidelibus oblata propria manerent. Anno dein 529 (mense Novembri) Concilium Vasense habuit, ut reliqua adhuc necessaria sibi visa pro redintegranda Ecclesiae disciplina et perficiendo cultu divino ordinaret³⁾.

Optime vero de Ecclesia Dei meruit insignis Augustini cultor extinctis haeresis Pelagianae reliquiis, quae clarorum virorum, ut Fausti Regiensis. auctoritate muni-

¹⁾ S. Caesarii Vita lib. I. n. 16—18. et n. 26—30. Vid. *P. Symmachi Epist.* 5. ad *Caesarium Arelat.*, cui praemittitur *Exemplum libelli a Caesario Episcopo Symmacho Papae oblati* (Mansi T. VIII. col. 211—13), item *P. Symmachi Epist.* 9. ad *Episcopos Galliae et Epist.* 10. ad *Caesarium Arelat.* cum libello praefixo legatorum Caesarii (Mansi T. VIII. col. 226—28). Cf. Stilting Commentar. de S. Caesario Arelat. n. 16. et n. 23—32. item Hist. littér. de la France l. c. §. I. (p. 195) et §. II. (p. 223).

²⁾ Vid. *Concilium Arelatense IV.* (Mansi T. VIII. col. 625—32. Maassen Mon. Germ. hist. Leg. Sect. III. Concil. T. I. p. 35 sqq. Hannoverae 1893). Quae decreta *P. Felix IV. in epist.* 3. ad *Caesarium Arelat.* et valde approbat et omnino servanda inculcat (Mansi T. VIII. col. 666). S. Caesarius in ordinationibus suis eum quoque morem servavit, ut nunquam in ecclesia sua diaconum ordinaret, nisi is quatuor vicibus in ordine libros Veteris et Novi Testamenti antea legerat. Vita S. Caesarii lib. I. n. 43. Cf. Stilting Commentar. de S. Caesario Arelat. n. 33.

³⁾ Vid. *Concilium Carpentoractense* (Mansi T. VIII. col. 707—710. Maassen l. c. p. 40 sqq.) et *Concilium Vasense III.*, quod alii vocant II. (Mansi T. VIII. col. 725—28. Maassen l. c. p. 55 sqq.). Cf. Stilting Commentar. de S. Caesario Arelat. n. 34 et 42. — Concilium Vasense plures auctores, uti Mansi l. c. p. 710, Fessler ed. 1. p. 874. a. 528 habitum esse censent, sed anno 529 illud adscribendum est. V. Hefele C. Gesch. II. §§. 239. 243.

tae adhucdum in Gallia Semipelagianismi nomine serpebant. Quos errores ut stirpitus evelleret, primo ad Romanum Pontificem recurrit, acceptisque inde fidei articulis de gratia et libero arbitrio Synodum Arausicanam a. 529. congregavit, quae damnatis erroribus Semipelagianis omnem de gratia et libero arbitrio controversiam, multis abhinc annis incerta fortuna agitatam, ex s. Augustini sententia composuit¹⁾. Decreta haec non multo post ipse Bonifatius, Romanus Pontifex, (a. 530.) Apostolica auctoritate roboravit²⁾. Ita post graves ac diuturnas lites per s. Caesarium triumphavit catholica veritas³⁾.

S. Caesarii
Arel. Vita.

Extremo vitae tempore strenuus canonum vindex in Contumeliosum Episcopum, variis criminibus obnoxium, severe animadvertit. In causa hujus Contumeliosi Rejen-sis Episcopi habitum est Concilium Massiliense a. 523, in quo sententia contra eum lata, et ipse in monasterium relegatus est⁴⁾. Oratione etiam habita Caesarius sententiae in Contumeliosum latae justitiam declaravit. Misericordiâ vero in pauperes tunc eo usque processit, ut non solum

¹⁾ Vid. *Concilium Arausicanum II.* (Mansi T. VIII. col. 711—23. Maassen l. c. p. 44 sqq.). Cf. Stilting Commentar. de S. Caesario Arelat. n. 35—41. C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 23. (col. 403—6) et Pagi Crit. ad a. 529. n. 3—7.

²⁾ Vita S. Caesarii lib. I. n. 46. *P. Bonifacii II. epist. 2. ad Caesarium Arelat.* (Mansi T. VIII. col. 735—38). Cf. Stilting Commentar. de S. Caesario Arelat. n. 42—46. Hist. littér. de la France l. c. §. I. (p. 196), C. Norisii Histor. Pelag. lib. II. c. 23. (col. 406—410) c. Ballerin. Observat. lib. II. c. 13. n. 2. Pagi Crit. ad a. 529. n. 8—11.

³⁾ Varii eruditi existimant a Caesario a. 530 ut canones Arausici confirmarentur, novam synodum Valentiam convocatam fuisse. (Noris. hist. Pelag. II. 23. Pagi ad a. 529. 8 sqq. Fessler ed. I. II. p. 874.) Sed haec synodus jam a. 529 ante concilium Arausicanum habita est, a praesulibus provinciae Viennensis. S. Caesarius eam non convocavit, sed ad eam invitatus est, et quum aegrotaret legatos misit. Quaestiones de gratia quidem agitatae sunt, sed definitiones non proderunt. Cf. Hefele C. G. §. 242. Arnold l. c. nota 1129. Maassen l. c. p. 59 sqq.

⁴⁾ V. Maassen l. c. p. 60. Hefele C. G. II. §. 246. Arnold l. c. p. 373 sqq.

S. Caesarii
Arel. Vita. vasa sacra divenderet ac pretium pauperibus distribueret, verum etiam praedia ecclesiae eum in finem vendere cogitaret; quod tamen obstantibus Ecclesiae legibus exsequi non potuit¹⁾. Tandem meritis plenus, cum insigne testamentum, piissimi animi perenne monumentum, condidisset, obdormivit in Domino a. 542²⁾.

§. 242.

S. Caesarii Arelatensis Scripta.

S. Caesarii
Arelat.
Scripta.

Opera s. Caesarii, quae ad nostram aetatem perverunt, haec sunt *Sermones*, *Epistolae*, *Regulae* vitam religiosam spectantes, et ejus *Testamentum*³⁾.

I. *Sermones* s. Caesarii circiter 150 habentur; universim autem in duas classes dispesci possunt. Multi imprimis exstant Sermones quos ex integro s. Caesarius elaboravit atque confecit; non pauci dein habentur, quos s. Caesarius ex aliis praecedentibus Patribus et Scri-

¹⁾ Vid. P. Joannis II. epist. 5. ad Caesarium Arelat., cui subjungitur Caesarii Oratio de Contumelioso Episcopo, vel potius Epistola encyclica Caesarii (Mansi T. VIII. col. 809—814. M. H. G. Epp. T. III. Epp. Arelatens. genuin. ed. W. Gundlach, Epp. 34. 35. p. 47—54. Berol. 1892); item P. Joannis II. epist. 4. et 5. (Mansi l. c. col. 807), et P. Agapeti epist. 7. ad Caesarium Arelat. (ibid. col. 856—57); de venditione autem praediorum Ecclesiae P. Agapeti Epist. 6. ad Caesarium Arelat. (ibid. col. 855—56). Cf. Stilting Commentar. de S. Caesario Arelat. n. 47—51. Hist. littér. de la France l. c. §. II. (p. 222—23).

²⁾ *Testamentum S. Caesarii* ed. C. Baronius Annal. ad a. 508. n. 23—28. et Stilting in Commentar. de S. Caesario Arelat. n. 57—65. alique. Obitus s. Caesarii narratur in ejus Vita lib. II. n. 32—35. De anno, quo s. Caesarius obierit, eruditi hodie passim conveniunt, vid. Hist. littér. de la France l. c. §. I. (p. 196), Stilting l. c. n. 55—56. Pagi Crit. ad a. 544. n. 8. Ballerin. Observat. in C. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 13. n. 1. Galland. l. c. n. 1.

³⁾ Editio completa et bene curata Operum s. Caesarii nondum habetur; talem parat cl. D. Germanus Morin O. S. B., brevique eam in lucem prodituram esse speramus. Vir eruditus pro ea qua floret humanitate varias nobis transmisit notas, quibus opportune in iis quae sequuntur jam utimur.

ptoribus compilavit, accommodavit atque pro scopo suo disposuit, maxime ut eos insereret collectionibus seu homiliis quae amicis donare et in alias quoque regiones mittere solebat. „Praedicationes quoque, scribit auctor Vitae ejus (Lib. I. n. 42), congruas festivitatis et locis . . . ita paravit, ut si quis advenientium peteret, non solum non abnueret impertire, sed et si minime suggereret, ut deberet accipere offerret tamen ei, ut importaret ipseque legeret. Longe tamen positus in Francia, in Gallia atque in Italia et Hispania diversisque provinciis constitutis transmisit per sacerdotes, quid in ecclesiis suis praedicare facerent.“ Utraque classis horum Sermonum merito quidem s. Caesario attribuitur, non eadem plane ratione tamen ei convenit. Liquet quoque ex his, ad dijudicandos s. Caesarii Sermones non posse unice ut criterium stylum adhiberi. Etenim in illis Sermonibus quos aliunde compilavit et pro scopo apte disposuit, stylus sane varius est. Unde ad codicum valorem et fidem praecipue attendendum est. Universim autem medio aevo in codicibus s. Caesario attributi non sunt Sermones, nisi in quibus disponendis suas revera habuit partes. — Exstant igitur s. Caesarii Sermones circiter 150¹⁾ qui vel ad s. Scriptu-

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

¹⁾ Sat difficile est, in recensendis istis Sermonibus talem sequi modum, ut Sermones citati statim a quovis facile reperiantur, quoniam nulla est editio, in qua omnes Caesarii Sermones collecti exhibeantur. Editio Homiliarum S. Caesarii Basileae 1558 in 8° complectitur 40 Homilias partim genuinas, partim spurias, quae recusae sunt, additis tamen in principio aliis sex Homiliis, in Margarini de la Bigne Biblioth. SS. Patrum T. VII; eadem ordine nonnihil mutato recurrunt in Magna Biblioth. Patrum Coloniensi a. 1618. (T. V. P. III) iterumque in Maxima Biblioth. Patrum Lugduni 1677. (T. VIII). Sermones 18 partim ineditos exhibet Vincentii Barralis Chronologia Lerinensis Lugduni 1613. P. I. p. 277—316. Tum Homilias 14 S. Caesarii seorsim divulgavit primus Steph. Baluzius. Paris. 1669, (recus. in Galland. Biblioth. Patrum T. XI. p. 1—25), postquam L. Holstenius suo Codici Regularum monasticarum (Romae a. 1661. Paris. 1663) pariter nonnullas inseruerat. Plurimi dein (a. 1684) Sermones Caesariani, quorum multi antea jam lucem viderant, emendatius editi sunt a PP. Maurinis in Opp. S. Augustini T. V. Append. inter Sermones spurios s. Augustini, nonnulli quoque juxta sententiam Oudini inter Sermones spurios s. Am-

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

ram explicandam ¹⁾ vel ad mores formandos pertinent. In iis quae sunt prioris generis,

brosii in edit. Maur. Opp. S. Ambrosii T. II. Append. Cf. Hist. littér. de la France l. c. §. II. (p. 198 -200). Itaque in gratiam eorum, quibus una tantum aut altera istarum editionum praesto est, Sermones singulos juxta varias eorundem editiones ita proferam, ut brevi compendio usus singulas editiones enumeratas paucis litteris indicare satis habeam, hunc in modum: *Marg. Bibl.* (Margarini de la Bigne Biblioth. Patrum T. VII. ubi insuper necesse est, singulis Homiliis ex ordine numerum praefigere, eo quod numerandi ratio ibi satis perturbata et confusa deprehenditur), *Bibl. Max.* (Biblioth. Maxima Lugduni T. VIII, quacum Biblioth. Magna Colon. in dispositione Sermonum convenit, numero in quibusdam, scil. 28—34, per errorem variante), *Barral.* (Vinc. Barralis Chronolog. Lerin.), *Baluz.* (Homil. a Baluzio editae et a Gallandio recusae), *Holsten.* (Holstenii Cod. Regul. juxta edit. P. Mariani Brockie. Augustae Vindel. 1759. T. I), *Aug. spur.* (S. Augustini Opp. ed. Maur. Paris. T. V. Append. continens Sermones spurios), et *Ambros. spur.* (S. Ambrosii Opp. ed. Maur. Paris. T. II. Append. p. 391 seqq., ubi Sermones ejusdem spurii habentur). In discernendis Operibus Caesarii genuinis ac spurii plerumque secutus sum editores Maur. Opp. S. Augustini, qui juxta Praefat. Tomi V. tum ex auctoritate Codd. Mss., tum ex aliis solidis argumentis (cf. Ceillier T. XVI. Chap. IX. Art. II. §. I. n. 2) ultra centum Sermones eidem vindicarunt. Iidem recte notarunt, similitudinem quorundam Sermonum s. Caesarii cum locis amplioribus s. Augustini; Ambrosii aliorumque veterum Patrum aut Scriptorum authenticiae Sermonum istorum per se haudquaquam officere, quippe cum satis constet, ipsum infirmitatis tempore aliorum labores in usus presbyterorum ac diaconorum suorum aptasse (Vita S. Caesarii lib. I. n. 41). Cf. Maur. in Opp. S. Augustini T. V. Praefat. sub finem; et Maur. Not. ad Aug. spur. Serm. 283. item ad spur. Serm. 262. et 147.

¹⁾ Quanto studio interpretandae s. Scripturae incubuerit, discipuli s. Caesarii aperte ostendunt in Vita S. Caesarii lib. I. n. 13. „Tantum voluminum sacrorum seriem commendavit, sic semper recentia congregavit, ut de veteribus nihil amitteret, similis templo Dei, quod et novos quotidie hospites suscipit et fovet antiquos.“ Item lib. I. n. 38. „In disserendis autem Scripturis et in elucidandis obscuritatibus quanta gratia in illo emicerit, quis poterit narrare? Ita ut haec ei summa jucunditas fuerit, si illum aliquis, ut obscura dissereret, provocaret. Et ipse frequentissime incitabat dicens nobis: Scio, quod non omnia intelligitis; quare non interrogatis, ut possitis cognoscere? Non semper vaccae ad vitulos currunt, sed nonnunquam vituli ad vaccas, ut de matrum uberibus possint suam esuriem satiare. Hoc et vos omnino debetis facere, ut interrogando etiam nos exerceatis, ut debeamus per-

1. *multas narrationes Veteris Testamenti allegorice exponit*, sic de Abraham, Jacob et Joseph, de Moyse et populo Israel, de David et Goliath, de Elia et Elisaeo¹⁾.

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

2. *Ex Novo Testamento varia Evangelii Matthaei, Lucae et Joannis loca ita explanat*, ut eximia vitae christianae praecepta inde plurimum confirmentur atque illustrentur, ex. gr. de publica et occulta eleemosyna, jejunio et oratione, de judicio temerario, de duabus viis arcta et lata deque terrena Christianorum peregrinatione, de necessitate bonorum operum, de regno Dei, de nuptiis in Cana Galilaeae, de muliere Samaritana²⁾; denique parabolam de decem Virginibus pulchre edisserit³⁾. — Ex verbis autem s. Pauli Apostoli difficilem quemdam locum (1. Cor. 3, 11—15) interpretatur de igne purgatorio atque de modis, quibus peccata capitalia et minuta aboleri vitarique debeant⁴⁾.

quirere, unde vobis possimus spiritalia mella proferre“ (cf. S. Caesarii Sermo inter Aug. spur. Serm. 299. n. 4).

¹⁾ Aug. spur. Serm. 2. 4. 5. 8. 10. 11. 12. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 22. 28. 29. 34. 35. 37. 38. 40. 41. 42. 44. 45. Quibus ex sententia Cas. Oudin addendi veniunt Aug. spur. Serm. 6. (de immolatione Isaac, ex Origene), Serm. 14. (de beato Joseph, de invidia veroque amore), Serm. 32. (de serpente aeneo et virga Moysis), Serm. 36. (de Gedeon, ex Ambrosio), Serm. 58. (in Proverb. 31. 10—31. de muliere forti et Ecclesia. (Quoad Serm. 6. 14. 36. 58. certum est eos a s. Caesario compilatos esse et dispositos; idem fere certo constat quoad Serm. 32.)

²⁾ Ita explanatur Matth. 6, 1—6. „Nesciat sinistra“ etc. Aug. spur. Serm. 63; Matth. 7, 1—5. „Nolite judicare“ etc. Aug. spur. Serm. 66; Matth. 7, 13—14. „Intrate per angustam portam“ etc. Aug. spur. Serm. 67. Serm. 68. (Baluz. Hom. 13) et Serm. 69; Matth. 25, 34—43. „Venite benedicti Patris mei“ etc. Aug. spur. Serm. 77. et Serm. 78. (Marg. Bibl. Hom. 41. Bibl. Max. Hom. 39); Luc. 17, 21. „Regnum Dei intra vos est“ Aug. spur. Serm. 89. (Marg. Bibl. Hom. 18. Bibl. Max. Hom. 19); Joh. 2, 1—10. in Aug. spur. Serm. 90. et 91; Joh. 4, 5—13. in Aug. spur. Serm. 93. His Oudin merito adjiciendos putat Aug. spur. Serm. 75. (de verbis Matth. 24, 19. „Vae praegnantibus“ etc.) et Serm. 83. (de muliere peccatrice Luc. 7, 36—50); horum priorem genuinum agnoscit, alterum dubium censet Hist. littér. de la France l. c. §. II. et §. IV. (p. 204 et 226).

³⁾ Sermones duo de hac parabola integri reperiuntur in Aug. spur. Serm. 76. et Serm. 228. item in Bibl. Max. T. XXVII. p. 342—45. et (absque tamen auctoris nomine) ap. Holsten. T. I. p. 497—501. Iidem Sermones minus plene et accurate habentur in Auctario Biblioth. Patrum Paris. 1610. T. II. col. 1528—32. atque in Bibl. Max. T. VIII. p. 865—66.

⁴⁾ August. spur. Serm. 104 (Marg. Bibl. Homil. 7. Bibl. Max. Hom. 8). — Sermo alius in locum s. Pauli (1. Cor. 12, 26): „Si patitur

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

3. Sermones alii pertinent ad praecipuas anni solemnitates et tempora sacra¹⁾, quae sanctus Episcopus zelo divino aestuans non absque congrua et salutari admonitione praetermittere solebat. Sic tractavit de adventu Domini et praeparatione ad festum Nativitatis Christi²⁾, de Natali Domini (Ambros. spur. Serm. 3), de Kalendis Januariis, quarum superstitiosi abusus gravissime redarguuntur ac prohibentur³⁾, de festo Epiphaniae⁴⁾, de Quadragesima et jejuniis cum eleemosyna⁵⁾, de lotione pedum in Coena

unum membrum“ etc. inter August. spur. Serm. 105. etiam compilatus et dispositus est a s. Caesario.

¹⁾ De hoc sacrarum Concionum genere testatur Vita S. Caesarii, quod s. Episcopus „praedicationibus incessanter omni Dominica omnibusque diebus festis instituit“, atque praedicationes, tempori vel festivitibus congruentes, ipse fecit, recitavit, legendas tradidit atque transmisit, lib. I. n. 15. 41. 42. 45.

²⁾ Ambros. spur. Serm. 1. Aug. spur. Serm. 115. (etiam in Append. Opp. S. Maximi Taurin. Serm. 1) et Serm. 116. Quod porro Caesarii jam aetate *Adventus Domini* pro digna praeparatione ad instantem festivitatem celebrari consueverit, patet ex Gregorii Turon. Histor. Franc. lib. 10. c. 31. n. 6. de jejuniis, nec non ex ipsius Caesarii Regula ad Virgines Recapitul. n. 15.

³⁾ Aug. spur. Serm. 129. et 130. Pariter contra auguria et alia superstitionum genera disserit Caesarius in Aug. spur. Serm. 278. item spur. Serm. 279. et 265. Diserte vero testatur Vita S. Caesarii, eum „contra Kalendarum paganissimos ritus, contra augures“ etc. praedicationes fecisse, lib. I. n. 42.

⁴⁾ Aug. spur. Serm. 139. (Valde dubium est. an sit s. Caesarii.) Cas. Oudin etiam Aug. spur. Serm. 137. (quo de Christi baptismo agitur et Psalmi 28. brevis expositio continetur) Caesario tribuit, praefixo titulo: *In Octava Epiphaniae*; ast valde dubitandum, utrum vere Caesarii sit. — Sermones duo, quos proxime subjungit Oudin: *In Septuagesima et Sexagesima* (Ambros. spur. Serm. 14. et 15) pariter Caesario abjudicandi videntur, cf. Monita Maur. Sermonibus hisce praefixa. (Revera tres illi Sermones nullatenus sunt s. Caesarii.)

⁵⁾ Aug. spur. Serm. 140. 141. et 142. (Marg. Bibl. Hom. 24. Bibl. Max. Hom. 2. item in Opp. S. Isidori Hispal. T. VII. p. 308—311. ed. Arevalo). Cas. Oudin Caesario adscribendos censet Ambros. spur. Serm. 17. 25. 26. et 29. (de Quadragesima et Ambros. spur. Serm. 30. (in Dominica passionis), Serm. 31. et 32. (Dominica in ramis Palmarum); ast nec ullius Codicis auctoritas ei suffragatur, nec stylus et argumentum satis congruit. Alii Sermones duo, quos idem Oudin n. 65. et 68. S. Caesarii recenset, potius ad s. Maximum Taurin. pertinent ed. Bruni Serm. 25. et 26.

Domini (Aug. spur. Serm. 149), de *solemnitate Paschali*¹⁾, atque de *letania* seu diebus Rogationum²⁾.

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

4. *Sermones de fide et necessitate bonorum operum*, quibus idea veri Christiani exhibetur, fidei praestantiam veramque naturam declarant, articulos fidei credendos summam proponunt, necessitatem bonorum operum ad vitam aeternam demonstrant, humilitatem, abnegationem sui ipsius et abrenuntiationem diabolo, pompis et operibus ejus in baptismo factam, denique generatim summam officiorum hominis christiani gravibus sententiis inculcant. sedulo hortantes, ut unusquisque non solum a malo declinet, sed et bonum diligenter faciat³⁾. Huc quoque pertinet ejus *Sermo ad Competentes* (Aug. spur. Serm. 267), quo hisce talia praecepta morum tradit, quae omnibus etiam baptizatis fidelibus apprimè conveniunt.

5. *Sermones de judicio divino et poenitentia*⁴⁾ vehementer in-

¹⁾ Aug. spur. Serm. 168. pars posterior; cf. Hist. littér. de la France I. c. §. IV. p. 227. ubi tum hic Sermo 168, cum alius de Pascha inter Aug. spur. Serm. 163. inter *dubios* Caesarii foetus refertur. (Compilatos et dispositos fuisse hos duos Sermones a s. Caesario, merito statui potest.) Ambros. spur. Serm. 34. de eadem solemnitate s. Caesario ab Oudino adsertus, non est s. Caesarii, nec duo *Sermones ad Neophytos* in Aug. spur. 169. 170. quos idem Oudin n. 77. 78. illi tribuit. Serm. 172. (ad Neophytos) vero cum Oudin (n. 78) s. Caesario adscribendus est, quatenus eum compilavit et disposuit, ut homiliario eum insereret. — *Sermones V. de Pascha* (Marg. Bibl. Hom. 2—6. Bibl. Max. Hom. 3—7, quorum tres etiam apud Eusebium Gallicanum seu Emisenum reperiuntur (Hom. I. III. V. de Pascha) haud quidem a s. Caesario compositi sunt, sed ex Fausto Rejensi aliisque Scriptori- bus compilati videntur pariter ab ipso s. Caesario; ejus enim nomen in permultis Codicibus ferunt. Sermo quintus etiam apud s. Isidorum Hispalensem (Opp. Isidori ed. Arevalo T. VII. p. 316—20.) legitur, cf. Isidor. T. I. cap. 72. n. 28. (p. 625). item Hist. littér. de la France I. c. §. IV. (p. 226).

²⁾ Aug. spur. Serm. 173. (Marg. Bibl. Hom. 39. Bibl. Max. Hom. 37) et Serm. 174. — Addit Cas. Oudin tanquam genuinos Caesarii foetus Ambros. spur. (ed. Rom.) Serm. 58. de festo *ascensionis Domini*, et Serm. 36. (ed. Maur.) de festo *Pentecostes*; sed immerito.

³⁾ S. Aug. spur. Serm. 244. et 263. (Baluz. Hom. 4), Serm. 264. (Baluz. Hom. 12), Serm. 265. et 266. item Serm. 224. et 279. de *Martyribus* (ubi de *martyrio incruento* pulcherrime verba facit).

⁴⁾ Teste Vita S. Caesarii cogitatio haec tam assidue animum ejus implebat atque movebat, ut frequenter etiam in sopore positus de *future judicio* vel de aeterno praemio praedicaret. Quin et per somnum gravi voce dicere auditus est: „Duo sunt, nihil est medium; duo sunt; aut in coelos ascenditur, aut in infernum descenditur,“ lib. II. n. 4. et 5. cf. Aug. spur. Serm. 295. n. 5. et Serm. 249. n. 1.

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

stant, ut homo in capitalia crimina lapsus ad unicum poenitentiae remedium confugiat, ut poenitentiam continuo agat, nec eam ad finem vitae periculose differat¹⁾; *confessionis* quoque *peccatorum* (Aug. spur. Serm. 253) et *poenitentiae publicae* necessitatem rectamque rationem docet (Aug. spur. Serm. 261. cf. Serm. 262. n. 1): atque *humilitatem*, ex qua poenitentia nascitur, plurimum commendat (Aug. spur. Serm. 296. Baluz. Hom. 11).

6. *Sermones de caritate* Dei et proximi, ac praesertim de *inimicorum dilectione*²⁾, praeclaram hujus virtutis principalis indolem et egregios fructus insigni cum ardore animi ostendunt³⁾; haec autem

¹⁾ Aug. spur. Serm. 110. et 249. Serm. 256. (Baluz. Hom. 2). Serm. 257. (Marg. Bibl. Hom. 12. Bibl. Max. Hom. 13), Serm. 258. (Marg. Bibl. Hom. 13. Bibl. Max. Hom. 14), Serm. 259. (Baluz. Hom. 3), Serm. 260. (Marg. Bibl. Hom. 16. Max. Bibl. Hom. 17) et Serm. 262. (Marg. Bibl. simulque Bibl. Max. Hom. 1). — Quoad alios Sermones quos Oudin n. 93. 94. 99. et 100 Caesario tribuit adverti potest: Aug. spur. Serm. 56 (etiam de bono adversitatum agens) et Serm. 252 certe a s. Caesario pro homiliariis dispositi sunt. Serm. 250 et Ambros. spur. 24. dubii videntur (cf. Hist. littér. de la France l. c. §. IV. p. 226. et 227), forte tamen a Caesario pariter aptati sunt ut homiliariis insererentur. Idem dicendum est quoad Sermonem etiam ab Oudino n. 92. inter Caesarianos relatum. in Marg. Bibl. Hom. 46. (cf. ibid. Hom. 43), qui non est nisi pars August. Serm. 393. — Denique duo Sermones, Caesario ab Oudino n. 95. et 96. adscripti, (prior *de poenitentia* Marg. Bibl. Hom. 44. Bibl. Max. Hom. 42; alter *de contentu praesentis vitae* Bibl. Max. T. XXVII. p. 346—47) styli diversitatem praeferunt atque in illis s. Gregorius, in priori etiam s. Isidorus citatur. Non sunt igitur Sermones genuini a s. Caesario confecti; forte tamen ab illo aptati fuerunt homiliariis. et post interpolati. — Homilia *de duodecim remissionibus peccatorum*, (Marg. Bibl. Hom. 40. Bibl. Max. Hom. 38) Caesario attributa, potius fragmentum est nescio cujus auctoris (cf. Hist. littér. de la France l. c. §. IV. p. 227—28); potuit tamen et ipsa a Caesario homiliariis disponi et inseri.

²⁾ Hanc in rem testatur Vita S. Caesarii: „Caritatis ejus ardorem, qua omnes homines dilexit, quis poterit unquam imitari? Ille enim hoc maxime et corde et ore gestabat, et ut inimicos diligere deberemus. hortatu blandissimo, sermone et exemplo laudabiliter instruebat. Vix aliquis illo affectu pro caris, quo ille pro inimicis orabat“ (lib. I. n. 40). Et revera tanta erat vis sermonum ipsius „contra discordiam et odium“ (Vita S. Caesarii lib. I. n. 42), ut exeuntes ab hujusmodi concionibus non raro dicerent: „Deo gratias, quia jam non retineo malefactum, nec furit animus meus contra illum fratrem meum, quia utique vera sunt, quae Servus tuus praedicat, et malo injuriam pati, quam in die iudicii mihi iste Sanctus in testimonio exhibeatur“ (lib. II. n. 26).

³⁾ Aug. spur. Serm. 107. et 112. Serm. 269. (Auctar. Biblioth.

caritas aliquando etiam in poenis, quas viri sancti inflixere peccatoribus, conspicua redditur (Aug. spur. Serm. 275. seu Baluz. Hom. 14).

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

7. *Sermones de eleemosyna faciendu* mira argumentorum ubertate dicendique virtute eam caritatis manifestationem necessariam ad leviora peccata extinguenda et vitam aeternam assequendam, commendant, atque tria eleemosynarum genera pulcherrime describunt¹⁾.

8. *Sermones contra impudicitiam et ebrietatem*²⁾ castitatem in omni vitae genere servandam efficacissime praescribunt, inprimis vero castitatem conjugalem inculcant, eosque gravissime objurgant, qui, cum habeant uxores, adulteria committunt aut concubinas foveant, atque crimina haec per largas eleemosynas excusari sibi blandiuntur. Praeterea ad servandam castitatem necessarium esse monet, ut extranearum mulierum incauta familiaritas

Patrum Paris. 1610. T. II. col 1521—23. Barral. Serm. 16. Baluz. Hom. 10. Bibl. Max. T. VIII. p. 861—62), Serm. 270. 271. et 272. (Marg. Bibl. Hom. 10. Bibl. Max. Hom. 11), Serm. 273. (Baluz. Hom. 7) et Serm. 274. (Baluz. Hom. 9), Serm. 225. de Martyribus; item Serm. 210. Hic Sermo (210) dispositus est a s. Caesario ex s. Maximi Homil. 64. quam pro more suo in proprios usus accommodavit et ampliavit.

¹⁾ S. Caesarius discipulis solebat dicere: „nostris procul dubio profectibus in praesenti saeculo pauperes impertitos, quibus nunc, fideiussore Christo, commendaremus in terris, quod postea reciperemus in coelis“ (Vita S. Caesarii lib. I. n. 15). Sunt autem Sermones huc pertinentes: Aug. spur. Serm. 305. (Marg. Bibl. Hom. 21. Bibl. Max. Hom. 22), Serm. 306. et 307. (Marg. Bibl. Hom. 23. Bibl. Max. Hom. 24). Serm. 308. (Marg. Bibl. Hom. 8. Bibl. Max. Hom. 9), Serm. 309. (Marg. Bibl. Hom. 15. Bibl. Max. Hom. 16). Serm. 276. (Marg. Bibl. Hom. 20. Bibl. Max. Hom. 21. item in Opp. S. Maximi Taur. Append. Serm. 27), in quo et de *parentum dilectione et de reddendis decimis* agitur; pariter Caesarius de *reddendis decimis* tractat Aug. spur. Serm. 277. (cujus Excerpta refert Marg. Bibl. Hom. 43. Bibl. Max. Hom. 41. item in Opp. S. Maximi Taur. Append. Serm. 26). His Oudin. n. 125. et 126, licet stylus nonnihil discrepet, adjiciendos putat Aug. spur. Serm. 310. et 311. ac merito quidem, quatenus eos Caesarius homilariis suis aptavit. Cf. etiam Aug. spur. Serm. 78. et 262. (qui jam supra indicati sunt p. 877. et 880. Not.), item Serm. 220. in *Natali SS. Innocentium*. Denique Marg. Bibl. Hom. 42. de *eleemosynis* (Bibl. Max. Hom. 40) non exhibet nisi loca quaedam s. Scripturae de isto argumento in unum collecta, vel ex quadam Caesarii Homilia decerpta vel potius ab ipso Caesario concinnata ideoque ejus nomine insignita.

²⁾ „Praedicationes contra ebrietatis et libidinis malum“ ab ipso factas memorat Vita S. Caesarii lib. I. n. 42; alibi addens, quod inter alia mala „praecipue luxuriae et ebrietatis vitia impatientissime omnino abhorrebat“ lib. II. n. 6.

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

vitetur et turpes cogitationes diligenter excludantur. *Ebrietatis* vero mala graphicis coloribus depingit, ut a tanto vitio auditores absterreat ¹⁾.

9. *Sermones de cultu divino et verbo Dei* continent praeclaras admonitiones, ut fideles mature ad ecclesiam veniant, digne sacris intersint ac genua flectant, nec ante finem missae discedant, ut porro avide et attente verbum Dei audiant; Sacerdotes autem praedicationis munus diligentissime obeant, rationis aliquando reddendae semper memores ²⁾.

10. *Sermones certis quibusdam occasionibus habiti* pertinent vel ad *dedicationem ecclesiae* et altaris, quam spirituali ratione ad animum hominis Deo consecrati ingeniose applicat, vel ad *energumenum liberatum*, ubi de potestate daemonis in hominem ejusque timore abjiciendo disserit, vel ad *causam Contumeliosi Episcopi*, cujus depositionis rationem reddit, severitatem simul in puniendis delictis necessariam demonstrans, vel denique ad *publicam calamitatem* ex incursione barbarorum, ubi adversitatis temporalis utilitatem ostendit ³⁾.

¹⁾ Aug. spur. Serm. 289. 292. et 288. (Bibl. Max. T. XXVII. p. 345—46), Serm. 309. (Marg. Bibl. Hom. 15. Bibl. Max. Hom. 16). Serm. 293. et Serm. 313. (Marg. Bibl. Hom. 9. Bibl. Max. Hom. 10). — *Contra ebrietatis malum* directi sunt Aug. spur. Serm. 294. et 295. (Baluz. Hom. 5. et 6).

²⁾ Aug. spur. Serm. 283. (Marg. Bibl. Hom. 35. Bibl. Max. Hom. 33. Barral. Serm. 12), Serm. 284. 285. et 286. (Marg. Bibl. Hom. 36. (Bibl. Max. Hom. 34). Serm. 281. (Marg. Bibl. Hom. 11. Bibl. Max. Hom. 12) et Serm. 282. (Baluz. Hom. 8) cf. Serm. 173. n. 4. — *De audiendo verbo Dei* tractant Aug. spur. Serm. 299. (Marg. Bibl. Hom. 28. Bibl. Max. Hom. 26. Barral. Serm. 1), Serm. 300. et 301. (Marg. Bibl. Hom. 14. Bibl. Max. Hom. 15), Serm. 303. (Marg. Bibl. Hom. 19. Bibl. Max. Hom. 20), item Serm. 287. His Oudin n. 138. addendum censet Aug. spur. Serm. 9, qui ex Origene integer desumptus est. Caeterum ad hos Caesarii Sermones vid. Caesarii Vita lib. I. n. 13. 14. 15. 19. 41, unde s. Praesulis studium in promovendo Dei cultu ac praedicatione verbi Dei rite instituenda atque excipienda potissimum elucet.

³⁾ *Sermones in dedicatione Ecclesiae* habiti sunt Aug. spur. Serm. 229. et 230. (quorum prior etiam legitur in Opp. S. Maximi Taurin. Append. Serm. 18). — *De erepto energumeno* est Aug. spur. Serm. 314. (Marg. Bibl. Hom. 22. Bibl. Max. Hom. 23), cujus occasionem enarrat Vita S. Caesarii lib. II. n. 16. — *Oratio in causa Contumeliosi*, Regiensis Episcopi, habetur ap. Mansi T. VIII. col. 811—14. — *De adversitate temporali* tractat Aug. spur. Serm. 298. cf. de persecutione Aug. spur. Serm. 290. (in Natali SS. Innocentium). *Sermo alius de persecutione*, qui inter Caesarianos occurrit (in Marg. Bibl. Hom. 27. Bibl. Max. Hom. 45. cf. Oudin n. 154) et s. Augustino adscribitur, re-

11. *Sermones ad monachos* virtutes conditioni monasticae accommodatas, praesertim humilitatem et obedientiam, caritatem, animi puritatem, votorum observantiam, rerum temporalium abdicacionem et strenuam contra vitia pugnam omni sollicitudine commendant¹⁾.

S. Caesarii
Arel. Ser-
mones.

vera neque hujus, neque illius est, sed ad ignotum spectat auctorem. Sermonum ad fratres in eremo, quos inter est Sermo 60. Auctorem vero hunc s. Hieronymum esse censet cl. D. G. Morin, qui editionem illorum Sermonum jam parat.

¹⁾ Sermones isti plerumque habiti videntur aut in monasterio Liricensi aut in monasterio prope Arelaten sito. Legitur apud Gennadium lib. de Scriptor. eccles. c. 86, Caesarium scripsisse „opuscula monachis valde necessaria“, seu (quod ait Sigebertus Gemblac. lib. de Scriptor. eccles. c. 119) „homilias vitae monachorum congruentes“. Trithemii tempore exstitit Caesarii „liber Sermonum ad monachos“ (lib. de Scriptor. eccles. c. 233), complectens Sermones viginti duos (V. Barralis Chronolog. Lerin. P. I. p. 260). Vincentius Bellocensis in Specul. histor. lib. 23. c. 141. „decem homilias morales et utiles ad monachos“ a Caesario editas sibi que usitatas refert; quo in loco fortasse respicit ad librum suum ineditum: „De auctoritatibus Sanctorum“ (vid. Bandini Catalogus Codd. latin. Biblioth. Mediceae Laurent. Florentiae 1774. seqq. T. IV. col. 713—14). Ac revera hodie circumferuntur *Homiliae X ad monachos*, quae in Codd. Mss. S. Caesario Arelatensi tribuuntur (Codices Mss. theolog. latini Bibl. Palatin. Vindobon. ed. M. Denis. Vindobonae 1793. Vol. I. col. 926—28. et col. 227. item ex parte ap. Bandini Catalog. Codd. latin. Biblioth. Laurent. T. I. col. 263—64. et col. 280. atque in Laurentii Theupoli Biblioth. latina et italica D. Marci. Venetiis 1741. fol. Cod. 80. p. 58—59), editae autem comparent sub nomine Eusebii Gallicani vel Emiseni (Eusebii Gall. Homil. 35—44. ed. Paris. 1547. p. 94—119), quarum pleraeque (Hom. IV—VII. et IX—X) ordine tamen mutato etiam in Biblioth. Patrum inter Caesarii Homilias leguntur (Marg. Bibl. Hom. 29—33. et Hom. 1. item in Bibl. Max. Hom. 27—31. et Hom. 1), sicuti et Hom. III—VII. ac Hom. IX. reperiuntur ap. Barral. Serm. 14. et Serm. 2—6. Praeterea s. Caesario Sermones alii ad monachos tribuuntur, de quibus vix ullus dubitandi locus, nempe in Marg. Bibl. Hom. 17. 26. 34. 37. et 38. (Bibl. Max. Hom. 18. 25. 32. 35. et 36. et apud Barral. Serm. 7. 8. 9. 10. et 13). Hi omnes quinque adeo sibi similes sunt, ut non possit non unus omnium auctor agnosci, quem Caesarium esse testantur Codd. Mss. optima notae, in quibus primus eorum Sermonum s. Caesario Arelat. diserte tribuitur (vid. Codd. Mss. Biblioth. Taurin. ed. Pasini. Taurini 1749. P. II. p. 210. Codd. Mss. theolog. latin. Biblioth. Palat. Vindobon. ed. Denis. Vol. I. col. 928. item Bandini Catalog. Codd. latin. Biblioth. Laurent. T. I. col. 262. 263. 264. 280. 735), nec non auctor antiquus ap. Barral. P. I. p. 83—85, ubi alter eorundem Sermonum (juxta ordi-

S. Caesarii
Arel. Epi-
stolae.

II. *Epistolae quatuor s. Caesarii* ad vitam monasticam spectant. Harum prima, directa ad *Caesariam*, germanam sororem suam, ejusque Congregationem monasticam, describit eam virtutum coronam, quibus ornata esse debet sancta virginitas, ac praecipue incautam virorum familiaritatem vitare monet¹⁾. Altera epistola, seorsim ad *Caesariam* sororem data, divinae voluntati obsecundare et per-

nem Biblioth. Patrum) s. Caesario adscribitur. Primus istorum quinque Sermonum in Bibl. Patrum interpolatus videtur, dum per librarii errorem conclusio Sermonis Fausti de s. Maximo Regiensi Episcopo in medio ejusdem inserta legitur; sed Barralis integrum hunc Sermonem absque interpolatione exhibet, quemadmodum et in Cod. Florentino legitur (vid. Bandini Catalogus Codd. latin. Biblioth. Mediceae Laurent. Florentiae 1774. T. I. col. 262. n. 12). Hom. 36. (Bibl. Max.) potius est *Epistola s. Caesarii de humilitate*, quam ex variis Codd. nuper integram publicavit Arnold l. c. p. 468 sqq. Plures ex illis Serm. ad Monachos stylum prae se ferunt Fausti Regiensis et in variis Codd. ei adscribuntur, in aliis s. Caesario. Videtur hic eos in usum suum adaptasse. Unde etiam explicatur, quod penitus orthodoxa in iis sit doctrina de gratia; naevos enim, si aderant, corrigere potuit Caesarius. Denique ad s. Caesarium referuntur Barral. Serm. 15. 17. et 18. Cf. de his omnibus Hist. littér. de la France l. c. §. II. (p. 214—18). — Alius ad monachos Sermo, inter Caesarianos obvius (Marg. Bibl. Hom. 27. Bibl. Max. Hom. 45), qui tamen s. Augustini nomen prae se fert et revera magna ex parte inter spuria s. Augustini Opera occurrit (Sermo 60. ad fratres in eremo, vid. supra), probabiliter a s. Caesario in usum suum aptatus est.

¹⁾ *Epistola* haec ad *Caesariam germanam* optime exstat in Biblioth. Max. Patrum T. XXVII. p. 348—50. et in L. Holstenii Cod. Regul. monast. T. I. p. 485—89, item in Galland. Biblioth. T. XI. p. 42—45. Migne P. L. T. LXVII. p. 1128—1135. Eadem Epistola, minus integra et per errorem (ut facile apparet, cf. Codd. Mss. theolog. latin. Vindobon. ed. Denis. Vol. I. col. 2121—22) ad quosdam *Germanos* inscripta, etiam legitur in Bibl. Max. T. VIII. p. 862—65. (et antea in Auctario Bibl. Patrum Paris. 1610. T. II. col. 1523—29). Pars praecipua hujus Epistolae, ab initio et in fine decurtata, iterum habetur tanquam s. Caesarii *Sermo ad Sanctimoniales* in L. Holstenii Cod. Regul. monast. T. I. p. 363—65. et (quod mireris) in Galland. Bibl. T. XI. p. 36—38. Migne l. c. p. 1121—1125. Denique exigua ejusdem pars, statim a principio decerpta, occurrit inter Caesarii Sermones ad monachos ap. Barral. Serm. 11. Cf. Hist. littér. de la France l. c. §. II. (p. 221—22), ubi tamen solitum Maurinorum acumen criticum nonnihil desideres.

fectionem assequi, ac vitia eidem praecipue adversantia, superbiam et luxuriam, invidiam et loquacitatem debellare docet. Epistola tertia *ad Oratoriam* virginem Deo dicatam, cum praefecturam in monasterio sortita esset, idonea suggerit monita, ut novo isto munere usque quaque rite defungi, ac tum semet ipsam, tum caeteras sorores ad culmen verae sanctitatis dirigere possit¹⁾. Accedit quarta *Epistola s. Caesarii episcopi de humilitate ad monachos*. In epistola hac, quam ad monachos Blandiacenses petente Arigio abbate direxit, de virtute humilitatis ac de superbiae vitio egregie disserit, illamque virtutem suavi eloquentia commendat²⁾. De aliis s. Caesarii epistolis vid. supra §. 241. (p. 435 et 436. Not.)

III. *Regulae duae, una ad Virgines sacras, altera ad monachos.*

Regula ad Virgines sacras continet vitae communis sanctaeque praecepta, in monasterio, quod ipse condiderat, observanda. Et quia ab exordio conditi novi monasterii vir sanctus haud prorsus omnia aptissime disposuerat, sed experientia adjicienda quaedam, alia mutanda, alia mitiganda docuit, sub vitae finem huic Regulae addidit brevem *Recapitulationem*, qua principalia Regulae ipsius capita, salubriter temperata, in perpetuum valitura sanxit³⁾.

¹⁾ Duae istae epistolae habentur in Bibl. Max. T. XXVII. p. 347—48 et p. 350—52, in L. Holstenii Cod. Regul. monast. T. I. p. 483—85. et p. 490—92. ac in Galland. Biblioth. T. XI. p. 41—42. et p. 39—40. Migne l. c. p. 1125. 1128. 1135—1139. Posterioris epistolae pars invenitur etiam ap. Holsten. l. c. p. 365—66. et Galland. T. XI. p. 38—39.

²⁾ Haec Epistola interpolata et corrupta edita fuit ut homilia (Bibl. Max. hom. 36. cf. sup. 448 nota), sed nuperrime, uti innuimus, Arnold. l. c. p. 468 sqq. eam restituit emendatam et completam ut s. Caesarii epistolam. — His Caesarii epistolis forte haud incongrue adjungitur *Sermo de viduitate servanda*, quem contra auctoritatem Codd. Mss. s. Caesario Arelat. tribuere mavult, non tamen sine scrupulo, editor Amadutius (Amadutii Anecdota litterar. Romae 1773. Vol. II. p. 51—60. cf. ibid. p. 45—50. et p. XII—XIII), qui certe epistolae potius quam Sermonis formam prae se fert.

³⁾ Edita est haec Regula primum in Actis Sanctorum ed. J. Bollandus ad diem 12. Januarii (Antverpiae 1643. T. I. p. 730—36), et melius in L. Holstenii Cod. Regul. monast. T. I. p. 354—62 cum praevia Observatione; item in Biblioth. Max. T. VIII. p. 866—72; optime in

S. Caesarii
Arel. Regu-
lae et Testa-
mentum.

Pulcherrimae sunt leges in hac Regula praescriptae, omnibus saceris virginibus cujuscunque ordinis saepius proponendae, quas non solum s. Caesaria, legislatoris soror, cum ducentis virginibus amplexa est, sed etiam s. Radegundis, ex regina monialis facta, in coenobium suum Pictaviense introduxit, multaeque aliae feminae sanctae aliis in locis excoluere¹⁾. — Huic omnino similis *ad monachos Regula* brevior exstat, quae a Caesario dictata et per ipsius nepotem Teridium seu Tetradium ad diversa monasteria transmissa fuisse dicitur²⁾.

IV. *Testamentum S. Caesarii*, quod formam epistolae ad successorem datae prae se fert, piam curam subditorum ac praesertim monasterii a se conditi, caritatem in omnes et benignitatem erga pauperes egregie demonstrat³⁾.

Memoratur etiam frequenter Caesarii *liber de gratia et libero arbitrio*, quem nihil aliud esse, nisi canones Concilii Arausicani II. ipso Caesario praesidente conditos, ac fere omnes ex Augustini libris decerptos, admodum verisimile est⁴⁾.

Galland. Biblioth. T. XI. p. 28—36. Migne l. c. p. 1105—1121. Cf. Hist. littér. de la France l. c. §. II. (p. 219—21), Galland. T. XI. Prolegom. c. 1. n. 3. et Bolland. loco supra cit. p. 730, n. 8—11. et p. 731. De approbatione hujus Regulae a P. R. Hormisda facta vid. supra §. 241. (p. 435, c. Not. 2).

¹⁾ Vid. S. Gregorii Turon. Histor. Francorum lib. 9. c. 39. 40. et 42. (Opp. S. Gregorii Turon. ed. Th. Ruinart Paris. 1699. col. 466. 467 et 472), Venantii Fortunati lib. V. Carm. 2. v. 57—58. et lib. VIII. Carm. 6. v. 47—48.

²⁾ Haec *Regula ad monachos* legitur in Holstenii Cod. Regul. monast. T. I. p. 145—47, in Bibl. Max. T. VIII. p. 873—74. et in Galland. Bibl. T. XI. p. 26—28. Migne l. c. p. 1098—1104. Pars extrema hujus Regulae iisdem plane verbis repetit eam Epistolae I. s. Caesarii partem, quae constituit principium Sermonis ad Sanctimoniales, vid. supra p. 448. Not. 1. Cf. Hist. littér. de la France l. c. §. II. (p. 218—19).

³⁾ *Testamentum S. Caesarii* editum est in C. Baronii Annal. ad a. 508. n. 23—27. Barral. P. I. p. 268—70. Holstenii Cod. Regul. monast. T. I. p. 367—68. Galland. Biblioth. T. XI. p. 45—46. Migne l. c. p. 1139—1142. Cf. Hist. littér. de la France l. c. §. II. (p. 223—24) et Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 7.

⁴⁾ Migne l. c. p. 1141—1152. Libri hujus meminit Gennad. lib. de Scriptor. eccles. cap. 86. (a posteriore manu adjectum). Cf. Stilting Commentar. de S. Caesario n. 35—37. et n. 40—41. Hist. littér. de

S. Caesarius Augustinum et veneratus et imitatus ex uberrimo s. Scripturae fonte et assidua meditatione divi-
nam sapientiam hausit eamque summo animi vigore pro-
posuit. Eloquentia eius non artificiosa, sed nativa men-
tes adeo percellit, ut nemo alius virtutis amorem, vitii
odium cordibus efficacius inserat. Similitudines aptissimae
frequenter occurrunt; dictio ejus plana et perspicua, vivida
et penetrans, praedicationis popularis norma vere dicenda
est. Caritas et humilitas atque sollicitudo paterna ubique
elucet; admonitiones ejus haud raro preces instantissimae
evadunt, ut fideles aeternae saluti consulant, quam simul
cum judicio extremo sibi aliisque ante oculos mentis con-
tinuo sistit¹⁾.

S. Caesarii
Arel. Cha-
racter et
Doctrina.

Doctrina ejus purissima mores potissimum respicit;
ex iis, quae ad fidem pertinent, duo exempla proferantur:

1. De *sacramento extremae unctionis* haec habet: „Quotiescun-
que aliqua infirmitas supervenerit, corpus et sanguinem Christi
ille, qui aegrotat, accipiat, et inde corpusculum suum ungat, ut
illud, quod scriptum est, impleatur in eo: Infirmatur aliquis etc.
(Jacob. 5, 14—15). Videte fratres, quia, qui in infirmitate ad ec-
clesiam cucurrerit, et corporis sanitatem recipere, et peccatorum
indulgentiam merebitur obtinere.“ Aug. spur. Serm. 265. n. 3. Cf.
Concil. Trid. Sess. 14. de extrema unct. cap. 1. et 2. can. 1. et 2.

2. De *igne purgatorio* ita testatur: „Illo transitorio igne, de
quo dixit Apostolus (I. Cor. 3, 15) non capitalia, sed *minuta pec-
cata purgantur.*“ „Quicumque aliqua de peccatis (capitalibus) in se
dominari cognoverit, nisi digne se emendaverit, et, si habuerit

la France l. c. §. III. (p. 225). Galland. T. XI. Prolegom. c. 1. n. 2.
Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 8. (p. 282). Sunt tamen, qui putent,
librum Caesarii de gratia et libero arbitrio, a Synodo Arausicana plane
diversum, intercidisse, cf. Noris. Histor. Pelag. lib. II. c. 22. (ed. cit.
col. 401), Pagi Crit. ad a. 490. n. 2. — De reliquis ejus scriptis de-
perditis, utputa Sermonibus et epistolis, cf. Hist. littér. de la France
l. c. §. III. (p. 224—25) et Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 8.

¹⁾ Vid. Vita S. Caesarii lib. I. n. 13. et 43. n. 8—9. n. 33, 34.
40. lib. II. n. 6. et 33, ubi suis brevi ante obitum de s. Augustino
dixisse narratur: „Ipsi nostis, quantum dilexi catholicissimum ejus sen-
sum;“ item Aug. spur. Serm. 286. n. 6. („admonitiones, imo preces
nostras“), S. Ennodii lib. 9. ep. 33. (Galland. T. XI. p. 123—24). Cf.
Hist. littér. de la France l. c. §. I. (p. 192—93) et §. V. (p. 228—32),
Ceillier l. c. §. VI. n. 1. et §. 1. n. 2.

S. Caesarii
Arel. Doc-
trina.

spatium, longo tempore poenitentiam egerit, . . . illo transitorio igne, de quo ait Apostolus, purgari non poterit, sed aeterna illum flamma sine ullo remedio cruciabit.“ „Quidquid de istis peccatis (minutis) a nobis (per bona opera) redemptum non fuerit, illo igne purgandum est, de quo dixit Apostolus. Aut enim dum in hoc mundo vivimus, ipsi nos per poenitentiam fatigamus; aut certe, volente aut permittente Deo, multis tribulationibus pro istis peccatis affligimur; et, si Deo gratias agimus, liberamur. . . . Si autem nec in tribulatione Deo gratias agimus, nec bonis operibus peccata redimimus, ipsi tamdiu in illo purgatorio igne moras habebimus, quamdiu supra dicta minuta, tanquam ligna, foenum, stipula consumantur. Sed dicit aliquis: Non pertinet ad me, quamdiu moras habeam, si tamen ad vitam aeternam perrexero. Nemo hoc dicat, fratres carissimi, quia ille purgatorius ignis durior erit, quam quidquid potest in hoc saeculo poenarum aut cogitari, aut videri, aut sentiri.“ Aug. spur. Serm. 104. n. 1. 2. 4. 5. Cf. Concil. Trid. Sess. 25. Decret. de Purgatorio, et Sess. 6. can. 30.

Editiones.

Editiones: Non exstat editio, in qua omnia s. Caesarii Opera collecta exhiberentur. Etenim post edit. Jodoci Clichtovei Paris. 1511 in 4°, quae 18 tantum Caesarii Homilias sive Sermones in lucem proferebat, editio amplior, quae inscribitur: S. Caesarii Homiliae diversae ed. Gilbertus Cognatus. Basileae 1558. in 8°, nonnisi quadraginta circiter Homilias continet; eaque in Bibliothecis Patrum, nonnullis postea additis, recusa est. Editio Baluzii (S. Caesarii Arelat. Homiliae 14. ed. Steph. Baluzius Paris. 1669 in 8°) partem tantum exiguam Operum S. Caesarii exhibet, cui Regulae et pauca quaedam alia in Gallandii Biblioth. T. XI. accessere. Partem longe maximam Sermonum S. Caesarii complectitur Append. T. V. Opp. S. Augustini ed. Maur., sed praeterea nihil. Deinde prospectum novae editionis omnium S. Caesarii Operum in lucem emisit Cas. Oudin in suo Commentario de Scriptor. eccles. T. I. col. 1344—51; at hunc Prospectum editio ipsa non est secuta. Postremo in usum futuri cujuspian Editoris novas easque sane egregias curas criticas Operibus S. Caesarii impenderunt Maurini in Hist. littér. de la France l. c. §. II—VI. (p. 197—234). Editio ap. Migne P. L. T. LXVII. pariter incompleta est. Habentur Homiliae 27 et alia quae citavimus Scripta; multorum tamen Sermonum locus in aliis Collectionibus indicatur.

§. 243.

S. Joannes Climacus, abbas in monte Sinai.

Fontes et
Subsidia.

Fontes: Vita compendio conscripta Joannis abbatis Sinaitae, cognomento Scholastici, a Daniele Rhaituensi monacho (id est monasterii Raithu ad mare rubrum siti) cum aliquot fragmentis

de eodem abbate Joanne antistite montis Sina sive Climaco scriptis a monacho aliquo Sinaita synchrono (gr. et lat. in Opp. S. Joannis Climaci ed. Matthaeus Raderus. Isagoge cap. 3, et latine tantum in Bolland. Actis Sanctorum ad diem 30. Martii T. III. Martii p. 835—37)¹⁾. Ap. Migne P. G. T. LXXXVIII. p. 585—630 (gr. et lat.).

S. Joannis
Climaci Vita.

Subsidia: M. Raderi Isagoge, quae praemittitur Operibus S. Joannis Climaci ab ipso editis Paris. 1633. fol. — J. Labbe Dissert. histor. de Joanne Climaco in Opp. Card. Bellarmini Venetiis 1728. T. VII. p. 215—17. — Dupin T. V. p. 98—101. — Ceillier T. XVII. Chap. XXIV. (ed. 2. T. XI). — P. Lambecii Commentar. de Bibliotheca Caesarea Vindobonensi ed. Kollar. Vindobonae 1766. sqq. Liber (seu Tomus) IV. Cod. 177—83. (col. 412—32). — J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 522—28. — Cf. Chevalier s. v. Jean. Climaque.

S. Joannes Climacus²⁾, cujus patria ignota, aetas non satis certa, probabiliter initio saeculi VI. in Oriente natus, magno ingenio praeditus ac liberalibus quibusvis disciplinis mature imbutus, annum aetatis decimum sextum agens, honoribus atque voluptatibus mundi spretis Deo se totum dicare statuit vitamque monasticam in monte Sina diligentissimo studio colere coepit. Hic propriam voluntatem strenue abnegans sanctamque animi simplicitatem, docilitatem et obedientiam cumprimis sectatus miros fecit progressus ad culmen perfectionis christianae. Quadriennio elapso ex monachorum congregatione in solitudinem se recepit ibique per 40 annos in virtutum omnium exercitio

¹⁾ Vitam hanc praecedere debet brevis auctoris *Prologus*, in edit. Bollandi reapse praefixus, in edit. autem Raderi alieno loco, nempe ultima Isagoges pagina post indicem singulorum Scalae graduum positus, qua de re vid. P. Lambecii Commentar. de Bibliotheca Caesarea Vindobonensi ed. Kollar. Vindobonae 1766. seqq. Lib. IV. Cod. 177. et 180. (col. 413—14. et 420). — *Vita ejusdem Climaci ex Menaeis Graecorum*, pariter in M. Raderi Isagoge cap. 3. gr. et lat. relata, non est nisi epitome e Danielis vita extracta.

²⁾ Iste Joannes varia cognomina sortitus est; *Climacus* hodie communi usu vocatur ob celeberrimum ejus Opus, quod graece inscribitur *κλίμαξ*, juxta morem Graecis posterioris aetatis usitatum, quo auctoribus ex titulo praecipui Operis cognomina indidere ex. gr. Clemens *στροφιατὴς*, J. Cassianus Collator, Gregorius Dialogus, Antonius Melissa etc. Antiquis etiam dictus est *Joannes abbas Sinaita*, vel *Joannes Scholasticus* (ob multiplicem ejus eruditionem), cf. M. Raderi Isagoge cap. 2. et 1.

S. Joannis
Climaci Vita.

rerumque coelestium contemplatione transegit. Tum vitam valde austeram agens ac praesertim vigiliis deditus, precibus assidue vacans Deique caritate aestuans tantopere excelluit, ut monachi, virtutes ejus summopere admirati eumque ob insignia miracula tanquam alterum Moysen venerati, abbatem in monte Sinai ipsum deligerent. Ubi cum fratres verbo et exemplo sapientissime rexisset plurimosque ad salutem perduxisset, in solitudinem reversus migravit ad Dominum sub finem saeculi VI.¹⁾

Opera ejus ad mores pertinent. Sunt autem haec:

1. *Scala paradisi* (Κλίμαξ), quam rogante Joanne abbate Raithuensi ipse tunc abbas Sinaita scripsit²⁾ atque triginta gradibus distinxit³⁾.

¹⁾ Haec ex fontibus supra citatis, qui ipsius Joannis Climaci aetatem fere attingunt (cf. Ceillier l. c. n. 6), decerpta sunt. Caeterum de aetate Climaci vid. Ceillier l. c. n. 1, qui Antonium Arnaldum (in gallica versione Climaci edita Paris. 1658) secutus vitam hujus s. Patris ultra initium saeculi VII. produxit, quam sententiam solide refutat Labbe l. c. p. 216—17. Cf. etiam J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 522. Not., ubi variae variorum de ejus aetate et anno emortuali conjecturae afferuntur. Inde apparet, communem esse eruditorum sententiam satis probabilem, eum c. a. 580. floruisse. Cf. etiam Pagi Crit. ad a. 594. n. 9. Bolland. l. c. p. 835. Labbe l. c. p. 215.

²⁾ Migne P. G. T. LXXXVIII. p. 631—1164. Praemittuntur huic Operi in edit. Raderi tam literae Joannis Raithuensis eam petitionem continentes, quam epistola responsoria Joannis Sinaitae, qua plenus humilitate eidem significat, jussioni ejus se paruisse.

³⁾ Titulus hujus Operis desumptus esse videtur ex epistola Joannis Raithuensis (Raderi Isagoge cap. 4), qui eum rogaverat suscipere Opus, quo ii, qui ad coelum enituntur, veluti *per scalarum gradus* (καθ' αὐτὸν κλίμαξ ἐστηριγμένη), ad usque coeli aditum portasque pertinentes, salvi et incolumes per tot mundi daemonumque pericula ascenderent. Vid. ipse Climacus Grad. XXX. (p. 457—85), item Grad. IX. (p. 181), Grad. XXV. (p. 320. et 321), Grad. XXVII. (p. 410. et 411), Grad. XXVIII. (p. 432) et Epist. ad Pastorem c. 15. (p. 500. et 501). Scalam hanc, in antiquo Cod. Ms. pulchre delineatam, in tabula aerea incisam oculis repraesentat P. Lambec. Commentar. de Biblioth. Caesarea Vindobonensi ed. Kollar. lib. IV. p. 421. Hoc idem Opus appellatur quoque: *tabulae spirituales* (πλάκες πνευματικαί), titulo ex eadem Joannis Raithuensis epistola sumto, qui nempe rogaverat, ut ad instar veteris illius Mosis, divinae legis tabulas e monte Sinai referentis, et

Eo in Opere ubi primum varia vitae genera, ac praesertim verum monachum descripsit (cf. Grad. XXIII. p. 292—93), *saeculi abdicationem* ex justo fine plurimum commendat in eoque vitae curriculo bonum ducem, perseverantiam et studium continuo proficiendi necessarium esse monet (Grad. I. p. 1—20). Quoniam vero non sufficit, corpore solitudinem petere, nisi et animus a rebus terrenis abstrahatur, proxime docet, quascunque vitiosas affectiones deponere, ut nempe verus monachus omnibus rebus atque hominibus saecularibus valedicat, propriam voluntatem abneget ac in ipsa etiam obedientia vanam gloriam retundat (Grad. II. p. 20—28). Ostendit porro, qua ratione soli Deo adhaerere et omnia devitare oporteat, quae animus a proposito sancto sub specioso praetextu retrahere possint, quo etiam somnia pertinent a daemone aliquando immissa (Grad. III. p. 28—40).

Post eam veluti introductionem singulas virtutes monacho imprimis necessarias percurrit, scilicet *obedientiam*, cujus plurima exempla et praeclaros fructus refert (Grad. IV. p. 40—114). Tum et si quis violato voto in graviora crimina ceciderit, ab insigni exemplo veram docet *poenitentiam* (Grad. V. p. 114—40); ad quam assequendam plurimum conferet assidua *mortis meditatio* (Grad. VI. p. 140—47). Ex hac quippe mortis meditatione et peccatorum consideratione internus animi dolor, luctus Deo placens et vera compunctio nascitur (Grad. VII. p. 148—70). Qui autem in stadio poenitentiae proficiunt, omnem *iram* animique furorem opprimunt, plenamque *mansuetudinem* et animi lenitatem sensim acquirunt (Grad. VIII. p. 170—81); nec non memoriam cujusvis injuriae acceptae in animo suo penitus extinguunt (Grad. IX. p. 181—85) atque prava de aliis judicia et obtrectiones detestantur (Grad. X. p. 189—90). Hinc ad *loquacitatem* arguendam progressus linguam domare ac *silentium* servare (Grad. XI. p. 191—94), praesertim vero quodlibet *mendacium* fugere jubet (Grad. XII. p. 194—97). Et quoniam ex loquacitate indomita oriri solet *acedia* (seu taedium rerum spiritualium), vitium istud perniciosum graphice describit omni conatu superare docet (Grad. XIII. p. 197—202).

Jam deinceps *principalia vitia* fusc persequitur eisque oppositas virtutes diligenti studio inculcat. Ita *gulae*, quae omnis cupiditatis fons est inextinctus, opponit *jejunium* ac temperantiam (Grad. XIV. p. 202—16)¹; luxuriae *castitatem* et continentiam, ubi praeclara sane institutio ad pugnam contra libidinem traditur (Grad. XV. p. 216—52); *avaritiae* misericordiam et caritatem (Grad. XVI. p. 253—55), nec non voluntariam atque perfectam

ipse similiter tabulas, quibus praecepta vitae religiosae seu spiritualis scripta continerentur, ex monte Sinai mitteret.

¹ De vitiorum sequentium ordine vid. Grad. XIV. (p. 209) et XVII. (p. 257—58).

S. Joannis
Climaci
Scripta.

paupertatem (Grad. XVII. p. 256—59). Ex gula porro originem trahit lethalis ille *animi stupor*, quem egregie describit (Grad. XVIII. p. 259—64), atque *somnus*, quem justo tempore fugare spretisque diaboli insidiis ad psalmodiam accurrere juvat (Grad. XIX. p. 264—66); hinc *vigilias* animi corporisque plurimum commendat (Grad. XX. p. 267—71). Inanem dein *timorem*, ex vana gloria et infidelitate ortum, ab anachoretis expellit (Grad. XXI. p. 272—75). Tum ipsam *vanam gloriam* atque *superbiam*, ceu initium et finem ejusdem subtilis vitii, vehementer aggreditur (Grad. XXII. et XXIII. p. 275—89. et p. 289—97); ex qua saepe descendit gravis *blasphemiae* tentatio, fontis obstructione daemonisque contemptu superanda (Grad. XXIII. p. 298—302). Humilitatem vero *superbiae* oppositam praecedere debet *mansuetudo*, *simplicitas* ac *innocentia* (Grad. XXIV. p. 302—8); quibus congrue laudatis ipsam *humilitatem* magnificis verbis describit atque commendat (Grad. XXV. p. 309—331). Humilitas haec est fons *discretionis* cogitationum, vitiorum atque virtutum, ubi plurima exempla necessariae hujus discretionis afferuntur quoad varias tentationes et insidias diaboli, quoad principalia vitia atque virtutes, quoad intentionem agentis et causas, cur aliquando preces a Deo non exaudiantur, quoad modos, quibus vitia quandoque ex animo cedant, variasque interni hominis conditiones, quoad cognoscendam divinam voluntatem et scrutanda Dei consilia etc. (Grad. XXVI. p. 331—91); denique omnes gradus praecedentes paucis comprehendit et plurimis iisque aptissimis similitudinibus illustrat (p. 392—401).

Tum ad varia monachorum genera conversus primum solitarie viventes (τοὺς ἐν ἡσυχίᾳ) multis laudibus extollit et contra pericula eisdem imminencia saluberrimis praeceptis munit, causis secessus probatis, fideque ac timore Domini et patientia plurimum commendata (Grad. XXVII. p. 401—429); monachis quoque subobedientia constitutis in coenobio normam vivendi ob oculos ponit (p. 412—14). His adjungit praeclaram de *oratione* institutionem ejusque defectus cavere docet (Grad. XXVIII. p. 429—45), et ceu finem supremum omnis nostri conatus demonstrat plenam *perfectionem*, quam vocat ἀπαθείαν¹⁾ (Grad. XXIX. p. 445—51),

¹⁾ Vox ἀπάθεια, quam frequenter usurpare amat s. Joannes Climacus (vid. ex. gr. p. 5. 73. 82. 126. 132. 210. 230. 280. 293. 313. 314. 319. 321. 336. 340. 341. 349. 350. 375. 397. 399. et epist. Joannis Climaci in Raderi Isagoge cap. 4. cum Scholio), bono sensu apud ipsum occurrit, quemadmodum legenti facile patebit, collatis locis ex Grad. XXVI. (p. 341. et 397), ubi satis clare ostendit, hac voce eum a se animi statum a vitiis et passionibus immunem intelligi, qui ex speciali Dei gratia, cooperante humana voluntate, quibusdam post diuturnam exercitationem donatur. Carpathius in Scholio 80. ad Grad. IV. (p. 109)

cujus vinculum est *caritas* individuo nexu cum spe et fide conjuncta (Grad. XXX. p. 452—60). — In toto hoc Opere, sicuti media ad virtutes egregie docet, ita proprias singulorum vitiorum radices atque progeniem et remedia perquam ingeniose proponit.

S. Joannis
Climaci
Scripta.

2. *Liber seu Epistola ad Pastorem* (πρὸς τὸν Ποιμένα) ¹⁾, veluti Appendix Operis praecedentis, coenobii praefectum in munere gerendo instruit.

Hic itaque instituta comparatione abbatis cum pastore, narvarcho, medico et magistro ejusdem officia ab officiis pastoris et medici illustrat (c. 1. et 2). Itaque monasterii praefectus omnibus bono exemplo praelucere Deoque conjunctissimus esse debet (c. 3), omnes animi motus omnesque affectus in sua habere potestate (c. 4), sibi et omnibus suae curae concreditissimè sollicite invigilare (c. 5) ²⁾. Porro instruit praepositum, quomodo justa severitate in subditos delinquentes animadvertere (c. 6), ingenia singulorum explorare eosque convenienti singulis ratione tractare oporteat (c. 7), adhortationem assidue adhibere, nec unquam se nimium et inepte submittere aut stolide extollere debeat (c. 8), monens, ut in quavis rerum vicissitudine constantiam boni propositi firmiter teneat (c. 9). Docet insuper, quomodo novitios recipiat (c. 10), mansuetudinem et pietatem summo opere colat (c. 11), subditorum salutem omni meliori modo procuret (c. 12), aptissimis

eam alio nomine „*munditiam cordis*“ vocari asserit. Quapropter Tillemont T. X. in Evagrio Art. VIII. (p. 381) alia quaedam hujus rei exempla proferens haud immerito vocem istam bonum etiam sensum admittere probat, licet malum quoque habere minime inficietur. Similis est ratio, quae circa vocem *γνώσις* obtinet. Vid. item S. Nili lib. II. ep. 183. Cf. Observatio interpretis in S. Joannis Climaci Opp. p. 470—72. et Raderi Isagoge cap. 3.

¹⁾ Incertum videri posset, utrum *Ποιμήν*, ad quem directus est hic liber, sit nomen proprium abbatis cujusdam, cum aliunde constet, nomen hoc inter monachos haud inusitatum fuisse (cf. Tillemont T. XV. p. 147—71), an appellativum, indicans pastorem quemdam seu praefectum monasterii, cujus nomen proprium tacetur (de isto vocabuli *ποιμήν* usu vid. Grad. V. p. 122); sed posterior sententia fere extra dubium posita est, quandoquidem ex cap. 15. (p. 500) satis patet, auctorem Scalae non solum hunc librum composuisse, sed et eidem Joanni Raithuensi destinasse, quo iubente ipsa Scala fuerat conscripta, uti pariter ex Praefatiuncula (p. 463) deprehendere licet. Cf. Dupin T. V. p. 101, item Ceillier l. c. n. 7. et n. 35—39.

²⁾ Praeclara hic sententia legitur, quae digna est, ut omnium praepositorum cordibus inscribatur aureis litteris: „Pastorem verum ostendit caritas, quae principem pastorum in crucem egit“ c. 5. (p. 473).

S. Joannis
Climaci
Scripta.

ac prudentissimis eum in finem traditis regulis (c. 13 et 14). Libellum claudit ejus, cui scripsit, virtutes enumerans ejusque precibus se commendans (c. 15). Praecepta hic obvia omnibus etiam animarum pastoribus apprime quadrant¹⁾.

Doctrina auctoris ubique catholica, sensa sublimia, dictio nervosa, ast ob nimiam brevitate[m] quandoque obscura, lingua pro saeculi genio et auctoris instituto satis pura et elegans. Insignis haec manu[ductio] ad praecipuas virtutes christiano homine dignas, ex assidua meditatione et exercitatione profecta, multis s. Scripturae effatis condita et plurimis exemplis illustrata omnibus perfectionis studiosis valde conducet; praesertim vero monachis tanquam norma omnibus fere numeris absoluta et exemplar thesauro scientiae spiritualis refertum inservire poterit, unde et per tot jam saecula veluti praecipuum religiosae vitae commonitorium magno in pretio habita²⁾, nec raro Commentariis illustrata est³⁾.

¹⁾ Alia quaedam Joanni Climaco minus recte adscripta sunt; ita *Historia de Josaphat et Barlaam* perperam huic Joanni Climaco tribuitur, quae potius auctorem habet alium quemdam *Joannem* Sabaitam (vid. M. Raderi *Isagoge* cap. 1. p. II—V), vel ut alii volunt, s. Joannem Damascenum (vid. Prolegom. in Opp. S. Joannis Damasc. ed. Lequien n. 44—50. et J. A. Fabricii *Biblioth. Graec.* Vol. VIII. p. 144—45). — Quodsi nonnemo eidem Climaco *Meditationes spirituales* et *Interpretationem in S. Scripturam* tribuit, id nonnisi ex errore, perperam accepta Codicis ejusdam inscriptione, contigisse docet P. Lambecius in *Commentar. de Biblioth. Caesarea Vindobon.* lib. IV. Cod. 181. (ed. Kollar T. IV. col. 424—27).

²⁾ Vid. S. Theodori Studitae *Sermo catechet.* 47. (in *Auctario Biblioth. Patrum Paris.* 1610. T. II. col. 1330. et in *Magna Biblioth. Patrum.* Paris. 1644. T. II. col. 658. cf. *Grad.* VIII. p. 175), Stephanus Diaconus in *Vita S. Stephani junioris* (*Analecta Graeca* ed. Maur. Paris. 1688. T. I. p. 419), Joannes Patriarcha Antiochenus in *Cotelerii Monum. Ecclesiae Graecae Paris.* 1677. T. I. p. 166—67, Nicephori Callisti *Catalogus metricus praecipuorum Patrum Graecorum* (vid. P. Lambecii *Commentar. de Biblioth. Caesarea Vindobon.* lib. IV. Cod. 183. ed. Kollar T. IV. col. 431) et Poëta anonymus graecus, qui scripsit *Jambos in Tractatus asceticos SS. Patrum* v. 38—39. (*Amadutii Anecdota litterar.* Romae 1773. Vol. II. p. 27—28), item Dupin T. V. p. 99. et 101. Ceillier. I. c. n. 40.

³⁾ Ejusmodi Commentarios seu Scholia in Climaci Scalae scripsere ipse primum Joannes Raithuensis abbas (latine cum Climaco impressa

Editiones: Praeter editiones aliquot vetustiores latinas una tantum exstat graeco-latina, nempe: S. Joannis Scholastici, qui vulgo Climacus appellatur, Opera omnia gr. et lat. ed. Matthaeus Raderus S. J. Paris. 1633. fol. Recus. ap. Migne P. G. T. LXXXVIII. — Opera graece edidit Sophronius Eremites, Constantinopoli 1883. — Cf. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 526—28. Ceillier l. c. n. 40. — Scalae S. Joannis Climaci tentata versio et explanatio, quae prodiit Ottoburae 1784 in 8°, est potius compendium, verum ejus libri sensum brevius et clarius magna cum libertate reddens, quam versio proprie talis. Alia versio Germ. habetur in Leitsterne auf d. Bahn d. Heiles VII. ed. 1. Landshut 1834, ed. 2. (tantum Scalae) Regensb. 1874.

S. Joannis
Climaci
Editiones.

§. 244.

S. Gregorius Turonensis Episcopus.

Fontes: Ipsius S. Gregorii Turon. Opera ed. Ruinart Paris. 1699. fol. Migne P. L. T. LXXI. — Venantii Fortunati lib. V. Carm. 3. (Venantii Fortunati Opp. Romae 1786. P. I. p. 160—62.) — Vita S. Gregorii Episcopi Turonensis per Odonem abbatem (Cluniacensem saec. X), quae exhibetur in Opp. S. Gregorii Turon. ed. Ruinart post Praefationem, ap. Migne l. c. p. 115—128.

Fontes et
Subsidia.

Subsidia: Th. Ruinart Praefatio in edit. Opp. S. Gregorii Turon. — Histoire littér. de la France. Paris. 1733 seqq. T. III. p. 372—97. — Ceillier T. XVII. Art. I. (ed. 2. T. XI). — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. III. p. 101—6. — Lévesque de la Ravalière: Nouvelle Vie de S. Gregoire Evêque de Tours, inter Commentarios Academiae Inscriptionum Parisiensis Tom. XXVI. p. 603 seqq. — S. Gregorii Turon. Historiae ecclesiasticae Francorum (Paris. 1836). Praefatio. — Kries de Gregorii Turon. vita et scriptis. Wratislaviae 1839 in 8°. — J. W. Löbell: Gregor von Tours und seine Zeit. Leipzig 1839. (ed. 2. 1869.) — Bähr Gesch. Röm. Liter. (1872) IV. 270—286. — Wattenbach, Deutsche Geschichtsqu. (1877) 79—88. — Ebert, Gesch. d. Liter. d. Mittelalt. (ed. 2) I. 566—579. — Cf. Chevalier s. v. Grégoire.

S. Gregorius, in Celtico Galliarum tractu a. 543. aut 544. ex illustri genere natus, celeberrimum martyrem Lug-

in Biblioth. Patrum), dein Elias metropolita Cretensis (saeculo VIII), Hierotheus monachus (vid. P. Lambecii Commentar. de Biblioth. Caesar. Vindobon. lib. IV. Cod. 180. ed. Kollar T. IV. col. 423), et Scholiastes quidam anonymus recentior, in editione Raderi gr. et lat. impressus. Cf. Raderi Isagoge cap. 4. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. IX. p. 523—26.

S. Gregorii
Turon. Vita.

dunensem Vectium Epagathum et complures Galliae Episcopos inter majores habuit¹⁾. In prima statim aetate disciplinae patrum Galli, Arvernorum Episcopi, traditus est, ubi inter litterarum studia sensus illius teneritudo coaluit. Jam vero adultus gravique morbo correptus votum edidit, clericalem habitum absque mora suscipiendi; et confestim sanatus ministerio divino se totum dedit. Hinc sub Avito, Galli successore, saeculares sacrasque litteras diligentissime excoluit; qua in re tanta utrinque prudentia usus est, ut nec poetarum naenias ex integro horreret, neque etiam, ut plerisque mos est, iis indecentius haerens earum lenocinio mente ancillaretur. Itaque contentus, aciem cordis veluti ad quamdam cotem litterarum profanarum exacuisset, mox ad perscrutanda divinae Scripturae mysteria omnem convertit animi virtutem²⁾. Tempore legitimo diaconus ordinatus viros illic pietate insignes aliquando solus, aliquando cum Avito Episcopo invisebat, ut ab eis vel exempla pietatis adsumeret, vel ipsis, quod forte deerat, mutua caritate praestaret. Singulari quoque veneratione persecutus est Sanctos, et maxime s. Martinum; quorum sepulchra pia devotione visitabat, quorum reliquias e collopendentes gestabat, quorum intercessionem assiduus precibus diurnis nocturnisque implorabat³⁾.

Eufronio Episcopo Turonensi defuncto Gregorius amore beati Martini dudum flagrans et ad pastoralis officii ministerium perquam idoneus, quamvis trigesimum aetatis annum vix attigerat, uno omnium consensu eligitur Episcopus, utpote claris meritis et nobilitate pollens, sapientia

¹⁾ Odonis Vita S. Gregorii n. 1. S. Gregorii Turon. Vitae Patrum c. 6. n. 1. et Histor. Franc. lib. V. c. 50. (col. 267). Cf. Hist. littér. de la France l. c. p. 372. Plenum ejus nomen erat: *Georgius Florentius Gregorius*, quem scilicet a patre *Florentium*, ab avo *Georgium* cognominatum fuisse constat, quamquam usu communi solum *Gregorii* nomen adhiberi consueverit. Cf. Ruinart Praefat. n. 85.

²⁾ Odonis Vita S. Gregorii n. 2—6. S. Gregorii Tur. Vitae Patrum c. 2. n. 2. et Prooem. in libros Miraculorum (col. 713—16). Cf. Ceillier l. c. n. 1.

³⁾ Odonis Vita S. Gregorii n. 7—10. et n. 16—17. S. Gregorii Tur. de gloria Martyrum lib. I. c. 11. et 84.

praecipuus, generositate primus, Principibus notus ac pro sua probitate reverendus, omnibusque officiis habilis. Ipse tamen imminenti huic oneri semet subtrahere summa humilitate annisus est; verum Sigiberto rege ejusque uxore Brunichilde instante, cum „discreta humilitas obedientiam non recusat“, consensum denique praebeuit, statimque ab Egidio, Archiepiscopo Remensi, ordinatus est (a. 573)¹⁾. Pontificatum indeptus ecclesias partim recens construxit, partim collapsas instauravit, libris in expositionem s. Scripturae vel in laudem Sanctorum editis aedificationi credentium providit, denique gregis a Deo sibi commissi curam gessit sollicitam, et imperterrito fervore, prudentique ac sagaci zelo, ubicunque daemonis insidias deprehendisset, utilia monita suggessit²⁾. Cumque mira pietate et caritate praestaret, Deus famuli sui sanctitatem patratis haud raro miraculis testatam reddidit. Ipse tamen in vera animi humilitate immotus persistens, haec Sanctorum patrocinio tribuere consuevit, quos impense coluit, praesertim s. Martinum et s. Hilarium. Ita factum est, ut fides ac devotio populi per efficaces Gregorii adhortationes junctaque verbis pulcherrima exempla valde cresceret³⁾.

S. Gregorii
Turon. Vita.

¹⁾ Odonis Vita S. Gregorii n. 11. et 24. S. Gregorii Tur. de miraculis S. Martini lib. II. c. 1. et Histor. Franc. lib. X. c. 31. n. 19. item Venantii Fortunati lib. V. Carm. 3, quo is civibus Turonensibus novi Episcopi Gregorii adventum gratulatur ejusque virtutes laudibus prosequitur. Ab anno Episcopalis ordinationis, quem ipse Gregorius l. c. claris verbis duodecimum annum Sigiberti regis, annum vero centesimum septuagesimum secundum post transitum s. Martini vocat, omnis temporum definitio pendet in Vita s. Gregorii; eas autem temporis notas congruere anno Christi 573. plerique omnes statuunt, cf. Hist. littér. de la France l. c. p. 373. Ceillier l. c. n. 3. Praefat. novae edit. Histor. Eccles. Francorum (Paris. 1836) p. IV. Löbell S. 8—11. Pagi tamen in Crit. ad a. 572. n. 15. et ad a. 574. n. 16—17. item ad a. 595. n. 13—14. annum 572. ordinationi ejus assignandum contendit.

²⁾ Odonis Vita S. Gregorii n. 12—13. et n. 15. S. Gregorii Tur. Histor. Franc. lib. X. c. 31. n. 19. (col. 536—37) ejusque Vitae Patrum c. 15. n. 2. c. 20. n. 3. Venantii Fortunati lib. X. c. 5. et 6.

³⁾ Odonis Vita S. Gregorii n. 13—23. et n. 25. S. Gregorii Tur. de gloria Martyrum lib. I. c. 5. (col. 725—26) et de miraculis S. Martini lib. I. c. 36. (col. 1031—32).

S. Gregorii
Turon. Vita.

Neque tantum populo suo vir Dei praeluxit, verum etiam regibus iniquis forti animo restitit. Interfecto Sigiberto regnavit Chilpericus, qui (a. 577) Praetextatum Episcopum Rothomagensis ob violatos canones laesaque jura regia in jus vocavit. Gregorius, quem nec regis comminationes frangere, nec pollicitationes flectere poterant, violentiae intentatae obsistens, constanter petiit, ut reus Episcopus ea sola poena afficeretur, quae juxta canonum statuta ejus delicto conveniret¹⁾. Multo adhuc magis eidem regi se opposuit, cum is rebus fidei sese immiscens edictum proponeret, ut S. Trinitas non in personarum distinctione (Pater et Filius et Spiritus S.), sed tantum Deus nominaretur; ac reapse effecit, ut ille a proposito desisteret. Nec semel haereticis Arianis, qui disputatione cum ipso congregari audebant, silentium imposuit; Judaeo pariter os obstruxit; et quemdam ex presbyteris suis, qui negabat futuram carnis resurrectionem, aperte erroris convict²⁾. Rerum quoque gerendarum in saeculo peritus aliquando pacis sequester inter reges Francorum et Burgundorum adhibitus est³⁾. Postquam s. Gregorius Magnus Petri Apostoli cathedram ascenderat, Turonensis Gregorius sacra Apostolorum limina (a. 594) visitavit et a Romano Pontifice, qui tanti Episcopi virtutes dudum ore hominum celebratas jam propria experientia cognovit simul ac suscepit, perbenigne exceptus est. Redux in patriam s. Episcopus, qui per omnem vitam humili corde secutus est Christum, ad supernas migravit sedes a. 595⁴⁾.

Opera s. Gregorii, quae ad nostram usque aetatem pervenerunt⁵⁾, nonnisi *historica* sunt, et quidem duplicis

¹⁾ S. Gregorii Tur. Histor. Franc. lib. V. c. 2. et 19. lib. VII. c. 16. Cf. Ceillier l. c. Art. I. n. 5.

²⁾ S. Gregorii Tur. Histor. Franc. lib. V. c. 45. 44. lib. VI. c. 40. 5. et lib. X. c. 13. Cf. Ceillier l. c. Art. I. n. 5—6.

³⁾ S. Gregorii Tur. Histor. Franc. lib. IX. c. 20. Cf. Praefat. novae edit. Historiae Franc. S. Gregorii (Paris, 1836) p. VII—VIII. vid. etiam p. IX.

⁴⁾ Odonis Vita S. Gregorii n. 24—26. cum Notis Ruinartii. Cf. Hist. littér. de la France l. c. p. 375. Ceillier l. c. Art. I. n. 8—9, Pagi Crit. ad a. 595. n. 12. Loebell autem l. c. p. 10. eum jam a. 594. defunctum asserit, iterque Romanum in suspicionem vocat, eo quod ipse Gregorius nullam ejus mentionem faciat in Historia sua. Verum haec ratio admodum infirma est, praesertim si animo perpendamus verba Ruinartii: „Hunc forte annum 594. currentem assignavit Gregorius (in Histor. Franc. lib. X. c. 31. n. 19. col. 538), quod Romam profecturus epilogum Historiae suae addiderit. Eo enim anno Romanum iter suscepisse creditur, ac sequenti obiit, uti probat Cointius“ (Opp. S. Gregorii Turon. col. 1386).

⁵⁾ Ipse Gregorius in sua Historia Francorum lib. X. c. 31. n. 19.

generis, nempe Historia suae gentis, et Historiae de vitis atque miraculis Sanctorum. S. Gregorii
Turon.
Scripta.

I. *Historia Ecclesiastica Francorum* ¹⁾, conscripta sub finem vitae, decem constat libris ²⁾.

In his, praemissa fidei catholicae professione (lib. I. Proleg.), exhibet admodum compendiose res gestas inde ab origine mundi usque ad Christum natum (lib. I. c. 1—17), paulo fusius a Christi nativitate usque ad obitum s. Martini Turonensis Episcopi (lib. I. c. 18—43). Denique sat prolixè praecipuos quosque eventus tam ecclesiasticos, quam profanos, qui ab initio saeculi quinti in Gallia contingere, libris sequentibus enarrat, ita quidem, ut libro II. et III. ad annum Christi circiter 548. perveniat ibique ex relatione aliorum comperta proferat, reliquis autem libris (lib. IV—X) hi-

omnia Opera a se conscripta enumerat, ex quibus tamen hodie nonnulla desiderantur. Cf. Ceillier l. c. Art. I. n. 9. et Pagi Crit. ad a. 595. n. 13

¹⁾ Migne P. L. T. LXXI. p. 161—572. Titulus iste, rebus illic narratis apprime conveniens et in Cod. vetustissimo inscriptus, Ruinartio germanus esse videtur; plerique alii Codd. scripti cum editis simpliciter *Historiam Francorum* appellant, nonnulli item scripti: *Gesta Francorum*; frequentius vero apud sequioris aetatis auctores sub *Chronicae* aut *Chronici* nomine laudatur hoc Opus. Cf. Ruinart Praefat. n. 85. et n. 82.

²⁾ Historiam hanc non semel et simul a Gregorio editam fuisse multi censent, existimantes, primum ab eo sex libros scriptos fuisse, scilicet ad mortem usque Chilperici regis, quibus postmodum alios quatuor addiderit usque ad a. 16. Childeberti junioris pertinentes (vid. lib. VII. c. 1. et lib. X. c. 24). Cf. Ruinart Praefat. n. 84. et Ceillier l. c. Art. II. §. I. n. 2. — Epilogus libri decimi Historiae S. Gregorii (col. 537—38) a Cointio adjudicatus est s. Gregorio; ast perperam, ut patet ex Ruinart. Praefat. n. 119. cf. col. 1386. Vid. etiam Pagi Crit. ad a. 595. n. 13—15. — Idem Cointius in Annal. Eccles. Francorum vulgatam Gregorii Historiam variis in locis interpolatam asseveravit, quem Ruinart in Praefat. n. 86—120. tam plene ac solide refutavit, ut penes eruditos vix ullum remanserit dubium, quin tota Historia recipiatur tanquam Opus integrum Gregorii Turonensis. Cf. Hist. littér. de la France l. c. p. 377. Sunt tamen, qui hodiedum varia hujus Historiae capita, sat levibus utique ratiunculis merisque conjecturis ducti, tanquam ab aliena manu posteriori aetate adjecta venditent (P. Damberger in Ephemerid.: Katholische Annalen, Luzern 1847. S. 286—90); verum his nemo facile assentietur, qui perpenderit, Theodericum Ruinart, qui tot Codices Mss. inspexit, aliosque viros gravissimae in rebus criticis auctoritatis vix non omnes eam historiam integram fide dignam censuisse.

S. Gregorii
Turon.
Scripta.

storiā sui temporis usque ad a. 591. tanquam testis oculatus accuratissime describat. In hoc Opere multa insunt scitu digna, quae tum ad historiam sacram, tum ad veteris Ecclesiae disciplinam et liturgiae Gallicanae ritum, tum ad sacramentorum administrationem et ad fidei nostrae dogmata confirmanda, tum denique ad historiam regni Francorum ejusque statum antiquissimum cognoscendum pertinent, unde recte praecipuus, imo unicus fons historiae Francorum nominatur¹⁾. Ac revera, licet praesertim in tribus libris primis falsa quaedam et incerta reperiantur, nec temporum computationes satis ubique constantes adhibeantur, magna tamen sollicitudine diligentique studio memoriam rerum ante sua tempora gestarum inquisivit, nec ipse inventis quidquam addidit; in septem libris posterioribus vivam ac fidam suae aetatis imaginem expressit, adeo ut, quamvis justus narrationis ordo et dictionis elegantia desit, sincerus tamen veritatis amor et multarum cognitio rerum istos defectus abunde resarciant. Caeterum quantumlibet simplici sermone scripserit Gregorius, res tamen gestas singulari quadam ingenuitate et nativa eloquentia describit, ut nec injucunda sit ejus narratio, nec fastidiosa²⁾.

II. *Libri VII miraculorum*, quae ad sepulchra Martyrum et Confessorum divinitus gesta sunt, vario tempore ante Historiam successive scripti³⁾, hi sunt:

1. *Liber I. de gloria Martyrum*, qui enarrat miracula ab ipso Christo Domino ejusque Genitrice B. V. Maria, tum a ss. Apostolis et martyribus, per varias eorum reliquias in ecclesiis et ad sepulchra eorundem patrata. (Migne l. c. p. 705—800.)

2. *Liber II. de gloria seu de miraculis Martyrum agit in specie de passione, virtutibus et gloria seu de miraculis S. Juliani martyris*,

¹⁾ Ruinart in Praefat. collegit, quae maxime notatu digna in Gregorii Historia occurrunt circa Ecclesiae disciplinam (n. 20—40. et n. 58), circa liturgiam Gallicanam (n. 41—56) et ritus administrandi sacramenta (n. 57), demum circa dogmata fidei (n. 59), nec non circa statum regni gentisque Francorum (n. 6—9). De auctoritate ejus in historia vid. Ruinart Praefat. n. 4—5. Hist. littér. de la France l. c. p. 380—81. Ceillier l. c. Art. II. §. I. n. 1. et §. IV. n. 4.

²⁾ Cf. Ruinart Praefat. n. 62—63. Hist. littér. de la France l. c. p. 380—81. et p. 392. Ceillier l. c. Art. IV. n. 1—2. Loebell in Op. cit. p. 21. seqq. fuse ostendit, quemadmodum ex Gregorii Historia descriptio accurata morum illius aevi derivari possit.

³⁾ Ita ipse Gregorius in Histor. Franc. lib. X. c. 31. n. 19, qui et alibi singulos istos libros recenset, vid. lib. de gloria Confessorum Prolog. (col. 893), cf. ejusdem Prolog. in Vitas Patrum (col. 1143).

quem Viennae natum, in territorio Arverno c. a. 304. passum s. Gregorius ut specialem patronum coluit¹⁾.

S. Gregorii
Turon.
Scripta.

3. *Liber de gloria Confessorum* plurima refert miracula, quibus Deus gloriam suorum Confessorum testatam voluit, ex. gr. S. Hilarii Pictaviensis (c. 2), Eusebii Vercellensis (c. 3), Martini Turonensis (c. 4—14), Remigii Remensis (c. 79), Nicetii Trevirensis (c. 94), Paulini Nolani (c. 110), s. Genovefae virginis (c. 91) et al. (Migne l. c. p. 829—910.)

4. *Libri IV de virtutibus seu miraculis s. Martini* Episcopi Turonensis continent varia miracula, quae vel ipse Gregorius vidit, vel ex fida aliorum relatione cognovit, ac per supernam visionem ter admonitus in memoriam posterorum litteris mandavit, ut viri tam eximii sanctitas toto orbi magis magisque clareret²⁾.

III. *Vitae Patrum liber unus* tempore succedente ab ipso Gregorio ita auctus est, ut viginti capita complectatur, quorum singula exhibent unam aut plures vitas hominum religiosorum istius aetatis. Hasce vitas Sanctorum primo paucas tantum junxisse, aliquot postea seorsim scripsisse, omnes denique extremis vitae suae annis in unum collegisse eisque Prologum addidisse probabili ratione creditur³⁾. Scripsit autem ad aedificationem Ecclesiae nonnisi vitas certa relatione sibi cognitae sanctorum Episcoporum, abbatum et monachorum Galliae, ut s. Galli Episcopi Arverni (c. 6) et s. Nicetii Trevirensis Episcopi

¹⁾ Migne l. c. p. 801—828. Vid. S. Gregorii Tur. lib. de mirac. S. Juliani c. 1. 2. 4. et 50. Cf. Hist. littér. de la France p. 383. et Ceillier l. c. Art. II. §. III. Habentur etiam *Acta martyrii S. Juliani seu passio S. Juliani* (in Opp. S. Gregorii Turon. Append. col. 1265—70), quae Gregorio nonnihil antiquiora, eidem tamen nota et usurpata fuisse videntur, a nonnullis autem ipsi Gregorio tribuuntur, sed minus recte, cf. Ruinart Praefat. n. 78. Tillemont T. V. Not. 1. 2. et 3. in S. Julianum Brivat. (p. 696—700), Hist. littér. de la France l. c. p. 389—90. et Ceillier l. c. Art. II. §. VII. n. 3.

²⁾ Migne l. c. p. 913—1008. Vid. S. Gregor. Tur. de miraculis S. Martini Prolog. lib. I. item Prolog. lib. II. et Prolog. lib. IV. Cf. Hist. littér. de la France l. c. p. 384—85. Ceillier l. c. Art. II. §. V.

³⁾ Migne l. c. p. 1009—1096. De hoc libro, qui etiam inscribitur: *Liber de vita quorundam Feliciosorum* (al. *Religiosorum*), a nonnullis vero *Miraculorum liber VIII.* nominatur, vid. ejusdem Prologus. Cf. Ruinart Praefat. n. 74. et 83. Hist. littér. de la France l. c. p. 385—86. et Ceillier l. c. Art. II. §. VI.

S. Gregorii (c. 17)¹⁾, s. Abraham abbatis (c. 3) et s. Aemiliani eremitae (c. 12) etc.

In hisce miraculis et vitis conscribendis quidam nimiae credulitatis vitium ei imputant; ast in ipsis libris haud levia deprehenduntur indicia animi veritatem sedulo indagantis, etsi ab aliqua credendi facilitate haud omnino excusari valeat. Quodsi cui nihilominus multitudo miraculorum justos fidei limites excedere videatur, is in memoriam revocet, quae sit dispensationis divinae prudentissima ratio, ut initium fidei etiam apud singulas gentes frequentioribus miraculis foveatur²⁾. Maxime tamen ex iis conspicua fit Sanctorum invocatio et intercessio tunc admodum frequens tessera verae fidei³⁾.

Nota 1. Quaedam S. Gregorii *Opera deperdita* sunt, nempe: „*Liber in Psalterii tractatum*“ seu *Commentarius in Psalmos* (cujus Fragmenta quaedam supersunt, ex. gr. de Psalmorum inscriptionibus etc. col. 1257—60) et „*liber de cursibus ecclesiasticis*“ seu de officio divino (de utroque vid. ipsius *Histor. Franc. lib. X, c. 31. n. 19*); *Praefatio in librum Sidonii Apollinaris de Missis* (*Hist. Franc. lib. II. c. 22. vid. etiam supra §. 392. Nota p. 818*); *Passio septem Dormientium*, quam Syro quodam interprete usus in latinum transtulit Gregorius (vid. de gloria Martyrum lib. I. c. 95). Cf. Ruinart Praefat. n. 72—73. *Hist. littér. de la France* l. c. p. 387—88. Ceillier l. c. Art. II. §. VII. n. 1.

Nota 2. *Dubius* mihi videtur *liber miraculorum S. Andreae Apostoli* (col. 1261—64), quem genuinum censet Ruinart Praefat. n. 77, quocum pariter sentiunt *Hist. littér. de la France* l. c. p. 386—87. et Ceillier l. c. Art. II. §. VII. n. 2.

Nota 3. Alia denique *Opera* Gregorio sunt *supposita*, ut *Passio S. Juliani Martyris* (col. 1265—70); *Historia* quaedam *septem Dormientium* (col. 1269—82. cf. Hier. de Prato in Opp. Sulpicii Severi Veronae 1741. T. I. p. 321—22); *Vita SS. Mauricii et Albini Confessorum cum Prologo* seu epistola praevia s. Gregorii (col. 1281—82); *Vita S. Aridii Abbatis* (col. 1283—1316) et al. Cf. Ruinart Praefat. n. 74—76. et n. 78—81. *Hist. littér. de la France* l. c. p. 388—91. Ceillier l. c. Art. II. §. VII. n. 3—4. et §. VIII.

¹⁾ De hoc s. Nicetio cf. sup. §. 221. p. 279. nota 6.

²⁾ Vid. S. Gregorii Tur. de gloria Martyrum lib. I. c. 5. et 87. Cf. Ruinart Praefat. n. 64—71. *Hist. littér. de la France* l. c. p. 391. Ceillier l. c. Art. IV. n. 3. et Loebell l. c. p. 271—300.

³⁾ Vid. praesertim S. Gregor. Tur. de miraculis S. Martini lib. IV. Prologus.

Editiones: Harum praestantissima est, quae inscribitur: S. Gregorii Turonensis Opera omnia ed. Theodericus Ruinart ex Congreg. S. Mauri Paris. 1699. fol.; integra recusa in Migne Patrologiae Cursu Tom. 71. Paris. 1849. — Sola Historia Ecclesiastica Francorum saepius edita est, ac optime quidem cum Notis et Animadversionibus ed. J. Guadet ac N. R. Taranne Paris. 1836—38. II Tomi in 8°. De aliis praesertim antiquioribus editionibus cf. Hist. littér. de la France l. c. p. 394—97. et Ceillier Art. IV. n. 6. — Recenter S. Gregorii Turon. Opera omnia edita sunt in Monum. Germ. Hist. Script. Rer. Meroving. T. I. Hannover. 1884—85. Editionem praeclaram curarunt B. Krusch, M. Bonnet, G. Arndt (qui Historiam Francorum dictioni latinae originariae restituit, et prooemio [p. 1—30] ornavit).

S. Gregorii
Turon.
Editiones.

§. 245.

Vigilius, Tapsensis Episcopus.

Vigilius Tapsensis in Africa Episcopus ¹⁾, cum plurimis aliis catholicis Africae Episcopis ad Collationem Carthaginensem a. 484. ab Hunerico Vandalorum rege evocatus, mox in exilium aut in fugam compulsus est; neque tamen destitit, libris editis fidem contra Vandalos Arianos dominantes propugnare. Ast timens, ne suis libris offensi persecutores acrius in fideles furerent, suo nomine suppresso, illustrissimorum Patrum nomina lucubrationibus suis praefixit, quo simul majorem auctoritatem hisce scriptis praesertim apud Vandalos conciliaret. Adhibuit autem formam Dialogi, ut ex adversarum partium sermonibus lataque judicis sententia, animos legentium veritas fortius perstringeret. Constantinopoli postmodum degens Eutychianos quoque debellavit, s. Leonis M. et Concilii Chalcedonensis auctoritatem contra Eutychen strenue tuitus. Obiisse creditur haud multo post annum 520 ²⁾.

Vigilii Taps.
Vita.

¹⁾ De Vigilio Tapsensi ejusque scriptis cf. P. Chifflet in Opp. Vigilii Tapsensis Divione 1664. Append. p. 26—75. Dupin T. IV. p. 255—57. Tillemont Mém. T. XVI. S. Eugène Art. LI—III. (p. 614—21), G. Cave Vol. I. p. 458—59. Cas. Oudin T. I. col. 1320—30. Ceillier T. XV. Chap. XVII. (ed. 2. T. X). Sequor autem in citando editionem optimam P. Chifflet, Divione 1664.

²⁾ Vid. Notitia Africae in Victoris Vitensis Histor. Persecut.

Vigilii Taps.
Scripta.

Opera ejus simplici planoque stylo conscripta et satis erudita, partim *Arianos* feriunt, partim *Eutychianos*; quorum alia certa sunt, alia plus minus *dubia*. *Certa* habentur:

1. *Dialogus contra Arianos (Sabellianos etc.)* breviori primum forma eaque omnino ficta exaratus (*libri II*), postea cum auctor tyrannidem Vandalorum evasisset, iterum nonnihil ampliori forma minusque tecto artificio editus est (*libri III*)¹⁾, ita ut Arius (in posteriore etiam Sabellius et Photinus) notos errores suos proferant, Athanasius eosdem destruat, Probus iudex, ab Imperatore Constantio datus, pro fide catholica, tanquam causa victrix, sententiam ferat.

2. *Libri V contra Eutychetem*, Constantinopoli c. a. 520 scripti, tam Nestorii, quam Eutychis errores veritati oppositos variis argumentis impugnant (*lib. I. II. et III*), epistolam dogmaticam s. Leonis ad Flavianum (*lib. IV*) et decretum fidei Concilii Chalcedonensis (*lib. V*) defendunt²⁾.

Vandal. ed. Ruinart (ed. Paris. p. 133. et 140. ed. Venet. p. 58 et 60); Vigilii Taps. contra Eutych. lib. V. c. 2. (p. 58); Praefat. in Dialog. contra Arianos, Sabellianos etc. (p. 119), et contra Eutych. lib. I. c. 1. et 14. (p. 1. et 13), Theodulphus Aurelian. in libro de Spiritu S. sub finem (J. Sirmondi Opp. Venetiis 1728. T. II. col. 726). Cf. P. Chifflet in Append. cit. p. 26—31. — An Vigilius pro Sancto habendus sit, inquit ac pensatis utrinque rationibus negat P. Chifflet in Append. cit. p. 73—75, ita scilicet concludens: „Quamvis Vigilius Tapsensis Episcopus tot adversus Arianos, Eutychianos aliosque haereticos libris, et per tempora turbulentissima conscriptis, magnum sibi et infractae fidei et eruditionis nomen pepererit, meritoque inter *illustres ecclesiasticos Scriptores* referendus sit, non sic tamen inter Sanctos, quia publicum ei cultum ab Ecclesia nominatim decretum nullis ex fide dignis monumentis accepimus“ (p. 75).

¹⁾ Dialogus brevior, qui inscribitur *Dialogus contra Arianos*, habetur in Vigilii Tapsensis Opp. ed. Chifflet p. 84—117. et in Opp. S. Athanasii ed. Maur. T. II. Patavii 1777. (p. 562—73); Migne P. L. T. LXII. p. 155—180. Prolixior, qui inscribitur *Dialogus contra Arianos, Sabellianos etc.* et ab ipso Vigilio (contra Eutych. lib. V. c. 2) memoratur, ibid. p. 118—98. et in Opp. S. Athanasii ed. cit. T. II. (p. 574—96); Migne J. c. p. 179—238. Priori addendae videntur solutiones quaedam objectionum ab Arianis prolatarum (Opp. Vigilii ed. Chifflet. p. 533—36). Cf. P. Chifflet Append. cit. p. 31—33. Tillemont I. c. Art. LII. (p. 616—17 et 618), Ceillier I. c. n. 7.

²⁾ Opus hoc, quod exstat in Opp. Vigilii Tapsensis ed. Chifflet

Caetera Vigilio huic adscripta Opera plus minus *du-* Vigilii Taps. Scripta.
biae sunt auctoritatis ¹⁾, nempe:

3. *Liber contra Felicianum Arianum de unitate Trinitatis*, s. Augustino suppositus, qui Dialogi pariter formam habet ac haeresis Arianæ errores jugulat ²⁾.

4. *Collatio seu Altercatio cum Pascentio Ariano*, quae et ipsa perperam s. Augustino inscripta legitur, idem argumentum contra Arianos ea forma tractat, quae Vigilio apprime convenit ³⁾. Utrumque hoc Opus, ex ratione haud improbabili tributum Vigilio, hodie vix erit, qui ipsi abjudicet.

5. *Libri tres contra Marivadum* (Varimadum), Arianum diaconum, vulgati sub nomine *Idacii Clari*, in forma objectionum et responsionum, quibus omnia fere Arianorum argumenta proponuntur, ex S. Scriptura praesertim demonstrant, Filium et Spiritum S. unum esse Deum cum

p. 1—83, olim a multis S. Vigilio Tridentino Episcopo et Martyri tributum est; quae sententia aperte erronea vel inde satis demonstratur, quod S. Vigilius Tridentinus c. a. 405. Martyr obiit, Eutyches demum a. 448. haeticus in scenam prodit. Cf. P. Chifflet in Append. cit. p. 29—31 et p. 78—79. Tillemont l. c. Art. LI. (p. 614—16), Ceillier l. c. n. 1—6. et Pagi Crit. ad. a. 400. n. 4.

¹⁾ Ipse editor Opp. Vigili P. Chifflet in Append. cit. p. 73. de sequentibus tale iudicium pronuntiat: „Alter ordo est dubiorum Vigili Operum, quae conjecturis haud levibus illi attribuimus, sed tamen *conjecturis*, quae sic rem non evincant, ut nihilominus lectoris animum ad se inclinent.“ Ubi tamen animadvertas velim, *Altercationem cum Pascentio* a P. Chiffletio non intelligi. Cf. Steph. Morcelli Africa Christiana Vol. III. (Brixiae 1817) ad a. 501. (p. 234—35).

²⁾ Liber hic non magnae molis, quem plerique Vigilio Tapsensi tribuunt, exstat in Opp. Vigili Tapsensis ed. Chifflet p. 331—56. et in Opp. S. Augustini ed. Maur. Paris. T. VIII. Append. p. 39—48. (ed. Venetae tertiae T. XVII. p. 2333—56), Migne l. c. p. 333—352. Cf. P. Chifflet in Append. cit. p. 70—71. et p. 73; Maurin. Admonit. praevia in h. lib.; Tillemont l. c. Art. LIII. (p. 620) et Cas. Oudin. l. c. col. 1327.

³⁾ Collatio haec dudum inter S. Augustini Opera impressa est, olim tanquam epist. 178, in edit. Maur. inter spurias Augustini epistolae (ed. Paris. T. II. Append. ep. 20. ed. Venetae tertiae T. XVI. p. 229—37). Cf. Maur. Admonit. praevia in hanc epist., Tillemont l. c. Art. LIII. (p. 620), Ceillier l. c. n. 8., Cas. Oudin. l. c. col. 1327—28.

Vigilii Taps.
Scripta.

Patre (lib. I. et II), adeoque revera Trinitatis unitatem agnoscendam esse (lib. III) ¹⁾.

6. *De Trinitate libri duodecim*, quos edidisse perhibetur sub nomine s. Athanasii, Episcopi Alexandrini ²⁾, Arianos errores denuo impugnant, ita quidem ut septem libri priores haereticum et orthodoxum colloquentes inducant, liber VIII. fidem in verum Dei Filium commendet, liber IX. fidei professionem et liber X. ejusdem expositionem contineat rursus adhibita dialogi forma, lib. XI. Arianæ fidei professioni opponat Catholicam confessionem, liber denique XII. Spiritus Sancti divinitatem asserat.

Nota 1. *Liber contra Palladium Arianum* (Opp. Vigilii Tapsensis ed. Chifflet p. 485—533. Migne l. c. p. 433—463), quem P. Chifflet omni virium conatu eidem Vigilio asserere studuit (Append. cit. p. 33—63), duobus constat libris sive partibus, quarum prior exhibet Acta Concilii Aquilejensis a. 381, communi eruditorum judicio genuina (vid. supra T. I. §. 124. p. 663. n. 1). altera Phoebadii censetur foetus (vid. supra T. I. §. 99. p. 484). quamvis a nonnullis sub titulo Tractatus de fide, s. Gregorio Nazianzeno potius adscribatur (vid. supra T. I. §. 108. Not. 2. p. 534). Cf. Tillemont l. c. Art. LII. (p. 617—18) et Ceillier l. c. n. 10.

Nota 2. Sunt, qui Vigilium Tapsensem auctorem faciant Symboli Athanasiani incipientis: „*Quicumque*“ (vid. Cas. Oudin

¹⁾ Opus hoc satis eruditum habetur in Opp. Vigilii Tapsensis ed. Chifflet p. 357—484. Migne l. c. p. 351—431. Cf. P. Chifflet in Append. cit. p. 64—67, Maurin. Admonit. in spurios Athanasii libros de Trinitate (Opp. S. Athanasii ed. Maur. Patavii 1777 T. II. p. 531), Ruinart Historia Persecut. Vandal. P. II. c. 4. n. 7. (Paris. 1694. p. 441—42. Venetiis 1732. p. 213—14), Tillemont l. c. Art. LIII. (p. 618—20) et Ceillier l. c. n. 9.

²⁾ Libri isti, qui etiam inscribuntur: *De unita Trinitate Deitatis ad Theophilum* et similiter contra Varimadum scripti putantur (vid. Praefat. lib. contra Varimadum p. 357), leguntur in Opp. Vigilii Tapsensis ed. Chifflet p. 198—330. et in Opp. S. Athanasii ed. Maur. T. II. (Patavii 1777) p. 532—61; loco tamen posteriori desideratur liber duodecimus, quem B. Montfaucon Opp. S. Athanasii T. I. p. 773—83. inter genuinas S. Athanasii lucubrationes retulit (vid. supra T. I. §. 114. n. 5. p. 396). Migne l. c. p. 237—334. Cf. P. Chifflet in Append. cit. p. 67—69, p. 140—41 et p. 158. Maurin. Admonit. praevia in istos libros (Opp. S. Athanasii Patavii 1777. T. II. p. 530—31), Tillemont l. c. Art. LIII. (p. 619), Ceillier l. c. n. 8.

l. c. col. 1322—27. Tillemont l. c. Art. LIII. p. 621. Ceillier l. c. *Vigilii Taps.* n. 11. J. A. Fabricii *Biblioth. Graec.* Vol. VIII. p. 209—11); *Scripta.* verum haec sententia nec satis solide adstruitur, nec satis tuto rejicitur. Vid. etiam supra T. I. §, 89. Not. 4. (p. 422.)

Nota 3. *Conflictus seu Altercatio Arnobii Catholici cum Serapione Aegyptio* de Deo trino et uno, duabus in Christo substantiis in unitate personae, gratiae et liberi arbitrii concordia (ed. Feuardentius in *Opp. S. Irenaei. Coloniae Agrippinae* 1596. p. 517—68), ex similitudine tractandi propositum argumentum eidem *Vigilio* vindicatur a Cas. Oudin col. 1328—30. — Ob rationes non spernendas D. Baeumer hoc opusculum Fausto Rejensi adscribit. (V. supra pp. 368—369.)

Nota 4. „*Vigilius Afer* antistes de mille annorum intelligentia, quae in Apocalypsi continetur, unde magna quaestio nonnullis oboritur, plenissima et diligenti narratione disseruit“ (Casiodor. *Instit. divin. litter.* c. 9); quae lucubratio sive *Tapsensis*, sive alius cujuspiam *Vigilii* fuerit, hodie nusquam apparet.

Editiones: *Vigilii Tapsensis* optima editio hac inscriptione prodit: *Victoris Vitensis et Vigilii Tapsensis Opera* ed. P. Fr. Chiffletius S. J. *Divione* 1664. in 4° (eadem *Vigilii Opera* cum *Append.* accurate recusa leguntur in J. P. Migne *Patrologiae Cursu* Tom. 62. *Paris.* 1848. col. 95—544; sine *Append.* recusa in *Biblioth. Maxima Patrum Lugduni* 1677. T. VIII. p. 721—807). De singulorum Operum editionibus cf. G. Cave Vol. I. p. 458—59.

Editiones.

§. 246.

S. Ennodius, Ticinensis Episcopus.

S. Magnus Felix *Ennodius*¹⁾, ex illustri Galliae pro-sapia c. a. 473. oriundus, litteris humanioribus praesertim arte rhetorica et poetica Mediolani a puero excultus, postmodum 16. aetatis anno amitae, quae ipsum aluerat,

S. Ennodii
Vita.

¹⁾ De s. Ennodio cf. J. Sirmondi *Vita Ennodii Operibus* praemissa; J. B. Sollerii *Commentar. histor. de s. Ennodio* in *Actis SS.* die 17. Julii (Julii T. IV. edit. Antverp. p. 271—76); *Histoire littér. de la France* T. III. p. 96—111. Ceillier T. XV. Chap. XXVII. (ed. 2. T. X); Galland. T. XI. *Prolegom.* c. 2. (Adhibetur a me editio optima J. Sirmondi, quae repetita legitur apud Galland. T. XI.) *Ampère hist. lit. de la France* II. 209—218. Bähr, *Gesch. Röm. Lit.* (1872) IV. 135—37; Ebert *Gesch. d. Lit. d. Mittelalt.* I. 432—440; Fertig, M. F. *Ennodius u. s. Zeit.* Passau 1855. — Cf. Chevalier s. v. *Ennodius*.

S. Ennodii
Vita.

solatio destitutus nobilissimam ac praedivitem uxorem duxit¹). Verum paucis post annis, ad exemplum antiquorum Sanctorum, una cum uxore, religiosi propositi consorte, saeculo valedixit; ipse clericali militiae adscriptus sacrisque litteris imbutus Ticini diaconus ordinatus est (c. a. 493), quo in gradu multos annos Ecclesiae Dei fidele servitium praestitit, simulque tanta ingenii ac doctrinae fama floruit, ut non solum in pretio essent, quae sua sponte scriberet, sed amicorum etiam, quos impensissime coluit, rogatu in dictandis aliorum nomine orationibus, epistolis, epitaphiis ac diversarum rerum epigrammatis assiduam operam dare cogeretur. S. Epiphanius Ticinensis Episcopus, negotiorum causa legatus in Galliam profectus (a. 494), Ennodium diaconum suum itineris comitem laborumque socium ascivit; quemadmodum postea Epiphanii successor, Maximus ad Synodum Romanam a. 503, ubi Symmachi Papae causa adversus calumniatores schismaticos tuenda erat, rursus eundem secum duxit. Ipsa quoque Synodus Romana tunc Ennodio demandavit, ut legitimi Pontificis Symmachi causam scripto ageret, eaque defensio adeo probata fuit Episcopis plus quam ducentis Romae congregatis, ut inter Synodorum Romae tunc habitarum Acta eam inseri jusserint²). Demum a. 511. ad cathedram Ticinensem evectus, rebus ecclesiae suae ordinandis plebique instituendae sedulam navavit operam, donec Romanus Pontifex eum ob eximiam sanctitatis et doctrinae famam vocaret ad difficillimam legationem obeundam, qua vafrum et subdolum Impera-

¹) S. Ennodii lib. I. ep. 2. lib. VI. ep. 24. lib. VII. ep. 8. et Opuscul. VI. Eucharisticum de vita sua (Galland. T. XI. p. 159. et 160). Cf. Sollerius l. c. n. 4—6. (p. 271—72), Galland. l. c. n. 1. Ceillier l. c. n. 1—2.

²) Vid. Ennodii Opusc. V. Eucharist. de vita sua (Galland. T. XI. p. 160 et 159), lib. I. ep. 20. et lib. V. ep. 14. item Vita S. Epiphanii Ticin. (Galland. ibid. p. 153) et Synodus Romana V. sub Symmacho P. (Mansi T. VIII. col. 295). Cf. Sollerius l. c. n. 7—14 (p. 272—74), Galland. l. c. n. 1. Hist. littér. de la France T. III. p. 96—98. Ceillier l. c. n. 2—4.

torem Anastasium ex Monophysitarum laqueis ad fidei veritatem et Ecclesiae unitatem reduceret. Qua legatione bis (a. 515. et 517) perfunctus ac paulo post sub Imperatore Justino pacem Ecclesiae gratulatus, in Domino obiit a. 521 ¹⁾).

Opera s. Ennodii quadruplicis sunt generis: *Epistolae*, *S. Ennodii Scripta.*
Opuscula, *Dictiones* et *Carmina*.

1. *Epistolarum ad familiares libri IX* ²⁾) multiplices amicitiae, caritatis et observantiae significationes, diversis occasionibus editas, amoena et exquisita varietate continent; rarius tantum fidei morumve aut Ecclesiae res tangunt, quod facit ex. gr. insignis illa multumque celebrata epistola de libero arbitrio contra Praedestinatorum haeresin (lib. II. ep. 19), item ubi invocat Sanctos (lib. V. ep. 23. et lib. VIII. ep. 24), consolatur Episcopos fidei causa exules (lib. II. ep. 14) et patrem de filii morte lugentem (lib. II. ep. 1), vel de cognatione, impedimento matrimonii, verba facit (lib. V. ep. 24) ³⁾).

¹⁾ Vid. S. Hormisdæ P. Indiculus (seu Commonitorium) datus Ennodio etc. cum Constantinopolim legati proficiscerentur (Mansi T. VIII. col. 389 sqq.), Epist. 5. ad Imp. Anastasium et Imp. Anastasii respons. ad Hormisdam P. (ibid. col. 395), P. Hormisdæ Epist. 11. ad Imp. Anastasium (ibid. col. 412—14), Anastasii Biblioth. Vita S. Hormisdæ P. (ed. Blanchini T. III. p. 224 et 231), Ennodii Epitaphium, quod Sirmondus Vitæ ejusdem a se concinnatae subjunxit (Sirmondi Opp. ed. Venet. T. I. p. 797—98). Cf. Sollerius l. c. n. 15—19. (p. 274—75), Galland. l. c. n. 1. C. Baron. Annal. ad a. 515. n. 13 seqq. et ad a. 517. n. 1 sqq. Pagi Crit. ad a. 515. n. 2. et ad a. 531. n. 20. Hist. littér. de la France T. III. p. 98—99. Ceillier l. c. n. 4.

²⁾ Migne P. L. T. LXIII. p. 13—168. — Mos olim erat inde a Plinii Secundi aetate haud adeo infrequens. ut epistolae ad familiares in libros novem digestae legerentur; nam liber dicitur, qui apud ipsum Plinium et postea apud Symmachum additus reperitur, non continet nisi relationes ad Imperatores horumque rescripta. Ita praeter Symmachum, libros novem epistolarum dedit s. Apollinaris Sidonius (vid. supra §. 232. n. 2) et s. Avitus Viennensis (S. Gregorii Turon. Histor. Franc. lib. II. c. 34). Hisce epistolis una brevissima ad Venantium adjungenda venit, quam E. Martene in Novo Thesaurio Anecdotorum (Paris. 1717) T. V. p. 60—63. primus edidit, Galland. in Biblioth. T. XI. p. 216. recudi fecit. Cf. de his epistolis Ceillier l. c. n. 5.

³⁾ Illud etiam notatu dignum, quod nomen *Papae* omibus Episcopis olim commune, uni Romano Pontifici tanquam proprium et pe-

S. Ennodii
Scripta.

2. *Opuscula* X s. Ennodii plerumque res sacras tractant.

Inter ea principem facile locum tenet *libellus apologeticus pro Synodo Palmari* (Opusc. II), quem iubente Concilio Romano a. 503 pro P. Symmacho exaravit, quemque numerosa Synodus approbavit et inter monumenta Ecclesiae publica solemniter modo retulit¹⁾. Etenim schismatici, adversarii Pontificis legitimi Symmachi adhaerentes Laurentio antipapae, aegre ferebant, in Synodo Romana IV. (Palmari dicta) P. Symmachum, quem ipsi variis accusationibus oneraverant, absque iudicio proprie tali innocentem agniti esse, edita Episcoporum congregatorum declaratione, totam causam ob sedis Apostolicae dignitatem Dei iudicio esse committendam. Eorum igitur schismaticorum querelas libro quodam vulgatas contra P. Symmachum ac Synodum Romanam, confutat, ostendens inprimis, legitimam fuisse Synodum ac justam ejus declarationem, non pertinere ad saeculares potestates jus convocandi Synodum, sed ad Pontificem, ipsumque Romanum Pontificem hand subjacere aliorum Episcoporum, utpote inferiorum, iudicio. Librum hunc dignitate ac pretio fere aequat *Vita S. Epiphanii Ticinensis Episcopi* (Opusc. III), quam omni virtutum genere conspicuam testis oculatus conscripsit²⁾, et *Vita S. Antonii*, monachi Lirinensis (Opusc. IV), quam ex fida relatione composuit³⁾. Accedit *Eucharisticum de vita sua* (Opusc. V), ubi gravi morbo liberatus Deo gratias agit tum de reddita salute, tum de caeteris, quae in omni vita acceperat, magnis beneficiis⁴⁾. *Paraenesis didascalica* ad Ambrosium et Beatum (Opusc. VI.) adolescentes ad sectandas virtutes addiscendasque litteras egregie informat⁵⁾. *Praeceptum de cellulanis* (seu syncellis) *Episcoporum*

culiare primus, ut videtur, asseruit Ennodius (vid. lib. III. ep. 10. lib. IV. ep. 1. et 29. lib. V. ep. 24. lib. VI. ep. 33); quem eo loquendi usu postea secutus est Cassiodorus, licet pluribus dehinc saeculis nondum apud omnes obtineret, quod demum sub Gregorio VII. factum est.

¹⁾ Migne l. c. p. 183—207. Hic Ennodii libellus praeterquam in Opp. Ennodii, exhibetur etiam in Collect. Concil. ed. Mansi T. VIII. col. 271—90, ubi in Nota adjecta Severini Bini (col. 293—94) argumentum istius libelli fusius exponitur ac Synodus Romana IV. et V. (col. 247 seqq. et col. 295 seqq.) legitur. De utraque Synodo, quarum prior in editis falso inscribitur: Synodus Romana III., posterior statim ab initio continet solemnem hujus libelli approbationem, cf. Pagi Crit. ad a. 503. n. 2—11. ad a. 502. n. 2—6. ad a. 501. n. 2. et ad a. 500. n. 6—9.

²⁾ Migne l. c. p. 207—240. German. vers. ed. M. Fertig, Landshut 1860.

³⁾ Migne l. c. p. 239—246.

⁴⁾ Migne l. c. p. 245—250.

⁵⁾ Migne l. c. p. 249—256.

(Opusc. VII) ea disponit, quae necessaria visa sunt, ne qua mala suspicio cadat in clericos ob contubernium feminarum¹⁾. *Benedictiones duae cerei Paschalis* (Opusc. IX. et X) diversas exhibent Praefationes sacra ista occasione cantari solitas²⁾. Eloquentiae vero laude olim celeberrimus erat *Panegyricus Theodorico regi Ostrogothorum* in Italia, sive Ravennae, sive Mediolani sollemni quadam occasione post a. 504 publice dictus (Opusc. I)³⁾. Denique morem antiquum, servos in ecclesia manumittendi, testatur *Petitorium*, Agapiti nomine scriptum, quo is Gerontium servum suum in libertatem restituit (Opusc. VIII)⁴⁾.

3. *Dictiones* 29 sunt aut *sacrae* (7), aut *scholasticae* (7), aut *controversiae* (10), aut *ethicae* (5)⁵⁾. *Dictiones sacrae* habitae sunt in Natali seu anniversario consecrationis Laurentii Episcopi Mediolanensis⁶⁾, item in Maximum Ticinensem Episcopum (Dict. III), et ab Episcopo quodam recens ordinato, cum novum susciperet munus (Dict. V)⁷⁾, praeterea in dedicatione ecclesiarum (Dict. II. et IV), et instante haereseos Monophysiticae periculo, ut fideles ab ejus mali contagione liberaret (Dict. VI).

4. *Carminum seu Poëmatum libri duo* circumferuntur⁸⁾.

In libro I. adsunt hymni sacri de Pentecoste (carm. 14) et ascensione Domini (carm. 16), de s. Maria (carm. 19), de s. Stephano (carm. 14), de s. Cypriano (carm. 12) et Ambrosio (carm. 15), de s. Dionysio Mediolanensi Episcopo (carm. 21), de s. Nazario

¹⁾ Migne l. c. p. 255—258.

²⁾ Migne l. c. p. 257—262.

³⁾ Migne l. c. p. 176—184.

⁴⁾ Migne l. c. p. 257.

⁵⁾ Migne l. c. p. 263—308. *Dictio* antiquitus vocata est cujusvis generis oratio, seu vera, seu ficta. Ennodii dictiones, quae modo supersunt, plerumque pro aliis exaratae sunt. Ex quatuor earum generibus, *sacrae* tantum scopo nostro congruunt; caeteras utpote profanas, quo etiam pertinent *ethicae* (quae scilicet alienos mores et verba imitantur, ἡθοποιίαι, ἠθικοὶ λόγοι Graecis nuncupatae), singillatim recensere ab instituto meo alienum duxi. Cf. Sirmondi Nota in Dict. I. Ennodii.

⁶⁾ Ennodii Dictio I. et altera, quae legitur in E. Martene Thesauro Novo Anecdotorum T. V. (recusa in Galland. T. XI. p. 216).

⁷⁾ Dictioni huic subjuncta est *Praefatio* Missae novo Episcopo conveniens et *Oratio ante Missam* pariter a novo Episcopo dicenda.

⁸⁾ Migne l. c. p. 309—362.

S. Ennodii
Scripta.

martyre Mediolanensi (carm. 18), de s. Martino (carm. 20), et de s. Euphemia (carm. 17), insuper Hymnus vespertinus (carm. 10) et Hymnus in tempore tristitiae (carm. 11); celebratur quoque natalis s. Epiphaniae Ticinensis Episcopi¹⁾, cum is tricesimum annum Episcopatus iniret (carm. 9), canitur epithalamium (carm. 4), et itinera quaedam describuntur, dum scilicet Mediolano Brigantionem in Gallia petiit (carm. 1), aut Roma post Synodum Palmarem rediit in patriam (carm. 6), aut sororem invisens fluctibus Padi jactatus est (carm. 5). In libro II. continentur varia *epigrammata*, ex gr. inscriptiones in basilicis (epigr. 8. 9. 11. 20. 56. 60. 149), epitaphia (epigr. 1. 2. 5. 6. 95. 117. 130. 135. 148), laudes omnium Mediolani Episcoporum inde a s. Ambrosio usque ad suam aetatem (epigr. 77—89. adde epigr. 142), et alia plerumque profana.

Stylus Ennodii, qui brevem et concinnam Veterum dictionem affectat, antiquae elegantiae speciem prae se fert, at simul obscuritate haud minima laborat, unde praesertim in lucubrationibus prosaïcis frequenter intelligendi quaedam difficultas lectorem implicat²⁾.

Editiones.

Editiones: Ennodii Opera, minus tamen integra et admodum confusa, exstant in Grynæi Orthodoxographis Basileae 1569. T. I. p. 269—480. Postea seorsim prodire curante A. Schotto Tornaci 1610 in 8°. — Praestantissima editio haec est: Magni Felicis Ennodii Episcopi Ticinensis Opera cum notis ed. J. Sirmondus. Paris. 1611 in 8°; recusa in posterioribus Bibliothecis Patrum absque tamen notis, et (cum notis) in Sirmondi Opp. T. I. in Galland Biblioth. T. XI. p. 47—218; ap. Migne P. L. T. LXIII. — Editionem criticam quoad textum curavit G. Hartel, Corp. Scr. eccl. lat. T. VI. Vindobonae 1882.

¹⁾ *Natalis Episcoporum* vocabatur dies; quo in cathedra episcopali collocati et ordinati fuerant, qua de re cf. W. E. Tentzelii Exercitatio IX. sive Schediasma de Natalitiis Episcoporum in ejusdem Exercit. selectis Lipsiae 1692. P. I. p. 344. seqq. praesertim n. 3. et 8. Vid. etiam supra §. 175 T. II. P. I. p. 378. §. 182. T. II. P. I. p. 428 et §. 211. T. II. P. II. p. 209.

²⁾ Vid. Sirmondi epist. Opp. Ennodii praemissa (Sirmondi Opp. T. I. Venetiis 1728. p. 793—94). Maculam Semipelagianismi huic auctori a Dupinio (T. V. p. 12) temere aspersam editor Opp. Sirmondianorum T. I. Praefat. n. XII. (et Galland, Biblioth. T. XI. Prolegom. c. 2. n. 3) omnino abstersit. Cf. Ceillier l. c. n. 16.

§. 247.

Boëthius, Consul et Patricius Romanus.

Boëthius (proprie Anicius Manlius Severinus Boëthius)¹⁾, *Boëthii Vita.*
 medias inter turbas migrationis Gentium (c. a. 470 vel
 juxta alios c. a. 475) Romae ex nobilissimo genere natus,
 in prima jam aetate studiorum causa missus est Athenas,
 ubi perfectam graeci sermonis notitiam acquisivit et omni
 philosophiae aliarumque scientiarum genere imbutus est.
 In urbem reversus, Patricii mox dignitate ornatus est.
 Theodoricus, Ostrogothorum rex Italiae tunc dominans,
 insignem ejus eloquentiam et integritatem, praeclaras animi
 dotes et in rebus gerendis dexteritatem tantopere suspexit,
 ut ad secretiora eum consilia adhiberet, summas dignita-
 tes, ipsumque Consulatam (a. 510) ei deferret, magistrum
 quoque palatii et officiorum constitueret, ac negotia gra-
 vissima exsequenda ei concederet²⁾. Inter haec, res fidei
 et Ecclesiae ipsi adeo cordi erant, ut tum collationibus de
 schismate Orientalium tollendo Romae habitis ipse inter-
 esset, tum libris editis causam fidei studiose defenderet³⁾.

¹⁾ V. de Boëthio (quem alii Boëtium scribere malunt) Gervaise
 Histoire de Boëce, Sénateur Romain. Paris 1715. (ap. Migne P. L. T.
 LXIV. p. 1411—1600); Ceillier T. XV. Chap. XXXVIII. (ed. 2. T. X);
 J. Fabricii Biblioth. latin. lib. III. c. 15. (T. II. p. 146—65), et D.
 Papebrochius in Actis SS. ad diem 27. Maji: De S. Joanne Papa I.
 Martyre cap. II. et III. (Maji T. VI. edit. Antverp. p. 704—8), ubi
 etiam disquiritur, an Boëthius pro Sancto habendus sit (n. 24); denique
 Vita Boëthii melioribus ejus editionibus praefixa, praesertim libris de
 consolatione philosophiae ed. Helfrecht. Curiae Regnitianae 1797. in 8°.
 Praeter hanc editionem librorum de consolat. philosophiae, adhibetur a
 me editio Opp. Boëthii per Renatum Vallinum. Lugduni 1656. — Cf.
 Chevalier s. v. Boëce.

²⁾ Vid. Boëthii de consolat. philosoph. lib. II. pros. 2. 3. et 4.
 lib. I. pros. 4. Cassiodor. lib. I. epist. 45. Ennodii Opusc. VI. (Gal-
 land, T. XI. p. 163) et lib. VIII. epist. 1. Cf. Ceillier l. c. Art. I.
 n. 1—4. et n. 6—10.

³⁾ Vid. Boëthii lib. ad Joannem diaconum Ecclesiae Romanae de
 persona et natura contra Eutychen et Nestorium in Prooemio (p. 183

Bis matrimonio junctus virum ea aetate celeberrimum Symmachum Consulem socerum habuit, atque pluribus ex altera uxore susceptis filiis, duos ex iis a. 522. Consules vidit¹⁾. Sequenti anno Joannes diaconus, cui Boëthius dudum sanctiori amicitiae vinculo junctus erat, in Romanum Pontificem electus est. Nec multo post Theodoricus rex procedente aetate ad suspensiones magis pronus accusationibus nonnullorum aulicorum, quorum avaritiae et injustitiae Boëthius aliquando se opposuerat, faciliores praebens aures, ipsum inauditum custodiae tradidit ac veluti prodicionis reum a. 525. interfecit²⁾.

Boëthii
Scripta.

Boëthii *Opera* commode in *sacra* et *profana* dividuntur.

I. *Opera sacra* haec sunt:

1. *Brevis fidei Christianae complexio* (seu *Confessio fidei*)³⁾ doctrinam Ecclesiae Catholicae de SS. Trinitate, de mundi visibilis ac invisibilis creatione, de angelorum

—85). Cf. Ceillier l. c. Art. I. n. 5. et 10. et R. Vallini Notae ad Opusc. Boëthii p. 100—101.

¹⁾ Vid. Boëthii de consolat. philosoph. lib. I. pros. 4. lib. II. pros. 4. et 3. Cf. Ceillier l. c. n. 3. et 11. Pagi Crit. ad a. 522. n. 1. Priori uxori nomen *Elpis* seu *Helpes* fuit. in quam epitaphium exstat ipsi Boëthio auctori adscriptum (Opp. Boëthii ed. Vallinus Lugduni Batav. 1656. p. III. et J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 147—48). Eadem et hymnos composuisse fertur, quorum unus in SS. Petrum et Paulum Breviario Romano insertus legitur. Cf. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. s. v. *Elpis*. T. II. p. 93—94. Ceillier l. c. Art. I. n. 3.

²⁾ Vid. Boëthii de consolat. philosoph. lib. I. pros. 4. et Anonymus historicus a Valesio editus ad calcem Historiae Ammiani Marcellini, etiam in edit. Bipont. 1786. Vol. II. p. 314—16. Marii Aventicensis Chronicon sub Justino II. et Opilione Coss. (Galland. T. XII. p. 314). Cf. Ceillier l. c. n. 12, D. Papebrochius l. c. n. 15—23, Pagi Crit. ad a. 524. n. 3. ad a. 525. n. 5. et ad a. 526. n. 6—7.

³⁾ Haec fidei confessio primum edita est a Renato Vallino in Opp. Boëthii Lugduni Batav. 1656. p. 172—82. Vid. ejusdem Vallini Notae in Boëth. edit. cit. p. 98. Migne P. L. T. LXIV. p. 1333—38. Cf. Ceillier l. c. Art. II. §. III. et J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 155.

hominumque lapsu, de peccati originalis propagatione hominumque per incarnatum Dei Filium redemptione paucis clare proponit, adjungens, Ecclesiae catholicae doctrinam vel auctoritate S. Scripturae, vel universali traditione comprobari.

2. *Liber, quomodo Trinitas unus Deus ac non tres Dii*, seu *liber de Trinitate* brevis est lucubratio, difficilem eam quaestionem pertractans, qua ratione cogitari possit, nonnisi unum esse Deum et non tres Deos, licet Pater sit Deus, Filius Deus et Spiritus S. Deus; eam quaestionem ope philosophiae solvere conatur ad mentem s. Augustini, suumque libellum iudicio Symmachi soceri privatim submittit¹⁾.

3. Huic omnino similis est Tractatus brevissimus: *Utrum Pater et Filius ac Spiritus S. de divinitate substantialiter praedicentur*, ad Joannem diaconum (postea Pontificem) directus, quem enixe rogat, ut ipsum instruat, an haec expositio recte et ex fide se habeat; sententiam vero suam Boëthius ita exponit, ut nec Pater, nec Filius, nec Spiritus S., nec ipsa Trinitas ad Dei substantiam exprimendam pertineant, sed relationes tantum in una substantia divina designent²⁾.

4. *Liber de persona et natura contra Eutychem et Nestorium*, pariter ad Joannem diaconum inscriptus ejusque examini subjectus, primo accurate definit, quid sit natura (c. 1), quid persona (c. 2), et in quo differant natura et persona (c. 3). His praemissis Nestorium aggressus ex multiplici ratiocinatione probat, unam solum in Christo esse personam (c. 4); dein ad Eutychem conversus, ostendit ejus errorem ex eodem fonte cum Nestoriano manare, eumque simili ratione confutat adstruens, corpus Christi vere ex Maria sumtum (c. 5), nec postea ita esse mutatum, ut non utraque maneret natura (c. 6). Denique adjungit, catholicam de hoc mysterio fidem exponens, et in

¹⁾ Migne P. L. T. LXIV. p. 1247—1256, cum Gilb. Porret, Comment. p. 1255—1300.

²⁾ Migne l. c. p. 1299—1302.

Boëthii
Scripta.

utrisque naturis Christum et *ex* utrisque consistere (c. 7), nec tamen ipsum ob assumptum hominis corpus ulli peccato obnoxium esse (c. 8)¹⁾.

5. Tractatus brevissimus: *Quomodo substantiae in eo, quod sint, bonae sint, cum non sint substantialia bona, seu an omne, quod est, bonum sit*, flagitante eodem Joanne exaratus, ratione omnino philosophica et admodum subtili eam difficillimam quaestionem discutit²⁾.

In omnibus his Opusculis fidem quidem catholicam sedulo asserere nititur; argumenta tamen non adhibet ex s. Scriptura, sed ex sola ratione humanitus exculta ac divinitus illustrata, ita ut Scholasticis quodammodo facem praetulisse videatur, nec semper facile intelligatur³⁾.

II. Ex Operibus profanis celeberrimi sunt: *De consolatione philosophiae libri V* elegantissimi, quos in carcere, partim in prosa, partim in versibus conscripsit⁴⁾, ut iis rationibus, quas animo ex honorum apice in carceris squalorem mortisque periculum dejecto ac tam atroci subitaque fortunae vicissitudine nonnihil perturbato philo-

¹⁾ Migne l. c. p. 1337—1354, cum Gilb. Comment. p. 1353—1412.

²⁾ Migne l. c. p. 1311—1314, c. Gilb. Comment. p. 1313—1334.

De quatuor his postremis opusculis, quae etiam ex parte saltem commentatus est Gilbertus Porretanus in suo *Opere de Trinitate*, cf. Ceillier l. c. Art. II. §. I. et II. et J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 154—56.

³⁾ Vid. ipse Boëthius in Prooem. libri de Trinit. (ed. Vallini p. 147—48) et in fine ejusdem de Trinit. libri (p. 162); porro in scripto: utrum Pater et Filius et Spir. S. de divinitate substantialiter praedicentur (p. 163). Cf. Dupin T. V. p. 39. Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 8.

⁴⁾ Migne l. c. T. LXIII. p. 379—862. — In metris Boëthius fere semper imitatur et exprimit Senecae tragoedias; genera metrorum, quae in his libris varietatis gratia adhibuit, sex et viginti sunt, de quibus singillatim agit *Theodori Pulmani de metris Boëthianis libellus*, adjunctus Boëthii libris V de consolatione philosophiae ed. Sitzman Hanoviae 1607. p. 282—87. Cf. de hoc Opere multis magnisque laudibus celebrato J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 148—54 (ubi etiam variae editiones rariores et meliores, nec non Commentarii in hos libros editi indicantur), Ceillier l. c. Art. II. §. IV, Helfrecht in Praefat. suae edit. librorum Boëthii de consolatione philosophiae Curiae Regnitanae 1797 in 8°.

sophia suggerere poterat, in memoriam revocatis et in conspectu positis semetipsum erigeret, quietem reduceret, calamitatum aculeos frangeret. In his libris, qui formam colloqui inter ipsum et sapientiam prae se ferunt, casus suos adversos describit ac lamentatur (lib. I), consolationis varia momenta profert (lib. II), ac de uno summo veroque bono disserit (lib. III), exploso fato providentiam defendit, etiamsi Deus ex sapientissimo consilio malos quandoque prosperitate frui patiatur (lib. IV); denique scite tractat de casu fortuito, de libertate hominis et concordia liberi arbitrii cum divina praescientia (lib. V).

Nota 1. Reliqua Boëthii *Opera philosophica* hic adducere, a nostro instituto nimis alienum est. Id unum adnotasse juvabit, quod Boëthius plurima ejusdem generis Opera graeca in linguam latinam transtulit (Cassiodor. lib. I. epist. 45), quin etiam omnia Aristotelis scripta et dialogos Platonis latine vertere et commentariis illustrare, atque de Platonis et Aristotelis concordia commentari voluit (Boëthius de interpretat. lib. II. initio in ejus Opp. Basileae 1570. p. 318. Venetiis 1556. p. 63). Cf. de hisce libris partim servatis, partim deperditis, J. A. Fabricii Biblioth. latin. T. II. p. 156—59. Ceillier l. c. Art. II. §. V. n. 1—7. *Libellum de disciplina Scholarium* Boëthio minus recte tribui, communis hodie doctorum sententia est, quemadmodum testantur Fabricius et Ceillier l. c.

Nota 2 Recentiori tempore varii scriptores negaverunt, opera theologica quae sub Boëthii nomine circumferuntur genuina esse¹⁾, imo eum non christianum sed gentilem fuisse philosophum aliqui censuerunt²⁾. Sed rationes solidae ob quas negetur genuinitas illorum opusculorum theologicorum non adsunt, imo tum ex codicum, tum ex scriptorum coaevorum vel supparum Cassiodorii, Alcuini, Hincmari testimoniis, a Boëthio illa scripta esse constat. Multo minus dubitari potest Boëthium fervidum catholicum fuisse. Integra ejus Aniciorum familia, necnon ejus cognatio jamdudum catholica erat; nulla vestigia occurrunt suppositi

¹⁾ Ita Nitsch, Das System d. Boëthius u. die ihm zugeschriebenen theol. Schriften, Berlin 1860. Peiper, qui cum Boëthii Consolatione, philosophiae ejus quoque opuscula theologica edidit, existimat tamen duo (n. 1. et 4.) non esse genuina.

²⁾ Ita in Encyclop. Ersch et Gruber, Hand, s. v. Boëthius, XI. p. 283—287. (1823); Obbarius, Boëthius de consol. philos. Jenae 1843, Prolegom. c. 2.

Boëthii
doctrina.

illius paganismi, sed tota ejus vita christianum catholicum prodiit. Quod porro in opere de consolatione philosophiae motiva ex fide christiana deducta non occurrant, naturae hujus libri respondet; nec mirum est, virum contemplationi philosophicae assuetum, quum diuturna captivitate detineretur ejusmodi opus confecisse. Non solum enim dum divinae providentiae existentiam rerumque humanarum dispositionem considerabat, inde sibi solatia hauriebat, sed praecipue ejusmodi opere, etiam apologia suae innocentiae coram Theodorico et Senatu continebatur, atque ad spem erigebantur concivium catholicorum animi, dum gravissimae calamitates instare viderentur¹⁾. — Quum Theodoricus rex, inde ab a. 523. in Catholicos suspicionibus esset praeventus infensumque gereret animum, id in Boëthii persecutionem et necem influxum permagnum habuisse, merito censetur. Post Theodorici mortem Boëthii corpus Ticinenses in basilica s. Petri honorifico sepulchro condere curarunt. Exinde sacras hasce exuvias non secus ac martyris catholici venerari coeperunt, cultusque hic tum apud ipsos tum in variis finitimis dioecesibus invaluit. Hunc vero cultum nuper Leo XIII. P. M., die 13 Decembris a. 1883, ex consulto ss. Rituum Congregationis confirmavit²⁾.

Editiones.

Editiones: Editi sunt junctim Boëthii Opera Venetiis 1491. et 1499. iterumque 1556 fol. Basileae 1546. ac rursum 1570 fol. (quae ultima editio ab eruditissimis potissimum laudatur et passim adhibetur). Quibus addere oportet profana quaedam opuscula antehac inedita, nuper in lucem emissa per A. Majum, in Auctor. classic. e Vaticanis Codd. erutorum T. III. p. 317—31, cf. ibid. Editoris Admonit. p. 315—16. et p. 346. Migne P. L. T. LXIII. LXIV. — Boëthii Consolationis philosophiae libri V. et Opuscula sacra cum confessione fidei (quae in caeteris editionibus desideratur) optime cum notis edita sunt a Renato Vallino Lugduni Batav. 1656 in 8° (recus. ibidem 1668. et 1671). — De Consolat. Philos. cum opusculis theol. ed. Peiper, Lipsiae 1871.

¹⁾ Fusius ea de re scribit Nirschl, Patrol. T. III. p. 408—411. — De Boëthii christianismo et de opusculorum theol. genuinitate cf. Funk, K. L. II. p. 967—972; Bosio, Sul cattolicesimo di Boëzio memoria, Pavia 1867, et Sul autenticità delle opere teologiche di Boëzio Pavia 1869; Hildebrand, Boëthius und seine Stellung zum Christenthum, Regensburg 1885.

²⁾ V. Decretum Papien. confirmationis cultus ab immemorabili tempore praestiti servo Dei Severino Boëthio, philosopho martyri sancto nuncupato. Period. Nuntius Rom. III. p. 90—92.

§. 248.

M. Aurelius Cassiodorius.

Magnus Aurelius Cassiodorius (*Senator vulgo dictus*)¹⁾, Cassiodorii
Vita.
ex clarissimo Italiae genere Scyllacii in Bruttis c. a. 470. ortus egregieque tam in litteris et artibus, quam in virtutibus christianis institutus adeo praeclara ingenii et eruditionis dedit argumenta, ut nobilem adolescentem, intra juventutis annos tantum facultatis et prudentiae adeptum, Odoacer, Herulorum rex totius Italiae dominatum gerens, honoribus ac muneribus publicis augeret. Odoacre devicto Theodoricus, Gothorum rex, Italiam occupavit (a. 493), statimque cognitis ejus virtutibus, Cassiodorium in comitatum suum assumpsit, Bruttiorum et Lucanorum provinciam ei administrandam commisit, hocque magistratu defunctum penes se retinuit, ut ab epistolis ipsi esset et a negotiis regni vacantem in scientiis variis ipsum instrueret. Hinc nunquam a suo latere eum dimittens rex ad summos honores gradatim promovit, faciens Quaestorem, Senatorem, Magistrum Palatii, Praefectum Praetorio, Patricium, Consulem (a. 514)²⁾, in quo dignitatum apice Ecclesiae Romanae diuturno schismate scissae optatam reddidit pacem³⁾. Theodorico e vivis sublato Cassiodorius, regni

¹⁾ De Cassiodorio cf. Gareti Vita M. Aurelii Cassiodorii Senatoris in Cassiodorii Opp. ed. Garet. Rotomagi 1679. (et Venetiis 1729); La Vie de Cassiodore Chancelier etc. (par Dionyse de Sainte Marthe) Paris 1695. in 8°; Ceillier T. XVI. Chap. XIX. (ed. 2. T. XI.); J. A. Fabricii Biblioth. latin. lib. III. c. 16. (T. II. p. 165—86); A. Franz, Cassiodorius Senator. Ein Beitrag zur theol. Litter. Breslau 1872. Bähr, Gesch. d. Röm. Litter. (1872) II. 639. IV. 214; Ebert, Gesch. d. Liter. d. Mittelalt. I. 498—514. — Cf. Chevalier s. v. Cassiodore. In citando Opp. Cassiodorii sequor editionem Maur. (Gareti) recusam Venetiis 1729.

²⁾ Vid. Cassiodor. lib. 12. ep. 15. lib. 11. ep. 39. lib. 1. ep. 3. 4. 5. 26. lib. 9. ep. 24. Cf. Garet l. c. P. I. n. 1—22. D. de Sainte Marthe liv. I. c. 1. 2. 5.

³⁾ Vid. Cassiodorius ipse in Chronico sub Senatore Cos. (Opp. T. I. p. 369. ed. Venet.). Cf. Garet l. c. P. I. n. 22.

Cassiodorii
Vita.

Gothorum firmissima columna et primarius administer, sub ejus successoribus Amalasuntha vidua, Athalarico nepote, Theodahato et Vitige eadem, ut ante, munia gessit, ac Praefectura iterum potitus humiles ad Pontificem Joannem II. litteras direxit, quibus filium ac discipulum se professus, ejusdem preces et monita flagitavit ad munus istud recte obeundum; aliis quoque Episcopis missa epistola encyclica se pie commendavit¹⁾. Inter tot negotia publica rebus quoque sacris intentus, cum P. Agapeto collatis expensis in urbe Romana scholas instituere adlaboravit pro studio et expositione s. Scripturae; hoc tamen saluberrimum consilium bellicae turbae interceperunt²⁾.

Postquam Cassiodorius justitia, benignitate, pietate insignis primas regni Gothorum dignitates tamdiu sustinuerat, totque pro Italiae bono labores exantlaverat, tandem c. a. 539. septuagesimum fere annum agens publica officia deposuit, saeculo valedixit ac in urbem patriam vitae quietoris et sanctioris desiderio contendit, juxta quam constructum a se monasterium Vivariense veluti tutissimum salutis portum ingressus est³⁾.

Ibi regularis observantiae studiosissimus primam curam divinis officiis tam diurnis, quam nocturnis impendit atque, ut maximo cum fructu sacrum istum cursum peragerent, Psalmos ipse monachis suis non minus pie, quam docte exposuit⁴⁾. Cumque recte omnino persuasum haberet, quod „peccato tolleretur locus, si otiosum tempus non haberet mens inquieta mortalium,“ praeter orationem continuos labores monachis suis praescripsit, et maxime litteris operam dare eos jussit. Ipse venerandus senex adjutus ab amico Dionysio, abbate Romano⁵⁾, docebat humaniores

¹⁾ Cassiodor. lib. 9. ep. 24. et 25. (quae sunt Athalarici regis), lib. 11. ep. 2. et 3. Quam praeclare se gesserit eo in munere, pleraeque epistolae libri 11. et 12. declarant. Cf. Garett l. c. P. I. n. 27—56.

²⁾ Cassiodor. Praefatio libri de Institut. divin. litter. (T. II. p. 508. ed. Venet.).

³⁾ Monasterium suum ipse describit Cassiodor. lib. de Institut. divin. litter. c. 29. Cf. Garett l. c. P. II. n. 1—16.

⁴⁾ Cassiodor. Praefat. in Psalterium (Opp. T. II. p. 1—2. ed. Venet.). Cf. Garett l. c. P. II. n. 17. D. de Sainte Marthe liv. III. c. 3. n. 2—3. (p. 239—42).

⁵⁾ De hoc *Dionysio*, qui vulgo nominatur *Exiguus*, ejusque ope

litteras, ut iis exercitationibus praeculti ac velut sublati gradibus ad sacra Theologiae adyta tandem pertingerent; ad hanc quippe caetera omnia litterarum studia referri voluit, maxime vero ad S. Scripturam, ad cuius intelligentiam ascendendum esse monet „per expositiones probabiles Patrum“ et frequentes orationes¹⁾; quin et libros de divinis humanisque litteris scripsit, quibus monachos suos ad S. Scripturae studium informaret. Tum praeclaram in monasterio suo bibliothecam instruxit libris optimis sedulo conquisitis; libros ceteroquin utiles, in quibus tamen errores dispersi animum veritatis amantem offendere possent, religiose purgavit locosque cavendos notavit²⁾; praecipua quaedam Opera historica et exegetica ex lingua graeca in latinam vertenda curavit³⁾; monachos artis scribendi gnaros tam S. Scripturam ab ipsomet accurate recensitam, quam libros SS. Patrum undique

in magisterio collata Cassiodorio, hic ipse praeclare testatur in lib. de Instit. divin. litter. c. 23. Dionysius iste, natione Scythia, moribus, Romanus, omni litterarum genere excultus, linguae graecae atque latinae omnino gnarus, divinae Scripturae studiosissimus, aequè pius ac doctus, qui obiit c. a. 540, a Stephano Episcopo Salonitano rogatus Canones ecclesiasticos graecos latine reddidit, quos Ecclesia Romana mox usu frequenti suscepit; alia quoque multa ex graeco transtulit in latinum, usui ecclesiastico apta (Cassiodor. l. c.). Praeterea Dionysius primus seorsim collegit atque ordinatim digessit epistolas decretales Romanorum Pontificum easque Codici canonum ecclesiasticorum, quem ex graeco verterat, veluti alteram Partem adjecit. Denique *Cyclum Paschalem* edidit, qui constans annis 95 initium ducit ab anno Christi 532. ac desinit in a. 626. Opera ejus nunquam in unum collecta prodire, sed hic illic dispersa reperiuntur; cf. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. p. 33—36. Ceillier T. XVI. Chap. VIII. De ejus collectione canonum et decretorum cf. inprimis Ballerin. in Opp. S. Leonis Magni T. III. Dissert. praevia P. III. c. 1. (p. CLXXIV—CLXXXIII). Idem Dionysius in suo Cyclo paschali annos ab Incarnatione Domini nostri Jesu Christi numerare coepit; vid. ipsius Praefat. in Cyclum Paschalem seu epist. ad Petronium Episcopum in Aeg. Bucherii Commentar. de doctrina temporum Antverpiae 1634. p. 486. et D. Petav. de doctrina temporum. Veronae 1734. T. II. Append. p. 498—99. Cf. J. A. Fabricius l. c. p. 33.

¹⁾ Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 16. (Opp. T. II. p. 519. ed. Venet.), c. 28. 32. et Praefat. ejusdem libri (ibid. p. 508). Cf. Garet l. c. P. II. n. 18—23. 27—28. D. de Sainte Marthe liv. III. c. 3. n. 3—5. (p. 242—46).

²⁾ Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 8. l. 24. Cf. D. de Sainte Marthe liv. III. c. 5. n. 10. (p. 284—86), Mabillon Tractatus de Studiis monast. T. I. P. I. c. 6. (Venetiis 1770. T. I. p. 17—18).

³⁾ Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 8. 9. 11. et 17.

collectos describere jussit, „ut manu hominibus praedicarent,“ simulque omnem adhibuit sollicitudinem, ut qui ingenium apprime excoluerant divinis humanisque litteris, exemplaria descripta diligenter examinarent et castigarent¹⁾. Postquam ita saeculo suo aequa et prudenti rerum publicarum administratione, bonarum litterarum conservatione multarumque virtutum exemplo plurimum profuit, tandem ad extremam proventus aetatem a. 562. aut non multo post, sancto fine quievit²⁾.

Cassiodorii
Scripta.

Cassiodorii *Opera* partim *sacra* sunt, partim *profana*.

I. *Opera sacra*:

1. *Liber de institutione divinarum litterarum* (Opp. T. II)³⁾ multiplicis vereque insignis est utilitatis non tantum monachis, pro quibus liber hic conscriptus fuit, sed omnibus s. Scripturae et ecclesiasticarum litterarum studiosis.

Eo in libro monachos suos instruit, qua ratione s. Scripturam optime intelligere, mentem rite excolere, vitam convenientissimis laboribus impendere possint ac debeant. Hinc primo ad diligentem s. Scripturae lectionem et meditationem stimulans non ex propria doctrina ingenique praesumptione, sed ex probatis ss. Patrum expositionibus verum ejus intellectum hauriendum esse monet (Praef. et c. 16. cf. c. 10. 11. 24); eumque in finem disserit de antiquis Ecclesiae Patribus et Scriptoribus, qui vel integram divinam Scripturam vel singulas ejus partes exposuerunt (c. 1—9), vel introductiones ad S. Scripturae lectionem idoneas composuerunt (c. 10); alias quoque vias demonstrat, quibus ad veram S. Scripturae intelligentiam perveniatur (c. 10—11); varias Scripturae divisiones indicat (c. 12—14), et regulas quasdam ad S. Scripturae meliorem intelligentiam tradit (c. 15. 24. 26. 27)⁴⁾. Praeter S. Scri-

¹⁾ Cassiodor. Institut. divin. litter. c. 30. 15. 2. et Praefat. ejusdem libri. Cf. D. de Sainte Marthe liv. III. c. 3. n. 6—7. (p. 246—49) et c. 4. n. 7. (p. 262), Rich. Simon Histoire critique des versions du Nouveau Testament chap. VIII. (Rotterdam 1690. p. 91—97) et Histoire critique du Vieux Testament liv. III. chap. 10. (Rotterdam 1685 p. 409—10).

²⁾ Cf. Garet l. c. P. I. n. 7—8. P. II. n. 51—53, ubi variae sententiae de anno obitus Cassiodorii referuntur; item D. de Sainte Marthe liv. III. c. 6. n. 1. (p. 294—96) et C. Baron. Annal. ad a. 562. n. 23.

³⁾ Migne P. L. T. LXX. p. 1105—1250. Librum hunc acerrimus Criticus et in scriptis Veterum sat versatus Rich. Simon „Tractatum excellentem“ appellare non dubitat, vid. Rich. Simon Histoire critique du Vieux Testament. liv. III. chap. 10. (Rotterdam 1685. p. 409); quod unicum testimonium sufficere potest ad pretium hujus Operis indicandum.

⁴⁾ His adjungi meretur opusculum *de schematibus et tropis*, nec-

pturam praecipue commendat SS. Patres, eorumque Opera laudat (c. 16. et c. 18—23), quemadmodum et historicos Christianos investigare suadet (c. 17. cf. c. 25. de cosmographia). Monachis labores tam corporales, quam spirituales injungit, ita tamen, ut hos illis longe praeferendos esse doceat (c. 27—32); et maxime S. Scripturam indefesso studio atque diligentissima emendatione describere eos jubet¹⁾, ac pro isto negotio aptissima suggerit monita (c. 30. et 15)²⁾; pulcherrima oratio totum Opus claudit (c. 33).

2. *Expositio Psalterii* seu *Psalmorum* 150 (T. II. Migne l. c. p. 9—1056), quam insignis *praefatio* antecedit disserens de prophetia generatim, de psalmis eorumque titulis ac divisione, de praenuntiatione Christi et Ecclesiae in in Psalmis, tandem de s. Scripturae eloquentia. In ipsa expositione Psalmorum plerumque s. Augustinum aliosque Patres secutus, nonnulla etiam de suo addens, usum divini officii maxime prae oculis habet ac pietatem continuo fovere studet, non tamen sine multiplici eruditione³⁾. Cui libet Psalmo *divisionem* seu materiae dispositionem praemittit et *conclusionem* adjungit, in qua dogmatica vel moralis admonitio continetur.

3. *Complexiones in epistolas et Acta Apostolorum et Apocalypsin*⁴⁾ omnes epistolas s. Pauli atque epistolas ca-

non et quibusdam locis rhetoricis S. Scripturae, quae passim in Commentario Cassiodorii in Psalmos reperiuntur, et ab editore Operum ejus collecta atque ordine alphabetico digesta, exhibentur in Cassiodor. Opp. ed. Garet Venetiis 1729. T. II. p. 588—93. Cf. Garet. ibid. T. I. Praefat. p. XII.

¹⁾ „Tot vulnera satanas accipit, quot antiquarius Domini verba describit. In locis sanctis legitur labor ipsius; audiunt populi, unde se a prava voluntate convertant et Domino pura mente deserviant. Operatur absens de opere suo. Verba coelestia multiplicat homo“ etc. Ita stimulat monachos suos ad studium describendi libros sacros (c. 30).

²⁾ Ideo etiam scripsit *librum de orthographia* (Opp. T. II. p. 574—87. ed. Venet.), ut instrueret monachos suos arte libros divinos quam accuratissime et emendatissime describendi.

³⁾ Cassiodor. Exposit. Psalterii Praefat. (T. II. p. 1. ed. Venet.). Cf. Garet in Opp. Cassiodor. T. I. Praefat. p. VII—IX. et Vita Cassiodor. P. II. n. 41—43. D. de Sainte Marthe liv. IV. c. 3. n. 1—7. (p. 362—74).

⁴⁾ Migne l. c. p. 1321—1418. Hae *Complexiones in epistolas* etc., quas ipse a se scriptas memorat Cassiodor. lib. de Orthographia Praefat.

Cassiodori
Scripta
sacra.

tholicas, tum Acta Apostolorum et Apocalypsin Joannis ita explanant, ut non singula verba aut sententiae elucidentur, sed plures simul versus comprehendantur eorumque sensus brevi et perspicua oratione enuntietur.

4. *Historia tripartita* (Opp. T. I. Migne T. LXIX. p. 879—1214)¹⁾ sic vocatur, quod ex tribus auctoribus graecis, Socrate, Sozomeno et Theodoro in unum historiae corpus conflata est. Horum scilicet historias ecclesiasticas ipso iubente ab Epiphanio amico latine versas ita disposuit, ut nulla mutatione facta continuam narrationis seriem ex eorundem verbis necteret, sicque monachis suis linguae graecae ignaris res in Ecclesia gestas ex ipsis fontibus notas faceret.

5. *Liber de anima seu de ratione animae* (Opp. T. II. fin. Migne T. LXX. p. 1279—1308) pertractat animae naturam, qualitates et virtutes, ejus relationem ad corpus, signa boni malive animi, futurum denique animae statum post hanc vitam; quibus oratio praeclara dignum finem imponit²⁾.

6. *Tractatus de computo Paschali* (Opp. T. I. p. 370. ed. Venet. Migne T. LXIX. p. 1249) brevissima est instructio chronologica, ex qua facili methodo cognoscatur, quotus sit annus a nativitate Christi, quota indictio, quae Dominica Paschalis, et alia, quae ad diem Paschatis inveniendum pertinent³⁾.

n. 6, in edit. Gareti tam Rothomagensi, quam Veneta desiderantur; seorsum editae sunt a Scip. Maffei Florentiae 1721 in 8° (recus. operâ et curâ S. Chandleri Londini 1722. Roterodami 1723 in 8°). Cf. in eadem editione Maffei Praefat. ad Lectorem.

¹⁾ Cf. Gareti in Opp. Cassiodor. T. I. Praefat. p. III—V, ubi etiam de pretio hujus versionis disputatur, item D. de Sainte Marthe liv. IV. c. 3. n. 8. (p. 375—78).

²⁾ Cf. Gareti in Opp. Cassiodor. T. I. Praefat. p. XII. et Cassiodor. Vita P. I. n. 58—59. D. de Sainte Marthe liv. IV. c. 2. n. 1—12. (p. 341—61). Sunt, qui putent, Cassiodorium in hoc libro visionem Dei beatorum et poenas malorum ad diem extremi judicii differre; quam sententiam Cassiodorio non recte imponi ostendit D. de Sainte Marthe l. c. n. 12. (p. 354—361).

³⁾ Cf. Gareti Vita Cassiodor. P. II. n. 51. ubi ait: „Verisimile mihi

II. *Opera profana*, quae ad finem propositi Operis non spectant, paucis indicasse sufficiat. Sunt ista: Cassiodorii
Scripta profana.

1. *Variarum* (epistolarum) *libri XII*; ita inscribuntur ob diversa, quae in eis continentur, rerum argumenta¹⁾.

Congeries haec est varii generis epistolarum, quas sub regibus Gothorum Theodorico (lib. I—V), Athalarico, Theodahato, et Vitige (lib. VIII. IX. et X) ac frequenter eorum nomine scribebat, demum quas ipse, dum munere Praefecti Praetorio sub illis regibus fungeretur, suo nomine dirigebat (lib. XI. et XII). Ibi etiam variae habentur formulae dignitatum, quae sub Gothorum imperio concedi solebant (lib. VI. et VII). Pertinent igitur istae epistolae ad publica regni negotia ac pro historia ejus aevi regnique Gothorum in Italia praecipuum habent pretium.

2. *Historia Gothorum*, in 12 libros distributa, ejusdem gentis primordia, incrementa et fata ferme usque ad interitum enarravit; cujus tamen hodie nonnisi exstat epitome: *De Gelarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, quam *Jornandes* seu *Jordanus*, Episcopus Ravennas, ex vasto illo Opere collectam posteris reliquit²⁾.

3. *Chronicon*, Consulare vulgo dictum (Opp. T. I. p. 354—69. Migne T. LXIX. p. 1214—1248), jubente rege Theoderico scriptum ipsique dicatum, ab orbe condito usque ad a. Chr. 519. ex Eusebio, Hieronymo, Prospero aliisque collectum, nonnisi brevem rerum gestarum memoriam facit.

4. *Liber de artibus ac disciplinis liberalium litterarum* (Opp. T. II. Migne l. c. p. 1149—1220)³⁾, ad monacho-

videtur, eum id operis ad monachorum suorum informationem pro anno 562 edidisse;“ C. Baronii Annal. ad a. 562. n. 5—7. (de variis modis Indictiones numerandi) et n. 22. D. de Sainte Marthe liv. III. c. 6. n. 1. (p. 295), Ceillier l. c. Art. II. §. II. n. 3, J. A. Fabricii Biblioth. latin. lib. III. c. 16. n. 5. (T. II. p. 169). Haud certum tamen est, an hic Computus revera Cassiodoro adscribendus est V. Franz l. c. p. 5.

¹⁾ Migne P. L. T. LXIX. p. 501—886.

²⁾ Hic *Jornandis liber de rebus Geticis* cum Praefatione reperitur in Opp. Cassiodor. ed. Gare (T. I. p. 371—97). Migne T. LXIX. p. 1251—1296. Cf. Gare Vita Cassiodor. P. I. n. 25. Ceillier l. c. Art. II. §. II. n. 4. et J. A. Fabricii Biblioth. latin. lib. III. c. 17. (T. II. p. 186—90).

³⁾ Clausula hujus libri, qui proprie ad librum de institutione di-

Cassiodorii
Scripta pro-
fana.

rum suorum informationem scriptus, agit *de Grammatica* (c. 1)¹⁾, de *rhetorica* (c. 2), de *dialectica* (c. 3), de *arithmetica* (c. 4), de *musica* (c. 5), de *geometria* (c. 6), de *astronomia* (c. 7).

5. *De orthographia* libellus a Cassiodorio demum conscriptus est, quum jam esset nonaginta trium annorum, petentibus monachis ut regulas ipsis exponeret et modum, quo accurate et quae didicerant scribere et auctorum scripta legere possent. Obsecutus est illis senex opusculo confecto; advertit autem se in compendium redegisse praescripta auctorum qui fusius ea de re tractaverant, ac sollicite etiam indicat singula ex quibus auctoribus deprompserit²⁾.

Opera
spuria.

Nota. *Opera spuria* duo memoranda veniunt, nempe: *Expositio in Cantica Canticorum* (Opp. T. II. p. 479—507. Migne T. LXX. p. 1055—1106) et *liber de amicitia Christiana*, quem Petri Blesensis esse constat (editus in *Biblioth. Maxima Patrum* T. XI. et XXIV. Migne T. LXIX. p. 436 sqq. ac seorsum Rostochii 1667 in 8°). Cf. Garett in Opp. Cassiodor. T. I. Praefat. p. IX. et p. XII—XIII. D. de Sainte Marthe liv. IV. c. 3. n. 10. (p. 379—80), Ceillier l. c. Art. II. §. IV. et §. VIII. n. 2, J. A. Fabricii *Biblioth. latin. lib. III. c. 16. n. 12.* (p. 170—71).

Editiones.

Editio praestantissima haec est: M. Aurelii Cassiodorii Senatoris Opera omnia ed. J. Garett e Congregat. s. Mauri. Rothomagi 1679. II Tomi fol. (recus. Venetiis 1729. II Tomi fol. additis partibus a Maffeo et A. Majo repertis ap. Migne P. L. T. LXIX, LXX). De aliis editionibus cf. Ceillier l. c. Art. IV. n. 2. et J. A. Fabricii *Biblioth. latin. T. II. p. 165—71* sparsim.

vinarum litterarum pertinet tanquam Pars altera ejusdem Operis, antehac inedita (in editione quoque Garettii desiderata) in lucem protracta est ab A. Majo in *Classicorum Auctorum e Vaticanis Codd. editorum* T. III. (Romae 1831) p. 350—57. Cf. ibid. A. Maji *Monit. de isto Cassiodorii fragmento inedito* (p. 349).

¹⁾ Huc quoque spectat *Commentarium de oratione et de octo partibus Orationis* (Opp. T. II. p. 561—73), quod non absque verisimilitudine Cassiodorio adscribitur. Cf. Garett in Opp. Cassiodor. Praefat. p. XI.

²⁾ Migne P. L. T. LXX. p. 1239—1270.

§. 249.

Venantius Fortunatus, Pictaviensis Episcopus.

Venantius Fortunatus¹⁾, in agro Tarvisino superioris Italiae a. 530. natus et Paulo Episcopo Aquilejensi inde a prima aetate notus atque dilectus, Ravennae liberalium artium ac jurisprudentiae studio incubuit. Ibi cum graviter oculis laborare coepisset, ita ut lumen sensim prope amitteret, altare s. Martini, toto jam orbe fama sanctitatis et prodigiorum splendore percelebris, opem imploraturus supplex adiit statimque ab illa aegritudine est liberatus. Hinc eximia s. Martini veneratione captus, relicta patria ad ejusdem sancti sepulchrum in urbe Turonensi peregrinationem instituit c. a. 565, quo in itinere variis occasionibus carmina multa fecit, ac scientiae vitaeque merito plurimis viris dignitate conspicuis per Germaniam et Galliam acceptus carusque evasit, praecipue vero Sigiberti, Austrasiae regis, gratia potitus est²⁾. Postquam votum suum Turonis exsolverat, in itinere procedens Pictavum venit, ubi terrore Longobardorum Italiam tunc hostiliter

Venantii
Fortunati
Vita.

¹⁾ De hoc auctore cf. Luchi Praefatio et Vita Venantii Fortunati in fronte editionis Opp. Venantii Fortunati ab ipso adornatae Romae 1786; Hist. littér. de la France T. III. (Paris. 1735) p. 464—91. Ceilhier T. XVII. Chap. V. (ed. 2. T. XI). Bormann, Ueber das Leben des lat. Dichters Ven. Fortun. (Programm), Fulda 1848. Hamelin, De vita et operibus Ven. Fortunati, Pictav. Episcopi, Redonibus (Rennes) 1873; Gorini, Défense de l'Eglise (1866) II. 450. 493—523; Bähr, Gesch. Röm. Litter. (1872) IV. 145—161; Ebert, Gesch. d. Lit. d. Mittelalt. I. 518—541; Manitius, Gesch. d. christl.-lat. Poesie 438—473; Cf. Chevalier s. v. Fortunat.

²⁾ Venantii Fortunati Vita S. Martini lib. IV. sub finem in Opp. Venantii Fortunati (ed M. A. Luchi Romae 1786. P. I. p. 472—73) et lib. I. v. 26—35. (l. c. p. 390), v. 43—44. (l. c. p. 391), item Carmin. lib. I. Praefat. (l. c. p. 2), Pauli diaconi Histor. Longobard. lib. II. c. 13. (in Hugonis Grotii Historia Gothorum, Vandalorum et Longobardorum. Amstelodami 1655. p. 783—84), Hincmari Prooem. in vitam S. Remigii Remensis (L. Surii Vitae Sanctorum ad diem 13. Januarii. Coloniae Agrippinae 1617. T. I. p. 185). Cf. Luchi Vita Venantii Fortunati n. 1—47. Hist. littér. de la France T. III. p. 464.

invadentium patriae finibus exclusus simulque s. Radegundis reginae, monasticam vitam Pictavi agentis, precibus victus postea sedem fixit, presbyteri mox honore insignitus. Inde sanctae Radegundis, quam ut matrem coluit, negotia variis in locis curans multas peragravit regiones ac celeberrimos ejus aetatis antistites caritatis vinculo sibi obstrinxit, hos inter maxime s. Gregorium Turonensem ¹⁾. Tandem inclinata jam ad senectutem aetate renunciatus est Episcopus Pictaviensis, in eoque gradu cum vitae innocentia et virtutum exemplo, tum doctrina plurimum gregi suo profuit. Haud multo post, ineunte saeculo VII, ad superos migravit ²⁾.

Venantii
Scripta.

Opera ejus haec sunt:

1. *Carminum libri undecim*, ubi tamen carminibus plurimis intermixtae sunt prosae quaedam. Carmina isthaec admodum diversis occasionibus exarata, tum sacras, tum profanas res tractant.

Praecipua ex illis agunt de cruce Domini (lib. 2. c. 1—7) ³⁾, de sacramento baptismi (lib. 2. c. 8) et de sacro chrismate (lib. 2.

¹⁾ Venantii Fortunati Carmin. lib. 8. c. 1. v. 11—14. et v. 21—22. (l. c. p. 259. 260) lib. 7. c. 9. v. 7—10. (p. 237), lib. 6. c. 10. v. 5—6. (p. 215), lib. 11. c. 6. (p. 381), lib. 8. c. 2. (p. 262). Cf. Luchi Vita Venantii Fortunati n. 48—86.

²⁾ Baudonivia in Prologo Vitae S. Radegundis (Mabillon Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti Saec. I. Paris. 1668. p. 326) et Pauli diaconi Histor. Longobard. lib. II. c. 13. (l. c.). Cf. Luchi Vita Venantii Fortunati n. 87—92. Hist. littér. de la France T. III. p. 467. Ceillier l. c. n. 3.

³⁾ S. Radegundis precibus ab Imp. Justino impetravit, ut partem s. Crucis Domini („lignum ubi salus mundi pependerit“) sibi mitteret, quemadmodum refert Baudonivia aequalis, in Vita S. Radegundis n. 18—19. (Mabillon Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti Saec. I. Paris. 1668. p. 331). Haec occasio fuit Venantio, ut hymnos nonnullos et poemata elucubraret in honorem s. crucis; quae inter celeberrimum illud est, quod incipit: *Vexilla regis prodeunt* (lib. I. c. 7), Ecclesiae ipsius usu jam pridem consecratum; his quoque adnumeratur aliud celeberrimum: *Pange lingua gloriosi proelium certaminis* (lib. 2. c. 2), quod alii Claudiano Mamerto adscribendum immerito censent, cf. J. Sirmondi in Sidonii Appollinaris Opp. Paris. 1652. Notae p. 43. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. II. p. 181—82. Nec illud silentio

c. 9), de nativitate Domini (lib. 8. c. 3), de laudibus B. Mariae Virginis (lib. 8. c. 4. 5. 7. 9) et de sancta virginitate (lib. 8. c. 6. et 8). Alia varios celebrant Sanctos, ut Dionysium (lib. 2. c. 10), Saturninum (lib. 2. c. 11. 12) et Martialem (lib. 2. c. 21), ss. Martyres Agaunenses lib. 2. c. 18), s. Martinum Turonensem (lib. 10. c. 7), s. Hilarium Pictaviensem (lib. 2. c. 19) et s. Medardum (lib. 2. c. 20); alia ecclesiis recens exstructis vel dedicatis facta sunt (lib. 1. lib. 2, c. 14—17. lib. 3. c. 6. 7. lib. 9. c. 14. lib. 10. c. 5. 6. 11); alia Episcopis amicis suis destinata sunt, ut s. Gregorio Turonensi (lib. 5. et lib. 8. c. 15—27. lib. 9. c. 6. 7. lib. 10. c. 12. 13), Nicetio Trevirensi aliisque (lib. 1. c. 15. 16. lib. 2. c. 13. lib. 3. lib. 9. c. 8—13. lib. 10. c. 17—18); alia regibus (lib. 6. et 9. lib. 10. c. 8—10) et proceribus (lib. 7) scripta sunt, praesertim S. Radegundi (lib. 8. c. 10—14. et lib. 11. c. 2—29); denique nonnulla sunt epitaphia (lib. 2). In hisce carminibus pius Venantii animus ubique elucet, etiamsi multa eorum paucis tantum versibus constant et res quotidianae vitae poeticeis floribus ornant; eadem historiae illius temporis haud raro lucem afferunt, disciplinam Ecclesiae ob oculos sistunt, ac dogmata quaedam tangunt, praesertim de cultu Sanctorum. Horum non pauca olim in publicum Ecclesiae usum recepta sunt¹⁾. Inserta iisdem reperiuntur *expositio orationis Dominicae* (lib. 10. c. 1), quae est Tractatus prosaicus vere insignis²⁾, et *expositio Symboli* (lib. 11. c. 1), in qua Rufinum imitatur, utraque ad plebem erudiendam satis apta: tum etiam epistolae duae pariter prosaicae, quibus patrem quemdam, virum illustrem, de morte filiae consolatur (lib. 10. c. 2. et 4).

2. *De vita S. Martini libri IV*, jubente s. Gregorio Turonensi conscripti, carmine heroico vitae cursum, praeclare gesta, denique illustria post obitum miracula s. Martini Turonensis ita proponunt, ut Sulpicii Severi relatio

praetermitti debet, quod Venantius Fortunatus carmina quaedam in honorem s. crucis per artificiosam litterarum dispositionem pangens (lib. 2. c. 4. 5. 6. et lib. 5. c. 7) Rabano Mauro, qui Opus admirabile *de laudibus s. crucis* hunc in modum postea concinnavit, quasi faciem praetulisse videtur.

¹⁾ Hymnos in singulas anni festivitates a Venantio Fortunato compositos esse tradunt Paulus diaconus in histor. Longobard. lib. II. c. 13. (l. c. p. 784) et Sigebertus Gemblac. de Scriptor. Eccles. c. 45. (J. A. Fabricii Biblioth. Eccles. p. 98); Trithemius (de Scriptor. Eccles. c. 229) septuaginta septem hymnos ab eo scriptos memorat, quorum pars vel interiit vel absque auctoris nomine in officio ecclesiastico latet.

²⁾ Hunc Venantii Fortunati foetum caeteris ipsius omnibus anteponendum esse, judicat Hist. littér. de la France T. III. p. 472.

Venantii
Scripta.

duplex de iisdem rebus poëticam induat formam, paucis hic illic praesertim ab initio et in fine adjectis.

3. *Libelli singulares tres* itidem poëtici ex persona s. Radegundis compositi sunt; in his reginae dolorem *de excidio Thuringiae* patriae deque suae gentis clade exprimit (lib. I. et III), ejusque gratum animum pro accepta Dominicae crucis parte, Justino Imperatori declarat (lib. II)¹).

4. *Vitae Sanctorum*, prosaico dicendi genere exaratae, fusius describunt vitam S. *Hilarii* Pictaviensis²), S. *Germani* Episcopi Parisiensis, S. *Albini* Andegavensis, S. *Paterni* Abrincensis, S. *Amantii* Rutenensis, S. *Remigii* Remensis et S. *Medardi* Noviomensis, denique S. *Radegundis*, ex regina monialis Pictaviensis³). Vita S. *Marcelli*, Parisiensis Episcopi, potiori jure eidem Fortunato tribuitur; *Passio* ss. Martyrum, *Dionysii* Episcopi, Rustici et Eleutherii *dubia* censenda est; Vita S. *Leobini* Episcopi Carnotensis admodum *dubia* videtur; Vita S. *Mauritii* Episcopi Andegavensis *spuria* est⁴).

Nota. *Expositio fidei Catholicae*, Fortunati nomine in Codice quodam reperta et a Muratorio edita (Anecd. T. II. Mediolani 1698. p. 212—17. recusa in Galland. Biblioth. T. XII. p. 317—18) non est nisi brevis quaedam expositio Symboli Athanasiani, quod ipsum conjecturis quibusdam non admodum firmis Venantio ad-

¹) Libros de excidio Thuringiae ab ipsa s. Radegunde confectos esse contendit Ch. Nisard, *Le poëte Fortunat* (Paris. 1890) et alibi. Sed merito haec sententia a criticis rejecta est. V. Manitius l. c. p. 465; Ebert l. c. p. 531 sqq.

²) Haec vita duobus libris absolvitur, quorum secundus omnium fere suffragiis Venantio tribuitur, primus autem Fortunato cuidam Vercellensi nonnihil antiquiori a multis adscribitur, cf. Luchi Praemonitio in hanc vitam (Venantii Fortunati Opp. ed. Luchi Romae 1786—87. P. II. p. 5—7), Hist. littér. de la France T. III. p. 479—480. Ceillier l. c. n. 19.

³) De omnibus hisce vitis cf. Praemonitiones singulis praefixas in Opp. Venantii Fortunati ed. Lucchi Romae 1786—87. P. II. et Hist. littér. de la France T. III. p. 476—82. — Vita S. *Severini* Episcopi Burdegalensis, pariter Venantio scripta, deperiit, vid. S. Gregorii Turon. lib. de gloria Confessorum c. 45. (ed. Ruinart col. 932).

⁴) De his cf. Luchi Praemonitiones ibid. P. II. p. 129—31. 139. 154—56. et p. 172—74.

scribere voluit idem clarissimus auctor (ibid. p. 228—31). Cf. Luchi in Opp. Venantii Fortunati T. II. p. 181—83, ubi deinceps et Symbolum Athanasianum (p. 184—85) et ejusdem expositio a Muratorio reperta legitur (p. 186—92); item (Galland. T. XII. Prolegom. c. 15. n. 6. et L. A. Muratorius l. c. p. 217—31.

Editiones: Post editiones saeculi XVI. majorem caeteris laudem nacta est haec editio: Venantii Fortunati Carminum et epistolarum libri quindecim. Notis illustrati a Chr. Browero. Moguntiae 1603. iterumque 1617. Longe tamen praestantior haec est: Venantii Fortunati Opera omnia ed. Mich. Aug. Luchi Benedictinus e Congregatione Cassinensi. Romae 1786—87. II Partes in 4°. — Ven. Hon. Clem. Fortunati Opera. Pars I. Opera poet. rec. Lec.; Pars II. Opera pedestria rec. Krusch. Berol. 1881—1885. Monum. Germ. hist. Auct. ant. T. IV. — Cf. de variis editionibus antiquioribus Histoire littér. de la France T. III p. 488—91. Ceillier l. c. n. 22.

Editiones.

§. 250.

Leontius Byzantinus seu Hierosolymitanus et alii Scriptores Graeci.

Leontius Byzantinus, qui et Hierosolymitanus passim dicitur, floruit primo medio saeculi sexti, atque insignioribus Scriptoribus ecclesiasticis et theologis illius aetatis merito accensetur¹⁾. Patria ejus Byzantium fuisse videtur, passim enim genere Byzantinus et monachus Byzantinus appellatur. Ex familia nobili ortus est, propinquus enim fuisse invenitur Vitaliani magistri militum (c. a. 519).

Leontius
Byzantinus.

¹⁾ De hoc Leontio cf. H. Canisii Lect. antiq. (ed. Basnage Amstelodami 1725) Vol. I. p. 529—31. et Basnagii Observatt. in Leontium ibid. p. 531—36. Labbé de Scriptor. eccl. p. 204—5. Cas. Oudin T. I. col. 1462—64. G. Cave Vol. I. p. 543. J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 309—20. Ceillier T. XVII. Ch. XXII. (ed. 2. T. XI). Galland. T. XII. Prolegom. c. 20. et A. Maji Scriptor. Vet. Nova Collect. T. IX. (Romae 1837) Praefat. n. 7—8. (p. XIII—XVI). Ap. Migne P. G. T. LXXXVI. Prolegomena. F. Loofs, Leontius v. Byzanz u. die gleichnamigen Schriftsteller d. griech. Kirche. Erstes Buch, Leipzig 1887. (Texte u. Untersuchungen zur Geschichte d. altchrist. Litteratur v. Gebhardt u. Harnack, III. Band, Heft. 1 u. 2). Hic auctor prae caeteris quae obscura sunt quoad vitam et Scripta Leontii Byzantini elucidare conatus est.

Leontius
Byzantinus.

Is ex Thracia originem duxit. Quo anno Leontius natus sit non certo liquet sed ex eventuum serie colligitur, ultimis decenniis saeculi quinti ejus ortum esse assignandum (c. a. 485). Jam in adolescentia monachus factus, excultus fuit in sacra scientia atque varia adsunt indicia saeculi sexti initiis in Scythia eum degisse. Scholasticum seu advocatum aliquando fuisse Leontium varii auctores censuerunt, eo quod in variis Codicibus sic nominetur in inscriptione ejus libri qui Scholia sive de sectis appellatur. Sed huic suppositioni nulla indicia suffragantur ac varia obstant; asserit ipse τῆς ἐξ παιδείας, institutionis profanae se participem non fuisse (contra Nestorianos et Eutychianos 1268 B). Forte illa Scholastici appellatio ex titulo ipso operis (Scholia) ortum habuit. Incidit porro quum adhuc junior esset aliquando in retia Nestorianorum, uti ipse dolens refert initio libri III. contra Nestorianos, sed mox amicos nactus orthodoxos ab ejusmodi opinionibus haereticis plane recessit et exinde tum Nestorianos tum Monophysitas acriter impugnavit ¹⁾.

Constantinopoli porro invenitur Leontius versus annum 519, quum monachi Scythici ibidem propugnarent suam formulam unum ex Trinitate carne passum esse. Eos protegebat Vitalianus minister militum, ex cujus parentela erat Leontius. Imo Leontius ad ipsos illos monachos pertinuisse censendus est. Dicitur enim in suggestione Dioscori legati R. Pontificis: Isti monachi, inter quos est Leontius, qui se dicit esse parentem magistri militum (Vitaliani) Romam festinant, sperantes aliqua capitula a vestra Beatitudine confirmari ²⁾. Videtur dein

¹⁾ Plura ex his quae diximus nonnisi conjecturis, etsi sagacibus, nituntur. Sic ex una parte non plane certum est Constantinopoli Leontium natum esse; forte Scythia ejus patria fuit et Byzantini cognomen inde habuit, quod posteriori tempore Byzantii diu versatus sit et in quaestionibus theologicis quae ibi agitabantur non mediocres habuerit partes. Ex altera parte quae de Leontii in Scythia commoratione concijuntur, etiam non sunt omnino certa. Cf. Loofs l. c. §. 20.

²⁾ V. Labbé Collec. Conc. T. IV. p. 1513. Thiel Epp. RR. Pont. ep. 75, 2.

Leontius iter illud Romanum cum aliis monachis Scythicis suscepisse, certe Leontii nomen habetur in subscriptione epistolae quam ex urbe Roma ad Fulgentium et Episcopos Afros monachi Scythici dederunt. Constantinopolim vero monachi illi mense Augusto a. 520 reversi sunt; Leontius vero non diu ibidem commoratus, sed vel eodem anno, vel a. 521 in Palaestinam profectus est et in monasterium novae Laurae apud Hierosolimam se recepit ibique per decennium degit, unde et *Hierosolymitani* cognomen originem habuit. Constantinopolim denuo rediit a. 531. cum s. Saba abbate, adfuitque Collationi illi quae in palatio Justiniani Imperatoris (a. 531) cum Severianis Monophysitis habita est. Per aliquot annos ibidem degit. In synodo Constantinopolitana quae a. 536 in causa Anthimi et Monophysitarum habita est, recensetur inter monachos qui coram Synodi Patribus admissi sunt, post Terentium presbyterum novae Laurae, Leontius monachus prior ac vicarius totius eremi (*ἡγούμενος καὶ τοποτηρητὴς τῆς ἐρήμου πάσης*)¹⁾. Videtur dein Hierosolimam in novam Lauram rediisse, sed quum controversiae de Origenistis ac de tribus Capitulis exarsissent, iterum c. a. 542, Constantinopolim profectus esse, atque mox ibidem c. a. 543, ultimum diem obiisse.

Passim ab eruditis agitata est ea quaestio, utrum Leontius Byzantinus idem sit ac Leontius ille monachus, quem Cyrillus Scythopolitanus²⁾ in Vita s. Sabae ut occultum caput Origenistarum exhibet³⁾. Affirmaverunt hoc inter alios Cani-

¹⁾ Labbé T. IV. p. 10.

²⁾ Cyrillus Scythopolitanus initio saeculi sexti Scythopoli natus, a. 533 monachus factus est in monasterio Euthymii; a. 554 cum 120 monachis orthodoxis occupavit novam Lauram prope Hierosolimam, ex qua monachi Origenistae ab Anastasio duce Palaestinae ejecti erant. Inde ab a. 556 vixit in cella prope magnam Lauram s. Sabae, Hierosolymis pariter vicinam. Ibidem videtur ultimum diem aliquanto post obiisse. Scripsit vitas plurium Sanctorum illius aetatis, inter quas eminet vita s. Sabae (a. 439—532). Edita est ap. Cotelier Ecclesiae Graecae monumenta T. III. p. 220—376. Paris. 1686.

³⁾ Cf. Vita s. Sabae n. 72. l. c.

Leontii
Scripta.

sus et Cave, sed plerique critici, uti Basnage, Oudin (I. 1463), Fabricius, Gallandius, Fessler (ed. 1. T. II. p. 934), identitatem hanc omnino negaverunt¹⁾. Nituntur vero hi eo argumento, quod Leontius ille dux Origenistarum obierit ante a. 550, Leontius Byzantinus autem non nisi versus finem saeculi sexti mortuus sit. Id colligi advertunt ex Leontii Byzantini *Scholiis* seu *libro* de sectis; ibi e. g. (Act. V. n. 5) enumerans Leontius Alexandrinos patriarchas, desinit in Eulogio, qui cathedram episcopalem a. 481 ascendit et 27 annos tenuit. — At nuper cl. Loofs probavit, Scholiorum opus a Leontio quidem c. a. 440 confectum esse, sed jam non exstare in sua genuina seu originaria forma; librum de Sectis uti nunc habetur, esse Scholiorum formam seu recensionem amplificatam et modificatam quae a posteriori auctore inter a. 579—607 confecta sit²⁾. Concidit igitur argumentum praecipuum sententiae negantis identitatem Leontii Byzantini ac Leontii Origenistae. Probare porro conatus est Loofs Leontium Byzantinum esse revera illum famosum Origenistam de quo Cyrillus Scythopolitanus agit in Vita s. Sabae; quaedam vero a Cyrillo exaggerata esse advertit, moderatumque fuisse Leontium in propugnatione Origenismi³⁾. Rationes ipsius vi non carent et in eam sententiam inclinamus quidem, sed nondum eam ut certam et exploratam habemus. Scripta enim Leontii Byzantini Origenis errores non continent, nec iis favent; hinc eorum auctorem non fuisse dixeris illum Leontium monachum, qui secundum Cyrillum Scythopolitanum acerrimus erat Origenista. Non incongrue quidem huic objectioni occurrit cl. Loofs eamque variis observationibus diluere conatur; attamen omne dubium de identitate utriusque Leontii haud tolli videtur.

Scripta Leontii Byzantini haec proferuntur:

1. *Libri tres adversus Nestorianos et Eutychianos* (λόγοι γ' κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Εὐτυχιανιστῶν)⁴⁾ ita disputant, ut

¹⁾ V. Loofs I. c. p. 224.

²⁾ Loofs I. c. §. 10.

³⁾ Loofs I. c. §. 19.

⁴⁾ Migne P. G. T. LXXXVI. p. 1268—1396. — Libri hi pro-

in *primo libro*, refutatis argutis objectionibus Nestorianae et Eutychianae haeresis, utrinque veritatem impugnantis, genuina ratio unionis hypostaticae exponatur. In *libro secundo*, per formam dialogi, certamen instituit contra eam quorundam Monophysitarum sententiam, quae defendebat, corpus Christi ante resurrectionem fuisse incorruptibile. In *libro* denique *tertio*, Nestorianorum laqueos ostendit ac fontes detegit in Diodoro Tarsensi, Theodoro Mopsuesteno et paulo Samosateno latentes ¹⁾. Singulis horum librorum multa testimonia ss. Patrum, in confirmationem doctrinae catholicae, a Leontio subjecta fuere ²⁾.

Quod attinet ad tempus, quo libri tres contra Nestorianos et Eutychianos confecti sunt, ex variis indiciis illud ex ipso opere colligi potest. Litem inter Severum Antiochenum et Julianum Halicarnassensem, seu inter Monophosytas corrupticolas et phantasiastas, ut *tunc* (*vñv*) vigentem designat ³⁾, quod ante tertium decennium saeculi sexti facere non potuisset. Praeterea vero ab eo commemoratur *Antiochia*, ut *quondam vocabatur*, *nunc autem Theopolis* ⁴⁾; hanc vero appellationem accepit Antiochia, quum post terraemotum anni 528, ex ruinis reaedificata est. Proinde opus certe non conscriptum est ante annum 529. — Ex altera parte liquet, libros illos scriptos esse ante Concilium Constantinopolitanum II (oecumenicum quintum), seu ante a. 553, imo ante Edictum primum Justiniani contra tria capitula c. a. 544 emissum. Concilium enim Chalcedonense auctor *postremam omnium Synodorum* dicit, Diodorum Tarsensem et Theodorum Mopsuestenum nondum damnatos esse admittit ⁵⁾ eorum perversitatem veluti

dierunt latine in H. Canisii Lect. antiq. (ed. Basnage Antverp. 1725) T. I. p. 535—96. et in Galland. Biblioth. XII. p. 658—99, graece vero in A. Maji Spicileg. Roman. T. X. p. II. p. 1—39. p. 95—127. et p. 66—94. In graeca A. Maji editione nescio quo errore factum est ut liber II. c. Nestor. et Eutychn. alieno loco (scil. p. 95—127) exhibeatur, libri autem II locum proprium (p. 40—65) alius quidam Leontii foetus: *Solutio argumentorum a Severo objectorum* occupet.

¹⁾ Hujus libri tertii argumentum enucleatus proposuit J. Garnierius, in Opp. Marii Mercatoris P. II. p. 319—22. De argumento totius Operis vid. Ceillier l. c. n. 7. Loofs l. c. p. 22—30.

²⁾ Dolendum sane, pleraque ex illis testimoniis in graeca editione A. Maji, uti et ap. Migne l. c., studio brevitatis omissa esse, paucis admodum retentis, fere talibus, quae alibi non leguntur.

³⁾ Initio libri II, v. Migne l. c. p. 1327.

⁴⁾ V. Migne l. c. p. 1363.

⁵⁾ V. Migne l. c. p. 1381.

Leontii
Scripta.

adhuc latentem et paucis notam describit, librosque eorum se non-nisi cum magno labore se obtinuisse advertit, eo quod occultent eosdem asseclae eorum¹⁾. Haec post litem de tribus Capitulis jam exortam, atque post Edictum a Justiniano a. 544 editum non asseruisset. Inter annos 529 et 544 igitur illos libros scriptos esse, merito concluditur²⁾.

2. *Solutio argumentorum a Severo obsectorum* (ἐπίλυσις τῶν ὑπὸ Σεύρου προβεβλημένων συλλογισμῶν)³⁾. Liber hic veluti appendix seu supplementum est ad opus praecedens, uti ex ipso initio libri colligitur. „Quae antea a nobis, ait Leontius, secundum veram doctrinam ex Patribus collecta sunt adversus Nestorii et Eutychis sectatores, sufficiunt per gratiam Dei, absolutae et perfectae confutationi inanum argumentationum falsi nominis scientiae. Quia vero inventores malorum, sicut Apostolus ait, defecerunt scrutantes scrutationes, . . . subjecimus nunc quae in illis quidem continentur, sed non subtiliter excussa sunt; ut cum haec praeter illa superiora contra falsi nominis scientiam argumenta, ut opinor, non ignobilia habueritis, veritatem defendatis.“ In forma dein dialogi inter orthodoxum et Monophysitam (Acephalum) habiti, ex ratione, admodum subtiliter haeresim Eutychianam refellit, objectiones adversarii singillatim refutans.

3. *Capitula triginta contra Severum* totidem continent argumenta ex ratione petita, contra falsam unius in Christo naturae assertionem⁴⁾.

¹⁾ V. Migné l. c. p. 1357. 1384.

²⁾ Evolvuntur haec fusius ap. Loofs l. c. p. 30—33.

³⁾ Migne l. c. T. LXXXVI. 2. p. 1915—1946. Liber hic graece editus est in A. Maji Spicilegio Roman. T. X. P. II. p. 40—45, ubi tamen liber iste per errorem inter librum I et III contra Nestorianos et Eutych. insertus ac liber II inscriptus est, ut supra jam monui. Idem latine tantum reperitur ap. H. Canisium l. c. p. 609—623. et in Galland. Biblioth. T. XII. p. 708—715. Cf. Ceillier l. c. n. 9.

⁴⁾ Migne l. c. p. 1901—1916. — Capitula haec graece edita sunt in A. Maji Collect. Nova Veterum Script. T. VII. P. I. p. 40—45. Eadem sub titulo: *Dubitationes hypotheticae et definientes contra eos, qui negant, esse in Christo post unionem duas veras naturas*, latine tantum reperiuntur ap. H. Canis. l. c. p. 624—80. et in Galland. Biblioth. T. XII. p. 715—18. Nicephorus Callistus in sua Histor. Eccles.

4. *Scholia*, seu *liber de Sectis* opus est, uti nunc exstat, in decem *Actiones* (πράξεις) distributum. Praemittit auctor fidei professionem (Act. I) et canonem s. Scripturae (Act. II), adjungens conspectum praecipuarum de Trinitate et Incarnatione haereseon (Act. II. n. 4), necnon expositionem doctrinae Judaeorum et Samaritanorum (Act. II. n. 5—8). Tempora christiana in duas periodos dividit, nempe a Christo nato usque ad imperium Constantini et ab imperio Constantini usque ad suam aetatem. Periodi prioris recenset Patres atque Doctores (Act. III. n. 1), deinde haereses Manichaeorum (n. 2) et Pauli Samosateni (n. 3). Alterius item periodi enumerat Patres atque Doctores (Act. III. n. 4), dein haereses Arii (n. 4), Macedonii, Apollinaris, Nestorii et Eutychis (Act. IV) atque sectae Eutychianae turbas et factiones (Act. V. cf. Act. X. n. 1—3). Hinc ad Eutychianorum objectiones conversus, destruit quae contra Concilium Chalcedonense proferre solebant (Act. VI. et IX), tum eorum ratiocinationes dissolvit (Act. VII), denique auctoritates ss. Patrum ab adversariis allatas explanat (Act. VIII). In fine quaedam subjungit de Origene ejusque erroribus detestandis (Act. X. n. 4—6).

Opus hoc, uti nunc exstat, non esse originarium Leontii Byzantini foetum plura indicia persuadent. Maxime id inde constat, quod varia in eo habentur, quae tempora Leontio posteriora manifeste indicant. Sufficiat hic advertere, exhiberi Eulogium ut patriarcham Alexandriae in hoc opere¹⁾, is vero sedem Alexan-

lib. 18. c. 48. (T. II. p. 874) refert, Leontium monachum egregium librum triginta capitum contra Philoponum scripsisse; quem facile crediderim hunc eundem esse librum contra Severum, quandoquidem idem Nicephorus l. c. cap. 49, Philoponum Severi successorem fuisse testatur, ac proinde liber unum ex istis haereticis aggressus, alterum quoque petit, sicque titulus facile immutari potuit. Cf. Ceillier. l. c. n. 10. et 11. — Advertit Loofs librum triginta capitulorum minus curatum quoad formam apparere, forte quod festinanter compositus sit. Caeterum quoad substantiam certo esse Leontii, etsi non liqueat annon posteriori tempore, quoad dispositionem et formam aliqua mutata sint. L. c. §. 5.

¹⁾ Postquam alii Alexandriae episcopi recensiti sunt, dicitur: „Post

Leontii
Scripta.

driae occupavit ab a. 579 ad a. 607. Inter illos annos igitur liberae quae nunc exstat forma prodiiit. Sed eo tempore Leontium adhuc vixisse atque scripsisse admitti nequit. Vidimus enim ab ipso tres libros contra Nestorianos et Eutychianos confectos fuisse inter annos 529—544; quantum videtur, quum Leontius inde ab a. 531, sex vel septem annis Constantinopoli degeret. Eum tum jam maturae aetatis fuisse omnino insinuant ea quae scribit in fine libri primi: „Vos autem quibus haec porrexit veritas habet ea tanquam remedium oblivionis et post meum ab hac vita discessum (μετὰ τὴν τελευταίαν ἐκδημίαν ἡμῶν) tanquam monumentum amoris, ne lapsu temporis effluens abeat“¹⁾. Supponi igitur nequit, eum adhuc vixisse et multo minus eum adhuc opus illud scripsisse ultimis decenniis saeculi sexti. — Caeterum ut indoles libri *de Sectis* perspicatur, accuratius considerata est integra operis inscriptio in Codicibus. Haec videlicet ita habet: *Λεοντίου σχολιαστικοῦ Βυζαντίου σχολία ἀπὸ φωνῆς Θεοδώρου, τοῦ θεοφιλεστάτου ἀββᾶ καὶ σοφωτάτου φιλοσόφου τὴν τε θείαν καὶ ἐξωτικήν φιλοσοφίαν τοσ γραφὴν*. Quae verba passim ita intellecta fuerunt, ac si Leontius quae scripsit exceperit ex ore (ἀπὸ φωνῆς) Theodori abbatis et philosophi eruditissimi (Fessler ed. I. II. p. 935). Sed sensus revera est: Scholia Leontii *secundum dictatum* (elaboratum, seu recensionem), Theodori abbatis eruditissimi etc. Significatur videlicet, librum in hac sua forma digestum fuisse a Theodoro abbate, sed subesse ei librum vel scripta Leontii ut opus originarium²⁾. Conjicit porro Loofs, scriptum illud originarium seu *Scholia Leontii* amplum opus fuisse contra Monophysitas et Nestorianos conscriptum, librumque *de Sectis* juxta partem aliquam hujus operis, a Theodoro abbate esse digestum. Leontii porro opus inter annos 538 et 543 confectum esse dixeris³⁾.

5. *Libri VII contra Nestorianos seu Sapientissimi monachi D. Leontii Hierosolymitani adversus eos qui duas affirmant Christi personas nullamque in ipso conjunctionem confitentur* (τοῦ πανσόφου μονάχου Κυρ. Λεοντίου τοῦ Ἱεροσολυμίτου κατὰ τῶν δύο τὰς ἐποστάσεις Χριστὸν λεγόντων, τὴν δὲ διάνουν σὺνθεσιν ἐπ' αὐτοῦ οὐχ ὁμολογούντων)⁴⁾. — Agi-

Zoilum fit Episcopus Apollinaris; post Apollinarem Joannes; post Joannem Eulogius. Act. V. V. Migne l. c. p. 1231.

¹⁾ V. Migne l. c. p. 1306.

²⁾ V. Loofs l. c. §. 10; auctor quaestionem hanc bene elucidat — Haud significari tantum in titulo Theodorum abbatem amanuensi suo dictasse Leontii scholia, sed agi de elaboratu Theodori, vel ex elogio magnifico quod adjicitur insinuat.

³⁾ Loofs l. c. §. 14.

⁴⁾ Migne P. G. T. LXXXVI. 1. p. 1399—1768. — Opus hoc olim

tur in hoc praeclaro Opere non tam auctoritate, quam subtili ratione de conjunctione divinae Verbi naturae cum humana (lib. I) ac de unica Christi persona (lib. II), de unico filio Christo (lib. III) et de B. Virgine Deipara (lib. IV), de Christo Deo et homine (lib. V), de Christo non homine deifero, sed humanato Deo (lib. VI), postremo de illo formula: Unus de s. Trinitate passus est in carne (lib. VII).

Ex indole totius Operis quoad doctrinam et expositionem, ex comparatione cum aliis scriptis Leontii, ex inscriptione Codicum et variis indiciis constat hoc Opus revera foetum Leontii Byzantini esse. Simul tamen in stylo ac modo loquendi et evolvendi doctrinam, quaedam differentia ab aliis Leontii Scriptis occurrit. Inde concludendum videtur, Opus uti nunc exstat subiisse alterius auctoris recensitionem et modificationes quasdam. Opus originarium constituebat forte partem magni Operis Scholiorum, et ad formam praesentem ab alio dein redactum est ¹⁾.

6. *Liber contra Monophysitas seu Quaestiones adversus eos, qui unam dicunt naturam compositam D. N. Jesu Christi* (τοῦ πανσόφου Κτρ. Λεοντίου Ἱεροσολυμίτου ἀπορίαὶ πρὸς τοῦς μίαν φύσιν λέγοντας σύνθετον τὸν κέρριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν) ²⁾. Hic liber modo scholastico et philosophico

completebatur libros octo, ut patet ex ipsa ejusdem Praefatione; sed octavus modo deperditus est. Graece excusum fuit in A. Maji Collect. Nova Veterum Scriptorum T. IX. (Romae 1837) p. 410—610. Cf. Praefat. n. 7; item H. Canisius l. c. (p. 530—31) et J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. VIII. p. 318—19, ubi in quibusdam Codd. Mss. octo quidem libri hujus Operis exstare dicuntur; ast liber primus, contra Monophysitas pugnans, huc non pertinet, sed potius est Leontii *liber contra Monophysitas*, de quo mox sermo erit. Ita etiam Codex Ms. in Laurentii Theupoli Graeca, D. Marci Bibliotheca Venetiis 1740. fol. p. 46—47.

¹⁾ V. Loofs l. c. §§. 11. 12.

²⁾ Migne l. c. T. LXXXVI. 2. p. 1769—1902. Liber hic graece primum editus est in A. Maji Collect. Nova Vet. Script. T. VII. (Romae 1833) P. I. p. 110—155. Ejusdem libri partes praecipuae jam antehac gr. et lat. in lucem prodierant ap. Mansi T. VII. col. 831—46. etc. et in Gallandi Biblioth. T. XII. p. 733—39. etc., pariterque

Leontii
Scripta.

errorem de una Christi natura valide et argute impugnatur. Hanc argumentationem sequitur disceptatio ex ss. Patribus diligentissime instituta, in qua proferuntur et explicantur effata ss. Patrum, a Monophysitis in patrocinium sui erroris vulgo jactata; tum et plurimae Patrum auctoritates in gratiam veritatis catholicae adhibentur; tandem quae iidem haeretici contra Synodum Chalcedonensem afferre consueverant, solide refutat.

Etiam hic liber contra Monophysitas ad Leontium quidem ut auctorem primarium referendum est, sed ex stylo aliisque indiciis colligitur, ea forma qua nunc exstat posteriori tempore digestum esse, uti de libris VII. contra Nestorianos advertimus. Sic in fine libri mentio fit haeresis Jacobitarum et Jacobi auctoris illius haeresis cujus prava dogmata Arabes amplexi erant et quemadmodum Persae Nestorii doctrinam, sine ulla disquisitione probabant¹⁾. Iste Jacobus Baradaeus qui Eutychianorum errores propagaverat, obiit a. 579; quum vero ex altera parte Islamismi Arabum (a. 622) nulla fiat mentio, merito conjicimus opus in sua forma praesenti prodiisse ultimis saeculi sexti vel primis saeculi septimi decenniis (580—620). Caeterum Operis amplioris Leontii videtur esse fragmentum, quod scriptor posterior nova recensione digessit²⁾.

7. *Liber contra fraudes Apollinaristarum seu adversus eos qui nobis proferunt quaedam Apollinaris, falso inscripta nomine ss. Patrum* (τοῦ αὐτοῦ Λεοντίου πρὸς τοὺς προφέροντας ἡμῖν τίνα τῶν Ἀπολλιναρίου ψευδῶς ἐπίγεγραμμένα εἰς ὄνομα τῶν ἁγίων πατέρων). Auctor itidem Eutychianus impugnatur, qui ut traditionem sibi favere ostenderent, scripta et effata ss. Patrum, a versutissimis falsariis Apollinaristis olim aut conficta aut depravata, non exiguo critices commodo, singillatim percenset atque dijudicat.

Discutit igitur scripta varia et effata a Monophysitis s. Gregorio Thaumaturgo, s. Athanasio et s. Julio R. P. supposita. Etiam critici nostri temporis hanc suppositionem agnoverunt et demon-

aliquot Patrum testimonia ex eodem opere ap. Mansi (T. VII) et Galland. T. XII. jam inveniuntur. Accuratius haec vid. ap. Loofs l. c. p. 175 sqq.

¹⁾ V. Migne I, c. p. 1900.

²⁾ Cf. Loofs l. c. §. 13.

strarunt¹⁾. Sed dubium quoddam moveri potest, an revera Leontio hoc opusculum adscribendum sit. Ex variis indiciis colligitur librum hunc conscriptum esse inter annos 511 et 518, antequam Leontius libros tres contra Nestorianos et Eutychianos confecisset. Sed in fine libri I ubi Leontius Patrum effata manifestissima et *minime dubia*²⁾ offert, citatur etiam textus ex epistola Julii R. P.³⁾; sed Julii epistolas quae a Monophysitis circumferebantur suppositas esse et Apollinarii dicta iis contineri, jam in libro *contra fraudes Apollinaristarum* auctor hujus operis affirmat⁴⁾. Admitti igitur non posse videtur auctorem hunc esse Leontium, qui postea ex epistola Julii velut genuina testimonium affert. — Objectio tamen haec non tanti esse videtur. Fieri sane potuit, ut Leontius quum Julii dicta ex textu s. Cyrilli afferret, non adverteret eadem ex aliqua spuria Julii epistola esse desumpta, potuit etiam illam epistolam ut genuinam habere. Id accidere potuisse, cl. Loofs quoque animadvertit; addit vero alia quaedam, ex quibus conjici posset, librum contra Apollinaristas a Leontio non esse conscriptum. Praevalere quidem videntur rationes ut opus Leontii foetus genuinus habeatur; pro tempore tamen ad certam conclusionem quaestio vix adduci possit⁵⁾.

Varia Leontii Opera simul juncta egregium quoddam

¹⁾ V. Caspari, *Alte u. neue Quellen zur Geschichte des Taufsymbols*, 1879; p. 65—124.

²⁾ V. Migne T. LXXXVI. 1. p. 1307.

³⁾ S. Julii Episcopi Romani hanc auctoritatem produxit in Synodo Ephesina: Unde necesse est, et corporeum de toto et divinum item de toto dici, et qui non potest in unitis differentiam cognoscere, et quid proprium utriusque, in repugnantias discrepantes incidet. Qui vero propria cognoscit, et unionem servat, neque naturas mentietur, nec unionem ignorabit. Canisius *Lect. ant. ed. Basnage* (1725) T. I. p. 552. Sunt haec ex Julii epist. spuria quarta. Cf. Loofs l. c. p. 91.

⁴⁾ V. Migne l. c. T. LXXXVI. 2. p. 1969. Etiam in opere de Sectis Art. VIII, a Monophysitis septem spurias Julii epistolas, ad haeresim suam probandam, circumferri asseritur.

⁵⁾ Quaestionem fusius tractatam v. ap. Loofs l. c. §. 6. — Variis Leontii Operibus conferri possunt Fragmenta quaedam in A. Maji *Collectione Nova Vet. Script.* obvia, scil. T. VII. p. 52 sqq. (Migne l. c. T. LXXXVI. 2. p. 2003—2016). Homiliae et alia nonnulla, sc. Rerum sacrarum l. II., quae sub Leontii presbyteri nomine veniunt (Migne l. c. p. 1975 sqq.) 2034 sqq. non ad hunc Leontium pertinere videntur; cf. J. A. Fabricii *Biblioth. gr.* Vol. VIII. p. 320—23. Ceillier l. c. n. 13. Homiliae illae sunt fortasse Leontii Episcopi Neapoleos (Nemosae) in Cypro, qui primis decenniis saeculi septimi floruit et aliquando presbyter Constantinopolitanus fuisse videtur.

Leontii
Scripta.

theologiae corpus efficiunt, in Ecclesiae thesauro cum reverentia locandum. In iis et singulare ingenii acumen et mirabilis ss. Patrum cognitio, et infessum studium contra versutas haereticorum artes, et accuratum in genuinis ac spuriiis ss. Patrum Operibus discernendis iudicium elucet. Unde a Card. A. Majo *in theologica scientia aeterno suo facile princeps praedicatur*¹⁾.

Editiones.

Editiones: Latine prodierunt ex versione Turriani ap. H. Canisium Lect. antiq. (ed. Basnage Antverp. 1725) Libri tres contra Nestorianos et Eutychianos; Capitula triginta contra Severum, Liber solutionis argumentorum a Severo objectorum, et Liber contra fraudes Apollinaristarum. — Gallandus Biblioth. T. XII. p. 633—750. collecta quidem dedit Leontii Opera, sed magnam partem latine tantum, quoniam textus graecus tunc lucem nondum aspexerat. Pleraque demum A. Majus partim in Nova Collect. Veterum Scriptorum T. VII. et IX. partim in Spicilegio Rom. T. X. edidit. Demum eadem Opera collata habentur ap. Migne P. G. T. LXXXVI. 1. et LXXXVI. 2. Congruum visum est singulis Leontii Operibus subjicere, ubi tam graece, quam latine inveniantur.

S. Ephraem
Antioch.

Opportunum videtur hoc loco mentionem facere aliquot aliorum Scriptorum ecclesiasticorum hujus aetatis, quorum tamen opera maxima parte interierunt.

S. Ephraem ex Comite Orientis patriarcha *Antiochenus* (a. 527—545), plura Opera scripsit ad doctrinam orthodoxam contra Nestorianos ac Monophysitas vindicandam. Tria ejusmodi Scripta Photius in sua Bibliotheca commemorat, atque ex duobus excerpta tradit. Idem mentionem quoque facit variorum *Sermonum* s. Ephraemi²⁾. Fragmenta quaedam ex Apologia pro Synodo Chalcedonensi et epistola s. Leonis, ex tertio libro contra Severum, ex variis Sermonibus etc. publicavit A. Majus in Nova Biblioth. Veter. Scriptorum T. IV. p. 63 sqq.³⁾.

¹⁾ Spicil. Rom. T. X. p. V. (ap. Migne l. c. T. LXXXVI. 1. p. 1191). Cf. A. Maji Collect. Nov. Vet. Script. T. IX. Praefat. n. 7. (p. XIII—IV). A. Touttée in Opp. s. Cyrilli Hierosol. Monit. in Fragmenta Operum deperditorum. (Paris. 1720. p. 357.) Ceillier l. c. n. 12. et Dupin T. V. p. 87.

²⁾ Photius Codd. 228. 229.. Ap. Migne P. G. T. CIII. p. 957—1024.

³⁾ Ap. Migne P. G. T. LXXXVI. 2. p. 2103—2110. — Cf. de s. Ephraem Antioch. Baron. Ann. a. 526. n. 52—58. Pagi Crit. n. 12. Ceillier T. XVI. Ch. XI. (ed. 2. T. XI). Chevalier s. v. Ephrem.

Floruerunt circa medium saeculum sextum etiam *Jobius monachus* Syrus, et s. *Barsanuphius* qui in quodam monasterio prope Gazam Palaestinae, ut anachoreta seu inclusus vivebat. Scriptorum Jobii mentionem facit Photius Cod. 222. eique praeter tractatum contra Severum, de quo nil aliud dicit, tribuit opus majus de Incarnatione (οἰκονομικὴ πραγματεία), ejus epitome sat amplum tradit¹⁾. Novem libris et capitibus 45 opus constabat, variisque quaestionibus materiam propositam auctor digerebat. Fragmentum hujus operis ab Aug. Majo repertum et editum est, scil. *Jobii quaestio quare Filius incarnatus est, non autem Pater vel Spiritus* (Ἰοβίου εἰς τὸ διὰ τί ὁ υἱὸς ἐσαρκώθη καὶ οὐκ ὁ Πατήρ ἢ τὸ Πνεῦμα), quae est prima quaestio ab auctore tractata²⁾. — S. *Barsanuphius* a variis monachis consultus fuit de doctrinis Origenisticis, quae eo tempore in monasteriis Palaestinae multos propugnatores invenerant. Quaestiones et responsa a s. *Barsanuphii* discipulo collecta videntur in libro: *S. Barsanuphii doctrina circa opiniones Origenis, Evagrii et Didymi* (διδασκαλία περὶ τῶν Ὁριγένους, Ἐυαγρίου καὶ Διδύμου φρονημάτων). Errorem de praeeexistentia animarum et de restitutione finali omnium *Barsanuphius* rejicit et refellit³⁾.

Jobius et
s. Barsanuphius.

Alexander monachus in monasterio Salaminae in insula Cypro, circa medium saeculum sextum scripsisse videtur historiam de pretiosae Crucis inventione et encomium s. *Barnabae* Apostoli. Quaedam notatu digna quidem in utroque opusculo inveniuntur; caeterum tamen plura quae criticam historicam non sustinent⁴⁾. — *Theodorus lector* ad ecclesiam s. Sophiae Constantinopoli, scripsit versus medium saeculum sextum Opera duo quae ad historiam Eccle-

Alexander
Monachus.

¹⁾ Migne P. G. T. CIII. p. 735—830.

²⁾ A. Majus Class. Auct. T. X. p. 601 sqq. ap. Migne P. G. T. LXXVI. 2. p. 3313—3320. Cf. de Jobio Ceillier XVI. Ch. XIII. p. 327—335 (ed. 2. T. XI.). Fabricius Bibl. Gr. T. IV. p. 474. (ap. Migne l. c.). Chevalier s. v. Job.

³⁾ Opusculum hoc primum edidit Montfauconius ex codice Bibliothecae Coislinianae (Bibliotheca Coisliniana p. 394. Paris 1715). Ap. Galland. Biblioth. T. XI. Migne P. G. T. LXXXVI. 1. p. 891—902. Cf. de s. *Barsanuphio*, Pagi Crit. ad a. 548. n. 10. Papebroch. Acta SS. April. T. II. p. 22—27. Chevalier s. v. *Barsanuphe*.

⁴⁾ V. Migne P. G. T. LXXXVII. 3. p. 4015—4106. — Historiam de invent. Crucis graece et latine primus edidit Gretserus de Cruce T. I. col. 1089 sqq. a. 1616. Encomium *Barnabae* latine dedit Surius Acta SS. 11. Junii, lat. et graece Papenbroeck Acta SS. Junii T. II. p. 436 sqq. — Aetatem hujus Scriptoris variis saeculis eruditi assignarunt; sed dubium non videtur eum hoc tempore vixisse. V. Lipsius, Die apocryph. Apostelgesch. B. II. 2. — Cf. Pagi Crit. ad a. 474. n. 5. 6; Oudin, II. 1071; Ceillier T. XXIII. p. 193. Chevalier s. v. *Alexandre*.

siae pertinent. Socratis, Sozomeni et Theodoreti historias compendio in duos libros redegit (opus tripartitum); videtur tamen opus uti invenitur in Codicibus, mancum esse. Exstat enim a vigesimo anno Constantini usque ad mortem Constantii, non vero usque ad extrema tempora Theodosii junioris, ubi desinunt scriptores illi Socrates, Sozomenus et Theodoretus. Praeterea vero continuavit Theodorus Lector Socratis historiam duobus libris inde ab a. 439 usque ad initia Imperatoris Justini I. (a. 518—537). Primum quidem opus superest in Manuscriptis, uti in Codice Veneto s. Marci, sed nunquam editum est. Alterum opus deperditum est; exstant tamen complura ejus fragmenta, quae Nicephorus Callistus servavit ac recensuit, sub titulo: *Excerpta ex ecclesiastica historia Theodori Lectoris, ex ore dictantis Nicephori Callisti, Xanthopuli filii* (ἐκλογαὶ ἐκ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Θεοδώρου αναγνώστον ἀπὸ φωνῆς Νικηφόρου Καλλίστου τοῦ Ξανθοπούλου). Hanc (post alios) addita versione latina et notis edidit H. Valesius ad calcem Theodoreti, Evagrii et Philostorgii (Paris. 1673), qui et alia quaedam Theodori Fragmenta adjunxit¹⁾.

Zacharias
Mityl.

Historiam ecclesiasticam scripsit eo tempore etiam Zacharias, qui postquam scholasticus seu causidicus fuit, foro derelicto statum ecclesiasticum ingressus, regnante Justiniano Imperatore factus est *Episcopus civitatis Mitylenes* in insula Lesbo. Textus graecus quidem hujus historiae deperditus, sed prostat syriace quaedam Historia ecclesiastica duodecim libris comprehensa; libri vero tertius usque ad septimum ibidem designantur ut versio seu recensio textus graeci a Zacharia conscripti. Rem ita habere, confirmatur ex iis quae Evagrius in sua historia ecclesiastica ex praecedente ipsum Zacharia affert; haec enim cum illa compilatione syriaca apprime conveniunt. Zachariae historia praesertim ecclesiae Alexandrinae fata spectabat et complectebatur tempora a Marciano Imp. (450—457) usque ad Alexandriae patriarcham Dioscorum II (516—518). Monophysitis auctorem favere ex pluribus operis locis colligitur, non tamen videtur fuisse Monophysita ardens; nam synodo Constantinopolitanae anni 536 ipse ut Episcopus Mitylenensis adfuit, atque consensit depositioni Anthimi patriarchae Constantinopolitani Monophysitae. Opus illud syriacum quod indicavimus, nostro tempore (a. 1870) in publicam lucem editum est²⁾. Fragmenta ampliora Zachariae (capita novem-

¹⁾ Migne P. G. T. LXXXVI. 1. p. 165—228. — Cf. de Theodoro lectore Allasius de Theodoris, ap. Migne l. c. p. 157—162; Ceillier T. XVI. p. 187—191. (ed. 2. T. XI); Nolte, Zu Theodorus Lector, Theol. Quart. 1861. p. 569—581. — Chevalier s. v. Theodore le Lecteur.

²⁾ J. P. N. Land, Anecdota Syriaca, T. III. Zachariae episcopi Mitylenes aliorumque scripta historica, graece plerumque deperdita.

decim), jam ediderat syriace et latine A. Majus¹⁾, latinaque versio habetur ap. Migne P. G. T. LXXXV. p. 1145—1178. — A. Zacharia Mitylenense conscriptus etiam est dialogus *Ammonius*, seu Disputatio de mundo, contra philosophos asserentes mundi et materiae aeternitatem²⁾; necnon *Syntagma contra Manichaeos* eorumque de duobus principiis errorem, cujus fragmentum servatum est³⁾.

Evagrius.

His scriptoribus demum jungendus obvenit *Evagrius Scholasticus*, qui versus finem saeculi sexti *historiam ecclesiasticam* concinnavit. Epiphaniâ, quae est civitas Syriae, oriundus (c. a. 536), fori se dedit negotiis, unde et Scholastici seu advocati cognomen, floruitque Antiochiae honoribus muneribusque publicis clarus. Edidit Evagrius sex libros historiae ecclesiasticae, exorsus ab iis temporibus in quibus Theodoretus et Socrates desierant, scil. a Concilio Ephesino (a. 431), eamque ad duodecimum Mauritii Imperatoris annum (a. 594) produxit. Laudatur merito Evagrii diligentia, qui ea quae ad suum argumentum pertinent ex optimis scriptoribus vel fontibus collegit; stylus ejus elegantia et venustate commendatur; rectae fidei doctrinam in opere suo illibatam et integram servavit. Passim tamen profusior est in eis enarrandis quae profanam potius historiam spectant, et nimis credulus interdum invenitur. — Scribit ipse Evagrius hist. eccl. lib. VI. c. 24: „Aliud praeterea volumen a nobis compositum est, quo epistolae, relationes, decreta, orationes ac disputationes, et alia quaedam continentur.“ Hoc opus Evagrii deperditum esse videtur. Vixit ipse certe post annum 294, quo vero anno obierit non liquet⁴⁾. Aliquot Scriptorum, qui praecipue in litibus Origenisticis et in controversia de tribus capitibus obveniunt, inferius opportuno loco breviter mentionem faciemus.

¹⁾ Nova Collectio Vet. Scrip. T. X. p. 332—338. Romae 1838.

²⁾ Graece et latine editus cum Turriani et Barthii notis Lipsiae 1654. Migne P. G. T. LXXXV p. 1011—1141; ed. Boissonade Paris 1836. 8o.

³⁾ Primum editum fuit latine ex versione Turriani. Henricus Canisius Antiq. Lect. T. V. p. 143 (Ingolstadii 1604. 4o), ap. Migne l. c. p. 1143—1144; graece ap. Pitra Analecta sacra et classica, P. I. p. 67—70. Paris. 1888. — Cf. de Zacharia Mityl. Assemani Bibl. orient. II. 54—62; Ceillier T. XVI. p. 485—487. ed. 2. t. XI; Oudin I. 1419; Land, Anecd. Syr. IV. praef. — Chevalier s. v. Zacharie.

⁴⁾ Evagrii historiam eccles. primum graece ed. Rob. Stephanus Paris. 1544. Addita versione latina et notis, una cum Theodoreto etc. ed. Valesius Par. 1673. Quae editio saepius recusa est. Ap. Migne P. G. T. LXXXVI. 2. p. 2415—2886; ed. Oxfordii 1844. Cf. de Evagrio, ipsius Opus variis locis; H. Valesius in praefat.; Ceillier T. XVII. p. 106—115 (ed. 2. T. XI). Quoad textum Nolte. Tüb. Quartalschr. 1861. p. 674—706. — Chevalier s. v. Evagre. — Topographiam sacram

SECTIO V.

§ 251.

SS. Pontifices Hilarus et Simplicius.

Sectio haec Gregorio Magno Pontifici Romano potissimum destinata est. Quoniam vero in epistolis Romanorum Pontificum inde a Leone Magno usque ad Gregorium M. tanta constantia in verae fidei defensione enituit, tam praeclara institutio quoad externam Ecclesiae communionem, tot tantaque documenta Primatus Romanorum Pontificum ubique agniti, varia demum antiquae disciplinae ecclesiasticae capita reperiuntur, haud abs re censui, easdem brevi conspectu hic exhibere, ut quasi viam sternant Gregorio Magno.

S. Hilarius.

S. Hilarus, natione Sardus, et jam diaconus gravissimis Ecclesiae rebus gerendis a S. Leone Magno adhibitus, sub finem a. 461 Pontifex ordinatus disciplinae ecclesiasticae praecipuam dedit operam, cujus rei testes *undecim* exstant *epistolae*¹⁾. Etenim electione sua Episco-

scripsit saeculo sexto (c. a. 517) *Cosmas Indicopleustes* dictus ob navigationem qua mercaturam exercens Indiam visitavit. Postquam Cosmas negotiationis et quaestus causa Indiam, Aethiopiam et alias regiones peragraverat, monachus factus varia opera composuit, ex quibus *Topographia christiana* duodecim libris constans ad nos pervenit. De terrae figura ac situ agit acriter eos impugnans qui sphaericam ei formam tribuebant. De sole porro ac de angelis, de libris sacris eorumque canone, parum accurate quam plurima disserit, intermiscens multa quae ipsius itinera regionesque visas spectant. Haec sat utilia quidem, reliqua minus. (Ap. Migne P. G. T. LXXXVIII. p. 51—470.) Commemorat Cosmas etiam alia ipsius Scripta, scil. *Cosmographiam* totius terrae, tabulas astronomicas, et expositionem Cantici Canticorum. Sed haec opera deperdita sunt. Exstant sub ipsius nomine quaedam Fragmenta in Psalmos. Cf. de Cosma Ceillier T. XVI. p. 336—346. ed. 2. T. X; Oudin I. 1407—13. Chevalier s. v. Cosme.

¹⁾ De S. Hilario P. cf. Theodoret. ep. 118. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio (Romae 1718 seqq.) T. III p. 162—69. ed. Duchesne T. I. p. 242 sq. Fr. Pagi Breviarium Gestorum Roman. Pontiff. Antverpiae 1717. T. I. p. 208—214. Tillemont Mém. T. XV. passim, Ceillier T. XV. Chap. I. (ed. 2. T. X.) Jaffé Regesta Pontificum

pis indicata (ep. 5. et 6) intrusum quemdam Galliae Metropolitam acriter reprehendit, poena tamen congrua affectum tanquam Episcopum Ecclesiae occupatae agnovit (ep. 7. 8); Metropolitatum jura tuitus Episcopos terminum suae potestatis excedentes coërcuit (ep. 4. 9. 10. 11)¹⁾, ac Synodos quotannis ad res graviores decidendas haberi mandavit, causas tamen gravissimas suo iudicio reservavit (vid. ep. 7. ep. 8. n. 1. 2. et 4. ep. 9. 10). Sed maxime curavit, ut canones Ecclesiae in sacris ordinationibus quam diligentissime observarentur (ep. 1. 2. 3. 9. 10. 11). Denique moribundum Episcopum designare sibi successorem etiam consentientibus, quorum intererat, haud permisit, ne Episcopalis honor, sola divina benignitate collatus, haereditarium jus putaretur; simulque translationem Episcopi ab una sede in aliam fieri prohibuit (ep. 2)²⁾. Obiit a. 468.

S. Simplicius, patria Tiburtinus, 468 Apostolicae Sedis Praesul creatus³⁾ in difficillima incidit tempora, quibus

S. Simplicius.

Romanorum. Ed. 2. T. I. 1885. Epistolae S. Hilarii inveniuntur ap. Mansi T. VII. col. 921—42. 960—62; adde Fragmentum T. XV. col. 761. Migne P. L. LVIII, 11 sqq. Thiel, Epistolae Romanorum Pontificum genuinae et quae ad eos scriptae sunt a S. Hilario usque ad Pelagium II. Brunsbergae 1868. Wenzlowsky, Die Briefe der Päpste (Biblioth. d. Kirchenväter VI.) Kempten 1879. — Epistolas horum Pontificum sicuti et sequentium, citamus juxta ordinem quo occurrunt ap. Mansi, quique servatur ap. Migne.

¹⁾ Tali in casu, ubi quidam Episcopus illicite ab alio Episcopo, cui tale jus haud competere judicabat S. Pontifex, fuerat ordinatus, justitiae congruum censuit, „ut sacerdotium ejus (qui illicite ordinatus fuerat) fratris et coëpiscopi illius, a quo rite debuit consecrari, arbitrio confirmetur“ (ep. 11. n. 2).

²⁾ Inter alia quae ad disciplinam firmandam ordinavit, speciali mentione dignum videtur, quod idem Pontifex de alienandis Ecclesiae bonis constituit, scilicet „ne praedia, quae neque deserta, neque damnosae sunt, et ad ecclesiam pertinent, ex quibus plurimorum consuevit necessitatibus subveniri, aliquo jure in alterum transferantur, nisi prius apud Concilium alienationis ipsius causa doceatur, ut, quid fieri debeat, communi omnium deliberatione tractetur“ (ep. 8. n. 5).

³⁾ De S. Simplicio P. cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 169—80. ed. Duchesne T. I. p. 249 sqq. Pagi Breviar. ed. cit. T. I. p. 214—21. Tillemont Mém. T. XVI. in Acace Patr. de Constantinople passim, Ceillier T. XV. Chap. IX. (Ed. 2

S. Simpli-
cius.

vi et fraude fides Catholica praesertim in Oriente periclitari coepit. Nam Leoni Imperatori defuncto (a. 474) successit Zeno voluptati deditus atque crudelis, quem biennio post, Basiliscus tyrannus, Eutychianorum patronus, imperio exturbavit. Verum is post viginti menses iterum Zenoni locum cedere coactus est, qui deinceps propensionem Eutychianis animum exhibuit, quin iisdem aperte faveret. Nec dissimili ratione Acacius egit, qui post Genadii mortem (a. 471) ad sedem Constantinopolitanam evectus, initio quidem rei catholicae addictum se ostendit, postea tamen Eutychianis per Orientem et Aegyptum magis magisque favere coepit. In his itaque angustiis, P. Simplicius fidei solcite invigilans lupos ubique a grege Domini arcebat. Alexandriae, S. Proterio interfecto, Timotheus Aelurus, Dioscori vestigiis insistens, cathedram Episcopalem aliquamdiu occupaverat, donec Leo Imperator eo dejecto, Timotheum Salophaciolum catholicum legitime institui curaret. Verum cum Basiliscus tyrannidem arriperet, Timotheum Aelurum promulgato edicto ab exilio revocavit, nec solum Constantinopoli haereseos venenum libere eum spargere, sed et Alexandrinam sedem, pulso Timotheo Salophaciolo, contra jus et fas recuperare permisit. Quae cum Simplicius ex fidelissima relatione presbyterorum et monachorum urbis regiae comperisset, adeo perniciosus, conatibus literis datis ad ipsum Imperatorem (ep. 4), Acacium patriarcham (ep. 5. et 6)¹⁾ ejusque clericos et monachos (ep. 7), quanta potuit celeritate et gravitate occurrit. Mox tamen Zeno, tyranno devicto, fasces imperii recepit, cui statim gratulatus Pontifex obtulit preces enixas, ut Alexandrinam ecclesiam ab haeretico pervasore liberatam, catholico et legitimo redderet Episcopo atque Concilii Chalcedonensis auctoritatem labefactari non sineret (ep. 8). Acacio autem, qui de statu praecipuarum

T. X.) Jaffé, Regesta Rom. Pontiff. Ed. 2. T. I. Epistolae S. Simplicii habentur apud Mansi T. VII. col. 972—97. Migne P. L. LVIII, 35 sqq. Cf. Theil et Wenzlowsky opp. cit.

¹⁾ In ep. 5. Papa etiam exponit, quibus occasionibus Concilia oecumenica sint cogenda (Mansi T. VII. col. 978).

Orientis ecclesiarum ad ipsum retulerat, ea praecepta dedidit, quibus res sub Basilisco turbatae in ordinem redigerentur, haeretici ubique locorum damnarentur, auctoritas Concilii Chalcedonensis salva et inconcussa persisteret¹⁾:

S. Simpli-
cius P.

Timotheo Aeluro circa id temporis defuncto, in locum ejus illegitime subrepsit Petrus Mongus, ob haeresin Eutychianam olim damnatus; quem cum ab Imperatore ejectum, atque Timotheum Salophaciolum restitutum Simplicius cognovisset ex litteris Acacii²⁾, animi sui gaudium de salva fide ac Ecclesiae quiete eidem significavit (ep. 9), ac Imperatori plurimas egit gratias (ep. 10) iterato rogans, ut Petrus Mongus ad cavendas turbas in regionem longinquam abduceretur (ep. 11. 12. cf. ep. 13); Timothei autem indulgentiam supplicantis, quod metu abreptus Dioscori nomen in sacris diptychis aliquando recitasset, precibus benignus annuit (ep. 11). Post mortem hujus Timothei (a. 481) a Catholicis Joannes Talaja ordinatus est Episcopus Alexandriae, statimque ex more Synodicas literas misit ad Simplicium Papam et ad Episcopum Antiochenum; ad Acacium vero Constantinopolitanum Episcopum Synodicas mittere neglexit, fortasse quod ejus Sedis praerogativam haud agnosceret. Ea res Acacii animum graviter commovit, adeo ut se a Joanne despectum credens, Imperatoris animum adversus eum variis criminationibus occuparet eumque Episcopatu Alexandrino indignum esse eidem persuaderet; Petrum vero Mongum magis idoneum esse Episcopatui, utpote gratum et acceptum plebi Alexandriae, ejusque operâ ecclesias Alexandriae ac totius Aegypti facile ad unitatem reductum iri. Eum in sensum scripsit Imperator ad Simplicium. His Imperatoris literis acceptis Simplicius Papa, qui Joannis legatos in communionem suam recipere ejusque ordinationem sua sententia confirmare jam paratus erat, pedem repressit, ne contra Imperatoris testimonium praeponere quidquam egisse videretur.

¹⁾ Epistola haec legitur ap. Mansi T. VII. col. 995—97.

²⁾ Haec epistola Acacii patriarchae habetur inter P. Simplicii ep. 8 et 9.

S. Simpli-
cius P.

Rescripsit tum ad Imperatorem, tum ad Acacium, se lecto Imperatoris testimonio Joannis confirmationem distulisse, Petrum Mongum vero, utpote haereticum et ab haereticis expetitum, nec posse, nec debere restitui (ep. 17. cum subjuncto Fragmento). Cumque his non attentis Imperator etiam violentis mediis usus consilia sua exsequeretur, Pontifex frequenter literas ad Acacium direxit pro pace ecclesiae Alexandrinae et catholicae fidei integritate (ep. 18). Attamen omnes isti conatus in irritum cecidere; interea enim sede sua pulsus Joannes ad Sedem Apostolicam confugit, digno honore a Pontifice Romano susceptus¹⁾.

Dum haec Alexandriae geruntur, similes motus ecclesiam Antiochenam perturbarunt, ubi Simplicius pari constantia Petro Fulloni, haeretico sedis illius invasori, restitit. Eo tempore, quo jam ob Joannem Talajam discordia inter Acacium et Pontificem Romanum gliscere coepit, Stephanus Antiochiae Episcopus ab haeretica factione occisus est; tum Acacius connivente Imperatore, praeter leges ecclesiasticas, Constantinopoli ordinavit Calendionem ecclesiae Antiochenae Episcopum²⁾. Quam violationem sacrorum canonum aegre quidem tulit Pontifex, veniam tamen concessit ea lege, ut usurpata ab Acacio Antiocheni Episcopi consecratio non traheretur in exemplum, sed canones in posterum servarentur (ep. 14. 15. 16). — Praeterea Zenoni Hispalensi Episcopo vices suas per omnem Hispaniam demandavit (ep. 1); Joannem Episcopum Ravennae severe increpuit, quod invitum quemdam Episcopum ordinavit (ep. 2); ac modum, quo bona ecclesiarum dispensanda essent, determinavit (ep. 3)³⁾. Obiit a. 483. —

¹⁾ Vid. Liberati diaconi Breviar. c. 17. (Galland. T. XII. p. 147 —48) et Breviculus Historiae Eutychian. n. 7. (Galland. T. X. p. 668 —69).

²⁾ Evagrii Histor. Eccles. lib. III. c. 10. Theodori Lectoris Histor. Eccles. lib. II. n. 46. Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. 15. c. 28. Cf. Pagi Crit. ad a. 482. n. 2—12.

³⁾ Cf. in eandem rem S. Gelasii ep. 9. c. 27. (Mansi T. VIII. col. 45) ep. 10. et Fragment. 10. (Mansi T. VIII. col. 87. cf. col. 120 —21. 124 et 130), item S. Gregorii M. lib. 5. ep. 44.

Epistolae ejus undeviginti pertinent ad tuendam fidem et bonum Ecclesiae regimen (quas jam singulas memoratas habes hic in vita Simplicii¹⁾).

§. 252.

S. Pontifex Felix III.

S. Felix III., patria Romanus, a. 483. in cathedram Felix III. P.
S. Petri evectus²⁾, vestigia praedecessoris sui non dereliquit, causam Joannis Talajae, qui ad Romanum Pontificem appellaverat, sedulo defendens. Idcirco sine mora legatos misit Constantinopolim, quibus literas ad Acacium et Imperatorem (ep. 1. et 2) tradidit, gravissime admonens, ut expulso Petro Mongo haeretico, veram fidem et auctoritatem Synodi Chalcedonensis tuerentur. Quodsi ista nihil proficerent, addidit libellum citationis, quo Acacius variorum criminum apud Pontificem accusatus, ad causam dicendam coram Synodo Romana evocaretur; simulque apud Imperatorem egit, ut patriarcham ad respondendum querelis objectis compelleret³⁾. Legati isti, quum graecis artibus circumventi communionem etiam cum Petro Mongo iniissent, Synodus Romana a. 484 ob laesam fidem sacerdotio et communione eos privavit, atque sententiam in Petrum Mongum diu antea latam confirmavit. Nec multo post, ipsum quoque Acacium, bis frustra admonitum, a sacerdotali dignitate ac ecclesiastica communione exclusit

¹⁾ Ipsius Simplicii epistolae supersunt tantum viginti. Quae enim octavo loco occurrit est scriptum Acacii ad Simplicium cf. p. 513 n. 2.

²⁾ De S. Felice III. cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio (Romae 1718 seqq.) T. III. p. 180—94. Ed. Duchesne T. 1. p. 252 sq. Fr. Pagi Breviar. ed. cit. p. 221—26. Tillemont T. XVI. S. Felix III. (p. 436—39), Ceillier T. XV. Chap. IX. Ed. 2. T. X. Jaffé Regesta Roman. Pontiff. Ed. 2. T. I. 1885. Epistolae S. Felicis III. reperiuntur ap. Mansi T. VII. col. 1028—1106; Migne P. L. T. LVIII, 893 sqq. Thiel et Wenzlowsky, opp. cit.

³⁾ Mansi T. VII. col. 1108—9. Cf. Evagrii Histor. Eccles. lib. III. c. 18. 19. et 20. Liberati diaconi Breviar. c. 18. Pagi Crit. ad a. 484. n. 6. et 8.

Felix III. P. ob initam cum haereticis Concilii Chalcedonensis adversariis, communionem aliaque scelera admissa ¹⁾. Eam condemnationem Acacio literis datis (ep. 6) per Tutum defensorem Romanum intimavit; simulque Zenoni Augusto rem omnem significavit (ep. 9), graviter hortatus, ut Synodi decretis obtemperaret; clerum vero et plebem orthodoxam regiae urbis, in sana fide constanter perseverare jussit (ep. 10). Cum vero Tutus quoque fraudibus Graecorum cederet, redux in patriam et ipse damnationis sententiam expertus est ²⁾, quam Felix archimandritis et monachis orthodoxis indicavit, simul instruens, quomodo fratres communione Acacii ejusque partis polluti essent tractandi (ep. 11). Verum Acacius, Imperatoris patrocinio fultus, tantum abfuit, ut Petri Mongi haeretici communionem desereret, ut etiam Antiochiae, ejecto Calendione, quem ipse ordinarat, Petrum Fullonem haeticum intruderet.

¹⁾ Fragmentum hujus sententiae, damnationem Acacii continentis, exstat in Breviculo historiae Eutych. ap. Mansi t. VII. col. 1065. et Galland. T. X. p. 669. Cf. Liberati diaconi Breviar. c. 18. (Galland. T. XII. p. 150—51), Evagrii Histor. Eccles. lib. III. c. 21. cum Nota Valesii. Non conveniunt inter se eruditi, utrum semel (a. 484), an bis (a. 484. iterumque 485) Acacius a Romano Pontifice damnatus fuerit, quoniam ipse Felix ep. 15. de „iterata (Acacii) excommunicatione“ verba facit (cf. Pagi Crit. ad a. 484 n. 3—4 et ad a. 485. n. 4—13); ast cum Veterum nemo Acacium bis damnatum testetur et verba illa Felicis commode alium admittant sensum (vid. Scip. Maffei ap. Mansi T. VII. col. 1093), et ipse tandem Felix aut Gelasius P. diserte „Acacium semel damnatum“ asserat (Mansi T. VII. col. 1086), una solum Acacii damnatio die 28. Julii a. 484 contigisse videtur, quae juxta morem Ecclesiae antiquae oblata occasione innovari et confirmari potuit, causa non iterum cognita: cui sententiae major accedit verisimilitudo, si conferatur Synodicon vetus n. 102 et 105 (in J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. XII. p. 398 et 399) cum epistola Synodi Romanae, quae memoratur in Nota 1. infra p. 517. Cf. etiam B. M. de Rubeis Dissert. de una sententia damnationis in Acacium lata. Venetiis 1729 in 8°.

²⁾ Qui animo revolverit, quam perdit et corrupti jam ineunte saeculo V. fuerint mores Graecorum et quam injuriose jam tunc ab iis tractati fuerint legati Romani (ut satis patet ex Palladii Vita S. Joannis Chrysostomi c. 4), certe non mirabitur, semel ac iterum legatos tot malis artibus cesisse.

Quo comperto P. Felix, nova Synodo coacta (a. 485), ^{Felix III. P.} Petrum Fullonem, qui ad instar tyranni ecclesiam Antiochenam occupabat, anathemate percussit ¹⁾.

Acacio a. 489 extra Ecclesiae communionem demortuo successit Flavita (seu Fravita), qui insistens vestigiis praedecessoris Acacii, cujus nomen inter sacra recitari fecit, Romani tamen Pontificis communionem illico quaesivit. Ast cum jam post paucos menses fato cederet, Ephemius in ejus locum ordinatus est, qui Chalcedonensem Synodum venerabundus suscepit ac Petrum Mongum eidem Synodo anathema dicentem exosum habuit, nec tamen Acacii nomen e sacris diptychis expungere voluit ²⁾. Tunc Felix P. literis Constantinopolim datis (ep. 12. 13. 15) ³⁾ omnem lapidem movit, ut tam Acacii, qui pertinaciter communionem haereticorum communioni Romanae Ecclesiae praeferebat, fidem Catholicam et Synodum Chalcedonensem prodiderat, quam Petri Mongi damnati haeretici nomine ex diptychis deleta, haeresis Eutychiana ex Ecclesia penitus eliminaretur.

¹⁾ Epistola Synodi Romanae (a. 485) ad presbyteros et Archimandritas orthodoxos Constantinopoli et Bithyniae consistentes ap. Mansi T. VII. col. 1139—42. Cf. Liberati diaconi Breviar. c. 18. (Galland. T. XII. p. 151) et Breviculus historiae Eutychian. n. 7—8. (Galland. T. X. p. 669), Pagi Crit. ad a. 485 n. 6 et 7. — Circumferuntur aliae tres epistolae S. Felicis III. (ep. 3. 4. et 5. ap. Mansi T. VII. col. 1037—54), quarum prima Petrus Fullo monetur, ut desistat ab interpolatione hymni Trisagii, quam invexerat, secunda ob pertinaciam deponitur et anathemati devovetur, tertia rogatur Zeno Imperator, ut eum Episcopatu ob hymni sacri corruptionem depositum Antiochiâ expellat. Eas vero, licet Pagi in Crit. ad a. 478 n. 4—11 et ad a. 485 n. 23. defendere instituat, plerique ut spurias merito rejiciunt, cf. H. Valesii Observat. annexae Evagrii Histor. Eccles. lib. I. c. 4 (ed. Taurin. T. III. p. 555—56), J. Lequien Dissert. Damascen. IV. (in Opp. S. Joannis Damasc. Venetiis 1748. T. I. p. LXXV—LXXX), et Ballerin. in Opp. S. Leonis T. III. p. CXLV—VI.

²⁾ Victor Tununensis in Chronico sub Eusebio Cos. (Galland. T. XII. p. 225), Evagrii Histor. Eccles. lib. III. c. 23. Nicephori Callisti Histor. Eccles. lib. 16 c. 18 et 19.

³⁾ Epistolam 14 cui titulus Gesta de nomine Acacii habet Thiel ut Tractatum Gelasio adscribendum. Cf. Op. cit. pp. 70, 71, 510.

Praeterea idem Pontifex statuit, quomodo rebaptizati pro varia eorum conditione in Ecclesiam recipi debeant (ep. 7). Defunctus est a. 492.

Hodie supersunt ejusdem *epistolae octodecim*, quarum pleraque spectant ad eventa statim memorata¹⁾.

§. 253.

S. Gelasius Pontifex Romanus.

S. Gelasius P. S. *Gelasius*, natione Afer²⁾, Pontifex creatus est a. 492. medias inter bellorum turbas, quibus victoria Theodorici regis Ostrogothorum anno sequenti finem imposuit. Constantinopoli autem Zenone defuncto a. 491. imperii sedem occupaverat Anastasius, qui praedecessoris vestigia secutus ejusdem Henoticon³⁾ omnibus sequendum proposuit, Synodo Chalcedonensi damnata et Acacii memoria defensa⁴⁾.

Novus Pontifex, sollicitudine fidei plenus, quaquaversum literas direxit ad fidem stabiliendam. Primam ac praecipuam curam adhibuit rebus perturbatis Ecclesiae Orientalis, ubi episcopi fere omnes Acacii damnationem aegre ferentes ejus memoriam tuebantur, ac Synodum Chal-

¹⁾ Cf. Thiel et Wenzlowsky opp. cit. Apud Mansi, numerabantur tantum epistolae quindecim, inter quas 3, 4 et 5 ut spuriae habentur.

²⁾ De S. Gelasio P. cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Bianchinio (Romae 1718 seqq.) T. III. p. 194—206. Ed. Duchesne P. I. p. 255. Fr. Pagi Breviar. ed. cit. p. 226—34. Tillement. T. XVI. s. Eupheme de Constantinople Art. III. seqq. (p. 639 seqq.), Ceillier T. XV. Chap. XX. Ed. 2 T. X. Jaffé, Regesta Rom. Pontiff. Epistolae S. Gelasii pleraque et Tractatus habentur ap. Mansi T. VIII col. 5—144. Migne P. L. T. 59. Cf. Thiel, Wenzlowsky opp. cit. Loewenfeld Epistolae Romanorum Pontificum ineditae. Lipsiae 1885. Depromptae sunt istae epistolae ineditae e Codice Musaei Britannici. Jam reperiuntur apud Wenzlowsky op. cit.

³⁾ De Zenonis Henotico cf. B. Jungmann Diss. in Hist. Eccl. T. II. p. 318 seq.

⁴⁾ Victoris Tununensis Chronicon ad a. 492 (Galland. T. XII. p. 226), Liberati diaconi Breviar. c. 18 (ibid. p. 151) et Evagrii Hist. Eccles. lib. III. c. 29, 30. Cf. Blanchinii Nota in Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. T. III. p. 196.

cedonensem haud pauci reprobabant. Episcopus itaque Dar- S. Gelasius P.
daniae monuit, ut ab haeresi Eutychiana ejusque com-
munionem prorsus illicita diligenter caverent (ep. 3)¹⁾. Im-
primis autem cum Euphemio Constantinopolitano egit, cui
luculenter demonstrat, non posse absque fidei dispendio
communione ecclesiasticam cum haereticis damnatis iniri,
ac proinde gravissimis verbis instat, ut Acacii ob talem
communione juste excommunicati memoriam in sacris
aboleat (ep. 1). His monitis quum non cederet Ephemius
ex metu forte Imperatoris, Pontifex a. 493. Fausto officio-
rum magistro, qui Theodorici regis legatione apud Impe-
ratorem fungebatur, insigne Commonitorium dedit, ut is
ecclesiasticae pacis sequester Euphemium adiret, varia
Graecorum Episcoporum objecta dissolveret eisque pro-
baret, Acacium jure a Sede Apostolica damnatum et in
excommunicatione mortuum non posse absolvi, nec licitum
esse ejus communionem retinere (ep. 4)²⁾. Eodem circiter
tempore benigne monuit Sueconium, exulem Africanum
Episcopum, qui Constantinopoli improvide cum Acacio
communicaverat, ut lapsus istum corrigeret³⁾. Ubi nec

¹⁾ Hand diu post hanc epistolam Gelasius aliam rursus in easdem Dardaniae regiones dedit, *epistolam ad Natalem abbatem*, fidei catholicae ex animo addictum, qua similiter de rerum statu eum instruit et ad constantiam hortatur (Mansi T. VII. col. 1096—97). Epist. 2 ad Laurent. olim Gelasio passim adscripta, ac professionem fidei continens habetur apud Thiel inter epistolas Anastasii II. Rationes ob quas eadem Gelasio abjudicet v. op. cit. pp. 24, 25.

²⁾ Eadem epistola legitur in Cod. Canonum Eccles. c. 48 (Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin T. III. col. 333—38). Cf. C. Baron. Annal. ad a. 493 n. 6—21. Praeterea exstant alia quaedam opuscula Gelasii P. nomine inscripta, in quibus omnino simile argumentum tractatur. De hisce vide Thiel p. 510 sqq. coll. 69 sqq. Tract. I—IV. Ibidem sex exhibentur tractatus hisce titulis inscripti: *Gesta de nomine Acacii seu Breviculus hist. Eutychianistarum*. — *De damnatione nominum Petri et Acacii*. — *De duabus naturis in Christo adversus Eutychem et Nestorium*. — *Tomus de anathematis vinculo*. — *Dicta beatissimi Gelasii Papae adversus Pelagianam haeresim*. — *Adversus Andromachum senatorem caeterosque Romanos, qui Luperculia secundum morem pristinum colenda constituebant*.

³⁾ Exstat haec epistola ap. Mansi T. VII. col. 1004—95. Cf. Ballerin. in Opp. S. Leonis T. III. p. CXLVII.

S. Gelasius P. légatio ista ad Ephemium sortita est effectum; ipsum denique Anastasium Imperatorem scripto convenit, quo limites utriusque potestatis ecclesiasticae et civilis egregie describens et Primatum Romani Pontificis asserens, suprema sua per universam ecclesiam auctoritate eum hortatur, ut Apostolicae Sedi obtemperans, haereticis eorumque fautoribus damnatis, ecclesiarum pacem et unitatem procuret (ep. 8)¹. At ne istis quidem literis gravissimis Anastasius persuaderi valuit, ut ecclesiis unio et pax redderetur. Euphemius vero in sua sententia obstinatus ad decipiendos simplices jactabat, non esse ejusmodi inter se et Gelasium quaestionem, qua communio Catholica solvi deberet, utpote quod non de fide, sed de moribus altercatio orta esset; per Apostolicam vero Sedem magis exerceri vindictam, quod ab Acacio spreta esset, quam defendi justitiam. Attamen licet his aliisque praetextibus multos in suas partes abduceret, non tamen omnes illi consensere; et maxime Episcopi Dardaniae atque Illyrici nullis induci potuere argumentis, ut communicarent cum Ephemio aliisque ei conjunctis Episcopis. Hos itaque Gelasius missis legatis ac literis, munit contra istas abjectiones, notum eis faciens, Episcopum Thessalonicensem ob consortium Acacii et Euphemii ecclesiastica communione seclesum ac proinde omnibus Catholicis vitandum esse (ep. 11). Nec multo post, cum Orientales Episcopi schismatici novas proferrent objectiones, nimirum quod Acacius non in Synodo oecumenica, sed tantum a Romano Pontifice excommunicatus fuerit, cum tamen regiae urbis antistes esset, eas plane futes esse Gelasius eisdem Dardaniae Episcopis ostendit (ep. 13)².

¹) Eadem epistola habetur in Cod. Canonum Eccles. c. 49. (Opp. S. Leonis ed. Ballerin. T. III. col. 338—46).

²) Epistolae hujus Gelasii (ep. 13) forma duplex circumfertur, altera Brevior, altera hinc inde amplificata diffusior (Mansi T. VIII. col. 50—63 et col. 63—71. Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin. T. II. col. 347—61). Pro utraque stant Mss. Codices vetustate et praestantia insignes, unde Ballerini utramque genuinam censent, ita nempe ut auctiorem habeant pro secunda ipsius Gelasii editione in nonnullis locis reformata. Cf. Ballerin. in Opp. S. Leonis T. III. p. CXLVII—IX. Thiel p. 35 sqq.

Parem fidei sollicitudinem et caritatis ardorem etiam Gal- S. Gelasius P.
liae Episcopis exhibuit (ep. 12. ad Aeonium Arelat. et
epist. ad Rusticum Lugdun. ap. Mansi T. VIII. col. 121
—22), ubi simul animi dolorem de Acacianae partis ob-
stinata pervicacia prodit.

His contra Acacium et ejus asseclas gestis, Pontifex
(a. 495) Synodum Romae celebravit, in qua Misenus, olim
Apostolicae Sedis legatus ob communionem cum Acacio
initam sacerdotio et communione privatus, nunc vero Sedis
Apostolicae misericordiam atque communionem flagitans,
causâ ejus discussâ, cum Ecclesia a Gelasio P. reconcilia-
tus est¹⁾. Autumno ejusdem anni 495. vel verosimilius
a. 496. Gelasius alteram Synodum Romae habuit. Cum
enim per manus fidelium inde a pluribus annis, praesertim
ex fraude haereticorum varii libri apocryphi damnabiles
ac nocivi serpere coepissent, ita ut valde necessarium foret,
sinceros a supposititiis, bonos a pravis discernere, Gela-
sius P., convocato Romae Concilio 72 Episcoporum, ordi-
nem librorum, quem Romana Ecclesia susciperet aut de-
testaretur, vel dubios tantum haberet, digessit. Decretum
illud celeberrimum exhibet canonem S. Scripturae, ordi-
nem Sedium patriarchalium, Concilia oecumenica, et Opera
SS. Patrum approbata, quibus accedit notitia librorum
apocryphorum, quos Ecclesia non recipit²⁾.

¹⁾ Synodus Romana a. 495 ap. Mansi T. VIII. col. 177—184.

²⁾ Exstat hoc *Decretum Synodi Romanae de libris recipiendis
et non recipiendis* ap. Mansi T. VIII. col. 145—176 item in Chiffletii
Notis ad Opp. Vigilli Tapsensis, Divione 1664 p. 149—158 et in J. Fon-
tanini De antiquitatibus Hortae Append. n. 1 (Romae 1723 p. 317—34).
Non una est omnium sententia de auctore hujus decreti, quod nimirum
alii totum S. Gelasio P., alii partim S. Damaso P. (vid. supra T. I.
§. 129 p. 708 Not. 2, partim S. Gelasio, partim denique S. Hormisdæ
P. tribuunt. Cf. Pagi Crit. ad a. 494 n. 2—7. J. Fontanini in anti-
quitatibus Hortae lib. II. c. 3 (Romae 1723 p. 211—32), Ballerin. in
Opp. S. Leonis T. III. p. CLI—VII. et D. Mopinot in Anastasii Biblio-
thecar. Vitis Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 200. Thiel.
De Decretali Gelasii Papae in recipiendis libris. Braunsberg 1866. —
Cf. Bardenhewer, qui hoc decretum jam universim Gelasio abjudicat.
Patrologie p. 577.

S. Gelasius P. Praeterea haeresi *Pelagianae* in Dalmatia et Piceno reviviscenti fortiter obstitit, Episcopos earum regionum ad vigilantiam hortatus (ep. 5. et 6), ac tria praecipua haeresis *Pelagianae* capita instaurata refellens, nimirum: parvulos sine originali peccato nasci; eos ob solum peccatum originale non damnari; denique gratiam ad salutem non esse necessariam, eamque secundum hominum merita conferri (ep. 7). Eosdem singulari quoque tractatu impugnans docet, hominem non vivere sine peccato, et quomodo intelligendum sit Apostoli dictum, virum infidelem sanctificari per uxorem fidelem, pariter et liberos ex ea natos; denique adstruit corporis in futura resurrectione qualitatem¹⁾.

Gentilismi etiam reliquias, Lupercalia, Romae sustulit Gelasius, et Andromachum Senatorem aliosque Romanos, qui superstitiosam illam observationem aboleri aegre ferebant, egregio edito Tractatu confutavit, in quo damnat eorum celebrationem, ac non ex eorum intermissione, sed ex vita scelerata Romae varia mala contigisse probat²⁾.

Denique sacrae disciplinae custos vigilantissimus ea omnia constituit, quae ad status ecclesiastici dignitatem tuendam, ad sacras ordinationes rite peragendas et ad bona ecclesiastica iuste dispensanda pertinere ipsi videbantur (ep. 9 et 10)³⁾; conferantur etiam epistolae nuper editae de quibus p. 518. n. 2. Obiit Gelasius a. 496.

¹⁾ *Tractatus adversus Pelagianam haeresin* exstat ap. Mansi T. VIII. col. 101—120. Vide supra p. 518.

²⁾ *Tractatus adversus Andromachum Senatorem ceterosque Romanos, qui Lupercalia secundum morem pristinum colenda constiuebant*, habetur ap. Mansi T. VIII. col. 95—101. Cf. C. Baron. Annal. ad a. 496 n. 27—46. Vide supra p. 518.

³⁾ Epist. 9. etiam reperitur in Cod. Canon. Eccles. c. 58 (Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin. T. III. col. 407—422. cf. ibid. Not. 1 et 2). — Habentur et alia multa fragmenta epistolarum S. Gelasii, quae ad disciplinam Ecclesiae spectant, ap. Mansi T. VIII. col. 85—88 et col. 120—44, ubi tamen eadem Constitutiones aliquando repetuntur iisdem verbis (vid. ex. gr. col. 87—88, 120—21, 135—36. et 136. item col. 123. et 127, col. 124. et 135, col. 85. et 137) vel ex maioribus ejus epistolis decerptae sunt (ex. gr. col. 120. ex T. VII. col. 1074, col. 120.

Nota. *Sacramentarium*, quod vocatur *Gelasianum*, sive *Codex* S. Gelasii P. *Sacramentorum* Romanae Ecclesiae exhibet ordinem liturgicarum orationum per cursum totius anni, jam ab antiquissimis temporibus in Romana Ecclesia usitatum, aliquot etiam orationibus aut Praefationibus additis. Editum est hoc *Sacramentarium* a J. M. Thomasio Romae 1680 et in Muratorii *Liturgia Romana Venetiis* 1748. T. I. p. 485—792. Cf. Thomasio Praefat. (etiam apud Murator. l. c. p. 488—92) et Murator. Op. cit. Dissert. de rebus liturg. cap. 5. p. 51—63. Pagi *Breviar. n.* 13—15. Ceillier l. c. n. 21—27. Duchesne opus adscribit S. Gregorio M. (*Origines du Culte Chretien*. Paris 1889). Probst autem sacramentarii auctorem potius habet Gelasium. (*Die ältesten römischen Sacramentarien und Ordines erklärt*. Münster i. W. 1892.) Cf. Bardenhewer op. cit. p. 578 seqq.

§. 254.

SS. Pontifices Anastasius II. et Symmachus.

Deinde S. *Anastasius II.*, natione Romanus ¹⁾, cathedralis S. Petri ascendit, et nihil antiquius habens, quam succurrere periclitanti sub haeretico principe Orientali Ecclesiae, statim in ipso Pontificatus initio duos Episcopos legatos misit Constantinopolim cum epistola ad Anastasium Imperatorem (ep. 1), qua petebat, ut nomen Acacii, Constantinopolitani quondam Episcopi, extra Ecclesiae communionem defuncti, ex diptychis plane expungeretur, porro ut Alexandrinos moneret Imperator ad fidem sinceram et ad pacem redire Catholicam, tandem ut Imperator ipse monitis Apostolicae Sedis obedientiam praestaret; iis vero, qui ab Acacio vel baptizati vel ordinati essent, juxta principia catholica nullum inde damnum accidisse subjungit.

S. Anastasius II.

ex ep. 11. col. 48, col. 132. ex ep. 4 col. 17, col. 136. ex T. VII. col. 1089). De his fragmentis cf. Jaffé op. cit. Thiel p. 59 seqq. coll. 483 sqq.

¹⁾ De s. Anastasio II. cf. Anastas. *Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff.* ed. Blanchinio T. III. p. 206—212; ed. Duchesne T. I. p. 258 seqq. Fr. Pagi *Breviar. de Gestis Rom. Pontiff.* T. I. p. 234—37. Tillemont T. XVI. s. Macedone Patr. de Constantinople Art. II. sqq. (p. 665 seqq.) et Ceillier T. XV. Chap. XXI. (ed. 2. T. X). Thiel, Wenzlowsky opp. cit.

S. Anastasius II.

Idem S. Pontifex, laeto accepto nuntio conversionis Clodovaei, Francorum regis, ad fidem Christi, eidem gratulatus utilia quaedam novo Ecclesiae filio suggessit monita (ep. 2)¹⁾. Biennio elapso ad superos migravit a. 498.

S. Symmachus.

S. Symmachus, Anastasii in sede Romana successor (a. 498)²⁾, plurima mala expertus est ab aemulo Laurentio, qui factione concitata per fraudes occultas Imperatoris Anastasii schisma fovendis, legitimo Pontifici se opposuit. Neque tamen ideo Symmachus vestigia praedecessorum reliquit; sed potius Imperatorem, qui non destitit, partes eorum tueri et communionem eorum amplecti, qui fuerant, excommunicati, ipsum ut excommunicatum habuit³⁾. Qua

¹⁾ Epistolae S. Anastasii II. habentur ap. Mansi T. VIII. col. 188—98. Quae ibidem ex Baluzio afferuntur *Fragmenta tria epistolae Anastasii ad Ursicinum* (col. 193—94), de verbo ad verbum leguntur in S. Gelasii ep. 2. ad Laurent. (Mansi T. VIII. col. 11). Haec fragmenta, non secus ac epistolam ad Laurentium refert Thiel inter epistolas Anastasii II (cf. p. 519 n. 1). Continent autem fidei formulam. Apud Thiel legitur etiam epistola 5, seu libellus quem dederunt apocrisiarii Alexandrinae ecclesiae legalis ab urbe Roma Constantinopolim destinatis, tum epistola 6 Anastasii II. papae ad universos episcopos per Gallias constitutos. Hanc ex Codice Darmstadiensi 2326 saeculi VII. exscripsit cl. Fr. Maassen, atque notis instructam a. 1866 publici juris fecit Jos. Tosius (*Oesterreichische Vierteljahrsschrift für katholische Theologie* V. Jahrg.). Cf. Thiel op. cit. p. 634. Illud porro memoria dignum sub Anastasii Pontificatu accidit, quod festivitas SS. Apostolorum Petri et Pauli, jam ante magno cum honore cultuque celebrata Constantinopoli, longe majori splendore peragi coepit. vid. Theodori Lect. Histor. Eccles. lib. II. n. 16. S. Anastasius II. deest ap. Migne.

²⁾ De S. Symmacho P. cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 212—23. ed. Duchesne T. I. p. 260 seqq. Fr. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 237—47. Tillemont T. XVI. s. Macedone Patr. de Constantinople Art. IV. seqq. (p. 671 seqq.), Ceillier T. XV. Chap. XXII. (Ed. II. T. X). Jaffé Regesta Rom. Pontiff. Epistolae S. Symmachi exstant ap. Mansi T. VIII. col. 208—230, Migne, P. L. T. 62, Thiel p. 639 seqq.

³⁾ Plerique censent, Anastasium Imperatorem a Symmacho P. sententia adversus eum lata excommunicatum fuisse (Pagi Breviar. n. 20), quod mihi verosimile non apparet ex ipsius Symmachi verbis: „*Nos non te excommunicavimus, Imperator, sed Acacium; tu recede ab Acacio, et ab illius excommunicatione recedis. Tu te noli miscere excommunicationi ejus, et non es excommunicatus a nobis*“ (epist. 6. ap. Mansi

re magis exacerbatus Anastasius Imperator famosum libellum sparsit in vulgus, quo variis calumniis proscidit Pontificem, asserens inter alia, eum esse Manichaeum, nec legitime ordinatum fuisse. Idcirco (post a. 503) Pontifex defensionem edidit, qua crimina objecta diluit, Imperatoris animum in errore odioque obstinatum, proposita ejus rei indignitate ac divini judicii gravitate, omni meliori modo inducere conatur, ut in rebus ecclesiasticis non sibi arripiat judicium, sed juxta sententiam auctoritatis ecclesiasticae, communionem Acacii dimittat, denique eam saltem libertatem Ecclesiae Catholicae tribuat, quam sectis haereticiis dudum concesserit (ep. 6). Postea (a. 512) etiam literis datis ad Episcopos, clericos et monachos, in Illyrico, Dardania et Thracia catholicae fidei sincere addictos, mala Ecclesiae ab Eutychianis inflicta deplorat, graviter adhortatus, ut junctis viribus antiqua fidei dogmata inconcussa servarent, Acacianae partis communione non se contaminarent, sed potius pro recta fide et Ecclesiae unitate gravissima quaeque subire non refugerent (ep. 8)¹).

In Gallia circa tempora illa exorta fuerat dissensio inter Metropolitanos Arelatensem et Viennensem de utriusque provinciae finibus ac juribus, cum antiquiorem S. Leonis Magni in hac causa definitionem P. Anastasius novella Constitutione mutasset in praejudicium Episcopi Arelatensis. Quapropter quaerelae ad Symmachum novum Pontificem delatae sunt, qui ubi primum melius instrui postularat (ep. 2), antiqua Sedis Apostolicae decreta absque ulla novatione observari mandavit (ep. 1). Postea vero cum S. Avitus Viennensis id aegre ferret, benignis eum verbis allocutus docuit, utrique parti dissidenti adhuc liberum

T. VIII. col. 216). Antiquissimus enim est canon, sub excommunicationis poena prohibens omne cum excommunicato commercium, vid. Concil. Chalcedon. Act. I. (Mansi T. VI. col. 748) et P. Joannis II. epist. 3. (Mansi T. VIII. col. 806)

¹) Eadem epistola etiam reperitur in C. Baronii Annal. ad a. 512. n. 35—43, qui recte animadvertit, non levem deprehendi similitudinem inter hanc epistolam et Eunnodii Dictionem sextam (Galland. T. XI. p. 172).

S. Symmachus.

esse, probationes juris praetensi afferre, ut causa ista ad normam justitiae terminetur (ep. 12). Quo demum facto, Pontifex sententiam decretoriam tulit (ep. 9); ac insuper privilegia quaedam ecclesiae Arelatensis Caesario Episcopo roganti confirmavit (ep. 10). Ejusdem quoque Caesarii consultationibus respondens aliquot saluberrimas dedit leges de bonis Ecclesiae alienandis, de sacris ordinibus et simoniae vitio, de raptoribus viduarum aut virginum, ac de nuptiis prohibitis sacrarum virginum et viduarum (ep. 5) ¹⁾. Idem S. Pontifex more majorum, pallii usum in signum unionis cum Apostolica Sede B. Petri et metropoliticae dignitatis per omnem Pannoniam Theodoro Laureacensi Episcopo concessit (ep. 11) ²⁾, quemadmodum et Arelatensi Episcopo S. Caesario istud dedisse constat ³⁾. Episcopos autem Afros, fidei causa exules in Sardinia, consolatus et ad constantiam hortatus est, missis vitae subsidiis Sanctorumque reliquiis (ep. 7) ⁴⁾. Decessit a. 514. — *Epistolae decem* hodie supersunt (de quibus hic in Vita satis actum est).

¹⁾ Hanc epistolam praecedit libellus S. Caesarii Arelat., in quo leguntur ejusdem consultationes Summo Pontifici propositae: In ipsa autem epistola c. 1. prima vestigia originis beneficiorum ecclesiasticorum apparent. — Exstat praeterea Symmachi P. nomine Fragmentum quoddam ad disciplinam poenitentiae spectans (Mansi T. VIII. col. 230), quod supposititium creditur, cf. Berardi Compendium Commentar. in canones Gratiani P. II. c. 48. §. 7. (Venetiis 1778. P. II. p. 192).

²⁾ Haec eadem Symmachi ad Theodorum epistola, cujus inscriptio aliquam falsitatis suspicionem generat, reperitur in Hansizii Germania sacra T. I. c. 1. (Augustae Vindelic. 1727. p. 7—8). Eam porro allatis rationibus haud spernendis in dubium vocat Ceillier l. c. n. 12. Cf. Thiel op. cit. p. 103.

³⁾ Cyprianus in Vita S. Caesarii Arelat. lib. I. n. 30. refert, sanctum hunc Episcopum a P. Symmacho „concesso specialiter pallii privilegio“ decoratum fuisse. Idem confirmat Vigilli P. epist. 7.

⁴⁾ Epistola haec ab Ennodio, Papae Symmachi nomine scripta creditur, quare etiam inter Ennodii epistolas reperitur lib. II. ep. 14. (cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. in Symmacho ap. Mansi T. VIII. col. 203). Circumferuntur et aliae duae epistolae Symmachi nomine, quarum una (ep. 3) saltem dubia, altera (ep. 4) spuria videtur, cum utraque pariter Ennodium auctorem habeat, vid. Ennodii lib. V. ep. 1. et Dietio III, quae ad Symmachum nullo modo pertinet.

§. 255.

S. Hormisdas P.

S. *Hormisdas*, natione Campanus, qui a. 514. Sym-
machum excepit¹⁾, unitati Ecclesiae restituendae omnem
impendit sollicitudinem; qua in re tum opinio, quam cuncti
ubique terrarum de ejus animo pacis amantissimo ac be-
nignissimo habebant²⁾, cum angustiae, in quas eo tempore
Anastasius Imperator ob animum hostilem in Catholicos
redactus erat³⁾, eum plurimum juit. Etenim cum Ana-
stasius res suas in Oriente deploratas videret ob rebello-
nem Vitaliani, Magistri equitum, qui cuncta se agere pro
fide orthodoxa profitebatur, Concilium Heracleae acturum
et Romanum Pontificem ad illud evocaturum promisit.
Ac revera sub finem anni 514. ad eam Synodum Kalendis
Julii a. 515 habendam Imperator Episcopos invitavit (Mansi
VIII. 388), nec multo post Romani Pontificis opem ad
restituendam Ecclesiae unitatem quaesivit (Mansi VIII. 384).
Quod Hormisdas gratanter suscipiens insigne pacis studium
declaravit; de Synodo tamen cogenda et ejus opportuni-
tate judicium interim suspendit, donec melius cognoverit
causam (ep. 2). Ast cum Imperatoris invitatio ad Syno-

S. Hormisdas
P.

¹⁾ De S. Hormisda cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 224—44. Ed. Duchesne T. I. p. 269. Fr. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 247—59. Ceillier T. XV. Chap. XXXIV. (ed. II. T. X), Jaffé Regesta Rom. Pontiff. Epistolae S. Hormisdae reperiuntur ap. Mansi T. VIII. col. 383—532. Migne P. L. T. 63. Thiel op. cit. p. 741 seqq. Pleraeque ex antiquissima Collectione Avellana sumtae sunt, quam accuratissime describit et saeculo VI. originem debere ostendunt Ballerin. in Opp. S. Leonis T. III. p. CLVIII—CLXVIII. Hefele, Conc. - Gesch. T. 2; Tancredi S. Ormisda e S. Silverio. Roma 1867. Nirschl op. cit.

²⁾ Vid. epist. Anastasii Imp. ad Hormisdam P. (Mansi T. VIII. col. 384) et ep. Dorothei Thessalonicensis Episcopi ad eundem Hormisdam (ibid. col. 386).

³⁾ Marcellinus in Chronico ad a. 514. et 515. (Galland. T. X. p. 352—53) et Theophanes in Chronico ad a. 506. (inter Scriptor. Hist. Byzant. Paris. a. 1655. p. 137. ed. Venet. T. VI. p. 109—110). Cf. Pagi Crit. ad a. 514. n. 14.

S. Hormisdas
P. dum in ejus manus pervenisset, sine mora (a. 515) legatos de habenda Synodo tractaturos ad Imperatorem destinavit (ep. 4), quibus praevias conditiones pacis et Synodi commisit, nempe ut omnes Concilium Chalcedonense et epistolas Leonis P. contra Nestorianos et Eutychianos amplecterentur, atque Eutychianorum capita, in his maxime Acacium, damnarent¹⁾. Haec eadem Pontifex Imperatori significavit (ep. 5), qui reliquis postulatis consensit, Acacium vero damnari noluit (Mansi VIII. 395—97), vehemens insuper (a. 516) studium pacis prae se tulit (Mansi VIII. 397—98); quod summopere collaudans Pontifex instantissime hortatur, ut non verbis tantum, sed etiam operibus pacem componere curet (ep. 6)²⁾. Anno sequenti (517) novam legationem Hormisdas misit Constantinopolim, Anastasium gravissime adhortatus ad Acacii damnationem, cujus tum aequitatem, tum necessitatem ostendit (ep. 11). Pariter ad Timotheum, quem Imperator, ejecto orthodoxo Episcopo Macedonio, aliquot abhinc annis Episcopum Constantinopolitanum intruserat, aliosque per Orientem ei communicantes Antistites scripsit (ep. 12 et 13), ut eos ad fidem orthodoxam et Ecclesiae unitatem revocaret; Episcopos orthodoxos in fide confirmavit (ep. 14 et 15), atque fideles Constantinopoli monuit, ut constantes in fide a consortio haereticorum sibi caverent (ep. 16). Sed Imperator, damnationi Acacii assentiri nolens et Hormisdas mandata impatienter ferens, remisit legatos pace infecta, Hormisdas nimiam duritiam culpans (Mansi VIII. 424—25). Gravis- simam quoque tunc persecutionem in Syria passi sunt monachi orthodoxi ab Eutychianis; quare P. Hormisdas, „principem pastorum et caput omnium“, supplices rogant, ut vindicaret fidem contentam, canones conculeatos, Patres blasphematos et Synodum (Chalced.) anathemate

¹⁾ Vid. Indiculus, qui datus est Ennodio et Fortunato Episcopis et ceteris legatis ab Hormisda P., item Capitula singularum causarum eisdem tradita ap. Mansi t. VIII. col. 389—93.

²⁾ Huc pertinet Anastasii Imp. epistola ad Senatum Romanum hujusque ad Imperatorem responsio ap. Mansi T. VIII. col. 399—401.

impetitam (Mansi VIII. 425—29); quos Pontifex affectu paterno consolatus est, auxilium promittens (ep. 23) ¹⁾. S. Hormis-
das P.

Dum hisce annis negotium pacis frustra Constantino-
poli agitur, similia, magis prospero tamen successu, in
Macedonia et Epiro gesta sunt. Ibi Dorotheus Thessalo-
nicensis Episcopus, antea haeresi Eutychianae favens, Hor-
misdas in cathedram S. Petri evectum perhonorifice sa-
lutaverat, unitatem exoptans (Mansi VIII. 286—87); quae
vota sibi quoque maxime cordi esse testatus est Hormis-
das (ep. 3). Tum vero (a. 416) Nicopoli in Epiro Metro-
politanus constitutus est Joannes orthodoxus, qui statim
„Sedi Apostolicae, quae cunctarum ecclesiarum curam
habet“, se commendans et haereticos omnes, Acacium ejus-
que consortes damnans, plenius edoceri rogabat (Mansi
VIII. 401—2); quemadmodum et Synodus Epiri, a qua
fuerat ordinatus, eum a Pontifice in communionem admitti
flagitabat (Mansi VIII. 404—5). Joannem Pontifex omni
caritate amplexus est (ep. 7); Synodum ad vitandos atque
damnandos Eutychianos quocumque nomine latentes gra-
viter commonuit (ep. 8); ac ne quid deesset, libellum
fidei omnibus subscribendum illuc misit (ep. 9. cum re-
gula fidei et indiculo). His in Oriente et Graecia gestis,
Avitum Viennensem (a. 517), de totius causae eventu
solicitem (Mansi VIII. 408—9), certiore reddidit, quo
in statu res versarentur (ep. 10); sicut biennio ante, Cae-
sarium Arelatensem similiter informaverat (ep. 30). Quo-
niam vero Episcopus Thessalonicensis communionem Ro-
mani Pontificis nondum obtinuerat, Joannes Nicopolitanus
literarum ecclesiasticarum commercium cum ipso, qui ut
Pontificis Vicarius agnosci et honorari volebat, detraxerat;
quod ille aegerrime tulit, graves ei molestias parans. Hinc
Joannes a Romano Pontifice eam licentiam sibi concedi
rogavit; quod fieri non posse Hormisdas legatis suis per
eas regiones (a. 517) Constantinopolim profectis indicavit

¹⁾ Legitur haec epistola P. Hormisdas gr. et lat. in Concilio Con-
stantinopolit. sub Menna (a. 536) Act. V. (Mansi T. VIII. col. 1923
—30), ubi et alia documenta leguntur, quae ad istam causam pertinent.

S. Hormisdas P. (ep. 17). Eisdem praescripsit, quomodo se erga Episcopum Thessalonicensem gererent et qua ratione Joanni Nicopolitano subvenirent (ep. 18); simulque pro Joanne Imperatoris auxilium imploravit (ep. 19). Joannem vero et Episcopos ei subjectos confortavit, ut in aerumnis animum non desponderent, nec ab unitate fidei discederent (ep. 20 et 21); denique Episcopum Thessalonicensem, ut ab iniquis ausibus desisteret, increpans monuit (ep. 22).

§. 256.

S. Hormisdas P. Continuatio.

Postquam Anastasius Imperator a. 518 ex hac vita migraverat, in ejus locum subrogatus est Justinus, maximus Chalcedonensis Concilii defensor, qui ex antiquo more ¹⁾ electionem suam Pontifici Romano significavit (Mansi VIII. 434); is autem absque mora novo Imperatori fausta quaecunque imprecatus Ecclesiae pacem enixe commendavit (ep. 27). Brevi post, Joannes Cappadox, novus patriarcha Constantinopolitanus fidem orthodoxam professus, S. Leonis atque Hormisdas Pontificis nomen Diptychis a se insertum nuntiavit et legatos pacis causa mitti rogavit (Mansi VIII. 436—37). Imperator tum a novo patriarcha, tum ab aliis Orientis Episcopis impulsus, eandem petitionem per Gratum Comitem Hormisdas proposuit (Mansi VIII. 435); Justinianus quoque Comes, summa apud Imperatorem auctoritate pollens et ejus postea successor, eundem in finem suas preces adjunxit (Mansi VIII. 438) ²⁾. Imperatori et patriarchae statim respondit Hormisdas (ep. 28

¹⁾ Morem istius aetatis P. Symmachus testatur: „Omnes Catholici principes, sive cum imperii gubernacula susceperunt, sive cum Apostolicae Sedi novos agnoverunt Praesules institutos, ad eam sua protinus scripta miserunt, ut se docerent ejus esse consortes. Itaque qui hoc non fecerunt, ab eadem se ipsos profitentur alienos.“ P. Symmachi epist. 6. ad Anastas. Imp. (Mansi T. VIII. col. 217). Cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 259.

²⁾ Cf. C. Baron. Annal. ad a. 518. n. 73—75.

29) animum paci paratum ostendens, simul tamen necessitatem condemnationis Acacii adstruens. Tum vero (a. 519) Pontifex ad illud tam grave negotium terminandum legatos misit, Joannem et Germanum Episcopos, Dioscorum diaconum et alios, quibus praeter indiculum, totam agendi rationem accurate praescribentem (Mansi VIII. 441—42), epistolas perferendas dedit ad Imperatorem (ep. 32) ejusque piissimam uxorem (ep. 33), ad Joannem patriarcham (ep. 34. 35) ejusque Clericos catholicos (ep. 33), ad Justinianum Comitem (ep. 31. 37)¹⁾ aliosque viros et feminas nobiles ac potentes (ep. 38. 39. 40). In his omnibus vel conditiones pacis, maxime professionem fidei, Synodo Chalcedonensi consonae, et damnationem Acacii, haereticorum patroni atque consortis, proponebat, vel opem in pacis ac unitatis negotium conferri postulabat²⁾. Legati tam ex itinere (Mansi VIII. 449—50), quam ex urbe regia (Mansi VIII. 453—56) relationes de prospero successu Pontifici admodum sollicito (ep. 41. 42. 43) miserunt; nam et ipse patriarcha Constantinopolitanus omnibus pacis conditionibus illico anno 519 satisfecit (Mansi VIII. 451—52. et 457—58), et Imperator plurimum ea de re gavisus ubique pacem firmari curavit (Mansi VIII. 456—57), et proceres Imperii, sancta aemulatione succensi, certatim laetum rei eventum Hormisdas perscribere (Mansi VIII. 458—60). Quo nuntio percepto S. Pontifex gaudio exultans, de restituta fidei concordia Imperatori plurimas egit gratias (ep. 44), simul rogans, ut eandem curam ordinandis rebus ecclesiae Alexandrinae et Antiochenae ac ceterarum per omnem Orientem impenderet. Similiter de pace reddita scribens ad Joannem patriarcham (ep. 45), ad Justinianum Comitem (ep. 46), ad legatos suos (ep. 52. cf. ep. 53. 54) et alios, quorum opera in hoc negotio usus

S. Hormisdas P.

¹⁾ Prior ex his duabus epistolis ap. Mansi T. VIII. col. 440. perperam inscripta est: *Ad Justinianum Augustum*, ubi scilicet vox: *Augustum* delenda venit, quod patet ex C. Baron. *Annal.* ad a. 519. n. 24. et ex Opp. S. Leonis M. ed. Ballerin. T. III. p. CLXV. n. 149.

²⁾ De Hormisdas formula fidei cf. Jungmann, *Diss. in Hist. Eccl.* Diss. XI. n. 15 seqq.

S. Hormis-
das P.

fuerat (ep. 47. 48. 49. cf. ep. 50), debitas eis gratias rependit, sed maxime Deo bonorum omnium auctori; porro ut per omnem Orientem fidei unitas restitueretur, eosdem laborare instigavit. Eodem tempore Episcopis Hispaniae, qui de modo Græcos in communionem Ecclesiae admit-
tendi haerebant ancipites, rei statum indicavit, ut idem institutum sectantes ab unitate Ecclesiae et justa disciplinae severitate non deviant (ep. 51. cf. ep. 64 et 65).

His feliciter gestis alia supervenere, quibus Pontificis cura deesse non poterat. Erant complures Episcopi orthodoxi, Elias Caesareae in Cappadocia, Thomas et Nicostratus, qui ab Eutychanis pulsī, jam reddita Ecclesiae pace, ad propriam ecclesiam remeare avebant, et ideo Pontificis Romani auxilium implorabant: iis Pontifex verē paterno affectu subvenit¹⁾, continuo simul studio ecclesiis Orientis ad unitatem reducendis intentus.

Inter haec nova ingruit Ecclesiae calamitas. Etenim Dorotheus Thessalonicensis Episcopus, qui animo parum sincero olim Sedis Apostolicae communionem ambierat, (a. 519) Joannem Episcopum illuc missum, ut acceptantem pacis conditiones in sinum Ecclesiae reciperet, seditione populi excitata in discrimen vitae adduxit; quamobrem Pontifex eum Romam vocavit ad causam dicendam; ast Imperator Constantinopolim duci iussit. Id ubi rescivit Pontifex, Dorotheo deposito, alium virum idoneum eligi iussit (ep. 63); Dorotheus tamen Heracleae detentus postmodum fuga se proripuit, et apud Pontificem se purgare annisus, iterum Romam evocatus est²⁾.

¹⁾ Huc spectat ep. 53 et 54. ad Dioscorum diaconum legatum suum (hae duae epistolae adeo similes sunt, ut potius una eademque, in nonnullis tamen varians, videantur, cf. Opp. S. Leonis ed. Ballerin. T. III. p. CLXVI n. 176 et n. 174, ep. 55 ad Thomam et Nicostratum, ep. 56 ad legatos suos, ep. 57 ad Justinum Imp., ep. 58 ad Ephemiam Augustam, ep. 59 ad Justinianum, ep. 60 ad Germanum virum illustrem, ep. 61 ad Eliam, Thomam et Nicostratum; cf. ep. 63 et ep. 72.

²⁾ Ad eam causam pertinet ep. 62. Hormisdas ad legatos suos, ubi primum ejus facinoris fama ad aures ipsius pervenerat; Relatio legatorum ad Pontificem (Mansi VIII. 475—77), et ep. 63. Hormisdas

Necdum turbae quieverunt. Exorta est enim (a. 518 S. Hormis-
—520) per Scythas monachos Constantinopoli degentes das P.
controversia, quoniam eam sententiam: „Unus ex Trinitate crucifixus est in carne“ omnibus et credendam et defendendam importune ac vehementer inculcabant. His acriter restitit Victor diaconus cum aliis multis, eo quod monachi isti novam populis thesin proponerent, veluti Chalcedonensis Synodi decreta non sufficerent. Vitalianus monachis favebat; Justinianus eis primum in hac quaestione adversabatur, postea tamen mutavit sententiam. Causa isthaec ad legatos et Imperatorem delata est, qui in rebus fidei iudicium Romani Pontificis expetendum censebat. Quatuor ex istis monachis Romam venerunt; ast Pontifex sententiam ferre noluit, priusquam legati ejus ex Oriente reversi plenioram notitiam attulissent. Denique monachorum legati morae impatientes clam Roma discesserunt ¹⁾. Hormisdas autem, cujus animum relationes legatorum suorum ac maxime Dioscori, et quaestio intempestive mota novasque dissensiones generans, tandem clandestina monachorum fuga occuparant, de tota eorum agendi ratione acerbe conquestus est (ep. 70).

Defuncto Joanne Constantinopolitano (a. 520) electus est Epiphanius; qua de re Dioscorus legatus statim ad Pontificem retulit (Mansi VIII. 490), dum Epiphanius non-

ad legatos responsum; item posterior legatorum relatio ad Pontificem (Mansi VIII. 488—89) et Indiculus Joannis Episcopi (ibid. col. 489—90); Relatio Dorothei (Mansi VIII. 507—8) et epist. 73. Hormisdas P.

¹⁾ Ad eam rem spectant ep. 63. Hormisdas ad legatos, sub finem a. 519. scripta; Relatio Dioscori diaconi legati ad P. Hormisdam (Mansi VIII. 479—80), pariter et omnium legatorum (Mansi VIII. 480—82), Justiniani iteratae epistolae ad Hormisdam (Mansi VIII. 482—84), epist. 66. et 67; Hormisdas respons. ad Justinianum; Relatio Dioscori diaconi legati ad Hormisdam (Mansi VIII. 485—87), et epist. Justiniani Imp. ad Hormisdam (Mansi VIII. 488—89); epistolae Justiniani ad Hormisdam (Mansi VIII. 503—4. 516. 517—18). De hac controversia vid. supra. Cf. praesertim Card. Norisii Dissert. in Historiam Controversiae de uno ex Trinitate passo cap. 3—5. et c. 7—8. (Opp. C. Norisii edit. cit. T. III. col. 9—28. et col. 35—46). Thiel op. cit. p. 117 seqq. Jungmann Diss. in Hist. Eccl. Diss. XI. n. 18 seqq.

S. Hormisdas P. nihil cunctatur. Mox tamen Pontifex, qui ejusmodi neglectum aëgre tulerat (ep. 71), tam ab Epiphanio (Mansi VIII. 502—3), quam ab Episcopis ejus ordinatoribus (Mansi VIII. 491—93) epistolas accepit factae ordinationis nuntias et rectae fidei testes; tumque statim eum agnovit (ep. 75, 76).

Interim ecclesiarum orientalium unio plenum effectum nondum sortita erat, quod Episcoporum in communione Acacii defunctorum nomina ubique ex Diptychis deleri flagitaret Hormisdas. Eam conditionem nonnihil mitigari, Imperator et patriarcha aliique Orientales iterum iterumque rogabant (Mansi VIII. 493—96. 505—7. 509—512. 514. 515—16), ut pax demum universalis fieret. Hinc Pontifex, ubi primum a legatis suis melius informari curaverat (ep. 68. 69), atque imperator libellum supplicem Episcoporum Orientalium ei transmiserat (Mansi VIII. 509—512), ejus zelo et fide laudata (ep. 74. cf. ep. 77) fidem accurate exposuit (ep. 79) et severam agendi rationem necessariam demonstravit (ep. 78), simulque Epiphanio patriarchae Constantinopolitano in recipiendis haereticis et schismaticis vices suas delegavit (ep. 80 et Mansi VIII. 1029—36)¹⁾.

Nec solum tanta constantia ac prudentia haeresin Eutychianam repressit, verum etiam Semipelagianae tunc in Oriente serpenti non minus strenue occurrit. Quum enim Possessor, unus ex Africae Episcopis, quos fidei causa ejecerant Vandali Ariani, Constantinopoli degens, Pontificem consulisset de libris Fausti Semipelagiani illuc delatis, S. Pontifex, libris Fausti omni prorsus auctoritate exutis, volumina postrema S. Augustini legenda ingessit veluti purissimos fontes, e quibus doctrinam catholicam de gratia Dei et libero arbitrio haurirent (ep. 70).

Praeterea Vicarios Apostolicos constituit per Hispa-

¹⁾ Sunt et aliae duae ejusdem Pontificis epistolae brevissimae, exigui tamen momenti ad idem negotium pertinentes, quas ex Opp. S. Leonis ed. Ballerin. depromptas Mansi bis posuit (Mansi T. VIII. col. 526. item col. 465 et 474).

niam (ep. 24 et 26)¹⁾, salvis tamen privilegiis Metropolitano-S. Hormis-
das P. tanorum, quae decrevit antiquitas; tum leges antiquas in ordinandis sacerdotibus observari praecepit, simoniam severe interdixit, concilia bis per singulos annos aut semel ad minimum celebrari mandavit, quoniam illud est medium ad conservationem disciplinae efficacissimum (ep. 25)²⁾. Decessit a. 523. Exstant circiter 80 *epistolae* (quas hic in Vita ejus chronologice indicavimus).

§. 257.

Romani Pontifices Felix IV, Joannes II et Agapetus I.

S. Joanne I., qui plura gessit, quam scripsit, a. 526.Felix IV. defuncto³⁾, cathedram S. Petri ascendit *Felix IV.* (quem alii tertium numerant)⁴⁾, sub cujus Pontificatu Justinus Imperator vita cessit (a. 527) ei que subrogatus est Justinianus, ex sorore nepos, fidei catholicae et ordinis eccle-

¹⁾ Exstat quoque P. Hormisdæ nomine epist. ad Remigium Remensem (ep. 1 et 81 bis per errorem posita ac numerata, cum utrobique sit eadem), qua ei vicariam Sedis Apostolicae praefecturam in Gallia delegasse perhibetur; verum non levis est suspicio, commentitiam esse hanc epistolam, cf. Pagi Crit. ad a. 514 n. 5. et Ceillier I. c. n. 2. Thiel op. cit. p. 1004.

²⁾ Decreta quaedam Hormisdæ P. ex Gratiano desumta, ad disciplinam Ecclesiae spectantia, vid. ap. Mansi T. VIII. col. 530—31. — Quod attinet Decretum de libris recipiendis et non recipiendis, a plebisque P. Gelasio, a nonnullis P. Hormisdæ tributum, vid. supra §. 253. Cf. Thiel op. cit. p. 118 seqq. — Denique memoranda venit *Epistola spuria per universas provincias*, quae incipit: „Ecce manifestissime constat“ (Mansi T. VIII. col. 527—530). Thiel op. cit. p. 1005.

³⁾ De S. Joanne I cf. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 259—63. Duæ solae epistolae hodie ejus nomine circumferuntur, una ad Zachariam Episcopum, altera ad Episcopos Italos (Mansi T. VIII. col. 603—7), utraque supposititia.

⁴⁾ De S. Felice IV. cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 250—53. Ed. Duchesne T. I. p. 279 seqq. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 263—67. Ceillier T. XVI. Chap. VII. n. 2. (Ed. II. T. XI.) Felicis IV. epistolae habentur ap. Mansi T. VIII. col. 658—669. Migne P. L. T. 65.

siastici cultor eximius¹⁾. Pontificis hujus *duae* supersunt *epistolae*²⁾, quibus laicos ad sacerdotium absque diligenti probatione non esse promovendos inculcat (ep. 3), et varia dissensionum capita circa disciplinam externam in ecclesia Ravennatensi ordinat (ep. 4. Mansi VIII. 667—69). Obiit a. 530.

Joannes II. : Emenso P. Bonifacii II. brevi curriculo (a. 530—32)³⁾ successit *Joannes II.*⁴⁾, sub quo monachorum Scytharum controversia, olim sub Hormisda aegre sopita, recrudit. Istis quippe monachis defendentibus propositionem suam, quod „unus ex Trinitate carne passus“ sit, acerrime resistenterunt monachi Acoemetæ, qui videntes, Scytharum causam superiorem evadere, et tam Episcopis Orientalibus quam Justiniano Imperatori propositionem illam probari, (a. 533) Cyrum et Eulogium legatos ad Pontificem Ro-

¹⁾ Hunc statim ab exordio novi muneris *Agapetus*, diaconus magnæ ecclesiæ Constantinopolitanae, egregio scripto admonuit, quomodo se in administratione imperii gerere deberet. Haec 72 *capita paraenetica de recte administrando imperio*, quæ etiam inscribuntur: *σχεδὴ βασιλικὴ ad Justinianum*, ob argumenti præstantiam frequenter admodum edita sunt, ut gr. et lat. Venetiis 1509 in 8°. Paris. 1563. Herbornæ 1605. Franeckerae 1608. Francofurti 1615. et 1659. Paris. 1635. Lipsiæ 1669. et 1733; item in J. Grynæi Monumentis SS. Patrum orthodoxographis Basileæ 1569. T. I. p. 180—94. in Biblioth. Patrum Paris. 1644. T. XII. p. 607—617. et in Galland. Biblioth. T. XI. p. 253—65. Cf. C. Baron. Annal. ad a. 527. n. 3—32. Ceillier T. XVI. Chap. XXI. n. 6. (Ed. 2 T. XI), Galland. T. XI. Prolegom. c. 5. et J. A. Fabricii Biblioth. Graec Vol. VIII. p. 36—42. Migne P. G. T. 86, 1.

²⁾ Aliae *duae* epistolae Felicis IV. (ep. 1. et 2. de missarum celebratione et ecclesiarum consecratione) *spuriae* sunt.

³⁾ P. Bonifatii II. *duae* habentur epistolae, quarum altera ad *Cæsarium Arelat.* est *genuina* (vid. supra §. 240. p. 437. Not. 2), altera ad Eulalium Alexandrinum Episcopum spuria. Cf. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 267—71. Ceillier T. XVI. Chap. VII. n. 3. (ed. II. T. XI). Migne P. L. T. 65.

⁴⁾ De P. Joanne II. cf. Anastasii Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 258—62. Ed. Duchesne T. I. p. 285. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 271—77. Ceillier T. XVI. Chap. VII. n. 4—7. (ed. 2. T. XI). Jaffé Regesta Rom. Pontiff. Epistolae ejus reperiuntur ap. Mansi T. VIII. col. 794—814. Migne P. L. T. 66. Attamen epistola ad Valerium Episcopum (seu *epist.* 1) commentitia est.

manum miserunt, qui opinionem seu errorem, in quem Joannes II. ipsi aestu pugnae abrepti erant, apud Sedem Apostolicam defenderent ejusque approbationem a Summo Pontifice impetrarent. Error autem Acoemetarum in eo versabatur, quod negarent, „unum de Trinitate incarnatum et carne passum, et beatam Mariam vere et proprie esse Dei genitricem,“ sicque imprudentes in damnatos Nestorii errores relaberentur. Hinc Justinianus Imperator et ipse duos Episcopos Romam misit cum epistola, qua Primatu Romani Pontificis agnito, suam ac totius Ecclesiae Orientalis fidem exponit et approbari rogat (Mansi VIII. 795—97). Joannes itaque Papa, acceptis literis et legatione Imperatoris, eam propositionem examinavit, fidei professionem literis Imperatoris insertam approbavit (a. 534), atque edictum in causa monachorum cum consensu Episcoporum Orientis emissum sua auctoritate confirmavit; ipsos denique monachos Acoemetas, obstinato animo in errore perseverantes, communione privavit, nisi ad saniora consilia redirent (ep. 2)¹. Eam sententiam a se latam Pontifex Romanus illustrissimis quibusdam viris Constantinopoli significavit addens, triplicem quaestionem ab Imperatore sibi propositam fuisse, nempe utrum *unus ex Trinitate* (seu una ex tribus personis SS. Trinitatis) Christus Deus noster dici possit? an *Deus Christus carne sit passus*, dum impassibilis perseverabat deitas? an proprie et veraciter mater Dei et Domini nostri Christi Maria semper virgo debeat appellari? Quas propositiones tanquam fidei catholicae consentaneas se probasse scribit Joannes, easdemque subjectis S. Scripturae et SS. Patrum testimoniis confirmat (ep. 3).

In Gallia autem hoc anno idem Pontifex sedulam disciplinae severioris curam gessit. Cum etenim Contu-

¹) Integra haec epistola, cui inserta legitur Justiniani Imp. epistola ad Joannem, etiam locum reperit in Cod. Justinian. lib. I. tit. I. leg. 8. (Antverpiae 1726. p. 31—32). Cf. Card. Norisii Dissert. in Historiam Controversiae *de uno ex Trinitate passo* cap. 10. (Opp. C. Noris. edit. cit. T. III. col. 49—56).

Joannes II. meliosus, Regiensis Episcopus, adulterii accusatus et propria confessione convictus esset, eum S. Caesarius Arelatensis Episcopus plena in Synodo ex Episcopatu dejecit, ac relationem ista de causa ad Joannem Papam misit, qui Synodi judicium confirmavit, illumque officio exutum in monasterium detrudi jussit ad agendam poenitentiam (ep. 4. et 6); sed ne ecclesia Regiensis destituta videretur, in Contumeliosi locum Visitatorem (seu Administratorem) dari decrevit, qui tamen ea solum, quae ad sacrosancta mysteria pertinent, exequeretur, nihil de ordinibus Clericorum, aut de ecclesiastica facultate praesumens, donec rursus proprium Episcopum ecclesia Regiensis haberet (ep. 5). Defunctus est Joannes P. a. 535. Supersunt *quinque ipsius epistolae* (supra memoratae).

S. Agapetus. S. Agapetus, post eum dignitatem Pontificalem Romae adeptus¹⁾, statim in Oriente, Africa et Gallia jura sua exercuit. Agebatur tunc in Africa, ubi Vandalis Arianis devictis religio Catholica praevalere coepit, frequentius de haereticis in Ecclesiam Catholicam recipiendis; hinc Synodus Africana, superstite adhuc P. Joanne, legatos cum synodalibus literis Romam direxit, ut Papam consularent, utrum Ariani sacerdotes et clerici in suis honoribus recipi, parvulique in eadem haeresi baptizati postea ad clericatum promoveri possint (Mansi VIII. 808—9). Agapetus, cui literae istae redditae fuerunt, respondit, Arianos ad Ecclesiam venientes singulari caritate, non tamen in suis officiis et honoribus suscipiendos, nec eorum filios, qui ab haereticis essent baptizati, promovendos ad clerum (ep. 1 et 3). Justinianus vero Imperator, electionem novo Pontifici gratulatus, in gratiam Arianorum ad Ecclesiam redeuntium mitiorem agendi rationem adhiberi rogavit, ut

¹⁾ De S. Agapeto cf. Anastasii Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 262—67. Ed. Duchesne T. I. p. 287. C. Baron. Annal. ad a. 536. n. 59—69. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 277—83. Ceillier T. XVI. Chap. VII. n. 8—12. (ed. 2. T. XI) et Jaffé Regesta Rom. Pontiff. S. Agapeti epistolae habentur ap. Mansi T. VIII. col. 845—60, ubi tamen ep. 5 ad *Anthimum* ex communi eruditorum sententia *spuria* judicatur, vid. ibid. Nota col. 855. Pagi Breviar. n. 15. et Ceillier l. c. n. 12. Migne P. L. T. 66.

sacerdotes et clerici in suo ordine permanere possent. Eam S. Agapetus petitionem summa, qua potuit, caritate et observantia denegavit, quoniam canones antiqui obsisterent (ep. 4). Similiter in Gallia, ubi S. Caesarius praedia ecclesiae vendere ac pretium pauperibus distribuere volebat, ex antiquorum canonum reverentia prohibuit, ne id fieret (ep. 6). Episcopum autem illic depositum Contumeliosum, qui ad Apostolicam Sedem appellaverat, ita indulgentius tractavit, ut suspensus a celebratione missarum et ab administratione patrimonii ecclesiastici, inde tamen necessaria vitae subsidia acciperet, donec ab Apostolica Sede delegarentur iudices, qui totius negotii examen in provincia instaurarent (ep. 7).

Interim media hujus anni aestate, Constantinopoli diem supremum obiit Epiphanius patriarcha, et Anthimus, Episcopus Trapezuntis, Eutychianae haeresi clanculum addictus, Theodora Augustae operâ eam sedem occupavit. Agapetus autem sub finem ejusdem anni a Theodahato, Gothorum rege, et a Senatu Romano exoratus, pro avertendo ab Italia bello legatione suscepta, Constantinopolim profectus est. Ibi Anthimum patriarcham in salutationem et communionem suscipere detrectavit, nisi prius, libello fidei oblato, se orthodoxum probaret et ad sedem suam Trapezuntinam reverteretur; hujusmodi enim translatio ab una sede ad aliam absque gravi causa per canones Ecclesiae interdicta erat. Nec a sententia dimoveri unquam potuit, quamvis id vehementer ab ipso peteret Imperator, cui nondum compertus fuerat Anthimus haeticus, nec non Theodora Augusta, imo et recusanti minaretur exilium. Cum vero post haec Anthimus a Pontifice interrogatus aperte renueret confiteri duas in Christo naturas, Agapetus eum tanquam haeticum Episcopali munere et ecclesiastica communione privavit ac ipsemet ejus loco Mennam presbyterum die 13. Martii 536, consecravit Episcopum Constantinopolitanum¹⁾, qui statim professio-

¹⁾ Vid. libellus archimandritarum et monachorum Constantinopolit. ad Justinianum Imp. lectus in Concil. Constantinopolit. a. 536. Act. I.

S. Agapetus. nem fidei catholicae edidit (Mansi VIII. 857—58)¹⁾. His peractis Agapetus Pontifex literis encyclicis omnes Episcopos Orientales de cunctis reddidit certiores (ep. 8. et Mansi VIII. 921—26). Postridie ab ordinatione Mennae Justinianus Imperator Agapetum rogavit, ut, quoniam Acoemetae monachi sententiae ab Imperatore et P. Joanne in eos latae nondum se subjecerant, eandem sententiam apostolica iterum auctoritate roboraret (Mansi VIII. 815—46. cf. 847). Insuper paucis post diebus eandem fidei professionem, quam Papa exegerat ab ordinando Menna, ap ipsum destinavit, addita promissione, se curaturum, ut Episcopi omnes eandem subscriberent sicque plena fidei unitas restitueretur (Mansi VIII. 857—58). Tunc Agapetus Justiniani adversus monachos Acoemetas sententiam, in qua studium fidei Patrum regulis conveniens agnovit, iterum approbavit et confirmavit (ep. 1)²⁾. Nec multo post eadem in urbe regia Pontifex ad superos migravit; cujus modo exstant *septem epistolae* (in Vita memoratae).

§. 258.

P. Vigilius.

Vigilius P. S. *Silverius* Papa in locum defuncti (a. 536) subrogatus est³⁾; quem artibus malis dejectum ac relegatum

(Mansi T. VIII. col. 885—88), Anastas. Bibliothecar. in Vitis Roman Pontiff. sub Agapeto, Liberati diaconi Breviar. c. 21. (Galland. T. XII. p. 155—56) et Theophanes in Chronographia ad a. 529. (quae edita est inter Scriptores Histor. Byzant. Paris. 1655. p. 183—84. edit. Venet. T. VI. p. 146).

¹⁾ Libellus fidei a Menna Pontifici datus quoad maximam partem idem est, quem Justinianus Imperator Pontifici obtulit, quapropter ap. Mansi l. c. Justiniani nomen in fronte gerit; attamen quod et Mennas eundem Pontifici obtulerit, patet ex antiquissima collectione Avellana, vid. Opp. S. Leonis ed. Ballerin. T. III. p. CLXIII. n. 90.

²⁾ Tota haec series rerum Constantinopoli a Pontifice gestarum, olim valde perturbata, suo demum ordini restituta est a Card. Norisio in Dissert. de uno ex Trinitate passo cap. 10. (C. Norisii Opp. ed. Venneti 1769. T. III. col. 51—54); cf. Pagi Crit. ad a. 535. n. 5—7. et ad a. 536. n. 4—6. Mansi in Concil. Collect. T. VIII. col. 869—72. Ballerin. in Opp. S. Leonis T. III. p. CLXIII. n. 88—91.

³⁾ Duae hujus Pontificis *epistolae*, una *ad Vigilium*, altera *ad*

excepit *Vigilius* a. 537¹⁾. Is, quamdiu in vivis erat Silverius, sedem Romanam illegitime tenuit, et eo tempore quaedam de disciplina Ecclesiae constituit (ep. 2 et 3). Post mortem Silverii legitimus Pontifex factus, confirmavit catholicam fidem haeresibus damnatis (ep. 4 et 6). In Gallia autem Arelatensem Episcopum Vicarium suum constituit, ejus muneris partes accurate circumscribens simulque usum pallii concedens (ep. 6. 7. 8. 9. 10. 11).

Vigilius P.

Multo gravior tamen causa erat, quae in Oriente mota est de tribus Capitulis²⁾. Etenim Theodorus quidam, Caesareae in Cappadocia Episcopus, qui magna apud Justinianum gratia et auctoritate pollebat, Imperatori persuasit, Monophysitas paci adhuc relectantes facile ad subscribendam Synodum Chalcedonensem adduci posse, si

Amatorem, quae leguntur ap. Mansi T. IX. col. 6—9, aperte *confictae* sunt, cf. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 283—87 et Ceillier T. XVI. Chap. XV. n. 1—4. ed. 2. T. X. De electione Silverii cf. Jungmann Diss. in Hist. Eccl. D. XI. n. 28.

¹⁾ De Vigilio P. cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 274—92. Ed. Duchesne T. I. p. 296. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 287—318. Ceillier T. XVI. Chap. XV. n. 5—12. (ed. 2. T. XI). Jaffé Regesta Rom. Pontiff. Jungmann l. c. n. 29 sqq. Epistolae P. Vigilii reperiuntur ap. Mansi T. IX. col. 19—106. Migne P. L. T. 69

²⁾ De hac controversia trium Capitulorum cf. praesertim Card. Norisii Dissert. historica de Synodo oecumenica V. cum Ballerin. Observationibus ac defensione in Opp. C. Norisii ed. Venetiis 1769. T. II. p. 1—244, ubi cap. 1—8. proprie de P. Vigilio agitur. Hefele Conc.-Gesch. ed. 2. T. H. Al. Vincenzi. In S. Gregorii Nysseni et Origenis Scripta et doctrinam nova recensio, cum appendice de Actis Synodi V oecumenicae. Vol. IV. Vigilii Pontificis Romani, Origenis Adamantii, Justiniani Imp. triumphus in Synodo oecumenico quinto. Romae 1863. Hic plurima documenta ad hanc litem spectantia, imprimisque Vigilii *Constitutum* in dubium revocat; inde autem quaecumque Vigilio obijciuntur facile solvi existimat. Non tamen praevaluit haec sententia. V. Hergenröther, Theol. Litbl. 1866 p. 543 sq. Jungmann, Diss. in Hist. Eccl. loc. cit. Duchesne Vigile et Pélage, Revue des questions historiques 1884. p. 369 sqq.; huic respondit P. Chamard, ibid. 1885. p. 540 sqq.; at pristinam sententiam vindicavit Duchesne ibid. 579 sqq. Pitra, Analecta novissima Spicilegii Solerimensis, altera continuatio. T. I. Parisiis 1885, p. 45, 366 sqq. L. Lévéque, Etude sur le pape Vigile. Revue des Sciences Ecclés. Amiens 1887. Cf. Bardenhewer, Op. cit. p. 594 sqq.

Vigilius P. tria tantum; quibus ii plurimum offenderentur, corrigere vellet; nempe si damnaretur Theodorus Mopsvestenus, Nestorii magister, quem Synodus ista pariter anathemate involvere debuisset; deinde si improbarentur libri Theodoreti contra duodecim anathematismos S. Cyrilli Alexandrini, quos nempe Patres Chalcedonenses non expresse condemnarant, contenti dicto contra Nestorium a Theodoretō anathemate; tandem si rejiceretur epistola Ibae Edesseni ad Marim Persam, in qua laudat Theodorum Mopsvestiae, S. Cyrillum accusat, et Ephesinam Synodum latae citra examen praecipitis contra Nestorium sententiae insimulat. Itaque Imperator haec tria Capitula a. 544. edicto promulgato condemnavit et Episcopus Orientales, in his Mennam patriarcham Constantinopolitanum, ad subscribendum compulit. Sed Occidentales, Itali, Africani, Illyrici, Galli et Hispani id aegerrime tulerunt rati, per istam damnationem auctoritati Chalcedonensis Synodi derogari, seu quod non recte, seu quod non sufficienter de fide statuerit¹⁾. Ad tollendum dissidium Imperator Pontificem invitavit ad Synodum in urbe regia; qui tamen et ipse minime pronus ad ejusmodi condemnationem et adversa Occidentalium studia satis cognoscens, admodum cunctatus

¹⁾ Aliquot annis post hoc Edictum, forte c. a. 550, *Liberatus diaconus Carthaginensis*, qui olim sub Joanne et Agapeto legatus ecclesiae suae ad Sedem Romanam directus fuerat (Mansi T. VIII. col. 808. 849. 850. cf. Liberati Breviar. c. 20), scripsit *Breviarium causae Nestorianorum et Eutychianorum* seu brevem conspectum historiae utriusque haereseos, ex Historia tripartita, ex gestis Synodalibus et SS. Patrum epistolis, ex graeco quodam libello Alexandriae accepto et ex fideli gravissimorum hominum relatione seriem rerum gestarum apte disponens, vid. ejus libri Praefat. et Conclusio. Optime hunc librum edidit cum Notis et Dissertatione J. Garnerius Paris. 1675 in 8°, recus. in Galland. Biblioth. T. XII. p. 119—188. et minus accurate ap. Mansi T. IX. col. 659—700. Migne P. L. T. 68. Indicem Scriptorum et haeticorum, quorum mentio fit in Liberati Breviario, satis exacte contexit J. A. Fabricius in Biblioth. Graec. Vol. XII. p. 685—92. De hoc auctore ejusque libro cf. Garnerii Praefat. (Galland. l. c. p. 121—24), Galland. T. XII. Prolegom. c. 7. Ceillier T. XVI. (chap. XXVI. n. 2—3. (ed. 2. T. XI). Pitra Spicil. Solesm. T. IV. Paris. 1858. p. 186 sqq.

iter perfecit, ut anno demum 547. ibi adveniret¹⁾. Posteaquam Synodum illic habuerat, *Judicatum* (quod vocant) edidit, in eoque tria capitula damnavit, adjecta tamen clausula: „Salva in omnibus reverentia Synodi Chalcedonensis“²⁾; et sic utrique parti se fecisse satis Vigilius putavit, Graecis, quod tria capitula condemnasset, Latinis, quod salva Synodo Chalcedonensi id fecisset. Caeterum damnationem trium Capitulorum Synodo Chalcedonensi non detrahere ideo recte censebat, quod mutatis circumstantiis quaedam necessaria aut opportuna videri possent,

¹⁾ Hoc circiter tempore *Facundus, Hermianensis* in Africa Episcopus, Constantinopoli tunc degens, homo eruditissimus, *duodecim libros pro defensione trium Capitulorum* scriptos Justiniano Imperatori obtulit, quibus omnia ecclesiae antiquae monumenta perscrutatus, plurimis inde locis exemplisque prolatis, tentatam ab Imperatore damnationem istorum Capitulorum avertere moliens, orthodoxum sensum epistolae Ibae ac scriptorum Theodori Mopsvesteni demonstrare conatur, benignam aequitatem in dijudicandis Veterum scriptis exigit, illicitam esse defuncti damnationem asserit, Synodi Chalcedonensis auctoritatem tuetur, et Imperatori non esse, in rebus ecclesiasticis ferre iudicium, verbis gravissimis inculcat. Idem post sententiam Concilii Constantinopolitani II. in *libro contra Mocianum Scholasticum* rursus tria Capitula defendens rationem reddit, cur discesserit a communione eorum, qui anathemate interposito damnarunt tria Capitula adeoque Concilium Chalcedonense. Denique multo tempore elapso scripsit *epistolam fidei catholicae in defensione trium Capitulorum*, acerbiori animo et sermone eos redarguens, qui scissam Ecclesiae unitatem redintegrare studentes a schismate recedendum suadebant, quoniam ipsi damnatores trium Capitulorum profiterentur, se cum non damnantibus eandem fidem tenere. eodem symbolo baptizare, eodem ritu tam solemnia lectionum, quam etiam sacrificii ordinem celebrare. Omnia Facundi Opera optime edita sunt in J. Sirmondi Opp. T. II. Paris. 1696. et Venetiis 1728. p. 297—608. item in Galland. Biblioth. T. XI. p. 663—821. Migne P. L. T. 67. Cf. Galland, T. XI. Prolegom. c. 13. et Ceillier T. XVI. Chap. XXV. p. 511—37. (ed. 2. T. XI).

²⁾ De hoc *Judicato* a se edito ipse testatur Vigilius in ep. 14. (Mansi T. IX. col. 353—54) et in fragmento damnationis Theodori (ibid. col. 58—59); item Concil. Constantinopolit. II. Collat. VII. (ibid. col. 349—50). Ipsum *Judicatum* hodie integrum non exstat, sed tantum nonnulla fragmenta in epist. Justiniani Imper. (Mansi T. IX. col. 181—82) et in Vigili Constitutione (ibid. col. 104—5). Cf. Pagi Breviar. I. c. n. 24. 30. et 31. Migne P. L. T. 69; v. ibid. alia documenta ad hanc litem spectantia.

Vigilius P. quorum olim nulla sive necessitas, sive opportunitas adesse credebatur. Inde tamen ortus ac divulgatus est rumor, proditam a Vigilio fidem laesamque Synodi Chalcedonensis auctoritatem. Quam ob rem famae suae consulens Vigilius (a. 550), datis ad praecipuos quosdam Episcopos literis, nimirum ad Valentinianum Tomitanum in Scythia (ep. 12), et Aurelium Arelatensem in Gallia (ep. 13) docuit, in Judicatio suo nihil se contra Chalcedonensis Concilii auctoritatem admisisse. Rusticus quoque et Sebastianus, diaconi Ecclesiae Romanae, Judicatio primum summo opere faventes, postea sententia mutata a Vigilio communione recesserunt, eo quod Synodo Chalcedonensi per illud adversaretur; hinc Vigilius, cum in ea sententia pertinaces cognovit, utrumque anathemate perculsum dignitate ac gradu submovit (ep. 14). In hac rerum perturbatione aliud remedium superesse non videbatur, nisi Concilium oecumenicum. Pontifex consensit, interim postulans, ut Judicatum sibi restitueretur, nec quidquam innovaretur ante Synodi congregationem. Ast Imperator diuturnae morae impatiens a. 551. novum promulgavit edictum condemnans tria capitula¹⁾, contra quod Pontifex solemniter protestatus ac propterea male tractatus Chalcedonem fugit, unde et Theodorum Caesareae Episcopum, principalem totius calamitatis auctorem, munere Episcopali et communione catholica spoliavit, simulque Mennam Constantinopolitanum patriarcham ac consentientes Episcopos a sacra communione suspendit²⁾, et ad universam Ecclesiam literas encyclicas dedit, quibus cuncta, quae gesta essent, ubique innotescerent, cum adiecta fidei suae

¹⁾ Vid. epistola, quam paulo post clerus Romanus direxit ad legatos regis Francorum Constantinopolim proficiscentes, ut Papae Vigilio dure vexato ab Imperatore, solatium atque auxilium ferre studeant (Mansi T. IX. col. 151—56). *Edictum Justiniani Imperatoris adversus tria capitula* tunc emissum, quod inscribitur: *Confessio rectae fidei*, graece et lat. habetur ap. Mansi T. IX. col. 537—82.

²⁾ Fragmentum damnationis Theodori Episcopi Caesareae Cappadociae a b. Vigilio Papa factae exstat ap. Mansi T. IX. col. 58—61.

confessione (ep. 15)¹⁾. Tandem cesserunt Orientales, Men- Vigilius P.
 nas, Theodorus alique, et veniam a Pontifice petierunt²⁾;
 qua impetrata Mennas in pace quievit (a. 552). Novus
 patriarcha Eutyechius iterum apud Pontificem institit, ut
 ageretur Concilium oecumenicum; annuit Pontifex (ep. 16),
 ea tamen lege, ut aequalis numerus Episcoporum ex Oriente
 et Occidente conveniret³⁾, quia sic tantummodo spes tol-
 lendi dissidii affulgeret. Sed cum Occidentales, metuentes
 Graecorum astutiam et Imperatoris violentiam, accedere
 nollent, ipse etiam Vigilius Concilio a. 553. Constantinopoli
 coacto interesse detrectavit. Dum istud celebratur, Ponti-
 fex edito Constituto tria Capitula damnari prohibuit⁴⁾;
 ast Imperator eam Pontificis Constitutionem Synodo com-
 municari non permisit⁵⁾; hinc Synodus, cui sententia prior
 Pontificis, condemnationi trium Capitulorum favens, pro-
 bata fuit, ea damnavit. Vigilius consentire nolens ab irato
 Imperatore mittitur in exilium, donec preces cleri Romani
 ejus animum flecterent⁶⁾. Nova igitur promulgata Con-
 stitutione Pontifex Synodum legitimam agnovit atque ex-
 positis rationibus, quae ipsum permoverent, tria Capitula
 condemnavit⁷⁾; quo facto Romam revertens moritur in

¹⁾ Huic plane similis est pars quaedam epistolae P. Vigili, quae inserta legitur epistolae cleri Romani (Mansi T. IX. col. 56—58).

²⁾ Vid. P. Vigili Constitutum (Mansi T. IX. col. 62—63).

³⁾ Eutyechii epist. ad Vigilium P. et Vigili ad eum responsio (ep. 16) legitur in Concil. Constantinopolit. II. Collat. I. (Mansi T. IX. col. 186—90). Vid. ejusdem P. Vigili Constitutum ap. Mansi T. IX. col. 63—64.

⁴⁾ *Constitutum Vigili*, in quo satis fuse de ista trium Capitulo-
 rum controversia disputat ac praesertim Theodori Mopsvesteni doctri-
 nam examinat, legitur ap. Mansi T. IX. col. 61—106. Cf. Pagi Bre-
 viar. l. c. n. 56—60.

⁵⁾ Cf. de hisce Jungmann, loc. cit. n. 59.

⁶⁾ Cf. Jungmann, loc. cit. n. 63.

⁷⁾ Vid. Evagrii Histor. Eccles. lib. 4. c. 38, et P. Pelagii II. epist. ad Eliam Aquilej. n. 7—8. (Mansi T. IX. col. 439—41). Duae hodie circumferuntur P. Vigili Constitutiones, quibus damnatio trium Capitu-
 lorum facta in Concilio Constantinopolitano a. 553 confirmatur, qua-
 rum una inscripta *ad Eutyechium* gr. et lat. primum edita est a P. de
 Marca (Mansi T. IX. col. 413—20), altera a Steph. Baluzio latine tan-

Vigilius P. Sicilia a. 554. Hujus Pontificis praeter tres Constitutiones in causa trium Capitulorum editas, hodie supersunt *quindecim epistolae* (de quibus mentio facta est in ipsius Vita). Is Pontifex, quamvis ab initio persuasus tria capitula inde improbari posse, non satis constanter egit in iudicio, utrum oporteat defunctum anathematizare et scripta in Concilio Chalcedonensi non expresse damnata saeculo tandem elapso condemnare; quae tamen inconstantia non ad fidem pertingebat. Gravis autem contentio, inde exorta est, cum plerique Occidentalium Concilium recipere recusarent, imo Venetiarum et Istriae Episcopi, ob eam condemnationem a Pontificis Romani communione discederent¹⁾.

§. 259.

P. Pelagius I. et Pelagius II.

Pelagius I. Successit ei *Pelagius I.*²⁾, qui legatus olim et comes Vigilii P., Justiniano inprimis carus, postea ob defensionem trium Capitulorum in exilium ejectus³⁾, tandem cum Vigilio ea condemnans, Imperatoris gratiam recuperavit ejusque ope cathedram S. Petri ascendit⁴⁾. Inde factum

tum reperta est (Mansi T. IX. col. 457—88); prior suspicione non caret (cf. J. Garnerii Dissert. de V. Synodo, Liberati Breviario adjuncta c. 7 etiam in Galland. T. XII. p. 187—88), altera germanus Vigilii foetus recte creditur, cf. Pagi Breviar. l. c. n. 69. et Ballerin. in Opp. C. Norisii ed. cit. T. II. col. 238—39.

¹⁾ Totum hoc negotium critice expendit Jungmann, loc. cit. n. 71 sqq.

²⁾ De P. Pelagio I. cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff. ed. Blanchinio T. III. p. 292—97. Ed. Duchesne T. I. p. 303. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 318—25. Ceillier T. XVI. Chap. XXXIII. (ed. 2. T. XI). Jaffé Regesta Rom. Pontiff. Epistolae 16 Pelagii I. habentur ap. Mansi T. IX. col. 709—738. Prima tamen ex his, quae inscribitur *ad Vigilium Episcopum*, aperte spuria est. Migne P. L. T. 69. Nova quaedam nuper delecta v. ap. Loewenfeld, Ep. Rom. Pont. ineditae. Lipsiae 1885. Cf. Bardenhewer, Patrologie p. 595.

³⁾ De Refutorio Pelagii archidiaconi cf. Bardenhewer, Patrol. p. 595.

⁴⁾ Vid. Liberati Breviar. c. 23. (Galland. T. XII. p. 159), P. Vi-

est, ut multi eum tanquam Synodi Chalcedonensis proditorem traducerent. Ipse vero immota constantia ubique tria Capitula damnare iussit, ostendens fidem orthodoxam et Concilium Chalcedonense nihil detrimenti ex ea damnatione pati. Itaque primo clerum Romanum ea de re melius informavit. Porro cum Episcopi Thusciae ejus nomen ex more inter sacrosancta mysteria recitare detrectarent, eorum temeritatem (a. 556) summa auctoritate redarguit eosque omni mansuetudine et benignitate ad unitatem revocavit (ep. 6). Dein literas dedit ad Childebertum Francorum regem et ad Sapaudum Arelatensem Episcopum, quem pallio misso Vicarium suum constituit per universam Galliam (ep. 12. cf. ep. 13. et 14), demum encyclicas ad omnes orthodoxos, in quibus se quatuor oecumenicorum Conciliorum fidem tenere diserte profitetur, ne quis scrupulus in animis fidelium haereat, addens insuper, non ad destructionem, sed ad majorem firmitatem Synodi Chalcedonensis, contra novas technas inimicorum fidei, damnata esse in quinta universali Synodo tria Capitula¹⁾. Ita propitio Numine contigit, ut mox Africa et Illyricum atque universa fere Italia praeter paucissimos Episcopos, tribus Capitulis condemnatis, ad unitatem rediret, Gallia vero nunquam ab ea recederet²⁾. Maxima igitur orbis Catholici parte ad Synodum V accedente, potissimum Venetiarum ac Istriae Episcopi refragabantur³⁾. Tum Pelagius

Pelagius I.

gillii Constitutum (Mansi T. IX. col. 65. et 106), Procopius de bello Gothico lib. III. c. 16. (edit. inter Scriptores Histor. Byzant. Paris 1662. p. 501. ed. Venet. T. II. p. 134), Victor Tunun. in Chronico ad a. 558. (Galland. T. XII. p. 231).

¹⁾ Huc pertinet Pelagii epist. 16 ad Childebertum regem, cui inserta est *fides Papae Pelugii* (eadem plenior exstat in Garnerii Auctario Opp. Theodoreti p. 539—41. seu in Opp. Theodoreti ed. Schulze T. V. p. 593—96), ep. 15. ad Sapaudum Arelat. et ep. 7. ad universum populum Dei. Cf. etiam ep. 10. ad Childebertum regem, ep. 9. et 11. ad Sapaudum, quem ep. 8. salutat.

²⁾ Vid. Victor Tununensis in Chronico ad a. 554. 555. et 559. (Galland. T. XII. p. 231).

³⁾ Cf. Ballerin. Defensio Dissertationis C. Norisii de V. Synodo oecumen. c. 7. (Opp. C. Norisii Venetiis 1769. T. II. col. 242—44).

Pelagius I. schismati indignatus brachium saeculare ad frangendos contumaces implorandum ratus, Narsetem, qui Italiae Imperatoris nomine praeerat, hortatus est, ut repugnantes vi cogeret ad recipiendam Synodum, et Paulinum Aquilejensem Episcopum, schismaticorum ducem, captivum mitteret ad Imperatorem; sed praecipue eosdem arguit, quod Synodi Constantinopolitanae statuta discutere et examinare ausi fuerint, cum Sedis Apostolicae sit, obortas circa oecumenica Concilia dubitationes resolvere (ep. 2. 3. 4. 5)¹⁾. Obiit Pelagius a. 560. Ejus *epistolae quindecim* (praeter complura fragmenta non satis certa) superstites numerantur.

Post Joannem III. (a. 560—73)²⁾ et Benedictum I.

¹⁾ Epist. 5. et 3. (quae potius fragmenta sunt) iterum recurrunt tanquam unius ejusdemque epistolae fragmentum ap. Mansi T. IX. col. 732—33. Varia alia fragmenta epistolarum Pelagii, sive ad disciplinam Ecclesiae Catholicae, sive ad statum Ecclesiae Romanae pertinentia ibidem leguntur col. 730—38. Cf. etiam Jaffé Regesta Rom. Pontiff, ubi complura hujusmodi fragmenta alibi obvia indicantur, quae tamen utrum ad Pelagium I., an ad Pelagium II. pertineant, aliquando non satis certum est.

²⁾ Hujus Pontificis nulla fere supersunt certa et indubitata litterarum monumenta. Etenim *epist. ad Episcopos Germaniae et Galliae* (Mansi T. IX. col. 756—60; Migne P. L. T. 72) *adulterina* est; ejusdem furfuris censetur *epist. ad Edaldum Viennensem Episcopum* (Mansi T. IX. col. 760—61) de liturgia Romana, de usu pallii et reliquiis. — Una solum *genuina* videtur *epist. ad Petrum Ravennae Episcopum* (Baluz. Miscellan. ed. Mansi T. III. p. 2), concedens ei pallii usum. Cf. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 325—28. et S. Gregorii M. lib. 3. ep. 57. Not. h. (edit. Venet. T. VII. p. 215). Omnes Joannis II. epistolas ut spurias habet Bardenhewer, op. cit. p. 611. Eidem Joanni adhuc *diacono* tribuendum videtur *Joannis Romanae Ecclesiae diaconi Expositum in Heptateuchum*, continens Excerpta antiquiorum Patrum et Scriptorum, quibus libri quinque Mosis, liber Josue et Judicum illustrantur in modum Catenae; quod tamen alii diacono Joanni, qui vitam S. Gregorii M. scripsit saeculo IX., adscribere maluerunt. Reperitur Opus istud, nostra demum aetate e tenebris erutum, in Spicilegio Solesmensi ed. D. Pitra. Paris. 1852. T. I. p. 278—301. Cf. ibid. Prolegom. P. II. Art. II. p. LV—LXIV.

(a. 574—78)¹⁾ secutus est *Pelagius II.*²⁾, qui nihil inten- Pelagius II.
tatum reliquit, ut schismaticos ad unitatem revocaret. Eo
tempore Longobardi Italiam invasere atque ex Pannonia
prorumpentes duce Alboino rege, super tractum Aquilejen-
sem effusi, Aquilejam ipsam et vicina Venetiae oppida uno
ferme impetu occuparunt, dum Imperator bello Persico
impeditus Smaragdo Exarchae auxilia mittere non posset.
Tunc Metropolita Aquilejensis, barbariem Longobardorum
metuens, ex Aquileja ad propinquam insulam Gradum
confugit ibique sedem constituit, unde et Gradensis Epi-
scopus aliquando vocatur³⁾. Pontifex autem tot mala Ita-
liae et Ecclesiae a barbaris illata, magno cum animi do-

¹⁾ Benedicti P. una circumfertur *epist. ad David Episcopum*
(Mansi T. IX. col. 861—64; Migne P. L. T. 72), quae tamen *fictitia*
est; pariter et fragmentum epistolae ad patriarcham Gradensem (ibid.
col. 863—64) Cf. Pagi Breviar. cit. T. I. p. 328.

²⁾ De P. Pelagio II. cf. Anastas. Bibliothecar. Vitae Roman. Pontiff.
ed. Blanchinio T. III. p. 304—6. item p. 303. Ed. Duchesne T. I. p. 309.
Pagi Breviar. cit. T. I. p. 329—40. Ceillier T. XVI. Chap. XXXIV.
n. 3—7. (ed. 2. T. XI), Jaffé Regesta Roman. Pontiff. Epistolae 10
Pelagii II. cum fragmentis aliarum habentur ap. Mansi T. IX. col. 881
—910 Migne P. L. T. 73. In his tamen aliquot *spuriae* sunt, nimirum
ep. 1. ad Benignum Archiepiscopum de Episcoporum translatione, ep. 2.
ad Episcopos Italiae de honore Episcopis habendo eorumque accusatio-
nibus, ep. 8. ad Joannem Episcopum Constantinopolitanum de titulo
patriarchae oecumenici seu Episcopi universalis, et ep. 9. ad Episcopos
Germaniae et Galliae de norem praefationibus missae (cf. Pagi l. c.
n. 15—17). (Hanc tamen inter spurias non habet Ceillier l. c. n. 5
et 6). Pariter mihi suspecta videtur epistola altera ad Annuarium An-
tissiodori Episcopum seu ep. 10. (Mansi T. IX. col. 906) ob implexum
et abstrusum dicendi genus, cujus sensum vix conjectura assequi licet.
Cf. Kaltenbrunner in Jaffé ed. 2. T. I. p. 137—140. Bardenhewer op.
cit. p. 611.

³⁾ Vid. Paulus Warnefridus de Gestis Longobardorum lib. II. c. 10.
(in Hugonis Grotii Historia Gothorum, Vandalorum et Langobardorum
Amstelodami 1655. p. 781), S. Gregorii M. lib. 1. ep. 16. et lib. 13.
ep. 33. Attamen Pelagii II. epistola, quae ob translationem sedis Aqi-
lejensis in Gradum insulam ad Eliam Aquilej. data et in Concilio Gra-
densi lecta fuisse perhibetur (Mansi T. IX. col. 923—27), cum *tota*
ista Synodo conficta recte censetur, cf. Mansi l. c. col. 927—28. et
Ballerin. in Dissert. de Patriarchatus Aquilejensis origine (Opp. C. No-
risii ed. Venetiis 1769. T. II. col. 248 seqq.

Pelagius II. lore conspicatus, in reges Francorum, qui mortuo patre Chlotario regnum ejus quadrifariam divisum tenebant, oculos convertit et scribens ad Aunacharium Episcopum Antissiodorensem hortatur, ut illis suadeat, ut cum Longobardis foedus non habeant, imo potius Italiae et Urbi succurrant (ep. 4). Nec minori studio contra Longobardos imminentes per Gregorium diaconum, apocrisarium suum in urbe regia, auxilium ab Imperatore quaesivit (ep. 3). Tandem cum a. 586. Longobardi, Francorum potentiam et adventum reformidantes, inducias cum Smaragdo Exarcha statuissent, Pelagius Pontifex legatos misit ad Eliam Aquilejensem et caeteros Episcopos schismaticos, cum epistola, qua eos insigni caritate et humilitate monet, ut schismate relicto communionem Ecclesiae amplectantur, eisque ostendit, in sola unitate fidei procul a schismate homines salvari posse (ep. 5). Verum Episcopi schismatici nullam de causa dissidii collationem inire voluerunt; quare Pontifex iterum (ep. 6) eis exponit, quam grave malum sit schisma, enixe hortatus, ut quosdam e suis Romam, vel saltem Ravennam mitterent, ubi facta congregatione, legati Pontificis omnia eorum dubia plane discutere possent, ne amplius animae simplices, divisae a S. Ecclesia, pro superfluis quaestionibus in obstinatione tam perniciosa remaneant. Sed neque hae literae caritatem Apostolicam spirantes, quidquam a schismaticis obtinuerunt. Quare Pelagius alia rursus epistola ad eosdem data, fusius de tribus Capitulis disserens, maxime ex epistolis S. Leonis ostendit, Synodum Chalcedonensem, quod ad fidei decreta spectat, nihil per Concilium V. laesam fuisse, tria autem Capitula damnatione digna esse singillatim probat (ep. 7. Mansi IX. 433—54¹). His omnibus

¹) Hanc epistolam Pelagii P. nomine a S. Gregorio M., tum adhuc diacono, scriptam fuisse testatur Paulus Warnefridus de Gestis Longobardorum lib. III. c. 20. (edit. cit. p. 813). Porro epistola haec creditur esse idem ille liber Pelagii de tribus Capitulis, quem laudat S. Gregorius M. lib. 2. ep. 51. — Praeter epistolas Pelagii hic recensitas, aliqua etiam inveniuntur fragmenta epistolarum ejus collecta ap. Mansi T. IX. col. 906—910, ex quibus unum de auctoritate Romani

frustra tentatis, Pelagius tandem severius cum schismaticis Pelagius II.
agendum censuit ideoque Smaragdum Exarcham literis
convenit, ut saeculari potestate eos coërceret atque ad pa-
rendum Sedi Apostolicae compelleret. Smaragdus minaces
ad Eliam et Episcopos ei subjectos literas dedit, obedi-
entia erga Apostolicam Sedem imperata. At illi miserunt
oratores ad Mauricium Imperatorem, a quo etiam, ne quid
molestiae ipsis inferretur, facile impetrarunt, quoniam causae
politicae tunc maxime suadebant, ne Episcopi vicini Lon-
gobardorum durius habiti exacerbarentur. Et sic Pelagii
conatus, unitatem Ecclesiae restituendi, in irritum cecide-
runt. Is ex hac vita migravit a. 590. *Quinque aut sex*
ejusdem epistolae hodie superstites reperiuntur, argumento
sat graves (quarum singillatim habetur mentio supra in
Vita ipsius).

§. 260.

S. Gregorius Magnus. Ejus Vita usque ad Pontificatus initia
(a. 540—590).

Fontes: Ipsius S. Gregorii M. Opera, praesertim epistolae. S. Gregorius
M.
— S. Gregorii Turon. Historia Eccles. Francorum lib. 10. c. 1. —
S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 40. n. 53—56. (Opp. S. Isi-
dori ed. Faust. Arevalo Romae 1797, seqq. T. VII. p. 159—60). —
S. Ildefonsi Toletani lib. de viris illustr. c. 1. n. 1—4. (ibid.
p. 167—68). — S. Bedae Venerabilis Histor. Eccles. Gentis An-
golorum lib. I. c. 23—33. et lib. II. c. 1. — Pauli Warnefridi seu
diaconi de Gestis Longobard. lib. III. et IV. passim (in Hugonis
Grotii Historia Gothorum, Vandalorum et Langobardorum. Am-
stelodami 1655 p. 809 seqq.). — S. Gregorii Papae Vita auctore
(eodem) Paulo diacono, monacho Cassinensi (scripta saeculo VIII).
— S. Gregorii Papae Vita a Joanne diacono scripta libris qua-
tuor (saec. IX)¹⁾.

Pontificis circa Synodos oecumenicas (Mansi T. IX. col. 907. et Baluz.
Miscellan. ed. Mansi T. III. p. 3) praecipue memoratu dignum est.

¹⁾ Utraque haec vita optime reperitur in editione Maurina Opp.
S. Gregorii T. IV. P. I. In ea vero editione, quam post Maurinam
curavit J. B. Gallicciolli Venetiis 1768—76. septemdecim Tomis in 4°,
utraque pariter exstat T. XV. p. 250—425, Cf. de hisce duabus vitis

S. Gregorius
M.

Subsidia: Maurin. Vita S. Gregorii Papae I. ex ejus potissimum scriptis recens adornata et libris IV digesta edit. Paris. T. IV. edit. autem Venetae T. XVI; ap. Migne P. L. T. 75; cf. P. de Castro epist. ad monachos Benedictinos S. Mauri super quibusdam parum consonis, praetermissis atque improbabilibus in hac Vita S. Gregorii (T. XVI. p. 219—240). — Maimbourg Histoire du Pontificat de S. Gregoire le Grand. Paris. 1686. — Franc. dal Pozzo, Istoria della Vita e del Pontificato di S. Gregorio Magno. Roma 1758 in 4°. — Lau, Gregor I. der Grosse, nach seinem Leben und seiner Lehre. Leipzig 1845. — Cas. Oudin Dissert. de S. Gregorio Magno in ejus Commentar. de Scriptor. eccles. T. I. col. 1491—1571; cf. J. H. Gradonici Dissertatio, quae inscribitur: S. Gregorius M. a criminationibus Cas. Oudini vindicatus (in Opp. S. Gregorii T. XVI. p. III—LXXVIII. item p. XCV). — Ceillier T. XVII. Chap. IX. (ed. 2. T. XI). — J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. III. p. 83—88. — E. Clauvier S. Gregoire le Grand pape et docteur de l'Eglise. Sa vie, son pontificat, se oeuvres, son temps. Ouvrage posthume publié par H. Odelin. Paris. 1886, 1891. Civiltà Cattolica 1890, 91. Il Pontificato di S. Gregorio Magno. — A. Inoux, St. Gregory the Great, his work and his spirit. London 1892. Plura recentiora ad s. Gregorium M. spectantia v. ap. Bardenhewer op. cit. p. 609 sq.

S. Gregorius, cognomento *Magnus*¹⁾, Romae c. a. 540 ex genere nobilissimo, nec minus vitae sanctitate et virtutum laude, quam opum dignitatumque cumulo illustri natus, ingenio abundans et discendi studio flagrans, brevi in disciplinis liberalibus ac postmodum in juris peritia tantum profecit, ut juvenis adhuc Senatoris dignitate ornatus, praeturam urbanam administrandam suscepit²⁾.

Edit. Praefat. ibid. p. 245—49. et Maurin. Vita S. Gregorii lib. I. c. 4. n. 7. item J. H. Gradonici Dissert. de nova Gregorii M. editione ibid. T. XVI. p. XCI—V. Adjunguntur in edit. Veneta cit. iisdem vitis *Testimonia quorundam veterum Scriptorum de S. Gregorio Papa* (l. c. p. 426—35). Ceterum editio Maurina S. Gregorii, et quidem, si Tomus aut pagina etiam indicatur, ea, quae per J. B. Gallicciolli Venetius 1768—76. novis curis adornata est, semper a me citatur. Ap. Migne, P. L. T. 75.

¹⁾ De isto honoris titulo vid. Gradonici Gregor. vindic. c. 11.

²⁾ Vid. Pauli Vita S. Gregorii n. 1—2. 4, Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 1—4. et lib. IV. n. 83. (cf. in hunc locum Observationes Angeli Roccae in Opp. S. Gregorii, S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. 10. c. 1, S. Gregorii M. Homil. 38. in Evangel. n. 15. et Dialog. lib. IV. c. 16. item Epist. lib. 4. ep. 2. S. Felix IV. (vel ut alii volunt, S. Felix III.) ejus atavus fuit; Sylvia quoque, pia Gregorii

Sed divina gratia afflatus inter haec negotia civilia animum rebus divinis intendit ac praesertim vitam et virtutes S. Benedicti a primis ejus discipulis lubenter audit¹⁾. Inde sensim tanto inflammatus est aemulationis desiderio ac perfectionis studio, ut propriis sumtibus monasteria sex in Sicilia conderet, septimum Romae sub titulo S. Andreae, in quo ipse recens Cassiodorii exemplum secutus, mundo renunciando monasticam conditionem amplexus est (c. a. 576); brevique tantum profecit, ut abstinentia et vigilantia, orationis assiduitate et contemplationis altitudine ceteris omnibus longe praeccelleret; nec ullam corpusculo suo jejuniis attenuato quietem concessit, quominus aut oraret, aut legeret, aut scriberet aut dictaret²⁾.

S. Gregorii
vita.

Is virtutum splendor effecit, ut P. Pelagius II. Gregorium invitum ac reluctantem diaconum ordinaret³⁾; nec multo post virum gravissimis Ecclesiae rebus gerendis idoneum legavit Constantinopolim (c. a. 580⁴⁾), ut apud Tiberium Imperatorem, qui post Justinii II. obitum solus

mater, inter Sanctas relata est (Martyrolog. Roman. die 3. Novemb.). Cf. Maur. Vita S. Gregor. lib. I. c. 1. et c. 2. n. 3—4. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 540. n. 1—3. (p. 1—7).

¹⁾ Vid. S. Gregorii epist. ad Leandrum, praefixa ejus Moral. c. 1. et Dialog. lib. II. Praefat.

²⁾ S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. 10. c. 1., S. Gregorii M. Dialog. lib. I. Praefat. et in Ezechiel lib. I. Hom. 11. n. 6, Pauli Vita S. Gregorii n. 3—6. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 5—20. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. I. c. 2. n. 5—8. c. 3. et c. 4. n. 1—4. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 540. n. 4—6. Controversia est celebris, num S. Gregorius fuerit monachus Benedictinus, qua de re cf. C. Baron. Annal. ad a. 581. n. 9—12. Maur. Vita S. Gregorii lib. I. c. 3. P. de Castro l. c., et Mabillon Dissertatio de vita monastica S. Gregorii Magni Paris. 1674 in 8° recus. in Ejusdem Veter. Analect. T. II. (Paris. 1676) p. 145 seqq. et recognita in Annal. Benedict. T. I. (Lucae 1739) Append. I. p. 604—618.

³⁾ Pauli Vita S. Gregorii n. 7. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 25, qui a P. Benedicto Gregorium diaconum ordinatum asserit. Sed obstant rationes chronologicae, quae istam ordinationem potius sub Pelagio II. factam esse ostendunt. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. I. c. 4. n. 6—9, ubi etiam disquiritur, an diaconus Cardinalis et archidiaconus fuerit, item Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 580 (p. 13).

⁴⁾ Vel 578 cf. Ceillier l. c. c. 49 n. 3.

S. Gregorii
vita.

imperii habenas capessierat, Apocrisarii officio fungens negotiis ecclesiasticis et civilibus, praesertim ob schisma Episcoporum Istriae tria Capitula damnare nolentium et ob hostiles Longobardorum incursiones, curam atque sollicitudinem impenderet. In regia urbe, quamvis inter aulicos viveret ac in ipso Imperatoris palatio commorari deberet, vitae tamen coelestis propositum non intermisit, imo cum pluribus monachis, qui eum ex monasterio secuti fuerant, convivens pietatem et sacra studia diligenter coluit. Eodem tempore S. Leander, Episcopus Hispalensis, et ipse professione monachus, tumque legatione apud Imperatorem fungens pro Hermenegildo, Visigothorum in Hispania rege, Constantinopoli morabatur; quocum Gregorius magnam necessitudinem iniit et frequenter S. Scripturam legit. Itaque tum ab eo, tum a consortibus monachis („fratribus“) impulsus librum Jobi eisdem scripto explanavit, illudque Opus Leandro nuncupavit¹⁾. Praeter S. Leandrum Gregorius multos alios amicos in urbe regia sibi conciliavit, in his praecipue Domitianum, Melitinae Episcopum et Mauritiū Imperatoris consanguineum, Narsem patricium, bellis contra Persas gestis celeberrimum, Priscum patricium, Avarici belli ducem clarissimum, Theoctistam, Imperatoris Mauritiū sororem; ejusdem quoque Mauritiū filium e sacro lavacro suscepit²⁾. Ibi etiam Eu-

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. epist. ad Leandrum praefixa Moral. in Job c. 1, et Epistol. lib. 13. ep. 38. item Pauli Vita S. Gregorii n. 7—8. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 26—27. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 41. n. 57—59. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. I. c. 5. n. 1—5. et n. 10. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 580. (p. 15—18). Ex libris S. Leandri hodie superest *Homilia de triumpho Ecclesiae ob conversionem Gothorum* habita post Synodum Toletanam III. a. 589. (in Baronii Annal. ad a. 589. n. 11—20. et ap. Mansi T. IX. col. 1002—5) atque *libellus ad Florentinam sororem de institutione virginum et contemptu mundi* in L. Holstenii Cod. Regular. monast. (ed. Brockie Augustae Vindel. 1759. T. I. p. 407—18). Cf. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. IV. p. 252—53. Migne P. L. T. 72. Cf. F. Görres, Leander Bisch. v. Sevilla etc. Zeitschr. f. wissenschaftl. Theol. 1886. T. 29.

²⁾ Testes ejus rei epistolae sunt ipsius Gregorii ad dictas personas datae, ut lib. 3. ep. 67. et lib. 10. ep. 50. lib. 1. ep. 6. et lib. 4.

tychium, patriarcham Constantinopolitanum, qui Origenis dogma secutus perperam sentiebat de resurrectione carnis, revocavit ab errore. Siquidem Eutychius, libro de resurrectione mortuorum confecto, asserebat, corpus nostrum in illa resurrectionis gloria impalpabile, ventis aëreque subtilius esse futurum. Quod Gregorius audiens, exemplo corporis Domini a mortuis resuscitati aliisque rationibus probavit, Eutychii sententiam orthodoxae fidei omnino esse contrariam; istumque errorem tam aperte falsi convicit, ut patriarcha libro ejus de resurrectione combusto, morti jam proximus (a. 582) manus suae pellem dextrâ contingens, coram adstantibus profiteretur, se indubitanter credere, resurrectionem in hac ipsa carne futuram¹⁾.

S. Gregorii
vita.

Redux in patriam (a. 585) insignes reliquias ab Imperatore acceptas secum attulit, ac statim urbis aulaeque tumultum exosus, in monasterii sui portum tranquillum se recepit, ubi rogantibus et vix non cogentibus fratribus munus Abbatis exercuit. Eo tempore cum nonnihil liberiori otio frueretur, suam in Job expositionem ad limam revocavit, multa augens, pauca subtrahens, adornata sic veluti secunda istius Operis editione. Neque tamen penitus a negotiis ecclesiasticis tum ei vacare licuit, quandoquidem P. Pelagius II. eum in causa trium Capitulorum, et forte in aliis quoque rebus gravioris momenti, dandis consiliis scribendisque literis adhibuit²⁾.

ep. 32. lib. 3. ep. 52. lib. 1. ep. 5. et saep., item S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. 10. c. 1.

¹⁾ Vid. S. Gregorii Moral. in Job. lib. 14. n. 72—14. Pauli Vita S. Gregorii n. 9. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 28—30. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. I. c. 5. n. 6—8. Quam prudenter ac temperate se gesserit erga aliam haeresin, quae tamen revera non exstitisse, sed potius calumniandi causa innocuis quibusdam hominibus afficta fuisse videtur, vid. S. Gregorii lib. 11. ep. 45. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. I. c. 5, n. 9.

²⁾ S. Gregorii M. Dialog. lib. IV. c. 55. et Concil. Lateran. III. sub Gregorio I. (Mansi T. X. col. 485. et in S. Gregorii Epist. Append. P. I. n. VII, S. Gregorii M. epist. ad Leandrum praefixa Moral. in Job. c. 2, Pauli Warnefridi de Gestis Longobard. lib. 3. c. 20. Cf. C. Baron. Annal. ad a. 586. n. 25—28. Maur. Vita S. Gregorii lib. I. c. 5. n. 13. et c. 6. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 580. n. 4. (p. 19—22).

S. Gregorii
vita.

Post obitum Pelagii P., quem pestis gravissima, Italiam et maxime Romam tunc misere devastans, interemit, totius cleri ac populi consensu Gregorius Pontifex electus est, quamvis omni modo tam grave onus recusaret. Interea, dum confirmatio Imperatoris expectatur, ipse gregi tantopere afflicto, paterno jam animo succurrere statuit, et habita concione, ut pene jam despondentes animum Romanos spe in Deum erigeret, et flagellatos a Deo ad poenitentiam pertraheret, publicas supplicationes seu litanias nova forma instituit ad ecclesiam B. V. Mariae, ut precibus et lacrymis iram Dei flecterent ac misericordiam exorarent. Et revera numine placato cessavit calamitas¹⁾. Imperator vero lubentissime confirmationem electionis impertitus est, tumque Gregorius divinae voluntati propriam submittens, ad basilicam S. Petri deductus ac emissa fidei professione ordinatus²⁾, statim literis encyclicis ad omnes patriarchas fidem suam publice testatus est et omnibus veluti normam proposuit, adjungens multa praeclara monita de pastoralis munere optime gerendo (lib. I. ep. 25)³⁾. Paulo post

¹⁾ S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. 10. c. 1, Pauli Warnefridi de Gestis Langobard. lib. III. c. 24—25. coll. lib. II. c. 4. et ejusdem Pauli Vita S. Gregorii n. 10—12. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 34—43. Cf. Maur, Vita S. Gregorii lib. I. c. 7. Fr. dal Pozzo ad a. 590. n. 1. (p. 22—25). Ab ea supplicatione solemniori originem traxisse videntur *Litaniae*, quae dicuntur *majores* et in festo S. Marci quotannis celebrantur.

²⁾ Quantopere studuerit S. Gregorius summi sacerdotii jugo cervicem subtrahere et in monasterii quiete solis rebus divinis vacare, patet ex ejus lib. I. ep. 4. 5. 6. 7. 26. 21. 27. 30. 31. 32. 43. lib. 7. ep. 4. et Homil. 11. in Ezechielem. *Fidei professio*, quam S. Gregorius in sua ordinatione edidisse creditur, habetur in Append. ad ejusdem epistolas P. I. n. I. Caeterum de ejus ordinatione vid. S. Gregorii Turon. Histor. Francor. lib. 10. c. 1, Pauli Vita S. Gregorii n. 13. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 44—54. lib. II. n. 2—5. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. I. c. 7. n. 8. et lib. II. c. 1. n. 1—5. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 590. n. 2—3. (p. 25—28).

³⁾ Mos erat olim Ecclesiae, „ut, quoties, in quatuor praecipuis sedibus antistites ordinarentur, synodales sibi epistolas vicissim mitterent, in quibus S. Chalcedonensem Synodum cum aliis generalibus Synodis custodire faterentur“ S. Gregorii M. lib. 9. ep. 52. cf. lib. 1. ep. 4. lib. 6. ep. 66. Exemplum hujusmodi Synodicae, quam haud

assumptum Pontificatum S. Gregorius librum *Regulae Pastoralis* exaravit, tum ut in Ecclesiae gubernatione, quidquid ad boni pastoris officium spectat, semper ob oculos haberet, tum ut amicorum, praesertim Joannis Ravennatis Episcopi querelis, quibus assidue pulsabatur, propter Episcopatum diu recusatum satisfaceret, onera ejus dignitatis plurima ac gravissima exponens.

S. Gregorii
vita.

§. 261.

Vitae S. Gregorii M. continuatio. Animus, quo suscepit ac gessit Pontificale munus.

Summus honorum apex, in quo vir sanctus Numine disponente fuerat constitutus, animum ejus, perfectioni semper intentum, non mutavit, ast multiplices ei occasiones obtulit virtutes suas exserendi.

Quo autem animo istum „honorem onerosum“ (lib. 9. ep. 121) dignitatis Pontificiae tulerit, his verbis de semet ipso loquens declarat: „Grave est pondus sacerdotii; prius quippe est sacerdoti necesse, ut ceteris ad exemplum vivat, ac deinde servandum, ut mentem per ostensa exempla non elevet. De praedicationis semper ministerio cogitet, intentissimo timore considerans, quod recessurus ad percipiendum regnum Dominus et talenta servis tribuens dicat: Negotiamini, dum venio. Quod profecto negotium tunc vere nos agimus, si *vivendo et loquendo* proximorum animas lucramur, si infirmos quosque, coelestis regni gaudia praedicando, in superno amore roboramus, si protervos ac tumidos, gehennae supplicia terribiliter insonando, flectimus, si nulli contra veritatem parcimus, si supernis amicitiiis dediti humanas inimicitias non timemus“ (lib. 2. ep. 47). Hinc regimine universalis Ecclesiae suscepto obligatum se agnovit, de commissis animabus summopere esse sollicitum (lib. 1. ep. 50), ita ut necesse haberet simul *Episcoporum et clericorum, monasteriorum et populi curam* gerere, atque contra hostium insidias diligenter vigilare (lib. 5. ep. 42). Quo autem studio, qua mente id egerit, ex ipsius verbis satis patet: „Quanto cordi nostro laetitiam *Ecclesiae ordo* inculpabiliter

multo post S. Sophronius patriarcha Hierosolymitanus caeteris patriarchis misit, habetur in Concilio Constantinopolitano III. Act. XI. (Mansi T. XI. col. 461—510). Ab ea autem differt Gregorii Synodica monitis egregiis, quae pro cathedrae suae principatu, Romanus Pontifex ceteris Patriarchis tribuit.

S. Gregorii
vita.

custoditus infundit, tanto rescissus taedium doloris imponit, quod pravitatis temeritas in eversionem disciplinae tentat, et quae sunt olim laudabiliter statuta dissolvere, et quae fortius punienda prae-sumere" (lib. 8. ep. 28). Hinc reddendae rationis bene conscius, paratior fuit mori, quam negligenter pati, ut beati Petri Apostoli Ecclesia suis diebus degeneraret (lib. 4. ep. 47). Nec minori sollicitudine singulis quibusque ecclesiis sua jura servavit, quam propriae sedis et ecclesiae jura defendit (lib. 2. ep. 47), persuasus, Apostolicam Sedem eo magis in omnium ecclesiarum tuitione debere esse sollicitam, quanto major ab omnibus eidem reverentia exhibeatur (lib. 1. ep. 73). Proinde commissa facinora, quibus justitia laederetur vel Ecclesiae ordo turbaretur, aliquamdiu patienter toleravit, num forte emendatio sequeretur, ast ubi re mature deliberata, semel necesse ei visum fuerat severiora adhibere media, Dei auxilio fretus, nulla pericula timens, delinquentes coercuit justasque adhibuit poenas (lib. 4. ep. 47)¹⁾. Et in omnibus his, sive admoneret, sive poenas infligeret, per Dei gratiam „caritatis intimae custodiam nunquam reliquit," sic ea, quae exigebat justitia, foris exsecutus, ut ea, quae intus amor et dilectio poscebat, minime negligeret (lib. 7. ep. 5). Eadem caritate motus S. Pontifex officii sui duxit, ubique fratrum necessitatibus subvenire, in quantum facultas suppeteret (lib. 1. ep. 49), cunctisque auxilio indigentibus, in quantum ratio pateretur, benigna mente praebere subsidium (lib. 1. ep. 71).

Et haec quidem tot tantaque officia inter plurima adversa, religiose implevit. Tristis quippe admodum rerum facies tunc erat in Italia, dum inde a multis annis barbari vel pagani vel Ariani, Longobardorum scilicet fera gens, florentissimas ejus civitates expugnarent, insatiabili cupiditate diriperent, incolas plurimos interimerent aut in captivitatem abducerent, ipsi denique Urbi imminerent²⁾. His malis externis accessit frequens corporis infirmitas cum vehementissimis podagrae doloribus, qui postremis vitae annis eum saepe lectulo affixum detinuerunt, ita ut longo tempore nonnisi raro surgere valeret et corpus ejus tanquam sepulti exsiccatum esset³⁾.

¹⁾ Cf. etiam S. Gregorii M. Homil. in Ezech. lib. I. Hom. 11, n. 6.

²⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 2. ep. 46. lib. 5. ep. 16. 20. 21. 39. 40. lib. 6. ep. 60. lib. 9. ep. 123 lib. 13. ep. 38. et Homil. in Ezech. lib. II. Hom. 10. n. 24. Cf. Maur. Vita S. Gregorii M. lib. II. c. 2. Fr. dal Pozzo I. c. ad a. 590. n. 4. (p. 31—32).

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 9. ep. 52. 78. 121. 123. lib. 10. ep. 35.

Ea tamen virum Dei, in quo caritas immensa¹⁾, hu-
 militas profunda²⁾, poenitentia assidua, justitiae invictus
 amor (lib. 7. ep. 17), fidei ac virtutis zelus ardens vige-
 bat, haud impedierunt, quominus continuam omnium ecclesia-
 rum sollicitudinem gereret³⁾, fidei ac unitati Ecclesiae di-
 ligenter invigilaret, bonos mores ubique tueretur, justitiam
 in omnes exerceret, salutem animarum longe lateque pro-
 moveret, opera caritatis et misericordiae plurimis indigen-
 tibus exhiberet.

S. Gregorii
 vita.

§. 262.

Vitae S. Gregorii M. continuatio. Sollicitudo fidei.

Inprimis S. Gregorius fidem divinam incredulis, tam
 Gentilibus, quam Judaeis annuntiari jussit; haereticos om-

36. lib. 11. ep. 30. 32. 44. lib. 12. ep. 12. 50. lib. 14. ep. 12. Epist.
 ad Leandrum libris Moral. praefixa c. 5. Pauli Vita S. Gregorii n. 15.
 et Joannis diaconi Vita S. Gregor. lib. IV. c. 67.

¹⁾ Quanti Gregorius fecerit *caritatem*, quam ipse vocat „matrem
 custodemque virtutum,“ egregie patet ex lib. 2. ep. 47. lib. 4. ep. 31.
 lib. 5. ep. 53. lib. 6. ep. 60. 64. lib. 7. ep. 5. lib. 8. ep. 2. 33. lib. 9.
 ep. 108. cf. Homil. 27. in Evangel. n. 1. Lib. Regulae pastor. P. II.
 c. 3. Qui ista perlegere non dedignabitur, facile perspiciet, quanta
 ignorantia, paene incredibili, J. G. Walch in sua Bibliotheca Patristica,
 iterum edita a Danzio Jenae 1834. §. 123. (p. 674) temere asseruerit,
 „Gregorii Magni monumenta de doctrina morali non magni esse mo-
 menti,“ quandoquidem ejus aetatis homines, externa tantum sectati,
 haud curarent, „ut pectora plena essent *fidei* atque *amoris*.“ Quantopere
 autem S. Gregorius *fidem* suspexerit, contra eandem temerariam asser-
 tionem satis manifestabit § seq.

²⁾ Hujus virtutis pauca quaedam egregia specimina subjungam,
 cetera indicasse contentus. Ita enim loquitur: „Ego per Episcopatus
 onera servus sum omnium factus“ (lib. 11. ep. 44). Ego ab omnibus
 corripui, ab omnibus emendari paratus sum; et hunc solum mihi ami-
 cum aestimo, per cujus linguam ante apparitionem districti judicis meae
 maculas mentis tergo“ (lib. 2. ep. 52). „Nihil in Episcopali cervice
 splendidius fulget, quam humilitas“ lib. 3. ep. 56). Vid. etiam lib. 5.
 ep. 20. lib. 7. ep. 5. 9. 27. 32. lib. 9. ep. 121. lib. 12. ep. 24. Homil.
 in Ezech. lib. I. Hom. 11. n. 5—6. n. 26. et 29.

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 5. ep. 13. et lib. 7. ep. 19.

S. Gregorii
vita.

nis generis aut ad veritatem reduci, aut saltem coërceri voluit; haesitantes in fide confirmavit; controversias de fide exortas auctoritate suprema decedit.

Ideirco in Italia et Gallia reliquias idololatriae extirpari sedulo curavit (lib. 8. ep. 18. lib. 9. ep. 11); Episcopos autem ac duces vicinarum insularum, Siciliae, Sardiniae et Corsicae, missis etiam legatis ad opus perurgendum vehementer instigavit, ut Gentiles ibi adhuc superstites, omni adhibito studio, ad veram fidem perducerent; sicque Deo cooperante ipsi contigit, ut multos e tenebris infidelitatis ereptos, veritatis luce collustraret¹⁾.

Sed maxime ipsi conversio gentis Anglorum, qui Britanniam occupaverant, cordi erat. Quum enim adhuc monachus saluberrimum istud consilium cepisset, attamen plebe Romana ipsoque Pontifice obsistente, ab ejus executione retractus fuisset²⁾, adepto Pontificatu mox animum huic negotio iterum adjecit. Hunc in finem ejus gentis adolescentes, qui bello capti in Gallia venales exponebantur, ibidem coëmi atque in monasterio suo Romano educari jussit, ut in fide instructi paulo post Anglorum conversioni operam necessariam praebere possent (lib. 6. ep. 7). Nec multo post (a. 596) Augustinum abbatem monasterii sui Romani cum aliquot sociis misit ad convertendam istam gentem. Hi ubi in Galliam pervenere, auditis rei difficultatibus conterriti animum desponderunt. Quod cum Gregorio per Augustinum, ejus rei causa Romam reversum, innotuisset, ad inchoatum opus perficiendum, illo remisso, reliquos per literas (lib. 6. ep. 51) efficaciter hortatus est, eosque regibus et Episcopis Galliarum propagandi Evangelii causa plurimum commendavit³⁾; quibus

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 3. ep. 62. lib. 4. ep. 23. 24. 25. 26. 29. lib. 5. ep. 41. lib. 8. ep. 1. lib. 9. ep. 34. 65. lib. 11. ep. 22.

²⁾ Vid. S. Bedae Venerabilis Histor. Eccles. gentis Anglorum lib. II. c. 1, Pauli Vita S. Gregorii n. 17—21. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 21—24. Cf. Maur. Vita S. Gregor. lib. I. c. 4. n. 5. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 580. n. 1. (p. 13—15).

³⁾ S. Gregorii M. lib. 6. ep. 52. 53. 54. 57. 58. 59. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. III. c. 4. n. 1—7. Pagi Crit. ad a. 596. n. 4—12.

postmodum etiam opportuna occasione pro beneficiis in monachos istos collatis, debitas gratias egit (lib. 9. ep. 11. et 108). Sic animo confirmati trajecerunt in Britanniam, ubi Edilberthus, rex Cantii, cujus uxor Bertha ex prosapia regum Galliae, sacris christianis addicta erat, iisdem benigne exceptis praedicandi facultatem tribuit; quam plurimum adjuvit donum patrando miracula, Augustino divinitus concessum, ita ut conversio regis populi post non multum temporis fuerit secuta. Datam sibi a S. Gregorio provinciam tam feliciter auspicatus Augustinus, ejusdem jussu in Galliam rediit, acceptaque a Pontifice Romano licentia ab ejus regionis Episcopis et ipse consecratus est Episcopus. Redux in Britanniam novus Apostolus ipso Nativitatis Dominicae die (a. 597) plus quam decem Anglorum millia baptizavit, moxque duos ex sodalibus, Laurentium et Petrum, Romam misit, ut de omnibus, quae gesta fuerant, certiores redderent Pontificem eumque de nonnullis dubiis circa redditus ecclesiasticos, circa Clericorum conjugia, circa gradus consanguinitatis et affinitatis matrimonium dirimentes, nec non circa Episcoporum ordinationem consulerent. Laetis hujusmodi nuntiis acceptis, gaudio exultans Pontifex dilectissimo amico, S. Eulogio Alexandrino patriarchae, eam conversionem indicavit (lib. 8. ep. 30). Augustino vero postea Anglorum conversionem gratulatus monita simul dedit aptissima, ut ornatum dono miraculorum in humilitate Deo placita conservaret (lib. 11. ep. 28); ejus dubia magna cum prudentia solvit (lib. 11. ep. 64 et 76); eique usum pallii cum potestate ordinandi per Britanniam Episcopos concessit (lib. 11. ep. 65). Novos etiam operarios in vinea Domini, monachos Romanos, Mellitum, Justum, Paulinum aliosque misit ad S. Augustinum, quos transeuntes per Galliam regibus et Episcopis iterum commendavit¹⁾; quemadmodum et ipsum Augu-

S. Gregorii
vita.

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 11. ep. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. et S. Bedae Venerabilis Histor. Eccles. gentis Anglorum lib. I. c. 23—33. De his ceterisque ad istam conversionem pertinentibus Gregorii epistolis cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. III. c. 5. n. 1—4. Pagi Crit. ad a. 601 n. 6—9. Responsum ad varias S. Augustini Cantua-

S. Gregorii
vita.

stinum, si quando in Gallias adveniret, caritati fraternae Virgilii Episcopi Arelatensis multum commendabat (lib. 11. ep. 68. cf. ep. 64. ad 9). Denique Berthae reginae, gratias agens pro caritate et ope Augustino impensa, animos addidit, ut conjugem pro subjectae sibi gentis plenissima conversione succenderet (lib. 11. ep. 29); ipsum vero regem paterne monuit, ut acceptam gratiam custodiret veramque fidem dilataret (lib. 11. ep. 66).

Nec minorem curam posuit in Judaeorum conversione, quos ab injusta vexatione immunes non quidem ad baptismum suscipiendum cogi permisit, sed tamen omni meliori modo, ratione, mansuetudine et benignitate, admonendo et suadendo in sinum matris Ecclesiae allici voluit ¹⁾.

Parem S. Pontifex adhibuit diligentiam, ubicunque haeresis ulla sanae fidei adversari coepit. Ita saepius dedit mandata, ut *Manichaei* in Sicilia comprimerentur atque ad fidem Catholicam revocarentur (lib. 5. ep. 8). — In Africa haeresis *Donatistarum* nondum penitus exstincta caput rursus extulit. Itaque Gregorius audiens, eam haeresin quotidie ibi dilatari multosque emta licentia, post catholicum baptismum a Donatistis iterum baptizari, vehementer institit, ut usus adeo perniciosus vigilantia pastorum eradicaretur (lib. 2. ep. 48); mandavit, ut Catholici Episcopi, haereticorum fautores pecunia corrupti, iudicio synodali convicti deponerentur (lib. I. ep. 84. lib. 2. ep. 48), atque ut contra Donatistas rebaptizantes congregata Synodus adhiberet remedia (lib. 4. ep. 35), justa tamen cum moderatione (lib. 5. ep. 5). Brachium quoque saeculare ad compescendos Donatistas imploravit (lib. I. ep. 74. lib. 4. ep. 34); et quoniam defensores catholicae fidei auxilium nancisci haud poterant (lib. 6. ep. 63), ad ipsum denique Imperatorem Mauritium detulit querelam, legibus

riensis quaestiones (Lib. 11. ep. 64) a solo Ven Beda nobis transmissum, jam dudum in dubium revocatum est; hodie autem non pauci illud ut spurium rejiciunt. Cf. Bardenhewer op. cit. p. 606.

¹⁾ Vid S. Gregorii M. lib. I. ep. 35. 47. lib. 2. ep. 32. lib. 4. ep. 33. lib. 5. ep. 8. lib. 8. ep. 23. lib. 9. ep. 6.

in Africa neglectis Donatistas impune grassari (lib. 6. ep. 65). Quod vero audierat, Catholicos quosdam consentire, ut filii aut subditi in Donatistarum haeresi baptizarentur, abusum hunc periculosum emendare et baptizatos in haeresi summo studio ad fidem catholicam revocare jussit (lib. 6. ep. 37)¹⁾.

Praeterea instruxit Episcopos, quomodo *Nestoriani* meliora edocendi atque in „Ecclesiam catholicam, omnium electorum matrem,“ recipiendi esset (lib. 11. ep. 67)²⁾; et a *Monophysitarum* errore conversos Eulogio Alexandrino commendavit, ut ab haereticorum violentiis tuti essent (lib. 12. ep. 50). Hinc et integritatem Concilii Ephesini (lib. 6. ep. 14. lib. 7. ep. 34. lib. 9. ep. 49)³⁾, et receptionem Concilii Chalcedonensis (lib. 10. ep. 42) diligenter curae habuit. Generatim summo percepit gaudio, S. Eulogium Alexandrinum prospero cum eventu pugnare contra haereticos ac in dies gregis Dominici numerum et concordiam augere (lib. 7. ep. 40. lib. 8. ep. 30. lib. 13. ep. 42)⁴⁾,

¹⁾ Simili modo statim ab initio Pontificatus praecepit, ut filii Longobardorum, jubente rege in haeresi Ariana baptizati, ad catholicam fidem conciliarentur lib. I. ep. 17.

²⁾ *Photinianistas* e Dalmatia, ut edocerentur, Romam accersivit lib. 10. ep. 36.

³⁾ Cf. Pagi Crit. ad a. 431. n. 25—31.

⁴⁾ S. *Eulogius*, antea presbyter Antiochenus, dein per 27 annos patriarcha Alexandrinus, doctrina et sanctitate celebris, † a. 608. (de ejus Vita consulendus J. Stilling in Actis Sanctorum die 13. Septembris T. IV), complura reliquit scripta adversus haereticos, nempe: *Contra Novatianos et de dispensatione ecclesiastica* in servanda pace cum dissidentibus et vitandis turbis ac tumultibus, modo sana doctrina nihil detrimenti inde capiat, *libri quinque* vel *sex* (quorum mentio et excerpta habentur. ap. Phot. Cod. 182. 208. et 280); *Libri duo ad Domitianum* Melitenes Episcopum, quibus celeberrima illa Leonis Magni Epistola 28. (*τοπος*) defenditur contra Monophysitas Timotheum et Severum eandem oppugnantes (vid. Photii Cod. 225); alius *liber contra Theodosium et Severum Acephalos* i. e. Monophysitas (Photii Cod. 226), pariter in defensionem Epistolae S. Leonis conscriptus; *Invectiva in Theodosianorum et Cainitarum* (seu Caji sectatorum) *subitanam ac mox iterum rescissam reconciliationem et concordiam* (Photii Cod. 227), cui adjuncta est *epistola ad Eutychium* patriarcham Constantinopolitanum, quam Eulogius adhuc presbyter scripsit, plenam de fide rationem reddens: *libri (λογoi) undecim varii argumenti* (Photii Cod. 230),

S. Gregorii
vita.

et Anastasium Antiochenum Episcopum ad similes labores pulcherrime excitavit (lib. 8. ep. 2)¹⁾, et Imperatorem, quod haereticos fortiter comprimeret, multis extulit laudibus (lib. 9. ep. 49. lib. 11. ep. 46). Eapropter summo opere exultavit, si vel unica anima errorem deponeret, additis etiam nonnullis fidei catholicae rationibus (lib. 7. ep. 37); tanto magis, cum universa Gothorum in Hispania multitudo Reccaredo rege praeunte et S. Leandro Hispalensi Episcopo agente catholicam fidem amplexata fuisset (lib. I. ep. 43. lib. 9. ep. 61. et 122).

Tum et haesitantes in fide benigne invitat, ut salutari doctrina imbuendi et Ecclesiae reconciliandi ad ipsum veniant, ne divisi a „b. Petri Ecclesia, cui claves coeles-

quibus Synodum Chalcedonensem et S. Cyrillum Alexandrinum defendit, Monophysitas aliosque haereticos impugnat. Ad haec Opera olim perperita referuntur, quae S. Gregorius M. in laudem scriptorum S. Eulogii non semel protulit. Ex iis, praesertim ex libris ad Domitianum, sumpta videntur, quae vulgavit A. Majus in Collect. Nova Veterum Script. T. VII. P. I. p. 18—19. 54—57. 59—60. 61—62. 63. 65—66. Insuper ejusdem S. Eulogii habentur adhuc gr. et lat. *Capita* (seu theses) *septem de duabus naturis D. N. Jesu Christi* (Opp. S. Maximi Confessoris ed. Combefis. Paris. 1675. T. II. p. 145—46. Galland. T. XII. p. 310 et absque auctoris nomine in A. Maji Nova Collect. Veterum Script. T. VII. P. I. p. 34—35), forte ex Opere quodam majore decerpta; atque *Sermo in diem festum Palmarum* (Auctar. novum Biblioth. Patrum ed. Combefis. Paris. 1648. T. I. p. 651—78. Galland. T. XII. p. 700—709), quem alii S. Cyrillo Alexandrino adscribunt, unde etiam in ejusdem Operibus legitur (Opp. S. Cyrilli Alexandr. T. V. P. II. p. 391—403). *Fragmentum* S. Eulogii *ex libro de Trinitate et Incarnatione* graece legitur in A. Maji Collect. Nova Veterum Script. T. VII. P. I. p. 177—78. Haec omnia ap. Migne P. G. T. 86. De S. Eulogio ejusque scriptis cf. Ceillier T. XVII. Chap. X. (ed. 2. T. XI) et Galland. T. XII. Prolegom. c. 14.

¹⁾ Verba haec aurea ad Anastasium profert: „His diebus nova haereticorum bella consurgunt, ita ut Prophetas, *Evangelia* et *dicta Patrum* omnia evacuare moliantur. Sed in protectoris nostri (Christi) gratia speramus, quod eorum ora citius obmutescant, quae contra soliditatem veritatis aperta sunt; quia et quamlibet acuti gladii imittantur, cum saxum feriunt, fracti resiliunt. *Hoc autem magna Dei omnipotentis est gratia, quod in ipsis, qui a sanctae Ecclesiae doctrina sunt divisi, unitas non est; quoniam omne regnum in se divisum non stabit. Et sancta Ecclesia subtilius in sua semper eruditione instruitur, dum haereticorum quaestionibus impugnatur*“ lib. 8. ep. 2.

tis regni commissae sunt et ligandi ac solvendi potestas attributa," ab aeterna vita excludantur; veniant autem animo ad excipiendam veritatem prompto, non alia jam ratiocinatione occupato, „quia apud nolentis animum, quamvis sit evidens ratio, haec ipsa obstaculum esse solet“ (lib. 4. ep. 43).

S. Gregorii
vita.

Denique in causis fidei per universum orbem supremus fuit iudex. Quum etenim Joannes Chalcedonensis presbyter tanquam haeresis Marcianistarum sectator, per iudices ab Episcopo Constantinopolitano deputatos condemnatus esset, Athanasius vero, monachus atque presbyter Isauriae (seu Lycaoniae) ob lectionem cujusdam libri male habitus esset veluti Manichaeus, uterque ad Sedem Apostolicam recurrit. Romanus Pontifex audito patriarcha Constantinopolitano et inspecto libro, causâ in Synodo Romana retractatâ, utrumque appellantem, postquam plenissime de sua fide satisfecerant, suprema auctoritate a crimine haereseos objecto, priori sententia rescissa, liberum judicavit, et pristinae dignitati restitutos in ecclesias proprias remisit¹⁾. Athanasio tamen libri haeretici lectionem interdixit (lib. 6. ep. 66); et accusatorem ejus in oppositum Pelagii errorem haeticum incidisse notavit simul ac demonstravit (lib. 6. ep. 14. lib. 7. ep. 34). — Pariter cum Jerosolymae exorta esset quaestio, utrum Christus quaedam ignoraverit, S. Eulogius Alexandrinus ea de re sententiam Pontificis Romani exquisivit, cui is rescribens testatur, se consensum Patrum Graecorum atque Latinorum pro fidei norma agnoscere, atque exinde mentem suam de proposita quaestione aperit (lib. 10. ep. 35. et 39)²⁾. — Constantinopoli autem rumor volitabat, esse

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 3. ep. 53. lib. 4. ep. 32. lib. 5. ep. 18. fin. lib. 6. ep. 14. 15. 16. 17. 66. lib. 7. ep. 5. et 34. Eandem rem ipse Gregorius Episcopo Ravennae in exemplum affert inquit: „Causa, quae a Joanne presbytero contra Joannem Constantinopolitanum fratrem et coëpiscopum nostrum orta est, secundum canones ad Sedem Apostolicam recurrit et nostrâ est sententiâ definita“ (lib. 6. ep. 24). De tota hac causa cf. Maur. Vita S. Gregor. lib. II. c. 9. n. 3—5. Fr. dal Pozzo I. c. ad a. 593. n. 3. (p. 70—72).

²⁾ Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. IV. c. 4. n. 2. Fr. dal Pozzo I. c. ad a. 598. n. 1. et ad a. 600. n. 1.

S. Gregorii
vita.

qui dicerent, per ingressum alterutrius conjugum in ordinem religiosum dissolvi matrimonium; item per baptismum peccata non penitus auferri, sed superficie tenus tantum dimitti; porro de quolibet peccato tribus annis poenitentiam esse agendam, postea licere in voluptatibus vivere; et anathematis vinculo, quod quispiam necessitate compulsus incurrat, eum non ligari. Hos igitur errores sibi indicatos illico non solum proprio, sed totius quoque Ecclesiae nomine damnavit, addens, eos, qui has theses aut praedicare aut taciti apud semetipsos tenere auderent, anathemate feriri, nec esse Christianos; at quoniam non satis ipsi persuasum erat, revera existere, qui ejusmodi errores tenerent atque defenderent, infirmitati eorum „fidelium qui imperito zelo succenduntur, et saepe, dum quosdam quasi haereticos insequuntur, haereses faciunt,“ benigne consulendum ratus, eosdem ratione et mansuetudine placare suasit (lib. 11. ep. 45). — Ubi autem comperit, Serenum, Massiliae in Gallia Episcopum, sacras imagines destruere, quod nonnulli fidelium eas adorarent, eum gravibus increpuit verbis monens, sacras imagines, quarum scilicet usus in Ecclesia dudum obtinuerit, nec adorandas, nec frangendas esse, simulque instruens, quomodo fideles ad verum earum cultum informare debeat (lib. 9. ep. 105. lib. 11. ep. 13. cf. lib. 9. ep. 52).

§ 263.

Vitae S. Gregorii M. continuatio. Curae pro unitate Ecclesiae restauranda et conservanda.

Pax ecclesiarum et unitas tunc maxime turbata erat per schisma de tribus Capitulis, cui sanando Gregorius, pacis amantissimus, medicam statim admovit manum, nec ulli deinceps per omne vitae tempus operae pepercit. Itaque eos, qui hac in causa simpliciter errabant vel ancipites haerebant et maxime institutione egebant, melius informavit ac sine ulla difficultate in gremium Ecclesiae resipiscentes admisit (lib. 1. ep. 14. lib. 3. ep. 10. lib. 4. ep. 14. lib. 9. ep. 94), testatus etiam, ecclesias Orientales, tria Capitula damnantes, nulla in re vel inter semetipsas

dissentire, vel a sana fide declinare, vel auctoritati primorum quatuor Conciliorum generalium derogare (lib. 9. ep. 52). Reversis e schismate plurimum gratulatus animum paternum quovis beneficiorum genere monstravit, adhortatus, ut ab unitate Ecclesiae iterum abripi non paterentur¹⁾. Ipsum schismaticorum in Istria caput, Severum Aquilejensem Episcopum, Romam citavit ad causam dicendam, quoniam sub Pelagio II. ad unitatem Ecclesiae redire compulsus, redux in patriam rursus defecerat (lib. 1. ep. 16); alios Istriae Episcopos, caritatis ardore succensus, invitavit, ut ad ipsum venirent et cum ipso conferentes veritatem discerent (lib. 5. ep. 51. lib. 9. ep. 94); generalem quoque admonitionem ad omnes Istriae Episcopos direxit, ut meliora edocti amplecterentur unitatem (lib. 2. ep. 51). Idem, unitatis negotium ut promoverent, nobiles ac potentes animavit patronos (lib. 5. ep. 46. 47. lib. 9. ep. 93), ipsumque Mauritium Imperatorem ea de re summo cum zelo et libertate convenit (lib. 2. ep. 46). Attamen optato fine haud est potitus, quoniam imperator ullam conferre opem renuit. Interim cum Longobardis quoque idem schisma immineret, jamque nonnulli Episcopi cum ipsa regina Theodelinda a novo Episcopo Mediolanensi Constantio ob tria Capitula damnata se separarent, quantocius insigni cum prudentia Gregorius huic malo se opposuit ac revera effecit, ut aditum ei occluderet (lib. 4. ep. 2. 3. 4. 38. 39. lib. 14. ep. 12). Pariter in Gallia regiam auctoritatem provocavit, ut schismaticos ibi degentes, qui, sub schismatis obtentu, licentiam pro arbitrio vivendi quaerent, comprimeret atque ad concordiae unitatem revocaret (lib. 9. ep. 11). Doctrinae ejus, qua veritatem quaerentibus satisfecit, haec erat summa: se quatuor Synodos sanctae universalis Ecclesiae sicut quatuor libros sancti Evangelii recipere ac venerari, nec quidquam in *fide* illis addere aut detrahere aut mutare; *de personis* autem, de quibus post terminum Synodi Chalcedonensis aliquid actum

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 6. ep. 39. 47. lib. 9. ep. 9. 10. 53. 66. 95. 96. 97. lib. 12. ep. 33. lib. 13. ep. 33.

S. Gregorii
vita.

fuerat, in Synodo quinta esse statutum, ita tamen ut nec fides in aliquo violaretur, nec de iisdem personis aliquid aliud ageretur, quam apud eandem Chalcedonensem Synodum fuerat constitutum (lib. 3. ep. 10. lib. 4. ep. 3. 4. 39).

Summa quoque intentione novum discordiae semen, unde futurum unitati Ecclesiae periculum animo praesagebat, conterere studuit. Arrogaverant sibi paulo ante Episcopi Constantinopolitani superbum ac insolentem titulum *patriarchae oecumenici* (seu *Episcopi universalis*). Pelagii II. conatus, ut permoveret Joannem Jejunatorem ad istum titulum deponendum, irriti fuerant. Gregorius maxima lenitate usus primum non scripto, sed legati tantum voce, ipsius animum flectere studuit; demum ubi ea ratione nihil omnino profecit, (a. 595) literis gravissimis eum obtestatus est, ut memor humilitatis Christiano et maxime Episcopo dignae, titulum hunc novum, superbum, in caeteros Episcopos injuriosum atque paci totius Ecclesiae periculosum abjiceret; quem in finem ei ob oculos ponit exemplum Romanorum Pontificum, quibus pro beati Petri Apostolorum principis honore, a Concilio Chalcedonensi idem ille titulus oblatus fuerit, quin unquam eo uterentur, ne fastu elati ceteros Episcopos honore debito privare viderentur (lib. 5. ep. 18. cf. ep. 20. et 43). Eam epistolam per Apocrisiarium suum patriarchae tradi curavit (lib. 5. ep. 19).

Cum autem Imperator Mauritius nefario patriarchae ausui faveret atque Gregorium ad pacem hortaretur, Pontifex causam Dei ac universalis Ecclesiae intrepide agens, Evangeliorum ac canonum, humilitatis et justitiae vindex, variis allatis rationibus vehementer institit, ut Imperatori detestandam superbi hujus tituli temeritatem ostenderet (lib. 5. ep. 20). Simul et Imperatricem, quae superbiam patriarchae aversabatur, confirmavit, ut ea in mente perseveraret (lib. 5. ep. 21). In eadem causa scripsit quoque ad patriarchas Alexandriae et Antiochiae, eosque de totius causae statu ac momento certiores reddidit, ad similem constantiam hortans veraeque pacis¹⁾ studium in-

¹⁾ Non possum, quin hic praeclaram Gregorii sententiam de vera

culcans (lib. 5. ep. 43.) Quem effectum ista apud Joannem habuerint, incertum. Successit ei (a. 595) Cyriacus, quem, Synodica ejus accepta, Gregorius optimis monitis imbuunt, ac fide probata, superbo isto titulo abstinere hortatur (lib. 7. ep. 4. 5. 31. cf. lib. 13. ep. 40). Episcopum porro Antiochenum, qui Imperatorem secutus ejus tituli assumptionem rem nullius momenti existimabat, de rei gravitate edocere iterum laboravit (lib. 7. ep. 27), ac de causae statu utrumque patriarcham Alexandrinum et Antiochenum instruxit (lib. 7. ep. 34); denique apud Imperatorem iratum suam agendi rationem defendit (lib. 7. ep. 33). Eulogius Alexandrinus, Papae monitis cedens, patriarchae Constantinopolitano *oecumenici* titulum negavit, Romano Pontifici eundem tribuens, quod Gregorius, ne iterum fiat, gravissimis verbis deprecatur: „Ego non verbis quaero prosperari, sed moribus; nec honorem esse deputo, in quo fratres meos honorem suum perdere cognosco; meus namque honor est honor universalis Ecclesiae; meus honor est fratrum meorum solidus vigor; tunc ego vere honoratus sum, cum singulis quibusque honor debitus non negatur; recedant verba, quae vanitatem inflant et caritatem vulnerant“ (lib. 8. ep. 30). Pariter Episcopos Graeciae commonuit, ut profanum eum titulum nulla unquam ratione agnoscerent (lib. 9. ep. 68). Medias tamen inter hasce pugnas de novo patriarchae oecumenici titulo prorsus excludendo, Primatus Romani Pontificis nunquam in dubium est vocatus, ut ex ipsius Gregorii verbis de ecclesia Constantinopolitana patet: „Quis eam dubitet Sedi Apostolicae esse *subjectam*? quod et piissimus domnus Imperator et frater noster ejusdem civitatis Episcopus assidue profitentur. Tamen si quid boni vel ipsa, vel altera ecclesia habet, ego et *minores*

S. Gregorii
vita.

pace afferam: „*Pacem* tunc veraciter tenemus, cum superborum culpas, caritate simul et justitia insistente, prosequimur; cum eos diligimus et eorum vitia odio habemus. Opus quippe Dei homo est, sed opus hominis vitium. Nos ergo discernamus, quid Deus, quid item homo fecerit; neque propter errorem odio habeamus hominem, neque propter hominem diligamus errorem. Unita ergo mente insequamur in homine malum superbiae ut ab hoste suo, videlicet errore, prius ipse homo liberetur“ lib. 5. ep. 43.

S. Gregorii
vita.

meos, quos ab illicitis prohibeo, in bono imitari paratus sum. Stultus est enim, qui in eo se primum existimat, ut bona, quae viderit, discere contemnat" (lib. 9. ep. 12) ¹⁾. Haec fuit occasio Papae humillimo, ut ad confundendam superbam praesumptionem et ostendendam veram dignitatis Episcopalis indolem, *Servum Servorum Dei* se nominaret ²⁾, quo solo ad hunc usque diem Romani Pontifices in principio epistolarum suarum utuntur, humilis Domini humiles Vicarii, dum patriarchae Constantinopolitani, ab unitate Ecclesiae scissi, *oecumenici* adhuc etiam esse gloriantur. Humilitatem Deus erexit, superbiam sub jugum infidelium depressit, „quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam“ (1. Petr. 5, 5).

§. 264.

Vitae S. Gregorii M. continuatio. Custodia disciplinae ecclesiasticae.

Praecipuo vigore ordinem ecclesiasticum ac disciplinae rectitudinem ubique conservare aut innovare studuit, eamque ob causam jura sui muneris, in bonum totius Ecclesiae a Deo concessa, erga quoscunque subditos diligentissime exercuit, persuasus omnem culpam, quae per ipsius incuriam impunita subsisteret, in iudicio divino ipsi ex parte imputatum iri; nam „qui emendare potest et negligit, participem se procul dubio delicti constituit“ (lib. 11. ep. 69); et „si negligenter ea, quae male usurpantur, omitimus, excessus viam aliis aperimus“ (lib. 8. ep. 27).

Hinc *Vicarium* constituit in Illyrico (lib. 2. ep. 22. et 23) et Gallia (lib. 5. ep. 53. 54. 55); atque in Italia (lib. 2. ep. 35. lib. 5. ep. 28) et Sicilia (lib. 1. ep. 1. lib. 2. ep. 7. lib. 3. ep. 50. lib. 4. ep. 11. lib. 14. ep. 4) Episcoporum vitam et mores per fidos homines inspicien-

¹⁾ Cf. de tota hac controversia Maur. Vita S. Gregorii M. lib. III. c. 1. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 595. n. 3.

²⁾ Joannis diaconi Vita S. Gregorii M. lib. II. n. 1. Cf. Maur. Praefat. in epistolas S. Gregorii n. 11.

dos curavit; in Africa autem ex consuetudine antiqua, Primates constitui permisit, ea tamen lege, ut qui ex Donatistis ad Episcopatum pervenissent, ad Primatus dignitatem non proveherentur (lib. 1. ep. 77). Ubi ecclesias pastoribus orbatas cognovit, interim deputatis *visitatoribus* (i. e. provisoribus) curam earum gessit et quam primum novi antistitis electionem fieri iussit¹⁾, electorum dignitatem omni sollicitudine probavit²⁾, eosque vere egregiis monitis instruxit ad tantum munus rite obeundum et varia ejus officia diligenter implenda, praesertim quando pallii usum juxta antiquam consuetudinem, diversarum regionum Episcopis concessit³⁾. Reliqua inter officia istud gravissime commendavit, ut sacros ordines nonnisi iis conferrent, qui omnino probati, vitiis immunes, virtutibus conspicui essent⁴⁾. Potissimum vero insurrexit contra abominandum *Simoniae* vitium, idque summa, qua pollebat, auctoritate in omni, qua late patet, Ecclesia tam Orientali, quam Occidentali, quovis vano praetextu exploso, prorsus eliminare studuit⁵⁾;

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 1. ep. 15. 18. 53. 57. 58. 60. 78. 79. 80. 81. lib. 2. ep. 6. 9. 10. 11. 13. 15. 16. 17. 25. 26. 37. 38. 39. 43. lib. 3. ep. 15. 22. 24. 25. 26. 29. 30. 31. 64. lib. 4. ep. 29. 41. lib. 5. ep. 9. 13. 14. 17. 22. 23. 25. 26. 27. 44. lib. 6. ep. 21. 41. lib. 7. ep. 16. 19. 20. 21. 41. 42. lib. 9. ep. 72. 75. 76. 77. 87. 88. 89. 90. lib. 10. ep. 16. 17. 45. lib. 11. ep. 77. lib. 13. ep. 13. 14. lib. 14. ep. 2.

²⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 2. ep. 24. lib. 3. ep. 40. lib. 4. ep. 10. lib. 5. ep. 21. 48. lib. 10. ep. 19. 34. 62. lib. 13. ep. 15. lib. 14. ep. 11.

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. I. ep. 17. 77. lib. 2. ep. 23. 49. lib. 3. ep. 13. 61. lib. 4. ep. 1. 5. 26. lib. 5. ep. 3. 12. 15. 44. 57. 58. lib. 6. ep. 8. 11. 29. 30. 64. lib. 7. ep. 4. 8. 9. 14. lib. 8. ep. 10. 12. 33. lib. 9. ep. 4. 49. 68. 107. 108. 125. lib. 10. ep. 11. 36. 43. lib. 11. ep. 13. 54. lib. 12. ep. 1. lib. 13. ep. 18. 28. 44. De concessio *pallii usu* vid. lib. I. ep. 28. lib. 2. ep. 18. 19. 20. 22. 23. lib. 3. ep. 56. 57. lib. 4. ep. 1. lib. 5. ep. 11. 15. 53. 56. 57. lib. 6. ep. 8. 9. 18. 34. 61. lib. 9. ep. 11. 81. 107. 108. 109. 112. 121. 122. lib. 11. ep. 65. lib. 13. ep. 37. et maxime omnium lib. 9. ep. 125.

⁴⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. I. ep. 15. lib. 2. ep. 37. lib. 3. ep. 48. 49. lib. 4. ep. 26. lib. 6. ep. 28. lib. 11. ep. 6. 56. lib. 12. ep. 12. lib. 13. ep. 6. Idem de ordinis iteratione docet: „Sicut baptizatus semel, iterum baptizari non debet; ita qui consecratus est semel, in eodem ordine ordine non valet consecrari“ lib. 2. ep. 46.

⁵⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 13. ep. 41. (Alexandriae), lib. 9. ep. 49.

S. Gregorii
vita.

eumque in finem, ac simul ut alii abusus, praesertim repentina laicorum promotio ad Episcopale munus, radicitus extirparentur et ordo bonus junctis Episcoporum viribus citius restitueretur, Synodos frequenter haberi voluit¹⁾; quas tamen contra Patrum tramitem et canonum statuta quidquam agere non permisit (lib. 4. ep. 7). In eodem gravi opere tollendi abusus atque excessus cleri ac plebis, Episcopos lubenter adjuvit (lib. 4. ep. 22. lib. 6. ep. 13. lib. 13. ep. 24), et aliquando brachium saeculare imploravit contra sacerdotes impudice ac nequiter viventes, quia mala sacerdotum exempla populum in vitia pertrahere sicque rei publicae plurimum nocere solent (lib. 11. ep. 69). Salubriter quippe antiquos Ecclesiae canones innovans, ordinaverat ut Subdiaconi deinceps ordinandi plenam ac perpetuam castitatem sponderent, nec nisi continentes ad majores admitterentur ordines (lib. 1. ep. 44. lib. 4. ep. 5. 36), atque ut sacerdotes bonae famae et securitati propriae consulentes, mulierum contubernium vitarent (lib. 1. ep. 52. lib. 9. ep. 60. 106. lib. 13. ep. 35. 36); qui transgredientes hoc mandatum in peccata carnis lapsi fuerant, debitis poenis castigari ac emendari praecepit (lib. 3. ep. 36. 45. 46, lib. 4. ep. 26. lib. 5. ep. 3. 4. 7. lib. 8. ep. 24).

Sed quoniam justus ordo aequè postulat, ut suum cuique tribuatur, ac ut justitiae laesio impune haud existat, utrumque sedulo praestitit. Episcopos namque suis praepositis ecclesiasticis obedientiam atque honorem exhibere voluit (lib. 5. ep. 10. lib. 6. ep. 8. lib. 9. ep. 8), quemadmodum vicissim ipsis jura sua in clerum subjectum se-

(Antiochiae), lib. 11. ep. 46. (Hierosolymae), lib. 2. ep. 23. lib. 6. ep. 8. (in Illyrico et Epiro), lib. 5. ep. 57. 58. (in Graecia), lib. 6. ep. 3. cf. lib. 5. ep. 21. (in Dalmatia), lib. 3. ep. 48. 49. lib. 12. ep. 28. 29. (in Numidia), lib. 4. ep. 27. (in Sardinia), lib. 5. ep. 23. (in Italia), denique praesertim in Gallia, ubi malum istud invaluerat, lib. 5. ep. 53. 54. 55. lib. 9. ep. 11. 106. 107. 109. 110. lib. 11. ep. 55. 56. 57. 59. 60. 61. 63.

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 9. ep. 106. 108. 109. 110. lib. 11. ep. 55. 56. 57. 59. 60. 61. 63. lib. 13. ep. 6. cf. lib. I. ep. 1. lib. 4. ep. 9.

dulo tuetur (lib. 9. ep. 64. 65. lib. 14. ep. 4); „nam si sua unicuique Episcopo jurisdictio non servatur, quid aliud agitur, nisi ut per nos, per quos ecclesiasticus custodiri debuit ordo, confundatur?“ (lib. 11. ep. 37).

S. Gregorii
vita.

Delicta autem quaecunque Episcoporum, nimiam eorum duritiam, negligentiam, violentiam, et bonorum alienorum invasionem, impunita non dimisit, similiter clericis et laicis debitas poenas inflixit ob crimina graviora, utputa stupri, raptus, calumniae, maleficii; diligenti semper inquisitione facta sive Romae per se ipsum, sive in regionibus exteris per Episcopos aut iudices deputatos¹⁾. Episcopos et clericos vagos, adhibita etiam severitate, in locum proprium remitti curavit (lib. 6. ep. 23. lib. 9. ep. 113. lib. 8. ep. 6. cf. lib. 4. ep. 44). Poenam excommunicationis magna cum circumspectione et moderatione, ac non nisi sufficienti ex causa, adhibendam esse monuit (lib. 2. ep. 32. 34. 49. lib. 5. ep. 4. lib. 10. ep. 32), docens quomodo injuste excommunicatus gerere se oporteat (lib. 2. ep. 36), et quomodo Episcopi alibi excommunicatos tractare debeant (lib. 9. ep. 37). Ipse vero suprema ligandi atque solvendi potestate a Deo praeditus, si quando excommunicati ad Apostolicam Sedem confugiebant, aut merito latam sententiam confirmavit, aut injuste excommunicatos absolvit (lib. 3. ep. 26. 27. lib. 10. ep. 32); Episcoporum tandem, ut supremus eorundem iudex (lib. 9. ep. 59), appellationes a Synodorum iudicio recepit eorumque causas decedit (lib. 3. ep. 6. 7. lib. 13. ep. 45).

Sed maxime amplissimam ejus potestatem, vigorem in conservanda disciplina tuendisque oppressis, mansuetu-

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 3. ep. 39. 45. 46. 50. lib. 4. ep. 20. lib. 5. ep. 52. lib. 9. ep. 1. 2. 4. 69. lib. 12. ep. 8. 28. 29. 30. 31. 32. lib. 13. ep. 26. 27. porro lib. 1. ep. 68. lib. 3. ep. 41. 43. lib. 4. ep. 6. 12. lib. 5. ep. 32. lib. 6. ep. 31. lib. 9. ep. 114. lib. 10. ep. 8. lib. 11. ep. 53. 71. lib. 14. ep. 1. 10. De modo procedendi vid. lib. 1. ep. 72. 84. lib. 2. ep. 33. 49. lib. 3. ep. 1. 2. 12. 27. 36. 56. lib. 4. ep. 27. lib. 5. ep. 32. 52. lib. 6. ep. 3. 37. lib. 7. ep. 17. 18. lib. 8. ep. 27. lib. 9. ep. 47. 48. 50. 53. 59. 63. 67. 79. lib. 10. ep. 4. 29. 40. 41. lib. 13. ep. 6. 23.

S. Gregorii
vita.

dinem atque prudentiam declaravit simul ac postulavit causa ecclesiae Salonitanae in Dalmatia, ubi Natalis Episcopus archidiaconum suum Honoratum, ut ab officio removeret, presbyterum ordinarat invitum. Qua de re utrumque Romam evocavit ad causam dicendam, poenam interminatus Episcopo, qui de vita etiam leviori accusatus erat; denique emendato libenter veniam dedit. Natali paulo post (a. 592) e vivis sublato, Honoratus a clero Episcopus Salonitanus electus est; sed ejus sedem invasit Maximus saeculari potestate fretus, cui magna se constantia Gregorius opposuit, donec is, tumore superbiae deposito, veniam rogans et crimina sibi objecta diluens plene satisfecerat; quo demum facto, cum ipse etiam Imperator pro eo apud Romanum Pontificem intercederet, veniam impetravit et in munere Episcopali confirmatus est¹⁾.

Pacis quoque amantissimus (lib. 10. ep. 42. cf. lib. 3. ep. 60) Episcopos omnes et clericos simili pacis atque concordiae studio animari, turbatam quantocyus redintegrari, salva tamen justitia, summopere annisus est¹⁾ nonnunquam et ipse eorum lites diremit (lib. 6. ep. 24. lib. 13. ep. 30).

Nec minorem curam impendit monasteriis, dum bono in eis ordini prospexit, dignos abbates ac presbyteros praefecit³⁾, nova monasteria erigi, oratoria adjungi cultumque divinum rite celebrari fecit⁴⁾, insuper omni terrena solli-

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 1. ep. 19. 20. lib. 2. ep. 18. 19. 20. 46. 52. lib. 3. ep. 32. 47. lib. 4. ep. 10. 20. 40. 47. lib. 5. ep. 21. lib. 6. ep. 3. 25. 26. 27. lib. 7. ep. 17. lib. 8. ep. 10. 24. l. 9. ep. 5. 10. 41. 67. 79. 80. 81. 82. 125. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. II. c. 7. n. 1—4. et c. 11. n. 1—6. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 592. n. 1—2. (p. 56—60) et ad a. 593. n. 7—8. (p. 79—83).

²⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 11. ep. 46. lib. 13. ep. 4. 17. lib. 14. ep. 13. lib. 3. ep. 34. 39. lib. 6. ep. 43. 44. lib. 7. ep. 32. lib. 9. ep. 104. 125. lib. 10. ep. 58. lib. 11. ep. 37. lib. 12. ep. 28. 29. lib. 14. ep. 1.

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 1. ep. 40. 41. lib. 2. ep. 41. lib. 3. ep. 3. 23. lib. 4. ep. 11. lib. 5. ep. 35. lib. 6. ep. 42. 56. lib. 7. ep. 10. 30. lib. 9. ep. 91. 92. lib. 10. ep. 24. 43. lib. 11. ep. 12. 48. lib. 12. ep. 24. 48. lib. 14. ep. 2.

⁴⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. I. ep. 52. lib. 2. ep. 32. lib. 3. ep. 17.

citudine ac injusta oppressione remota, privilegiis etiam munitos quiete plena Deo libere servire voluit¹⁾; sincera mente ingressuros impedimentis liberavit seduloque probavit²⁾, abusus nocivos sustulit, delinquentes coërcuit³⁾, egressos revocavit aut castigavit⁴⁾. Et quoniam Imperator Mauritius legem tulerat, ne publicis rationibus implicati aut milites in monasterium susciperentur, expositis rationibus eum ad tollendam hanc legem permovere conatus est (lib. 3. ep. 65. 66); ac revera haec lex ita est mitigata, ut nonnisi publicis rationibus implicati essent arceudi, milites vero paulo diutius ac diligentius probati possent admitti (lib. 8. ep. 5); postea tamen Neapoli S. Pontifex milites absque suo ipsius consensu, suscipi districte prohibuit (lib. 10. ep. 24)⁵⁾.

S. Gregori
vita.

37. 63. lib. 4. ep. 8. 9. 15. lib. 5. ep. 2. 37. lib. 6. ep. 22. lib. 8. ep. 4. lib. 10. ep. 2. 66. lib. 11. ep. 25. lib. 13. ep. 16. porro lib. 1. ep. 12. lib. 2. ep. 41. 42. lib. 3. ep. 59. lib. 4. ep. 18. lib. 6. ep. 46. lib. 7. ep. 12. lib. 11. ep. 73.

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 1. ep. 69. lib. 2. ep. 28. 42. lib. 4. ep. 9. lib. 6. ep. 29. lib. 7. ep. 39. 43. lib. 8. ep. 31. 34. lib. 9. ep. 64. 65. 73. lib. 10. ep. 3. 11. 12. 13. 14. 20. 33. 67. lib. 11. ep. 49. lib. 14. ep. 6. Privilegia quibusdam monasteriis concessa vid. lib. 2. ep. 41. lib. 7. ep. 12. lib. 8. ep. 15. lib. 13. ep. 6. 8. 9. 10. et lib. 9. ep. 111, ubi de inviolabili firmitate horum privilegiorum tanquam omnibus notum affert: „eam Apostolicae Sedi reverentiam a fidelibus exhiberi, ut quae ejus fuissent decreto disposita, nullius deinceps illicitae usurpationis molestia quaterentur.“

²⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 3. ep. 40. lib. 6. ep. 12. 48. lib. 7. ep. 23. lib. 12. ep. 35. lib. 10. ep. 24.

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 1. ep. 42. 50. 51. 52. lib. 3. ep. 3. lib. 4. ep. 6. 9. 42. lib. 5. ep. 6. 24. 34. 50. lib. 7. ep. 35. lib. 10. ep. 22. 23. lib. 12. ep. 24. lib. 13. ep. 46.

⁴⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. I. ep. 34. (cf. lib. 11. ep. 36), lib. 2. ep. 28. lib. 4. ep. 27. lib. 8. ep. 8. 9. lib. 9. ep. 114.

⁵⁾ Cf. Maur. Vita S. Gregorii M. lib. II. c. 10. n. 1—3. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 593. n. 1—2. (p. 66—70).

S. Gregorii
vita.

§. 265.

**Vitae S. Gregorii M. continuatio. Cura rerum ecclesiasticarum
atque temporalium.**

Zelus Dei et justitiae amor et caritatis fervor animum S. Pontificis adeo occuparunt, ut Ecclesiam Dei integra fide animatam honestaque morum disciplina ornatam, cultus etiam divini majestate augere cogitaret, ac justitiae caritatem adjungens, necessariam rerum terrestrium curam in lucrum vitae coelestis converteret. Itaque rebus sacris animum advertens, liturgiam ecclesiae Romanae in optimam redegit formam; psalmodiam vero et cantum ecclesiasticum, quod amplificando cultui divino et fovendae in Christiana plebe pietati multum conferre perspiceret, ex pravioris musicae regulis ad accuratiorem harmoniam et modulationem revocavit, instituta cantorum schola et ordinato antiphonario ¹⁾. Idem cultus divini promovendi gratia ecclesias et oratoria, idoneis tamen cautelis praescriptis, consecrari ²⁾, et baptisterium recens constructum adhiberi permisit (lib. 13. ep. 20); sacras autem reliquias, tum ad consecrationes istas, cum in alios pios usus, admodum frequenter aut transmisit aut postulavit ³⁾.

¹⁾ Vid. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. II. n. 7—8. et n. 17—21. item S. Gregorii M. lib. 9. ep. 12. et lib. 11. ep. 64. P. Hadriani I. Epist. ad Carolum M. pro Synodo Nicaena cap. 1. (Mansi T. XIII. col. 763) et Synodica Concilii Francoford. a. 794. ad Episcopos Hispaniae (Mansi T. XIII. col. 886—87). Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. II. c. 3. n. 2. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 590. n. 8. (p. 40—41). Ita Fessler ed. I. De origine cantus, qui dicitur Gregorianus, cf. Th. Nisard, L'archéologie musicale, et le vrai chant Grégorien. Ouvrage posthume. Paris 1890. 8°; F. A. Gevaert, Les origines du chant liturgique de l'église latine. Etude d'hist. musicale. Gand 1890. 4°, germanice vertit H. Niemann, Leipzig 1891. Sententiam propositam a F. A. Gevaert, qui existimat originem cantus liturgici ecclesiae latinae, immerito adscribi S. Gregorio, oppugnavit C. Morin, Les véritables origines du chant Grégorien. Revue bénédictine. Germanice vertit Th. Elsässer. Paderborn 1892. Item, auctor anonymus Solesmensis. Un mot sur l'Antiphonale Missarum. 1890. Pristinam sententiam, non mediocri apparatu scientifico, nuperrime vindicavit Gevaert, La Mélodie antique dans le chant de l'Eglise latine. Gand 1895.

²⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 2. ep. 5. et 12. lib. 6. ep. 45. lib. 9. ep. 70. 71. 84. 85. lib. 12. ep. 11. lib. 13. ep. 17. lib. 14. ep. 9.

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 1. ep. 30. 31. 54. lib. 3. ep. 3. 19.

Bona etiam ecclesiastica, possessiones et jura, tam ecclesiae Romanae¹⁾, quam aliarum omnium, haud neglexit, ita curans terrena ista, ut diligentissime provideret, ne ullas res alienas Ecclesia detineret, ne quis injuste gravaretur, ne damnum Ecclesiae contra leges aut justitiam inferretur, ne legitima iudicii ratio in causis controversis negligeretur neve ex causarum dilatione molestia partibus litigantibus crearetur²⁾; at simul in iis, quae salva iustitia poterat exigere, aequitatis ratione habita, aut mitigavit aut remisit quae nimis gravia forent³⁾. Omnem quoque adhibuit sollicitudinem, ut bona ecclesiarum et sacra vasa nec diriperentur, nec in alienos usus converterentur, sed juxta canones antiquos recte distribuerentur aut conservarentur⁴⁾. Praesertim vero bona, quae

S. Gregorii
vita.

33. 48. lib. 4. ep. 30. lib. 6. ep. 6. 49. 50. 62. lib. 7. ep. 26. 28. lib. 8. ep. 35. lib. 9. ep. 15. 25. 52. 71. 85. 86. 122. lib. 10. ep. 65. lib. 11. ep. 14. 31. 64. lib. 12. ep. 7. lib. 13. ep. 42. lib. 14. ep. 12. Saepius in his epistolis mentio fit „clavis S. Petri,“ in qua de catenis ejus aliquid erat inclusum.

¹⁾ Patrimonium S. Petri isto tempore jam adeo erat diffusum, ut non solum in Italia, sed etiam in Sicilia (lib. 1. ep. 1. 72. lib. 2. ep. 32. lib. 9. ep. 18—22. lib. 13. ep. 18). Africa lib. 1. ep. 75), Dalmatia (lib. 3. ep. 22. 32), in Illyrico (lib. 2. ep. 21) et Galliis (lib. 3. ep. 33. lib. 5. ep. 31. lib. 6. ep. 5. 6. 7. 52—59. lib. 11. ep. 14. 70). Ecclesia Romana possessiones haberet, quibus plerumque subdiaconi aut defensores praeerant tanquam „rectores patrimonii;“ hi aliquando etiam in mandatis habuere, ut Episcopis earum partium invigilarent, causasque minores ipsi disponderent, majores ad Romanum Pontificem referrent (lib. 1. ep. 1. lib. 3. ep. 32. lib. 6. ep. 11. lib. 13. ep. 18. cf. lib. 2. ep. 71). Integrae quoque civitates Romano Pontifici jam subiectae erant, lib. 2. ep. 11. 31. lib. 9. ep. 99. 100. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. III. c. 9. n. 6.

²⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. I. ep. 36. 38. 48. 55. 63. 65. 66. 70. 73. 82. lib. 2. ep. 32. 40. 44. lib. 3. ep. 3. 37. 44. lib. 4. ep. 37. lib. 5. ep. 35. lib. 6. ep. 11. 36. 37. lib. 7. ep. 23. lib. 8. ep. 3. 32. lib. 9. ep. 3. 7. 13. 14. 16. 23. 26. 30. 40. 44. 45. 46. 51. 53. 56. 69. 100. 101. 102. 110. 126. lib. 10. ep. 4. 25. 28. 30. 46. 50. lib. 11. ep. 10. 16. 18. 20. 24. 41. 42. 43. 52. lib. 12. ep. 3. 4. 25. lib. 13. ep. 34.

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 1. ep. 44. 55. lib. 2. ep. 32. lib. 3. ep. 21. lib. 5. ep. 8. lib. 8. ep. 3. lib. 12. ep. 9. 43. lib. 13. ep. 21.

⁴⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 2. ep. 19. lib. 3. ep. 22. 42. 50. lib. 4. ep. 11. 16. 19. 27. lib. 5. ep. 9. 12. 27. 33. 44. lib. 6. ep. 1. lib. 8.

S. Gregorii
vita.

Episcopi ex redivitibus Episcopatus acquisierant, proprie ad Ecclesiam pertinere resque non tam ipsorum, quam pauperum esse, ex sacris canonum legibus definivit (lib. 11. ep. 20. lib. 12. ep. 38. lib. 13. ep. 19). Tum et ipse provida gubernatione vereque paterno animo frumentum Urbi (lib. I. ep. 2. 44. 72. lib. 12. ep. 34. 49), egenis alimenta ¹⁾, captivis redemptionem ²⁾, oppressis, maxime viduis et orphanis, patrocina praebuit ³⁾, ea persuasione ductus, gravem „curam rerum S. Petri Apostoli“ sibi incumbere atque de modo, quo eas expenderit, aliquando rationem sibi reddendam esse apud omnipotentem Deum (lib. 4. ep. 31. cf. lib. 7. ep. 28). Imprimis tamen paterno animo succurrit Episcopis, malo quocunque afflictis (lib. 1. ep. 7. 26. 28. 33. 45. lib. 2. ep. 37. lib. 3. ep. 1. 8. 9. lib. 6. ep. 63. lib. 9. ep. 115. 116. lib. 11. ep. 20).

Ast magis de anima, quam de corpore sollicitus propter Deum, adhortationibus suis summam caritatem exhibens, eos qui alia ope aut eleemosyna non indigebant, ad viam Deo placitam sanctumque finem dirigere studebat (cf. lib. 1. ep. 50. lib. 6. ep. 40). Idcirco Ducibus et Praefectis, Regibus et Imperatoribus optima dedit salutis monita ⁴⁾, instruens eos, quid corrigere aut vitare, quid amplecti atque sectari deberent, ut finem fidei, salutem

ep. 7. 26. lib. 9. ep. 31. 32. 46. 65. 72. lib. 10. ep. 1. 44. lib. 11. ep. 34. 64. lib. 12. ep. 13. 15. 16. 36. 39. 41. lib. 13. ep. 25. 44. lib. 14. ep. 2. 3.

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. I. ep. 24. 39. 46. 55. 56. 59. 67. lib. 2. ep. 1. 4. 32. 46. lib. 3. ep. 55. 58. lib. 4. ep. 28. 33. 45. lib. 5. ep. 28. 30. lib. 6. ep. 4. lib. 7. ep. 26. 28. lib. 9. ep. 39. lib. 10. ep. 21. lib. 12. ep. 2. 45. 47. lib. 13. ep. 19.

²⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 3. ep. 16. 41. lib. 4. ep. 17. 31. lib. 6. ep. 35. lib. 7. ep. 13. 24. 26. 38. lib. 8. ep. 22. lib. 9. ep. 17. lib. 12. ep. 44.

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. I. ep. 13. 37. 55. 62. 63. et 64. 65. 71. lib. 4. ep. 45. lib. 5. ep. 33. 41. lib. 6. ep. 36. 38. lib. 7. ep. 22. 44. lib. 8. ep. 20. lib. 9. ep. 27. 29. 38. 83. 99. 114. lib. 10. ep. 26. 36. 37. 38. 51. lib. 11. ep. 17. 36. 77. lib. 12. ep. 42. lib. 13. ep. 22.

⁴⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. I. ep. 2. 61. lib. 2. ep. 21. lib. 5. ep. 24. 40. 41. lib. 7. ep. 3. lib. 9. ep. 5. 122. lib. 10. ep. 51. 52. 53. lib. 14. ep. 10. 15.

animarum, assequerentur. Cumque Mauritio occiso, Phocas (a. 603) imperium usurparet, Gregorius de ipso meliora sperans sub gratulationis forma suggessit ei consilia, quibus Ecclesia pressa respiraret et reipublicae salus refloresceret (lib. 13. ep. 31. 38. 39)¹⁾. Quemadmodum vero potestatibus sublimioribus debita officia in mentem revocavit, ita et subditis maxime obedientiam erga easdem inculcavit (lib. 2. ep. 31. cf. lib. 10. ep. 27). — Necesse quoque habuit, Longobardos assidue imminentes intercessione atque largitione placare, civitates contra eorum impetus munire, et pacis sequestrum agere, quamvis in difficili isto negotio vix ulla prosperi eventus spes affulgeret, cum barbari Graecis diffusi, nec ipsi plerumque fidem datam servarent, Graeci autem nec satis virium ad resistendum, nec satis bonae voluntatis ad firmam pacem componendam haberent²⁾.

S. Gregorii
vita.

His tot laboribus morbisque fere continuis absumentus, homo Dei Gregorius ad diu exoptatam quietem Domini sui transivit a. 604³⁾.

¹⁾ De indignae adulationis nota, quam ex ista occasione Gregorio inurere aliqui male feriat tentabant, vid. Gradonici Gregor. vindic. c. 6. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 603, n. 1—4. (p. 162—168).

²⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 2. ep. 3. 29. 30. 46. lib. 5. ep. 21. 36. 40. 42. lib. 6. ep. 30. 31. lib. 8. ep. 18. lib. 9. ep. 4. 6. 42. 43. 98. lib. 10. ep. 37. lib. 11. ep. 51. lib. 13. ep. 33. 38. lib. 14. ep. 12. Quid de initiis dominii temporalis Pontificum Romanorum inde colligi queat, bene exponit Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 590. n. 4. (p. 29—31) et ad a. 594 n. 1—2. (p. 92—95).

³⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 5. ep. 38. 42. lib. 13. ep. 22. („sola mihi consolatio mortis expectatio“) et ep. 29. Pauli Vita S. Gregorii n. 29—30. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. IV. n. 67—68. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. IV. c. 8. n. 8. Fr. dal Pozzo l. c. ad a. 604. n. 5—6. (p. 187—88) et C. Baronii Annal. ad a. 604. n. 16—17.

§. 266.

Opera S. Gregorii M. Moralia in Job. Homiliae in Ezechiel et in Evangelia.S. Gregorii
Scripta.

Opera ejus ita praecipue moribus formandis inseruiunt, ut tamen vel a divinae Scripturae expositione progrediantur, vel Ecclesiae pastores in munere gerendo erudiant, vel sanctitatis exempla fidelibus proponant. Sunt autem ista:

1. *Moralia in Job*, quae libris 35 absolvuntur¹⁾. Hanc expositionem, enixe rogatus a monachis comitibus et maxime a S. Leandro Hispalensi, aggressus est Gregorius, cum apocrisarii seu legati Sedis Apostolicae Constantinopoli provinciam obiret, ita ut viva voce eam proferret calamoque excipi sineret: postea vero majori otio potitus ad incudem revocavit. Eo in Opere totius libri Job juxta Vulgatam aut veterem Italam, sensum historicum, moralem et allegoricum continuo prosequitur, ita ut historicus frequenter nonnisi paucis verbis attingatur, moralis autem et allegoricus ubique fere et latissime et ingeniosissime exponatur, quia istud proprio auctoris scopo, aedificationi audientium, magis conducere videbatur. Allegoricae autem expositionis capita haec sunt: Ipse Job est typus Christi et Ecclesiae, qui unum corpus mysticum efficiunt; uxor ejus, quae eum ad male dicendum provocat, vitam carnalium designat, qui intra sanctam Ecclesiam incorrectis moribus positi, fideles continuo pre-

¹⁾ Hujus Operis quanta olim fuerit auctoritas, luculenter patet ex S. Isidori Hispal. de viris illustr. c. 40. n. 54, ubi de istis 35 libris haec leguntur: „In quibus quanta mysteria sacramentorum aperiuntur quantaque sint in amorem vitae aeternae praecepta, vel quanta clareant ornamenta verborum, nemo sapiens explicare valebit, etiam si omnes artus ejus vertantur in linguas“ (Opp. T. VII. p. 160). Cf. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. I. n. 27. et lib. IV. n. 72. Maur. Praefat. in libros Moraliū (Opp. T. I. p. XI—XIX) cum Notis Editoris Veneti (ibid. p. XX—XXI), Gradonici Gregor. M. vindic. c. 3 (Gregorii M. Opp. T. XVI. p. XXII—VI), Dupin T. V. p. 132—34. Ceillier l. c. Art. II. § I.

munt; tres amici ejus haereticorum figuram exprimunt, S. Gregorii Scripta. qui sub specie consulendi agunt negotium seducendi; Leviathan vero diabolus significat¹⁾. Hisce in libris referatissimum prostat armamentarium ad multa Ecclesiae dogmata adstruenda et confirmanda, nec non copiosissimum ad mores instruendos ac informandos promptuarium, ita ut omnis conditio et aetas, tam clerici, quam laici et monachi, innumera ibi ac saluberrima inveniant principia, regulas vivendi atque monita sibi propria. Ceterum ipso Gregorio teste „non est illud Opus popolare, et rudibus auditoribus impedimentum magis, quam provectum generat“ (lib. 12. ep. 24).

2. *Homiliae XXII in Ezechielem*²⁾ in duos libros divisae. Difficillimum hoc Opus, obscurae Ezechielis prophetiae expositionem, Romanis postulantibus Gregorius jam Pontifex suscepit et in publicis ad plebem suam concionibus inter plurima atque gravissima Pontificatus negotia, inter diras Urbis et orbis calamitates, inter assiduas corporis infirmitates strenue exsecutus est, mysticum et moralem sensum pro aedificatione auditorum solerter enucleans³⁾. Qua in re viri sancti forte consilium Dei gratia mira jovit virtute; cum enim ultimam Ezechielis visionem interpretaretur, Petrus diaconus, quo exceptore ac notario utebatur, vidit Spiritum S. sub columbae candidae specie

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. epist. ad Leandrum libris Moral. praefixa et Praefatio ante libros eosdem, porro lib. I. n. 57. lib. II. n. 63. lib. III. n. 56.

²⁾ Ita editiones omnes has Homilias numerant, nec non Joannes diaconus in Vita S. Gregorii lib. IV. n. 76; secus autem in Codd. Mss., qui duos distinguunt libros, et post duodecimam prioris libri eam, quae Praefationem posterioris libri proxime sequitur, primam rursus appellant, et sic deinceps usque ad decimam. Quam partitionem in duos libros etiam secuti sunt Maurini atque editio Veneta. Ceterum de his Homiliis cf. Maur. Admonit. praevia cum Notis Editoris Veneti (T. IV. p. 115—124), Dupin T. V. p. 137. Ceillier l. c. Art. II. §. II.

³⁾ Vid. S. Gregorii M. Praefat. lib. II Homiliarum in Ezech. lib. I. Homil. 9. n. 1. lib. II. Homil. 6. n. 22—24. Homil. 10. n. 24. et Homil. 2. n. 1. Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. IV. n. 76. S. Bernardi de considerat. lib. I. c. 9.

S. Gregorii
Scripta.

ipsius capiti insidentem rostrumque ipsius ori tenere appositum ex quo altissima mysteria ediceret ac veluti imberberet¹⁾. Homiliae duodecim libri I. statim ab initio, Ezechielis prophetae tria capita integra et quarti capitis tres priores versus explanant, ubi S. Doctor egregie disserit de prophetis ac prophetiae spiritu generatim (Hom. 1), de praedicatoribus verbi divini eorumque dotibus (Hom. 3. 12), de munere pastoralis (Hom. 11), de recta mentis intentione (Hom. 4. et 7), de Spiritu S. ejusque in nobis inhabitatione et actione (Hom. 5), de Ecclesia (Hom. 8), de lectione S. Scripturae (Hom. 6. 7. 9. 10), de gratia et libero arbitrio (Hom. 9)²⁾. Ceteris dein praetermissis, liber II. transgreditur ad caput 40. Ezechielis, ex quo visio de civitate in monte constructa, sensu mystico exponitur de Jesu Christo et Ecclesia, de vita activa et contemplativa, ubi etiam de fide, spe et caritate (Hom. 10. cf. Hom. 1), de Christiana perfectione (Hom. 6) et Spiritus S. donis (Hom. 7), de resurrectione carnis (Hom. 8), de boni pastoris officio (Hom. 9) pulcherrime verba facit.

3. *Homiliae XL. in Evangelia in duos libros distributae sunt*³⁾, ita ut priores viginti, quae ab ipso Pontifice di-

¹⁾ Ita ex fida relatione testatum reliquit Paulus in Vita S. Gregorii n. 28. Ipse Gregorius divinum auxilium, alio quodam spirituali modo sibi praesens, his verbis memorat: „Scio, quia plerumque multa in sacro eloquio, quae solus intelligere non potui, coram fratribus meis positus intellexi. . . . Ex qua re, largiente Deo, agitur, ut et sensus crescat et elatio decrescat, dum propter vos disco, quod inter vos doceo; quia (verum fateor) plerumque vobiscum audio, quod dico“ lib. II. Homil. 2. n. 1. Hinc etiam patet, saltem nonnullas istarum Homiliarum ex tempore habitas fuisse, qua de re vid. etiam Praefat. lib. I. Homil. in Ezech.

²⁾ Homiliis libri I. adjici oportet *Fragmenta ex Homiliis in Ezechielem* (Opp. T. IV. p. 263—71). quae in Paterii Commentario asserta hodie in Homiliis Gregorianis desiderantur

³⁾ De his cf. Maur. Admonit. praevia in hoc Opus cum Notis Editoris Veneti (Opp. T. V. p. 131—40), Dupin T. V. p. 137. Ceillier l. c. Art. II. §. III. H. Grisar, Zeitschr. f. kath. Theol. 1885. S. Gregorii Homiliarum in Evangelia libri duo seorsim editi sunt Ingolstadii 1822 in 8°. Hurter SS. PP. opusc. sel. ser. II. T. VI. Oeniponte 1892.

ctatae sunt, et posteriores totidem, quae coram populo dictae, a notariis exceptae sunt, singulis libris distinctae habeantur. S. Gregorii
Scripta.

In his explanantur lectiones Evangelicae, quae olim diebus Dominicis et festivis aliisque nonnullis solemnibus occasionibus, inter sacra Missarum sollemnia legi consuevere, eadem fere, quae hodie in Ecclesia Catholica iisdem diebus usitatae sunt¹⁾. Habitae fuere in *praecipuis festis Domini*, ut in Nativitate Domini (Hom. 8), in festo Epiphaniae (Hom. 10), in die sancto Paschae (Hom. 21), in ascensione Domini (Hom. 29) et in die Pentecostes (Hom. 30); tum *certis anni temporibus*, ut in Dominica II. III. et IV. Adventus (Hom. 1. 6. 7), in Sabbato quatuor temporum ejusdem Adventus (Hom. 20), in Dominica Septuagesimae (Hom. 19), Sexagesimae (Hom. 15) et Quinquagesimae (Hom. 6), in Dominica I. Quadragesimae (Hom. 16) et in Dominica Passionis (Hom. 18), item singulis fere diebus per Octavam Paschae (Hom. 22—26), Dominica II. post Pascha (Hom. 14), Dominica II. et III. post Pentecosten (Hom. 34. 36. 40), denique feria sexta et Sabbato quatuor Temporum Septembris (Hom. 33. et 31). Aliae Homiliae habitae sunt in *festis Sanctorum*, ut de SS. Apostolis (Hom. 4), in festo S. Andreae (Hom. 5) et S. Silvestri (Hom. 9), S. Felicitatis (Hom. 3) et S. Agnetis (Hom. 11. 12), S. Felicis (Hom. 13) et S. Pancratii (Hom. 27), SS. Nerei et Achillei (Hom. 28), SS. Processi et Martiniani (Hom. 32), S. Mennae (Hom. 35) et S. Sebastiani (Hom. 37); in Basilica S. Clementis (Hom. 38) et in Basilica S. Clementis (Hom. 38) et in Basilica S. Joannis (Hom. 39), denique ad Episcopos in fonte Lateranensi (Hom. 17). His, in fine, ab alio quopiam adjuncta est S. Gregorii *Homilia de Mortalitate*, in qua, lue pestifera Romae grassante, electus, sed nondum consecratus Episcopus plebem ad poenitentiam cohortatus est.

Quanto in pretio istae Homiliae semper sint habitae, inde maxime patet, quod, una tantum alterave excepta, reliquae omnes, licet ob earum longitudinem non integrae, divinis officiis Ecclesiae Catholicae jam olim fuerint insertae; nec immerito, cum in ipsis, literali sensu prius breviter exposito, fluat praeceptorum et sententiarum ad mores spectantium uberrima copia, aliquando etiam dogmata nonnulla, paucis at claris verbis proponantur²⁾.

¹⁾ Vid. S. Gregorii epistola ad Secundinum Episcopum, quae istis Homiliis praefixa Prologi vicem obtinet, item lib. 9. ep. 52. et Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. IV. n. 74.

²⁾ Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. II. c. 3. n. 7—8. C. Barthii

§. 267.

Operum S. Gregorii M. continuatio. Liber regulae pastoralis.

S. Gregorii
Scripta.

4. *Liber regulae pastoralis*, quod opus inde a longo tempore animo meditatus fuerat S. Gregorius, in ipso veluti Pontificalis muneris tirocinio scripsit ad Joannem, Ravennae Episcopum, ut ei rationem redderet, cur dignitatem Episcopalem adeo recusaverit, ut etiam fuga se proripuerit ¹⁾. Idcirco semetipsum excusaturus aliisque profuturus, gravia curae pastoralis onera accurate explicat, „ut et haec, qui vacat, incaute non expetat, et qui incaute expetiit, adeptum se esse pertimescat.“

Ejus libri *quatuor partes* Gregorius ipse his verbis adumbrat: pensandum esse, qualiter ad culmen regiminis quisque *venire* debeat, et ad hoc rite perveniens *qualiter vivat*, et bene vivens *qualiter doceat*, et recte docens *infirmi- tatem suam* quotidie quanta consideratione *cognoscat*; „ne aut humilitas accessum fugiat, aut perventioni vita contradicat, aut vitam doctrina destituat, aut doctrinam praesumptio extollat. Prius ergo appetitum timor temperet; post autem magisterium, quod a non quaerente suscipitur,

Adversaria lib. 55. c. 14. Fama olim ferebat, „totum textum quatuor Evangeliorum sermocinando in populis exposuisse“ Gregorium (S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 40. n. 56), quod vel ita accipiendum, ut viva tantum voce id praestiterit, vel potius fama pervagans terras ita auxerat verum, ut ex quadraginta capitulis fierent omnia quatuor Evangelia.

¹⁾ De occasione hujus Operis, quae plane similis est Gregorii Nazianzeni Apologetico de Fuga sua et Chrysostomi libris de sacerdotio. Vid. etiam de his libris S. Gregorii M. lib. 5. ep. 49. Moral. lib. 30. n. 13. et epist. ad Joannem Ravennae Episcopum huic libro praefixa; item Liciniani Episcopi Hispani epist. ad Gregorium P. in hujus epistolis lib. 2. ep. 54. Cf. Maur. Praefat. in h. lib. cum Notis Editoris Veneti (Opp. T. IV. p. III—X), Dupin T. V. p. 134—37. Ceillier l. c. Art. II. §. IV, Mabillon Tractatus de Studiis monasticis Vol. I. T. II. c. 21. (p. 179—80). Frequenter hic liber seorsim editus est ob eximiam utilitatem, ex. gr., ut recentiores tantum editiones afferam, Veronae 1739 (ed. Campagnola); Augustae Vindelic. 1786. Ingolstadii 1822. Namurci 1825. Paris. 1826. Oeniponte 1845 (ed. D. Moritz); Monasterii 1846 (ed. Westhoff) etc. De recentioribus editionibus cf. Bardenhewer op. cit. p. 610.

vita commendet; ac deinde necesse est, ut pastoris bonum, quod vivendo ostenditur, etiam loquendo propagetur; ad extremum vero superest, ut perfecta quaeque opera consideratio propriae infirmitatis deprimat, ne haec ante occulti arbitri oculos tumor elationis extinguat¹⁾.⁴ Igitur P. I. monet, ne ad locum regiminis venire audeant imperiti (c. 1), et qui vivendo non perficiunt, quae meditando didicerunt (c. 2); exponit, quantum sit hujus regiminis pondus (c. 3), quae et quanta pericula (c. 4); ostendit, quatenus recte et laudabiliter ex humilitate culmen regiminis fugere liceat (c. 5—7), quam contra, periculosum sit ejusmodi munus appetere et ultro quaerere (c. 7—9); denique enumerat qualitates ejus, qui tale vult regimen suscipere (c. 10—11). — P. II. ostendit, qualem se is, qui ad regimen ordinate pervenerit, in ipso regimine debeat exhibere, scilicet, sit cogitatione mundus (c. 2), actione seu operatione praecipuus (c. 3), discretus in silentio, utilis in verbo, ne aut tacenda proferat aut proferenda reticescat (c. 4), singulis compassione proximus, prae cunctis contemplatione suspensus (c. 5), bene agentibus per humilitatem socius, contra delinquentium vitia per zelum justitiae erectus (c. 6), internorum curam in exteriorum occupatione non minuens, exteriorum providentiam in internorum solitudine non relinquens (c. 7); solerter invigilet, ne placere suo studio hominibus appetat, simul tamen curans, ut mediis justis populi amorem sibi conciliare studeat (c. 8); non fucatis virtutibus aut vitiis se ipsum decipiat (c. 9); justam adhibeat discretionem correptionis et dissimulationis, fervoris et mansuetudinis (c. 10); sacrae denique Legis meditationibus assidue sit intentus (c. 11). — P. III. exponit, qualiter Rector bene vivens debeat docere et admonere subditos. Postquam hic monuit, non unam omnibus adhortationem esse adhibendam, singillatim declarat, quomodo admonendi sint viri et feminae, juvenes et senes (c. 1), inopes et divites (c. 2), laeti et tristes (c. 3), subditi et praelati (c. 4), servi et domini (c. 5), sapientes et hebetes (c. 6), impudentes et verecundi (c. 7), protervi et pusillanimes (c. 8), impatientes et patientes (c. 9), benevoli et invidi (c. 10), simplices et versipelles (c. 11), sani et aegroti (c. 12), qui flagella metuunt et qui contemnunt (c. 13), taciturni et verbosi (c. 14), pigri et praecipites (c. 15), mansueti et iracundi (c. 16), humiles et elati (c. 17), pertinaces et inconstantes (c. 18), qui intemperantius et qui parcius cibo utuntur (c. 19), qui sua distribuunt et qui rapiunt aliena (c. 20), qui aliena non appetunt, sed sua retinent, et qui sua tribuentes aliena tamen

¹⁾ Ita ipse Gregorius in epistola ad Joannem huic libro praemissa scopum ac partes totius Operis designat; eamque partitionem secutus est Joannes diaconus in Vita S. Gregorii describenda, vid. Joannis diaconi Praefatio ad P. Joannem VIII. libris quatuor de Vita S. Gregorii M. praefixa.

S. Gregorii
Scripta.

rapiunt (c. 21), discordes et peccati (c. 22), qui jurgia serunt et pacifici (c. 23), rudes in doctrina sacra, et docti, sed non humiles (c. 24), qui officium praedicationis nimia humilitate detrectant et qui praecipiti festinatione occupant (c. 25), quibus omnia ex sententia succedunt, et quibus nulla (c. 26), conjugati et coelibes (c. 27), peccata carnis experti et eorum expertes (c. 28), qui peccata operum lugent et qui solum cogitationum (c. 29), qui a peccatis, quae deflent, non abstinent, et qui cum abstineant, non deflent (c. 30), qui illicita, quorum sunt consci, laudant, et qui condemnantes minime tamen cavent (c. 31), qui subito motu et qui consulto peccant (c. 32), qui minimis, sed crebris noxis, et qui minimas caventes gravibus aliquando immerguntur (c. 33), qui bona nec inchoant, et qui inchoata non absolvunt (c. 34), qui mala clam et bona palam faciunt ac vice versa (c. 35). Haec de admonitionibus privatis, pro varia eorum conditione, qui admonendi sunt. At praecipua quaedam cautio adhibenda est praedicatori, qui multos simul auditores, quorum diversa et saepe opposita sunt vitia, ita debet informare, „ut inter passionem medias uno quidem ductu transeat, sed more bicipitis gladii tumores cogitationum carnalium ex diverso latere incidat,“ quod per varia exempla ostendit (c. 36). Nec minus gravis est labor, quando unum hominem contrariis vitiis servientem hortari oportet (c. 37), ubi aliquando necesse est, minora fidelium vitia aliquamdiu tolerare, ut facilius a majoribus liberentur (c. 38). Illud quoque generatim monet, multitudini alta et sublimia non esse praedicanda (c. 39); summopere tandem studio caritatis inculcat, „ut praedicator quisque plus actibus, quam vocibus insonet, ut hi qui verba sanctae praedicationis movent, prius studio bonae actionis evigilent, prius punire propria fletibus curent, et tunc quae aliorum punienda sunt, denuntient; et antequam verba exhortationis insonent, omne, quod locuturi sunt, operibus clament“ (c. 40)¹⁾. — P. IV. docet, qualiter praedicator, his omnibus rite peractis ad propriam infirmitatem et miseriam oculos continuo reflectat, ne ipsam vel vita, vel praedicatio extollat, sicque omnia bona per superbam elationem ad nihilum redigantur²⁾.

¹⁾ Eandem veritatem nunquam satis commendandam frequenter et ipse Gregorius, et alii SS. Patres gravissimis verbis inculcant, vid. S. Gregorii Regul. pastor. P. I, c. 2. Moral. lib. 23, n. 8. Homil. 17. in Evangel. n. 10. 14. Homil. in Ezech. lib. II. Hom. 9. n. 15—22. S. Cypriani lib. de zelo et livore, S. Hilarii Pictav. Commentar. in Matthaeum c. 5. n. 15. S. Augustini Serm. 351 n. 11. item de doctrina Christiana lib. IV. n. 59. seqq. S. Hieronymi epist. 127. n. 4. Commentar. in epist. ad Titum c. 2. v. 1. 6. et 15. et Commentar. in Sophon. c. 3. Jamque olim Tertullianus (lib. de patientia c. 1) bene monuit curandum, „ne dicta factis deficientibus erubescat.“

²⁾ Partis tertiae argumentum, pro exhortationibus privatis et

Ex omnibus S. Gregorii lucubrationibus nulla est hoc libro praestantior, nulla utilior, ita ut non solum Episcopis, sed quibusvis animarum pastoribus atque rectoribus copia uberrima praeceptorum ad salutem animarum sive propriae, sive aliorum omnium inde affluat; quapropter ipsius jam Gregorii aetate aureus iste liber ab Anastasio patriarcha Antiocheno in linguam graecam translatus est¹⁾,

S. Gregorii
Scripta.

praedicationibus publicis adeo utile, ipse Gregorius accuratissime delineat P. III. c. 1. cf. Moral. in Job lib. 30. n. 13. Integram Partem III. et IV. exhibet Caillau Introductio ad SS. Patrum lectionem. Mediolani 1830. p. 546—672.

¹⁾ Vid. S. Gregorii M. lib. 12. ep. 24. et Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. IV. n. 73. Ast valde dolendum, eam versionem graecam dudum intercidisse. *Anastasius* hic, qui librum regulae pastoralis graecum reddidit, *junior* est, qui cathedram Antiochenam tenuit ab a. 599—609. Cf. Pitra Juris eccl. Graec. hist. et mon. Romae 1868 T. II. p. 241. Bardenhewer op. cit. p. 534 seq. Ceterum fere communi eruditorum consensu *tres Anastasii* distinguuntur, qui saeculo VI. et VII. scripta reliquere. Horum primus est *Anastasius Antiochenus*, qui a. 559 Episcopatum Antiochenum adeptus, a. 570 in exilium pulsus, demum a. 593. restitutus obiit a. 599. Scripta huic Athanasio attributa exhibentur apud Migne P. G. T. 89: *De nostris rectis dogmatibus veritatis orationes quinque* (in transl. latin.); *Sermones quatuor* (graece et latine, dubiae auctoritatis); *Compendiaria orthodoxae fidei explicatio*, et quaedam *Fragmenta*. Cf. Pitra et Bardenhewer loc. cit. Hunc excepit alter *Anastasius junior*, et ipse patriarcha Antiochenus ab a. 599—609 (de quo supra). Denique *Anastasius Sinaita* memoratu dignus est, qui, ut ex scriptis ejus patet, c. a. 680, vel ut ex variis indiciis collegit Kumpfmüller (De Anastasio Sinaita. Diss. inaug. Wirceb. 1865. 8°), jam ante a. 640. vixit monachus et presbyter in monte Sinai. Ejus nomine supersunt: *Ὁδηγός* sive *dux viae* adversus Acephalos seu Monophysitas (gr. et lat. ed. J. Gretser Ingolstadii 1606 in 4°), *Quaestiones et Responsiones 154 de variis argumentis* (gr. et lat. ed. J. Gretser Ingolstadii 1617 in 4°), et *Contemplationes anagogicae in Hexaëmeron* libris 12 comprehensae (quarum libri undecim priores latine tantum habentur in Magna Biblioth. Patrum Coloniae 1618. T. VI. P. I. et in Maxima Bibl. Patrum T. IX, liber duodecimus autem gr. et lat. prodit Londini 1682 in 4°); denique *Sermones tres de hominis creatione a Deo ad imaginem et similitudinem suam* (quorum duo priores gr. et lat. prodierunt ad calcem Philocaliae Origenis per J. Tarinum Paris. 1624. p. 559—608, tertius vero disputationem de operationibus et voluntatibus in Christo ac Monotheletarum initia fusius enarrans gr. et lat. habetur in Bandini Anecd. Graec. Vol. II. Florentiae 1763. p. 25—85.

S. Gregorii Scripta. et posteriori aetate per Synodos frequentes, inter libros cuius sacerdoti maxime necessarios relatus est¹⁾.

§. 268.

Operum S. Gregorii M. continuatio. Dialogorum libri IV.

5. *Dialogorum libri IV*²⁾ compositi a. 593. in sacro recessu, ut fratribus enixe rogantibus satisfaceret (lib. 3.

Idem ex Codd. Mss. partim recusi ac in fine Sermonis III. suppleti leguntur in A. Maji Collect. Nova Veterum Script. T. VII. P. I. p. 193—206. cf. p. 192. et T. IX. p. 619—22). Migne P. G. T. 89. Haec latius persequi proposito meo congruum non videtur. Qui plura cupit, adeat J. A. Fabricii Biblioth. Graec. Vol. X. p. 571—600. Galland. Biblioth. T. XII. Prolegom. c. 11. Ceillier T. XVI. Chap. XLI. n. 5—18. et T. XVII. Chap. XI. G. Henschenius de S. Anastasio Sinaita et S. Anastasio Antiocheno in Actis Sanctorum die 21. Aprilis (T. II. ed. Antwerp. p. 850—54), C. Oudin T. II. col. 544—83. et T. I. col. 1663—64. (Fessler ed. I). — Cf. ulterius Pitra, Juris eccl. Graec. hist. et mon. T. II. Romae 1868, ubi tria reperiuntur Anastasii Scripta hucusque inedita (de haeresibus hujus aetatis, de fide christiana, de celebratione feriae IV et VI). Kumpfmüller op. cit. Cf. Bardenhewer op. cit. p. 538.

¹⁾ Vid. Concil. Mogunt. a. 813. Praefat. (Mansi T. XIV. col. 64—65) et ejusdem anni Concil. Rhemense II. c. 10. (ibid. col. 78), Concil. Turonense III. c. 3. (ibid. col. 84), Concil. Cabillonense II. c. 1. (ibid. col. 93), item Concil. Aquisgran. a. 836. cap. I. can. 7. 9. 10. cap. II. can. 3. 4. 6. (ibid. col. 675—76. 677—78), ubi haec statuitur regula: „Convenit sacerdotali ministerio scire formam evangelicam, documenta apostolica, canonum instituta, normam *regulae pastoralis* a sanctissimo Pontifice Gregorio editae“ (cap. II. can. 4); „in quibus se debet unusquisque, quasi in quodam speculo, assidue considerare“ (Concil. Turon. III. c. 3. ut supra cit.). Patet insuper ex Hincmari Remensis Opuse. 55. Capitulum Praefat. (Opp. ed. Paris. 1615. p. 4—5), in ordinatione Episcoporum tunc moris fuisse, ut Episcopus consecrandus coram altari una cum libro sacrorum canonum *regulam pastorem* beati Gregorii in manus acciperet, cum hac obtestatione, „ut ita servaret in vivendo, docendo et judicando, sicut ibidem descriptum est.“ Alfredus quoque Magnus. Angliae rex, sub finem saec. IX. hunc librum in linguam Anglo-Saxonum paraphrastice transtulit, quae versio hodie dum exstat, vid. G. Cave Vol. II. p. 59.

²⁾ Hosce Dialogorum libros aliqui S. Gregorio M. abjudicare conati sunt, praesertim ex coetu A catholicorum, ut olim Cedrenus monachus Graecus XI. saeculi, Rob. Cocus in Censura quorundam scriptorum veterum Londini 1623. p. 222—25 et A. Rivetus (Critici sacri

ep. 51), *de vita et miraculis Patrum Italicorum*¹⁾ et *de aeternitate animarum* agunt, ideoque hoc titulo insigniti sunt, quod formam colloquii inter Gregorium P. et Petrum diaconum, qui a primaevo juventutis flore amicitia ei familiariter obstrictus et in scrutandis rebus divinis socius erat, prae se ferunt. Duplex est hujus Operis Pars: prior, in qua S. Doctor vitam, virtutes atque miracula multorum Sanctorum enarrat (lib. I. II. III), et posterior, qua animae immortalitatem adstruit (lib. IV).

S. Gregorii
Scripta.

Igitur in libro I. aedificationi fratrum studens, exhibet res gestas S. Marcellini Anconae Episcopi (c. 6), S. Bonifacii Episcopi Farentini (c. 9), S. Fortunati Episcopi Tudertini (c. 10), S. Honorati abbatis Fundensis et quorundam ejus monachorum (c. 1—3), S. Equitii abbatis (c. 4), S. Anastasii abbatis (c. 8), S. Nonnosi praepositi monasterii (c. 7), S. Martyrii monachi (c. 11), S. Severi presbyteri (c. 12), S. Constantii ecclesiae custodis (c. 5). — Liber II. integer describendae vitae, enarrandisque variis virtutibus ac plurimis miraculis venerabilis Patris Benedicti, cele-

lib. IV. c. 29. Genevae 1660. p. 495—96). Ast victricibus argumentis tam internis, quam externis eidem Gregorio M. hos libros asseruere P. Gussanvillaeus et PP. Maurini in Vindiciis et Admonitione huic Operi praemissis (T. VI. p. 3—30), et jam antea Mabillon Acta Sanctorum Ord. S. Benedicti T. I. (Paris. 1668) Praefat. n. 26—30. — Ceterum hos Gregorii libros P. Zacharias medio circiter saeculo VIII, sat libere tamen et sat barbaramente, vertit in graecum sermonem; at versio isthaec haud incorrupta ad posteros pervenit. Cf. hac de re Batifol, *Librairies byzantines a Rome. Mél. d'arch. et d'hist. T. VIII. (1888)* et Förster, *Li dialoge Greg. P. Bardenhewer op. cit. p. 610*. Qualis hodie reperitur, adjecta est in PP. Maurinorum editione Gregorii Paris. et Veneta, cf. Maur. Praefat. n. 25—27. (p. 28—30 ed. Venet.) cum Nota editoris Veneti (p. 34—35). Ob hocce Dialogorum Opus Gregorius I. P. a Graecis etiam vocatus est *Γρηγόριος ὁ Διάλογος*, vid. Concil. Florent. Sess. 7. (Harduin T. IX. col. 93) et Josephi Episcopi Methonensis responsio ad libellum Marci Ephesini (Harduin T. IX. col. 579), ac longe jam antea Photii Pseudosynodus Constantinopolitana a. 879. Act. II. (Mansi T. XVII. col. 425).

• ¹⁾ Per *miracula* hic intelligenda veniunt tam stupenda virtutum opera, quam signa et prodigia, quae tamen bonis operibus postponit dicens: „Vitae vera aestimatio in virtute est operum, non in ostensione signorum“ (Dialog. lib. I. c. 12. cf. Moral. lib. 20. n. 17). *Patrum* vero nomine designat viros sanctitate et miraculis illustres, praesertim ex monachis et eremitis.

S. Gregorii
Scripta.

berrimi fundatoris ordinis tam praeclari, dedicatus est¹⁾. — Liber III. ad alios viros, sanctitatis et miraculorum gloria illustres, progreditur, celebrans S. Paulinum Episcopum Nolanum (c. 1), SS. Pontifices Joannem et Agapitum (c. 2—3), Datium Mediolanensem Episcopum (c. 4), S. Hermenegildum Visigothorum regem (c. 31) multosque alios Episcopos et monachos; atque variis his narrationibus inserit utiles instructiones de vitanda cohabitatione clericorum cum feminis (c. 7), de tentationibus a Deo nonnunquam permissis (c. 14), de precum nostrarum exauditione (c. 15), de magnitudine miraculi, si peccator ad Deum convertatur (c. 17), de potestate diaboli in hominem (c. 21), de duplici martyrio (c. 26 et 28), de compunctione ejusque duobus generibus (c. 34), tandem de causa, cur saepenumero boni cito ex hac vita avocentur a Deo (c. 37). — Denique libro IV. seu totius Operis Parte altera, impugnat errores tunc occulte disseminatos, contra animarum immortalitatem et corporum resurrectionem²⁾. Horum itaque saluti prospiciens, qui de vita animae post mortem carnis dubitabant, dogma fidei de animae immortalitate primum argumentis probat (c. 1—6), tum plurima congerit miracula et prodigia, quae in moribundis, mortuisque contingere, ut inde animae, postquam e corpore discesserit, existentia efficacius demonstretur (c. 7—24). His alias quaestiones adjungit ac solvit, nimirum an jam ante resurrectionem corporis justorum animae in coelo recipiantur (c. 25), et qua ratione saepe morientes multa praedicant (c. 26), porro utrum pariter animae iniquorum ante resurrectionem poenas inferni sustineant (c. 28—32), num boni bonos in regno, et mali malos in supplicio agnoscant (c. 33—35), item qua ratione nonnulli quasi per errorem e corpore extracti, postea rursus in vitam redeant et illic visa vel audita narrent (c. 36—38), utrum purgatorius ignis credendus sit (c. 39—40)³⁾, et quare extremo vitae

¹⁾ Hic liber II. inscriptus: *Vita S. Benedicti abbatis auctore S. Gregorio M. Papa*, etiam seorsim editus est ac Commentario illustratus Augustae Vindelic. 1782. et 1799. item in Chron. monasterii Cassinensis ed. Ang. a Nuce. Paris 1668. fol. p. 1—78 item cum graeca versione P. Zachariae prodiit Ingolstadii 1602 in 8° iterumque emendatus per A. M. Quirinum tunc abbatem Benedictinum, postea S. Romanae Ecclesiae Cardinalem, Venetiis 1722 in 4°. Cf. etiam Bardenhewer loc. cit.

²⁾ Vid. S. Gregorii M. Dialog. lib. III. c. 38. Homil. 26. in Evangel. n. 12. Homil. in Ezechiel lib. II. Hom. 8. n. 6. Moral. in Job lib. 14. n. 70. S. Gregorii Turon. Histor. Eccles. lib. 10. c. 13. et 14.

³⁾ Recentiores haeretici haud erubescunt, S. Gregorium M. ut purgatorii inventorem traducere (ex. gr. Cas. Oudin Dissert. de S. Gregorio M. cap. 5. T. I. col. 1513—17); quam sententiam omnino falsam erudite confutat Gradonicus in Vindic. Gregor. cap. 8. (Opp. S. Gre-

tempore tam multa de animae statu clarescant, quae antea latuere (c. 41); dein ubi sit infernus, super hanc terram, an sub terra (c. 42), utrum unus gehennae ignis, an pro peccatorum diversa gravitate ignes diversi (c. 43), et an semel dejecti in infernum, semper illic arsuri sint (c. 44)¹⁾, tum quomodo anima dicatur immortalis, cum tamen constet, quod in perpetuo igne moriatur (c. 45); disserit etiam de mortis timore (c. 46—47), et de somniorum observatione (c. 48—49); inquit, prositne animabus, si mortuorum corpora fuerint in ecclesiis sepulta (c. 50—54), ac ostendit, quod incruentum missae sacrificium tam defunctis, quam vivis multum prodesse valeat, si recte offeratur (c. 55—60)²⁾.

S. Gregorii
Scripta.

§. 269.

Operum S. Gregorii M. continuatio. Epistolarum libri XIV.

6. *Epistolae* 880 circiter³⁾, in XIV libros distribu-

gorii T. XVI. p. LVI—LXII), quem consulat veritatis amans lector. Cf. etiam Veneti editoris Nota T. VI. p. 31—32.

¹⁾ Ex doctrina catholica hic a S. Gregorio absolute tradita et incunctanter asserta, quod nempe, „sicut finis non est gaudium bonorum, ita finis non erit tormentum malorum“ (cf. etiam Moral. in Job lib. 34. n. 35. et lib. 7. ep. 15), facile exploditur fabula de liberato S. Gregorii M. precibus Trajano Imperatore ex poenis inferni, relata in Pauli Vita S. Gregorii n. 27. et in Joannis diaconi Vita S. Gregorii lib. II. n. 44. Cf. Maur. Vita S. Gregorii lib. III. c. 10. n. 5—10. C. Baronii Annal. ad a. 604. n. 30—53. Natalis Alexandri Saec. II. Dissert. I. de liberatione commentitia Trajani Imperatoris ab inferis (edit. cit. T. III. p. 335—44).

²⁾ Historiae, quae in hisce Dialogis referuntur, non omnes quidem extra dubitationis aleam sunt positae; hinc ea est regula tenenda, quae in critica historiae generatim valet, ut nempe videatur, utrum, quae narrat, ipse viderit, aut a testibus fide dignis acceperit, an ex rumoribus publicis hauserit. Si nihilominus ingens miraculorum multitudo superesse videatur, pius ac prudens lector recogitet quaeso, miraculorum donum a Christo in Ecclesia esse relictum ad fidem fundandam atque firmandam, quod certe maxime necessarium erat medias inter barbarorum turmas feras et incredulas, quas ad fidem Christi adducere benigna Dei providentia tunc voluit. Cf. Maur. Praefat. in Dialogos Gregorii n. 6—14. et Gradonici Gregor. M. vindic. cap. 4. (Gregorii n. 6—14. et Gradonici Gregor. M. vindic. cap. 4. (Gregorii Opp. T. XVI. p. XXVI—XXXIV).

³⁾ Numerantur in editione Maurina 882 epistolae S. Gregorii. praeter eas, quae Praefationis loco tanquam Epistolae dedicatariae ejusdem libris praemittuntur. Ex his tamen aliquae (ut lib. 2. ep. 54.

S. Gregorii
Scripta.

tae¹⁾, omnesque Pontificatus tempore scriptae, vivam et admirandam Episcopi omnibus numeris absoluti, formam exprimunt, in qua simul resplendent summa pietas et ardens Dei zelus, profunda humilitas et continua reddendae ra-

lib. 3. ep. 57. lib. 9. ep. 61. et 127) ad Gregorium sunt directae; epistolae duae postremae libri ultimi (seu lib. 14. ep. 16. et 17) supposititiae videntur. — Intoleranda autem levitate ac paene incredibili temeritate J. G. Walch in sua Bibliotheca Patristica c. 13. §. 123. (ed. Danz. Jenae 1834. p. 674) effutire non erubuit, „multas earum esse adulterinas.“ Qua in re auctores heterodoxi recentiores ita alterius vestigia presserunt, ut singuli, iisdem fere argumentis nixi, *ποθεις* epistolarum Gregorii suspicionem augerent, donec Walch in istam temerariam prorupit audaciam. Ita nempe Rob. Cocus in Censura quorundam Scriptorum veterum (Londini 1623) p. 220—22. non nisi tres spurias notat epistolas absque ullo additamento; totidem Rivetus (Critici sacri lib. IV. c. 29). subjungens: „Ejusdem furfuris nonnullae aliae reperiuntur in Registro;“ totidem et G. Cave (Vol. I. p. 545. cf. Dupin T. V. p. 126—32), jam addens: „immiscentur supposititiae *haud paucae*;“ Walch demum plenis buccis exaggerans dicit: „multae earum sunt adulterinae,“ quin ullum proferat exemplum. Et sane facilius erat garrire, quam probare; maxime cum paucissima illa exempla Gregorii epistolarum, quae poterant in dubium vocari, quaeque Cas. Oudin (T. I. col. 1517—27) diligentissime congegesserat, Maurini dudum aut in Appendicem rejecissent veluti monumenta spuria, aut argumentis externis ac internis tanquam genuina et indubia demonstrassent pro aequo censore, cui veritatis amor potior erat calumniandi pruritu, qualis ex ipso A catholicorum coetu fuit vir doctissimus J. A. Fabricius in Bibl. med. et infimae latinit. T. III. p. 87). (Fessler ed. I.) Novam et accuratorem epistolarum S. Gregorii editionem compararunt P. Ewald et L. M. Hartmann. Berol. 1891 et Paris. 1893. De hac editione et de aliis lucubrationibus recentius hac de re editis cf. Bardenhewer op. cit. p. 609.

¹⁾ Libri isti XIV ita dispositas continent epistolas Gregorii, ut singuli libri singulos annos Pontificatus ipsius, omnes nempe eo anno scriptas epistolas, continua serie exhibeant; unde si in mentem revocemus, ipsum die 3. Septembris a. 390. ordinatum esse Episcopum, ex solo libri numero facile cognoscitur annus, quo data est quaelibet epistola. Eum in finem PP. Maurini novis adhibitis curis quasdam epistolas, alieno loco positas, in locum debitum restituerunt, cujus mutationis rationem singillatim reddiderunt (T. VII. p. XIX—XLIV. ed. Venet.); hinc factum est, ut ordo epistolarum edit. Maur. ab ordine omnium editionum antiquiorum (qui retinebatur etiam in edit. epistolarum S. Gregorii M. ap. Mansi T. IX. col. 1029—1240. T. X. col. 1—438) notabiliter discreparet; ast iidem providerunt, ne viris rerum sacrarum studiosis ex diverso hoc modo numerandi epistolas Gregorii

tionis conscientia, vigilantia pastoris et caritas patris ¹⁾. S. Gregorii
Hae epistolae commode dividuntur in *dogmaticas*, *morales*,
disciplinares, *commendatitias*, et *familiares*. Scripta.

a) *Epistolae dogmaticae* ut plurimum haereses antiquiores, quae in variis orbis partibus aut nondum penitus extinctae erant, aut novas vires acquirere studebant, oppresserunt, dum antiquas, praesertim Conciliorum universalium, fidei declarationes renovaret ac confirmaret, Episcoporum vigilantiam excitaret zelumque dirigeret (de quibus vid. supra §. 262. cf. §. 260 et 263). His porro accedunt nonnullae epistolae, in quibus de aliis quoque fidei capitibus S. Pontifex dubitantes instruit, nimirum de Christi descensu ad inferos ejusque scopo (lib. 7. ep. 15), de originali peccato et de origine animae (lib. 7. ep. 34. lib. 9. ep. 52), de duplici praedestinatione (lib. 8. ep. 35. cf. Dialog. lib. 1. c. 8), de una vel trina mersione in baptismo deque baptismi apud haereticos collati valore (lib. 1. ep. 43. lib. 11. ep. 67), de ministro sacramenti confirmationis (lib. 4. ep. 9. et 26), de compunctione ex amore divino et ex timore poenae aeternae (lib. 7. ep. 26. cf. Dialog. lib. III. c. 34) deque certitudine remissionis peccatorum (lib. 7. ep. 25), tandem de licito usu et cultu sacrarum imaginum (lib. 9. ep. 52²⁾ 105. et lib. 11. ep. 13).

b) *Epistolae morales* fundamentum omnium virtutum constituunt in *humilitate* (lib. 7. ep. 5. lib. 9. ep. 122. lib. 2. ep. 36) et *caritate* (vid. supra §. 261). Vera autem caritas et animae consulit et corpori (lib. 6. ep. 40); hinc eam manifestam fieri cupit

offendiculum crearetur in usu hujus S. Patris per adjectos Indices, quorum unus ordinem antea vulgatum cum ordine novo, alter novum ordinem cum ordine antea vulgato diligenter comparat (T. IX. p. 104—135. ed. Venet.).

¹⁾ Non possum, quin hic adjiciam verba doctissimi Francisci a Puteo (Fr. dal Pozzo), qui in Vita S. Gregorii M. italice scripta ac saepius jam laudata, de hisce epistolis tale protulit judicium: „Queste lettere sono un tesoro di sacra erudizione, di evangelica dottrina, e massime di sapientissima ecclesiastica e morale disciplina; onde quei, che sono addetti al governo delle chiese e alla cura delle anime, e tutti e chierici e laici gran lume e profitto spirituale ritrarebbero per se e per altrui, se con assidua attenta lettura se le rendessero famigliari“. l. c. ad a. 604. n. 6. (p. 189).

²⁾ *Epistola* haec *ad Secundinum* Dei servum non ab omnibus genuina censetur; certe interpolata est uno loco, ubi sermo fit de clericis lapsis, ordini suo post dignam satisfactionem restituendis. Excepto assumpto isto sat prolixo eam genuinam esse probant PP. Maurini ex auctoritate Codd. Mss., nec dissentit editor Venetus; cf. Maur. Notae ad eam epistolam.

S. Gregorii
Scripta.

tam in compassione animi (lib. 5. ep. 16. lib. 6. ep. 60) et sollicitudine animarum (lib. 6. ep. 40. cf. lib. 10. ep. 68), quam in operibus misericordiae (lib. 7. ep. 28) et largitione eleemosynae (lib. 12. ep. 7), ubi tamen diligenter cavendum, ne appetitus laudis humanae subrepat (lib. 3. ep. 4). His addenda monita quaedam alia ad perfectionem aptissima, nempe ut fideles divitiis ac dignitatibus saeculi contentis rerum coelestium curam unice habeant (lib. 7. ep. 29. lib. 10. ep. 49. 68. lib. 13. ep. 32), ut sanctis cogitationibus promte exequendis semper intenti in bono proficiant ac perseverent (lib. 2. ep. 27. lib. 7. ep. 36. lib. 9. ep. 120), ut in rebus adversis positi spem omnem in Deo collocent (lib. 2. ep. 27. lib. 11. ep. 78. lib. 13. ep. 21), semperque memores multiplicis commodi, quod ex rebus prosperis et adversis alterne sibi succedentibus provenire solet (lib. 3. ep. 52), inter adversa animum non despondeant (lib. 7. ep. 30. lib. 10. ep. 31. lib. 11. ep. 75), obtrectationes et calumnias aequo animo ferant (lib. 7. ep. 14. lib. 11. ep. 2. 45), iracundiae temperent (lib. 10. ep. 51), offensiones facile condonent (lib. 10. ep. 15). Disserit de vita activa et contemplativa (lib. 1. ep. 5. lib. 7. ep. 4), et tanquam praecipuum virtutis medium commendat S. Scripturae lectionem (lib. 3. ep. 67. lib. 4. ep. 31. lib. 8. ep. 17. lib. 12. ep. 40). Amicum quoque, carnis tentationibus afflictum, de occulta diabolicarum tentationum ratione sedulo instruit (lib. 9. ep. 52). Summam dein reverentiam sacerdotibus Domini debitam gravissimis rationibus Imperatori inculcat (lib. 5. ep. 40), arctissimamque relationem mutuam inter rectoris plebisque statum moralem demonstrat (lib. 7. ep. 7. cf. lib. regulae pastor. P. I. c. 1); laudat atque commendat probam filiorum regionum educationem (lib. 7. ep. 5. 26), quemadmodum et in ipsis regibus studium fidei catholicae summis extollit laudibus (lib. 6. ep. 6. lib. 13. ep. 7). Tum etiam docet, quod Sabbatum non more judaico diei festi instar celebrare oporteat, quodque die Dominica justo ex fine lavae sumere non sit prohibitum (lib. 13. ep. 1¹). Denique afflictos morbis mortibusque *consolatur* (lib. 1. ep. 11. lib. 9. ep. 33. 107. 123. 124. lib. 10. ep. 63. lib. 11. ep. 30. lib. 13. ep. 22) eosque apte ad salutem informari curat (lib. 2. ep. 2. et lib. 10. ep. 63)²).

c) *Epistolae ad disciplinam Ecclesiae spectantes*, et numero admodum frequentes, et auctoritate gravissimae, et argumento di-

¹) Epistolam hanc ad cives Romanos datam, quam ex argumentis quibusdam internis, levibus tamen ac futilibus, nonnulli Gregorio abjudicandam censuerunt (Cas. Oudin T. I. col. 1520), edit. Maur. eidem recte omnino vindicat.

²) Pariter ad epistolas morales referri possunt multae ex iis, quae supra in Vita S. Gregorii relatae sunt.

versissimae sunt¹⁾. In his praecipuum obtinet locum *epistola ad Augustinum*, gentis Anglorum Apostolum (lib. 11. ep. 64)²⁾, qua ad multas ipsius quaestiones respondet, praesertim de bonorum ecclesiasticorum distributione, de coelibatu Clericorum, de variis ecclesiarum consuetudinibus³⁾, de rebus ecclesiae furto ablatis, de gradibus consanguinitatis, quae matrimonii impedimentum constituent, quot sint necessarii Episcopi ad novi Episcopi consecrationem, qualis immunditia naturalis (saltem ex quadam convenientia) prohibeat ab ingressu ecclesiae. Complures quoque hac pertinent *formulae* aliquando adhibitae in quibusdam negotiis seu iuribus et officiis, Sedi Apostolicae propriis, ejusmodi erant ecclesiarum unio (lib. 1. ep. 8. lib. 2. ep. 45. 50. lib. 3. ep. 20. lib. 6. ep. 10), translatio sedis episcopalis (lib. 2. ep. 14), translatio Episcopi ab una ecclesia ad aliam (lib. 1. ep. 79. lib. 2. ep. 16. 17. 37. lib. 3. ep. 13. 14), circumscriptio dioecesium (lib. 14. ep. 7. cf. ep. 8. et 13), dimissio Clericorum (lib. 6. ep. 11. cf. ep. 20); aliae ejusmodi formulae ita deprehenduntur communes, ut casu recurrente semper eadem sint aut fere eadem, mutato nonnumquam pro circumstantiarum diversitate exordio aut fine⁴⁾.

S. Gregorii
Scripta.

¹⁾ De his vid. supra in Vita S. Gregorii §. 263 et 264. Indicem copiosissimum titulorum, maxime qui ad disciplinam Ecclesiae pertinent, ex omnibus S. Gregorii M. epistolis summo ingenio summaque industria collectum ab Eminent. Card. Antonio Carafa exhibet edit. Maur. T. XVII. p. 171—250. Pariter Dupin T. V. p. 104—123. eas contulit epistolas (juxta edit. antiq.), quibus praecipua disciplinae capita pertractantur.

²⁾ Epistola haec celeberrima jam olim a Venerabili Beda Historiae Eccles. gentis Anglorum lib. I. c. 27. (edit. cit. T. III. col. 18—24), integra est inserta ac postea contra quorundam dubitationes in edit. Maur. S. Gregorio plenissime asserta, vid. Not. ad lib. 11. ep. 64. et Dupin T. V. p. 128—30. Cf. Duchesne Origines du culte Chrétien. Paris. 1889. 8°. p. 93—94.

³⁾ Alibi quoque de consuetudine verba facit, ut lib. I. ep. 66. 77. lib. 2. ep. 28. lib. 4. ep. 39. lib. 9. ep. 69.

⁴⁾ Hujusmodi sunt formula injungendae visitationis (i. e. provisionis ecclesiae viduatae) lib. I. ep. 15. et 53. et nonnihil amplior istiusmodi formula lib. 2. ep. 25. 38. lib. 5. ep. 25. lib. 6. ep. 21. lib. 7. ep. 16. lib. 9. ep. 75. 87. 89. lib. 10. ep. 17. lib. 13. ep. 13. Similis huic est formula, qua visitationem demandatam clero et plebi ecclesiae viduatae intimare solet, vid. lib. 2. ep. 39. lib. 4. ep. 41. lib. 5. ep. 26. lib. 9. ep. 76. 88. 90. lib. 10. ep. 16. lib. 13. ep. 14. Utramque formulam pariter exhibet Joannes diaconus in Vita S. Gregorii M. lib. III. n. 22. Alia est formula instituendi defensorem lib. 5. ep. 29. lib. 11. ep. 38. (de quo munere vid. Maur. Not. ad lib. I. ep. 26), demandandi consecrationem oratorii lib. 2. ep. 12. lib. 9. ep. 70. 84. eumque in finem deprecandi Sanctorum reliquias (seu „sanctuariorum“) lib. 9. ep. 71.

S. Gregorii
Scripta.

d) *Epistolae commendatitiae*, vel praecones fidei et legatos suos, vel innocentes oppressos, vel peregrinantes sive regum et procerum, sive Episcoporum, sive nobilium amicorum potentiae, benignitati aut intercessioni commendant¹⁾.

e) *Epistolae familiares* exuberantem Dei proximique caritatem suavissime manifestant, et, quamvis exiguae, vere magni tamen animi luculenta indicia produnt²⁾; aliquando simul mittit munuscula ex. gr. Joanni abbati montis Sina (lib. 11. ep. 1), teneram valetudinis amicorum curam gerit (lib. 11. ep. 33. 40), miracula narrat (lib. 11. ep. 44) et sacras suadet peregrinationes (lib. 4. ep. 46. lib. 8. ep. 22).

§. 270.

S. Gregorii M. Opera liturgica. Opera quaedam dubia.

Vetus est atque communis sententia, S. Gregorium ordinandae liturgiae Romanae operam dedisse, cum novum Sacramentarium et Antiphonarium ediderit³⁾. Inde sua sponte fluere videtur, quod reliquos etiam liturgicos libros, his individuo nexu cohaerentes, simul apte disposuerit⁴⁾. Claritatis gratia libros hosce liturgicos juxta usum antiquae

85. (cf. ep. 25) lib. 11. ep. 31, denique concedendi privilegia xenodochio, monasterio et ecclesiae lib. 13. ep. 8. 9. 10. (quae tamen privilegia haud immerito in dubium vocantur, vid. Not. edit. Venet. ad lib. 13. ep. 8), famulos ecclesiae manumittendi (lib. 6. ep. 12) aut aliis donandi (lib. 12. ep. 46).

¹⁾ S. Gregorii M. lib. I. ep. 75. 76. 85. lib. 2. ep. 53. lib. 3. ep. 16. 28. 31. 52. 54. lib. 5. ep. 45. 52. 53. 54. 57. 58. 59. lib. 7. ep. 11. 30. lib. 8. ep. 13. 16. 19. lib. 9. ep. 20. 21. 22. 35. 54. 73. 82. 99. 105. 117. 118. 119. lib. 10. ep. 6. 7. 47. 48. 54. 55. 56. 57. 58. 59. lib. 11. ep. 7. 8. 9. 14. 15. 19. 39. 70. lib. 12. ep. 5. 6. 18. 26. 37. 49. lib. 13. ep. 47. Aliae hujus generis epistolae afferuntur supra §. 265. Aliquem vero commendare ad munus incongruum aperte recusavit lib. 12. ep. 27.

²⁾ S. Gregorii M. lib. 1. ep. 22. 23. 29. lib. 4. ep. 32. 40. lib. 5. ep. 38. 42. lib. 6. ep. 19. lib. 7. ep. 40. 45. lib. 8. ep. 29. lib. 9. ep. 74. lib. 10. ep. 60. lib. 12. ep. 14. 17. lib. 13. ep. 42. 43.

³⁾ Joannis diaconi Vita S. Gregorii M. lib. II. n. 6. et 17. Cf. in Opp. S. Gregorii M. edit. Venet. Isagoge liturg. c. 5. n. 6—15. (T. IX. p. 174—77.)

⁴⁾ Cf. Edit. Venet. Monitum ad Opera liturgica S. Gregorii Papae (Opp. T. X. p. 88).

Ecclesiae mutua quadam relatione sibi cohaerentes paucis proponam. Fuerunt olim varii Codices necessarii ad missae solemnis usum, nempe: *Sacramentarium* seu liber, complectens Orationes ad missam, plerumque etiam ad reliqua sacramenta administranda pertinentes; *Antiphonarium*, *Responsoriale* et *Gradale*, Psalmos, Antiphonas et Responsoria pro diversis diebus ad missam decantanda continens¹⁾; *Lectionarium*, exhibens lectiones e veteri Testamento aut ex epistolis canonicis decerptas²⁾; *Evangelistarium* seu *Capitulare Evangelicarum lectionum*, continens diversas Evangeliorum portiones, singulis diebus canendas; denique *Ordo Romanus* complectens ea praecepta et monita, quae hodie Rubricas vocamus³⁾. Haec, quae uno libro Missali hodie comprehenduntur, olim totidem libris diversis scripta erant, ex quibus proinde missas integras compingere necesse fuit.

S. Gregorii
Opera dubia.

Huc itaque pertinent:

- a) *Sacramentarium Gregorianum*⁴⁾;
- b) *Responsoriale et Antiphonarium* Romanae Ecclesiae;

¹⁾ De hisce libris deque responsoriis et antiphonis juxta usum veteris Ecclesiae eruditissime disputat Vezzosi in Praefat. T. XI. Opp. S. Gregorii edit. Venet.

²⁾ Ejusmodi Lectionarium seu liber variarum lectionum, quae recitabantur in missa, dicebatur etiam *Comes*, de cujus nominis ratione multum disputant eruditi, vid. S. Gregorii Opp. T. IX. p. 259—60 et T. X. p. 105—6.

³⁾ De variis hisce libris liturgicis vid. Opp. S. Gregorii T. IX. Isagoge liturgica c. 12, ubi reperitur Syllabus librorum liturgicorum ordine alphabetico digestus, ac singulorum ratio accurate exponitur.

⁴⁾ *Sacramentarium* hoc primus edidit L. A. Muratorius in Liturgia Romana Vetere Venetiis 1748. T. II. — Editio Maur. Opp. S. Gregorii Parisiensis T. III. exhibet aliud Gregorii *Sacramentarium* olim ab Hugone Menardo (Paris. 1642 in 4°) editum. Praeterea aliud Gregorii, *Sacramentarium* edidit Jac. Pamelius Liturgicon T. II. Coloniae 1675, et alius ejusdem Codex plane eximius Viennae in Austria asservatur in Bibliotheca Caesarea, vid. P. Lambecii Commentar. de Biblioth. Caesarea T. II. (Viennae 1669) p. 298—99, et 1003. atque M. Denis Codd. theologici latini Biblioth. Palatinae Vindobon. (Viennae 1793) Vol. I. col. 3032—38. Cf. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. III. p. 87—88. *Sacramentarium* Gregorianum Adriano I P. adscribit Duchesne, Orig. du culte Chrétien 1889, recte autem a Gregorio denominatum censet Probst, Die ältesten römischen Sacramen-

S. Gregorii
Opera dubia.

- c) *Antiphonarius* ordinatus a S. Gregorio;
d) *Libër Gradalis* ¹⁾).

Haec Opera liturgica, etsi quoad rei substantiam antiquissima, fortassis Gregorii aetatem excedant ab ipsoque nonnihil emendata ac meliori ordine digesta fuerint, variis tamen in locis, ut fieri solet in libris liturgicis, pedetentim aucta et quoad formam externam immutata sunt, adeo ut genuina Gregorii ab iis, quae ante ipsum usitata in pristina conditione reliquit et quae deinceps addita aut mutata sunt, satis discernere nemo valeat ²⁾).

e) Denique *hymni* complures, in officium ecclesiasticum recepti, eidem S. Gregorio tribuuntur ³⁾).

Sunt et alia quaedam *Opera dubia*, eaque exegetica, nempe:

a) *Expositio in librum I. Regum*, quae constat sex libris et pertingit usque ad regis Davidis unctionem (seu 1. Reg. cap. 16. v. 13). Auctor ejus eadem fere doctrinae

tarien u. Ordines erklärt. Münster 1892. 8°. Cf. Bardenhewer op. cit. pp. 495. 608. 610.

¹⁾ His in editione Venet. (T. XII.) subjunguntur *Comes* ab Alcuino ex Caroli Magni Imperatoris praecepto emendatus, *Lectionarius* missae juxta ritum Ecclesiae Romanae collectus, et vetustissimum *Capitulare* evangelicarum lectionum ad missam ex multis Codd. plerisque vetustissimis editum, praeterea (T. X. p. 46—83) duo antiquissimi *Ordines Romani*.

²⁾ Ita Fessler ed. 1. Recentiore disputationem de partibus, quae in ordinando cantu ecclesiastico, S. Gregorio M. tribuendae sint, cf. supra p. 576 nota 1. Quantum ad hosce libros liturgicos, editio Veneta Opp. S. Gregorii longe praestat editioni Maurinae Parisiis factae, cum editor Venetus, expunctis iis, quae editio Maurina ex H. Menardo et J. Pamelio recudi fecerat, multo plura, antiquiora simul et praestantiora, non solum Gregorio inscripta, verum alia etiam, quae ad liturgiam antiquam cognoscendam facere videbantur, receperit, et *Isagogen liturgicam*, summa eruditione refertam praemisit (T. IX. et X), et aliorum. qui optime de re liturgica meruere, ut V. C. Thomasii, Ant. Fr. Vezzosi, Mabilonii et Muratorii Praefationes, Disquisitiones et Notas adjecerit, ita ut T. IX. X. XI et XII. vere promptuarium antiquae liturgiae Occidentalis dici possint.

³⁾ Hymni isti habentur in edit. Veneta Opp. S. Gregorii T. X. p. 10—12, ubi etiam Syllabus alphabeticus omnium hymnorum officii ecclesiastici invenitur additis singulorum auctoribus p. 8—9.

capita iisdem haud raro verbis pertractat, quemadmodum ipse Gregorius; nonnunquam vero discrepat. Hinc probabilior est sententia, auctorem hujus expositionis, a Gregorio diversum, ex ejusdem tamen placitis, ac forte ex ipsa Gregorii expositione in libros Regum sua potissimum hausisse ac Gregorium imitando expressisse ¹⁾.

S. Gregorii
Opera dubia.

β. *Expositio in Cantica Canticorum* pariter eatenus tantum Gregorio tribui potest, quod pius quidam homo, cui lectio librorum S. Gregorii familiaris erat, fortassis et schedulae quaedam praesto erant, continentes difficiliora Cantici Canticorum loca ab ipsomet Gregorio exposita, eam posteriori aetate consarcinaverit ²⁾.

γ) *Expositio in septem Psalmos poenitenciales*, Gregorio Magno per se haud indigna, nonnulla continet, quae temporis ratione habita minus ei convenire videntur, unde expositionem hanc parum certa conjectura S. Gregorio VII. aliqui tribuere malunt ³⁾.

δ) *Concordia quorundam testimoniorum S. Scripturae* non solum Veteris Testamenti loca cum aliis ex Novo Testamento in speciem pugnantibus conciliat, verum etiam

¹⁾ Is fuerit Claudius abbas, qui, ut ipse Gregorius testatur (lib. 12. ep. 24) aliqua de Canticis Canticorum et de libris Regum viva voce a Gregorio exposita praesens audierat, tumque „ea suo sensu dictavit, ne oblivione deperirent;“ ast Gregorius, cum ea sibi legerentur, dictorum suorum sensum valde inutilius permutatum invenit, ac proinde ejus chartulas tolli jussit. Cf. Maur. Praefat. in h. lib. cum adjecta Nota edit. Venet.; Dupin T. V. p. 141—43. Cas. Oudin T. I. col. 1539—41. et Ceillier l. c. Art. V. n. 1—3.

²⁾ De hoc libro, quem nonnulli ex epistola S. Columbani ad Gregorium (S. Gregorii lib. 9. ep. 127) huic S. Doctori asseri posse existimant, non satis considerantes, Columbanum loqui de expositione in Cant. Cant. scribenda, non jam scripta, cf. Maur. Admonit. in hanc Exposit. cum subjunctis animadversionibus Edit. Venet. (Opp. T. XIV. p. III—XIV), Dupin T. V. p. 141—43. Cas. Oudin T. I. col. 1542—43. Ceillier l. c. Art. V. n. 4—5.

³⁾ De hoc libro, quem nonnulli ex perperam intellectis Gregorii verbis (S. Gregorii lib. 22. ep. 24) eidem vindicare contendunt, cf. Maur. praevia Censura cum editoris Venet. Nota (Opp. T. XIV. p. 65—68), Dupin T. V. p. 143. Cas. Oudin T. I. col. 1541—42. Ceillier l. c. Art. V. n. 6—7.

S. Gregorii
Character.

plerumque ejusdem Novi Testamenti loca, quae videntur sibi invicem opposita, componit et ab omni contradictione solvit, exiguo volumine multam continens doctrinam. Neque stylus, neque doctrina a Gregorio abludit¹⁾.

§. 271.

S. Gregorii M. character.

S. Gregorius tantam aequalium et posterorum admirationem acquisivit, ut ob eminentiam doctrinae inter primos Ecclesiae Doctores nunquam non fuerit habitus, ob res praeclare gestas vitaeque sanctitatem totius Ecclesiae consensu *Magnus* fuerit appellatus²⁾. Ac revera sapientia divina, quae omnia mirabiliter disponit, non modo virum in summo Pontificatus apice collocandum optimis ingenii animique virtutibus cumulatissime ornavit, verum etiam in antiquae et mediae aetatis confinio ita eum constituit, ut quaecunque insignia, luculenta et profunda veritatis revelatae mysteria foecundissimo ingenio comprehendens ac eloquentissimo sermone reddens in posteros transfunderet, quibus idcirco ejus scripta sole clariora auroque pretiosiora videbantur³⁾. Neque illud silentio praetereundum, quod is ipse Gregorius, antiquorum Patrum postremus, ultimos quoque Symboli Apostolorum Articulos maxime defenderit ac exposuerit, postquam articuli priores de tribus personis divinis ac de Ecclesia dudum a Patribus anti-

¹⁾ De hoc libro cf. Maur. Monitum prae fixum (Opp. T. XIV. p. 160 — 61) et Ceillier l. c. Art. V. n. 8.

²⁾ Vid. publicum Ecclesiae testimonium lib. 3. tit. 22. c. un. in VI° et P. Clementis XII. Constit. 106. §. 1. dd. 28. Augusti 1733. (Bullar. Roman. T. XIII. Romae typis H. Mainardi 1738. p. 353). De titulo *Magni* cf. Gradonici Gregor. vindic. c. 11. (S. Gregorii Opp. T. XVI. p. LXXV—VII).

³⁾ Vid. Liciniani, qui fuit Carthaginis in Hispania Episcopus, epistola apud S. Gregor. lib. 2. ep. 54. S. Isidori Hispal. lib. de viris illustr. c. 40. n. 53. et 56. („felix et nimium felix, qui omnia studiorum ejus potuit cognoscere“); S. Ildefonsi Toletani Episcopi de viris illustr. n. 1—2. (Opp. S. Isidori Hispal. ed. Arevalo Romae 1797. T. VII. p. 167); Honorii Augustodun. de Scriptor. eccles. lib. III. c. 32. (J. A. Fabricii Biblioth. Ecclesiast. Hamburgi 1718. p. 89).

quioribus abunde illustrati fuerant. Cumque barbaris Occidentis nationibus primum incumberet, ex fidei fundamento componere mores, mitigare ingenia, practicum hunc finem potissimum adjuvant varia ejus Opera. His maxime substernit atque innectit fere innumeros S. Scripturae locos, quos apte interpretari ac mira varietate enucleare nunquam omittit, ut quidquid succi continent ac saporis, omnino exprimatur, praecipue amans expositionem allegoricam et moralem, quin sensum literalem spernat aut negligat ¹⁾; „quia in intellectu S. Scripturae respui non debet, quidquid sanae fidei non resistit,“ sicque „ex una S. Scripturae intelligentia expositores quique per innumeros intel-

S. Gregorii
Character.

¹⁾ Ex hac frequenti tractatione S. Scripturae contigit, ut multi Opera ejus assidue evolventes et verba S. Scripturae variis in locis exposita jungentes Commentarios in omnes S. Scripturae libros inde consarcinarent. Ita *Paterius*, S. Gregorii discipulus, ipso Gregorio hortante et approbante ex diversis ejus libris concinnavit *expositionem Veteris ac Novi Testamenti*, quae hodie nonnisi superest usque ad Cantica Canticorum ac reperitur in edit. Maurina Opp. S. Gregorii (T. XIV). Hanc c. a. 1100 *Bruno* quidam monachus continuavit, secundam et tertiam Partem adjiciens, in qua simili ratione librum Sapientiae et Ecclesiasticum, Prophetas et Psalmos, deinde libros Novi Testamenti explanavit (exstat Pars II. et III. sub nomine Paterii in edit. Maur., ast in edit. Veneta demum restituitur vero auctori T. XV). His plane similes sunt *Atulfi Gregoriana super Novum Testamentum seu Gregorianae Exceptiones* compilatae c. a. 1096, editae Paris. 1516 in 4° ac postea in quibusdam editionibus Opp. Gregorii M. (ex. gr. in edit. Romana a. 1553) recusae sub falso Paterii nomine. His addi potest *Garnerii* (qui vixit c. a. 1170) *Gregorianum seu allegoricae* explanationes omnium pene rerum in Bibliis contentarum, quas potissimum ex Gregorii M. Commentariis in librum Job decerptas concinnavit in omnem S. Scripturam J. Garnerus Can. regul. et Subprior in coenobio S. Victoris Parisiensis, in lucem publicam edidit J. Picardus Canonicus regularis S. Victoris. Paris. 1608 in 8°. — His denique accessere *Biblia Gregoriana* seu Commentaria textuum S. Scripturae ex omnibus Gregorii Operibus collecta labore Fr. Tobiae, Augustae Vindelic. 1731. fol. De vetustioribus hujusmodi defloratoribus cf. Maur. Praefat. in librum Paterii atque edit. Veneti Animadversio ante Gregorii exposit. in Cant. Cant. (Opp. T. XIV. p. XII—IV), Cas. Oudin T. I. col. 1504 et 1544—47. Ceillier l. c. Art. VI. et J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latin. T. III. p. 84. item J. Picardi Praefat. in Garnerii Gregorianum in fronte editionis citatae.

S. Gregorii
Character.

lectus quasi varia ornamenta componunt, quae tamen omnia ad decorem coelestis sponsae proficiunt“ (lib. 3. ep. 67). Generatim S. Scripturae effata maxime in deliciis habuit, alios quoque gravissimis verbis ad simile studium excitans: „Quid est (inquit) Scriptura S., nisi quaedam epistola omnipotentis Dei ad creaturam suam?“ Et certe si quis „scripta terreni Imperatoris acciperet, non cessaret, non quiesceret, somnum oculis non daret, nisi prius, quid sibi Imperator terrenus scripsisset, agnovisset. Imperator coeli, Dominus hominum et angelorum, pro vita tua tibi suas epistolas transmisit, et tamen easdem epistolas ardentius legere negligis. Stude ergo, quaeso, et *quotidie Creatoris tui verba meditare. Disce cor Dei in verbis Dei*, ut ardentius ad aeterna suspires, ut mens vestra ad coelestia gaudia maioribus desideriis accendatur. Tanto enim tunc major ei erit requies, quanto modo amore Conditoris sui requies nulla fuerit“¹⁾. Patres antiquos, Ambrosium praesertim et Augustinum, ex Graecis autem Gregorium Nazianzenum, summo in pretio habitos et ipse frequenter exprimit et aliis ferventer commendat²⁾. Concilia Ecclesiae universalis non minus, quam sancta Evangelia veneratus (lib. 1. ep. 25. lib. 3. ep. 10), canones antiquos sollicite observat (lib. 8. ep. 28) atque in epistolis suis integram Ecclesiae antiquae disciplinam repraesentat. Merito igitur vir versatissimus in scriptis SS. Patrum censuit, „post sacram paginam codices alios aegre repertum iri, quos abbates vel alii Praesules attentius meditari teneantur, praeter S. Gregorii Magni Opera, in quibus vix aliquid inest, quin ipsis (Praesulibus) potissime consentaneum videatur; quandoquidem ejus Moralia praestantissimae do-

¹⁾ S. Gregorii M. lib. 4. ep. 31. Cf. S. Athanasii Vita S. Antonii n. 81. Alia huic similia S. Gregorii monita occurrunt lib. 3. ep. 67. lib. 8. ep. 17. lib. 12. ep. 40. Moral. in Job lib. 20. n. 1. Homil. in Ezech. lib. I. Hom. 7. n. 8—17. Hom. 9. n. 29—35. et lib. II. Hom. 10. n. 1.

²⁾ Vid. S. Gregorii M. Praefat. lib. I. Homil. in Ezechielem (Opp. T. IV. p. 125) et lib. 10. ep. 35. lib. 2. ep. 54. Moral. in Job lib. 16. n. 64. Cf. Maur. Admonit. S. Gregorii Homilias super Ezechielem n. 8.

ctrinae ac spiritualium dogmatum copiam, epistolae multas ecclesiasticae atque monasticae disciplinae leges, liber denique pastoralis animas regendi normam legentibus suppeditant¹⁾. Homiliae ejus habitae inter aulae negotia innumerasque summi Pontificatus curas, inter frequentes aegritudines imminentesque barbarorum gladios non tantum praeclara sunt exempla Episcopis omnibus et animarum pastoribus ad imitandum proposita, sed et insignia specimina eloquentiae ecclesiasticae. Etenim animus veritate plenus et caritate semper aestuans linguam ejus movit; hinc dictio animos vehementer afficiens valideque abripiens; stylus naturalis et facilis, licet non adeo purus. Imo aedificationi potius auditorum et lectorum suae aetatis, quam elegantiae aevi Augusti intentus, haud raro adhibuit voces eo sensu eaque forma, quibus usus popularis saeculo sexto uti consuevit²⁾. Attamen licet elegantiae parum studeat, praecipuae dotes eloquentiae verae minime desiderantur, quandoquidem „hoc est proprium oratoris, oratio gravis et ornata, et hominum sensibus ac mentibus accommodata“³⁾. Nec quisquam facile erit, qui hasce dotes Gregorio deneget, cum orationis nervi et decor quidam naturalis magis quam artificiosus, lectoris animum ubique feriant, et cives Romani olim ardentibus desideriis ejusdem Sermones audierint⁴⁾. Neque solum eximium in praedicando zelum cunctis animarum pastoribus ostendit, sed et praedicatores verbi divini, maxime in libro regulae pastoralis et in libris *Moralium*, optimis imbuunt monitis, ut gravi huic muneri rite satisfacerent, id prae caeteris inculcans, actus a verbis discrepare non debere (vid. supra

¹⁾ Ita Mabillon de Studiis monast. Vol. I. T. II. c. 21. (Venetiis 1770. p. 178).

²⁾ Multae ejusmodi voces in Maur. notis sparsim indicantur simul et explicantur. Cf. Maur. Praefat. in Exposit. libri I. Regum n. 5—7. Gradonici Gregor. vindic. c. 5.

³⁾ Cicero de Oratore lib. I. n. 12.

⁴⁾ Vid. S. Gregorii M. Homil. in Evangel. Hom. 34. n. 1. cf. Homil. 21. n. 1. Homil. 22. n. 1. et Praefat. lib. II. Homil. in Ezechielem.

S. Gregorii
Doctrina.

metipsum dicat: Ego jam credidi, salvus ero. *Verum dicit, si fidem operibus tenet. Vera etenim fides est, quae in hoc, quod verbis dicit, moribus non contradicit*“ (Tit. 1, 16. 1. Joh. 2, 4). „Sicut vestimenta corpus, sic bona opera protegunt animam.“ Epistol. lib. 7. ep. 15. Homil. in Ezech. lib. 1. Hom. 9. n. 6. Hom. 29. in Evangel. n. 3. Moral. in Job lib. 16. n. 63¹⁾. Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 11. 15. 16. can. 7. 12. 19. 20. 27. 28.

3. *Praedestinationis* temerariam praesumptionem cavendam esse ita ostendit: „Ipsa perennis regni praedestinatio ita ab omnipotenti Deo disposita est, ut ad hoc *electi* ex labore perveniant; quatenus postulando mereantur accipere, quod eis omnipotens Deus ante saecula disposuit donare.“ „Quia vocati sumus, novimus; *si sumus electi, nescimus*. Tanto ergo necesse est, ut unusquisque nostrum in humilitate se deprimat, quanto, si sit electus, ignorat.“ Dialog. lib. I. c. 8. Homil. 38. in Evangel. n. 14. Cf. Concil. Trident. Sess. 6. cap. 12. et can. 15. 16.

4. De *sacramento poenitentiae* atque *de potestate ligandi ac solvendi sacerdotibus concessa*, explicans verba Salvatoris ad discipulos: „Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis,“ ita loquitur: „Ecce non solum de semetipsis securi fiunt, sed etiam alienae obligationis potestatem relaxationis accipiunt, principatumque superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam peccata retineant, quibusdam relaxent. Horum profecto nunc in Ecclesia Episcopi locum tenent. Ligandi atque solvendi auctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiuntur. Grandis honor, sed grave pondus istius est honoris. Durum quippe est, ut qui nescit tenere moderamina vitae suae, iudex vitae fiat alienae. Causae ergo pensandae sunt et tunc ligandi atque solvendi potestas exercenda. Videndum est, quae culpa praecessit,

¹⁾ Eandem veritatem rursus inculcat monens, eundem (Christum Dominum) aliquando venturum justum ac severum iudicem, qui in Evangelio mandata sua fidelibus observanda praescripsit, Moral. in Job lib. 22. n. 44. *Profectum* autem *in bono* seu incrementa fidei ac virtutum ibidem accuratissime describit n. 45—51.

aut quae sit poenitentia secuta post culpam, ut, quos omnipotens Deus per compunctionis gratiam visitat, illos Pastoris sententia absolvat. Tunc enim vera est absolutio praesidentis, cum interni arbitrium sequitur iudicis.“ Homil. 26. in Evangel. n. 4. 5. 6. Cf. Concil. Trident. Sess. 14. cap. 1. 3. 5. 6. can. 3. 6. 7. 9.

5. *Veram ac realem praesentium Jesu Christi in ss. eucharistiae sacramento simulque incruentum missae sacrificium* ita adstruit: „Debemus quotidiana Deo lacrymarum sacrificia, quotidianas carnis ejus et sanguinis hostias immolare. Haec namque singularitar victima ab aeterno interitu animam salvat, quae illam nobis mortem Unigeniti per mysterium reparat, qui, licet resurgens a mortuis jam non moritur et mors ei ultra non dominabitur, tamen in semetipso immortaliter atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacrae oblationis immolatur¹⁾. Ejus quippe ibi corpus sumitur, ejus caro in populi salutem partitur, ejus sanguis non jam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur²⁾. Hinc ergo pensemus, quale sit pro nobis hoc sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem Unigeniti Filii semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad Sacerdotis vocem coelos aperiri, in illo Jesu Christi mysterio angelorum choros adesse, summis ima sociari, ter-

¹⁾ Eodem prorsus modo alibi dicit: „Singulariter ad absolutionem nostram oblata cum lacrymis et benignitate mentis sacri altaris hostia suffragatur; quia is, qui in se resurgens a mortuis jam non moritur, adhuc per hanc in suo mysterio pro nobis iterum patitur. Nam quoties ei hostiam suae passionis offerimus, toties nobis ad absolutionem nostram passionem illius reparamus.“ Homil. 37. in Evangel. n. 7.

²⁾ Quod autem S. Doctor veri nominis *transsubstantiationem* crediderit, haec ejus verba manifesto declarant: „Bonus pastor pro ovibus suis animam suam posuit, ut in sacramento nostro *corpus suum et sanguinem verteret* et oves, quas redemerat, carnis suae alimento satiaret.“ Homil. 14. in Evangel. n. 1. Vid. pariter Homil. 22. in Evangel. n. 7—9, ubi etiam de necessaria praeparatione ad ss. eucharistiam digne percipiendam pulchre verba facit. Paulo fusius contra Oudinum disquirt Gradonicus in Gregor. vindic. c. 7, quid Gregorius M. senserit de eucharistiae sacramento, his aliisque ejusdem locis prolati et explicati. Vid. etiam Pauli Vita S. Gregorii M. n. 23.

S. Gregorii
Doctrina.

rena coelestibus jungi, unumque ex visibilibus atque invisibilibus fieri?" Dialog. lib. IV. c. 58. Cf. Concil. Trident. Sess. 13. cap. 1. can. 1. et Sess. 22. cap. 1. 2. can. 1. 4.

6. *Preces et missae sacrificium pro fidelibus defunctis in purgatorio igne adhuc detentis* valde commendantur: „Si culpa post mortem insolubiles non sunt, multum solet animas etiam post mortem sacra oblatio hostiae salutaris adjuvare, ita ut hanc nonnunquam ipsae defunctorum animae expetere videantur.“ „Sed sciendum est, quia illis sacrae victimae mortuis prosint, qui hic vivendo obtinuerunt, ut eos etiam post mortem bona adjuvent, quae hic pro ipsis ab aliis fiunt“¹⁾. Dialog. lib. IV. c. 55. et 57²⁾. Cf. Concil. Trident. Sess. 22. cap. 2. can. 3. Sess. 25. Decret. de purgatorio.

7. De *invocatione et veneratione Sanctorum* ait: „Hi, qui de nullo suo opere confidunt, ad SS. Martyrum protectionem currunt, atque ad sacra eorum corpora fletibus insistunt, promereri se veniam, *eis intercedentibus*, deprecantur.“ „In ejus (S. Petri) pietate confido, quia, cujus corpus vos cooperuistis in terra, *ejus vos intercessio* ab omnibus peccatis proteget in coelo, omnemque domum vestram sua provisione reget et sua vigilantia custodiet.“ „Hos ergo (Sanctos Martyres) in causa vestri examinis, quam cum districto iudice (Christo) habetis, *patronos* facite; hos in die tanti terroris illius *defensores* adhibete. Adsunt *defensores nostri sancti Martyres, rogari volunt*, atque, ut ita dixerim, quaerunt, ut quaerantur. Hos ergo adjutores

¹⁾ Eodem plane modo S. Augustinus in Enchirid. c. 110. et ipse Gregorius Dialog. lib. IV. c. 39.

²⁾ De more Ecclesiae, offerendi missae sacrificium pro defunctis, alibi quoque eandem doctrinam S. Doctor tradit, eadem narrat exempla, vid. Homil. 37. in Evangel. n. 8—10. (uxor quaedam maritum absentem defunctum credens, „hostias hebdomadibus singulis curabat offerre pro animae ejus absolutione“). Quod vero „de quibusdam levibus culpis ante iudicium (extremum) *purgatorius ignis* credendus est,“ pluribus demonstrat S. Gregorius Dialog. lib. IV. c. 39. An istum ignem corporeum crediderit, vid. Dialog. lib. IV. c. 29. Moral. in Job. lib. 15. n. 35. lib. 16. n. 19.

vestrae orationis quaerite, hos protectores vestri reatus invenite.“ Moral. in Job lib. 16. n. 64. lib. 11. ep. 44. Homil. 32. in Evangel. n. 9. vid. ibid. n. 7¹). Cf. Concil. Trident. Sess. 25. Decret. de invocat. et venerat. Sanctorum.

De cultu
S. Reliquiarum.

8. De usu cultuque sacrarum imaginum sensum Ecclesiae pulcherrime testatur ad Serenum, Massiliensem Episcopum, qui sacras imagines confregit atque projecit, scribens: „Idecirco pictura in ecclesiis adhibetur, ut hi, qui literas nesciunt, saltem in parietibus videndo legant, quae legere in codicibus non valent. Tua ergo fraternitas et illas servare et ab earum adoratu populum prohibere debuit, quatenus et literarum nescii haberent, unde scientiam historiae colligerent et populus in picturae adoratione minime peccaret.“ „Perlatum ad nos fuerat, quod *inconsiderato zelo succensus* Sanctorum imagines sub hac quasi excusatione, ne adorari debuissent, confregeris. Et quidem quia eas adorari vetuisses, omnino laudavimus; fregisse vero reprehendimus. Dic, frater, a quo factum Sacerdote aliquando auditum est, quod fecisti. Si non aliud, vel illud te non debuit revocare, ut despectis aliis fratribus solum te sanctum et esse crederes sapientem? Aliud est enim picturam adorare, aliud per picturae historiam, quid sit adorandum, addiscere. Nam quod legentibus scriptura, hoc idiotis praestat pictura credentibus; quia in ipsa etiam ignorantes vident, quid sequi debeant, in ipsa legunt, qui literas nesciunt. In locis venerabilibus Sanctorum depingi historias non sine ratione vetustas admisit.“ „Ab re non facimus, si per visibilia invisibilia demonstramus. Sic homo, qui alium ardentem videre desiderat aut sponsam amans videre conatur, si contigerit eam ad ecclesiam ire, statim per viam incedenti se praeparat, ut de visione ejus hilaris recedat. Scio quidem, quod imaginem Salvatoris non ideo petis, ut quasi Deum colas, sed ob recordationem Filii Dei in ejus amore recalescas, cujus te imaginem

¹) De reliquiis Sanctorum magna in veneratione habitis vid. supra §. 269.

videre desideras. Et nos quidem non quasi ante divinitatem ante illam prosternimus, sed illum adoramus, quem per imaginem aut natum, aut passum, sed et in throno sedentem recordamur.“ Lib. 9. ep. 105. lib. 11. ep. 13. lib. 9. ep. 52¹⁾. Cf. Concil. Trident. Sess. 25. Decret. de invocatione etc. Sanctorum et sacris imaginibus.

Editiones
S. Gregorii,

Editiones: Editio prima omnium S. Gregorii Operum prodiit Paris. 1518. fol.; saepius posthac repetita variis in locis, praesertim Basileae 1551 et 1564. apud Frobenium cura Udalrici Cocci, atque Paris. 1571 et 1586. per J. Gillotium. — Ceteras editiones antiquiores superavit Romana auspiciis P. Sixti V. studio Petri Episcopi Venusini curata 1588—93. VI Tomis in 4 Voll. fol.; quae saepius fuit repetita, ut Romae 1613 (5 Voll. in 8°), Paris. 1605 et 1640. — Magnas dein laudes promeruit editio Opp. S. Gregorii per Petrum Gussanvillaeum facta Paris. 1675. III. Tomi fol. — Praestantissima omnium est editio, quam adornarunt PP. Maurini, inprimis D. Sammarthanus. Paris. 1705. IV Voll. in fol. rursus impressa Venetiis 1744. IV Tomis in fol. — Haec editio recusa, simulque locis non paucis in melius mutata et aucta per J. B. Gallicciolli, iterum prodiit Venetiis 1768—76. XVI Tomi in 4°. De his aliisque editionibus cf. Ceillier l. c. Art. VIII. n. 2—4. J. A. Fabricii Biblioth. med. et infimae latinit. T. III. p. 85. Migne P. L. T. 85—89. Alias editiones recentiores quorundam S. Gregorii operum, accurate enumeratas v. ap. Bardenhewer op. cit. p. 600 seq. Cf. etiam quae supra notata sunt in singulis S. Gregorii operibus seorsim describendis.

¹⁾ Hosce Gregorii locos illustrat et contra Dallaei cavillationes defendit Natalis Alexander in Histor. Eccles. Saec. VIII. Dissert. VI. §. IV.

Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἕνεκα.

(S. Chrysostomus.)

Appendix.

Patres Scriptoresve ecclesiastici Syri et Armeni saec. V—VI.

Varios Syrorum Patres Scriptoresve ecclesiasticos qui usque ad initia saeculi quinti floruerunt jam auctor recensuerat (v. §§. 132—137. 194). Porro sibi proposuerat in appendice adungere alios scriptores qui saeculo V—VI apud Syros floruerunt et simul addere quae spectant scriptores armenos inde a gentis conversione ad saeculum VI. Sed repentina morte praereptus propositum perficere non potuit. Ne quid autem egregio ejus operi deesset ea supplevit. T. J. Lamy ejus in Universitate Lovaniensi collega et amicus, in re Syrorum litteraria apprime versatus.

§. 254.

Isaac Antiochenus.

S. Isaac Antiochenus, qui et Magnus dicitur, a Gen-
nadio in libro de scriptoribus ecclesiasticis laudatur his
verbis: „Isaac presbyter Antiochenae ecclesiae scripsit
syro sermone longo tempore et multa; praecipua tamen
cura adversum Nestorianos et Eutychianos. Ruinam etiam
Antiochiae elegiaco carmine planxit, coauditores imbuens
sono, quo Ephraem diaconus Nicomediae lapsum. Moritur
Leone (457—474) et Majoriano (457—461) regnantibus ¹⁾.

S. Isaac Antiochenus.

¹⁾ Cap. 66. — Cf. de s. Isaac Antiocheno: Assemani Bibl. orient. T. I. 207—234. Bickell, Conspectus rei Syronum litterariae p. 22—23. Monasterii 1871; idem s. Isaac Antiocheni Opp. omnia. (Praefatio.)

S. Isaac Antiochenus.

Natus est s. Isaac Amidae in Mesopotamia altero medio saeculi quarti; magistrum enim habuit Edessae Zenobium s. Ephraemi discipulum. Post varias variarum regionum peragrationes, quum etiam Romam visitasset, Antiochiae pedem fixit¹⁾. A Gennadio dicitur ecclesiae Antiochenae presbyter; eruitur vero ex fontibus Syriacis, eum fuisse abbatem monasterii prope Antiochiam siti. Quum Antiochiae ex terrae motu excidium (a. 459) ipse elegiace cecinerit, mortuus autem a Gennadio dicatur regnante Majoriano qui a. 461 imperium perdidit, liquet s. Isaac obiisse inter annos 459—461. Memoriam s. Isaac colunt Syri, et Maronitae quidem ad diem 20 Novembris, Jacobitae vero die 14 Octobris; *Doctor* autem et *Magnus* ab ipsis Syris nuncupatur, tum ut ab aliis cognominibus Isaacis distinguatur, tum quia multa scripsit diversi argumenti eruditissima Opera et quidem sermone Syro nitidissimo.

Multa scripsisse s. Isaac, jam Gennadius (l. c.) testatus est; quoad opera ejus quae in Codicibus hucusque reperta sunt, indicantur a cl. Bickell Carmina 191, partim integra (178) partim fragmenta (13); Scripta syriaca oratione soluta concinnata 3; Sermones arabici 5; Sermo 1. graece servatus²⁾. Ex his ea quae recensentur a Bickell

Gissae 1873—1877 (P. I. P. II). Abbeloos, Revue cath. (Louvain) 1875 p. 619—20. Ceillier, T. XV. Ch. XXVIII. I. II. (ed. 2. T. X). Fabricius Bibl. gr. T. X. p. 168—171 (ed. 2. T. XI). Chevalier s. v. Isaac. W. Wright, A short history of Syriac literature. London, 1894 p. 51—54.

¹⁾ Jacobus Edessae in Epistola ad Joannem Stylytam quam nobis servavit cod. M. B. add. 12. 172. fol. 121 sqq. distinguit tres Isaacos, nempe: Isaac Amidae, S. Ephraemi discipulum, qui sub Arcadio Romam venit, et in suo reditu aliquo tempore Constantinopoli moratus est ubi et in carcerem conjectus est. Ab itinere autem redux factus est presbyter ecclesiae Amidensis; secundum Isaac, qui fuit presbyter Ecclesiae Edessenae quo tempore Zeno regnabat, is venit Antiochiam sub Petro Fullone et impugnavit nestorianos occasione sumpta ab avi quae decantabat trisagion; tertium et ipsum ex Edessa qui floruit sub episcopis Paulo et Asclepiade. Vid. Wright, Catal. of Syriac Man. in the B. M. p. 603.

²⁾ S. Isaaci Antiocheni Doctoris Syrorum Opera omnia Pars I,

sub numeris 6. 18. 27. 46. 157. Ephraemo in aliis codd. tribuuntur. Publicata autem sunt ex hisce a cl. Bickell Carmina et carminum fragmenta triginta septem quorum titulos afferre opportunum videtur, quia ex iisdem in-
doles Operum s. Isaaci conspicitur. Habentur itaque:

I. Carmen de fide et incarnatione Domini a s. Doct. Isaac Ejus Scripta.
compositum. — II. Fragmentum ex altero carmine de fide et contra
haereticos Nestorium et Eutychem. — III. De Domino et fide. —
IV. Ex Carmine de incarnatione Domini. — V. Ex secundo Car-
mine s. Isaac de curru Ezechielis. — VI. Carmen beati Do-
mini Isaac de fide. — VII. Cantus s. Isaac de Beata et Scr-
uatoribus. — VIII. Carmen de avi illa quae Antiochiae trisagion
cantavit. — IX. Fragmentum Carminis s. Isaac Doctoris de fide,
cui initium: Fidei insisto et fidem depingam. — X. S. Isaaci
disquisitio de potestate diaboli in homine tentando; in qua etiam
de compositione hominis agitur. — XI. Ejusdem s. Isaac Do-
ctoris Carmen de expugnatione Bethchur urbis. — XII. Car-
men alterum de expugnatione Bethchur urbis. — XIII. Ejus-
dem beati Domini Isaac Sermo de sancto jejunio quadragesi-
mali. — XIV. Ejusdem s. Doctoris Isaac Sermo de jejunio. —
XV. S. Isaaci Carmen de Vigiliis Antiochenis et de eo, quod
bonum est confiteri Domino. — XVI—XXVII. Cantica nova
ad modum: Sponsa regis, contra eos, qui sacrificii eucharistici
post diuturnum tantum temporis intervallum participes fiunt, a
beato Domino Isaac composita. — XXVIII—XXXI. Quatuor
cantica ejusdem modi, in quibus demonstratur, divitias pos-
sessoribus suis nihil prodesse. — XXXII. De verbo quodam
poetae saecularis, quod in contextu Carminis indicatur. Agit
de castitate et praesertim de virginitate, occasionem hisce in-
dicans: Quodam die percepi adolescentem haec cantantem: Uti-
nam quis me destructum reaedicare et denuo virginem facere
posset . . . Ex hac voce lusus poetici decerpsi tibi fructum ca-
stitatis, quemadmodum medicus e radicibus sordidis medicamenta
praeparat. — XXXIII. Ejusdem s. Isaac Doctoris Carmen ad-
monitorium. Luget malos sui temporis mores et maxime mona-
chos ad disciplinam et continentiam servandam hortatur. —
XXXIV. Ejusdem sancti Domini Isaac Doctoris Carmen inve-
ctivum et adhortatorium. Invehitur in abusum quo permulti indigni
ad ordines sacros promovebantur atque ruebant in vitia quae inter
christianos serpebant. — XXXV. Carmen s. Isaac contra eos qui
ad harios vadunt. — XXXVI. De eodem argumento Carmen alte-

Ejus Scripta, rum. — XXXVII. Rursus Carmen de poenitentia, ab eodem Domino Isaac compositum ¹⁾.

Quaedam carmina s. Isaac et aliquot excerpta publicavit P. Pius Zingerle, syriace, scilicet De amore doctrinae (Monumenta syriaca I Oeniponte 1869 p. 13—20). De pueris defunctis (Chrestomathia syriaca Romae 1871. p. 387—394); excerpta e carminibus De crucifixione, De perfectione fratrum, De Adam et Eva, De Abel et Caino (ibid. pp. 299—306. 395—416); versione germanica vero Excerpta ex sex Carminibus de crucifixione (Tübing. Quartalschr. 1870, p. 92—114). — S. Isaaci Scripta syriaca oratione soluta concinnata habentur in Codicibus: 1. Variae quaestiones et responsiones; 2. Narratio ascetica; 3. Regulae asceticae, quae forsitan Isaaco Ninivite tribuenda sunt. — Sermones arabici exstant: 1. duo Sermones de incarnatione; 2. De nativitate Domini; 3. De quatuor causis peccati; 4. Excerptum de infantibus non baptizatis. — Graece servatus habetur Sermo de transfiguratione Domini, vulgo s. Ephraemo tributus. Exstat etiam armeniace, ex parte quoque syriace et arabice. (V. Bickell l. c. p. VIII.)

Duplicis generis sunt s. Isaaci Carmina nempe *Mimre* et *Madrasche* seu sermones metrici et hymni. Haereticos Nestorianos et Monophysitas in iis magno zelo impugnat; Carmina moralia et ascetica sancti viri fervorem spirant et eximiam pietatem; de temporis sui eventibus ac moribus quoque non pauca ex illis Carminibus colliguntur. Sermone syro nitidissimo eum scripsisse ita ut inter optimos linguae syriacae scriptores collocetur, testatur Assemanus; quod tamen attinet ejus dictionem, poetam mediocre advertunt critici esse s. Isaacum et admodum diffusum, ita ut easdem sententias saepius repetat et rebus minutis nimium insistat.

¹⁾ Quaedam ex his carminibus (I. VI. X. XIII. XIV. XV.) versione germ. edidit cl. Bickell, *Ausgewählte Gedichte d. syr. Kirchenväter Cyrillonas etc.* p. 109—191. Kempten 1872, adjunxitque aliquot notas in altero opusculo: *Ausgew. Schriften d. syr. Kirchenväter Aphraates etc.* p. 411—412. 422—424. Kempten 1874.

Una cum s. Isaac in Historia miscellanea commemoratur etiam *Dadas* monachus qui juxta Amidam habitasse et trecenta fere scripta confecisse dicitur, quibus vel sacram Scripturam explicavit vel Sanctorum memoriam celebrabit¹⁾). Haud notum esse videtur, utrum haec scripta injuria temporum penitus perierint, an vero adhuc in Codd. mss. alicubi lateant.

Ad editiones s. Isaaci Antiocheni quod attinet, completam quidem ejus operum editionem publicare intendit cl. Bickell: S. Isaaci Antiocheni Doctoris Syrorum Opera omnia ex omnibus, quotquot exstant, Codicibus manuscriptis cum varia lectione syriace arabiceque primus edidit, latine vertit, prolegomenis et glossario auxit Dr. Gust. Bickell, Gissae, Pars I. 1873. Pars II. 1877. Sed praeter haec duo volumina quae uti jam advertimus Carmina XXXVII. continent, reliqua nondum publici juris facta sunt. Editiones speciales aliquot Carminum vel fragmentorum superius indicavimus.

Editiones.

Cosmas gente Syrus, Phanir vici in Coelesyria presbyter, suo et cleri populique nomine scripsit Epistolam ad S. Simeonem Stylitam, quam syriace et latine dedit J. S. Assemanus²⁾) unacum compendio *Actorum s. Simeonis Stylitae*, quae paulo post mortem Stylitae conscripta sunt. Putavit Assemanus ista *Acta* ab ipso Cosma fuisse conscripta. Eum secuti sunt Zingerle et alii; sed recte observavit W. Wright³⁾) solam epistolam Cosmae tribui; ino P. Bedjan invenit ad finem codicis Londinensis hanc notam: „Sit memoria bona coram Deo et Christo Simeoni Bar-Apolon et Bar-Kotar filio Audan qui laborem sustinuerunt conficiendi hoc scriptum.“ *Acta* Simeonis abbreviata fuerunt in Bibl. Or. I, 239–253; integra antem e cod. Vat. prodierunt in Stev. Ev. Assemani *Acta martyrum orient.* II, 268 sqq., unde P. Zingerle ea germanice transtulit⁴⁾). Recentius P. Bedjan textum emendatiorem e codd. Lond. protulit in libro *Acta martyrum et Sanctorum* IV, 507 sqq. Hic observandum est in 5 tomis hucusque impressis, praeter *Acta* a S. Marutha collecta et jam ab Assemano edita, multa alia *Acta*

Cosmas.

Acta
S. Simeonis
Stylitae.

¹⁾ V. Bickell *Conspectus rei Syrorum litterariae* p. 24.

²⁾ *Bibl. orient.* T. I. p. 237–239.

³⁾ A short history of syriace literature 56.

⁴⁾ *Leben u. Wirken des h. Symeon Stylites.* Innsbruck 1855. — Simeonis Stylitae etiam quaedam Scripta commemorantur. Gravissimam epistolam dedit ad Theodosium juniorem, qua Imperatorem acriter ob-
jurgabat, quod Aselepiadis Praefecti suasionem synagogas Judaeis olim ereptas restitui jussisset. Duas praeterea epistolas pro Concilio Chalcedonensi, alteram ad Leonem Imperatorem, alteram ad Basilium Episcopum Antiochenum, ad Eudociam quoque Imperatricem de eodem argumento epistolam dedit. V. Assemani *Bibl. orient.* T. I. p. p. 254.

martyrum qui sub Sapore, Isdegerde et Behramo passi sunt, prolata esse syriace tantum quae saec. V—VI exarata sunt sive ab auctoribus illic nominatis sive ab anonymis, simulque nonnullas sanctorum vitas.

§. 255.

Isaacus Ninivita.

S. Isaacus
Ninivita.

Claruit in Syria et alius *Isaacus*, qui primum monachus, dein *Ninives* aliquando Episcopus, porro, abdicato Episcopatu, in solitudinem recessit vitamque anachoreticam duxit¹⁾. Multa vero scripta, praesertim ascetica ei tribuuntur, summisque laudibus a Scriptoribus Syris aliisque effertur. Sed de ejus vita paucissima tradiderunt. De gestis Isaaci praecipuum et fere unicum documentum illud est quod praefationis loco anonymus Operum Isaaci versionis arabicae praefixit²⁾: Secundum hoc antiquum documentum Isaac fuit Syrus genere, *ex orientali regione*³⁾. Fratrem autem germanum habebat quocum monasticam vitam in coenobio sancti Mar Matthaei, ubi frequens est monachorum conventus professus est⁴⁾. Cumque doctrina et ascetica observatione excellerent, frater quidem ejus ad praefecturam coenobii et monachorum regimen assumptus fuit. Ipse vero Mar Isaac postquam institutis coenobii

¹⁾ Cf. de Isaaco Ninivita J. B. Chabot, De s. Isaaci Ninivitae vita, scriptis et doctrina, dissertatio theologica. Lovanii 1892; Assemani Bibl. orient. T. I. p. 444—463; Ceillier T. XVIII. p. 167. (ed. 2. T. XII. 100). Oudin I. p. 1400—1405; U. Chevalier s. v. Isaac.

²⁾ Edita est ab Assemani Bibl. orient. T. I. p. 445; recusa ap. Chabot notisque illustrata l. c. p. 2—7.

³⁾ Orientis sub nomine communiter veniunt apud scriptores Syros Jacobitas Mesopotamia orientalis, Assyria et provinciae quaedam regni Persici. Chabot l. c. p. 3. nota b.

⁴⁾ Illud monasterium hodie derelictum et ruinosum situm est in monte Maklob quinque leucis circiter ad orientem urbis Mossul, quae, ut notum est, in altera ripa fluminis Tigridis prope ruinas antiquae Ninives aedificata est. Nomen habet non a s. Matthaeo Apostolo, sed ab alio s. Matthaeo, qui saeculo IV. in Perside vixit. V. Chabot l. c. p. 3. nota d.

defunctus fuisset, in cellulam a monasterio procul positam secessit, ibique totum se dedit silentio ac solitudini, ab hominum segregatus consortio . . . Cum autem ejus doctrinae et sanctimoniae fama percrebuisset, ad episcopatum magnae urbis Ninivis evectus fuit. — Mox tamen difficultatibus Episcopatus deterritus est, ac *videns* praeterea sanctus vir, solitariam vitam Episcopali officio perturbari, abdicavit se Episcopatu et sanctam Scetensem eremum petiit, ubi ad obitum usque commoratus, ad summum sanctimoniae culmen pervenit. „Erat autem magister et doctor omnium monachorum portusque salutis universorum et quatuor hosce libros de institutione monastica elegantissimo sermone conscripsit¹⁾: cujus precum benedictio nos custodiat. Amen. Vivebat hic sanctus vir ineunte anno mundi septies millesimo“²⁾). Manifestum est ex iis quae in hoc documento traduntur, uti etiam ex consensu omnium Codicum, hunc Isaac Ninivitam plane diversum esse a s. Isaaco Antiocheno, uti etiam ab alio Isaaco Syro quem narrat s. Gregorius M. (Dialog. III. 14) ex Syria in Italiam venisse et prope Spoletum in asceterio vitam sanctam duxisse. Multi tamen auctores cum uno vel altero Isaacum Ninivitam confuderunt.

„Qua aetate vixerit Isaacus Ninivita definire non adeo facile et tamen summi est momenti, quia intime haec quaestio connectitur cum sequenti: an scilicet orthodoxae fidei vel alicui sectae haereticae addictus fuerit“³⁾). Assemanus statuit, eum vixisse versus finem saeculi sexti, eumque secuti sunt omnes posteriores auctores⁴⁾). Praecipuum argumentum Assemani est, quod in graeco manuscripto (Cod. Vat. 391), in quo nonaginta Isaaci Sermones a Patricio et Abrahamo in s. Sabae laura monachis graece translati continentur, postremum locum occupat ipsius Isaaci epistola ad

Quando
vixerit.

¹⁾ Ex hac adnotatione ipsum auctorem arabicae collectionis vitam Isaaci documentis innixum quae ignoramus, composuisse concludi posse videtur, et quidem probabiliter cum jam libros describendi opus absolverat. Chabot l. c. p. 7. nota h. Cfr. Cap. II. §. 3.

²⁾ V. Chabot l. c. p. 2. 3.

³⁾ Ita J. B. Chabot (l. c. p. 11) qui prae caeteris hanc quaestionem elucidavit.

⁴⁾ Ceillier T. XVIII. p. 152; Bickell Conspect. rei syr. etc. p. 26, Wright, Lib. cit. p. 110; Bardenhewer K. Lex. VI^a. 943, alii.

s. Simeonem Stylitam juniorem, qui anno Christi 593 mortuus est. Proinde versus finem saeculi sexti floruit Isaacus ¹⁾. Epistola porro ista ab Ang. Maio edita fuit in Nova Patr. Bibl. T. VIII. p. 157—187, isque brevi Monito praeposito adstipulatur Assemani sententiae. Sed jam P. Cozza monachus Basilianus, qui post mortem Card. Maii illius Tomi VIII. editionem curavit, gravibus argumentis internis evincere conatus est, illam epistolam ad Simeonem Stylitam jun. directam non fuisse. Nuper vero in laudata Dissertatione de Isaaco Ninivita cl. Chabot peremptorie demonstravit, auctorem illius Epistolae non esse Isaac Ninivitam, sed virum haereticum, fidei orthodoxae impugnatores acerrimum Philoxenum Mabugensem (m. a. 522). „Textus enim graecus, ait Chabot l. c. p. 14, qui legitur apud Maium quocumque conveniunt codices graeci omnes, quos inspeximus, nihil aliud est quam versio epistolae Philoxeni quae inscribitur: Responsio ad quaesita Patricii Edesseni eremitaе, cujus textum syriacum legimus Londini in cod. Add. 14649 (fol. 180a—200b) et exstat pariter, docente Assemano, in cod. Vaticano 125 ²⁾. Ex comparatione autem istius textus syriaci cum graeca translatione novimus in syriaco deficere partem satis notabilem epistolae graecae: illam scilicet quae in editione Maiana §§. 8—15 includitur; sed mox diligentiori examine invenimus illos paragraphos esse versionem alicujus sermonis Isaaci Ninivitaе, illius nempe qui ab Assemano notatur quadragesimus primus libri tertii sub hoc titulo: Responsio ad interrogationem cujusdam fratris ³⁾. Qui autem factum sit ut haec epistola Philoxeni Isaaco Ninivitaе adscripta fuerit? Excogitare non est difficile. Cum enim Philoxenus monophysita pari odio Nestorianis et Orthodoxis esset, qui graecae hanc epistolam vertit, cum nollet suis proponere odiosi viri sermonem, mutavit titulum, ut opus imponeret Ninivitaе, cujus scripta favorem monachorum semper obtinuerunt. Et forsitan ne sibi metipsi mendax videretur epistolae alienae sermonem unum Isaaci inseruit totamque hanc hybridam elucubrationem huic adscripsit. Res non est mira nec sine exemplis ⁴⁾. Concidit igitur penitus argumentatio illa Assemani. Praeterea advertendum est, Barhebraeum in suo chronico nobis servasse seriem et nomina Episcoporum coenobii Mar Matthaei sive Ninivis inde ab a. 560 ad a. 625. Nullum porro invenimus Mar Matthaei seu Ninives Episcopum nomine Isaacum ⁵⁾, adeoque ea aetate Isaac

¹⁾ V. Assemani Bibl. orient. T. I. p. 445.

²⁾ Servatur pariter etiam in quatuor aliis Codd. Musaei Britannici, Add. msc. 12167; 14580; 14621; 14623. Chabot, l. c. p. 14 nota 3.

³⁾ Bibl. Or. T. I. p. 458.

⁴⁾ Chabot, l. c. pp. 14. 15. Plura de hac quaestione vid. ap. auctorem.

⁵⁾ Cf. Bar Hebraei Chronicon ecclesiast. ed. Abbeloos et Lamy. Lovanii 1877. T. II. p. 68. 87. 104. 118. V. Chabot l. c. p. 15. 16.

Ninivites haud vixit. — Affert quidem Assemanus ad fulciendam suam sententiam etiam hoc argumentum, quod „in laudato codice Nitriensi XX. p. 215 ¹⁾, Jacobi Sarugensis (m. a. 525) testimonium ab ipso (Isaaco) usurpatur“. Unde versus finem saeculi sexti vel initio septimi etiam Isaac Ninivitem floruisse inferendum est. — Ad haec Chabot: „Asserit Assemanus ²⁾ ab Isaaco Jacobum velut catholicum scriptorem laudari, parte II sermone XI. codicis Nitriensis XX. fol. 115; et paulo post dicit eum laudari sermone XXXII. p. 215. Quamvis autem attentius syriaca quae utrique loco respondent iterum atque iterum legerim neque Sarugensem neque alium quemdam Jacobum nominari reperi. Nec graeca versio hisce locis nomen Jacobi praefert“ ³⁾. Inde concludendum est mentionem Sarugensis in codice Arabico ut interpolationem esse habendam.

Ex hisce itaque colligitur Assemani aliorumque eruditorum sententiam Isaacum vixisse versus finem saeculi sexti admitti non posse. Indicia autem adsunt valida, Isaacum floruisse paulo ante finem saeculi quinti. Rationes sequentes a cl. Chabot ad hanc sententiam statuendam afferuntur: „Primum quidem saepius Isaacus citat Theodorum Mopsuestenum, qui vita functus est a. 429, eumque vocat *Interpretem* seu *Commentatorem*, quasi jam haec appellatio ei propria fuisset, quot non obtigisse videtur, nisi aliquotannis post hujus viri mortem ⁴⁾. Praeterea citat semel Socratem ⁵⁾, cujus historia ad 440 perducitur. Revera illam legere in textu graeco potuit statim post ejus evulgationem, sed multo probabilius est eam syriace translatam agnovisse ideoque post certos quosdam annos. — Insuper in quodam loco (v. inf.) tam aperte profitetur duas in Christo naturas, ut post Concilium Chalcedonense, quod anno 451 celebratum fuit, eum scripsisse dicendum videatur. Accedit quod vir eruditus qui amat usurpare testimonia auctorum celebrium nullum scriptorem hac aetate recentiorem allegat. — Inde etiam facilius intelligitur quomodo apud externos non bene distinctus fuerit ab altero Isaaco Syro Antiocheno qui circa medium saeculi quinti vivebat. Denique haec sententia ferme convenit cum adnotatione biographi, quae si non tanti facienda est, tamen nec omnino spernenda. Haec

¹⁾ Codex Nitriens. XX. est cod. 198. cat. Vaticani qui arabicam versionem operum Isaaci ejusque vitam continet.

²⁾ B. O. T. I. pp. 291 et 462.

³⁾ Chabot l. c. p. 17. cf. p. 59 nota 1. Caeteroquin valde imperfecta est versio Arabica.

⁴⁾ Conjectura eo evadit probabilior, quod hujus viri opera in syriacam linguam versa fuerunt ab Iba episcopo Edesseno. (Cf. B. Or. T. I. p. 350 nota 2.)

⁵⁾ Add. msc. 14633 fol. 72.

notula, ut ex contextu manifestum fit, addita fuit historiae Isaaci jam absolutae. Videtur auctor illam eruisse ex quodam loco scriptorum Ninivitae, ubi hic proclamat, daemones in inferno esse inde a sex millibus annorum¹⁾; unde scriptor supputavit Auctorem ineunte anno mundi septies millesimo vixisse, id est, juxta Graecorum chronologiam, exeunte saeculo post Christum natum quinto²⁾. — Varias has rationes suam vim habere censemus, adeoque, explosa sententia Assemani, satis probatum esse existimamus, floruisse Isaacum Ninivitam altero medio saeculi quinti seu hoc saeculo ad finem vergente.

An ortho-
doxus.

Quoad quaestionem utrum Isaac orthodoxus, an sectae Nestorianorum vel Monophysitarum addictus fuerit, Assemanus eum inter auctores orthodoxos recenset, eumque recentiores plerique sequuntur³⁾, etsi in suppositione vigente, Isaacum vixisse saeculo sexto magna inde oriatur difficultas, eo quod illa aetate omnia Syriae monasteria, adeoque et illud Mar Matthaei, nestoriana essent aut monophysita. Satis innuit Bardenhewer, in hanc se propendere opinionem⁴⁾. Sed explosa illa Assemani sententia de tempore quo vixerit Isaacus, difficultas haec concidit, dum saeculo quinto eum floruisse probaverimus. Suadent autem rationes graves, scriptoribus orthodoxis Ninivitam adnumerandum esse. Imprimis, eum non fuisse Monophysitam, merito colligitur ex verbis Isaaci in fine Sermonis tertii: „Et invenies vitam aeternam in Jesu Christo mediatore Dei et hominum qui unitus est ex hisce duabus (naturis; gr. *ἐξ ἀμοτέρων ἰποτέων*), cujus gloriam circumvolventem thronum honoris ipsius legiones angelorum non possunt contemplari, qui apparuit propter nos in mundo abjectus et humilis et non erat ei adspectus nec splendor.“⁵⁾ Praeterea Isaacus saepius cum laude citat Theodorum Mopsuestenum Mono-

¹⁾ Cf. Add. msc. 14633. f. 72.

²⁾ Chabot l. c. p. 18.

³⁾ Bickell, Einleit. üb. Leben u. Schriften Isaacs v. Ninive, Kempten 1874; Nirschl Patrol. III. 356.

⁴⁾ Kirch.-Lex. VI². 943.

⁵⁾ Ap. Chabot l. c. p. 20. — Add. msc. Si quis dicat, posse etiam suppleri ex his duabus *personis*, constaret tamen Monophysismo Isaacum non esse addictum; esset enim professio Nestoriana. Sed immerito Isaacum haberi Nestorianum, etiam ostendemus.

physitis valde odiosum. — Eum non fuisse sectae Nestorianaë, Chabot colligit ex alio Isaaci textu ubi Christus ab eo dicitur, propter unionem carnis naturalis ex nobis, et in aeternum absque confusione per unionem naturarum unus filius et *una hypostasis* sedens ad dextram¹⁾. Quum Nestoriani in Christo passim unam personam (προσωπον) quidem admitterent, nunquam vero unam hypostasim, argumentum peremptorium ex hoc textu promi posset, si omne dubium contra genuinitatem textus esset remotum, sed aliqua suspicio adversus loci authenticam remanere videtur²⁾. Unde huic textui penitus insistere non convenit. Sed argumentum grave Isaacum orthodoxum fuisse inde habetur, quod ejus Opera tantum obtinuerunt favorem apud Orthodoxos Orientis. Ita etiam versio graeca confecta est in monasterio s. Sabae prope Jerusalem, cujus monachi semper orthodoxi fuerunt. Caeterum nec Nestoriana nec Monophysitarum doctrina in Scriptis Isaaci proposita invenitur sed obvius sensus doctrinae orthodoxus est. — Suspicio Nestorianismi moveri quidem posset inde, quod frequenter Isaacus utitur Theodoro Mopsuesteno quem vocat *beatum Interpretem*. Sed eo tempore quo Isaacus florebat opera Theodori nondum proscripta erant; id enim factum est in Concilio Constantinopolitano II, a. 553. Argumentum igitur vim quidem haberet, si Isaac, uti opinatus est Assemanus, versus finem saeculi sexti vixisset, sed quum scripserit multo ante quam opera Theodori damnarentur, cum laude eum ut interpretem citare poterat, quin inde inferri possit, Isaacum Nestorianismo addictum fuisse. Praevalent igitur omnino rationes ut censeamus, Isaacum inter orthodoxos scriptores habendum esse. Caeterum colitur ipse pari veneratione a Nestorianis et Monophysitis. Non immerito igitur censetur, quod etiam ex Scriptis ejus moralibus et asceticis confirmatur, hunc virum, professione monachum, solitudinis et orationis amantem

1) Ap. Chabot l. c. p. 22. — Cod. Londin. add. msc. 14633. fol. 60b.

2) Chabot l. c. p. 23 nota 1.

dogmaticis controversiis plane extraneum remansisse, ut saepius contigit hac aetate inter monachos¹⁾.

Ejus Opera.

Ad *Opera* Isaaci Ninivitae quod spectat, reperiuntur praesertim in quatuor codd. syriacis, nempe in codd. Londin. add. 14.632 et 14.633 saec. X et XI, et in duobus vaticanis n. 124 et 125 ejusdem aetatis. Eorum catalogum exhibet Chabot qui recte correxit Assemani enumerationem e pravo codice arabico desumptam. Sunt autem *Sermones certo genuini* octoginta tres, quorum aliqui etiam ampliora opuscula constituunt. Sunt autem omnes indolis asceticae, quatenus vitae spiritualis principia et regulae exponuntur ad eandemque colendam praesertim monachi excitantur. Ita sermones 1—6 agunt *de monastica institutione*; Serm. 7. de fiducia in Deum: Serm. 8: Qua ope ad Deum quis accedere possit; Serm. 18: Quae audivit a senioribus, seu Gesta seniorum; Serm. 38: De variis pugnae modis quibus eos diabolus lacessit qui in via perfectionis incedunt. — Est tractatus fere integer de diabolicis tentationibus. Serm. 71: Breves sententiae spirituales; Serm. 82: Cur monachi vitam anachoreticam eligant cum Deus miseri-

¹⁾ V. Chabot p. 25. Additur l. c. nota 3: „Rem probabiliorum reddit, quod nostri Auctoris nomen in professione fidei Jacobiticae, quae in cod. Vatic. LI. (fol. 81) legitur non reperiatur neque inter auctores rejiciendos, neque inter recipiendos.“ Ut ostendat Isaacum non fuisse Nestorianum, Chabot etiam hoc argumentum affert: „Aliud et quidem non debile argumentum quo Isaacum Nestorianae perversitatis non fuisse fautorem demonstrari potest, invenio in publico cultu quo apud Syros Jacobitas seu Monophysitas honoratur. Jam vero hoc nunquam fecerunt erga virum quem Nestorianismi vel suspectum habuere“ (p. 25). Argumentum hoc solidum esse videtur. Assemanus quidem postquam advertebat (B. O. I. 311), a Monophysitis coli ut sanctum etiam s. Simeonem Stylitam etsi pro Synodo Chalcedonensi adversus Monophysitas decertaverit, addit: „Solent autem orientales haeretici, ac praecipue Jacobitae et Nestoriani, homines insigni doctrina et probitate toto Orbe celeberrimos, etsi non suos amare tamen et mirari. Attamen supponi non posse videtur, quod Monophysitae, si Nestorianus fuit Isaacus, eum in Catalogum Sanctorum collocassent. In Martyrologio Romano Isaaci Ninivitae nomen non occurrit, neque in Actis SS. Bollandianis. Syri orthodoxi quoque inter Sanctos non videntur eum colere.

cordiam praetulerit¹⁾. — Opera *dubia* in Codicibus syr. occurrunt *quatuor* scil. Epistola responsoria ad quemdam fratrem; Fragmentum de solitudine; Excerpta varia; Preces variae. — Demum Opera falso adscripta Isaaco Ninivitae sunt Liber de causa causarum, et Beatitudines²⁾. Beatitudines in Cod. titulum habent *Exhortatio Mar Isaaci* et constant 39 sententiis. Forte est haec opella alicujus monachi qui voluit hisce brevibus sententiis doctrinam Isaaci Ninivitae (?) contrahere.

Versio arabica Scriptorum Isaaci exstat in Codice Vaticano³⁾, Versio arabica. quatuorque libris continetur. Liber primus complectitur XXVIII Sermones, sed ex sententia cl. Chabot totus apocryphus est. „Videtur esse compilatio sermonum plurium auctorum quam ipse amanuensis nostro Isaaco adscripsit. Omnes isti sermones a syriacis codicibus, qui opera Ninivitae continent exulant et primus nil aliud est quam liberior translatio sermonis Isaaci Antiocheni de creatione hominis“⁴⁾. Liber secundus continet sermones XXV; liber tertius XXXV sermones quibus adduntur variae responsiones seu epistolae. Atque illi sermones genuini sunt, qui etiam in Codd syriacis inveniuntur, versio tamen facta est ex graeco. — Liber quartus tantum quinque Sermones continet. Primus et quintus sunt spurii, reliqui tres jam in aliis sermonibus libri secundi et tertii continentur. — Collectionem hanc arabicam fecit, uti ex epilogo libri quarti eruitur, Moses monachus eremi Scetensis a. 1501, cui consilium fuisse videtur colligendi omnia Isaaci opera quae invenire potuit. Ignoratur, quisnam sermones primi et quarti libri ex graeco vel potius ex syriaco idiomate in arabicam linguam verterit. Secundus autem et tertius liber ex graeco proveniunt, auctorque translationis est celeberrimus diaconus Abdallah, qui saeculo X vivebat. — Ex dictis liquet versionem arabicam, quae ex graeco procedit magno subsidio ad criticam textus syriaci esse non posse, neque ad Scripta genuina Isaaci determinanda. Est eadem praeterea valde imperfecta⁵⁾. — Ex ver-

¹⁾ Hic sermo media epistola Philoxeni Mabugensis insertus est, ut sup. diximus.

²⁾ Primum opus conjicit Assemanus Isaaci Edesseni cujusdam esse (B. O. I. 461 sqq.); Pohlmann (Zeitschr. d. deutschen Morgenl. Gesellsch. 1861. T. XV. pp. 648—663) illud Jacobo Edesseno (m. 710) tribuit. Sed rationes infirmas esse censet Chabot l. c. p. 53. nota 1.

³⁾ Cod. CXCVIII; partes quaedam etiam in aliis Codicibus inveniuntur, uti in Parisiensi (syr. 239) et aliis V. Chabot l. c. p. 59.

⁴⁾ Chabot l. c. p. 55.

⁵⁾ Chabot l. c. p. 54—60.

sione arabica derivata est versio *aethiopica*, quae utrum integra existat, non liquet. Habetur autem in duobus Codicibus Parisiensibus versio aethiopica sermonum tertii libri versionis arabicae¹⁾).

Versio
graeca.

Hisce versionibus praestat versio *graeca* valde antiqua quae multis Codicibus mss. servata est. Quum Codex Parisiensis (693 Supplem.) in quo pars hujus versionis habetur (mutilus enim est Codex) certe non recentior sit saeculo IX, liquet versionem non esse recentiorem eo saeculo. Facta est autem ex primigenio textu syriaco, uti ex inscriptione, colligitur a duobus monachis laurae s. Sabae prope Jerusalem, Abraamio et Patricio. Variis defectibus haec versio laborat. Loca difficilia apud Isaacum non raro in ea omittuntur, hinc multum abest, ut sit integra translatio. Saepe etiam sensum auctoris interpres non est assecutus. — Illa graeca translatio edita est Lipsiae a. 1770 (in 8°) curis Nicephori monachi graeci (schismatici) qui postea archiepiscopus sedis Astracani creatus est. Quum secum abstulerit in Graeciam vel Russiam fere omnia exemplaria editionis, in Occidente eadem rarissima sunt; caeterum critice eadem minus bene curata est²⁾).

Quoddam fragmentum graecum jam antea Petrus Possinus in Thesaurο Asceticorum (Parisiis 1648) ediderat, cui titulus *περὶ λογισμῶν*, de cogitationibus. Convenit sub initio cum fine sermonis syriaci II. medium et finis vero aliunde deprompta sunt.

Pars quaedam operum Isaaci ex graeco in *latinum* idioma translata est, quae versio in variis Codicibus exstans fere XXV sermones, non tamen singulos integros complectitur. Versio variis defectibus laborat. Dispositus porro est textus ita ac si unum opus continuum esset quod LIII capitibus distinctum est. Typis mandata fuit haec versio primum Venetiis a. 1506; porro inter Monumenta ss. Patrum orthodoxographa, Basileae a. 1569, dein in variis Collectionibus, uti ap. Galland. T. XII; ap. Migne P. G. T. LXXXVI. p. 799—885, adjuncto opusculo de cogitationibus l. c. p. 885—888. Cl. J. B. Chabot Dissertationi suae praeclarae junxit versionem latinam trium Isaaci sermonum simul cum textu Syriaco ex Codd. Londinensibus deprompto. Sunt autem: I. Sermones proficui resque utiles quae omni sapientia spirituali sunt repleta. II. Consilia utilitate plena. III. Demonstratio allegorica de contemplatione sabbati et dominicae³⁾. Versiones *Italicae*

¹⁾ V. Chabot p. 60.

²⁾ Ita l. c. p. 64 Chabot, qui Londini exemplar quod in Museo Britannico habetur examinavit.

³⁾ Isaaci Ninivitae sermones tres quos e Codicibus Musaei Britannici descripsit, latinitate donavit, notis theologicis philologicisque instruxit et collatione ad graecam versionem facta nunc primum publici juris fecit dissertationis auctor. — Chabot l. c. Appendix, p. 1*—41*.

eorum Sermonum qui latine jam exstant plures editae sunt, prima Venetiis a. 1500, ultima „perbene concinnata Romae a. 1845 sub titulo(Collazione del abate Isaac, curante cl. philologo Bartolomeo Sorio. — Germanico idiomate sex priores sermones Isaaci Ninivitae (de monastica institutione) a cl. Bickell editi sunt. Junxit etiam versionem duorum capitum, quae jam syriace publicaverat Zingerle ¹⁾, et hymnum monachorum inter vigilias nocturnas recitandum²⁾. Sermones illos sex cl. Chabot ex Codd. Londinensibus transtulit collata editione graeca Lipsiensi, eisque brevem Introductionem praemisit.

Isaaci Ninivitae Scripta

Quod ad stylum Isaaci Ninivitae spectat, dictio ejus pura, et inter correctiores linguae syriacae scriptores haud infimum locum sibi vindicare potest. Eruditione eum non caruisse satis innotescit ex testimoniis quae usurpat. Conceptus qui tramitem sermonum componunt, illi sunt quos apud scriptores asceticos cujusvis aetatis invenire assueti sumus. Hoc porro sibi merito vindicare potest Isaacus Ninivita quod primus inter Syros theologiam asceticam non tantum empirico modo sed systematice, theoreticis rationibus cum factis quotidianae experientiae collatis, proponere conatus sit. Defectus quidem passim obscuritatis et confusionis occurrunt; doctrina tamen auctoris solida est ³⁾.

Joannes Saba. Joannes, cognomina *Saba* seu senex, vitam monachalem duxit in monasterio dilaitae vel Dalitae saeculo VI. Ceterum de ejus vita vix aliquid certi habemus. Scripsit, ut Isaac ninivita, de re ascetica, nempe „duos libros et epistolas“ juxta Ebed-Jesu in *Catalogo*. Assemanus recenset e codd. rom. triginta Joannis sermones et quadraginta octo epistolas. Exigua fragmenta edidit Zingerle in *Monumenta syriaca* e codd. rom. coll. I. 102—104. Vid. J. S. Asseman. *Bibl. Or.* I, 455—444; III. part. I, 103—104; W. Wright *A short History of Syriac litteratur*. London 1894, p. 109—110.

Joannes Saba.

¹⁾ *Monumenta Syriaca* I. 97—101. Oenip. a. 1869.

²⁾ *Ausgew. Schriften der syrischen Kirchenväter Aphraates, etc.* Kempton 1874.

³⁾ Cf. Chabot *l. c.* P. I. §. IV. et in *Epilogo* (p. 104).

Joannes
Apameensis.

Joannes Apameensis. Alter ejusdem forsitan aetatis monachus „scripsit tres tomos necnon epistolas de regimine spirituali, de passionibus et perfectione“. Ita Ebed-Jesu in Catalogo (Assem. B. O. III. part. I. 50). Enumerat Assemanus B. O. I. 430, quosdam ejus tractatus qui syriace exstant in codd. rom.

§. 273.

Dadjesu. Ibas.

Dadjesu.

Dadjesu. Is Samuelis, Susae episcopi, opera ad dignitatem Catholici promotus fuit in synodo Seleucia-Ctesiphontis habito anno 421; sedem autem Seleuciensem sanctissime rexit usque ad annum 456¹⁾. Juxta Ebedjesu in Catalogo scripsit commentarium admirabilem in Daniele, alterum in libros regum et tertium in syracidem²⁾. Sed hucusque haec omnia scripta latent. Canones quos sancivit in Synodo Seleuciensi anni 430 habentur in codice Musaei Borgiani Congregationis de Propaganda fide, in quo eos perlegi³⁾.

Ibas.

Ibas. „Ibas, Cumas et Probus e graeco in syriacum transtulerunt libros Commentatoris (Theodori Mopsuesteni) atque Aristotelis scripta. Ad haec composuit Ibas interpres commentarium in Proverbia et interpretationes (homilias) et hymnos et disputationem adversus contentiosum.“

Ita Ebedjesu in Catalogo⁴⁾ Horum Scriptorum pauca supersunt. Exstat versio a Probo facta libri Aristotelis *περί ἑρμηνείας*, de qua vide Hoffmann, De Hermeneuticis apud Syros aristoteleis. Lips. 1869. Exstant etiam com-

¹⁾ Vide notam quam apposui ad Barhebr. Chron. eccles. sect. II, 57, n. 1.

²⁾ Ap. J. S. Asseman. Bibl. orient. III. part. I. 214.

³⁾ Codex signatur K. VI. 4 inter codd. ex Oriente allatos a Davide Millos. De Dadjesu agunt Gregor. Barh. Chronic. Eccl. sect. II. 59; J. S. Asseman. loc. cit.; Al. Asseman. de Catholicis Chald. Romae 1775. p. 16—18; W. Wright, A short history p. 56—57.

⁴⁾ Ap. J. S. Assemanum Bibl. orient. III. p. I. 85—86.

mentaria Theodori Mopsuesteni in Evangelium Joannis quae J. B. Chubot jamjam editurus est et alia fragmenta syriace versa a schola illa Persarum. Famosa est *Epistola ad Marim* persam, Hardaschiri episcopum, quae postquam ansam dedisset multis contentionibus multosque defensores nec pauciores impugnatores nacta esset, tandem in concilio oecumenico quinto damnata est.

Ibas.

Porro Ibas, ut diximus supra, cum esset adhuc presbyter, una cum majori cleri edesseni parte graviter obstitit Rabulae episcopo eo quod damnasset Theodorum Mopsuestenum. Defuncto autem Rabula, Ibas in ejus locum suffectus est anno 435¹⁾, quod aegre tulerunt qui Rabulae episcopo merito addicti fuerant. Ibae igitur adversarii eum multis accusarunt a quibus absolutus fuit in conciliis Beryti et Tyri habitis anno 449. Sed eodem anno cum Theodoreto, Cyri episcopo, et Domno Antiocheno damnatus et a sede dejectus fuit ab illa pseudo-synodo ephesina, quae, contra omne jus, jam damnaverat Flavianum Constantinopolitanum, et merito *Latrocinium Ephesinum* appellata est²⁾. Anno autem 451 a Concilio Chal-

Acta
Latrocinii
Ephesini.

¹⁾ Vid. Chronicon edessenum ap. J. S. Asseman. Bibl. Or. I, 199, 403.

²⁾ Acta perversae hujus Synodi Ephesi mense Augusto 449 habitae jussu concilii chalcedonensis et Marciani imperatoris destructa, adeoque jamdiu deperdita, nuper pro parte inventa sunt in codice syriaco perantiquo Musaei Britannici inter add. 14530, anni 535. Iste codex continet ea quae acta sunt inde a secunda sessione synodi, 22 augusti 449 habita: nempe ea quae acta sunt in causa Ibae, episcopi Edessae, in causa Danielis, episcopi Harran, in causa Irenaei, episcopi Tyri, Aquilini, episcopi Bibli, et Sophronici, episcopi Telae, horumque episcoporum depositionem. Sequuntur depositio Theodreti et omnia quae acta sunt contra Domnum, Antiochiae patriarcham, qui et ipse depositus fuit. Denique edicta Theodosii junioris quibus convocavit synodum eamque dissolvit et litterae encyclicae Dioscori, patriarchae Alexandrini, synodi acta promulgantis, seriem documentorum complent. Deficiunt quaedam folia in codice, unde lacunae in Actis synodi; imo tota prima sessio, in qua Flavianus Constantinopolitanus et Eusebius Dorylaeus inique et tumultuarie depositi fuere, deficit. Sed praecipua hujus sessionis acta in Concilio Chalcedonensi servata sunt, quaedam inedita supplevit Perry e cod. syr. add. 12, 156, fol. 51—61, anno 562 scripto. Documenta cod. 14530 germanice vertit G. Hoff-

Ibas. cedonensi in sede restitutus eam usque ad mortem tenuit. Obiit autem 28 octobris an. 457¹⁾, cui successit Nonnus qui jam sedem edessenam occupaverat a fine anni 449 ad an. 451.

§. 274.

Jacobus Sarugensis. Ejus Vita.

Fontes.

Fontes: Jacobi Sarugensis *Vita* ab anonymo²⁾ conscripta ap. J. S. Asseman, Bibl. or. I 286—290; *Altera Vita* a J. B. Abbeloos³⁾ edita ad finem Dissertationis De Vita et Scriptis sancti Jacobi Batnarum Sarugi in Mesopotamia episcopi. Lovanii 1867; Oratio panegyrica in S. Jacobum a Georgio ejus discipulo conscripta et ab Abbeloos edita, Lib. cit. p. 22—85³⁾; Jacobi Epistolae a P. Martin editae in Zeitschrift d. deutsch. morg. Gesellschaft XXX, 217—275; Gregor. Barhebraei Chronic. eccl. I, 190—192. Subsidia ministrant J. S. Assemanus, J. B. Abbeloos, H. Matagne, P. Martin, libris citt.; G. Bickell, Conspectus rei syror. litter. p. 25. et in Thalhofer, Bibliothek der Kirchenväter t. 58, 195—216; W. Wright, A short history of Syrac literature p. 67—72.

mann, Verhandlung der Kirchenversammlung zu Ephesus an. XXII. Aug. CDXLIX, etc. Kiel 1873; gallice P. Martin, Actes du Brigandage d'Éphèse, Amiens 1874, et Le Pseudosynode connu dans l'histoire sous le nom de Brigandage d'Éphèse, Paris. 1875; anglice, S. G. F. Perry, The second synod of Ephesus, together with certain extracts relating to it, 1881; idem auctor jam ediderat An ancient document purporting to be the record in its chief features of the second synod of Ephesus, etc. part. 2, 1867. Perry etiam edidit textum syriacum Oxonii in typographia Clarendoniana, cujus nonnulla exemplaria distributa fuerint episcopis anglicanis, cetera vero quo abierint ignoratur.

¹⁾ Chronicon Edessen. ap. Asseman. Bibl. orient. I, 202, 405. De Iba vid. Perry, lib. cit. p. 28—37.

²⁾ Anonymum hunc esse Jacobum edessenum constat e cod. oxon. Marsh 101, quod observavit P. Martin in Zeitschrift d. D. M. G. XXX, 217.

³⁾ Abbeloos hunc Georgium habet ut Jacobi discipulum adeoque diversum a Georgio Arabum episcopo, qui saeculo VII floruit. H. Matagne e contrario tenet non esse diversum sed orationis auctorem ipsum esse Georgium Arabum episcopum et Jacobi edesseneni coevum ac discipulum. Exstat epistola Jacobi edesseneni ad Georgium, Sarugi episcopum, qui forsitan idem sit ac Georgius Arabum. Vid. Acta Sanctorum. Oct. t. XII, 834 sqq.; 927 sqq.

Natus est Jacobus, cognomine Doctor, anno 452, Cur-
tamo, Mesopotamiae pago ad ripam Euphratis sito in di-
tione edessena et probabiliter in ipso Sarugi territorio, e
parentibus christianis sed sterilibus qui eum e voto susce-
perunt. Pater ejus sacerdos erat. Fertur, quum Jacobus
infans triennis esset, ipsum a matre in ecclesiam in festo
Epiphaniae adductum quo tempore oblatio peragitur e sinu
matris prorupisse, scissaque populi turba, eo momento quo
in Ecclesia syriaca recitatur, post consecrationem, invo-
catio Spiritus sancti, ad mensam vitae accessisse et Spiri-
tum sanctum tribus pugillis hausisse ¹⁾ et exinde Spiritus
sancti afflatu coepisse arcana Scripturae atque fidei intel-
ligere magnaue facundia explicare. Adolescens Scriptu-
rae studio incubuit in schola edessena Persisque Diodoro
et Nestorio addictis sese opposuit, ut ipse testatur in *Epi-
stola* ad Lazarum coenobii mar Bassi abbatem: „Ante
annos quadraginta quinque Edessae vacabam lectioni Scri-
pturarum divinarum quo tempore libri impii Diodori e
graeco in syriacum vertebantur. Erat autem tunc in urbe
schola Persarum qui insanae Diodori doctrinae valde ad-
dicti erant. Hanc scholam, quae totum orientem pervertit,
beatae memoriae Cyrus, Edessae episcopus, ex urbe era-
dicavit jussu Zenonis imperatoris fidelis. Tunc igitur tem-
poris, quum libri hujus impii e graeco in syriacum verte-
rentur, et essem velut puer doctrina expers incidi in librum
quendam impii Diodori et inveni eum doctrinis a fide
alienis repletum“ ²⁾.

Quum per plures annos in schola edessena Librorum
sacrorum studio vacasset et ad annum aetatis 22 perve-
nisset primum suum carmen de *Curru Ezechielis* scripsit.
Ab eo tempore, seu ab anno 474, non destitit carmina

¹⁾ J. S. Assemanus vult his verbis aquam benedictam significari,
sed J. B. Abbeloos et H. Matagne recte demonstrarunt non de aqua
benedicta sed de Christi sanguine sermonem esse. Quod confirmat Vita
londinensis in qua dicitur angelum puero praeuisse corpus Domini.

²⁾ Epistola ad Mar Lazarum coenobii Mar Bassi abbatem edita a
P. Martin, Lib. cit. p. 220 et 225. Ista epistola scripta fuit inter
an. 514 et 518.

Jacobi Saru-
gensis Vita.

scribere usque ad finem vitae quae contigit, cum esset septuagenarius, anno 521, 29 novembris. „Traditur, inquit Barhebraeus cum Georgio, quum adhuc juvenis esset, ejus doctrinam a quinque episcopis exploratam fuisse, qui sedentes in ecclesia coram imagine Currus, quem vidit Ezechiel, rogaverunt eum ut de eo dissereret. Incepit igitur dicens: *Altissime qui sedes super currum*, etc. Medio autem carmine, orationem inflectit ad vastationem Amidae. Episcopi autem turbati sunt, eum divagari putantes. Deinde, confirmato Amidae eventu, manifestum omnibus fuit ejus scientiam a Spiritu sancto infusam fuisse . . .“ Quod de Amidae expugnatione asseritur, exinde falsum demonstratur quod, juxta *Chronicon* Josue stylitis, Amidae a Persis expugnatio diu postea, anno scilicet 503, contigerit, Praeterea sermo de Curru Ezechielis, prout exstat in codicibus et editus est a Moesinger¹⁾, nullam Amidae mentionem facit.

Teste Georgio, scripsit Jacobus 765 sermones metricos praeter epistolas et alia²⁾. Habuerit, si fides est Gregorio Barhebraeo, septuaginta amanuenses ad exscribendos suos sermones. Ultimus sermo quem conscripsit et imperfectum reliquit fuit de Maria et Golgotha. Munus periodiutae seu visitoris egit in Haura Sarugi. Josue stylites eum laudat hoc munere fungentem ad annum 503³⁾. Quum autem annos ageret septem supra sexaginta cum dimidio, anno christi 519 creatus est episcopus urbis Batnae⁴⁾ in territorio Sarugensi, quae urbs postea Sarug e nomine territorii in qua erat appellata est, unde Jacobus

¹⁾ Monumenta syriaca e codd. rom. collecta. Oeniponti, 1878. t. II, 76 sqq.

²⁾ Barhebraeus numero rotundo ponit 760. Cardahi (Liber thesauri de arte poetica Syrorum. Romae 1875 p. 13) nescio qua auctoritate fretus numerum adauget ad 863.

³⁾ Josue Chronic. ed. W. Wright. Ch. 54.

⁴⁾ Batna vel Batnan, urbs et castrum in ditione Sarugensi et in provincia edessena, itinere unius diei ab Edessa distans, millibus passuum X juxta Antonini itinerarium, quo tempore Jacobus eam regebat, parva urbs sive urbecula erat, ut eam appellat Procopius de Bello pers. II, 12. Expugnata fuit a Cavade, Persarum rege anno 505.

Sarugensis dictus est. Postquam igitur ecclesiam doctrina suae illustrasset et sedem episcopalem per duos annos cum dimidio tenuisset, migravit ad Dominum die 29 novembris anni 521.

Ejus cultus. Jacobus, Batnae Sarugi episcopus, colitur a Maronitis ad diem 5 aprilis, a Jacobitis ad diem 29 Junii, 29 Julii et 29 Octobris, ab Armenis ad diem 25 Septembris ¹⁾. „Sed et in divinis officiis, inquit Assemanus, et in sacra liturgia quotidie apud utrosque (Maronitas et Jacobitas) laudatur una cum s. Ephraemo.“ Quare doctus Maronita sanctum eum constanter appellat, quod, post eum, fecit J. B. Abbeloos et recentius Gabr. Cardahi ²⁾. Syri tamen, qui *Uniti* appellantur Sarugensem a Calendario praemisso tomo primo Breviarii recentissime Mausili impressi expunxerunt.

Cultus.

An Jacobus *orthodoxus* vel *monophysita* fuerit?

Haec quaestio valde controvertitur. Renaudotius ³⁾ episcopum sarugensem monophysitam declaravit. At J. S. Assemanus multis argumentis Jacobi orthodoxiam vindicavit, in hac re ceteris Maronitis consentiens. Assemani sententiam, ejus argumentis ad trutinam revocatis novisque productis, suam fecit J. B. Abbeloos in docta sua Dissertatione. Eamdem etiam amplexi sunt P. Zingerle ⁴⁾ et G. Cardahi ⁵⁾. G. Bickell vero et H. Matagne senserunt Jacobum *Henotico* Zenonis adhaesisse et in fine vitae concilium chalcedonense recepisse. At P. Martin, sententiam Renaudotii novis argumentis ex epistolis Jacobi quas edidit fulcivit, cui suum calculum adjecit W. Wright. Assemanus et Abbeloos Jacobi orthodoxiam probant hisce argumentis:

An orthodoxus?

¹⁾ Vid. J. S. Asseman. Bibl. Or. I, 283; III. part. I, 648; Aucher, Vitae sanctorum XII, 277.

²⁾ Liber thesauri de arte poetica Syrorum. Romae, 1875, p. 13—17.

³⁾ Liturgiarum orientalium collectio II, 367.

⁴⁾ Sechs Homilien des hl. Jakob von Sarug. Bonn 1867. Vorrede.

⁵⁾ Lib. cit.

An ortho-
doxus?

1. In tam multis ejus sermonibus, qui vel editi sunt vel adhuc in codicibus latent, saepius et fuse loquitur de incarnatione Christi, docens eum esse verum Deum verumque hominem confutansque Nestorianos qui Christum in duos dividebant et negabant Filium Dei pro nobis passum esse, nihil autem occurrit quod sensu catholico explicari nequeat. Sic quando dicit „humanitatem et divinitatem personaliter et *naturaliter* fuisse adunatas in Christo“, vocabulo *naturaliter* nihil aliud vult significare quam realiter. vere non specietenus fuisse adunatas, ita ut unio sit hypostatica, id est vera, realis, proprie dicta, naturalis, non imaginaria aut mere apparens. Gravius illud est, quod objicitur e sermone *De Dei Genitrice contra Scrutatores*, cujus Abbeloos dat prolixa fragmenta. Ait enim ibi Sarugensis: „Manentne proprietates naturarum? Vitam ergo Deo tribue et nobis mortem, lutumque nostrum die corruptum esse suoque in pulvere conquievisse; Dei vero filium in excelsis gloriosum cum eo qui ipsum misit. Quod si res ita se habet, mendax ergo fuit verax ille qui dixit: *tradidit filium suum pro nobis*, quum eum non tradidisset. Quorsum igitur omnes typi et figurae prophetarum, et ubinam tota fidei nostrae spes?“ Difficultati respondet Assemanus Batnae episcopum loqui de proprietatibus accidentalibus; sed recte observat Abbeloos responsum non valere quandoquidem de proprietatibus essentialibus agit Sarugensis. „Neque ideo, inquit Ill. auctor, Jacobus, utut naturales naturarum proprietates intelligens, confundit utramque Christi naturam, aut quidquam profert quod haeresi monophysitae vel minimum foveat. Nam in eo totus est ut quam recentiores *communicationem idiomatum* vocant, de Christo praedicandam esse asserat *in concreto*; quo sensu de natura divina prout in verbo subsistit, humanae naturae propria sunt affirmanda, atque huic quatenus verbo hypostatice unitur ea vicissim conveniunt, quae alioquin abstracte considerata solius divinitatis propria sunt. Nul- libi ergo asserit Jacobus divinitati in se et praecise spectatae dotes humanitatis esse tribuendas, vel humanitati, independentem ab intima ejus cum persona verbi conjun-

ctione, posse divina adscribi. Repellit itaque *communicationem idiomatum in abstracto*¹⁾.

An ortho-
doxus?

2. Jacobus diserte duas in Christo naturas adstruit in sermone de *Lazaro quatruiduano*: „Ait Maria, credo, Domine, te Christum esse, qui venit et venturus est cum gloria magna una cum genitore suo. Credo, Domine, nec tibi inter mortales patrem esse, nec matrem inter coelestium mentium agmina. Qui enim fieri potest ut duos patres filius unus habeat? Liquet ergo Josephum tibi putativum patrem fuisse . . . Credo, Domine, *duas tibi inesse naturas*, alteram supernam, ex humana stirpe alteram. Et spiritualis quidem natura ex Patre tibi est, corporalis vero ex filia David. Illa ex Patre, haec ex Maria absque divisione²⁾.

Abbeloos plura e diversis sermonibus producit doctrinae catholicae prorsus consona. Sic in uno e sermonibus de *Crucifixione*: „Christus doctrinam mundo ita sapienter disposuit ut *divinitatem suam et humanitatem simul creaturae agnoscerent*; necesse enim erat ut utraque appareret ideoque in crucifixione sua eas apud spectatores manifeste comprobavit, etc.“³⁾. Cardahi e sermone de *Nativitate* haec addit: „Accepit sibi corpus et homo factus est ab utero et corporaliter passus est omnia etsi Deus erat; non duos numeras: unum Deum, alterum hominem, quia unus est Christus, qui simul homo et Deus est; habet in se divinitatem et humanitatem, cujus sunt priora et posteriora, non dividitur in partes aut in numeros, unicus est et totus unus.“

3. Jacobus eximius appellatur ab auctore coaevo Josue stylite, qui periodeutis agendi rationem, durante bello Persarum, ejusque ad civitates Mesopotamiae Epistolam lau-

¹⁾ Lib. cit. p. 172 sqq.

²⁾ Haec recitat Joannes Maro in *Libello fidei* ap. Asseman. Bibl. or. I, 290 et ap. Abbeloos p. 151, ubi alia adduntur testimonia ex eodem Marone. Sermo citatus invenitur in codd. vatic. 117 et 118. In his autem codicibus verba citata desunt. Vid. Assem., Bibl. Or. I. 322. Examinandum an in aliis codd. exstet.

³⁾ Lib. cit. p. 156 sqq.

An ortho-
doxus?

dat¹⁾. Josuam porro fuisse orthodoxum concluditur ex eo quod Flavianum patriarcham antiochenum appellat „sanctum, Dei amantem, divinis virtutibus ornatum, constantissimum“²⁾. Huic tamen conclusioni opponit Wright³⁾ quod Philoxenum Mabugensem, acerrimum, monophysismi propugnatorem, etiam laudat; sed simpliciter eum episcopum appellat nullo verbo laudatorio addito⁴⁾. Invocatur etiam testimonium s. Isaaci ninivitae sed istud testimonium e versione arabica desumptum deest in textu syriaco⁵⁾. Gravior est auctoritas Joannis Maronis, Syrorum Maronitarum circa annum 700 patriarcha, qui diserte docet, allegatis Jacobi verbis, eum orthodoxum fuisse et cum tota Maronitarum natione sanctum declarat. Testimonium Joannis Maronis confirmat Timotheus Constantinopolitanus, presbyter catholicus, qui in libro *De receptione haereticorum* in libris ritualibus inserto scribit: „Eutychianistae, eorumque sodales Dioscorus, ac deinde Severus, et Jacobus; non ille Batnarum orthodoxus, sed alius haereticus caeterique acephali“⁶⁾. Magni sane ponderis sunt ista argumenta, quibus et illud addit Matagne quod Jacobus ad episcopatum promotus fuit, Justino imperatore regnante, quando Monophysitae e sedibus suis pellebantur. „Quo tempore Paulus episcopus Edessenus, totius Osrhoënae ac proin civitatis Batnarum metropolita in exilium actus est⁷⁾, profecto haud procul ab Edessa novus episcopus, scriptis notissimus haeresique favens, non fuisset constitutus“⁸⁾. Attamen observandum est quod Paulus, juxta Chronicon

¹⁾ P. Martin, *Chronique de Josue le stylite*, Leipzig 1876, n. 55: „Eximius Mar Jacobus, qui sermones fecit in sectiones Scripturae et hymnos et cantica scripsit de illa invasione locustarum, scripsit litteras hortatorias ad omnes urbes.“

²⁾ Ibid. n. 84.

³⁾ A short history of Syriac literature p. 77.

⁴⁾ Josue Chron. 31.

⁵⁾ Vid. J. B. Chabot, *De s. Isaaci ninivitae vita*, scriptis et doctrina. Lovanii 1892, p. 17.

⁶⁾ Ap. Migne, *Patrol. graeca* t. 86. p. 41.

⁷⁾ Vid. Asseman., *Bibl. or.* I, 409—410.

⁸⁾ *Acta sanctorum* t. XII. Oct. p. 828, n. 15.

edessenum¹⁾, e sede sua pulsus fuit anno 522 mense julio, tribus annis post ordinationem Jacobi in episcopum. Anno 519 ad finem vergente expulsus quidem fuerat Paulus, sed post quadraginta dies in sedem restitutus.

An ortho-
doxus?

Haec sunt praecipua argumenta quibus Jacobi orthodoxia defenditur; sed eum fuisse monophysitam etiam gravia suadent argumenta.

Etenim: 1. Ut sanctus colitur a Jacobitis ut supra dictum est. Praeterea auctores monophysitae eum tanquam suae sectae addictum laudant. Georgius, auctor encomii ab Abbeloos editi, sive is fuerit Georgius Sarugi episcopus ad quem Jacobus edessenus epistolam scripsit²⁾, sive Georgius Arabum episcopus, monophysita erat. Dionysius, patriarcha Jacobitarum, in Chronico³⁾ refert Sarugensem accitum a Paulo Antiocheno qui duas naturas in Christo profitebatur, mortem expetiisse ne cogeretur cum illo communicare et in itinere in Persarum monasterio decessisse. Factum quidem in dubium revocat J. S. Assemanus eo quod Paulus Antiochiae patriarcha constitutus fuit juxta Dionysium anno Graecorum 831 (Chr. 519—510) et sedem tenuerit annum unum dum Jacobus obiit anno 521, 29 nov. Sed neglexerit Dionysius menses; caeterum tanta non est differentia chronologiae ut narratio in dubium revocari possit: alter scriptor monophysita Gregorius Barhebraeus tradit Jacobi doctrinam a Severo Antiocheno exploratam probatamque fuisse⁴⁾.

Allegatur etiam „Sermo sancti Mar Jacobi *adversus impiam synodum chalcedonensem* qui legi potest in commemoratione Mar Severi,“ sed Assemanus et Abbeloos recte observant nomen Sarugensis non exprimi; quare sermo potius Jacobo Edesseno adscribendus videtur⁵⁾.

¹⁾ Ap. Asseman., Bibl. or. I, 409. 410—411.

²⁾ V. W. Wright, Catal. of Syriac manuscr. in the Brit. Mus. p. 110.

³⁾ Ap. Asseman., Bibl. or. I, 298.

⁴⁾ Chron. Eccl. I, 190—191.

⁵⁾ Asseman., Bibl. or. I, 296; Abbeloos, p. 185.

An ortho-
doxus?

2. A quo autem tempore Assemanus et Abbeloos scripserunt repertae sunt in Mus. Brit. cod. add. 14.587 et 17163, triginta quinque Jacobi sarugensis *Epistolae*, quarum tres Lazaro monasterii Mar Bassi archimandritae et unam Paulo Edessae episcopo inscriptas edidit P. Martin¹⁾. Ex illis nova lux praesenti quaestioni affulget. Scripserat Lazarus qui erat monophysita Jacobo quaerelas movens quod illius epistolae malesanae fideique noxiae forent; simul postulabat „ut magis explicite mentem suam aperiret atque anathema diceret Diodoro, Theodoro, Nestorio, Euty-cheti, tomo Leonis episcopi Romae, additamentisque Chalcedonis, ut fecerant Joannes Alexandrinus²⁾ et Philoxenus Mabugensis“³⁾. Respondet Jacobus: „In his epistolis, quas tua Sanctitas insanas mortuasque vocavit, *anathematizati sunt Nestorius et Eutyches*, Diodorus, Theodorus et Theodoretus et quicumque eorum doctrinae adhaeret et non confitetur Deum Verbum per aurem Virginis ingressum in ventre ejus habitasse corpusque ex ea assumpsisse et in carne apparuisse Deumque esse, et qui non confitetur unicum illum duabus nativitatibus natum esse: una ex Patre absque corpore et initio, altera ex Maria corporaliter, et qui non credit unum e Trinitate incarnatum esse unumque esse illum unicum qui Patri consubstantialis est et cum eo sanctus verbis Seraphim proclamatur, aut qui in *duos dividunt indivisibilem hunc Christum et recensent in eo numeros et nomina* et praedicant Deum Verbum, cui addunt hominem qui assumptus fuerit ii etiam qui dicunt illum ex Maria non esse incarnatum sed ex ea in figura, phantasmate et imagine apparuisse, et *qui numerant et re-*

¹⁾ In Zeitschrift d. deutsch. morgenländ. Gesellschaft, t. XXX, 217—275. Istae Epistolae desumptae sunt e cod. anni 603. In secunda Jacobus appellatur *Periodeuta* et in tertia laudatur Severus patriarcha qui sedem antiochenam obtinuit ab anno 512—518; istae igitur epistolae scriptae fuerunt intra annos 512—518 antequam Jacobus ad episcopatum promoveretur. De monasterio Mar Bassi Apameae juxta Emesam siti vide Chabot, *La légende de Mar Bassus*. Paris. 1893.

²⁾ Sedem tenuit ab an. 506—517.

³⁾ Martin l. c. 227—228.

censent naturas post unionem et indicant quatenus sint eis propria et particularia et qui non confitentur Deum vere hominem factum et incarnatum ex Maria ¹⁾).

An ortho-
doxus?

Audit hisce verbis, posset quis orthodoxum reputare Jacobum quum anathema dicat Nestorio simul et Euty-cheti, possetque cum J. B. Abbeloos supra, verba ejus ita explicare ut Jacobus negaverit *communicationem idiomatum in abstracto*, non autem *in concreto*. Sed mox declarat se suscipere *Henoticon* Zenonis et eo ipso rejicere ea quae symbolo a Concilio Chalcedonensi adjecta sunt. Denique in tertia epistola ad eundem Lazarum directa addit: „Ego autem miser et debilis omniumque minimus, nihil immutatus sum nec ex *Henoticon* Zenonis quidpiam quod ignorarem didici nec e professione fidei patriarchae (Severi quem mox ante sanctum et beatum appellavit) aliquid symbolo meo addidi; sum enim nunc quod eram antea; constanter anathematizo cum universa Ecclesia Nestorium ejusque doctrinam et asseclas *et concilium Chalcedonense, quia usus est vocibus sententiae impii Nestorii consonis. Diodorum et Theodorum et Theodoretum et Ibam et tomum Leonis anathematizo eo ipso quod anathematizo Nestorium* ²⁾). Ex his utique verbis sequitur ipsum rejecisse concilium chalcedonense et epistolam s. Leonis attamen ex errore eo quod linguae graecae, ut videtur, ignarus falso putabat ex dicteriis monachorum Mar Bassi eandem Leonis cum Nestorio esse sententiam. Etenim immediate addit: „Ego autem miser et debilis unum cognosco *Christum, unum unicum Patris Filium aeternum, natum ex Patre absque initio, qui natus est e virgine in tempore, Verbum quod caro factum est, incorporeum, qui corpus assumpsit e semine David et Abraham, Deum hominem factum absque immutatione* —, qui *Deus est sicut Pater ejus et homo sicut nos, perfectus in divinitate sua et perfectus in sua humanitate, unum quem genuerunt duo sinus, unam naturam incarnatam* ³⁾, quae augmentum non accepit, unum

¹⁾ Ibid. 230—231. 247.

²⁾ Ibid. p. 261. 264.

³⁾ Verba sunt S. Cyrilli Alexandrini quibus natura pro hypostasi sumitur. Minus recte vertit Martin „une seule nature incarnée sans

An ortho-
doxus?

e trinitate, qui incarnatus est. Trinitate remanente quod erat¹⁾. Quae verba doctrinae catholicae prorsus sunt consona. Probe etiam observandum est hucusque in scriptis Jacobi non esse repertas locutiones illas monophysiticas, quales sunt „una natura composita“, „una natura duplex“, quae sunt veluti tesserae haereseos Jacobiticae. Quare anceps haereo annon Jacobus pro diversis vitae temporibus variaverit, siquidem querelas moverunt monachi Mar Bassi quod non satis explicite haeresin eorum profiteretur; et in sermone de Lazaro duas confitetur naturas. Utinam examinatis omnibus Jacobi epistolis et scriptis, quaestio tandem solvi possit.

Jacobi
Scripta.

Jacobi scripta. Scripsit facundus Syrorum doctor, prout in ejus vita legitur, 763 *Mimre* seu sermones de personis et rebus Veteris et Novi Testamenti, quorum primus fuit de curru Ezechielis et postremus, quem imperfectum reliquit, de Maria et Golgotha. Isti sermones, saepe prolixi, versibus constant duodecim syllabarum seu quatuor ter repetitarum. Horum sermonum 231 invenit J. S. Assemanus in Bibliotheca Vaticana²⁾, quibus alii 24 e codicibus Musaei Britannici³⁾, alii 8 e codd. paris.⁴⁾, et alii e codd. Oxon.⁵⁾ addendi sunt.

Juvat autem hos sermones enumerare juxta ordinem Veteris et Novi Testamenti.

1. De curru quem vidit Ezechiel, quem primum omnium scripsit annis natus viginti duobus anno Chr. 474. Versus 1400 habet et editus est syriace cum versione arabica in Monumenta syriaca ex codd. rom. collecta a G. Moesinger. Oeniponti 1878, II, 76—167, Syrus vates celebrat incomprehensibilem Dei potentiam quae elucet

rien dire de plus. Vult enim Jacobus dicere Verbum ab incarnatione nihil perfectionis accepisse quod ante non haberet.

¹⁾ Ibid. p. 261—262.

²⁾ Vid. Bibl. or. I, p. 305—340.

³⁾ Vid. W. Wright, Catal. of syriac. man. in the British Museum p. 502—526 et in Indice.

⁴⁾ Zotenberg. Catalog. des manusc. syriaques de la Bibl. nationale n. 95—96 et in Indice.

⁵⁾ P. Smith, Catal. codd. syr. Bibl. Bodleianae n. 135 et in Indice.

in creaturis quas e nihilo creavit et sua providentia gubernat ac sustinetne in nihilum redeant; describit currum mirandum Ezechielii ideo ostensum ut in spem erigeretur de Messia venturo et singulas ejus partes de Christo, apostolis et Eucharistia explicat.

2. De opere sex dierum.

3—6. De compositione Adae; 4. de ejus ejectione e paradiso; 5. an creatus sit mortalis vel immortalis; 6. de creatione Adae et resurrectione mortuorum.

7—10. Quatuor sermones de Caïn et Abel.

11. In eos qui dicunt angelos filiiabus hominum commixtos fuisse.

12. De justo Noë et diluvio.

13. De turre babilonis.

14. De Abraham et Isaac.

15. De Melchisedeck.

16. In illud: tu es sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedeck.

17. De desponsatione Rebeccae.

18—21. De Sodomis sermones quatuor.

22. De Domino nostro et Jacob, de Ecclesia et Rachel, deque Lia et synagoga. Ed. Zingerle, Monumenta syriaca e codd. Vat. I, 33—44.

23. De visione Jacob in Bethel, quae est Ecclesiae symbolum. Ed. Zingerle, Lib. cit. I, 21—32.

24. De Thamar et Ecclesiae symbolo.

25. De benedictionibus Jacobi.

26—35. De Josepho sermones decem.

36—38. De Aaron sacerdote sermones tres.

39—48. De Moyse sermones decem. 5. inscribitur de Moyse et Amalec, 6. de circumcisione Moysi, 7. de synagogae adulterio, 8. de verbis ostende mihi gloriam tuam, 9. de velo Moysi, editus a Zingerle, Lib. cit. I, 75—90, 10. de sepultura ejus.

49. De Phinees.

50. De Balaam et Balac.

51. De Vacca rubra.

52. De Azazel et hirco.

53—54. De duobus passeribus. Isti duo sermones editi sunt a Zingerle, Lib. cit. I, 45—90. Inquirunt de typis qui huic sacrificio inerant et figurabant sacrificium crucis, simul docet sacrificia veteris Legis meras fuisse figuras quae non poterant hominem ablueri a peccatis, unicum crucis sacrificium hoc potest.

55. De serpente aeneo.

56. De ciborum delectu.

57—58. De Josue sermones duo.

59. De Rahab meretrice.

60. De filia Jephthe.

Jacobi
Scripta.

- 61—62. De Samsone sermones duo.
 62. De arca Dei a Philisthaeis capta.
 63—64. De David et Goliath; de David et Uria.
 65. De Achar filio Charmi.
 66. De Asa rege.
 67—68. De Job sermones duo.
 69—72. De Elia, sermones quatuor, quorum secundus agit de ejus fuga a Jezabele et alius de vinea Naboth.
 73—78. De Elisaeo sermones sex, quorum unus agit de Elisaeo et rege Moab, alter de aquis ab eo amaritudine privatis tertius de Sunamitide, de Naaman, de Samaria.
 79. De Ozia rege et Isaia.
 80. De judicio Salomonis.
 81—85. De Sennacherib sermones quinque.
 86. De Ozee propheta et duabus ejus uxoribus.
 87—88. In illud Isaiae vocabitur Emmanuel, alter in illud vocabitur Admirabis.
 89—93. De Daniele sermones quinque.
 94. De torrente quem vidit Ezechiel.
 95. De Jona propheta.
 96. De annuntiatione Zachariae.
 97. De annuntiatione Deiparae.
 98. De profectione Mariae ad Elizabeth.
 99—102. De Nativitate Domini sermones quatuor. In quarto agitur de stella magorum.
 103. De homine ad imaginem Dei creato et de Nativitate Domini.
 104—106. De Beata Virgine Deigenitrice Maria sermones tres. 1. et 3. edit. a J. B. Abbeloos in laudato opere p. 202 et sqq. Docet Sarugensis Doctor Beatam Mariam immaculatam esse atque semper fuisse, et ideo in matrem Dei electam fuisse quia „pura, simplex et sine macula erat“, „si fuisset in Mariae anima ulla macula aut defectus, aliam utique eamque immaculatam matrem elegisset sibi Dominus“. Docet etiam Beatam Mariam vere esse Dei genitricem virginemque illibatam permansisse ante partum, in partu et post partum; signa etiam virginalia fuisse servata. An autem partus dolores Beata Maria sit experta sibi non consentit Jacobus.
 107. De s. Stephano protomartyre.
 108—109. De caede infantium duo sermones, quorum 2. agit simul de Moyse. Hujus et sequentis fragmenta edidit Zingerle, Chrest. syr. Romae, 1871, 378—384.
 110. De praesentatione in templo et de Simeone sene.
 111. In illud: „Positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israël.
 112. Quare Dominus 30 annos in mundo egit antequam miracula ederet.

113. De inscrutabili Christi dispensatione.

114—116. De baptismo tres sermones, quorum unus de baptismo Christi, alter de baptismo, tertius de legis, Joannis et Christi baptismo.

117—119. De sacro jejunio quadragesimali sermones tres.

120—121. De Domini cum diabolo certamine sermones duo.

122—123. De miraculis quae fecit Dominus sermones duo.

124. De miraculo in Cana Galilaeae facto.

125. De leproso qui dixit: Si vis, potes me mundare.

126—130. a) De paralytico; b) de filia Jairi; c) de centurione; d) de Chananaea; e) de hemorroissa.

131. De homine in quo erat legio daemonum.

132. De muliere quae dorsi curvitatem per annos 18 passa est.

133. De Samaritana.

134. De laudibus s. Joannis Baptistae.

135. De decollatione Joannis Baptistae.

136. De Zachaeo publicano.

137. De operariis vineae Domini.

138—139. De filio prodigo sermones duo.

140. De pharisaeo et publicano.

141. De beatitudinibus.

142. In illud: „Nolite jurare omnino“.

143. In illud: „Simili est regnum coelorum fermento“.

144. In illud: „Quid prodest homini si mundum, etc.“

145. In illud: „Quum spiritus nequam ex homine exierit.“

146. In illud: Facilius est camelum per foramen acus transire.“

147. In illud: „Simile est regnum coelorum grano synapis.“

148. In illud: „Simile est regnum coelorum thesauro abscondito.“

149. In illud: „Vulpes foveas habent.“

150. In illud Salomonis: „Vanitas vanitatum.“

151. In illud Jeremiae: „Qui gloriatur, in Domino gloriatur.“

152. De oratione quam Dominus discipulos suos docuit.

153. De juvene qui dixit Domino: „Quid faciam ut vitam aeternam habeam.“

154. De tribus defunctis quos Dominus suscitavit.

155. De illo qui a Jerusalem descendit in Jericho et incidit in latrones.

156. De filio viduae quem Dominus suscitavit.

157. De quinque panibus et duobus piscibus.

157. De Eucharistia.

159. De vidua, quae duos obolos in gazophilacium misit.

160. De Lazaro, quem Dominus suscitavit.

161. De muliere septem virorum et de resurrectione mortuorum.

162—163. De sacerdotibus sermones duo.

Jacobi
Scripta.

164—175. De fidelibus defunctis sermones 12. Quintum ex his sermonibus edidit P. Bedjan, *Acta Martyrum et Sanctorum* t. V, 615—627. Lips. 1875. Docet fletus et lacrimas nihil prodesse defunctis, multum eos juvari ab oblatione corporis et sanguinis Christi, quae fit in Ecclesia.

176—185. De fine mundi, de Antichristo, de secundo Christi adventu et judicio, sermones 10.

186. De regno et Gehenna.

187. De divite et Lazaro.

188—191. De poenitentia sermones 4.

192. Paraenesis: „Ad laudem tuam sit sermo.“

193. De amore pauperum.

194. De amore divino.

195. De superbia.

196. De decem drachmis et centum ovibus.

197. Paraenesis et adversus blasphemos.

198. De praeceptorum observatione.

199. Paraenesis et de paupertate.

200. De amore pecuniae.

201. De pauperis gemitu.

202. Paraenesis: Quum aliquando Scripturas contemplarer.

203. De Dominica hosannarum.

204. De ficu cui maledixit Dominus.

205. De parabola vineae.

206. De rege qui fecit nuptias filio suo.

207. De parabola decem virginum.

208. De peccatrice.

209. De fide.

210. De passione Domini in sex partes divisus.

211—217. De crucifixione Domini sermones 7.

218. De latrone dextro.

219. De sepultura Christi.

220. De ingressu Domini ad interos.

221. Corpus Christi passibile fuisse ante resurrectionem.

222—223. De resurrectione Domini sermones duo.

224. De Thoma apostolo et resurrectione Domini.

225. De ascensione Domini in coelum.

226. De Pentecoste.

227. In illud Pauli: „unus est mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.“

228. In illud: „Mihi absit gloriari nisi in cruce Domini nostri.“

229—230. De Eucharistia sermones duo, ubi docet Salvatorem in ultima coena corpus suum Judae proditori non praeuisse sed panem intinctum in aqua.

231. De monte Thabor et transfiguratione.

232. De sancta cruce.

233—239. Adversus Judaeos sermones septem; 1. inscribitur etiam de Trinitate et incarnatione; 2. de circumcisione; 3. de sabbato; 4. de Messiae adventu; 5. de Christi adventu et passione; 6. Ecclesiae et synagogae disputatio.

240—242. De Ecclesia sermones tres. E primo Joannes Maro quaedam verba allegat ad probandum duas a Jacobo agnitas fuisse in verbo naturas¹⁾.

243. De illapsu Altissimi in monte Sinai et de mysterio Ecclesiae.

244—245 De Paulo apostolo sermones duo.

246. De Sanctis martyribus.

247. De Adaeo apostolo et Abgaro rege Edessae in quo meminit legationis Abgari ad Christum et responsionis Christi missionisque Adaei ad Abgarum statim post ascensionem.

248. De Die et nocte, de labore et requie.

249. De idolorum lapsu. Ed. P. Martin cum gallica versione in Zeitschrift d. D. M. G. t. XXIX. In hoc praeclaro sermone plura dicit lectu digna de Diis et Deabus qui colebantur in Haran, in Mabug et in Oriente, mentionem ingerit palatii in India a S. Thoma constructi et ecclesiae ab Abgaro rege et Adeo apostolo Edessae constructae.

250. De palatio quod apostolus Thoma regi Indiarum construxit eum in Ecclesiam per praedicationem et baptismum adducendo. Iste sermo, quem J. S. Assemanus B. O. I, 332 immerito in dubium revocavit, pro fundamento habet *Acta S. Thomae* syriace a W. Wright edita. In lucem editus est e cod. Lond. a R. Schroeter in Zeitschrift d. D. M. G. XXV, 321—377 et 584—622 cum germanica versione.

251. De virginitate et fornicatione et matrimonio iustorum. Edidit e cod. oxon. J. J. Overbeck, S. Ephraem syri, Rabulae opera selecta. Oxon. 1865 p. 384—408.

252. De dormitione Deiparae.

253. De Roma per Petrum evangelizata.

254. De martyrio S. Domitii.

255. De Martyrio Sergii et Bacchi.

256. De S. Georgio martyre.

257. De S. Juliano Saba.

258. De S. Ephraemo. Ed. P. Bedjan, *Acta Martyrum et Sanctorum* t. IV syriace.

259. De inventione crucis.

260. De Sarbelio, qui Edessae sacerdos fuerat idolorum, deinde fidem amplexus sub Trajano martyr occubuit. Hunc sermonem edidit Moezinger syriace in Monum. Vatic. II, 52—63 et latine in *Acta martt. edessen.* Oenip. 1874, p. 20—28.

¹⁾ Ap. Asseman. Bibl. or. I, 291.

Jacobi
Scripta.

261. De Abib diacono edesseno et martyre. Iste sermo syriace et anglice editus est in Cureton Ancient syriac documents. London 1864, p. 86—96.

362. De Samona et Guria. Ed. in libro mox cit. p. 96—106. Praeclara ista encomia ostendunt Jacobo nota fuisse ea quae in horum martyrum Actis leguntur. Additus est Jacobi hymnus, *Sugita* dictus de Edessa quae misit legatos ad Christum ut veniret.

263. De S. Simeone stylita. Ed. St. Ev. Assemanus, Acta martt. orient. t. II, 330, et P. Bedjan, Acta martyrum et sanctorum IV. 650 sqq.

264. De baptismo Constantini ejusque a lepra curatione. Sequi videtur Acta Sylvestri apocrypha. Ed. Frothingham, Atti della Academia dei Lincei 1881—1882.

265. De pueris ephesinis seu de septem dormientibus.

266. De synodo 318 episcoporum qui in diebus Constantini congregata est. Docte disserit de Trinitate, processionibus divinis et de incarnatione Filii. Ed. Overbeck, Lib. cit. p. 392—408. Praemittitur p. 382 brevis Jacobi adhuc pueri oratio.

267. De scientia ejusque commodis, e quo G. Cardahi aliquot versus recitat, Lib. supra cit.

268. De Alexandro magno, spurius. Ed. Knoes, Chrestom. syr. 1807, p. 66 sqq., et emendatius Budge, Zeitschrift f. Assyriologie VI, 359—404. Germanice vertit A. Weber, 1852.

Fragmenta sermonum de *Eucharistia*, de *crucifixione*, de *uno mediatore*, de *Christi corpore passibili et mortali*, de *Dei Genitrice contra scrutatores* edidit Abbeloos, Lib. cit.; alia cum canticis e Breviario Maronitarum an. 1666 ed. Zingerle in Zeitschrift d. D. M. G. XII, XIII, XIV, XV, XX, et in Chrest. 360—386. G. Bickell germanice vertit sermones de B. M. V., de Jacobo et Bethel, de Velo Moysi, de Guria et Samona in Thalhofer, Bibl. d. Kirchen-Väter 58.

Scriptis etiam episcopus Sarugensis sat multa prosa oratione quorum sequentia innotuerunt:

1. *Anaphora*, cujus latinam versionem dedit Renaudotius, Liturg. Orient. coll. II, 356 sqq.

2. *Ordo Baptismi*. Ed. Al. Assemanus syriace et latine in Cod. liturg. II, 509—550.

3. *Ordo confirmationis*. Ibid. III, 184—187.

4. *Homiliae* sex de Nativitate Domini, de Epiphania, de jejunio quadragesimali, de Dominica hosannarum, de feria sexta Passionis, de Dominica Resurrectionis. Eas germanice edidit P. Zingerle, Sechs Homilien Jacobi von Sarug. Bonn 1867. Fragmenta ex homiliis de Nativitate, de Dominica hosannarum et de Resurrectione Domini edidit idem auctor in Chrestomathia syriaca p. 286—299. Aliae nonnullae homiliae exstant in codd.

Epistolae. In M. Brit. cod. add. 14.587 an. 603 et in cod. 17.163 continentur 34 Epistolae, quarum quatuor edidit Martin, de quibus supra diximus, quia ibi agitur de fide Jacobi. Hoc ordine veniunt in cod. 14.587. 1. Stephano Bar-Sudaili in qua docet aeternitatem paradisi et gehennae¹⁾; 2. de Fide (de Nativitate); 3. Thomae presbytero de Fide (de Epiphania); 4. Antonio episcopo Alepensi de dispensatione Christi; 5. Joanni presbytero de Monachis; 6. Monachis Arzuni de fide; 7. Monachis montis Sinaï de Resurrectione; 8. Habibo de Resurrectione; 9. Juliano archidiacono hortatoria; 10. Stephano notario de Dispensatione Christi; 11. Monachis coenobii Mar Bassi; 12. eorum responsio; 13—14. secunda et tertia ad eosdem. De his diximus supra. 15. Homeritis christianis hortatoria ad tolerandas persecutiones; 16. Edessenis hortatoria; 17. Antiocho, Simeoni et aliis de Nativitate et resurrectione; 18—19. Jacobo coenobii Naphsata abbati de locis Scripturae, Joan. V, 16, I. Cor. XV, 26, Hebr. X, 26; Maroni respondet solvens varias Scripturae difficultates; 21. Mar Jacobo, ubi agit de Matt. XII, 42; 22. Cuidam amico de Monachis; 23. Marae Amidae episcopo hortatoria; 24. Danieli monacho de timore in ministerio sacerdotali; 25—26, mancae sunt; 27. Cuidam amico de magna hebdomada passionis; 28. de festo Resurrectionis; 29. Paulo Edessae episcopo de ejus persecutionis tolerantia. Laudat fidem imperatoris qui videtur fuisse Justinus I. Hanc epistolam edidit Martin cum illis ad monachos Mar Bassi; 30. Eutychiano episcopo; 31. Mar Simaï; 32. Baso comiti; 33. Cyro medico; 34. Leontiae et Mariae peccatricibus conversis. His addenda est epistola ad Samuelem, coenobii Gabulae abbatem, de qua agit Assemanus, B. O. I, 295.

Jacobi
Epistolae.

Praeterea in Breviariis Syrorum Jacobitarum, Unitorum et Maronitarum multi hymni, qui appellantur *ba'uta*, *Sugita*, *Sedra* Jacobo tribuuntur, e quibus nonnullos edidit Zingerle in operibus supra citatis.

§. 275.

Josue stylites, Simeon Betharsamensis.

Josue stylites, gente syrus, patria edessenus, monachus egit in monasterio Zuquin juxta Amidam; scripsit porro circa annum 515 historiam suorum temporum ab anno 495 ad annum 507 sub hoc titulo: *Historia calamitatum quae*

Josue
Stylites
Chronicon.

¹⁾ Ed. Frothingham, Stephen Bar-sudaili the Syrian mystic. Leide 1866, p. 10.

Josue
Stylites
Chronicon.

*acciderunt Edessae, Amidæ et in tota Mesopotamia: sub Anastasio nimirum imperatore et Cavad-Persarum rege, quibus regnantibus bellum Romanos inter et Persas in Mesopotamia gestum est. Josue, primus inter Syros, historiam profanam scripsit; ea autem narravit quae ipse propriis oculis vidit vel a testibus oculatis accepit, quare, etsi multi horum temporum historiam scripserunt, tamen ejus narratio plurimi facienda est, quia ipse rebus interfuit et regiones in quibus gestae sunt apprime cognoscebat. Est itaque Josue narratio praecipuus fons quo haurienda est historia belli, quod an. 502—506 gestum est inter Cavadem, regem Persarum, et Anastasium, Romanorum imperatorem. Quum Josue suam narrationem ultra an. 507 non produxerit videtur eam circa hoc tempus exaravisse. Haec historia nobis adhuc deesset, nisi eam Dionysius Telmaharensis († 845) integre in suo *Chronico* inseruisset. Exinde eam summatim descripsit J. S. Assemanus in sua *Bibl. orient.* I, 260—282; integre autem eam edidit P. Martin in *Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes*, Leipz. 1878, t. VI; et post eum W. Wright, *The Chronicle of Josua the stylite syriace et anglice*. Cambridge 1882. Josue orthodoxia in dubium revocata est a Martin (l. c. VII) et a Wright (a short History p. 77) eo quod Josue laudat Jacobum Sarugensem et Philoxenum Mabugi; Assemanus (*Bibl. Or.* I, 282) e contra eam defendit eo quod Josue sanctum praedicat Flavianum patriarcham antiochenum, verae fidei propugnatorem, et etiam quod ait Anastasium imperatorem „desipuisse in fine vitae“, nimirum e sede Antiochena expellendo Flavianum et monophysismum fovendo. Nec valet quod objicit Wright Philoxenum a Josue laudatum fuisse, siquidem Josue eum episcopum dumtaxat appellat, nulla laude adjecta. Jacobus quidem Sarugensis eximius praedicatur, sed hucusque non est demonstratum ipsum tum temporis monophysitam fuisse.*

Simeon de
Beth-Arsam.

Simeon Beth-Arsamensis. Eodem tempore florebat Simeon, cognomine Disputator Persa, qui factus est Beth-

Arsam episcopus. Ejus *vitam* descripsit Joannes Asiae, Simeon de Beth-Arsam. Ephesi episcopus, qui Simeoni morienti adfuit ¹⁾. Simeon, obtenta Cavadis, regis Persarum ²⁾ licentia, totam perlustravit Mesopotamiam et Persidem strenue disputans cum magis, quorum tres nobiliores ad fidem convertit, cum Bardesanitis, cum Manichaeis et praesertim cum nestorianis. Post illam disputationem, quam coram Persarum praefecto cum Babi vel Babaeo ³⁾, nestorianorum catholico, habuit, creatus est episcopus Bath-Arsam, pagi non procul a Seleucia-Ctesiphonte siti ⁴⁾, quam dignitatem non semel recusaverat. Fuit monophysismi propugnator acerrimus, ut tradunt non solum Dionysius Telmaharensis qui eum sanctum appellat ⁵⁾ et Barhebraeus ⁶⁾, sed praesertim Joannes Asiae qui cum eo familiaris fuit. Frustra allaboravit Assemanus ut eum a macula hujus haereseos ablueret ⁷⁾. Simeon multa itinera in favorem suorum suscepit, pluries adiit Hirtam Naamanis, urbem non procul a Cufa sitam, et per tres vices Constantinopolim se contulit, ubi et mortuus est apud Joannem Asiae, qui morienti sua officia praestitit dum imperatrix Theodora vivebat et Chosroes imperaret Persis. Mors igitur Simeonis contigit intra an. 531—548. Cura-verat sua scripta et labores linteis, ut diutius servarentur, transcribi, sed hodie sequentia tantum remanent: *Anaphora* quam Renaudotius latine edidit, Liturgg. orientt. collect. II, 301.

Epistola de Barsauma Nisibeno deque haeresi Nestorianorum, in qua narrat quomodo, destructa schola Persarum edessena, nestorianismus per Barsaumam, Narsetem, Marim, aliosque hujus scholae magistros disseminatus est

Ejus Epistola
de Nestorianis.

¹⁾ Vide Joannis episcopi Ephesi monophysitae Scripta historica in J. P. Land, *Anecdota syriaca* II, 76—88, et in Joannis ep. Eph. syri monophysitae commentarii, etc. Latine verterunt W. J. Douwen et J. P. Land, Amstelodami, 1889, p. 50—58.

²⁾ Cavad seu Cobad regnavit ab an. 489—499 et ab an. 501—535.

³⁾ Sedem tenuit an. 499—504.

⁴⁾ Cfr. Greg. Barhebraei Chron. eccl. II, 85.

⁵⁾ Ap. Asseman., *Bibl. o. I*, 341.

⁶⁾ Chron. eccl. II, 85.

⁷⁾ Loc. cit. p. 341 sqq.

in Assyriam et Persidem, simul prodit se monophysismo imbutum; nam inter haereticos recenset eos qui *naturas* distinguunt in Christo. Hanc epistolam edidit J. S. Assemanus, Biblioth. or. I, 346 sqq.

Epistola de
Homeritis.

Epistola, ex Hirta Naamanis anno 524 missa, ad *Samuelem Gabulae abbatem de martyribus Homeritis*, qui anno 523 passi sunt sub crudeli Dunaano, rege judaeo in Nagran, regia Naamanis in Arabia urbe. Hanc epistolam abbreviando retulerunt in suis Historiis Joannes Asiae et Dionysius Telmaharensis, unde eam desumpsit et edidit J. S. Assemanus, B. or. I, 358 sqq. et A. Maii, Scriptt. vett. X. 348. Textum integrum e codd. edidit J. Guidi, La Lettera di Simeone vescovo di Beth-Arsam, reale Accademia dei Lincei 1881, et exinde P. Bedjan, Acta martyrum I, 272—297.

§. 276.

Philoxenus. Joannes Telae. Stephanus Barsudaili. Simeon Quqaia. Joannes Asiae.

Xenaias
Mabugi.

Philoxenus seu *Xenias Mabugensis*. Jacobi Sarugensis coaevus et vicinus Philoxenus, qui et Xenaias, in Assyriae provincia Beth-Garme appellata in pago Tahal natus est, deinde Edessae studiis vacavit temporae Ibae. Quum per plures annos contra nestorianos dimicasset, consecratus fuit Hierapoleos seu Mabugi episcopus a Petro Fullone patriarcha antiocheno, circa an. 485. Exinde totus incubuit ut voce scriptisque chalcedonensem synodum impugnaret, Henoticon Zenonis defenderet et haeresin monophysiticam propugnaret. Nihil intentatum reliquit ut Flavianum antiochenum, verae fidei defensorem, ad suas partes traheret; quod cum efficere non potuisset, nullam sibi requiem habuit donec e sede anno 512 dejecisset, intruso in ejus locum Severo monophysita. Tandem cum Severo aliisque 54 episcopis jussu Justinii imperatoris an. 518—519 e sede pulsus fuit et in exilium Philippolin, deinde Gan-

gram in Paphlagonia missus fuit ubi et obiit paulo post an. 522¹⁾.

Ejus scripta. „Scriptis syriace, si quis alius, elegantissime, atque adeo inter optimos linguae syriacae scriptores a Jacobo edesseno meruit collocari“²⁾. E multis ejus scriptis pauca hucusque edita sunt; reliqua in codicibus delitescunt. Adjutore Polycarpo chorepiscopo anno 508 novam quatuor evangeliorum *versionem* syriacam e graeco confecit quae litterae propius accedit quam versio simplex. Reliquos N. T. libros eadem ratione correxit et saltem nonnullas V. T. partes, imo totam scripturam juxta W. Wright³⁾. Iste labor a Thoma Harkelensi anno 616 correctus fuit⁴⁾. Scripturam etiam *commentariis* illustravit, qui saepius citantur a Dionysio Bar-Salibi.

Ejus *Anaphoram* latine edidit Renaudotius, *Liturgiarum Orient. collec.* II, 310.

Ordo baptismi brevissimus syriace et latine editus est in Al. Asseman. cod. liturg. 11, 309, et latine in Denzinger, *Ritus orient.* I, 318.

De Trinitate et incarnatione tr. 3. Exstat in codd. rom. „In tract. de Incarn., ait Assemanus, B. or. II, 25, nec orthodoxum gerit, nec euthychianum, sed mediam quamdam init viam, quam Jacobitae post ipsum tenere et usque in hodiernum diem tenent: *unam scilicet esse naturam, ex divinitate et humanitate compositam*, conversionis tamen, confusionis, et commixtionis omnino expertem. Sic enim ille de incarnationis mysterio: Filius, inquit, univit sibi personaliter corpus anima rationali et mente praeditum, in utero Deiparentis. Non ante formatum corpus, quam verbo unitum, sed in puncto temporis et

¹⁾ Vid. J. S. Asseman., *Bibl. or.* II, 10 sqq. Greg. Barhebr. *Chron. Eccl.* I, 184 sqq.

²⁾ Asseman., loc. cit. p. 20.

³⁾ A short history, p. 13.

⁴⁾ White edidit quatuor Evangelia, Oxon. 1778, Actus et Epist. cath. 1790, Epist. Pauli 1803; Bensly ed. Epist. ad Hebr. Cantabrig. 1889; 2^a Petri, 2^a et 3^a Joan. editae sunt ab Is. Hall, 1886; Apocal. ed. Lud. de Deo.

Ejus Scripta. formatum et unitum. In hoc Christus natus, in hoc enutritus, in hoc passus, in hoc mortuus. Divinitas filii nec passa nec mortua. Haec autem omnia non apparenter, non phantastice, sed vere et naturaliter gesta. Denique Verbum non in carnem conversum, aut cum ea commixtum, vel confusum, neque ab eo divisum et vice versa; sed eo modo humanitati unitum, quo anima rationalis corpori; et quemadmodum ex anima rationali et corpore una conflatur natura humana; ita ex humanitate Christi et divinitate una consurgit natura, non quidem *simplex*, sed *composita*. Eamdem materiam tractat et eodem sensu in tract. *De Uno e Trinitate incarnato et passo* cui adjuncta est *Epistola ad monachos* de eadem re, in 12 capitibus contra eos qui duas naturas admittunt; in 20 capitibus contra nestorianos; in 10 capitibus contra eos qui Christum dividunt; in *Tract. adv. Nestorianos et Eutychianos* et in brevioribus quibusdam opusculis.

Homiliae 13 de Vita christiana, nempe de fide, de simplicitate, de timore Dei, de paupertate, de vita ascetica passionumque moderamine atque de luxuria editae sunt syriace a W. Budge: *The discourses of Philoxenus Bishop of Maboug*. London. 1894, 1 vol.; 2um vol. continebit anglicam versionem aliaque inedita.

Epistolae.

Scripsit etiam Philoxenus multas *Epistolas* quae servantur in codd. Rom. et Brit. et quae plura continent historicis valde utilia. Sunt autem 1. *Epistola ad Abraham et Orestem presbyteros edessenos de Stephano Barsudaili*, in qua reprehendit Stephanum quod iudicium bonorumque retributionem negaret et doctrinas pantheisticas doceret; 2. *Ad Zenonem imperatorem* in qua *Henoticon* approbat; 3—4. *ad monachos Gaugalenses* de incarnatione; 5. *ad monachos Amidenses* qua eorum zelum pro fide excitat; 6—7. *ad monachos Teledae* ubi monophysismum eis inculcat. Eas edidit Guidi in *Reale Academia dei Lincei*, Romae 1886; 8. *ad monachos Semunenses*, de incarnatione, in qua invehitur in Nestorium quem ad Chalcedonense concilium advocatum fuisse a S. Leone falso asserit; 9. *adversus Habibum*; 10. *ad*

Arzunitas; 11. ad Patricium edessenum; 12. ad monachum novitium; 13. *ad Abu Nafar de Hirta*¹⁾.

Joannes Telensis. Joannes, cognomine Bar-Cursus, id est Cursi filius, Callinico (arabice al-Rakka) natus est. Relicta autem vita militari quam adolescens amplexus fuerat, monachus egit in monasterio Mar Zachaei in urbe Callinico; deinde e monacho episcopus factus ecclesiam Telae seu Constantinae rexit ab anno 512 ad 519, quo in exilium Justini jussu actus fuit eo quod concilium chalcedonense recipere detrectaret. Quum autem in exilio decem annos egisset interfectus est Antiochiae sub Ephraemio, Antiochiae patriarcha. Joannes scripsit *Canones 27 servandos a sacerdotibus maxime in pagis* (Mus. Brit. cod. add. 12.155); scripsit praeterea *Resolutiones canonicas* Sergio presbytero datas, quas e cod. paris. edidi in Dissertatione de Syrorum fide et disciplina in re eucharistica. Lovan. 1857, p. 62—97. Ejus *Confessio fidei* servatur in M. B. cod. add. 14.549 (Catal. p. 431), *Expositio Trisagii* in Cod. vat. 159. *Vita* Joannis ab ejus discipulo Elia Darensi scripta edita est a Kleyn, *Het Leven van Joannes von Tella doot Elias Leide* 1882; altera a Joanne Asiae conscripta habetur ap. Land, *Anecdota syriaca* II, 169—176. Vid. W. Wright, *A short History* p. 81—82; Asseman., B. or. II, 53—54; Barhebraei, *Chron. Eccl.* I, 214 n. 2.

Joannis
Telae
Scripta.

Stephanus Bar-Sudaili. Joannis coaevus Stephanus ille Edessae deinde Hierosolymis monachus egit, aeternitatem poenarum bonorumque retributionem negavit et pantheismum docuit. Auctor est *libri Hierothei* quem falso sub nomine Hierothei, magistri Dionysii Areopagitae, edidit. Vid. Greg. Barhebr., *Chron. Eccl.* I, 222; Asseman., B. or. II, 30—33, 291; Frothingham, *Stephen Bar-Sudaili*; W. Wright, *A short Hist.* p. 76—77.

Stephanus
Bar-Sudaili.

¹⁾ Cfr. J. S. Assemanus, *Bibl. or.* II, 10—46; W. Wright, *A short Hist. of Syr. litterat.* 72—76 et *Catal. of syr. man. in the British Mus.* p. 526—534, 699 et passim; G. Bickell *Conspectus rei syror. litter.* 11. 40. 60. 74. 94 not. 11.

Simeon
Quqaia.

Simeon Quqaia sive Qarda (i. e. figulus), diaconus ex oppido Gaschir, qui tempore Philoxeni Mabugensis vivebat, auctor est eorum cantuum qui in officiis syrorum ex ejus nomine *Quqiata* appellantur, ut tradit Jacobus edesenus in Epistola ad Joannem stylitam (ap. Wright, Catal. cit. p. 602). Eum memorat Barhebraeus sub Severo Antiocheno. Novem ejus cantus in Natalem Domini servantur in Musaei Britannici cod. add. 14.520 saeculi VIII.

Joannis
Asiae Historica Scripta.

Joannes Asiae. Joannes, Amidae circa an. 505 natus, ibique in monasterio Mar Joannis monachus, utriusque linguae syriacae et graecae doctus, postquam multos labores ad fovendas monophysitarum partes sustinisset et sat multum temporis Constantinopoli degisset, tandem Ephesiquae in Asiae provincia sita est episcopus factus est. Exinde *Joannes Asiae* vel *Ephesi* appellatur. Denique quum ad octogesimum aetatis annum vel ultra pervenisset decesset, Mauritio imperante¹⁾. Joannes igitur perspicuus historiam ecclesiasticam hucusque a solis graecis tractatam fuisse, neque eo modo quo Syri monophysitae eam post concilium chalcedonense tractandam volebant, rem aggressus est pro Syris suis. Historiam igitur Ecclesiae conscripsit quam a Julio Caesare et ab initiis rei christianae incipiens perduxit usque ad tempora Mauriti imperatoris. Hanc historiam in tres partes distribuit quarum unaquaque sex libros complectebatur. Prima pars prorsus interiit; secundae fragmenta quaedam servata sunt a Dionysio Telmaharensi quae Assemanus in sua *Bibliotheca orientali* hic illic inseruit; alia pauca a Land e codicibus eruta sunt et in tomo 2 suorum *Anecdotorum syriacorum* edita. Tertia pars e cod. Mus. Brit. edita est a W. Cureton, *The Third part of the ecclesiastical history of John Bishop of Ephesus.* Oxford 1853, anglice translata est a Payne Smith, Oxford 1860, germanice a J. M. Schoen-

¹⁾ Vid. J. T. N. Land, Joannes, Bischof von Ephesus, der erste Kirchenhistoriker, Leyden 1856; et De Gedenkschriften van ean Monophysit uit de zesde eeuw. Amstelod. 1882; ejusdem, Joannis episcopi Ephesi syri monoph. Commentarii, etc. Amstelod. 1889, praef.

felder, Monaci 1862. Incipit porro tertia pars ab anno 571 quo Justinus II. monophysitas exagitavit et Joannem ipsum carceri mandavit, prosequitur porro Joannes historiam monophysitarum sub Justino et Tiberio usque ad primos annos Mauritii et narrat multa quorum ipse testis fuit, constanter autem ducitur studio promovendi res monophysitarum; scripsit aliud minoris momenti opus, nempe *Vitas Beatorum orientalium* quos monophysitae venerantur. „Porro, inquit Land ¹⁾, multorum hominum utriusque sexus, quos in patria praesertim et in Aegypto frequentaverat, pietate et constantia in admirationem raptus, commentariolos complures litteris mandare inchoaverat, quos pedetentim auctos post Justiniani obitum in unum corpus collegit, fratribus monasticis vitae vere religiosae exempla praebiturus.“ Has *Vitas* syriace e codd. M. Br. edidit J. P. N. Land, *Anecdota syriaca* t. II, Lugd. Batav. 1868; latine autem verterunt W. J. van Douwen et J. P. Land sub hoc titulo: Joannis episcopi Ephesi syri monophysitae Commentarii de Beatis orientalibus Ed. Academia reg. discipl. Nederlandica. Amstelod. 1889.

Historica Scripta.

Chronicon edessenum. Anonymus hujus pretiosi *Chronici* auctor, quem orthodoxum fuisse recte probat Assemanus, notationes suas perducit ab an. Graecorum 180 ad an. 851, id est ab anno ante Chr. 131, ad an. post Chr. 540. Notationes desumptae sunt praecipue ex archivis urbis Edessae; rariores habentur usque ad an. Chr. 202, a quo anno multo plura continent et *Annales* proprie dictas efformant. Illud *Chronicon* syriace et latine edidit J. S. Assemanus, Bibl. or. I, 387—825; exinde germanice a Hallier, Untersuchungen über die Edessenische Chronik in Gebhard's und Harnack's Texte und Untersuchungen IX, 1, Leipzig 1892; anglice in Journal of sacred Litterature, 1864, V. 28.

Chronicon edessenum.

Exigui est valoris *Historia fabulosa Eusebii episcopi Romae et Historia Juliani apostatae* adscripta cuidam Jo-

Apollonius.

¹⁾ Praef. op. mox. citandi.

viani imperatoris ministro qui Apollinaris vel Apollonii nomen gesserit. Hae historiae fabulis sunt refertae. Eas e cod. M. Brit. edidit G. Hoffmann sub titulo: *Julianos der Abtrünnige*, Leiden 1880, et Kiel 1887.

Sergius
Rhaesinae.

Memorandus etiam hic est illustris presbyter et medicus *Sergius Rhaesinensis*, qui primus inter monophysitas libros Aristotelis e graeco syriacos fecit, et, post multas peregrinationes in Antiochiam et Romam, Constantinopoli obiit paulo post annum 535. Servantur in codd. M. Br. ejus translatio *Isagogis Porphyrii, categoriarum et logicae Aristotelis*, et *de mundo ad Alexandrum*, quem tractatum edidit P. de Lagarde, *Analecta syriaca* p. 134 sqq.; ejus tractatus *De Anima, De causis universi, De genere, specie et individuo, De lunae influxu*, aliaque nonnulla¹⁾.

§. 277.

Scriptores nestoriani.

Interea apud Syros orientales quorum Scholas, maxime Nisibenam, nestorianismus invaserat plurimi prodierunt scriptores qui in vertendis scriptoribus graecis et explicandis libris sacris maxime desudarunt.

Mares.

Mares, episcopus Hardaschir juxta Seleuciam-Ctesiphontem, cui Ibas famosam scripsit *Epistolam*, de qua diximus supra, composuit, juxta Ebedjesu in *Catalogo, Commentarium in Danielelem*, et *Expositionem in Epistolas Acacii* et (librum) *adversus Magos nisibenos*, quae opera hucusque non comparent²⁾.

Narses.

Narses, scholae Persarum edessenae doctor, quem nestoriani *Citharam Spiritus sancti* nominant, quum e schola edessena expulsus fuisset cum Barsuma, Marim et aliis sub Rabula episcopo ut tradit Barhebraeus, vel sub Cyro an. 489 ut vult Simeon Betharsamiensis, Nisibin petiit et scholae

¹⁾ Vid. W. Wright, *Catalog.* 1154 sqq.; 1187—1188 et *A short History* p. 99—93.

²⁾ Vid. J. S. Asseman., *Bibl. or.* III, part. I, 171—172; W. Wright, *A short Hist.* p. 59.

nisibenae magister factus verbo et scriptis placita nestoriana docuit donec obiit circa annum 496¹⁾. Narses vel Narsi suis carminibus versibus hexasyllabis compositis praesertim illustris est. Innumera ejus opera sic recenset Ebed-Jesu in Catalogo: „Narsi, Spiritus cithara, edidit commentaria in Gen., Exod. Lev., Num., Jos., Jud., Eccles., Is. et Duodecim, in Jer., Ezech. et in prophetiam Dan., duodecim praeterea tomos Orationum quae sunt numero 360; edidit etiam Liturgiam et Expositionem sacramentorum et baptismi, item Sermones paraceticos, Glossas, Cantica, Conciones, Adhortationes, et librum, qui inscribitur De Turpitudine²⁾. „Horum operum pauca admodum habentur in Bibliothecis europeis. G. Cardahi fragmentum edidit carminis de ratione qua Deus se manifestavit hominibus³⁾.

Barsumas Nisibenus. Alter iste nestorianismi propagator composuit Sermones paraceticos, Glossas et Hymnos, Liturgiam quoque et Orationes paraeneticas et epistolas quae hucusque nobis desunt⁴⁾. Alii Narsetis socii vel discipuli Acacius Seleucia catholicus (384—489), Abraham et Johannes Beth-Raban, Joseph Huzita qui primus scripsit grammaticam et rationem legendi edessenam mutavit, Mar Aba, Abraham Cascarensis, Hanan, alii multa scripserunt, praesertim in Scripturam commentaria quae ad nos non pervenerunt, sed enumerantur ab Ebed Jesu in *Catalogo*⁵⁾.

Barsumas

§. 278.

Patres et scriptores armeni.

Fidem christianam jam ab apostolis Bartholomeum et Thaddaeum in provinciis Armeniae praedicatam fuisse

Initia litterarum Armenos.

¹⁾ Vid. Greg. Barhebraei, Chron. Eccl. II, 44, 74 et not.; Asseman., Bibl. or. I, 352; II, 402; III, part. I, 63—76; Cardahi, Liber thesauri, p. 47; Wright, A short History 58—59.

²⁾ Ap. Assem., Bibl. or. III, part. I, 65—66.

³⁾ Loc. cit.

⁴⁾ Vid. Asseman., Bibl. or. III, part. I, 66—70; Wright, Lib. cit. 57.

⁵⁾ Vid. Asseman., Bibl. or. III, part. I, 71—72; 75—84, etc.

Initia litterarum Armenorum.

Armenorum traditio est firmaque persuasio. Sed pauci admodum per tria priora aeris christianae saecula fidem Christi amplexi sunt, renitentibus illius gentis regibus idololatri. Ineunte autem saeculo quarto (302—306), rex Dertad, vulgo Tiridates, ad praedicationem S. Gregorii Illuminatoris fidem Christi professus est cum tota natione. Hucusque Armeni nonnisi memoria et traditione antiquissima gentis suae fata carminaque in ethnicis Deorum festis decantari solita servaverant; si quae scripta habebant haec litteris vel etiam lingua vicinarum gentium Persarum, Syrorum, Graecorum exarata erant, nec statim post suam conversionem elementa alphabeti habuerunt, Mesrob primus fuit, qui, examinatis in suis itineribus alphabetis vicinarum quas inviserat gentium, proprias et linguae armenicae indoli adaptatas litteras delineavit. Hisce litteris, hoc alphabeto inde ab initio saeculi V usque hodie usi sunt et adhuc utuntur Armeni.

Jam igitur fides Christi totam Armenorum gentem pervaserat, quum exarata sunt prima eorum monumenta litteraria. Hinc res eorum litteraria sub influxu fidei christianae orta est et crevit; nec unquam scriptores Armeni ab hoc influxu se subduci passi sunt. Unde tota Armenorum litteratura christiana est. Constat autem scriptis theologicis quibus sacrae Scripturae libri explicantur, dogmata fidei evolvuntur et vindicantur, res morum et virtutes ad vitam agendam christianam promoventur, regulae disciplinae precesque cultus divini traduntur. Nec armenis desunt scripta historica plurimi aestimanda quae eorum et vicinarum gentium historiam tum religiosam tum profanam enarrant. Habent et suos grammaticos ac lexicographos plurimosque poetas, non qui amores profanos aliaque hujus generis versibus cantaverunt, sed qui hymnis sacris Deum celebrarunt et festa solemnia Christi Domini ejusque matris ac sanctorum et martyrum exornarunt. Horum hymnorum praecipui collecti inveniuntur in libro *Charagan* dicto. Denique servantur in lingua armena multa Graecorum Syrorumque scripta, quorum nonnulla alibi non occurrunt.

Primus historiam litterariam Armenorum delineavit Soukias Samal, Mechitaristarum s. Lazari Venetiis abbas († 1846), in opere: Quadro della historia litteraria di Armenia. Venezia 1829; secutus est C. Fr. Neumann, Versuch einer Geschichte der armenischen Litteratur, nach den Werken des Mechitaristen frei bearbeitet, Leipzig 1836, et Beiträge zur armenischen Litteratur, München 1849; recentius Karekin, Historia Litteraturae armenae, armeniace. Venetiis 1865—1878 et 2. ed. 1886; Himpel, Armenische Litteratur in Wetzzer und Welte, Kirchenlexicon 2. Ausg. 1882. F. Neve, L'Arménie chrétienne et sa littérature, Louvain 1886, et ex his Otto Bardenhewer, *Patrologie*, Freiburg 1894, p. 547—553.

§. 279.

S. Gregorius Illuminator. Agathangelus.

S. Gregorius, *Illuminator* idcirco appellatus, quod po-
pulum armenum lumine fidei illuminavit, natus est Va-
larschapad anno 257 e regia Parthorum stirpe. Caesareae
Cappadociae et Sebastiae educatus in religione christiana
rediit in patriam quo tempore rex Tiridates regnum auspi-
cabatur adhibitis ritibus idololatriis. Flagrans zelo fidei
Gregorius conatus est populum a vanis hisce ceremoniis
avertere. Quod indigne ferens Tiridates Gregorium saevius
tormentis affectum in fossam profundam detrussit et de-
tinuit donec anno 301 ad fidem conversus sanctum mar-
tyrem exinde liberavit. Tunc Gregorius regem baptizavit
et cum paucis operariis totam fere nationem ad fidem ad-
duxit. Ad episcopatum Caesareae promotus, alios et ipse
in Armenia episcopos instituit. Duos filios suos Vartha-
nem et Arisdaguem suo ministerio sociavit et Arisdaguem
quidem in episcopum anno 318 consecratum, postulante
imperatore Constantino, ad concilium nicaenum an. 325
misit. Hujus autem concilii canones, additis quibusdam
regulis pro Armenia sancivit. Denique circa an. 337 ob-
dormivit in Domino. Gregorii *Vita* ab Agathangelo de
quo statim descripta fuit.

S. Gregorius
Illuminator.

Praeter canones et regulas disciplinares quibus ordinavit
bonum regimen Ecclesiae armenae, cujus ipse primas seu Catho-
licus fuit, Gregorius 23 *Homilias* scripsit. 1—2. De Trinitate et

distinctione personarum; 3. De mysteriis fidei; 4. Confutatio errorum et expositio cultus Dei; 5. De firmanda veritate et ordinanda salutis doctrina; 6. De detegendo invisibili sub rebus visibilibus; 7. De legibus creaturarum; 8. De vitandis pravis moribus et acquirendis virtutibus; 9. De jejuniis proficiis; 10. De bona et constanti voluntate atque de acquirenda et augenda virtute; 11. De bonis moribus eorum qui sunt felices; 12. De gratiis a creatore datis; 13. De excellentia commemorationum pro juvandis defunctis; 14. De beneficiis divinae providentiae in homines; 15. De manifestatione consiliorum Dei animabus; 16. De martyribus; 17. De retributione bonorum et punitione malorum; 18. De laudandis Dei in martyres beneficiis; 19. Hortatio ad poenitentiam; 20—21. De ratione agendi perfecta et de donis sapientiae a Spiritu sancto; 22. De Dei essentia immutabili; 23. Paraenesis ad solitarios. Adjiciuntur quaedam preces contra tentationes.

Haec quidem S. Gregorius, etsi graecae linguae non ignarus, armeniace scripsit, ut fideles facile intelligerent; quum autem armeni proprium alphabetum nondum haberent, usus est litteris graecis, vel etiam syriacis ad scribenda vocabula armena; post inventos autem a Mesrob armenos characteres, opera S. Gregorii hisce litteris transscripta fuerunt.

Edita sunt S. Gregorii opera armeniace Constantino-
poli 1737 et Venetiis 1838, germanice a J. M. Schmid sub
titulo: Reden und Lehren des h. Gregorius des Erleuch-
ters, Patriarch von Armenien. Regensburg 1872; selecta
fragmenta germanice edidit Better.

Agathange-
lus.

Agathangelus, quem Moses Chorenensis sincerum et
veracem rerum narratorem praedicat, saeculo IV histo-
riam Tiridatis, cujus ipse secretarius fuit, conscripsit. Istud
opus describit res in Armenia gestas ab anno 226 ad
an. 330 et tres complectitur partes 1. historiam et mar-
tyrium S. Gregorii et sanctarum Rhipsimae, Gaianae at-
que sociarum, cum liberatione Gregorii; 2. doctrinam Illu-
minatoris; 3. historiam conversionis regis Tiridatis et Ar-
menorum, cui finem imponit narratio itineris regis Tiridatis
et S. Gregorii in urbem Romam ad Constantinum et ad pa-
pam Sylvestrem. Agathangelus scripsit armeniace sed ejus
opus mox graece translatum fuit. Textus armenus prodiit
Constantinopoli an. 1709 et 1824 et emendatius Venetiis
1835 et 1862. Exinde facta est versio italica quae, re-

secta parte dogmatica, cura Mechitaristarum Venetiis data est an 1841. V. Langlois gallice vertit textum armenum eamque versionem adjecta antiqua versione graeca, edidit in Collection des historiens anciens et modernes de l'Arménie. Paris, Didot 1867 t. I, 99—194. Textus graecus editus fuit cum versione latina e cod. florentino a Stiltingio, Acta Sanctor. sept. t. VIII. Antv. 1762, et recentius a P. de Lagarde, Agathangelos und die Akten Gregors von Armenien (in Abhandl. d. K. G. der Wiss. zu Götting. t. XXXV. Metaphrastes usus est versione graeca in Acta Greg. arm. Patrol. gr. CXV, 943—996. Vid. Gutschmid, Agathangelos in Zeitschrift d. D. M. G. 1877 p. 1—60.

§. 280.

Zenobius Glagensis. S. Nerses. Faustus.

Zenobius Glagensis. Zenobius, natione Syrus, comitatus est S. Gregorium Illuminatorem, quum is in episcopum a Leontio Caesareae consecratus rediit in Armeniam, et regimen monasterii S. Joannis Baptistae quod postea Klag vel Glag appellatum est ab Illuminatore accepit, huic monasterio Zenobius per annos viginti praefuit ibique obiit circa an. 324. Porro Zenobius syriace scripsit historiam provinciae Daronis et monasterii S. Joannis Baptistae in hac provincia siti cui ipse praeerat, quam saeculo VII continuavit Joannes Mamigonius. Liber Zenobii sub forma epistolarum digestus est. Etenim incipit ab epistola quam S. Gregorius Leontio Caesareae episcopo scripsit de reliquiis S. Joannis Baptistae ad se missis gratias agens miraculaque per eas effecta narrans. Sequitur gratulatoria Leontii responsio. Hisce accedit epistola a Zenobio scripta jussu S. Gregorii ad monachos Syros Constantinopoli degentes, in qua narrat res in Armenia gestas quum fides christiana de idolis ibi triumphavit. Tertia haec epistola praecipuam operis partem efformat et historiam Daronis continet. Liber Zenobii jam saeculo IV in armenum translatus fuit; altera translatio postea facta est a Joanne, ut

Zenobius.

videtur, Mamigonian, cujus duas habemus editiones: primam Constantinopoli 1719; emendatiorem alteram Venetiis 1843. Hanc germanice vertit C. F. Neumann, gallice Prudhomme in *Journal asiatique* 1863 et V. Langlois in *Op. cit. t. I*, 335—355.

S. Nerses.

S. Nerses, cognomine magnus, S. Gregorii Illuminatoris abnepos, ejus sedem tenuit ab anno 340 ad an. 374, multisque praeclare gestis eam illustravit. Feruntur sub ejus nomine nonnullae Regulae monachis datae; ejus preces leguntur in libro *Charagan* dicto. Ejus *Vita* ab anonymo conscripta ineunte saeculo V prodiit curis Mechitaristarum Venetiis 1853 in Parva Bibliotheca armena t. VI, unde gallice eam J. B. Emine transtulit et inseruit in V. Langlois, *Collect. des Histor. armen. t. 2*, 17—44.

Faustus
Byzantinus.

Faustus Byzantinus, e magnatum armenorum familia Saharouni natus et ex urbe Byzantia oriundus ubi et educatus fuit, unde cognomen Byzantini traxit, scripsit, ineunte saeculo V, historiam Armeniae ab anno 316 ad annum 392. Est igitur narratio Fausti veluti continuatio historiae Agathangeli; dividitur in quatuor libros, incipiens a libro tertio ad sextum. Cur primo libro inditum sit nomen tertii, an quia duo priores exciderunt, vel quia auctor consideravit suam historiam veluti continuationem Historiae Agathangeli disquiritur. Quaeritur etiam an Faustus graece vel armeniace scripserit? Certum est textum graecum, si unquam exstiterit, jamdiu deperditum esse et textum armenum jam saeculo V exstitisse. Tenent autem Mechitaristae Faustum lingua armena scripsisse illudque probant ex puritate et indole dictionis armenae quae pertinet ad auream hujus linguae aetatem. Porro Faustus in libro tertio narrat regnum Chosrois, Tiridatis filii, atque ejus successoris Diran, simulque gesta pontificum, qui sub illis regibus sedem Gregorii tenuerunt (an. 316—341); in libro quarto describuntur regnum Arsach, filii Diran ejusque bella adversus Saporem Persarum regem denique mortem ei a Sapore illatam, simul autem praeclara Nersetis magni gesta et miracula atque passiones plurium marty-

rum quos Persae necaverunt dum Armeniam pluries invaserunt (an. 343—370); libris quinto et sexto continuatur historia Armenorum sub regibus Bab (370—371), Varaztad (377—382), Arsach III, Valarschag et Chosroes (381—392), narrantur simul martyrium S. Nersetis, jussu regis Bab, quem saepe reprehenderat, occisi, gestaque sive probanda sive prava ejus successorum sanctorumque virtutes ac miracula. Mechitaristae Indjijdi et Tchamitch multa tanquam veritati historicae minus consona reprehendunt in narratione Fausti, quibus non omnino assentitur Emine¹⁾.

Historia Armeniae a Fausto Byzantino conscripta armeniace edita fuit Constantinopoli 1730 et emendatius a Mechitaristis, Venetiis 1832. Hanc secundam editionem gallice vertit J. B. Emine et ed. V. Langlois, Collect. des historiens arméniens I, 201—310. Vid. C. F. Neumann, Lib. cit. 24—28.

§. 281.

S. Isaacus et S. Mesropes.

Cum saeculo V incipit aurea aetas rei litterariae apud Armenos. Tunc, inventis alphabeti armeni litteris, multi floruerunt scriptores qui purissimo eloquio Scripturas sacras et scripta Patrum graecorum et syrorum armeniace reddiderunt omnesque disciplinas exposuerunt. Caeteris praeiverunt S. Isaacus (Sahag) cognomine *Magnus* et S. Mesropes (Mesrob), cognomine *Mastosius* (Maschtoz), duo Ecclesiae armenae lumina. „Cum enim, inquit Aucher²⁾, Christi anno 406 S. Mastosius sive Mesropes singulari Dei beneficio armenici alphabeti elementa reperisset suaeque genti tradidisset, mirum profecto dictu est qua cura atque aemulatione universi fere Armeniae eruditi una cum universorum magistro S. Isaaco patriarcha in antiquorum scriptorum libros vertendos incubuerint, ita ut initio ducto a versione sacrarum Litterarum, quas e graeca LXX trans-

S. Isaacus.

¹⁾ Ap. V. Langlois, Collect. des histor. armén. I, 201.

²⁾ Praef. in vers. armen. Chronici Eusebii.

S. Isaacus. latione deduxere, ultra sexcenta veterum scriptorum volumina ante annum 450, hoc est 44 annorum spatio in Haëcanam linguam translata sunt.“

Ingentis hujus laboris incitator et dux fuit S. Isaacus parthus, cognomine Magnus, Nersetis Magni filius et discipulus, qui Constantinopoli natus et graece ac syriace doctus ad sedem patriarchalem anno 390 promotus fuit, eamque tenuit et fortiter ac sapienter per difficiliora tempora quinquaginta annos rexit. Saepe quidem fortunam expertus est adversam, sed forti animo adversa sustinuit et prosperis usus est, donec obiit anno 440. Multa per egit atque scripsit ad promovendam in Armenia fidem et ad bonum Ecclesiae regimen. Et primo quidem suas in vertendis Libris sacris partes cum Mesropo habuit. Maxime autem allaboravit ut disciplinae regulas idoneas in quatuor conciliis praescriberet, cultus divini ritus et caeremonias meliori ordine disponeret, rationem psallendi perficeret, festorumque Calendarium corrigeret. Idcirco ipse nonnullos hymnos in officio divino decantandos composuit. Moses Chorenensis in sua historia inseruit ejus epistolas ad Theodosium juniorem, ad Atticum et ad Anatolium, quibus illis commendat Mesropum et suum nepotem Vartanum Byzantium missos ¹⁾.

S. Mesropus. S. *Mesropus* (Mesrob), cognomine Mastosius (Maschtoz), alter S. Nersetis discipulus, Isaaci coaevus, huic uno tantum anno superfuit († 441). Is Darone oriundus graecis litteris apprimè excultus in aula regia Arsacidum armenorum per aliquot annos versatus est et praefectus fuit archivis regiis. Vir doctus, rerum civilium necnon et belli peritus aequè gratus erat nobilibus et plebeis. Sed salutis magis proficium judicans servire Deo quam terrenis frui honoribus et divitiis, dignitatibus renuntiavit ut totum Dei servitio se consecraret et doctrinae evangelicae praedicationi vacaret. Ut autem praedicationi per scripta suppleret, quia deerant armenis litterae quibus omnes sonos

¹⁾ Vid. Moses Choren., *Hist. Armen.* III, 57.

suae linguae exprimerent, nec aliis characteribus quam persicis, syriacis aut graecis in scribendo uti noverant, de conficiendo alphabeto linguae haicanae proprio cogitare coepit. Multis igitur itineribus susceptis Deoque multum exorato atque juvante ejus gratia, tandem Armenis tradere potuit alphabetum 36 litterarum impigro labore confectum, cui postea aliae duae litterae adjectae sunt. Hoc alphabeto ex ejus nomine *Mesropianum* dicto et circa an. 400 invento Armeni deinceps usque hodie constanter uti sunt. Mesropus tamen istud alphabetum non omni ex parte novum confecit. Antiquae enim exstabant apud Armenos litterae quae jamdiu desierant esse in usu; Mesropus eas invenit apud episcopum Syrum, nomine Daniele. Quum autem istae litterae numero 22 non sufficerent ad exprimendos omnes linguae armenae sonos, adjecit quatuordecim novas litteras¹⁾. Inventis igitur alphabeti armeni elementis, Mesrob illico cum duobus discipulis Joanne et Josepho se accinxit vertendis libris sacris: „Transtulit integre, inquit Moses Chorenensis, incipiendo a Proverbiis viginti duos libros Veteris Testamenti authenticos et Novum Testamentum, juvantibus discipulis Joanne Egegiantensi et Josepho Baginensi“²⁾. Libri deuterocanonici silentio premuntur. Cum autem translatio armena e versione septuagintavirali verbotenus facta sit satis probabile est versionem deuterocanonicorum non fuisse omissam. Asserit Gorion ab Isaaco et Mesropo, quia libri graeci combussi fuerant, missos deinde fuisse Edessam duos discipulos, Eznig scilicet et Joseph, qui Scripturas e syriaco armeniae verterent, quod et fecerunt, litteratum suum laborem ad Isaacum et Mesropum mittentes. Exinde Byzantium transierunt et cum aliis armenis colligendis Scripturae emendatis codicibus Patrumque scriptis allaborarunt. Hisce

Inventio Al-
phabeti Ar-
meni.

¹⁾ Vid. Moses Choren, Hist. Armen. Lib. III, 52—53; V. Langlois, Introduction à l'histoire de Mesrob par Gorioun, Collect. des Histor. armén. t. II, 4—8.

²⁾ Moses Choren., Hist. Armen. Lib. III, 53. Cfr. Gorioun, Biographie de Mesrob, p. 10 et 12.

omnibus receptis S. Isaacus et S. Mesropus versionem librorum sacrorum correxerunt ¹⁾. Versio armena Bibliorum presse sequitur versionem LXX et textum graecum Novi Testamenti. Inveniuntur tamen quaedam lectiones versioni syriacae simplici conformes. Deest I. Joan. V, 7. Pluries edita fuit. Eminet autem editio data Venetiis anno 1805 in 4° et 4 vol. in 8° a Mechitarista Joanne Zohrab cum variis lectionibus et notis criticis; repetita fuit et in nonnullis correcta Venetiis an. 1859. Scripsit etiam Mesropus, teste Gorione, multas homilias et paraeneses; alphabetum eorum linguae adaptatum tribuit Iberis, aliud autem Albanis ²⁾. Denique suas partes habuit in ordinandis precibus et ritibus sacramentorum. Hinc *Rituale* armenum ex ejus nomine *Mastos* appellatur. Ed. Venetiis 1827. S. Isaaci et S. Mesropi discipuli non solum vertendis Scripturis allaborarunt, sed etiam vertendis Patribus graecis et syris, imo et libris Aristotelicis. Hinc explicatur influxus Graecorum in scriptores armenos quoad stylum sermonisque elegantiam. Hoc autem etiam nobis proficuum fuit; nam plurima Graecorum et Syrorum scripta jam olim deperdita, ut Chronici Eusebii liber primus et Commentaria S. Ephraemi in Evangelia et Epistolas Pauli, in versionibus armenis nobis servata fuerunt ³⁾.

Eznigus.

Eznigus, Pacrevan episcopus, ex Isaaci et Mesropi discipulis fuit. Postquam ab itineribus in Mesopotamiam et Constantinopolin, quo missus fuerat ad vertendos scriptores syros et graecos, redux fuit, scripsit librum *Contra haereses* ⁴⁾ in quatuor libros distributum. In primo ethnici, in secundo Persae ignis adoratores, in quarto Marcionitae et Manichaei confutantur. Hic liber plura nobis

¹⁾ Gorioun, Biographie de Mesrob, p. 12.

²⁾ Gorioun, Biogr. de Mesrob, p. 12 sqq.

³⁾ Opera Patrum quae tunc armeniace translata fuere recenset C. F. Neumann, Lib. cit. p. 71—90.

⁴⁾ Venetiis 1826 armeniace; gallice a Levailant de Florival. Paris, 1853. Editioni armenae adjunctae sunt quaedam morales adhortationes.

servavit circa mythologiam Babyloniorum, et circa doctrinas Persarum et Marcionistarum quae alibi non occurrunt.

Alter Isaaci et Mesropi discipulus, itinerum Eznigi socius *Gorion* est cognomine *Scantseli* (admirabilis), qui accurata et fideli ac veraci narratione *vitam* Mesropi magistri sui conscripsit ¹⁾.

Gorion.

§. 282.

Moses Chorenensis.

Tertius ejusdem scholae discipulus in Europa maxime notus *Moses* est *Chorenensis*, sic dictus a pago Choren, ubi circa annum 370 natus est. Hic gentis suae Herodotus, graece, syriace ac persice doctus, Isaaco et Mesropo in adolescentia assiduus fuit. Vir factus missus fuit ab eis jussu regis Vram-Saporis cum aliis in exterarum regiones ut linguarum studio et graecorum ac syrorum scriptis se daret. Per octo igitur annos visitavit Edessam, Antiochiam, Alexandriam, casu etiam Romam, Athenas et Byzantium celebresque harum urbium scholas frequentavit. In patriam redux per reliquam vitae partem, quam ad centum viginti annos perduxisse fertur, vertendis Scriptorum graecorum libris scribendaeque armenorum historiae et geographiae allaboravit. Interim post mortem Eznig episcopus Pakrevant renuntiatus fuit ²⁾.

Moses
Chorenensis.

Moses Chorenensis multa scripsit inter quae eminet ejus *Historia Armeniae*, quam e scriptoribus armenis, syris, chaldaeis et graecis ut desiderio Isaaci, ducis e prosapia Bagratidum, satisfaceret concinnavit. Opus in tres libros divisum est. In primo libro narratur Armenorum historia fabulosa, initio ducto a Noe et Haïg, a quo gens *Haicana*, ut Armeni se appellant, originem trahit, usque ad Tigra-

Historia
Armeniae.

¹⁾ Pluries edita est: nempe Venetiis 1833 in Collect. auctor. armenor. t. III; Venetiis 1854 in Parva Bibliotheca armenor. t. XI, germanice a J. B. Welt, Tübing. 1841, gallice ab Emine in Collect. des hist. armén. II, 9 sqq.

²⁾ Cfr. Neumann, Lib. cit. p. 45 sqq.; V. Langlois, Collect. des histor. arm. II, 47—52.

num et Valarsacem (Walarschag), primum e familia Arsacidarum regem Armeniae, qui circa tempora Alexandri magni vixit. Liber secundus historiam perducit a Valarsace usque ad Tiridatem (Dertad) Magnum, qui Armenis imperavit ab anno Christi 259 ad an. 314. In libro tertio continuatur historia Armenorum usque ad mortem Ardaschiri regis et SS. Isaaci Magni et Mesropi an. 441. Auctor quartum addiderat librum, qui saec. X a Thoma Ardzrouni adhuc visus fuit, cujusque fragmentum caedem et funera regis Tiridatis narrans a P. Alishan repertum est ¹⁾. Moses Chorenensis non solum e fontibus armenis facta quae narrat hausit sed etiam ex aliis documentis nobis antea incognitis. Sic nobis servavit librum deperditum scriptoris syri Mar Apas (Aba) Catina, chaldaice et graece docti, qui ad petitionem Valarsaci et de licentia Arsaci regis Persarum ex archivis Ninivis historiam Armenorum concinnavit; pariter fragmenta Bardesanis et Lerubnae (Leboubnae in Doctrina Apost. syriaca) scribae edesseni, quae alibi desiderantur. Rerum sui temporis narratorem veracem et testem fide dignum se praebet.

Moysi Chorenensis *Historia Armeniae* saepius prelo mandata fuit. Amstelodami 1695 et exinde latine a fratribus Whiston, Londini 1736; eadem cum ejusdem auctoris geographia Venet. 1752; eadem cum variis lectionibus Venet. 1827, quam gallice reddidit Levaillant de Florival. Par. 1836. Optima est editio quae cum aliis Moysi operibus a Mechitaristis data est an. 1843 in tomo XXI Script. Armen. exinde gallice a V. Langlois, Collect. des Hist. Armén. t. II, Par. 1869. Versio italica data est Venetiis 1841; et

Alia Scripta. rursus Venet. 1849 et 1850. Moses alia plura scripsit. Allaboravit versioni librorum sacrorum et scriptorum graecorum. Auctor habetur versionis Chronici Eusebii et historiae Pseudo-Callisthenis; composuit *Geographiam* plurimi faciendam propter descriptionem totius Armeniae et singularum ejus provinciarum et locorum. Auctor etiam habetur *Rhetoricae*, *Vitae Beatae Deigenetricis ejusque imaginis*, necnon *Apologiae S. Rhipsimae* et aliquot sermonum, quae omnia habentur in editione ejus Operum data Venetiis 1843. De Mose Chorenense agunt Neumann, Lib. cit. 45—57; Langlois, Op. cit. t. II, 47—52; A. Carrière, *Nouvelles sources de Moïse de Khorène*, Vienne 1893—1894.

¹⁾ Editum est in Collect. des histor. armén. I, 193—194.

David e Nerken in provinciam Daruparon oriundus, ad finem saeculi V in Haïcanam linguam transtulit Aristotelis *Categorias*, *Peri hermeneian*, *Analytica priora et posteriora*, *de mundo*, *de virtutibus et vitiis* et *Isagogen* Porphyrii; praeterea scripsit opera philosophica *De ente* et *de principiis philosophiae*, quae armeniace prodierunt Constantinopoli 1731, Madras 1797 et emendatius Venetiis 1823. Vid. Neumann, Lib. cit. 58—61. Inter scriptores armenos etiam recenseri merentur Kind qui sedem patriarchalem tenuit ab an. 465—475 et ejus successor Joannes Mantacunensis qui sacras Ecclesiae Armenae preces et liturgiam miro ordine disposuit atque ampliavit ediditque ad laudem Dei conciones et cantica. Vid. Neumann, Lib. cit. p. 62—64.

David
Nirkensis.

Kind.

§. 283.

Elisaeus. Lazarus Pharbensis. Moyses Elivartensis.

Elisaeus (*Elitsche* vel *Eghische*) initio saeculi V natus et ipse e discipulis Isaaci et Mesropi fuit ac celebres hujus temporis scholas adiit. Ab itineribus redux, ad ordines sacros promotus fuerit; nam titulo *Doctoris* (*Vatarbied*) quo nonnisi praestantiores e clero decorabantur, distinctus fuit. Interfuit synodo Ardsabad, anno 449, quae habita fuit ut ab Armenia repelleretur doctrina Zoroastri cum ethnicis ejus ritibus, quos illuc inducere fanatici Persarum reges volebant. Nomen Elisaei legitur inter nomina episcoporum, qui concilio interfuerunt, unde merito concluditur Elisaeum dignitate episcopali insignitum fuisse. Comes fuit illustris ducis Vartan, qui strenue plura praelia sustinuit contra Persas. Deinde mundum fugiens reliquam vitae partem transegit in spelunca Mog et Resdouni, ubi mortuus est anno 480.

Elisaeus.

Elisaeus multa scripsit, quae edita fuerunt inter ejus opera a Mechitaristis impressa Venetiis 1838, nempe: Commentaria in Josue, Judices, Paraenesin ad solitarios, expositionem Orationis dominicae, homilias de baptismo, passione, crucifixione, sepultura et resurrectione Christi, de judicio et secundo Christi adventu, de commemoratione mortuorum, in honorem Apostolorum, canones disciplinares, et praesertim *Historiam* belli Armenos inter et Persas sub Vartano Mamigonio gesti, quod praecipuum ejus opus est

Ejus Scripta.

et „in quo, ut ipse ait cap. 2, narrat sincere eventus quorum testis fuit“. Libri titulus est *Historia Vartanis et belli Armenorum*. Auctor post introductionem narrat quae gesta sunt inde ab anno 439 ad annum 454, nempe a rege Persarum Isdegerde II, ut cultum et religionem Zoroastri, abolita Christi religione, per totam Armeniam propagaret, deinde quanta fortitudine episcopi, satrapae et fideles fidem suam professi sunt et exercitum instruxerunt ut fidem et regionem suam contra Persarum invasiones et depopulationes defenderent. Dux exercitus constitutus est Vartan Mamigonius qui, postquam pluries copias Persarum profligasset, in praelio Ararat et ipse fortiter dimicans occubuit (an. 451). Narrat deinde Elisaeus quanta mala passi sunt post illam cladem Armeni, qui Christo fideles permanserunt. Joseph catholicus aliique episcopi et presbyteri, qui cum eo in exilium acti sunt, post duos exilii annos, martyrium passi sunt (an. 452—454). Historia Elisaei saepius typis mandata fuit: Constantinopoli 1764 et 1825; Petropoli 1787; Venetiis 1828, 1838 cum aliis ejus operibus, 1842, 1864; Caffae 1861; Hierosolymis 1865. Translata fuit anglice a Neumann, Lond. 1830; italice a Cappelletti, Venetiis 1840, gallice a V. Langlois, Collect. des Histoir. armen. II, 179—251. Vid. Neumann, Langlois et Neve, Libb. citt.

Lazarus
Pharbensis.

Lazarus Pharbensis (Pharbetzi), Elisaei coevus et amicus, Marzbani Vahan Mamigoniensis, scripsit stylo compto et nitido *Historiam Armeniae* ab anno 388 ad annum 485, quae est veluti continuatio operis Moysi Chorenensis. Notanda sunt quae refert de inventione alphabeti armeni, de versione sacrarum Scripturarum, de regibus Chosroe, Varam Sapore (Wram Schapouh), Ardace, de Isdegerde Persarum rege et de praeclaris Armenorum gestis ad tuendam, duce Vartano, fidem contra eum, quae jam Elisaeus descripsit, de martyribus Leontianis, de patriarcha Kiud, de praeclaris marzbani Vahan gestis et de pace reddita christianis armenis. Historia Lazari edita fuit a Mechitaristis 1793; gallice translata a Sam. Ghesarian et inserta in

V. Langlois Collect. des Hist. armen. II, 255—368. Vid.
V. Langlois, Ibid. p. 255—257; C. F. Neumann, Lib. cit.
p. 70—71.

Moyses Elivartensis. Bella et dissidia, quae post Lazarum Armeniam affixerunt, durante saeculo VI cultum litterarum fere extinxerunt. Reges Persarum, ut facilius Armeniam sub jugo suo retinerent, eorum commercium cum Graecis abruperunt, nec amplius permiserunt ut Armeni scholas Byzantii, Athenarum aut Alexandriae adirent. Aliunde haeresis monophysitarum eo facilius inter Armenos se insinuavit quo subtilius Philoxenus Mabugensis, Severus Antiochenus, alii, eam exponebant ita ut vix a fide orthodoxa distingueretur et incauti ac minus docti ei adhaererent putantes se veram majorum fidem servare. Hinc factum est ut a sede Byzantina recederent et unitatem cum sede romana Armenorum Catholici abrumperent, et Ecclesiam armenam a caeteris sejungerent.

Moyses
Elivartae.

Ut hoc efficeretur plurimum contulit correctio Calendarii. Moyses II Elivartensis, Armenorum Catholicus, qui sedem tenuit ab anno 551 ad annum 594, in synodo Tovinensi (Twin) anno 552 proposuit Calendarii correctionem; assensum praebuerunt Synodi patres et statutum est ut Armeni deinceps annos numerarent a die 11 julii 552 et hac nova aera, caeteris rejectis, uterentur. Hac ratione Ecclesia armena quae jam vernacula lingua in officiis divinis et proprio alphabeto utebatur, a caeteris omnino separata fuit. Hac aetate floruit Abraham, Mamigoniorum episcopus, qui nonnullas homilias de reliquiis sanctorum et de oratione pro mortuis scripsit. Vide C. F. Neumann, Lib. cit. 91—95; F. Neve, Lib. cit. p. 25—28.

Aera Armena.

Addenda.

T. II. p. 1. Cap. V. §. 155.

In prooemio hujus partis adverterat Ex. Jungmann dum liber hic imprimiretur quaedam de Priscilliano edita fuisse opera, quibus uti non licuerat, quum folia jam essent proelo excusa. Ex hoc enim tempore in controversiam adducta est authentia *Priscilliani tractatum undecim* quos primum in lucem edidit G. Schepss. Vindob. 1889. Autentiam hanc praesertim ex indole *Libri ad Damasum Pontificem* (tract. II), atque simul ex aliorum tractatum cum hoc opusculo affinitate probare conatus est G. Schepss, Priscillian, ein neuaufgefundener lateinischer Schriftsteller des 4. Jahrh. Würzburg 1886. 8°. — Pro Priscilliano. Wiener Studien, Zeitschr. f. class. Philol. Bd. XV (1893) p. 128—147. — Rationes autem a G. Schepss allatas certitudini gignendae impares esse censuit E. Michael; existimat nempe indicia ex tractatu II collecta probabilitatis gradum non excedere, argumenta autem quibus omnibus tractatibus communem vindicare nititur originem, magna ex parte *subjectiva* videri. Priscillian und die neueste Kritik. Zeitschr. f. kath. Theol. Bd. XVI (1892) p. 692—706; Dr. Schepss u. Priscillian. Ibid. Bd. XVIII (1894) p. 190—196. — Prae caeteris *Librum de fide et apocryphis* (tract. III), dubiae esse authenticae opinatus est C. Sittl, Jahresberichte über die Fortschritte der class. Alterthumswissensch. Bd. LXVIII (1891) p. 267. Deesse hucusque rationes cogentes ad summam horum tractatum Priscilliano adscribendam, etiam existimant Paret, Priscillianus, ein Reformator des vierten Jahrh. Würzt. 1891. 8°. p. III, J. X. Kraus, Literarische Rundschau, 1891, p. 111. O. Bardenhewer, Patrologie, 1894, p. 400.

Vid. insuper A. I. H. W. Brandt, Priscillianus, Theol. Tydschr. 1891, 4°, p. 368—406. A. Hilgenfeld, Priscillianus und seine neuentdeckten Schriften. Zeitschr. f. Wissenschaft. Theol. Bd. XXXV (1892) p. 1—85. E. Herzog, Priscillian, Internat. theol. Zeitschr. Bd. II (1894) p. 1—27; Priscillianisches, ibid. p. 370—372.

INDEX

personarum et rerum memorabilium, quae in
utroque hoc Patrologiae Tomo continentur.

Numerus Romanus (I. II a. II b.) Tomum indicat, et
quidem (II a.) prioris, (II b.) posterioris partis Tomum;
numerus Arabicus paginam designat. Defectus aut errores
benignus lector ignoscet festinanti scriptori, prudensque
aut corriget aut supplebit.

A.

- Abbatis* instructio praeclara per J. Climacum II b. 457 seq.
Abnegatio sui ipsius, Pastor Hermae I. 184. Gregor. Nyss. I. 584.
 Ephraem II a. 33. Caesar. Arelat. II b. 443. Climacus II b. 455.
Absolutio a peccatis per sacerdotes Ecclesiae, Cyprian. I. 332. Ambros.
 I. 668. 703. Pacian. II a. 244. Innocentius P. II a. 407. Petrus
 Chrysolog. II b. 255. Gregor. M. II b. 606.
Abusus in solemnitatibus Martyrum, Chrysost. II a. 98.
 — — quo permulti indigni ad ordines sacros promovebantur, Isaac.
 Antioch. II b. 613.
Acacius Caesareensis ejusque scripta II a. 5.
 — — Constantinopolit. ejusque schisma II b. 392. 512 seqq. et dam-
 natio per Pontif. Roman. II b. 515. 520. 528. 531.
 — — Melitenus ejusque scripta II b. 31. 39.
Acedia, Nilus II b. 111. Climacus II b. 456.
Acta Latrocinii Ephesini Ibas II b. 627 ann. 2.
 — — Simeonis Stylitae Cosmas II b. 615.

- Actuum* Apostolorum expositio, Chrysost. IIa. 88. Cassiodor. IIb. 487 seq.
- Adami* status ante et post lapsum, Augustin. IIb. 316 338. Basil. Seleuc. IIb. 291. Adami corpus, Augustin. IIa. 357.
- Adelphi* Episcopi Sermo in Petrum Chrysologum IIb. 240. 244.
- Adulterium*, Chrysost. IIa. 90. Caesar. Arelat. IIb. 445.
- Adventus* pro digna praeparatione ad Nativitatem Domini olim celebratus IIb. 442.
- Adversae res*, Gregor. Naz. I. 554. Chrysost. IIa. 89. 105. 112. 117. Augustin. IIa. 373. Paulin. Nol. IIa. 431. Nilus IIb. 117. 124. Cassian. IIb. 300. Caesar. Arelat. IIb. 446. Gregor. M. IIb. 594.
- Aemulatio*, Clemens Rom. I. 128.
- Agaparam* abusus, Augustin. II. 259.
- Agapetus* diaconus Constantinopolit. ejusque liber ad Imp. Justinianum IIb. 536.
- -- P. ejusque epistolae IIb. 538 seqq.
- Agaunenses* Martyres IIb. 265. 390. 493.
- Agrippa* Castor. I. 257.
- Alexander* Lycopolitanus ejusque liber adversus Manichaeos I. 354.
- Alexandri* Hierosolymitani Bibliotheca I. 361.
- Allegorica* interpretatio s. Scripturae I. 48. 112—116. IIa. 8—9. IIb. 61.
- Altercatio* cum Pascentio incerti auctoris IIb. 469.
- Alulfi* Gregoriana IIb. 601.
- Alzog Joh.*, Compendium Patrologiae I. 12.
- Ambrosianus* ordo I. 696.
- Ambrosii* Vita I. 658 seqq. Opera I. 665 seqq.
- Amicitia*, Ambros. I. 681. Cassiodor. IIb. 490.
- Ammonius* Alexandrinus ejusque scripta IIb. 386 seq.
- Amor* J. Christi, Gregor. Naz. I. 557. Amor Dei, Augustin. IIa. 292. Amor doctrinae, Isaac. Antioch. IIb. 614. vid. *Caritas*.
- Amphilochius* Iconiensis ejusque Opera I. 600 seqq.
- Anastasii* II. P. epist. IIb. 524.
- — tres (Antiocheni duo et Sinaita) distinguuntur eorumque scripta recensentur IIb. 587 seq.
- Anathematismi* Cyrilli Alexandr. IIb. 22. 32. 56—58. 65. et Nestorii IIb. 25.
- Anatolius* Alexandrinus ejusque scripta I. 353. IIa. 208.
- — patriarcha Constantinopolit. IIb. 190 seqq.
- Anaunenses* vid. *Agaunenses*.
- Andreae* Apostoli miraculorum liber, IIb. 466.
- Angeli* boni et mali, Barnabas I. 178. Augustin. IIa. 287. 301. 357.
- Angelorum* natura, Dionys. Areopag. I. 637. Augustin. IIa. 357.
- — ordines novem, Dionys. Areopag. I. 637.

- Anglorum conversio* per s. Augustinum ejusque socios missos a Gregorio M. II b. 560 seq.
- Anianus Pelagianus* ejusque versiones II a. 85. 98.
- Animae origo*, Tertullian. I. 249. Rufin. II a. 205. Hieron. II a. 184. 186. Augustin. II a. 277—278. 297. 301. 314—315. 381. Prudent. II a. 442. Fulgent. II b. 420. Gregor. M. II b. 593.
- — *immortalitas*, Augustin. II a. 277. Nilus II b. 122. Isidor. Pelus. II b. 134. Gregor. M. II b. 590—591.
- — *natura*, Tertullian. I. 269. Gregor. Nyss. I a. 575. Ambrosius I. 689. Augustin. II a. 297. 299. 314—315. 357. Prudent. II a. 442. Cassiodor. II b. 488.
- — *pugna*, Zeno I. 714. Ephraem II a. 34—35. Chrysost. II a. 101—102. Augustin. II a. 299. Prudent. II a. 442.
- Anomoei* I. 403. quos impugnat Chrysost. II a. 84. vid. *Ariani*.
- Anthropomorphitarum error* notatur a Cassiano II b. 300. ann.
- Antichristus* Hippolyt. I. 295—296. Jacob. Sarug. II b. 642.
- Antipater Bostrensis* ejusque scripta II b. 383 seq.
- Antonii Magni vita* I. 488, scripta per s. Athanasium M. I. 418.
- — *Lirinensis monachi vita scripta* ab Ennodio II b. 474.
- Ἀνάρθια*, quo sensu apud Antiquos veniat, Marcus Erem. II b. 145 ann. Climacus II b. 456.
- Aphraatis Syri vita et scripta* II a. 47 seqq.
- Apocalypsis* auctor Dionys. Alexandr. I. 339. eam explanat Victorinus I. 358. Vigilius Taps. II b. 471. Cassiodor. II b. 487.
- Apocryphum* quid? I. 36. 181—182. II b. 521.
- Apollinari* (Apollinaris) Laodiceni scripta II a. 5.
- Apollinaris* Laodic. error de Incarnatione II b. 2.
- Apollinaris* Sidonius, vid. *Sidonius*.
- Apollinaristae* scripta ss. Patrum falsare consueverunt II b. 504—505.
- Apollinaristarum errores*, I. 409.
- Apollinaristas* impugnat Ambros. I. 667.
- Apollonius* Senator I. 258.
- Apologi* morales Cyrillo tributi II b. 79.
- Apologiarum fidei christianae auctores*, Justinus I. 216 seqq. Athenagoras I. 232—233. Tertullianus I. 267.
- Apostolicae Constitutiones*, I. 144.
- Apostolicae Sedis jura* II a. 403.
- Apostolorum dignitas et potestas*, Cyrill. Hierosol. I. 448. Gregor. Naz. I. 563. Ephraem II a. 31 seq. Chrysost. II a. 88.
- — *epistolas* explanat Cassiodor. II b. 487 seq. Vid. Paulus, Joannes.
- Appellatio ad Romanum Pontificem* I. 130—131. II a. 410—412. II b. 35. 185—186. 199—200. 338. 514—515. 539. 565. 573—574.
- Arbitrii liberi et libertatis discrimen*, Augustin. II a. 332 ann.
- Arbitrium hominis liberum adstruunt* Justinus Martyr I. 220. 226. Irenaeus I. 249. Cyprian. I. 331. Methodius I. 350. Cyrill. Hierosol. I. 447. Basilus I. 529. Gregor. Nyss. I. 576 seq. Epi-

- phan. I. 620 ann. 2. Ephraem IIa. 32 seq. Chrysost. IIa. 84 ann. 3. 89. 96. 102. Hieron. IIa. 166. 191. Gaudentius IIa. 218. Augustin. IIa. 297—299. 325—326. 333—340. 396. Cyrill. Alex. IIb. 83 seq. Isidor. Pelus. IIb. 139 seq. Prosper Aquit. IIb. 322. 323. 332. Fulgent. Rusp. IIb. 419—420. 422. Eunnodius IIb. 473. Boëthius IIb. 481.
- Arbor vitae* Augustin. IIa. 300.
- Archelaus* Caschar. ejusque scripta I. 353. Epiphan I. 611. Ambros. I. 665—667. 679. 686. Augustin. IIa. 269. 290. 349. 381. Vigil. Taps. IIb. 468 seq.
- Arianos* impugnatur Athanas. I. 400—403. 408 seqq.
- Aridii* Vita IIb. 466.
- Ariminense* Concilium I. 417.
- Aristides* I. 236.
- Aristoteles* haereseon fons I. 370.
- Arius* ejusque errores I. 368 seqq.
- Arnobii* junioris Commentar. in Psalmos I. 363 ann. 3. Conflictus cum Serapione IIb. 471.
- Arnobius* Africanus *Rhetor* ejusque scripta I. 363.
- Ars critica* I. 57 seqq.
- Arsenius* Eremita ejusque scripta IIb. 293 seq.
- Asterius* Amas. ejusque scripta I. 624.
- — Cappadox ejusque scripta IIa. 4 seq.
- Astrologia* judiciaria Gregor. Nyss. I. 577.
- Astutia*, Chrysost. IIa. 113.
- Atarbius* I. 501.
- Athanasii* M. Vita I. 393 seqq. Opera I. 398 seqq.
- Athenagoras* ejusque Opera I. 232 seq.
- Atticus* Ep. Constantinopolit. ejusque epistola IIb. 15
- Auctor* Operum Areopagiticorum I. 639 seqq.
- Auctores* praecipui historiae litterariae I. 100 seqq.
- Auctoritas* quid sit? I. 41 seqq.
- — Sedis Romanae I. 130 seq.
- — ss. Patrum quoad Ascetism et Pastorem I. 51.
- — ss. Patrum in rebus fidei et morum I. 41.
- — ss. Patrum quoad s. Scripturam I. 48.
- Auctoritates* praetitorum Sedis Apostolicae Episcoporum de Dei gratia IIa. 349. IIb. 99—100. 214. 216. 327.
- Auctoritatis* ss. Patrum principia I. 43 seqq.
- Auditorum* in concione officia, Chrysost. IIa. 104.
- Augustini* Vita IIa. 251 seqq. Opera IIa. 271 seqq.
- Avaritia*, Zeno I. 714. Nilus IIb. 112. Salvian. IIb. 352. Climacus IIb. 455.
- Aventus* Viennensis IIb. 387 seqq. Ejus Opera IIb. 393 seqq.

B.

- Bachiarri* monachi Vita IIa. 418 seqq. Opera IIa. 420 seqq.
- Balaesus* Syrus ejusque scripta IIa. 52.
- Baptismi* caeremoniae, Cyrill. Hierosol. I. 441. Gregor. Nyss. I. 571. Ambros. I. 668. Augustin. IIa. 307—308. Maximus Taurin. IIb. 266.
- Baptismi* iteratio, Tertull. I. 271. Cyrill. Hierosol. I. 447. Augustin. IIa. 305. 308. 310. 313. 317. 400. Gregor. M. IIb. 571 ann. 4.
- Baptismi* Judaeorum, Joannis et Christi discrimen, Chrysostom. IIa. 95. 101.
- — procrastinatio, Gregor. Nyss. I. 586. Chrysost. IIa. 101. Petrus Chrysolog. IIb. 243.
- Baptismus*, Justinus M. I. 219. Tertullian. I. 271. Cyprian. I. 316. Cyrill. Hierosol. I. 438. Basil. M. I. 516. 522. Gregor. Naz. I. 552. Gregor. Nyss. I. 571. 598. Dionys. Areopag. I. 637. Pacian. IIa. 243. Optat. Milev. IIa. 248. Augustin. IIa. 304—308. 316. 326. 395. Isidor. Pelus. IIb. 134. Marcus Erem. IIb. 144. Leo M. IIb. 212. Maximus Taurin. IIb. 264. 266. 272. Fulgent. Rusp. IIb. 424 seqq. Jacob. Sarug. IIb. 641. 644.
- Baptismus* haereticorum et infidelium, Dionys. Alexandr. I. 341. Hieron. IIa. 149. Optat. Milev. IIa. 248. Augustin. IIa. 306—308. Gregor. M. IIb. 503.
- — Joannis, Tertull. I. 271. Chrysost. IIb. 96. Augustin. IIa. 308.
- Baptizandi* instruuntur, Chrysost. IIa. 101. Augustin. IIa. 282.
- Baptizati* informantur, Chrysost. IIa. 101. Augustin. IIa. 282.
- Barnabae* epistola I. 169 seqq.
- Barsanuphii* scripta IIb. 507.
- Basilii* M. Vita I. 491 seqq. ejus Opera I. 507 seqq.
- — Seleuciensis Vita et scripta IIb. 290 seqq.
- Beatitudines* octo explanant Gregor. Nyss. I. 583 seqq. Chromatius Aquilej. IIa. 217. Leo M. IIb. 210.
- Bellarmini* Card. liber de Scriptoribus eccles. I. 5.
- Baudonivia* monialis reliquit vitam s. Radegundis IIb. 492 ann. 2.
- Benedicti* I. P. epistolae spuriae IIb. 549 ann. 1.
- Benedicti* s. vita descripta a Gregor. M. IIb. 590 ann. 1.
- Beneficentia*, Gregor. Nyss. I. 586.
- Biblia* Gregoriana IIb. 601 ann.
- Bibliothecae* Patrum I. 105.
- Bickell* G. Dr., Carmina Nisibena s. Ephraem Syri aliorumque Syrorum opuscula edidit, vertit, explicavit IIa. 38—39. IIb. 644.
- Blasphemia*, Chrysost. IIa. 105. Climacus IIb. 456.
- Boëthii* Vita et scripta IIb. 477 seqq.
- Bona* naturalia et supernaturalia in homine distinguuntur, Prosper Aquit. IIb. 320. 324.

Bona Opera vid. *Opera*.

Bona ecclesiastica sine licentia non sunt alienanda, IIb. 212. 511 ann. 2. 526. 539.

Bonifacius I. P. ejusque scripta IIa. 409 seqq.

— — II. P. ejusque epistolae IIb. 536.

Bonorum eccles. administratio, Leo M. IIb. 213.

— — eccles. dispensatio, IIb. 514. 522. 577. 595.

— — temporalium justus usus docetur, Nilus IIb. 112.

Bonum summum IIb. 481.

Brachii saecularis imploratio, IIb. 200. 202. 513. 548. 551. 560. 562. 564. 567. 572.

Bruno monachus ex scriptis s. Gregorii M. explanationem s. Scripturae concinnavit IIb. 601 ann.

C.

Caeremoniae sacrae Vet. Test., Hieron. IIa. 181.

Caesarii Arelat. Vita IIb. 432 seqq. *Opera* IIb. 438 seqq.

— — regula ad virgines sacras a Pont. Rom. confirmata IIb. 435 ann. 2. 449 seq.

— — Fratris Gregorii Naz., quaestiones et responsiones seu IV Dialogi I. 537 ann. 3.

Caillan, Introductio ad ss. Patrum lectionem I. 103.

Cajus Romanus ejusque scripta I. 355 seq.

Calamitates, vid. *Adversae res*.

Calendae Januariae, Sermones in iisdem habiti, I. 624. IIa. 103. IIb. 264. 442.

Canon sacrorum librorum, Hilarius Pictav. I. 469. Epiphan. I. 615. Innocentius P. IIa. 406. Leont. Byzant. IIb. 501. P. Gelas. in Synodo Rom. IIb. 521.

Cantici Canticorum Comment., Origenes I. 288. Hippolyt. I. 298. Athanas. I. 421. Gregor. Nyss. I. 582 ann. 2. Epiphan. seu Philo-Carpas. I. 617. Ambros. I. 695. Theodoret. IIb. 226 seq. Cassiodor. IIb. 490. Gregor. M. (?) IIb. 599.

Cantus Gregorianus IIb. 576.

Caritas, Clemens Rom. I. 129. Epist. ad Diognet. I. 204. Gregor. Nyss. I. 585. Macarius Aegypt. I. 626. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 34 ann. 3. Chrysost. IIa. 82. 103. Augustin. IIa. 282. 311. 334. 364. 365. 382. 397. Paulin. Nol. IIa. 431. Cyrill. Alex. IIb. 71. Nilus IIb. 118. 124 seq. Theodoret. IIb. 231. Petrus Chrysolog. IIb. 249. Fulgent. Rusp. IIb. 425. 427. Caesar. Arelat. IIb. 444—445. 447. Climacus IIb. 455. 457. Gregor. M. IIb. 558—559. 593.

Carpathius, vid. *Joannes Carpathius*.

Carthaginensis Collatio IIa. 266.

Cassiani Vita IIb. 295 seqq. et scripta IIb. 298 seqq.

- Cassiodorii Vita* IIb. 483 seqq. et scripta IIb. 486 seqq.
- Castitas*, Pastor Hermae I. 185. Method. I. 349. 350. Ambros. I. 674. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 34 ann. 3. Chrysost. IIa. 101. Augustin. IIa. 370. 371. 372. 377. Nilus IIb. 118. 125. Maxim. Taurin. IIb. 267. Cassian. IIb. 300. Caesar. Arelat. IIb. 445. Climacus IIb. 455. Isaac. Antioch. IIb. 613.
- Catechista*, Augustin. IIa. 373.
- Catechumeni*, Cyrill. Hierosol. I. 436 ann. 2. Chrysost. IIa. 101. Augustin. IIa. 285.
- Catenae* ss. Patrum I. 100 ann. 3.
- Causae* suppositionis et corruptionis Operum ss. Patrum I. 63 seqq.
- Causae* obscuritatis ss. Patrum I. 81 seq.
- Cave* G., Historia litteraria Scriptorum eccles. I. 9 seq.
- Ceillier*, Histoire générale des auteurs ecclésiastiques I. 6 seq.
- Cerei* Paschalis benedictiones IIb. 475.
- Chalcedonense* Concilium IIb. 195 seqq.
- Charagan* liber IIb. 656.
- Christiana* religio, epist. ad Diognet. I. 203. Justin. M. I. 217—219. Athenag. I. 233. Tertullian. I. 267. Minucius Felix I. 358. Euseb. Caesar. I. 387 seq. Athanas. I. 393 seq. Gregor. Naz. I. 549. Ambros. I. 689. Chrysost. IIa. 108. Augustin. IIa. 286. 398.
- Christianorum* defensio, Justin. M. I. 217 seq. Athenag. I. 233. Theophil. I. 234. Tertullian. I. 267.
- Christianorum* persecutores eorumque miseras mortes exhibet Lactant. I. 365.
- Christi* divinitas et humanitas, Ignat. I. 151. Barnabas I. 178. Justin. M. I. 222 seq. Tatianus I. 230. Irenaeus I. 248. Tertullian. I. 268 seq. Dionys. Alexandr. I. 341. Athanas. I. 408 seq. Cyrill. Hierosol. I. 440. Hilar. Pictav. I. 460 seq. Gregor. Naz. I. 548. Ambros. I. 667. 685. Chrysost. IIa. 86 ann. 2. 108. Gaudentius IIa. 218. Augustin. IIa. 295. 350. Jacob. Sarug. IIb. 632—633. 637.
- — nomina explanat P. Damasus I. 709. Nicetas Aquilej. IIb. 279.
- — persona, duplex natura et voluntas, Athanas. I. 408 seqq. Hilar. Pictav. I. 460 seqq. Isaac. Niniv. IIb. 620. Jacob. Sarug. IIb. 633.
- — sepultura, Cyrill. Hierosol. I. 438 seqq.
- — vita et passio, Ignat. I. 151. Irenaeus I. 248. Cyrill. Hierosol. I. 440. Ephraem IIa. 30. Sedulius IIa. 444. sessio ad dextram Patris, Cyrill. Hierosol. I. 440. Isaac. Niniv. IIb. 521. Jacob. Sarug. IIb. 642.
- — vitae mysteria concionibus ad plebem habitis explanatur, Cyrill. Alex. IIb. 72. Proclus Cp. IIb. 95 seq.
- — anima humana quomodo cognoscat divinitatem, Fulgent. Rusp. IIb. 421.
- — caro an fuerit corruptibilis, Fulgent. Rusp. IIb. 422—423

- Christus adorandus*, Athanasius I. 409—410.
 — — a concupiscentia immunis, Augustin. IIa. 330. 335.
 — — descendit ad inferos, Cyrill. Hierosol. I. 438. Augustin. IIa. 381.
 Gregor. M. IIb. 583.
 — — legislator, Hilar. Pictav. I. 476. Ephraem IIa. 44. Chrysost. IIa. 127. Hieron. IIa. 193. Isidor. Pelus. IIb. 141.
 — — Messias, Justin. M. I. 223. Tertullian. I. 268. Augustin. IIa. 289 ann. 1. Cyrill. Alex. IIb. 70—71.
Chromatius Aquilej. ejusque scripta IIa. 215 seqq.
Chronicon Edessenum IIb. 653.
Chronicon Eusebii I. 380—381. Hieronymi IIa. 178. Prosperi Aquit. IIb. 326—327. Cassiodorii IIb. 489.
Chronographia Julii Africanus I. 356.
Chrysostomi Vita IIa. 54 seqq. Opera IIa. 80 seqq.
Circenses ludi, Chrysost. IIa. 104.
Circumcisio carnalis et spirit., Zeno I. 714.
Claudianus, vid. *Mamertus* Claudianus.
Claudius Apollinaris I. 239.
Clavis s. Petri, Gregor. M. IIb. 576 ann. 3.
Clemens Alexandr. ejusque Opera I. 277 seqq.
Clemens Romanus ejusque scripta I. 122 seqq.
Clementia, Ambros. I. 681. Hieron. I. a. 184. Augustin. IIa. 292.
Climacus, vid. *Joannes Climacus*.
Coelestinus P. ejusque gesta et scripta IIb. 13. 18. 21. 25. 29. 98—101. 309.
Coelibatus sacerdotum, Epiphan. I. 622. Hieron. IIa. 166. Innocentius P. IIa. 407. Leo M. IIb. 212. Gregor. M. IIb. 572. 595.
Cogitationes vitiosae, Evagrius I. 630.
Cohabitatio eorum, qui castitatem professi sunt, cum mulieribus, Ennod. IIb. 474 seq. Gregor. M. IIb. 590.
Collationes Cassiani IIb. 297—301. 342.
Collectiones Operum ss. Patrum I. 100 seqq.
Columbani s. epist. ad Gregorium M. IIb. 599 ann. 2.
Comes, liber antiquus liturgicus, IIb. 597 ann. 2. cf. IIa. 188.
Commodianus ejusque scripta I. 359 seq.
Communicatio idiomatum docetur a Cyrill. Alex. IIb. 54. 55. 56. 57.
Communio cum haereticis illicita IIb. 519.
 — — Sanctorum IIb. 272 ann.
Compunctio, Fulgent. Rusp. IIb. 426. Climacus IIb. 455.
Compunctionis duo genera, Gregor. M. IIb. 590. 593.
Computus Paschalis IIb. 488.
Concilia oecumenica, quando convocari soleant, IIb. 512 ann.
Concionatoris qualitates, Gregor. Naz. I. 548. Chrysost. IIa. 114. officia, Chrysost. IIa. 104. Gregor. M. IIb. 582. vid. *Praedicatores*.

Concupiscentia, Augustin. IIa. 324. 325. 326. 328. 329. 330. 331. 332. 335. 395.

Confessio peccatorum coram sacerdote facienda, Clemens Rom. I. 135. Cyprian. I. 332—333. Basil. I. 531. Ambros. I. 669. 703. Pacian. IIa. 243. Nil. IIb. 127. Caesar. Arelat. IIb. 443—444.

Confessio, quid significet in s. literis? IIa. 273 ann.

Confirmatio imprimit characterem indelebilem, Tertullian. I. 271. Cyrill Hierosol. I. 448 ann. Augustin. IIa. 400.

Confirmationis sacramentum, Cyprian. I. 332. Cyrill. Hierosol. I. 441 seq. Gregor. Nyss. I. 598. Ambros. I. 668. Pacianus IIa. 243 seq. Augustin. IIa. 400. Innocent. P. IIa. 407. Gregor. M. IIb. 593. Jacob. Sarug. IIb. 644.

Conjugum jura et officia, Chrysost. IIa. 89 seq. Augustin. IIa. 330. 335. 370. 371. 383.

Consensus ss. Patrum I. 50.

Consolatio de morte mariti, Chrysost. IIa. 115—116. Fulgent. Rusp. IIb. 426.

Consolatoriae epistolae Basil. I. 521. Gregor. Naz. I. 556. Chrysost. IIa. 119—120. Hieron. IIa. 185. Augustin. IIa. 384. Paulin. Nol. IIa. 431. Ennod. IIb. 473. Gregor. M. IIb. 594.

Constantia, Gregor. Naz. I. 556. Chrysost. IIa. 98.

Constantius, presbyter Lugdunensis, scribit Vitam s. Germani IIb. 356 ann. 3.

Consuetudo Ecclesiae Basil. I. 529. Augustin. IIa. 383. Gregor. M. IIb. 595.

Contemptus mundi, Gregor. Nyss. I. 586. Ephraem IIa. 35. Chrysost. IIa. 110—111. Hieron. IIa. 184.

Contritio, Cyprian. I. 332—333, vid. *Compunctio*.

Contumeliae, Chrysost. IIa. 113.

Convivia, Ambros. I. 675.

Cooperatio gratiae, Cyrill. Hierosol. I. 446. Gregor. Nyss. I. 597. Hieron. IIa. 191. Augustin. IIa. 340. 396.

Cordis custodia, Macar. Aegypt. I. 626.

Cornelii P. epistolae I. 310 ann. 1.

Corpus Christi an passibile fuerit ante resurrectionem. Jacob. Sarug. IIb. 642.

Corpus glorificatum, Augustin. IIa. 381.

Correctio fraterna, Ephraem IIa. 35. Augustin. IIa. 341 seqq. Isidor. Pelus. IIb. 135.

Cosmae presbyteri Syri scripta IIb. 613 seq.

Criteria dignoscendi ss. Patres I. 35 seqq.

Crucifixio Domini, Jacob. Sarug. IIb. 642.

Crucis Domini veneratio et gloria, Cyrill. Hierosol. I. 448 ann. 3. Ambros. I. 688. 704 ann. Chrysost. IIa. 96. 107. Paulin. Nol. IIa. 130. Venant. Fortunat. IIb. 492. 494.

— — inventio, Jacob. Sarug. IIb. 643.

Crux sancta, Jacob Sarug. IIb. 642.

Cultus divini publici et communis officium, Maxim. Taurin. IIb. 260.

267. atque recta ratio, Caesar. Arelat. IIb. 446.

Currus Ezechielis, Isaac. Antioch. IIb. 613. Jac. Sarug. IIb. 638—639.

Cypriani Vita I. 300 seqq. Opera I. 315 seqq.

Cyrilli Alexandr. Vita IIb. 13 seqq. Opera IIb. 43 seqq.

— — Hierosol. Vita I. 431 seqq. Opera I. 436 seqq.

Cyrrillonas diaconus Syrus ejusque scripta IIa. 52.

D.

Dadjesu Syrus IIb. 626.

Damasus P. ejusque scripta I. 705 seqq.

Damnium verum in quo consistat, Chrysost. IIa. 117.

Daniel propheta explanatur, Hippolyt. I. 297. Hieron. IIa. 171. Genad. Constantinopolit. IIb. 227 ann. 3.

— — Rhaituensis monachus scripsit vitam S. Joannis Climaci IIb. 452.

Danielis vaticinium de septuaginta hebdomadibus exponit Athanas. I. 399. Augustin. IIa. 381. Basil. Seleuc. IIb. 292.

Debitum conjugale, Fulgent. Rusp. IIb. 426.

Decimae reddendae, Caesar. Arelat. IIb. 445 ann. 1.

Decorum veluti officiorum hominis christiani fons describitur, Ambros. I. 680 seqq.

Decretum Synodi Romanae a. 496 de libris recipiendis et non recipiendis a P. Gelasio factum IIb. 521.

Dedicatio ecclesiae et altaris sermone celebratur a Caesario Arelat. IIb. 446. et Ennodio IIb. 475.

Dei existentia, Gregor. Naz. I. 548. Gregor. Nyss. I. 570 ann. 2. Augustin. IIa. 298. 381. Nilus IIb. 122.

Dei natura incomprehensibilis, Chrysost. IIa. 84. 94.

Dei nomina, Dionys. Areopag. I. 640—641. Basil. M. I. 508. Hieron. IIa. 181.

Dei praesentia, maxime in anima humana, Augustin. IIa. 381.

Deipara Virgo Maria IIb. 8—13. 15—19. 26. 29—30. 51. 53. 54. 55. 56. 72. 92. 96. 110 ann. 4. 122. 255. 301. 537. 640.

Delectatio victrix juxta mentem s. Augustini, IIa. 318.

Diabolus, Irenaeus I. 250. Gregor. Nyss. I. 581. Ephraem IIa. 34. Chrysost. IIa. 101—102. Augustin. IIa. 282. 283. 299. Nilus IIb. 114. 118. Caesar. Arelat. IIb. 446. Gregor. M. IIb. 590.

Isaac. Antioch. IIb. 613.

Diadochus, Photices Episcopus, ejusque scripta IIb. 147 seq.

Diapsalma, Hilar. Pictav. I. 469. Gregor. Nyss. I. 582. Hieronym. IIa. 182.

Dictiones Ennodii IIb. 475.

Didymus Alexandr. ejusque scripta I. 633.

- Dies novissimus omnino ignotus*, Augustin. II a. 381.
Diodorus Tarsensis ejusque scripta II a. 6.
Dionysii Alexandr. Vita I. 334 seqq. *Opera* I. 337 seqq.
 — — *Corinthii epistolae* I. 256 seq.
 — — *Exigui vita et scripta* II b. 484 ann. 5.
 — — *Liddensis epist.* II a. 158.
 — — *Rom. P. scripta* I. 337 ann. 1.
Dionysius Areopag. atque Opera, quae sub ejus nomine circumferuntur.
 I. 635 seqq.
Dioscorus patriarcha Alexandr. II b. 187—188. 190. 192. 193. 196. 199.
 202. 203.
Disciplina ecclesiast., Augustin. II a. 303. 383.
Discordia, Gregor. Naz. I. 551.
Discretio spirituum, Nilus II b. 117. Climacus II b. 456.
Divites, Clemens Alex. I. 281.
Divitiae, Chrysost. II a. 83 ann. 1. 106. Isaac. Antioch. II b. 613.
Doctores Ecclesiae I. 38 seqq.
Doctrina duodecim Apostolorum I. 190 seqq. Quo tempore et loco sit
 scripta, ibid. 193 seqq.
Dominica in albis I. 552.
Donatistas impugnat Optat. Milev. II a. 245. Augustin. II a. 266. 290.
 301. 381. Gregor. M. II b. 562 seqq.
Dormientium septem passio II b. 466. 644.
Dotes requisitae in lectore ss. Patrum I. 81 seqq.
Dupin, Nova Biblioth. Auctorum eccles. I. 6.

E.

- Ebrietas*, Chrysost. II a. 97. 104. Petrus Chrysolog. II b. 249. 254 ann. 3.
 Caesar. Arelat. II b. 445—446.
Ecclesia Christi ejusque munus, I. 16 seqq. Gregor. M. II b. 581.
 — — *una*, Ignat. I. 152—153. Iren. I. 247. Tertullian. I. 268. Cy-
 prian. I. 324—325. Optat. Milev. II a. 247. Augustin. II a. 362.
 — — *sancta*, Augustin. II a. 305. 394 ann. 4.
 — — *catholica*, Ignat. Martyr I. 152. Tertullian. I. 268. Cyrill.
 Hierosol. I. 441. Pacian. II a. 242—243. Optat. Milev. II a. 247.
 Augustin. II a. 280. 291—292. 302—303. 305. 394. Gregor. M.
 II b. 563.
 — — *Apostolica*, Tertullian. I. 268. Hieron. II a. 190. Optat. Milev.
 II a. 247. Augustin. II a. 305.
 — — *visibilis*, Augustin. II a. 394.
 — — *olim praefigurata*, Ephraem II a. 28.
 — — *sola salvificans*, Ignat. I. 153. Cyprian. I. 324. Hilar. Pictav.
 I. 475. Augustin. II a. 306. 395. Isidor. Pelus. II b. 134. Maxim.
 Taurin. II b. 259. Fulgent. Rusp. II b. 413—414. 416. 429—430.
 Gregor. M. II b. 564—565.

- Ecclesiae* auctoritas et potestas, Cyrill. Hierosol. I. 441 seq. 448 ann. 3.
Chrysost. IIa. 107. 126. Augustin. IIa. 291. 292. 295. 308. 309
ann. 3. 310. 395.
- — infallibilitas, I. 21.
- Ecclesiasticis* Comment. Hippolyt I. 298. Dionys. Alex. I. 338. Gregor.
Thaumat. I. 345. Athanas. I. 421. Gregor. Nyss. I. 582. Hieron.
IIa. 170.
- Educatio*, Chrysost. IIa. 82. 92 ann. Hieron. IIa. 185. Gregor. M.
IIb. 594.
- Egesippi* libri de excidio Urbis Hierosolymitanae I. 696.
- Eleemosyna*, Pastor Hermæ I. 184. Cyprian. I. 326—327. Chrysost.
IIa. 82 ann. 4. 90 ann. 1. 103. Hieron. IIa. 166. Gaudentius
IIa. 218. Augustin. IIa. 285. Paulin. Nol. IIa. 431. Nilus IIb.
125. Leo M. IIb. 209. Petrus Chrysolog. IIb. 249. Maxim.
Taurin. IIb. 267. Caesar. Arelat. IIb. 445.
- Eloquentia* vera ecclesiastica, IIb. 451. 603.
- Elpis*, Boëthii uxor, carmina reliquit IIb. 478 ann. 1.
- Ennodius* Ticinensis ejusque scripta IIb. 471 seqq. praesertim Apolo-
geticus pro Synodo Palmari, IIb. 391 ann. 3. 474.
- Epaenense* Concilium, IIb. 391.
- Ephesina* Pseudo-Synodus latrocinialis (a. 449), IIb. 188 seqq. 627. Ibas
IIb. 627.
- Ephesinum* Concilium generale (a. 431), IIb. 25 seqq.
- Ephraem* Antiocheni Opera IIb. 506.
- Ephraem* Syri Vita IIa. 10 seqq. Opera IIa. 18 seqq.
- Epicuraeos* impugnât Dionys. Alex. I. 338.
- Epiphani* Vita I. 605 seqq. Opera I. 611 seqq.
- — Ticinensis vita scripta ab Ennodio IIb. 474.
- Episcopi* officia, Ignat. I. 155. Gregor. Nyss. I. 593. Ambros. I. 690.
Gregor. M. IIb. 570—571. 584 seqq.
- — presbyteris superiores Epiphani. I. 621. Ambros. I. 690. Chry-
sost. IIa. 114. Hieron. IIa. 184. Augustin. IIa. 306. 382.
- Epistola* ad Diognet. I. 198 seqq.
- Epistolae* canonicae I. 339—340. 345. 354. 520. 556. 586—587.
- — festales seu heortasticae Dionysii Alex. I. 340. Theodoret. IIb.
235. Aviti Vienn. IIb. 395.
- — Paschales, Dionys. Alex. I. 340. Cyrill. Alex. IIb. 69—70.
- Epistolarum* libri novem, numerus olim sollemnis, IIb. 473.
- Eranistes* Theodoret. IIb. 232.
- Eucharistia* considerata seu sacrificium incruentum Novi Foederis, Ju-
stin. M. I. 227—228. Irenaeus I. 252—253. Cyprian. I. 332.
Cyrill. Hierosol. I. 442. 448. Hilar. Pictav. I. 476. Gregor. Naz.
I. 562. Ephraem IIa. 44. Chrysost. IIa. 128—129. Gaudentius
IIa. 218. Augustin. IIa. 289. 401—402. Cyrill. Alex. IIb. 86.
Isidor. Pelus. IIb. 141. Leo M. IIb. 212. 219. Maxim. Taurin.

IIb. 273—274. Nicetas Aquilej. IIb. 286. Fulgent. Rusp. IIb. 418. 431. Gregor. M. IIb. 598. 607—608.

Eucharistiae sacramentum, in quo J. Christus vere, realiter et substantialiter praesens est, Ignat. I. 156. Justin. M. I. 219. 227. Irenaeus I. 252—253. Hippolyt. I. 298. Cyprian. I. 332. Cyrill. Hierosol. I. 442. Hilar. Pictav. I. 476. Basil. M. I. 530. Gregor. Naz. I. 562. Gregor. Nyss. I. 571. 598. Epiphan. I. 621. Dionys. Areopag. I. 637. Ambros. I. 668. 702. Chrysost. IIa. 96. 102. 128—129. Hieron. IIa. 194—195. Gaudent. IIa. 218. Optat. Milev. IIa. 249. Augustin. IIa. 401—402. Cyrill. Alex. IIb. 56. 73. 86. Isidor. Pelus. IIb. 141. Leo M. IIb. 219. Petrus Chrysolog. IIb. 255. Gregor. M. IIb. 607—608.

Eucherius Lugdun. ejusque scripta IIb. 340 seqq.

Eugenius Carthaginensis professionem fidei catholicae edidit IIb. 399 ann. 1.

Eugyppius Africanus ejusque scripta IIb. 425 ann.

Eulogius Alexandrinus ejusque scripta IIb. 563 ann. 4.

Eunomius ejusque errores et scripta I. 508—510. 572—573.

Eusebii Caesar. Vita I. 375 seqq. Opera I. 380 seqq.

Eusebius Dorylaeensis, Nestorii et Eutychis oppugnator, IIb. 16. 185. 188. 196.

— — Emesenus ejusque scripta IIa. 3—4. IIb. 352. 443 ann. 1. 447 ann.

— — Vercellensis ejusque scripta I. 479 seqq.

Eustathius Antiochenus ejusque scripta I. 427 seqq.

— — Sebastenus ejusque epistola ad Apollinarium I. 501 ann. 2.

Euthalius Sulcensis ejusque scripta IIb. 228 ann. 1.

Eutherius Tyanensis ejusque scripta IIb. 32. 239.

Eutyches haereticus ejusque doctrina IIb. 174 seqq., oppugnatur IIb. 178. 209—210. 468. 479. 498 seqq.

Eutychius patriarcha Constantinopolit. erroris circa resurrectionem carnis convictus a Gregor. M. IIb. 555.

Evagrius ejusque scripta I. 628 seqq. IIb. 118 ann.

Evangelii confirmatio quid sit? Chrysost. IIa. 91 ann. 2.

Evangeliorum locos explanat Chrysost. IIa. 86 ann. 2. Petrus Chrysolog. IIb. 247. Maxim. Taurin. IIb. 266—269. Caesar. Arelat. IIb. 441. Gregor. M. IIb. 582—583.

Evangelium defendit Augustin. IIa. 359.

Evodii Uzalensis liber de fide contra Manichaeos IIa. 280 ann. 1.

Excommunicatio nunquam leviter infligenda, Augustin. IIa. 383. Leo M. IIb. 212. Avit. Vienn. IIb. 394—395. Gregor. M. IIb. 573.

Excommunicatis communicare sub ipsa excommunicationis poena prohibitum est, IIb. 524.

Exsequiae, s. Ephraem IIa. 40—41.

Ezechielem comment. Origenes I. 288. Hieron. IIa. 171. Gregor. M. 581—582.

F.

- Fabricii* J. A. Bibliotheca graeca I. 10. Biblioth. latina ibid. Biblioth. med. et infimae latinitatis ibid.
- Facundus* Hermianensis ejusque Opera IIb. 543 ann. 1.
- Fastidii* Britanni liber de vita christiana IIa. 385.
- Fastidiosi* Ariani sermo IIb. 411 ann. 2.
- Faustus* Rejensis, ejus errores, oppugnatores IIb. 357 ann. 3. 358 ann. 359. 361, ejus scripta IIb. 362—372.
- Felicitas* hominis in quo proprie consistat, Chrysost. IIa. 117.
- Felix* III. P. ejusque epistolae IIb. 515 seqq.
- — IV. P. ejusque epistolae IIb. 535 seq.
- — Nolanus celebratur a Paulino Nol. IIa. 433.
- Feminae* subintroductae IIa. 63. 116.
- Ferrandus* diaconus Carthaginensis ejusque scripta IIb. 423 ann., utrum sit auctor vitae Fulgentii Rusp. IIb. 423 ann.
- Fessler* Jos., Institutiones Patrologiae I. 12.
- Festorum* christianorum celebratio digna, Chrysost. IIa. 97. Synes. IIb. 169.
- — christianorum enumeratio, Paulin Nol. IIa. 433.
- Fidei* expositio, Gregor. Thaumaturg. I. 344—345. Athanas. I. 410. Epiphani. I. 614.
- — professio Epiphani. I. 612. Theodoret. IIb. 231. Eugenii Carthagin. Episcopi IIb. 399 ann. 1. Fulgentii IIb. 409. Vigilii Taps. IIb. 470. Boëthii IIb. 478. Leontii Byzant. IIb. 501. Gelasii P., IIb. 519 ann. 1. Symmachi P. IIb., 529. 534. Justin. Imp. et Mennae patriarchae Constantinop. IIb. 537. 539—540. Vigilii P., IIb. 544—545. Pelagii I. P., IIb. 547. Gregorii M. IIb. 556.
- Fidei* initium ex gratia Dei, Prosper Aquit. IIb. 316. 318 seqq.
- — verae norma s. Scriptura et Traditio, Cyrill. Alex. IIb. 83.
- — catholicae regula, Vincent. Lirin. IIb. 105 seq.
- Fides* christiana commendatur, Clemens Rom. I. 128. Ignat. M. I. 153. 156. Pastor Hermae I. 184. Gregor. Thaumaturg. I. 344. Cyrill. Hierosol. I. 439. Hilar. Pictav. I. 459. Basil. M. I. 513—514. Gregor. Naz. I. 556. Gregor. Nyss. I. 571. Epiphani. I. 612. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 27. Chrysost. IIa. 90. Hieron. IIa. 161. Pacianus IIa. 243. Augustin. IIa. 280. 282—283. 284. 291. 345. 346. 365. 396. Cyrill. Alex. IIb. 71. Nilus IIb. 123. Caesar. Arelat. IIb. 443. Climacus IIb. 456.
- Fides* christiana in quo proprie consistat, Salvian. Massil. IIb. 351.
- — cum dilectione humanae salutis initium, Cyrill. Alex. IIb. 60.
- — Dei simul et hominis opus, Nilus IIb. 126—127.
- — sola absque operibus nihil prodest, Avit. Vienn. IIb. 394. Fulgent. Rusp. IIb. 430. Gregor. M. IIb. 605—606.

Filii Dei divinitas, Euseb. Caes. I. 382. 390. Athanas. I. 401. Cyrill. Hierosol. I. 439. Hilar. Pictav. I. 460—462. 463. Basil. M. I. 508. 510. Gregor. Naz. I. 548. Gregor. Nyss. I. 573. 588. Epiphan. I. 611. Ambros. I. 665. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 27. Chrysost. IIa. 94. Augustin. IIa. 350. 361. 365.

Firmicus J. Maternus, vid. *Maternus*.

Firmiliani epist. I. 313 ann. 3.

Flavianus patriarcha Constantinopol. ejusque scripta IIb. 178. 185—190. 196 627.

Formulae olim adhibitae in exercendis juribus Primatus, IIb. 595.

Fornicatio, Chrysost. IIa. 89 ann. 3. 90. Jacob. Sarug. IIb. 643.

Fortitudo, Ambros. I. 681.

Fortunatus Pictav., vid. *Venantius Fortun.*

Freppel Ill., Cours d'Eloquence sacrée I. 7.

Fulgentii Rusp. vita IIb. 398 seqq. et scripta IIb. 408 seqq.

G.

Gallandii Bibliotheca Patrum I. 102.

Garneri Gregorianum IIb. 601 ann.

Gaudentius ejusque scripta IIa. 218 seq.

Gazophylacium, Sermo de Gazophyl. Paulin. Nol. IIa. 432.

Gehennae poena, Justin. M. I. 220. Ephraem IIa. 38. Chrysost. IIa. 109. Augustin. IIa. 287. Gregor. M. IIb. 591.

Gelasius P. ejusque epistolae et opuscula IIb. 518 seqq. Liber de duabus naturis in Christo IIb. 519 ann. 2.

— — Cyzicenus ejusque Opus IIb. 384 seqq.

Gemmae in Rationali summi Pontificis Judaeorum, Epiphan. I. 615—616.

Genealogia Christi secundum Lucam et Matthaeum, Julius Afric. I. 356. Augustin. IIa. 295.

Genesii Arelatensis martyris passio, IIa. 435 et miraculum IIb. 339.

Genesis Comment., Hippolyt. I. 298. Chrysost. IIa. 80—81. Hieron. IIa. 176. Augustin. IIa. 292—293. 300. 356—357.

Gennadius Constantinopolit. patriarcha ejusque Opera IIb. 207. 227 ann. 3.

— — Massil. ejusque scripta I. 4.

Gentes, quae legem non habent, quomodo naturaliter, quae legis sunt, faciant, Fulgent. Rusp. IIb. 422.

Gentiles impugnat Justin M. I. 216. 218. Tatian. I. 230. Hermias I. 235. Clemens Alex. I. 279—280. Cyprian. I. 321—322. 325. Minucius Fel. I. 358. Arnob. I. 363. Lactant. I. 364. J. Firmicus Mat. I. 366. Athanas. I. 398. Gregor. Naz. I. 549. Augustin. IIa. 267—268. 286. 381. Prudent. IIa. 442—443. Cyrill. Alex. IIb. 43—47. Nilus IIb. 121. Theodoret. IIb. 233—234.

- Gentilis* quomodo instruendi, Gregor. Nyss. I. 570—571.
Gesta de nomine Acacii IIb. 519 ann. 2.
Gnosticos impugnat Clemens Rom. (?) I. 138. Irenaeus I. 244—249.
 Tertullian. I. 269. Clemens Alex. I. 279. Ephraem IIa. 27 seq.
Gothorum historia IIb. 489.
Gratia liberationis quid significet apud s. Augustin. IIa. 395 ann.
 — — Dei gratuita, Augustin. IIa. 322—323. 326. 333. 339—341. 345—348. Prosper Aquit. IIb. 316. 323. P. Gelas. IIb. 522.
 — — non omnibus datur aequalis, Prosper Aquit. IIb. 321—322.
 — — Dei necessaria, Hieron. IIa. 167. Augustin. IIa. 327. 329. 333. 340. 342—343. 361. Innocentius P. IIa. 406. Cyrill. Alex. IIb. 60. Marcus Erem. IIb. 144. Prosper Aquit. IIb. 316. 318. P. Gelas. IIb. 522.
 — — Dei quibus modis homini tribuatur, Augustin. IIa. 333. et quid in homine operetur, Fulgent. Rusp. IIb. 419.
Gratiae divinae notio, Augustin. IIa. 322—323. 327. 340.
 — — creatoris et salvatoris discrimen, Augustin. IIa. 343.
 — — divinae relatio ad naturam humanam, Augustin. IIa. 319—320.
 — — divinae relatio ad legem, Augustin. IIa. 320—321.
 — — divinae relatio ad liberum hominis arbitrium, Chrysost. IIa. 89. Hieronym. IIa. 166—167. Augustin. IIa. 339 seqq. 347. Prosper Aquit. IIb. 312—313. 319. 322. Fulgent. Rusp. IIb. 419. Gregor. M. IIb. 582.
Gregorii M. Vita IIb. 551 seqq. Opera IIb. 580 seqq.
 — — Nazianz. Vita I. 532 seqq. Opera I. 547 seqq.
 — — Nyss. Vita I. 565 seqq. Opera I. 569 seqq.
 — — Turon. Vita IIb. 459 seqq. Opera IIb. 462 seqq.
Gregorius abbas Syrus ejusque scripta IIa. 52 seqq.
Gregorius M. an fuerit monachus Benedictinus, IIb. 553 ann. 2.
 — — Thaum. ejusque scripta I. 342 seqq.
Gubernatio Dei, vid. *Providentia*.
Gula omnis cupiditatis fons inextinctus, Climacus IIb. 455.

H.

- Haeresis*, Epiphan. I. 611—614. Ephraem IIa. 25—26. Chrysost. IIa. 117. Augustin. IIa. 307. 321.
Haeretici quomodo instruendi? Gregor. Nyss. I. 570. quomodo in Ecclesiam recipiendi? IIa. 307. IIb. 538. 563.
Haereticorum continua dissidia et irriti adversus catholicam Ecclesiam conatus, Gregor. M. IIb. 564 ann.
Hegesippi libri I. 260.
Henoticon Zenonis Imp. IIb. 631. 637. 650.
Hermiae Pastor I. 178 seqq.
Hermiae philosophi liber contra philosoph. gentil. I. 235.

- Hesychii* presbyteri Hierosolymit. sententiae asceticae IIb. 149.
Hexaëmeron, vid. *Mundi creatio*.
Hierarchia, Clemens Rom. I. 132—135. Ignat. I. 156. Gregor. Naz. I. 563. Epiphan. I. 621. 622. Dionys. Areopagita I. 637. Hieron. IIa. 184. Leo M. IIb. 211—212.
Hieronymi Vita IIa. 131 seqq. Opera IIa. 148 seqq.
Hieronymus theologus ejusque scripta I. 633 seqq.
Hilarii Arelatensis Episcopi Vita et scripta IIb. 336 seqq.
 — — laici in Gallia epist. ad Augustin. contra Semipelagianos IIa. 344—345. IIb. 307. 309. cf. IIb. 98 seqq.
 — — Pictaviensis Vita I. 449 seqq. cf. IIb. 494. Opera I. 458 seqq.
Hilarius Sardus, diaconus Romanus, ejusque scripta IIa. 149.
Hilarus P. ejusque epistolae IIb. 510.
Hippolytus Portuensis ejusque Opera I. 292 seqq.
Historia de Josaphat et Barlaam, cujus sit auctoris? IIb. 458 ann. 1.
 — — litter. Patrologiae I. 3 seqq.
 — — tripartita IIb. 488.
Homeritae martyres, IIb. 648.
Homini status originalis, Gregor. Nyss. I. 571. Augustin. IIa. 287. 299. 300. 365. Fulgent. Rusp. IIb. 422.
 — — lapsi conditio, Isidor. Pelus. IIb. 139. Prosper Aquit. IIb. 319—320. 322—324. 330—332. Fulgent. Rusp. IIb. 422.
Homo peccator, Pacian. IIa. 243. Augustin. IIa. 274.
Honor parentum, Ambros. I. 681.
Honorati Arelat. Episcopi Vita IIb. 339.
Honoratus Massil. scripsisse creditur vitam s. Hilarii Arelat. IIb. 336.
Hormisdas P. ejusque epistolae, IIb. 527 seqq.
Hosius Cordubensis Episcopus, I. 403—405.
Hospitalitas, Chrysost. IIa. 82 ann. 4.
Humilitas, Clemens Rom. I. 128. Macar. I. 627. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 34 ann. 3. Chrysost. IIa. 84. 89. Paulin. Nol. IIa. 431. Nilus IIb. 114. 117. Maxim. Taurin. IIb. 267. Fulgent. Rusp. IIb. 426. Caesar. Arelat. IIb. 443. 444. 447. Climacus IIb. 456. Gregor. M. IIb. 559. 561.
Hurter H., Ss. Patrum Opuscula selecta I. 106.
Hymni ecclesiastici, eorum auctores, Ambros. I. 690—691. Augustin. IIa. 384. Prudentius IIa. 439. Ennodius IIb. 475—476. Venant. Fortunat. IIb. 493 ann. 1. Gregor. M. IIb. 598.
Hypostasis, varia olim ejus vocis significatio I. 82 ann. 2. Athanas. I. 411. Basil. M. I. 503—504. 528—529. Gregor. Nyss. I. 566. Hieron. IIa. 136. 184.

I.

- Jacobi* Sarugensis Vita IIb. 628 seqq. Scripta IIb. 638 seqq.
Jacobitarum errores circa ss. Trinitatem et Incarnationem IIb. 649—650.

- Jacobus* Nisibenus ejusque scripta IIa. 13 ann. 5.
- Ibas* Syrus IIb. 626 seqq.
- Idacius* Clarus scripsisse perhibetur libros contra Marivadum IIb. 469—470.
- Idiomatum* communicatio in Christo, Hilar. Pictav. I. 461. Jacob. Sarug. IIb. 632—633.
- Jejunium* commendat Pastor Hermae I. 188. Cyrill. Hierosol. I. 448 ann. 3. Basil. M. 516 ann. 2. Ambros. I. 675. Ephraem IIa. 35. Chrysost. IIa. 96—97. 102. Cyrill. Alex. IIb. 46. 70. Marcus Erem. IIb. 145. Leo M. IIb. 209. Petrus Chrysolog. IIb. 243. 249. Cassian. IIb. 301. Caesar. Arelat. IIb. 442. Climacus IIb. 455. Isaac. Antioch. IIb. 613.
- Jeremiae* Prophetarum Commentarii, Origenes I. 288. Ephraem IIa. 19. Hieron. IIa. 171.
- Ignatius* M., ejus Vita I. 145 seqq. et Opera I. 147 seqq.
- Ignis* aeternus non est malum, Augustin. IIa. 296.
- Illuminandi* — φωτισόμενοι — quinam olim vocati fuerint? I. 436—437. IIa. 101.
- Imaginum* sacrarum usus et cultus, Epiphan. I. 608—609. Paulin. Nol. IIa. 426. 433. Gregor. M. IIb. 566. 593. 609 seq.
- Imago* Dei in homine, Epiphan. I. 620. Zeno I. 714. Chrysost. IIa. 81. Anastas. Sin. IIb. 587 ann.
- — per peccatum non est deletum, sed debilitatum, Augustin. IIa. 396. Isidor. Pelus. IIb. 139.
- Immortalitas* animae, Hippolyt. I. 297. Zeno I. 714. Augustin. IIa. 277.
- Imperatorum* catholicorum potestas, Augustin. IIa. 303. 305.
- Improbiorum* bona, Ambros. I. 676—677.
- Incarnationis* Filii Dei mysterium exponit atque defendit Justin. M. I. 218. Irenaeus I. 248. 250. Tertullian. I. 268. Hippolyt. I. 297. Athanas. I. 399. 408—409. Cyrill. Hierosol. I. 440. Gregor. Naz. I. 551. 555. Gregor. Nyss. I. 571. Epiphan. I. 611. Ambros. I. 666—667. 689. Cyrill. Alex. IIb. 30—31. 37. 46. 50—58. 65—68. 71. 81. 82. Nilus IIb. 122. Isidor. Pelus. IIb. 134. Marcus Erem. IIb. 148. Leo M. IIb. 187. 207. 208. 211. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 27—28. 29. Chrysost. IIa. 86 ann. 2. Augustin. IIa. 350. 381. Paulin. Nol. IIa. 430. Prudent. IIa. 441 seq. Petrus Chrysolog. IIb. 249. Maxim. Taurin. IIb. 264—265. Cassian. IIb. 301. Avit. Vienn. IIb. 393. Fulgent. Rusp. IIb. 409 seqq. 414. 422. Isaac. Antioch. IIb. 613. 614.
- Indictiones* quomodo numerentur? IIb. 488.
- Indifferentismus* reprobatur, Chrysost. IIa. 91 ann. 2.
- Infantes* ante baptismum, Augustin. IIa. 326. Isaac. Antioch. IIb. 614.
- Ingenitus*, Basil. M. I. 508. Cyrill. Alex. IIb. 48.
- Ingrati* vocantur Pelagiani et Semipelagiani IIb. 320 seqq.
- Inimicorum* dilectio, Chrysost. IIa. 82. 96. 103. Caesar. Arelat. IIb. 444.
- Initia* litterarum Armenorum, IIb. 655 seq.

- Innocentius* P. Rom. ejusque epist. II a. 405 seqq.
Inquisitio rerum divinarum, Hilar. Pictav. I. 474. Gregor. Naz. I. 548 ann. 2. Ephraem II a. 26—27.
Institutiones Cassiani, II b. 297 seqq.
 — — theologicae, Theognostus I. 362.
Intentio bona, Chrysost. II a. 103. Gregor. M. II b. 582. et pura Nilus II b. 112. Climacus II b. 456.
Intercessio pro defunctis, Cyprian. I. 333. Cyrill. Hierosol. I. 448. Epi-phan. I. 622. Ambros. I. 688. 704. Ephraem II a. 45 seq. Chrysost. II a. 129—130. Augustin. II a. 285. 403. Paulin. Nol. II a. 430. Avit. Vienn. II b. 397. Gregor. M. II b. 591. 608.
Interpretandi genus optimum juxta mentem s. Hieronymi, II a. 153.
Invidia, Clemens Rom. I. 128. Cyprian. I. 327. Caesar. Arelatens. II b. 449.
Joannes I. Pont. Rom. ejusque epistolae spuriae, II b. 535.
 — — II. Pont. Rom. ejusque epistolae, II b. 536 seqq.
 — — III. Pont. Rom. ejusque scripta plerumque dubia, II b. 548.
 — — Apameensis, II b. 626.
 — — Climacus ejusque Opera, II b. 452 seqq. Quinam Scalum ejus commentariis illustraverint? II b. 458 ann. 3.
 — — cognomine Saba, II b. 625.
Joannis Antiocheni epistolae, II b. 34. 35. 93 ann. 2.
 — — Asiae scripta historica, II b. 652 seq.
 — — Carpathii sententiae asceticae, II b. 150.
 — — Hierosolymit. scripta, quae feruntur, II a. 154.
 — — Telensis scripta, II b. 651.
 — — Evangel. commentatur Origenes I. 289. Chrysost. II a. 87. Augustin. II a. 361. Initium hujus Evangelii explanat Fulgent. Rusp. II b. 418.
Jobi librum explanat Ephraem II a. 19. Chrysost. II a. 85. Philippus II a. 186. Augustin. II a. 358. Gregor. M. II b. 580—581.
Jobii monachi Syri scripta II b. 507.
Jornandis seu Jordani Historia Gothorum II b. 489.
Josue commentatur Origenes I. 288. Augustin. II a. 357.
 — — Stylitae Chronicon, II b. 645 seq.
Jovinianum impugnat Siricius P. et Ambros. I. 639. 710. Hieron. II a. 150—151.
Jovinianus monachus ejusque errores I. 689. II a. 150—151.
Iracundia, Pastor Hermae I. 187—188. Cyrill. Alex. II b. 71. Nilus II b. 113. 114. Climacus II b. 455.
Irenaei Vita I. 240 seqq. Opera I. 244 seqq.
Irregularitas ex bigamia, Hieron. II a. 185 ann.
Isaaci Ninivitae Vita II b. 616 seqq. ejusque Opera II b. 622 seqq.
Isaacus Antiochenus, Doctor Syrorum, ejusque scripta II b. 611 seqq.
 — — Ninivita Episcopus ejusque vita et scripta II b. 616 seqq.
Isaiam prophetam explanat Origenes I. 288. Hippolyt. I. 298. Euseb. Caes. I. 384. Basil. M. I. 522. Ambros. I. 696. Ephraem II a. 19. Chrysost. II a. 84. Hieron. II a. 171.

- Isaias* abbas ejusque scripta I. 489. — *Isidori* Pelus. Vita IIb. 128. seqq. Opera IIb. 132. seqq. Sententiae eidem adscriptae, IIb. 132. ann.
- Judaei* quomodo ad fidem christianam trahendi? Gregor. M. IIb. 562.
- Judaeorum* festa et jejunia, Chrysost. IIa. 93—94.
- instructio, Gregor. Nyss. I. 570.
- Judaeos* impugnatur Epistol. ad Diogn. I. 202. Justin. M. I. 221. seqq. Tertullian. I. 268. Hippolyt. I. 296. Cyprian. I. 322. seq. Athanas. I. 399. Epiphan. I. 612. Augustin. IIa. 288—289. Prudent. IIa. 441—442. Cyrill. Alex. IIb. 70. Basil. Seleuc. IIb. 292.
- Judaismi* et Christianismi comparatio, Ignat. I. 151.
- Judicium* extremum, Hippolyt. I. 297. Cyrill. Hierosol. I. 441. Ambros. I. 675. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 38. Isidor. Pelus. IIb. 134. Caesar. Arelat. IIb. 443. ann. 4. 451.
- Judicium* liber explanatur, Origenes I. 288. Augustin. IIa. 357.
- Juliani* Imperatoris Opus adversus religionem christianam, IIb. 43.
- Julianus* Eclanensis ejusque scripta IIa. 324. 327. seqq.
- Martyr in Gallia, Gregor. Turon. IIb. 464—465.
- Julius* Africanus ejusque scripta I. 356—357.
- Juramentum*, Chrysost. IIa. 104. 106.
- Jurandi* consuetudo impugnatur per J. Chrysostomum IIa. 104. 106.
- Justificati* bona opera sunt etiam ipsius justificati bona merita, Hieron. IIa. 193. Augustin. IIa. 398.
- Justificatio* hominis describitur, Clemens Rom. I. 128. Justin. M. I. 226—227. Irenaeus I. 251—252. Athanas. I. 425. Cyrill. Hierosol. I. 447. Hilar. Pictav. I. 475. Gregor. Naz. I. 562. Gregor. Nyss. I. 596. Ambros. I. 689. 701. Chrysost. IIa. 126. Hieron. IIa. 191—192. Augustin. IIa. 396—398. Cyrill. Alex. IIb. 84—85. Nilus IIb. 122. Isidor. Pelus. IIb. 134. 139—141. Maxim. Taurin. IIb. 272. Prosper Aquit. IIb. 332. Fulgent. IIb. 415—416. 430. Gregor. M. IIb. 604—605.
- conservatur et augetur per bona opera, Irenaeus I. 252. Cyprian. I. 332. Hilar. Pictav. I. 476. Gregor. Nyss. I. 597. Ambros. 701. Hieron. IIa. 192—193. Augustin. IIa. 397. Leo M. IIb. 217—218.
- potest per quodcunque peccatum grave amitti, Irenaeus I. 252. Athanas. I. 425—426. Cyrill. Hierosol. I. 447. Chrysost. IIa. 126—127.
- obtinetur fide et operibus bonis, Gregor. Nyss. I. 597. Chrysost. IIa. 126—127. Hieron. IIa. 191. Augustin. IIa. 396—398.
- Justificatus* intuitu aeternae mercedis bene operans non peccat, Clemens Rom. I. 128. Hilar. Pictav. I. 476. Gregor. Nyss. I. 597. Ambros. I. 701—702. Hieron. IIa. 193. Augustin. IIa. 398.
- tenetur ad opera bona, Clemens Rom. I. 128. 135. Polycarp. I. 163—164. Irenaeus I. 252. Cyprian. I. 332. Athanas. I. 425.

- Hilar. Pictav. I. 476. Basil. M. I. 530. Gregor. Naz. 562. Ephraem IIa. 44. Hieron. IIa. 193. Augustin. IIa. 398—399.
- Justificatus* peccare potest et indiget gratia, Cyrill. Hierosol. I. 447. Augustin. IIa. 399—400.
- — non tenetur ex fide ad credendum se esse in numero praedestinatorum, Hieron. IIa. 194.
- — non peccat quolibet opere bono, Irénæus I. 252. Cyrill. Hierosol. 446. Gregor. Nyss. I. 597. Augustin. IIa. 397—400.
- Justinianus* Imperator, IIb. 535 seqq. ejus edictum adversus tria Capitula IIb. 544.
- Justinus* Imperator, IIb. 530 seqq.
- — philosophus et martyr, ejus Vita I. 211 seqq. Opera I. 215 seqq.
- Justitia*, Gregor. Naz. I. 549. Ambros. I. 681. Zeno I. 714. Augustin. IIa. 288. 320. 326. 329.
- Juvencus*, ejusque scripta I. 478 seqq. IIb. 396 ann. 1.

L.

- Labbé*, Dissert. de Scriptoribus eccles. I. 5.
- Lactantii* Vita et scripta I. 364 seq.
- Lapsi* post baptismum, Cyprian. I. 323—324. Augustin. IIa. 399—400.
- Latrocinium* Ephesinum Ibas IIb. 627.
- Laurentius* antipapá IIb. 391. 524
- Lazari* resuscitatio explanatur a Petro Chrysolog. IIb. 247.
- Leander* Hispalensis ejusque scripta IIb. 554.
- Legis* antiquae indoles, Petrus Chrysolog. IIb. 248.
- Legis* caeremonialis Vet. Test. interpretatio mystica, Cyrill. Alex. IIb. 59—61.
- Leo* M., ejus Vita IIb. 181 seqq. Opera IIb. 208 seqq.
- Leonis* M. epistola ad Flavianum IIb. 187. 196. 203. 211.
- Leontius* Byzantinus seu Hierosolymitanus ejusque scripta IIb. 495 seqq.
- Leontius* Neapoleos in Cypro Episcopus scripta quaedam reliquit IIb. 505 ann. 5.
- Leporius*, monachus ejusque errores, conversio et libellus emendationis IIb. 298.
- Lex* et gratia, Augustin. IIa. 365.
- Lex* spiritualis (Rom. 7, 14) quomodo intelligatur, Marcus Eremita IIb. 144.
- Libellatici* I. 303 ann. 1.
- Liberati* diaconi Breviarium IIb. 542 ann.
- Liberi* arbitrii relatio ad gratiam, vid. *Gratiae* relatio etc.
- Libertas* Ecclesiae vindicatur a P. Symmacho IIb. 525.
- — evangelica describitur, a Petro Chrysologo IIb. 254 seq.
- — hominis vera, Macar. I. 626. Ambros. I. 690. Augustin. IIa. 334.
- — hominis et justitia Dei, Augustin. IIa. 298—299.

- Libertatis* et liberi arbitrii discrimen, Augustin. IIa. 336 ann. 2. 396.
Liberum arbitrium, vid. *Arbitrium*.
Libido, Chrysost. IIa. 104.
Libri Gentilium num a juventute christiana legendi? Basil. M. I. 517.
 — — haeretici comburuntur IIb. 37. 555.
 — — prohibiti, Hieron. IIa. 157. Gregor. M. IIb. 565.
Ligni crucis veneratio, Cyrill. Hierosolym. I. 448 ann. 3.
Linguae refraenatio rectusque usus, Ephraem IIa. 35. Isidor. Pelus. IIb. 136. Maxim. Taurin. IIb. 267. Cassian. IIb. 300. Climacus IIb. 455.
Lirinensis (Lerinenensis) insula monachorum recessus IIb. 336. 341. 343. 350. 433.
Litaniae majores a Gregorio M. institutae IIb. 556.
 — — minores, vid. *Rogationes*.
Liturgia Basilii M. I. 525—526. Chrysostomi IIa. 121—122. Cyrilli Alex. IIb. 78—79. Gregorii Naz. I. 558. Marci IIb. 78—79. Romana a Gregorio M. ordinata IIb. 576. 596 seqq.
Lucae Evang. comment. Euseb. Caes. I. 385. Ambros. I. 679. Augustin. IIa. 360.
Lucifer Calaritanus ejusque scripta I. 481 seqq.
Luciferiani I. 482. eos impugnat Hieron. IIa. 148 seq.
Luctus moderandus, Ambros. I. 687.
Lumper, Historia theolog. critica de vita et scriptis ss. Patrum I. 8.
Lupercalia damnantur a P. Gelasio, IIb. 522.
Lupus Trecensis ejusque epistolae, IIb. 337. 357.
Luxuria damnatur, Nilus IIb. 113. Caesar. Arelat. IIb. 449. Climacus IIb. 455.
Luxus divitum, Chrysost. IIa. 104.

M.

- Macarius* Aegyptius ejusque scripta I. 625 seqq.
 — — Alexandrinus ejusque scripta I. 627 seq.
 — — Magnes ejusque scripta I. 490 seq.
Malchion Antioch. ejusque scripta I. 361.
Mamertus Claudianus ejusque scripta IIb. 358.
Mandata Deiabilia, Chrysost. IIb. 127.
Manichaei IIa. 238, eorum impugnatores Didymus Alex. I. 632. Ambros. I. 679. Augustin. IIa. 256. 257. 260. 263. 264. 289—301. 381. Prudent. IIa. 438.
Marci Evangelium, vid. *Victor* Antioch.
Marcus Eremita ejusque scripta IIb. 143 seqq.
 — — Gazensis ejusque scripta IIb. 147.
Maréchal, Concordantia ss. Patrum I. 8 seq.
Maria B. V. absque omni peccato fuit, Augustin. IIa. 320.
 — — Deipara (*Θεοτόκος*), vid. *Deipara*.

- Mariae* B. V. cultus, Gregor. Naz. I. 564 ann., ejusque laudes, Ennodius IIb. 475. Venant. Fortunat. IIb. 493.
- — perpetua virginitas, Ignat. I. 151. Ambros. I. 684—685. 689. Ephraem IIa. 31 ann. 2. Hieron. IIa. 149—150. Augustin. IIa. 381. Proclus Constantinop. IIb. 97. Nilus IIb. 122.
- Marius* Mercator ejusque scripta IIa. 240. IIb. 151 seqq.
- — Victor Massilienis ejusque scripta IIb. 373 seq.
- — Victorinus ejusque scripta I. 485 seqq.
- Martinus* Turon. IIa. 214. IIb. 460—461. 465. 491. 493—494. Fidei confessio ei adscripta IIa. 214 ann. 3.
- Martyrium*, Cyprian. I. 325—326. Dionys. Alex. I. 338. Gregor. Naz. I. 563—564. Gregor. Nyss. I. 593. Ephraem IIa. 32. Hieron. IIa. 166.
- — s. Ignatii, I. 158—159.
- — s. Petri in Urbe perfectum, Clemens Rom. I. 132.
- — s. Polycarpi, I. 164 seqq.
- — incruentum, Caesar. Arelat. IIb. 443 ann. 3. Gregor. M. IIb. 590.
- Martyrologium* Hieronymi, IIa. 187 seq.
- Massa damnatorum*, Augustin. IIa. 333.
- Maternus* J. F. scribit librum de errore profanarum religionum I. 366.
- Matrimonii* institutio et finis, Ignat. I. 155. Chrysost. IIa. 89—90. 115. Augustin. IIa. 324—325. 326. 328—330. 370—371.
- — dubia a Pontifice Romano solvuntur IIb. 212.
- Matrimonium* christ. indissolubile, Pastor Hermæ I. 184. 190. Chrysost. IIa. 90. Hieron. IIa. 185 ann. Augustin. IIa. 284. 365. Innocent. P. Rom. IIa. 407.
- — Joseph et Mariae, Augustin. IIa. 330.
- — in statu naturae integrae et vitatae, quomodo differat, Augustin IIa. 323.
- — inter cognatos, Ambros. I. 690. Chrysost. IIa. 89—90. Ennod. IIb. 473. Gregor. M. IIb. 595.
- Matthaei* Evangelium comment. Origenes I. 288. Athanas. I. 421. Hilar. Pictav. I. 469—470. Chrysost. IIa. 85—86. Hieron. IIa. 171. Augustin. IIa. 360—361.
- Mauritii* Vita IIb. 466.
- Mauritii* et sociorum passio, IIb. 345 seqq.
- Maxentii* J. scripta IIb. 406 ann.
- Maximi* Taurin. Vita IIb. 256 seqq. Opera IIb. 262 seqq.
- Maximianus* Constantinop. patriarcha IIb. 33.
- Mediolanensium* Episcoporum inde a s. Ambrosio laudes canit Ennodius IIb. 475—476.
- Meditatio* commendata, Ephraem IIa. 35.
- Melchisedek*, prophetia in eum edita explanatur, IIa. 181. IIb. 146.
- Melchisedekitae* impugnantur IIb. 146.
- Meletiani* I. 411.
- Meletius* Lycopolitanus ejusque schisma I. 363.
- Melito* Sardensis I. 237.

128. 135. Irenaeus I. 252. Cyprian. I. 332. Athanas. I. 425. Cyrill. Hierosol. I. 446. 448 ann. 3. Hilar. Pictav. I. 476. Basil. M. I. 530. Gregor. Naz. I. 562. Ephraem IIa. 44. Chrysost. IIa. 110. 127. Augustin. IIa. 398. Cyrill. Alex. IIb. 85. Nilus IIb. 127. Isidor. Pelus. IIb. 140. Leo M. IIb. 218. Caesar. Arelat. IIb. 441. 443. Vid. etiam *Justificatio, Justificatus*.
- Opera* bona possibilia et meritoria, Clemens Rom. I. 128. Polycarp. I. 163—164. Hermae Pastor I. 188 seq. Justin. M. I. 227. Irenaeus I. 252. Hilar. Pictav. I. 476. Basil. M. I. 530. Gregor. Naz. I. 562. Gregor. Nyss. I. 597—598. Ambros. 701—702. Chrysost. IIa. 127. Hieron. IIa. 193. Augustin. IIa. 398 seq. Cyrill. Alex. IIb. 85. Isidor. Pelus. IIb. 140 seq. Fulgent. Rusp. IIb. 430 seq.
- — bona ante justificat. non esse peccata, Irenaeus I. 252. Cyrill. Hierosol. I. 446. Gregor. Nyss. I. 597. Augustin. IIa. 398—399.
- — bona et mala non Deum operari, Basil. I. 529—530. Hieron. IIa. 191. Augustin. IIa. 396—397.
- — dogmatica, moralia et ascetica ss. Patrum imprimis commendanda, I. 107. 108. 109. 111. 112.
- — supererogatoria, Pastor Hermae I. 190. Fulgent. Rusp. IIb. 418.
- Optatus* Milev. ejusque scripta IIa. 244 seqq.
- Oratio* commendatur, Pastor Hermae I. 188. Tertullian. I. 270. Origenes I. 290. Gregor. Nyss. I. 583. Macar. I. 626. Ephraem IIa. 35. Augustin. IIa. 382. Cyrill. Alex. IIb. 71. Nilus IIb. 112—113. 116. 118. 124. Petrus Chrysolog. IIb. 249. Cassian. IIb. 300. Fulgent. Rusp. IIb. 426. Climacus IIb. 456. Gregor. M. IIb. 590.
- Orationis* dominicae expositio, Tertullian. I. 270. Origenes I. 290. Cyprian. I. 326. Gregor. Nyss. I. 583. Chrysost. IIa. 86 ann. 2. Augustin. IIa. 282. 347. Petrus Chrysolog. IIb. 249. Venant. Fortunat. IIb. 493.
- Ordinandi* jus Metropolitano Episcopo convenit, P. Zosimus IIa. 408—409.
- Ordinatione* imprimi characterem indelebilem docet Augustin. IIa. 400 ann. 2. cf. Gregor. M. IIb. 571 ann. 4.
- Ordinationes* sacrae secundum canones peragenda IIa. 409. IIb. 212. 436. 511. 522. 526. 535. 572.
- Ordinationis* s. sacramentum, Gregor. Naz. I. 563. Gregor. Nyss. I. 598. Dionys. Areopagita I. 637. Augustin. IIa. 400. Innocent. P. IIa. 407.
- — illicitae poena IIa. 409. IIb. 511.
- Ordo* Ambrosianus, I. 696.
- Orientalium* Episcoporum schisma Ephesi a. 431 exortum, IIb. 28 seqq.
- Orientius*, Episcopus Auscianus ejusque scripta IIb. 374 seqq.
- Origenis* Vita I. 282 seqq. Opera I. 286 seqq. Errores, IIa. 153 ann. 2. IIb. 501.

- Origenistas* impugnans Methodius I. 350—351. Epiphan. I. 611—612.
 Hieron. IIa. 184.
Orosii P. Vita IIa. 412 seqq. Opera IIa. 415 seqq.
Orsiesii abbatis Tabennensis doctrina de institutione monachorum I. 489.
Oudin C., Commentar. de Scriptor. eccles. I. 9.

P.

- Pachomii* regula I. 489. IIa. 179.
Pacianus ejusque scripta IIa. 240 seqq.
Palladius uterque et eorum scripta IIa. 209 seqq.
Pallii usus a Pontif. Roman. conceditur IIb. 526. 541. 548 ann. 2.
 561. 571.
Palmaris Synodus IIb. 391.
Pamphilus ejusque scripta I. 375 ann. 1. 278 ann. 1.
Papae nomen Romano Pontifici tributum IIb. 473 ann. 3.
Papias ejusque scripta I. 205 seqq.
Parabola de decem virginibus pulchre exponitur a Caesario Arelat.
 IIb. 441.
 — — de filio prodigo explanatur a Petro Chrysologo IIb. 247. 254
 ann. 2.
Parabolas Evang. explicant Petrus Chrysolog. IIb. 247. Maxim. Taurin.
 IIb. 267.
Paradisus, Ambros. I. 670. Augustin. IIa. 357.
Paralipomenon libros exponit Theodoret. IIb. 225 seq.
Parentum erga liberos officia, Chrysost. IIa. 111.
Parmenianus Donatista, IIa. 247. 248.
Parvuli sine baptismo decedentes eorumque sors, Augustin. IIa. 345
 ann. 3. Fulgent. Rusp. IIb. 418—419. P. Gelasius IIb. 522.
Pascha Judaeorum, Gregor. Naz. I. 552.
Paschatis indictio et celebratio, I. 259 seq. Dionys. Alex. I. 340. Ana-
 tol. I. 353. Gregor. Naz. I. 552. Ambros. I. 690. Cyrill. Alex.
 IIb. 69. Leo M. IIb. 213.
Passionis Christi mysterium exponit Cyrill. Alex. IIb. 56. 57. Fulgent.
 Rusp. IIb. 413.
Pastores animarum egregie informantur a Climaco IIb. 457—458. et
 Gregorio M. IIb. 582. 584 seqq.
Paterii expositio Vet. Novique Testamenti IIb. 601 ann.
Paterna benedictio, Ambros. I. 674.
Patientia, Pastor Hermae I. 187. Tertullian. I. 271. Cyprian. I. 327.
 Macar. I. 626. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 34 ann. 3. Augustin.
 IIa. 369—370. Isidor. Pelus. IIb. 136. Climacus IIb. 456.
Patres Apostolici I. 119 seqq.
 — — sancti I. 27 seqq.
Patrologiae notio I. 1.

- Patrologiae* divisio I. 13. seq. — *Patrum* ss. auctoritas in expositione s. Scripturae I. 48 seqq. IIb. 485. 486. 487.
- Patriarcha* oecumenicus audire vult patriarcha Constantinopol., unde controversia exoritur, IIb. 569 seqq.
- Patrimonium* s. Petri IIb. 577. 579 ann. 2.
- Patripassianos* impugnatur Prudent. IIa. 441.
- Pauli* epistolas interpretatur Origenes I. 289. Marius Victorinus I. 487. Ephraem IIa. 19. Chrysost. IIa. 91 seq. Hieron. IIa. 171. Augustin. IIa. 362 seq. Theodoret. IIb. 227 seq. Gennadius patriarcha Constantinopolitan. IIb. 227. ann. 3. Petrus Chrysolog. IIb. 248.
- — Emeseni Homiliae et libellus fidei IIb. 33 ann. 2.
- Paulini* Nolani Vita IIa. 422 seqq. Opera IIa. 430 seqq.
- Paulinus* Pellaeus ejusque carmen eucharisticum IIb. 376 seq.
- — Petricordius ejusque scripta IIb. 377 seqq.
- Paulum* Samosatenum impugnatur Dionys. Alex. I. 341.
- Paupertas* evangel., Chrysost. IIa. 82. 106. Paulin. Nol. IIa. 431. Nilus IIb. 116. 118. Climacus IIb. 455 seq.
- Pax* laudatur, Clemens Rom. I. 128. Nilus IIb. 117. Isidor. Pelus. IIb. 135. Gregor. M. IIb. 574.
- — vera quatenam sit? Gregor. M. IIb. 568 ann.
- Peccati* origo, natura et sequelae, Method. I. 350. Cyrill. Hierosol. I. 438. Gregor. Naz. I. 554. Gregor. Nyss. I. 571. Hieron. IIa. 166. Augustin. IIa. 296. 297. 298. 330. 332. 335. 338. 365. Prudent. IIa. 442. Nilus IIb. 122. Isidor. Pelus. IIb. 135.
- Peccatorum* discrimen, Augustin. IIa. 365. 382.
- — remissio quomodo fiat, Fulgent. Rusp. IIb. 403. 415 seq.
- Peccatum* originale, ejus effectus ac propagatio, Tatian. I. 230. Athanas. I. 424. Hilar. Pictav. I. 475. Gregor. Nyss. I. 571. Chrysost. IIa. 97. 126. Augustin. IIa. 287. 300. 316. 320. 324. 328. 330. 332. 334. 335. 337. 338. 385. 395 seq. Paulin. Nol. IIa. 430. Prudent. IIa. 442. Nilus IIb. 122. Marcus Erem. IIb. 144. Petrus Chrysolog. IIb. 248. Basil. Seleuc. IIb. 291. Prosper Aquit. IIb. 322 seq. 330 seq. Fulgent. Rusp. IIb. 422. Gelas. P. IIb. 522. Gregor. M. IIb. 593.
- — in Spiritum sanctum, Augustin. IIa. 362.
- — unicum malum, Chrysost. IIa. 106.
- Pelagiani* IIa. 239. 267. eosdem impugnatur Hieron. IIa. 145 seq. Augustin. IIa. 267. 290. 313 seqq. 381. Innocent. P. IIa. 406. P. Gelas. IIb. 522.
- Pelagius* P. I. ejusque epistolae IIb. 546 seqq.
- — P. II. ejusque epistolae IIb. 549 seqq.
- — haereticus IIa. 145 seq.
- Pentateuchum* explicant Origenes I. 288. Augustin. IIa. 357.
- Peregrinationes* sacrae, Paulin. Nol. IIa. 430. Gregor. M. IIb. 596.

- Perfectionis christianae idea*. Ignat. I. 152 seqq. Clemens Alex. I. 280. Gregor. Nyss. I. 580. 581. 584. 585. Macar. Aegypt. I. 626. Chrysost. IIa. 103. Hieron. IIa. 184. Augustin. IIa. 382. Paulin. Nol. IIa. 431. Isidor. Pelus. IIb. 135. *atque via*, Polycarp. I. 163. Basil. M. I. 513. Evagrius I. 630. Ambros. I. 690. Ephraem IIa. 33. Paulin. Nol. IIa. 431. Nilus IIb. 117. Marcus Erem. IIb. 145. Cassian. IIb. 300. Caesar. Arelat. IIb. 448 seqq. Gregor. M. IIb. 582. 594.
- Perseverantia*, Hieron. IIa. 194. Augustin. IIa. 347 seqq.
- Persona* quid sit? IIb. 479.
- Petri Chrysologi Vita* IIb. 240 seqq. *Opera* IIb. 246 seqq.
- — et Pauli *festivitas* IIb. 524 ann. 1.
- Pheschito* IIa. 20.
- Philastrius ejusque scripta* I. 710 seqq.
- Phileas Thmuitanus ejusque epistolae* I. 362 seq.
- Philippus* I. 257.
- Philo Carpasius* I. 617.
- Philocalia Origenis* I. 290 ann.
- Philosophia* apud veteres Patres atque Scriptores quid significet, I. 231. 494 ann. 1. IIa. 383. IIb. 116.
- Philoxenus seu Xenias Mabugensis ejusque scripta* IIb. 648 seqq.
- Phoebadius ejusque scripta* I. 484 seq. IIb. 470.
- Photinianorum commenta impugnat Avitus Viennensis*, IIb. 394.
- Photinianos impugnat Ambros.* I. 679.
- Pierius Alexandr. presbyter ejusque scripta* I. 362.
- Pinta* Episcopus Arianus Vandalorum a Fulgentio impugnatus IIb. 402. 428.
- Poenae daemonum et damnatorum aeternae*, Augustin. IIa. 301. Fulgent. IIb. 416. Gregor. M. IIb. 591.
- Poenitentia publica*, Pacianus IIa. 243. Avit. Vienn. IIb. 395. Caesar. Arelat. IIb. 444.
- — sera sub ictu mortis, Avit. Vienn. IIb. 394.
- Poenitentiae necessitas*, Pastor Hermae I. 184. Isidor. Pelus. IIb. 135. Marcus Erem. IIb. 144. Petrus Chrysolog. IIb. 249. Fulgent. Rusp. IIb. 416. 425. Caesar. Arelat. IIb. 444. Climacus IIb. 455.
- — sacramentum ejusque partes, Clemens Rom. I. 128. Tertullian. I. 271—272. Cyprian. I. 332—333. Athanas. I. 426. Basil. I. 530—531. Ambros. I. 669. 703. Ephraem IIa. 37—38. 45. Chrysost. IIa. 102. 110. 126—127. Pacian. IIa. 243. Augustin. IIa. 285. 399—400. Leo M. IIb. 212. 218—219.
- Polycarpi Vita et scripta* I. 159 seqq.
- Polychronius ejusque scripta* IIb. 5.
- Porphyrium* impugnat Method. I. 352.
- Possidius Calamensis scripsit vitam s. Augustini* IIa. 250. 259 ann. 2.
- Potamii Ulyssiponensis Episcopi scripta* I. 715.

- Potestatis* eccles. et civilis limites describit P. Gelasius II b. 520. P. Symmachus II b. 525.
- Praeceptorum* moral. collectio, Augustin. II a. 368.
- Praeceptum* primis parentibus datum, Chrysost. II a. 81. Augustin. II a. 300.
- Praedestinatio*, Justin. I. 226—227. Augustin. II a. 342. 343 seqq. 347 seqq. 365. 366. 381 ann. 2. Isidor. Pelus. II b. 134. Prosper Aquit. II b. 313 seqq. Fulgent. Rusp. II b. 416 seqq. Gregor. M. II b. 593. 606.
- Praedestinationis* notio, Augustin. II a. 346.
- Praedicandi* officium, quod sacerdotibus incumbit, Maxim. Taurin. II b. 267. Caesar. Arelat. II b. 434. 446.
- Praedicatio* indigentis auditorum accommodanda, Gregor. M. II b. 585.
- Praedicatoris* verba et opera inter se congruere debent II b. 586.
- Presbyteri* munia, Augustin. II a. 382.
- Primatus* Romanae Ecclesiae, Irenaeus I. 251. et Romani Pontificis II b. 25. 26. 29. 99. 100. 183 seqq. 197 seq. 209. 217. 250. 259. 391—392. 520. 529. 537. 540. 558. 565. 569—570. 571 seqq.
- Principia* artis criticae I. 68 seqq.
- — de auctoritate ss. Patrum I. 43 seqq.
- Principium* fidei Ecclesiae catholicae I. 17 seqq.
- Priscilliani* Vita II a. 219 seqq. Opera II a. 226 seqq.
- Priscillianistarum* errores II a. 223 ann. 2.
- Priscillianistas* impugnatur Augustin. II a. 290. 381. Oros. II a. 415.
- Privilegia* concedit Pontifex Romanus, Gregor. M. II b. 574 seq.
- Proba* Falconia composuit Centonem Virgilianum II a. 444 ann. 3.
- Proclus* Cyzici, postea Constantinopolis Episcopus, verae fidei defensor II b. 16. Ejus Opera II b. 39 seqq.
- Propagatio* doctrinae christ. I. 23 seq.
- Prophetas* commentatur Ambros. I. 696. Ephraem II a. 18 seqq. Chrysost. II a. 83 seqq. Hieron. II a. 171. Theodoret. II b. 227. Cyrill. Alex. II b. 61—62. 77. 79.
- Prophetiae* Vet. Testam., Augustin. II a. 294—295. 302. Gregor. M. II b. 582.
- Prosperi* Aquit. Vita II b. 306 seqq. Opera II b. 312 seqq.
- Proverbia* explanat Hippolyt. I. 298.
- Providentia* divina, Irenaeus I. 248. Lactant. I. 365. Cyrill. Hierosol. I. 439. Gregor. Naz. I. 557. Ephraem II a. 26. Chrysost. II a. 102. 111—112. 117. Augustin. II a. 276. 357. 365. Paulin. Nol. II a. 430. Theodoret. II b. 233. Salvian. Massil. II b. 351. Boëthius II b. 481.
- Prudentia*, Macar. I. 626. Ambros. I. 681. Prudentiae pastoralis exemplum, Augustin. II a. 382.
- Prudentius* ejusque scripta II a. 436 seqq.
- Psalms* interpretatur Origenes I. 288. Hippolyt. I. 298. Euseb. Caesar. I. 384. Athanas. I. 419 seqq. Hilar. Pictav. I. 469. Gre-

gor. Nyss. I. 581—582. Epiphan. I. 615. Ambros. I. 678. Chrysost. IIa. 83. Hieron. IIa. 182. Vincent. IIa. 208. Augustin. IIa. 358—359. Theodoret. IIb. 226. Petrus Chrysolog. IIb. 248. Prosper. Aquit. IIb. 326. Gregor. Turon. IIb. 466. Cassiodor. IIb. 487.

Psalmos poenitentiales exponit Gregor. M. (?) IIb. 599.

Psalterium Romanum, IIa. 169. Gallicanum IIa. 169.

Pugna spiritualis, Cyrill. Alex. IIb. 71. Nilus IIb. 112. 116. 118. Isidor. Pelus. IIb. 136. Marcus Erem. IIb. 144.

Purgatorium, Cyprian. I. 333. Epiphan. I. 622. Ambros. I. 704. Chrysost. IIa. 129—130. Augustin. IIa. 322 ann. 2. 403. Isidor. Pelus. IIb. 142. Caesar. Arelat. IIb. 451—452. Gregor. M. IIb. 590. 608. vid. etiam *Intercessio* pro defunctis.

Pythonissa, Eustath. I. 429. Gregor. Nyss. I. 581. Augustin. IIa. 366.

Q.

Quadratus ejusque liber pro fide christiana I. 235 seq.

Quaestiones Veteris et Novi Testamenti (incerti auctoris) IIa. 357 ann. 3.

Quartodecimanos impugnat Chrysost. IIa. 94.

R.

Rabulas Edessenus ejusque epistola IIb. 39 seq. 92.

Radegundis, ex regina monialis, IIb. 450. 492. 493. 494.

Rebaptizati ab haereticis quomodo in Ecclesiam recipiendi IIb. 518.

Redemptio generis hum. ejusque effectus, Epistol. ad Diognet. I. 203 seq.

Justin. I. 223. Irenaeus I. 248 seqq. Gregor. Nyss. I. 571. Ephraem

IIa. 30. Chrysost. IIa. 96. 97. Augustin. IIa. 282. 329. 365.

Regnum Christi aeternum, Cyrill. Hierosol. I. 441.

— — millenarium, Irenaeus I. 250.

Regula s. Augustini IIa. 382. Basilii M. I. 494. 514—516. 536 ann. 2.

Pachomii IIa. 179. Caesarii Arelat. IIb. 449—450.

Regulae in usu artis criticae I. 77 seqq.

— — ad summam utilitatem in lectione ss. Patrum capessendam I. 115 seqq.

Regum libros illustrat Ephraem IIa. 19. Theodoret. IIb. 225—226. Gregor. M. (?) IIb. 598—599.

Religio vera, Augustin. IIa. 279. 280.

Reliquiae Sanctorum venerandae, Polycarp. I. 166 seq. Cyrill. Hierosol. I. 448 ann. 3. Hilar. Pictav. I. 477. Basil. I. 531. Gregor. Naz. I. 563—564. Gregor. Nyss. I. 599. Ambros. I. 704. Ephraem IIa. 46. Chrysost. IIa. 98. Hieron. IIa. 166. 195—196. Gaudent.

- IIa. 218—219. Paulin. Nol. IIa. 430. 434—435. Isidor. Pelus. IIb. 142. Maxim. Taurin. IIb. 274 seq. P. Symmachus IIb. 526. Gregor. Turon. IIb. 460. 464 seq. Gregor. M. IIb. 555. 576. 595 ann. 4.
- Remigius* Remensis ejusque scripta IIb. 357 ann. 2. 494.
- Restitutionis* officium, Augustin. IIa. 382. Paulin. Nol. IIa. 431.
- Resurrectio* J. Chr., Gregor. Nyss. I. 588. Ephraem IIa. 30. Chrysost. IIa. 96—97. Jacob. Sarug. IIb. 642.
- — carnis, Clemens Rom. I. 128. 135. Tatian. I. 230. Athenag. I. 233. Tertullian. I. 269. Hippolyt. I. 297. Method. I. 351. Cyrill. Hierosol. I. 441. Gregor. Nyss. I. 574 seq. 580. Epiphan. I. 611—612. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 26. Chrysost. IIa. 91 ann. 3. 95. 105. Hieron. IIa. 162. Paulin. Nol. IIa. 430. Nilus IIb. 122. Isidor. Pelus. IIb. 134. Gregor. Turon. IIb. 462. P. Gelas. IIb. 522. Gregor. M. IIb. 555. 582. Jacob. Sarug. IIb. 639.
- Retributio* aeterna, Clemens Rom. I. 128. Hippolyt. I. 297. Ambros. I. 702. Chrysost. IIa. 98. Hieron. IIa. 193. Augustin. IIa. 398—399.
- — bonorum et malorum futura, Isidor. Pelus. IIb. 134.
- Rheticus* ejusque scripta I. 478.
- Rhodon* I. 258.
- Ritus* Ecclesiae, Epiphan. I. 622 ann. 2. Augustin. IIa. 383. Innocent. IIa. 407.
- Rogationes* (litaniae) a Mamerto Viennensi institutae IIa. 355. 357 ann. 1. 396. 443.
- Rogationum* supplicationes, Ephraem IIa. 40.
- Rufinus* presbyter Aquilej., ejus Vita IIa. 196 seqq. Opera IIa. 199 seqq.
- Ruricius* Lemovicensis ejusque scripta IIb. 357.

S.

- Sabellii* errores impugnati Dionys. Alex. I. 336. 337 ann. 1. 339. Vigil. Taps. IIb. 468.
- Sacerdotii* institutio, dignitas et potestas, Cyprian. I. 332. Hilar. Pictav. I. 476 ann. 2. Gregor. Naz. I. 551. 563. Ambros. I. 703. Ephraem IIa. 35 seq. 44. Chrysost. IIa. 112 seqq. Pacian. IIa. 244. Isidor. Pelus. IIb. 141. Gregor. M. IIb. 595.
- Sacerdotum* officia, Gregor. Naz. I. 550—551. Isidor. Pelus. IIb. 137. Maxim. Taurin. IIb. 267. Gregor. M. IIb. 557—558.
- Sacramenta* operari ex opere operato, Optat. Milev. IIa. 249. Isidor. Pelus. IIb. 134.
- Sacramentarium* Leoninum IIb. 214. Gelasianum IIb. 523. Gregorianum IIb. 597.
- Sacramentorum* institutio, effectus et minister, Gregor. Nyss. I. 571. Ambros. I. 668 seq. Hieron. IIa. 194 seq. Augustin. IIa. 400.

Sacrificia Vet. Test., Augustin. II a. 300. 365.

Sacrificiorum genera, Zeno I. 714.

Sacrificium missae, vid. *Eucharistia* ceu sacrificium.

Saeculi fuga suadetur, Ambros. I. 673—674. Cyrill. Alex. II b. 71.

Salonii Genevensis opusculum, II b. 341 ann. 2.

Salvianus Massil. ejusque scripta II b. 349 seqq.

Sanctimonialium instructio, Augustin. II a. 292.

Sanctorum veneratio et invocatio utilis, Cyrill. Hierosol. I. 448. Basil.

I. 531. Gregor. Naz. I. 563—564. Gregor. Nyss. I. 599. Epiphan.

I. 622. Ambros. I. 704. Chrysost. II a. 130. Hieron. II a. 195—196.

Gaudent. II a. 218. Augustin. II a. 403. Paulin. Nol. II a. 430. 433.

435. Cyrill. Alex. II b. 46. 86—87. Nilus II b. 127—128. Isidor.

Pelus. II b. 142. Leo M. II b. 219—220. Maxim. Taurin. II b.

274 seq. Hilar. Arelat. II b. 339 seq. Gregor. Tur. II b. 460. 466.

Ennod. II b. 473. Gregor. M. II b. 609 seq.

Sanctorum corpus et vita post resurrectionem, Augustin. II a. 285
—286. 287.

— — Vet. Test. salvatio, Augustin. II a. 326.

Sapientia vera, Augustin. II a. 276. 383.

Sardicensis Synodus I. 395 seq.

Satisfactio necess. in sacram. poenitentiae, Clem. Rom. I. 135. Cyprian.
I. 333. Basil. I. 531. Nilus II b. 127.

Scandalum, Ephraem II a. 35.

Schisma quam grave sit malum II a. 305. II b. 550.

Schismatis notio, Augustin. II a. 307.

Scholasticorum praecursor, Boëthius II b. 480.

Schram, Analysis ss. Patrum I. 8.

Scientia profana, Pacianus II a. 242. Augustin. II a. 383.

Scriptura s. fons veritatis, Irenaeus I. 248. Cyrill. Hierosol. I. 438.
Hieron. II a. 190. Augustin. II a. 287.

— — difficilis intellectu, Chrysost. II a. 83 seq. Hieron. II a. 181 seq.

Scripturae s. interpretationis modi, I. 112 seqq. II b. 133. 229. 243.

— — interpres qualis esse debeat, Hilar. Pictav. I. 475. Augustin.
II a. 291.

— — interpretis dotes, Augustin. II a. 354. Isidor. Pelus. II b. 132
—133.

— — lectio, Augustin. II a. 382. Gregor. M. II b. 582. 594. 601 seqq.
et meditatio, Ephraem II a. 35. Caesar. Arelat. II b. 441.

— — profunditas, Petrus Chrysolog. II b. 248. 251 ann.

— — sensus multiplex, Augustin. II a. 274. 294. Gregor. M. II b.
601 seq. sensus quadruplex, Cassian. II b. 300. sensus spiritualis
sive mysticus optime exponitur a Cyrillo Alex. II b. 83.

Secundinus Manichaeus II a. 264.

Sedium patriarchalium ordo, P. Gelas. in Synodo Rom. II b. 521.

Sedulius ejusque scripta II a. 443 seqq.

Seleuciensis Synodus I. 417.

Semiariani I. 371.

Semipelagianorum errores et impugnatio. II a. 338. 343 seqq. II b. 98 seqq. 300. 303 seqq. 307 seqq. 418 seqq.

Sepulcra Martyrum sub ara, Maxim. Taurin. II b. 273.

Serapion Antiochenus I. 258.

— — Thmuitanus ejusque scripta I. 489.

Sergii Rhaesinensis presbyteri et medici scripta II b. 654.

Sermones de festis Domini et Sanctorum, Leo M. II b. 208—209. 215.

Petrus Chrysolog. II b. 250. Maximus Taurin. II b. 264 seq.

Sermonis Domini in monte explanatio, Augustin. II a. 360 seq.

Servus servorum Dei vocari voluit Gregorius M. II b. 570.

Severianus Gabal. ejusque scripta II a. 66—67 ann. 1.

Sidonius ejusque scripta II b. 353 seqq.

Silentium commendat Climacus II b. 455. vid *Linguae* refraenatio.

Silverii P. epistolae spuriae II b. 540 ann. 3.

Simeon Beth-Arsamensis ejusque epistolae II b. 646 seqq.

Similitudo Dei Patris et Filii asseritur et declaratur a Cyrillo Alex. II b. 48.

Simoniam impugnat Gennadius Constantinopol. II b. 227 ann. 3. P. Symmachus II b. 526. P. Hormisdas II b. 535. Gregor. M. II b. 571.

Simplicitas commendatur, Hermae Pastor I. 184.

Simplicius P. ejusque epistolae II b. 511 seqq.

Siricius P. ejusque scripta I. 709 seq.

Sixtus III. P. Rom. II b. 33. 35—36. 101 seqq. ejusque epistolae et opera afficta II b. 102 ann. 3.

Solitudinis laudes, Ephraem II a. 35. Hieron. II a. 184. Eucher. Lugdun. II b. 343.

Somniorum origo et significatio, Synes. II b. 168. Climacus II b. 455. eorum observatio, Gregor. M. II b. 591.

Sophronii patriarchae Hierosolymit. Synodica II b. 556 ann. 3.

Soror apud ss. Patres et scriptores antiquos significat uxorem, quacum continenter vivunt, II a. 424. II b. 350 ann. 1. cf. I. 567 ann. 2.

Spectacula, Tertullian. I. 270. Chrysost. II a. 104.

Spes christiana, Zeno I. 714. Nilus II b. 123.

Spiritus s. apparitio in specie columbae, Augustin. II a. 381.

— — s. divinitas ejusque distinctio a Patre et Filio, Athanas. I. 406 seqq. cf. II b. 470. Cyrill. Hierosol. I. 441. Hilar. Pictav. I. 460. 462. Basil. I. 508. 509 seq. Gregor. Naz. I. 548. Gregor. Nyss. I. 571. 577—578. Epiphan. I. 611. Didymus Alex. I. 632. Ambros. I. 665 seq. Chrysost. II a. 97. Augustin. II a. 350. 366. Cyrill. Alex. II b. 47 seqq. Nicetas Aquilej. II b. 278—279. Avit. Vienn. II b. 393. Fulgent. Rusp. II b. 410. Vigil. Taps. II b. 470. Gregor. M. II b. 582.

— — s. effectus, Augustin. II a. 366. Fulgent. Rusp. II b. 418.

— — s. processio, Cyrill. Alex. II b. 71. Theodoret. II b. 236 ann. 3. Nicetas Aquilej. II b. 278.

Sprenger, Thesaurus rei patristicae I. 8.

Stephanus Bar-Sudaili monachus, qui aeternitatem poenarum bonorum-
que retributionem negavit, IIb. 65. Auctor est libri Hiero-
thei ibid.

Subsidia in lectione ss. Patrum I. 81 seqq.

Sulpicius Severus ejusque scripta IIa. 212 seqq.

Superbia, Clemens Rom. I. 128. Chrysost. IIa. 84. Paulin. Nol. IIa.
431. Nilus IIb. 113. Fulgent. Rusp. IIb. 417. Caesar. Arelat.
IIb. 449. Climacus IIb. 456.

Symboli Apost. expositio. Ambros. I. 697. Augustin. IIa. 281. Nicetas
Aquilej. IIb. 278. Venant. Fortunat. IIb. 493.

Symbolum, quod vocatur Athanasianum, ejus auctor, I. 422. IIa. 470
—471. 494—495. ejusque expositiones IIa. 219 ann. IIb. 494
—495.

Symmachus P. ejusque epistolae IIb. 524 seqq.

Synesius Ptolem. ejusque scripta IIb. 165 seqq.

Synnisiastae IIb. 2. 75.

Synodales epistolae juxta antiquum in Ecclesia morem IIb. 556 ann. 3.

Synodi quotannis habendae IIb. 212. 511. 535.

Synodicon Cassinense IIb. 13—14.

Synodus Palmaris IIb. 391. 472. 474.

— — ad Quercum IIa. 69. 70. 74.

Synopsis s. Scripturae tributa Athanasio I. 421. Chrysostomo IIb. 93.

T.

Tatianus Assyrius ejusque Oratio contra Gentes I. 230 seqq.

Temperantia commendatur a Gregorio Nyss. I. 586. Ambros. I. 674.
681. Ephraem IIa. 35. Nilo IIb. 112. 113. et Climaco IIb. 455.

Tentationes, Ephraem IIa. 35 ann. 2. Nilus IIb. 114. 123. Isidor.
Pelus. IIb. 136. Cassian. IIb. 300. Climacus IIb. 456. Gregor.
M. IIb. 590 594.

Tertullianus ejusque Opera I. 264 seqq.

Testamenti Vet. et Nov. auctor unus, Irenaeus I. 249. Ephraem IIa
26. Chrysost. IIa. 90. Augustin. IIa. 300.

— — Vet. et Nov. discrimen et relatio, Augustin. IIa. 294.

— — utriusque authentia et integritas, Augustin. IIa. 295.

Testamentum Gregorii Naz. I. 556. Ephraem Syri IIa. 41. Caesarii
Arelat. IIb. 438. 450.

Testes praestantissimi de Patribus et Scriptoribus eccles. I. 69 seqq.

Theclae virginis et martyris vita et miracula IIb. 292—293.

Theodoret Cyrensis Vita IIb. 221 seqq. Opera IIb. 225 seqq.

— — Opera quaedam ab Ecclesia damnata IIb. 236.

Theodori lectoris Opera IIb. 507 seqq.

Theodorus Heraclaeotes ejusque scripta IIa. 2.

- Theodorus* Mopsuestenus ejusque scripta, errores atque damnatio IIa. 2. 56. IIb. 3—5. 39—41. 92—94. vid. etiam *Tria capitula*.
- Theodotus* Ancyranus ejusque scripta IIb. 30—31 ann. 1.
- Theognostus* Alexandrinus ejusque libri I. 362.
- Theologiae* significatio apud Veteres I. 390 ann. 2.
- Theonae* Alexandrini epistola ad Lucianum praefectum cubiculariorum I. 362.
- Theophilus* Alexandrinus ejusque scripta I. 610. 625 ann. 1. IIa. 68—74. 154—155. 157—159. 163—164.
- — Antiochenus ejusque libri I. 234 seq.
- Thrasamundus*, Vandalorum rex, fidem catholicam de ss. Trinitate impugnat, a Fulgentio refellitur IIb. 402.
- Tichonius* Afer ejusque liber IIa. 355.
- Timor* Dei, Pastor Hermae I. 188. Ambros. I. 681. Zeno I. 714. Ephraem IIa. 34 ann. 3. Augustin. IIa. 365. Climacus IIb. 456.
- — poenae, Augustin. IIa. 342.
- Timotheus* Alex. ejusque scripta I. 624 seq.
- Titus* Bostrensis ejusque scripta I. 489 seq.
- Tomus* quid significet apud Patres I. 411 ann. 2.
- — de anathematis vinculo non dissolvendo Gelasio P. tributus IIb. 519 ann. 2.
- Tractatus* quid significet apud Veteres I. 713 ann. 1.
- Traditio* fons doctrinae revelatae, Irenaeus I. 248. Athanas. I. 424. Basil. M. I. 529. Gregor. Nyss. I. 596. Epiphan. I. 620. Chrysost. IIa. 126. Hieron. IIa. 190. Augustin. IIa. 308 ann. 1. Cyrill. Alex. IIb. 83. Vincent. Lirin. IIb. 105—107. Boëthius IIb. 479.
- Trajan* Imperatoris liberatio ex inferno per preces Gregorii M. ad fabulas amandatur IIb. 591 ann. 1.
- Transfigurare* quid significet apud veteres scriptores latinos I. 702 ann. 2.
- Translatio* Episcoporum prohibita IIb. 511. 539.
- Transsubstantiatio*, Gregor. Nyss. I. 598 ann. 2. Ambros. I. 702. Ephraem IIa. 44. Chrysost. IIa. 129 ann. 1. Nilus IIb. 127. Gregor. M. IIb. 607 ann. 2.
- Tria capitula* in controversiam vocata IIb. 423 ann. 541 seqq. 566—567.
- Tribulationes*, vid. *Adversae res*.
- Tricaletii* Bibliotheca manualis Ecclesiae Patrum I. 6 ann.
- Trinitatis* mysterium adstruunt et exponunt Tertullian. I. 268. Hippolyt. I. 297. Dionys. Alex. I. 339. Gregor. Thaum. I. 345. Athanas. I. 401. Cyrill. Hierosol. I. 439 seqq. Hilar. Pictav. I. 460—462. Basil. I. 508 seqq. Gregor. Naz. I. 548. 555. 557. Gregor. Nyss. I. 571. 593. Epiphan. I. 611. Ambros. I. 665 seqq. 678. Ephraem IIa. 27. Hieron. IIa. 184. Gaudent. IIa. 218. Augustin. IIa. 351—352. 365. 381. Paulin. Nol. IIa. 430. Pru-

dent. IIa. 441. Cyrill. Alex. IIb. 46. 47 seqq. 80. Nilus IIb. 122. Isidor. Pelus. IIb. 134. Nicetas Aquilej. IIb. 278—279. Fulgent. Rusp. IIb. 409 seqq. 421. Vigil. Taps. IIb. 470. Boëthius IIb. 479.

Trisagium IIb. 517 ann. 1.

Tristitia, Pastor Hermae I. 188. Nilus IIb. 113. 114.

Tropici quinam vocentur? I. 406.

U.

Una natura Dei Verbi incarnata Jacob. Sarug. IIb. 633. 637.

— — — quo sensu a Cyrillo Alex. dicatur IIb. 81—82. 177.

— — — in Christo, qualem docuit Eutyches cum asseclis IIb. 174 seqq

Unctionis extremæ sacramentum, Innocentius P. IIa. 407. Caesar. Arelat. IIb. 451.

Unio cum Episcopo necessaria, Ignat. I. 151.

Unio hypostatica IIb. 7. 55. 56. 57. 81—82.

Unio moralis utriusque naturæ in Christo, qualem docuit Nestorius IIb. 6—7. 9—12.

Unus ex Trinitate passus est, formula ab aliis oppugnata, ab aliis defensa IIb. 403. 421. 423 ann. 503. 533. 536—537.

Usura, Ambros. I. 676. Leo M. IIb. 212.

Usus ss. Patrum generatim sumptus I. 106 seq.

— — publicus ss. Patrum I. 106.

— — privatus ss. Patrum I. 106 seq.

— — dogmaticus privatus I. 107 seq.

— — exegeticus ss. Patrum I. 112.

— — ss. Patrum moralis, asceticus et pastoralis I. 108.

Utile veri nominis, Ambros. I. 681.

V.

Valerianus Cemeliensis ejusque scripta IIb. 288 seqq.

Vanitas, Gregor. Naz. I. 557. Ambros. I. 674.

Vasa misericordiae et vasa contumeliae in Pauli epist. ad Romanos quinam vocentur? Fulgent. Rusp. IIb. 419.

Verantii Fortunati vita et scripta IIb. 491 seqq.

Veracitas, Pastor Hermae I. 184. Augustin. IIa. 368.

Veranus Venciensis Episcopus Salomonis libros interpretatur IIb. 341.

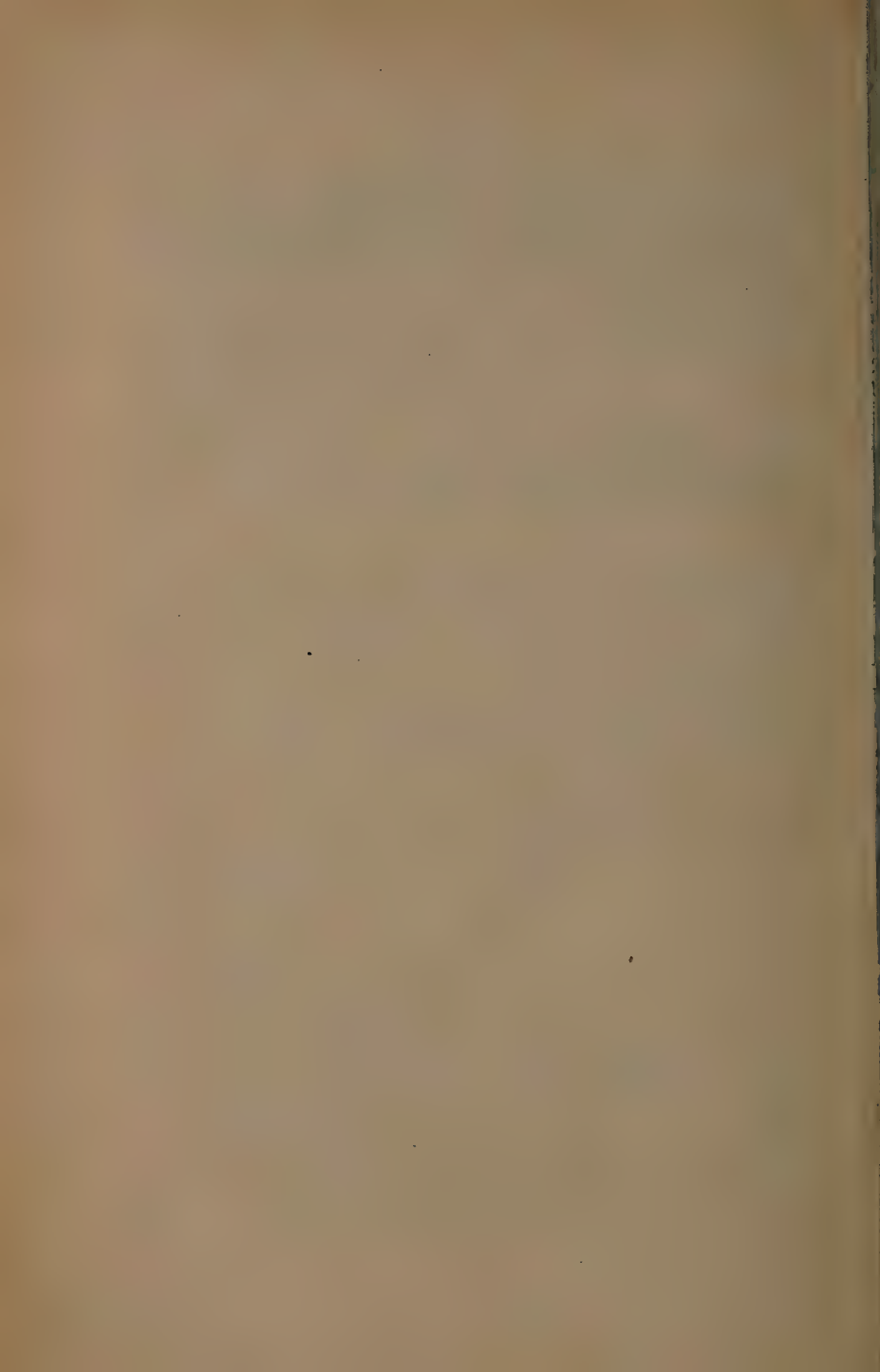
Verbum, quod Patriarchis apparuit, Gregor. Nyss. I. 574.

Verecundia, Ambros. I. 681.

Veritas, Ephraem IIa. 27. Augustin. IIa. 277. 278. 382.

Via salutis, Augustin. IIa. 280.

Vicarii Sedis Apostolicae IIb. 102. 211. 436. 514. 534seq. 541. 547. 570.

Arndt, P. Aug., S. J., Berolinensis, Professor in Collegio Maximo Cracoviensi, **De libris prohibitis Commentarii.** 1895. 8°. VI u. 316 pag. fl. 1.80

Das vorliegende Werk zerfällt in zwei Commentare. Der erste ist historisch und bietet die Geschichte des Bücherverbotes in der katholischen Kirche, der andere praktisch und gibt eine erschöpfende Uebersicht über die heute noch geltenden Bestimmungen.

Die Regeln des Index werden ihrer historischen Entwicklung nach stets mit Rücksicht auf die Praxis erklärt, das noch Geltende von dem Veralteten geschieden und die Weise der Beobachtung dargelegt.

Ueberall wird auf die Provinzial-Konzilien gebührende Rücksicht genommen, und durch deren Zeugnis die Verpflichtung der Indexverbote sowie die Weise gezeigt, in der die positiven Vorschriften desselben beobachtet werden. Kann der Kommentar auch nicht auf jedes Einzelverbot des Index näher eingehen, so dürfte er um so praktischer eingerichtet sein. — Ein genauer Index materialium am Schlusse erleichtert die Orientierung über jede einschlägige Frage.

Sabetti, Al., S. J., in Collegio Woodstockiensi Theol. Moralis Professor, **Compendium Theologiae Moralis** a J. P. Gury, S. J., primo conscriptum et deinde ab A. Ballerini, ejusdem Societatis, adnotationibus auctum, nunc vero ad breviorum formam exaratum atque ad usum Seminariorum hujus regionis accommodatum. Editio nona. 1892. 8°. VIII u. 896 pag. fl. 4.20

Santi, Fr., Prof., Praelectiones Juris Canonici quas juxta ordinem Decretalium Gregorii IX. tradebat in scholis Pont. Seminarii Romani. 5 libri. 1892. Unveränderter Abdruck. 8°. 1536 Seiten. (I. Bd. fl. 2.40. II. Bd. fl. 1.80. III. Bd. fl. 2.16. IV. Bd. fl. 1.44. V. Bd. fl. —.84.) fl. 8.64

Es ist dies ein vollständiges Lehrbuch des Römischen Rechtes, welches auch von der wissenschaftlichen Presse des In- und Auslandes mit Anerkennung beurteilt wurde. Der „Literarische Handweiser“ schliesst ein langes Referat mit den Worten:

„Es muss anerkannt werden, dass Santi die vigens Ecclesiae disciplina mit grosser Sicherheit und in einem sehr gefälligen Latein, wie sich dessen nicht viele Canonisten rühmen können, vorträgt.“

Der „Univers“ ist voll des Lobes und sagt am Schlusse einer eingehenden Besprechung:

„Das Werk Santi's ist ein vorzüglicher und vollständiger Cursus des Römischen Rechtes, dazu bestimmt, — wie dieses auch Se. Eminenz der Cardinalvikar von Rom in seiner Approbation ausspricht — allen denen, welche die Gesetzgebung der Kirche studieren wollen, die grössten Dienste zu leisten.“

Verlag von **Fel. Rauch** in Innsbruck.
Zu beziehen durch alle Buchhandlungen.

Begriff und Eintheilung der Philosophie.

Historisch-kritische Untersuchung

VON

Max Limburg S. J.

Zweite Auflage.

1893. 8°. 59 S. — 30 kr. — 60 S.

Quaestionum Metaphysicarum.

Libri quinque.

Auditorum facultatis theologiae Oenipontanae usui adcommodati.

Auctore

Maximiliano Limburg S. J.

1893. 8°. 356 S. — fl. 1.50 — *Mk* 3.—.

Handbuch der Pastoral-Theologie.

Bearbeitet von

P. Ignaz Schüch,

Capitular des Benedictiner-Stiftes Kremsmünster.

Neu herausgegeben von

Dr. Virgil Grimmich,

Benedictiner von Kremsmünster, Professor an der theol. Hauslehranstalt
in St. Florian.

Zehnte verbesserte und vermehrte Auflage.

Mit Schüchs Bildnis.

1896. gr. 8°. XXVIII u. 1032 S. — fl. 6.— — *Mk* 10.80.

In Halbchagrinband fl. 7.— — *Mk* 12.80.

Synopsis Tractatus Scholastici de Deo Uno.

Auctore

Ferdinando Aloisio Stentrup S. J.

Cum Approbatione Superiorum Ecclesiasticorum.

1895. gr. 8°. IV u. 368 S. — fl. 2.— — *Mk* 4.—.

208.091

F425

3388

FESSLER, JOSEPH

AUTHOR

Institutiones Patrologiae

TITLE

Vol. II

DATE LOANED	BORROWER'S NAME	ROOM NUMBER
----------------	-----------------	----------------

41

3388

